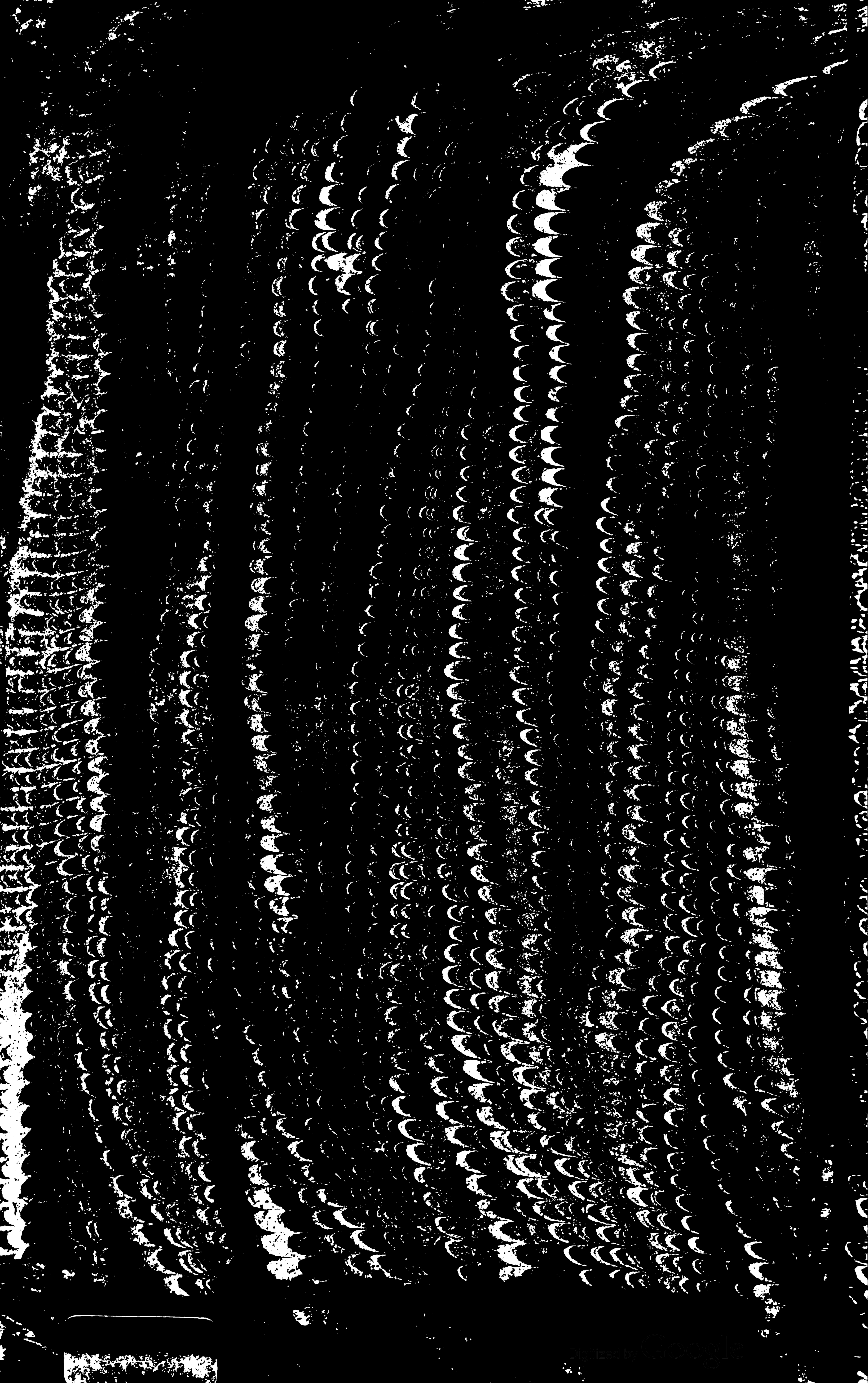

Antony Serpeille - Madrid. 1846. 10#

BIBLIOTHECA HISPANA VETUS.

TOMUS PRIMUS

Complectens ſcriptores qui ab Octaviani Auguſti imperio uſque ad annum M. floruerunt.

BIBLIOTHECA HISPANA VETUS,

SIVE

Hispanorum, qui usquam unquámve scripto aliquid consignaverunt, notitia.

Complectens scriptores omnes qui ab Octaviani Augusti imperio usque ad annum M. floruerunt.

TOMUS PRIMUS.

AUCTORE

D. NICOLAO ANTONIO HISPALENSI J.C.

Ordinis S. Jacobi equite, patriæ Ecclesiæ canonico, regiorum negotiorum in Urbe & Romana curia Procuratore generali, demum Matriti Consiliario regio.

OPUS POSTUMUM:

Nunc primùm prodit jussu & expensis

EMINENTISSIMI ET REVERENDISSIMI DOMINI

D. JOSEPHI SAENZ CARDINALIS DE AGUIRRE.

ROMÆ, M. DC. XCVI.

Ex Typographia Antonii de Rubeis propè S. Sylvestrum de Capite in Via Vitis.

SUPERIORUM PERMISSU.

SANCTISSIMO D. N.

INNOCENTIO DUODECIMO

PONT. MAX.

B nobilitatem & modestiam,
Sublimi pariter & humili,
Excelso ac miti,
Forti & leni:
Magnanimo erga honores,
Sine ambitu, sine arte:

Non

Non quæsitos, sed oblatos,
Et decenter admissos:
Vero Gregis Christi Pastori,
Non tondenti oves,
Sed pascenti:
Non quærenti quæ sua sunt:
Magnifico sine fastu,
Liberali sine pompa,
Benefico sine strepitu,
Justo sine supercilio:
Libero ab affectu carnis,
Vacuo à philautia sanguinis,
Quasi puro spiritui,
Aut in Cœlis nato:
Pauperum Patri
Piissimo ac suavissimo,
Quorum plures chiliadas
Nepotum loco habet:
Zelatori invicto
Decoris domûs Dei,
Fidei, ac Religionis,
Justitiæ & disciplinæ:
Reddenti cuique suum,
Benemeritis præmia,
Sceleratis supplicia,
Oppressis tutelam,
Afflictis solatium,
Egenis auxilium:
Communi Patri,
Omnibus omnia facto,

Æqua-

Æquanimo erga omnes,
Ad trutinam æquitatis:
Arcui fœderis
In hac bellorum procella,
Sive diluvio sanguinis
Ubique ferè exundantis:
Tribunalium directori,
Electori bonorum Judicum,
Non prece, non pretio,
Sed meritorum pondere:
Parenti, institutori, auctori,
Lectissimorum Cardinalium,
Insignium pietate, justitiâ, & sapientiâ,
Abolito penitus nepotismo:
Denique intra paucos annos Pontificatûs
Plura & eximia operato,
Quæ multis retrò sæculis
Potiùs optare quàm sperare licuerat:
Tanto inquam Pontifici,
Maximo inter Catholicos,
Ipsis etiam Heterodoxis Magno,
HANC BIBLIOTHECAM VETEREM HISPANAM,
Sive recensionẽ Historicã, Chronologicã, & Criticam,
Auctorum octingentorum circiter Hispanorum,
Qui ab ineunte imperio Octaviani Augusti,
Usq; ad annum Christi millesimum quingentesimum
Aliquid scripsisse inveniuntur variis linguis,
Præsertim Latinâ, Græcâ, Hebraïcâ, Arabicâ,
aut quavis aliâ,
Nunquam hactenus editam.

Opus

Opus Postumum magni viri D. NICOLAI ANTONII,
JOSEPHUS SAENZ CARDINALIS DE AGUIRRE,
Olim tit. S. Balbinæ, nunc S. Mariæ super Minervam,
Protector regni Siciliæ,
Post sacrorum pedum oscula,
DICAT CONSECRAT.

DE HISPANORUM DOCTRINA, BIBLIOTHECARUM UTILITATE, Et proposito hujus Operis

AD LECTOREM PRÆFATIO.

LARISSIMA toto orbe terrarum, ac per omnem ejus ætatem, regionum Europæarum princeps, mundique ab oceano surgentis caput HISPANIA, peperisset utique sibi magnum satis decus atque ornamentum famæ non intermoriture unquam, sed à præstantissimis quoque aliarum gentium populis invidendæ, si solùm Reges optimos ac fortissimos duces, belli fulmina milites, atque omnium virtutum politicarum exempla posterorum memoriæ atque imitationi consignâsset. Quinam etenim inter mortales omnia possumus? Divisit rerum supremus conditor dotes ac dona sua eo providentiæ ordine, ut unaquæque provincia aut natio præ aliis excelleret peculiari aliqua prærogativa, qua quidem id compensare posset in quo ab eis superabatur. Adeò ut principem quendam in cæteris locum non ea quidem obtinuisse dicenda sit, cui nihil prorsus, sed cui minùs earum rerum defuerit, quæ aut commendatione ipsius naturæ, aut communi hominum existimatione censentur, suisque possessoribus ad rectè beateque vivendum quasi manus & instrumenta sunt. Neque adhuc tamen (ut humana omnia fluxa & inconstantiæ ac vicissitudini sunt damnata) quę semel alicui genti benigno summi bonorum largitoris influxu contigere, adeò ei coalescunt, & propria innataque reputari debent, ut non abscedere aliquando, locumque inde vertere, ac ne vestigia sui in eo solo, cui altissimis infixa radicibus videbantur, impressa relinquere valeant. *Ita fato placet* (ait Seneca [a]) *nullius rei eodem semper loco stare fortunam*. Hæc itaquę mortali, seque ipsam per partes impellenti & exterminanti naturæ haud injuria imputare nos nulli non liquere poterit, qui vel simplici quadam injectione mentis ad historiarum speculum orbem terrarum in ejus partibus, populorumque orbis tempora in eorum eventibus (quantum ab illo, quod olim fuerant, mutata!) voluerit contemplari. Deplorabilia etenim hujus transformationis, atque eximiæ cujusque laudis ex alia in aliam gentem emigrationis documenta & exempla nullum non suppeditat ævum jam hodie exactum, nullum non ex his, quæ in posterum exigentur, suppeditabit. Sive id non tam naturæ, quàm numini ejus auctori magis certè adjudicamus, scelera nostra clade & ruina expianti, ut agnovit & Alexan-

a In Consolat. ad Helviam matrem cap. 8.

b Lib. 2. cap. 5.

c De Pallio cap. 2.

d Lib. 9. cap. 15.

der ethnicus Rex apud Curtium[b] : *Vices accipiunt meliùs acturi*, Christiano fermè ore proclamans. De imperio nunc non dicam, quod frequenter magis hoc sidere afflari solet, neque de temporum ea vicissitudine, quæ in res grassatur, Scio enim quantùm ingeniosa illa Sibyllini carminis Tertulliano[c] & Lactantio[d] lecti paranomasia paucis verbis universitatem rerum inconstantiæ suæ admoneat:

Ἔσται καὶ Σάμος ἄμμος, ἔσεται Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ Ῥώμη ῥύμη
Erit & Samos arena, & Delus ignota,
Et Roma vicus.

II. Religionem nunc, probitatem, fortitudinem, prudentiam, civilitatem, atq; alias virtutes, quæ animo retinentur, longè discessisse ab iis regionibus, quæ magnum sibi exinde nomen præconiumque olim paraverant, ut alibi radices agerent, aliquando & ipsas revellendas, tot ferè nationes sunt expertæ, quot vitalem spiritum ex hoc reciprocante vices turbinum ac serenitatis aëre traxerunt. Operæ quidem magnum esset pretium ad cujusque huc divertentis instructionem eas omnes dinumerare, quæ è fastigio in præceps deturbatæ sunt, aut ex infimo in summum locum præcipuæ laudis exaltatę, si non una sufficeret Græcia ante oculos posita: illa, inquam, Græcia, quâ nihil sapientius, nihil fortius, nihil politiæ omnis, pulchritudinisque aut nitoris plenius sol unquam vidit, aut mens humana concipere & excogitare potuit. Quid eâ nunc indoctius, quid imbecillius, quid bonorum omnium indigentius, & commiseratione dignius universitas rerum continet? Asiam taceo & Ægyptum, olim doctissimas, piissimas, hodie sui immemores, & ruinas tantùm. Hispaniæ verò sic benevolus fuit semper naturæ, sic beneficus gratiarum & gratuitorum omnium donorum auctor, ut quid aliis invideret gentibus, aut peregrè admiraretur, vix se circumspiciens alicubi deprehenderet. Fortitudinem, belli aviditatem, virium robur, impatientiam vitæ, cùm esset mori honestum, inediæ & laboris, æstus & frigoris patientiam, libertatis amorem innatum Romani & Græci scriptores passim Hispanis tribuunt. *Audacem, ferocissimam, jugique impatientem* Tibullus & Florus: item *bellatricem, viris armisque nobilem, seminarium hostilis* (nempe Carthaginensis) *exercitus* ibidem Florus: *pugnacissimam barbarorum* Thucydides: *animique prodigam* Silius: *impacatam* Virgilius: *in hostes crudelem, erga advenas humanam & hospitalem* Diodorus Siculus appellat gentem. Inhæserunt hæ virtutes nostris animis sic profundè, ut licèt variaverit suas fortuna temporum vices, Romanis nulli diutiùs restiterint, aut Romanos sæpiùs vicerint, sub Gotthis non alii frequentiùs triumphaverint, iidem atrocissimam ab incursione Maurorum calamitatem & (ut ita cum jurisconsultis loquar) vim divinam constantissimè ac fortissimè sustulerint, exarmaverint, tandemque dispulerint; cumque iis debellatis datum aliquando est cum Europæis aliis populis ad prœlium componi, ab omnibus iis præcipuam quandam, nec antiquâ inferiorem, bellicæ virtutis laudem, quantumvis æmulis, aut ire sub juga nostra jussis, reportaverint. Lucii Marinæi Siculi de tempore suo loquentis verba subjungere non gravabor. *Tempore nostro* (ait) *Reges, externosque duces, omnesque principes videmus, qui bella gerenda parant, diligentissimè quærere Hispanorum exercitus, quod de illorum nec fide, nec fortitudine, nec constantia dubitent*. Ita olim factum, cùm Romana gens maxima floreret disciplinæ militaris laude: Hispanis enim militibus supplevisse eam legionum numeros ex Adriano Spartiani observat Isaacus Casaubonus. Præterea justitiam eam sic semper excoluerunt majores nostri, &, quæ pars magna justitiæ est, erga Principes fidelitatem, quæ vel nunc, adversante nullo ex nationum descriptoribus atque censoribus, virtutes alias gentis splendidiùs multò lucere facit, & si quæ vitia sunt (non enim nobis adulamur) haberi foris domique indulgentiùs, labentique naturæ mortalium non ægrè condonari. Justitiam Hispanorum & fortitudinem præ aliis dotibus, hoc est, virtutem belli, & sapientiam pacis, commendare opportunum iccircò atque æquum duximus, quia aliis & aliis è communione populorum intermissis innoxiè aut profligatis virtutibus

tibus

tibus absque duobus istis nulla constare potest reipublicæ ratio, nullum, vel minimum, imperium coalescere ac perennare.

III. Magnam rem, inquam, præstitisset Hispania etiam si eorum tantùm fructuum læta proventu, quos produxisset ei Martis campus, Jovisque fovisset gremium, de cætero bonis artibus & literarum studiis vale dicto, Minervam & Apollinem, tanquam aliarum gentium deos, haud aliquo esset obsequio cultuque dignata. Sed cùm Genius gentis ad maxima quæque adaptâsset eorum indolem; sic statim ab eo tempore, quo barbara & (ut Justinus loquitur) propiora feris quàm hominibus ingenia convictu Romanę gentis exuere, civilem omnem, & eloquentiæ atque sapientiæ doctrinam ut indipiscerentur, ingenio & industria ducibus sic strenuè ac feliciter contenderunt, ut brevi etiam Romanæ urbi cunctarum disciplinarum præceptores inferre, victorisque ac dominatoris populi non milite, non auro tantùm copias, ærariumque; sed gymnasia ipsa, theatra, forum, atque senatum lectissimis undique Musarum Mercuriique sacerdotibus in dies magis ac magis locupletare possent. Quàm verè & non adulatoriè Pacatus, tametsi in *Panegyrico ad Theodosium Augustum*, natalis provinciæ laudibus aliis hanc etiam annumeravit, unde sapiens, disertaque, doctaque audiret Hispania! *Terris omnibus* (ille ait) *terra felicior, cui excolendæ, atque adeo ditandæ impensiùs quàm cæteris gentibus, supremus ille rerum fabricator indulsit*. Cui quidem uni (iterum ait) *quicquid ubique laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc experientissimos duces, ac facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc judicum mater, hæc principum est*. Robur hæc verba, corporum & animorum præsentiam in bellatoribus, imperatorias artes in belli ducibus, eloquentiam atque justitiam in reipublicæ administratoribus, poëticæ facultatis excellentiam in vatibus, tandemque augustissimam in producendis optimis principibus felicitatem gentis significare posita sunt; de qua ultima, ne id habere insuper videar, repetere libet, quamvis nulli non visa, Claudiani carmina in *laude Serenæ Reginæ uxoris Stiliconis*:

Quid dignum memorare tuis, Hispania, terris
Vox humana valet? primo levat æquore solem
Indià, tu fessos exacta luce jugales
Proluis, inque tuo respirant sidera fluctu.
Dives equis, frugum facilis, pretiosa metallis,
Principibus fœcunda piis.

Et paullò post:

Namque aliæ gentes, quas fœdere Roma recepit,
Aut armis domuit, varios aptantur in usus
Imperii, Phariæ segetes & Punica messis
Castrorum devota cibo, dat Gallia robur
Militis, Illyricis sudant equitatibus alæ.
Sola novum Latiis vectigal Iberia rebus
Contulit Augustos. fruges, æraria, miles
Undique conveniunt, totoque ex orbe leguntur:
Hæc generat qui cuncta regant.

Quæ quidem urbi & imperio fructuosissima, propthereaque isto & aliis veterum testimoniis celebratissima Hispanæ (indolis dicam an fortunæ?) ubertas in nihilo defecta debilitatave Imperatorum eminentissimorum editione, quorum in Romanis annalibus maxima laus est, in Gotthorum utique nostris Regibus ex barbarè fortibus ad summam æquitatem & humanitatem formatis, indeque in Legionis, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, Navarræ Regibus, majorem partem excellentissimis, atque omni præconio majoribus, tot sæculis continuavit, immo felicitare nos & universum famâ sui complere orbem terrarum pergit.

IV. Sed ut ad literarum amorem paullisper intermissum revertar, Turdetanis meis ante alios Hispaniæ populos hanc laudem consignabat antiquitas. An de aliqua gente barbarorum (ut Græci non Græcos omnes appellare solebant) dictum usquam auditúmve dignius quicquam eo quod ex Strabone subjungimus?

mus? *Hi inter Hispaniæ populos* (ait [e] ex Græco Latinè loquens) *sapientiâ putantur excellere, & literarum studiis utuntur, & memoranda vetustatis volumina habent; poëmata, leges quoque versibus conscriptas è sex annorum millibus, ut ajunt. Cæteri etiam Hispani usum habent literarum &c.* Asclepiadis item Myrliani, Græci (ut videtur) in iisdem Turdetanis ludimagistri, facta in eodem libro Strabonis mentio Græcas literas in pretio & in studio apud nos fuisse prodit manifestissimè: uti & epitheton eruditionis genti nostræ sub Iberorum appellatione ab Horatio Flacco attributum eo versu ex *Ode ad Mæcenatem* ultima lib.2.*Carminū*:

—— Me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor.

qui tam aperti sensus est, ut mirari subeat interpretum de causa peritiæ Iberis adjudicatæ hallucinationes, poëtæ sententiam gentisque honorem, nescio an satis candidè, aliò avertentium. Huc etiam referendum est, inventos in his partibus viros, qui Titi Livii Romanorum historicorum principis famâ commoti, ejus videndi caussâ itinere in Italiam usque arrepto, non sibi & genti suæ minorem egregiæ indolis ac doctrinæ gloriam comparavere, quàm Liviana gloria est, hoc præcipuo inter alios existimationis tam longè lateque dispersæ testimonio & confessione (quantumvis non ullo ejus divinorum monumentorum posteri fruerentur) clarissima nunquam non futura.

V. Si autem ad meliora sæcula & commutata cum Romanis morum civilium, optimarum disciplinarum, atque elegantissimæ linguæ bona jam accedamus, oratores, poëtas, philosophos Romæ contulimus facundissimis, ingeniosissimis, sapientissimis eorum non inferiores; ut ostenderetur vinci armis ferè semper fuisse fortunæ donum, ingenio autem nullas injici manus, aut immitti jugum posse. Vix enim pacata fuit, & (ut ille ait) ferâ catenâ vincta ab Augusto Hispania, cùm florere in urbe rerum domina, dicendique facultate cœperunt præesse victoribus magna illa literarum nomina Julius Hyginus, bibliothecæ ejusdem Augusti præfectus, Portius Latro declamatorum princeps, Moderatus Columella naturæ disertus illustrator, Sextilius Hena ingeniosus poëta, Quintilianus senex, junioris pater, & pro pluribus aliis Annæa domus, magnorum ingeniorum parens, quæ M.Senecam, qui Lucium ejus filium, quæ Lucanum, Lucii ex sorore nepotem (de quibus pauca dicere neque lubet, neque æquum est) Romanæ magnitudini verè æquales, declamatorem, philosophum, poëtam, vitæ, luci, atque famæ dedit, uti & Jun. Gallionem, quem Seneca ipse Rhetor Portio Latroni in utriusque eorum studio comparat. Quid nunc Quintilianum referam ex altero illo genitum, oratorum inclytum præceptorem, censoremque, nisi quod in ea tempora inciderit, quæ nullum, aut non magnum, in republica gerenda, ut olim, locum iis concessere? Martialem, &, si placet, Silium quoque, Bilbili & Italicâ oriundos, quorum alteri severiores, alteri mansuetiores Musæ sic indulgenter arrisere, ut quem Punici belli egregio descriptori, aut morum urbanorum facetissimo atque argutissimo reprehensori conferre, opponereque valeat aut velit, vix habeat unum aut alterum illa eorum ætas? Pomponium Melam, pressum & elegantem geographiæ, si quis alius, auctorem? Adrianus item Augustus, Trajani successor & consobrinus, noster est. qua enim fronte audebit aliquis credulitatem suā non addicere Cassio Dioni, Eutropio, Eusebio, Agellio, Aurelio Victori, Ælio Spartiano, Cassiodoro, Latino Pacato, aliis affirmatissimè id scribentibus? Is autem cùm ejusdem Dionis verbis naturâ esset *amans literarum utriusque linguæ*, & Spartiani testimonio *poëmatum & literarum omnium studiosissimus, arithmeticæ, geometriæ, picturæ peritissimus, oratione & versu promptissimus, & in omnibus artibus peritissimus*, Dione ipso referente in Joannis Xiphilini *Epitome*; multa, tam pedestri oratione quàm carmine, conscripta reliquit. Ex quibus metrici laudantur *Alexandreidos* libri apud Stephanum [f], pede liberi, opus *de Vita sua* Phlegonti liberto suppositum., *Catacriani* libri obscurissimi (de quo nomine argutantur plura viri eruditi) *Orationes*, quarum *pro Italicensibus* civibus suis unam Agellius laudat [g], *Sermonum* tandem libri, ut videtur, grammatici, quorum grammaticus Sosipater meminit.

e Lib.3.geograph.

f In Ἀ'γραια & in Σάνηα.

g Lib. 16. cap.13.

Nec

Nec sine idoneo testimonio Prisciani etiam Grammatici, Trajano ipsi, à quo Adrianus habuit imperium, *Dacicorum*, seu Dacicæ ejus expeditionis libros adjudicamus, quem & versibus pangendis delectatum, Plinius in *Epistolis* [h] non obscurè significat.

h Lib. 5. ep. 3.

VI. Christiana verò fide imbuta Urbe & imperio, Sanctus Damasus Papa, & Hosius Cordubæ Episcopus, sic eruditionem sustentavere Hispanam, ut sua quoque, nec mediocris, laus, Paullo Orosio cesserit, Dextro atque Idacio historicis, Prudentio, Juvenco, Avieno, Matroniano, Dracontio poëtis, Gregorio Bætico, Paciano, Apringio, Juliano Pomerio, Justo Urgelitano, & ejus fratribus, Catholicæ veritatis vindicibus. Gotthorum gentem & imperium non diu pòst illustravere fulgentissima illa cœli nostri sidera, Leander & Isidorus Hispalenses, Fulgentius Carthaginis Ecclesiarum antistites, fratres, quorum opus tam verbo quàm scriptis procusum Gotthica fuit & Hispana gens è Cimmeriis Arianismi tenebris ad dias veræ fidei oras reducta, sibique restaurata. Ildephonsum, Eugenium, alios, Toletanæ Sedis Episcopos æqualis cum superioribus magnitudinis astra satis splendore suo conspicua sunt, quin faculâ nostræ laudis indigeant. Neque enim Fastos nunc Scriptorum describimus, sed tantùm perpetuam apud Hispanos literarum celebritatem atque existimationem fuisse rei causâ confirmamus.

VII. At nec ea quidem tota in præceps cum imperio ivit, quando Arabum Dynastis colla huic tam acerbæ pœnæ ob insolentiam criminum impendi verè digna Deo visa subdidimus, captivorumque corporum animi calamitatis suæ conscii nihil minus quàm à literarum fontibus, qui ubique exaruerant, solatium sibi aut *rebus suis* compendium aliquod providere cogitabant. Planè enim conservatæ sunt sub cineribus illis, in quos gloria gentis è fastigio suo deturbata, & barbarorum flammis extincta consederat, scintillæ quædam sacri sapientiæ ignis atque doctrinæ, unde inflammatos legimus, & ad fovendum, quasi Vestæ focum Romanæ olim virgines, literarum amorem erectos Beatum cum Eterio, Isidorum Pacensem, Eulogium martyrem, Alvarum Cordubensem, Bonitum, Prudentium Trecensem Episcopum, & alios, quorum eò major laus ac de civibus suis meritum fuit, quòd nullis Christianarum scholarum, nullis, aut valdè paucis, exemplorum à viris excellentibus venientium subsidiis adjuti, & ad colenda studia invitati, verè uti flores in arido & horrenti spinarum campo, germinare, visi sunt.

VIII. Uberior tamen proventus ille exstitit literarum & ingeniorum culturæ, qui in Arabum & Hebræorum Hispaniæ civium, ac proinde nequaquam ei pœnitendorum, cecidit gremium. Credibile enim vix est qua mentis contentione ac virtutis amore hoc genus hominum in bonas disciplinas, præcipueque sacrarum literarum explicationem, philosophicam ac medicam, & omnes liberales artes incubuerint; quorum doctissimis (si demas tamen superstitiosas & aniles eorumdem in religionis negotio fabulas) etiam Christianæ Academiæ ditatæ sunt, fruunturque monumentis. Ferè enim quicquid in sacris libris elucubratum est eo tempore ex Hebraïcis fontibus, quicquid in Medicinæ & Philosophiæ arcanis eruendis mens humana insumpsit laboris & vigiliarum, è finibus Hispaniæ, & ex scholis utriusque hujus gentis prodiisse, illorum nemo inficiabitur, qui earum bibliothecas sedulò excusserit, nosque aliquando, quum fidem integri hujus & absoluti operis liberare dabitur, ostendemus. Planè Hebraïcæ Synagogæ, tam apud Mauros quàm apud Christianos frequentes, & inter Hebræos, ipsos cæterarum potiores & nobiliores existimatæ, celeberrimos illos protulere divinorum librorum veteris Testamenti enarratores, quorum testimoniis innituntur sæpè noviores & Christiani interpretes ad eruendos sanctæ linguæ sensus, enodandam Bibliorum phrasin, illustrandas Hebraïcæ gentis antiquitates, nec semel etiam ad Christianam ex eorum fumo lucem proferendam & adversus ipsos confirmandam. Mosen intelligo Maïmonidem Cordubæ natum, qui ex sententia hujus ætatis eruditorum, primus desiit inter Hebræos ineptire: *qui paucos quosdam atque exiguos errores magnis ubique virtutibus & lectissimarum rerum præceptioni-*

ptionibus compensat. Abrahamum Aben Ezra Toletanum *Philosophum* (Ariæ Montani verbis) *ac Medicum eruditissimum*, *sacrorumque librorum suâ linguâ commentatorem illustrem*. Davidem & Mosen fratres Kimkios, quorum ille auctor est celebratissimi & utilissimi *Michlol* operis, sive *Thesauri linguæ sanctæ*, undè Pagninus majori ex parte suum conflavit, homo doctissimus, ac minimè superstitiosus, quique Christianorum lectioni aptissimus existimatur; alter verò in Grammaticis non contemnendam, nec Davidis fratre indignam auctoritatem apud eruditos sortitus est. Mosen Gerundensem quamplurium operum clarum scriptorem, Jonam Cordubensem Grammaticum perfectissimum, Judam Levitam, libri *Cozri* auctorem, Jacobum Badreschi, alterum inter Hebræos Ciceronem, Ascherum item Levi, ac Judam Barcinonenses, Jonam Gerundensem, Meir Toletanum, Samuelem & Judam Aben Tibbon, Abrahamumque Aben Sahal, Hispalenses, & alios quamplures, quorum in *Bibliothecis* suis *Rabbinicis* Buxtorfius & Plantavitius, in *Orientali* Joannes Henricus Hottingerus, & ante eos ex eadem gente David Gans & Zacutus Salmanticensis, hic in *Juchasin* libro, ille autem in *Chronologia* sua *Judaïca*, meminerunt. Nec ullo tempore usque ad id, quo è finibus nostris abire jussa fuit ea gens, defuere homines eruditissimi, qui ex Hispano aëre suxerunt, quòd ingenio industriaque non vulgari ab studiis nomen sibi fecerint, quantumvis felicissimam mero fidei meridie nascendi sortem & exaggeratam doctrinæ laudem procuratæ cæcitatis obstinatione magna ex parte corruperint. Unus enim ex his est, qui solum vertere, quàm in se revertere, ac superstitioni renunciare maluerunt, Isaacus Abrabanelius, si à natura eum expendas, ingeniosissimus; si à studiis doctissimus; si ab industria totus labor; idem tamen Christiani nominis, si quis alius, infensissimus hostis, ac perversissimus veri calumniator. Quotidieque ex Hispanis Hebræis derivati, quamvis alibi gentium, ubi degere permittuntur, nati haud immemores suæ originis, immo ipsam in scriptis jactantes, monumēta sui vel theologica vel philosophica vel medica sermone etiam Hispaniæ vernaculo communicare amant posteris, nomenque suum (quod miserum infelicibus solatium est) oblivioni eripere.

IX. Nec minus quàm ex Hebraïco surrexit læta ex Machometano agro seges virorum philosophiæ totius ac Mathesis cognitione, atque edita in vulgus doctrinâ præstantium; quorum latent quamplures adhuc in Arabicis tenebris, atque interituris facilè chartis lucubrationes. Quò deveniens non possum non lacrymabile illud ante aliquot menses factum Laurentinæ regiæ bibliothecæ manu exaratæ incendium deflere cum iis omnibus, qui auro contrà habent charos hoc genus thesauros; quo igne absumpta nobis peregrè degentibus referuntur major librorum Arabicorum pars, atque item Græcorum, quos ex omnibus antiquæ ac novæ Machometanorum ditionis angulis exquisita Philippi Magni Regis Hispaniarum II. Bibliothecæ, ac totius ædificii cum orbis terrarum & omnium ætatum maximis comparandi auctoris diligentia corraserat, eoque loci æternæ memoriæ dicaverat. Sed ut non sine aliqua mentione eorum, qui in Hispano solo Arabicas literas illustravere, hinc discedat calamus, Aben-Roe, sive Muhamedo Abulgail Cordubensi Aristotelis perpetuo interprete, viroque undique doctissimo, nullum potiorem Arabismus, quaqua versum patet, quem Græcis opponat philosophis, nominare unquam poterit. Aben Zoar Hispalensem, sive ex territorio hujus urbis, medicum præstantissimum Aben-Roës ipse discipulus summè laudavit. Aben Zoar ejus filius, quem Rasim vocant, Aben, sive Ibnu (*filium* Arabicè significat) Thophail Hispalensis pręceptor Mosis Maïmonidis, & Aben-Rois, Abu Bahar Ibnu Chalson Granatensis poëta, Ibnu Saigh è civitate Mariæ (Portum Sanctæ Mariæ intelligo) Ibnu El Beitar Malacitanus, Aben Madi, Aben Agatin, medici ferè omnes & philosophi inter suos clarissimi laudantur in *Prosopographia* Joannis Leonis Africani, & alibi: ut prætermittamus Aben Sinam (quem Avicenam vulgus vocat) falsò à quibusdam Hispaniæ adscriptum, immo Rasim medicorum operum celeberrimorum auctorem, qui peregrè, hoc est in Persia, natus, incolatu dumtaxat noster est. Verè enim Mauris partem illam Hispaniam meridialem tenentibus, quam Romanorum Bætica

olim

olim continebat, his literis adhibita fuit eximia quædam industria, præcipuusque honor habitus, adeò ut Abu Nazari cujusdam *De studiis populi Andalusiæ*, hoc est Hispaniæ Arabicæ, magnum, & inventu rarum opus, Arabicis cæteris commentariis annumeretur. Quarum utriusque sectarum auctoribus commendandis aliquantò diligentiorem operam adhibere debuimus, ne ex vulgaribus Hispaniæ ac scriptorum ejus encomiastis, quibus Latini tantùm, non alii ferè, noti sunt, profecisse videremur; prætereaque ut ejus partis, quæ ad perficiendam hanc Bibliothecam necessariò nunc desideranda est (ut paullò pòst dicemus) quasi aliud agentes nonnullum præberemus specimen.

X. At eo ipso tempore, quo infidelium populus philosophicâ omni florebat doctrinâ, sterilescere visus est, fateor, Christianæ Hispaniæ campus, & inter armorum fragores ac belligerandi necessitatem, qua cuncti detinebantur & ab omni ferè alio munere avocabantur æquales tot sæculis majores nostri, Musarum harmonia & cultus mentis ingrata & importuna esse. Quis enim otio quietique, unde artes vigent, locus in castris & bello addicta gente? Nullæ tunc aliæ quàm armorum scholæ: non is qui arte loqui atque ingenio penetrare naturæ abdita; sed qui in prœlio fortiùs hostem petere, civem servare nôsset, aliqua dignus laude habitus. Præ militari sordebant cæteræ omnes artes. Sic Roma fuit quum rudis adhuc & bellicosa erat. Nam & Suëtonio attestante in libello *De claris Rhetoribus*, Senatus-consulto non uno cautum fuit, Rhetores & Philosophi ne in Urbe essent. Iccircò qui excoluissent sapientiæ studiis animum in ferrea illa hominum messe, quamdiu pro libertate belligeratum fuit, rarissimi apud nos aliquam sui memoriam ad posteros propagârunt. Profligato autem ab infidelibus metu, cumque jam non pro aris & focis tuendis, sed pro importunis, sæpeque recurrentibus hostibus vi subigendis ac debellandis arma tractarentur, venire ad partes & contubernio excipi cœperunt amor literarum & cultus, eloquentiæ studium, sacrorum librorum & humanarum disciplinarum cupiditas, præcipuè à tertio decimo salvi facti orbis sæculo, quo Ferdinandus hujus nominis III. Rex sanctissimus, atque jam hodie ex beneficio Clementis X. Pontificis nunc Maximi Christiano erga cœlites obsequio & ritu invocari permissus, Mauritanæ fæcis reliquias ad extremos Bæticæ provinciæ angulos Africæ propinquiores expulit; Jacobus item Aragonius hujus nominis I. non solùm Valentino sibi cedere regno, sed & Balearibus coëgit insulis. Floruere isto sæculo Rodericus præsul Toletanus, Lucas Tudensis, Dominicus Prædicatorum auctor, Raymundus Penya-fortius, Raymundus alter Martini, Bernardus Compostellanus, Antonius Paduanus, Joannes Papa XX. Alphonsus Rex, cognomento *Sapiens*, Petrus Comes Portugalliæ; nec diu pòst Joannes Ægidius Zamorensis, Arnaldus Villa-novanus, Raymundus Lullus, Alphonsus Hispalensis præsul, Franciscus Ximen, Alvarus Pelagius, Joannes Segobiensis, Paullus & Alphōsus Burgēses Episcopi, Joannes à Turre-cremata, Alphonsus de Madrigal Abulensis antistes, Joannes Episcopus Gerundensis, & alii satis magno numero, tam Latinorum, quàm vernaculorum operum scriptores.

XI. Attamen quandam adhuc rudem & nondum absolutam doctrinæ formā hæc omnia præseferebant sæcula, quousque sub Ferdinando & Elisabetha Catholicis Regibus, solida (si Portugalliam demas) ditioni eorum subjecta Hispania, mercatum peregrè ivimus quicquid disciplinarum, quicquid amœnitatis intra Italiæ & Galliæ gymnasia longè ab Hispaniæ finibus exsulabat; indeque jam apparere cœpit non artibus ingenia, sed artium exercitationem præstantissimis Hispanorum ingeniis ad hoc tempus defuisse. Mirum etenim quàm brevi tempore quamque feliciter admissa semel aliena hæc merces ditare cœperit omnes hominum ordines, omnes scholarum cœtus, Salmantinæ ante aliquot sæcula, Complutensis à magno illo Toletano antistite & Purpurato Patre Francisco Ximenio nuper fundatæ, aliarumque. Et ut eximium quoddam sui specimen, quo ad literarum aspirare se obtinendum principatum non obscurè testaretur, gens nostra faceret; ecce tibi ex ista ultimo loco nominata Academia curâ & industriâ doctissimorum hominum procurata, non alicujus veteris, quamvis maximi

ximi, sive Ecclesiastici sive profani scriptoris exstantia opera, sed integrum illud Bibliorum sacrosanctum systema quatuor repetitum linguis, Hebraicâ, Chaldaicâ, Græcâ & Latinâ, quo opere nil vidit illa ætas magis elaboratum, nil magis utile aut necessarium. Cujus quidem editionis forma, cum Francisci Cardinalis Ximenii, cujus sumptibus & auspiciis facta est, magna commendatione, etiam post emissas ex Antuerpiensi, Parisina, Londinensi urbibus alias, & quidem locupletiores editiones, absolutissimæ, cæterarumque principis & quasi matricis elogia jure optimo audit.

XII. Eodem ipso tempore in Academia Salmantina jacta illa sunt robustioris Theologiæ semina, quæ plusquam aliàs aut alibi gentium opimis fructibus non diu postea editis, & in perpetuum, si Deo placet, edendis, ingeniosissimam omnium gentem speculationique maximè deditam fœcundavere. Ingentis enim famæ vir Franciscus de Victoria, non tam lucubrationibus editis, quamvis & hæc aliqua non magnæ molis, at magni pretii sint; sed doctrinæ theologicæ perfectissimæ in hanc Academiam & Hispaniam invectione, doctissimorumque theologorum educatione, quamdiu fuerit huic sacræ scientiæ honos inter mortales, vehementer laudabitur. A quibus ea in sublimem adeò locum evecta est, ut prorsus quæ alia præsumat natio hujus professionis lauream nobis eripere, his jure illa & meritò contribuenda sit, quibus Jovi fulmen aut clavam Herculi de manu auferre tentantibus insaniam opprobravit antiquitas. Sed bonum factum: quòd nulli adhuc in mentem venit, unde nos vindicandi ac stabiliendi Theologis nostris præcipuum locum cura solicitet. Canus equidem, Sotus, Bannezius, San-Thomasius, Arauxius, Godojus, Prædicatorum; Molina, Suarezius, Vasquius, Valenzia, Ruïzius, Granadus, Lugus, Jesuitarum; Castrius, Vega, Medina, Franciscanorum; Aragonius, Ponce-Leonius, Eremitarum; Cornejus, Carmeli sodales; ne alios aliorum ordinum nunc recenseam, non tam virorum quàm propria sunt nomina scientiarum apicis sacræ Theologiæ.

XIII. Jam si ad morum instructores, virtutumque enucleatores, quæ ad pœnitentiæ sacramentum pertinent, fructuosissimam ejusdem Theologiæ partem, quæque, ut Senecæ [1] verbis utar, *errores nostros discutit, & lumen admovet, quo discernantur ambigua vitæ*, oculos convertamus; omnes ferè hujusmodi commentariorum paginas complent Hispani, Martinus Navarrus, Sancius, Sotus iterum, Joannes Medina, Toletus & Lugo Cardinales, Corduba, Rodericus, Ledesma, Dicastillus, Azorius, Castro-Palaus, Trullenchius, Fagundez, Caramuelius, Escobarius, Mendozius, Vibaldus, Martinez-Pradus, Leander, & alii innumeri.

[1] In præfat. Naturaliũ quæstionum.

XIV. At Bibliorum nostri interpretes, unaque concionatorũ Euangelicorum ad formandas sacri hujus muneris actiones duces exterorum nullis palmam concedunt. Quinā enim in Genesim post Pererium, in Judith post Cerdam, in Jobum post Pinedam, in Cantica post Soto-majorem, in Proverbia post Salazarium, in Ezechielem post Pradum & Villalpandum, in Prophetas minores post Riberam, in Euangelia post Maldonatum, in quamplures simul libros post Ariam Montanum, Gasparem Sancium, Forerium, Oleastrum, Salmeronem, Malvendam, Cyprianum, elucubrantes, horum vestigia non relegunt, eruditionem non admirantur, sapientiæ non assurgunt? De sacris actionibus cum Italis nobis controversia est. Hi artificio prævalent, rhetoricantur, verbis gestuque, ac tota corporis conformatione & motu veterum oratorum imitatores videri volunt: nostrorum strictior, nec affectata est eloquentia, non coagmentata domi oratione, aut verbis utuntur artificiosè respondentibus; sed naturali & quasi extemporali facundia, quicquid judicii, quicquid acuminis, quicquid eruditionis eliciendum est, rebus ipsis & argumentis persuadendis, confirmandis ex sacræ paginæ ac Doctorum testimoniis ingeniosè ac prudenter impendunt. Eaque solerter inveniendi excogitandi acutè atque aptè in rem præsentem cogitatis utendi nota sic vulgo placuere, ut etiam vernaculi sermonis conciones communiter apud Italos in ulnis gerantur, & propriæ horum linguæ interpretatione donentur. Nec paucos vidimus ex probatissimis, qui sic formam hanc nostram suam fecerunt, ut Italico sermone loquentes more concionarentur prorsus Hispano.

XV. In

XV. In dogmaticis seu polemicis scriptoribus aliis fortè nationibus herbam porrigimus. Extra enim positi controversiarum campum, nullisque domi hostibus, quibúscum disputando munus suum exercere debeant, compositi, cum larvis batuere aut ferire umbras velle sibi videntur, qui controversiarum, uti vocant, studia sectantur. Et tamen qui ad eas regiones delati sunt, ubi cominus elenchticum hoc negotium geritur, aut cum Tridentum ad sancienda vera & configenda falsa dogmata undique terrarum Catholicus convenit populus, satis ostẽderunt Hispani Theologi non sibi arma nec usum armorum deesse, ad componendum cum hoste gradum atque eum debellandũ, etiam in Academicę Theologiæ, vel, ut ita dicam, umbratilis, hoplotheca; nec in alium orbẽ se esse delatos crediderunt; sed quæ graviter in scholasticis velitationibus, eadem fortiter robusteque in veris argumentorum dimicationibus præstitere. Maldonatum, Turrianum, Valentiam, Petrum Sotum, Castrium, Viruẽsium, Vegam, Perezium Ajalam, Paivam, Andradium, Orantium, Suarezium, nullus, cui Ecclesiæ decora hujusmodi comperta sunt, conferre optimo exterorum cuique dedignabitur.

XVI. Asceticis verò & spiritualibus librorum monumentis quantum Hispana virtus, religio, pietas, nec minùs ingenium atque eruditionis studium valeat [k], unus Granatensis Ludovicus documento esse poterit, in quo videtur mihi Deus eam sapientiæ atque eloquentiæ formam, quâ salutis negotium tractandum est, arduum illud æquè ac necessarium, familiareque imbecillitati humanæ reddendum, ostendere nobis & commendare voluisse. De quo viro & aliis qui hunc agrum coluere, ac præstantiorem (ut Philone [l] utar) medicinam vulgata ista, quæ medetur solis corporibus, sunt professi, doctissimisque ac piissimis & prudentissimis admonitionibus præluxere viam sapientiæ ingressuris ingressisque, tacere præstat quàm pauca loqui. Verè certatim ex Hispano in vernaculas ferè omnes piæ Europæ linguas translatum est quicquid eximius nuper memoratus ascetici operis princeps Ludovicus Granatensis, Alphonsus Madridius, Joannes Avila, Bæticæ dictus Apostolus, atque ejus alumnus Didacus Perez de Valdivia, Franciscus Arias, Ludovicus Pontanus, Alphonsus Roderici, Hieronymus Gratianus, Joannes Eusebius Nierembergius, Joannes Palafoxius, duoque illa ante alios terrestris cœli sidera, ut in empyrium nos operibus & scriptis manuducerent, orbi manifestata, Petrus de Alcantara, Theresiaque à Jesu, non minùs sanctitatis, quàm divinæ doctrinæ radiis fulgentissima, literis mandantes in aurea opera conjecerunt.

[k] Guido Card. Bentivoglius in vulg. quadã ad Tobiã Matthæi Anglum epistola. *Sono valenti huomini veramente gli Spagnuoli nelle composizioni spirituali: e non sò come la lingua ancora porta cõ se maggior peso con la sua gravità per imprimere le cose.*

[l] In libello: *Quod omnis prorsus liber.*

XVII. Præterea ethnicis in Ecclesiæ gremiũ conducendis & reclinandis, quotquot per orientalem occidentalemque orbis plagas ea charitate, quâ major alia esse nequit, expeditionibus Apostolicis sacrorum Deo nostrorum hominum Redemptori eorum lucrifecimus, majorem aliis nationibus, in quas non sic abundè benignitatem istam amplificandi regnum Dei providentia ejus effundere dignata est, curam & industriam impendimus. In quo mihi eadem providentia Dei videtur negatam Hispanis copiam contra standi hæreticos, quos à nostris finibus dudum expulimus, ac vigili oculo semper arcemus, omnino compẽsare voluisse adapertâ latiori hac viâ in publicum proficiendi, & fructuosè magis in eos populos, qui aures audiendi habent, nec eas surdarum aspidum more obturant, verba vitæ fundendi. Quo quidem beneficio præclariúsne aliquod in historiarum acta sua referre habent, quæ confidentiùs de se existimant, magnificosque titulos præcipuæ inter Christianos notæ sibi arrogant, nationes aliæ? Hæc vera prorsus nota est electi ac dilecti præ aliis à Deo populi, quòd in novum orbem Fidei vexilla intulimus, & longè lateque fixa habemus, veteremque nondum adhuc satis cognitum, Sinas, & utramque Indiam, & Africę plagas verum adorare Deum fecimus. Oblatrent quamvis caninæ hostium linguæ Hispano-Indicam hanc expeditionem, & Casæ nostri ostentatis libellis, hujus elevare contendant meritum. Paucorum & iniquorum hominum auro inhiantium crudelitati tot religiosissimos opponimus duces, tot viros Apostolicos, qui sacro-profanum apud eas gentes auspice Deo imperium statuerunt, & quotidie magis ac magis sub iisdem legibus & disciplina dilatare satagunt. His charitatis

fructibus falsa charitas ornare se atque induere spernit, aut potiùs nescit.

XVIII. Decursis sacris, gradu ad non sacra facto, quandoquidē philosophiæ, verè *procreatricis illius, & quasi parentis omnium laudatarum artium* (quomodo eam Cicero Tullius appellat[m]) studiū ingenio totum constat contemplationeque, ingeniique excellentiæ & excogitandi pervicaciæ dotes Hispanorum animis naturæ sic ordinata ratio benignè contulit, quid commendare opus erit pretio nullo expressioris operæ philosophos nostros, qui hujus scientiæ penetralia & Aristotelis ejusdem coryphæi recessus omnes è meris tenebris, immisso disputationis lumine, si qui usquam alii, clarescere fecerunt, eminentissimumque multiplicis genus disciplinæ commentariis famæ gentis & argumenti dignitati ex æquo respondentibus, illustravere. Nec tamen absque eorum aliqua mentione, qui primarum partium (absit verbo invidia) honestissimo in isto sunt ordine, hinc dimittam lectorem nostrum discere avidum qualia Hispanorum nomina, Italorum, Gallorum, Germanorum potioribus collata deturbare alios, non ipsa deturbari gradu possint, Joannem Ludovicum Vivem, Petrum Joannem Nuñesium, Sebastianum Foxium Morzillum, Joannem Genesium Sepulvedam, totius eruditionis Quatuor-viros, Petrum Ciruelum, Dominicum Sotum, Franciscum Suarium, Gabrielem Vasquium, Petrum Fonsecam, Benedictum Pererium, Gasparem Cardillum Villalpandum, Michaëlem de Palatiis, Franciscum Vallesium, ut noviorum, nunc forsan superstitum, verecundiæ parcam, ipsa eorum scripta satis superque harum literarum gnaris commendant. Jam vero philosophiæ partem illam, quæ valetudinis tuendæ ac restaurandæ munus continet, in medicorum nostrorum libris eo cultu ac dignitate haberi, quæ saluberrimam decet artem, vel iis facilè persuadebimus, qui appellationes tantùm hujus disciplinæ professorum notas habuerint, aut vel unius Francisci Vallesii nuper laudati medicinæ veteris principibus ævo dumtaxat inferioris; quo homine doctiorem alium, prudentiorem, eruditiorem, ingeniosiorem, excoluit nunquam in gymnasio suo medicorum altrix olim Alexandria, vel recentiores sortitæ sunt scholæ. Quē frequenti sequuntur agmine, quos verè amavit ars hygiatica, Mercatus, Santa-cruzius, Lacuna, Vegæ duo, Christophorus Thomasque Roderici, Garcia Carrerus, Antonius Ludovicus, Lemosius, Zacutus & Amatus, Mena, Stephanus Rodericus Castrensis, Petrus Michaël de Heredia, plures alii, quos Academiæ Salmantina, Complutensis, Valentina, Conimbricensis, naturæ mystas & alexicacos educavere.

XIX. A philosophia Mathematicas artes non separabimus, quæ aliquam cum ea societatem, auctore Lactantio,[n] habent. Hæ quidem in omni vitæ genere, quo respublica vel juvatur vel ornatur, necessariæ sunt. Iccircò in unaquaque harum disciplinarum adeò instruxit plures Hispania, ut nulli dubitemus cum exterorum potissimis in comparationem descendere. Arithmeticæ enim peritissimos habemus Hieronymum Muñozium, Joannem Perezium Moyam, Joannem Martinum Silicæum: in Geometria Didacum Perezium Mesam, Jacobum Falconem, Andream Garsiam de Cespedes, Petrum Nonnium: in Musica pro multis Franciscum Salinam cęcum, præter alios minorum gentium: in Astronomia & ei subjectis Geographia & Nautica Antonium Naxaram, Petrum Ciruelum, Petrum Nonnium jam laudatum, Petrum Medinam, Bartholomæum Antistium, Rodericum Zamoranum, & plures alios. Bellicæ artis, tormentariæ, equestrisque præcepta nobis egregiè tradiderunt alii magno numero, quos tibi, ne prolixitatis arguamur, index liber in fine secundæ partis Bibliothecæ positus suppeditabit.

XX. Philosophiam consequitur, aut potiùs eâ continetur, juris utriusque prudentia; siquidem disertè Ulpianus alicubi[o] se verum philosophum appellat, legesque & earum doctrina ethices propriè aut politices praxis existimatur. In qua quidem excellentissimis magnarum Academiarum Galliæ & Italiæ antecessoribus, experientissimis totius Europæ dicasteriorum senatoribus & advocatis, ex quo datum Hispanis est togæ studia sectari & excolere, pares habemus juris scientiæ magistros & scriptores, adeo ut in quacumque hujus studii formâ, quos

præ

m Lib. I. de Oratore.

n Lib. 3. c. 24.

o Lib. I. §. I. De just. & jur.

præ nostris alius habuisse vellemus, rarissimi, aut fortasse sit nullus. Ut enim ante quatuor sæcula reflorescentem in Italiæ gymnasiis, indeque trans Alpes & Pyrenæos derivatam sacri & profani juris peritiam commemorem, Azonis (quæ vulgaris fama est) discipulis, iisque, ut apparet, præstantissimis, debemus magnas illas divinarum atque humanarum omnium rerum tabulas auspiciis Ferdinandi III. sancti conceptas, Alphonsi X. Sapientis absolutas, quod Jus Alphonsinum, seu Septempartitum, à numero librorum seu partium, vulgò nuncupamus. Atque his quidem non tantùm comprehensum fuit quicquid Romanæ urbis ditioni profanæ Imperatores priùs, deindeque sacræ Pontifices Juris & legum indixere, concordatis etiam aut decisis glossographorum illius temporis dissensionibus; sed & Hispani propria omnia moris & imperii, quæ per municipales urbium dispersa leges, aut memoriâ tantùm & observatione judiciorum retenta, in unum colligi & coalescere Juris corpus regia auctoritate sancitum regni majestas exposcebat. Planeque hocce Jus nostrum, cujus æquali nulla alia orbis terrarum gens vernaculè utitur, iis valet, vigetque linguæ nostratis viribus, eo conceptum est decore simul ac dignitate verborum, ut quin auctoribus formatum fuerit natu Hispanis, quantumlibet alio sub cœlo doctis, persuaderi haud facilè possim. At sicuti Decretorum Gratiano, sic Decretalium ordinationē Raymundo Catalano Prædicatorum ordinis Ecclesia universalis acceptam ferre debet. Quod viri sanctitate ac doctrina celebratissimi de hac parte canonici Juris meritum aurem mihi nunc vellit, ne prætermittam, priusquam ad alia, in memoriam adducere, quòd si decretis utimur sanis & emendatis, si Juris civilis legibus integritati suæ restitutis, Antonii Augustini Cæsar-augustani factum id maximè fuit industriâ studioque, ut videamur planè absque suspicione invidiæ aliqua totius Juris quodammodo vel auctores vel restauratores existimari posse. Sed jam ut nostri propositi tempus persequamur, duobus ab hinc sæculis eos peperit sacerdotio & imperio Juris mystas Hispanum solum, educavere gymnasia, Patrum ordines per omnia ejus regna doctrinæ ad fastigium evexere, quos sequens ætas in lucubrationibus suis adhuc superstites, veluti jurisprudentiæ quædam numina contemplatur & colit. Quorum apicem si Didacum Covarrubiam Leyvam appellem, theoricis, practicis literis, bonarum artium studiis, facultateque dictionis æquè instructum, sibique semper æqualem, nullique operis sui secundum: non ideo minùs summa quoque excipiendos & commendandos exquisitæ doctrinæ laude contenderim Juris lumina Martinum Azpilcuetam Navarrum, Ludovicum Molinam, Gregorium Lopezium, Ferdinandum Vasquium, Franciscum Sarmientum, Emmanuelem Gostam, Hispanię Papinianum, Rodericum Suarezium, Antonium Goveanum (cui inter omnes Justinianæi Juris interpretes palmam deferebat Jacobus Cujacius) Petrum Barbosam, Franciscum Caldam Pereiram, Joannem Guterium, Antonium Padillam Menesium, proximioresque nostræ ætati Joannem Castillum, Joannem Solorzanum, Augustinum Barbosam, Joannem Baptistam Larream, Joannem Baptistam Valenzuelam, Franciscum Salgadum, Franciscum Amajam, Jacobum Cancerium, Joannem Petrum Fontanellam, pręter alios innumeros. Quibus si specialem quandam Hieronymi à Bobadilla *Praxis* nostrę vulgaris *Prætorum* auctoris mentionem adjungam, ob insignem ejus in omni genere disciplinę ac vernaculi sermonis, quo res doceri contentas ornatissimè persequutus fuit, pręstantiam, jurisconsultorum nostrorum fumosas imagines cessabo jam orationis meæ virgâ contingere.

XXI. At humaniorum disciplinarum amœnitates, & philologię ac linguarum notitiam non ita largiter nostris hominibus concedet fortè aliquis [p]. Nec refractarios nos habebit, si numerus, non conditio eorum spectetur, qui hujusmodi professione censeri dignoscique voluerunt. Fervidi enim & pespicacis ingenii vis, alta quæque petens, ad speculativas plerumque artes, aperiendumque mentis acie novas in penetralia totius philosophiæ, tam sacræ quàm naturalis, vias, ab studiis iis, quæ pertinaci lectione & observatione foventur, diligentiaque magis & industriâ, quàm subtilitate & inventione constant, avocare & abstrahere solet

[p] Joannes Barclajus *Satyrici* par. 4. sive *Icone animorum*, cap. 7. Thomas Lansius in *Consult. de Principatu Europæ, oratione contra Hispaniam*, Georgius Merula *Cosmographie* par. 2. lib. 2. cap. 8. Golnitzius in *Compendio geographico* pag. 100. Georgius Hornius in *Orbe politico* pag. 29. par. 4. Gramondus *Histor. Galliæ* lib. 1. pag. 21.

let mortalium acutissimos. Hos quidem eorum gloria non multùm pungit atque solicitat, qui ad ista sola studia, veteris nempe ævi contemplationem, Græcorum & Latinorum rhetoricæ, poëticæ, aut historicæ artis monumentorum admirationem toti pallent & consenescunt, spernentes quicquid ingeniosè magis quàm disertè conceptum feriat aceto lotas, ut loquuntur, legentium aures, quibusque nullus alius cõmendatione dignus videatur liber, nisi is qui turget undique ac distenditur dictis & factis veterum ethnicorum in textu ipso & per oram agglomeratis, aut ornamento verborum dictionisque lenocinio, quantumvis deficiatur re, speciem pulchri & accurati & quasi torno ducti præsefert. Nihilominus tamen in omnibus hujus studii partibus eminentissimos aliquos professores exterorum paucis comparandos dederunt literatorum choro erudita hæc duo, quæ percurrimus in præsentia, sæcula. Quo magis ostenderetur idonea & paria cuicumque disciplinæ ingenia præ aliis excellentiores quasque habuisse, laudemque nonnisi è summis & laudatissimis, sive temerè sive consultò, procurâsse. Quod esto sine offensione eorum à me dictum, quos ingenuarum omnium artium, vereque humanarum exquisita cognitio, professioque utilissima, & vivos existimatione præcipua decoravit, & morti impensos clarissimâ adhuc facit vivere famâ, disertissimisque ac jucundissimis lucubrationibus sibi ipsis superesse. Nihil enim à me alienum magis esse noverunt omnes, quibúscum aliqua mihi consuetudo est, quàm nobilissimis eloquentiæ, poëseos, philologiæque, ac ornatissimis studiis non eam adjudicare laudem, quam docti omnes ac judicio pollentes consueverunt. Inter tamen ea, per quę ad altiora aliâ dirigi viâ debet, & altiora ipsa, quo via connititur, hoc est, inter ancillas & reginas artes, interesse quicquam potioris atque luculentioris meriti prærogativa inclytum, nec ii diffitebuntur, quorum summa est in amœnitatum & elegantiarum hoc regno, cui plurimum ego defero quidem, potentia & dignitas.

XXII. Ut enim à cognitione incipiamus linguarum, sanctæ, cæterarumque orientalium, ac deinde Græcæ, totius eruditionis thesauri, tandemque Latinæ, quâ explicare animi sensus in quacumque actione literarum universæ mos est Europæ, Hebraïcarum rerum & idiomatis callentissimus fuit, si quis sub sole alius, Benedictus Arias Montanus, Bibliorum Antuerpiensis editionis verè Atlas, quæ sapientissimis idem lucubrationibus, fontibus impendens ipsis, explanavit. Alphonsum Complutensem medicum, Paullum Coronelum, Alphonsum Zamoram, ex Hebræis Christianos, magnus ille ac summis quibusque natus vir expediendis rebus Franciscus Ximenius Toletanus antistes procurandę huic priori Complutensi eorundem sacrorum librorum editioni cum aliis Græcè doctissimis præfecit. His proximus Thomas Malvenda Dominicanus novam post plures alias translationem ad Ezechielem usque perduxit, eamque brevibus, sed utilissimis, commentariis illustriorem fecit. De Hieronymo Oleastro & Francisco Forerio, Dominicanis & ipsis, Ludovicoque à S. Francisco Minorum sodali, Hebraïcè doctissimis, Lusitania gloriatur. Bartholomæus Valverdius Gandia sic in Hebraïcis profecit, ut præter *Cantica* à se explicata ex fontibus ipsis hujus linguæ, translationem quoque Latinam fecerit *Commentarii Rabbi Davidis Kimkii in* quinquaginta priores *Psalmos*, cujus nuper & post absolutam Bibliothecam exemplum vidimus MS. Romæ in Trans-pontinæ Virginis Deiparæ Carmelitarum monasterio, cum aliis ejusdem auctoris. Hic & Joannes Mariana non minùs Castellam, quàm superiores Portugalliam, nobilitant. Reliquæ provinciæ non unum aut alterum ex provincialibus suis utilem huic studio dedisse operam, idque in Biblicorum librorum explanationibus ostendisse, non temerè affirmant. Bernardum Alderetum, quin suo appellemus nomine, cùm de orientalium linguarum eruditione fit mentio, summum hujus viri atque excellentissimis operibus manifestatum orbi de his literis meritum omnino vetat. Isaacum Abrabanelium natione Hebræum, in Hispania natum, & ab Hispania cum gentilibus suis omnibus ejectum, eruditissimum, si errores demas sectę suę, hominem, Josephum Karo, & qui non dudum è vivis Amsterodami excessit, Menassen Ben Israël, Hispanę originis, & hujus linguę monumentis sat notum, in albo eorum

jure

jure ponimus,qui prȩstantes his duobus fęculis in Hebraïca fuere sanctorum librorum eruditione.

XXIII. Grȩcam verò in paucis familiarem habuere linguam fratres duo Vergarȩ Joannes & Franciscus, quorum primus ejusdem nuper laudati Ximenii jussu nova interpretatione Aristotelis *Physicorum* octo,*De anima* tres,ac *De metaphysica* quatuordecim, qui etiam nunc manuscripti asservantur, libros, atque etiam eos, quos vocant *Sapientiales*, è Grȩca septuaginta seniorum versione Latinos fecit, qui Bibliorum in Complutensem editionem sunt missi: alter autem Franciscus de cunctis grammaticȩ Grȩcȩ partibus doctè scripsit, Arius Barbosa, Ferdinandus Pincianus, Joannes Genesius Sepulveda, Andreas Lacuna, Petrus Joannes Nunnesius, Franciscus Turrianus, Didacus Gratianus, Gundisalvus Perezius, Achilles Statius, Antonius Covarrubias, Mendozȩ duo,Didacus Hurtadus, & Franciscus de Bobadilla Cardinalis, Gundisalvus Poncius-Leonius, Laurentius Baldus, Franciscus Sancius, Petrus de Valentia, Petrus Fonseca, Joannes Mariana, Vincentius Marinerius, & alii non infrequentes aut sine magna laude in hac arena sunt versati, atque eorum quidam Græcè doctissimis aliarum gentium compositi Athenas Hispanas Athenis ipsis Atticis,nedum aliis, haud invidere palam facere potuerunt.

XXIV. At jam inter Latinȩ facundiȩ principes,sive grammaticȩ enucleatores, summum quemque locum nonne obtinuere Antonius Nebrissensis, Joannes Ludovicus Vives, Hieronymus Osorius, Emmanuel Alvari, Genesius Sepulveda,& Franciscus Sancius,nuper laudati, Joannes Christophorus Calvetus, Petrus Joannes Perpinianus, Andreas Resendius, Joannes Ludovicus & Melchior Cerdȩ, Alvarus Gomezius, Hieronymus Zurita, Hieronymus Blancas, Sebastianus Foxius *Morzillus*, Alphonsus Garsias Matamorus, Didacus Tevius, Bernardinus Gomezius Miedes, Franciscus Mendoza, Joannes Mariana, Andreas Pintus Ramirezius, Franciscus Mazedus, & quamplurimi, qui Latinis ad sacros libros, seu ad alias quascumque doctrinȩ partes,commentariis manifestissima eloquentiȩ suȩ argumenta posteris reliquerunt? Limatum & acre in dijudicandis & perpurgandis ab errorum fermento prisci ævi auctoribus (cui studio primas doctus quisque in harum literarum concedit meritò) judicium desideras? Inclyta duo criticorum coelo lumina ministravit Hispania Ferdinandum Nonnium Pincianum, & Petrum Ciaconium Toletanum, quibus tertius accedit & alia omni doctrina clarissimus Antonius Augustinus, Achilles item Statius,& Hieronymus Zurita, quibus utique magnum Senecam, Plinium, Pomponium Melam, Pompejum Festum, Joannem Cassianum, Arnobium, Isidori *Origines*, Antonini *Itinerarium*, Gratiani *Decretorum* collectionem, Juris Cȩsarei libros, bona ex parte meliores & saniores debemus. Nec præterire nunc possumus, etiamsi cùm superioribus in hac laude conferre alios passim nolimus, Ludovicum Vivem, Joannem Ludovicum Cerdam, Martinum Antonium del Rio, Michaëlem Thomasium, Joannem Grialem, Sancium Brocensem, Thomam Tamajum, Laurentium Ramirezium, Josephum Gonzalez de Salas, qui exponendis Latinorum veteribus libris commendabilem adhibuere operam,ac nomine Hispano verè dignam. Illustratores antiquitatum habemus eosdem, quos toties jure ac meritò appellamus, Petrum Ciaconium, Antonium Augustinum, Andreamque Resendium, quibus adjungi possunt Joannes Baptista Suarezius, Bernardus Alderetus, Martinus de Roa, Rodericus Carus, Franciscus Fernandez de Corduba, Joannes Ludovicus Cerda, Gaspar Barrerius, Ludovicus Nonnius, ut mittam nunc alios, qui peregrinis rebus insuper habitis, nostrȩ gentis & regnorum origines curiosè & cum judicio persequuti sunt, de quorum in re historica laude paullò inferiùs aliqua dicere animus est. Poëtarum Latinorum exquiris in albo Hispanos? Jure quidem. Vehementia quippe & poëtica nostrorum ingenia sunt, & coelestis illius quo carmina funduntur,influxûs capacissima. Unde suũ nomen haud pauci eò intulerunt.Sufficit nunc memoria Arium Barbosam,Benedictum Ariam Montanum,Andream Resendium,Joannem Petreum,Joannem Ramirum,Alvarum utrumque Gomezium, Civita-regalensem & Castrium, Ludovicum Crucium,

Emma-

Emmanuelem Pimentam, Ambrosium Moralem, Jacobum Falconem, Joannem Verzosam, Joannem Christophorum Calvetum Stellam, Ludovicum Tribaldum, Jacobum Salvatorem Solanium, Joannem Vilchium, prȩter alios innumeros Apollinea ista arte claros.

XXV. Res eò devenit ut eloquentia nostratis linguȩ Castellanȩ (ut Lusitanam nunc omittamus) tam pede libera quàm ligata numeris heroas suos in hoc theatrum producat. Et hi sunt quidem nobilitati ejus ac pulchritudini omnino pares. Regnant in sermone prosaïco apud nos Ludovicus Granatensis, cui nullum alium anteponimus, Didacus Hurtadus Mendozius, Ludovicus Legionensis, Ferdinandus à Castello, Ferdinandus Perez de la Oliva, Florianus Docampus, Hieronymus Zurita, Ambrosius Morales, Josephus Seguntinus, Antonius Fuenmajor, Bartholomȩus Leonardus de Argensola, Joannes Mariana, Michaël de Cervantes, Antonius Perezius, Petrus Mexia, Stephanus Salazarius, Franciscus Quevedus, Martinus de Roa, Lupus Felix à Vega, Didacus de Saavedra Faxardus, Josephus Pellizerius, & plures alii perfecta, ut Vellejus loquitur Paterculus, prosȩ eloquentiȩ decora, disertissimarumque lucubrationum, tam intra verarum historiarum & proficuæ cujusque doctrinæ limites, quàm in fabulosis adinventionibus & ingeniosis quibuscumque argumentis auctores. Quorum aliqui Ciceronianâ & Livianâ copiâ, & verè lactea ubertate fluunt, alii pressâ nervosaque eloquentiâ quasi in pompa gradiuntur, alii masculam & severiorem, alii tersam ac dilutiorem amant dictionem, sermone alii rotundo & numeroso, alii interrupto & crebris sententiis fracto, benè & ornatè dicendi artem adepti esse videri volunt. Et cùm diversȩ sint in quavis lingua eloquentiæ facies, æqueque pulchrȩ ferè omnes, pluribus eorum hanc laudem, quam persequuti sunt, verè contigisse disertissimorum nostræ nationis hominum constans existimatio est. At Lusitani, quorum linguæ etiam inter Europȩ vulgares, ut Castellanæ verè germanȩ sorori, aut potius veteri Castellȩ idiomati, pretium & honorem suum non invidemus, tot habent elegantiarum suȩ hujus linguȩ admiratores & sectatores, ut Livios suos & Tacitos, Cicerones, Sallustiosque monstrare digito peregrinis, domique extollere laudibus ad cœlum valeant.

XXVI. Poëtica superest facultas vulgarium poëtarum extero cuique proprietatis ejus & elegantiarum non satis gnaro à nobis commendanda. Ea singularis est, & si adjunxissent vulgò nostri artem eruditionemque (ut exteri consueverunt) locupletissimȩ inventionum naturȩ, industriamque non in pangendo adhibuissent ac dedolando tantùm carmine, sed in eo ad veterum imitationem tam Grȩci quàm Latini sermonis vatum conformando, doctrinaque multiplici, ut doctum non minùs sit quàm elegans, imbuendo, possideremus planè ante alias omnes gentes Musarum principatum. Sed dum ingenio ut plurimum contenti liberum frænare spiritum arte dedignantur, constareque sibi absolutam poëseos laudem absque sudore, qui necessariò impendēdus est polymathiȩ studiis, falsò existimāt, culmen illud, quod unus ex his aut alter legitimis instructus prȩsidiis attigit, Parnassi tenere bicipitis vix potuere. Inde fit ut nec in dramaticis compositionibus ad imitandum naturam artémve ab Aristotele prȩscriptam sequendum ulla se obstrictos lege censeant; immo quòd infrequentes aut si qui usquam, successu ferè improspero, ad poëma epicum ritè formandum sese accingant. Qui enim artem callent, & disciplinarum ornamento excoluere animum, ad alia quȩvis quàm ad Ixionis hanc rotam, & quamplurium annorum pensum, si cum aliis conferas infructuosum, hȩrere amant; qui vero amant, necessariis sȩpè subsidiis ad rem prosperè gerendam destituuntur. Quod genio imputamus gentis, apud quam non maximus honor iis habetur, qui poëticȩ tantùm gloriȩ cupiditate reliquis omnibus proficiendi in publicum artibus vale dixerunt. Poëtarum Hispanorum vulgus sugillare his & ineruditionis notare animus fuit, ut nunc eos meritis afficerem laudibus poëtas, qui non è vulgari fȩce, sed è sublimi quoquo prȩcipuȩ famȩ & existimationis apice cum fastigatissimis etiam Italorum & eruditissimis metricȩ artis principibus de palma non obscurè contendunt. Ut enim veteres Provincialis linguȩ seu Valentinȩ poëtas nunc omittam, in qui-

in quibus Ausias Marcus tot celebribus ætatis suę versificatoribus lumina dicitur obstruxisse, Joannes de Mena Cordubensis Dantem Allighierium Petrarchamque sic feliciter fuit argumento eruditioneque imitatus, ut nisi ruditate suorum temporum velut quodam fuisset retardatus compede, resurgentem jam è busto ipso Cordubam admiraretur ab eo tempore cultissima & carminis studiosissima Italia. Cùm verò sermoni accesserunt nostro ineunte sæculo superiore major antiquis cultus viresque, & initiatus is fuit solido, quo nunc viget, robori, Joannes Boscanus Barcinonensis, & Garsias Lasus Toletanus eam sibi ad absolutam hujus operis laudem muniere viam, ut ne vel carminis ullo genere aliis inferiores essent, hendecasyllabum primi ad nos perduxerint cęterorum potissimum, eoque uterque, ac præcipuè Lasus, perillustre nomen inter sui sæculi vates sit promeritus, ac vel hodie in manibus omnium sit. Sed ne singulos inde stylo persequar, unum aut alterum, quin reliquis injurius esse videar, veluti nomina (ferè numina dixi) poëticæ ac divinæ artis quædam laudabo, quibus præ aliis omnibus (absit verbo invidia) carere nollemus. Lupus à Vega-Carpio portentosâ illâ copiâ & facilitate versus ingenio & urbanitate plenos effundendi, quid natura possit, cùm totam illam suam divinæ auræ particulam incubantem sibi patitur, adeò ostendit solus, ut tota quanta est antiquitas, nedum proximiora retrò sæcula, quem Lupo comparent, se non habere necessariò fateri debeant. Huic debetur prorsus comœdia Hispana, in qua compensatis nonnullis levioribus vitiis cum majoribus & pluribus virtutibus absque controversia regnamus. Quamvis enim alii magno numero vestigia ejus sequuti, ingeniosiores & pluribus partibus meliores ediderint compositiones, ut ferè superstruere inventis facilè est, attamen nec his in mentem venit, ut derogare unquam se crediderint posse istius carminum dramaticorum principis famæ, nec inter tot ullus, nisi me judicium fallit, accesserit ad familiaris & verè comicæ dictionis germanam illam speciem & formam, quam ante alia Lupus observâsse videtur & curæ habuisse. Aliâ prorsus viâ grassatum ad famam, arduâ scilicet pendentique, Ludovicum Gongoram fuisse, sublimitas illa & majestas carminis ostendit, totius eruditionis imbuti floribus, distincti luminibus, exemplar operis sui nostro sæculo monstratum posteris, admirandum potius quàm imitandum, quemque si genius accinxisset ad epicum fabricandum poëma, hodie nec Helladi Homerum, nec Romæ Virgilium, nec Italiæ Torquatum invideremus. Eruditione omnino parem huic Bartholomæum Leonardum Argensolam, nec inferiorem laude credimus, Hispaniæ nostræ Horatium, puritatis & castitatis styli observantissimum, elegantiarum ac totius urbanitatis verè penu; cui non alium in his conferre laudibus facilè possis, quàm Lupercium fratrem. Adeò similes inter se sunt, ut gemellam verè Musarum & Apollinis prolem in iis agnoscas, nec videaris tibi, cùm ad alterum accesseris, ab altero discessisse. Ingenio & affectibus, si quis alius, plenus est Villæ-medianæ Comes, quem in poëtis Hispanis præcipuo loco habet, ut audio, Serenissima Suècorum Regina fœminei sexus ornamentum decusque maximum, literarum & linguarum cognitione inclyta, quæ Romæ à multis annis majestatem & humanitatem eo fœdere copulavit, ut nec regio culmini mores humanissimi, nec moribus majestas deroget; & hanc cæteramque ex aliis virtutibus laudem constantissima veræ & Catholicæ fidei, quam semel amplexata est, professio cumulatissimam præstent. Gregorium Ferdinandi à Velasco, Ludovicum Legionensem, Didacum Mendozam, Ferdinandum Herreram, Didacum Sylvam Salinarum Comitem, Franciscum Borgiam Schillacii Principem, Antonium Mendozam, Josephum Valdiviesum, Franciscum Quevedum, Hortensium Felicem Paravicinum, Bernardum Valbuenam, Anastasium Pantaleonem, Joannem de Xauregui, Franciscum Lopezium Zarate, Ludovicum Ulloam adhuc superstitem, ut credimus, præter recentiores alios,

Carmina qui scribunt Musis & Apolline multo,

atque eos etiam qui theatralium actionum viâ prosperrimè ad famam grassati sunt, velut triarios & principes musicæ hujus & innocuæ aciei non temerè aut incon-

inconsultò collocamus. Quibuscum & Lusitani, certi quidem nec Castellanis nec quibusvis aliarum gentium cedere vatibus, Camoësium illum in primis, dignum gente sua & Asiaticis gentis suæ expeditionibus poëtam, Franciscum Saa de Miranda, metricum Platonem, Franciscum Rodericum Lupum, Didacum Bernardum, Hieronymum Corte-realem, Gabrielem Pererium Castrium, aliosque, non quidem auxilia, sed verè Hispaniæ cives, Bibliothecæque nostræ decora conjungunt. Habuimus præcipuos ex eorum numero paucos è multis, quibus, ut Juvenale [q] utar,

non est publica vena,
Qui nihil expositum solent deducere, nec qui
Communi feriunt carmen triviale moneta.

eosque jam extra invidiæ jactum positos indicaturi, quorum maximè appareat compositionibus *naturam* sortitos fuisse nos (quod in poëtis exposcebat Dio Chrysostomus [r]) verè *numine afflatam*, sive *ingenium* ac *diviniorem mentem* atque *os magna sonans*, ut in *Epistolis* loquitur Plinius [s].

XXVI. Nollem hic ad hujus apologiæ metam properans cum viris doctissimis controversiæ subire aleam, qui id genus librorum, quod nos *de cavallerias*, Itali *Romanzi* appellant, vereque nostri sunt originè (ut prætereamus nunc Heliodori *Theagenem*, Achillis Statii *Clitophontem*, Longi Sophistæ *Daphnidem*, & antiquos è Græcia alios amatoriorum operum hujusmodi auctores) adeò improbant, ut inter damnanda & expianda igni scripta ferè constituant. Hos Melchior Canus, vir doctissimus, *ineruditas* fabulas vocat, [t] *nihilque omnino conferentes non solùm ad rectè beateque vivendum, sed ne ad rectè quidem de rebus humanis sentiendum*. Lipsii, Possevini, Nigroni conformia huic testimonia Besoldus congerit in tractatu *De educatione & studiis literarum* [u]. Nec nobis quidem eos probare animus est, qui inhonestos amores aut aniles ac nullius frugis aut ingenii continent fabulas. Scio enim quàm eliminari digna sint à Christianorum, præcipuè adolescentum, consuetudine illectamenta quæque vitiorum terendique otio temporis. Sed quid si periculo isto vacua horum lectio fuerit, & è contrario non ludatur in aliquo ex his libris opera? Nonne inter utiles fabulas, ut ferè apologi solent & symbola & fictitię quęque, sed doctæ historiæ, collocari poterunt? Annon prosopopœjæ istæ sunt, in quibus, uti in Xenophontis Cyro, Homeri Achille Ulisseque, Virgilii Ænea, Reges, heroës, fortes, prudentes, pii, magnanimi, ferè toti ex ingenio auctoris, quasi ex pictoris tabella, non quia tales olim essent, finguntur & colorantur; ita similiter in his nostris describuntur principes æquitatis & justitiæ vindices, tyrannidis & impotentiæ debellatores, fortissimorumque patratores operum? Aut carmine talia fingere laude dignum, prosâ autem vituperio erit? Planè fortia & gigantea hæc animi & virium facinora, quæ suis fictitiis tribuunt heroïbus, hujusmodi fabulatores, legentium corda sic vehementer incendere laudis cupiditate, quæ fortiter gestis debetur, solent, ut viris militiæ impendendis vice cotis esse possint (& cur non sint?) ad muniendum pectus fortitudine, expellendumque omnem vulneris & mortis metum. Nam & fama est Ferdinando Avalo Piscariæ Marchioni eos animos in adolescentiæ otio umbratilem hujus generis librorum lectionem fecisse, quibus postea in acie & campo fortissima & verè heroïca responderunt facta. Pompejus quoque Magnus appellatus (si Ptolemæo Ephestioni [x] credimus) quotiescumque in aliquam iret expeditionem bellicam, recitari faciebat sibi ex Homeri primo Iliadis libro res Agamemnonis fortiter gestas, quem ante alios æmulabatur, at quem ex poëtæ ingenio in talem evasisse virum non ignorabat. Equidem militares ejus ætatis, quâ primum apud nos cœpit hæc formâ concipi & placere, animos Maurorum reliquiis compositos haud dubiè ad gloriam virtutemque his stimulis incitari oportuit. Vera enim an ficta sint quæ æmularis & imitari desideras, nihil interest, dummodo vel falsa veros ignes virtuti subjiciant, & tua te iis excitata imaginatio utiliter ludificetur. Jam quod ad alias partes historiæ attinet, si honestè amores, & cum decore tractentur, potiusque moderandis quàm effundendis huic & aliis animi affectionibus præscribuntur potiora legibus exem-

q Satyra 7.

r Initio or. 53.

s Lib. 9. ad Severum.

t Lib. 11. de locis theol. c. 6. §. Lex vero secunda.

u Cap. 6. §. 6.

x Apud Photium Cod. 190.

exempla, promiscuaque & necessaria utriusque sexus conversatio, atque alia vitæ civilis momenta juxta honestatis ac modestiæ regulas describuntur, nihil video cur inutiles & perniciosi, immo cur non utiles & appetendi hoc genus libri existimari debeant. In thesi hæc dicimus, non in hypothesi. Hos enim neque ita notos habemus, ut, quod de Amadisii priorum quatuor librorum auctore, aut fortè aliis nonnulli censent, calculo nostro laudare atque approbare possimus. Et ne aliter existimetur de hujusmodi inventionibus, quàm de fictitiis cæteris atque idealibus libris, unde ad honestè atque utiliter in unoquoque statu & vitæ conditione res gerendas possumus nobis documenta, atque ea quidem magis exemplis quàm præceptis insinuata, procudere. In quo ordine Antonii Guevaræ *Horologium Principum*, sive fabulosam Antonini Philosophi Vitam constituere possumus, sententiis pulcherrimis atque omnium virtutum præcipuis regulis ornatissimam.

XXVII. Multus jam sum in prima hujus Præfationis parte, cùm satis fuisset forsan ac opportuniùs ad ea, quæ de Hispanorum eruditione olim disseruit Andreas Garsias Matamorus, vir eloquentiâ & judicio clarus, nihil adjungere, aut saltem apologeticam ejus narrationem elegantissimam exhibere hic nostrarum nugarum loco. Sed planè is indicta reliquit multa, & sæculo integro nos posteriores sumus, quod quidem feracissimum literatorum hominum æquè ut superius fuit; præstatque nobis quodammodo propriis uti, quàm admovere aliena, ne comparatione meliorum, fucatæ veluti lanæ ad purpuræ conspectum, nostra evanescant atque emoriantur.

De Bibliothecarum utilitate, ac de hujus proposito & ratione.

I. QUICQUID autem de literarum omni genere coævo Hispaniæ hucusque diximus, in eo consilii nostri hanc Bibliothecam stylo construendi tota ferè ratio aut saltem ejus pars continetur maxima. Nam uti solent locupletes aurifices, sive ad ostendendas divitias, sive ad alliciendos copiâ & varietate vænalium emptores, aurea & argentea omnia, quæ habent, vasa densis alta lateque ordinibus pro tabernæ foribus collocare, è contrario autem, qui tenues sunt, ne ipsi prodant se, vix audent unum aut alterum signi gratiâ exponere, ita prorsus iis usuvenit, qui divitias inopiamve in literarum hoc negocio vel jactare vel excusare habent. Singula quæque ab his, plura simul & coacervatim roganda ab illis & expectanda sunt. Planè hoc ultimum in proposito ac voto eorum est, qui scriptorum, illustriúmve quorumcumque virorum nomina in album à se relata proponunt publico; ut scilicet, quæ per partes hactenus laudabantur, in unum collecta numero etiam & splendore mutuo magis clarescant. Sidera enim seorsum considerata singula seipsis collectim cum cætero astrorum conspectis agmine jucunda minùs & pulchra apparent. Floribus sigillatim ostensis ea propemodum gratia deest, quâ in hortorum areolis augentur, mutuò se conspicientes, aliique veluti æmulantes alios. Nec aliter quàm in surgente integra aut dejecta messe conspicitur agri ubertas. Mira enim inter se proportione & mutuo amore composuit rerum summus artifex universi hujus, qui mente simul & oculis comprehenditur, partes, uti membra cujusque pulchri corporis, ut si separata considerentur, pulchra quidem, sed nondum perfecta sint quousque alia ex aliis, seu ex respectu ad universitatem, solidam atque absolutam numeris omnibus commendationem sortiantur. Atque adeo respicientium sese magni aut parvi cujusque corporis membrorum harmonia constat, ut nec quæ nobiliora sunt dedignentur ignobilioribus cohærere, immo singulis amor cæterorum sit insitus, & quasi videatur unicuique parti non aliam posse digniorem à se in hoc naturæ

theatro personam geri, quàm quòd pars sit & aliorum indigens, ut ex eorum nexu atque complexione totum emicet.

II. Sed nec in speciem ac decus tantùm hæc apparari urbium, regnorum aut nationum sive ordinum clarissima in unoquoque genere ornamenta hujusmodi quisquam dixerit, cùm non inferiore alio utilitatis commodo & in publicum beneficio impensus in his colligendis & exponendis censeatur labor, exactique labore dies compensentur. Plurimum namque interest, quisnam, qualiterque de quovis argumento scripserit, non ignorare; immo ad manum habere eos, qui vel assequi studio, vel consignare literis quicquam cupiunt. Aliàs enim andabatarum more cassis & cæcis ictibus decertare cum libris, ac pretiosissimam temporis jacturam facere habebit opus, qui hoc duce ad rem suam gerendam in studiorum campo destituetur. Nec enim annotare omnia sive comprehendere memoriâ possumus, quibus indigemus. Quædam ex necessitate examinanda sunt, in quibusdam compendium viæ quærendum. At utroque auxilii genere & necessarii & utilis carendum est ei, qui nescit quorum operâ sive ad ex tempore addiscendum, sive ad seriò & accuratè comprehendendum sermone id, quò impendet animus, uti debeat. Præterea hac fultis ope contingere nequit, quod sæpè aliàs fit, ut operi se accingant quasi intractato & novo, in quo jam alius industriam suã fuerit expertus. Memini me, dum adolescens domi post Salmantina utriusque juris studia pro faciendo eorum fructu me continerem, cogitâsse de nominibus propriis Pandectarum tam Jurisconsultorum, quorum fragmentis hi constant, quàm cæterorum utriusque sexus hominum in his laudatorum, in ordines suos redigendis, ut præstò esse possent inde proficere desiderantibus, nec priùs audivisse de absoluto hoc ab Antonio Augustino jam olim opere, quàm ferè tertiam Digestorum partem inscius rei atque inanis operæ securus percurrissem. Alios ne eadem frustretur ignorantia, Bibliothecis accepto ferendum est.

III. Et quid si magna eruditionis pars consistat in scriptorum cognitione ac eorum, quæ reliquere, sui monumentorum notitiâ & judicio. Prorsus ita est. Pondus & fidem rebus ipsis pariunt auctores conciliantque, nec parum interest utrùm à probis, aut aliqua dignitate conspicuis viris, ab æqualibúsne an secus, quo item consilio, quo rerum statu queque scribatur res. Adeo magnum positum est ad doctrinam ipsam in docentis conditione atque auctoritate momentũ. Uti enim ad eruendum causæ in foro agitatæ verum non tam in testimonia ipsa, quàm in testium fidem non lubricam, non vacillantem, & si quæ alia insimulare illos, dictáve eorum convellere possunt, à Judice inspicitur, ita prorsus in scribendi negocio, non quid traditum literis sit magis, quàm à quibus & quo animo aut quo tempore sit literis traditum, prudentes rerum humanarum æstimatores, ne facilè decipiantur, advertere animo consueverunt. Ab rerum incertitudine obscuritateque id malum nobis dudum inhæsit, ut non à dictis, sed à dicentibus toti ferè pendeamus, ut etiam numerus auctorum præ rationibus & argumentis persępè fiat. At non quomodocumque numerus; posthabentur enim plures minorum gentium, majorum paucis, hoc est fide dignioribus ii, quibus non temerè denegatur, aut non omnino habetur fides. Quare in dignoscendis atque examinandis his, quę adeo scire nos oportet, impensa studia pręcipuam quandam non vulgaris utilitatis laudem commerentur.

IV. Et quidem hęc magno cum scholasticæ rei compendio & fructu navata olim opera, cùm videlicet librorum & literarum totam supellectilem exarati dumtaxat manu servabant codices, non minùs hodie fructui & compendio est hoc tempore, quo typothetarum luce perfusę omnes seu veterum seu noviorum cogitationes innumeris atque optimis omnium disciplinarum & artium monumentis studia clarescere fecerunt. Quare ista cura scriptores collectim laudandi, ac de scriptis eorum posteros monendi, nullo non orbis sęculo apud omnes gentes optimum quemque solicitavit, exercuitque. Hos cum aliis in genere alio illustribus M. Terentius Varro eruditionis Romanę parens, adjectis etiam imaginibus in literas retulit, uti & Cornelius Nepos; quales viri! quorum alter poë-

tas

ras quidem peculiari opere, alios in *Hebdomadis*, quarum Symmachus [y] Ausoniusque [z] meminere; alter historicos saltem in libro à se de his scripto, ad quem se in *Dionis* refert *vita*, celebraverunt. Institit quoque huic argumento Julius Hyginus conscripto *De vita & rebus gestis virorum illustrium* opere, quod Agellius [a] & plures laudant; nisi steterit is intra decora reipublicę tantùm, neç extenderit se ad eruditionis famâ claros, quod vix credo. Santram quoque cum superioribus laudat Sanctus Hieronymus [b], & Suetonium Tranquillum *De viris illustribus*, *De grammaticis*, ac *De rhetoribus* scriptorem, uti ex Gręcis Hermippum Smyrnęum, & Satyrum & Aristoxenum Peripateticos, Antigonumque Carystium. Item Damascius Syrus, Porphyrius, Diogenes Laërtius philosophos, Eunapius sophistas laudaverunt. De quibus dixisset jure Plinius [c] quod Capitonis factum laudans usurpavit: *Redditus est L. Syllano debitus honos, cujus memoriæ Capito prospexit, pariter & suæ: neque enim magis decorum & insigne est statuam in foro pop. Romani habere, quàm ponere.*

[y] Libro 1. epist. 2.
[z] In Mosella.
[a] Libro 1. cap. 14.
[b] In præfat. de Script. Ecclesiast.
[c] Libro 1. epist. 17.

V. Quidnam verò de Christiana non meruit re S. Hieronymus commentario illo *De scriptoribus ecclesiasticis* exarato, ad quem ab omnibus, tanquam ad Sibyllę folium, ut in proverbio est, olim hodieque provocatur? Cui sub quartum sęculum deficienti subsidiariam atque utilissimam succenturiavere operam alio & alio tempore Gennadius Massiliensis, Isidorus Hispalensis, Ildephonsus Toletanus antistites, Honorius Augustoduni presbyter, Sigibertus Gemblacensis monachus, Joannes Trithemius, Guilielmus Eisengreinius, Robertus Cardinalis Bellarminus, Xystus Senensis, Antonius Possevinus, Aubertus Miręus, Philippus Labbeus, Andreas Saussajus, aliique. At qui promiscuè viros ex universa aut ex aliqua *disciplina* illustres doctrinę famâ, & scripta eorum accuratè, distincteque in literas retulerunt, elogiisve eorundem imagines ornaverunt, quantus his à bonis omnibus atque eruditis cujuscumque gentis plausus impartitur? Iccirco ad Conradi Gesneri Tigurini lucubrationes, qui primus *Universalem bibliothecam* librorum omnium antiqui & novioris ęvi conficiendam in se suscepit, quamvis de auctoribus jejunè satis egerit, recurrentibus frequenter universis literarum amantibus opitulandi curam habuerunt Conradus Lycosthenes, Josias Simlerus, Robertus Constantinus, Antonius Verderius, & Joannes Jacobus Frisius, sive compendiis, sive supplementis Gesneriani operis in publicum datis. Quanta verò elogiorum varietate & amœnitate pinacothecæ virorum scriptis clarorum ornandæ industriam suam contulere cùm latinè Paullus Jovius, Raphaël Maffęus Volaterranus, Jacobus Philippus Thomasinus, Joannes Imperialis, Julius Cęsar Capacius, Joannes Vincentius de Rubeis sub Jani Nicii Erithręi Gręco nomine, Marcus Zuerius Boxhornius & Nicolaus Reusnerus, Italiceque Hieronymus Ghilinus & Laurentius Crassus? Quibus adjungi debet Joannes Andreas Quenstedius, qui duplici volumine *De patriis*, ac *De obitus loco virorum doctrinâ illustrium* egit. At qui non minùs condendis omnium scriptorum elogiis, quàm scriptis eorum cum cura & judicio colligendis enumerandisque animi & corporis vires mancipare voluerit, inventus est (nec mirum) usque ad hoc tempus nemo. Ferreis planè visceribus Nestoreos eum vivere oportuit annos, qui onus hoc laboris atque in rempublicam literariam officii refertissimum non frustra sibi suscipiendum putâsset. Majoris operę quàm ut unus aut alter negocium absolvat, *Bibliotheca universalis* est iis, quę diximus, instrumentis fabrefacta. Qualem nempe in votis esse Theophili Spizelii eruditione viri pręstantis ex eo apparet *Specimen novæ bibliothecæ universalis*, quod unà cum *Sacris bibliothecarum illustrium arcanis retectis* Aug. Vindelicorum anno 1668. typis mandavit. Id tamen Specimen cognomina vel agnomina tantùm comprehendit à syllaba A,B. incipientia. Neque enim, ut *Concordantias bibliorum Latinorum* quingenti ex familia Pręedicatorum sodales, Hugonis Cardinalis ductu & auspiciis, confecisse dicuntur, numerus in opere hoc nostro perficiendo & grammaticale ingenium suffecerit. Pluribus, iisque eruditis, nulloque non doctrinæ genere imbutis, curam hanc imponendam fuisse, si rem seriò vellemus geri, minimè dubium est. Sed quando aut cuinam eligendi atque adigendi tot simul

viros doctos, ut beneficio isto demereantur posteritatem, copia erit?

VI. Quare partibus exantlatum fuisse hunc laborem, siquidem universum exigi desiderandum potiùs quàm sperandum est, viris reipublicæ literariæ amantibus gratias habemus plurimas. Per quos nempe factum fuisse omnes vident & experiuntur, ut quidnam singulorum fuerit doctrina clarorum in literas meriti, quibusnam debeamus, quòd de re quaque doceri ac docere possumus, non ignoremus. Nempe sacrorum scriptorum ac theologicæ totius disciplinæ auctorum cognitionem latere in tenebris haud ii permisere, quibus curę hujus meritum paullò ante consignavimus. In Juris arte quorumnam libris ea constet, quorumnam lucubrationibus illustretur, scire cupis? Pręsto sunt Marcus Mantua, Joannes Nevizanus, Ludovicus Gomezius, Joannes Fichardus, Joannes Baptista Zilletus, Bernardus Rutilius, Guido Pancirolus, Joannes Bertrandus, Valentinus Forsterus, Wolfgangus Freimonius, Joannes Lorichius Hadamarius carmine, atque omnium ultimus Nicolaus Henelius prosâ & carmine. De philosophorum veterum sectis & scriptis solicitus es? Israël Spachius, Paullus Bolduanus, iisque multo eruditiores Gerardus Joannes Vossius & Georgius Hornius pręsto sunt, quique *scriptores historiæ philosophicæ* accuratè collegit atque illustravit Joannes Jonsius Holsatus. Medicę rei curiosi, quorum commentariis proficere, corporaque, vel sana tueri, vel ægra sanare possint, noscere amant? Habent, quos olim colligendi ejus artis professores exercuit cura, Gasparem Peucerum, Petrum Castellanum, Israëlem Spachium, Remaclum Fuschium, Symphorianum Campegium, Wolfgangum Justum, Othonem Brunsfeldium, postremumque variis recoctum editionibus Joannem Antonium Vanderlinden, qui tamen *De scriptis* non de scriptoribus Bibliothecam suam formavit. Astronomis aut cosmographis vacas? Collegit harum disciplinarum magistros Joannes Baptista Ricciolus in sua *Cosmographia restaurata*. Historiâ delectaris, atque aves scire unde res unquam atque usquam gestas fideliùs noscas? Pręstitit hoc eruditorum gemma Gerardus Joannes Vossius altero & altero *De historicis Græcis* atque *Latinis* opere, quę inter ἐγχειρίδια [d] esse, nunquamque è manibus eorum, qui huic studio incumbunt, effluere debent. Ex quo quicquid habent Martinus Zeillerus & alii hauserunt. Paullus quoque Bolduanus & Stephanus Prętorius historicorum confecerunt Catalogos. De poëtis tam Gręcis quàm Latinis quicquid noscere opus est, Lilius Gregorius Giraldus vir doctissimus, Petrus Crinitus, Joannes Petrus Lotichius docuere; quibus si adjunxeris ejusdem Gerardi Joannis Vossii libros postumos *De veterum poëtarum temporibus* ulteriorem aliam & extremam alterius manum vix desiderabis. Chimica etiam scripta omnia collegit Petrus Borellius medicus Gallus.

d Manualia.

VII. His, ut singularum professionum eruditos collectim darent, industria placuit. Alii eos, qui in quoquo ordine aut conditione vitæ floruerunt, scriptores laudavere. *Summis Pontificibus* hoc officium exhibuit Ludovicus Jacobus à Sancto Carolo Carmelita, cui maximæ à viris doctis omnibus habendæ laudes sunt, non tantùm propter hanc *Pontificiam bibliothecam* dudum editam, sed & propter complures alias, quas effectas & tantùm non prælo paratas habere dicitur, *Cardinalium* scilicet, *Regum*, *fœminarum*, *Burgundicam*, *historiographorum Franciæ*, *typographorum scriptis clarorum*, *antiquarum editionum usque ad annum M. D. editionum* omnium *bibliorum* aliasque. *Cardinalium* quoque scriptorum nomenclatores dederunt Franciscus Maria Turrigius, & Henricus Ludovicus Castaneus Rupipozeus Gallus. Jam si religiosos ordines percurrere animi caussâ velimus, habent *Benedictini* Joannem Trithemium & Arnoldum Uvionem; *Cistercienses* Chrysostomum Henriquez & Carolum Vischium; *Fulienfesque* separatim Carolum à Sancta Maria; *Canonici Regulares* Sancti Augustini Gabriëlem Pennotum, Joannem Mauburnum, alios; *Carthusiani* Petrum Dorlandum, Theodorum Petreum; *Dominicani* Leandrum Albertum, Alphonsum Fernandez, Ambrosium Gozzeum, Antonium Senensem, Joannem Michaëlem Pium, Seraphinum Razzium, novamque adornat hujus amplissimi ordinis *Bibliothecā* Michaël abbas Justinianus amicus noster, aliis hujusmodi jam notus libris.

Fran-

Franciscanos itidem Henricus Willotus, Ludovicus Rebolledus & Lucas Wadingus (cui *Supplementum* adjungere habet Franciscus Haroldus *Annalium* idem *Franciscanorum* Wadingi continuator, atque eorum *Compendii* auctor, noster etiam in urbe amicus); *Augustinianos* Thomas Gratianus, Josephus Pamphilus, Thomas de Herrera, Philippus Elsius, Cornelius Curtius; *Carmelitas* Joannes Trithemius, Petrus Lucius, Emmanuel Romanus, Augustinus Bischarretus adhuc MS. Marcus Antonius Alegrius Casanatensis, Ludovicusque Jacobus à S. Carolo, quem nuper laudavimus, quique adhuc absolutiorem aliis omnibus futuram premit, in Bibliothecas retulerunt. *Jesuitæ*, ut sunt in rebus suis curiosi & industrii, post antiquam Petri Ribadeneiræ, recentiorem promoverunt Philippi Alegambe operam, quâ quid in hoc genere magis aptum & absolutum esse possit, meritò dubitabis.

VIII. Ultimam alii formam sequuti sunt scriptores laudandi ex sua quique gente aut provincia aut natali loco, quæ nobis placuit ex Hispanis nostris. Nec prius dicam de hujus operis consilio & adjumentis, quàm indicatis levi manu aliarum gentium & populorum similibus commentariis; quò magis appareat in re necessaria & Hispaniæ civibus valdè honorifica haud operam nos lusisse. *Germaniæ scriptores* collegerunt in unum Joannes Trithemius, cui superstruxit Jacobus Wimphelingus, Melchior item Adamus. Sed utinam gens amplissimæ tum ditionis tum per omnes ætates orbis famæ, quæ à duobus sęculis eruditione ante aliàs audit, bonarumque omnium disciplinarum studiis inclyta, verè antiquis Fidei orthodoxę ac veris persuasionibus inventiones non prętulisset alterius sęculi Pseudo-Apostolorum. Haberet Christianus populus quos colligeret, admiraretur que in gente ista tam eloquentię quàm omnimodę doctrinę flores, quin spinas vellendi, aut, ne his pungatur, pręcavendi necessitate, uti passim inter pios fit, constringeretur. Habent similiter & *Angli* virorum literis illustrium suę nationis laudatores Joannem Balęum, quamvis sublestę fidei hominem, Joannem Lelandum juniorem, Joannem Pitseum; *Scoti* Thomam Dempsterum, cui tamen multę aliàs lectionis viro Jacobus Usserius [e] Hibernię appellatus Primas, historię rerumque antiquarum peritissimus, librorum, qui nusquam scripti sunt, ex ejus otioso deprompторum cerebro recentionem imputare non dubitavit, quocum in re Philippus Labbeus consentit in *Bibliotheca bibliothecarum*. *Hibernis* monstraverunt sua literarum decora Fridericus Hibernus & Jacobus Waręus; *Polonis* Simon Starovolscius, *Danisque* Thomas Bartholinus. *Belgæ* in adornanda sibi hac Sparta nulla alia Europę natione inferiorem consequuti sunt laudem. Justis enim & absolutis hujus argumenti operibus Belgas universos gaudere fecerunt Aubertus Miręus, Franciscus Suvertius, Valerius Andreas Taxander, & Guilielmus Gazetus Gallicè; *Flandros* autem separatim Antonius Sanderus, Dionysius Harduinus; *Hannonios* Philippus Brasseur; *Hollandos*, *Zelandos*, *Ultrajectinos* Pancratius Castricomius; *Frisios* tandem Ubbo Emmius & fortasse Martinus Hamcomius, qui de hujus provincię viris illustribus commentarium edidit. *Gallis* autem nondum, ut credo, ad hoc tempus contigit doctissimę gentis scriptorum historicus ejus absolutionis, quam imus quęsitum. Antonius enim Verderius, qui uno ferè sęculo pręcessit, Andreas Querecetanus historicorum, Franciscus Grudęus Crucimanius & Philibertus Marescallus scriptorum vernaculę linguę nomenclatores, Scęvola, seu Gaucherius Sanmarthanus virorum superioris sęculi doctrinâ illustrium encomiastes, citra universitatem generalis Bibliothecę propriam constiterunt. Vixisset hujusmodi natus laboribus exhauriendis Labbeus; haberemus absolutissimam ejus gentis ad miraculum doctę è *Chiliadibus historico-chrono-geographicis*, quas parabat, notitiam. Exstant nihilominus particulares singularium urbium *Bibliothecæ*, qualis est illa *Cabilonensium* Ludovici Jacobi à S.Carolo, & *poëtarum provincialium* Joannis Nostradami, aliorumque. Quid verò Italia scientiarum ac totius eruditionis fons & quasi mater? Planè ea nondum ausa est suas omnes colligere in unum & explicare simul merces, quamvis non ulla alia posset lautè magis atque magnificè. Vernacula enim dumtaxat scripta non alia, Italorum,

[e] *De Britannic. Eccl. primordiis* cap. 13. pag. 461.

lorum, ante annos centum & viginti Antonius Franciscus Donius in *Bibliotheca* sua, Joannes verò Matthęus in *Peplo Italiæ* brevibus spatiis ultimorum trium sęculorum viros illustres ante centum ferè annos exposuit publico. Neque in lucem adhuc emissas vidimus Angelici Aprosii Vintimiliensis Eremitarum sodalis *Athenas Italicas*, cujus operis ab anno MDCXLVII. uti jam tunc ab eo parati, in *Parnasso Euganio* suo Jacobus Philippus Thomasinus, & nuper Raphaël Sopranius & Michaël Justinianus in *Bibliothecis* suis *Ligurum scriptorum* meminere. Desiderium interim plenę operę hi leniunt, qui occupatis nonullis ejusdem partibus singularum quarumdam urbium aut provinciarum decora doctrinę ista seorsum complexi sunt. Ut enim ab Alpibus & Italię principio ordiamur, *Pedemontanorum* & cum his *Sabaudorum* & *Nizzæorum* Franciscus Augustinus ab Ecclesia Saluziarum Episcopus & nuper Andreas Rossotus à Monte-regali Cisterciensium sodalis; *Ligurum* Raphaël Sopranus & Michaël Justinianus, *Mediolanensium* ut ajunt, Franciscus Bernardinus Ferrarius & Salvator Vitalis, *Venetorum* Jacobus Albericus, *Patavinorum* Bernardinus Scardeonius, *Veronensium* Onuphrius Panvinus ac Torellus Sarayna, *Bergomatum* Donatus Calvus, *Ferrariensium* Augustinus Superbus, *Bononiensium* Bartholomæus Galeotus & Joannes Antonius Bumaldus, *Florentinorum* Michaël Poccianțius, *Umbrorum* Ludovicus Jacobillus, & in his *Perusinorum* Cæsar Alexius, *Panhormitanorumque* in Sicilia Franciscus Baronius Catalogos, sive separatim & ex proposito, sive in patriis historiis, ne hac parte sic nobili & magnifica deficerentur, confecere.

IX. Sed ut convertamus jam stylum in Bibliothecæ hujus argumentum Hispanos scriptores seu viros doctrinâ claros celebravit primus, quòd sciam, Lucius Marinæus Siculus, deinde Alphonsus Garsias Matamorus Hispalensis, prior in *De laudibus Hispaniæ* libris, posterior in *De academiis, & doctis Hispaniæ viris, sive pro asserenda Hispanorum eruditione narratione apologetica*: neuter tamen ad Bibliothecæ formam scriptores omnes, sed paucissimos è tam fertili eorum messe, absque ulla expressiore librorum ab iis editorum mentione, in commentarium retulit. Vidit hunc defectum Andreas Schotus Antuerpiensis vir præstantis altero sæculo eruditionis, dum apud nos peregrinaretur, doluitque nostram vicem, &, ne ultrà ignoraremus quos literarum omnium professores & magistros procreaverit omni tempore Hispania, & ob lucubrationes in publicum editas posteritati famæque tradiderit, subducto proprio, assumptoque Andreæ Peregrini nomine foras emisit *Bibliothecam* primus *Hispaniæ* tomis, dicis caussâ, tribus Franco-furti apud Claudium Marnium & hęredes Joannis Aubrii anno MDCVIII. Præcesserat quidem anno uno hanc Schoti prolem Valerii Andreæ Taxandri *Catalogus clarorum Hispaniæ scriptorum* ex Moguntino Balthasaris Lippii typographejo emissus. Qui, ut suspicor, idem ipse est Valerius Andreas Desselius *Belgicæ bibliothecæ* auctor, quantumvis nec in *Catalogi* editione usus sit Desselii eâ notâ, nec in *Bibliothecæ* fine, ubi operum à se confectorum habet mentionem, hujus *Catalogi* alia inter opera sua meminerit. Convenit quippe ultra nomen ipsum patria; *Desselius* enim pagus, à quo is appellari voluit, Brabantiæ provinciæ est, quæ apud veteres *Texandria* sive *Taxandria*, de quo à geographis monemur, appellabatur. Deinde auctor *Bibliothecæ* fatetur se Antuerpiæ triennium totum Andreæ Schoto jam Jesuitæ à manibus ac studiis fuisse: at ipsum de Taxandro *Catalogi* confectore ex literis ejusdem Andreæ Schoti ad Joannem Marianam anno MDCIX. directis constat, cujus verba transcripsimus. *Misi & duplex exemplar per bibliopolas catalogi clarorum Hispaniæ scriptorum qui Latinè disciplinas omnes illustrârunt, quem hîc* (Antuerpiæ) *familiaris noster, me adjuvante, Valerius Andreas continuavit, rogatque majorem in modum, ut istic aliquot socii, qui bibliothecis nostris præsunt, dignentur augere iis, quæ nondum absentes vidimus, idque seorsim in charta &c.* Ejus ergo *Bibliothecæ*, quam adhuc eo tempore premebat, atque aliâ quavis formâ, quàm alphabeticâ, digesserat, indicem sive compendiariam notitiam publicare cùm decrevisset Schotus, sub amanuensis sui Valerii Andreæ nomine in publi-

publicum exire fecit, fortè ut Hispanos provocaret (quod Marianæ innuit) ad augendum Catalogum, seque de prætermissis monendum, priusquam Bibliothecam elabi è manibus permisisset.

X. At utrumque, sive idem diversis sub formis, ejusdem ferè auctoris opus tam ab universalis Bibliothecæ distat proposito, ut magis nequeat. Valerii quippe Andreæ *Catalogo* nuda tantum nomina, eaque sæpiùs incorrecta eorum comprehenduntur, qui Latinè apud nos scripserunt, annotatis etiam libris qualiter potuit ab extero homine ac peregrè constituto. *Bibliotheca* etiã eo modo cõcepta est, ut quamvis ab tali, hoc est, ab eruditissimo summęq; industriæ viro, emanans, elegantique stylo ducta, vix possit aut sui præstare usum proficere cupientibus, aut literarios nobilissimæ gentis pro ejus dignitate perfectos & absolutos dare aliis fastos. Ex tribus enim tomis seu divisionibus primus ad nos non pertinet, qui de *Hispaniæ religione*, *Academiis*, *Bibliothecis*, *Episcopis*, *Conciliis*, *Regibus* tractat. Scriptores quippe tantùm Bibliotheca persequitur. Secundo *nomenclator* seu *elogia* continentur scriptorum veterum, recentiorumque juxta professionum decem classes, scilicet primam *antiquorum* sive sacrorum sive profanorum, reliquas recentiorum, nempe secundam *Dominicanorum* sodalium, tertiam *Franciscanorum*, quartam *Carmelitarum*, quintam *Augustinianorum*, sextam *Jesuitarum*, septimam *Jurisconsultorum*, octavam *Medicorum*, nonam *Poëtarum* & *Fœminarum* eruditarum, decimam & ultimam *Historicorum*. De cæteris religiosis ordinibus altum silentium, qui summos etiam doctrinâ viros Hispaniæ pepererunt. At nec ex assumptis omnes laudantur, sed potiores tantùm, facta quidem de libris aliqua mentione, sed ea nec integra, nec annotatione loci, temporisque editionis, quod sic isto in genere necessarium est, distincta. Sequitur hujus secundi tomi *appendix*, quæ *judicium de legitimis Hispaniæ historicis* continet, hoc est de Berosi & similium editis ab Annio Viterbiensi operibus Joannis Goropii Becani ex libro *Antuerpiensium originum* quarto fragmentum, Gasparisque Barrerii de his *censuram*, ex Lusitano idiomate in Latinum ab eodẽ Schoto translatam. Quæ hìc inserta, cùm ad Hispanæ Bibliothecæ argumentum vix pertineant, ideo auctor voluit quasi appendicem ad historicorum classem, quòd veritus fuerit ne aliàs commoditate seorsum ea edendi deficeretur. Annectitur tertius tomus continens & ipse *elogia theologorum*, *jurisconsultorum*, *medicorum* ac *philologorum* quinque distincta classibus secundum totidem Hispanæ gentis divisiones, Bæticæ, Lusitanæ, Castellanæ, Celt-iberæ, tandemque Valentinæ; longiora quidem prioribus elogiis, & in quibus aliqua sic præ cæteris vel majoris famæ virorum turgent, ut expressisse illa non tam judicium æquum quàm obnoxium videatur. Post hęc *Itinerarium* sequitur *Didaci Lopezii Stunicæ ab oppido Complutensi usque ad urbem Romam*, quod pręsentis operis extranea prorsus appendix est, quantumvis disertum ac bonæ frugis plenum. Hęc idea est Schotanæ *Bibliothecæ*, quam nihilominus ea non tantùm laude nos dignamur, quæ primo debetur rei auctori, sed illa insuper, quòd eleganter admodum, eruditè ac certè, de his pręsertim, quibus ætas sua florebat, viris monere ac demereri posteritatem voluit.

XI. Sed præterquam quòd scriptorum pars major ad exprimendos animi sensus vulgari lingua usi sunt, quos insuper tam Valerius Andreas, quàm Schotus videntur fere habuisse, atque ex Latinis quamplures, sive auctores, sive auctorum libros, uterque prætermiserit, quos damnari oblivione parum æqùum fuit, recens & intacta adhuc materia hujus, quod agimus, sęculi, eaque illustrissimorum hominum, nec decessoribus inferiorum, invitabat planè secundam & impensiorem alicujus operam, quæ & intractatum hucusque tempus persequeretur, & jam tractati supplendis opportunè defectibus pręsto esset. Quæ quidem ab eo assumi partes debuere, qui non patriæ tantùm amore, sed & otio studioque esset abundantissimus. Et tamen nescio quo fato, extra meam utriusque juris professionem, in qua edito ante decennium *De exsilio & exsulum conditione ac juribus* opere non frustra collocâsse dies videri poteram, aliò evocatum cura hæc solicitare cœpit, quâ defuncturum alium, qui pro dignitate rei

atque

atque difficultate posset, cui ego vicem cedere meam deberem, nullus sperabam. Eâ me cogitatione distentum excepit annus ille Hispali meæ sęvus ante alios immitisque sæculi hujus quadragesimus nonus, pestilenti lue majorisque hujus urbis incolarum partis excidio infamis vereque nefastus. Abscedendum inde fuit opportunè, aut manendum loco aperto, & cui provideri & caveri à contagione posset. Electus est hortus quidam suburbanus extra portam Carmonæ, eò quod in eam urbem ducit, appellatam, quem & Benedictinorum sodalium sacram ædem intercurrit aquęductus lateritii operis, quo urbi magna ex vicino agro corrivata vis aquæ infunditur. In hoc secessu tribus ferè mensibus, quousque cœli teter desæviit morbus, declinavimus unà violentem pestilentiam D. Joannes Suarezius Mendozius & ego, cujus hominis ne nunc in laudes eam prolixiùs, verecundia impedit amicitiæ nostræ, nec minus singularis ipsius modestia. Gerit ab illo ad hoc usque tempus in domo Indicæ negociationis Hispalensi senatoriam, jam nunc primi inter alios loci, dignitatem integerrimè gnaviterque. Quod tibi in transcursu dictum, quisquis hæc legis, cupio, ut ab honore isto saltem virum discas, tametsi non ignarus magistratum gerere, ac meritò gerere, haud diversas tantùm, sed & disparatas res justo sæpiùs esse. Hoc in loco benignissimi atque indulgentissimi largitate numinis datum nobis cùm illibata valetudine, tum præcipuè mihi, inter tam sæva etiam, animi & studiorum ea quiete frui, ut aliquot horis expiandæ conscientiæ ac propulsandæ ab ea timoris causæ Christiano ritu quotidiè datis, cæteras jaciendis *Bibliothecæ* hujus fundamentis, tenuibus quidem illis tunc, ac superstruendæ moli imparibus existimatis, contentiùs tamen quàm pro hoc judicio, impenderim. Ad manus fuit Benedictinorum, quos paullò ante dixi, seu potiùs Benedicti de la Serna hujus domus Abbatis, bibliotheca bonis plena libris, cujus quidem data mihi liberaliter copia fuit eò jucundior habiliorque, quòd absque reverentia domini per eos dies alibi agentis veluti re domi propria uterer. Scilicet hoc solo ac fundamento niti cœpit (quod meminisse gratum est) fabrica ista, quam corrogata inde ab aliis atque aliis bibliothecis, bibliothecarum descriptionibus & omnis generis libris improbo labore subsidia in hanc, quam vides, molem duplicati voluminis elevavere.

XII. Quænam verò ea fuerint subsidia discere aves? Mihi æque ac tibi expedit ut morem euriosè interroganti geram. Excussæ sunt plures & amplissimæ bibliothecæ, uti jam diximus, lecti quoque ii omnes libri hac nuncupati appellatione, quíve sub quavis alia rem nostram agerent. Gesnerus, Possevinus, Bolduanus, Draudus, Valerius Andreas & αὐτοψία [f] ipsa suppeditaverunt suas nostrorum auctorum editiones: Schotus & Miræus, Nicius Erithræus, Ghilinus, alii ea, quæ confecerunt, eorumdem elogia. A nostris, quorum testimonio, utpotè domestico, magis deferendum fuit, auxilia rara & imbecillia. Adeo studium hoc viros literis spectatos, eorumque monumenta fideli ac datâ operâ commendandi, nostrorum historicorum, sive provinciis, sive urbibus, sive religiosis ordinibus illustrandis addictorum, mentem non pupugit, quasi ea non aliqua & quidem præcipua esset historiæ pars, rerumque commemoratarum insigne decus ac veluti lumen, aliundéve quàm ex viris insignibus, clarisque scriptoribus ornamentum egregius aut celebratis urbibus, regnisque, aut enarratis ordinum Ecclesiasticorum cœtibus accedere posset. Omnium enim ferè Hispaniæ totius urbium, nedum provinciarum, regnorúmve historias habemus vernaculas; nec in iis quicquam accuratioris operæ ad *Bibliothecæ* nostræ argumentum conferentis invenire potuimus; exceptâ unâ Segoviensis urbis, in qua Didacus Colmenarius auctor, vir utique singularis industriæ, particularem virorum literis illustrium ejusdem urbis librum cęteris adjunxit, exquisitâ diligentiâ usus, ne patriam optimæ notæ historiam, hac parte insuper, ut aliàs fieri solet, habitâ, veluti claudicantem reliquisset. Nec item aliis nostrorum hominum lucubrationibus ad hunc scopum directis, quæque per partes promovere ac suffulcire universalem gentis Bibliothecam possent, quamvis diligenter conquisitis, utendi copiâ mihi contigit. Doctissimi inquam viri Thomæ Tamaji *elogia illustrium*

[f] Propria visio.

strium in Carpetania Scriptorum, quorum aliqua vidimus in libris laudatorum auctorum excusa, Michaëlis Joannis Vimbodini *Bibliothecam Valentinam*, sive de illius regni Scriptoribus, Joannis Francisci Andreæ Uztarrozii *Aragonensem*, quam post impensam rei à Didaco Murillo [g] & Vincentio Blasco Lanuza [h] quadantenus operam apparâsse eum, cùm in vivis esset, tùm aliunde, tùm ex ejus literis novimus. Certè habuissemus inde nos integram hujus partis, quam nobilissimum facit in hoc theatro regnum, exactamque notitiam; ut liberalis erat largusque Uztarrozius laudatus opes, multo licet atque assiduo labore quæsitas, cum amicis & quibuscumque aliis istarum rerum cupidis communicandi. Ita mecum agere cœperat quæsitus per epistolam non unam aut alteram iis super, de quibus aliunde quàm ab ejusdem regni Chronographo diligentissimo patriæque studiosissimo certior fieri non poteram. Sed interrupit ejus mors regno isti & Historiæ Aragonensi non parum intempestiva commercium literarium nostrum, interciditque telam non facilè ab alio retexendam. Cujus quidem hominis neque *Chronographorum regni Aragoniæ* ab Hieronymo Zurita usque ad Josephum Pellizerium *Vitas* typis jam; cùm vitâ functus fuit, subijciendas consulere mihi datum aut manu exaratas aut, si copia facta esset, formis editas, quod nescio quo accuratorum operum fato hactenus retardatum fuit. De Lusitanis diu est quòd votum D. Francisci Emmanuelis viri docti atque in paucis diserti de suorum civium formanda Bibliotheca, cujus ipse meminit in quadam epistola [i] præcipuos quosque in unaquaque disciplina scriptores summatim referens, implere satagunt Joannes Suarius Brittus & Joannes Francus Barretus, sive divisa sive collata opera; quorum propositi, adhibitæque in adornando eo diligentiæ mentionem Georgio Cardoso *Agiologii Lusitani* [x] pio, industrioque auctori, qui & ipse ante paucos annos excessit è vivis, debemus. Quibus quidem ille ait cessisse sponte se hanc curam, quam olim conceperat. Sed neque ab imperfecto adhuc opere aut nondum publici juris facto rem strenuè gerere Lusitanam discere potui, quam & superius bellum à communicatione omni, unde lumen aliquod separatæ ac veluti peregrinæ nationis laudibus infunderetur, non solùm hominum sed & librorum arctè longeque seclusam habuit. Unde forsan commissos in referendis nobilissimæ doctrinâ gentis rebus errores, aut omissa quæque notatu digna, condonabunt ipsi, uti speramus, nobis hac excusatione utentibus sic legitima justaque, interim dum civium suorum posterioribus, ac luculentioribus haud fruuntur operis.

g In historia de N. Señora del Pilar.

h In historia Aragon. par. 1. lib. 5. cap. 37. & seqq. & par. 2. lib. 5. cap. 44. & seqq.

i Centur. 4. carta 1 de las Obras familiares.

x Tomo 3. die 4. Maii lit. I.

XIII. Librorum quidem Hispanâ linguâ scriptorum bibliothecam collegisse dicitur Matriti amplissimam Joannes de Saldierna; quam, uti credimus, ante oculos habuit, descripsitque is, quem antea & nunc iterum jure laudamus, Thomas Tamajus in libro sic inscripto: *Junta de libros la major que España ha visto en su lengua hasta el año de* 1622. Hujus exemplum nunquam publicati operis videtur Eminentissimo S. Rom. Eccl. Cardinali Francisco Barberino, dum extraordinaria Urbani VIII. Pontif. Max. patrui sui legatione apud Philippum Regem nostrum IV. eo ferè tempore fungeretur, obtulisse auctor; quod nobis, annuente humanissimo ac eruditissimo mihique multis nominibus eximio cultu semper habendo purpurati ordinis apice, Carolus Moronus bibliothecæ ejus amplissimæ ac selectissimæ præfectus, ad Sancti Laurentii in Damaso canonicus, excutiendum atque exprimendum liberaliter concessit.

XIV. His autem vix paribus suffulta tibicinibus *Bibliotheca* nostra minimè potuit ea omnia præstare, quæ quidem assequuti omnino essemus, si votis tantùm agi res valeret studioque, quamvis impensissimo. Sed quæ necessariis & à propriis atque domesticis suppeditatis undique auxiliis explananda fuit ad culmen absolutionis & perfectionis via, his eam destitutam confragosam disruptamque mansisse, nec semel lubricam aut fallacem, haud meritò aliquis non accusabit. Cùm præterea de propriis cujusque enarratoris

rebus, quantumvis temerè aut falsò dictis, credendum ei fuerit, dum non aliorum, qui redarguerent ac nos monerent, potiti essemus; uti de cavendo in Carmelitanis rebus à *Carmelitici decoris Paradisi* auctore moniti sumus ab amicò nostro Fr. Ludovico Perez de Castro Axofrinensi ad Deiparæ Transpontinæ Collegium Romanum theologiæ professore primario atque studiorum præfecto, qui mirâ quadam diligentiâ & in ordinem hunc suum charitate corrogatâ ex fontibus ipsis scriptorum ejus notitiâ effecit unus, ne cum auctore illo in accusationem suorum ipsius sodalium impingeremus. E religiosorum aliorum ordinum historiis atque scriptorum catalogis generalibus nostros excepimus, usi & amicorum in his ipsis ad normam *Bibliothecæ* hujus commendandis & qui excidissent, aut ab eorum confectione vixissent, adjungendis, operâ. Hanc interim vix necessarium fuit à Cisterciensibus, Franciscanis, Jesuitis petere, quorum scriptores jam eo cultu fuere literatorum orbi exhibiti, quo cæterarum caruisse hactenus sacrarum familiarum ornamenta dolendum magis, quàm nobis opprobrio dandum est; quibus ignorare multa domi earum occulta, nec reserata adhuc, fuit necesse; nec tamen sine ulla cautione, excepto Alegambii opere, decurrendum vel in his fuit. Et in Franciscanis aliqua, quæ Wadingo exciderunt, sive ei non visa, suppeditavit Franciscus Haroldus Hibernus in Collegio Romano Sancti Isidori Agricolæ sacræ scientiæ olim professor, nunc Wadingi *Annalium* continuator & *Compendii* scriptor diligens, disertusque, ad cujus *Franciscanos scriptores* plura habet, quando is liber recoquetur, adjungere. Jesuitis, qui post *Bibliothecam* eorum absolutissimam prælo datam literarum monumentis alibi & apud nos floruissent, in aliquam appendicem conjiciendis referebatur vulgò addictus Joannes Nadasi, qui *Annum rerum memorabilium* ejusdem *Societatis*, ex qua est, ante paucos annos in publicum edidit. Cecidimus tamen ea spe; mutuareque eorum notitiam è publico Præfecti generalis dignissimi Reverendiss. P. Joannis Paulli Olivæ mihi multis nominibus venerandi tabulario, quo asservantur facultates scriptoribus datæ ad typis mandanda literarum sua monumenta, opus nobis fuit, quam inde probus atque industrius vir Joannes Marinus Assistenti Hispaniarum generali à secretis liberalitèr communicavit. In cæteris religiosis universitatibus majori connitendum fuit industria: nam Augustinianos sic jejunè laudavit etiam ultimus ac Hispaniæ domesticus ordinis illustrator Thomas de Herrera, cætera vir diligens, in *Alphabeto* suo *Augustiniano*, ut nisi aliunde & è libris ipsis majorem eorum expiscaremur cognitionem, vix meritis doctissimæ ac fœcundissimę magnorum filiorum parentis familiæ laudibus paria facere possemus. Quod cùm ad Dominicanorum deventum esset res, fuit magis pertimescendum. Antonius enim Senensis & Alphonsus Ferdinandi ante plures annos, nec sat pro hujus ętatis accuratione, scripsere suos catalogos. Carmelitarum autem negotio pręsto fuit, uti jam diximus, Ludovicus Perez de Castro, eique collatâ quoad excalceatos operâ Josephus à S. Maria Congregationis Reformatorum Hispanię Chronographus, ut antiquiores nunc pręteream. Inde, ut Benedictini pro dignitate amplissimi ordinis in hac pompa exhiberentur, nulli eorum historiæ acceptum ferre potuimus; siquidem Franciscum Ibañez viros illustres ejus compendio laudavisse tantùm audivimus. Quędam tamen ex ipsis eorundem domibus repræsentaverunt cùm D. Antonius Lupian Zapata, qui inter ipsos degebat, eruendis ex eorum tabulariis aliquot monasteriorum historiis dudum intentus, olim nostro nomine de scriptoribus interrogatus, tum etiam Reverendus admodum Pater Fr. Alphonsus de Mier Congregationis Hispaniæ Procurator, cùm hęc scribimus, in Urbe generalis. Mercenariorum quoque viros hac laude memorandos collegit singulari libro Petrus à S. Cæcilio Granatensis ex Reformatione hujus familiæ, quem adhuc ineditum quondam Granatæ vidimus. Cuinam rei, quæris, hactenus dicta? Nempe humanum est desiderare nos te nescire, lector, quantùm hac nostra opera promotum in re sit, aliorumque operis superinductum, atque itidem huma-

humanum unà & *pleñum ingenui pudoris*, teste Plinio [a], in principio ipso libri *fateri , per quos profeceris* .

[a] In præfat. hist. naturalis.

XV. Jam ut speciem hujus nostri historici operis adumbremus, *Bibliotheca integra* omnium *Hispanorum qui unquam usquamve monumenta sui prodiderunt literis* mentem nos diu gravidam gerimus, nec tamen unico partu exonerandam. Ab initio rerum & antiquissimo nostræ gentis tempore capiendum fortè initium fuit, atque inde usque ad præsens sęculorum ferè septemdecim scriptores ducendi stylo. Nec nobis ordo iste improbari, qui secundum naturam est, aut consilio aut facto debuit. Quominus tamen eò procederemus, hæc caussa fuit. Bibliothecam oportere in duas distingui partes duximus, quarum posterior eos, qui ante duo hęc, pręteritum & quod excurrit, sęcula vixere, librorum auctores contineret, prior verò superioris ad literarum usque inter nos ac disciplinæ initia ętatis scriptoribus adjudicaretur. Nec sine ratione. Cùm enim inserendorum in hos publicos Musarum fastos nomina Alphabeti ordinem sequi debere, ut aliquem sequerentur, commune ab optimis Bibliothecarum formatoribus veniens dictaret exemplum, subiit illico hęc nos cogitatio, incongruè id factum iri atque absurdè in solida totius *Bibliothecæ* materia, hoc est, in tot sęculorum promiscuè laudandis auctoribus, antiquissimis, medii temporis, recentioribus, ac tandem nunc superstitibus. Cuinam etenim stomachus non moveretur advertenti huc oculos, si laudatum post Licianum illum Bilbilitanum à Martiale dictum, quia initium dat nomini L. litera, in vivis degentem ante paucos annos Lucam Montoiam legeret, tunc post eum & veteri rursus Roma Lucanum, inde Luciam de Jesu nostri temporis sanctimonialem, atque hinc Lucium Moderatum Columellam, aut Lucium Dextrum? Non adeo quidem est (aut ego nihil certi assequor) è præscripta sibi secundum seriem literarum norma excusandus hic ordo, ut saltus hosce, atque è recentissimis ad antiqua illa tempora ineptas crebrasque transitiones aut, si mavis, volatus admittat. Porrò hujus vitandæ absurditatis consilio, quantumvis aliis deficeretur caussis ea, cui innitimur, separatio, utique nos obsequuti essemus: sed & succurrit alia non levis aut contemnenda. Nimirum de antiquis scriptoribus plura oportuit extra elogiorum formam discuti, patrias eorum, vitæ obscura investigari, notha scripta ab his abdicari, legitimorum vindicias decerni; quibus omnibus alia commentationis & prolixior utique ratio debebatur atque illa est, quam in laudandis sive nostræ sive parentum aut avorum memoriæ auctoribus, quorum res ac doctrinæ merita vix ullis dubitationis impediuntur salebris, sed omnia ferè indubitata sunt, historiceque, non criticè tractanda, planè sequi oportuit. Alius ergo quàm alphabetarius, recentioribus utique celebrandis maximè aptus, ordo doctissimorum judicio idoneus magis mihi visus dicendis & illustrandis veterum scriptorum rebus ac monumentis fuit; ætatis nempe, quâ vixerunt & floruerunt, per sæcula digestæ. Ita Gerardus Joannes Vossius methodo non minùs quàm singulari eruditione præstans, ita alii fecerunt. Processus, profectusque sive defectio aut corruptio literarum atque doctrinæ decurrentibus passim & ordinatè à prioribus illis ad hæc tempora maxima cum jucunditate reprę sentantur & liquent. Pręterea non jucundum tantùm sed utile etiam est in unoquoque ęvo quinam quibuscum convixerint sub oculis habere, ideamque singularum formare ętatũ.

XVI. Quare uti commodissima & æquissima nobis, , ex quo ita sedit animo, hæc sese commendavit divisio operis, ut altera pars ab origine ipsa rerum, hoc est, hominum apud nos doctrinæ famâ illustrium, per sæculorum scalares gradus ad totum decimum quintum, hoc est, Christiani orbis millesimum quingentesimum descenderet, altera decimi sexti & quod nunc agimus, decimi septimi scriptores, qui longè plures uno sesquisæculo sunt iis, qui tot præcedentibus vixere æquales, in unum colligeret: prior temporum ductum, posterior autem nominum prima elementa sequeretur.

ADDITIO,

In qua Emmanuel Marti nonnulla præfatur, quæ ad hanc priorem Bibliothecæ partem spectant.

IN hujus operis editione id præsertim nobis observandum proposuimus, ne scilicet concepta auctoris verba vel in re minima mutaremus; exceptis iis quæ (exscriptorum sive incuriâ, sive ignorantiâ) solœca evaserant, ac frequenti stribiligine afflata. Id enim in prole postuma necessarium apprimè existimo; ne illatam ei à manu obstetrice fraudem suspicentur, aut dolo malo depexam, fucatamque. Iccirco lacunas aliquot quas auctoris manus non repleverat, parvo licèt negotio citraque laborem implere potuissem, eas nihilominus attingere religioni duxi, ne auctoris fidem violare quodammodo videretur. Nonnulla præterea, quæ in pseudochronicorum auctores, seu potiùs larvas acriter, ac liberiori calamo dicta fuerant, ut operi auferretur invidia, vel ablata penitus fuerunt, vel temperata.

Libro septimo cap. I. post numerum quintum notatum erat in autographo ad oram auctoris manu: *Hîc de Ebrethmo in folio volanti*. Sed folium illud abs dubio excidit, cùm ibi minimè reperiatur.

Monitum etiam lectorem volumus D. Nicolaum Antonium in animo gessisse, strenuam, nec brevem, instituere disquisitionem ad calcem hujus Bibliothecæ veteris super Pseudo-Juliani Chronico; ut in fine cap. octavi ac initio noni libri septimi facturum se pollicetur. Sed id tam egregiè, tot rationum momentis, tanto crise s pondere, duobus integris capitibus ibi præstitit, ut vel deperditi, vel non scripti opusculi jacturam, minus ægrè ferre valeamus.

Scriptores Arabes ex Hispanæ Bibliothecæ corpore, ubi priùs collocati fuerant, avulsit, ac in alium transtulit locum; in Bibliothecam scilicet, quam iccircò Arabico-Hispanam indigitavit. Ex quibus illos excepit, qui abjurato veteri errore in Christianæ militiæ castra transierunt. Idem de scriptoribus Hebręis facere in votis habuit, ac peregit forsitan; sed nescio quo fato id opusculum (quod aureum futurum fuisse nemo dubitat) vel deperditum est, vel alicubi latet inter blattas tineasque. Cùm enim semel ac iterùm D. Cardinalis de Aguirre per literas petiisset, ut nobile illud Bibliothecæ membrum diligentissimè conquisitum ad se transmitteretur, si forsan inter auctoris schedas delitesceret; responsum est, opus illud, si fortè à D. Nicolao scriptum, ἐς κόρακας abiisse; cùm nullum ejus vestigium deprehendatur. Hanc Bibliothecæ partem Hispano-Rabbinicam appellavit plurimis in locis, ac præsertim libro septimo cap. I. num. 6. ubi Jonæ Ben Ganach & Isaaci Cordubensium, ac Jehudæ Barcinonensis mentione opportunè facta, eos à præcipuo opere submovet, ac in propriam Bibliothecam transferendos monet. Idemque repetit in fine capitis sexti ejusdem libri, dum de Hebræorum Hispanorum coryphæis Mose Maimonide, ejusque præceptore Josepho Ben Meir, Abrahamo Aben Esra, Josepho, cum duobus filiis Davide & Mose Kimkiis, ac Jehuda levita, in transcursu loquitur.

Scriptores quorum ætas ignoratur, in unum Bibliothecæ angulum coëgit, eorum nominibus alphabeti ordine digestis: quod etiam observavit in Bibliotheca Arabico-Hispana. Hæc sunt, de quibus lectorem monere visum est

MONITA

MONITA QUÆDAM AD LECTOREM

De opere & ipsius auctore.

I. PRODIT in lucem nunc primùm BIBLIOTHECA VETUS HISPANA, sive recensio accurata illorum omnium Scriptorum, seu Auctorum, qui sub Hispano cœlo nati, aliquid publicæ luci commisisse inveniuntur quâvis linguâ, ab ineunte imperio Octaviani Augusti, usque ad annum eræ Christianæ millesimum quingentesimum. Quâvis, inquam, linguâ: idest, non modò Latinâ, & Hispanâ, sed etiam Græcâ, Arabicâ, & Hebraïcâ. Multos enim Hispanos in unaquaque ex iis olim plura scripsisse, & publicæ luci dedisse, constat perspicuis & exploratis veterum monumentis, suo loco proferendis.

II. Porrò Auctor hujus BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ nemo alius est, nec facilè esse potuit, quàm eximius ille vir, inexhaustæ eruditionis & infinitæ propemodum lectionis laude apud omnes homines doctos cujuslibet nationis & instituti tandiu celebris D. NICOLAUS ANTONIUS. Natus Hispali anno hujus sæculi decimo septimo, & ibidem bonis avibus initiatus, studiis literarum humaniorum, & philosophiæ apud Dominicanos Hispalenses operam dedit: deinde ab ineunte adolescentia Salmanticæ accuratum studium utriusque juris collocavit sub clarissimis præceptoribus, sed potissimùm sub D.Francisco Ramos del Manzano, diù primario Cæsarei Juris professore, ac celebri scriptore, qui postea summus *Philippi IV.* Regis consiliarius, ac tandem Caroli II. Monarchæ magister fuit. Porrò Nicolaus inter innumeros ferè auditores ejusdem gymnasiarchæ, præcelluit usque adeò, ut adhuc florente juventute, in lucem miserit Antuerpianis typis egregium illud opus, *De exsilio*, sive *De pœna exsilii*, *exsulumque conditione & juribus*, tribus libris contentum, quod ubique locorum distractum fuit, non absque laude auctoris.

III. Deinde plura & majora volvens animo, præsertim ad historiam, polymathiam, & criticen librorum omnis ferè generis & disciplinæ spectantia, rediit Hispalim, atque ibidem in secessu, & procul ab omni ferè sæculi cura, immersus studiis, potiorem vitæ partem traduxit, præsertim apud regium monasterium Sancti Benedicti Hispalensis, ubi & copiosam librorum supellectilem nactus fuit è Bibliotheca Reverendissimi Patris Magistri Benedicti de la Serna, abbatis ejusdem monasterii, & decani facultatis theologicæ apud Salmanticensem academiam, ubi per plures annos theologiæ doctor celebris & professor exstiterat.

IV. In eo igitur secessu Nicolaus, tum inventis ejusdem monasterii libris, tum conquisitis undique locorum, nec solùm ex reliquis bibliothecis ejusdem nobilissimæ urbis Hispalensis innumeris aliis eò confluentibus terrâ, marique, post ingentem paraturam, ut Tertullianicè loquar, rei librariæ, & omnimodæ eruditionis, aggressus fuit Herculeum opus Bibliothecæ Hispanæ, ejusque magnam partem ibidem elaboravit, & adhuc affectam secum attulit Romam ann.MDCLIX.quò ablegatus fuit jussu Philippi IV.Regis Catholici, ut negotia ad eandem Coronam spectantia in Hispania,utrâque Siciliâ,& tribunalibus sanctæ Inquisitionis curaret Romæ,titulo Agentis generalis. Id autem accuratissimè obivit per duo de viginti annos cum magna prudentiæ, doctrinæ, & integritatis opinione, apud omnes. Charissimus ibidem fuit ob dexteritatem, maturitatem, & alias egregias animi dotes, oratoribus Majestatis Catholicæ, præsertim Ludovico Bonze de Leon, Cardinali Aragonensi, D.Petro Aragonensi, Marchioni Astoricensi, Cardinali Nitardo, & Marchioni del Carpio, in quorum secretioribus consiliis liberè, & modestè simul sensum suum protulit.

V. Cùm autem toto eo tempore apud Romanos Pontifices, Cardinales, Principes, & quoslibet alios viros graves, aut eruditos cujuslibet nationis & instituti, restituisset integram, & numeris omnibus plenam vitæ, morum, ac doctrinæ suæ existimationem, non propterea sibi quicquam utilitatis aut honoris, vel redituum, præsertim Ecclesiasticorum petiit. Eâ nimirum fuit animi magnitudine, & ita liber ab omni quæstu ac philargyria, ut contentus semper esset mediocribus illis stipendiis, quæ sibi ratione illius officii publici à Regibus Hispaniæ consignata erant. Verùm prædictus Cardinalis Aragonensis, qui pollebat gratiâ speciali apud Alexandrum VII. passus non fuit tam insignem virum angustè vivere, aut strictis facultatum legibus subjacere. Quare ipsi nihil cogitanti impetravit ab eodem Pontifice Canonicatum Ecclesiæ gravissimæ Hispalensis, cujus fructus de cætero percepit. Quibus certè usus non fuit ad divitias comparandas, aut scrinia auro implenda, sed duntaxat ad opera pietatis, & præterea ad emendum undique exquisitos cujuslibet generis libros, quibus bibliothecam insignem, & fortasse nulli alteri Romanarum (exceptâ Vaticanâ)

canâ) inferiorem instruxit, usque ad triginta circiter millia exemplarium, seu corporum, ut ajunt.

VI. Tanta voluminum accessione, & pertinaci studio tot annorum in Urbe, ultra illos, quos in Hispania duxerat, tandem elaboravit integrum opus, verè Herculeum, Bibliothecæ Hispanæ, quatuor voluminibus in folio, ut ajunt, comprehensum. Duo priora illorum edidit Romæ, quibus accuratè recensuit omnes illos auctores Hispanos, qui aliquid publicæ luci commisisse inventi sunt ab anno Christi millesimo quingentesimo usque ad annum circiter millesimum sexcentesimum septuagesimum. Itaque duo illa volumina ubique locorum sparsa, vivente ipso auctore, solùm exhibent notitiam accuratam, & crisin recentium Hispaniæ scriptorum, qui floruere postremis hisce duobus sæculis: quapropter titulo Bibliothecæ novæ Hispanæ jure insigniri possunt, & debent, si fortè de cætero recudantur. Duo autem posteriora volumina, quæ auctor ipse nondum omnino perfecta in quibusdam locis reliquit, duntaxat exhibent scripta Hispanorum omnium veterum, idest illorum, qui floruere spatio quindecim sæculorum, nimirum ab imperio Octaviani Augusti, usque ad annum Christi millesimum quingentesimum. Unde his duobus voluminibus, nunc primùm in publicam lucem prodeuntibus, jure titulus datur Bibliothecæ Veteris Hispanæ.

VII. Longum autem esset enarratu dicere quot tempora, quot impedimenta, & dilationes occurrerint tam insigni operi edendo. Satis sit indicare, seu breviter dicere, insignem illius auctorem post editos Romæ duos illos priores Tomos Bibliothecæ Hispanæ, & obitum ibidem munus prædictum Agentis regii cum summa laude per annos circiter viginti, rediisse in Hispaniam, jussu Catholici Monarchæ Caroli II. ut sederet Matriti inter consiliarios regii Senatûs Cruciatæ, ut vocant, cui & interfuit summa integritate ac fide usque ad obitum. Quamvis enim multi dicant in quodam ejus scrinio inventum fuisse diploma regium, quo electus fuit consiliarius supremi Justitiæ Senatûs: id certum est Nicolaum nostrum reipsâ non pervenisse ad id munus exercendum: an modestiâ singulari, an præterea vehementi desiderio majoris otii & recessûs in Senatu illo minùs oneroso, ad perficiendum & expoliendum hanc partem Bibliothecæ suæ veteris, cui immortuus fuit Matriti anno MDCLXXXIV. ineunte vere, epilepsiâ vehementi abreptus. Decem circiter diebus ante obitum, admonitus per literas à quodam amico circa nonnulla spectantia ad opus istud, scripsit propria manu longam & eruditissimam epistolam ad ipsum eâ de re, quæ casu interiit, aut saltem nondum apparuit, & dignissima esset quæ in lucem proferretur. Sed fortassis tandem apparebit aliquando inter varias schedas aut epistolas, vel adversaria D. Cardinalis de Aguirre, olim ejus condiscipuli Salmanticæ in studio jurisprudentiæ, ad quem scripta fuit. Porrò cùm Nicolaus præter librariam supellectilem, quam magnis sumptibus Româ secum Matritum asportaverat, nullas omnino divitias aut facultates, aut mobilia pretiosa reliquerit, quin potiùs alieno ære gravatus obierit, nepotes ipsius ex sorore, simul & hæredes D. Adrianus Conique & ipsius fratres Canonici Salmanticenses, pariter ære alieno onerati, nullatenus potuerunt hanc posteriorem Bibliothecæ partem edere, quamvis sæpè id tentaverint multiplici via.

VIII. Unde iis tandem visum est mittere Romam opus ipsum Bibliothecæ veteris propria auctoris manu scriptum ad prædictum Eminentissimum D. Cardinalem de Aguirre, si fortè auctoritate sua, aut sumptu proprio illud tandiu desideratum ab omnibus, edere dignaretur. Ipse autem, ut est literarum amans, & munificus erga omnes eruditos, ac dignus æstimator scriptorum D. Nicolai Antonii, quem impensè dilexit, & per epistolas sæpè convenit, paullò ante obitum ipsius, libentissimè id oneris in se recepit. Quare nulli parcens labori aut sumptui, erexit à fundamentis Romæ officinam typographicam, elaboratis characteribus Græcis & Latinis varii generis eleganti forma. Typographum autem elegit Antonium Rossi Venetum, satis industrium artificem, qui & ipse antea curaverat editionem quatuor voluminum *Collectionis Maximæ Conciliorum Hispaniæ &c.* ab eodem D. Cardinali in lucem editæ. Ut autem editio hæc accuratissima & correctissima esset, idem D. Cardinalis, illam dirigendam plenè & omnino curandam commisit Bibliothecario & convictori suo D. Emmanueli Marti, natione Hispano, & patriâ Valentino, satis noto Romæ ob singularem eruditionem Græcam & Latinam, qui ingenti cura & pertinaci labore duo hæc volumina Bibliothecæ veteris fidelissimè edenda & corrigenda curavit, ac præterea ad marginem quibusdam locis adiecit notulas aliquot opportunas ejusdem Cardinalis nomine. Si qua autem plura circa auctorem, aut opus ipsum Bibliothecæ Hispanæ, præsertim hujus veteris, quæ nunc primùm prodit, præfari oportuerit, seu præmonere lectoribus, idem D. Emmanuel Marti in se recipiet, prout opportuniùs ipsi fuerit visum.

Εἰς τὴν τοῦ Νικόλεω Ἀντωνίου Βιβλιοθήκην τῶν τῆς Ἱσπανίας συγγραφέων, εἰς φῶς δοθεῖσαν σπουδῇ τοῦ ἐνδοξοτάτου Καρδινάλεως τοῦ

ΙΩΣΗΦΟΥ ΣΑΕΝΖ ἈΓΥΙΡΡΕ.

Ἔσχατον Εὐρώπας μεγαθύμων ἔθνος Ἰβήρων,
Ναίοντες γαῖαν βώλακι βριθομένην·

Τὰν Δούρου περιάρδει ὕδωρ γλυκὺ ἀνθεμόεντος,
Χρύσεα πλουτίζει τάνδε Τάγου ψάμαθος·

Δέξατε εὐμενέως τοῦδ' ἀνέρος ἔσχατα δῶρα,
Τοῦ πρόσθεν γ' ὑμμῖν πόλλα χαρισαμένου·

Ὑμετέρων τε βίους γραφέων νῦν δέξατε πάντων,
Τούσδε πόνους λογίου δέξατε ΝΙΚΟΛΕΩ·

Τοὺς ἀνὴρ ὑμμῖν πέμπει περίσημος ἈΓΥΙΡΡΗΣ,
Τιμάσαις φίλον κὲν χθονὶ κευθόμενον·

Τοῦσδε φρενὸς σοφοῦ ἀνδρὸς ἑοῖς ἐπεδέξατο κόλποις
Παῖδας, τοὺς ἰδίοις ἶσα τόκεσσι φιλῶν·

Οὐ γὰρ τῶν νεκρῶν ὀλίγη χάρις ἐςὶν ἐν αὐτῷ·
Ζῶντα φίλον τιμᾷ, καὶ νεκροῦ οὐκ ἔλαθεν·

Καὶ νῦν Ἱσπανοὶ μενεχάρμαι, ὅσσοι ἄριςοι,
Χαίρεθ', ὅτι καθαρὰν ἕξετε ἱςορίαν·

Ταὶ γὰρ ταῖς ἰδίας φρενὸς ἰδμοσύνῃσι πεποιθὼς
ΝΙΚΟΛΕΩΣ, μύθους θάρσεας ἐξεβάλων,

Παντοίων ἐκάθηρε δολῶν, καὶ ἀψεύδεα θῆκεν·
Τόσσος ἀλαθείας τὸν κατέλαμψεν ἔρως·

Τὰν ῥα βεβήλωσεν μένος ἀνδρῶν δυσμενοσαύρων,
Θηρώντων δόξαν ψεύδεσι τὰν ἄδικον·

Νήπιοι, οὐκ ἴσασιν, ὅτι ταχὺ τὸ κλέος ἔρρει,
Τὸ κτήσαντο βροτοὶ ταῖς ἀπάταισι νοῶν·

Νῦν τῶν ψευδολόγων κλέος ὄλλυται, ἠδὲ καὶ εὐχὴ,
Τᾷ ἔφασαν, δειλοὶ, ζώεμεν ἀΐδιοι·

Αὐτὰρ ΝΙΚΟΛΕΩ ἐσθλὸν κλέος οὔποτ' ὀλεῖται,
Οὔποτε δυνόμενον δέρξεται ἠέλιον·

Τοῖος γὰρ πρόφρων οἱ ἐπίρροθος ἐςὶν ἈΓΥΙΡΡΗΣ,
Ὃς δύναται λαθὰν ἐξελάσ' εἰς ἔδαφος·

Ὥςε γὰρ οἷ αὐτῷ ἔπορεν κλέος ἄφθιτον αἰεὶ,
Οὕτω κἀΐδιον κλεῖος ἔδωκε φίλῳ·

Ἰωάννης Βαπτιςὴς ὁ ἐκ τῶν Μιρῶν Κασίνας·

De Bibliotheca scriptorum Hispaniæ D. NICOLAI ANTONII, quam in lucem emittit Eminentissimus Cardinalis

JOSEPHUS SAENZ DE AGUIRRE.

GENTES magnanimæ quæ Europæ extrema tenetis,
Quæ ditem glebis rastro agitatis humum;

Durius irriguam reddit quam floridus amnis,
Aurea quam pulchri ditat arena Tagi;

Excipite hæc vobis rursus, quæ munera mittit
Vir, qui jam vobis munera prima tulit.

Scriptorum vestrûm Vitas nunc porrigit omnes;
Queis modo NICOLEI fama labore redit:

Inclytus has vobis præbet generosus AGUIRRES,
Extinctum decorans debito honore virum.

Ejus nam mentis prolem suscepit alendam,
Atque parem voluit fœtibus esse suis.

Nam magno & vitâ functos dignatur honore,
Quorum post etiam funera durat amor.

At nunc, Hispani, subeant nova gaudia vobis,
Nam tandem historia vestra fidelis erit.

Hanc etenim propria confisus mente sagaci,
Dum figmenta hominum rejicit, atque dolos

NICOLEUS varios, puram veramque reliquit:
Veri namque ipsum magnus agebat amor.

Namque profanare id voluit gens perdita, cujus
Laudem non æquis carpere, cura, dolis;

Stulti non novere brevi, quod gloria cessat,
Quam mentis pravâ fraude habuere viri.

Fallaces homines! perjit modo gloria vestra,
Quam sperabatis vivere perpetuam.

At bona NICOLEI nunquam laus ipsa peribit,
Semper sed solem cernet inocciduum;

Ipsi magnus opem ad famam nam præbet AGUIRRES
Qui poterit lethem funditus obruere;

Namque sibi ut nomen jure immortale paravit,
Sic æternum alios nomen habere sinit.

D. Jo. Baptista de Miro monachus Casinensis.

IMPRIMATUR

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Palatii Apostolici.

Sperellus Episcopus Interamnensis Vicesgerens.

DE mandato Reverendissimi Patris Fr. Thomæ Mariæ Ferrari Sacri Palatii Apostolici Magistri legi librum, cujus inscriptio est *Bibliotheca Hispana vetus, sive scriptorum Hispanæ gentis, qui ab Octaviani Augusti imperio usque ad annum Ecclesiæ millesimum quingentesimum floruerunt.* Auctore Cl. V. D. Nicolao Antonio, equite Jacobæo, canonico ac cive Hispalensi; olim diu Romæ agendis negotiis Catholicæ Majestatis præfecto, ac tandem Matriti consiliario regio: quam in lucem postumam emittit Eminentissimus Cardinalis de Aguirre; ut amici quondam sui famæ consulat; & de re Hispana, non solùm propriis laboribus, & industriâ (quos abundè impertiit in editione *Collectionis Maximæ Conciliorum Hispaniæ, & novi Orbis*, tam utilibus Notis & Dissertationibus refertæ) sed etiam aliis monumentis, pro viribus benè mereatur. Id opus mihi visum est undique consonum Catholicæ fidei, bonis moribus nullatenus adversum, eruditione, eâque non passim obviâ refertissimum, & tot tantisque luminibus ingenii conspersum, ut spes sit ipsum auctorem, hoc opere, quod post ejus mortem emittitur, additurum aliquid ad eam famam, quam ex edita quadam parte Hispanæ Bibliothecæ; nimirum eorum dumtaxat scriptorum Hispanæ gentis, qui ab anno eræ Christianæ millesimo quingentesimo, usque ad millesimum sexcentesimum septuagesimum floruerunt, sibi vivens comparaverat. Maximè cùm in hac parte antiquiorum scriptorum, tam acri judicio feratur in movendis a censu scriptorum Hispanorum illis, qui vel nusquam fuerunt, vel fuerunt alienigenæ; ut ex hoc abundè satisfecerit omnium eruditorum Hispaniæ desiderio, videndi tandem Hispanam historiam expurgatam à fabulis, quibus ex aliquorum ausu pessimè fœdabatur. Hujusmodi igitur opus, cùm sit & eruditioni, & veritati proficuum; dignissimum est ut typis committatur. Romæ ex ædibus Divi Callisti VI. Idus Novembris MDCXCV.

D. Jo. Baptista de Miro monachus Casinensis.

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Maria Ferrari ordinis Prædicatorum Sacri Apostolici Palatii Magister.

INDEX

INDEX AUCTORUM
Qui in hoc primo Tomo continentur.

Qui asterisco notantur, sunt auctores suppostitii, vel falsò Hispaniæ tributi.

A

B

Euge-

F

G

H

I

L

* Libe-

M

N

O

P

Q

R

*Ru-

S

T

V

BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ,

SIVE

Scriptorum Hispanæ gentis, qui ab Octaviani Augusti Imperio, usque ad annum Ecclesiæ trecentesimum floruerunt,

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Primum esse JULIUM HYGINUM *Augusti libertum, & qui agmen ducit in scriptoribus Hispanis. Vita ejus ex Tranquillo. Patria. Cornelii Alexandri dicti Polyhistoris sectator fuit. Cujus Licinius, cujus* HYGINUM *familiarissimum fuisse Suëtonius ait. C. Asinius Pollio veriùs fuerit. Columellæ sensus exponitur. Fabularum* HYGINO *adscriptus liber non certò ejus est: nec item* Astronomicum Poëticum, *Marco Fabio Quintiliano forsan dicatum. Certiora ejusdem opera quæ perierunt, ex veteribus laudatoribus commendantur.* Propempticon *quid? Quisnam auctor* Gromatici, *& alterius* De limitibus, *librorum* HYGINO, *seu* HYGENO, *attributorum.* Groma, *seu* Gruma, *quid?* HYGINUS De castrametatione *idem cum proximè dictorum operum auctore forsan auctor. De* TURANNIO GRACULA, *atque ejus opere quodam Geographico.*

1. RIMUS est C. JULIUS HYGINUS, quem in Hispanorum scriptorum censum, veteris ævi monumenta consulentes, referre possimus. Cujus memoriam nullis aliis potioribus consignare hîc verbis dabitur, quàm his Suëtonii Tranquilli ex libello *De illustribus Grammaticis*: C. JULIUS HYGINUS *Augusti libertus, natione Hispanus, etsi nonnulli Alexandrinum putant, & à Cæsare Romam advectum Alexandriâ captâ. Studiosè & avidè imitatus est Cornelium Alexandrum Grammaticum Græcum, quem propter antiquitatis notitiam. Polyhistorem multi, quidam Historiam vocabant. Præfuit Palatinæ Bibliothecæ, nec eo secius plurimos docuit, fuitque familiarissimus Ovidio Poëtæ, & C. Licinio Consulari historico, qui eum pauperem decessisse tradit, & liberalitate sua, quoad vixit, sustentatum. Hujus libertus fuit Julius Modestus, in studiis atque doctrina vestigia patroni sequutus.* Inhærebimus & nos his Suëtonii vestigiis, elogium ut explanemus, Hyginumque simul meritis persequamur laudibus. *Hyginum*, non *Higynum*, aut [a] *Higinum*, vel [b] *Iginum* scribi debere notat Vossius [c]. rectè: quemadmodum enim ab ὑγίεια per syncopen ὑγία dicitur, sic planè ab ὑγιεινὸς fit ὑγινός. Ita est in lapidibus exaratum. [d] *Cajus Julius Hyginus Augusti libertus.*] Octavii scilicet, qui ex testamenti & adoptionis lege Julii Cæsaris magni avunculi [e] nomen ferebat. Inde *Juliæ* dictæ leges, quas idem tulit Augustus *De adulteriis, De maritandis ordinibus, Sumptuaria, De ambitu*, aliæque. *Natione Hispanus.*] Id credunt, magis quàm Ægyptium esse, ex Alexandria capta advectum à Cæsare, noviores, [f] præcipueque Hispani.

2. *Studiosè & avidè imitatus est Cornelium Alexandrum Grammaticum Græcum.*] Is est Alexander, sive Milesius, quod Suïdas; sive Cotyeus ex Phrygia minore, quod [g] Stephanus & Etymologus [h] ajunt, Cornelius cognominatus à Cornelio Lentulo, cujus fuit servus, interimque pædagogus, indeque libertus, more usitato assumendi patronorum nomina. *Vir acutus* (Alexander hic) *& variæ scientiæ, ac Græcorum iis notissimus, qui non dicis caussâ, & perfunctoriè fructum cœpere ex studiis.* laudatus sic ab Eusebio *De præparat. Euangelica* lib. 9. cap. 17. De quo, & ejus scriptis, multa collegit Vossius, in *De historicis Græcis* commentario, [i] & Joannes Jonsius Hol-

a Ita semper Barthius vocat v. Statii lib. 5. Sylv. carm. 3. v. 74.

b Ita se reperisse in vetustissimis membranis scholior. in Virgilium ait idem ad Theb. 5. v. 153.

c *De Histor. latinis*, lib. 1. cap. 20.

d *Thesauro inscript.* 2. 1. 931. 8. 1106. 4.

e Suëton. cap. 7 Dion. lib. 45. S. Aurelius Victor in *Epitome*.

f Matamorus *De Academiis, & doctis Hisp. viris.* Mariana lib. 3. cap. ult. Vasęus in *Chronico* ad annum DCCXLV.

g De urbibus. v. κοτυαεῖον.

h Verbo Ἀλέξανδρος. & verbo περίρρυτος.

i Lib. 1. cap. 22.

Holstatus in *Historiæ Philosophicæ* suis *scriptoribus* [k]. Planè hic nominatus fuit *Polyhistor*, uti apud Suïdam, Eusebium, Servium Grammaticum, & passim audit: dictus & *Historia*, quòd apud Suëtonium tantùm legimus: scripsisse enim dicitur, eodem Stephano auctore. [l] περὶ παντοδαπῆς ὕλης τεσσαράκοντα δύο λόγοι, hoc est, *De omnigenis rebus libros quadraginta duos*, præter alia plurima & varia. Quare hi qui ad Hyginum nostrum referunt Alexandri elogia ista, quæ unà cum aliis tribuit huic, non verò illi, Suëtonius, parum advertenter de re sunt loquuti; è quorum numero est Joannes Vasæus in *Hispaniæ Chronico* [m], & Stephanus Garibajus in *Compendio Historiali Hispaniæ*.

Præfuit Hyginus Palatinæ Bibliothecæ.] De qua nil dicam post Justi Lipsii *De Bibliothecis* [n] Syntagma: siquidem vel Joannes Lomejerus eidem Spartæ ornandæ mancipatus, iis quæ à Lipsio præoccupata erant, nil adjungere habuit [o]. Servus etiamnum forsan Bibliothecæ curam habuit; nam & lapides prisci munere isto servos non dedignantur. Romanus [p] habet:

SVLPITIÆ
THALLVSÆ
ANTIOCHVS TI. CLAVDI
CÆSARIS A BIBLIOTHECA
LATINA APOLLINIS
CONIVGI SVÆ
BENEMERITÆ

Atque alius item [q].

L. VIBIVS AVG. SER. PAMPHILVS
SCRIBA
LIB. ET A BIBLIOTHECA LATINA.
APOLLINIS.

Palatinam utrobique intelligo, quam templo Apollinis Palatino conjunctam fuisse Suëtonius auctor est [r].

3. *Nec eo secius plurimos docuit*.] Fortè in Palatio ipso: nam & aliis ejusdem Grammaticæ professionis propter artis excellentiam indultum fuisse legimus, ut ibi docerent. Suëtonius ipse de M. Antonio Niphone, & Verrio Flacco refert in libello isto *De illustribus Grammaticis*. Erant enim per totam urbem scholæ Grammaticæ, magnique habebantur ejusdem Professores, ut ex eodem constat Commentario.

4. *Fuitque familiarissimus Ovidio Poëtæ, & C. Licinio Consulari historico*.] De primo nil habeo quo confirmem Tranquilli narrationem. C. Licinius autem quis fuerit dubitari video. Vossius legendum existimat: *C. Asinio* (*Pollioni* scilicet) ei, qui cum Cn. Domitio Calvino Cos. fuit anno DCCXXIII. (immo DCCXIII.) ac historiam condidit belli civilis, de quo latè idem Vossius lib. 1. cap. 17. Hanc suam conjecturam simul & Eliæ Vineti esse confirmat eodem lib. 1. cap. 10. ubi de Licinio Macro; de quo fortasse hic ait loquutum Suëtonium, si vulgaris placeat scriptura. Nam & *Historiam* C. Licinius Macer, seu *Annales*, aut libros *Rerum Romanarum*, scripsit. Nusquam tamen de Consulatu ejus legitur; immo Pretorium tantùm virum, ne damnaretur, mortem sibi conscivisse narrant Valerius Maximus [s], & Plutarchus in *Ciceronis vita*. Nec moriens is, vivo adhuc Cicerone accusatore (qui & ipse occisus est, nondum solidè potito rerum Romanarum Octavio Augusto) potuit de Hygino Octavii liberto, ac de ejus morte scribere, ut Suëtonius prosequitur. Quare verosimilius videtur C. Asinium Pollionem esse eum, de quo apud Tranquillum mentio, qui totis XLVII. annis æqualis fuit Octavii imperio, & octogenarius obiit, auctore Eusebio [t], quique in aliquo suorum operum scripserit, pauperem decessisse Hyginum, & liberalitate sua, quoad vixit, sustentatum; quod opus Asinii Pollionis beneficentiæ in literarum amantes conforme est. cujus viri *hoc Romæ inventum* (ait Plinius [u]) *qui primus bibliothecam dicando* (hoc est, publici usus faciendo) *ingenia hominum rem publicā fecit*. Summus quippe orator, & literarum studiosus, quidnì tam variæ doctrinæ hominem, qualis noster fuit, egenum non sublevaverit? Præter hos Virgilium quoque facilè admitteremus charum ac familiarem habuisse nostrum, si hæc verba Columellæ hunc sensum haberent. Enumerans auctor hic cap. 1. lib. 1. *De re rustica* Latinos hujus argumenti scriptores post Catonem, duos Sacernas, Scropham Tremellium, & M. Terentium Varronem; *mox Virgilium* (ait) *qui carmine quoque potentem fecit* (agricolationem scilicet) *nec postremò quasi pedagogi ejus meminisse dedignemur Julii Hygini*. Magis tamen est, ut seipsum Columella pædagogum agricolationis appellet, qui muneri suo intentus, nomenclatorem eorum qui circa hoc argumentum versati sunt, lectoribus agit. De Julio Modesto Hygini liberto quod Suëtonius adjungit, non est cur simus nimium soliciti. Abunde est scire Agellium lib. 3. cap. 9. secundum ejus librum *Quæstionum rerum confusarum* commendâsse; atque item librum ejus *De feriis* Macrobium lib. 1. cap. 4. 10. & 16. eundemque sæpiusculè à Charisio Grammatico laudari absque ulla operis nota. Si autem post ampliatam Tranquilli narrationem quæras à me quidnam de Hygini patria censeam; vix erit ut in re illo jam tempore incerta plusquam conjectando agā. Suadet quidem Alexandrinum fuisse, hoc est Græcanicæ urbis & linguæ hominem, amor quo prosequutus Alexandrum Polyhistorem Græcum dicitur: ex altera parte Hispanam, hoc est Latini orbis originē, Latinè semper ipse commentatus confirmare mihi quodammodo videtur. Vix enim potuit inter Græcè loquentes natus adeo oblivisci patriæ, ut non aliqua è tot commentariis, quæ jam producimus, vernaculo sibi sermone conficeret. Scripsit namque Latina Opera plurima, quorum minima pars edacem temporis effugere dentem valuit. Quæ quidem supersunt Hygino inscripta, hæc sunt.

5. *Poëticum Astronomicum*. quod Joannes Soter primus forsan Coloniæ publici juris fecit anno MDXXXIV. rursusque Basileæ Hervagius, cum aliis, scilicet Palæphato, Fulgentio, Phurnuto, Albrico, Arato, & Proclo, anno MDXXXV. iterumque MDXLIX. Item Episcopius MDLXX. quas editiones Gesneri epitomator laudat. Parisiis quoque Guilielmus Julianus MDLXXX. in 8. si Draudi fides non vacillat. His posterioribus omnibus ab Hervagiana prima editionibus, nisi fallor, præfertur *Poëtico Astronomico* ejusdem auctoris nomine insignis.

6. *Fabularum liber*, quem primus Jacobus Mycillus ex Codice quodam Longobardicis notis exarato,

[k] Lib. 2. cap. 16
[l] V. περὶ πόλεων
[m] Ad annum DCCXLV.
[n] Lib. 6. cap. 27. in fine.
[o] Lib. *De Bibliothecis*, ca. 6. in fine.
[p] *Thesauri*, pag. 584. 6.
[q] Pag. 578. 5.
[r] In Augusto cap. 29.
[s] Lib. 9 cap. 12.
[t] In Chron. Olymp. 195.
[u] Lib. 35. cap. 2 item lib. 5. cap. 30.

exarato, Joannis Hervagii jam laudati, Basileensis typographi hortatu, ut in lucem ederet, cum *Astronomico Poëtico*, emendavit dispofuitque, cæteros auctores adjungens, qui sive de fabulosis hujusmodi narrationibus, sive de figuris cœlestibus, quod duorum Hygini operum argumentum est, scripserant. *Fabularum* hic liber sine *Astronomico*, unà cum Fulgentio, Julio Firmico Materno, & Albrico, à Hieronymo Commelino, sive ex ejus præmortui officina, prodiit anno MDXCIX. in 4. &, nî fallor, Genevę MDCVIII in 8. Cum omnibus, quæ exstant, adcurante Joanne Scheffero. Quibus accedunt Thomæ Munckevi Annotationes in *Fabulas*, Hamburgi apud Gothifredum Schulzen in 8. ann. MDCLXXV. aut circiter.

7. Nec tamen Hygino auctori favens Mycilliani hujus codicis inscriptio plene dùm persuasit viris doctis & sagacibus ab Augusti liberto illo famigerato ævi sui, hoc est elegantissimi, Grammatico, alterum ex his monumentis, *Fabularum* nempe librum, fuisse editum. Nempe ipsius Mycilli judicio, *nec purus est, nec elegans* (Fabularum liber) *adeò ut in quibusdam parum etiam Latinus videri queat*. Philologus & criticus nostri temporis Magnus Gaspar Barthius has Fabulas epitomen esse credidit ab aliquo confectam ex Hygino & aliis, lib. 4. *Adversar.* cap. 11. & lib. 10. cap. 12. ab Aviano scilicet. Quod idem innuit lib. 8. cap. 6. in fine; quibus duobus locis quamplures ex hoc libro phrases verbaque parum usitata aliis, ei tamen passiva, nec sine ineptorum nota, observat, quamquam plura etiam ex his commendet. Nec aliter Thomas Reinesius, exacti judicii, atque eruditionis vir multiplicis, qui lib. 3. *Var. lectionum*, cap. 11. [x] nonnulla in hoc libro *Fabularum*, *vix infima latinitate subsistere* (ait) *ac trivialem doctrinam sapere*, nec alio quàm *pseudo-Hygini* nomine auctorem vocat. Et sanè mirum videri debet, cur Hyginiani operis non meminerint Latini scriptores, qui ex Fabulis eorum Ethnicos admonere suorum errorum connixi sunt, Lactantius, Arnobius, Minucius, Augustinus, nec item Fulgentius ille, qui *Mythologico* suo quamplurimos, unde profecit, auctores, tam Græcos quàm Latinos, laudat; quorum catalogum Mycillus editionibus Hervagianis præfixit. Tam celebrem scriptorem, si de eodem argumento elucubrâsset, fugisse tot summorum literis virorum notitiam parum verisimile est. Utut sit, exstare hanc Epitomen omnium Poëtarum magnopere interesse censet idem Barthius [y]. Inferioris temporis Joannes Saresberiensis, qui lib. 11. *De nugis curialium*, cap. 18. Hyginum inter Astronomos qui prolapsi sunt ad Fabulas, appellat, *De Astronomico-Poëtico* intelligi debet.

[x] Pag. 372.

[y] Ad lib. 5. Theb. v. 233.

8. *De Astronomico* hoc *Poëtico* forsan aliter sentiendum est: nec ideo quòd hujus auctor *Genealogiarum* à se conscriptarum meminit, credendus est innuere voluisse *Fabularum* librum, uti postea monebimus, cùm de his *Genealogiis* agamus. Movet tamen scrupulum, quòd opus hoc M. Fabio dicatum fuerit, eidemque *scriptori*; quem Quintilianum esse cùm nomen judicat, tum professio; neque enim alius M. Fabius inter scriptores superioris usque ad Augustum à Quintiliano temporis memoratur. Scriptori dicatum opus constat ex his procemii verbis: *faciliùs etiam ex scriptis tuis perspici potuit*. scilicet Grammaticum non versuum moderatione tantùm, sed historiarum quoque varietate præstare debere. Quo loco videtur ad Quintiliani cap. 8. lib. 1. respexisse, ubi ad Grammatici officium pertinere ait historiarum enarrationem, quam Grammaticæ partem idem *Historicam* vocat sequenti capite, à *Methodica* distinguens; sive ad cap. 4. ejusdem libri, quo citra varias artes, in hisque sydeum rationem, Grammaticam vix posse perfectam esse docet. De qua re Gerardus Joannes Vossius cap. 3. *De arte historica* videri potest. Quare non dubitavit Raphaël Volaterranus [z] Quintiliano fuisse inscriptum opus, sicut nec Pomponius Laetus: Pulierius [a], quem Vossius laudat [b]. Hygini tamen opus agnoscere videntur S. Isidorus *De natura rerum*, cap. 17. & 18. & Honorius Augustod. lib. 11. *De philosophia mundi*, cap. 5. Quare hanc partem tuetur Barthius, stupendæ lectionis vir, non uno loco [c]: sed à futilissimo quodam essarctore interpolatum, aliàs *si sanus esset*, *elegantissimum*, *& multorum aliorum*, qui inde profecerunt, *parentem*. Adjungendus Joannes Saresberiensis *De nugis curialium* lib. 11. cap. 18. nuper laudato. Obscura res, & quæ majori examine indigere videtur. Certiùs autem Hygini fuere, quæ hodie non supersunt, opera; hæc scilicet.

[z] Lib. 16. Comment.

[a] Lib. 5. De historia.

[b] Lib. 5. De H. L. cap. 20.

[c] Ad lib. 5. Sylv. 3. v. 74. Ad lib. 4. Theb. v. 194. & 430. & ad lib. 7. v. 255.

9. *De vita rebusq; illustrium virorum.* Agellius sextum hujus operis librum adducit, C. Fabritii exemplum abstinentiæ inclytum commendaturus lib. 1. *Noctium Atticarum*, cap. 14. quem potiùs, quàm Hyginum ipsum, per me viderit Joannes Saresberiensis, hoc ipsum Fabritii ex Hygino factum laudans lib. 5. *Polycratici*, cap. 7. Id quoque opus, nec diversum aliud, innuisse videtur idem Agellius quum lib. 7. cap. 1. Julii Hygini, C. Oppii; aliorumque, qui *De vita & rebus Africani* scripserunt, auctoritate utitur. Asconium Pedianum, qui ad Ciceronis *Pisonianam* commentatus, L. Hyginum libro priore *De viris claris*, de domo M. Valerio ædificata sumptu publico in Palatio Varronis testimonium afferentem laudat, jure huc reducimus, mutato agnomine *Lucii*, quod *L.* denotat, in *Julii* nomen, prioremque librum, non quidem, ut vulgò, de altero ex duobus, sed de primo ex multis intelligentes; quod ex rectæ Grammaticæ regulis, ac veterum usu scriptorum esse, adversùs Priscianum, Diomedem, Donatum, Servium, & è novioribus Laurentium Vallam, ostendit multis eorum laudatis testimoniis Grammaticorũ princeps Franciscus Sancius Brocensis in sua *Minerva* [d], sive Grammatico opere. Sanctus Hieronymus Hygini hunc commentarium similiter agnoscit in procemio *De scriptoribus Ecclesiasticis*; immo & Eusebius ab eodem conversus in Latinum in principio *Chronici* his verbis: *Quòd & in libro Hygini historiæ singulæ conscriptæ declarant*.

[d] Lib. 1. cap. 12.

10. *Exemplorum* liber Agellio visus, uti apparet ex his ejus verbis è lib. 10. cap. 18. *Exstat nunc quoque* Theodectis *Tragœdia, quę inscribitur* Mausolus, *in qua eum magis quàm in prosa placuisse, Hyginus in* Exemplis *refert*.

11. *De urbibus Italicis* meminit Servius Grammaticus ad versum illum:

Caulonisque arces & navifragum Scylacæum,

lib. 3. *Æneidos*, cujus hæc verba: *Quòd secundum*

Hyginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum, olim non est; atque iterum ad lib. 7. & Macrobius lib. 5. *Saturnal.* cap. 18. ubi de Pelasga Hernicorum origine. *Et Hernicum quidem hominem Pelasgum* (ait) *ducē Hernicis fuisse, Julius Hyginus in lib. 2. Urbium non paucis verbis probat.* Eoque habuit oculos de Italia idem referens, & Jani in ea regno, cap. 7. lib. 1. Servius item ad 1. *Æneïdos*, carmen istud:

——— *Romulus excipiet gentem.*

Eapropter Hyginus inter auctores legitur, quibus Plinium fuisse usum ad conficiendos libros 3. 4. 5. & 6. Geographicos, ex *elenchis* eorundem librorum apparet.

12. *Genealogiarum* libri. Horum primi recordatur in *Poëtico-Astronomico*, ubi de Persei signo agens, *Grææ fuerunt* (inquit) *Gorgonum custodes, de quo in primo libro* Genealogiarum *scripsimus, quæ utraque uno oculo usæ existimantur*. Nec existimes hunc eundem esse oportere cum *Fabulis* commentarium. Multa enim continent *Fabulæ*, quibus *Genealogiarum* appellationem parum convenire fatendum necessariò est. Nec in *Fabulis* mentio hæc de Grææis Gorgonum, hoc est Medusarum, custodibus, uno tantùm oculo utentibus (nisi duo me fallunt) hodie legitur; cùm commodùm ubi de Danaë, ejusque hoc filio Perseo, & Andromedæ liberatione, fabulis scilicet LXIII. & LXIV. de hac re agere debuerit. Quare non est cur *Astronomici* auctorem pro noto habeamus, ex eo quòd *Fabularum* auctori hanc notam impegimus. Satius fuerit *Genealogiarum* hoc opus Hygino Augusti liberto aliunde abjudicare, scilicet ex his quæ suprà in *Astronomici-Poëtici* mentione annotata à nobis sunt. Nam si auctor illius operis M. Fabio fuit Quintiliano æqualis; idem affirmari de eo oportere, qui *Genealogias* scripsit, proculdubio est.

13. *Commentarii in Virgilium*. Horum non semel aut iterum Agellius meminit lib. 1. cap. 21. *Hyginus autem non hercle ignobilis Grammaticus, in Commentariis quæ in Virgilium fecit, confirmat, & perseverat non hoc à Virgilio relictum, sed quod ipse invenerit in libro qui fuerit ex domo atque familia Virgilii.* ——— *Et ora*

Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

Versus est ex lib. 2. Georgicorum. Ad hos ergo libros pertinuere etiam Commentarii. Libro quoque 5. cap. 8. lib. 6. cap. 6. lib. 10. cap. 16. & lib. 16. cap. 6. Sed in postremo isto Hyginum, *ex quarto librorum, quos de Virgilio fecit*, citat. Macrobius hoc ipsum Hygini ultimum testimonium, quòd circa *bidentum* nomen est, ex Agellio desumpsisse videtur, nisi quòd appellat [e] quintum pro quarto, qui apud Agellium legitur.

[e] Lib. 6. Saturn. cap. 9.

14. *De proprietatibus deorum*. Debemus Macrobio hujus Commentarii notitiam lib. 3. *Satyr.* cap. 8. his verbis: *Hyginus enim de proprietatibus deorum cùm de astris & stellis loqueretur, ait oportere his volucres immolari.*

15. *De Penatibus* liber. Macrobius item hunc laudat eodem lib. 3. cap. 4. *Addit Hyginus* (verba ejus audis) *in libro quem de diis Penatibus scripsit.*

16. Προπεμπτικὸν *Cinnæ*. Quod Charisius Grammaticus [f] lib. 1. commendat opus prosaïcum, ut ex adductis ex eo apparet verbis; quamvis *Propempticum* carmen illud veteres dixere, quod cum aliquo libro aut homine mittitur, à Græco προπέμπειν, quod *præmittere*, seu *deducere*, aut *prosequi euntem* sonat. Talis fuit Statii Papinii *Propempticon Metii Celeris* lib. 3. *Sylvarum* Carm. 2. Helvii Cinnæ *Propempticon Pollionis*, cujus idem Charisius meminit [g]. *Propempticon Ampelii* ab Himerio editum, Sidonii Apollinaris *Propempticon ad libellum quendam suum*. De quo carminis genere Julius Cæsar Scaliger videndus in *Poëtica* [h]. Joannes à Wower *Polymathiæ* cap. 13. descriptionem itineris Cinnæ hoc nostri *Propemptico* contineri existimat. C. autem Helvius Cinna, is qui *Propempticon* scripsit *Pollionis*, idem is videtur, cujus *Propempticon* scripsisse nostrum Hyginum diximus. Nam Asinius Pollio, & Hyginus, & Helvius Cinna, ejusdem temporis, scilicet Juliani, & Octaviani, sunt. De Cinna Virgilius *Ecloga* 9.

[f] Verbo Iteria.

[g] Lib. 1. verbo Belidus.

[h] Lib. 3. cap. 104.

Nam neque adhuc Vario videor vel dicere Cinna
Digna, sed argutos interstrepere anser olores.

Ejusdem Tetrastichon de Arati *Phænomenis* in malva descriptis Isidorus refert lib. 6. *Originum*, cap. 12. Vossium consule de veterum Poëtarum temporibus scribentem, [i] quo libro de Latinis agit. Quòd autem in epitome legitur Gesnerianæ Bibliothecæ scripsisse in *Cinnæ Smyrnam* Hyginum nostrum, uti & L. Crassitium Pansam, nescio an solido nitatur testimonio.

[i] Lib. 2. cap. 1. in fine.

17. *De Agricultura*, plusquam uno libro; nam secundum laudat idem Charisius Grammaticus lib. 1. [k] & ante eum Columella idem opus innuit, ex quo nostrum laudat in libris *De re rustica*, præsertim cap. 1. lib. 1. cujus loci jam meminimus, & lib. 3. cap. 2. & lib. 11. cap. 2. Et ad hunc Geoponicum commentarium referri debet, quòd Plinius in *Elenchis*, eorum omnium historiæ suæ librorum, quibus de arboribus, plantis, & agricultura egit, nempe à lib. 12. usque ad 22. Hyginum inter auctores laudet, per quos profecerit; sive alius sit, qui *Elenchis* à Plinio confectis, ut ex proœmio constat, auctorum attexuit, quos consuluisset is, catalogum.

[k] Verbo Radicium.

18. *De apibus* liber fortè hujus *De agricultura* operis fuerit portio. Attamen Columella hunc disertè appellat lib. 9. cap. 13. *Hyginus quidem* (ait) *in eo libro quem De apibus scripsit*, &c. Idemque subintelligit de apibus agens lib. 9. cap. 2. 11. 13. 14. quorum testimonium primum laudem non contemnendam Hygini continet. *Venio* (inquit) *nunc ad alveariorum curam, de quibus neque diligentius quicquam præcipi potest, quàm ab Hygino jam dictum est, nec ornatius quàm à Virgilio, nec elegantius quàm à Celso. Hyginus veterum auctorum placita secretis dispersa monumentis industriè collegit, Virgilius poëticis floribus illuminavit, Celsus utriusque memorati adhibuit modum.* Hæc annotare habuimus, quæ de Hygini lucubrationibus veteres docuere nos, & ex his Vossius, qui *De historicis latinis*, lib. 1. cap. 20. hujus hæc laudavit opera. Nec tamen omnia, ut suspicor; nam *De animalibus*, aut saltem *De avibus*, per me scripserit, qui in memoratis Elenchis nomen suum inter eos profitetur, quibus usus fuit Plinius, dum *De animalibus volatilibus* lib. 10. atque item parvulis (insectos intellige) ac reptilibus lib. 11. commentaretur. *De re militari* opus aliquod eidem tribuit Joannes Saresberiensis Episc. lib. 6. *De nugis curialium*, cap. 19. Quam siquis (de hac arte ait) ediscere voluerit, adeat Catonem Censorium. Legat & illa, quæ Cornelius Cel-

Celsus, quæ Julius Hyginus, quæ Vegetius Renatus posteris præscribenda duxerunt.

20. Hyginum certè aliquem, aut Hygenum, non verò nostrum, habet auctorem liber ille, qui *Gromaticus*, sive *De limitibus constituendis*, & alter ille, qui *De limitibus* inscribitur in editione Rigaltiana *Scriptorum*, *qui de finibus regundis scripserunt*, qui duo libri hac auctoris appellatione notati leguntur. Nam in priore auctor disertè meminit Lucani, & in posteriore Vespasiani Trajanique Augustorum, quòd non animadvertit Raphaël Volaterranus [l]. At cùm *Groma*, sive *Gruma* mensura sit, seu metiendi instrumentum, διαθήκη ἡ τῶν μέτρων, sive locus medius, in quem directè quatuor conveniunt viæ: quo verbo persæpè utitur opusculorum istorum auctor, & alii *De limitibus* scriptores antiqui, ac *degrumari* apud Lucilium, sive *grumari* idem sit quòd μέτρῳ *metiri* [m]; nescio in quam hujus opusculi editionem Gaspar Barthius incidit, quæ *Grammaticum*, non *Gromaticum*, præseferebat, uti ex lib. 2. cap. 20. *Adversariorum* apparet, quo percurrit aliqua ex isto libro, & judicium suum de eo interponit. Nec tamen hic auctor Julium vixisse Hyginum sub Antoninis existimavit, quod Gerardus Joannes Vossius imputare ei videtur de scientiis Mathematicis agens [n]; immo Hyginum, sive Hygenum *Gromatici* auctorem clarissimè distinguit ab Augusti liberto. Hyginus certè *De castrametatione*, sive *De castris metandis* scriptor (quem libellum Vegetio suo Scriverius attexuit [o]) diversi ab his duobus opusculi auctor idem videtur.

[l] Lib. 16. Comment.

[m] Vide Rigaltium in notis ad *Finium regund. auctores*, pag. 110.

[n] *De Mathe. ses nat. & const.* cap. 34. §. 2.

[o] Pag. 110.

21. Hygino æqualem, aut superiorem forsan, TURANNIUM GRACULAM, Geographici cujusdam operis auctorem, existimo. Meminit quippe de eo Plinius, tum inter auctores, quorum *commentariis* adjutus fuit *rei Geographicæ*, in *Elencho* li. 3. primo loco, & ante Cornelium Nepotem, Titum Livium, Agrippam, Varronem, & Hyginum ipsum recensens; tum in præfatione ejusdem lib. 3. unde nobis omne id constat, quod hoc nostro de cive scriptum superest. *Quindecim millia passuum* (ait) *in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque millia in latitudinem, à vico Mellaria Hispaniæ ad promontorium Africæ Album, auctore Turannio Gracula juxtà genito*. Ex aliqua ergo Hispaniæ ad fretum Herculis, aut in vicina ora posita urbe fuisse is videtur: nec tamen obstinatè contenderim ex hoc Plinii testimonio Graculam necessariò Hispanum fuisse, cùm non minùs aptè de eo, qui in Africa fuerit ortus, Plinii verba explicari valeant. Is tamen, qualisqualis fuerit, Geographicum quippiam publicitus dedit, unde Plinius profecerit: quo quidem opere intra Hispaniæ res continuisse stylum inde colligimus, quòd nonnisi in hujus lib. 3. *Elencho* nomen ejus appareat, quem librum ab Hispaniæ descriptione auctor exorsus, hac de caussa, ut suspicor, ante alios auctores suos *Graculam* in dicto *Elencho* laudavit, non verò quòd cæteros, qui deinde nominati sunt, præcesserit.

CAPUT II.

LUCIUS CORNELIUS BALBUS *Gaditanus, historiarum scriptor sub Augusto. Duo ejusdem fuere nominis, patruus alter alterius. Gesta utriusque distinguuntur, suaque uniuscujusque iis vendicantur. Velleji Paterculi locus exponitur. Plinius corrigitur. Romæ quis exterorum primus triumphaverit. Joannes Baptista Salazarius antiquitatum Gaditanarum illustrator justo encomio donatur.* Ephemeridem, *seu* Diarium *alterutrius*, & Exegeticôn *libros famâ duntaxat esse nota. In seniorem propendimus. Balbum Cornelium Theophanem Capitolinus non rectè dixit.*

22. AD idem Augusti imperium, ætatemque, LUCIUM CORNELIUM BALBUM Gaditanum refero, historicum, & scriptorem, nomine isto haud multis notum. Ferè enim cum scriptis ejus memoria istorum obliterata est. Sed, uter duorum ejusdem nominis huc sit à me advocandus, ante omnia quærentibus morem geram, expressis, quàm possim, breviter utriusque notis, rebusque eorum gestis curiosè distinctis, quod nescio ante me aliquis an perstiterit, excepto uno Joanne Baptista Salazario Gaditanæ Ecclesiæ Portionario, in eo præstantis eruditionis, quantumvis parvæ molis, libro, quem *De Gaditanæ urbis antiquitatibus* vernaculo sermone in publicum edidit, post quem nec inutilis nostra opera erit. Deinde verò laudatis alterutrius eorum scriptis, de auctore id quod potis ero conjecturâ assequi, in medium proponam.

23. Duo sanè Lucii Cornelii Balbi fuere, secundusque prioris ex fratre nepos, Gadibus uterque natus, Romanus uterque civis, munerumque reipublicæ gestorum, & clararum necessitudinum splendore posteris commendatus. Lucius Cornelius Balbus senior is est, quem tum Cnejus Pompejus, & M. Crassus, tum C. Tullius Cicero, juris civitatis caussam dicentem, elegantissima oratione defendit. Adhæserat nempe hic ab adolescentia ipsa Romani nominis cultoribus in patria urbe, dictoque militiæ sacramento stipendia primùm fecerat sub Q. Cæcilio Metello Pio, cùm in secundo suo cum L. Sylla Consulatu, anno Urbis DCLXXIV. Sertorianum in Hispania bellum administraret. Coluit inde maximè Cnejum Pompejum, socium in eodem bello Metello datum. Quæstoremque illius Marcum Memmium. Duobus illis acerrimis interfuit prœliis, quibus uterque dux Romanus primùm prope Sucronem, iterumque juxta Turiam, Hispaniæ Tarraconensis fluvios, cum Sertorio decertavere; & usque ad debellatum fortissimum reipublicæ hostem castra Romana sequutus est. Virum ergo ita bene de se atque Republica meritum civitate Romana Pompejus donaverat; Senatusque, L. Gellio & Cn. Cornelio Consulibus, anno U. C. DCLXXXII. lata lege sanciverat, eo jure uti omnes debere eos, quibus Pompejus concessisset. Odio tamen Pompeji, sive Cæsaris, cui non minùs familiaris Balbus fuit, ut mox dicetur, postulatus reus usurpati juris Romanæ civitatis eo colore fuit, quòd cùm civis esset suæ urbis Gadium, non potuerit ex fœderato populo in Romanam

manam asciscí; amittebat enim suam quisque urbem, cum Romanâ donabatur, quod non sine injuria, & contrà jus fœderis factum ajebat accusator. Hæc omnia ex laudata Ciceronis oratione, & ex Plinii cap. 43. lib. 7. constat. Hic ipse Cornelius anno U. C. DCCXIV. & Canidius Crassus Consules fuere, non ordinarii, sed suffecti Domitio Calvinio & Asinio Pollioni, uti videtur in *Tabulis Capitolinis* ab Onuphrio Panvinio illustratis, atque item apud Dionem [q] refertur. Consul, inquam, primus fuit externorum hominum, eo honore functus, *quem majores* (ait Plinius lib. 7. cap. 43.) *Latio quoque negaverunt*. In amicis quoque Cæsaris eum in paucis præcipuum fuisse (an Pompeji relictis partibus?) constat. siquidem Cæsaris Præfectus fabrûm in bello fuit, ejusque absentis negotia Romæ aliàs curavit. Nam adhuc Agellii Grammatici tempore (ut ipse refert lib. 17. cap. 9.) libri supererant Epistolarum C. Cæsaris ad Cajum Oppium & Balbum Cornelium, munere isto huic devinctos, nuncupatarum. Fuit quidem is adeò divitiis affluens, parique divitiis magnificentiâ, ut diem suum obiturus populo Romano in singula capita vicenos quinos denarios, Dione teste, legaverit [r], quæ summa ditissimorum quoque Regum facultates excedit [s].

q Lib. 48.

r Dion. lib. 48.

s Vide Salazar Antig. de Cadiz lib. 1. c. 12. in fine.

24. Lucius alter Cornelius Balbus, senioris ex fratre nepos, in amicitia Cæsaris floruit, cùm adversus Pompejum arma gereret, ingentibusque in eundem, & Octavianum, ac propriæ virtutis meritis eò progressus, ut Proconsulatum Africæ, triumphum ex Garamantibus ejusdem populis, ac Pontificatum adeptus sit. Verba Velleji Paterculi [t] referentis ea, quæ Balbus egregiè fecit, cùm Cæsariani exercitus pars esset Pompejano in Macedonia oppositi, digna sunt quæ huc advocemus. *Tum Balbus Cornelius* (ait) *excedente humanam fidem temeritate ingressus castra hostium, sæpiusque cum Lentulo* (hic erat unus ex Consulibus illius anni, qui Pompejum sequebantur) *colloquutus, Consule dubitante quanti se venderet, illis incrementis fecit viam, quibus non Hispaniensis natus, sed Hispanus in triumphum & Pontificatum assurgeret, fieretque ex privato Consularis*. Non Hispaniensem, sed Hispanum jure eum vocans, qui non origine tantùm, sed & patriâ & natu Hispanus esset. Frustra ergo Velleji verba hæc lacerant, quæ recta sunt, interpretes. Ita namque editio ultima Lugduno-Batava Antonii Thysii, non turbanda quidem, præsefert. Accedit Plinii aliud testimonium Vellejano huic conferendum super Balbi rebus, de Garamantibus loquentis lib. 5. cap. 5. *Omnia armis Romanis superata, & à Cornelio Balbo triumphata unius omnium externo curru, & Quiritum jure donato: quippe Gadibus nato civitas Romana cum Balbo majore patruo data est*. Legendum prorsus, *externorum* pro *externo*. Nam simia Plinii Solinus ita expressit cap. 32. *Garamantas Cornelius Balbus subegit, & primus ex hac victoria triumphavit, primus sane de externis, utpote qui Gadibus accessit ad gloriam nominis triumphalis*. Ac similiter de altero Balbo Cornelio Plinius lib. 7. cap. 43. *Primus externorum, atque etiam in Oceano genitorum, usus illo honore, &c.* Triumphi memoria durat quoque in tabulis triumphalibus Capitolinis.

t Ex lib. 2.

L. CORNELIUS P. F. BALBUS PROCOS. A. DCCXXXIV. EX AFRICA VI. K. APRILIS.

Primo autem exteri hominis triumpho Marcum Perpernam opponas, qui de Aristonico Asiæ tyranno olim triumphaverat. Sed non jure id factum, & irritatum idem Plinius alibi docet [u]. *Ita M. Perpernæ nomen adumbratum, falsus Consulatus, caliginis simile imperium, caducus triumphus, aliena in urbe improbè peregrinatus est*. Sed nec ideo Plinianum de Balbo alterum testimonium levicula illa correctione positum in tuto manet. Falsum enim est, unum seu primum omnium externorum Balbum Quiritum fuisse donatum jure. Ita enim videntur corrigenda Plinii verba aliàs inepta: *uno seu primo omnium externorum curru & Quiritum jure donato*. Nam quod ad jus Quiritum, sive civitatis pertinet, non uni ei soli, aut primo contigisse cætera Plinii ostendunt verba, siquidem ait datam ei civitatem cum Balbo majore patruo. Nisi *cum* præpositio, non temporis, sed rei, nota sit. Quod quidem confirmare videtur Ciceronis silentium de hoc juniore Balbo, in oratione illa pro seniore. Nil enim aliud magis ei ad manum esse debuit Pompeji factum excusaturo, aliaque de aliis ab eodem Pompejo in civitatem Rom. tunc temporis ascitis exempla adducenti, quàm juniori quoque huic Balbo similiter eum fecisse. *Neque verò id in uno* (ait) *Cornelio fecit, nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, & Mamertinos, Ovios, & quosdam Uticenses, & Saguntinos fabros civitate donavit*. Quare magis credo huic diù post patruum hunc contigisse honorem, forteque cum civibus suis omnibus, quum Gades beneficio Cæsaris anno DCCV. jure civitatis donatæ sunt, Dione teste lib. 41. De donatione currus ei facta, obscurus, aut mutilus fortè, locus sic emendari potest, si suppetias verbo uno eamus, *ut triumpharet curru* legentes, ad differentiam ovationis, quæ equo fiebat. Nisi *currum* absolutè pro triumpho dixerit auctor; aut mavis pro *curru*, *triumpho* legere.

u Lib. 5. c. 4.

25. Hic idem anno DCCV. juxta Panvinii computum, Cæsari strenuè militabat, uti è Paterculo accepimus. Anno DCCXXXIV. sub Octaviano ivit Africam Proconsul, Garamantas debellavit, ac de iis triumphum Romæ reversus egit, uti Plinius, Solinus, & fasti referunt. Proconsul, inquam, qui non antea fuerat Consul, quod olim necessarium fuit, non verò Augusti hoc tempore, quo in provincias populi Romani non ex Consulibus, sed ex privatis creabantur Proconsules: quem morem Claudius Salmasius ad Spartianum observavit in *Hadriani vita* [x]. Idque innuere Paterculus voluit, cùm *ex privato* factum ait *Consularem*. Ædificavit idem civibus suis novum oppidum *Neapolim* dictum, quod Strabo narrat lib. 3. *triumphalem* Balbum *virum*, ne de incerto loquatur, vocans. Pontificatus quidem annus in obscuro est: non autem Theatri ab eo Romæ exstructi, & Coss. Tiberio & Quintilio Varo (DCCXL.) dedicati. Auctores sunt Dio Cassius lib. 54. Plinius lib. 36. cap. 7. Tacitus lib. 3. *Annal.* cap. 72.

x Pag. 56.

26. Hæc ultima est in Romanis libris L. Cornelii Balbi junioris memoria, cujus pater Publius

blius fuit, ut in tabulis triumphalibus legitur, dignique is & patruus inter nomina haberi, posteritatique commendari, quæ honori patriæ atque ævo fuere. Quorum virorum historiæ hanc lucem distinctionis immisisse non absque operæ pretio erit. Ferè enim omnes, qui de his loquuntur, recentiores historici, partim homines, partim eorum res gestas inter utrumque confundunt. Ambrosius Morales y juniori tribuit Consulatum. Jacobus Schegius, & Valens Acidalius, alter Balbum, de quo Vellejus loquitur z, eundem esse cum eo, qui moriens cum populo Rom. sic liberalis fuit; alter cum eo, quem Tullius defendit, existimavere. a Joannes Gerardus Vossius, flos literatorum, fallitur quoque in tribuendo juniori Balbo Consulatum. Crassior tamen error fuit viri doctissimi Cœlii Rhodigini lib. 12. cap. 8. dum verba ista Plinii b. *Fuit & Balbus Cornelius major Consul*, ita accipit, quasi Balbus ideo major dicatur Consul, quòd priori loco renunciatus fuisset, penes quem fasces forent; qui & secum abripuit Dalechampium c. Distinctiùs aliis de utroque Balbo cive suo loquutus est, uti annotavimus, Joannes Baptista Salazarius, quem consulesis, & cum his confer.

y Lib. 8. c. 50.

z lib. 2.

a In notis ad *Vellejū* hunc locum in editione Lugdunensi Ant. Thysii 1653.

b Lib. 7. c. 43.

c In notis ad Plinii locum.

27. Uter eorum quorundam operum auctor sit conjectari vix possumus. At quæ opera? ais.

28. *Ephemeridem* (hoc est *Diarium*, uti Sempronius Asellio interpretatur apud Agellium lib. 5. cap. 18.) eleganter scriptam. Sidonium Apollinarem habeo rei auctorem lib. 9. Epist. 14. *ad Burgundionem*, de rerum à Cæsare Julio gestarum celebratoribus loquens. *Nam si omittantur, quæ de titulis Dictatoris invicti scripta Patavinis sunt voluminibus, quis opera Suëtonii, quis Juventii Martialis Historiam, quisve ad extremum Balbi Ephemeridem fando adæquaverit?* Quæ non aliud fuit nisi Historia Cæsaris, eoque referenda sunt Suëtonii hæc verba d: *Cujus rei, ne quis fabulosam aut commentitiam putet, auctor est Cornelius Balbus familiarissimus Cæsaris*, An Cæsaris hæc Ephemeris est, quam Symmachus Protadio scribens se ad eum mittere dicit e, unde Gallorum priscas memorias haurire possit? Non utique, sed Cæsaris libros de bello Gallico Symmachus intellexit, uti Vossius monuit f, aut signatum propria *Ephemeridis* notâ opus aliud, quod Plutarchus g laudat, Serviusque h, his de opere isto adductis, quæ in *De bello Gallico* libris nusquam, ut credimus, reperias. Igitur *Ephemeridem* Cæsaris rerum Balbus scripserit, nec antequam Hirtius *Belli Gallici* Cæsarianum opus libro octavo suppleverit. Balbo enim hic nuncupatus ab auctore, si aliter esset, mancipatæ iisdem rebus à Balbo operæ quî non meminisset? Suspicatus fuit Vossius hanc Ephemeridem librum fortè esse *De bello Hispaniensi*, quod *Diarium* Josephus Scaliger vocat *Prolegomenis in Manilium*. Hunc enim Hirtius, qui singulares *De bello Africano & Alexandrino* libros edidit, uti fatetur ipse in præfatione supplementi Gallicani belli proximè laudati, si & Hispaniensem hunc Commentarium scripsisset, cur illaudatum loco sic opportuno ad Balbum Hispanum scribens reliquisset? Neque consignatam Balbi *Ephemeridi* à Sidonio laudem deterit quod duriusculè loqui auctor hujus libri quibusdam videatur, quinimmo & barbarè. Iniquam enim hanc censuram Scaliger nuper laudatus taxat, *eoque scripto nihil latinius concipi* posse ait: non diffitetur tamen inconditè loqui auctorem: quæ inter se longè distare rectè contendit. Atque id judicium Gerardus Vossius probat i. Sed nos contenti simus, id quod Suëtonius etiam k, de hujus libri nescire auctore.

d In *Julii* cap. 81.

e Lib. 4. Ep. 18.

f Lib. 1. de H. L. cap. 13. ubi de Cæsare.

g In *Julio*.

h In 9. *Aeneid.* apud eundem Vossium.

i De H. L. lib. 1. cap. 13.

k In *Julio* cap. 56.

29. Ἐξηγητικῶν etiam libri Cornelio Balbo tribuuntur apud Macrobium lib. 3. cap. 6. dum observat Virgilium dixisse;

—gramineoque viros locat ipse sedili.

Non vacat (inquit Macrobius) *quod dixit: nam propria observatio est in Herculis sacris epulari sedentes; & Cornelius Balbus* Ἐξηγητικῶν *lib. 18. ait, apud aram maximam observatum, ne lectisternium fiat*. Non alibi, credo, hujus tam vasti operis, non minore quàm XVIII. saltem librorum numero contenti, mentio. Ἐξήγησις *enarratio* est, seu *explicatio*. ἐξηγητὰς eos Græci appellant, qui scholiis, seu Commentariis scriptorem aliquem illustrant, immo eos peculiariter, qui res ad deorum cultum spectantes interpretabantur, de quo & Budæus, & Henricus Stephanus legi possunt. Quorum posteriorum aliquis opportunè scripserit de ritu in sacris Herculis observato; nisi & nota ad Virgilii versum propria ejus credenda sit, qui ad hunc Poëtam enarrationes ediderit. Planè Latinum opus, quantumvis Græcè inscriptum, intelligere debemus. Res enim Romana agitur, & sub Cornelii Balbi nomine Græcus non facilè, nisi aliàs constet, scriptor lateat.

30. Quidni latere possit? ais; cùm Cornelius Balbus hic amicissimus Pompeji, & Historiæ scriptor, *Theophanes* appellatus fuerit. quod agnomen quid Græcum sonat, originem fortè, Julium Capitolinum audis l de Balbino Imperatore loquentem. *Familiæ vetustissimæ* (ut ipse dicebat) *à Balbo Cornelio Theophane originem ducens, qui per Gn. Pompejum civitatem meruerat, cùm esset suæ patriæ nobilissimus, idemque Historiæ scriptor*. Potuit ne luculentiùs demonstrari senior Balbus Gaditanus? Hæc enim omnia ei conveniunt. Fateor hærere me in *Theophanis* appellatione, nusquam alibi celeberrimo suæ ætatis viro tributa. Fuit quidem *Theophanes* Lesbius sive Mitylenæus, à Pompejo & is civitate donatus, ejusque familiarissimus, quem Pompeji rerum scriptorem Valerius Maximus appellat m, cujusque, ut illustrissimi Græciæ viri, Pompejoque admodum chari, Strabo lib. 13. Mitylenæos recensens literis claros, Plutarchus in *Pompejo*, ac Vellejus Paterculus lib. 2. meminere. Quid autem hîc commune cum Cornelio Balbo, ac, si Deo placet, Theophane Capitolini? Dictus ne Græcus ille *Cornelius Balbus Theophanes*? Non credimus: omnes enim, qui Græcum laudant, Theophanem tantùm, nec aliter vocant. Fuerit quidem ejus filius M. Pompejus, quem Augustus Procuratorem Asiæ, Tiberius autem inter primos amicorum habuit, uti apud Strabonem legimus n. Sed huic potuit in obsequium Pompeji benefactoris hoc nomen à patre imponi. Quare autem Græcus ille à Cornelio Balbo sit nuncupatus, non ulla congrua reddi potest ratio. Suspicari aliquis posset in Capitolino errorem, delendamque Balbi Cornelii mentionem, Theophanis servato nudo nomine, nisi Balbi, & Balbini nominum propinquitati videatur inniti, quòd

l In Maximo, & Balbino.

m Lib. 8. c. 14.

n lib. 13.

quòd ejusdem se esse cum Balbo familiæ Balbinus jactaret. Immo, si reducendus in ordinem Capitolinus est, *Theophanis* ego mentionem delerem, *Balbi Cornelii* conservarem, Capitolino impingens, quòd ex duobus unum fecerit hominem, nec animadverterit utrumque potuisse ab eodem Pompejo civitate donari, charumque haberi, nobilissimum item patriæ suæ, atque Historiæ scriptorem esse. Ita placebat de Capitolini hoc testimonio, in quo deficimur aliorum ductu. Nam Salmasius nihil, Casaubonus autem non nihil, sed difficultatis securus, ad rem contulere. Quisquis autem duorum Balborum tam *Ephemeridem*, quàm Ἐξηγητικῶν libros scripserit, nostrum scriptorum album locupletatum venit. Ego ad seniorem inclino, Julii Capitolini, vel etiam errantis, quod aliorum esto judicium, vestigia sequens. Solus enim hic senior dare ansam errori potuit confundendi Balbum Cornelium, qui à Pompejo civitate fuit donatus, cum Theophane, beneficio ejusdem Romano cive.

CAPUT III.

Declamationum usus Romæ. Declamatores Hispani. Μελέται *Græcorum.* Μελετᾶν *Hygini. Princeps eorum* M. PORTIUS LATRO *Cordubensis, cujus historicus Marcus fuit Seneca. Tetradium declamatorum*, Latro, Tuscus, Albutius, Gallio. *Portii declamationes. & an ejus sit quæ adversus Catilinam ejus nomen præsefert. Ejusdem obitus. Declamatores alii nostræ gentis à Seneca laudati*, Cornelius, Victor Statorius, Junius Gallio, ac Turrinus Clodius. *Fabulas, controversias, Græcorum* πλάσματα, *de eadem re dici posse. Quisnam Senecæ Gallio hic fuerit? Dionis Cassii locus corruptus. De* Sextilio Hena *Poëta Cordubensi. Quintilianum à Marco Seneca memoratum, Marci Fabii Quintiliani avum aliis, parentem aliis, sed minus compertè, videri. Alphonsi Garsiæ Matamori hallucinationes duæ de M. Fabii parente.*

31. EJUSDEM Augusti ævo, cujus libertus Hyginus fuit, & quo vixerunt uterque Balbus, declamandi studium floruisse, nec sine Hispani nominis præcipuo quodam honore, documentis quampluribus docemur. Rhetorum scholæ serò in urbem admissæ, ut narrat Suëtonius libello *De illustribus Rhetoribus*. Exercebantur in iis, qui ad rempublicam non imparati, sed eloquentiæ jam priùs initiati, accedere volebant, declamationibus dicendis, quas *controversias* hoc ipsum ævum vocavit, notas olim Græciæ, μελέτας que appellatas, cujus primus auctor Æschines in otio suo Rhodiensis exsilii fuisse, in *Bibliothecæ* Cod. LXI. à Photio refertur: ex quo verbum formavit latinum Hyginus *commeletare*, pro *meditari*, usurpato Fab. 165. de Marsya: nam μελετᾶν *meditari* est. Eas, si ad veritatem accommodatæ essent, similesque orationibus in foro haberi consuetis, summus Rhetor Quintilianus [n] non solùm adolescentibus, ut inventionem simul atque dispositionem exercerent; sed consummatis, ac jam in foro claris viris, utilissimas existimavit. De quo studio pluribus docti viri hujus temporis egerunt [o]. Hanc quidem viam in publicum proficiendi, & ad forenses actus ingenium vultumque instruendi præmuniebant aliis Rhetores, seu eloquentiæ præceptores; qui aliquando ipsi foro se dabant, nec semel in scholis, & ludis suis, intentatis veris caussis, omnique forensi concertatione, toto vitæ spatio hærebant. Clarus inter alios hujus studii asseclas & magistros è municipio Cordubensi PORTIUS LATRO fuit, MARCI agnomine ab Eusebio auctus, quem in scriptis suis vix sibi superstitem Marcus Annæus Seneca, civis ejus, Senecarumque inclytus propagator, oblivioni ereptum, famæ, quam vivus obtinuerat, piè vindicavit. Ferè enim totum quod de hoc summo viro literarum traditur monumentis, ipsi debemus. Censebat hic Seneca de his, qui in ætatem suam incidissent, declamatoribus rogatu filiorum (Novati, qui & Gallio, Junioris Senecæ, atque Annæi Melæ) in prooemio lib. 1. *Controversiarum*. cujus elogio, quamvis prolixo, Latronem non defraudabo. neque enim alio magis idoneo uti possum, aut luculento. *Latronis Portii charissimi mihi sodalis memoriam sæpiùs cogar retractare, & à prima pueritia usque ad ultimum ejus diem perductam familiarem amicitiam cum voluntate maxima repetam. Nihil illo viro gravius, nihil suavius, nihil eloquentiâ suâ dignius. Nemo plus ingenio suo imperavit, nemo plus indulsit. In utraque parte vehementi viro modus deerat, nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Quum se ad scribendum concitaverat, jungebantur noctibus dies, & sine intervallo graviùs sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Rursus cùm se dimiserat, in omnes lusus, & in omnes jocos se resolvebat. Cùm verò se sylvis montibusque tradiderat, omnes illos agrestes in sylvis ac montibus natos laboris patientiâ ac venandi solertiâ provocabat, & in tantam sic vivendi pervenerat cupiditatem, ut vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At quum sibi manum injecerat, & se blandiendo, unde abduxerat, revocarat, tantis viribus incumbebat in studium, ut non tantùm nihil perdidisse, sed multum acquisivisse desidiâ videretur.* Et post pauca: *Nulli tamen intermissio manifestiùs proderat. Quoties ex intervallo dixerat, multò fortiùs, violentiusque dicebat. Exultabat enim novato & integrato robore, & tantùm à se exprimebat, quantùm concupierat. Nesciebat dispensare vires suas; sed immoderati adversum se imperii fuit. Ideoque studium ejus prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat & ipse, quum se assiduâ, & nunquam intermissâ contentione fregerat, sentire ingenii lassitudinem, quæ non minor est quàm corporis, sed occultior. Corpus illi erat & naturâ solidum, & multa exercitatione duratum; itaque nunquam ardentis impetus animi deseruit: vox robusta, sed sordida lucubrationibus & negligentiâ, non naturâ infuscata; beneficio tamen laterum extollebatur, & quamvis inter initia parum attulisse virium videretur, ipsa actione accrescebat. Nulla unquam illi cura vocis exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem, & Hispanæ consuetudinis morem non poterat dediscere: utcumque res tulerat, ita vivere, nil vocis caussâ facere, non illam per gradus paullatim ab imo usque ad summum perducere, non rursus à summa contentione paribus intervallis descendere, non sudorem unctione discutere, non latus ambulatione reparare. Sæpe cùm per totam lucubraverit noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum perveniebat. Jam verò cùm rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat. Post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur* ali-

n Lib. 10. cap. 5. *Instit. orat.*

o Vide Andreã Schotum in *Præfat. ad M. Senecam de auctoris & declamandi ratione*, Alciatum lib. 4. *Parergon.* 15.

alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaque & oculorum aciem confuderat, & colorem mutaverat. Vellit hic autem Plinius, qui lib. 20. cap. 14. de cumino agens, hunc eundem nostri colorem fuisse agnoscit. *Veruntamen* (ait) *omne pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Portii Latronis, clari inter magistros dicendi adsectatores, similitudinem coloris studiis contracti imitatos.* Putabis excogitatum ab Horatio idipsum de imitatoribus suis Epist. XIX. lib. 1.

—— *Quod si*
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.

32. Sed ad Senecam redeamus. *Memoriâ, & naturâ quidem felix, sed plurimum adjutâ arte, nũquam ille quæ dicturus erat ediscendi caussâ relegebat. Edidicerat illa cùm scripserat, cùm id in illo magis mirabile videri possit, quòd nec lentè & anxiè, sed eodem modo, quo dicebat, impetu scribebat.* Et mox: *In illo non tantùm naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodienda; adeò ut omnes declamationes suas, quascumque dixerat, teneret. Jam itaque supervacuos sibi fecerat codices. Ajebat se scribere in animo. Cogitata dicebat, ita ut in nullo usquam verbo eum memoria deceperit. Historiarum omnium summa notitia. Jubebat aliquem nominari ducem, & statim ejus acta cursu reddebat.* Recurremus iterum ad Senecæ hunc locum, qui totum posteris servavit Latronem.

33. Ex Hispania eum fuisse hinc apertè colligimus, immo & patriâ Cordubensem, civemque istiusmet Senecæ; cùm cõtractę sibi cum eo à prima pueritia amicitię mentionem idem filiis injecerit. Frequentâsse eum admodùm juvenem (Romæ scilicet, ut existimo) Marillii Rhetoris ludum unà cum eodem Seneca, ex iis, quæ hujus laudata verba ponè sequuntur, verbis novimus; primam itidem controversiam ibi declamâsse, quæ hodie est prima libri hujus 1. *Controversiarũ.* Eo indè loco haberi cœpit, ut à Quintiliano p *primus clari nominis professor*, sicuti & à Plinio *clarus inter magistros dicendi*, audiat. Marcus Seneca declamatores laudans, primum Tetradeum, hoc est excellentiorum, aliis quatuor constituit charum, in eoque loco *nostrum* appellat. *Primum Tetradeum* (ait) *quorum faciam quæritis? Latronis, Tusci, Albutii, Gallionis. Hi quotiens conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma; reliquos ut vobis videtur componite.* Adhuc tamen eum magis extulit, cùm in Procemio lib. 4. aliàs 8. *Declamatoriæ virtutis unicum exemplum* appellare non dubitavit, dignum utique Augusto nonnunquam auditore, quod idem lib. 2. Contr. 12. refert. Ovidius quoque Naso Latronis admirator fuit, quem tam studiosè audivisse apud eundem Senecam q dicitur, ut multas ejus sententias in versus suos transtulerit, cujus rei exemplum unum atque aliud curiosè annotat. Quare qui aliquid non prorsus Latinum in homine subolebat Hispano exactissimi ingenii vir Messala; *suâ* saltem *linguâ disertum* esse, cùm audisset eum declamantem pronuncians, auctore eodem Seneca r, ingenium saltem homini concessit, sermonem quamvis eidem objecerit. Solatio esse poterat, quòd Livio etiam miræ facundiæ viro Patavinitatem quandam Asinius Pollio imputaverat, ut Quintilianus refert lib. 8. *Instit.* cap. 1. Latronis etiam cum laude meminit Quintilianus lib. 9. cap. 2. ex declamatione quam non habemus.

p Lib. 10. cap. 5. Inst. Orator.

q Lib. 2. cont. 10.

r Lib. 2. cont. 12.

34. Ex his qui ferè semper in scholæ umbra se continuerunt, *meditamentis*, seu *imaginibus judiciorum*, uti s Fabius appellat, non veris caussis addicti, noster fuit. Oravit certè is aliquando ad populum pro Rustico Portio propinquo suo in Hispania, usque eò tamen confusus, auctore Seneca t, *ut à solœcismo inciperet, nec antè confirmari potuit, tectum ac parietes desiderans, quàm impetravit, ut judicium ex foro in basilicam transferretur.* Quod & Quintilianus lib. 10. cap. 5. *Institutionum* memorat. Idem contigisse oratorum coryphæo Demostheni, ac Theophrasto Eresio, testis est Ælianus lib. 8. *Variæ hist.* cap. 12. In scholis sua illi vis inerat, ibi semper is declamabat, non discipulos exercentes se audiebat. Seneca iterum u: *Declamabat ipse tantùm, & ajebat se non esse magistrum, sed exemplum. Nec ulli alii contigisse scio, quàm apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut discipuli non audiri desiderarent, sed contenti essent audire.* In reipsa fuere qui putârint, fortiter quidem, sed parùm subtiliter eum dixisse. *Cùm in illo* (ait resumptus jam è procemio libri primi Seneca) *si qua alia virtus fuit, etiam subtilitas fuerit.* Prosequiturque id formâ, quam in declamando servabat. *Id quod à nullo fieri animadverto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens, quæstiones ejus, quàm dicturus erat, controversiæ proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet, nec facilè potest, si quo loco subtilitas defuerit, apparere; cùm orationis cursus judicium audientis impediat, dicentis abscondat. At ubi nuda proponuntur membra, siquid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo? Unde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem; & in illo cum omnes oratoriæ virtutes essent, hoc fundamentum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum vitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ quæ latent. Utilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectu apparet, habitu latet.* Et paullò post: *Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret sententias. Cùm discipuli essemus apud Marillium Rhetorem, hominem satis aridum, paucissima bellè, sed non vulgato genere dicentem, cùm ille exilitatem orationis suæ imputaret controversiæ, & diceret, necesse est me per spinosum locum ambulantem suspensos pedes ponere; ajebat Latro: non me hercle tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias, quæ interponi argumentis cum maximè declamantis Marillii possent.* cum his quæ sequuntur de vario exercitationum ejus genere. Latro autem in declamationibus (alio loco x ait) *semper contrahebat, & quicquid poterat tutò relinquere, præteribat. Itaque & quæstionum numerum minuebat, & locos nunquam attrahebat; illos quoque, quos occupaverat, non diu dicebat, sed valenter. Hoc erat itaque præceptum ejus, quædam declamatorem tanquam Prætorem facere debere minuendæ litis caussâ.* Vehementiam ejus in epilogis idem celebravit y, & quòd, cùm scholastici magno clamore ex quadã ejus controversia quicquam non ita laude dignũ lau-

s Lib. 2. cap. 11.

t Proœm. lib. 4. aliàs 8.

u Lib. 4. aliàs 8. cont. 25.

x Lib. 3. aliàs 7. cont. 22.

y Lib. 3. cont. 19.

laudâssent, invectus fuerit in eos ut debuit.

35. Græcis quoque literis caruisse nostrum innuunt hæc ex lib. 5. [z] *Hanc sententiam Portius Latro virilius dixit, qui non potest furto suspectus esse. Græcos enim & contemnebat & ignorabat*. Quoddam ejus quoque de coloribus controversiarum dictum refertur in ejusdem lib. 5. præfatione. Et nos collegimus quicquid ad Latronem, apud Marcum hunc, ejus sodalem, leguntur Senecam; non ea tamen illius fragmenta, sententias, colores, quæ partim ac per totum hoc *Controversiarum* opus ferè adducit. Propter hæc autem pulcherrimorum olim corporum membra adhuc in centone hoc Annæano spirantia tribuimus PORTIO LATRONI, *Controversiarum* opus fortè jam deperditum, cùm excussa memoria Senecæ, non liber aliquis suppeditabat ei, quæ ore ipso Latronis ita se exercentis olim exceperat. Nam ad *Controversias* præfatus: *Nulli ferè* (ait) *commentarii maximorum declamatorum exstant, aut, quod pejus est, falsi*. Sed meminit idem orationis, quam opposuit Latro ejusdem Messalæ, qui peregrinitatis eum insimulaverat, *Pythodoro*. Quo enim alio sensu hæc intelligam è Controversia XII. lib. II? *Non tulit hanc contumeliam Latro, & pro Pythodoro Messalæ orationem disertissimam recitavit, quam suasoriam Theodoro declamavit per triduum*. Tam obscurum nobis est quisnam *Pythodorus* Messalæ, quàm quisnam *Theodorus* triduanæ hujus orationis auditor fuerit. Nec nisi vanam ostendit spem subjungens: *quę dixerit suo loco reddam, cùm ad suasorias venero*. Nihil horum enim in *Suasoriarum* libello repræsentatum ab eo legimus. Huic loco immittere tentavit lucem Joannes Fridericus Gronovius ita legens: *Orationem disertissimam recitavit, suæ compositam Suasoriæ, quam de Theodoro declamavit per triduum*. Messalæ opus disertissimum (ut Gronovio placet) seriumque ludicro opposito superare contendit opere. Quod neque satis capio, & discedit nimium à vulgata scriptura. Sed sicut Latronis fuit opposita Messalæ parum æquo judicio hæc oratio; ita non hujus, sed Capitonis de Popilio, eam, quæ Latroni subjiciebatur, fuisse, Marcus idem Annæus Seneca, qui Portii rerum prora & puppis est, in quinti libri proœmio disertè admonet. Cujus Capitonis ex ea oratione adducta nonnulla controversiâ XVII. quæ de Popilio est Ciceronis interfectore, lib. 2. *Controversiarum*, qui aliàs septimus audit, legi possunt.

z Cont. 33.

36. Latronis titulo insignitam *Adversus Catilinam* orationem exstare novimus. Sed eam tanto viro indignam existimat Vossius *De nat. & constit. Rhetor*, cap. 15. Gaspar autem Barthius lib. 24. *Adversar*. cap. 5. nil dubitat quominus sit genuina, cujus & declamationis quędam corrigit explanatque. Quamvis idem lib. 50. cap. 9. ambiguum se esse, utrum albâ, an nigrâ lineâ signet, ingenuè fateatur. *Certè nec personam suam sustinere videtur* (ait) *nec omnino pessimi est ingenii*. Editam vidimus cum Sallustii operibus. Hic autem tantus vir, cui naturâ datum fuerat sic vehementer, cui rei applicuisset, velle, tamque pulchra & fortia de *simulacris* istis *prœliorum* (sic enim ab Agellio [a] gymnastici hi sermones audiunt) excogitare ac dicere, cùm de se ipso deliberandum fuit, imbecilliorem, & non suæ, nec Hispanæ virtutis animum ostendit; nisi mortem sibi consciscentibus aliqua apud ethnicos fortitudinis laus constiterit, quod negaverit Lucius Seneca Christianæ ac veræ disciplinæ propugnator. *Marcus Portius Latro* (ait Eusebius in *Chronico*) *Latinus declamator, tædio duplicis quartanæ se interfecit*. Duobus scilicet ante Christi Salvatoris natalem annis, Octaviani Augusti quadragesimo.

a Lib. 7. c. 3. Noct. Attic.

37. Laudantur in eodem *Declamationum* systemate ab Hispano auctore nostræ gentis alii, quibus hæc eadem professio declamandi in certaminibus hujusmodi Rhetoricis placuit. CORNELIUS nempe, sive propter originem, sive cognomine dictus HISPANUS, QUINTILIANUS, VICTOR STATORIUS: quibus ex conjectura JUNIUM GALLIONEM, ac TURRINUM CLODIUM adjungimus. Dicetur à nobis jam de his omnibus, Quintiliano excepto, qui seorsum propter difficultates hujus nominis tractari meretur. CORNELIUM HISPANUM sæpe Marcus Seneca, sive HISPANUM CORNELIUM, solenni apud alios commutatione nominum [b], nec semel HISPANI tantùm nomine, in *Suasoriis* & in *Controversiis* ad partes advocat, non sine laude. Culpavisse tamen quendam ejus colorem prudentes, controversiâ XVI. lib. 3. [c] adnotat. Nationum nominibus, sicut & urbium, satis scio quandoque appellari solitos, qui ad eas non attinerent. neque enim Gallos omnes (quod frequens Romanis fuit cognomen) è Gallia oriundos, neque Afros Græcosque ex Græcia aut Africa necessariò fuisse dixeris. Græcum Arelatensem Episcopum, ad quem Sidonius scribit [d], & Syrum natione Alexandrinum, hoc est Ægyptium, qui Nestorem scriptis impugnavit, à Gennadio *De scriptoribus Ecclesiast*. cap. 81. laudatum nominâsse abundè erit, unà cum Setabensis in Valentino regno urbis hac inscriptione [e].

b Videndus Gronovius in Notis ad Suasoriã 6. in fine.

c Alias septimi in exceptis.

d Lib. 6. ep. 8. lib. 7. ep. 2. 7. & 11. lib. 9. ep. 4

e Apud Escolanum in Hist. Valent. lib. 9. cap. 18.

CORNELIÆ
P. F.
PROPINQVÆ
CHALDÆA Q. F.
VERECVNDA
MATER.

At è contrario desumptas à loco, unde quæque in urbem processisset, familiarum Romanarum appellationes, post Sigonium Panviniumque, nihil veriùs esse contendit magni judicii atque eruditionis, paucos inter nostræ ætatis, medicus Germanus Thomas Reinesius in quadam Epistola [f]. Cùm ergo Cornelium hunc aliundè fuisse nemini in mentem venerit; compellatio equidem haud trahit nos, sed ducit ad pronunciandum pro Hispanis ejus natalibus, aut saltem origine.

f 30. ad Christoph. Adamũ Rupertum paginâ 263.

38. DE VICTORE STATORIO res clara est. Audiamus Senecam in *Suasoria* secunda, sive apud eum trecentos illos, qui ad Thermopylas adversus Xerxem constiterunt, Laconas, variorum Rhetorum verbis, mansurine, an fugam arrepturi essent, deliberantes. *Decentissimi generis* (ait) *stultam sententiam referam Victoris Statorii municipis mei, cujus fabulis memoria dignissimis aliquis suasoria occasione contradictionem sumpsit. At* (inquit) *trecenti sumus, & ita*

respon-

respondet: (Victor scilicet) *sed viri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas. Nunquam vidi plures trecentos*. Cujus testimonii subobscuri aliàs sensus g, id saltem nos verba manifestè docent, Victorem Statorium, & Cordubæ natum fuisse, & *fabulas* memoriâ dignissimas scripsisse. Quod de *Suasoriis*, aut *Controversiis*, utroque declamandi argumento, intelligere possumus. Nihil enim sonare diversum dixeris à fabularum appellatione, Græcorum πλάσματα *fictiones*, aut πλασματικοὺς λόγους, *fictitios sermones*. quæ tam Gregorius Nazianzenus, quàm Photius Codice 61. hanc ipsam rem innuentes usurpavere. Sive *Fabulas* de quibuscumque, etiam non fictarum rerum, compositionibus, dictum existimes. Eò enim nos origo ducit vocabuli, & proba exempla, quæ observaverunt Philologi etymologiarum notatores h; λαλιὰν seu λαλιὰς *loquelas*, à λαλῶ *loquor*, uti à *fabulando*, *fabulas*, eodem modo dixisse posterioris ævi scriptores Græcos, cùm de his loquerentur declamationibus, docet nos *De Rhetoricæ natura & constitutione* 16. capite Gerardus Joannes Vossius.

g Vide Gronovium in Notis.

h Vossius in Etymologico. Martinius in Lexico.

39. Junius Gallio ejusdem Marci Senecæ familiaris valdè fuit. Propinquum Martinus Ant. del Rio conjectatur i, aut Senecæ ipsius de quo loquimur, fratrem, aut Helviæ ejus filiæ conjugem, ut & hujus filium Novatum adoptaverit, qui deinde Junius audivit Annæus Gallio, utriusque familiæ complexus nomina. Ita namque eum Eusebius vocat paullò pòst referendus, qui egregium declamatorem fuisse ait. Duo igitur Galliones, germanus alter, adscitus in hanc familiam alter, Marci Senecæ filius natu maximus, Lucii Senecæ frater; cui quidem hic sub Novati adhuc appellatione libros *De ira* nuncupavit, quemque pater Marcus similiter appellat, Novato, Senecæ, Melæ filiis *Controversiarum* libros 1. 7. ac 10. inscribens. Agimus nunc de Junio Gallione, quem Quintilianus k *patrem*, Marcus item Seneca *nostrum Gallionem* sæpiùs vocat l. Hunc vidimus paullò antè primo in Tetradeo declamatorum, unà cum Portio Latrone, Tusco, & Albutio à Seneca positum, adeò ut *si conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma*. Quibus si constat verbis sensus aliquis, nonnihil Gallioni quàm Portio felicioris aut vehementioris eloquentiæ consignatum iis videtur. Miror cespitâsse hîc Gerardum Joannem Vossium, qui *De natura & constitutione Rhetoricæ* cap. 15. celebratum hoc testimonio à Marco parente existimat Gallionem, sive Novatum filium; planè oblitus scribere eum ad Novatum ipsum cum aliis duobus filiis *Controversiarum* libros, dum adhuc adolescentes & immaturi essent. Laudat idem declamatorum censor Gallionis dictum lib. 11. Controvers. 9. de Othone Junio loquens: *Edidit quidem quatuor libros Colorum, quos bellè Gallio noster Antiphontis libros vocabat. Tantum in illis somniorum est*. Antiphon Atheniensis *De somniis* scripsit, ut ex Fulgentio *Mythologiarum* lib. 1. constat, ubi de Apolline & lauro agit, cujus verba restituit Reinesius jam laudatus lib. 3. *Variar. lect.* cap. 11. m Ejusdem auctoris & scripti Suidas meminit. Apud eundem Senecam n celebratur Gallio, inde ut videtur, quòd sordidis etiam verbis appositè uteretur. *Hoc nemo præstitit unquam* (ait) *Gallione nostro decentiùs. Jam adolescentulus, cùm declamaret, aptè & convenienter & decenter hoc genere utebatur. Quod eò magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantùm quod sordidum, sed & quod sordido simile est*. Refert idem Gallionis jocum, sive responsum Messalæ datum de Nicete, ad finem *Suasoriæ* tertiæ, atque item alibi sententiam laudat ab eo dictam, cùm de tollendis tropheis Persicis Atheniensibus deliberantibus in *Suasoria V.* tollenda solus contenderet. *Hoc loco* (ait) *disertissimam sententiam dixit, quæ vel in oratione vel historia ponitur*. (de Xerxis nempe militibus) *Diutiùs illi perire possunt, quàm nos vincere*. De quo referens Dio Cassius lib. 58. Ἰούλιον Γαλλώνιον Γαλλίωνα falso cognomine auctum vocat, transversum agens Del-rium nostrũ in *Prolegomenis ad Senecam*. Gallio fortasse est ille, ad quem Ovidius Augusti ævo direxit elegiam IX. quarti libri *De Ponto*. Tinnitum, quem in oratione tribuit Gallioni scriptor libri *De caussis corruptæ eloquentiæ*, ad hunc referri forsan debet: quemadmodum & S. Hieronymi ad cap. 8. Isaïæ testimonium *disertissimi oratoris* Gallioni præstitum, quamvis junioris hoc fuisse elogium vero mihi similius est.

i In Prolegom. ad Sen. Tragœdias lib. 2. c. 3.

k Lib. 3. Instit. cap. 1. lib. 9. c. 2.

l Suasoria 3. lib. 2. cont. 9. & 13.

m Pag. 331.

n In proœmio 4. alias 7. cont.

40. Sub Tiberii imperio, quo, ut credimus, præcipuè floruit, ob intempestivam sententiam de militibus Prætorianis, actis stipendiis, ad quatuordecim gradus equitum in spectaculis admittendis, *curiâ statim, deinde Italiâ exactus* à sævissimo Principe; *& quia incusabatur facilè toleraturus exsilium delectâ Lesbo insula nobili & amœna, retrahitur in urbem, custoditurque domibus Magistratuum*. C. Cornelio Tacito auctore o. De reditu nihil dicitur. Adoptavit Gallio Novatum Senecæ in filium, non ante Caji tempora, sub quo libri *De ira* scripti sunt, ac Novato inscripti. Hunc Hispanum ex conjectura fecimus. Unde enim *nostrum* propriè magis quàm ex communi patria, sive ex propinquitate, M. Annæus appellet? ante adoptionem scilicet Novati, cùm *Controversiarum* formandis insisteret libris. Nec declamator tantùm ejus famæ fuit, quam diximus, sed & *De Rhetorica* scripsit, Quintiliano attestante lib. 3. *Instit. orator.* cap. 1. *Scripsit de eadem materia non pauca Cornificius, aliqua Stertinius, non nihil pater Gallio; accuratè verò priores Gallione Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginius, Plinius, Rutilius*. Hæc ille. Diversus est Junius Gallio, uti jam diximus, sive Junius Annæus Gallio, de quo nondum tempus est huic commentario memoriam consignare.

o Lib. 6. Ann. 3.

41. Pro Turrini Clodii patria Hispana locum subinde repræsentare Marci ejusdem Senecæ sit satis, ut alii æstiment. *Solebat declamare studiosè* (ait in Præfatione lib. 5 aliàs 10.) *Turrinus Clodius, cujus filius fraterno nobis amore conjunctus est, adolescens summæ eloquentiæ futurus, nisi mallet exercere quantum habet, quàm sequi quantum consequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de viribus remiserat, dum Apollodorum sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantùm tamen illi superfuit virium, quantum valeret, etiam si ars adesset. Sententias dicebat excitatas insidiosè aliquid petentes. Nunquam non de colore Latroni* contro-

controverſiam fecit. Latro nunquam ſolebat diſputare in convivio, at aliquando declamare ex tempore ſolebat. Dicebat quoſdam eſſe colores prima facie duros, aſperos, eos non poſſe niſi actione probari. Negabat itaque ulli placere poſſe, niſi totum nôſſent, ſe & ſuas vires, & illorum fiducià aliis metuenda & prærupta evadere. Multa ſe non perſuadere judici, ſed auferre. Turrinus contrà, nihil probare niſi tutum, non quia imbecillus erat, ſed quia circumſpectus. Cauſſas nemo propoſuit diligentiùs, nemo reſpondit paratiùs. Et pecuniam itaque & dignitatem quamprimùm (Gronovius mavult *primam*) *in provincia Hiſpania habuit, eloquentiæ debuit. Nam quidem erat patre ſplendidiſſimo, avo Divi Julii hoſpite; ſed civili bello attenuatæ domus nobilis vires excitavit, & ita ad ſummam perduxit dignitatem, ut ſiquid illi defuit, ſcias locum defuiſſe. Inde filius quoque ejus, ideſt meus (nunquam enim illum à vobis diſtinxi) habet in dicendo paternam diligentiam, quæ vires ex induſtria retundit. Hoc & in ipſo genere vitæ ſequitur, ad ſumma evaſurus juvenis, niſi modico contentus eſſet. Ideo dignus eſt cujus tam modeſtis cupiditatibus fortuna præſtet fidem.* Hæc Seneca. Summa hæc inter utramque familiam neceſſitudo, hoſpitem fuiſſe Julii Cæſaris avum Turrini, dignitas ob hoc in Hiſpania exercita, nonnihil favent ſuſpicioni de patria ejus noſtræ.

42. Declamatoribus à Marco Seneca laudatis, Poëtam, & ipſum in monumentis hujus Rhetoris tantùm ſuperſtitem, adjungemus. Is eſt SEXTILIUS HENA, de quo quid vetuſtas ad nos tranſmiſerit, ex *Suaſoria* noſtri VII. ſeu *Hiſtoricorum de Cicerone elogiis*, habeto: *Sextilius Hena fuit homo ingenioſus magis quàm eruditus, inæqualis Poëta, & penè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes Poëtas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc ipſam proſcriptionem* (Ciceronis) *recitaturus in domo Meſſalæ Corvini, Pollionem Aſinium advocaverat, & in principio hunc verſum non ſine aſſenſu recitavit:*

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ.

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſala, tu quid tibi liberum (an *libitum*) *in domo tua videris: ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus videor; atque ita conſurrexit. Huic interfuiſſe recitationi* (ita Lipſius corrigit vulgarem lectionem nullius ſenſus in Epiſtola quadam ad Othonem Hartium *De recitatione veterum*) *Severum quoque Cornelium ſcio, cui non æquè diſpliсuiſſe hunc verſum, quàm Pollioni apparet, quòd meliorem quidem, ſed non diſſimilem illi, & ipſe compoſuit. Innuit ſc[illegible]t illud:*

Conticuit Latiæ [illegible]is facundia linguæ.

Hæc de Sextilio Hena.

43. Hos inter, quibus olim declamatio inſtetit, quorumque monumentis hinc inde excerptis conſtant Marci Senecæ *Controverſiarum* libri, Quintilianus eſt, & ſemel tantùm ab eo adductus in exemplum in controverſia de illo, qui fingebatur debilitare expoſitos, ut per mendicantes eos debilitatos pecuniam ab aliis emungeret. *Circa hunc ſenſum* (ait [p]) *eſt & ille à Quintiliano dictus. Neſcio utrumne vos miſerabiliores dicam, quòd alimenta accipitis, an quòd huic datis. Accipitis enim, quia debiles eſtis, ei datis, per quem debiles eſtis.* Sed meminit & in Præfatione ejuſdem libri non plenè laudans. *Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius gener T. Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore ſuum populum habuit; cùm illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri ferrent. Quomodo L. Aſprenas aut Quintilianus ſenex declamaverit. Tranſeo iſtos, quorum fama cum ipſis exſtincta eſt.* Senem niſi appellâſſet, ut à juniore alio diſtingueret, inconvenienter loquutus videbatur. Proinde hunc juniorem M. Fabii Quintiliani parentem fuiſſe non nemo dixerit: alii eundem M. Fabium porrò. Quintiliani cujuſdam Tribuni plebis Cornelius Tacitus lib. 6. *Annalium* meminit ſub Tiberio; cui quidem hunc Auguſtum exprobrâſſe juventam dicit; ſed hunc eſſe illum, de quo ſoliciti ſimus, quamvis conveniat ætas, nemo affirmare audebit. Fabium certè Quintilianum hujus declamatoris nepotem fuiſſe pluribus recentiorum arriſit. Nam preter Pithœum ac Thadeum Ugoletum declamationum illuſtratores [q], Gerardus Joannes Voſſius [r], Andreas Schotus [s], aliique ita cenſent. Filium exiſtimâſſe alios compertum quoque eſt; atque inde odium Quintiliani adverſus L. Senecam Marci filium, quòd Quintilianum illum ſeniorem, M. Fabii, ut ajunt, parentem, ferè pro nihilo habuerit. Refert id Andreas Garſias Matamorus in Apologetico *De academiis & doctis Hiſpaniæ viris*; confundens tamen Lucium Senecam cum Marco ejus patre, Quintiliani depreſſore. Quem errorem alio cumulavit vir diſertus, cùm exiſtimavit declamatorem à Seneca contemptim habitum Afranium Quintilianum eſſe, qui cum aliis in Neronis necem conjuravit. Nam preterquam quòd Quinctianus iſte, non Quintilianus appellabatur, & ſenatorii ordinis erat, quod de Quintilianis non legitur, quo tempore M. Seneca in *Controverſiis* de Quintiliano cenſuit, diem ſuum jam ille obierat, Afranius autem Quinctianus unà cum Seneca filio, Lucano, & aliis perduellionis adverſus Neronem reis, diù poſt M. Senecæ obitum ſupplicio fuit impenſus.

44. Planè huic, quam diximus, declamatoris cum M. Fabio propinquitati haud parum obſtare videtur quod apud Euſebium legitur [t], M. Fabium Quintilianum Romam à Galba perductum. Unde colligitur eam familiam tunc primùm in Italiam veniſſe. Nec diſſentit Angelus Politianus [u], quum ait, colligere ſe patrem Quintiliani eruditum virum fuiſſe, & in reipublicæ ſuæ adminiſtratione (*Calagurrim* Hiſpaniæ urbem intelligas) honeſtiſſimè verſatum. De Quintilianorum domo ſeu familia quod ſuſpicantur Hiſpanam fuiſſe [x], veſtigiis inducti priſcarum Hiſpaniæ inſcriptionum, non tanti eſt, ut rem poſſit in tuto ponere, maximè cùm vix ſit, ut Quintilianus ille Tribunus plebis à Tacito memoratus, ex Hiſpana gente, exterus quantumvis urbe donatus, iſti fuerit muneri impoſitus. Non ergo contendemus valdè pro aſſerendis hujus Quintiliani declamatoris Hiſpanis natalibus, cui M. Seneca tam parum favit; nec declamationes, quę Quintiliani nomine inſcriptę circumferuntur, quæque Marcum Fabium auctorem non ha-

p Lib. 5. ſeu 10. cont. 33.

q In præfation. ſuarum editionum.

r *Inſtit. Orator.* lib. 1. cap. 11. & *De Rhetor. nat. & conſtit.* cap. 15.

s In *Præfat. ad Controverſias*.

t In Chronico Neronis 13. anno.

u Præfat. ad *Inſtit. Oratorias*.

x Amb. Morales lib. 9. *Hiſt. Hiſp.* cap. 27.

habent, huic quem abdicamus, adjudicare animus est. De quibus cùm ad M. Fabium Quintilianum stylum vertamus, judicia virorum de re doctissimorum in medium producemus.

CAPUT IV.

De Marco Annæo Seneca *Lucii Senecæ parente. Diu is ignotus, atque à Silio distinctus. Sidonii Apollinaris carmen de Senecis obscurum. Pater Marcus Novati, Lucii Senecæ, Melæque. Novatus ab adoptivo patre Junius Annæus Gallio dictus. Annæus Mela Lucani poëtæ genitor. Duo Senecæ Martialis. Ejusdem* ter memoranda domus *Senecæ quare dicta? De Annæo cognomine & familia Cordubensi. Marci uxor, Lucii mater, Helvia, aliis Albina, non indocta fœmina. Marcus mirabili memoria.* Suasoriæ *ejus &* Controversiæ. *Quinam colores Rhetorum? De harum editionibus & illustratoribus. Antonii Covarrubiæ, Didaci fratris, & D. Francisci à Quevedo laus. Periisse proprias Marci Senecæ declamationes. Judicium de iis quæ exstant. Mortis ejus tempus.*

45. DEBEMUS Marco Annæo Senecæ jam laudatorum Rhetorum notitiam. *Ferè enim* (ait ille jam de suo ævo in præfatione controversiarum) *nulli commentarii maximorum declamatorum exstant, aut, quod pejus est, falsi*. Debet iis M. Seneca, quòd ex eorum sententiis *Controversiarum* in isto opere, quod toties laudavimus, constructum famæ suæ monumentum faustè ac feliciter posteris dedicaverit. Habebimus nos ad invicem pro his gratias, simulque Hispaniæ nostræ Annæam domum literis & virtute inclytam, Romanæque reipublicæ decorem maximum, asserere incipiemus. Diù quidem fuit ignotus vulgò literatorum Marcus Seneca: & quicquid ferebatur monumentorum Senecæ nomine inscriptum, vel ad Philosophum, vel ad Poëtam, opinione hominum referebatur. potuitque distinctio hæc Poëtæ ac Philosophi carmine hoc Sidonii Apollinaris inniti. Ad Felicem is excusat, y quòd libello suorum *Carminum* nihil argumenti contineatur heroïci, aut severioris:

y Carm. 9. v. 227.

Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hîc putes legendum,
Quorum unus colit hispidum Platona,
Incassumque suum monet Neronem,
Orchestram quatit alter Euripidis, &c.
Pugnam tertius ille Gallicani
Dixit Cæsaris, &c.

Quibus versibus apertè laudantur Senecæ duo, alter Philosophus, alter Poëta, tertiusque Lucanus bellorum civilium descriptor. Ita credidit Xicho Polentonus, & Rudolphus Agricola, qui ad quasdam declamationes nonnihil subjecit explanationis, Lucius Marinæus Siculus z Gellio Bernardino laudato, Ferdinandus quoque Pincianus noster, cùm ad Joannis Menæ vulgaris Poëtæ versus commentaretur a, *Epitomes Gesnerianæ* auctor. Alii nonnisi unicum agnoverunt Senecam, Rhetorem, Philosophum, Poëtam, è quorum numero est Jacobus Philippus Bergamensis: &, quod plus est, Antonius etiam Possevinus, qui Lucio Senecæ *Declamationum* librum, qui patris est, tribuit b. quod & olim credidit Joãnes Saresberiensis lib. 8. cap. 13. *De nugis curialium*. *Legantur* (inquit de Seneca) *epistolæ ejus, libri de Beneficiis, aut Clementia; illi quoque quos decem oratorum sententiis sub imagine declamationum scholarium illustravit*. Qui autem primus meminit M. Senecæ Rhetoris, distinguentiumque hunc à filio Philosopho, Raphaël Volaterranus est in *Anthropologia*, quem sequuti sunt Alciatus libro 4. *Parergôn* cap. 14. Ambrosius Morales lib. 9. *Hist. Hispan.* cap. 9. Lipsius lib. 1. *Electorum*, cap. 1. Andreas Schotus in *De auctore declamationum* statim laudanda *Dissertatione*: atque inde omnes qui de Senecis loquuti sunt; ut nefas hodie sit, *Declamationes* non illi siquis tribuat, uti Del-rius ait: Joannes item Ludovicus Vives Rhetorem Senecam alicubi laudans, videtur certè hujus sententiæ fuisse; quam quidem Joanne Bocaccio obtinente Franciscum Petrarcham tenuisse audivit, refertque Andreas Schotus in Præfatione, seu Dissertatione paullò antè laudata *De auctore Controversiarum*, ad editionem Parisinam anni MDCXIX. Philosophus verò distinguendusne sit à Poëta, alius erit differendi locus.

z De laudibus Hisp. lib. 6.

a Copla 124.

b In Supplem. Hist. fol. 128.

c In Apparatu sacr. verbo Seneca.

46. Sufficit nobis nunc pro vindicanda Senecæ Rhetoris memoria, tum *Marci* prænomen, tum distincta filiorum ejus mentio in controversiarum nuncupatione; necnon & ratio ætatis, quæ diversum necessariò eum constituit à Lucio Annæo Seneca Philosopho. *Marco* inscribuntur controversiæ in antiquis libris Mss. (*Lucium* tamen, ex aliis fortasse, Martinus Antonius Delrius credidit, ut ex adductis ejus *Prolegomenis ad Senecæ Tragœdias* constat.) cùm extra dubitationis aleam sit *Lucii* prænomine appellatum Senecam Philosophum fuisse. Deinde is libros *Controversiarum*, quos superstites habemus, excepto secundo, filiis suis nuncupavit, quos disertè nominat *Novatum, Senecam, Melam*: quos ipsos Tacitus, quum Melæ meminit *Annalium* lib. 16. fratres vocat. Mela, quibus Gallio & Seneca, parentibus natus. Hos si distinxerimus, sigillatimque indicaverimus, palam erit *Marco* filium fuisse *Lucium Senecam* Philosophum. *Novatum*, sive *M. Annæum Novatum*, pater Marcus Annæus Seneca primum inter fratres appellat semper, natu esse maximum non obscurè significans: quare & Lucius Seneca ejus frater, uti mox videbitur, sub *Gallionis* jam nomine, quod assumpserat ob caussam paullò pòst subjungendam, in Epistola CIV. dominum suum non alio respectu appellâsse videtur. Adoptatus hic *Novatus* à Junio Gallione, Marci patris amico, & fortè cive, ut cap. 3. annotavimus. quam adoptionem primus, ut existimo, subodoratus est, de ea enim clarè nusquam constat, Mart. Anton. del Rio in *Prolegomenis* laudatis *ad Senecæ Tragœdias*, quem omnes alii sequuntur, Schotus, Lipsius, cæteri. Assumpsit sibi adoptivi patris nomen, dictus inde *Junius Annæus Gallio*, de quo & loco suo agemus. *Seneca* ergo post Novatum à patre appellatus, *Lucius* est Philosophus, & Neronis præceptor; *Mela* demum postremus omnium dictus *Annæus Mela* est, Lucani pater, de quo & mox.

47. Hi tres cùm absque ulla dubitatione

Taci-

Tacitò affirmante fratres sint, filiique à Rhetore disertè appellati, manifestissimum jam cuique redditum est, seniorem Philosopho hunc Senecam declamatorum laudatorem, parentemque ejus & fratrum fuisse. Quod quidem ætatis ratio adhuc magis confirmat. Seneca hic, de quo nunc quærimus, Marco Ciceroni ævo æqualis fuit. *Omnes* (ait [d]) *magni in eloquentia nominis, excepto Cicerone, videor audisse. Nec Ciceronem quidem ętas mihi eripuerat, sed civilium bellorum furor, qui tunc totum Orbem pervagabatur, intra coloniam meam me continuit. Alioquin in illo atriolo, in quo duos grandes prętextatos ait secum declamare solitos, potui illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere, & quod vulgò de alio dici solet, sed de illo propriè debet, potui vivam vocem audire.* Adolescentem prorsus jam fuisse oportet eum, quem domi, non tenera, sed cauta ætas, belli civilis discriminum continuerit, ne Romam veniret, maturum utique studiis Rhetorum dijudicandis. Cicero autem Tullius anno Augusti Imp. primo, Hirtio & Pansa Coss. (Eusebio ac *Dialogi de oratoribus* auctore notantibus) fuit occisus. A quo tempore usque ad XIV. Neronis annum Senecæ Philosopho fatalem, anni intercesserunt non minus quàm septem supra centum, scilicet Augusti LV. Tiberii XXIII. Caligulæ IV. Claudii XIV. Neronis usque ad Senecæ obitum XI. qui collectim annorum CVII. summam priùs dictam conficiunt; quibus adjungendi sunt ii, quos in ætate habuisse credendus est Rhetor noster, quando de Cicerone actum fuit. Itaque necessariò eò veniendum est, ut aut Senecam, si unicus est ex Rhetore & Philosopho compactus, plusquam CXX. annis vixisse, aut alterum Rhetorem, alterum ab eo diversum Philosophum fuisse admittamus.

d In *præfat.* lib. 1. *Controv.*

48. Hi ergo duo Senecæ, quibus gloriatur Corduba, nempe *Marcus Annęus* noster, ejusque filius *L. Annęus Seneca*, quosque innuere voluit Martialis Liciniano [e] scribens:

Duosque Senecas, unicumque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.

non verò Philosophus & Poëta, ut aliquo tempore, Sidonii forsan fide, uti jam diximus, fuit existimatum; de cujus testimonio quid censeri debeat, cùm Senecam Poëtam aliquem à Philosopho distinctum haud fuisse comprobemus, locus erit monendi opportunus. Neque est, ut *ter numeranda* Senecæ *domus* apud eundem Martialem huic numero opponas, nam epigramma illud XL. lib. 4. unde ista sunt:

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto,
Et docti Senecæ ter numeranda domus.
Prętulimus tantis solum te Posthume rebus, &c.

vel ad tres fratres germanos *Senecas*, Marci Rhetoris filios, quos jam memoravimus, *Novatum*, sive *Gallionem*, *Lucium* ipsum *Senecam*, & *Melam*, referendum est (quò inclinare videtur Martinus Antonius del Rio [f]) vel, quod magis credimus, *ter memorandam* Græcâ imitatione, pro valdè memoranda Martialis dixit: quam vim apud Græcos τρὶς habet, & Galli usurpant *tres* pro nota superlativi, uti Martialis docent interpretes, Erasmusque in *Adagiis* [g]. Eaque magis ad propositum Poëtæ interpretatio est. imputat enim Posthumo, quòd solum eum frequentaverit, relictis domibus C. Pisonis, Senecæque; cùm in Pisone *clarus apud vulgus rumor, & adversus amicos largitas* (uti de eo Tacitus loquitur) in Seneca Neronis alumni favor se invitarent.

e lib. 1. ep. 62.

f In Prolegomenis ad Tragœdias lib. 2. cap. 2.

g Prov. *Ter.* pag. 451.

49. Marcus hic Seneca Cordubę natus fuit, quam quidem nobilissimam Bæticæ provinciæ urbem *colonię suę* appellatione in adducto jam testimonio innuere voluit. Ea enim, quæ olim Corduba vernaculo gentis nomine audiebat, inter primas, sive, ut Strabo refert, [h] prima Romanis colonia facta est deductis eò Romanorum selectissimis, atque ideo *Patricia* cognominata, ut ex lapidibus & numismatis ibi repertis effossisque antiquarii [i] monent. Ex *Annęa* gente eum fuisse, nomen ejus indicat, filiorumque, & Lucani nepotis; equestri eâ, ut ex Philosophi ad Neronem apud *Annalium* scriptorem [k] verbis constat. *Annęos* ab *annis* dictos fuisse haud est à vero absonum, sicut *Senecas* à senectute: nam *senicam* pro sene usurpatum olim, Pomponii testimonio Nonius Marcellus docet [l]. Temerè igitur Ambrosius Morales lib. 9. *Histor. Hisp.* cap. 9. à *se necando* vocabulum Senecæ innocuum derivat. In quo præiverunt ei alii: siquidem Joannes Guallensis Franciscanus in Florilegio *De vita & dictis illustrium Philosophorum*, quem Lucas Wadingus edidit, id ipsum ex aliorum sententia inculcat cap. 17. partis 4. Senecæ nomine appellatus apud Nicephorum in chronologia Patriarcha Hierosolymorum decimus. *Annęum* an *Anneum* dixeris rectiùs, in *Prolegomenis ad Tragœdias* lib. 1. cap. 1. Del-rius quærit, & Arnaldus Pontacus *ad Eusebium notis* [m]. *Helviam* duxisse uxorem *Marcum*, ex *Consolatione* ad eam conjuge jam orbatam Lucii Annæi filii constat. *Albinam* alii vocant, de quo Del-rius. In antiqua & *severa domo* hæc instituta (ut ejusdem Senecæ verbis utar) patre adhuc superstite fuit, cùm, amisso jam olim M. Seneca marito Lucii filii in Corsica exsulis officio sublevaretur. Immo & Annæus Mela, si vera dixerit vetus auctor *de Lucani* hujus Melæ filii *vita*, apud quem, & Lucanum ipsum Cordubæ natum, octimestremque Romam fuisse translatum legimus. Nisi Marcus in urbem veniens filios Cordubæ reliquerit: Venit ergo Augusto non dudum imperante, cùm, nisi hoc sit, Pollionem Asinium, & viridem, & jam senem (quod in proœmio quarti libri ait) vix audire potuerit. Extinctus enim Asinius fuit octogenarius anno Augusti XLVII. in Urbe. Ex libello Lucii Senecæ *De consolatione ad Helviam matrem* constat etiam Helviam ab studiis bonarum omnium artium non alienam fuisse. *Utinam quidem* (ait) *virorum optimus pater meus, nimis majorum consuetudini deditus voluisset te sapientum pręceptis erudiri, potiùs quàm imbui; non parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum. Propter istas, quę literis non ad sapientiam utuntur, sed ad luxuriam instituuntur, minus est indulgere studiis passus. Beneficio tamen rapacis ingenii plusquàm quàm pro tempore hausisti. Jacta sunt disciplinarum omnium fundamenta.*

h lib. 3. *Geograph.*

i Morales In *Antiquitatib. Hispan.* ubi de Corduba, & *De Cordubæ Antiquit.* Ludov. Nonnius in *Hispania* sua cap. 19. Roa de *Cordubæ Principatu*.

k lib. 14.

l *De propriet. serm.* c. 1. Verbo *Senica* §. 59.

m pag. 579. ubi de Lucano.

m Pag. 579. ubi de Lucano.

50. Ea forsan comite & filiis venit Romam primùm, Augusto imperante, Marcus Annæus Seneca; nam & filios in patria susceptos fuisse, Lu-

Lucium scilicet, multoque magis Gallionem, seu Novatum primogenitum, ex eadem *Consolatione* manifestum est. Sub Marillio Rhetore unà cū Portio Latrone navavit eloquentiæ studiis sedulam eam, quæ in *Controversiarum* emicat libris, operam; cujus Marillii sententiarum gemmulis libros illos multis ornavit locis, præceptorem eum alicubi appellans.[m] Adjutus ad hæc & quævis alia studia, præter ingenii perspicacis, maturique ac subacti judicii dotes, memoriâ stupendâ, & quæ in miraculum procederet. Nam & *duo millia nomina recitata, quo ordine erant dicta, reddere, & ab his qui ad audiendum præceptorem communem convenerant, singulos versus à singulis datos, cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum, recitare solebat.* ut ipse de se ait in præfatione *Controversiarum* ad filios. Quâ quidem, licèt ætate jam tum quassatâ, ut ibidem queritur, adhuc tamen admirabili gaudebat, cùm præfatum *Controversiarum* opus, eorum quos audierat, Rethorum dictis coagmentatum, non ex commentario aut scripto aliquo, sed exinde, tanquam ex ditissima penu depromeret. Eloquentiam unicè dilexit. Cui quidem addictum, exemplo suo, vixisse inter alios Melam filium gratulatur ei in præfatione secundi libri. Apponam verba ipsa, ne, cùm possim ejus elegantissimis, utar meis. *Hæc eò libentiùs, Mela fili charissime, refero, quia video animum tuum ab civilibus officiis abhorrentem, & ab omni ambitu aversum, hoc unum concupiscentem nihil concupiscere, ut eloquentiæ tantùm studeas.* Et statim: *Nec est quòd insidias putes tibi fieri, quasi id agam, ut te bene cedentis studii labor teneat. Ego verò non sum bonę mentis impedimentum. Perge quò inclinat animus, è paterno contentus ordine subduc fortunę magnam tui partem. Erat quidem tibi majus ingenium quàm fratribus tuis* (audis?) *omnium bonarum artium capacissimum; est & hoc ipsum melioris ingenii pignus, non corrumpi bonitate ejus, ut illo malè utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosę curę sunt, foròque se & honoribus parant, in quibus ipsa quę sperantur timenda sunt, ego quoque aliquando ejus processus avidus, & hortator laudatorque, vel periculosę, dum honestę modò, industrię, duobus filiis navigantibus te in portu retineo.* Hæc ille, ut bene credas audire te Senecæ Philosophi patrem. Cujus quidem Rhetoricum opus ex quo è tenebris in lucem hominum venit, haud parum fuit existimationis consequutum.

m lib. 3. contr. 17.

51. Dividitur id in SUASORIAS, & CONTROVERSIAS. *Suasorię* declamationes sunt, seu exercitationes scholasticæ super materiis ad deliberandum propositis, ex historia nempe desumptis, eæque non modò Poëtis utilissimæ, aut Historiarum futuris scriptoribus, Quintiliano teste,[n] verùm & oratoribus, hoc est veras caussas agentibus, necessariæ. Libellus hic septem tantùm *suasorias* continet. *Controversiarum* autem quinque habemus integros libros; fragmenta verò decem librorum; nam totidem fuerunt. Tertius qui nunc est integrorum, septimus fuit, quartus octavus, quintus item decimus: primus & secundus in ordine suo stant, quod ex fragmentorum systemate perspicuum redditur. Quare M. Senecam postmodum edituris suadet in præfatione Amstelodamensis omnium utriusque Senecæ operum editionis Joannes Fredericus Gronovius, eo ordine utantur, ut iis numeris, quibus ab auctore sunt dispositi *Controversiarum* hi libri, eos reddant, subjicientes integris eorum excerpta, & ubi illi deficiunt, excerpta tantùm. Harum declamationum, caussarum scilicet (uti jam diximus) forensium in scholis velitationum, non ipse auctor est Seneca, sed compilator. Quicquid enim super iis controversiis ab his declamatoribus audiverat, quos filii non fuerant per ætatem consequuti, memoriaque retinebat, ipse id totum in eas conjecit, nec semel de aliorum dictis censuit. de qua re multis ipse in procemio totius operis. At unamquamque controversiarum, genusque scribendi, trifariam dividit: primò ponit accusationem & defensionem rei, aut è converso, deinde divisionem caussæ in quæstiones, quæ in ea factæ ab iis sunt, tertio colores, quibus usi. *Colores* intelligo prætextus, & velamenta in caussis excogitata ad culpam declinandam, quod totum dicentis ingenio, non aliqua ex instrumento defensione constat, ut Quintilianus docet [o]. Quorum colorum quatuor libros apud nostrum Senecam Otho Junius edidisse legitur [p]. Interdum Græcorum sententias Latinis interpolavit. *Ut possitis* (ait [q]) *æstimare primùm quàm facilis Gręcę eloquentię in Latinum transitus sit, & quàm omne quòd bene potest dici, commune omnibus gentibus sit: deinde ut ingenia ingeniis conferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentię minus.* Hæc ille. In editionibus præire Suasoriis Controversias debuisse inde colligimus, quòd lib. 2. cont. 12. de Portio Latrone loquens, redditurum se ea inquit, quæ ille aliquando dixerit, cùm ad suasorias venerit. Attamen omnes ferè præponunt *Suasorias*, scilicet prima Germanica Frobenii anni MDXII. prima Hervagiana, quam Erasmus interpolavit. (nam alterius Cælius Secundus Curio turbavit ordinem) Lugdunensis Gryphii, & quæ has sequutæ sunt, ut Schotus ad Senecam præfatus docet.

n lib. 3. Inst. or. cap. 8.

o lib. 4. c. 2.

p lib. 2. contr. 9.

q lib. 5. cont. 33.

52. Quamdiu quidem pro eodem habitus est declamator & Philosophus Seneca, tanquam posterioris hujus essent, in lucem temporum *Controversię* perductæ sunt. Quando autem primùm, dicere non ausim. Declamationes certè aliquot cum Rodolphi Agricolæ commentariis, Basileensibus formis Bebelius anno 1529. edidit. Noviores editiones inter M. & Lucium senecam jam distinguunt. Sed sive unius, sive diversorum crediderint lucubrationes esse omnes Senecæ inscriptas, perpurgandis *Declamationibus* (sive *Suasonię* sint, sive *Controversiæ*) viri clarissimi navârunt operam. Laudantur quidem prȩter Agricolam nuper dictum Erasmus, Ferdinandus Nonius Pincianus, Nicolaus Faber, M. Antonius Muretus, Joannes Gruterus, Andreas Schotus, & omnium postremus Joann. Fredericus Gronovius. In Grȩcis autem verbis restituendis frustra se consuluisse Mss. codices Erasmus & Pincianus conquesti sunt; adeò corrupti erant omnes. Antonius verò Covarrubias noster, Didaci frater, vir Græcè doctissimus, plura ex codice quodam eruta cum Petro Ciaconio Toletano communi-

muni-

municaverat; quem codicem Andreas Schotus ad manum habuit, atque item alterum *Excerptorum* Antonii Augustini Archiep. Tarraconensis, quum ornandæ eidem Spartæ incubuit, notisque uberioribus obscurissimis prælucere libris excogitavit, ex quo viderat Mureti positam in *Lucio* illustrando operam, eò quòd morte præoccupatus fuisset, in *Marco* cessare (nonnihil tamen hîc præstitisse Muretum Franciscus Bencius in editione Senecæ utriusque operum, cui immortuus ille fuerat, monet.) Usus ipse quatuor codicibus, Vaticano optimo, Augustodunensi, qui Jacobi Dalechampii fuit, Brugensique, & nescio quo alio. Quo tempore Nicolaus etiam Faber ex ingenio, & consultis dumtaxat editionibus, sanâsse hujus operis plura vulnera dicitur. Nec adhuc satis: nam & Gronovius sedulò hîc post omnes versatus, duobusque Isaaci Vossii Mss. usus exemplaribus, excerptorumque alio Hugenii, relinquere se etiam ipsum repurgandum Augiæ stabulum ingenuè fatetur. Harum declamationum illam, sive Suasoriam sextam, in qua deliberatur Ciceronis nomine, deceat ne eum rogare sospitatem suam ab Antonio, in Hispanum vertit sermonem elegantissimè D. Franciscus de Quevedo Villegas, vir inter nos ingenio & eloquentia, nec minus eruditione clarus, adjunctis antiquorum à Marco Seneca laudatorum propria pulcherrima consultatione.

53. Perierunt quidem, ut & alia aliorum Rhetorum (quod ipse alicubi monet [r]) *Declamationes* Marci propriæ; quarum una fuit ea quam M. Fabius Quintilianus laudat lib. 9. cap. 11. *Novi verò* (ait) *& præcipuè declamatores audaciùs, nec me hercle sine motu quodam, imaginantur, ut Seneca in Controversia, cujus summa est, quòd pater filium, & novercam inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit*. Duc, sequor, accipe hanc senilem manum, & quocumque vis imprime. *Et paullò post*: Aspice (*inquit*) quod diu non credidisti. Ego verò non video, nox oboritur & crassa caligo. *Habet hæc figura manifestiùs aliquid. Non enim narrari res, sed agi videtur*. Hactenus ille optimus oratorum censor, qui *evidentiam* alibi appellat hanc figuram, libro nimirum 9. cap. 2.

[r] Proœm. lib. 1.

54. Quale autem judicium & stylus harum controversiarum auctoris sit, Andreas Schotus [s] prudenter monuit. Nihil nempe esse in lingua Latina, cùm à Cicerone discesseris, scriptum puriùs atque elegantiùs: judicium verò, quod semper fuit, estque perpaucorum hominum, & acumen in aliorum ingeniis dictisque censendis summum, ac illius proprium. *Dissentio igitur* (infit) *à viro qui memoriâ nostrâ Senecam hunc Rhetorem leviter doctum ac quasi proletarium appellat*. Hæc ille. Martinus Antonius del Rio hic est, quem innuit in *Prolegomenis ad Senecæ Tragœdias* lib. 2. cap. 2.

[s] In præfatione toties laudata.

55. Repeiuntur autem manu exaratæ in bibliothecis Veneta S. Antonii, teste Thomasino [t], cum additione scilicet, *Declamationes Senecæ Nicolai Treveth*. Vixisse autem nostrũ Senecam usque ad Tiberii ultima tempora ex eo suspicatur Lipsius, quòd in libris ejus Sejanianæ conjurationis mentio fit, nec locum indicat. Quare opus est ut qui lib. 2. Contr. 11. Lepidi præceptoris Neronis meminerit, quem, & proprio tantùm nomine in fragmento præfationis lib. 4. Lepidum appellavit, alterum Neronem ab Imperatore, cui præmortuus ipse fuit, diversum, cujusque præceptor Seneca fuit, significare voluerit. Nempe Tiberium Claudium Neronem Liviæ filiæ Augusti conjugem, ejusve filium ab Augusto adoptatum, ut post se imperaret, qui verè Claudius Tiberius Nero dicebatur, ut constat ex Aurelii Victoris *Epitome*, & libro aureo *De Cæsaribus*.

[t] Pag. 14.

CAPUT V.

LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA *Gaditanus, agrariæ rei scriptor celeberrimus, Lucii Senecæ æqualis. Quisnam Volusius Consul, cujus ipse meminit? Romanus lapis ex conjectura emendatur. Columellæ patria.* Siri *condendis fructibus putei apud Bæticos, nunc* silos. *Columella gens. Cœlius Rhodiginus notatur.* De agricultura *auctores à Columella celebrati. Hujus* De re rustica *librorum commendatio. Cassiodorus corrigitur. Liber* De arboribus *non utique hujus operis pars. De hujus editionibus. Idem sit, an diversus, Moderatus Gaditanus Pythagoreus philosophus, Græcè qui scripsit, ambiguum.* Gadiræus *&* Gaditanus *idem.* Gadare *Palæstinæ, gentilis* Gadarenus, *non* Gadaræus.

56. SED antequam cætera domus Annææ decora in medium afferam, evocandus est è Tiberiano & Claudiano ævo in hunc ordinem clarorum scriptorum LUCIUS JUNIUS MODERATUS COLUMELLA Gaditanus, clarus ante alios agriculturæ magister & illustrator. Ætatem, quâ præcipuè floruit, inde expungimus, quòd Senecis fratribus æqualis vixerit, Lucium Philosophum tunc viventem laudaverit, Gallionis familiaritate usus sit, ac post consulatum Lucii Volusii opus suum scripserit, de quibus singulis perstrictim agemus. Meminit is Senecæ lib. 3. cap. 3. de vineis verba faciens: *Sed & Nomentana regio nunc celeberrimâ famâ est illustris, & præcipuè quam possidet Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinæ, cujus in prædiis vinearum jugera singula, culleos octonos reddidisse plerumque compertum est*. Gallionem, ejusdem Senecæ fratrem ex adoptione ita dictum, sive mavis Annæum Novatum (nisi Junius fuerit ipse Gallio adoptator) compellat ipse amicissimè suum vocans in fine libri 9. *Quæ reliqua vobis rusticarum rerum pars superest, de cultu hortorum, Publi Sylvine, deinceps ita ut tibi, & Gallioni nostro complacuerat, in carmen* (inquit) *conferemus*. Adjunximus commentatum Columellam fuisse post Volusii consulatum, nam id ex ejus his verbis constat: *Sed & ipse nostrâ memoriâ* (septimo capite lib. 1. ait) *veterem Consularem, virumque opulentissimum Lucium Volusium asseverantem audivi, patris-familias felicissimum fundum esse, qui colonos indigenas haberet*. Lucii Volusii cognomento Saturnini Consulatûs meminit Plinius lib. 7. cap. 14. & 48. & Tacitus lib. 3. Annalium; sed, ne erres, duo *Lucii Volusii* fuere distincti à *Q. Volusio*, qui Consul fuit cum P. Cornelio Scipione anno Urbis DCCCIX.

redem-

t Apud Panvinium hoc anno.
u Annal.13.25
x Ann.3.30.

redempti orbis LVIII. Claudii Cæsaris secundo, ut ex fastis, & inscriptione [t] quadam, atque ex eodem Tacito [u] constat. Non hunc *Quintum*, sed disertè *Lucium* vocat *Volusium* noster, alterum scilicet, & antiquiorem, & Consulem, de quo Tacitus [x]: *Fine anni concessere vitâ insignes viri L. Volusius & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen preturam egressa ipse Consulatum intulit, censoriâ etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quîs domus illa immensùm viguit, primus adcumulator.* Annus hic, de quo loquitur, annus fuit U. C. DCCLXXIII. quo Coss. fuere. M. Aurelius Messala & M. Aurelius Cotta, Tiberii Augusti sextus, Christi nati XXII. Hunc innuere voluit, veterem iccircò vocans consularem, sed suæ memoriæ, hoc est suæ ætatis, Columella; veterem, ut ab altero L. Volusio distingueret, qui superioris filius videtur mihi fuisse, necnon & Q. Volusii Consulis pater, de quo suprà monui.

57. L. Volusius hic Junior, Q. Volusio, ut credimus, filio, & P. Scipione Coss. triginta sex post illum seniorem, tribus & nonaginta annis natus obiit. quod apud eundem Annalium scriptorem legimus [y]. Quo adhuc in vivis agente scribebat, existimo, suum opus noster. Hunc etiam Volusium Consulem ponimus cum Plinio, sic eum interpretantes. *Marcus Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus* (ait libro 7. capite 48. *omnium, quos in consulatu sententiam rogaverant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis quos Censor legerat. Vixit annis XCVIII.* Adjungere potuit uti Tacitus, Volusium XCIII. vixisse. Conferre hunc locum cum isthoc ejusdem Plinii oportet ex eodem libro [z]. *Nuper etiam Lucio Volusio Saturnino in urbis prefectura extincto: notum è Cornelia* (sic lego pro, *est Cornelia*) *Scipionum gentis Volusium Saturninum, qui fuit Consul, genitum post LXII. annum.* De eodem homine utrobique agi, usurpatum illud temporis recentis adverbium persuadet, eò magis quòd vivacis & longævi argumentum sit senem sexagenarium parentem fieri potuisse. Scribebat Plinius sub Vespasiano, cujus filio Tito nuncupavit *Historiam* suam: nec verosimile est, quòd nuper vixisse, de Lucio Volusio seniore, hoc est, de eo dixerit, qui anno Christi XXII. hoc est ante quinquaginta, ut minimum, annos fato cesserat. At nihil Tacitus de præfectura L. Volusii junioris urbana, nec fuisse Consulis Quinti Volusii patrem, id quod, dum de rebus agit sub hoc Consule gestis, exprimere debuisset. Sed quod omissum à Tacito est, suppletum potiùs gratulemur Plinio, quàm ex silentio Taciti derogemus Plinio fidem.

y Lib.13. 30.
z Cap.14.

58. Quintus tandem Volusius Saturninus, eo quo diximus anno Consulatu functus est cum P. Cornelio Scipione, qui ille ipse est Lucii Volusii è Cornelia filius in senectute genitus, de quo Plinius monuit. Ne autem id omittam, Quintum alterum Volusium Saturninum hic primus generavit, cujus Consulatum video in fastos relatum unà cum Domitiano Augusto, nisi idem fuerit cum Claudiani temporis illo Consule, quod vix crediderim, cùm inter hunc & istum Consulatum anni intercesserint XXXV. Ignotus auctor fastorum à Cuspiniano adductus ita habet: *Domitianus XVI. & Saturninus.* qui lucem habet ab inscriptione Romana apud Gruterum [a], ubi post alia:

a Pag.300.1.

........TETTIENVS SERENVS COOPT.
IMP. CÆS......... AVG. GERM. XVI.
COS. . . .
Q. VOLVSIVS SATVRNINVS
P. R. C. ANN. DCCCXLIV.

Sciptum crediderim hoc potiùs modo:

IMP. CÆS......... AVG. GERM. XVI.
Q. VOLVSIO SATVRNINO COSS.

Nam intercidisse Domitiani nomen, & restituendum esse, *Germanici* titulus, quo in nummis [b] dignoscitur, propter victorias à Suetonio [c] memoratas ab eo assumptus, & anni conditę urbis nota (id enim significant singulares illæ P. R. C. nempe, POST ROMAM CONDITAM) in hujus imperium incurrentis, dubitare non sinunt. Conditæ urbis an. CMXLIV. si Sethi Calvisii calculum, aut saltem CMXLV si Panvinii fastos sequimur, cum XVI. isto Domitiani Consulatu concurrit. Cuspinianus aliquot annis discrepat. Et Suëtonius disertè ait [d] consulatum eum XVI. cœpisse.

b Apud Panvinium in *Fastis* ad annum U.C.839.
c In ejus vita cap.6. & 13.
d Cap.13.

59. Hunc Consulem alii vocant A. VOLUSIUM SATURNINUM, uti est apud Sethum (consuli potuit, sicubi exstat, lapis de vero prænomine). & fuisse hoc magistratu primùm functum ante annos quinque, cum Domitiano XIII. asserunt. Quæ magis confirmant diversum eum à Q. Volusio Claudiani temporis. Dives opum hæc domus à L. Volusio, cujus recordatur Columella, vetere illo consulari, primum adcumulatarum, Lucii alterius parsimoniâ crevit, ita ut in exemplum innocuæ opulentiæ objecta Senecæ sit à Nerone, verbis Taciti [e], moderationem ejus taxante. Paullò hęc laxiùs, ut in re subobscura, ne ignoraretur, Columellam ante ann. Chr. XXII. Tiberiique Cæsaris VI. Romam ex Hispania, & Gadibus, unde erat domo, jam venisse: siquidem à Volusio, eo anno vitâ functo, pręceptum Agriculturę illud, quo de jam diximus, excipere potuit.

e Lib.14. 56.

60. Gadibus enim natus ille fuit. Municipium iccircò Gaditanum nō semel suum appellavit; nempe lib.8.cap.16. *Ut Atlantico faber* (de piscibus loquitur) *qui & in nostro Gaditano municipio generosissimis piscibus adnumeratur, eumque prisca consuetudine Zaum appellant.* Et lib.10. *De cultu hortorum* metrico lactucarū laudās genera:

Et mea, quam generant Tartessi littore Gades,
Candida vibrato discrimine, candida thyrso est.

Item lib. 5. cap. 5. quum de M. Columella patruo agit, de quo paullò pòst dicemus. Bæticam quoque provinciam suam innuere voluit, quum transmarinarum regionum appellans usum; in iis suarum meminit, ut in cap. 6. lib. 1. *Possunt etiam defossa frumenta servari, sicut transmarinis quibusdam provinciis, ubi puteorum in modum quos appellant siros, exhausta humus editos à se fructus recipit: sed nos in nostris regionibus, quæ redundant uligine, magis illam positionem pensilis horrei, &c. probamus.* Meminit *sirorum*, ut id cursim tangam, M. Varro lib. 1. *De re rustica*, cap. 57. & 63. Plinius lib. 18. cap. 30. vernaculumque & nunc *Silos* gentis nostræ Bæticæ vocabulum est.

61. *Columella* gens, si nominis attenditur forma, Latinam originem præseferre videtur: unde est, quòd uti *Fenestellam* à calvitie, ita *Columellam* à proceritate dictam, nescio à quo doctus, [f] Cœlius notaverit Rhodiginus. Marcus Columella patruus fuit Moderati nostri, quem ipse non semel in exemplum adducit sedulę agri colendi operæ, lib. 2. cap. 16. *Quod M. Columellam patruum meum, doctissimum & diligentissimum agricolam, sæpe numerò usurpâsse memoriâ repeto*. & lib. 5. cap. 5. doctrinâ ejus in aliis quoque studiis laudatâ, instat eidem iterum elogio. *Marcus quidem Columella, patruus meus, vir illustribus disciplinis eruditus, ac diligentissimus agricola Bæticæ provinciç*. Et lib. 7. cap. 2. *Nam cùm in municipium Gaditanum ex vicino Africç miri coloris sylvestres ac feri arietes, sicut aliæ bestiç, munerariis deportarentur; Marcus Columella patruus meus, acris vir ingenii, atque illustris agricola, quosdam mercatus in agros transtulit, & mansuefactos tectis ovibus admisit*. Libenter hæc testimonia huc transfero, ne magnâ injuriâ laudatum aliis, quàm Columellæ, verbis dimittam virum ejus famæ ac doctrinæ. A quo videtur mihi studium is & industriam nobilissimę atque utilissimæ artis animo excepisse, propriisque in latifundiis exercitâsse. Nam & vineta in Ceretano, Ardeatino, Carceolano, & Albano agris habuisse legitur [g].

f Lib. 14. var. Lect. cap. 5.

g Lib. 3. cap. 3. & 9.

62. Peregrinatus est aliquando in Orientalibus orbis Romani regionibus, cùm in Cilicia Syriaque mense Junio atque Julio sesamam censeri se vidisse affirmaverit [h]. Gallionem & Publium Sylvinum in paucis videtur charos & familiares habuisse; quorum huic *De agricultura* opus inscriptum voluit, eidemque & Gallioni eatenus detulit, ut prosaïcæ hujus operis telæ metricum librum *De hortorum cultu*, ex eorum consilio attexere non recusaverit, ut ex fine libri noni apparet. Cornelium item Celsum sępiùs & exquisitè laudat, uti [i] *non solùm agricolationis, sed & universę naturę prudentem virum*. Quem hominem non ita honorificè Quintilianus excepit in fine *Institutionum*. Eundem iterum, & Julium Atticum ætatis suæ ipsius Columellæ celeberrimos auctores pronunciavit non uno loco [k]: quorum priorem Celsum totum corpus disciplinę quinque libris complexum esse; posteriorem autem Atticum *De vitibus* librum singularem edidisse refert [l]. Idem hic est Cornelius Celsus cum eo, cujus *De re medica* commentarium habemus. nam & fuisse Philosophum, & Medicum, & Rhetorem, deque omnibus his disciplinis, ac *De re rustica & militari* scripsisse, Quintilianus [m] auctor est. Atticum in eorum ponit numero, quos præsentes habuit auctores Plinius, quum de vitibus & vineis lib. 14. egit; in cujus libri elencho *Actius* malè pro *Attico* edi solet, aliter ac in sequentium 15. ac 17.

h Lib. 2. cap. 10

i Lib. 2. cap. 2.

k Lib. 3. cap. 17 & lib. 4. cap. 8.

l Lib. 1. cap. 1.

m Lib. 10. cap. 1. & lib. 12. cap. ult.

63. Hic ergo Lucius Junius Moderatus Columella pręter alios libros qui interciderunt, opus edidit laudatissimum *De re rustica* ad Publium Sylvinum, nescio quem, post Grecos auctores, atque item M. Catonem, patrem & filium Sacernas, Scropham Tremellium, M. Terentium Varronem, Hyginum, & eos qui nuper à me laudati sunt, Cornelium Celsum, & Julium Atticum, Julium item Grecinum, Julii Agricolę, Cornelii Taciti soceri (ut credo) parentem, carmineque Virgilium, Latinos: quorum omnium operis initio [n] meminit. Constat id libris duodecim prosaïcis. decimus tamen eorum metricus est, *De cultu hortorum* inscriptus: supplere quadantenus desiderante nostro ea quæ in *Georgicis* omiserat, posterisque post se memoranda relinquere Virgilius significaverat, ut in proœmio hujus libri expressum legimus. Quo pertinent & hi versus:

Hortorum quoque te cultus Sylvine docebo,
Atque ea quę quondam spatiis exclusus iniquis
Cùm caneret lætas segetes & munera Bacchi,
Et te magna Pales, necnon cœlestia mella,
Virgilius nobis post se memoranda reliquit.

n Lib. 1. cap. 1.

64. Stylus est emendatissimus, ejusque nomine *principibus Latinæ linguæ scriptoribus* (ait Gaspar Barthius lib. 37. *Adversar.* cap. 7.) *meritò accensetur auctor, sermonis suavitate, politiâ, & vi quoque & eruditione. Ejus* Hortulus *purum & verè latinum carmen est, non tumidum, inflatum, absonum; sed naturali venustate elegans, nec adfectans declamatorios flores, perpetuę orationis dedecus & corruptionem*. Hæc Barthius in eo capite, quo ex hoc libro quædam observationibus propriis illustrat [o]. Idem Animadversionibus ad Statii lib. 11. Theb. v. 213. *elegantissimum carmen* vocat, *quodque nativam ingenuamque poësim illo adhuc ęvo cum paucis servavit*. atque hujus nomine auctorem, *etiam in tantillo scripto genuinæ poëseωs principum non postremum*, ad lib. 6. v. 104. Idem Ludovico Nonnio laudato atque ejus Diætetico, ad lib. 11. v. 707. *Dignus erat* (inquit) *longè pulcherrimus Columellæ liber* (De cultu hortorum) *non alio quàm tali Medico & Philologo interprete. Hortamur nos virum prestantissimum, ut eam à se curam impetrari sinat: nos si quicquam contrà exposcet, quod opis nostræ fuerit, contrà illi largiemur*. Hæc ille. Necnon propter integrum opus *De re rustica*, *nitidissimum eum auctorem* ad lib. 4. Sylvar. carm. 9. v. 42. appellat, & *elegantissimum, & verè Romani ingenii scriptorem & poëtam*, ad lib. 6. Theb. v. 360. sicut & *virum eloquentissimum, & qui nunquam pro dignitate satis extolli possit*, Ferdinandus Pincianus in *Præfatione* ad suas *in Senecam Annotationes*. Egregiè item Cassiodorus senator de hoc opere censuit *De divinis lectionibus* cap. 28. *Pari etiam modo* (ait) *in agris colendis, in apibus, in columbis, necnon & piscibus alendis, inter cæteros Columella & Ælianus auctores probabiles exstiterunt; sed Columella sexdecim libris per diversas agriculturæ species eloquens ac facundus illabitur, disertis potiùs quàm imperitis accommodus, ut operis ejus studio* (lege *studiosi*) *non solùm communi fructu, sed etiam gratissimis epulis expleantur*. Sic legi pro *explicantur*, quod in editione nostra est, debere non dubitamus.

o Videndus ipse in lib. 20. cap. 19.

65. Sexdecim librorum hæc mentio apud Cassiodorum, nisi damnanda erroris sit, ad alios, quorum postea meminimus, hujus argumenti quoque eos, referenda est. Nos duodecim tantùm habemus superstites, & nothum, si Deo placet, alium *De arboribus* inscriptum; quiquidem cùm olim tertii locum occuparet, Jucundi Veronensis diligentiâ, qui ad Leonem X. Papam recognitum à se

Colu-

Columellam, & alios *Rei rusticæ* scriptores direxit, deprehensus haud pars esse totius operis. Quare jam ab Aldi Manutii editione Veneta anni MDXIV. rejectus est è non suo loco, & in appendicem conjectus. Quatuor id argumentis jure factum comprobavit ex Jucundo Aldus. Primò quia hic liber, cujus initium est: *Quoniam de cultu agrorum abundè primo volumine præcepisse videmur, non intempestiva erit arborum virgultorumque cura, quæ vel maxima pars habetur rei rusticæ*, ejusdem argumenti & initii est cum sequenti, quarto loco priùs, deinde jam tertio, collocato, qui ita incipit: *Hactenus arvorum cultus (ut ait præstantissimus Poëta, &c.) Sequitur arborum cura, quæ pars rei rusticæ vel maxima est*. Secundò, in hoc libro nunquam nominatur P. Sylvinus, ut fit in aliis omnibus. Tertiò, quia de arboribus pomiferis, de cythiso, de olivis, de aliis quibusdam, quibusde in hoc de arboribus, tractavit in eo, qui nunc quintus est: quod bis in eodem opere haud fecisse eum, dubitari nequit. Quartò, in principio octavi refert se, quæ ad colendi ruris scientiam, & pecuariæ negotiationem attinent, septem libris memorâsse; in undecimo se undecimum præceptum rusticationis memoriæ tradere: unde comprobatur, rejecto illo non hujus corporis membro, reliqua omnia rectè coagmentari, verbisque auctoris respondere. An autem liber ille *De arboribus* ejusdem sit, interrogatus, crediderim certè hunc librum bis fecisse Columellam, prætulisseque eum, quem Sylvini procudit notâ, rejecto altero.

66. Columellæ editionem antiquissimam, sive etiam alias, quæ præcesserunt Aldinam, Venetam priùs dictam anni MDXIV. prorsus ignoro. Ex quo tamen Aldus, sive alius, Catonem, Varronem, Columellam, sub jugo illo auctorum *De re rustica* orbi literatorum edidit, lex eadem dicta est sequentibus editionibus Parisiensibus MDXXIX. Jo. Petit MDXXXIII. & MDXLIII. Venetæ Aldinæ ejusdem anni MDXXXIII. Lugdunensi Gryphianæ MDXLIX. Basileensi Hervagianæ, itemque Romanæ MDXC. Heidelbergensi Commelini MDXCV. & si quæ aliæ; additis quoque passim aliis, *Palladio* (scilicet) *veteribus inscriptionibus fratrum arvalium*, *Junio Philargyrio ad Bucol. & Georg. Virgilii*, præsertim in Romana MDXC. *De cultu hortorum* liber seorsum editus fuit Parisiis MDXLIX. in 4°.

67. Enarratores illustratoresque sortitus est Columella, jam laudatum Jucundam Veronensem, Georgium Alexandrinum, qui *Vocum apud hos auctores priscarum enarrationem*, Philippum Beroaldum, qui *Annotationes* anno MDXLIII. apud Gryphium, Petrum Victorium, qui *Castigationes*, & *Castigationum explicationes* MDXLII. in 8°. Josephum Scaligerum, & Fulvium Ursinum, qui *Notas* in editione Commelini adjunxere. Ad librum *De cultu hortorum* commentarios L. Pomponii Fortunati editos novimus unà cum Baptistæ Pii, Beroaldi, aliorumque aliquot annotationibus. Lancilloti etiam nescio cujus expositio ejusdem libri est inter Latinos Codices Bibliothecæ Mediceæ in ejus *Catalogo* [p]. Gaspar Barthius libri *Adversar.* 37. integrum caput 7.

> p Pag. 58.

explicandis aliquot ejusdem locis mancipavit. Porrò Columellam Italis vulgarem fecit Petrus Laurus Mutinensis, Venetiisque anno MDLIV. in 4°. typis Nicolai Bevi-laquæ, & MDLXIV. in 8°. edidit. *Exstat penes Afros* (Joannes Leo ait [q]) *ingens quoddam in tres divisum partes volumen. Thesaurum agriculturæ vocant. Hic iis temporibus è Latino in eorum linguam versus est, cùm Mansor apud Granatas rerum potiretur*. Cujus portio *Thesauri* Columellæ forsan libri sunt: è Latino siquidem derivatus ad Afros dicitur: nisi Magonis Carthaginensis opus de agricultura 28. libris comprehensum is contineat. Hoc enim ex Punico in Latinum translatum fuisse auctoritate Senatus Plinius refert lib. 18. cap. 3. Mss. Codicibus qui adhuc uti velit, quærere poterit binum, quo se usum fuisse scriptum reliquit Petrus Victorius, altero D. Marci Bibliothecæ, altero sodalium Augustinianorum S. Galli Florentinæ urbis. Alius est in Bibliotheca monasterii S. Germani à Pratis in urbe Parisiensi, quem laudat Ægidius Menagius in *Observationibus ad Diogenis Laërtii vitas* [r]. Tria exemplaria in Medicea [s].

> q In *Descript. Africæ* lib. 1. cap. *Quos habeat Africæ aer* &c. pag. 80. in editione Lugduno-Batava MDCXXXII.

> r Lib. 1. In *Cleobulo* pag. 34
> s Ejus Catalogus pag. 58.

68. *De lustrationibus* cogitavit & noster opus edere, ut ex his ejus verbis apparet: *Hoc loco certum habeo quosdam* (ait lib. 11. cap. ultimo) *cùm solennia festorum percensuerim, desideraturos lustrationum cæterorumque sacrificiorum, quæ pro frugibus fiunt, morem priscis usurpatum. Nec ego abnuo docendi curam, sed differo in eum librum, quem componere in animo est, cùm agricolationis totam disciplinam præscripsero*. Cujus cùm nemo ex antiquis mentionem usquam fecerit, curæ isti eum renunciâsse, aut satisfacere impeditum fuisse, verosimilius est.

69. *De generibus surculorum* libros & ipse suos laudat auctor lib. 11. cap. 11. ubi post enumerata varia pabulorum genera, *cætera* (inquit) *neque enumerare, ac minus serere dignamur, excepta tamen cythiso, de qua dicemus in his libris, quos* De generibus surculorum *conscripsimus*. Agit quidem is de cythiso lib. 5. cap. 12. ubi & capite antecedenti de insitione arborum, sed non ita ut æquare videatur spem librorum *De generibus surculorum* factam. Nisi *surculos* de arboribus dixerit, & intelligenda sint quæ totis tribus libris à tertio usque ad quintum de arboribus disserit: quod magis credo, cùm initio libri tertii hæc dixerit: *Nam ex surculo vel arbor procedit, vel olea, vel frutex*, &c.

70. Junio Moderato Columellæ Gaditano, cognominis caussâ, nec minus ætatis, jure MODERATUM subjungimus GADITANUM, ita dictum à patria Gadibus, quem Stephanus de hac urbe agens laudat. ὁ πολίτης Γαδειρεύς. Οὕτω γὰρ τὰ πέντε βιβλία ἐπιγέγραπται τῶν πυθαγορικῶν σχολῶν Μοδεράτε Γαδειρέως. Hoc est: *Civis Gadireus. Sic enim inscribuntur quinque libri Pythagoricarum lucubrationum Moderati Gadirei*. Idem, an aliud ejusdem, opus est, ex quo laudatur à Malcho in Pythagoræ vita? Μοδεράτος ὁ ἐκ Γαδείρων πάνυ συντόμως ἐν ἕνδεκα βιβλίοις συναγαγὼν τὸ ἀρέσκον τοῖς ἀνδράσι. Id est: *Moderatus ex Gadibus doctissimè libris undecim quæ his hominibus placent colligens*. nisi numerus in altero istorum deerraverit. Sub Moderati tantùm nomine, & Pythagorei Philosophi, meminerunt

ejusdem Porphyrius apud Simplicium *ad libros Physicorū*[t], & in *Vita Plotini* & *Pythagorę* ipsius, atque item lib. 3. ejus operis, quod *Adversus Christianos* composuit, cujus exinde verba *Historię* suæ lib. 6. cap. 19. Eusebius exscripsit Cæsareæ Episcopus, necnon & Suïdas in Ὠριγένης, & S. Hieronymus *contra Ruffinum* agens[u], qui *virum eloquentissimum* vocat. Nec dubito quin pro *Oderati*, legendum sit *Moderati* nomen apud Syrianum cognomento Philoxenum in *Comm. ad Aristotelis Metaphysicorum* lib. 12. cum doctissimo *Eusebianę Historię* interprete Henrico Valesio in Annot. ad paullò priùs laudatum ex ea testimonium.

t Lib. 1. com. 65

u Apologia adv. Ruffinū.

71. De ætate haud sinit dubitare nos Plutarchus, ex quo ait *Symposiacorum* lib. 8. quæst. 6. à Lucio Thusco, Moderati Pythagorici discipulo Romæ ad cœnam vocatum se à Sylla fuisse. Plutarchus sub Trajano floruit. Incidit ergo in ętatem Columellę, quam percurrimus, Moderati memoria. Cùm verò tam Moderati propriū, quàm Gaditani patrium nomen ævumque utique communia sint, valdè miror nemini hucusque in mentem venisse, ut ex Moderato Columella Gaditano, & ex Moderato Gaditano eundem coagmentâret hominem utriusque disciplinę, rei nempe rusticæ, ac Philosophiæ auctorem. Quod nullo quidem idoneo posset argumento ab animo ejus, qui excogitâsset, convelli. Quòd enim Græcè scripserit, qui patriâ Gaditanus esset, aut scribere voluerit, qui sic Latinâ pollebat eloquētiâ, contingere posse, dum conveniant cætera, nemo inficias iverit. Prorsusque Gaditanum hominem sermone Gręcorum fuisse usum fateri oportet eum, qui vel Gaditanum hunc Philosophum Pythagoræ symmistam diversum contenderit à Columella ejus cive agricola. Sed quid si Latinâ linguâ ille scripserit? quid si eapropter Latini auctoris inter Græcos recordatus, *eloquentissimum* eum appellet Hieronymus, cùm de aliis Pythagoreis nihil tale usurpaverit? Quid si Diogenes Laërtius, qui necessariò post Moderatum *De vitis Philosophorum*, interque eos de Pythagora scripsit, iccircò hunc non laudavit, qui plurium aliorum res ejus Philosophi narrantium meminit, quòd Latinum scriptorem minùs notum habuerit? At Stephanus è Græcæ inscriptionis Μοδεράτου Γαδιρέως formâ ethnicon vocabulum *Gadirei* comprobat, quod è Latina minimè posset. Item Eusebius, Porphyrii verbis, Origeni imputans, quòd inter alios sectæ Pythagoricæ Moderatum quotidie habuerit in manibus, eximiam inde ejusdem Origenis in Græcanicis disciplinis eruditionem confirmat[x].

x Lib. 6. cap. 19.

72. Haud quidem minimi momenti objiciuntur nobis; sed quæ ineluctabilia certè non sunt. Græcanica namque eruditio, vel ea dici haud incongruenter potuit, quæ circa Græcum Philosophum, Græcamque sectam, quantumvis partim in Latino aliquo ejus enarratore versaretur: nec Stephano, aut Hermolao Grammatico, ejus epitomatori, injurii fuerimus, credentes potuisse iis, aut totum Moderati opus Græcè translatum ex Latino, aut saltem ejus titulum Græcè conceptum exhiberi. Attamen nec sic protectam de Pythagorici operis hujus auctore conjecturam tueri animus est. Nihil enim adulantes nobis parcimus, aut pro certis venditare incerta volumus.

73. Restat autem scrupulum, si Deo placet, removere ejus forte, qui *Gadaram* ètiam nunc ab antiquo usque ævo in Palæstina urbem dictam huc advocare, rejectis ad fines orbis Gadibus nostris, tribuereque Moderato patriam velit. Sed utique *Gadarę*, uti à *Gadira* distinctæ, idem recordatur Stephanus, qui huic, non illi, civem adjudicat Moderatum; neque à *Gadara* seu *Gaddara Gadireus*, sed *Gadarenus* appellari debuisset, uti à *Bostra Bostrenus*, & à *Gangra Gangrenus*, quod apud eundem annotatur. Ita audivit Theodorus Gadarenus Sophista, magister Tiberii Cęsaris, qui varia scripsit in Rhetoricis & Historicis. Nec inculcamus quòd ad Hebręorum gentem, non ad Grecorum, urbs ista spectans, Grecum scriptorem edere vix potuerit: nam in ditione Judęorum non semper hanc fuisse, sed à Judęis vindicatam Straboni[y] credimus, qui nec tacet inde oriundos Philodemum Epicureum, Meleagrum, & Menippum cognomento Spudogeleum, Theodorumque oratorem, qui ętate sua viguit, Greci nominis, uti res ipsa docet, ac disciplinę omnes, non Judaïcę. At inculcamus id ipsum Strabonis testimonium ad excludendam à natalibus Moderati nostri *Gadaram* istam. Philosophum enim sibi ęqualem, ut suprà vidimus (nam Strabo sub Tiberii imperio commentabatur) eumque famosissimum, non potuit non inter *Gadarę* scriptores enumerare, si Gadarenus esset. Concurrit cum ad Gades respicientibus, non ad Gaddaram Palęstino-Grecam, Latinum hominis, non Grecum nomen *Moderatus*, quod nemo hactenus Greca civitate donavit.

y Lib. 16.

CAPUT VI.

De Senecis, Marci filiis, tribus Cordubensibus. MARCUS ANNÆUS NOVATUS, *sive post adoptionem* JUNIUS ANNÆUS GALLIO, *declamator, Grecię seu Achęorum Proconsul, cujus meminit Actorum liber. Plinius non temerè corrigitur. Hujus opera desiderantur. Andreę Schoti, & Martini Antonii del Rio in duobus Gallionibus non satis distinguendis lapsus. Annęi Melę aliqua laus.*

74. REDEO ad Senecas, hoc est à Gadibus ad Cordubam, magnum hujus familię heroem dicturus, postquam de Novato & Mela ejus fratribus, quicquid ęvi illius memoria suppetit, annotavero. MARCUS ANNÆUS NOVATUS, Marci Senecę Rhetoris filius natu maximus, de quo parentis occasione suprà loquutus sum, aliàs JUNIUS ANNÆUS GALLIO, ut in Eusebii Chronico, sive ANNÆUS GALLIO, ut apud Plinium lib. 31. cap. 6. quem Lipsius haud vidit, cùm de hoc nomine dubitaret in *Vita Senecę*, & reverâ deest quoque in pluribus Eusebii codicibus, ut Arnaldus monet Pontacus[z], ex quo, ut credimus, à Junio Gallione adoptatus[a] fuit, ita ex more adoptionis dictus, communis cum novo parente nominis ęquivoco id apud posteros damni aut commodi expertus est, ut Gallioni tributam ab scriptoribus priscis

z Col. 573. ubi de hoc Gallione.

a Observavit primus Del-rius quem alii sequuntur, & Schotus *De claris apud Senecam Rhetoribus* Lipsiusque.

priscis laudis cõfessionem, vel alterius propriam vindicare sibi videatur posse, vel sibi debitam communicare debere alteri. Quintilianus enim, sive qui auctor est dialogi *De oratoribus*, Gallionis tantùm nomen inter ejus disciplinæ ac professionis recenset viros. *Cæterùm si omisso optimo illo & perfectissimo genere eloquentiæ* (ait) *eligenda sit forma dicendi; malim, hercle, C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quàm calamistros Mecœnatis, aut tinnitus Gallionis: adeò malim oratorem vel hirtâ togâ induere, quàm fucatis & meretriciis vestibus insignire*. Quibus verbis affectatam & parum virilem ejus dicendi formam accusat, ex sententia *oratoriarum institutionum* auctoris, qui eodem verbo usus, atque eidem præcepto insistens, non obscurè mihi videtur vindicare sibi dialogum illum velle, cujus apud criticos caussam dicit. *Nam tumidos, & corruptos, & tinnulos, & quocumque alio cacozeliæ genere peccantes, certum habeo* (inquit [b]) *non virium, sed infirmitatis vitio laborare*. Idem Quintilianus de Gallione nostro intelligendus, atque ideo emendandus forsan fuerit Del-rii judicio, dum lib. 9. cap. 11. *Publii Novanii Gallionis* meminit, pro *Junio*, sive *Annæo Novato Gallione*.

b Lib. 2. cap. 3.

75. Declamatorem igitur, sive oratorem, oportuit Gallionem fuisse, quem in exemplum adduxit illa ætas hujus dicendi generis. Quemnam autem Gallionem? Certè utrumque, si auctores priscos sequimur: nam Gallioni seniori, sive parenti, nihil non supremæ in re oratoria laudis à Marco Seneca in *Controversiis* datum, cùm de eo agerem, opportunè docui. Et patris Gallionis Quintilianus eodem lib. 9. cap. 11. recordatur, testimonio ejus verbisque adductis his ex quadam declamatione: *Remissiùs & pro suo ingenio pater Gallio*: *Dura anima hodie, dura, heri fortior fuisti*. At æqua huic celebratur laude filius, idem Senecæ frater, in Chronico Eusebiano [d]. *Junius Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, propria se manu interfecit*. Nec alium significare voluisse dixeris Sanctum Hieronymum, quum paribus verbis ac in vertendo Eusebio usus, dum ad Isaïam commentatur, *disertissimum declamatorem* Gallionem vocat, aut Statium in *Genethliaco Lucani*, [e] Bæticam provinciam alloquens:

d Sub num. MMLXXX. Neronis 10.

e Lib. 3. Sylv. 7

Lucanum potes imputare terris
Hoc plusquàm Senecam dedisse mundo,
Aut dulcem generâsse Gallionem.

Quòd dulcedinis elogium ad *tinnitum* ejus Gallionis, quem *De oratoribus* dialogus laudat, non parum attinere videtur. Huic autem generi prorsus contraria est gravitas, quam Gallioni quoque Sidonius Apollinaris nonnusquam attribuit [f]: *Tua verò tam clara, tam spectabilis dictio est, ut illi divisio Palæmonis, gravitas Gallionis, abundantia Delphidii, Agretii disciplina, fortitudo Alcimi, Adelphii teneritudo, vigor Magni, dulcedo Victorii, non modò non superior, sed vix æquiparabilia scribantur*. Aliò hæc spectant prorsus, quàm ad dulcẽ aut tinnulum oratorem. Suspicabar de alio sui temporis Gallione Sidoniũ posse loqui, uti sui temporis viros & Rhetores, Delphidium, Agrætium, Alcimum, Adelphium, Magnum, Victorium, Sapaudo suo cedere palmam jubet. Sed suspicabar tantùm animadvertens Palæmoni haud minus quàm cæteris, & Gallioni eam legem dictam, qui Palæmon Hadriani tempore in hac eadem Rhetorica arte floruit, Eusebio teste [g]. Sua ergo gravitatis attributio, uter sit illorum, per me restet Gallioni. In qua tamen ambiguitate quid cuique debeatur existimandi, virtus Gallionis nostri, cùm testimonio fratris, tum ætatis illius judicio, manifestior est, quàm ut virum Hispaniæ haud pœnitendum debita possimus commendatione fraudare. Magnam certè fecisse ejus Senecam in præfatione libri 4. *Natur. Quæstionum*, qui legeris locum fateberis.

f Lib. 5. ep. 10.

g Ad num. OL. CCXXVII. Hadriani 16.

76. Maximo ingenio & dignissimo fuisse, comem, & incompositè suavem, omnibus dulcem, in evitando adulationis malo fortissimum, inde posteris constat. His virtutibus meruit, ut *nemo non parum* eum amaverit (ejusdem Senecæ verbis) *etiam qui amare plus non posset*. Huic nuncupavit frater suum *De vita beata* libellum; eidem cum fratribus, filiis suis, Marcus Seneca *Controversiarum* operis majorem partem. Reipublicæ hic deditus *honores industriâ consequutus est*, ait idem Seneca, Helviam [h] matrem consolaturus; quos ambire eum eo jam tempore docuit nos Marcus Rhetor parens, quo in *Controversiarum* directione ad eum & fratres verba faceret. At quos honores? Græciæ inter alia Proconsul fuit, sive malis Achaïæ, cujus provinciæ nomine hic magistratus appellabatur propter Achæorum merita & excellentiam, ut Pausanias refert [i], quod munus gerens Judæos Græciæ incolas expertus est molestos, dicamque pietatis intendentes Paullo Apostolo, eosque à se inauditos rejecit, ut ex *Actis* [k] constat. Confirmat Seneca Epistolâ 104. Lucilio referens Gallionem, *cùm in Achaïa febrem habere cœpisset, ascendisse protinus navem*, clamitantem, *non corporis esse, sed loci morbum*. Sub Claudio id muneris gessisse, duo evincunt. Primum est, à Seneca hujus Cæsaris exsule obtendi Helviæ matri solatio Gallionis dignitatem. Alterum, in Actis dici, ἀνθυπατεύοντος Γαλλίωνος τῆς Ἀχαΐας. *Proconsulatum in Achaïa gerente Gallione* Paullo intentatum judicium. quod ante Claudium dici non potuit; qui Achaïam proconsularem olim sub Augusto provinciam, à Tiberio Senatui ademptam, & cum Macedonia conjunctam, pristinæ restituit Proconsularis conditioni, ut apud Suëtonium [l], ac Dionem [m] legitur.

h In Consolat. ad eam cap. 16

i In Achaicis.

k Cap. 18.

l In Claudio cap. 25.

m Lib. 60.

77. Nec Proconsul tantùm Achaïæ, immo & Consul etiam, si Plinii hæc lectio constat è lib. 31. cap. 6. *Præterea est alius usus multiplex, principalis verò navigandi, phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egerentibus. Sicut proximè Annæum Gallionem fecisse post consulatum meminimus. Neque enim Ægyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi*. Quòd de phthisicorum ex Italia in Alexandriam peregrinatione ait, Cornelius Celsus confirmat lib. 3 capite 22. & ex parte Cœlius Aurelianus lib. 2. *Chron.* cap. ultimo. Nobis tamen hujus Consulis nomen in Fastis nusquam invenientibus placet magis *post Proconsulatum* in Plinio legere. Nam de Gallione nostro eum agere *Annæi* evincit nomen. Eidem Dioni acceptum ferimus, quòd Gallionis ingenium in quodam joco ejus, quem refert, suspicere possimus. Extinctus

fuerat

fuerat Agrippinę uxoris ac Neronis dolo Claudius Cęsar, quem tamen uterque luxerunt, in numerum deorum ut referretur procurantes. Gallio autem paucissimis verbis plurima complectens, cùm utique eos, qui in carcere necarentur, magnis uncis in forum carnifices, ac inde in profluentem protraherent, unco Claudium in cœlum raptum dixit.

78. De morte ut dicamus restat. Eusebio si credimus, sive S. Hieronymo, *Junius Gallio, frater Senecæ, egregius declamator propriâ se manu interfecit*. anno scilicet Neronis deci-
n Sub num. MMLXXX. mo.[n] Sed quòd uno ante mortem Senecæ fratris periisse scribat, provocatus negabit Tacitus insimul cum Dione. *Junium Gallionem*
o Lib. 15. cap. 73. (ait[o] ille) *Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens hostem & parricidam vocans*. Supervixit
p Lib. 62. ergo fratri. Confirmat Dio in *Breviario* Xiphilini[p] (nam hoc loco deficit ejus Historia.) καὶ οἱ ἀδελφοὶ ὕστερον ἐπαπώλοντο, *& fratres* (Senecæ) *postea perierunt*. Perire quidem potuit manu propria, nam Græcum verbum non repugnat, & conveniet genus mortis ab Eusebio assignatum; cui hoc loco & sæpè aliàs Josephus Scaliger hujusmodi anachronismos opprobrat.

79. Sed quæres, Gallionem cur inter scriptores collocamus? Declamator qui egregius
q Ad cap. 8. Isaiæ. fuit, teste etiam & alibi Hieronymo[q], *Declamationes* debuit scribere, ut Portius Latro, ut alii suprà laudati ex Hispania Rhetores. Et innuit quicquam, alterius forsan generis, ab eo scriptum frater Seneca in *Naturalibus*
r Lib. 5. cap. 11. *Quęstionibus*[r]. *Atqui Etesiæ ob hoc somniculosi à nautis & delicati vocantur, quod (ut ait Gallio) mane nesciunt surgere*. Scribebat id operis paullò ante mortem, ut loco suo dicemus, cùm ex duobus Gallionibus senior forsan obiisset superstite juniore; quem absque ulla nota distinctionis appellatum, quàm in senioris mentione alibi non prætermiserat, omnino significare videtur. Præstatque assensum Lipsius. Immo & Gallione se usum, dum *De re herbaria* lib. 20. *Historię* suæ *naturalis* scriberet, Plinius asserit. Qui forsan haud alius à nostro est. Miror autem Andreæ Schoti viri eruditissimi hallucinationem in duobus distinguendis Gallionibus, quos cùm maximè distinguere vult, ex duobus unum Senecæ Rhetoris filium & Philosophi fratrem parum advertenter facit in libello *De claris apud Senecam Rhetoribus*. Est quoque hujus Gallionis nomine quòd conqueramur de Del-rio nostro: injuriâ enim magnâ hunc privat, Gallionemque seniorem ornat elogiis Senecæ fratris, qui *dominum* suum, uti fratrem natu grandiorem, appellavit Epist. 105. auctoris *Dialogi*, qui tinnitum attribuit, Eusebii *disertissimum* appellantis *oratorem*, D. Hieronymi in Isaïam, & S. Lucæ in *Actis*.

80. Annæus quoque Mela, fratrum natu minimus (hîc enim paullisper ab ordine recedimus, Lucio interim, qui majori opera lustrandus est, cedente suum locum fratri) eo elogio donatus fuit à Marco parente, ut qui commendare eum prolixiùs velit, frustrà sit.
s Præfatione lib. 2. controv. animum nempe filio tribuit[s] *à civilibus officiis abhorrentem, & ab omni ambitu aversum, hoc unum concupiscentem, nihil concupiscere, ut eloquentiæ tantùm studeret; majus*, quàm fratrum esset, *ingenium, omniumque bonarum artium capacissimum*. Duravit planè in ea moderatione vitæ orbatus etiam patre: nam in *Consolatione ad Helviam* communem matrem disertè Seneca utriusque fratris conditionem exprimens, *alter* (inquit[t]) *honores industriâ consequutus est, alter sapienter contempsit. Acquiesce alterius filii dignitate, alterius quiete, utriusque pietate. Alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento sit, alter in hoc se ad tranquillam quietamque vitam recepit, ut tibi vacet*. Cornelius autem Tacitus aliò respexisse Melam ait abstinentiâ istâ. *Mela quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione* (ait) *honorum abstinuerat per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentiâ æquaretur: simul acquirendæ pecunię brevius iter credebat per procurationes administrandis Principis negotiis*. Et quæ sequuntur de ejus morte. Quibus abstineo, ne in eo, qui nullo scripto opere ad hunc nostrum ordinem pertinet, ultrà divagemur; & quia in Lucani ejus filii mentione, de eo iterum agendi redibit occasio. De Melæ cognomine aliqua notabimus in *Pomponio Mela*.

t Cap. 16.

CAPUT VII.

Lucius Annæus Seneca *Marci filius Cordubæ natus. Attalum Stoicum, Socionem Pythagoricum, Demetrium Cynicum sectatus. Exsul Corsicę sub Claudio Consul suffectus, ac dives valdè, Neronisque pręceptor, cujus ad nutum extinctus. Quinam de Senecę rebus gestis commentati sint. Laudes ejus, elogiaque veterum. Penè Christianus, non Christianus. De quibus falsi accusentur tam ejus mores quàm stylus. Lipsii & Mureti de hoc ultimo judicia prudentissima.*

81. Corduba, *prępotens* illa urbs *alumnis* Apollinaris Sidonii verbis[u], ac Bæticæ nobilissima, Lucio Annæo Senecæ, uti & Novato, seu Gallioni, & Melæ, ejus fratribus, patria fuit; perentes Marcus Annæus Seneca Rhetor atque Helvia, Ciceronis matri, alterius disertissimi, cognominis, Hispani ambo: notusque is ex doctrina sua & scriptis literatorum cœtui, quemadmodum & nota ea ex libello filii elegantissimo qui *De consolatione ad matrem* inscribitur. Natalem ei annum communem cum Jesu Salvatore nostro fuisse, conjecturæ Lipsii credens, Libertus Fromondus colligit, dum ad *Natur. quęst.* lib. 6. cap. 4. commentatur. E provincia venit in urbem aut cum patre, aut post eum, puer adhuc materteræ *perlatus manibus*, ut ipse ibidem ait, sub Augusti imperio. Non verò (ut somniavit Xicho Polentonus, Senecæ patris *Declamationum* explanator) perductus ex patria unà cum fratribus à Cn. Domitio Aënobarbo, qui Cordubæ rebellionem pacaverat, emptus ab eo & libertate donatus. Quare in Tiberii Cæsaris principatum juventæ suæ tempus incidisse is quoque refert[x].

u Carmine ad Felicem.

x Epist. 108.

82. Incubuit studiis eloquentiæ sapientiæque totus à puero; eloquentiæ, ut monenti patri, sapientiæ verò ut sibi ac proprio genio obse-

obsequeretur. Sectatus enim fuit inter alios ætatis suæ Philosophos Stoïcum Attalum, cujus Marcus Seneca cum eximia laude in *Suasoriis* y meminit. Hujus scholam obsidebat z, primus eò veniebat, inde novissimus exibat. Socioni quoque Pythagorico adhæsit puer, atque utriusque sectæ disciplinam ab iis avido hausit pectore. Adeò ut & Pythagoram imitaturus abstinere animalibus cœperit a, nec nisi patre rogante ad ea redierit, cùm posset superstitiosum id videri, quo tempore Tiberius alienigena quædam movebat sacra, & inter argumenta superstitionis quorundam animalium abstinentia poneretur. Demetrium Cynicum in magna admiratione & amore habuit; quem *virum* vocat *magnum*, *etiamsi maximis compararetur*. virum alibi b *acerrimum*, *& contra omnia naturę desideria pugnantem*. & iterum c acutissimè ac fortiter, datum à natura illis temporibus, *ut ostenderet* (ait) *nec illum à nobis corrumpi*, *nec nos ab illo corripi* (aliàs *corrigi*) *posse*. Hunc secum circumferebat, & cum illo rejectis conchiliatis loquebatur, hunc mirabatur etiam senex, & cùm ad Lucilium scriberet, postrema ætate. Porrò indutum d his monitoribus semel hunc severum Philosophiæ habitum retinuit, etiam cùm ad civitatis reduceretur vitam, & ad nutum patris caussas agere cœpisset. *Modò apud Socionem Philosophum* (ait e) *puer sedi*, *modò caussas agere cœpi*, *modò desii velle agere* (forsan cùm patrem amisit) *modò desii posse*, velocitatem computans temporis.

83. Narrat Dio f Lucium Senecam sub Caligula penè interiisse, quòd caussam quandam in senatu præsente eo egregiè egisset. Adeò quos eminere eloquentiâ noverat, primas sibi in hac laude arrogans, aversabatur. Damnaverat nempe jam eum Imperator, dimisit tamen fœminæ cujusdam, quâ utebatur, fidem sequutus, laborare Senecam tabe, nec diù superviсturum, opportunè ingerentis. Significatum forsan morbi illud genus, cui ille uni se assignatum fuisse ad Lucilium ait Epist. 54. *Suspirium* quod vocant medici (ἆσθμα Græcorum) seu *meditationem mortis*, ubi Mercurialis g *exercitationem*, Pontanus h *modulationem*, legi voluere.

84. Sub eodem Cajo, aut priùs, honorum candidatus, Quæsturam obtinuit, cujus muneris recordatur ipse in *Consolatione ad matrem* i. Et tamen nullius culpæ sibi conscius incurrit in culpæ suspicionem, Claudio jam imperante, cùm invidiâ Messalinæ Augustæ insimulatâ adulterii Juliâ Germanici filiâ, Lucius & ipse in commercium criminis vocaretur: quare & in exsilium eâ amandata, nec multò pòst interemptâ, relegatus quoque in insulam Corsicam Seneca ivit k. Cujus à se incursæ calamitatis consolationem scriptus inde libellus ad Helviam matrem, cujus sæpè meminimus, continet. Revocatus autem nonnisi post octennium transactum, Agrippinæ alterius, Claudii uxoris, precibus l, quæ & Præturam ei impetravit, ac Domitii Neronis filii pueritiæ præfecit. Inde & Consul fuit, rerum jam Nerone domino. nam & apud Ulpianum m legimus, & in Justiniani *Institutionibus* n, *Neronis temporibus*, *Annæo Seneca Trebellioque Maximo Conss.* senatus-consultum (quod vocant *Trebellianum*) factum fuisse. Negat tamen Ausonius disertis his verbis: o *Dives Seneca nec tamen Consul.* quæ ad ordinarium consulatum referre oportet, ut fecit Elias Venetus, & alii passim. nam vel suffectum fuisse, hoc est, (ut facetè idem Ausonius aliud agens ait p) sub aliis Consulibus consulatum egisse, Ulpiano haud credere minimè possumus. Suffectum inquam in locum P. Marii Celsi & L. Asinii Galli, anno scilicet U. C. DCCCXIV. ut Mart. Ant. Del-rius existimat in *Prolegomenis ad Senecę Tragœdias*.

y Suas. 2.
z Ep. 108.
a Eadem Ep. 108.
b De vita beata cap. 18.
c Lib. 7. de Benef. cap. 8.
d Vide Ep. 62.
e Ep. 49.
f Lib. 59.
g Lib. 6. Var. cap. 16.
h Notis ad Macrob. lib. 1. De somnio Scipion. cap. 13.
i Cap. 17.
k Dio lib. 60.
l Tacitus lib. 12. cap. 8.
m Leg. 1. §. 1. ad SC. Trebell.
n Lib. 2. tit. 23.
o Ingratiarum actione pro Consul.
p Ibidem.

85. Tunc temporis apud principem suum, rectâ dum viâ procederet plurimum valuit, simulque cum Afranio Burro concordi proposito juventam ejus moderatus est, divitiis adeò pollens, domestica supellectile, ac latifundiis, ut veræ Philosophiæ professioni, quam scriptis præseferebat, re ipsa, & contrario vivendi tenore abrenunciasse videretur. Exstat clarissima ejus apud *Annalium* disertissimum scriptorem q ad Neronem oratio, quâ declinandæ invidiæ hunc deprecatus est, ut opes, quarum fulgore urbs præstringebatur, juberet in fortunam principis recipi, ac per procuratores administrari, agris sibi relictis, uti eorum culturæ intentus postmodum viveret. Et quamvis abnuente Nerone voto res caruisset; mutavit ipse tamen in posterum (ut Tacitus inquit) *instituta prioris potentię*, salutantium cœtus, comitatus, publicum devitans. Neronis octavo anno hæc contigisse eadem oratio nos docet.

86. Excita verò Pisoniana decimi anni conjuratio, quæ auctoribus exitio fuit, eadem involvit Senecam nostrum, quantumvis suspicionibus tantùm urgeretur; ferroque grassari adversus eum, quando venenum non processerat, ingratissimus decrevit alumnus. Indictum ergo ei ut moreretur: quod exsolutis ferro venis ille exsequutus est ea fortitudine, quam apud Tacitum r legi malumus. Non enim vitæ Commentarios, sed compendium dari res postulat. Matrimoniis autem duobus mactus Seneca, nullis, ut credo, superstitibus obiit liberis. Amiserat enim ante exsilii sententiam eum, quem ex priore uxore sustulerat, cujusque ipse memor est in toties laudata *Consolatione ad matrem*. Ductâ deinde Paullinâ nobili fœmina, cùm senex jam, rerumque potens esset, convixit ei tempus usque ad ultimum, penéque commortuus est. Solverunt enim uterque venas: Paullinæ tamen mors fuit Neronis jussu inhibita.

87. *Vitam Senecæ*, quæ Xichonis Polentoni prodiit nomine, Aurelio Augustino tributam fuisse Lilius Giraldus scribit *De Poëtis* dialogo 8. s Xicho autem iste Polentonus Patavinus, *De vitis illustrium scriptorum Latinæ linguæ* libros 18. usque ad S. Isidorum Hispalensem pertingentes certò scripsit, qui Romæ exstant Mss. in Bibliotheca Collegii Capranicensis, atque Hispali in ea quæ fuit Ferdinandi Colon, nunc autem Hispalensis cathedralis templi; uti lego in schedis Alphonsi Ciaconii Dominicani. Hujus autem auctoris magnus error ille est, Senecæ vitam

q Lib. 14. Ann. cap. 53.
r Lib. 15. c. 64. Euseb. Chron. num. ol. ccxi.
s Pag. 317.

tam usque ad CXIV. annum ætatis prorogantis. Sed Jannotii Mannoti aliam Marci Senecæ fuisse apud Paullum Petavium annotavit in editione *Tragœdiarum* Petrus Scriverius. Ex recentioribus simili opera functi sunt Crinitus, Giraldus, Lipsius, Del-rius, Nicolaus Faber, alii. Sed Jannotius ille, quem nuper diximus, vertisse se eam *Senecæ vitam* ex Plutarcho, qui eam nullus scripsit, cur jactaverit, ignoramus. Affirmat quippe translatam inde ab eo Michaël Poccia ntius in *Catalogo scriptorum Florentinorum*.

88. Virtutis sapientiæque hic magnus heros, eo vitæ, eo mortis genere æquè ut inter æquales vixit, ad posteritatem pervenit clarus, nullis non apud omnium ætatum homines elogiis famæque documentis ornatus. Quæ quidem ante alia consulerentur, si non vivis ejus rei argumentis in æternitate dignis operibus, quæ auctorem expressissimè ostendunt, injuria temporum, sibimetipsi derogans, pepercisset. Elogia tamen aliqua hîc in medium proferam ætatis quâ vixit, sequentiumque; laudandis libris aliud caput daturus. Columellæ [t] Lucius noster est *vir excellentis ingenii atque doctrinæ*. Plinio, [u] *eruditionis* tempore suo *princeps*. Tacitus *claritudinem studiorum ejus* [x], *amœnum ingenium* [y], *ac temporis illius auribus accommodatum*, *multarumque rerum experientiam* [z] fortunæ ac loco suo æqualem prædicat. Dionis Cassii judicio & confessione, quamvis Senecę aliàs non multum propitii, ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας. *Omnes sui temporis Romanos*, *multosque alios sapientiâ superans*. Quintiliano, alteri, quantumvis ejusdem gentis, haud multùm æquo censori, *versatus in omni genere eloquentiæ*, *ingenio facili & copioso*, *multo studio rerumque cognitione* fuisse dicitur [a], *tractâsseque omnem studiorum materiam*: *multa probanda in eo*, *multa etiam admiranda esse*, cùm deterere magis viri clarissimi pergit famam, confessus.

89. Christiani etiam scriptores summo loco habuerunt. Lactantius [c], *omnium Stoïcorum acutissimum*, [b] *morum vitiorumque publicorum*, *& descriptorem utilissimum*, *& accusatorem acerrimum*. *Celsos Senecas*, hunc & patrem, aut fortè alium, quem Tragicum putaverat à Philosopho diversum, poëtam celebraturus, Sidonius Apollinaris [d] vocavit. Quibus scilicet Christianę ac verę religioni eatenus convenientem doctrinam sectari, ac mores colere visus fuit, ut ferè pro domestico Ecclesię audiat. Nam Tertullianus [e] huc respiciens, *Senecam sępè nostrum*, & S. Hieronymus sine restrictione ulla *Senecam nostrum*, dixere. Nec mirum S. Doctorem sic loquutum, qui *De scriptoribus* agens *Ecclesiasticis* (hoc est de rebus Ecclesię agentibus, quamvis non Christianis, unde & Philo & Josephus Judęi in hoc Catalogo conspiciuntur) Lucium Senecam *continentissimæ vitæ hominem*, ferè sanctum & Christianum agnovit. Sanctissimus quoque Hipponensium Pręsul, dum in libris *De civitate Dei* [f] de Senecę libro *Contra superstitiones* tempore suo exstante, ac libertate illius in reprehendendis Romanorum erroribus ageret, opportunè observavit, cùm de Judęorum sacramentis jam tum à Christianis alienatorum acerrimè censuisset, nihil eum de Christianis adjunxisse, ne *vel laudaret* (inquit) *contra suæ patriæ veterem consuetudinem*, *vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem*.

t Lib. 3. *De re rust.* cap. 3.
u Lib. 14. c. 4.
x Lib. 12. Ann. 8.
y Lib. 13. c. 3.
z Lib. 13. c. 6.
a Lib. 10. cap. 1.
b Lib. 2. c. 9.
c Lib. 5. c. 9.
d In Carm. 22. Versu 161.
e *De Anima*. cap. 20.
f Lib. 7. cap. 11.

90. Penè Christianum diximus. At quod suspicantur quidam [g], Senecam Christianum occultè fuisse; sicuti haud probatur ex literarum libello illo amœbęę consuetudinis cum Gentium Apostolo, quas eorum non esse pluribus placet; ita prorsus improbatur ex Senecę ipsius sparsis per varia ejus opuscula parum piè dictis: quorum argumento Erasmus [h] hanc conjecturam inanem esse censuit, prudenter adjungens, majore fructu legendum Senecam, si legatur ut, quemadmodum fuit, paganus, quàm ut Christi fide imbutus: nam & Christianè dicta vehementer afficient, & secus dicta minus lædent. Cui adstipulatur Del-rius in *Prolegom. ad Tragœdias*. *Verè potuit esse verus Dei cultor*, *si quis illi monstrâsset*, ut Lactantius loquitur lib. 6. cap. 24. Modium videsis in *Novantiquis* Epist. 21. Planè Philosophię veram disciplinam calluisse, & coluisse eum, constans apud omnes ferè antiquos, & his noviores, opinio est. Boëthiusque confirmat Philosophię suę consolatricis verbis: *At Canios*, *at Senecas*, *at Soranos*, *quorum nec vetusta*, *nec incelebris memoria est*, *scire potuisti*, *quos nihil aliud in cladem detraxit* (potiùs legerem *pertraxit*) *nisi quòd nostris* (Philosophię ipsius) *moribus instituti studiis improborum dissimillimi videbantur*. Sprevisseque eum ridicula deorum ethnicę religionis numina, vel ex libello *De morte Claudii*, & hoc *De superstitionibus*, Barthius lib. 11. *Adversf.* cap. 22. observavit.

91. Sed examinemus jam aut dispellamus nonnullorum parum Senecę ęquorum, partim censiones, partim calumnias. Non enim unicus fuit in hoc agmine C. Caligula [i], qui famę Senecę tunc gliscentis invidię impar, *Commissiones* eum *componere*, hoc est, ut puto, declamatorias orationes, quibus Rhetores pro palma inter se committebantur, [k] & *arenam sine calce* in scriptis suis pręstare ajebat, ad sententiis frequens illud fractumque brevibus periodis dicendi genus certè respiciens. De stylo & libris postea, nunc convicia in mores videamus.

92. Suëtonius Tranquillus ait de Nerone: [l] *Liberales disciplinas omnes ferè puer attigit*, *sed à Philosophia eum mater avertit*, *monens imperaturo contrariam esse*: *à cognitione veterum oratorum Seneca præceptor*, *quo diutiùs in admiratione sui detineret*. Minus hoc, & ignoscendum: sed quę Philosopho pręstantissimo Dio Coccejanus imputat, quò turpiora, eò magis calumniosa sunt. Dio inquam Cassius, non ille in libris suis superstes, sed in Excerptis Joannis Xiphilini, atque item aliis Constantini Porphyrogennetę jussu collectis, & cum versione ac Notis Francisci Valesii viri doctissimi, ante quadraginta annos vulgo communicatis. Ibi enim lib. 61. Senecę non tantùm cum Agrippina Neronis matre consuetudinē, in Julia Germanici adulterium opprobrat; sed & quòd pręceptor tyranni esset, aulę cupidus, assentator Messalinę uxoris & libertorum Claudii, quorum laudibus plenum in exsilio Corsi-

g Laurentius de la Barre in scholiis ad S. *Lini Pseudo hist. de Passione Apost. Petri & Paulli*.
h In præfatione ad secundam editionem suam hujus auctoris.
i Sueton. teste in ejus *Vita* c. 53.
k Vide Heinsiũ in *Proleg. ad Aristarchũ sacrum*, pag. 643. Barthium lib. 23. *Adv.* cap. 28. & Animad. ad Statii lib. Theb. 6. v. 143.
l Cap. 52.

Corsicę exarâsset libellum, ditissimus, & luxui ac libidini mancipatus. Abstineo ejus verbis, ne prolixior sim in referenda Gręci hominis maledicentia. Dioni quidem non parum in historia, Cornelio autem Tacito plus defero, qui res & homines suæ ætatis sub Trajano florens magis notas habuit, Dionemque Alexandro Mammææ filio æqualem tot annis præcessit. Et solet Tacitus nil dissimulare quod non modò verus, sed etiam falsus rumor sparsisset. Nimirum is *injuriam* [m] vocat exsilium Senecæ irrogatum. Non ergo jure imputatum credidit in Julia Germanici filia adulterium. Relinquo meras illas P. Suillii adversus nostrum calumnias, apud eundem Tacitum [n], hominis ferociâ animi, aut de his quæ essent reprehensione indigna, aut quæ vanis dumtaxat rumoribus inniterentur, sui reatus, uti credebat, auctorem urgentis. Nil verè turpe, aut Dionis verborum germanum inculcatum de Seneca idem Tacitus refert [o] Neroni fuisse, cùm magis deberet, potentiâ ejus apud Principem, criminationibus opportunum factum, inclinante.

m Lib. 12. cap. 8.

n Lib. 13. cap. 42.

o Lib. 14. cap. 52.

93. Docuit ipse usque ad extremum vitæ diem, ante & post criminationes istas, dives, mediocris, exsul, florens gratiâ sui Principis, eadem severissimæ sapientiæ præcepta. Scribens ad Lucilium [p], intra annum, ut creditur, mortis, ex antiqua Attali disciplina retinuisse ait se unguentorum, vini, balneorum abstinentiam perpetuam, in aliisque omnibus modum abstinentiæ similem. *Laudare solebat* (ait) *Attalus culcitam, quæ resisteret corpori: tali utor etiam senex, in qua vestigium apparere non possit.* Parum credibile est ita palam de se loqui ausum, qui iis moribus & lasciviâ esset, quæ Græcus arguit historicus; cùm & ipsius Senecæ confessione verissimum sit, *nullos pejus mereri de omnibus mortalibus, quàm qui Philosophiam velut aliquod artificium venale didicerunt, qui aliter vivunt, quàm vivendum esse præcipiunt.* quid si adjungas, *immo quàm se vivere jactant?* Et non dubito quin libelli *De vita beata* per tempus calumniarum scripti argumentum ex parte is fecerit, maledicis suis ut responderet. quod doctè fecit cap. 17. & quæ id consequuntur.

p Ep. 108.

94. Abstineo plena oppositorum refutatione, Dionemque eodem felle adversus Cassium, Brutum, Ciceronemque usum, ad *Prolegomena* in *Senecæ Tragœdias* Martini Ant. Delrii viri doctissimi, temeritatis suæ arguendum remitto. Collegit quidem ea omnia, quæ famam Senecæ onerant, veterum testimonia, Joannes Henricus Meibomius *De vita Mecœnatis* [q] scribens, ut nempe dilueret objecta huic ejus heroi à Seneca, dilaceratâ magni viri famâ. Quæ intemperantia virum sic præstantem omnimoda eruditione, & in literas merito, non multùm decet. Uti & Antonius Possevinus in *Apparatu sacro*, ut more suo, in quibus cavendum esset à lectione Senecæ operum, admoneret. Videsis Guidonem Pancirolum lib. 2. Var. cap. 377. At Senecam aliquantò modestiùs de ambitione expostulavit Franciscus Petrarcha confictâ ad eum epistolâ 3. inter eas quas *Ad viros illustres* inscripsit.

q Cap. 22.

95. Jam de stylo & monumentis præter Caligulam culpavere nostrum antiqui scriptores, M. Fabius Quintilianus modestè & in laudem sæpiùs inclinans, Agellus Grammaticus, aliorum, uti videri vult, judicio & verbis malignitatem propriam, aut certè aversum ab studiis sapientiæ animum, prodens. Sed præoccupavit magnus Lipsius defensionem in *Judicio super Seneca & ejus scriptis* editionis suæ preambulo, unde est hoc pronunciatum rem determinans: *Itaque sententiam pro te, Seneca, audacter ferimus. In Philosophia, & præsertim morali ejus parte, vicisti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quàm Herculi clavam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipsa eloquentia duæ tuæ virtutes eximiæ, copia in brevitate, vehementia in facilitate. De copia bonus judex & sagax statim agnoscit, & Fabius ut peculiarem virtutem etiam alibi assignat* copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri. *ut videre merito sit illos, qui siccum & aridum nobis dicunt. At de vehementia ego ejus miror, & est tota oratio ferè accincta, intenta; & robur in ea & acrimonia, quâ vel ad Demosthenem se jactet.* δεινότης*, quæ mirabilem illum oratorem facit, cum isto certè ei communis est, itemque numeri illi viriles. Unde autem nisi ab animo tali? & pectus est (pulcherrimo sensu Fabius) quod disertos facit, & vis mentis.* Hęc ille.

96. Addam viri eloquentissimi M. Antonii Mureti judicium de stylo Senecę, quod reservavit ex ejus cineribus Franciscus Bencius, & ipse disertissimus. Edidit hic Senecę utriusque opera, quę parata editioni Muretus reliquerat. Et in Præfatione ad Contarenum Cardinalem, *Lucium Annæum Senecam tanti* (ait) *faciebat, ut eum non modò ut sapientissimum (quod omnes fatentur) verùm etiam ut disertissimum (quod negant nonnulli) lauderet auctorem. Ab hoc enim ille non tantùm præcepta vivendi; sed etiam ornamenta eloquendi peti posse dicebat. Nimirum ejus orationem pressam quidem esse ac subtilem, sed concinnam ac splendidam, plenissimamque gravitatis: sententias enim ipsas ita frequentes, ut æquent prope numerum verborum; verba autem ita inter se apta & cohærentia, ut nullum movere loco possis substituendi alterius gratiâ, quin corrumpatur, nullum tollere, quin concidat oratio, &c.* Legesis etiam Martini Ant. Del-rii *Prolegomena in Senecę Tragœdias*, ubi de ejus vita.

97. Quintiliani autem de nostro verba transcripsit in libri sui *Polycratici* 8. caput 13. Joannes Saresberiensis, nec plenum inter eos judicium, Senecam & Quintilianum intelligo, ausus fuit interponere. Attamen, *consentiam* (inquit) *facilè literatiorem exstitisse Quintilianum, & acumine & gravitate dicendi præcedere. At ille* (Seneca) *diligentior est, & quantum in Rhetoricis vincitur, tantum vincit in ethicis.* Adducit quoque is Frontonis testimonium de Seneca, quod nusquam alibi legitur. *Tantus utique, ut eum Fronto, secundum quosdam nepos Plutarchi, cujus meminit in prima Juvenalis sic:*

Frontonis platani, convulsaque marmora clamant.

Semper eum sic asserat universos exterminare errores, ut aurea videatur sæcula reformare, & deos ab humano genere exsulantes ejus operâ revocatos,

hominibus contracta societate miscere. Quid autem de Gesnero faciemus, qui de Antonio Tilesio Consentino, eo qui *De coloribus* scripsit, viro quidem impensè erudito, Latineque versibus pangendis suo sæculo clarissimo, agens, hęc parum opportunè de Seneca scripsit: *Seneca enim tametsi plenus sententiarum, arsque fortasse, quæ præstari ab scriptoribus omnibus præcipuè debet, in eo non requiratur; tantum abest ut eum Latinè & purè loquutum esse existimem, ut ob id etiam in Latinorum scriptorum numerum cooptandum esse minimè censeam. At Tilesius de suo &c.* Hęc Gesnerus, tanquam Latinè ac purè quid esset loqui, solus noverit inter tot celeberrimos omnium ętatum viros eloquentiam Senecę commendantes.

CAPUT VIII.

De Senecæ scriptis. De consolatione ad matrem. Libri excellentia. Sophologii auctor corrigitur. Lipsii observatio minus recta. De vita beata *insigne opus. Quisnam Lucilius, ad quem Epistolæ. Apocolocynthôsis, de morte Claudii eximia satyra, & unde huic nomen. Excerpta* De paupertate, & remediis fortuitorum *an Senecæ sint? Plura opera ejus deperdita referuntur. Lactantius vindicatur ab illustratore Servatio Gallæo. De libro* Notarum *Senecę tributo. Epistolas ad Paullum Apostolum, hujusque ad eum, indignas esse quę horum censeantur. Latè comprobatur, neque hujus esse* De quatuor virtutibus *librum, sed Martini Dumiensis. Senecę illustratores, atque editores.*

98. SEQUITUR ut referamus Lucii Senecę scripta, quę vel sunt naturalis, vel moralis Philosophię, vel poëtica, vel tandem satyrica: atque hęc partim deperdita, partim hodie exstantia. Ordinem temporis, quo sunt stylo ducta, si scire cupis, Martinum Antonium Del-rium in doctis ad Tragœdias Prolegomenis consule. nobis namque vulgarem, quo edita leguntur, haud turbare satius vissum.

99. *De ira* libri III. ad Novatum fratrem, qui postea Annęus Gallio, ut diximus, sub Caligula, cujus, ut adhuc inhęrentis Reipublicę jugo, meminit [t].

[t] Lib. 3. cap. 18. & 19.

100. *De consolatione ad Helviam matrem* scripsit ex Corsica, exeunte primo exsilii anno, sub Claudii initium, ut jam diximus. *Animis & eloquentiâ plenum opus* (Lipsii judicio) *numeris & structurâ compositum, atque etiam ordine pręter cętera dispositum. Ideo ut palmam inter cęteros poscat.* Aliàs *ad Albinam* legitur, aliàs *ad Elbiam*. Placet eruditis *Helvię* nomen, quod notum historię fuit Romanę. *Helvius Pertinax*, atque inde fortasse *Helvidius*, *Helvia* mater Ciceronis, colonia *Helvia Ricina* ex inscriptionibus confirmant. Apud auctorem *Sophologii* fœdo errore legitur *Seneca comessationibus ad Elinam, seu Elivam*. pro, *in consolationibus* (ut credimus) *ad Helviam*.

101. *De consolatione ad Polybium*, imperfectus, vigintique ferè capitibus à principio mutilus. Is Polybius Claudio ab studiis fuit libertus, immo à libellis, Gręcè Latineque non vulgariter doctus, monumentis & notus ętati suę isti. Scriptum est adulatorium (fateor) parumque Senecâ, hoc est, Philosopho gravissimo, nedum Stoïco, dignum [u]. Dandum tamen est aliquid naturali sui & suorum charitati. Exsul degebat in Corsica procul à matre, à fratribus, ejus desiderio languentibus. Permisit sibi eorum caussâ, quod fortè non permisisset suâ, ut libertum apud Claudium prępotentem occasione amissi fratris opportunis officiis adiret, atque ejus interventu Cęsarem ipsum, cujus in hoc libello non minimas esse partes voluit, aut consolandi Polybium suum, aut ipsum Senecam supplicem auscultandi. Cujus officii solicitus esse toto capite 33. videtur exactor. Planè eis, qui ut eluant maculâ istâ Philosophi famam, nothi caussam huic scripto movent, stylus, ordo, sententiarum aculei, & integra conformatio illius resistit.

[u] Vide Lipsiũ hic, & Del riũ in Prolegom. lib. 2. cap. 7.

102. *De consolatione ad Martiam* A. Cremutii Cordi filiam, illius, qui, ut effugeret Sejani manus, inediâ sibi mortis viam aperuit, ut ex hoc ipso libello [x], & *Annalium* auctore [y], constat, atque eam obitum filii sui Metilii jam tertium annum lugentem. Inter insignes hunc numerant librum illustratores Senecæ [z], diffusiorem quidem, & minùs quàm Senecæ alii contractum, ut Del-rio placet.

[x] Cap. 22.

[y] Lib. 4.

[z] Lipsius, Delriusque.

103. *De providentia*. sive: *Quare bonis viris mala accidant, cùm sit providentia*. liber singularis, scriptus, ut videtur, post Caji obitum, ut ex 4. apparet capite. in exsilio fortè. Communis est locus, sed quem inter alios egregiè tractat in *De providentia* orationibus, maximè sextâ, Theodoretus.

104. *De tranquillitate animi* liber, non *De tranquillitate vitæ*, ut vulgò magis legitur. Εὐθυμίαν inscripsit libro suo Democritus, quod Cicero vertit *tranquillitatem animi*, ut notat hìc Muretus. Hunc non exstare totum Lipsius credit, quia partes non bene cohærent, & quicquam supponitur dictum, quod nusquam legitur. Ideo nempe quòd in fine libri dixerit: *Habes, charissime, quæ possent tranquillitatem tueri, quæ restituere*. Aitque Lipsius nulla hujus partitionis seu ordinis vestigia reperiri. Quod nollem dictum. Toto enim libro inculcata videas quæ tranquillitatem conservare & amissam restituere possint. In aureum hoc opusculum Notas edidit Joannes à Cockier Leodii 1607. in 8°.

105. *De constantia sapientis*. sive: *Quòd in sapiente non cadit injuria*. Scriptum verè Stoïcum, & censione ejusdem Lipsii, *magni animi, magni ingenii, atque etiam eloquii: unde licet robur in temporum hominumque quotidiana malitia capere*. Eodem quo superius tempore credit formatum.

106. *De clementia*, ad Neronem Cęsarem, libri duo; cùm annum hic ageret XIX. hoc est sub initium Principatûs, ut apparet ex cap. 9. prioris libri. Sed mancum quoque hoc esse opus, ex contextu ipso, & brevitate posterioris manifestum est. Ad hos libros Notæ Joannis Calvini pestilentissimi Hæresiarchæ seu commentarii exstant, à Philippo Lauro anno MDXXXII. in 8°. (quo loco haud novimus) editi.

107. De

107. *De brevitate vitæ*, ad Paullinum liber, uxoris suæ Paullinæ fortè germanum fratrem. nam ad juvenem scriptum innuit caput ejus 19. sicut & paullò post Caji Cæsaris obitum, caput 18.

108. *De vita beata*, ad Gallionem fratrem. Quo, arrepta occasione inculcandi circa hoc sapientiæ præcepta, calumniatoribus opulentiæ suæ & morum respondet, cùm cœpit caussam suam agere, averso jam animi Cæsare. Imperfectus quoque hic liber est, & quæ coagmentabantur in vulgaribus editionibus capiti 28. mutilo & ipsi, jure sejunxit Lipsius in sua, & quasi fragmentum alterius, sive libri sive epistolæ, subjunxit inscriptum.

109. *De otio aut secessu sapientis*. Quæ pars fine etiam, seu conclusione, deficitur. Hoc autem *De vita beata* libro *nihil præstantius usquam habemus* (Barthius ait [a]) *sacris quidem literis exceptis, quas ille de proximo ita tangit, ut & legisse videri possit*.

a Ad Statii lib. 2. Sylv. cap. 2. v. 129.

110. *De beneficiis*, ad Æbucium Liberalem, libri VII. sub Nerone scripti; aliàs de Claudio in fine libri primi aliter, nec eo contemptu fieret mentio.

111. *Epistolæ ad Lucilium* CXXIV. veterem amicum, quem & equestris ordinis, & procuratorem Cæsaris in Sicilia fuisse, ex his ipsis, & lib. 4. *Natural. quæstionum* [b] constat: in cujus præfatione veluti describit Lucilium. Nec dubito quin responsoriæ ad literas Lucilii plures harum sint. meminit quippe ejus literarum sæpiùs [c]. Malim tamen cum Lipsio, non omnes veras esse, & assiduè missas; sed sequutum Senecam hoc genus liberè, ac de quibus placuisset, scribendi sub Lucilii nomine [d]. Dividebantur olim hæ epistolæ in libros: nam apud Agellium [e] liber 22. epistolarum Senecæ laudatur; cujus exindè verba, in quibus Ennium poëtam, Ciceronemque ipsum, necnon & Virgilium taxatos legimus, nunc non apparent: ut necessarium sit admittere nonnulla ex his epistolis intercidisse. Dividunt sanè, quamvis variè, codices MSS. Attamen in novis editionibus jure hæc prætermissa est divisio.

b Præfatione & cap. 1. & ex ep. 19. & aliis.

c Ep. 2. 3. 19. 21. 24. & aliis.

d De Lucilio Delrione vide

e Lib. 12. cap. 2.

112. Sequuntur quos de Philosophia naturali ad eundem Lucilium elucubravit noster. scilicet:

113. *Naturalium quæstionum* lib. VII. meteorologici penè omnes, & ultimo ferè loco ab eo scripti, & quando epistolæ; nam & lib. 6. initio terræ-motûs meminit, qui Campaniæ infestus fuit Coss. Virginio & Memmio, scilicet biennio ante ejus mortem, ann. u. c. DCCCXVI. quem tamen *Annalium* scriptor [f] ad superiorem rejicit. Opus istud innuere forsan voluit Jacobus Magnus in *Sophologio*, *De natura rerum* vocans: quæ opinio est Martini Antonii Del-rii in *Prolegomenis ad Senecæ Tragœdias* lib. 2. cap. ultimo.

f Lib. 15.

114. Ἀποκολοκύνθωσις, sive *ludus de morte Claudii Cæsaris*: quomodo hunc libellum primus Latinè indigitavit à se inventum & publicandum Beatus Rhenanus Selestadiensis. Cujus inventionis & Joannes Cuspinianus meminit [g]. Nihil tamen hujus continet Græcum nomen, idque festivum satis, ut opusculum totum, *varium*, *doctum*, *argutum*, *venustum*, *cui nec Venus nec Lepor aliquid addant*, ut Lipsius ait. Barthius pariter, *nihil acutius* dici potuisse, libellumque hunc suum facili negotio Senecam *Momo ipsi Salium* approbaturum ait [h]. *Amarissimum & acutissimum satyricum* alibi vocat [i]. Dio Cassius expressit titulum, & prora & puppis est, ut Senecæ satyram hanc vindicemus; quamvis subdubitaverit Giraldus aliquando [k]. miratur tamen propter eum fortè idem Barthius [l], *fuisse qui alii quàm Senecæ hunc ingeniosissimum & doctissimum libellum adscriptum voluerint*. Lib. 60. ait Dio, seu Xiphilinus: Συνέθηκε μὲν γὰρ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, Ἀποκολοκύνθωσιν αὐτὸ, ὥσπερ τινα ἀπαθανάτωσιν ὀνομάσας. *Composuit enim & Seneca libellum, Apocolocynthôsin inscribens, veluti apotheôsin, sive inter deos quandam relationem*.

g In fastos consulatu Marcelli & Aviolæ pag. 322.

h Ad Statium lib. 3. Sylv. 3. v. 77.

i Ad Theb. 1. v. 36.

k Dial. 8. de Poëtis pag. 317.

l Ad Theb. 2. v. 64.

115. Quid autem sit *apocolocynthôsis*, rem acu tetigisse mihi Daniel Heinsius, & ex eo Libertus Fromondus, videntur in Præfatione suarum ad libellum Notarum in Lipsiana editione: ut talis dicatur eodem modo ac ἀποθέωσις *relatio in Deum*, seu ἀπαθανάτωσις, *transformatio in immortalem*. Quæ verba veterem ritum ethnicorum consecrandi principes significare posita sunt. (Fortasse melius *apocolocyntheôsin* iccircò legendum censuit Barthius [m].) Ἀποκολοκυνθέωσις enim *transformationem in cucurbitam*, sive *cucurbitæ in Deum* significabit. Κολοκύνθη enim *cucurbita* est. Convenit Joannes Schefferus Argentinensis, qui hoc tempore multa erudita protulit profertque, in *Academicarum lectionum* libro, cujus aliqua portio est: *Notæ in Apocolocynthôsin*. Multò aptius hoc est, quàm quòd aliis [n] placuit, propter colocynthidem ita dictum, ex quo verosimiliter confectus fuit boletus, quo, quasi pharmaco purgatorio, usus fuit lethaliter Claudius. Quo respiciens Xylander, ἀποκολοκύνθωσιν Dionis *de immortalitate fungo parta* interpretari non veritus fuit.

m Ad Theb. lib. 2. v. 64.

n Hadriano Junio lib. 1. Animadv. cap. 17.

116. At his omnibus dudum olimque adhæserunt fragmenta quædam, seu *Excerpta*, ut præferunt editiones, *è libris Senecæ* scilicet *De paupertate*, atque item *De remediis fortuitorum*. Priora incipiunt: *Honesta, inquit Epicurus, res est paupertas*. Certè ille hoc argumentum, si quando valdè vacaret, ut ex fine epist. 87. constat, discutere meditabatur. His fragmentis lucem, immo & emendationem, ab epistola 17. quæ incipit: *Projice omnia*, accedere posse Pincianus notat, uti & Obsopæus desumpta ea esse ex epistolis 2. 4. 9. 14. 16. 17. 18. 20. 36. 80. 81. & 87. Leodegarius tamen quidam à Quercu annotationes in hunc, quem Senecæ putavit, librum edidit Parisiis MDLVI. in 4°. Verderio teste in *Bibliotheca Gallica*. Posteriorum hoc initium est: *Licèt cunctorum poëtarum carmina gremium tuum semper illustrent*, &c. Quæ Senecæ abjudicari satiùs sit, quantumvis ad ejus imitationem conficta videantur, aut ex ejus sententiis emendicata; quàm cum iis errare qui admiserunt, Philippo Bergomensi, Lucio Marinæo, & si qui alii sunt. Adjudicantur Senecæ vulgò in scriptis manu libris, quorum unum vidimus in bibliotheca Palatina Romæ cod. 1546. eodem initio prologi ad Gallionem.

117. Collegerunt ab his diversorum jamque olim deperditorum Senecæ operum titulos viri

doƈti [o], quorum industriâ hîc nos uti necessariò debemus. Ea sunt:

[o] Del-rio in Proleg. ad Sen. Tragœdias. Lipsius De vita & scriptis Senecæ.

118. *De superstitione*, magnâ bonorum studiorum jacturâ deperditum. Quid enim de hoc argumento sperari non debuit à viro sapientissimo, qui semel animo suo imposuit, ut falsam gentis suæ religionem traduceret, civibusque exprobraret? S. Augustinus lib. 6. *De civitate Dei*, cap. 10. *Nam in eo libro, quem contra superstitiones condidit* (Annæus Seneca, quo de loquitur) *multò copiosius atque vehementiùs reprehendit civilem istam & urbanam Theologiam, quàm Varro theatricam atque fabulosam*. Hæc Augustinus, qui & eodem capite, & sequenti, ex eo libro pulcherrima quædam transcribit fragmenta. Barthium adjungi non frustrà erit è libro 11. *Adversariorum*, cap. 20. Quem & intellexit in *Apologetico* his verbis Tertullianus [p]: *Infrendite, inspumate: iidem estis, qui Senecam aliquem pluribus & amarioribus de vestra superstitione perorantem probatis*. Observavit Lipsius lib. 1. *Electorum* cap. 18. aliique. Dialogisticum fuisse opus, ex Diomedis lib. 1. *De oratione & ejus partibus*, cap. *De his quæ perfectum tempus non habent*, manifestum est. Dialogum quippe laudat Senecæ *De superstitione*. Miror autem non alium ex his, qui religionem Christianam eo ferè tempore, derisis gentilium superstitionibus, impugnârunt, hujus meminisse operis, Arnobium, Laƈtantium, Minucium, ne Græcos memorem.

[p] Cap. 12.

119. *Moralium*, seu *Morales*, seu *Philosophiæ moralis* libri. Laƈtantius exinde fragmenta adducit lib. 1. cap. 16. & lib. 2. cap. 2. & lib. 6. cap. 14. & 17. Interpretor de Philosophia morali, quam se quodam opere velle compleƈti professus auƈtor fuit ad Lucilium epist. 106. Idem in ep. 109. *Persolvi* (ait) *quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis Philosophiæ voluminibus compleƈtimur*.

120. *Exhortationum* libri. Ex opere isto quædam Laƈtantio debemus, qui lib. 1. cap. 7. ita habet: *Et est illud verum quod dixisse in* Exhortationibus *Senecam suprà retuli*. Et mox: *Quod Seneca vir acutus in* Exhortationibus *vidit. Nos, inquit, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem respicimus, cui, quod est optimum in nobis, animam debeamus. Alius nos edidit, alius instruxit. Deus ipse se fecit*. Quæ cùm apertè sint verba Senecæ, injuriâ invehitur in Laƈtantium Servatius Gallæus nuperus ejus illustrator, quasi Deum se ipsum fecisse is crediderit. Idem ejusdem libri cap. 5. & lib. 3. cap. 15. & lib. 6. cap. 24. ubi ejus verba adducit, quibus *Exhortationes* terminavit, verè Christiana. At ex eodem capite paullò infrà constat divisas libris has fuisse, cùm *ejus operis primum* (quid nisi librum?) laudet Laƈtantius.

121. *De immatura morte* liber laudatur ab eodem Laƈtantio lib. 3. cap. 12. Auƈtor *Sophologii* Jacobus Magnus *De matura morte* appellat lib. 3. cap. 1. & lib. 7. cap. 7. Martino Del-rio, potiùs quàm liber ab aliis diversus, aliqua ex epistolis ad Lucilium est de argumento isto concepta. Non tamen persuadet, usque dum inibi verba ostendat à Laƈtantio adduƈta.

122. *De matrimonio* liber. Debemus hanc notitiam S. Hieronymo libro *Adversus Jovinianum* primo. *Scripserunt* (ait) *Aristoteles & Plutarchus & noster Seneca* De matrimonio *libros, ex quibus & superiora nonnulla sunt, & ista quæ subjicimus*. At quæ subjicit pura puta Senecæ videntur verba, non ullius ex Græcis illis. Habes quicquid ex hoc libro & aliis Senecæ reliquum est in *Fragmentis* quæ Lipsius in editione sua collegit.

123. *De providentia* diversum, & laxius eo, quod habemus, si Deo placet, opus. Nam in libelli istius, quem *De providentia* quoque, sive meliùs: *Quare bonis viris mala accidant cùm sit providentia*, indigitatum priùs laudabamus, initio hæc habet: *Quæsisti à me, Lucili, quid ita, si providentiâ mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala? Hoc commodiùs in contextu operis redderetur, cùm præesse universis providentiam probaremus, & interesse nobis Deum. Sed quoniam à toto particulam revelli placet, & unam contradiƈtionem manente lite integra solvere; faciam rem non difficilem, caussam deorum agam*. Quibus perspicuum mihi est integrum *De providentia* opus significâsse, non aliud, veluti *Moralium*, quod innuit Lipsius: vereque hoc Senecâ dignum fuerit argumentum.

124. *De terræ-motu* se scripsisse ait ipse lib. 6. *Nat. quæst.* cap. 4. cui certè hîc superaddidit, quæ ætas ei, aut ad scientiam, aut ad experientiam adjecisset, ut ipse loquitur.

125. *Dialogi orationesque*, nescio cujus argumenti, quorum Fabius meminit lib. 10. cap. 1. *Traƈtavit etiam omnem ferè studiorum materiam: nam & orationes ejus, & poëmata, & epistolæ, & dialogi feruntur*. Ex dialogis unicum reperiri, *Sensus & rationis*, Erasmus credidit, ut videre est in *Præfatione* ejus *ad Senecam*. Orationes quidem, vel quas dixit ipse, vel quas Neroni publicè recitaturo diƈtavit. Ex his eæ sunt fortè, quibus Nero vivente adhuc Claudio Iliensibus, ut omni publico munere solverentur, Bononiensi coloniæ igni haustæ, ut centies sestertiî largitione subveniretur, Taciti fide [q], impetravit. Illud certius est, orationem quâ Nero laudavit Claudium funeris die, Senecæ esse. *Quamquam oratio à Seneca composita* (ait idem Tacitus [r]) *multum cultûs præferret, ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum*. Adnotatumque à senioribus subjungit, *primum ex his, qui rerum potiti essent, Neronem alienæ facundiæ eguisse*. Item id scriptum, quod Nero ad senatum misit occisâ matre, Quintilianus disertis verbis Senecæ attribuit lib. 8. cap. 5. cujus literæ meminit etiam Dio Cassius lib. 61. At ipse proprio nomine multas habuisse dicitur. *Modò* (ipse ait alicubi [s]) *caussas agere cœpi*. Et meminimus Dionem [t] referre, quod & suprà observatum [u], penè eum interiisse Caji odio ex invidia, quòd præsente eo caussam quandam egregiè in senatu egisset. Quid si & *Controversias*? si nostrum significare voluit Quintilianus lib. 9. cap. 2. non verò patrem?

[q] Lib. 12. Ann. cap. 58.
[r] Lib. 13. cap. 3.
[s] Ep. 49.
[t] Lib. 59.
[u] Cap. antecedenti.

126. *De fortuitis*. Tertullianus in *Apologetico* (ait) *Multi apud vos ad tolerantiam doloris & mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in* Fortuitis, *ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Callinicus*, &c. Inde esse ea videtur sententia bis tributa Senecæ ab eodem Tertulliano, & libro

De

De anima cap. 42. & *De resurrectione carnis* cap. 1. *Post mortem omnia finiri, etiam ipsam*. Quæ quidem non reperitur in iis fragmentis suprà laudatis, quæ cum cæteris nostri auctoris libris edi solent, quæque in aliquibus codicibus ex libro *De remediis fortuitorum ad Gallionem poëtam* inscribuntur *excerpta*, Martino Antonio Delrio auctore in *Prolegomenis ad Tragœdias*.

127. *De officiis*. Laudat Diomedes Grammaticus lib. 1. *De oratione* x. *Rursum Seneca* De officiis: *Si cervicem præstitero, ait, pro, præbuero*.

128. *De forma mundi*. Cassiodorus auctor est in libello *De astronomia*, his verbis: *De quo librum Seneca consentanea Philosophiæ disputatione formavit, cui titulus est:* De forma mundi. *quem vobis idem* (lego *item*) *relinquimus relegendum*. Iisdem verbis Boëthius in libello *De Geometria*, cap. *De utilitate Geometriæ*, quem Cassiodorus exscripsisse videtur, cùm ei supervixerit.

129. *De situ Indiæ*, seu *Commentatio de India*. quomodo Plinius vocat lib. 6. cap. 17. *Seneca etiam apud vos* (inquit) *tentata Indiæ commentatione, sexaginta amnes ejus prodidit, gentes duo de viginti centumque*. Laudat quoque Servius ad lib. 9. *Æneidos* his verbis: *Ganges fluvius Indiæ est, qui secundum Senecam in* Situ Indiæ *novem alveis fluit*.

130. *De sacris & situ Ægypti*. Hujus operis meminit idem Servius ad 6. librum y. *Seneca* (ait) *scripsit* De situ & de sacris Ægyptiorum. *Hic dicit circa Syenen extremam Ægypti partem esse locum, quem Philas, idest Amicas, vocant*, &c.

131. *Epistolæ ad Novatum*. Quas oportet Lucilianis numero inferiores haud fuisse. siquidem Priscianus in libro *De ponderibus* decimum earum librum commendavit. *Seneca in decimo epistolarum ad Novatum* (ait) *viginti quatuor sestertia, idest talentum Atticum parvum*. Hæc ille. Quæ cùm in epistolis ad Lucilium non reperiantur, admittere Prisciani fide alias istas *ad Novatum* debemus, fratrem scilicet, etiamnum sui juris & nominis, ante quàm ad sacra Gallionis per arrogationem transiret.

132. *Epistolas ad Maximum Cæsonium* videmur posse adjungere propter hæc Martialis ex epigrammate 44. lib. 7.

Facundi Senecæ potens amicus,
Caro proximus, aut prior Sereno.
Hic est Maximus ille, quem frequenti
Felix litera paginâ salutat.

Hic est Maximus Cæsonius vir consularis à Nerone damnatus, Senecæ nostro amicissimus, de quo ipsum in epistola 87. adire potes, ac Tacitum 15. *Annalium*, quemque ab eo salutatum frequentibus literis, ut alter Lucilius, aut Novatus, credunt ex hoc loco Martialis interpretes, & Martinus Antonius Del-rius in *Prolegomenis ad Tragœdias*, Nicolaus Faber in *Præfat. ad Senecæ opera*.

133. *Notarum* quoque librum, si non fallit de eo fama. *Notas* intelligo scripturæ quoddam compendium, quo singulis figuris aut characteribus vocabula integra celerrimè notabant veteres hujus artis notariæ periti, ex ore dicentium excipientes: de quibus eruditè, ut solet, Lipsius in quadam epistola z ad Leonardum Lessium, Gruterus a, Joannes Henricus Meibomius b, Joannes Brodæus c, Mattheus Raderus d, & alii. S. Isidorus lib. 1. *Originum* cap. 21. postquam tribuisset Ennio inventum, Tullio Tyroni, Ciceronis liberto, & aliis augmentum artis; *deinde* (ait) *Seneca contracto omnium, digestoque, & aucto numero, opus effecit in quinque millia*. notarum scilicet. Quod tamen testimonium Lipsius jam laudatus multifariam corrigit. His exaratum vidit olim *Psalterium* Joannes Trithemius e, Hygini *De syderibus* portionem Petrus Bembus f. Systema *Notarum* quibusdam, ut vocat, commentariis & capitibus distinctum, ad calcem *Thesauri* sui *inscriptionum* Janus Gruterus, *Tyronis Tullii* atque *Annæi Senecæ* inscriptum nominibus, ex duobus mss. codicibus, qui *id utcumque* (ita loquitur) *balbutiebant*, primus publicavit. Non tamen sine aliqua admistione Christianarum notarum, quas, si Joanni Trithemio nuper laudato credimus, S. Cyprianus Martyr pro Christianorũ usu veteribus adjecit.

134. Lipsio g autem Marcus, non Lucius Seneca, *Notarum* hujus augmenti visus fuit auctor. Et sanè Philosophus sprevisse hoc inventum, & ad vilissima rejecisse mancipia legitur h. Non tamen sufficiens ea ratio, ut ab eo ad Marcum parentem abeamus. Addidisse is dicitur, ut notarii uterentur, non invenisse, aut jactâsse inventum. Et Isidorus Senecæ attribuit, quo per excellentiam designatur Philosophus. Exstareque apud Cl. Puteanum, & in aliorum bibliothecis exemplaria hujus operis, cum hac epigraphe: *Lucii Annæi Senecæ liber Notarum numero quinque millium*, Nicolaus Faber in Præfatione ad ejus opera refert. De Notis vide etiam Ægydium Menagium, exquisitæ eruditionis virum, in observationibus ad Laërtii vitas i.

135. Hæc certò Senecæ, ut de versibus interim taceam. Cætera nulla firmiore conjectura tributa ei dixeris. *Historiam* scilicet, ex Lactantii lib. 7. cap. 15. ubi ait Senecam Romanæ urbis tempora in ætates distribuisse: quo nisi testimonio, quòd Lucius Annæus Florus *Compendii rerum Romanarum* auctor simili distributione in prologo usus legatur, eundem cum nostro Annæo Seneca nonnulli existimavere, ut & historiam eam noster scripserit k. Sed de hac re locus erit tractandi opportunior quum de Floro agemus. *Præfationes* propter Fabii Quintiliani ista ex lib. 8. cap. 3. *Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an*, gradus eliminat, *apud Accium in Tragœdia dici oportuisset*. Non enim video *Præfationes* de alio, quàm quod alicui operi præponitur, dici, nec id solùm vocabulum significare id, ad quod præfatus fueris, posse. Cogitabam *De prælectionibus*. Sed fortasse *præfationes* colloquutiones sunt, seu confabulationes, quæ inter præsentes fiunt. Quoniam *præfari*, de eo quem præsentem coramque fari cum alio dicere velis, non incongruè usurpabitur, cùm & *præsens*, à *pro*, hoc est, coram, & *ens* dicatur, *s* literâ interjectâ, ut apud Ausoniũ l.

Spondere qui nos noxia, quia præsest, vetat

De qua derivatione in *Etymologico* suo Vossius m: cui credimus magis quàm ad hunc eun-

x Cap. *De speciebus praeter. perfecti.*

y Ad vers. *Hic demum lucos Stygios*.

z Cent. 1. *Ad Belgas* ep. 27.

a In editione sua *Notarum Tyronis & Senecæ* cum *Thes. Inscrip.*

b In *Vita Mecænatis* cap. 26.

c Notis ad Martialis epigram. 206. aliàs 179. lib. 14.

d Notis ad idẽ epigr.

e Qui in *Polygraphia* refert.

f Ex ep. 8. ad Julium II. Papam lib. 1.

g Epist. 27.

h Epist. ejus 90

i Lib. 3. pag. 96.

k Improbati à Nicolao Fabro in Præf. ad Senecæ opera.

l In *Dictis sapientum*.

m Verbo *Præs. & Præsens*.

eundem poëtæ locum Eliæ Veneto, qui *præs-est* pro *præst'est*, sive *præstò est*, per synalepham dictum censuit.

136. *De arte dicendi* quicquam, propter Quintiliani hæc è libro 9. cap. 2. cùm de jure jurando agit, an eo uti oratores deceat: *Nam & totum jurare, nisi ubi necesse est, gravi viro parum convenit. Et est à Seneca dictum eleganter, non patronorum hoc esse, sed testium.* Id etenim præcepti oratoribus dicti aliàs quàm de arte scribens nonnisi ineptè inculcare potuit.

137. *Laudationes Augustarum & libertorum* sui temporis, ex eo quod Joannis Xiphilini *excerptorum* ex Dione [n] hæc leguntur in Latina interpretatione Guil. Xylandri: *Assentatores detestabatur, cùm ipse reginas coleret & libertos, ac laudationes quorundam componeret.* Sed mens Dionis apertior mansit in *excerptis* aliis Constantini Porphyrogennetæ editionis Valesianæ [o]. Τοὺς τε κολακεύοντάς τινα διαβάλλων, αὐτὸς οὕτω τὴν Μεσσαλίναν, καὶ τοὺς τοῦ Κλαυδίου ἐξελευθέρους ἐθώπευσεν, ὥστε καὶ βιβλίον σφισι ἐκ τῆς νήσου πέμψαι ἐπαίνους αὐτῶν ἔχον, ὃ μετὰ ταῦτα ὑπ' αἰσχύνης ἀπήλειψε. Hoc est ex interpretatione Henrici Valesii: *Et qui assentatores probris incesseret, idem Messalinam ac libertos Claudii adeò omni adulatione ambierat, ut librum refertum eorũ laudibus ex insula, in qua exsulabat, iis mitteret, quem tamen pudore postea ductus stylo verso delevit.* Quæ propter libellum eum, de quo jam diximus, *consolationis ad Polybium* Claudii libertum, Dio Cassius annotavit.

138. *Epistolas* quoque *ad Paullum Apostolum* in iis, quæ perperam nostro Lucio attribuuntur, collocamus. De his literis loquimur, quæ hodie circumferuntur, *Senecæ ad Paullum*, vicissimque *Paulli ad Senecam*; novem scilicet Philosophi nostri, quinque verò Apostoli. leguntúrque in *Bibliotheca* Xysti Senensis [p], qui eas admittit, scripsisseque ad eas breves quosdam commentariolos Jacobum Fabrum Viennensem Episcopum ibidem annotat. Certè harum epistolarum notitia non recens est; sed quarto sæculo, quod ex SS. Hieronymo & Augustino constat, jam vulgaris fuit. Hieronymus enim *Senecam* (uti ipse [q] ait) *non poneret in catalogo Sanctorum, nisi* eum *illę epistolę* provocâssent, *quę leguntur à plurimis, Paulli ad Senecam, & Senecę ad Paullum: in quibus cùm esset Neronis magister, & illius temporis potentissimus, optare se dicit ejus esse loci apud suos, cujus sit Paullus apud Christianos.* Et D. Augustinus [r] laudaturus Senecæ quandam sententiam, *qui temporibus* (ait) *Apostolorum fuit, cujus etiam quędam ad Paullum Apostolum leguntur epistolę.* Prætereo nunc S. Lini Papæ testimonium ex ejus pseudo-epigrapho opere *De passione Petri & Paulli*, quo Xystus Senensis utitur.

139. Hunc enim librum communiter improbant fictitiique notâ inurunt catholici doctores, Baronius [s], Bellarminus [t], Spencæus [u], Possevinus [x], Labbeus [y], uti & heterodoxi Andreas Rivetus [z], Gerardus Joannes Vossius [a], Gaspar Barthius [b], alii. Prætereo & Lucii Dextri confictа huic rei statuminandæ, è pseudo-chronico verba ad ann. LXIIII. Hic enim auctor nondum approbavit fidem suam recto judicio utentibus viris. Sanè ulterioris temporis etiam fuit hæc persuasio, ut legitimæ haberentur memoratę epistolæ, cùm & earum meminerit Joannes Saresberiensis [c], Jacobus Magnus [d], Petrus Cluniacensis [e], admittantque aliqui ex duobus ultimis sæculis scriptores, Raphaël Volaterranus [f] & Jacobus Philippus Bergomensis [g]. At quisquis ille fuerit *De passione Apostolorum* scriptor, dummodo non Linus, potuit cum Hieronymo & Augustino vulgi rumores sequi: aut aliæ fuere ab his quæ nunc leguntur, epistolæ tunc vulgares. Et Joannes Saresberiensis potiùs ad Hieronymi verba respexerit, quàm ut epistolis det testimonium.

140. Nam, ut nonnihil de singulis dicam, in prima Senecæ haud scias quid velint verba hæc de epistolis Paulli: *Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te; certè aliquando ex te & per te.* In secunda Paulli, quæ statim subjicio indigna sunt Apostolo, qui spiritum Dei sequebatur, scribens: *Sed quod literis meis vos refectos scribis, felicem me arbitror tanti viri judicio. Neque enim diceris censor, sophista, ac magister tanti principis, & etiam omnium, nisi quia vera dicis.* Judicio Senecæ putet se felicem Paullus Dei Apostolus? & Senecæ quæcumque dicta probet, magistrum omnium eundem professus? Tertia Senecæ non magis Latina est, quàm Seneca barbarus est. *Reddere diem*, pro *assignare*. *decreveram non priùs edere, nisi priùs* &c. Latinitas respuit. Et quisnam in quarta Paulli, *audire literas*, pro *legere*, admiserit? & quæ sequuntur: *Cùm primùm igitur venire cœperis, invicem nos & de proximo videbimus.* Par est omnino Senecæ quinta, Paullique ad Senecam & Lucilium sexta. Pseudo-Paullus in octava impius est, qui nolit notitiam salutaris disciplinæ pervenire ad Cæsarem; & ineptus, qui incongruè, inconsequenter, ac nescio cujus reginæ habita mentione, eam absolvat. Nonam Senecæ puræ putæ ineptiæ condivere. Decimæ Paulli quid faciemus? Cujus totum argumentum est conniti parum rectam & congruentem sectæ suæ inscriptionem esse, ut *Paullus Senecæ salutem* dicens præferatur: cujus & conclusio, ut Senecam *devotissimum* vocet *magistrum* Christi Apostolus.

141. Undecima, quâ reponit Seneca huic de forma inscriptionis Paullinæ sententiæ, nihil recedit à superiorum absurditate. In qua tamen nescio quid ejus, quod Augustinus legerat in his, quas vidit, epistolis, exstare videtur. Tu lector judica. Haud quidem debere ait abstinere illum ab ea inscribendi se, atque amici nomini suum nomen præferendi, stylo, *ne tam tentare me quàm ludere videaris* (ait) *quippe cùm scias civem esse te Romanum. Nam qui meus, tuus apud te locus* (Delio natatore hæc indigent) *qui tuus, velim ut meus.* Duodecima parum cohærentia de urbis incendio, aut potiùs falsa, nonne refert? quippe qui cùm auctore Tacito [h], *domuum, & insularum, & templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit;* apud hunc legamus: *centum triginta duæ domus, insulæ quatuor, sex diebus arsere, septimus pausam dedit.* In tertia decima, Latinitati ut morem gerat Paullum suadet Seneca, quasi Latinè, non Grecè, Apostolus scriberet. Ultima Paulli jam Christo adhærentem supponit Senecam.

142. Sty-

n Lib. 61. pag. 694.
o Pag. 615.
p Lib. 2. ad verb. *Paullus Apostolus*.
q *De scriptor. Eccles.*
r Epist. ad Macedonium 53.
s *Annal.* 1. ad ann. LXIX. 6.
t *De script. Eccles.*
u Lib. 6. *De continentia* c. 2.
x In *Apparatu*, voce *Linus*.
y *De script. Eccles.*
z In *Critico sacro*.
a *De hist. Græcis* lib. 2. cap. 9.
b Lib. 43. *Adv.* 13.
c Lib. 8. *Polyc.* cap. 13.
d In *Sophol.* lib. 6. cap. 6. & lib. 7. cap. 9.
e Epist. .....
f In *Anthropol.*
g *Supplem. Chron.* lib. 8. fol. 128.

142. Stylus autem in omnibus, nec illius temporis, nec mediocris alicujus auctoris, ne dum elegantissimi Senecæ est: sensus inepti, obstrusi, sæpeque investigabiles. Priores epistolæ absque Consulum mentione, posteriores Consulibus notatæ sunt: qui verò non constant. Nam decimam Neronis quarto ac Messalæ Consulatu subscriptam redarguit Tacitus, qui tertium Neronis Consulatum, non quartum, lib. 3. l eum vocat, in quo Messalam habuit collegam. Huic autem Paulli epistolæ hoc anno v. Kal. Julii datæ, non ante x. Kal. Aprilis senquentis anni, quo Consules fuere Apronianus (sic dicere debuit) & Capito, responsum Seneca dedisse fingitur, cùm uterque Romæ esset. Annus item incensæ urbis non habuit Coss. Frigium & Bassum, quod legitur in epist. XII. Senecæ ad Paullum. Cornelius Tacitus x patratum id scribit C. Lecanio & M. Licinio Coss. Aliter vocat Frontinus l, Crassum nempè Frugi & Lecanium Bassum. Attamen iidem sunt in utroque auctore, scilicet Cajus Lecanius Bassus & Marcus Licinius Crassus Frugi, uti P. Licinius Crassus ille dictus, cujus cum exaggerata laude tricesimi libri initio Livius meminit. Agnomen *Frugi* aliorum quoque fuit; sed non quidem ex agnomine solo vocari debuit Consul iste, quantumvis pro *Frigio* epistolæ, *Frugi* reponendum esse, quod libenter nos admittimus, contendat aliquis. Tandem Leo & Sabinus, qui postremæ harum epistolæ tribuuntur Consules, nusquam alibi sunt, nec Leonis nomen in ejus ętatis usu fuisse legimus.

l Cap.14.

x Ubi suprà.

l L.2. de Aquæduct.

143. Hęc paullò fusiùs de pseudo-epigraphis nostri Senecę epistolis, quas uno ore damnat criticorum senatus. Videri possunt inter alios Joannes Lorinus *in Acta Apostolorum* cap. 18. v. 13. qui suspicatur ejusdē pseudo-auctoris esse libellum illū *De passione SS. Apostolorum*, Lini nomine inscriptū, & has epistolas, Daniel Heinsius in *Exercit. sacr.* lib. 11. cap. 4. in fine, Baronius 10. tomo *Annal.* ad ann. LXVI. num. 11. qui & à Pseudo-Lini opusculo notam de epistolis eam opinionem credit, uti & Rivetus *Critici sacri* lib. 1. cap. 5. Possevinus in *Apparatu sacro*, verbo *Seneca*, Onuphrius *De primatu Petri* lib. 1. parte 3. dissuasione 15. pag. 268. Lælius Bisciola *Horar. subcisiv.* tomo 1. lib. 15. cap. 1. Erasmus epist. nuncupatoriâ ad Petrum Episc. Cracoviensem in editione Senecæ operum quę hodie legitur, & libro *Epistolarum* 28. Lipsius *De vita & scriptis Senecæ* cap. 10. Gaspar Barthius lib. *Adversf.* 43. cap. 13. Martinus Ant. Del-rius in *Prolegom. ad Senecæ Tragædias* lib. 2. cap. ultimo, Joann. Ludov. Vives ad S. August. lib. 6. *De civit. Dei* cap. 10. Theophilus Raynaudus *De bonis & malis libris* partit. 1. erotem. 10. num. 180. Quantumvis Xysto Senensi aliter placuerit, & Francisco Bivario m, ut Dextro suo fidem conciliaret: atque his antiquiores parum advertenter crediderint Lucius Marineus Siculus *De laud. Hisp.* lib. 6. & Jac. Philippus Bergomensis in *Supplem. chron.* n

m Ad Ann. 64. pag. 124.

n Fol. 128.

144. Cum his epistolis cadit quoque quòd Seneca scripserit *De copia verborum*. quem librum in istarum epistolarum quadam mittere se ait Paullo supposititius auctor. Nihilominus tamen fuit qui suppositionem hanc ..... foverit: nam Thomasino teste o, in bibliotheca monasterii S. Antonii urbis Patavinę liber exstat, *Seneca Philosophus* inscriptus, cui accedit. *L. Annæi Senecæ Cordub. Stoïci discipuli liber* De copia verborum *ad B. Paullum*. Nugę, nugę. Et frustrà sunt Marinęus Siculus, Bergomensis p, & alii, qui hunc inter Senecæ opera librum enumerant.

o De biblioth. Patav. mss.

p Locis suprà citatis.

145. At quę ab aliquot antè sęculis existimata sunt, non minùs quàm cętera olim nota, Senecę opera, tum

146. *De quatuor virtutibus* liber est. Quem Martini Dumiensis Abbatis in Gallecia opus esse illud, quod ei S. Isidorus q, Honorius Augustodunensis r, & Sigebertus Gemblacensis s, tribuunt, vulgaris est eruditorum sententia t. Nam & id ejus nomine inscriptum, inter veterum Patrum alia, *Bibliothecę* sextum volumen continet. Atqui jam dudum adhęsit Senecę operibus, proindeque forsan Servatus Lupus Ferrariensis Abbas verbis ex hoc libro, tanquam *ex sęculari literatura* desumptis, utitur epistolâ 54. parū tamen immutatis à Dumiensis textu, qui in manibus est: adeò ut Stephano Baluzio u, viro erudito, & de pluribus medii sęculi scriptoribus optimè merito, hęc varietas occasionem dederit existimandi librum hunc à Seneca olim scriptum, postea verò à Martino descriptum & abbreviatum fuisse, qua arte librum Senecę suum fecerit. De quo, cùm ad Martinum accesserimus, proprio magis loco disquiremus. Pręferunt certè veteres editiones, Basileensis, quam Erasmus procuravit anno MDXV. atque alia Hervagii ann. MDLVII. cum nota tamen Cęlii Secundi Curionis librum Senecę abjudicantis, quod & vidisse ait Erasmum; ut & Coloniensis ann. MDXCVI. Quędam verò ut supposititium partum rejecêre, hoc est Antuerpiēses omnes cum Lipsii Notis, Gruteriana apud Commelinum MDXCIV. Amstelodamensis cum Gronovii, alię. Seorsum hic *De quatuor virtutibus* liber Senecę adscriptus, *De formula honestę vitę* etiam inscriptus, prodiit Venetiis ex officina Francisci Ziletti MDLXXXVI. in 12°. Manuscripti antiqui codices consentiunt, bibliothecę Cęsareę à Lambecio laudatus x, Scorialensis, & Ambrosianę Mediolanensis, ut ex earum constat catalogis.

q De scripț. Eccles. cap. 22.

r De scripț. Eccles. cap. 26.

s Cap. 19.

t Del-rionis Prolegom. Sen. Labbei de scriptor. Eccles. in Martino Bracarensi, Bivarii ad Maximi Chronicon. anno 577. Nicolai Fabri præf. ad Senecæ opera, Cælii secundi Curionis editione eorumdem operum Basileensi anni 1557.

u In Notis ad hanc Servati epist.

x Lib. 2. secundi volum. de Biblioth. Cęsar. cap. 8. p. 934.

147. Item *De moribus* librum manuscripti codices & *Sophologii* auctor supponunt Senecę nostro. Hunc eundem cum superiore Labbeus existimavit y. Sed distinguunt z Marinęus Siculus, Martinus Del-rius, Joannes Philippus Bergomensis, codex bibliot. Ambrosianę, in quo diversi sunt *De moribus*, & *De formula honestæ vitæ*. Hunc commentario libro illustrare conatus est Leodegarius à Quercu, edidit-que cum *De paupertate* alio, Parisiis MDLVI. in 4°. apud viduam Petri Attaignant, ut in *Bibliothecæ Gesner. supplemento* Verderius refert. Quem similiter *De paupertate* librum Del-rii judicium sequentes nostro Senecæ abjudicamus.

y De scrip. Eccles. in Martino Bracar. tom. 2. pag. 61.

z Mar. Siculus l. 6. Del-rius ubi proximè, Berg. in Supplement. pag. 128.

148. *De septem artibus liberalibus* librum quoque alium cęteris annumerant Senecę iidem Bergomensis, & Siculus, Didacus item Rodriguez de Almela a Hispanus historicus non

a In lib. Hispano *El Valerio de las Hi-* ...

non contemnendus, atque alii. Vertitque hunc in vulgarem Hispaniç linguam jussu Joannis II. Castellç Regis, unà cum quinque aliis, Anonymus quidam; cujus interpretationis hoc initium est: *Deseas saber, que es lo que me parece de los estudios liberales*, &c. Quam fortè vidit interpretationem Ferdinandus Mexia, qui laudat tanquam Senecç id operis lib. 2. *Nobiliarii* sui cap. 33. Sed verè hic non liber, sed epistola est 88. ad Lucilium, notatque ibi Lipsius: quamvis aliàs non uno in codice, seorsum ab epistolis, *liber* audiat. Hęc eadem interpretatio Hispanica librum alium continet: *De los preceptos y doctrinas*. qui incipit: *No hay cosa tan mortal à los ingenios humanos como la luxuria*, &c. Quem citat is, quo de nuper diximus, Ferdinandus Mexia lib. 2. in introductorio post caput 33. Didacus de Valem jam laudatus, *De los Amonestamientos y doctrina*, vocat: quem excerpta esse credimus hinc inde ex aliis & aliis auctoris libris, quę injuriâ temporis, & exscriptorum Senecç ipsius nomen usurpaverint. Idem Ferdinandus Mexia quoddam eidem Senecç nomine appellat opus *De cavalleria* dictum, quod intelligo *De re militari*, lib. 2. cap. 33.

149. *Proverbia* item ab eo nata vulgus diu existimavit, quæ Publii Syri & Laberii mimographorum puri puti sunt *mimi*. Joannes Saresberiensis & ipse falsus fuit, qui meminit in *Polycratico* [b]. Cui vulgus consentiens & aliis imposuit [c]. Sed animadverterunt jamdiu viri docti [d], & alios monuerunt de vero auctore.

[b] Lib. 8.
[c] Bergomensi, Almelæ, Marinæo.
[d] Cælius Secundus Curio, & post eum omnes.

150. De illustratoribus Senecæ, atque ejus horum operum editionibus, restat quæ nota habemus ea dicere. Lucii Annæi Senecæ quorundam operum Neapoli sub Ferdinando Rege excusorum anno MCDLXXV. uti existentis editionis in bibliotheca Regis Galliarum, Philippus Labbeus meminit [e]. Tarvisina editio Bernardi de Colonia anni MCDLXXVIII. quam vidit Gronovius [f], inter antiquissimas est; quam per me sequuta fuerit Veneta, per Bernardinum de Coris de Cremona adornata (cujus etiam Gronovius meminit) anno MCDXCII. Inter hæc Paullus Pompilius, qui se unum ex sodalitate literatorum S. Victoris in Quirinali vocat, Romæ edidit inter alias suas lucubrationes philologicas *Lucii Annæi Senecæ vitam*, ad Joannem Lopim Decanum Valentinum: quam in Vaticanæ bibliothecæ MS. codice num. 2222. vidimus: de quo Pompilio & hoc ejus libro agimus in Appendice ad hujus Bibliothecç priorem partem *, ubi de his qui de rebus Hispaniensibus quicquam commentati sunt. Post has notam habeo Basileensem Frobenii anni MDXV. cum Erasmi Notis margini adscriptis; quam valdè aversatum eundem fuisse, ex altera editione jam laudanda constat. Hoc eodem anno *Ludum de morte Claudii*, qui hucusque desiderabatur, inventum à se in Germania, cum Notis propriis Basileç edidit Beatus Rhenanus Selestadiensis, qui primus (ait Matthęus Fortunatus Pannonius paullò pòst referendus) *aliquam lucem in Senecam aperuit, spemque dedit posse illum emendari*. Hic inde Matthæus *Naturalium quæstionum* libros, accuratissimè recognitos, cum Annotationibus propriis apud Aldum anno MDXXII. publicavit Venetiis, homo exactè doctus, diligens, sobrii sanique judicii, uti Erasmo [g] visus. Qui quidem Erasmus veterem illam cum scholiis suis editionem Frobenianam seriò improbans, Rodolphi Agricolç usus Notis & emendationibus, manu ad oram sui codicis exaratis, in quibus mirum est, quàm multa divinârit, & item Sigismundi Gelenii apud Frobenium correctioni prçfecti castigationibus, alteram adornavit editionem Basileensem anno MDXXIX. adjunctâ *Senecç vita*, quam aliquis non prorsus indiligens, ex Suëtonio, Cornelio Tacito, & Hieronymo decerptam literis prodiderat. Hujus auctorem Franciscum Petrarcham fuisse ex MS. codice qui fuit Pignorii, alioque penes se existente, Joannes Philippus Thomasinus in *Bibliothecis Patavinis Mss.* [h] affirmat.

[e] In *Bibliotheca Ms.* pag. 338.
[f] In *Præfatione* Elzevirianæ editionis anni MDCLVIII.
* Ex iis scilicet, quæ Romæ editæ fuerunt, continentibus scriptores XVI. & XVII. sæculorum.
[g] In *Præfatione* edit. Basil. MDXXIX.
[h] Pag. 86. & 114.

151. Ferdinandus hinc Pincianus noster Senecç admovit manus, & quindecim non minùs exemplarium ope quinque ferè millia ejus loca meliora fecit, Castigationibus suis ex officina Veneta Joannis August. à Burgo-Franco anno MDXXXVI. prodire jussis. Huic editioni tertia successit Basileensis apud Joann. Hervagium anno MDLVII. cum Cœlii Secundi Curionis castigationibus, Ferdinandi Pinciani luculentissimo de Seneca testimonio, *Vitâ Senecç* à Xichone Polentono ex Tacito & Suëtonio decerptâ, & Rodolphi Agricolç in Controversias seu Declamationes commentario. Ferè enim omnes istç, & quç his successerunt editiones, utrumque Senecam, Philosophum & Rhetorem, aut confundunt inter se, aut conjungunt. Exeunte ferè superiore sçculo plures eximii viri desudârunt in hac palçstra. Dionysius Gotofredus, qui novam editionem sex tomis distributam adornavit, quorum ultimo *Conjecturarũ* ejusdem, & *Variarum lectionum* libri 5. continentur: item *loci communes*, sive *Aureorum* libri ex eodem Seneca, & *Nomenclator selectarum dictionum & adagiorum* utilissimus. (hæc prodiit Coloniæ apud Gymnicum anno MDXCIII. haud primùm fortè, cum ejusdem Gotofredi *pro conjecturis* istis suis *in Senecam ad Joannem Gruberium responsio*, Francofurti anno MDXCI. emissa in lucem feratur) Marcus item Antonius Muretus, & Janus Gruterus. Muretus diem suum obiens anno MDLXXXV. dum Senecæ à se emendati pararet editionem, lampada videtur hanc Francisco Bencio Societatis JESU sacerdoti disertissimo tradidisse moriens, è cujus manu ea prodiit quam habemus, Romana, typis Bartholomæi Grassii ejusdem anni MDLXXXV. in folio cum Notis Mureti, & *Indice* Julii Roscii Hortini. Hujus exemplum habent Leidenses in bibliotheca, cujus catalogus prostat, Josephi Scaligeri manu pluribus in locis ad oram annotatum. Quibus quidem Notis Gruterus addidit ex bibliothecæ Palatinæ libris MSS. ut pleraque loca suppleret, confirmaret, corrigeret, illustraret, typis usus Commelinianis apud Heidelbergam anno MDXCIV. in folio adjunctis, cùm disputatione à se habita, cùm Senecæ *De providentia* librum interpretaretur, Romæ III. Non. Junii MDLXXV. tum Nicolai Fabri in *De Claudii morte ludum*, & Marci

Marci rhetoris libros Notis. Audio & anno subsequenti MDXCV. cum iisdem Gruteri Notis, duobus voluminibus in 8°. Senecæ omnia (ignotum mihi unde) prodiisse.

152. Andreas item Schotus & Franciscus Juretus exornando incubuere Senecæ nomini. Nam & Parisiensis ex typographia Jacobi Rosæ anni MDCII. in folio, vel Commeliniana MDCIV. in folio, amborum præfefert Notas. Hinc Justus Lipsius vir clarissimus suam telam orsus est bene de Seneca in publicum merendi, nuncupatâ Paullo V. recens Pontifici Max. primâ suâ hujus operum cum scholiis editione Antuerpiensi anni . . . . quam & aliæ usque ad quartam annis MDCXXXII. MDCXXXVII. & MDCLII. adjunctis ad *Quæstiones naturales* Liberti Fromondi scholiis, sequutæ sunt. Lugduno-Batava successit anni MDCIX. in 16°. auctoris textu contenta. Utriusque Senecæ Marci & Lucii operum cum diversorum commentariis Parisina editio Hadriani Perier anni MDCVII. laudatur inter libros bibliothecæ Lugduno-Batavæ. Aliis tamen ad id tempus visis locupletior surrexit Parisina Petri Chevalier anni MDCXIX. folio: quippe quæ uberiores Notas continet Nicolai Fabri, Andreæ Schoti, Jani Gruteri, Francisci Jureti, Justi Lipsii, Joannis Petreji, Ferdinandi Pinciani, & Joannis Obsopæi, cum adjecto And. Schoti *De claris apud Senecam rhetoribus* libro; tum deinde Frederici Morellii scholiis in *De beneficiis* libros, & præfatione quadam Lutetiæ ab eo habita, tandemque libro isto *Aureorum* Gotofredi. Cui successit altera Parisina anno MDCXXVII. cum eorundem aliorumque commentariis, nempe Mureti, Fabri, Jureti, Gotofredi, Florentis Christiani, Erasmi, Lipsii, Gruteri, Schoti, Pinciani, Petreji, Rhenani, Hadriani Junii, Obsopæi, Frederici Morellii, Ludovici Dorleans, Petri Scriverii, Isaaci Pontani, & Danielis Heinsii. Et sequenti MDCXXVIII. Genevensis, quam Theodorus de Juges eorumdem suprà memoratorum interpretum scholiis, ad calcem uniuscujusque capitis, ut fecerat Lipsius, subjectis digestisque, nova addidit Jacobi Dalechampii medici, quæ ad manum forte fortunâ habuit. Hæc duobus tomis alterum & alterum Senecam repræsentavit apud Alexandrum Pernetum, & apud Stephanum Gamonetum. Parisiis Lugdunique Batavorum anno MDCXL. duplex alia editio tribus tomis in 12°. absque ullis Notis facta fuit, fortaseque aliæ alibi. Sequuntur aliæ duæ Lugduno-Batavæ utriusque Senecæ, à Joanne Frederico Gronovio procuratæ, quatuor voluminibus in 12°. quorum quartus ejusdem auctoris Notas continet. Prodiit prior sereniss. Christinæ Suecorum Reginæ nuncupata Lugd. Batavorum ex officina Elzeviriana MDCXLIX. Posterior magis locuples Amstelodami MDCLVIII.

153. Inedita aliorum alia Senecæ commentaria servant fortasse plura bibliothecæ. Nos Andreæ (non Francisci) Peccii Eugubini illud habemus notum, quod in *Catalogo scriptorum Umbriæ* Ludovicus Jacobillus laudavit. Andreæ enim Peccii de Eugubio anno MCDXXXIII. scriptus in epistolas Senecæ commentarius servatur in libris Ducis Urbini Vaticanæ bibliothecæ cod. 1022. in folio. Item commentaria Gasparini Bergomensis in libros epistolarum Senecæ custodiuntur in eadem bibliotheca Urbinatensi cod. 1026. in folio.

154. Annotatis Latinis editionibus, & illustratoribus omniũ operum; de singularium qui bene meruerint exornatione, aut vel integra vel partis alicujus interpretatione, subjungere animus est. Antiquissimus, ut credo, philosophi ex Latino in vulgarem linguam interpres est ille, qui Joannis II. Castellæ Regis jussu aliquot ejus libros Hispanè tantùm scientibus communicavit, hoc est: *Las epistolas*, *De la vida bienaventurada*, *De las siete artes liberales* (est epist. 88. uti jam diximus) *De la providencia de Dios*. Aliàs qui adjungitur: *De las amonestaciones y doctrinas*, Senecæ non est. De quo nos agimus in *Anonymo* Senecæ interprete in hac priore *Bibliothecæ* parte. Prodiit hæc interpretatio Hispali anno MCDXCI. ac deinde Antuerpiæ apud Jo. Stelsium MDLI. in 8°. Senecam quoque se interpretari intellexit Petrus Diaz de Toledo, qui ejusdem Joannis Regis jussu *Proverbia*, hoc est *Mimos* illos, quos Laberii & P. Syri esse diximus, & Hispanè vertit, & paraphrasi sive glossis explanavit. Petrus Diaz Navarrete serenissimis Ferdinando Hispaniæ Infanti & Isabellæ Reginæ à secretis, septem alios libros vertit: *De la divina providencia*, *De la vida bienaventurada*, *De la tranquilidad del animo*, *De la constancia del sabio*, *De la brevedad de la vida*, *la consolacion à Polybio*. Septimus qui sequitur, *De la pobreza*, fragmentum illud est ex variis ejus sententiis coagmentatum. Porrò quinque *De clementia* libros D. Alphonsus de Rebenga eques Alcantaræ: *De beneficiis* septem Gaspar Ruiz Montianus Benedictinus monachus vulgares fecere. *Flores* ex operibus Senecæ collegit Joannes Martinus Cordero.

155. Gallorum linguæ totum Senecam se communicaturum, interpretationique commentaria & annotationes plurimorum doctorum hominum adjecturum, in se olim receperat Antonius Verdier, ut in *Bibliotheca Gallica* ipse refert. At rem exsequutum esse Petrum de Rier, & quidem laudabiliter, docere nos poterit C. Sorellius in ejusdem inscriptionis libro [i]. Tribuuntur quoque Claudio Seysellio Sabaudo, Taurinensi Archiepiscopo, Gallicè conversa *Opera Senecæ* Lugduni edita MDLVI. [k] atque item Guilielmo de la Teyssoniere Sebusiano [l].

156. Italorum sermone loqui eum fecere, præter alios forsan, cùm Benedictus Varchi, qui *De beneficiis* Florentiæ MDLIV. in 4°. tum Franciscus Lesdonatus, qui *De ira* libros cum annotationibus Patavii MDLIX. Laurentii Pasquati formis, quos etiam nostra ætate iterum convertit Sanctus Conti della Rocca Contrada, Carolo Emmanueli II. Sabaudiæ Duci dedicatos, & anno MDCLIX. Romæ editos, tum Jo. Baptista Donus Florentinus, qui epistolas Venetiis MDXLIX. in 4°. apud Aurelium Pincium publicavere. In bibliotheca certè S. Antonii Veneta, Thomasino teste [m], MSS.

i Cap. 11. *Des Traductions*. pag. 225.
k Auctore And. Rossoti in Syllabo scriptorũ Pedemontanorum, &c.
l Apud eundẽ Rossotum.
m Biblioth. Venetę pag. 13.

MSS. visuntur epistolæ Senecæ Etrusco idiomate eleganter scriptæ: necnon in Medicea tribus exemplaribus, ut è catalogo apparet [n].

157. Germani libris moralibus gaudent Michaëlis Hern industriâ, ut in *Supplem. Gesner. Bibliothecę* Frisius refert. Birgitta Tott matrona nobilis & erudita Danica dedit Senecæ scripta in vernaculum versa Sorę MDCLVIII. in folio, auctore Alb. Bartholino *De scriptis Danorum*.

158. Latinæ operæ *Naturalium quęstionum* libris priùs à Matthæo Fortunato, hinc à Liberto Fromondo mancipatæ, facta est in superioribus mentio. *De morte Claudii* liber cum scholiis Beati Rhenani, unà cum Synesii libello *De laude calvitii*, Basileæ prodiit an. MDXV. In *De clementia* libros Joannis Calvini pestilentissimi hæretici commentarius laudatur à Gesnero in *Bibliotheca*. *De ira* opus seorsum edidit, nescio an adjunctis Notis, Henricus Ernstius professor Soranus Soræ MDCLII. in 12°. Longè verò antiquior illa est opera, quam posuit Dominicus quidam de Peccroli Dominicanus, *Apologeticum* scribens *super lecturam epistolarum Senecæ* (ad quas & commentatus dicitur is, de quo paullò antè, Andreas Peccius) & Lucas Episcopus Auximanus, qui Clementi VI. Papæ nuncupâsse dicitur *Excerpta ex libris Senecæ philosophi, Senecæ Rhetoris, & Senecæ Tragici*, cum Notis: qui duo, uti Labbeus scribit [o], in bibliotheca Regis Galliarum MSS. [p] reperiuntur. Senecę philosophi aureum opusculum *De trãquillitate animi* cum novis accuratissimis Notis Joannis à Cockier non vidimus, quantumvis Leodii MDCVII. in 8°. excusum dicatur. Senecâ plures defloraverunt, & quasi ex amœnissimo horto flores collegerunt: quos inter laudatur auctor *Senecæ Christiani* Augustæ editi MDCXXXVII. in 24°. hoc est, ex sententiis illius institutio hominis Christiani, qui Joannes Bapt. Schellemberg Germanus Jesuita est Philippo Alegambe teste. Hubertus item Scutteputæus sententias utriusque Senecę collectas dedit Antuerpię MDCXIII.

159. Senecę vitam Hispanâ linguâ edidit Joannes Paullus Martyr Rizo Matriti MDCXXV. in 4°. Ad res gestas Senecę ac Neronis politicas & morales observationes vulgari etiam lingua in eo libro cui *Seneca y Neron* inscripsit Matriti edito MDCXLI. in 8°. Ferdinandus Alvarus Diez de Aux elucubravit. *Seneca impugnado de Seneca* liber est Alphonsi Nuñez de Castro ibidem editus MDCL. adversus quem alius pro Seneca insurrexit.

160. Reperiuntur Senecę epistolę MSS. in bibliotheca Veneta S. Antonii [q] non uno codice: item libri alii singulares [r]. Epistolę iterum novem non minus voluminibus seu exemplis in bibliotheca Medicea [s]. librorum *De clementia* duo, *De beneficiis* tria ibidem sunt [t].

n Pag. 83.
o In Biblioth. Ms. pag. 313.
p Cod. 233. & 626. partis 2.
q Thomasinus pag. 15. & 34. Bib. Venetæ.
r Idem pag. 14.
s Catalogus pag. 53. & pag. 82.
t Idem pag. 82.

CAPUT IX.

Idem Lucius Seneca *philosophus cum Tragœdiarum scriptore, licèt plures distinguant. quod videtur Sidonius Apollinaris facere, Terentianus Maurus, Eutropius, Paullus Diaconus. Sidonii duplex sphalma. Viri gravissimi carmina, & maximè Tragœdias, conscripsere. Inter Petrarcham & Boccaccium adhuc super hac re differentia. Rodolphus Agricola notatur, aliique, Tragicum philosophi filium existimantes. Dubium persistere, an omnes Senecæ inscriptæ Tragœdiæ ejusdem poëtæ, an diversorum sint. Senecę tributas quidem à veteribus grammaticis,* Medeam, Herculem furentem, Thyestem, Troadas, Hippolytum, Oedipum, Agamemnona. *Lipsii judicium distinguentis inter earum omnium auctores & gradus. Hujus à Scaligero insignis discrepantia. Danielis Heinsii, Joannis Isaaci Pontani, Gasparis Barthii, Martini Antonii Del-rii, de auctoribus crisis.* Octaviam *omnes ferè rejiciunt. De harum Tragœdiarum stylo & virtutibus, earumque editionibus, ac interpretibus in vulgares linguas, manuque exaratis exemplaribus. Nicolaus Trivet Anglus quis?*

161. NEC solùm vulgari sermone, seu prosaïco, Lucius Anneus Seneca illustravit Latinam eloquentiam; verùm etiam metrico, & numeris ligato. Quintiliani fide [u] novimus in omni ferè studiorum materia eum versatum tractâsse & poësim, legique ejus, *& orationes, & poëmata, & epistolas, & dialogos*. Nec aliud colligitur ex crebro carmine, quo *ludum* suum *de morte Claudii* Imperatoris interpunxit. Feruntur & *epigrammata* in omnium manibus, quæ in exsilio suo scripsisse dicitur [x]. Objectum certè ei ab æmulis apud Principem fuit discipulum, carmina crebriùs factitare, postquam Neroni amor eorũ venisset. Pliniusque junior inter magna exempla, quę ad facienda & amanda carmina fuit sequutus, Annęum appellavit Senecam epist. 3. libri 5. Nec satis scio an ejus sint: certè ei imputantur in codice MS. bibliothecę Cęsareę Viennensis, Petro Lambecio teste libro II. *Commentar.* de hac bibliotheca cap. 8. pag. 935. sequentia duo disticha:

Auro quid melius? Jaspis. Quid iaspide? sensus.
Quid sensu? ratio. Quid ratione? modus.
Vento quid levius? fulmen. Quid fulmine? fama.
Fama quid? mulier: Quid muliere? nihil.

Priscianus certè grammaticus lib. I. hunc versum laudat Senecę:

Gausapa si sumsit, gausapa sumpta probat.

In quo ait Ovidium fuisse eum sequutum. Quare, cùm de ingenio poëticę artis compote certissimus; an auctor sit eorum poëmatum, quę Senecę inscribuntur nomine, hoc est *Tragœdiarum*, disquirere, hoc opus, hic labor. Scimus versatam fuisse hanc ab aliis molam: sed ne argumentum deseramus, retractanda est necessariò à nobis controversia ista ex aliorum observationibus.

u Lib. 10. cap. 1.
x Exstant in edition. Lipsii, Scriverii, aliis.

162. In primis distinguunt plures Senecam Philosophum à Seneca Tragico. Nec subiret de his mirari, qui indoctis nati sæculis antiqua monumenta dijudicare vix poterant, prejudicio titulorum, aut falsis, nescio unde, ortis persuasionibus, absque ullo examine fidem prestantes, aut qui horum ductum sequuti, etiam meliora tempora adepti, adhuc tamen non perruperunt istos carceres. Aliquid majus pondus continet Sidonii Apollinaris testimonium è Carmine 9. *Ad Magnum Felicem*, qui disertissimè duos Senecas, philosophum unum, poëtam alterum, atque u[...] Lucanum, Cordubę alumnos urbis laudat:

Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hic putes legendum:
Quorum unus colit hispidum Platona,
Incassumque suum monet Neronem;
Orchestram quatit alter Euripidis,
Pictum fæcibus Æschilum sequutus,
Aut plaustris solitum sonare Thespin;
Qui post pulpita trita sub cothurno
Ducebant olidæ marem capellæ.
Pugnam tertius ille Gallicani
Dixit Cæsaris &c.

Ab alio item Terentiani Mauri grammatici versu colligi posse videtur scriptorem Tragœdiarum Senecam, non Lucium Anneum, sed eo recentiorem alium fuisse. De carmine ait bucolico:

In Tragicis junxere choris hunc sæpe diserti
Annæus Seneca, & Pomponius antè Secundus.

Nam cùm ejusdem temporis Lucius Anneus Seneca philosophus, & Pomponius fuerit Secundus; malè adaptabitur, nisi Senecę alteri aliquantò inferioris philosopho ętatis, quòd Pomponius eum precesserit. Ab Eutropio quoque & Paullo Diacono Seneca Tragicus alius à Philosopho videtur existimatus. Et cur M. Fabius in ęvi sui poëtis inter Valerium Flaccum, Lucanum, Bassum, Rabirium, Pedonem, Senecę locum inviderit? Legatur ejus cap. 1. lib. 10. Sed majoribus argumentis credimus, preter Senecam Rhetorem, non alium quàm Philosophum Lucium Anneum ejus filium ęvo isto vixisse, cui Tragici poëtę cognomentum & fama convenire possit. Martialis quidem [y]

Duos Senecas, unicumque Lucanum

dumtaxat agnovit, qui ejus ęvi ęqualis ignorare Marcum patrem Lucii haud potuit. Immo Statius Papinius Lucani natales dum celebrat in *Genethliaco* huic rei scripto, unius tantùm Senecę, hoc est philosophi, ejus patrui, recordatur, haud pretermissurus Senecam poëtam, si non idem, sed alius fuisset, occasione celebrandi poëtę. Hęc ejus carmina de Corduba horum patria:

Lucanum potest imputare terris,
Hoc plusquàm Senecam dedisse mundo,
Aut dulcem generasse Gallionem.

163. Nec ad rem minimum est, quòd ubicumque apud veteres laudantur ex his Tragœdiis versus, non ab alio quàm à Seneca simpliciter appellato, inscriptos videas. Quintilianus [z] *Medeam*, Terentianus [a] quędam ex alia Tragœdia, quam subticuit, carmina, Valerius Probus [b] *Hecubam* Senecę, nil distinguentes laudant. Consentiunt quoque ferè libri omnes in Lucii Annęi Senecę inscriptione *Tragœdiis* prefixa. Nec ulla mentio usquam est aut filii aut fratris Senecę, hoc appellati nomine, quo cum confundi potuerit philosophus, aut carmina controvertere. Sidonius certè haud potest excusari erroris in distinguendis Senecis contracti, cui nempe fortè non fuit notus Marcus, existimavitque Martialē de duobus loquutum, poëtam aliquem à philosopho diversum significâsse. Nec in hoc credi debere magis Sidonio ajunt viri docti, quàm in eo quòd isto ipso carmine cultum à Seneca Platonem fuisse dixerit, qui nullum Academię vestigium libris usquam suis impressum reliquit, eundemque Platonē *hispidum* appellaverit, cujus eloquentiam extollere laudibus omnis ętatis homines nusquam cessant. Adjunxit non ita ęquè aliquis [c], errâsse etiam, dum Lucano tribuit cecinisse Gallicum Cęsaris bellum. Injuriâ quidem. Non enim pugnam à Cęsare in Gallia cōmissam Sidonius à Lucano dictâ significâsse videri debet eo quòd *Cęsarē* appellaverit *Gallicanum*, hoc est, qui in Galliis diu belligeraverit, ac de Galliis triumphum egerit, indeque ad pugnam à Lucano descriptam descenderit.

164. At Mauri Terentiani ordo servatus inter Senecam & Pomponium Secundum, haud quidem evincit sensisse grammaticum non ęqualis fuisse ętatis; sed illud tantùm, priusquam Seneca applicuerit poësi & Tragœdiis animum, ejus studii famâ Pomponium floruisse; sive Senecam & Pomponium hoc ipsum, de quo loquitur, antè factitâsse: ita ut adverbium *antè* non διαιρετικῶς, sed συγκριτικῶς significet. Paulli Diaconi lib. 8. hęc verba sunt de Neronis ęvo: *Hujus temporibus poëtæ pollebant Romæ Lucanus, Juvenalis, & Persius, Senecaque Tragicus. Mussonius atque Plutarchus philosophi.* Quibus videtur potiùs Lucium Senecam poëtis contribuisse, quàm à philosopho distinxisse. Cur enim inter philosophos non laudavit, si alius is fuit? Eutropius vulgaris nihil tale usquam dixit, siquidem Eutropius ille, cujus esse dicuntur *Historiæ miscellæ* à Paullo Diacono editę priores ...... libri, non ille purus est; sed ab eodem Paullo in alium ferè transformatus.

165. Quintilianus frustrà prætenditur, sive quia infensus Senecæ patri Marco ob Quintiliani senioris (fortè parentis) famam studiorum contemptim habitam, Senecæ nostro parùm se ostendit æquum, cùm de eo sermonem habuit; sive quia epici operis poëtas ibi, non alios laudare intendit. Nec item poëticis studiis gravitas repugnat philosophi. Plinius certè junior doctissimos, gravissimos, sanctissimosque homines carmina ait [d] scriptitâsse (pluresque nominat, qui Senecæ gravitate morum ac philosophiæ professione minimè cesserint) præsertim Tragœdias, quas omne genus scripti superare gravitate vates [e] credidit. Martinus Antonius Delrius [f] & Joannes Isaacus Pontanus [g] consuli de tota hac re possunt.

166. Invaluit, fateor, multis sæculis ignoratio *Tragœdiarum* auctoris, & adhuc manet vel apud eos qui judicio, non præjudicio aliorum, de his rebus censent. At veteribus persua-

y Lib. 1. ep. 62.

z Lib. 9. cap. 2.
a De metris. titulo De tertia tomi Hendecasyllabi.
b Lib. 1. Grām. instit. De syllab. natural. & de adverbiis.

c Del-rius in Proleg. ad Seneca Trag. lib. 2.

d Lib. 5. ep. 3.

e Ovidius.

f In Proleg. ad Tragœd. lib. 2.
g Proleg. ad easdem.

ſuaſio fortè inerat (uti jam vidimus) de duobus Senecis Philoſopho & Tragico. Quam opinionem nondum ſatis afflixit jam à Petrarchę ævo clarior antiquitatis cognitio. Hic enim in quadā epiſtola h Senecam moralium operum auctorem, Tragœdiarum eundē eſſe auctorem apertè dixit, nec ullo aut altero ulteriori teſtimonio confirmat. Hujus veſtigiis incedunt qui inter philoſophi opera libros (ita vocant) *Tragœdiarum* referunt, Vincentius Bellovacenſis i; Jacobus Philippus Bergomenſis k; Jacobus Magnus l, Hieronymus Avantius, Daniel Cajetanus, Senecę illuſtratores. Eodem tempore Joannes Boccaccius aliter ſenſiſſe dicitur, & Collutius quidam, vir diſertiſſimus appellatus, uti Xicho Polentonus ſcribit in *Vita Senecæ*. Hic eſt Collutius Pierus Florentinus poëta, & philoſophus, cujus Poccianţius meminit in *Catal. ſcript. Florent.* cujus certè epiſtola ad fratrem ſuum hanc quæſtionem continet, quæ quidem præcedit *Senecæ Tragœdias* in codice Vaticano manu eleganti ſcripto num. 1645. ad quas & notas marginales Collutius fortè idem oræ affixit, Lucæ, uti ait, editas. Et Rudolphus Agricola m quàm fœdè hallucinatus eſt, horum errori adhærens, qui Lucium Annæum Senecam philoſophum tres habuiſſe filios, Senecam alterum, Tragœdiarum auctorem, Novatum, & Melam Lucani patrem exiſtimavere! Lilius quoque Gregorius Giraldus, aut filium, aut fratrem philoſophi, uti & Collutius in prædicta epiſtola, Tragicum credidit n. Diſtinguere poëtam à philoſopho alii contenti ſunt, ut Matamorus noſter o, Joan. Mariana p, Ambr. Morales q, Joannes Vaſęus r, Marinæus Siculus s. Pendent utrumque referentes, ac nuſquam pedem figentes, Eraſmus t, Alciatus u, Gellius Bernardinus Marmita x, Petrus Crinitus y. Decoxit ferè jam de duobus Senecis opinio, manetque controverſia, utrum uni Senecæ philoſopho decem *Tragœdiæ* omnes, quæ in unum ſyſtema pridē coïvere, tribuendę ſint, an inter Senecam & alium ſeu alios anonymos dividendæ. Nec inſcriptiones manuſcriptorum codicum litem dirimunt, variantes in deſignando auctore: nam & *M. Annæi Senecæ*, & item *L. Publii Senecæ* qui præſeferrent nomen, Hieronymus Commelinus vidit, & qui *Marci*, Lipſius.

h Lib. 4. *epiſtol. famil.* videnda & epiſtola 10. libri *epiſtol. ad viros illuſt.* & epiſt. 3. libri 3. *Rerum memorab.* cap. 3.

i Spec. Hiſtor. lib. 8. cap. 102.

k *Supplem. Chron.* lib. 8.

l *Sophologii* lib. 8.

m Præfat. ad *Quæſtion. naturales Senecæ*.

n Dial. 8. *De Poetis* pag. 316.

o In *Apologetico*.

p Lib. 4. *Hiſt. Hiſp.*

q Lib. 9. *Hiſt. Hiſp.* cap. 10.

r In *Chron. Hiſp.*

s *De laudibus Hiſpaniæ*.

t Prol. ad Senec.

u Lib. 4. *Parergon* cap. 14.

x Præf. in *Tragœdias*.

y *De Poetis Lat.* cap. 54.

167. *Medeam* certè Quintilianus Senecæ attribuit lib. 9. cap. 2. *Interrogamus* (ait) *aut invidiæ gratiâ, ut Medea apud Senecam:*

Quas peti terras jubes?

Qui verſus hodie in *Medea* Tragœdia legitur z. Ex *Hercule* autem *furente* hos verſus laudat Senecæ nomine Terentianus Maurus a:

Exemplum Senecę dabo:

Thebis lęta dies adeſt:
Aram tangite ſupplices;
Pingueis cędite victimas.

Ex *Thyeſte* Lactantius, ſive Luctatius, Papinii interpres b, hoſce:

Neſcitis cupidi arcium,
Regnum quo jaceat loco.

Qui & hodie exſtant c. Hanc, ne erres, ſub *Tantali* appellatione Dominicus Nanus in *Polyanthea*, nec aliam hactenus ab ullo tributā Senecæ, frequenter laudat. Quod Georgius Fabricius in Notis ad eam Tragœdiam advertit. Præterea Senecæ *Hecubam* Valerius bis laudat Probus d, ut *hymen* maſculini generis cōfirmet aliquando eſſe, & ex ea hunc verſum:

Quicumque hymen funeſtus, inlętabilis.

Et ut *illic* adverbium poſtremam recipere longam, hoc laudato verſu:

Ilium eſt illic, ubi fumus altè.

Qui duo *Troadibus* vel nunc exſtant e. Potuitque aliàs hæc *Troadum* Tragœdia indigitari ab Hecuba earum præcipua, ſicuti & *Phędra*, quæ nunc *Hippolytus*. Nam ex *Phędra* Senecę Pri[illegible]nus f hunc advocat, qui *Hippolyti* verſus [illegible]:

Hippolyte, nu[illegible] compotem voti facis.

Quo *Phędrę* nomine in codice Lipſii inſcriptam fuiſſe hanc Tragœdiam, ipſe in Notis ad *Hippolytum* ſcriptum reliquit. Tandem *Oedipum* dixeris, conſentiente iſto grammaticorum ævo, ejuſdem noſtri eſſe, cum Valerii Probi hæc ſint è lib. 1. *Oedipodis*, & *Oedipodę Seneca:*

Oedipodis domus.

Niſi quòd in hujus tituli Tragœdia aliter legitur h:

Ambigua ſoli noſcere Oedipodę datur.

Et alibi i:

Natura in uno vertit Oedipode novos
Commenta partus.

Et alibi k:

Vultus Oedipodem hic decet.

Immo & *Agamemnonem*: cùm Priſcianus l è Seneca laudet quòd *compote voto* dixerit, uti habet *Agamemnon* m vulgaris:

Compote voto reddunt grates.

His ergo grammaticis fidem qui præſtaverit, Senecæ is tribuat neceſſe eſt ſaltem has ex decem Tragœdiis, *Medeam*, *Herculem furentem*, *Thyeſtem*, *Troadas*, *Hippolytum*, *Oedipum*, & *Agamemnona*.

168. E recentioribus, qui non unius eſſe omnes auctoris exiſtimavere, nullus alii concordat, ſi excipias eos qui generaliter loquuntur, nec de ſingularibus cenſent, ut Gaſpar Barthius n, Gerardus Joannes Voſſius o, & alii. Juſtus Lipſius tres aut quatuor ſubodoratur p. Senecæ philoſopho *Medeam* attribuit unam, Quintiliani dicto audiens. *Thebaïdem* alicui ex ſuperiore Auguſti aut bellorum civilium ævo, cui certè palmam inter omnes defert. Alias Lucio, aut Marco Senecæ; ſed nec philoſopho, nec patri philoſophi, verùm inferioris ſub Trajano ætatis. *Octaviam* demum alii, valdè ab omnibus illis diverſo quàm ſeverè judicat verbere eruditorum, non plauſu excipiendam. Cui ferè conſentit in extollendis ſupra alias *Medeam* ac *Thebaïda* Gaſpar Scioppius in *Conſultat. de ſcholarum & ſtudiorum ratione*. Quintus Septimius Florens Chriſtianus in Notis ad *Thebaïdem*, hanc & *Oedipum* Senecæ magni quaſi geminas vocat. In *Thebaïde* putida multa & affectata eſſe cenſuit Joſephus Scaliger, quæ Lipſio *alta, docta, grandis, ſcripti gemmula, & inter prima Romana ſcripta*. Eidem Scaligero non tam vilis eſt *Octavia*, quàm Lipſio eſt; immo digna Senecæ ævo. *& critici* (ait) *qui aliud ſentiunt, ſomniant*. Quis crederet criticæ hos coryphæos ſic diverſa ituros?

z Actu 3. verſu 453.

a *De metris*, ubi ſuprà.

b Lib. 4. *Theb.*

c Choro ſecundi Actus verſ. 341.

d Lib. 1. *Inſtit. gramm.*

e Actus 4. initio verſ. 862. & in choro ejuſdem v. 1054.

f Lib. 6. Gram. p. 710.

h Actu 2. verſ. 216.

i Actu 5. v. 943.

k Verſ. 1003.

l Lib. 6.

m Choro 2. v. 365.

n Ad lib. 1. Thebaid. v. 53.

o *De poetis Latinis* cap. 3.

p In Notis ad eas, & epiſt. ad Raphelengiū.

169. Da-

169. Daniel Heinsius Dissertat. *De Tragœd. auctoribus* aliis accuratiùs, Lipsianis Tragœdiis quatuor, diversimodè autem consideratis, quintam addidit: *Troades* nimirum cum nulla Græcarum conferendam, *Hippolytum* divinum opus, & Latinorum paucis cedens, *Medeam* dignam quæ ejusdem argumenti Ovidianam sequeretur, Lucio Annæo nostro, *Herculem furentem*, *Thyestem*, *Oedipum*, & *Agamemnona* Marco Senecę alicui, non Rhetori, ac Lucii genitori; tres reliquas singulis diversis adscribens, nempe *Thebaïdem*, quam indignam prorsus esse eâ Lipsii commendatione, *Herculem Oetæum* nec Senecarum ævi, nec Latinam quidem semper, cujus talia reprehendit multa, tandemque *Octaviam* triviali prorsus moneta percusam censet. At observavit idem in *Medea*, quicquid sequitur post versum 652. chori tertii hunc:

Idmonem quamvis bene fata nôsset.

pædagoguli alicujus esse; ita mendaciis, anachronismis, striblíginibus, ineptiis scatet. Joanni deinde Isaaco Pontano philosophi sunt *Medea*, *Troades*, *Hercules furens*, *Hippolytus*, *Thyestes*, quarum laudati grammatici meminerunt sub Senecæ nomine, & forsan *Oedipus*, eaque quam Nero apud Dionis Xiphilinum præter *Herculem furentem* atque *Thyestem* egisse dicitur, *postquam* (ut ait Tacitus q) *amor ei carminum venisset*. De reliquis, potiùs quàm interponit judicium suum, eorum redarguit, qui Marco illi quasdam tribuunt ut philosopho abjudicent: eo præcipuè argumento, quòd quæ sunt philosophi, stoïcismi dictata sæpè ingerant, aliæ minimè, productis passim locis, harum stoam, illarumque sectas alias redolentibus.

q Lib. 14. Annal.

170. Gaspar Barthius de auctore omnium ambiguus, *Thebaïda nobile drama vocat* r: *magni enim & præclari ingenii, haud dubiò ex Annæa domo, si non Senecæ ipsius, quò tamen animus valdè proclivis est, fœtus* (inquit) *est. nec ad implendas leges Tragœdiæ scriptum, & tantam acutarum sententiarum vim trahens, ut meritò laudari princeps sui generis possit*. Oedipum spernit s omnino, *tamque futilem* credit, ut se ejus pudeat.

r Ad lib. 4. Theb. Statii v. 1. & ad Lib. 7. v. 485.

s Ad Lib. 4. v. 1.

171. Martinus autem Antonius Del-rius, quo *nemo criticorum meliùs Tragœdias recoxit* (ut Jani Gruteri verbis utar t) *commentator* ab eodem *optimus* dictus, unius Senecæ omnes decem esse olim existimaverat, cùm *Adversaria* sua ad eas formaret: à qua opinione in Prolegomenis de harum auctore postea editis utcumque abiit, *Octaviam* excipiens, de cætero iis subscribens, qui unum Senecam philosophum omnium auctorem agnoscunt. Istam autem *Octaviam*, quam Jul. Cæsar Scaliger *Neronem* contra librorum fidem appellat u, suspicatur x, uti & Vossius y, aliique, Annei Flori esse qui in Hadrianum Augustum lusit, & *Breviarium historiæ* scripsit, quem appellatum fuisse L. Annæum Senecam Florum verisimile esse ait. Profectoque ipsum hujus Tragœdiæ textum prodit Nerone vivo, qui supervixit Senecæ, minimè potuisse scribi. Scaliger autem filius, Scevæ Memoris, cujusdam poëtæ qui sub Domitiano floruit, cujusque *Herculis* Tragœdiæ meminit Fulgentius, putavit opus *Octaviam* esse, uti Vossius idem z & Ægidius Menagius a notant. At prudenter, judicio meo, Del-rius, quem puduit fortasse, uti & nos, inter tot viros hujus studii principes tam contraria sentientes novam sibi censuram deferre.

t In Notis ad Thebaid.

u Lib. 1. poet. cap. 8.

x In Comm. ad Octaviam.

y De Hist. Lat. lib. 1. cap. 30. & De poetis Latinis cap. 4.

z Cap. 3. De poetis Latin.

a Observ. ad Laërtium lib. 6. pag. 141. col. 2.

172. Existimationem jam subjungimus de his Tragœdiis generaliter habitam. Accium, Pacuvium, Titium, Cassium Parmensem, Varium, Ovidium, cujus *Medea* laudatur, Pomponium Secundum, Tragicosque omnes alios perdidimus. Unus instar omnium superstes Seneca, nulli Græcorum (quantumvis inventiones his debeantur) majestate carminis inferior, cultu verò aut nitore vel Euripide major, ab Scaligero b reputatur. Æschylum & Euripidem videtur imitari voluisse, si Crinito c credimus, Sophoclem alicubi, sed frustrà, si eidem Scaligero. In choris describendis superâsse omnes Græcos censuit Bartholomæus Riccius *De imitatione* d docens: à quo & Senecæ copia jure celebratur, *qui cùm tot fabulas scripserit* (& hic inter illos est qui favent philosopho) *novus tamen semper appareat, nunquam sui similis, neque qui quod aliàs dixisset, in alium mutuetur locum, ut flumen qui fluit semper, neque quę aqua semel pręterlapsa est, unquam relabatur*. Martus Antonius Muretus e poëtam hunc *pręclariorem, & vetusti sermonis diligentiorem*, existimavit, *quàm quidam ineptè fastidiosi suspicarentur*. Cujus hæc opera mirâ sententiarum & rerum ubertate referta, *eam* (Giraldus f inquit) *auctoritatem apud patres nostros comparavere, ut quò quis plures ex iis versus memorię mandâsset, eò magis à doctioribus commendaretur; à plerisque tamen* (adjungit) *qui naris emunctioris essent, in ordinem quodammodo tempore suo redacta*.

b Lib. 6. Poet. cap. 6.

c De poetis, in eo.

d Lib. 1.

e Lib. 12. Var lect. cap. 4.

f De poetis Dial. 8.

173. Hæc fama unici, & tam insignis Tragœdiæ Latinæ auctoris, invitavit eruditorum quamplurimos, ut abstergerent ab eo quicquid injuriâ temporum rubiginis adhæsisset, & ad typorum lucem labis purum, quoad fieri posset, adducerent. Hi partim lucubrationes suas in lucem ediderunt, partim cecinisse hactenus sibi solis videntur. Prætereo ex antiquissimis prioris generis qui lucem viderunt, Lactantium sive Luctatium grammaticum, & ipsum Papinii scholiasten (cujus *Periochę* harum Tragœdiarum è MS. codice à Georgio Fabricio editæ olim sunt, quæ ferè in omnibus editionibus conspiciuntur) & ad recentiores me converto, postquam revixit studium critices, huic Spartæ adornandę intentos. Primus, quod sciam, huc studium suum intendit Nicolaus Franceth Dominicanus, domesticis suis ignotus, cujus MS. in has *Tragœdias glossa* conservatur in bibliotheca Ferdinandi Coloni Ecclesię Hispalensis, cum epistola quadam ad auctorem F. Nicolai Episcopi Ostiensis & Veliternini. Hic fuit Nicolaus Martini de Prato ejusdem ordinis Prædicatorum Cardinalis Episcopus Ostiensis creatus anno MCCCIII. defunctusque anno MCCCXXI. Avenione, teste Ughello in *Italia sacra*. Et quidem decimo quinto seculo duos illustratores habuerunt *Tragœdiæ*, Gellium Bernardinum Marmitam Parmensem, Danielemque Cajetanum Cremonen-

monensem, quorum cum commentariis (quot autem post principem editionem annis ignoramus) excusę Venetiis fuere, cum prioris scilicet anno MCDXCII. cum posterioris sequenti anno. Exstat in laudata Coloniana bibliotheca Hispalensis Ecclesiæ altera editio Veneta earumdem Tragœdiarum cum commentario Bernardini Marmitę anni MDX. in folio, in quo codice per oram frequentes exstant notę, ut in aliis pluribus veterum libris, eorum possessoris Ferdinandi Columbi magni Christophori filii. Diximus de prima editione nil nobis certum esse, nisi ea Herbipolensis sit, quam optimam & emendatissimam Del-rius vocat, cui nulla anni nota præfixa est, sed hi versus tantùm subjecti;

Clauditur iste liber Senecæ repetendus in omne
Ævum: hunc ardenti pectore lector ama.
Præssitrat Herbipolis Martinus in urbe decenter
Lipsec. Hoc munus candide lector ama.

Sequutę sunt Veneta editio MDX. Philippi Pincii, Florentina Philippi de Giunta MDXIII. quam procuravit Benedictus philologus Florentinus, Dominico Benivenio Sancti Laurentii Florentię urbis canonico dedicatam, indeque anno MDXV. Parisiensis cum commentariis Jodoci Badii Ascensii, & emendationibus Maserii, & aliorum duorum.

174. Paullò post, ferè trium millium erratorum correctione à Hieronymo Avantio Veronensi meliores factas edidit anno MDXVII. (Venetiis item, ut credimus) Andreas Asulanus: easdemque sic emendatas cum laudatis Marmitæ atque Cajetani *expositionibus* anno MDXXII. Bernardinus de Vianis, typographus & ipse Venetus, Basileensem Henricopetrinam anni MDXXIX. 8o. Lugdunensem Gryphianam MDXXXVI. à Ludovico Carrione curatã, Lipsiensemque typis Ernesti Vogelini, & hanc cum *variis lectionibus* Georgii Fabricii Chemnicensis, & epistola *De Tragœdiarum usu* ad Palatinos fratres Wolfgangi Comitis filios alii laudant. Georgius hic Fabricius post Hieronymum Avantium *De generibus carminum apud Senecam* commentatiunculam adjecit. Qui & ex omnibus Tragœdiis centurias IV. *Proverbiorum* collegit aliàs, ediditque Lipsię typis ejusdem Ernesti Vogelini anno MDLXVI. nisi hæc editio sit Lipsiensis nuper laudata. Ponè it Antuerpiensis Plantini cum adversariis Martini Antonii Del-rii: at in hoc saltem minùs accurata, quòd quæ hic in *adversariis* monuerit se tollere & corrigere, non sunt in textum relata. Hæc prodiit anno MDLXXVI. Cui successit Lugduno-Batava MDLXXXVIII. cum Justi Lipsii *animadversionibus* ex veteri libro optimæ notæ, ac celebri illa præfatione seu epistola ad Franciscum Raphelengium *De Tragœdiarum scriptore*, unaque ipsius Raphelengii Notis. Quæ editio Lipsiana repetita fuit Heidelbergæ anno sequenti MDLXXXIX.

175. Eodem autem ann. MDLXXXVIII. *Thebais* edita est Parisiis à Frederico Morellio cum Q. Septimii Florentis Christiani Notis. Laudatur & Martini Nutii Antuerpiensis anni MDCI. in 16o. apud Draudum, & eã antiquior Genevensis Jacobi Staër MDXCIX. in 16o. Ex eodem bibliopolio Commeliniano exiit altera Heildelbergensis editio anno hujus sęculi quarto cum Jani Gruteri Notis. Lugduni deinde Batavorum prodiit cum Scaligeri *animadversionibus* anno MDCXI. eodemque cum Danielis Heinsii, quas pręcedit *De Tragœdiarum auctoribus* dissertatio doctissima. Emicuit postea MDCXX. copiosissima illa hujus Tragici operis editio Parisina Petri Billaine typis in publicum data cum titulo *Syntagmatis Tragœdię Latinę* tribus partibus divisi; quarum prima hęc continet: *Prolegomenôn* libros tres, scilicet primum *De Tragœdia*, secundum *De Lucii Annęi Senecę vita & scriptis*, tertium *De versibus Tragicis, maximè Senecę*. Accedunt *fragmenta veterum poëtarum Tragicorum, & opinationes in easdem*. Secunda pars hęc: *L. Annęi Senecę Tragœdias novem*; incerti auctoris *Octaviam*. *Adversaria* in has olim excusa, *nunc emendata*. Tertia demum *commentarium* novum in easdem, & *indices* totius *syntagmatis*.

176. Atque hoc eodem anno, quasi fatali Senecæ illustrando, Lugdunensem illam Hollandicam Joannes le Maïre typographus ex recensione & musæo Petri Scriverii foras emisit cum *Animadversionibus & Notis* Lipsii, Raphelengii, Q. Septimii Florentis Christiani, Hieronymi Commelini, Scaligeri, Gruteri, Heinsii, Georgii Fabricii, jam laudatis, & Joannis Isaaci Pontani non antea editis. Subjecta sunt (uti aversa frontis præsefert pagina, nam liber meus quæ sequuntur non habet, reservata forsan alteri volumini, quod non vidimus) ejusdem Petri Scriverii *Collectanea veterum Tragicorum, Livii, Ennii, Nævii, Pacuvii, Accii, & aliorum fragmenta. De iisdem amplissima testimonia & elogia veterum: item nomenclator omnium Latinorum Tragicorum.* tandem *Gerardi Joannis Vossii castigationes & Notę in fragmenta*. Ex eadem urbe & officina Guilielmi Jansonii anno MDCXXIV. eędem prodierunt sine ullis Notis: uti ex Amstelodamensi alia cum Notis Thomæ Farnabii anno MDCXXIII. in 12o. Joannes Fridericus Gronovius, cum Notis propriis & variorum edi curavit Lugduni Batav. MDCLXI. & fama est novam editionem parari à Jodoco Plumero Amstelodamensi bibliopola. *Annotata* verò in Senecæ has Tragœdias continet liber annotatorum Jacobi Bononiensis Parisiis editus in folio ab Ascensio anno MDXI. cujus in Lucano postea mentio erit. Matthęus quoque Raderus ad *Medeam* commentarium Monachii apud Melchiorem Segin edidit anno MDCXXXI. in 12o. qui & reliquisse refertur similes alios in *Troadas, Thyestemque*. Audio etiam de editione Genevensi apud Jacobum Crispinum MDCXXVII. in 4o. *Medeam* ac *Thebaïdem* seorsum ab aliis editas Ingolstadii in officina Sartorii monet Draudus.

177. Latent alii Tragœdiarum codices & earum illustratores in bibliothecis manu dumtaxat exarati. Laurentina regia Scurialis duos habet codices, utinam ab incendio magno illo anni MDCLXXI. superstites. Primum membranaceum literis paullò vetustioribus scriptum, in folio: secundum eodem genere scripturæ cum *cõmentario*, quod auctor *Catalogi*

pro

pro certo se habere ait S. Thomæ Aquinatis esse. Ego autem nusquam legi de hoc ejus opere. Venetiis in S. Antonii publica quam fundavit Dominicus Cardin. Grimanus, *Tragœdię* visuntur eleganter scriptę [g]. Medicea bibliotheca XII. habet exempla [h]. Patavii apud canonicos regulares S. Joannis in Viridario, atque item in bibliotheca Eremitarum, scriptum exstare *super Tragœdias Senecę*, auctore Nicolao Treveth Dominicano, sodalis Philippus ait Thomasinus [i]. Qui etiam asservatur in bibliotheca Vaticana inter libros Ducis Urbini codice MS. 996. in folio. incipit: *Tria genera Theologię*, &c. Nicolaus hic fuit Treveth, vel Trivet, Anglus, qui floruit circa annum MCCCLX. scripsitque inter alia humaniora & historica super declamationes Senecæ, quem commentarium ei Gesnerus, Antoniusque Senensis tribuunt, non hunc super ejusdem Tragœdias. Ambrosiana Mediolanensis pulcherrimum habet harum codicem cum argumentis Albertini Mussati. Patavinus hic fuit variorum operum auctor, Gesnero teste. Dionysius item Thuscus de Rubertis è Burgo Sancti-sepulchri, ordinis Eremitarum, qui florebat circa annum MCCCXXVIII. *super Tragœdias* scripsisse *commentaria* in Jacobilli *Catalogo scriptorum Umbrię* refertur. Italicâ linguâ scriptum in easdem Tragœdias commentarium servat bibliotheca regia Parisiensis, Labbeo teste [k]. In bibliotheca S. Marci Venetiis MS. esse Tragœdiarum codicem moniti à Draudo [l] sumus.

g Thomasin. in Biblioth. Veneta, pag. 15.

h Catalogus pag. 47.

i In Biblioth. Patavina Ms.

k In Nova bibliotb. Ms. pag. 331.

l Bibliotheca pag. 1196.

178. Nec minùs alteram illustrationis operam, maximi semper habitam, quę in convertendis Latinis in vulgares linguas monumentis ponitur, adhibere Tragœdiis Senecę curaverunt civiliores Europę nationes. Apud nos vetustissimo translatum sermone hoc opus vidit olim D. Thomas Tamajus [m]. Et quidem Catalanorum linguâ conversas inter libros exstitisse Gabrielis Sorę Aragonensis ex ejus liquet libro indice. Nec ante multos annos *Troadus* vertit in Hispanicum, atque eruditis suis tractatibus, *Nueva idea de la Tragedia*, & *Exercitacion escolastica del Theatro*, quasi paradigma quoddam adjunxit, D. Josephus Antonius Gonzalez de Salas eques Calatravensis, doctus ille Petronii Arbitri explanator, cujus nos loco suo mentionem faciemus. Italis vulgarem fecit *Thyestem* Ludovicus Dulcis. Et nonne omnes? Sic enim audivimus. *Agamemnonis* Gallicè converse à Carolo Toustain, & Parisiis apud Martinum Juvenem anno MDLVI. in 4°. excusæ Draudus [n] meminit. Sed Michaëlis de Marolles Abbatis de Villeloin prosaïcam Senecę *Tragœdiarum* interpretationem laudatam video in *Bibliotheca Gallica* [o] C. Sorellii regii chronographi.

m In Catalogo librorum Hisp. Ms.

n In biblioth. peregrin. pag. 160.

o Cap. 11. Des Traductions. pag. 228.

CAPUT X.

De M. Annæo Lucano, & Acilio Lucano *ejus avo materno, quorundam operum auctore. Lucani vitæ duæ antiqui auctoris, forsan Suëtonii Tranquilli. De matre ejus Acilia Lucana. Joannes Ægidius Zamorensis taxatur. Portentum in puero aliis commune. Magister Cornutus. Emendatur sæpiùs conjecturâ Vitæ auctor. Quæstura ejus, & qua ætate. Quænam caussæ indignationis adversus Neronem. Conjuratio in eum & mors. Carmina quædam è Pharsalico opere à moriente cantata. Opera quæ scripsit non exstantia. Statius de his sæpè enodatus. Barthius reprehensus. Pomponii Sabini versus de Lucano & ejus scriptis.* De bello civili *decem libri superstites, deque eo judicium veteris & nostræ ætatis. Historicusne an poëta Lucanus? De Polla Argentaria Lucani uxore. Explicatur Sidonius. Barthii inconstantia. Panegyrici ad Pisonem an Lucanus auctor? & quisnam hic Piso? De* Pharsaliæ *illustratoribus, editionibus, & in vernaculas Europæ linguas translatoribus.*

179. SUMMI hujus poëtæ res juxta morem hujus commentarii descripturis, religio esset aliis quàm veteris, ut suspicari datur, *De vita* ejus auctoris vestigiis insistere. Hunc è commentario, uti ajebat, vetustissimo, Joannes Britannicus edidit primus, & ut germanum antiqui ævi monumentum ferè reputari videas. Sed qualem? duæ enim sunt *Vitæ:* atque ambas attribui Suëtonio Tranquillo, ut caput sit libelli ejus *De poëtis*, passivum est inter criticos. Gerardus Joannes Vossius hanc probat quæ incipit: *M. Annæus Lucanus patrem habuit*, &c. Ex ea enim sunt quæ explicat lib. 1. *De historicis Latinis*, cap. 26. & fortè Barthius *Animadv. ad Statii Genethliacum Lucani* in principio. Sed idem Barthius utramque vidit, percurritque judicio critico *Adversariorum* lib. 23. priorem hanc, cujus nos verbis inhæremus, cap. 3. (quam initio Suëtonii fuisse, deinde glossis effarctam & contaminatam etiam alibi ait [p]) posteriorem cap. 28. Josephus Scaliger alteram vidit, ut constat ex ejus in *Culicem* Virgilii Notis. Habemus nos hîc eam, quam edidit cum Lucano suo variorum Notis illustrato Lugduni Batavorum anno MDCLVIII. Cornelius Schrevelius, & hujus vestigiis inhæremus, Lucani res breviter descripturi. Alteram Grotius edidit in editione sua Lucani, estque in antiquissimis editionibus anni MCDLXXV. MCDLXXVII. fereque in omnibus quæ subsequutæ sunt.

p Ad lib. 2. Sylvarum 7. v. 1. & ad lib. 6. Theb. v. 322.

180. Marcus Annæus Lucanus (ait) *patrem habuit M. Annæum Melam ex provincia Bætica Hispaniæ interioris* (fortè *ulterioris*: nec *interioris* displicet) *Cordubensem, equitem Romanum, illustrem inter suos, notum Romæ & propter Senecam fratrem, clarum per omnes virtutes virum, & propter studium vitæ quietioris, quod sequens, magis à turba recedebat, minus latebat.*] De patre Lucani testimonium habemus Taciti lib. 16. *Annalium*, quo loco de Annęo Mela agens, *idem Annęum Lucanum* (inquit) *genuerat, grande*

grande adjumentum claritudinis. de quo loco suo egimus. Nec dubito quin de Mela intelligendum sit quicquid de vitæ quietioris studio nuper audivimus: quasi allusum sit ad ejusdem Taciti hoc: *Mela quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat*, quamquam adjungat suo more Tacitus: *per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentiâ æquaretur: simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat per procurationes administrandis principis negotiis*. Aut potiùs ad Lucii philosophi ejus fratris censionem de Mela & Gallione, cujus loco suo meminimus.

181. *Matrem habuit & regionis ejusdem & urbis, Aciliam nomine, Acilii Lucani filiam oratoris* (Barthius corrigit prudenter, *orator is*) *opere apud proconsules frequentis, & apud clarissimos viros nonnullius ingenii* (Barthius dispungit, *& apud clarissimos viros, nonnullius ingenii*) *adeò non improbandus, ut in scriptis aliquibus hodie quoque duret ejus memoria, cujus cognomen huic inditum apparet.*] Plura hujus periodi ostendunt, utpote nova & indicta aliis, scripti antiquitatem; matris & avi nomina, quę absque hoc prorsus ignorarentur: matris inquam, nam *Atillæ*, non *Aciliæ* nomine apud Tacitum ea vocatur *Annalium* 15. cap. 56. Et *Aciliam* Cordubæ familiam fuisse ostendit lapis apud Moralem lib. 10. *Hist. Hisp.* cap. 10. *Acilium* quoque oratorem, sive caussarum defensorem fuisse, atque item ingenii sui aliquot monumentis funeri suo supervixisse: à quo *Lucani* appellatio nostro poëtæ indita fuit. Ingeniosulus verò is [p], qui obrutus ævi sui prorsus ineruditi caligine, sic de Lucani appellatione illinebat chartis: *Dictus est* Agnæus *ab eventu*. Agneos *Grecè*, apes *Latinè*. *Refert namque Vaca commentator, quòd cùm natus esset Lucanus, super ejus verticem examen apum consedit: unde ab apibus cognominatus est* Agneus. *Vel dicitur* Lucanus *à* luceo, *quia prę aliis poëtis* luxit, *idest splenduit opus ejus*. *Vel secundum vulgus* Lucanus *dicitur, quia de* Luca *castro, quod est prope Cordubam, exstitit oriundus. Sed primum authenticum exstat magis*. Haud potuit ineptè aut falsò magis quicquam dici. Nihil enim tam certum est, quàm quòd ἁγνὸς *castum*, μέλισσαι autem *apes* significent; nullaque sit ἁγνῷ & *apis* cognatio. De eventu autem illo paullò pòst Vitę auctorem audiemus. *Lucani* autem agnominationis ratio, undecumque insistas, meræ nugæ sunt. *Luque* oppidum est prope Cordubam, nullius tamen famæ aut nominis Romano tempore: quare nec fuisse credimus [q]. *Lucanorum* appellationis *Lucaniam* Italiæ provinciam fundum fuisse non minùs dixeris, quàm Gallorum, Afrorum, Syrorum (quibus nominibus plures sunt appellati) Galliam, Africam, Syriam. His nugis relictis, de Acilio Lucani avo nihil addere habemus, nec scriptorum ejus aliqua extra hanc (quod ego sciam) memoria exstat.

182. *Natus est* III. *Nonas Novembris, C. Cęsare Aug. Germanico II. L. Cęsiano I. Coss. sed in patria sua non valuit educari, fatorum credo decretis, ut id ingenium, quod orbem famâ sui impleturum cresceret, in domina mundi aleretur urbe. Octavum enim mensem agens Romam translatus est.*] Caji Augusti secundus imperii annus hic fuit, quo Coss. fuere idem Cajus II. & L. Apronius Cæsianus. Si ergo (uti in Marci Senecæ mentione jam annotatum fuit) venit is cum filiis Romam Augusto adhuc imperante, & Lucanus Melæ filius Cordubæ fuit natus; necesse est Melam ab urbe rediisse in patriam, ibique uxorem duxisse Aciliam, recentique prole mactum iter in urbem denuò arripuisse. De patria Corduba locuples testis est Statius Papinius in *Genethliaco*. Et quidem ad Marci Lucani infantiam respexisse videtur patruus Seneca, quum in *Consolatione ad matrem Helviam* (Lucani ipsius aviam) *Ab his ad nepotes quoque respice* (inquit) *Marcum blandissimum puerum, ad cujus conspectum nulla potest durare tristitia*, &c. quod placuit viris doctis [r].

183. *Ac ne dispar eventus in eo narraretur ejus qui in Hesiodo refertur, cùm opinio tunc* (Barthius rectè *opinio eum*) *non dissimilis maneret, cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumvolârunt, osque insedere complures, aut dulcem jam tum spiritum ejus inhaurientes, aut fœcundum, & qualem nunc existimamus, futurum significantes.*] Quod hic auctor de Hesiodo & Lucano nos docet, idem referunt de Platone M. Tullius [s], Plinius [t], Valerius Maximus [u], Ælianus [x]. De Pindaro idem Ælianus [y], ac de sanctissimis atque doctissimis Episcopis Ambrosio Mediolanensi, Paullinus in ejus vita; & Isidoro Hispalensi, auctor item anonymus ejus Vitæ. Observavit *Miscella observatione* 5. Mathias Berneggerus, ut solet, eruditè.

184. *Pręceptoribus tum eminentissimis est eruditus, eosque intra breve temporis spatium ingenio adęquavit, unde verò studentes superavit profectibus.*] Inter præceptores Annęus Cornutus fuit, quem virum illo tempore doctrina & eruditione clarissimum Dionis Cassii [z] fide novimus, seu potiùs epitomatoris ejus Xiphilini. Auctor antiquus anonymus *Vitę Persii Flacci* poëtæ: *Cùm esset annorum* XVI. *amicitiâ cœpit uti Annęi Cornuti*. Et mox: *Per Cornutum cognovit Annęum etiam Lucanum ęquęvum, auditorem Cornuti. Nam Cornutus illo tempore tragicus fuit, sectę stoicę, qui libros philosophię reliquit*. Ita habent postremæ editiones, cùm priùs legeretur: *Tragicus fuit sectę poëticę*, ut ex Vossio constat [a], qui auctor fuit correctionis. Poëtam fuisse Cornutum id confirmat, quod Nero cogitans res Romanas versibus scribere, præter alios adhibuisse hunc apud eundem Dionis epitomatorem referatur [b]. Idem auctor vitæ Persii ait Lucanum adeò mirari scripta Flacci (hujus Persii nempe) *ut vix retineret se illo recitante à clamore, quin illa vera esse poëmata diceret*. E Suëtonii Tranquilli *De poëtis* libro hanc *Vitam* esse, uti sunt Horatii, Terentiique, atque illam Lucani nostri, ut jam diximus, Gerardi Vossii suspicio est.

185. *Declamavit & Grecè & Latinè cum magna admiratione audientię.*] Statius certè in *Genethliaco*, utriusque, nedum poëticæ tantùm, eloquentiæ laudem ei consignat.

> *Vestra est ista dies, favete Musę;*
> *Dum qui vos geminas tulit per arces* [c],
> *Et vinctę pede vocis & solutæ*
> *Romani colitur chori sacerdos.*

186. *Ob quod puerili mutato in senatorium* cul-

[p] Joannes Ægidius Zamorensis in *Fragmentis Mss.*

[q] Meminit hujus vanę credulitatis Morales lib. 9. cap. 10. & refellit.

[r] Schoto *De claris apud Senecam rhetoribus*. in Mela. Del-rio *Proleg. ad Tragœdias* lib. 2. cap. 3.

[s] *De divinatione* lib. 1.

[t] Lib. 11. cap. 17

[u] Lib. 1. cap. 6.

[x] Lib. 12. *Variæ hist.* cap. 56.

[y] Ibidem.

[z] Fine lib. 62. *Histor.*

[a] *De poëtis Latinis* pag. 43.

[b] De Cornuto videndus idem Vossius *De hist. Lat.* lib. 1. cap. 26.

[c] Ita pro *artes* rectè correxit Barthius.

cultum, & in notitiam Cæsaris Neronis facilè pervenit, & honore vixdum ætate (ætati forsan) debito dignus judicatus est. Gessit autem Quæsturam, in qua cum collegis, more tum usitato, munus gladiatorium edidit secundo populi favore. Sacerdotium etiam accepit auguratus. Equidem hactenus tempora habita secunda.] Senatorum quidem filii habitum hunc, qui senatorius dicebatur, induebant statim ab assumptione virilis togæ. Suëtonius de Augusto: *liberis senatorum* (ait) *quò celeriùs reipublicæ assuescerent, protinus à virili toga* (hoc est ab induta virili toga) *latum clauum induere, & curiæ interesse permisit.* Pleni sunt hujus observationis rerum Romanarum illustratores [d]. Non tamen dissimulabo suspicari me pro *virili* minus rectè *puerili* scriptum, cùm de filio Annæi Melæ, quem ascendisse ad senatoriam dignitatem nusquam legimus, nunc agatur, qui hoc privilegio frui, aut statim à prætextata, hoc est puerili ætate, latum clauum induendi jus obtinere vix potuisse videtur. Nisi dicamus sub initium Neronis impetratum fuisse ei à Seneca patruo, ut laticlavio pretextam commutaret. Conveniunt enim quòd Lucanus diem suum obierit decimo Neronis anno, ætatis vicesimo septimo, ut videbimus, & quòd decimum septimum ætatis ageret, deponendæ prætextę annum, cùm Nero imperare cœpisset; à quo tempore in hujus notitiam pervenerit, quod auctor Vitæ ait. Questuram aliquo ex sequentibus annis, certè ante diem, gessit. Quantumvis enim quæsturam, notante Ulpiano [e], ingressus fuerit, & quasi primordium gerendorum honorum, sententiæque in senatu dicendæ; ejus tamen, sicut & cujuscũque alterius magistratus, gerendi legitima ætas, nondum venit ante vicesimum secundum, ut ex Plinii quadam epistola [f] colligi videtur, sive vicesimum quintum, ut Justo Lipsio [g], sive vicesimum septimum annum, quod Sigonio [h] & aliis placuisse novimus. De gladiatorum ludo à quæstore Lucano, more tunc usitato, edito, Cornelii duo testimonia sunt. Claudii tempore, hoc est ejus imperii septimo anno, P. Dolabella censuit [i] *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecuniâ eorum, qui quæsturam adipiscerentur.* Rursus ab ejus statim morte, Nerone recèns inaugurato, senatus obtinuit [k], *ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset.* Necessitas, inquam: sed absque ea duravit mos edendi: quod etiam post senatûs hoc decretum fecit cum collegis suis Lucanus.

d Sigoniũ vide *De ant. jure pop. Rom.* lib. 2. cap. 2. Casaliũ *de urbe & Imp. Rom.* cap. 28.

e L. Un. §. 3. *De off. quæst.*

f Lib. 10. ep. 80.

g Not. ad Taciti lib. 3. cap. 29.

h Lib. 2. *De antiquo jure pop. Rom.* cap. 2. Brodæo ad Folleti *de hist. fori Rom.* lib. 5. cap. 8. Narbonæ *De ætate ad omn. act. requisita* anno XXVII.

i Lib. 2. *Ann.* cap. 22.

k Lib. 13. cap. 5.

187. *Quæ autem sequuntur mutata invidiâ & odio Neronis, ipsi exitium, domesticis luctum miserabilem attulerunt. Inter amicos enim Cæsaris, quòd tam conspicuus fieret profectus in poëtica, frequenter offendebatur.*] Offendebat nempe Cæsaris amicos, quòd in poëtica etiam ad invidiam Neronis profecisset; quasi dicat, *inter Cæsaris amicos frequenter offendebatur in id, quòd tam conspicuus &c.* non vulgò nota phrasi. Nisi placet collocatio à Barthio excogitata [l]: *Cæsar enim inter amicos frequenter offendebatur, quòd* &c. sive alia, quam præfert in capite *Adversariorum* suprà laudato.

l In *Animadv. ad Statii Genethliacon Lucani* v. 58.

188. Sequitur: *quippe & certamine pentaterico* (lege *pentaëterico*, hoc est *quinquennali*) *acto in Pompeji theatro laureis, recitante Nerone, fuerat coronatus.*] Geminus Suëtonii locus demore hoc Neroniano recitandi orationes versusque in publico certamine, & coronâ victori oblatâ. *Deinde* (ait) *in orchestram senatumque* (senatûs locus orchestra in theatro) *descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum* (præpositorum certamini) *consensu concessam sibi recepit.* Sic ille [m] non de successu nostro, quo Lucano delatam coronam audivimus: *Et extempore* Orphea *scriptum in experimentum ingenii ediderat, & tres libros, quales videmus.* Obscurum quale genus poëmatis *Orpheus* esset, de quo infrà, ex quo tres supererant libri, nec plures fortè scripserat.

m In *Nerone* c. 12.

189. *Quare inimicum fecit* (sibi) *Imperatorem, quo ambitiosè imitante* (Barthius non sine suspicione glossematis legit, *ambitione intimante*, & alibi [n] *pro ambitiosè imitante*: mallem ego *pro* aut *prę ambitione irritante*) *non hominum tantùm, sed & artium sibi principatum vindicantem, & interdictum* (ita placet cum Barthio [o]) *est ei poëticâ, interdictum est etiam caussarum actionibus.*] Dio confirmat, sive ex eo Xiphilinus, fine libri 62. ὁ δὲ δὴ Λουκανὸς ἐκωλύθη ποιεῖν, ἐπειδὴ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῇ ποιήσει ἐπῃνεῖτο. Id est: *Lucanus autem quòd in poësi admodum laudaretur, prohibitus fuit carmina scribere.* Et Tacitus [p]: *Lucanum proprię caussę* (inquit) *accendebant* (ad conjurandum in Neronem, ut mox dicemus) *quòd famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus assimulatione* [q]. Quod verò adjungit Vita de caussarum actionibus ei prohibitis, docet nos caussas Lucanum actitâsse. Altera illa Vita fragmento quodam apud Barthium laudato lib. 23. *Adv.* cap. 28. eam caussam iræ Lucani prætendit, ægrè tulisse eum, *recitante se subitò, ac nullâ, nisi refrigerandi sui causâ, indicto senatu Neronem recessisse.* Hoc est, frigore, ut exponit, feriendi, & contemptui habere eum se significandi. Insigne exemplum Neronianę iracundię adversus Epirotam quendam victoriâ sese in certamine tragico adversus Cęsarem ipsum efferentem habes apud dialogi *De fossione isthmi* auctorem inter Luciani alios; qui & ait Neronem etiam *Pythicum os* (Pythium oraculum) *unde voces inspirare solebant, obturare conatum fuisse, ut & Apollinem voce spoliaret.* Quem locum observavit [r].

n Ad lib. 2. Sylvar. Statii carm. 7. v. 58.

o Ubi proximè

p Lib. 15. *Ann.* cap. 49.

q Hanc lectionẽ Taciti Barthius tuetur ad lib. 2. Sylv. 7. v. 45.

r Ubi proximè v. 58.

190. *Hoc factum Cęsaris* (prosequitur) *juvenili ęstimans animi calore, speransque ultionem, à conjuratis in cędem Neronis socius assumptus est: sed parum faustè. Deceptus est enim à Pisone & consularibus, aliisque pręturâ perfunctis illustribus viris.*] Conjurationẽ hanc accuratissimè narrat Cornelius *Annalium* lib. 15. à quo nil deduci potest, unde deceptum à sociis Lucanum dicere possimus. Quare Barthius probabat magis ut, *Deceptus est enim cum Pisone* &c. legeretur.

191. *Dum vindictam expetit, in mortem irruit. Nam sua sponte, coactus vitâ excedere, venas sibi pręcidit.*] Usitato tunc appetendi mortem genere, ut manibus carnificis suffurarent se qui ad supplicia quererentur, quo usi sunt in hac ipsa conjuratione Lucius Seneca, Atti-

Atticus Vestinus Consul, ipse etiam Cajus Piso destinatus Imperator. Fertur moriens Lucanus eos versus è Pharsaliç libro nono cecinisse, quibus Tullum Catonis militem in Libya ab Hęmorrhoïde, quod serpentis genus est, morsum elegantissimè & expressissimè describeret:

Sanguis erant lacrymæ: quæcumque foramina novit
Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant
Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.

Uti monet in lib. 5. Taciti Notis Marcus Vertranius Maurus, præter alios. Sed hujus memini, ut ex occasione demirer Christianum hominem de cœlestibus ludentem. *Ii sunt, quos M. Annæus Lucanus fertur dixisse cum in sua resolutus initia cœlo cœlestem animam reddidit.* Quæ verba mihi aurem vellunt, ut impium illum Helvetiorum hęreticorum patriarcham Zuinglium rideam, qui ad Franciscum I. magnum illum Galliarum Regem scribens, cupit eum in cœlo beatum videre, in quo cum aliis cœlitibus *Herculem*, *Theseum*, *Camillum*, *Scipiones* collocare haud veritus fuit, quod à Labbeo notatum in fine *cœnotaphii Joannæ Papissæ* legimus. Lucano tamen, ut è diverticulo in viam, publico programmate conservatam fuisse famam ostendit, si fidei lubricæ non est, lapis Romanus, quem è Fabricii *Antiquitatibus* Gruterus habuit:

M. ANNÆO LVCANO
CORDVBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS FAMA
...... SERVATA ......

quamvis spuriis & suppositititiis ille accenseat.

192. Meminit & in *Lucani Vita* Petrus Crinitus. *Periitque pridie Kal. Majas, Attico Vestino & Nerone Syllano Coss.* XXVII. *ætatis annum agens, non sine jactura utilitatis, cùm patriæ, quę tantam immaturè amisit indolem, tum studiorum quoque.* Et rationem subjungit: *Reliqui enim* X. (sic fortè pro VII. legendum est, quamvis Barthius nil mutet, ad septemque posteriores operis libros, quos inemendatos reliquisse ait Lucanum, referat, uti & Gesnerus in *Bibliotheca*) Belli civilis *libri locum calumniantibus, tanquam mendosi, non darent.* Mendosos pro incorrectis posuit, seu vitiis nonnullis maculatos. Horatius [s]:

s Primo Serm. satyra 6.

——Si vitiis mediocribus, aut mea paucis
Mendosa est natura.

Et Psalmista: *Omnis homo mendax.*

193. Ideo sequitur: *Qui tametsi sub vero crimine* (hoc est vitio, seu vitiis quibus notatus mansit. Barthius *sub vano crimine* legit, aut, *irrito crimine*) *non egent patrocinio* (hoc est frustrà eis patrocinaberis, aut quia nulla vitia, aut quia non excusabilia) *de iisdem dici quod in Ovidii libris pręscribitur, potest: Emendaturus, si licuisset, erat. Exstant ejus & alii complures* (libri) *ut* Iliacon, Saturnalia (Scriverio debemus veram hanc lectionem, ac duorum operum distinctionem; cùm antea, *ut illa consaturnalia* legeretur) Catascomon, Sylvarum x. *tragœdia* Medea *imperfecta*, salticæ *fabulæ* XIV. & Hyppamata (sic dividimus) *prosa oratione in Octavium Sagittam & pro eo*, De incendio urbis, Epistolarum *ex Campania: non fastidiendi quidem omnes, tales tamen ut Belli civilis videantur accessio.*] Hucusque Vita. Sed nos jam de his libris poëtæ agemus, restituto apud Suëtonianam, si Deo placet, superiorem narrationem, eò quòd emendationis omnino indiget. Scripsit ergo Lucanus præter libros *De bello civili* (ad quos tandem deveniemus) plures, qui desiderantur, libros; qui si exstarent (poëticos nunc intelligo) longè jucundiores eum lectores habiturum Barthius ad initium *Genetbliaci* Statiani affirmare ausus est.

194. *Orpheum* tribus libris ex tempore scriptum, ut *Vitæ* auctor ait, in experimentum ingenii: de quo Statius in *Genetbliaco*, versibus paullò pòst referendis. Barthius tamen lib. 23. *Adv.* cap. 3. in versu isto Statii.

Et sedes reserabis inferorum

diversum ab Orpheo subodoratur opus, *inferorum descriptionem*: quod confirmat in Notis ad Statii hunc locum [t].

t Lib. 2. Sylv. 7. v. 57.

195. *Iliacon*. Ex Luctatio Papinii scholiaste id apertè constat. *Lucanus* (ait [u]) *de Phaëtonte in libro qui inscribitur Iliacon, ita:*

u In 6. Theb.

Haud aliter raptum transverso limite cœli, &c. Vir doctissimus Lilius Giraldus *Iliaconita* videtur apud Luctatium legisse, ut apparet ex ejus dialogo *De poëtis* 4. Statii hi versus pertinent è *Genetbliaco* laudato:

Ac primùm teneris adhuc in annis
Ludes Hectora Thessalosque currus,
Et supplex Priami potentis aurum,
Et sedes reserabis inferorum.

Duo hîc opera innuit, *Iliacon* & *Orphea*. *Iliacon*, hoc est, Trojana gesta, tribus prioribus: *Orpheum* postremo (nisi & portionem ejusdem *Iliaci* operis, ut Barthius credit, significet) ad quem *Orpheum* pertinet & alter hic versus:

Et noster tibi proferetur Orpheus.

Quem & corrumpi, & pessimo sensu donari ab aliis video, ut statim notabitur. In invidiam Neronis, qui urbi faces immisit, Ilii seu Trojæ conflagrationem Lucanum cecinisse credit idem Barthius [x], eoque respicere versus hos Genethliaci [y]:

x Animadv. ad lib. Theb. 6. v. 322.

y Lib. 2. Sylv. 7. v. 60.

Dices culminibus Remi vagantes
Infandos Domini nocentis ignes.

Quamvis alibi [z] ad *catacausmon*, de quo opere infrà, eosdem versus referat. Idem autem cum *Iliaco* videtur opus, uti & Barthius admittit.

z Animadv. in d. v. 60.

196. *Hectoris Lytra*. Quam citari ab aliquo ex grammaticis monet Vossius [a]. *Hectoris Lytram* Ennius scripsit, hoc est, Hectorei cadaveris redemptionē à Priamo factam, auri magna vi Græcis numerata, ut innuitur hoc versu:

a De Hist. Lat. lib. 1. cap. 26.

Et supplex Priami potentis aurum.

Atque item à Q. Septimio Dyctis *De bello Trojano* interprete Latino, quem Barthius laudat [b]. Quid nî etenim haud diversum existimemus, cùm Vitæ auctor *Lytræ* non meminerit, *Iliaci* meminerit; eademque sit materia, & Statius conjecturæ non resistat? Pergamus.

b Animadv. ad Statii istum versum.

197. *Saturnalia*, usurpato & ab aliis titulo, uti à Macrobio. Sed argumentum latet. Nihil enim aliud inscriptio continet, quàm quòd scripta hæc, qualiacumque sint, saturnaliorum, hoc

hoc est ferialium dierum tempore.

198. *Catascomon:* apud Luctatium Statii scholiasten c *Catagonion:* quod alicubi Barthius credidit d ex *Sylvarum* libris carmen aliquod fuisse, seu potiùs *Catacausmon*, uti corrigit Josephus Scaliger & Vossius [e], & alibi Barthius [f] admisit; aut *Catacaumon*, quod est *incendium*. Idem est *cauma*, *καῦμα*, à *καίω*, sive *καύσω*, *uro*: sicut *catacauma*, *κατάκαυμα*, à *κατακαίω*, *exuro*. Conceptum nempe, ut videtur, opus de conflagratione urbis à Nerone procurata, de qua disertè, ut solet, Tacitus, Dio Cassius, Suëtonius, aliique. Idemque sensisse videtur Petrus Crinitus [g]. Scaliger verò, & cum eo Barthius [h], idem existimabat hoc opus cum *Iliaco* nuncupato, quasi esset *Catacausmon Iliacum*. Sed auctorem *Vitę* habet contrarium, qui planè duo hæc distinxit. Barthio [i] arridet potiùs ut *κατασκέπτιον* legatur, *speculam* scilicet, seu *speculatorium*, hoc est sub nomine isto quid satyricum, nec sine exemplo inter nos Hispanos; nam adversus scriptum quoddam historicum magni viri Franciscus Roales Salmanticensis professor Matheseos clarus, *La mironeria* hoc eodem sensu inscribens formavit. At valdè id ab eo quod omnes codices præseferunt distat. Nec minus *καταςόμιον*, quod idem excogitavit Barthius alibi [x]. Absque dubio Statius Papinius ad *Catacausmon* habuit oculos, cùm his versibus significare voluit Lucani opus aliquod, non (quod interpretantur) contentionem cum Nerone. Judex lector esto:

Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noster tibi proferetur Orpheus.
Dices culminibus Remi vagantes
Infandos domini nocentis ignes.

Importunissimè ex *proferetur* correxit Barthius [l] *præferetur*, interpretatusque est ingratum futurum theatris Neronem, Orpheumque suum (Calliope mater loquitur) Lucano prętferendum esse. Mentionem Lucani operum jam superioribus versibus cœptam, sequentibusque continuatam, nonnisi ineptissimè Papinius potuit bino isto carmine, in quo de Nerone & Orpheo agitur, interrumpere. Quamnam vero laudem poëtæ continet Calliopem dicere Neronem ingratum spectatoribus futurum, Orpheum autem Lucano præferendum? Hoc enim sonant verba, non id quod Barthius parum feliciter excogitavit, prętferendum Lucani Orpheum Orpheo Neronis. Aptissimum planè est, ut indicare his Statius libros aliquos voluerit Lucani sensu: proferetur à te, Lucane, hoc est cantabitur, cùm Nero in theatrali re parum populo gratus, tum Orpheus; dicesque incendium urbis, &c. Sive ingratum Neronem dixerit dulcibus theatris, quòd ludicra illa sibique charissima urbis, atque adeò frequentata loca, igne à se per emissarios injecto absumi permiserit.

199. *Sylvarum* x. libri, ut credo, de quibus nihil annotare habemus, nisi quòd jure reprehendatur Domitius Calderinus, primum vel solum *Sylvarum* inter Latinos poëtas scriptorem Statium existimans: ut Barthius notat [m]. Qui *utinam illę* (ait) *exstarent, Pharsaliam utique premerent*. Et alibi [n], contigisse his ferè decem *Sylvarum* Lucani libris, quod Statii quinque nunc desideratis; quorum adeò memoriam *Thebaïs* (idem de *Pharsalia* dixeris) obliteravit, ut cum ista sæpissimè duo poëmata, illi nunquam prorsus à grammaticis citentur.

200. *Medeam* tragœdiam; sed imperfectam. Audacter quidem post ejusdem argumenti alias magnorum poëtarum Ovidii, & Lucii Senecæ ejus patrui. Sed quemadmodum non deterruit Senecam Ovidii nomen ac prærepta laus; nec item Lucanum, qui præiverat, Seneca. Hujus tragœdiæ nullus meminit absque hoc è *Vita* testimonio, non Quintilianus, non Statius, ut innuere visus fuit Del-rius, & observavit jam in principio hujus *Genethliaci* Animadversionum Barthius.

201. *Salticas fabulas* XIV. Rectè à saltibus derivat Vossius, quòd res narraverint in saltibus contingentes, ut amores Satyrorum & Nympharum. Itali hoc genus fabulas *Boscareccie* vocant, sicut & *Piscatorie* quæ ad piscatores pertinent. Barthio [o] à *saltandi* verbo placuit: saltabantur enim poëmata, ut gestus saltantium voci admotus expressiorem fabulam redderet. *Salticam puellam* Tertullianus [p] & Adhelmus [q] Herodiadis filiam dixere: saltatorumque coram populo suorum poëmatum Ovidius meminit [r]. Quæ & ipse alibi observat doctè auctor, in animadversionibus nempe ad Statium [s].

202. *Hyppamata*. Quodnam genus fuerit dissimulavit se nescire Vossius, remisit se ad alium locum 505. librorum titulos hic Barthius explanans: quem animadversionibus jam laudatis *ad Statium* [t] debemus, ut mox dicemus.

203. Prosa oratione *contra Octavium Sagittam, & pro eo*. Sic ne distinguere placet ista quæ percurrimus verba, neque cum iis quæ antecesserunt, aut sequuntur, conjungere? ut aliqua hęc sit ex caussis, quas Lucanus egit, aut in foro, aut exercitationis causâ domi, conscripta duplici, contra reum & pro reo oratione. Hic est Octavius Sagitta Tribunus plebis, ob occisam Pontiam Posthumiam stupro cognitam, quæ aversabatur ejus nuptias, lege Julia *de sicariis* damnatus, de quo Tacitus *Annalium* 13. cap. 44. & *Historiarum* 4. cap. 44. Minimè, ait Barthius ubi proximè, *Hippamatum* inscriptionem scripto huic adversus Sagittam tribuens, *Vitæque* hunc locum non ut nos interpungens. Eum consule.

204. *De incendio urbis*. Aliudne, an idem cum superiore *Catacausmi* opus? diversum fuisse credo, prosaïcam scilicet narrationem hujus cladis: nam de prosę orationis scriptis jam auctor loquitur, quem & prosæ eloquentiæ decus ei consignat Statius his versibus:

Dum qui vos geminas tulit per arces,
Et vinctæ pede vocis & solutæ,
Romani colitur chori sacerdos.

205. *Epistolarum ex Campania scriptarum* librum adjungere his debemus ex Papinio.

206. *In laudem Pollæ Argentarię* quicquam. Uxor ea Lucani. Papinius ita:

Tu castę titulum decusque Pollę
Jucunda dabis allocutione.

Non spernendi omnes hi libri fuere, ait *Vitę* auctor: tales tamen, ut accessio videantur magni

c Ad lib. *Theb.*
d Ad eundem versum.
e Ubi suprà.
f Ad Statii *Genethl. Lucani* v. 60.
g *De poëtis.* in *Lucani vita*.
h Ubi proximè.
i Lib. 13. *Adv.* cap. 3.
x Ad lib. 6. *Theb.* v. 322.
l In *Animadv.* ubi suprà.
m Ad lib. 2. *Theb.* v. 326.
n Ad lib. 6. *Theb.* v. 322.
o Lib. 23. cap. 3.
p *Adv. Gnosticos* cap. 10.
q *De Virgin.* cap. 8.
r Lib. 2. *Trist.*
s Lib. *Theb.* 6. v. 322.
t D. v. 322. pag. 470. tomi 3.

gni illius operis *De bello civili*. Cujus quidem mentioni præmittere non abs re erit Pomponii Sabini versus, sive encomion, aut epitaphium poëtæ nostri, in quo sequutus is videtur fuisse *Vitam* hanc, quam persequimur; è quibus & Pomponium in distinguendis Lucani quibusdam operibus nobiscum sensisse apparet.

Betis ave natale solum, est Annęa propago.
De genitore Mela dat mater Acilia terris.
Vix luna octonos cœlo confecerat orbes,
Quum me Roma sui respersit Tyberis undâ,
Servatumque foro traxit, Phœboque dicavit.
Hinc SYLVÆ, *geminęque* FACES, *reus inde* SAGITTA.
Orpheus ingrati stimulus livorque tyranni,
Dum civile nefas aperit Pharsalia nostrę,
Invidit que Nero famę, Musęque canentis
Interrupit opus gladio, venisque resectis
A sectore, sacros maculavit sanguine vultus.

Ubi *geminas faces* de alio & alio opere, *Catacausmi*, & *De incendio urbis*, intelligere posse videmur. Accessio inquam cætera omnia opera existimari possunt magni & præcipui operis

207. *De bello civili* (Cæsaris & Pompeji) sive *Pharsalia*, ut inscribitur: qua posteriore appellatione à se donatum fuisse ex isto apparet carmine u:

u Lib. . .

————Pharsalia nostra
Vivet, & à nullo tenebris damnabitur ęvo.

Constat x. libris, quibus supplementum aliorum septem fecit Thomas Majus Anglus; id quod seorsum aliàs editum Cornelius Schrevelius Lugduno-Batavæ suæ Lucani editioni, nescio an primus, addiderit. Hos libros intellexit Statius, cùm cecinit post memorata omnia alia nostri opera.

Mox cœptâ generosior juventâ,
Albos ossibus Italis Philippos,
Et Pharsalica bella detonabis,
Et fulmen ducis inter arma divi,
Libertate gravem pia Catonem,
Et gratum popularitate Magnum.

Et mox:

Hæc primo juvenis canes sub ævo,
Ante annos Culicis Maroniani.

Nempe ante XVI. ętatis annum, quo dicitur *Culicem* poëmaticum conscripsisse Virgilius. Attamen alludi his videtur ad id quod legimus apud Scaligerum in Notis ad *Culicem* hunc. *Suëtonius Tranquillus* (inquit) *in vita Lucani, quæ adhuc formis excusa non est, ait, Lucanum inter æqualium suorum plausus, cùm magno successu ac favore poëma aliquod à se compositum recitâsset; ut ostenderet quanto junior quàm Virgilius poëticam attigisset, exultabundum dixisse: Quantum mihi restat ad Culicem?* Hæc Scaliger ex altera *Vita*, uti videre est apud Barthium lib. 23. *Adversf.* cap. 28. At similius vero est Lucanum (si id credimus, Statiumque, quod censuit Barthius aliter x, vera & non assentatoriè loquutum) modestè cessisse gloriæ Virgilii, etiam ex hoc in adolescenti ea ætate confecto poëmatio collectæ, atque amicorum plausibus quasi intercedentem dixisse, multum sibi adhuc famæ conficiendum restare spatium, ut *Culicis* æquale opus conficere posset. Idque sic factum refert Ambrosius Morales lib. 9. *Hist. Hisp.* cap. 10. nescio unde collectum. Sed pro aliqua non vulgari eorum notitia, qui immatura adhuc ætate scriptis editis claruerunt, operæ pretium erit Paullum Colomesium consulere in Notis ad Quintilianum non dudum editis y. Superiorem deinde Lucretio, Ennio, Varroni Atacino *Argonauticorum* veteri ante Valerium Flaccum scriptori, Ovidioque, propter hoc opus, Lucanum nostrum (poëticè, an ex animi sententia?) declarat Papinius:

x Ad hunc Statii versum 74. carm. 7. lib. 2. *Sylvar.*

y Inter ejus opuscula pag. 227.

Cedet Musa rudis ferocis Enni,
Et docti furor arduus Lucreti,
Et qui per freta duxit Argonautas,
Et qui corpora prima transfigurat.

Cedereque solùm jubet magno Maroni, futurum tamen ipsi in pretio non vulgari & veneratione:

Quin majus loquor. Ipsa te Latinis
Æneïs venerabitur canentem.

Sinamus interim inter se digladientur Barthius Reinesiusque de eo, an Lucanum, an Senecam Tragœdiarum scriptorem Guilielmus subintellexerit Brito Philippidos lib. 12. versu 883.

Digna quibus studeat Sophocles & Ibera poësis.

Reinesius pro Lucano stat epistola 20. & 22. *ad Christianum Daumium.* Barthius autem pro Seneca, in *Animadversionibus* suis ad Britonem. Lucani certè hoc opus, ex quo jam editum in vulgus apparuit, magno pretio haberi cœpit, ac propter id Lucanus. Mirum tamen, si absolutum quicquam omnibus numeris in illa ætate præstiterit, quod frequenter inculcari videas. Aliis enim probari nequit consilium scribendi carmine justam historiam: nam poëtam, & ficta narrantem, pro eodem habent. Quintilianus certè consignata Lucano magna quadam ingenii laude, poëticæ tamen ejus laudi aut nomini non obscurè detraxit. *Lucanus ardens & concitatus* (ait z) *& sententiis clarissimus, & ut dicam quod sentio, magis oratoribus, quàm poëtis annumerandus.* Servius in primum *Æneïdos* a: *Quod diximus poëtica arte probiberi, ne apertè ponat historiam, certum est. Lucanus namque in numero poëtarum esse non meruit, quia videtur historiam composuisse, non poëma.* Quæ ipsa verba Isidorus usurpat *Originum* lib. 8. cap. 7. Petronii, Lucani συγχρόνου, simile judicium hæc ex *Satyrico* ejus continent: *Ecce* Belli civilis *ingens opus: quisquis attigerit, nisi plenus literis, sub onere labetur. Non enim res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longè melius historici faciunt; sed per ambages, deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus, ut potiùs furentis animi vaticinatio appareat, quàm religiosæ orationis sub testibus fides.* Eleganter quidem. Cui de Lucani opere judicio assensit Jornandes in libro *De rebus gestis*, plus historicum, quàm poëtam vocans: Joannes Saresberiensis lib. 11 *Polycratici* cap. 19. noviores que alii à Barthio laudati *Adversar.* lib. 53. cap. 6. & ad lib. *Thebaïdos* 3. vers. 426. Idem in animadversionibus ad Statii carmen de Lucano jam toties laudatum b Pharsaliam censet *densitate sententiarum & acuminum laborare: quod si elaborare eam potuisset* (ait) *auctor; utique à vera poësi, heroïca quidem*

z Lib. 10. *Instit. orat* cap. 1.

a Vers. 381.

b Lib. 2. *Sylvar.* 7. v. 1.

dem

dem & Romana, propiùs distaret. Nec absonè judicaturum (addit) *qui longam eam satyricam tragœdiam dixerit, hexametris conceptam, ne planè vulgò talis haberetur.* Alibi in eisdem animadversionibus ingenii acumen laudans, judicium in tota operis œconomia non æquè, *quæ talia sunt* (ait c, Lucani carmina de fama quædam è libro primo laudans pulcherrima) *ut felicitatem naturæ facilè asserat, modò judicium in toto opere concinnando minus esset juvenile.* Postponit idem alio loco d Martiali & Statio Papinio Lucanum, quamquam uterque in gratiam Pollæ ejus quondam uxoris vehementer eum laudaverint.

208. Nec defuere tamen olim inter æquales, quorum alia esset de Lucani poëtica laude sententia. Martialis festivè concepta hæc legitur e:

Sunt quidem qui me dicunt non esse poëtam:
Sed qui me vendit bibliopola putat.

Auctorque ipse dialogi *De caussis corruptæ eloquentiæ* f, qui existimatur Quintilianus esse, Virgiliano atque Horatiano sacrario, quatenus ad poëticum decorem attinet, minimè Lucanum arcet. *Exigitur jam ab oratore* (ait) *poëticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus; sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus.* Et ore quidem rotundo edita illa sunt Valerii Martialis g, Statiique Papinii h, obnoxieque forsan dicta in gratiam Pollæ Argentariæ Lucani relictæ, fœminæ clarissimæ, quę tanquam ob adulationem intolerabilia à nonnullis taxantur. Ursit hinc post Floridum Sabinum i acrior eo Barthius l poëtam suum Statium, quem tamen ab accusatione tueri Daniel Heinsius k conatus est. Quæstionem hanc de Lucani poësi aliis solvendam relinquo. Videri possunt Barthius lib. 23. *Adv.* cap. 28. Julius Cæsar Scaliger lib. 1. *Poëtices* cap. 2. Vossius *De Hist. Latinis* lib. 1. cap. 26. & lib. 1. *Instit. poëticarum* cap. 7. §. 2. Cœlius Rhodiginus lib. 7. *Var.* cap. 4. Ac de Lucani laudibus Janus Rutgersius lib. 6. *Variorum* cap. 9. in fine.

209. Sed ut non prætermittamus de Polla Argentaria quod è re sit notare, diversa quidem videtur ea esse à Polla conjuge Pollii, cujus villam Surrentinam idem Statius lib. 2. *Sylvarum* descripsit. Aliter enim de Polla ista Papinius loquitur, quàm de vidua Lucani, atque ætatis, ut credere par est, provectioris, fœmina; cui parum conveniebat juvenilis gratiæ commendatio, videtur loqui potuisse. Potioribus ne innituntur argumentis, qui Pollam Lucani credunt Statio Papinio post prioris viri mortem nupsisse? Nam quò alio pertinent è *procœmio* ejusdemmet secundi *Sylvarum* libri ista? *Excludit volumen Genethliacon Lucani, quod Polla Argentaria, charissima uxorum, cùm hunc diem fortè consecraremus, imputari sibi voluit.* Aut quomodo explicabimus Apollinaris Sidonii è *Carmine* 23. sive *Narbone* m hos versus?

Quid quos duplicibus jugata tædis
Argentaria Polla dat poëtas?

Ad quem locum Joannes Savaro bis nupsisse Pollam admittit poëtis duobus, Lucano & Statio, sicut & Sirmondus, atque olim Baptista Pius n. Sed si audeamus imputare Sidonio errorem alium, ei errori, quem in distinguendis Senecis admisit, parem, exsolvemus haud ægrè nos ab hoc posteriori Pollæ matrimonio. Videtur quidem mihi Sidonius ab illis Papinii verbis deceptus tale quid existimâsse. Atqui epistolæ illius verba planissimè sic accipienda sunt, ut vel *charissima uxorum*, Lucani defuncti conjugis respectu, hoc est, quæ marito dilectissima fuit, Polla audiat, aut cum auctoritate quorundam codicum o, quomodo & alicubi excusum est p, *clarissimam uxorum* subrogemus. Etenim necesse est quomodocumque hinc emergere: nam de Statio Papinio certi sumus, Claudiam ab adolescente ductam, in senium etiam jam vergenti, & postquam reliquit urbem, atque in patriam secessit Neapolim, superfuisse uxorem. id quod ex *carmine* q ad eandem his docemur versibus:

—— Etenim tua (nempe benigna
Quam mihi sorte Venus junctam florentibus annis
Servet & in senium) tua, quæ me vulnere primo
Intactum thalamis, & adhuc juvenile vagantem
Fixisti, tua fręna libens docilisque recepi.

Rectè ergo Barthius, qui *Adversarior.* lib. 160. cap. 4. adhuc inedito, forsanque per Christianum Daumium r, aliumve aliquando in lucem edendo, alteras Pollæ has nuptias confutare se ait etiam in publicatis posthumis ad Statium Animadversionibus s contra Sidonii doctissimos interpretes Savaronem & Sirmondum existimans, fœminæ clarissimæ & generosissimæ gratam rem facturos, forteque Lucani demortui amici memoriæ hoc dantes, celebrâsse, tam hunc Papinium, quàm Martialem, poëtæ diem natalitium, Papinium quidem *Genethliaco* isto, Martialem verò tribus *Epigrammatis* t ad Pollam directis.

210. Cæterùm quod cœpimus colligere de Lucani Pharsalia minùs favorabiliter dicta, videtur confirmare auctor *Vitę* in adductis suprà his verbis: *Reliqui enim septem* (aut *decem*, ut nos existimamus) Belli civilis *libri locum calumniantibus tanquam mendosi non darent* (hoc est si auctor non ita immatura morte esset occupatus) *qui tametsi sub vero crimine non egent patrocinio; de iisdem dici quod in Ovidii libris pręscribitur, potest: Emendaturus, si licuisset, erat.* De quibus tamen diximus & tunc, quid Barthio displicuerit. Petronius quoque arbiter in ejus æmulationem videtur fragmen illud, seu *Specimen*, quomodo vocat, *Belli civilis*, satyrico suo intexuisse, veluti paratum se in comparationem venire significans. Ab aliis tamen ingenti donatur atque illimitata laude. Quid enim præstantius & argutius de eo potuit, quàm quod Martialis dixit?

Hęc est illa dies, quę magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla, dedit.
Heu! Nero crudelis, nullaque invisior umbra,
Debuit hoc solum non licuisse tibi.

Statius Papinius Pharsaliam videtur, ut monuimus, *Æneïdi* haud postposuisse. Quam ob rem atque etiam ob id quod præposuerit Lucanum Senecæ, impatientissimè à Barthio tra-

c Ad lib. 5. *Theb.* v. 654.

d Lib. 2. *Sylv.* 7. v. 1.

e Lib. 14. epig. 168.

f Cap. 20.

g Lib. 7. ep. 20. 21. 22.

h In *Genethliaco* jam laudato v. 31. 35. & 39.

i Lib. 2. *subcis. lect.* cap. 20.

k Ubi proximè ad initium.

l Lib. *De Constit. Tragœdiæ*, ab eodem Barthio adductus.

m Vers. 166.

n Ad lib. 2. *Sydon.* ep. 10.

o Lindebrogius vidit.

p In Argentinensi editione Grasseri.

q Lib. 3. Sylvar. 5.

r Promisit is in proœmio editionis *Animadvers. in Statiū.*

s Ad epistolam lib. 2. *Sylvar.* nuncupatoriā, & ad lib. 2. carmen 7. v. 1. & 35.

t 20. 21. 22. lib. 7.

tractatur t, qui nec dubitavit Lucano Martialem, ipsumque Papinium præferre, uti jam diximus u. Meminisse tamen debuit poëtam à fingendo dici, atque Homeri munus esse ornare suum Achillem.

211. *Optimum* quidem *poëtam* Orosius in proœmio libri 6. *Historiarum*, sicuti & *doctissimum poëtam* Joannes Saresberiensis in *Polycratico* x, ac *divino ingenio prꝺitum* vocant. Nec discedunt ab hoc judicio noviores Farnabius, Schotus, Dempsterus, atque ipse Barthius, cui alio loco y est Lucanus *poëta magni ingenii, neque vulgaris doctrinꝺ, spiritus verò prorsus heroïci*. magnaque semper fuisse auctoritate, præcipuè apud philosophos, dicitur, *propter grave, nervosum, & acutum, vibransque & penetrabile sententiarum pondus, quibus universa ejus oratio mirificè floret, adeo ut in eo genere parem nunquam ullum habuerit*. Idem tamen paullò pòst quantum friget in Lucani laudibus! Siquidem postquam Virgilio, cui Lucanum conferri, ut vidimus, valdè indignatur, *ingenium, judicium, nervos, eloquentiam, candorem, sublimitatem, genium* denique *ubique divinum* tribuisset; è contrario in Lucano non aliud nisi *vehementiam* agnoscit, *eruditionem* verò *mediocrem* (*preruditum* alibi vocat z parùm constanter) *eloquentiam corruptam, naturam immodicam, judicium ambiguum, nervos audaciores, quàm firmiores, candorem vix agnoscendum, sublimitatem affectatam, genium temerarium potiùs, quàm prudentem aut circumspectum*. Quas acerbitates extenuare aut diluere vix possunt quæ ibidem sequuntur. *Quꝺ tamen nonnisi comparatione Virgilii prolata volo: scio enim quàm pauci sint alii, qui Lucani etiam vitia suis virtutibus sunt assequuti*. Nempe, ut Plautinum proverbium est, Barthius:

Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera.

Sed revera inæqualitatem poëtæ, ac sine modo quandoque impetum, *hostem* scilicet *maximum ejus temperamenti, quod in uno omnino Marone & admirabile est & divinum*, accusat Julius Scaliger in *Poëtica* a. Similem quoque eum equo indomito incompositè saltanti, aut militi validissimè intorquenti hastam, parum tamen consideratè & attentè, dicit Giraldus, cætera in laudes ingenii ejus effusus dialog. 4. Vide etiam Philippum Brienium b. Nullam Astronomiæ in eo peritiam, quamvis importunè sępiùs rerum cœlestium mentionem interjiciat, agnoscunt alter Scaliger c Barthiusque d, quantumvis *astrorum & philosophiꝺ doctissimus* à Nicolao de Clemangis e audiverit. Franciscus tamen quidam Insulanus procurator Parisinus *Apologiam pro Lucano Mathematicam* adversus Scaligerū edidit Parisiis MDLXXXII. in 4°. f Qui quidem Scaliger hoc scriptum aliudve significare volens in *Prolegomenis ad Manilium*, non hoc tantùm auctore confutato, sed & Hispano alio, quem absque nomine, *summa eruditione & acerrimo judicio* virum vocat, reprehenso, iterum in Lucanum, atque acriùs insurgit, erroresque ejus in Astronomia Geographiaque, immo & in historia commissos veterem caussam agens colligit. Noster autem D. Franciscus de Quevedo politica & militaria Lucani monita non parum commendat post hæc laudata carmina:

——— *Fatis accede deisque,*
Et cole felices, miseros fuge.

Siempre (ait) *hè leido esto de buena gana, y à este admirable poëta (niegueselo quien quisiere) con atencion en lo politico y militar, preferida à todos despues de Homero*. Nec prætereunda sunt duo circa *Pharsaliam*: certane quî sciam? Lucanum à Polla in eo opere conficiendo adjutum: deinde priores septem versus Senecæ patrui esse, cum Lucanus ab eo:

Quis furor ô cives?

exorsus esset. Hactenus de Lucani ob scriptam *Pharsaliam* apud latinitatis & poëticæ artis amatores existimatione ac merito.

212. Tribuuntur quoque ei duo alia à superioribus diversa opera. Nempe quòd *De Phasi* fluvio scripserit; cujus rei mentionem apud unum Jacobum Philippum Bergomensem in *Supplemento historiarum* g legimus. Cæteri altum tacent: quare nec nos facilè credimus. Alterum est *Panegyricus ad Calpurnium Pisonem*, sive *Catalecton de laude Pisonis*: quomodo præ se in libro fert quem vidit Scaliger. Si nostri est, erit & (uti ajunt) Calpurnius Piso, ad quem dirigitur, is qui adversus Neronem, advocato ad partes infeliciter poëtâ, & panegyristâ ipso, propriam sibi accelerans necem rebellavit. Planè Ovidio aut Lucano à pluribus adscribi solet h. A quibusdam i verò affirmatè Lucano abjudicari: & utrimque caussæ sunt. Pro Lucano, ferè omnia quæ panegyrista Pisoni suo attribuit, ea C. Pisoni Neronianæ conjurationis auctori Cornelius attribuit Tacitus.

213. Pręterea generis nobilitatem genti communem, *facundiam tuendis civibus* (ait ille x) *exercebat*: multus quidem est poëta in celebranda ejus forensi eloquentia. nam inter alia:

Sed quæ Pisonum claros visura triumphos
Olim turba vias impleverat, agmine denso
Ardua nunc eadē stipat fora, quum tua mœstos
Defensura reos vocem facundia mittit. &c.

Sequitur apud Tacitum, *largitionem adversus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congressu*. Poëta & liberalitatem prædicat:

Quis tua cultorum juvenis facunde tuorum
Limina pauper adit, quem non animosa beatum
Excipit, & subito juvat indulgentia censu?

Aderant etiam fortuita (subdit Cornelius) *corpus procerum, decora facies*. Panegyricus similiter:

Sed super ista movet plenus gravitate serena
Vultus, & insigni præstringit imagine visus.

Facit & Lucani adolescens ætas, ut credamus hęc illum de se dixisse, quæ sunt in *Panegyrico*:

Est mihi, crede, meis animus constantior annis,
Quamvis nunc juvenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum vicesima venerit ætas.

214. Sed contra Lucanum & Pisonem istum alia obnituntur ex eodem *Carmine*. Nam vix Lucanus, Melæ filius, Senecæ, qui auctoritate & opibus tunc maximè florebat, ex fratre nepos, humilem sibi domum, tenuem-

t Ad *Geneth. Lucani* v. 31. & 35. & ad Wilelmū Britton. lib. 9.
u Lib. 53. *advers.* cap. 6. & ad *Genethl.* principium.
x Lib. 2. c. 19.
y Lib. 53. *Adv.* cap. 6.
z Lib. 23. *Adv.* cap. 28.
a Lib. 3. cap. 27.
b *De poëtis Latinis* lib. 3. ante opus *Acutè dicta poëtarum*.
c Lib. 1. ep. 3.
d lib. 53. cap. 6.
e Epist. 5.
f Meminit Paullus Colomesius in Gallia Orientali pag. 117. & in opusc. *Clavis epist. Scaligeri* pag. 146.
g Fol. 128. ubi de Lucano.
h A Carolo Sigonio lib. 3. *De judiciis* cap. 28. & in editionibus Scaliger, Pithœus, Junius, laudati à Barthio ubi proximè infrà.
i Barthio lib. *Adver.* 49. cap. 7. qui Lipsium laudat, & lib. 21 cap. 2.
x Lib. 15. *Ann.* 48. & ad Statii lib. 2. *Sylv.* 7. v. 54. itē Gisberto Cupero lib. 3. *Observat.* cap. 1.

tenuemque fortunam, provocandi erga se Pisonis favoris causâ, tribuisse credendus est. Conveniunt potiùs egeno, ignobili, atque emergere nitenti poëtæ, quæ sequuntur carmina:

Tu nanti protende manum, tu Piso latentem
Exere: nos humilis domus, & sincera parentum,
Sed tenuis, fortuna sua caligine celat.

Id quod post hæc scripta observatum vidi à Gisberto Cupero *Observat.* lib. 3. cap. 1. Nec Pisoni adaptantur, nunquam Consuli, quæ de consulatu manifesta sunt in Panegyrico:

Quis dignè referat, qualis tibi luce sub illa
Gloria contigerit, quâ tu reticente senatu,
Cùm tua bissenos numeraret purpura fasces,
Cæsareum grato cecinisti pectore numen.

Cadit ergo, vel solo ex hoc loco, directum poëma C. Pisoni huic fuisse Neroniani temporis, & consequenter Lucani auctoris esse.

215. At Calpurniæ gentis quos Consules habuit post obtentam ab Augustis rempublicam Romanum imperium, usque ad Pertinacis ac Severi tempora, hos novimus:

Sub Augusto anno urbis dccxxx. Cn. Calpurnius, Cn. filius, Piso, cum Augusto xi. Consule, cujus meminit Tacitus lib. 2. *Annal.* 43. Dio lib. 53. in fine.

Anno dccxxxviii. L. Calpurnius, L. fil. Piso, cum M. Druso.

Anno dccxlvi. Cn. Calpurnius, Cn. filius, Cn. nepos, Piso, cum Tiberio. Is filius est ejus, qui cum Augusto Consul fuit, de quo & meminit Tacitus eodem lib. 2. cap. 43. & de hoc consulatu lib. 3. cap. 16. Occîdit se hic sub Tiberio, relictis Cn. & M. Pisonibus.

Sub Tiberio anno dcclii. L. Calpurnius, Cn. fil. Piso, cum Cosso Lentulo. Hic videtur Lucius Piso à Tacito laudatus lib. 3. cap. 11. & 68. qui Præfectus fuit urbi, & Pontifex, obiitque octogenarius sub Tiberio. Tacitus lib. 6. cap. 10.

Anno dcclxxix. L. Calpurnius, Cn. filius, Cn. nepos, Piso, cum M. Licinio Crasso. Hic Lucius idem est cum Cn. Pisone. Cn. Consulis an. dccxlvi. quem occisum à se ipso diximus, filio. Mutavit quippe prænomen ex sententia Cottæ Consulis, quum damnatus fuit pater, auctore Tacito lib. 3. cap. 17.

Sub Nerone anno dcccix. L. Calpurnius L. fil. L. nepos, Piso, cum Nerone ipso ii. cujus consulatûs Tacitus mentionem habet lib. 13. cap. 28. & 31.

Sub M. Antonio philosopho anno cmxxvii. Calpurnius Piso cum M. Salvio Juliano.

216. Planè si Ovidius auctor carminis fuerit, Cneum Calpurnium illum Pisonem alloqui potuit, qui Augusti collega fuit in consulatu, aut Lucium, qui Marci Drusi. Hi quidem duo Pisones videntur, ad quos misit libellum suum *De arte poëtica* Horatius. Quamvis mentio in Panegyrico isto de eodem Horatio & Virgilio & Mœcenate facta posteriorem aliquantò sapiat ætatem. Si Lucanus fuerit auctor, nulli alii componere eum possumus, quàm L. Calpurnio, qui an. DCCCIX. cum Nerone fuit Consul, videturque filius Lucii Calpurnii alterius fuisse, qui anno DCCXXXVIII. Marci Drusi collega fuit; nam & hujus patri, & Lucii, de quo agimus, Calpurnii avo, *Lucii* prænomen dant Capitolinæ tabulæ. Conveneritque optimè, si hoc sequi placeat, ætas nondum vicenaria poëtæ cum istius consulatûs anno, quo verè ætatis undevicesimum agere Lucanum oportuit, qui DCCCXVII. Coss. Silio Nerva & Attico Vestino, ętatis suæ vicesimoseptimo, quod ex Vita discimus, occubuit. Nondum tamen persuaderi possum Lucano excidisse tam de se ac domo sua vilem & abjectam existimationem continentia verba.

217. Absoluta ejus *Vitæ* Lucani, quam credimus à Suëtonio scriptam, non indiligenti paraphrasi: præter id quod de altera illa, quæ incipit: *Annæus Seneca è Corduba Bæticæ*, & suprà monitum fuit; adjungere non inutile erit, legi & in quibusdam editionibus fragmentum, sive desumptam ex dimidiato codice (ut præsefert vetustissima quædam anni MCDLXXVII.) particulam ad poëtæ Vitam pertinentem. Principium est: *Prima ingenii experimenta.* & finis: *Epulatusque largiter brachia ad secandas venas præbuit medico.* Adjunguntur in diversis aliis editionibus formatæ à Joanne Sulpicio, Petro Crinito, & forsan aliis, Vitæ.

218. Restat de illustratoribus atque editionibus *Pharsaliæ* (quandoquidem cætera periêre) nostro more, quæ comperta habemus, annotare. Scholiastes quidem antiquus Lucani apud Barthium fuit, cujus ipse meminit ad *Thebaïdem Statii* Variis [l] locis, & ad *Guilielmum Britonem* [m]. Exstat & in Vaticano codice MS. 5989. anonymi in Lucanum commentarius, qui hos versus apposuit: l Pag. 38. 66. 638. 1065. m Lib. 3. pag. 195.

Confer opem famulo Sancta Maria tuo.
. . . . . Romæi genuit Florentia motum
Pandere nunc scripto Lucanus quod sonet isto.
Hæc quoque . . . . regino sanguine cretus,
Compater injunxit precibus dilectio jussit.
Id quoque Joannes mihi ò dulcissima proles.

Incipit commentarius: *Exortum est in tenebris*, &c. & quidem notæ bene antiquæ, ut etiam ex carmine isto sæculi planè barbari apparet. At verò Lucanus quo anno aut quo loco primùm formis excusus sit, certè dicere non ausim. Videtur autem princeps mihi Romana illa editio, quam procuravit recognovitque Jo. Andreas Aleriensis Episcopus MCDLXIX. in folio, quam principem cæterarum judicabat Gronovius [n], esseque in bibliotheca regia Parisiensi monet Labbeus in *nova biblioth.* MS. *supplem.* 2. [o] Visitur quoque ea in libris Vaticanis editis ex loculo sive armario 28. Nuncupavit is Paullo II. Papæ hunc suum Lucanum, addiditque poëtæ *vitam* auctore Pomponio Infortunato. In qua inter alia legitur: *Pharsaliam non finivit, cujus primos tres libros cum*

n Vide *Diatribem* eius ad *Statium* folio 160.

o Pag. 350.

cum uxore correxit; quos inſcitiâ depravatos cum reliquis ſeptem Joannes Andreas Antiſtes Alerienſis diligentiſſimè noſtro tempore emendavit, rogantibus Conrado & Arnoldo, qui ne lingua Romana pereat, libros laudabili inventione imprimunt.

In fine legitur:

Hoc Conradus opus Suveynheym ordine miro
Arnolduſque ſimul Pannarts unâ æde colendi
Gens Theotonica Romæ expediere ſodales.
MCDLXIX.

Unde magis confirmor in ea opinione, ut antiquiſſima hæc ſit Lucani editio. Veneta quidem cum Omniboni Vicentini commentariis anno MCDLXXV. principem illam fortè ſequuta eſt. Atque ea quidem anno etiam MCDLXXVII. apud Guerinum, & anno MCDLXXXVI. apud Nicolaum Bativonem Alexandrinum in eadem urbe edita. Omnibonus Leonicenus Vicentinus clarviſſe dicitur circa annum MCDXX. ſcripſiſſeque etiam in Ciceronem, Quintilianum, & alia. In Lugduno-Batavæ bibliothecæ libris Lucanus eſt cum antiquis commentariis MCDLXXXVI. & item cum duobus commentariis Venetiis MCDXCVIII.

219. Hoc ipſo tempore Baptiſta Guarinus Veronenſis in Lucani Pharſaliam, Geſnero auctore, commentatus dicitur. Is nempe Guarinus de quo legendus eſt Lilius Giraldus ejus diſcipulus p. Aldinam vidimus editionem unà cum Catullo, Tibullo, & Propertio, & Aldi ejuſdem epiſtola ad M. Ant. Maurocenum equitem Venetum anni MDII. in 8°. Joannes Sulpicius Verulanus *explicationis* titulo uſus, commentariis aliis locupletavit poëtam noſtrum, quæ quidem inſtruxere Venetam duplicem editionem, alteram MDV. quam Geſnerus idem laudat, alteramque ex officina Auguſtini de Zanis anno MDXI. in folio emiſſam, tertiamque Argentinenſem MDIX. in 4°. Joannis Sulpicii tempore ſua in literis merita retulere in commentarios ſuos Lilius idem Gregorius Giraldus *De poëtis* ſui temporis dialogo 1. Sabellicus *De latinæ linguæ reparatoribus*, Geſneruſque in *Bibliotheca*, & alii. Editionem item aliam Mediolani procurâſſe apud Leonardum anno MDVIII. Hyacinthum Arpinum lego in Andreæ Roſſoti Syllabo *ſcriptorum Pedemontanorum & Sabaudorum*. Anno item MDXI. Pariſiis edita ſunt Jacobi à Cruce Bononienſis *annotata in Ovidium, Virgilium, Perſium, Lucanum, Papinii Sylvas, Senecæ tragœdias, Horatium, Martialem, Silium Italicum, & alios* apud Aſcentium, in folio. Anno verò MDXII. Pariſiis prodiit in 8°. *Pharſalia cum familiari & perlucida annotatione*. Petri de Ponte Brugenſis cæci, cujus ex aliis quoque ſimilibus monumentis, bibliothecę Belgicæ auctores Swertius & Andreas meminere.

p Dialog. 1. *de poëtis ſui temporis.*

220. Poſt biennium lucem vidit copioſior aliis poëtæ noſtri atque ejus ſcholiorum ſylloge, nempe idem Pharſaliæ opus *recognitum à G. Vercellano cum commentario Joannis Sulpicii* antea laudati, Philippi Beroaldi Bononienſis, è primis ſcriptorum veterum, ex quo renata hæc ſtudia ſunt, illuſtratoribus, Jodoci Badii, & annotatis ab Antonio Sabellico, Jacobo Bononienſi, qui & in Salluſtium commentatus eſt, Beroaldo, & Baptiſta Pio ex annotationibus prioribus & poſterioribus, quas in varia priſcorum authorum fecit loca. Pariſienſis omnia hæc continet anni MDXIV. editio quæ repetita eſt, nihil dempto, Mediolani in officina Jo. Angeli Scinzenzeler MDXXV. Aldinam vidimus Lucani tantùm operis, M. Antonio Mauroceno Veneto equiti nuncupatam, anni MDXV. in 8°. Anno autem MDXIX. Thomas Guichardus Rhodius Toloſæ habuit orationem in conventu illius academiæ in Pharſaliam, quæ edita eſt per Joannem de Guerlias eodem anno. Lugdunenſem Gryphii MDXXXIV. in 8°. MDLI. in 8°. & in 16°. MDLXIX. in 16°. Venetam Jacobi Juntæ anni MDXXXV. in 8°. Colonienſem Gymnici MDXXXVII. Venetam aliam Aldi neſcio cujus temporis, Pariſienſem Stephani MDXLV. in 8°. ſine ullis Notis omnes laudari video. Pariter atque alias, Baſileenſem anni MDLI. cum annotationibus Henrici Glareani, quem ſæpiùs laudat Hortenſius mox dicendus, item cum ſimilibus annotationibus Jacobi Micylli Francfurti MDLI. in 4°. Pariſienſem cum *Notis* Jacobi à Cruce, & Ant. Coccii.

221. Lambertus deinde Hortenſius Batavus explanationes luculentas in idem poëma Baſileæ apud Henricum Petrum vulgavit anno MDLXXVIII. in folio, unà cum Sulpicii commentariis. Et quidem Hortenſius has ſuas lucubrationes præ aliis omnibus habuiſſe videtur: ſiquidem anno MDLXXII. cùm Narda Hollandiæ urbs, in qua profitebatur, armis Philippi Regis à Frederico Albano occupata eſſet; relictis cæteris omnibus, uti refert in *Bibliotheca Belgica* Valerius Andreas, id ſolum quod in Lucanum elucubraverat, ſecum auferre conatus fuerit. Et tamen omnino alio recenſitore, quàm Lambertus eſt hic, Hortenſius poëtam habere opus cenſet Barthius in animadverſionibus ad Statii Thebaïdem q. Theodorus item Pulmanus diligens & induſtrius ille veterum auctorum corrector, in aliis & Lucanum operâ ſuâ juvit, & cum accurato indice Antuerpiæ in Plantiniana officina anno MDLXXVII. rurſuſque MDXCII. in 16°. edidit. Berſmanni aliam non indiligentem laudat editionem Barthius lib. 58. *Adverſ.* cap. 9. Ea prodiit Lipſiæ MDLXXXVI. in 4°. & MDLXXXIX. in 8°. Et Pariſiis, ut audio, Barſmannus notus affatim eſt ex editionibus Virgilianâ & Ovidianâ, laudaturque à Franc. Modio *Novantiquar. lect.* epiſt. 63. 83. & 96. Scioppio *ſuſp. lect.* lib. 5. cap. 8. Berſmanniana hæc editio Notis ad oram illuſtris addidit Notas in primum lib. Joach. Camerarii, & in totos decem Micylli, item in Lucani Panegyricum ad Piſonem Joſ. Scaligeri Notas ab Hadriano Junio priùs reſtitutum.

q Lib. 1. v. 910.

222. Inde Hugo Grotius Notas ſuas in eundem poëtam, retento Pulmaniano indice adjunctiſque variis lectionibus, Lugduni Batavorum anno MDCXIV. in vulgus emiſit. Iterumque MDCXXVI. in 4°. apud Joan. le Mai-

le Maire, & Amstelodami ex officina Elzeviriana MDCLI. in 24°. Hanc omnes ad suum usque tempus pro emendatissima habuere docti viri, uti Vossius in *Arte gram.* lib. 1. *De analogia*, Rutgertius lib. 1. *Var. lect.* cap. 12. & lib. 11. cap. 18. Schrevelius in proœmio suæ editionis Lugduno-Batavę, de qua infrà, aliique innumeri. Quas, credo, sequutæ sunt marginales Farnabii Notæ cum Pharsaliæ opere ipso sæpiùs, & Francof. in 8°. MDCXXIV. & tandem cum Grotianis MDCXLIII. & MDCLXV. in 12°. Amstelodami typis commissæ. Cornelius Schrevelius demum, Leïdensis professor, spectatus toties in hac palæstra edendorum cum selectissimis Notis auctorum veterum, adornavit ultimam, quod sciam, Lugduno-Batavam anni MDCLVIII. in 8°. editionem typis Francisci Hackii, cum integris Notis Grotii & Farnabii, selectissimisque Hortensii, Sulpicii, veterum interpretum, necnon & Claudii Salmasii, & Joannis Frederici Gronovii, nempe ad Grotianæ exemplum, cum ejusdem Grotii variis lectionibus & Pulmani Indice.

223. Sunt & aliæ editiones, Raphelengiana MDCXII. in 24°. Colinæi, quam plures laudant, & in corpore, atque item in choro poëtarum Latinorum. Præter hos Lucani scholiastas meminisse haud iniquum est Zoni, vel Cioni Florentini, cujus cum prolixis commentariis in bibliotheca regia Parisiensi, si Labbeo credimus, uti & in S. Laurentii Florentiæ, quod ex Antonio Maliabecho, viro eruditionis atque industriæ singularis, & cui observationes nostrę plurimum debent, amico nostro, istius urbis cive, magnique Ethrurię Ducis bibliothecario, novimus, Pharsalia exstat manu exarata. Adhuc tamen post tot virorum doctorum curas Lucanus eget interprete, qualem Barthius alicubi [r] desideravit, solerte & acuto, qui rem seriò agere velit. Quo applicare animum aliquando idem Barthius promisit [s]. Speratur quidem in Lucanum aliquid optimę notę ab erudito viro Ezechiele Spanhemio, (utinam nostro) quem Romę olim vidimus, quum priores suas, *De usu & præstantia veterum numismatum* curas in hac urbe publicavit.

224. Qui verò interpretati sint poëtam in vulgares linguas multos habemus. Gallicam interpretationem jam ab anno MD. editam Parisiis fuisse, Labbeo [t] atque Draudo [u] credimus. Exstat recens illa Michaëlis de Marolles Abbatis de Villeloin, plurium Latinorum poëtarum interpretis, prosaïca sępiùs edita, cujus ipse in opere *De vita sua*, quod *Les memoires* inscriptum voluit, non uno loco meminit [x], & altera metrica domini de Brebeus, laudata à C. Sorellio in *Bibliotheca Gallica* [y], & forsan ab eodem de Marolles in prologo suę versionis, quam Parisiis anno MDCLV. editam vidimus. Italica non una est. Anonymus circa annum MCCCX. aut circiter, in Florentinam linguam convertit poëtam; quę magni habetur versio ob linguę puritatem, & inter eos libros, quorum auctoritas pręcipua est in styli ratione, venit ab auctoribus *vocabularii* linguę *de la Crusca*, hoc est, Thuscę, annumeratus: cujus auctorem esse putat Zucharum Bencivennium eques Salviatus [z]. Exstat & *Lucani liber editus in vulgari sermone, metrico tamen, per Rever. Patrem & Dom. L. Cardinalem de Montichiello*. Ita enim editum est Mediolani apud Cassanum à Montegazzi anno MCDXCII. in 4°. Quam editionem servari Vintimiglię in Angelici Aprosii Augustiniani bibliotheca legimus [a]. Nostro hoc & superiori sęculo interpretationes suas versibus, ut vocant, solutis, hoc est liberè desinentibus, factas edidere, cùm Julius Morigius Ravennę MDLXXXVII. in 4°. teste mihi Andrea Rossoto [b], & F. Albertus Campana Florentinus, Dominicanus, sacrę Scripturę professor Patavinus, (cujus quidem Jacobus Gaddius [c] & Jo. Philippus Thomasinus [d] cum laude meminere) qui Venetiis edidit anno MDCXL. apud Sarzinam in 12°. tum Paullus Abrianus ibidē MDCLXVIII. apud Jo. Jacobum Hertz in 8°. Gaddius item & Andreas Rossotus [e] Joannem Mariam Vantum Bononiensem formâsse aliam octonariis rythmis versionem, non tamen edidisse, refert. Laudatur omnium ultimus ab Andrea Rossoto [f] inter sui Pedemontii scriptores, ipse quoque Lucani interpres, Andreas Valfredus J. U. Doctor, Braydensis: cujus interpretationis exordium *Bibliothecæ suæ Aprosianæ* [g] intexuit floribus Archangelus Aprosius, Augustinianus, sub fictitio nomine Cornelii Aspasii.

225. Hispani nostri poëtam sui pro dignitate habuere. Nam soluta oratione opus Pharsalię vernaculum popularibus suis optimè reddidit Martinus Lasso de Oropesa, Francisco S. R. E. Cardinali Mendozę viro doctissimo à secretis, Burgensis canonicus, edendamque posthumam hanc versionem reliquit, quę Burgis prodiit ex officina Philippi Juntæ MDLXXXVIII. in folio, immo & priùs Antuerpię MDLXXXV. Metricam interpretationem habemus duplicem. Alteram Hieronymi à Porres medici, cum annotationibus fratris ejus, monachi Hieronymiani regii Scorialensis cœnobii. MS. vidit D. Thomas Tamajus [h]. Altera recentior est poëtę magni D. Joannis de Xauregui Hispalensis, quę apud testamenti ejus exsequutores reperta, edita demum typis fuit Matritensibus anno MDCLXXXIII. in 4°. Anglica necnon editio Londinensis Lucani in eam linguam conversi anni MDCXIV. in 4°. laudatur in *Bibliothecæ Bodlejanæ catalogo*.

226. Inter Lucani, rerumve à Lucano descriptarum illustratores nuncupari dignus est Joannes Baptista Bellus Jesuita, qui è duabus diatribis, alteram *De mense & die victoriæ Pharsalicæ* Tolosę edidit MDCXXXVII. in 8°. ut poëtę locum de hac re satis obscurum exponeret. Lucani MSS. codices quam plurimos existere in bibliothecis publicis & privatis, ipsa virorum doctorum monumenta, qui iis quondam usi sunt, aut eos viderunt, frequentissimè produnt, & bibliothecarum editi catalogi ostendunt [i]. In Vaticana quidem plura exemplaria vidimus, cum Notis etiam marginalibus aliqua, in quibus ferè omnibus, ad imitationem Virgiliani tetrastichi, quod affixum fuit initio

r In Statium lib. 1. Sylvar. 4. v. 91. & lib. 6. Theb. v. 317.

s Ad lib. 4. Theb. v. 717.

t In Nova Bibliotheca Ms. pag. 339.

u In Catalogo officinali.

x Pag. 55. 173. & 195.

y Bibliotheque Françoise cap. 11.

z Nelli Avvertimenti della lingua Toscana sopra il Decamerone del Boccaccio vol. 1. fol. 112.

a Refert Andreas Rossotus proximè laudandus.

b In Syllabo Script. Pedemontii, in Andrea Valfredo.

c De scriptor. non Ecclesiast. volum. 1. in Lucano.

d In Elogiis viror. illustrium.

e In Syllabo, in Andrea Valfredo.

f In Syllabo pag. 46.

g Pag. 398. edit. Bonon. 1673. 16.

h Refert ipse in Catalogo libror. Hispanorum.

i In Magni Etruriæ Ducis unâ bibliothecâ volumina non minus 24. visuntur, ut ex ejus cõstat Catalogo, pluteo 35. lib. latinor.

initio magni operis, Pharsaliam præcedunt quatuor hi versus:

Corduba me genuit, rapuit Nero, prœlia dixi,
Quæ gessere pares hinc socer inde gener.
Continuo nunquam direxi carmina ductu,
Quæ tractim serpant: plus mihi cōma placet.

In ora cujusdam libri legitur è regione *comma*, & pro ejus declaratione, *discretio*, hoc est, ut existimo, auctorem carminis hujusce Lucanum excusare voluisse de versuum non uno ductu, sed divisionibus & commatis interruptorum frequentia: quam nemo reprehendit, quod sciam, in poëta solidorum ac teretum plerorumque carminum artifice.

CAPUT XI.

POMPONII MELÆ *ætas. Urbs ejus natalis incerta ob ejus geographici operis corruptum, & à pluribus vexatum locum. Salmasii, Bocharti, Isaaci Vossii postremæ omnium emendationes. Tingi Hispana. Julia Traducta. Melaria, seu Mela, urbs oræ Hispanæ.* MELONEM *pro* MELA, *vocavit haud rectè Servius grammaticus.* Geographiæ *ejus laudes, principis inter Latinos hujus argumenti lucubrationis. Quinam de auctore bene olim meruerint in hoc opere illustrando, typis edendo, & in vulgares linguas convertendo.*

227. NE separaremus Senecas, & in his Lucanum, retrò habuimus POMPONIUM MELAM, quiquidem præcedere debuit hunc saltem ultimum, utpote Claudio Augusto æqualis. Ad hujus enim Britannicam expeditionem a Suëtonio [k] Tacitoque [l] memoratam referri illa debent, quæ de Britanniæ rebus breviter explorandis, jamque perviâ factâ istâ insulâ principum maximo, cap. 6. libri tertii *Geographiæ* suæ scripta reliquit: quod primus observavit Joachimus Vadianus, sequunturque Elias Vinetus, & nullus non ex recentioribus. Pomponium Hispanum ex Bætica provincia fuisse certius est, quàm unde domo fuerit; cùm ejus testimonium, in quo natale expressit oppidum, per scriptorum manus corruptissimum ad nos pervenerit, & nescio an sanus vel nunc sit inter virorum doctorum tot manus, quos eruderandi hunc locum, Melæque patriam asserendi cura solicitavit. Verba ejus sunt ex fine capitis 6. libri secundi Hispaniæ interiorem describentis oram, uti habent antiquissimæ editiones: *In eoque Cartheja, ut quidam putant, aliquando Tartessos, & quam transvecti ex Africa Phœnices habitant, atque unde nos sumus, cingenteratum, Mellaria, & Bello, & Besippo*, &c. Nempe qui latere quicquam loci, quem scriptura haud ostendit, in verbo illo *cingenteratum* subodorati non sunt, vel *Mellarium* in Melæ patriam, quæ ponè sequitur, ex propinquo assumpsere, quæ hodierno tempore nusquam est, (Hermolaum Barbarum intelligo, Ferdinandum Pincianum, Isaacum Casaubonum, Ambrosium Moralem [m], Joan. Marianam [n], Joann. Vasæum [o], Philippum Brietium [p]) vel *Tartessum*, cujus mentio præcesserat: quod Petro Ciaconio, Andreæ Schoto, aliisque magis placuit. Hi enim omnes nihil minus quàm inter *Tartessum* & *Mellariam* fuisse collocatum ab auctore aliquod aliud oppidum credidere. Iccircò Hermolaus pro *cingenterato*, *cingente freto*, vel *attingens fretum* subrogavit; quam castigationem minimè frivolam Hieronymus appellat Zurita in Notis ad Itinerarium Antonini [q], Ciaconius *ex gente ea*; quasi è Phœnicibus & Phœnicia urbe oriundum sese profiteatur Mela: id quod probavit Franciscus Sancius, & Andreas Schotus. Pincianus autem τὸ *cingentera*, ut nihili verbum, furcâ expelli voluit. Primus Elias Vinetus *Cingentera* oppidi nomen esse, Melæque patriam existimavit.

228. Sed ultrà audens Claudius Salmasius, suscitare aggressus fuit sepultum antea oppidi nomen ex isto vocabuli cadavere. Excogitavit [r] enim legi posse debereque, *atque unde nos sumus, Tingi altera, tum Mellaria*, &c. proximè ad monstrum illud scripturæ. Quod Samuël Bochartus insigni Strabonis testimonio fulcire se non temerè existimavit. Summus enim ille geographus apertè docet, transvectos ex Tingi Africæ in Hispaniam, positum è regione Hispaniæ litus & oppidum incoluisse. Ecce illud è lib. 3. Ἦν δὲ Ζῆλις τῆς Τίγγεος ἀσυγείτων· ἀλλὰ μετῴκισαν ταύτην εἰς τὴν περαίαν Ῥωμαῖοι, καὶ ἐκ τῆς Τίγγεος προσλαβόντες τινάς. hoc est; *Fuit & Zelis Tingi vicina urbs: sed eam Romani in oppositum litus transvexerunt, nonnullis etiam ex Tingi assumptis*. Hanc è colonis Tingitanis Africæ formatam urbem *Juliam* illam *Transductam* esse credunt Casaubonus & Bochartus, de qua legimus apud Plinium lib. 5. cap. 1. *Nunc est Tingi, quondam ab Antæo condita, postea à Claudio Cæsare, cùm coloniam faceret, appellata Traducta Julia.* In eo tamen falsum, quòd Tingi Africanæ cognomentum *Juliæ Traductæ*, quod proprium fuisse dicunt Hispanæ Tingi, per errorem attribuat, Claudioque Cæsari factum: quod ex nomine ipso loci Julii aut Octavii Cæsaris colligitur fuisse. Et mirè juvat hanc conjecturam oppidi seu urbis *Traductæ* mentio in Hispania, & faucibus ipsis freti, seu proxima continenti Africæ ora, apud idoneum scriptorem Gregorium Turonensem [s]: *Post hæc prosequentibus Alamannis* (hoc est *Suevis*, ut suprà explicuerat) *usque ad Traductam, transito mari* (hoc est freto) *Vandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi*. Consulesis memoratos hujus castigationis assertores. Quam tamen improbavit Isaacus, Gerardi Joannis filius, Vossius, in observationibus suis ad Melam nostrum [t]: legitque ipse *Tingi Cetraria*: sic dictam asserens à cetratis ulterioris Hispaniæ cohortibus, quarum Cæsar meminit [u], quæ eadem est *Traducta Cetraria*, & *Julia Joza*, & *Julia Traducta*, variantibus ejusdem urbis appellationibus, deducta ab eodem Julio Cæsare colonia.

229. Verosimilia hæc sunt, & digna suis auctoribus. Quid autem impedit pro *cingentera*, *Tingi Ibera* emendare? Sed id relinquimus aliorum arbitrio, ut cretâ notent carboneve. Melariæ verò civem connitentibus Melam, non minimum videri forsan debet argumenti in eo

k Claudii vitâ.
l In *Agricolæ vita*.
m Lib. 9. cap. 6.
n Lib. 4. cap. 2.
o In *Chron. Hisp.* sub anno XLIV. Christi.
p In *Parallelis Geog.* parte 1. lib. 1. cap. 3.
q Pag. 557.
r In *Solinum Exercitat.* pag. 288.
s Lib. 2. *Hist. Francorum*, cap. 2.
t Pag. 197.
u Lib. 1. *Belli civ.*

in eo esse, quòd tam oppidi quàm viri cognomentum è proxima Africa derivatũ videatur. Notissima est fabula aureorum malorum, seu mavis ovium,& horti Hesperidum,Lixo Africæ tributa [x]. Laboravit nempe in æquivoco Græco verbo priscorum scriptorum eruditio; nam μῆλα æquè significant *mala* & *oves*. M. Varro:*In Libya ad Hesperidas* (ait [y]) *unde aurea mala,idest secundum antiquam consuetudinem capras & oves, quas Hercules ex Africa in Græciam exportavit. Ea enim sua voce Græci appellârunt* μῆλα. Junctis his Stephani [z] è Greco Latinis: *Melus verò & Melaria duæ urbes in iisdem finibus eandem emphasim habent, à denominatione malorum, quę aurea ab Hercule adsportata esse dicuntur ex Libya*. Huic etymo adhęrentes,*Melariam* & *Melam* simplici *l*,aliter atq;urbis nomen scribi solet,debebimus legere.

x Videndi Plinius lib. 5. cap. 1. Marcianus Capella, Isidorus lib. 15. cap. 10.
y Lib. 2. De re rust. cap. 10.
z In Μῆλος.

230. *Melæ* cognomentum Hispaniæ proprium existimat fuisse Elias Vinetus [a]; atque huc referri debere, quemadmodum Melam Lucani parentem, ita & cognominem illum Rom. equitem, qui hausto porri succo sub Tiberio periit,Plinio affirmante lib.19. cap.6. & Flavium Melam jurisconsultum, cujus mentio fit ab Ulpiano in lib.1.§.12. *De cloacis*. Quo tamen solo judicio Flavium hunc Melam Hispanis annumerare non ausim scriptoribus. *Melam* diximus Lucani parentem, quem licèt Taciti & Senecæ editiones *Mellam* cum duplici *ll* vulgò habeant; in Eusebii tamen aliquot MSS. codicibus vel *Melas*, vel *Mela* exstare docuit nos Arnaldus Pontacus in Notis ad hujus *Chronicon* [b], ubi de *Annęo* isto agit *Mela*.

a Præfatione quadam in Melam.
b Col. 576.

231. De hoc auctore nihil aliud antiquitas ad nos transmisit, quàm quod ipse docet in opere suo geographico superstes. Nullo tamen ejus testimonio utuntur grammatici, cùm possent ex scripto elegantissimo, & verè Latino. Nisi Servius sit excipiendus, cùm Melonem auctorem esse ait [c] septem ostia esse Gangis fluvii, cùm id ipsum apud Melam legatur [d]: quod Vossius annotavit. Plinius dumtaxat meminit in iis quos ad conficiendos quatuor *Historię* suæ geographicos libros, scilicet tertium, quartum, quintum, & sextum, auctores habuit.

c Ad Æneid. lib. 9.
d Lib. 3. cap. 7.

232. Opus inquam reliquit nobis *De situ orbis*, aliàs *De chorographia*, ut Vossius [e], etiam *De geographia*, ut Vinetus [f], admonent, inscriptum. Geographiæ scilicet totius breviarium, sivę compendium, cùm fortè prolixius aliquod excogitâsset aliud aggredi: quod innuisse his videtur verbis in præfatione: *Dicam aliàs plura & exactiùs: nunc ut quæque clarissima & strictim*. Primus, eorum saltem qui exstant è Latinis, huic operi sese mancipavit. Adeò autem arrisit id novioribus judicio utentibus, ut inter geographorum principes Melam, atque hunc ejus librum inter perfectissima undique monumenta vetustatis, enumerent. Arias Montanus noster in nuncupatoria epistola Itinerarii Beniamini Tudelensis, *doctissimus* (ait) *liber* De situ orbis *inscriptus, cui vel descriptionum elegantiâ, vel brevitate atque perspicuitate, vel ipsa rerum commemoratione & copia, nullus ejusdem artis, quamvis copiosus atque eloquens auctor, meâ quidem sententiâ est anteponendus*. Andreas Schotus, cujus, ut videbimus, non contemnenda impensa fuit in hoc auctore opera, adeò eleganter eum censet [g] argumentum tractâsse, ut *Marcum Tullium, si geographica scribere, ut T. Attico promiserat, voluisset; ne venustiùs quidem & accuratiùs de orbis situ dicere potuerit*. Henricus Stephanus in præfatione ad quandam suam editionem, *nescio* (ait) *quam in hoc scriptore dignitatem & gravitatem animadvertere videor*. Brevitatem inde ac proprietatem ejus laudat, exemplisque audacis cujusdam in usurpandis metaphoris elegantiæ confirmat. Nec dubitat quin ea, quibus pro fide vetustatem esse alicubi Pomponius ipse ait, ex optimis quibusque ac celeberrimis scriptoribus excerpserit. Andreas Garzias Matamorus in *Apologetico* suo [i]: *At Pomponium Melam sic ego, dum nibil ago, cum doctissimis geographis comparare, neque ineptè tamen, neque imperitè, soleo; ut Straboni Cretensi eruditionem, Plinio diligentiam, Ptolemæo artem tribuam: huic quidem uni quum valdè laudare cupio,omnia libenter largior; quum intra modum verò laudationis consisto, brevitate pariter & elegantiâ præter cæteros commendo.* Item: *Scriptorem verè principibus Latinorum accensendum, in admirabili brevitate nihil minus quàm obscurum: quam quidem summam, sed non solam illius laudem*, censet Barthius [k]. qui & *elegantissimum*, & *longè elegantissimum* alibi appellat [l]. Abstineo aliis testimoniis in re tam certa, ut jure quidem Vossius, Claudii Verderii [m], universalis illius censoris, judicium, qui dictionem Melæ culpare haud veritus est, suspendat naso.

e Lib. 1. De Hist. Latinis cap. 25.
f In præfatione quadam De Pomponio Mela.
g In præfatione ad Abraham. Ortel. Itiner. Antonini cum Notis Zuritę.
i De doctis Hispaniæ viris.
k Lib. 15. Adv. cap. 6.
l Lib. 14. cap. 17. & lib. 57. cap. 19.
m In Censione in omnes ferè auctores.

233. Ad eos, quibus bene de Pomponio mereri cura fuit, accedendo, *magna, nec circumspecta minùs ingenia* (idem Barthius ait [n]) *elegantissimum hunc auctorem restituère*. Priorem alium haud novimus Hermolao Barbaro, qui *lucubrationes* suas *ad Melam* nuncupans Alexandro VI. P. M. tercenta Melæ ulcera, vel cicatrice vel splenio contexisse se jactat. Has in Melam *castigationes* Hermolai,cum ejusdẽ *in Plinium* aliis, excusas in Italia fuisse lego in *Gesnerianæ Bibliothecæ epitome*. Ponè it Joachimus Vadianus Helvetius Sant-Gallensis, cujus mactus scholiis Mela prodiit Viennæ (forsan primùm) ex officina Lucæ Alantzei anno MDXVIII.nisi antiquior sit Basileensis Henrici Petri editio ab *Gesneriana epitome* laudata: quod magis credimus. Habemus nos Parisiensem apud Christianum Wechelum MDXL. in folio, ubi adjecta sunt loca controversa inter Vadianum & Joannem Camertem Franciscanum ex commentariis ad Solinum, cui Vadianus respondet. Est & alia edito Veneta typis Aldi anni MDXVIII. quam vidimus in bibliotheca Sapientiæ Romanæ. De Vadiano tamen ita censet Petrus Joannes Olivarius: *Vadianus vir omnium judicio eruditissimus, præter ea quæ ex variis auctoribus citat (unde facilè colligere possis hominem multæ fuisse lectionis) rarò adducit, quo vel locos depravatos emendet, vel desideratos restituat, contentus illâ doctissimâ ostentatione: quamquam iis quæ ad historiam spectant non minus valuerit ille quàm digressionibus*

n Lib. 14. cap. 17.

bus prolixissimis & molestissimis. Non ergo criticum egit Vadianus, sed explanatorem & illustratorem tantùm.

234. Has illius editiones, aliæ (absque explicationis tamen aliqua ope) præcesserant. Venetæ anni MCDLXXVII. in 4°. & MCDLXXXII. quarum Labbeus meminit o. Sequutus fuit Vadiani propositum bene de Pomponio merendi proximè à me laudatus Petrus Joannes Olivarius, qui auctorem hunc unà cum *Auctario annotationum instaurationeque* (ut præsefert titulus) totius libelli, & *castigatione perquam multorum locorum* Parisiis anno MDXXXVI. edidit. Sub qua tamen ambitiosa inscriptione vix nisi hodierna geographica, subjecta Melæ antiquis locorum nominibus, reperire est. Anno MDXXXVIII. Basileæ prodiit *Julii Solini & Pomponii Melæ rerum toto orbe memorabilium thesaurus, cum diversis Francisci Floridi Sabini pro Plauto & aliis apologiis*. Ita enim inscriptus liber legitur. Lugdunensis quoque editio Ant. Vincentii MDLI in 8°. nil præter Olivarii annotationes continet, ac Melæ textum: quemadmodum & Parisiensis Henrici Stephani MDLXXVII. in 4°. unà cum Dionysio Alexandrino *De situ orbis*, Æthici *Cosmographiâ*, & Solini *Polyhistore*. Rursus simul cum Solino, Mela, & Hermolai Olivariique in eum lucubrationibus Basileæ anno . . . . prodiit ex Roberti Winter officina, atque iterum cum *Tabulis geoprapbicis* ex eadem.

o Biblioth. Ms. pag. 357.

235. Sed cùm adhuc majore indigeret industria geographorum hæc gemma, Ferdinandus Nonnius Pincianus, vir castigandis antiquis scriptoribus veluti factus, observationes suas prodire fecit Salmanticæ an. MDXLIII. in 8°. atque eas quidem singularis diligentiæ judiciique, ut mox videbimus. *Spicilegium* tamen ab his omnibus relictum est, quod Andreas Schotus colligeret *ex Ponponii Melæ* De situ orbis *libris*; cui addidit *Parallela loca hujus & Herodoti*, ex quo plura eum desumpsisse Barthius quoque annotavit p. Plantinus hoc *Spicilegium* edidit anno MDLXXXII. in 4°. Nec prætereundum est quòd in ea, quam proximè diximus, Parisiensi editione, Henricus Stephanus bene doctam epistolam præmisit, displicere sibi plura docens ex Olivarii editione, quam sequitur; quæ quidem emendari ex MSS. codicibus possent: quod aliquot exemplis confirmat. Videbatur quidem nihil industriæ prætermissum desiderandumve à Melæ cultoribus, cùm ante non multos annos Isaaci Vossii *Observationes ad Pomponium De situ orbis* Hagæ Comitis ex officina Adriani Ulacq MDCLVIII. in 4°. emissæ fuere; in quibus ejus diligentiâ factum est, ut absolutissimum qui Pomponium desideret, non alia uti editione aut commentario debeat. Habuit is ad manum plures veteres codices MSS. Vaticanum, Arundellianum, Serenifs. Christinæ Suecorum Reginæ, & Nicolai Heinsii.

p Lib. 15. Adv. cap. 15.

236. Restat autem judicium adnectere ejusdem Vossii de iis qui se in hac Sparta ornanda præcesserant: *Ex his qui castigationes in hunc edidere auctorem solus nobis profuit Pincianus. Vir iste quantumvis nobili apud suos ortus loco, plus tamen literis quàm natalibus debet. Crassiora sunt illa menda, quæ Hermolaus Barbarus, & ipse aliàs vir insignis, sustulit. Andreas Schotus homo quidem bonus & eruditus, sed quem successus potiùs quàm voluntas destituit. Vadiani annotationes rus & stivam olent. Olivarii nescio cujus commentariolus imi subsellii magistellum prodit. Quid nos præstiterimus non est nostrum judicare*. Hæc Vossius.

237. Interpretationes hujus operis vulgarium linguarum adhuc quærimus: nostrorum tamen hominum industriæ non ignari, à quibus unam habemus & alteram. *La geografia de Pomponio Mela ilustrada con nombres modernos de lugares, montes, y rios*, an. MDCXLII. in 8°. Ludovicus Tribaldus Toletanus, regius chronographus, versionis auctor, publicavit Matriti. Nec diu pòst D. Josephus Antonius Gonzalez de Salas, *El compendio geographico y bistorico del orbe antiguo*. ita renovatæ suæ versioni inscribens, unaque novas illustrationes ad obscuriora loca quædã adjungens, Matriti etiam anno MDCXLIV. in 4°.

238. Asservantur plures in bibliothecis publicis manu exarati Pomponianæ geographiæ codices, ad quos recurrere docti viri, Melæ amantes, possint: nempe in Medicea quatuor q. . . . .

q Ut in ejus Catalogo pluteo 30. Latin.

CAPUT XII.

De Marco Fabio Quintiliano. *Quomodo proferendum hoc ejus cognomen. Calagurritanus is patriâ, frustra obsistente clarissimis de eo testimoniis veterum quodam vitæ auctore. Explicatus Martialis. Calagurris duplex, Nassica & Fibularia. Qualis orator Quintilianus. Oratio ejus pro Berenice, & quænam bæc fœmina. Primus aperuit Romæ scholam publico stipendio. Nepotum è sorore Domitiani institutor, filiorum scilicet Flavii Clementis & Domitillæ Vespasiani filiæ, qui pro vera religione passi creduntur: quod aliis inobservatum latè firmatur. Domitilla exsul in Pontia insula, atque eadem Martyr, ab bac diversa: in quo vindicatur à calumnia Scaligeri Martyrologium Romanum. Juvenalis in Quintiliano laudando versus exponuntur. Consulares ei honores à Cæsare indulti. Ejusdem querelæ minus piæ ob amissum unicum filium Quintilianum. Michaëlis Roussel, bistoriæ Pontificiæ auctoris, similis, at Christiana lamentatio. Qualenam* Oratoriarum institutionum *opus, eximias veterum & noviorum laudes meritum? S. Hilarius Quintiliani imitator. Et tamen accusantur à non uno* Institutiones. *De earum inventione, & editionibus, simulque castigatoribus, & illustratoribus*. De caussis corruptæ eloquentiæ *liber periit, quemadmodum & quædam declamationes. Ejusdemne dialogus sit* De oratoribus, *ac declamationes, tam prolixæ quàm breviores, eidem tribui solitæ? Variæ de bac re noviorum sententiæ. Joannes Antonius Campanus laudatur, atque earundem declamationum explanatores, atque editiones*.

238. SU-

238. SUPERSUNT enarrandi duo viri olim & nunc celeberrimi ex hoc primo sæculo, Quintilianus & Martialis: quorum quisnam obierit prior nondum liquet. Ideo inter æquales ejusdem temporis alterum præferre alteri liberum est.

239. DE MARCO FABIO QUINTILIANO (Quinctilianum, non Quintilianum, scribendum esse, propterea quòd ita inscripta sunt antiquis lapidibus Quinctii & Quinctilii nomina, Paullus Colomesius vir eruditus censet in Notis ad *Institutiones oratorias* non pridem editis cum aliis opusculis; sed nos nec minus Quintios & Quintilianos in iisdem reperimus) De M. F. inquam QUINTILIANO nusquam olim dubitatum fuit, quin Hispanus ex Calagurritana esset urbe. Idoneus enim auctor Eusebius disertè scribit r: *M. Fabius Quintilianus Romam à Galba perducitur*. Et alio loco s: *Quintilianus ex Hispania Calagurritanus primus Romæ publicam scholam aperuit, & salarium è fisco accepit*. Ausoniusque inter professores Burdigalenses Tiberium Victorem Minervium pro dignitate celebraturus, Quintilianum alterum postquam appellaverat, sic habet:

> *Adserat usque licet Fabium Calagurris alumnum,*
> *Non sit Burdigalæ dum cathedra inferior.*

r In Chronico Olymp. ccxi.
s Olymp. ccxvi.

240. Sed accessit, à nescio quo scripta, Quintiliani Vita quibusdam editionibus, cujus auctor verissimâ gloriatur se conjecturâ adduci, ut fidem libris *Temporum* (Eusebianis nimirum) non habeat, in quibus legitur Quintilianus Calagurrâ (ut ait) urbe Hispaniæ oriundus. Id, quia non minimum ad rem de qua agimus pertinet, examinare æquum est. Martialem ante alia inquit Calagurritani agri alumnum, cùm Iberos memoriâ dignos epigrammatis suis insereret, nullam de Quintiliano fecisse mentionem; quantumvis aliàs cum veneratione appellaverit. Qua eadem ratione motus, cùm maximè laudandis inhæreret Hispanis doctrinâ illustribus Marinæus Siculus, civem hunc his abdicavit t. Nempe alludunt ad hoc epigramma u:

> *Verona docti syllabas amat vatis:*
> *Marone felix Mantua est.*
> *Censetur Apona Livio suo tellus,*
> *Stellaque, nec Flacco minùs.*
> *Apollodoro plaudit imbrifer Nilus:*
> *Nasone Peligni sonant.*
> *Duosque Senecas unicumque Lucanum*
> *Facunda loquitur Corduba.*
> *Gaudent jocosæ Canio suo Gades,*
> *Emerita Deciano meo.*
> *Te, Liciniane, gloriabitur nostra,*
> *Nec me tacebit, Bilbilis.*

t Lib. 25. De Rebus Hispaniæ.
u Lib. 1. ep. 62.

Poëtas hìc tamen, at non omnes, ne dum Hispanos, qui laudem ex quibuscumque scriptis collegissent, celebrandi animus fuit Martiali. Quî enim, nisi hoc esset, Ciceronem, & alios memoriâ dignissimos prætermisisset? Solos inquam quosdam poëtas, cum locis eorum natalibus epigrammate complexus est, ut tandem ad Licinianum civem suum, & ad se ipsum laudandos deveniret. Quare nil mirum Quintiliano in poëtis minimè datum locum fuisse. Catullum nempe ex Verona, Virgilium ex Mantua, Auruntium Stellam & Valerium Flaccum ex Patavio, Apollodorum ex Ægypto, Nasonem ex Pelignis, Senecas & Lucanum ex Corduda, Canium Gaditanum, Decianum Emeritensem, Licinianum, seque ipsum Bilbilitanos, poëtas omnes, ab urbibus suis, quibus honori & ornamento fuerint, nunquam ait tacendos. Ais tamen prætermissum à me Livium, qui unà cum aliis laudatur, quem quidem poëtam fuisse nusquam legitur. Immo & utrique Senecæ famam ex hoc studio convenire posse inficiaris. Livium quidem datâ operâ prætermisimus: non enim is ex proposito ac directè laudatur. Hi enim versus:

> *Censetur Apona Livio suo tellus,*
> *Stellaque, nec Flacco minus.*

hunc sensum habent. Apona tellus, hoc est Patavina, quæ Livio historico maximè nobilitatur, non minus poëtis duobus Stellâ & Flacco celebris est. De duobus verò Senecis poëtis, sive ii sint rhetor cum philosopho, sive hic cum aliquo ex fratribus, necesse est ut habeamus Martiali asserenti fidem.

241. Item Romæ natus fuit Quintilianus (si *Vitæ* credimus scriptori) cùm cognoverit ipse adolescentulus (quod alicubi refert) Domitium Afrum & Senecam sub Nerone defunctos, hoc est ante Galbam, qui Fabium perduxisse in urbem dicitur. De Afro id quod assumitur lego apud Fabium x, de Seneca nusquam. Et verum est Domitium Afrum sub Nerone periisse y. Quæ quidem id solùm evincunt, Quintilianum etiam Nerone vivo Romæ fuisse. Quod sanè contingere potuit, si post priorem in urbem adventum in patriam reversus, à Galba in urbem sit reportatus. Minùs urget quòd Quintilianus Romæ declamator à Seneca memoretur, quem avum fuisse hujus nostri Fabii auctor *Vitæ* constanter affirmat. Id enim nil minus quàm compertum est, ut loco suo notavimus. Deinde & contingere potuit quòd avus ejus Romæ degeret, nepos autem Calagurri in patria fuerit ortus: quemadmodum & Marcus Seneca Romæ floruit, nepos autem Lucanus ex Mela parente Cordubæ natus ab auctore *Vitæ* refertur. Tandem objicitur, quòd Fabius noster mentionem facit patris, qui caussidicus fuit apud principem. Quod nec ipsum de statu movere nos debuerit, considerantes utrumque verum esse posse, & quòd noster Romam venerit adolescens, & quòd eum genitor postea sit sequutus. Sed tamen id in Quintiliano non invenimus.

x Lib. 5. cap. 7. & lib. 12. cap. ultimo.
y Tacitus lib. 14. Ann. cap. 17.

242. Fidem ergo Eusebio Ausonioque affirmantibus ex Calagurri Hispaniæ urbe fuisse jure præstamus, cum Politiano z, Raphaële Volaterrano a, Cataneo b, Jacobo Philippo Bergomensi c. Ex qua tamen Calagurri? Duo enim fuere in Hispano tractu: altera *Nassica*, altera *Fibularia*, cognominatæ: seu *Calagurritani Nassici* & *Fibularii* apud Plinium lib. 3. cap. 3.

z Declamatione pro Quintiliano.
a In Anthropologia.
b Ad Plin. epist. 14. lib. 2.
c Supplem. ad ann. LXXII.

cap. 3. Sic enim legendum eſſe, non autem *Naſcica*, & *Naſcici*, ut vulgò editur, ex nummo evicit vir clariſſimus Hieronymus Zurita in Notis ad *Itinerarium Antonini* [d]. Poſtrema hęc Fibularia exſtat ad Iberū fluvium, Prudentii poëtæ, ut creditur, patria, memorabilis Pompejana obſidione & conſtantiâ tuendarum Sertorii partium. Prioris illius ignoratur etiam ſitus, quę olim Cęſarianis adhęſiſſe ab ipſo refertur Cęſare in commentariis *De bello civili*. Quęnam verò iſtarum produxerit Fabium Quintilianum, neminem affirmare poſſe arbitratur cum judicio idem Zurita. Cęteri [e] *Fibularię*, quia ea notior eſt, & ſuperſtes, paſſim hoc decus attribuunt, aut non diſtinguentes attribuere videntur.

243. Patrem habuit declamatorio ſtudio ac forenſi deditum. Teſtis ipſe filius celebrato in *Inſtitutionibus* [f] patris quodam joco in æquivoco ludentis, cùm contra eum diceret qui ſe legationi immoriturum promiſerat, paucisque deinde vix inſumptis diebus re infecta redierat. *Non exigo* (inquit) *ut immoriaris legationi: immorare*. Veniens aliquando Romam (à Galba enim primùm fuiſſe eum perductum ea excludunt quæ ſuprà conſiderata fuere) applicuit ſe totum ſtudiis eloquentiæ, ac deinde cauſſis tuendis, magnorum ejus temporis oratorum [g] exemplo, quos aſſectari & obſervare diligenter ſolebat, inflammatus, Domitium Afrum unum ex iis eſſe, laus ei à Fabio data [h], Pliniusque in epiſtola [i] quadam ſatis innuunt. Exercuiſſe ipſum ſe in controverſiis & ſuaſoriis, ubi de ſtylo ſuo diſponendæ orationis agit [k], annotatum poſteris voluit. Nec diſſimulavit ea quæ à natura ipſa rectè faciendi operis ſubſidia acceperat modeſtè prædicare; hoc eſt memoriam, quâ eâ valuiſſe, ut ſiquando interveniret orationi cœptæ aliquis, qui hunc honorem mereretur, iterare ad verbum dicta ſufficeret, de quo ad eos qui interfuerunt provocat, fidem dictis facturus [l], deinde phantaſiam concipiendis rerum abſentium imaginibus facilem [m], ut intereſſe iis, ac veluti præſentibus commoveri (quam ſummè in oratoriis commendat virtutibus) quaſi videretur; nec ſolùm lacrymæ, ſed & pallor quoque & veroſimilis dolor eum comprehenderent.

244. Inter orationes quas habuit duæ ſunt, quarum ipſe meminit. Altera *in cauſſa Nævii Apruniani* [n], in qua quærebatur, pręcipitatane ab eo uxor eſſet; an ipſa ſua ſe ſponte jeciſſet? Altera [o] *pro Regina Berenice*, apud eam ipſam dicta. *Fuerant etiam quidam rerum ſuarum* (inquit) *judices. Nam & in libris obſervationum à Septimio editis affuiſſe Ciceronem tali cauſſæ invenio: & ego pro Regina Berenice apud eam ipſam dixi*. Ea eſt Berenice, ſeu Beronice, Agrippæ Magni filia, Agrippę alterius junioris ſoror, Herodis patrui ſui Chalcidis Regis vidua [p]. Hanc, poſtquam à Polemone, etiam Rege Ciliciæ, cui nupta deinde fuerat, divertiſſet [q], inceſtu à fratre Agrippa, ut fama erat, cognitam, & cùm bellum in Judæos ſuſcitatum fuiſſet, Romanis faventem [r], Titus adamavit, Romæque

d Pag. 119.
e Angelus Politianus in *Præfat. ad Quintilian.* quē laudat Arnaldus Oihenartus in *Notitia Vaſconiæ* lib. 2. cap. 7. Petrus Nonius in *Hiſpaniæ deſcript.* cap. 81. Morales lib. 9. *Hiſt. Hiſp.* cap. 27. Mariana lib. 4. *Hiſt. Hiſp.* cap. 3. Vaſæus in *Chron. Hiſp.* ad ann. Chriſti LXX. Marinæus Siculus lib. 6. *De laud. Hiſp.*
f Lib. 9. cap. 3.
g Lib. 10. cap. 1.
h Lib. 10. cap. 1.
i 14. lib. 2.
k Lib. 7. cap. 1.
l Lib. 10. cap. 2.
m Lib. 6. cap. 2. in fine.
n Lib. 7. cap. 2.
o Lib. 4. cap. 1.
p Joſephus lib. 20. *Antiquitat.* 3.
q Idem cap. 5.
r Tacitus lib. 2. *Hiſtor.* 81.

cùm Veſpaſianus pater imperium adeptus fuiſſet, in palatio habuit [s], nuptiarum ſpe allactatam. Eam tamen, cùm id moleſtè ferret populus Romanus, domum regredi juſſit [t]. Hæc ipſa eſt, quæ cum fratre Agrippa coram Feſto præſule audivit Paullum Apoſtolum [u]: & quam Juvenalis, ut ſibi Romæ viſam, ſignificare voluit, non aliam Ægyptiam, illis verſibus è Satyra 6.

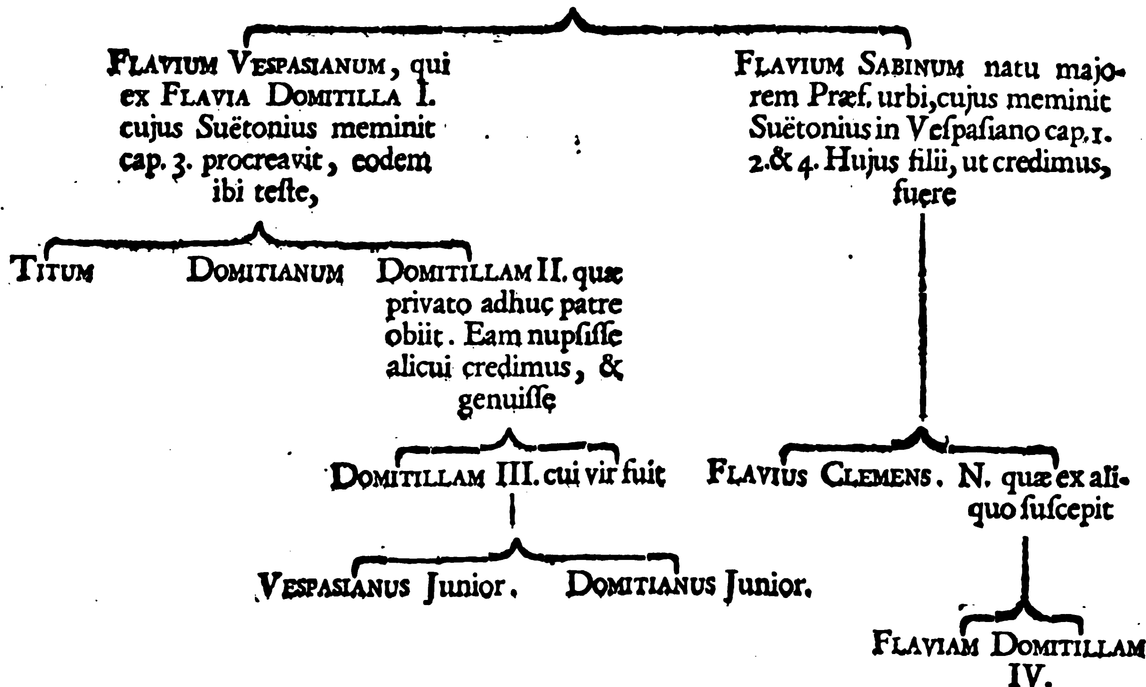
——*Deinde adamas notiſſimus, & Berenices*
In digito factus pretioſior: hunc dedit olim
Barbarus inceſtæ, dedit hunc Agrippa ſorori [x].

245. Hujus cauſſam in re fortè pecuniaria (nam ditiſſimam fuiſſe fœminam Joſephus notat [y]) egit apud eam Quintilianus. Adjungit Angelus Politianus in præfatione laudata, orationem tertiam, quâ eandem Berenicem ſubjecti marito teſtamenti accuſatam defendit. Nobis nunc, unde id habuit, memoria non ſuppeditat. Icciro audiendus non eſt Gaſpar Barthius, alioqui eruditione clarus in paucis, qui librum ſeu dialogum *De oratoribus*, de quo poſtea, ideo negat [z] eſſe noſtri auctoris, quòd nuſquam forenſis ejus facundia laudetur. Frequentabat utique forum, ſimulque, ut videtur, eloquentiam in ſchola juventutem docebat; cujus moderator ſummus à Martiale audiit in epigrammate [a] ad eum directo. Nam & ab Euſebio accepimus, primum aperuiſſe eum Romæ ſcholam, & ſalarium à fiſco accepiſſe. Quæ tamen niſi collectim intelligas; primum ſcilicet fuiſſe eum præceptorem juventutis publico ſtipendio exhibitum, negabunt vero conſentanea eſſe [b], quibus auditæ ſunt apud Ciceronem, Senecamque, & ipſum Quintilianum ſuperioris temporis ſcholæ. In hac certè noſtri Plinius Cæcilius Secundus profecit. Ea de cauſſa præceptorem nominat eum alicubi [c], & frequentatos à ſe alibi [d] refert Quintilianum & Nicetam ſacerdotem: cujus etiam meminit dialogi *De oratoribus* ſcriptor. Vicennio jam docendi exacto; ſcilicet Veſpaſiani aliquot, Titi duobus annis, Domitiani quartodecimo, aut circiter (quod poſtea non ſupputatus temerè calculus comprobabit) impetrata ſtudiis ſuis publicis quiete, de ratione dicendi ut ſcribere aggrederetur, poſtulationibus amicorum conceſſit. Nec diu pòſt à Domitiano impoſitus eſt nepotum è ſorore educationi, ut ipſe in prooemio quarti libri *Inſtitutionum* refert.

246. Quales autem hi fuerint è ſorore Domitiani nepotes, nuſquam ſcriptum animadvertas. Hi nimirum ii ſunt, ne dubites, quorum Suëtonius nomina his comprehendit [e]: *Denique Flavium Clementem patruëlem ſuum, contemptiſſimæ inertiæ, cujus filius etiamnum parvulos ſucceſſores palam deſtinaverat; & abolito priore nomine, alterum Veſpaſianum appellari juſſerat, alterum Domitianum, repentè ex tenuiſſima ſuſpicione tantùm non in ipſo ejus conſulatu interemit*. Hæc Suëtonius. Planè, ſi patruëlis Domitiani Auguſti Flavius Clemens fuit, nepoteſque ſororis Domitiani Quintilianus inſtituit; propinquitatem eorum ſic neceſſariò ponimus, uti arbor ſubjectus repræſentat.

s Dio lib. 66.
t Suëtonius in *Tito* cap. 7. Aur. Victor in *Epitome*, Dio ubi proximè.
u *Actorum* cap. 25. 13. & 26. 30.
x De hac Regina agūt multi, qui ſuper *Actus* ſcripſere, atque itē Chriſtoph. Noldius in *Hiſt. Idumęa* num. 72.
y Lib. 20. cap. 5.
z Lib. 44. *Adv.* 8.
a 90. lib. 2.
b Morales lib. 9. *Hiſt.* cap. 27.
c Lib. 2. ep. 14. *Maximo*.
d Lib. 6. ep. 6. *Fundano*.
e In *Domitian.* cap. 15.

FLA-

247. Non prætereunda est data fortè occasio hunc locum tractandi, ex quo fœminarum illustrium, Ecclesiæ Christianæ nunquam pœnitendarum, nondum hactenus inter scriptores compertæ veritatis historiæ lumen immittimus, simulque Quintiliano institutionem contigisse Flavii Clementis ac Domitillæ, Christi, ut non temerè creditur, Martyrum, prolis confirmamus. Ex Flavio Sabino Vespasianum & Sabinum procreatos Suëtonius scribit f. Idem ait g Vespasiano ex Flavia Domitilla (*Flaviæ* nomen à marito mutuata est) tres filios fuisse, Titum scilicet, Domitianum, & aliam Domitillam. Hæc diversa est à Domitilla, quam tertiam distinctionis gratiâ vocamus, Flavii Clementis uxore; cùm secunda illa Vespasiani filia patre adhuc privato, quod ex eodem constat auctore, obierit; Clementis verò uxor viro suo superfuerit, à Domitiano in Pandatariam insulam relegata. Domitillam ergo illam secundam nupsisse alicui credimus, & procreâsse Domitillam hanc tertiam, quæ Clementi propinquo, ut jam diximus, elocata, Vespasianum & Domitianum juniores peperit, Quintiliani discipulos. Quare proprio hi vocabulo apud eundem h *Domitiani sororis* vocantur *nepotes*; non ut significentur, præter usum Latinæ linguæ (quod Turnebo placuit i) ex sorore nepotes. Flavii Sabini senioris ex latere Vespasiani stirpem audisti. Eccillam nunc ex Sabini junioris, Vespasiani fratris. Duorum hic saltem fuit parens, Flavii Clementis, & ejus sororis. Hæc mater Flaviæ Domitillæ (quartam appellavimus) Christi Martyris. Flavius autem Clemens Domitillam tertiam, Vespasiani patrui neptem uxorem duxit, uti suprà diximus; ex qua Vespasiano pronepotes, Domitianoque sororis nepotes procreavit eos, qui Fabio nostro in disciplinam traditi sunt.

f In Vespas. cap. 1. 2 & 4.
g Cap. 3.
h Proœmio lib. 4.
i In Notis ad hunc locum.

248. Jam ut probemus dicta, Flavium Clementem ex Vespasiani fratre natum oportet fuisse, qui Domitiani patruëlis à Suëtonio appellatur. *Patruëles*, *marium fratrum filii*, ait Nonius Marcellus k, & confirmant Romanæ leges l. Ἀνεψιὸν vocat Dio m, sive ex eo Xiphilinus; quod tamen verbum commune est fratrum & sororum filiis, hoc est patruëlibus & consobrinis, ut notant Lexicographi. Consul hic Flavius Clemens cum Domitiano ante annum fuerat, quum interemptus ab ipso est. Rem Dio luculentiùs narrat, ac Domitillæ uxoris ejus meminit: Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἄλλους τε πολλοὺς, καὶ τὸν Φάβιον (lego Φλάβιον) Κλήμεντα ὑπατεύοντα, καίπερ ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ γυναῖκα, καὶ αὐτὴν συγγενῆ ἑαυτοῦ, Φλαβίαν Δομιτίλλαν ἔχοντα, κατέσφαξεν ὁ Δομιτιανός. ἐπηνέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος. Quæ quidem Latinis sonant verbis: *Atque eodem anno, cùm alios plures, tum Flavium Clementem Consulem* (seu potiùs *consularem*) *etsi patruëlis ejus esset, ac Flavium Domitillam, & ipsam ejus consanguineam, uxorem haberet, morte affecit, illato ambobus crimine impietatis*. Domitillam dixit, sive ad Domitianum referens sive ad Clementem, συγγενῆ ἑαυτοῦ, *propinquam ejus*: Domitiani etenim ex sorore nepos, Clementis verò, sororis patruëlis filia erat. Crimen impietatis quale fuerit, ex his quæ apud Dionem sequuntur planè colligitur: ideo scilicet, quia cum aliis pluribus εἰς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη, *in Judæorum mores*, transierant, hoc est Christianæ fidei sacramentum dixerant, ut interpretantur Ecclesiæ historici n. *Quorum pars* (infit Dio) *occisa est, pars spoliata facultatibus. Domitilla tantummodo in Pandatariam relegata est*. Et Domitillam quidem istam, cùm *Flaviæ* nomen, tum *Domitillæ* cognomen, satis innuunt alterius Domitillæ Domitiani sororis filiam esse. Id quod egregiè confirmat literatus lapis Romanus ad D. Clementem, cujus Gruterus meminit in *Thesauro inscriptionum* o, & Carolus Patinus in *Numismatis æreis Imperat. Rom.* p

FLAVIA DOMITILLA
FILIA FLAVIÆ DOMITILLÆ
CÆSARIS .... ANI NEPTIS FECIT
GLY.

k De propriet. sermon. cap. 19. Isid. lib. 9. Orig. cap. 6.
l L. 10. §. 15. De gradibus & affinibus.
m Lib. 67.
n Baron. to. 1. Annal. ad ann. XCVIII. n. 5.
o Pag. 225.
p Pag. 245.

GLYCERÆ L. ET LIBERTIS
LIBERTABVSQ. POSTERISQ.
EORVM.
CVRANTE T. FL. ONESIMO
CONIVGI BENEMER.

De hujus filiis, ejusdem Domitiani sororis nepotibus, Quintilianus sibi ad institutionem traditis refert gloriaturque. At quidem tum traditis, quum orbati utroque parente, morte patris, exsilioque matris, sub avunculi magni Domitiani cura remansere.

249. Domitillis autem his tribus quartam adjungere aliam debemus, laudati Flavii Clementis ex sorore neptem, virginem, quæ, referentibus Eusebio [q], Nicephoro Callisto [r], Eutropio [s], & Martyrologii Romani auctore [t], ab eodem Domitiano propter Christi professionem in insulam Pontiam relegata, & post aliquot annos revocata, Terracinæ jussu Trajani martyrio fuit impensa. Josephus Scaliger [u] tantùm ut Martyrologo calumniaretur, aut homonymiâ falsus, Domitillam hanc eandem credidit cum aliâ Clementis uxore, proindeque negavit virginis titulum rectè ei datum: cumque vidisset insularum Pontiæ alteri, Pandatariæ alteri assignata exsilia, ex duabus quoque unam facere insulam fuit conatus: sed in irritum: nam *Pontia* & *Pandataria* diversæ insulæ sunt, altera adversus *Formias* (seu *Cajetam* hodie) altera in sinu Puteolano, apud Plinium [x], Melam [y], & omnes geographos. Domitillæ quoque duæ sunt, altera Clementis uxor, Dionis; altera neptis ejusdem ex sorore, Eusebii, Nicephori Callisti, Eutropii testimonio, quod sequutus est Martyrologii auctor. In Greco Eusebii [z]: Ἐξ ἀδελφῆς γεγονυῖαν Φλαβίου Κλήμεντος. *ex sorore genitam Flavii Clementis*. In Nicephori [a]: Ἀδελφιδῆν Φλαβίου Κλήμεντος. Pollux ait [b]: Ὁ δ' ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς υἱὸς, ἀδελφιδός· ἡ δ' ἡ θυγάτηρ αὐτῶν ἀδελφιδή. *Filius fratris sororisve* ἀδελφιδὸς, *filia verò istorum* ἀδελφιδή. Eutropius eodem pede stat [c]: *Flavii Clementis consulis ex sorore neptis*. Ita & sonant Eusebiana Chronici ex Hieronymi versione. Atqui (ait Scaliger) in Græcis hujus Chronici est: ἐξαδέλφην Κλήμεντος, *patruëlem Clementis*: & verè ἐξάδελφοι inter se fratrum filii sunt, idem quod ἀνεψιοί. Sed Græca Eusebiani Chronici ea habemus, quæ servata sunt à Georgico monacho, cujus auctoritas moltò inferior est Eusebianæ Græcæ historiæ auctoritate, quam possidemus. Nec ineptiam Eusebio facilè appingimus, qualis certè fuerit, si Domitillam, Clementis, uti Scaliger existimavit, conjugem, non conjugis, sed patruëlis aut consobrinæ vocabulo significaverit. Item non aliò respexisse videtur quàm ad utramque Domitillam Cornelius Tacitus, quum, *non vidit Agricola* (inquit [d]) *obsessam curiam, clausum armis senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum fœminarum exsilia & fugas*. Rem Ecclesiæ ad Quintilianum aliquomodo spectantem, nec satis dum perspicuam, non perfunctoriè agere debuimus.

[q] Lib. 3. *Hist. Eccles.* cap. 18. & in *chronic.* Olymp. CCXVIII.
[r] Lib. 3. *Hist. Eccles.* cap. 9.
[s] *Hist. Miscella* lib. 9.
[t] 7. Maji.
[u] *Animad. ad Euseb. chron.* pag. 205.
[x] Lib. 3. cap. 6.
[y] Lib. 2. cap. 7.
[z] Lib. 3. *Hist.* 18.
[a] Lib. 3. cap. 9.
[b] Lib. 3. cap. 4.
[c] Lib. 9.
[d] In *Vita Agricolæ*.

250. Ex Palatino isto munere Quintiliano nostro forsan honores divitiæque. Credere enim Juvenali de divitiis debemus; non tamen olim ita affluentibus, ut non audierit à Plinio sibi amicissimo *facultatibus modicus*, in epistola ad eum scripta; quaquidem nupturæ ejus filiæ quinquaginta millia nummûm conferre se ait, ut ex conditione mariti Nonii Celeris ornata & instructa ad viri domum transiret. Planè Juvenalis Satyrâ 7. inter tot millia nihili rebus impensa, cum professoribus illiberaliter & sordidè agi conqueritur.

Hos inter sumptus sestertia Quintiliano,
Ut multum, duo sufficient: res nulla minoris
Constabit patri, quàm filius.

At sibi opponit:

———Unde igitur tot
Quintilianus habet saltus?

Non esse tamen à regula propter unum aut alterum exemplum discedendum concludit.

———Exempla novorum
Fatorum transi.

A felicitate enim quâ quisque pollet hoc ait, non ab alio derivare.

——Felix & pulcher & acer:
Felix & sapiens, & nobilis, & generosus &c.
———Distat enim, quæ
Sidera te excipiant modò primos incipientem
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Si fortuna volet, fies de rhetore consul;
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Persequutus sum hucusque Juvenalis sententiam, quia ex his postremis versibus Quintilianum ascendisse ad consulatum non nemo colligere amat, & veluti satyricè tactum eundem à poëta, qui caussas habuisse suboffensionis dicitur, eo quòd cùm in *Institutionibus* Latinos satyræ auctores Lucilium, Horatium, Persiumque laudâsset, Juvenalis non meminerit: sed negamus caussam aliquam satyræ datam; cùm Fabius noster, ne vivorum insultaret modestiæ, contentus fuerit his concludere: *Sunt clari hodieque, & qui olim nominabuntur*. Immo Quintilianus semper quasi eloquentiæ ac virtutis nomen à Juvenale appellatur: uti quum Satyrâ 6. ait:

———Hispulla tragœdo
Gaudet: an exspectas ut Quintilianus ametur?

ubi vetus notat scholiastes. Et item:

Dic aliquem, sodes, heic Quintiliane colorem.

251. Sed neque negamus potuisse alludi à poëta ad Quintiliani honores consulares, quibus ornatum eum fuisse Ausonio credimus [e]. *Quintilianus* (ait) *consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potiùs videtur quàm insignia potestatis habuisse.* Quod & probat Turnebus lib. 22. *Adversariorum* cap. 22. Idque innuunt ea ejusdem Quintiliani verba, quibus in proœmio lib. 6. lamentatur se amisisse filium *consulari nuper adoptione, ad omnium spes honorum patris admotum*. Hoc est, novâ patris in consularem ordinem quasi adoptione, indultis ei ornamentis hujus honoris, factâ, idoneum paternis iisdem honoribus redditum. Ut enim adoptio fictio est naturæ; sic ornamentorum consularium concessio adepti reverâ consulatus fictio fuit. Quòd Fabii interpretes non animadverterunt. Clemens, auctor honoris Quintiliani, Flavius Clemens est, Domitiani patruëlis, de quo suprà.

[e] In *Panegyr.*

252. Im-

252. Impendebat is totus operi, quum Quintilianum filium amisit. Reliquus erat ex duobus, quos pepererat ei uxor, unde vicesimo & ipsa ætatis anno extincta. Quorum charissimorum sibi pignorum jacturam elegantissimè, uti non uno loco animadvertit Barthius [f], idem tamen impatientissimè ac verè impiè, incusatâ etiam deorum providentiâ, deflet in prooemio sexti libri. Unde colligitur provectiore ætate duxisse eum in matrimonium viri prætorii sororem adolescentulam: Indulgendum nempe iis est, qui tenerrimè diligunt, si dolorem suum testatum scriptis etiam relinquere volunt, uti ad Quintiliani fecit exemplar ævo nostro Michaël Roussel, *Historiæ Pontificiæ jurisdictionis* auctor, cujus bona pars præfationis ad lectorem deploratio est amissæ conjugis. An verò hæc tam immaturè mortua Fabii conjux illa fuerit Tutilii filia, cujus meminit Plinius lib. 6. epistolâ 32. obscurum mihi non est, qui sciam ex antedicta illa nonnisi duplicem procreâsse Fabium prolem masculam: quod manifestè apparet ex præfatione laudata. Priores igitur per me fuerint hæ nuptiæ cum Tutilii nata, ex qua filiam procreaverit: quam quidem destinatam Nonio Celeri sponsam, summâ illâ (cujus ex hac eadem epistola meminimus) instruxit Plinius Secundus. Hoc enim convenientius est fortunæ Quintiliani antequam palatinis honoribus divitiisque augeretur. Quo autem is anno obierit, nusquam legitur.

f Lib. 222. *Advers.* cap. 3. & ad Statii lib. 2. *Sylvar.* 1. v. 222. & lib. 5. *carm.* 5. vers. 2.

253. Superstat sibi quidem vir clarissimus in magno, nec satis unquam laudando opere *Institutionum oratoriarum*, quas duodecim libris absolvisse biennio se, ad Tryphonē scripsit bibliopolam; quibus Marcello Victorio inscriptis, oratorem futurum, à tenera ętate primisque literis ad rhetoricæ artis fastigium veluti manuducit: de quo ille multis in principio, hoc est præfatione primi, & cap. ultimo duodecimi libri, lectu dignissimis. Ciceronis *De rhetorica* monumentis præferre hoc opus, nempe isto ex capite, non dubitant viri Tullianæ gloriæ amantissimi. Cujus utilitas tanta est, Angeli Politiani judicio, quantam vix fortasse in unius alteriusve ex omni Græcorum Latinorumque voluminum copia inveniemus. Prudenter ab aliis [g] existimatum fuit orationibus Ciceronis Quintilianique præceptis in rhetorica re non solùm æquatam à Latinis Græciam, verùm longissimo quidem fuisse intervallo superatam.

g Petr. Gelandius *In præfat.* suæ editionis anni MDLXVII.

254. Pro dignitate operis loquutus olim videtur nobis Joannes Antonius Campanus, In epistola quadam ad Antonium Muretum, ubi postquam contulisset inter se Tullium Ciceronem & Quintilianum, *deesse eloquentiæ* (ait) *quicquid à Quintiliano non discas, atque ibi artem desinere dicendi, ubi ultimum ejus fuit præceptum*. Ciceronem item *amplissimum ingeniorum laudatorem*, Quintilianum *judicem æquissimum*, vocat. *Quintilianus mira moderatione* (prosequitur) *judicem se inter Grecos & Latinos constituit; mira illorum laude, nostrorum æmulatione judicium peregit; & veluti in medio positus, multa concedit omnibus, nemini detrahit quicquam, & non minus scisse eum rectè judicare existimes quàm voluisse, & hunc ubi noveris, omnium & studia & ingenia noveris. Proinde de Quintiliano sic habe, post unam beatissimam & unicam felicitatem M. Tullii, quæ fastigii loco suspicienda est omnibus, & tanquam adoranda; hunc unum esse, quem præcipuum habere possis in eloquentiæ ducem; quem si assequeris, quicquid tibi deerit ad cumulum consummationis, id à natura desiderabis, non ab arte deposces*. Hæc verè diserteque Campanus. Res oppidò prolixa esset congerere hîc è recentioribus, Quintiliano atque *Institutionibus* ejus reddita summæ cujusdam laudis testimonia [h]. Contentus quidem antiquorum paucis elogiis ero. *Declamator Romani generis acutissimus* à Trebellio Pollione in *Vita Posthumii junioris*, uno ex XXX. tyrannis, audiit. *Egregius doctor* à Cassiodoro [i]. Sidonius item Apollinaris cùm [k] acrimoniam ejus tum copiam per fluminis [l] extollit metaphoram.

Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus.
Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.

h Videsis Barthium lib. 31. *Adv.* 5.
i In *Compendio Rhetoricæ*.
k Lib. 5. *epist.* 10.
l *Paneg. ad Anthemium*.

255. Non satis constat cur S. Hieronymus ad Romanum *De optimo genere interpretandi* scribens, S. Hilarium duodecim Quintiliani libros stylo imitatum & numero fuisse dicat. Consule sis Erasmi epistolam [m] quamdam de Hilarii operibus ad Joannem Carondiletum archidiaconum Panhormitanum. Joannes Saresberiensis lib. 8. *Polycratici* cap. 13. censionem ejus de Senecæ operibus adducens, & in examen vocans, literatiorem Senecâ eum sibi videri non dissimulat, atque acumine & gravitate dicendi eum præcedere. Verba Saresberiensis dedimus de Seneca olim agentes. Interim alias ad virtutes præceptoris absolutissimi laudare subit modestiam in ferendo de ipso opere judicio, ingenuitatemque in retractanda sententia, cujus exemplum luculentissimum cap. 6. libri 3. reliquit. Nec tamen desunt quibus non omnia Quintiliani probentur. Gerardus Joannes Vossius [n] queritur quòd plura rudi Minerva tractaverit. Gaspar Barthius [o], quòd de poëtis non rectè judicaverit, de Valerio Flacco sinistrè aut malignè loquutus sit, (quod tamen injuriâ ei tribuit) Catullum haud laudaverit. Item alibi [p], quòd reprehenderit Arati opus *Phęnomenôn*. In quo virum præstantis eruditionis fefellit planè suum judicium, aut præjudicium potiùs, de Quintiliano, cùm verba hujus siccitatem argumenti eloquentiæ incapacis, minimè verò poëtam incusent. Ejusdem Barthii judicio [q], *ingeniosissimus*, quidem, *& pręceptorum artis suę valdè peritus fuit scriptor; pręterea Ciceroni addictissimus, sed in quo polymathiam agnoscamus exiguam, contemptu insigni eorum intercurrente, quę non legerat*. Nimis ille acriter in tantum virum. Quintilianum verò ejus famæ rhetorem à nullo rhetorum Latinorum, nisi me oculi fefellerunt, laudari valdè miratus sum; atque eo magis quòd grammatici eum laudant, Diomedes lib. 1. & Priscianus lib. 1.

m 8. Lib. 28. in edit. Londin.
n *Instit. Orator.* lib. 4. cap. 10. §. 3.
o Lib. 56. *Adv.* 11. & ad Statii lib. 6. *Theb.* vers. 93.
p Lib. 1. *Adv* cap 15.
q Ad lib. *Theb.* 6. vers. 93.

256. Harum *Inſtitutionum* olim deperditarum inventionem, cùm literis affulgere nova dies cœpit, Poggio debemus Brandolino Florentiæ urbis civi, & à ſecretis; qui apud Conſtantiam, dum Synodus generalis in ea urbe celebraretur, codicem Quintiliani quodam in monaſterio reperit [r], uti & Silii Italici libros *De Punico bello*, ſi Ugolino Verino credimus [s]:

Quin etiam ſolers Germanis eruit antris
In Latium altiloqui divina volumina Sili.
Integer orator nobis Fabiuſque relatus
Eſt hujus virtute viri, qui tempore longo
Exſul & ignotus peregrinis torpuit oris.

Atque item Aſconium Pedianum in S. Galli monaſterio Helvetiorum. Sed tamen aliqua Quintiliani antea viſa fuerant à Guaſparino Bergomate, ut conſtat ex his Raphaëlis Volaterrani [t]: *Quintiliano quoque tunc invento ſemilacero emendando multam cùm adhibuiſſet operam, Quintilianus integer & ex omni parte incolumus repertus eſt.*

257. Vetuſtiſſimam ſe habere Quintiliani editionem Baſileenſem admodum bonam ſcripſit Barthius [u], unde quędam corrigit in ea poſterioribus. Tarviſinam quidem anni MCDLXXXII. folio Labbeus laudat in *Biblioth.* Ms. [x] Venetamque hujuſmet ſęculi, quo typographia inventa eſt, anni ſcilicet MCDXCIV. ex officina Peregrini de Paſqualibus Bononienſis novimus. Has verò ea ne præceſſit, quæ cum commentariis Laurentii Vallæ, Pomponii, ac Sulpicii (excidit nunc quo loco) prodiit, unà cum laudata priùs Joannis Antonii Campani epiſtola? Atque item alia Omniboni Leoniceni ad Moyſen de Buſarellis Bellunenſem Epiſcopum, qui diem ſuum obiit anno ejuſdem ſęculi LXX. [y] in qua ſe ait Latina Quintiliani omnia caſtigata dediſſe, nec tamen ad Græca, lituris potiùs quàm literis expreſſa, eandem induſtriam cum fructu applicare potuiſſe. Exſtat jam in hac editione Quintiliani Vita illa, de qua mentio & judicium initio fuit factum, quamque nos Laurentium Vallam habere auctorem exiſtimamus. Pomponius & Sulpicius ſcholiaſtæ, Julius Pomponius Sabinus, qui ſub Pio II. Papa floruit, & Joannes Sulpicius Verulanius, noti aliàs, ſunt hujuſmodi lucubrationum artifices. Valla autem primus magnâ curâ deſcriptum exemplar in lucem edidit. Angeli Politiani & Hermolai Barbari in corrigendo Quintiliano induſtria laudatur.

258. Has ponè ſequitur, niſi fallimur, Pariſienſis anni MDXVI. in folio ex Aſcenſianis ædibus, cum Raphaëlis Regii, Georgii Merulæ, & Jodoci Badii Aſcenſii *In depravationes Inſtitutionum annotationibus*, ubi Aſcenſius ait ſe ex codice, quem Laurentius Vallenſis poſſediſſe atque emendâſſe credebatur, ſexcenta loca reſtituiſſe. At ejuſdemmet Jodoci Badii Aſcenſii *familiares* (uti vocat) *commentarii*, cum Baudii annotationibus anno MDXXVIII. ex eadem Pariſienſi officina prodiere. Et ejuſdem Badii Aſcenſii *commentarius in Quintilianum* De officio diſcipulorum, & *in Sulpicii carmen* De moribus in menſa ſervandis, è Lugduno aliquando prodiiſſe, in catalogo librorum bibliothecæ Bodlejanę legitur, novimuſque hanc exſtare editionem Lugdunenſem anni MDXIV. in 4°. in Hiſpalenſis Eccleſiæ bibliotheca. Raphaëlis verò Regii (qui idem eſt forſan cum Raphaële Volaterrano, conjectante Voſſio lib. 3. *De Hiſt. Lat.* cap. 12.) non valdè probatur à doctis opera; immo caſtigâſſe eum nonnulla, quędam vertiſſe in deterius, & pravis auctoritatem dediſſe, Antonius Pinus deinde laudandus conqueritur. Liber ita inſcriptus exſtat in bibliotheca Hiſpalenſis Eccleſiæ: *Raphaël Regius in depravationes oratorię Quintiliani inſtitutionis annotationes*, Venetiis MDXXII. folio. Petrus item Moſellanus Protogenſis, decurſo hoc eodem uſque ad ſeptimum librum ſtadio, annotationes quoque ſuas prælo commiſit Baſileæ apud Adamum Petrum MDXXVII. 8°. quas inde recoxit anno MDXLI. Lugduni Sebaſt. Gryphius. Necnon Joannis Sichardi curâ Baſileenſis prodiit alia MDXXIX. atque item alia ex officina Gymnici MDXXXIII. cum Giberti Longolii præfatione. Inde caſtigationes & annotationes Guilielmi Philandri, & auctoris textum ad exemplar ejus quæ ibi præceſſerat, editionis ſuperioris anni, Gryphius Lugduni anno MDXXXV. publicavit.

259. Cum Joachimi Camerarii, Joannis Sichardi, & aliorum, necnon laudati nuper Philandri Caſtilionæi annotationibus & caſtigationibus, Colonię Gualterus Fabricius anno MDLV. 8°. ex officina ſua exire fecit. Cujus & anni eſt editio Lugdunenſis Gryphii in 8°. *Inſtitutionum* & undeviginti *declamationum*. Anno ſequenti ediderunt Pariſienſes Thomæ Richardi formis *In. M. Fab. Quintilianum commentarios valdè ſuccinctos & elegantes*, in 4°. Hi Turnebi eſſe dicuntur, careant licèt ejus nomine. Ponè it Veneta Hieronymi Schoti MDLXVII. in folio, cum argumentis Petri Gallandii profeſſoris Latinarum literarum regii, annotationibus Petri Moſellani in VII. libros priores, Joachimi Camerarii in primum & ſecundum, tandemque Antonii Pini Portodomæi Luſitani commentario in tertium doctiſſimo. Lugduni quoque in Gallia anno MDLXXX. in 8°. prodière. Legimus quoque Stephanum Riccium doctiſſimorum virorum annotationes in libros hos Inſtitutionum ſummo ſtudio in ordinem à ſe redactas Lipſiæ anno MDLXX. ediſſe. Ulterioris temporis nullam vidimus, uſque ad poſtremam Lugduno-Batavam Hackii anni MDCLXV. in 8°. cum Angeli Politiani, & Petri Gallandii præfationibus utiliſſimis, Turnebique, Camerarii, Parei, Gronovii, & aliorum, ſecundum formam Batavicarum editionum, Notis.

260. Prodiit demum ex officina Elzeviriana Ultrajectina anno MDCLXIX. libellus aureus variorum Paulli Colomeſii opuſculorum, quem claudunt *Ad. M. F. Quintiliani Inſtitutiones oratorias* hujus auctoris ſelectæ eruditionis Notæ. Laudatur item ſententiarum ex Quintiliano libellus auctore Stephano Joanne Stephanio Dano, profeſſore Sorano eloquentiæ, apud Albertum Bartholinum

[r] Jacobus Phil. Bergom. *Suppl. ad* ann. LXXII. Mariana lib. 4. *Hiſt.* cap. 3. Michaël Poccianțius *Catal. ſcrip. Florent.*

[s] Lib. 2. *De Illuſt. urb. Flor.* apud Michaël. Poccīantium.

[t] *Com. urban.* lib. 21. cap. *De his qui reliquis in artibus claruerunt.* pag. 489.

[u] Lib. 14. *Adv.* 18.

[x] Pap. 349.

[y] Ut conſtat ex *Ital. ſacra* in epiſc. Bellunenſibus.

linum *De scriptis Danorum*. Compendium quoque Quintiliani Franciscus Patricius confecerit; si verè id Patavii in bibliotheca ad D. Mariæ Pratalex (quod Thomasinus in *Bibliothecis Patavinis Mss.* affirmat z) custoditur. Et legimus, sive hoc, sive aliud, hujus auctoris compendium Valentiæ an. MDLIV. in 8°. typis editum. Præter alios ævi nostri criticos, plura Quintiliani emendavit, illustravit, vindicavit Joannes Gebhardus, Crepundiorum, seu juvenilium curarum libris tribus Hanoviæ MDCXV. in 4°. editis. Immo & inter antiquiores Jacobus Lodoïcus Strebeus Gallus Quintiliani secundum, tertium, & quintum librum Partitionum oratoriarum à se in compendium redactos edidisse dicitur Parisiis apud Thomam Richardum. Præter Latinos interpretes & illustratores sortitus est Quintilianus Italicum Horatium Toscanellam, quem Jolitus Venetiis MDLXVII. edidit in 4°. & Gallicum N. Abbatem de Pure, cujus in *Bibliotheca Gallica* M. C. Sorell meminit. Hispanam verò interpretationem nemo hactenus, quod sciam, aggressus fuit. Præstò sunt doctis hominibus Quintiliani amatoribus *Institutionum* harum MSS. exemplaria in bibliothecis publicis. Medicea una habet novem, ut ex ejus constat catalogo. Petrus quoque Ramus rhetoricas in Quintilianum distinctiones foras emisit, cum aliis dialecticis & philosophicis Parisiis apud Wekelium. Joannes item Buteonis Gallus Delphinas mathematicus, Gesnero laudante ad locum Quintiliani, geometricam explanationem confecit.

z Pag. 41.

261. *De caussis* quoque *corruptæ eloquentiæ* librum se scripsisse affirmat noster in procemio sexti, & fine octavi. Quod opus, auro contrà non carum omnibus eloquentiæ veteris studiosis futurum, omnino periit. Nulla enim ratio satis urget, ut Lipsio assentiamus, qui *De oratoribus* dialogum incerti adhuc auctoris, sed eminentissimo quovis auctore dignum, eundem hunc esse credidit. Perfectus enim est dialogus; & tamen in eo frustrà quæsieris *De hyperbole*, aut generaliter *De tropis* locum, quem se pleniùs tractâsse in hoc *De caussis corruptæ eloquentiæ* libro, in octavi ait *Institutionum* fine. Proxima quidem, fateor, materia est, sed diversa utriusque operis; quod planè haud unum existimo, utrumque tamen Quintiliani, ut jam dicam.

262. *Actionem*, quam habuit *in caussa Nævii Apruniani*, emisit solam in publicum, *seductus*, ut ait ipse a, *juvenili gloriæ cupiditate*. Et tamen ferri sub nomine suo alias addidit, *negligentiâ excipientium in quæstum notariorum corruptas: quæ minimam partem* (inquit) *mei habent*. Ferebantur quoque sub eodem Quintiliani nomine etiam tum ejus ævo duo *Artis rhetoricæ* libri: *neque editi* (ait ipse b) *à me, neque in hoc comparati. Namque alterum sermone per biduum habito pueri, quibus id præstabatur, exceperant; alterum pluribus sanè diebus, quantum notando consequi potuerant, interceptum; boni juvenes, sed nimium amantes mei, temerario editionis honore vulgaverant*. Hos *Artis* videtur libros grammaticus Rufinus in libello *De metris comicorum* c innuere, cùm Quintilianum in *Arte* laudat. Sed reverà ex *Institutionum* noni cap. 4. verba sunt de numeris & structura Demosthenis eò adducta: quod opus *Artem* vocat Rufinus.

a Lib. 7. cap. 2.

b Lib. 1. procemio.

c Tom. 2. *Grammatic. veter.* pag. 2715.

263. Vulgaria fuere Lactantii etiam & Hieronymi tempore alia Quintiliani. Nam prior ille, cùm *Fanaticum* d, tum *Capite obvolutum* ejus laudat, quæ videntur declamationum capitula. Harum autem in eis quæ Quintiliani nomine circumferuntur, non ulla exstat mentio. Posterior Hieronymus, atque item Alcuïnus e, transcriptis Hieronymi verbis, eo tamen illaudato, eam Quintiliano controversiam tribuunt, in qua accusatur matrona, quòd æthiopem peperit, pro cujus defensione id quod in equarum gregibus apud Hispanos fit, refertur adducere. Exstat quidem inter Calpurnii Flacci declamationes ea quæ *Natus æthiops* inscribitur, in eaque Hispaniæ mentio; sed non equarum naturæ in Hispania; quod planè debuit, ut à Hieronymo hanc significatam arbitremur. Argumenta nempe declamationum quædam veluti solenniora olim fuere, in quibus ingenii quisque sui vires experiebatur. Iccircò unius atque ejusdem materiæ plures diversorum reperiri non semel contigit.

d Lib. 1. *Instit.*

e *De quæstionibus in Genesim* apud Barthium lib. 58. *Advers.* cap. 13.

264. Duo supersunt, de quibus magnis animis controverti solet, quærique, an Quintiliano, an alteri adjudicanda sint, dialogus *De oratoribus*, ac *Declamationes*. Cornelio Tacito à non nemine prius illud, dialogus nempe *De oratoribus*, tribui solet; sed plures pro Quintiliano nostro calculi sunt. Alii credunt nullius istorum esse. Stylus certè plus sapit Fabianam, quàm Cornelianam phrasin. Favet etiam nostro quòd propria ejus, hoc est eloquentiæ artis, materia sit, quam dialogus continet, cùm de Tacito nusquam audiamus rhetoricis eum dissertationibus stylum mancipâsse. Nec disconvenit ætas: nam constat ex eodem opere auctorem juvenem admodum intervenisse (ut ex vero aliquo fingit) dialogo illi inter Maternum, Aprum, Julium Secundum, & Messalam, qui habitus ibidem dicitur sexto anno Vespasiani Augusti, quum Aper annos colligit, qui ab interitu Ciceronis præterierant. Ab hoc tempore si statuamus reliquos ejusdem Vespasiani IV. Titi II. Domitiani XIV. qui simul XX. annos conficiunt, primamque juventutem, quam sibi tribuit anno illo VI. Vespasiani auctor dialogi, post vicesimum quintum, hujus ætatis initium, computemus, quadragesimum quintum egisse Quintilianum, (si auctor sit dialogi) cùm per vicennium docuisset, *Institutiones* scribebat, uxorem undeviginti annorum, cui pater esse (ut annuit ipse f) poterat, amisit, colligemus. In quo nihil video Quintiliani rebus non conforme. Secessionem quidam faciunt ab hac inter Tacitum & Quintilianum controversia, & neutrius horum famæ ex hoc scripto partæ velificantur. Et quidem alicujus ex dialogistis esse suspicatur Barthius g, *Gallionis* Vossius h.

f In procemio lib. 6.

g Lib. 44. *Adv.* cap. 8.

h *De Rhetor. nat. & constit.* cap. 15.

265. *Declamationum*, sive *Caussarum*. Nam Quintilianum *De caussis* in Glossario MS. suo citari, & Quintiliani libros *Caussarum* apud Gual-

Gualterum Burleum libro *De vitis philosophorum*, qui vixit anno MCCCXXX. Vossius refert in *De rhetorices natura & constitutione* cap. 15. *Declamationum*, inquam, sub Quintiliani nomine vulgarium duo genera sunt; aliæ prolixiores XIX. his titulis: *Paries palmatus*. *Cæcus in limine*. *Miles Marianus*. &c. de quibus postea; breviores aliȩ CXLV. atque hæ superstites ex CCCLXXXVIII. quarum auctorem Fabii Quintiliani avum, nempe illum, quem sui temporis declamatorem laudat Marcus Seneca rhetor, existimant. In hac video sententia esse Laurentium Vallam, si Vitæ est auctor, Volaterranum, Thaddæum Ugoletum [i], Petrum Pithœum [k], Gerardum Joannem Vossium [l].

266. Nonnullis tamen minimè libet Quintiliano huic *Institutionum* auctori, quem sciunt declamationibus se exercuisse, jubere his vel avo cedere. Angelum Politianum [m] intelligo, Joannem Antonium Campanum [n], Petrum Ærodium [o], qui eas Notis illustravit, Barthium [p], qui fragmenta hæc esse, aut excerpta ex Quintiliani veris putat declamationibus ab aliquo antiquo rhetore, uti alias M. Senecæ & Calpurnii Flacci. Nec suffragium negaturus videtur in antiquis Trebellius Pollio, qui Quintiliani declamatoris Romani generis acutissimi declamationibus insertas esse quasdam Posthumii junioris refert [q]. Quæ vix ille de alio quàm de magno Quintiliano dixerit ita magnificè.

i *Præf. ad suam edit.*
k *Præfat. ad Christ. Juanum.*
l Lib. 1. *Instit. Orator.* cap. 2. & *De Rhet. nat.* cap. 15.
m *Præfat. ad Instit.*
n *Ep. ad Card. Senensem.*
o *Præf. ad declam.*
p Lib. 58. *Adv.* cap. 13.
q In hujus vita.

267. De prioribus illis undeviginti præter Joannem Ant. Campanum, de quo mox dicemus, Persivaldumque Bellingenium Brugensem, nullum vidi hactenus, qui esse Quintiliani affirmare audeat. Nihil enim minùs sunt quàm hujus præceptis in opere *Institutionum* traditis conformes. Quod Philelphus [r] olim notavit, ex eoque Quintilianum. Innuit, nec damnat, hanc existimationem Joannes Ludovicus Vives [s]: probant Erasmus [t], Vossius pater [u], Petrus Ærodius [x], Gaspar Barthius [y], Joannes Mariana [z], Amb. Morales [a], And. Schotus [b]. Atque eas in scriptis quibusdam libris Marco Floro adjudicari annotaverunt Vossius [c] Barthiusque, atque item Jacobus Durantius lib. 2. *Variar.* cap. 17. Aliis placet Posthumii junioris, qui unus fuit ex XXX. Rom. Imperii tyrannis, eas esse, propter hæc Trebellii Pollionis in *Vita* ejus verba: *Fuit autem Posthumius (quod solùm memoratu dignum est) ita in declamationibus disertus, ut ejus controversiæ Quintiliano dicantur insertæ*. Non quidem Quintiliani sunt; sed, uti ait Barthius [d], *lectu omnes dignissimæ* sunt.

r Lib. 3. ep. ult.
s Lib. 4. *De caussis corrupt. artium.*
t In *Ciceroniano.*
u Lib. 1. *Instit. Orat.*
x *Præf. ad declam.*
y Lib. 58. *Adv.* cap. 13. & ad l. 2. *Theb.* v. 406.
z Lib. 4. *Histor. Hisp.* cap. 3.
a Lib. 9. *Hist. Hisp.* cap. 27.
b In *Tract. de auctore declamat. Senecæ, & declam. rat.*
c Tum ubi proximè, tum *De Rhetor. nat.* cap. 15.
d Ad lib. 2. *Theb.* v. 406.

268. Quod si sequimur, hoc est Fabii Quintiliani non esse, videndum est quo declinanda sit modo auctoritas S. Hieronymi, apud quem *ad Præsidium* scribentem legitur, putare se *controversiæ Quintiliani* Præsidium recordari, *in qua pauper caussatur dolens ob interitum apum, flores ab impotentissimo divite venenatos*. Declinabimus quidem, si de alio Quintiliano loquutum doctorem sanctissimũ, aut commistas fuisse jam in unam syllogen diversorum declamationes, quod Pollio nuper laudatus innuit, credamus. Præstat de utrisque, tam XIX. quàm CXLV. judicium audire Joannis Antonii Campani, clari ante duo sæcula philologi, ut observes lector quàm inter se hominum de rebus opiniones sint contrariæ. Scribens hic ad Cardinalem Senensem ait illi CXXXVI. ex illis brevioribus declamationes allatas ad se è Germania fuisse, quas quidem Quintiliani esse sic arbitratur, ut *alterius & temporis & studii* (verba ejus audis) *putem, quàm undeviginti, quæ circumferuntur illius nomine. Alia vis, alia gratia, diversus ornatus utriusque est. Et inter finitimas perquàm longam* agnoscit *distantiam, sed qualis esse inter optima possit*: creditque *in his nuper inventis* (brevioribus scilicet) *ad verum declamatum in scholis esse, illas alteras otii cujusdam domestici secretiorisque studii fuisse; multaque scripta ad ingenium, multa ingesta, multa incumulata, multa quoque ad poëticas expressa delicias, quòd non tam alienis placere auribus, quàm ingenii sui viribus obsequi vellet*. Et mox: *Plus in illis* (antiquis & prolixioribus) *copię argumentorum, sententiarum, acuminis, elaborationis esse; has* (breviores) *puriores, latiniores videri, fluentes non minus naturâ quàm arte, candidas, quietas, non fuscas, non turbulentas, sponte lętas, non studio coactas, & ut pluribus me objiciam telis, stylo orationis, qui fuit per Ciceronis tempora, propinquiores. Per cætera illas priores* (undeviginti) *antepono. Nam & magnitudine illic amplior, & sententiis sublimior, & verbis numerosior multò est, & nullum locum non adit, & acriter insurgit, & quod in eo aliquando desideraverim, rarò demittitur. Affectus autem, quibus nisi fuerit orator armatus, quæ inferre possit vulnera, vix habet; omnes videtur effundere, nisi quòd eos numeros multò reddit obtusiores, quàm si impetu & velocitate jacerentur. Hęc de meo judicio dicta: conjecturam facere ex ipso codice licet: primùm, quòd* CCCLX. *fuisse ostenditur, quem numerum nescio an alius quàm Quintilianus impleverit: deinde quoniam Quintiliano attribuuntur; nec multò post Quintiliani ęvi tempora scriptum tam vetustum codicem puto, ut errari tam recenti memoria non potuerit; tum quòd subsequuntur declamationum Senecę decem libri: ut dubitari non possit, nec Senecę quidem esse: quanquam illud quoque accedit, quòd abest Seneca longissimè à tanta puritate*. Hæc Campanus, qui adjungit, in illo codice Calpurnii quoque Flacci excerpta esse, & quòd Antonii Juliani (nescit cujus, sed nos de eo agemus infrà) & extemporaneæ Quintiliani promittuntur. Vides de utroque declamationum systemate viri docti judicium.

269. Barthius non dissentit [e] in longioribus undeviginti, quas vocat *integras*, uti alias *excerpta* tantùm; & eas putat quantivis pretii esse, miraturque adeò negligi, ut rarissimus quisque ejus testimoniis etiam inter curiosos utatur. Vossius [f] quoque, non aspernandas, sed haud Quintiliani esse florentissimi scriptoris, censet. Quantum abit de his censio Francisci Philelphi viri suo ævo præstantis! *Jejunas* eas esse ait, *atque à rebus, quibus rhetor ille* (Quintilianus) *abundavit, inopes; ut aratoris potiùs quàm oratoris esse, ne dum ejus,*

e Lib. 58. *Adv.* cap. 13.
f *De Rhet. nat. & constit.* cap. 15.

qui

qui de bene dicendi præceptis jucundissimo stylo acerrimoque judicio pertractásset. Quæ verba adducit, nec judicium improbat, Andreas Schotus in opusculo suo *De auctore declamationum* quæ M. Senecæ inscribuntur, & *declamandi ratione*.

270. Nobis tot inter opinionum difficultates injuncti officii memoria non excidit, ut auctorum nostrorum quæcumque sunt, aut quibusdam non omnino absurdè existimantibus esse videntur, quosnam recenti literarum ætate inventores aut illustratores habuerint, annotemus. Integras declamationes illas XIX. *Institutionibus* coïsse jam, & sub eodem Quintiliani nomine olim vulgatas vidimus. Annectuntur enim iis in Parisiensi MDXXXI. Venetâ MDLXVII. & aliis, in quarum ultimò dicta editione *ad primam* & *secundam annotationes* legere est Persivaldi Belingenii cæci nati, ut præ se inscriptio fert. Recentior est breviorum inventio, ut ex Campano habemus, qui non CXLV. quæ hodie exstant, sed CXXXVI. tantùm, allatas ad se è Germania scripsit. Has primus, ut videtur, promulgavit Thaddæus Ugoletus Parmensis in patria anno MCDXCIV. Thaddæus iste Ugoletus, humanus doctusque vir, Regi Pannoniæ Matthiæ libros ornamentaque alia Florentiæ aliquando procurabat, nempe cùm Angelus Politianus, cujus verbis hominem laudamus, *Miscellaneorum* cap. 23. scribebat. Unde aditionem Quintiliani declamationum anni MCDLXXXI. in folio, quam Labbeus in *Bibliotb. Ms.* g laudat, ad alias declamationes longiores libentes referimus.

271. Deinde renovata iis est lucis usura è typographia Parisiensi Joannis Parvi MDIX. usque dum Petrus Ærodius J.Consultus Andegavensis *Declamationes M. Fabii Quintiliani* CXXXVII. *quę ex* CCCLXXXVIII. *supersunt*, *castigatas & scholiis illustratas*, *ac in lucem* (ut ait) *postliminio revocatas*, Parisiis iterum, sed apud Fredericum Morellium MDLXIII. edi curavit: *merè scilicet juridico commentario*, ait Barthius h, cùm adhiberi oporteat his illustrandis *ingenium subactum omni antiquitatis lectione*, & *omnium auctorum consulta in numerato habens*. Atqui homines à Barthio desiderati opem tulere hactenus veteri scripto, quamvis non absolutam: Petrus nimirum Pithœus ad Christophorum Thuanum regiæ Galliarum curiæ pręsidem primaria directa editione Parisiensi, aliâ circa an. MDLXXX. adjunctis *Calpurnii Flacci* (ut titulus præseferebat in codice quo usus est) *excerptis X. rhetorum minorum*: atque item Gronovius. Cum quorum omnium Notis, scilicet Thaddęi, Ærodii, Pithœi, & Gronovii, declamationum integrum opus, quę Quintiliano quo quomodo tribui solent, hoc est, undeviginti perfectę, & CXLV. excerptę, seu breviores, ex officina Hackiana Lugduno-Batava anno demum MDCLXV. quo & *Institutiones*, in lucem prodiit. Novimus & Heidelbergę anno MDXCIV. in 8°. jam antea editas. Observavit autem immensę lectionis vir Barthius i has declamationes sub nomine *Altercationum* habuisse laudareque Rodolphum Agricolam lib. 3. *De inventione rhet.* cap. 15. atque item Basilium Fabrum, qui scholasticum lexicon Latino-Germanicum scripsit, aliquot centurias Quintiliani declamationũ Oporino excudendas dedisse, ut idem scribit in Quintiliani commemoratione. De interpretationibus vulgarium linguarum nil adhuc novimus.

272. Schedæ MSS. Quintiliani, tam *Declamationum* quàm *Institutionum*, sunt in bibliothecis Venetis k. Lugduno-Batava servat declamationum codicem Romæ scriptum in membrana anno MCCCLXVIII. in folio, ut ex ejus apparet catalogo l.

g Pag. 149.

h Lib. 51. cap. 13.

i Ad lib. 9. Theb. Statii v. 169.

k Vide Thomasinum *Bibl. Ven.* pag. 10. 12. 14. 17. 28. 31. 99.

l Pag. 199.

CAPUT XIII.

M. Valerius Martialis *Bilbilitanus. Ubinam Bilbilis. Ejusdem versus de patria sua vindicatus germanæ lectioni adversus Scriverium. Diversus Gargilius Martialis* De re rustica *scriptor. Valerio nostro unde nomen Coci adhæserit. De ejus parentibus Domitii Calderini error. Honores eidem concessi. Quonam tempore præcipuè floruit. Reditus ejus in patriam. Quoddam ejus epigramma non satis aptè ad Adriani Imperatoris ævum refertur. Plinii junioris de eo elogium, atque item aliorum. Catulli cum eo comparatio. Variantia de Martiali recentiorum judicia. Barthius uti multiplex in commentando, ita in censendo parum constans. Quid in poëta significet* auris Batava? *Quòd vitium ejus operum obscœnè loquendi, non ejus, sed ævi vitium fuerit. Spectaculorum liber non unius Martialis, sicut nec Priapeia unius Virgilii. De libris* XIV. *epigrammatum. Non omnia ejus exstare carmina. Enarrantur epigrammatum editores, castigatores, commentatoresque. Ramirezii genus elucubrandi, nec ejus sanum judicium in reprehensione evirati Martialis editionum. De vulgaribus aliquot ejus interpretibus. De* Canio *poëta Gaditano. Leviter emendatur de eo Martialis epigramma.* Jocosæ Gades. *De Canii uxore. Diversus alius Canius Livio æqualis. De Emeritensi* Deciano, *& Martialis cive* Liciniano, *cujus epigramma de eo laudatur. Juliani Toletani Archipresbyteri fabula. De* M. Unico *poëta. De* Materno. Herennius Senecio *Hispanus. Ejus laudes.* Helvidii Prisci vitæ *scriptor Domitiani jussu interficitur.*

273. NIHIL toto isto, & forsan omnibus sæculis, Roma habuit festivius & argutius, simulque disertius M. Valerio Martiali Bilbilitano. De patria testatur ipse non uno loco, scilicet epigrammate 62. lib. 1.

Te, Liciniane, gloriabitur nostra,
Nec me tacebit, Bilbilis.

Et epigrammate 103. lib. 10.

Municipes, Augusta mihi quos Bilbilis acri
Mōte creat, rapidus quam Salo tingit aquis.

Et Sidonius carmine 23.

Quid celsos Senecas loquar, vel illum
Quem dat Bilbilis alta Martialem,
Terrarum indigenas Ibericarum?

Ea

Ea urbs, quam *Auguſtæ* cognomento illuſtrem præ ſe nummus Tiberii fert [m], è principibus Celtiberorum urbibus, & ab geographis laudata [n], ſuperſtes adhuc S. Paullini [o] ævo, irruptione forſan Maurorum deſerta, aut exciſſa fuit. Durat certè adhuc duorum millium paſſuum intervallo à *Calatayud* nobiliſſimo Aragoniæ regni municipio ſeparata, & *acer mons* ille Martiali dictus [p], quem *Salo tingit* fluvius, & ruinæ veteris oppidi, è quibus plures Auguſti, Neronis, Trajani, & Philippi Imperatorum nummi egeſti ſunt. Montem corrupto vocabulo *Baubala* [q], vicum verò in ruinis ædificatum (ſi alius non deſignatur locus à Hieronymo Zurita [r]) *Huermeda* nunc vocant. *Aquis & armis nobilem* jure dixit [s] civis ejus Martialis noſter. Diu enim eſt, quòd *aquis* pro *equis* legendum eſſe primus vidit magnus Zurita, uti refert Antonius Auguſtinus [t], probantque Barrerius [u], & Nonius [x]. Aquis enim Salonis fluvii immerſum candens ferrum ita temperabatur, ut arma ex eo fabrefacta mirè & ante alia probarentur: quod Plinius refert [y], & ipſe Martialis [z]. Id ſequutus eſt D. Laurentius Ramirez de Prado poëtæ noſtri interpres, cui tantùm ut obſiſteret, magis quàm ex animi ſententia, ut credimus, futilibus ſanè, ſeque indignis rationibus antiquam lectionem Petrus Scriverius, ingratis quidem Muſis, regerere conatus fuit [a]. Sed aliquantò nos hîc prolixiùs: nec enim minùs pertinet ad argumentum operis, unde domo ſcriptores, quàm quòd gentis noſtræ fuerint, referre.

274. Martiales plures, in ipſo etiam noſtro Martiale, & aliis legeris; ſed cum prænomine, ut pro diverſis non habere non poſſis. Cave tamen ne Martialem à Palladio in libris *De re ruſtica* paſſim abſque alia nota diſtinctionis laudatum cum M. Valerio noſtro confundas. Gargilius enim ille eſt Martialis, ita ab eodem alicubi vocatus Palladio [b], *De re hortenſi* auctor, cujus meminit & Caſſiodorus [c], & Servius grammaticus [d]; idem fortaſſe cum eo, qui non tam diſertè quàm verè, Vopiſco [e] teſte, Imperatorum ſcripſit Vitas, laudatus quoque ab Ælio Lampridio [f].

275. Scioli ſunt, qui cocum proprio cognomine appellatum Valerium noſtrum ex eo credunt, quòd ab Ælio Lampridio *Martialis cocus* auctor ejus epigrammatis laudetur, quod de frequenti leporis eſu ad Gelliam in libris uſque nunc exſtat epigrammatum [g]. Eò Joannem Sareſberienſem iidem advocant, qui vel *Martialem cocum*, vel etiam *Cocum*, ut Martialem ſignificet, paſſim appellat [h]. unde eo recentiores Vincentius Bellovacenſis [i], Jacobus Magnus [k], Blondus Forolivienſis [l], Jacobus Philippus Bergomenſis [m], alii: & exſtare in codicibus vetuſtis quibuſdam *M. Valerii Martialis Coci* lemma Scriverius notavit [n], uti & in Lampridii Caſaubonus [o]; quamquam diſertè Salmaſius [p] Notis ad eundem notaverit, *Coci* vocabulum tam in prima editione Lampridii, quàm in veteribus membranis deeſſe. Quod & Gerardo Voſſio magis placet [q]; aut non *Coci*, ſed *coce*, pro *quoque*, veteri ſcribendi more, ſcriptum in Lampridio fuerit, quod Meurſius [r] & Ramirezius [s] probant, itemque Claverius [t]. Saltem cognomen aſcititium, non gentile fuerit, & ab aliquo primùm, eò quòd frequenter de re agit culinaria, præcipueque lib. 13. cui *Xenia* inditum nomen, juxta eorum hominum morem accommodatum, quibus ſolenne fuit cognominare maximos etiam ſcriptores ab eventu aliquo, ſive laudis aut notæ cauſsâ. Sic Ovidium *Getam*, Juvenalem *Ethicum*, Statium *Aquilinum*, Propertium *Nautam*, Prudentium *Amœnum*, & quamplures alios, eâdem ferè importunitate quâ Martialem *Cocum*, appellavere: de quo more Gaſpar Barthius lib. 6. *Adverſariorum* cap. 1. copioſè diſſerit. Nec ideo minùs è recentiſſimis interpretibus, cùm Robertus Titius [u] & Raderus [x], tum Theodorus Marcilius, *Cocum* ſemper vocat Martialem, jure ob id reprehenſus ab Joſepho Scaligero, cùm ad Scriverium mitteret *Diatriben* ſuam *criticam* ſuper *ſpectaculorum* libro adverſus eundem Marcilium, atque eo prior Laurentius Ramirezius [y], cui quum reſpondit is ſub Muſſambertii nomine, à varietate materiarum, quas, ut varia jura peritus coquus ſcitè miſcuit, ita dictum Martialem adhuc contendit inſulſiſſimè. Nec minùs injurius eſt, judicio meo, Martiali, vir aliàs in his literis præſtantiſſimus Gerardus Joannes Voſſius, qui à patris officio derivatum ei admittit *Coci* nomen [z].

276. Natus is Kalendis Martiis [a] (non quidem ex Frontone & Flaccilla parentibus, ne cum Domitio Calderino erremus: hæc enim nomina ſunt parentum Erotii puellæ, quam deflet mortuam epigr. 35. libri quinti) literiſque in patria inſigniter eruditus, (Calagurritanum alumnum neſcio quo ſenſu Raderus dixerit [b]) cum primùm per ætatem licuit, Romam ſe contulit, Neronis, ut neceſſe eſt, ac oſtendemus inferiùs, tempore: qua in urbe non ſtatim florere cœpit. Vix enim reperire eſt inter tot epigrammata, ſive Neronis, ſive ejus ſucceſſorum, ne quidem Veſpaſiani rerum ævive aliquam notam. Titum nempe celebrare cœpit verſibus, biennii principem; ſed Domitiani quindecennio potiſſimùm habitus in pretio fuit. Quinimmo & ab eo ornatus jure trium liberorum, equitis Romani, ac Tribunitio munere. De primo illo conſtat ex lepidiſſimo ad uxorem epigrammate [c] iſto, poſt alterum ad Domitianum gratulatorium:

Natorum mihi jus trium roganti,
Muſarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat. Valebis uxor:
Non debet domini perire munus.

De equeſtri ordine ac Tribunitio munere ſibi conceſſis ad Nevolum ſcribenti credimus [d], quæ honoris cauſsâ ei Cæſar indulſerit. Paucis autem contentus vixit, nec tamen egenus. Conſule ipſum ad Quintilianum de ſe referentem [e]. Et lepidè quidem ſimul & magnificè ad Paſtorem quendam ſe non ad luxum & ſuperbam oſtentationem opes deſiderare (ad quid ergo?) ait.

Eſt

m Adolphus Oco in *Tiberio*.
n Ptolemæo. Antoninus *Itiner. ab Emerita Cæſaraug.*
o *Carm. ad Auſonium*.
p Epigr. 103. lib. 10.
q Barrerius in *Itinerario*. Nonius in *Hiſpan. ſua* cap. 74.
r Notis ad *Itiner. Anton.* pag. 587.
s Lib. 1. ep. 50.
t *Dial. 3. De las Medallas*.
u In *Itinerario* pag. 77.
x Cap. 75.
y Lib. 34. cap. 14.
z Ep. 50. lib. 1. & ep. 55. lib. 4.
a Ep. 50. aliàs 49.
b Lib. 4. tit. 9.
c *De div. lection.* cap. 28.
d In 4. *Georgicorum*.
e In *Probi vita*.
f In *Vita Alexandri*.
g Lib. 5. ep. 30.
h Lib. 7. *De nugis cur.* cap. 12. lib. 8. cap. 13.
i *Spec. doct.* lib. 3. cap. 37.
k In *Sophologio* ſæpè.
l In *Umbria illuſtrata*.
m In *Supplem. Chron.* ad ann. Chriſti xc.
n In *epiſt. ad lect.* lib. 1.
o *Notis ad Alexand. vitam.* pag. 168.
p Pag. 213.
q *De poëtis latinis* pag. 46.
r *Auct. Philolog.* cap. 13.
s Ep. 1. *Spectaculorum*.
t In *Epanorthot. Not. ad Martial.* edit. Morellianæ MDCXVII.
u Lib. 7. *Controv. locorū* 21.
x In *Vita Martialis*.
y Ad ep. 1. *ſpectacul.*
z *De poëtis Latinis* pag. 46.
a Lib. 10. epiſt. 23.
b In *Vita Martialis*.
c Lib. 2. ep. 92.
d Lib. 3. ep. 95. lib. 4. ep. 27. & lib. 5. ep. 13.
e Lib. 2. ep. 90. & ep. 56. lib. 1.

Est nihil ex istis: superos ac sydera testor.
Ergo quid? ut donem, Pastor, & ædificem.

Epigrammate 23. lib. 9.

277. Hoc enim in otio vivendi genus, atque adeò festivis jocis captandi sibi virorum principum ac totius urbis favorem, præ forensibus exercitiis habuit; unde lucra sibi proventura maxima sperare poterat. Et tamen abstinuit à grandioris alicujus operis aggrediendi consilio, usus illa vulgari, sed vera excusatione [f], Mœcenatem sibi deesse. Ex quo enim (alicubi ait) Cilnius Mœcenas à Virgilio paupertatem malignam repulit,

Protinus Italiam concepit, & arma virumque,
Qui modo vix Culicem fleverat ore rudi.

[f] Lib. 1. epig. 108. ad L. Julium.

278. Romæ usque ad Trajani imperium continuò mansit, excepto quòd in Æmilia, seu Gallia togata, peregrinatus aliquando fuit; unde quædam è libro 3. carmina dignoscuntur conscripta [g]. Sed tandem curiæ pertæsus, aut parùm Trajano gratus, severiori, & blandiciarum seu jocorum amœnitatibus intacto principi, cogitavit in patriam reditum [h], & exsequutus est quatuor jam & triginta annorum urbis incola [i], cùm ferè ageret ætatis septimum & quinquagesimum [k]: quonam autem Trajani, incertum: attamen discessisse eum non recenti principatu, uti video ab aliquibus colligi, ex eo conficitur, quòd post Cæsaris reditum è Germania, Dacorumque profligatum bellum, profectus sit, aut eo anno saltem. Victoria hæc scilicet prima de Decebalo Dacorum Rege (nam duæ fuere, alteraque post biennium) in consulatum Trajani tertium & Frontonis tertium incidit, qui fuit annus ejus imperii etiam tertius, urbis DCCCLIII. Christianæ redemptionis CI. aut sequens. Eusebianum *Chronicon* CIII. constituens nummo redarguitur, in quo quidem anno isto, quo III. fuit consul, Dacicus jam Trajanus sculpitur. Hujus temporis sunt postrema Valerii Martialis Romana monumenta: nam lib. 11. epigrammate 5. de tertio consulatu Nervæ (hoc est Nervæ Trajani) Janum alloquitur, eundem sequenti à justitia laudat, reversum fortè jam è Germania; nam anteriore libro 10. *De adventu Cæsaris Trajani*, & item *Ad Rhenum de eodem*, 6. & 7. inscribuntur epigrammata.

[g] Ep. 1. 4. 5. 56. & lib. 4. ep. 25. Observat Scriverius in *Notis* ad lib. 3. ep. 67.
[h] Pertinent ep. 20. 78. 96. 103. libri 10.
[i] Lib. 10. epig. 24. 103. & 104. lib. 12. ep. 34.
[k] Lib. 10. ep. 24.

279. Proficiscentem viatico Plinius charum sibi poëtam juvit, quod ipse scribit in quadam epistola [l], directi ad se olim à Martiale carminis memor, cujus partem epistolæ intexere non dubitavit, hodieque decimo libro [m] integrum legitur. Ex Hispania sanè scriptus est totus duodecimus, nec nisi post triennium provincialis vitæ emissus Romam, Prisci veteris amici, qui nuper inde appulerat, judicio priùs subjectus, ad quem ea super re directa est epistola libro præfixa. Lamentatur quidem is quærere se in patria illius civitatis, quibus assueverat, aures, judicia, ingenia, bibliothecas, theatra, conventusque, ac pro iis conqueritur municipalium dentium rubiginem livoremque subrogata: & tamen Juvenali epig. 18. ait, post otia sua & vitæ genus descriptum:

Sic me vivere, sic me juvat perire.

[l] Lib. 3. epist. ult.
[m] Epig. 19.

Adhærebat lateri viva etiamnum uxor Marcella, Bilbilitana & ipsa, quam quidem alicubi [n], ut rudem uxoriis lusibus stringit, alibi [o] summis ornat laudibus ingenii, urbanitatisque magis Romanæ quàm municipalis; quam sibi unam disertè concludit pro Roma esse. Celebrat [p] ejusdem uxoris hortos, dominæ, ut ait, data

Munera post septima lustra reverso.

sibique pro Alcinoï hortis in pretio habitos.

[n] Lib. 2. ep. 105.
[o] Lib. 12. ep. 21.
[p] Lib. 12. ep. 31

280. Quot verò annis post hæc vixerit, nemini, credo, notum. Nec assentior viro eruditissimo [q], qui usque ad Adriani superfuisse tempora, nullo rei adducto argumento, existimavit. Tale enim non est, quòd de Adriano scripsisse dicatur epigramma istud [r]:

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:
Nec tecum possum vivere, nec sine te.

Eò quòd *semper in omnibus varium* appellaverit eum Dio Coccejanus. Non est inquam tale hoc argumentum, cùm hoc libro 12. contentum epigramma istud sit, quem Prisco direxit post triennium editi anterioris libri 11. sexto aut septimo nempe Trajani, qui tredecim adhuc ferè alios, priusquàm Adrianus rerum potiretur, regnavit annos.

[q] D. Thomę Tamajo de Vargas in libro e *Novedades antiguas*. seu: *Verdad de Dextro, novedad* 15.
[r] Lib. 12. ep. 47.

281. Certè quidem in magna vixit fama & amore omnium qui jocis elegantibus delectarentur: quod non ille nesciens, variis in locis *toto notum in orbe* se, *toto orbe*, nedum Romæ, *legi*, omnium sinubus condi, terique manibus modestè jactat [s]: ipseque sibi formavit hoc tetrastichon subscribendum imagini, quam clarorum virorum aliis Avitus quidam erat adjuncturus [t]:

Ille ego sum nulli nugarum laude secundus,
Quem non miraris, sed, puto, lector amas.
Majores majora sonent, mihi parva loquuto
Sufficit in vestras sæpè redire manus.

Nec parcit suæ ex eo laudi, quòd vitia insectatus fuerit, personas minimè: ait enim ad Munatium Gallum [u]:

Hunc servare modum nostri novere libelli:
Parcere personis, dicere de vitiis.

Hoc sensu, nec alio, appellatus fuit *mordax sine fine* à Sidonio carm. 9. De eoque testimonium Plinii Cæcilii Secundi habemus ad nuncium de Martialis obitu in Hispania Prisco suo scribentis. *Audio* (inquit [x]) *Valerium Martialem decessisse, & molestè fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, & qui plurimum in scribendo & salis haberet & fellis, nec candoris minus. Prosequutus eram viatico secedentem; dederam hoc amicitiæ, dederam etiam versiculis quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui singulorum laudes vel urbium scripserant, aut honoribus aut pecuniâ ornare; nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exolevit. Nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quoque ineptum putamus*. Optimè quidem, & ad nostros etiam hodiernos mores. Ælius quoque Verus Imperator, literarum amans, & eorum qui eas amarent, qui secum multos disertos & eruditos semper habuit [y], deliciisque non minùs diffluere solebat, *Martialem epigrammaticum poëtam* (Spartianus ait) *Virgilium suum* dicebat.

[s] Lib. 1. ep. 2. lib. 5. ep. 13. lib. 3. ep. 95.
[t] Lib. 9. ep. 1.
[u] Lib. 10. ep. 33.
[x] Ep. ultima lib. 3.
[y] Spartianus in ejus *Vita*

282. Ve-

282. Verè *ingenioſiſſimus*, *artificioſiſſimus*, *feſtiviſſimus*, *lepidiſſimus* fuit *epigrammatum poëta*, ut Politiani [z], Pontani [a], Turnebi [b], aliorumque verbis laudem; qui argutiam ſimul & brevitatem, epigrammatis peculiares virtutes, Cæſaris Scaligeri judicio [c], conjunxit ſemper. *Multa ſunt ejus* (inquit magnus idem poëtarum cenſor [d]) *epigrammata divina, in quibus & ſermonis caſtitas, & argumenti ſpecies luculenta eſt; verſus verò candidi, numeroſi, plenique, denique optimi*. Comparatum aliis ſui ac ſuperioris ævi ſatyricis, uni Catullo palmam deferre eum, tum de ſe ipſe faſſus fuit [e], tum alii cenſent [f], nec ſolidè tamen omnes. Feliciorem in argutiis Catullo, quamvis rebus aliis multò ſit eo inferior, minuſque cultus & limatus, exiſtimabat Thomas Correa Luſitanus, eloquentiæ profeſſor Romæ non incelebris, *De epigrammate* libello [g]. *Virum ingenioſiſſimũ, & ad concinnanda epigrammata factum, ideamque veri & nobilis epigrammatiſtæ* Philippus Brietius ultimus poëtarum cenſor appellat [h].

283. Nec minùs expertus fuit noſter contraria quorundam judicia; ut ferè nihil in favore hominum ac de rebus exiſtimatione fixum & perpetuum eſt. *Scurram de trivio* appellavit neſcio quis à Lipſio [i] improbatus Turneboque [k], Raphaël Volaterranus (quàm temerè!) libellum epigrammatum *omnino rejiciendum* cenſuit, *quippe qui neque elegantiæ Latinæ, neque moribus proſit*. Poſterius quidem in parte verum eſt, prius verò de elegantia Latinæ linguæ averſis & indignantibus Muſis ab homine, bene aliàs de hiſtoria merito, ſcriptum. De Andrea Naugerio ait Jovius [l], Martiali adeò ſeverum hoſtem fuiſſe, ut *quotannis ſtato die Muſis dicato multa ejus volumina, tanquam impura, cum exſecratione Vulcano dicarentur*. Impuritatem nempe eam averſabatur, non quæ caſtitati ingrata, ſed quæ Muſis eſſet: præpoſtero, nec ſanæ prorſus mentis, quod factum prodit, judicio. Lilius quoque Giraldus exiſtimabat [m] ex Martialis libris quædam, nec plurima, ſeligi poſſe, bonorum digna lectione, quibus libellus non utique magnus conficeretur; reliqua, quod & ipſe Martialis ait, ſcombris & ſiluris involucra relinqui.

284. Barthium quoque inter eos haud libenter habeo, quibus Martialis non id quod jure meretur, debet. Nollem viro inſignis erga humanitatis literas meriti detractum à me quicquam non plenæ laudis, ſi dixero, uti ferebat occaſio, judicium ſuum judicio alicujus opponendi, aut ſupponendi, ita nigro calculo ejus interceſſiſſe laudibus, candidóve ſuffragari ſolitum fuiſſe Barthium. Immenſi quoque operis & nunquam quieſcentis calami eſt, incurrere in ſemetipſum aliquando, atque alibi dictorum oblviſci. Barthius planè Martialem non illiberaliter laudare [n], Martialem in *Adverſariis* paſſim illuſtrare, ſæpiuſque in idipſum redire ſolet. Idem tamen alicubi [o], quòd noſter Lucanum comparaverit Virgilio, in eum (uti priùs in Lucanum ipſum, Papiniumque, alterum ejus encomiaſten, ſtylum ſtrinxerat) invehitur his verbis: *De Martiali ſilere melius puto, qui quum de Lucano paria de Papinio judicavit, morem ſuum ſequutus eſt adulandi, & convitiis petendi pro lubitu quemlibet. Quam ille rem cum obſcœnitatis licentia ſolam dignam epigrammate ferè arbitratus eſt. Nam ſi tria hæc illi eximas* (adulandi, ac detrahendi, obſcœnaque dicendi morem intelligo) *reliquorum utique tenuis erit cenſus, gratia verò præ cæteris nulla*. Emollit inde aliquantiſper ſententiæ rigorem. *Etſi ingenio non negem illum, tot perſonarum biſtrionem, non paucis ex ipſa orcheſtra meritò præferendum eſſe*. Quorum quantumvis ægrè appareat idoneus ſenſus, aliquam ingenii laudem poëtæ concedere videntur. Aliquam? & tamen eidem Barthio Martialis eſt [p] *ingenioſiſſimus poëtarum*, *caſtigatiſſimus* [q], *feſtiviſſimus* [r], *unus omnium argutiſſimus*, *circumſpectiſſimus*, & *ſubtiliſſimi acuminis vates* [s]; *doctiſſimus* item *poëta*, atque ejus [t] *lepôrum flumen omnium aliorum ingeniis* præſtantius eidem viſum. Alibi [u] eſt ei *candoris eximii & ſalis multi*. Quid plura? Neſcio quid (præter obſcœnitatem) non ſummis laudibus in Martiale efferant hæc ejuſdem Barthii verba: loquitur de epig. 92. lib. 10. *Sed tanta omnium verborum in hoc epigrammate tamque viva & ſpirans eſt elegantia, ut ſe ipſum longè ſuperâſſe in eo vir ingenioſiſſimus videatur. De quibus ſcriptis judicent alii ut volunt. Mihi ſcazon ipſius incomparabilis videtur, ut in quo gravitas certet cum lepôre & candore; in aliis generibus carminum uſque ad miraculum laudatis*, (crederem ſcriptum *laudandus*) *modo abeſſet ſpurcitia, quæ dum reprehendit ſæculi mores, eidem placere cupit*. Idem ingenioſiſſimas fictiones nominum, quas inſcribit epigrammatis, lib. 1. cap. 6. conſilium idem laudat poëtæ notandi ſæculi vitia ſub nomine ficto, ſed apto exprimendæ rei; ut quicumque culpæ illi ſe obnoxium ſenſerit, reprehenſionem ſibi factam credat, lib. 58. cap. 18. quod ipſum ſequutum ſe conſilium in epiſt. ad lectorem lib. 1. poëta innuit. Hæc omnia Barthius, idem & unus cum eo qui tam nauci Martialem ſe habere, oblitus nempe ſui, videri voluit. Quod utique annotare oportuit, ne auctoritas præſtantis famæ philologi tranſverſos agere, poëtæ qui delectantur argutiis, poſſet.

285. Batavorum quoque de ſe judicium quodammodo corrupit noſter, *aurem Batavam* (uti *Bœoticam* ſolebant Græci) de ineleganti & craſſa uſurpare viſus [x]. Quam injuriam genti factam reduxit ad animum ſuum Eraſmus Roterodamus, ex eo tantùm poëtæ loco [y] proverbialem exculpens formam, quæ aut nulla eſt, aut laudem potiùs continet ſeveritatis, & pudoris, obſcœnitatum hoſtis, obſervante Scriverio [z], & ipſo Batavo; remque eò tandem vertit Eraſmus. Non item intactum præteream, Pontano [a] viſum fuiſſe, verba quædam apud Martialem *non ſolùm à faceto aliena* reperiri; *verùm aut obſcœna ipſa admodum ſcurriliaque, aut maximè ampulloſa & acida*: *quod quidem* (ait) *Hiſpanicum eſt*. Vellem ſubnotâſſet acida iſta, atque Hiſpani tumoris verba, ut videri poſſet, juréne an injuriâ nos taxaverit.

z Declamat. pro Quintiliano.
a Lib. 3. *de ſermone*, cap. 18.
b Lib. 8. *Adv.* 4. & lib. 13. 19.
c Lib. 3. *de poëtica*, cap. 126.
d Lib. 6. *poët.*
e Lib. 10. ep. 78.
f Muretus, Claverius in *epiſt. nunc. Notar. ad Mart.* Lipſius lib. 1. *epiſtol. quæſt.* 5.
g Pag. 29. edit. Bonon. 1591.
h Lib. 3. *De poëtis Latinis*, quod opus præmittitur *Acutè dictis poëtarũ*.
i lib. 1. *epiſt. quæſt.* 5.
k Lib. 13. *Adv.* 119.
l In *Elogiis*.
m Dial. 10. *De poëtis*. pag. 373.
n Lib. 1. *Adv.* cap. 6.
o Lib. 53. cap. 6.
p Lib. 1. *Adv.* 6. lib. 27. cap. 16.
q Lib. 6. cap. 11.
r Lib. 11. cap. 13. & lib. 54. cap. 19.
s Lib. 14. cap. 14.
t Lib. 27. cap. 11.
u Ad Statii lib. 10. *Theb.* verſ. 831.
x Lib. 6. ep. 72
y In Adagiis, *Auris Batava*.
z *Notis ad hoc epigramma*.
a Lib. 3. *De ſermone* cap. 18.

286. Pla-

286. Planè obscœna ejus epigrammata Priapeasque argutias nullus non improbavit hactenus, qui Christianos oculos auresque consentire Christianis debere novit moribus. Nec tamen ex eo quòd evitandus in hac parte nunc sit; ideo ex ejus, quo vixit, ævi usu, vituperandus est: eò enim jam perducti sumus verecundiâ pietatis, ut erubescamus lascivè dictorum, etiam cùm factis maximè lascivimus: quod secus olim erat, cùm taliter loqui, Latinè loqui videretur Martiali b, cùm in Floralibus nudæ mulieres verbis & motibus obscœnissimis festum coram omni populo conficerent, cùm fescennina verba, hoc est impudicissima, jacere, lusus, immo nuptiarum vernaculus mos esset; cùm denique epigrammatarii poëtæ omnes, qui seriis relictis ludicra sectabantur, hoc est Catullus, Marsus, Pedo, Getulicus, hujus generis principes, atque etiam Augustus Imperator, ut constat ex epig. 21. lib. 11. & ex epistola libri 1. Martialis nostri, non minùs licenter scriberent.

b In epist. ad lib. 1.

287. Quæ ergo Martialis famam hodie sustinent, nomineque inscribuntur, *Epigrammatum* XIV. libri sunt; quibus alius *Spectaculorum* præponitur. Decimo tertio ac decimo quarto peculiares tituli *Xeniorum* & *Apophoretorum* inditi. Quorum duorum lemmata seu inscriptiones, non item cæterorum, è poëtæ manu sunt. *Spectaculorum*, sive *De spectaculis*, liber aliorum preãbulo, quantumvis à Domitio Calderino, & forsan aliis c, existimatus poëtę nostri germanus; nil aliud verè est, quàm diversorum carminum de isto argumento à diversis scriptorum collectio: quam fortè Martialis, propriis quibusdam insertis epigrammatis, in publicum edidit; sicut *Priapeia* esse plurium carmina de Priapo ac rebus venereis in unum collecta, inscribantur licèt Virgilii nomine, viros inter eruditos convenit. Ita de *Spectaculorum* libro censuere Gruterus d, Scriverius e, Rutgersius f, Vossius g, Barthiusque h. Pertineántne omnia hujus libri ad Titi, an ad fratris ejus Domitiani spectacula in amphitheatro, quod verè à Vespasiano absolutum Titus dedicavit filius, edita, inter Lipsium i & Marcilium k controversia est. Cæterùm sub Tito, Domitiano, Nerva, Trajanoque, ut vidimus, totum *Epigrammatum* hoc quatuordecim contentum libris opus constat scriptum. Lemmata non sunt auctoris, ut observavit post Ramirezium l Scriverius m, possidere se testatus MSS. codices, in quibus ea nusquam comparent. Quod secus est in posterioribus duobus libris, quorum titulos ipse profitetur poëta se addidisse n. Alias plura non intelligerentur.

c Radero in Prolegom. cap. 5.

d Ad ep. 4. spectac.

e Praef. Notar. ad Martialem.

f Lib. 5. var. lect. cap. 15.

g De poëtis Latinis. pag. 46.

h Lib. 40. Adv. 15.

i Cap. 7. de Amphit.

k Notis ad hunc lib. spect.

l Ad ep. 28. spectac.

m Praef. ad Notas.

n Lib. 13. ep. 3. & lib. 14. ep. 2.

288. Xenia prior eorum, scilicet XIII. comprehendit, hoc est disticha singula τοῖς ξένοις, *hospitibus*, per Saturnaliorum dies mittenda, edulii alicujus inscripta nomine, sed sine re tamen; nam, ut ipse ait:

Hæc licet hospitibus pro munere disticha mittas,
Si tibi tam rarus, quàm mihi, nummus erit.

Raderum o consule sis de *xeniorum* origine & vocabulo. *Apophoreta*, unde inscribitur XIV. liber, munera sunt, quæ convivis dabantur domum exportanda: quod innuit poëta statim initio p:

o Ad hujus lib. inscriptionem.

Præmia convivæ det sua quisque suo.

Et ex Suëtonii, Lampridii, ac Divi Ambrosii testimoniis observavere Turnebus lib. 9. *Adversariorum* cap. 23. Lipsius lib. 1. *Saturnal.* cap. 16. Raderus jam laudatus ad eundem librum Notis.

p Epig 1.

289. Non omnia tamen poëtæ opera ad nostram ætatem pervenisse indicio est, quòd cujusdam epigrammatis mentio fiat apud Juvenalis veterem scholiasten q, cujus non alibi vestigium exstat. Hujus finem hunc ille exscripsit, verè redolentem Martialis ingenium; in Domitianum nempè Flavii generis dehonestamentum:

q Ad Satyr. 4. illud: *Cùm jam semianimum laceraret Flavius orbem &c.*

Flavia gens, quantum tibi tertius abstulit hæres!
Penè fuit tanti non habuisse duos.

Id observavit Scriverius, conjecitque in Notas suas r. Quod autem Radero placet s, subindicari nonnulla nunc non exstantia poëtæ carmina ejusdem epigrammate ad lectorem 114. lib. 1. an verum sit affirmare non ausim; quod verò argutatur in epigrammate 25. *Ad Stellam* de charta majori ac minori, deperditoque aliquo ejusdem poëtæ de venatione leporum carmine; jure reprehenditur à Ramirezio nostro t. Immo & inserta legi quædam his libris quæ Martialis non sunt, video placere doctis viris. Inde scilicet epigrammata hæc proscripsit Scriverius, 78. lib. 4. ab Hadriano Junio, nescit unde, advectum, item 90. *De rusticatione* inscriptum:

r Ad finem libri *spectaculorum* pag. 28.

s In Prolegom. cap. 2.

t Hypomn. ad hoc epig.

Rure morans quod agam &c.

Et quædam alia, quæ ad finem lib. 7. idem Junius edidit. Quæ quidem in editione sua Scriverius ad calcem, ut suppositia, rejecit. De illo rusticationis idem existimabat Raderus.

290. Deventum est ad editionem & interpretationem poëtæ; faciendumque operæ pretium aliquod in enarrandis his qui de eo quicquam his tribus sæculis meruere. Primam editionem inter alios laudat omnibus ferè paginis Scriverius, eamque alicubi u millibus aliis trecentis facilè antistare ait. Veneta hæc haud est anni MCDLXXV. in folio, neque item alia quæ Mediolani anno MCDLXXVIII. in folio etiam prodiit, quam exstare in Regis Galliarum bibliotheca Labbeus monuit x. Sed superioris temporis aliqua; cùm has præcesserint Calderini *commentaria*, ut jam dicimus, ann. MCDLXXIV. Venetiis. Domitius Calderinus Veronensis, bene notus vir, summisque laudibus à Lilio Giraldo, dum de poëtis commentaretur y, donatus, hæc manu exaratis libris collatis quinque vetustissimis, per oram sparsa Laurentio Mediceo Cosmæ nepoti, Petri filio, magno pòst literatorum Mœcenati, dicavit, atque hoc anno aliàs MCDLXXX. (cujusnam typis non dicitur) in folio edidit. Quæ quidem repetita editio est ibidem anno MDX. z Lugdunique MDXXII. Ponè it Veneta alia MCDXCII. eâdem formâ, cum commentariis Petri Marsi apud Bonetum Locatellum; quæ non vidimus, nec typi novio-res

u Ad ep. 92. lib. 9. pag. 211.

x In *Nova biblioth.* MS. supplem. 9.

y Dialogo 1. De poëtis sui temporis.

z Scriverius pag. 213. & 214.

res instauravere. Jure quidem: si quam is Silio Italico adhibuisse operam à Dausquio dicitur, ejus similem poëtæ nostro adhibuit. Petrus fuit hic nomine Riscinensis, nî fallor, Marsus, de quo Giraldus, Paullum tamen appellans, cum laude meminit dialogo I. *de poëtis* sui temporis.

291. Eodem ferè tempore, anno scilicet MCDXC. aut circiter, sed post Calderinum, quem laudat, eximius ejus sæculi philologus Angelus Politianus in *Miscellaneis* suis [a] plura Martialis explanavit loca. Necnon & Nicolaus Perottus Saxo-ferratensis, Præsul Sipontinus, qui anno MCDLXXX. è vita cessit, voluminis ingentis rei grammaticæ, cui *Cornu-copiæ*, sive *Latinæ linguæ commentaria*, inscripsit, unum Martialem, seu potiùs epigrammata ejus aliqua, si Deo placet, è *Spectaculorum* libro, analysi grammatica excutienda, materiem & argumentum destinavit. Publicatum id opus est Venetiis ab Aldo, & Basileæ MDXXVI. per Valentinum Curionem in folio. Georgius item Merula Alexandrinus, nullo alio, ut videtur, consilio, quàm ut Calderinum reprehenderet, Notis quibusdam suis aliquam hujus, quo vixit, sæculi editionem locupletavit. Notæ quidem & nobis sunt è sequenti XVI. sæculo Aldino-Venetæ MDI. [b] & MDXVII. & nescio an Aldi alia etiam Veneta MDX. [c] ad cujus exemplar Lugdunensis MDXXII. conformata dicitur. Interim Ascensius Parisinus typographus anno MDXI. *Annotata* edidit Jacobi Crucii Bononiensis *in Virgilium*, *Ovidium*, *Lucanum*, *Martialem nostrum*, & *Senecæ tragœdias*, *aliosque*, in folio. Est & Parisiensis editio Colinęi MDXXVIII. aliaque MDXXXIX. [d] Basileensis cum Jacobi Micylli annotationibus apud Hervagium, quam Gesnerus laudat [e], quemadmodum & Tigurinam aliam à se procuratam. Item Basileensis alia Henrici Petri MDXXXVIII. 8°. quam vidimus in Vaticanis libris. Item Lugdunensis Gryphiana MDXLVIII. [f] cujus Antonii Gryphii Notas videtur mihi aliquando Scriverius indicare [g]. Est & Parisiensis ex officina Jo. Boulierii MDLIX. [h] Argentinensis ex Lazari Zetzneri MDXCV. in 16°. Goslariensis ex Joannis Vogdii MDCXII. in 12°. Adrianus item Junius Hornanus Batavus Antuerpiensem adornavit editionem formis Plantinianis anno MDLXVI. in 8°. Scriverius duarum Plantinianarum meminit [i] sibi à Vossio mutuatarum.

292. Jani deinde Gruteri laudabilis erga Martialem operæ monumentum duæ exstant editiones, in quibus non solùm Notis propriis, sed & collatione optimorum codicum Palatinæ bibliothecæ, cui præerat, egregiè poëtam juvit. Has Notas in suo Martiali Scriverius etiam cum suis & aliorum dedit. Qui Ramirezium nostrum eo quòd editionem hanc Gruteri *inaniter gloriosam* appellare haud sit veritus, acriter, & uti aliàs solet, judicii atque arrogantiæ puerilis expostulat, *præstantissimam* eam *prorsusque incomparabilem* (si ignoscantur aliqua operarum sphalmata) omnino existimans. Ac certè non debuit vir doctissimus de magnæ famæ critici exculpta his tot manuscriptorum subsidiis opera sic acerbam sententiam dicere, saltem ne ipse acerbè audiret. Ex Gruteri manu lampada veluti suscepit Mattheus Raderus Jesuitarum sodalis, qui non tantùm novis, iisdemque eximiis, commentariis Martialem explicuit & illustravit Ingolstadii apud Sartorium MDCII. in publicum datis; sed & prætermissis, ut ait, prætextatis verbis & mollioribus versiculis, poëtam non tam eviravit, quàm honestum ex inhonesto reddidit, atque in juventutis manus jam absque ulla noxa venire fecit. Quamvis non is primus rei actor: reperio enim Edmondum Augerium ejusdem societatis idem consilium priùs probâsse, Antuerpiæque edidisse apud Plantinum vindicatum sic ab omni turpitudine poëtam (uti lego in *Epitome Gesneriana*) anno MDLXVIII. in 8°. Idem fecit post Raderum & Augerium ejusdem instituti vir Gallus Andreas Frusius, Martiale cum aliis poëtis à lascivis versibus expurgato, Romę MDCVIII. in 8°. & Lugduni MDCXVIII. in 16°. edito.

293. Scio ex parte probatum hujusmodi consilium ab his, qui, licèt integrum sine ulla deductione poëtam typis post Raderum commiserint, attingere Notis quæque omisere obscœna. Ita Schrevelius fecit [k], quem mox laudabimus. Scaligeri Julii hæc verba sunt post laudatum exaggeratè Martialem: *alia fœda ne legerim quidem*, *tantum abest ut ad censuram vocem*. Et excerpenda ex Martiali, atque aliis similibus, censet Erasmus [l], quæ tutò juventuti perlegi possint. Videndus Vincentius Placcius *De scriptis & scriptoribus anonymis & pseud-onymis* cap. 10. §. 295. præter innumeros pietatis mystas scriptores, qui huic consilio firmando insistunt. Honorifica de Jesuitis verba super hac re dabimus Joannis Conradi Dieterici (aliàs adversarii) è Prolegom. ad *Antiquit. Biblicas* *. Nec potest omnino ea Jesuitarum institutio improbari, qui scholis profuturos poëtas nonnunquam castigant, aut, ut loquuntur, castrant, ne teneris mentibus juvenum libidinum, quæ in se magna est, licentia detur. Ignatius Loyola Terentium optimum latinitatis auctorem vetuit nominatim in scholis explicari: quòd eum parum verecundum & parum pudicū arbitraretur, ut P. Maphæus lib. 3. de vita Ignatii cap. 8. retulit. Hæc Dietericus, qui multa doctè cumulat de casta poësi legenda, inhonesta damnanda. Quo magis miror unum Ramirezium apertè improbare ausum [m], quod ita nemo hactenus. Fateor non ex iis esse, quæ obscœnitatis nomine abdicari debuerunt de Leandro epigramma illud, quod furcillis ejectum à Radero fuisse Ramirezius ægrè tulit: nihil enim severiori aure indignum continet: verè tamen castum & pium consilium, non verbis irrisione plenis, non mustea prorsus ratione absolutè traduci debuit. Quod sanè de clarissimo apud nos famâ atque dignitate viro nollem jure dictum.

294. Circa hæc tempora (nempe anno MDLXXXIV.) Theodorus Marcilius ludi magi-

a Ea loca collegit Scriverius in sua editione.

b Scriverius p. 111. & 125. estque in Vaticana armario 29.

c Idem p. 196. & 213.

d Idem p. 197.

e In *epitome* in *M. Val. Mart.*

f Scriver. pag. 197.

g Pag. 129.

h Pag. 197.

i Pag. 204.

k Notatque ep. ad lectorem.

l *Epist.* 18. *lib.* 28. sive *nuncu-pat. ad Ciceron. Tuscul. quæst.*

* Pag. 11.

m *Epig.* 25. *lib. spect.* De Leandro.

magister Parisiensis, in *Spectaculorum* librum commentaria publicitùs in ea urbe dedit. Quem ponè sequitur ex interpretum ordine is, quem proximè dicebam, Ramirezius. D. Laurentium Ramirez de Prado, regium plurium annorum, quum è vita discessit, consiliarium, doctrinâ virum disertaque urbanitate spectabilem intelligo. Hic juvenis adhuc *Hypomnemata* in Martialem, hoc est in *De spectaculis*, & priores quatuor libros anno MDCVII. in 8°. Parisiis videre lucem fecit. De quo opere Josephi Scaligeri exstat judicium Petro Scriverio directum, nosque inter recentiores Hispanos altera *Bibliothecę* parte affatim dicemus. Sed tamen quòd insultâssent ejus *Hypomnemata* eximiæ in his literis præstantiæ viris Grutero, Raderoque, atque item Marcilio ei nuper memorato, tum Petrus Scriverius de consilio Scaligeri, quasi agens Gruteri caussam, tum ipsi Raderus & Marcilius excitati sunt, ut molestum adversarium loco illo existimationis, quem obtinuerat, ejicerent.

295. Petrus Scriverius Harlemensis Martialem edidit, & in eum animadversiones: nec his contentus, addidit Justi Lipsii, Jani Rutgersii, Joannis Isaaci Pontani, Notas in eundem poëtam ad se directas, necnon Jani Gruteri jam editas, atque item alias repetitæ prælectionis è multis aliis de novo inspectis codicibus manu exaratis; item *Josephi Scaligeri diatriben criticam, quâ Theodori Marcilii commentarius, notæque in epigrammata* De Cęsaris amphitheatro & venationibus *ordine expunguntur, auctorque* (carminum) *pluribus locis illustratur*. Joannis inde Brodæi Turonensis Galli, partem è miscellaneis ejusdem, Hadriani Turnebi ex Adversariis, Angeli Politiani è miscellaneis suis excerptas Notas; quæ simul edita sunt Lugduni Batavorum à Joanne Maire annis MDCXVIII. & MDCXIX. in 12°. Hanc Martialis editionem præ cæteris probant recentiores, & Scriverius quidem totus est in depectendo Ramirezio; sed non illâ habitâ de eo ob egregiam indolem rationis moderatione, quam imposuerat Scaliger. Raderus verò Martialem suum recoctum dedit curis secundis, immo & tertiis, Moguntiæ apud Kinckium MDCXXVII. folio; in quibus eundem Ramirezium non leviter defricuit. Tandemque Marcilius, Claudii Mussambertii Abbavillæi assumpto nomine, commonitorium in Hypomnemata publicavit Ramirezii multæ fellis plenum.

296. Restant mihi nunc duæ recentiores aliis editiones dicendæ. Prior Parisiensis est Claudii Morellii anni MDCXVII. Martialis omnes libros continet cum variorum doctorum virorum commentariis, notis, observationibus, emendationibus, & paraphrasibus, indiceque verborum omnium, operâ Josephi Langii confecto. Illustratorum item Martialis catalogus adjicitur: scilicet Domitii Calderini, Georgii Merulæ, Theodori Marcilii, Desiderii Heraldi, Nicolai Rigaltii, Laurentii Ramirez de Prado, Christophori Coleri, Josephi Scaligeri, Frederici Morellii, Claudii Mussambertii, Stephani Clauerii, Hadriani Junii, & Theodori Pulmani. Sed in hac editione nonnisi hæc sunt quæ jam referam: Martialis Vitæ duæ, Domitii Calderini & Petri Criniti; liber *Spectaculorum* cum Notis ejusdem Domitii, Merulæ, Coleri, & Ramirezii. Idem versibus Græcis redditus à Josepho Scaligero, insigni cum elogio auctoris & operæ è Casauboni manu. Ad quatuor priores libros Domitii, Merulę, & Ramirezii; ad reliquos Domitii ferè unius Notę. Pręter hęc seorsum Nicolai Rigaltii aliquot, annotationumque flosculus Stephani Claverii, Mussambertii commonitorium, Desiderii Heraldi animadversiones jam olim ab anno MDC. Henrico Turrio Bullionæo Duci nuncupatæ; indexque, præter alios, magnus ille omnium Martialis verborum, Langii. Quare cùm desint ista in editione Raderi, & omnium eorum quos Scriverius collegit, lucubrationes; mancum, nostro judicio, Martialem studiosus illius habebit, nisi has tres, Morellii, Scriverii, Raderianamque ultimam, editiones sibi comparaverit.

297. Quibus autem earum non fuerit copia, veluti compendium erit antiquarum omnium vel ultima Lugdunensis Batava Francisci Hackii anni MDCLVI. in 8°. cum iisdem Farnabii & aliorum Notis; vel Anglicana, indeque expressæ aliæ cum Thomæ Farnabii Notis marginalibus, editiones; quarum aliqua Sedanensis MDCXXIV. 8°. aliqua Amstelodamensis est anni MDCXLIV. in 12°. accurante Cornelio Schrevelio, viro erudito. In qua exemplum Scriverii sequutus, epigrammatum aliquot suppositítiorum, ut creditur, Martialique affictorum, præcipuè ab Hadriano Junio, ad calcem collectionem, in quibus aliqua sunt Martiale non, ut existimo, indigna; Notas item Joannis Frederici Gronovii toto opere inter alias variorum sparsas, tum aliqua tardiùs sibi communicata, locisque suis inserenda, Schrevelius adjecit. Adhuc tamen post tot illustres viros huic Spartæ seriùs ornandæ intentos, Martialem criticæ opis indigentem Barthius non uno loco existimat [n]. quod præstare ipse meditabatur [o]. Balthassar Bonifacius Justinopolitanus Episcopus *conjecturas in Martialem* Dominico Molino Venetûm Duci direxisse dicitur, & Pinellianæ Ducalis typographiæ formis edidisse anno MDCXXXV. 4°. Cæsar quoque Zarotus domo è *Capo d' Istria* ditionis Venetæ, doctor medicus, dedit in vulgus: *M. Valerii Martialis epigrammatum medica aut philosophica consideratione enarrationem; sive de medica Martialis tractatione commentarium*, Venetiis apud Baba MDCLVII. 4°. Nuperrimè verò inter eos libros, qui ad usum serenissimi Regis Galliarum Delphini ex officinis Parisiensibus in lucem editi sunt, M. Valerius Martialis prodiit à Vincentio Colesso Notis illustratus MDCLXXX. 4°.

n Lib. 11. *Adv.* cap. 13. & lib. 54. cap. 19.

o Lib. 2. *Theb.* vers. 285.

298. Poëtam nostrum bona ex parte habent vernaculum politiores Europæ nationes, certantibus Hispanis, Gallis, Italis ad suum eorum sermonem argutissimos & ele-

elegantissimos deducere sales. Gallis equidem Michaël de Marolles Abbas de Villeloin prosa oratione communicavit integrum opus, quod editum vidimus Parisiis in 8°. apud Guilielmum de Luyne MDCLV. cujus versionis meminit ille in *Memoriis*, uti appellat, suis. Plura Itali reddiderunt poëtæ, plura Hispani. Attamen memoriâ teneo vel totum Martialem, vel saltem spectacula, & quatuor ejus priores libros, unà cum novo commentario pro Laurentio Ramirezio adversus Mussambertii maledicta à se propediem edendo Petrum de Abaunza virum eruditum, Hispalensem advocatum, Hispanis versibus à se quoque conversum edere pollicitum fuisse. Priùs tamen quàm se liberaret promissione decessit. Laudantur (ne id intactum relinquamus) veteres Martialis epigrammatum MSS. codices, è quorum numero is est, cujus Labbeus meminit, vetustissimus & optimus, in *Nova bibliotheca* MS. [p]. Tria habet volumina magni Etruriæ Ducis bibliotheca, ut ex ejus constat catalogo [q].

p Pag. 371.

q Pag. 46.

299. De Martiale dictum ad satietatem: nec tamen ultra rem Bibliothecæ. Dabimus nunc veluti appendicem vatum quorundam Hispanorum, quorum memoriam eidem debemus Martiali. Hujus est epigramma hoc è libro I. [r]

r Epig. 62.

Verona docti syllabas amat vatis:
Marone felix Mantua est.
Censetur Apona Livio suo tellus,
Stellâque nec Flacco minùs.
Apollodoro plaudit imbrifer Nilus:
Nasone Peligni sonant.
Duosque Senecas unicumque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.
Gaudent jocosæ CANIO *suo Gades,*
Emerita DECIANO *meo.*
Te, LICINIANE, *gloriabitur nostra,*
Nec me tacebit, Bilbilis.

CANIUS Gadibus natus, DECIANUS Emeritæ, LICINIANUS Bilbili, non ex nihilo celebrantur hoc epigrammate, summisque comparantur Musæ Latinæ mystis. Supersunt quidem nulla istorum opera; sed nulla fuisse dicere nemo audebit. CANIUS RUFUS lepôre sic & urbanitate, cùm fabularetur, adstantes detinebat, ut caussam dederit eidem nostro sic scribendi [t]:

t Lib. I. epigr. 64.

Sirenas, hilarem navigantium pœnam,
Blandasque mortes, gaudiumque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Ulysses dicitur reliquisse.
Non miror: illud, Cassiane, mirarer,
Si fabulantem Canium reliquissent.

300. Ridet alibi lepidissimo carmine, quòd Canius rideret semper, aut saltem vultu esset ad speciem ridentis efformato. Panisque ait statuam in æde Ditis ad Terentum Campi Martii notissimam, non jam Pana ridentem, sed Canium, Pane ipso magis ridibundum (ut Plauti verbis loquar) atque hilarem, repræsentare [u].

u Lib. I. epig. 70.

Cœpit, Maxime, Pana quæ solebat,
Nunc ostendere Canium Terentos.

Ubi, ne quid dissimulem, Maximum illum, ad quem epigramma directum apparet, loco motum vellem (à nupera enim manu, quod olim diximus, hæc lemmata sunt) atque ita legi:

Cœpit maximè, Pana quæ solebat,
Nunc ostendere Canium Terentos.

Non ait ostendi aut repræsentari desiisse imagine sua Deum illum ridiculum, postquam Romæ poëta diffluere risu atque hilaritate, instar illius, apparuit; sed Canium maximè, deinde Pana, repræsentari affirmat. Deleto igitur *Maximi* titulo, quibus non inutiliter argutari visi erimus, hos præferre *De Canio* epigraphen oportebit. Ejusdem sensus & illud est [x]:

x Lib. 3. ep. 20.

Dic Musa quid agat Canius meus Rufus:
Utrùmne chartis tradit ille victuris
Legenda temporum acta Claudianorum?
An quæ Neroni falsus adstruit scriptor?
An æmulatur improbi jocos Phædri?
Lascivus elegis, an severus heroïs?
An in cothurnis horridus Sophoclæis?
An otiosus in schola poëtarum
Lepore tinctos Attico sales narrat? &c.

Cui Musa responderit:

Vis scire quid agat Canius tuus? Ridet.

301. Ex cujus epigrammatis principio exculpere sibi non temerè visi sunt Raderus & Ramirezius quicquam historicum, sed carmine, conscribere Canium, quo tempore ludebat in eum Martialis, eo consilio forsan, ut amico homini hac veluti strictura, victuris ut accubaret chartis, jucundo relicto otio, persuaderet. Ego tamen haud video cur magis ita suspicentur de historico, quàm de tragico, aut heroïco aliquo alio opere. Caniique totam laudem in lepidè fabulando, jocosisque fundendis versibus pono. Neque enim, nisi injuriâ, Martialéque ipso refragante [y], ad eum referremus quod Gaditano cuidam alicubi, in tetrasticho [z] scilicet parum pudico, atque iccircò huc non advocando, per jocum imputatur, scribere nihil, & tamen poëtam esse. E Gadibus autem poëta vix potuit chartis non lascivire, quas *jocosas* ideo dixit Martialis, quomodo & *jocosam* Floram epig. I. lib. I. & easdem Gades *improbas* non uno loco [a]. Saltationum & chorearum, quas Gaditanæ ducebant puellæ, usum impudicissimum Martialis produnt interpretes, & alii passim [b]. Attamen Theophilam, Canio desponsam uxorem, non minùs castitatis quàm doctrinæ nomine poëta laudavit noster in hoc epigrammate [c]:

y Laudato epigr. 62. lib. I.

z Lib. 10. ep. 102.

a Lib. 5. ep. 79. & lib. I. ep. 42. ex emendatione Ramirezii.

b Ramirezius lib. I. epig. 42. Joannes Bapt. Suarez de Salazar *Antiguedades de Cadiz.* lib. 4. c. 3. Barthius lib. 25. *Adv.* c. I.

c 68. lib. 7.

Hæc est illa tibi promissa Theophila, Cani,
Cujus Cecropia pectora dote madent.
Hanc sibi jure petat magni senis Atticus hortus,
Nec minus esse suam Stoïca turba velit.
Vivet opus quodcumque per istas miseris aures:
Tam non fœmineum nec populare sapit.
Non tua Pantænis nimium se præferat illi,
Quamvis Pierio sit bene nota choro.
Carmina fingentem Sapphô laudârit amatrix:
Castior hæc, & non doctior illa fuit.

Canius autem, quem reprehensum à Livio ob id quòd multarum esset puellarum amator, Valerius quidam refert in epistola ad Rufinum, quæ cum epistolis D. Hieronymi [d] in lucem prodiit, alius à nostro esse videtur, cùm

d Tom. 4.

cùm Livius quarto Tiberii anno diem suum obierit, neque jam eo superstite florens Canius pertingere potuit ad ævum Martialis, nedum esse ejus ætatis, ut de Theophila cogitaret ducenda. Quod non animadvertit Lilius Giraldus [e], multo cautior in distinguendo eum à Canio Julio, cujus meminit Seneca.

e Dialogo 4. de poëtis.

302. Canium rediisse in patriam, atque cùm iterum remearet Romam in itinere extinctum fuisse; prodit, si vera est, ejus tumuli inscriptio, quam Villenæ repertam ex Cyriaco Anconitano Ambrosius Morales historiæ suæ [f], & Janus Gruterus ex Morali & Strada *Thesauro* suo *veterum inscriptionum* [g], sed inter supposititias & spurias, inseruit, quam hîc dabimus:

f Lib. 9. Hist. Hisp. c. 27.
g Pag. 10.

HEVS VIATOR SI VLLA TIBI
PIETAS INEST VERTE HVC
ORA.
HEIC SVNT CINERES C. CANII
POETÆ QVI AD QVART. VSQVE
OLYMP. IN VRBE OMNIB.
CHARVS VIX. DEINDE IN HISPAN.
REVERS. NEMIN. LÆS. TAND.
CVM AD VETERES CVPER. SODAL.
IN LATIVM REMEARE
PERPETVOQ. CVM POPVLO QVIR.
VIV. DVRA NIMIVM FATA
PRÆRIPVERE ET IN ITIN. OCCVB.
L. ALBINVS CIT. HISP. PROC. HOC
MARMORE TEXIT.

Si lapis non fallit, L. Albini proconsulis mentio ad tempus Domitiani, Nervæ, aut Trajani manu ducit nos. Sequuta enim sub Adriano est altera provinciarum Hispanicarum divisio & administratio [h]; nempe duarum, *citerioris* & *ulterioris*, loco, quinque provinciæ factæ: *Tarraconensis*, *Carthaginensis*, *Gallæcia*, *Lusitania*, *Bætica*: ut *Tingitanam* Africæ nunc prætermittam, *ulterioris* antiquæ portionem. Bætica & Lusitania legatis consularibus, reliquæ præsidibus commissæ; cùm antea citerior Hispania per proconsulem administraretur: quod tum aliis argumentis, tum inscriptione Barcinonensi [i] comprobatur, quæ sub Domitiani imperio Publii Romulii citerioris Hispaniæ proconsulis memoriam retinet.

h Aur. Victor in *Adriano*. Sextus Rufus in *Breviar.*

i Apud Moralem lib. 9. cap. 25.

303. Ad DECIANUM Emeritæ urbis civem plura pertinent carmina laudis & præcipuæ existimationis ferè omnia plena. Lib. 1. ep. 9. constantiæ ejus consilioque applaudit contemnendi mortem, quin eam prævenias, hoc est crimine proprio pereas, ne alieno moriaris. Epigrammate 40. nihil summæ laudis ei non tribuit.

Si quis erit raros inter numerandus amicos,
Quales prisca fides famaque novit avos;
Si quis Cecropiæ madidus Latiæque Minervę
Artibus, & vera simplicitate bonus;
Si quis erit recti custos, imitator honesti,
Et nihil arcano qui roget ore deos;
Si quis erit magnæ subnixus robore mentis;
Dispeream si non hic Decianus erit.

Eidem cum epistola nuncapat secundum librum, cujus epigramma 5. ei quoque inscribitur. Unde novimus Decianum caussas agitavisse, hoc est oratoriam exercuisse artem, ut ferè omnes qui reipublicæ vacabant, ut constat ex hoc distich:

Sæpe domi non es, cùm sis quoque sæpe negaris:
Vel tantùm caussis, vel tibi sæpe vacas.

Decianumque sibi esse chariorem Canio satis indicat jam laudatis versibus [k]:

Gaudent jocosæ Canio suo Gades,
Emerita Deciano meo.

k Ex ep. 62. lib. 1.

Unde parum video cur Ramirezius de Emeritensi Deciano dicta hæc omnia dubitaverit [l].

l Ad ep. 9. lib. 1.

304. LICINIANUS (an LICIANUS? uti aliis placet, non Vossio [m]) ex Bilbili, civis poëtæ nostri, (quod ex laudato epig. 62. lib. 1. constat) ad Laletaniam, hoc est populos ad oram interni maris, quorum Tarraco est, positos, aliquo ex latere, nisi affectu dixeris tantùm amoreque, pertinuit. Degebat is in Hispania quo tempore florebat maximè Romæ Martialis, scribebatque primum librum. Nam hujus 50. epigrammate salutatur à nostro ille, cùm discederet in Hispaniam, quasi Bilbilim & Celtiberos æstivo tempore, Tarraconem Laletanosque hyeme, procul à curis & ambitionis urbanæ morsibus habitaturus. Cujus epigrammatis conclusio, aurea prorsus, est:

m *De poëtis latinis* pag. 49.

Mercetur alius grande & insanum sophôs:
Miserere tu felicium:
Veroque fruere non superbus gaudio,
Dum Sura laudatur tuus.
Non impudenter vita quod reliquum est petit,
Quum fama quod satis est habet.

Vacavisse foro, nec minùs dedisse Musis operam Licinianum, hinc facile est colligere. Σοφῶς [n] verbum Græcum acclamandi poëticorum operum recitatores, ut & Latina *euge*, *bellè*, apud Persium [o]. quod quidem ad poësin; ut Suræ mentio ad forense relictum à Deciano opus, forsan pertinet. Palphurius enim Sura caussidicus non incelebris illorum temporum, utriusque amicus. Dandum ergo vitę, hoc est quietę vitę, ait, petenti, quod reliquum vitę est, quum fama quod satis est habet.

n Lib. 1. ep. 4. & 67. lib. 3. ep. 46. lib. 6. ep. 48. Ramirezius ad ep. 4. lib. 1. Cressol. in *Theat. vet. Rhetorum* lib. 3. c. 20. §. 5.
o Sat. 1.

305. Hic autem Licinianus, aut *Lucius* est *Licinianus*, aut ab eo alius est *Lucius* ille, ad quem libri 4. epig. 55. dirigitur, poëta & hic, Celtiberque.

Luci, gloria temporum tuorum,
Qui Grajum [p] *veterem Tagumque nostrum*
Arpis cedere non sinis disertis:
Argivas generatus inter urbes
Thebas carmine cantet aut Mycenas,
Aut claram Rhodon, aut libidinosæ
Ledæas Lacedæmonis palæstras.
Nos Celtis genitos & ex Iberis,
Nostræ nomina duriora terræ,
Grato non pudeat referre versu.
Sacro Bilbilin optimam metallo, &c.

p *Cajum* pro *Grajo* legendū, hoc est *Cajum*, sive *Caunum* montem (hodie *Moncajo*) vir eruditissimus Isaacus Vossius contendit Notis ad Melæ cap. 1. lib. 3. pag. 228.

Hic certè unus ex illis est, in quo ludere de facilitate quorundam nostratum voluit pseudo-chronici auctor, qui Julianus Toletanus archipresbyter esse fingitur, unde hęc sunt [q]: *Licinianus, qui & Licinius, notus Martialis, creditur passus* VII. *Augusti Novo-comi.* De quo nos suo loco in censura ad Julianum sect. . . . ubi de Geographia ejus, verbo *Grajus* fluvius.

q Num. 53.

306. Proculdubio & noster est MARCUS

UNI-

UNICUS, poëta quoque is, à Martiale uti conjunctus sibi sanguine laudatus lib. 12. epigrammate 44. ubi & fratris etiam poëtę ęmulari eum famam, sed diverso carminis genere, ait. Scriptus hic liber XII. in Hispania, quo & movemur ut UNICOS fratres asseramus gentiles Hispanię. Eccillum:

Unice, cognato junctum mihi sanguine nomen,
Quique geris studiis corda propinqua meis;
Carmina cum facias soli cedentia fratri,
Pectore non minor es, sed pietate prior.
Lesbia cum tenero te posset amare Catullo,
Te post Nasonem blanda Corinna sequi.
Nec deerant Zephyri, si te dare vela juvaret:
Sed tu litus amas: hoc quoque fratris habes.

307. Nec memoriâ indignus nostrâ est, quem suâ istâ dignum Martialis credidit, MATERNUS, lib. 10. epig. 37.

Juris & æquarum custos sanctissime legum,
Veridico Latium qui regis ore forum;
Municipi, Materne, tuo, veterique sodali,
Callaïcum mandas si quid ad Oceanum, &c.

308. Ejusdem Domitiani Cæsaris temporis, quod persequimur, æqualis fuit clarissimæ famæ vir HERENNIUS SENECIO, quem nos, nisi fallimur, primi ex recentioribus, Hispaniæ nostræ, atque adeò Bæticæ provinciæ, civem & scriptorem asserimus, post Joannem Cuspinianum, alieno satis atque difficili ad inveniendum loco id ipsum, quod adhuc inter nos mansit obscurum & invulgatum, annotantem [s]. Ait ille: *Fuerunt plures Seneciones. Herennius Senecio in Bætica natus, & ibi quæstor, accusante Metio Caro interficitur à Domitiano, quòd nullum magistratum post quæsturam longo tempore medio petiisset, quòd Helvidii Prisci vitam composuisset, acceptis à Fannia uxore commentariis. Unde Tacitus: Nos innocenti sanguine Senecio perfudit.* Hucusque Cuspinianus: de cujus fide in asserenda patria huic Senecioni diu perplexi fuimus; cùm nec ipse unde id novisset adjunxerit, nec è civibus nostris aliquis usquam unquámve in celebrandis Hispaniæ hominibus scriptoribusque famâ claris, Herennii hujus sic ob integrè actam vitam, fortiter peractum mortis opus, inclytique viri gesta, conscripta venerabilis ac memorandi, meminerit: fereque eò inclinabam, ut abjudicandum à nobis hunc honorem, haud nostrum, existimarem, taxato sive indiligentiæ sive æquivocationis Cuspiniano; cui neque Dio Cassius, neque Tacitus, neque Plinius, ubi de exitu Senecionis agunt, de patria quicquam adnotantes suffragarentur. Cùm in ejusdem Plinii alium locum incidimus, quo de Senecionis, & suæ Bæticæ provinciæ contra Bæbium Massam in senatu advocatione, ad Tacitum scribens [t], refert damnato Massâ, Senecionem à se petiisse, ut siquidem injunctam ambobus accusationem concorditer exsequuti essent, quicquam simul & eâdem concordiâ circa custodienda damnati bona à Consulibus postularent. Cui Plinius respondit: *Cùm simus advocati à senatu dati,* (jam verba sunt epistolæ) *dispice num peractas putes partes nostras, senatus cognitione finita. Et ille* (Senecio) *tu quem voles tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recenti: ipse & natus ibi & quæstor in ea fui. Tum ego, si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te; ut si qua ex hoc invidia erit, non tua tantùm sit.*

s In *Comm. de Consul. Roman.* an. Chr. CIX. urbis DCCCLVIII. *sub Coss. Senecione IV. & Sura III.* pag. 345.

t Lib. 7. ep. ult.

309. Cui testimonio statim acquievimus, Senecionem hunc pro cive ac provinciali nostro ex totis visceribus strictissimè amplexati. Clara enim viri fama dum viveret, clarior ob injustissimam illatam moriendi necessitatem, clarissima ob scriptionis argumentum, vehementissimè invitabat. Nam in primis Herennius Senecio in Hispania natus dignum se præstitit quæsturæ munere, prætorio deinde obtento, & inter eloquentiæ publicarumque actionum sectatores non incelebres olim numerabatur, quum Bęticæ suæ provinciæ partes coram Consulibus egit, Plinio collega referente. Abstinuit sub Domitiano Imperatore diu à petendis muneribus viro prætorio quasi debitis, tempora non obscurè aversatus reipublicæ infelicissima. Quæ ejus modestia in Cæsaris invidiam, fortéque timorem, vertit: quasi abstinens publico, damnare gesta principis, ac meditari salubre aliquid in publicum posse videretur. Accessit quòd, accusante Metio Caro, reus dictus est scriptæ à se *Helvidii Prisci vitæ*. Osoris etenim tyrannorum memoria tyranno principi quomodo non esset ingratissima? Rem narrat Dio Cassius [u], cujus hæc è Græco Latina verba: *Itemque Herennium Senecionem,* (scilicet occìdi Domitianus jussit) *quòd cùm vixisset diutissimè post quæsturam, nullum magistratum petivisset, quodque Helvidii Prisci vitam conscripsisset.*

u In *Excerptis* à Xiphilino lib. 67.

310. Quod autem Cuspinianus addidit, factum hoc ultimum acceptis à Fannia uxore commentariis, ex Plinii Cæcilii elegantissima epistola intelligitur Prisco inscripta de Fanniæ valetudine, (Helvidii scilicet viduæ) ubi inter alias ejus fœminæ fortissimæ laudes, *Bis maritum* (ait) *sequuta in exsilium est, tertiò ipsa propter maritum relegata. Nam cùm Senecio reus esset, quòd* De vita Helvidii *libros composuisset; rogatumque se à Fannia in defensione dixisset; quærente minaciter Metio Caro an rogâsset? respondit: Rogavi. An commentarios scripturo dedisset? Dedi. An sciente matre? Nesciente. Postremo nullam vocem cedentem periculo emisit: quin etiam illos ipsos libros, quanquam ex necessitate & metu temporum abolitos, Senatus-consulto publicatis bonis, servavit, habuit, tulitque in exsilium, exsilii caussam.* Plinianæ elegantiæ verba! quibus adjungi merentur Taciti ex vita Agricolæ ista [x]: *Legimus, cùm Aruleno Rustico Petus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius, laudati essent, capitale fuisse: neque in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum sævitum, delegato Trium-viris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur.* Atque iterum inferiùs: *Nos innocenti sanguine Senecio perfudit.*

x Cap. 2.

311. Pętus Thrasea à Nerone occisus ob dicendi & sentiendi libertatem, ex Arria uxore filiam Fanniam habuit, quæ Helvidio Prisco olim collocata, ea ipsa est, cui Plinius

elo-

elogio illo veluti parentavit. Helvidius, in cujus vitæ combustis, quod audivimus, sævitiâ temporum, posteaque omnino deperditis commentariis, non levem literaria res & morum doctrina jacturam fecit, auctore Tacito [y], ut ejus descriptioni addamus nihil, *Civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus* fuit. Quibus virtutibus vix potuit sub dominis non optimis ad excellentiam nominis tutò grassari. Occidit namque eum Domitianus, non utique Nero, ut colligas ex Taciti pravâ (judicio etiam Lipsii [z]) lectione, quæ in oratione Helvidii ipsius in senatu contra Marcellum Eprium Thraseæ soceri delatorem sub Vespasiani initium habitâ diu mansit. *Fuisse* (ait Helvidius) *Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Senecione, quorum accusatores etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere*. Malè enim jam interfecti Senecionis mentio Helvidio imputatur, cujus à Domitiano diu postea occisi gestas res in literas Senecio retulit.

y Lib. 4. Histor. cap. 5.

z In Notis ad Tacit.

CAPUT XIV.

De TRAJANO *Imperatore. Patriam ejus Italicam fuisse Bæticæ municipium. Sextus Aurelius Victor aliter nunc conceptus aut rejicitur aut emendatur. Lipsio satisfit, qui oriundus ne an ortus ex Hispania fuerit, non dum sibi liquere dixit. Lapis Hispanus de Trajano suspectus, sicut & provincia Arevatum. Ortus aliquo loco, idem quod ibi natus. Dio explicatur.* TRAJANI & TRAJI *ex Hispania. Trajanus historiâ caret. Imperator Theodosius unde. Dacicum bellum à Trajano descriptum, & in lapidea columna jussu ejus sculptum. Alphonsus Ciaconius laudatur.*

312. SÆculo secundo redempti per Christum orbis tres tantùm habet quos posteris jactet scriptores Hispania, Imperatores unum & alterum, Trajanum nempe Adrianumque, hisque ingenii lucubrationibus adhuc feliciorem, quia superstes etiam nunc in illis est, Lucium Annæum Florum, qui sub duobus illis floruisse dicitur.

313. MARCUS ULPIUS TRAJANUS, sic ante Imperium, & priusquam adoptione ad sacra Nervæ transiret, nuncupatus, ut ex nummo [a] constat, & ex vetustis scriptoribus: post adoptionem verò NERVA TRAJANUS, nisi constantissimo totius antiquitatis testimonio Italicæ in Hispania ortus nosceretur, poterat utique Sextus Aurelius Victor subdubitare aliquem facere, ab aliis diversissimus. Quippe qui ait [b]: *Ulpius Trajanus ex urbe Tudertina, Ulpius ab avo dictus, Trajanus à Trajo, paterni generis auctore*, &c. Unde hausisse videtur *Historiæ miscellæ* auctor, quem pro Hispana patria testem paullò pòst producemus. Sextus inquam Aurelius Victor, ex cujus libris *De vita & moribus Imperatorum Romanorum à Cæsare Augusto usque ad Theodosium* confecta est *epitome*: alius ab eo ejusdem nominis, à quo habemus elegantissimum biceps opus, *De viris illustribus*, ac *De Cæsaribus*. Hic enim priore illo antiquior, uti plerumque, etiam in referenda Trajani patria, totus ab illo abiit, uti mox videbimus. Referemus nos hujus aliorumque testimonia, quibus statuminabimus quoque Adrianum ex Hispania fuisse.

a Apud Goltzium in Thes. cap. 4. pag. 63.

b In Epitome.

314. Appianus Alexandrinus primum obtinere debet locum, qui eodem tempore vixit, sed sub Antoninis historiam scripsit. Hic in Ibericis: Καὶ αὐτοῖς ὁ Σκιπίων ὀλίγην στρατιὰν, ὡς ἐπὶ εἰρήνῃ, καταλιπὼν, συνῴκισε τοὺς τραυματίας ἐς πόλιν, ἣν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Ἰταλικὴν ἐκάλεσε· καὶ πατρίς ἐστι Τραϊανοῦ τε καὶ Ἀδριανοῦ, τῶν ὕστερον Ῥωμαίοις ἀρξάντων τὴν αὐτοκράτορα ἀρχήν. *Relicto, utpote in pacata regione, haud valido præsidio; Scipio milites omnes vulneribus debiles in unam urbem compulit, quam ab Italia Italicum nominavit, & patria fuit Trajani & Adriani, qui ultimò Romanum imperium tenuere*. Sexti Aurelii Victoris in libello *De Cæsaribus* hæc verba sunt de Nerva loquentis: *Namque Ulpium Trajanum Italica urbe Hispaniæ ortum, amplissimi ordinis tamen atque consulari loco, adrogatum accepit & dedit*. Eutropius *Breviarii* lib. 8. *Successit ei Ulpius Trajanus Crinitus natus Italicæ in Hispania*, &c. Rarum hìc quòd *Criniti* nomen adjecit, indictum aliis omnibus, præterquàm iis qui ab Eutropio videntur id ipsum hausisse, qualis inter alios est Conradus Urspergensis Abbas [c]. Eusebius in *Chronico*: *Trajanus Agrippinę in Galliis Imperator factus, natus Italicę in Hispania*. Prosper Aquitanus in *Chronico* integro, cujus priorem partem debemus diligentissimo atq; pręstantissimo Labbeo in *Nova bibliotheca* MSS. *librorũ*, sic habet: *Trajanus Agrippinę in Galliis Imperator factus, natus Italicę in Hispania*. Hispanum alii sine ulla natalis urbis notitia nuncupant. Dio Cassius lib. 68. sive ex eo excerpta: *Neque rursus* (ait) *eum deterruit* (Nervam) ὅτι Ἴβηρ ὁ Τραϊανὸς· ἀλλ' οὐκ Ἰταλὸς οὐδ' Ἰταλιώτης ἦν· ἧττόν τι παρὰ τοῦτο αὐτὸς ἐποιήσατο· ἐπειδὴ μηδεὶς πρόσθεν ἀλλοεθνὴς τὸ τῶν Ῥωμαίων κράτος ἐσχήκει. id est: *quòd Trajanus homo Hispanus; sed neque Italus erat neque Italicus: quodque ante eum nemo alterius nationis imperium Romanum obtinuerat*. Vixit autem Dio sub Alexandro Mammeæ filio, ante dimidiatum tertium sæculum. Orosius lib. 7. anno ab U. C. DCCCXLVII. *Trajanus genere Hispanus, undecimus ab Augusto, Vespas. gubernacula Nervâ tradente suscepit*. Claudianus in *laude Serenę reginę*.

c In Chronic.

Quid dignum memorare tuis Hispania terris
Vox humana valet?

Et mox:

——— Tibi sæcula debent
Trajanum: series his fontibus Ælia fluxit.

315. Sed & idem patriam Cæsarum urbem indicare voluit *Italicam*, quum de Mariæ filiæ Stiliconis, Honorii Augusti uxoris, prole auguratur, patrium eidem proli Bætim, quòd inde esset Honorius conjux, vocans. Hispania de Stilicone loquitur, ad Honorium veluti verba dirigens:

Exiguúmne putat, quòd sic complexus Iberam
Progeniem, nostros immoto jure nepotes
Sustinet, ut patriũ commendet purpura Bętim?

Ita-

Italica enim, Romanum ad Bætim flumen municipium, tribus ab Hispali passuum millibus, hoc est leucâ Hispanicâ, *Sevilla la vieja* vulgò dictus ruinarum hodie locus, famâ tantùm superest. Paullus Diaconus lib. 11. *De gestis Romanorum*, quo Eutropii historiam continuat: *Eâdem provisione, quâ quendam legerat Nerva Hispanum virum Trajanum, per quem resp. reparata est, accitum & ipse nihilominus æquè ab Hispania Theodosium, faventibus cunctis apud Sirmium purpuram induit*. Ex Latini Pacati Panegyrico Theodosio dicto hæc sunt jam allatorum germana: *Hæc* (Hispania) *judicum mater, hæc principum est. Hæc Trajanum illum, hæc deinceps Adrianum misit imperio: huic* (Theodosio) *te debet imperium*. Ex his fontibus plures Hispanum, vel in Hispania natum recentiores his laudatis dixere, Marianus, Schotus, Chronicæ compendiosæ auctor anonymus, aliique.

316. Qui adversus tot historicorum testimonia unum opponere auctorem velit epitomes, nullus erit, spero. Maximè cùm emaculari facilè possit, & ex adversis ad nostras adduci non invitus partes, Ulpium Trajanum ex urbe Turdetana, non Tudertina, fuisse, Sextus Aurelius Victor certo certiùs dixit. Verè enim Italica in Turdetanis Bæticæ populis. Strabo lib. 3. *Turdetaniam igitur supra litus, quod intra flumen Anam est, jacere contingit. Eam autem Bætis fluvius dividit*. Et post quædam laudata hujus provinciæ oppida: *Post has Italica & Ilipa super Bæti*. Sic Lipsius V. Cl. conjectatus fuit sagaciter emendari posse, quantumvis in re dubius, ut statim videbimus; calculumque apposuit suum amicus noster, vir juxtà probus & eruditus, Rodericus Carus Utrariensis, in nunquam satis laudata *Conventus juridici Hispalensis descriptione* vulgari, dum de Italica & Trajano agit, atque huic urbi (jam non urbi) suum civem vendicat. Quamvis *Tudertinæ* urbis nomen legi jam olim apud Victorem indicio sit, quòd Conradus Abbas Urspergensis in *Chronico* idem nomen retinuerit. *Ulpius Trajanus Crinitus* (ait) *ex urbe Tudertina genitus*. Sed addidit tanquam explicaturus, *genere Hispanus*, ut sic auctores cæteros cum Victore dissidentes conciliaret. Retinuit quoque, iisdem Victoris usus verbis, *Tudertinæ* urbis vocabulum *Historiæ miscellæ* auctor, Urspergensi antiquior, nec, uti is, explicuit, immo prorsus repugnantia, nisi corrigatur, uti corrigi debere Victorem diximus, affirmavit. *Anno ab U. C.* DCCCLI. (ait lib. 10.) *Ulpius Crinitus Trajanus ex urbe Tudertina, Ulpius ab avo dictus, Trajanus à Trajo, &c. natus in Hispania*.

317. Iccircò nec ausus est è recentioribus aliquis hujus solùm testimonii argumento, ex depravata forsan scriptura Victoris desumpto, Italiæ, aut urbi Tudertinæ (*Todi* nunc in Umbria dicitur) Trajanum abscribere. Unus tantùm, non verò huic testimonio innitens, sed Plinii Cæcilii ex Panegyrico cuidam verbo, Justus Lipsius subdubitavit [d], Trajanus ne à natali loco, an ab origine Hispanus audiat. Ait Plinius [e] ad Trajanum verba faciens, strenuamque disciplinæ militaris observantiam ejus laudans: *Postquam verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est, postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed Græculus magister assistit, quàm magnum est unum ex omnibus patrio more, patria virtute lætari, & sine æmulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere, ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare!* Quod hic dixerit *patrio more*, aptissimè de Romanæ militiæ more interpretantur Catanæus & Rajanus, cùm non ignorarent Trajanum meruisse in Romano exercitu Imperatorem ducemque esse Romani exercitus, cùm de eo hæc efferret Plinius. *Patrioque more, patria virtute lætari* Trajanum dici, hoc est propriâ hujus populi, & Romani exercitus, cui præesset. Lipsio tamen suboluit aliam fuisse Panegyristæ mentem, qui *aut verè Romanum* (ait) *Trajanum habet, aut callidè ubique dissimulat Hispanum fuisse*. Mirum quidem hoc in Plinio, cùm plerumque id obtineat similes inter laudatores, ut à patria virum quem ornare undique contendunt, in primis laudent. Ita fecit ex hac eadem patria Italica Theodosium commendans Latinus Pacatus [f], ex Pannonia Maximianum Claudius Mamertinus, alios alii ex suis eorum locis natalibus. Sed tamen ex isto silentio, aut ex verbi illius non rectè applicata significatione ad Romanam patriam, evellere frustrà velit Lipsius quod sic altis historiæ radicibus hæret infixum.

318. Consideremus & reliqua ab eo, ut sibi tenebras offunderet, undique coacervata. In lapidem ante omnia offendit ita inscriptum [g]:

IMP. CÆS. NER. TRAIANO
AVG. GERM. DAC. PARTH. PON.
MAX. TR. P. XV. COS. VI. P. P. DE
ROM. IMPERIO DE PATERNA
ET AVITA HISP. PATRIA ET DE
OMNI HOM. GEN. MERITISS.
POPVLARES PROVINC.
AREVATVM [h] OPT. PRINC.

Argutatur ex eo Lipsius. Nominat Hispaniam *paternam & avitam patriam*. *Cur non ejus simpliciter, si ibi natus?* Reponimus, hunc lapidem ex illis esse, quos Cyriacus tantùm Anconitanus exstare olim dixit [i], quos omnes suspectos habent nostri historici. Ignota deinde nobis, nec usquam audita est *provincia Arevatum*, uti video editum à Grutero & Panvinio, sive *Arenatum*, quod habet Ambrosius Morales. Nec facile credimus provinciæ integræ, uti urbis aut loci unius notitiam, potuisse omnes veteres Hispaniæ descriptores fugere. *Arevaci* populus fuit à fluvio *Areva* dictus, Plinio teste [k], *Arevaci* Appiano. Horum tamen gignendi casus non *Arevacum*, sed *Arevacorum* formari debuit. Nec malè aliquis aut imperfectè, laudaturus patriam, laudare se paternam & avitam, hoc est generis & familiæ totius patriam, diceret.

319. Sub-

d In *Notis ad hunc Panegyricum*.

e Cap. 13. ex recenti divisione hujus Panegyrici Trajano dicti.

f In *Panegyrico Theodosio dicto*.

g Reperitur in his Notis Lipsii, & in *Thes.* Gruteri pag. 247. & apud Moralem lib. 9. *Hist. Hisp.* cap. 28. Panvinium in *Fastis* lib. 2. ad ann. urb. c. DCCCLXIV.

h Aliàs ARENATUM.

i Morales lib. 9. *Hist. Hisp.* cap. 28. Ant. Augustinus dial. 2. *De las medallas*.

k Lib. 3. cap. 3. & lib. 4. cap. 20.

319. Subjungit Lipsius Aurelium Victorem *Italicâ ortum* scribere Trajanum, non utique *Italicæ natum*. Ortum alicubi esse, aut alicunde oriundum, diversa esse ejusdem verbi significata vel pueri sciunt. *Ortus* esse *in urbe* aut *urbe* dicitur qui natus, *oriundus ex urbe*, cujus pater aut majores inde sunt. Nec negamus confundi aliquando hæc participia, raro tamen: & Victoris hic stylus est, ut propriè verbum *ortum* pro *nato*, *oriri* pro *nasci* accipiat. In Cajo Caligula: *Genere materno, Agrippa; Drusus, Germanici pater, è quo is oriebatur, avi erant*. In Severo: *Quin etiam Tripoli, cujus Lepti oppido oriebatur, bellicosæ gentes submotæ procul*. Leptim enim patriam Severi fuisse ex Spartiano [l] liquet. Et quidem *Lepti oriri*, & *Italicâ ortus*, cum auferendi casu sine præpositione germana sunt. In Aurelio Alexandro: *Syriæ orto*, ubi deest *urbe*; nam sequitur, *cui duplex, Cæsarea & Arcba nomen est*. In Decio: *Et Decius Sirmiensium vico ortus*.

[l] In Vita ejus.

320. Pergit Lipsius neque Pacatum pro patria Hispania in Panegyrico esse. Fatemur equidē non satis clarè eum loqui distinctèque inter Trajanum & Adrianum, quorum hunc ex Hispano parente Romæ ortum, illum autem in Hispania fuisse natum defendimus. Siquidem eadem complexione imperio missum ab Hispania utrumque ait. Dionis testimonium, quod inde Lipsius enervare conatur, robustius est quàm ut impressioni vel hujus tanti viri cedat. Ideo fidem aliàs Dionis sugillat, excusans non omnino credendum ei de Trajano dicenti, qui Adrianum πολίτην Τραϊανοῦ, *civem Trajani*, falsò dixerit, cùm certè Adrianum Romæ fuisse natum constet. Servabimus tamen nos Dioni famam, reponentes Lipsio, vel sequutum Græcum historicum Latinos auctores, qui Adriano æquè uti propinquo Trajano eandem Italicam adscribunt patriam, ut mox videbimus; vel non incongruè πολίτην *civem* alicujus dici, qui ubi natus ille fuit inde habuit parentem.

321. Lipsius tandem exclamat argumentis suis aliquantulum deferens: *O in viro tam illustri pudendas tenebras! ubi estis Græci Latinique, qui vitam & res hujus principis scripsistis? Supra decem fuisse scio* [m] *: sed ò (dolor!) fuisse*. Jure quidem lamentatur vir magni judicii exstare ac legi Neronis, Domitiani, Commodi, Helagabali, & aliorum generis humani propudiorum vitas; Trajani non exstare; quippe qui Suetonius in Domitiano desiit; *Augustæ* verò hi, quos vocant, *historiæ* auctores, ab Adriano incipere, duobus justissimis principibus Nervâ Trajanoque absque historia relictis, ac veluti voragine quadam absorptis, aut saltem uno Dione, atque eo ibi mutilo, nitentibus.

[m] Acolium vitæ Trajani scriptorē Lampridius laudat.

322. Sed quatenus ad patriam attinet, non est quare majora desideremus argumenta, quàm illa sunt quæ jam collegimus, & à subdubitatione clarissimi scriptoris vindicavimus. Unum tamen prætereundum non est, quod confirmat subrogationem *Turdetanæ* urbis in *Tudertinæ* locum Sexti Aurelii Victoris cæteris aptiorem esse: nam quod adjungit is de Trajano sic dicto à *Trajo* generis paterni auctore, pertinere & hoc ad Bæticam comprobat egregiè lapis vel hodie exstans in *Alcolea* oppido ad Bætis oram, paucis milliaribus ab Italica distante, *municipio Flavio Aruensi* olim dicto, quem vidit Rodericus Carus, & nos illac transeuntes. Eccillum:

Q. TRAIO Q. TRAII AREIANI FIL.
QVIR. AREIANO ARVENSI
HVIC ORDO MVNICIPII FLAVII
ARVENSIS OB MERITA
LAVDATIONEM IMPENSAM
FVNERIS LOCVM SEPVLTVRÆ
ET STATVAM DECREVIT
ÆMILIA LVCIA MATER ET
SERGIVS RVFINVS PATER EIVS
II. VIR IMPENSAM REMISERE.

In quo vides *Traji* nomen alibi non facilè reperiendum illius tractus fuisse. Unde Joannes Tristanus, monetariæ rei illustrator eruditissimus, volum. 1. de Trajani numismatibus, agens peculiari dissertatione de Trajani nomine [n] non malè suspicatur Quintum hunc Trajum sive parentem sive avum Imperatoris, Trajum nempe illum generis, ut Victor loquitur, auctorem fuisse. Quod verò ex duobus Græcis auctoribus Philęterio ac Theophilo, quos Tzetzes adducit, à *Tragos* Græco vocabulo, quod capram sonat, sive quòd caprinæ formæ auribus esset, sive quòd in bellicis expeditionibus asperrima & munitissima loca caprâ velocior cum exercitu transiliret, commenta hujus gentis nauci habenda sunt. Addit idem Tristanus à Trajis capitibus Hispaniæ, cujus Antonini *Itinerarium* meminit, inter Tarraconem Dertusamque, Trajani nomen derivatum videri. Sed nisi *Tria capita* sit loci nomen, *Tiara*, sive *Teara capita*, à *Tiarjulia* Ptolemæi, qui sunt *Teari Julienses* Plinii, forsan est, ex sententia Hieronymi Suritæ, Notis ad *Itinerarium* [o].

[n] Pag. 377.

[o] Pag. 547.

323. Italica ergo Bæticæ municipium locus Trajani Augusti natalis fuit. Proinde qui generalem historiam sub Rege Alphonso x. texuēre, oportet quidem eos proprios sibi oculos fascinâsse, dum Trajanum in oppido *Pedraza*, quod Extremaduræ est, ortum affirmant. Quem errorem inde ortum credimus, quòd Italicæ veteri locum hunc & nomen subrogatum fuisse confectorum ejus historiæ animo sedit. Idatius quoque Lemicensis Episcopus, sæculi quinti scriptor, Italicensibus natalibus minimè favet, aliud scilicet agens. Nam cùm fama constans sit, Marcellini Comitis, Jornandisque, atque item Sexti Aurelii Victoris, & Paulli Diaconi testimoniis subnixa, Theodosium Augustum majorem Trajani civem, & ex genere ejus fuisse; Idatius tamen aliam Theodosio adscribit patriam. *Theodosius natione Hispanus* (ait) *de provincia Gallęcię civitate Cauca à Gratiano Augustus appellatur*. Maxima quidem Idatii est auctoritas, Hispani, & in ea provin-

cia nati, unde eſſe Theodoſium vix niſi rei gnarus ſcribere auſus eſſet. Nihil tamen moveor, ut ab aliorum ſententia diſcedam. Idatius enim videtur id ex hiſtoria Zoſimi Græci hiſtorici, qui ſub Theodoſio floruit juniore, deſumpſiſſe. Vixit enim Idatius atque obiit ſub Leone Imperatore, ut ſcribit S. Iſidorus p. Zoſimus quidem eandem, quam Idatius, patriam Theodoſio tribuit. Cujus teſtimonium, utpotè Gallæciæ ſuæ propitium, temerè forſan, tantumque ne aſpernaretur, amplexatus fuit Idatius. Contrarium enim de Theodoſio ſcribunt, domo eum ex Italica fuiſſe affirmantes, Marcellinus Comes ſub Juſtiniano, principio Chronici: *Theodoſius Hiſpanus Italicæ divi Trajani civitatis*. Jordanus ſive Jornandes, Marcellini æqualis, iiſdem verbis q. Nec Zoſimo Græco auctori facilè credimus de rebus noſtris loquenti. Mirum enim eſt quàm caligare & parùm videre ſoleant in Latina geographia orbis Græci ſcriptores. Sozomenus lib. 7. cap. 2. de Gratiano agens: Κοινωνὸν ἐποιήσατο τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ Σιρμίῳ Θεοδόσιον, γένους τῶν ἀμφὶ τὸ Πυρηναῖον ὄρος Ἰβήρων. *Conſortem imperii in Sirmio urbe Theodoſium creavit, ex Hiſpanis qui circa Pyrenæum montem ſunt oriundum*. Quo nihil potuit craſſiore Minerva dici. Eâdem ferè loquuntur ignorantiâ patrii loci ejuſdem Cæſaris ii qui Hiſpanum dumtaxat appellant. Cedrenus in *Compendio* τῷ γένει Ἴβηρ ὢν τῶν Ἑσπερίων. *Genere Iber erat ex Hiſpanis*. Socrates lib. 5. cap. 2. ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς Ἱσπανίας καταγομένος. *Ex Hiſpaniæ patritiis ortus*. Similiter peccant in Adriano, ut videbimus eò devenientes. De Theodoſio hæc divagentes, ſed non extra rem, à Trajano noſtro ſcriptore.

p De ſcript. Eccleſ.

q Lib. I. De regnor ſucceſſ.

324. Scripſit enim Trajanus *Hiſtoriam belli Dacici* à ſe profligati, victo prius, deinde capto, cùm rebellâſſet, Rege Decebalo. Id enim breviter. Nec enim ſcribere hiſtoriam de Trajani rebus, quæ Cæſareæ hiſtoriæ argumentum ſit, animus noſter eſt; ſed conſignare Hiſpano Auguſto inter tot laudes optimi, maximi, & in paucis laudandi principis, ſcriptoris etiam laudem. Careremus ſanè hac notitia, ſi non unius exſtaret Priſciani locus in *Grammaticis*, unde ſcripſiſſe *Dacica* Trajanum noſceremus lib. 6. ubi de nominibus in *i* terminatis non Latinis agit: *Inveniuntur* (ait) *barbara in* i. *ut Iliturgi oppidum. Livius in* 13. *ab urbe condita: Iliturgi oppidum oppugnabatur. Trajanus in* I. Dacicorum: *Inde Berzobim, deinde Aixi proceſſimus*.

325. Videtur autem mihi Trajanus id quodammodo cogitâſſe quod fabulantur de priſcis orbis poſt diluvium incolis, ſcientias omnes, & quicquid experientiâ comperiſſent hactenus, duabus columnis, alteri lateritiæ, alteri lapideæ, ſculpſiſſe; ut ſive aqua iterum, ſive ignis aliquando genus mortalium deleviſſet; altera earum, omniaque ibi contenta ad inſtruendum, quod renovandum eſſet, hominum genus, remaneret. Pari modo providentiſſimus princeps futuri quaſi præſagus, haud contentus fuit glorioſiſſimum bellum, omniaque in eo geſta propriâ induſtriâ chartis commendare; ſed & lapideam columnam erexit in medio foro, quod ſimul ædificavit, ac mirificè ornavit, altiſſimam, in cujus apice cineres ſuos ſervari, circumque ab ima ad ſummam quicquid in hoc bello actum eſt, affabrè ſculpi voluit. Hanc curioſè deſcripſit, celarique primus fecit & excudi, Alphonſus Ciaconius noſter, Dominicanus ſodalis, quæ publici uſus facta fuit ſub hoc titulo: *Hiſtoria utriuſque belli Dacici à Trajano Cæſare geſti, ex ſimulacris ejuſdem, quæ in columna Romæ videntur*, Romæ MDLVI. Atque ante paucos annos eadem lapidea hiſtoria iterum in chartaceum volumen è ſua mole deſcendit operâ celatoriâ Petri Sancti Bartoli Peruſini, juvenis hac arte præſtantis, quæ in eadem urbe ab anno MDCLXXII. elegantioribus quàm olim formis excuſa, literatorum oculos, multoque magis animum, paſcit.

326. At nec temerarium fuiſſet Trajani laudibus aliis poëtæ quoque adſcribere laudem: nam quantumvis Plinius lib. 5. epiſt. 3. excuſet ſe verſus edere, non exemplis privatis magnorum virorum tantùm, ſed principum quoque ſuæ gentis *divi Julii*, *divi Auguſti*, *divi Nervæ, ac T. Cæſaris*; (ita enim cum initiali litera hoc poſtremum nomen ſemper editur) & interpretes *Titum* intelligant, quem facilem & promptum in fingendis verſibus Suëtonius in ejus vita, & Plinius alter in præfatione hiſtoriæ ſuæ, fuiſſe ajunt; nobis arridet potiùs ut compendio iſto ſcribendi ſignificatus fuerit Trajanus, cujus tempore florebat & literas iſtas formabat Plinius, & quem non voluit apertiùs dicere, viventem adhuc, & curis Imperii deditum & immerſum, hac otioſorum hominum occupatione quandoque diſtringi; quàm Titus Cæſar, qui ante Nervæ mentionem, ut ordinem hucuſque ſervatum proſequeretur, debuiſſet à Plinio dici. Nec abſtinuiſſet utique is in Cæſare iſto nominando *divi* appellatione, qua in aliis uſus fuit, uti abſtinere debuit in laudando Trajano adhuc ſuperſtite, principeque modeſtiſſimo & abſtinentiſſimo ſimilium adulationum. Immo Græcè eum verſificatum apparet ex epigrammate quodam, quod in Anthologia legitur lib. 2. cap. 13. ejus nomine, ubi naſutum valdè quendam hominem ſic deridet:

Ἄντιον ἠελίῳ στήσας ῥῖνα, καὶ στόμα χάσκων,
Δείξεις τὰς ὥρας πᾶσι παρερχομένοις.

CAPUT XV.

De Adriano *Imperatore*. *Italicæ is ortus ex magis vulgari fama: ſive natus Romæ ex patre Italicenſi, matre Gaditana. Themiſtii error & correctio. Aurelii Victoris error. Adriani doctrina mira & multiplex eximiè à veteribus commendata. Libri* De vita ſua. *Catacriani etiam, Antimachi imitatione, ab eo ſcripti. Multa de hac inſcriptione ex multis, itemque conjectura noſtra. Sermones ejuſdem, & orationes, ac declamationes, & carmina. Epiſtola ejus de Chriſtianis laudatur, à quibus non averſus fuit.* Alexandriadis *opus non ejus, ſed Adriani ſophiſtæ. Hiſpanis ſcriptoribus* Marcum Antoninum *Imperatorem adjungimus propter Hiſpanam ejus maſculam originem.*

nem. Libri ejus τῶν εἰς ἑαυτὸν, *sive* De vita sua, *atque eorum editiones & interpretationes. Franciscus Cardinalis Barberinus laudatur.*

q Ita sine aspirandi litera scribimus cum Giraldo dial. 5. De poëtis. ab *Adria* urbe.

327. TRajani consobrinus fuit ÆLIUS ADRIANUS [q] cognomēto AFER, Italicensis, cujus ex Domitia Paullina Gaditana filius ADRIANUS, post quæsturum actam, plebisque tribunatum, ac præturam, tandemque consulatum, adoptionem Trajani meruit, cui & in Imperio successor fuit. Res ejus gestas curiosissimè descriptas ab Ælio Spartiano habemus. Inde nobis duo tantùm decerpere, quę hujus loci sunt, animus est, patriam & scripta Adriani, simulque præstantem ejus doctrinam, & studia, quæ scriptis deperditis famam quodammodo asserere videntur.

328. Italicæ ortum, uti Trajanum, fuisse Adrianum si affirmaremus, optimos historiæ Romanæ scriptores haberemus duces. Nam hi magno consensu in id conspirant. Appianus Alexandrinus [r] in Trajano laudatus Italicam utriusque πατρίδα, *patriam* vocat. Dio Cassius [s] πολίτην, *civem* vel *municipem* Trajani Adrianum facit. Eusebius clarissimè: *Adrianus Italicę in Hispania natus, consobrinę* (legendum videtur *consobrini* juxta Spartianum) *Trajani filius fuit.* Sextus Aurelius Victor *De Cęsaribus* libello diem suum obiisse Trajanum ait *morbo, grandęva ętate, adscito priùs ad Imperium Adriano, cive propinquoque.* Eutropius [t] *natum* ait *Italicę in Hispania*, uti Trajanum. Cassiodorus in *Chronico*: *Huic successit Adrianus, utrâque linguâ peritissimus, Italicę natus ex consobrina Trajani* (expressit errorem Eusebianæ vulgaris forsan tunc scripturæ) *qui regnavit annis viginti.* Auctor *Chronographię ex Idatio*, Caroli Magni æqualis, quem Andreas Schotus volum. 4. *Hispanię illustratę* edidit (quamvis Idatium scripsisse *orbis Chronicon* aliàs ignoremus) Hispani meminit natalis tantùm. *Adrianus in Hispania natus, consobrinæ Trajani filius fuit.* sicut & Latinus Pacatus in *Panegyrico Theodosii*: *Hęc* (Hispania) *Trajanum illum, hęc deinceps Adrianum misit Imperio.*

r Iberiis.

s Lib. 69. excerptis, principio.

t Lib. 7.

329. Rasis ipse Arabs, qui Regum Arabū in Hispania historicus ejus linguæ Hispaniensem historiā reliquit, exstatque ea hodie, cùm Lusitanè, tum Castellanè translata, in schedis manuscripta, sic habet: *Despues de Trajano reynò Adrian, e fue Reye e señor de España, e reynò veynte y dos años, e dicen que fue natural de Italica Sevilla.* Confudit nempe *Italicam* destructam cum proxima Hispali superstite: aut fortè jam credebatur Hispalis ex Italicæ ruinis nata, quæ falsa persuasio hodierno nomini, *Sevilla la vieja*, hoc est Hispalis veteris, dedisse ansam videtur. Themistii etiam Græci oratoris ad Theodosium verba ex oratione 5. huc referenda sunt, licèt in errore nunc cubent, vindicanda prorsus in rectam sententiam: *Quæ tamen eadem* (virtus) *Trajanum, Antoninum, cives tuos & principes complexa est, à quibus longè acceptum regnum Deus ipse tradidit.* Hæc ex versione Donzellini, cùm Græca ad manum non habeam. Nemini autem perspicuum non erit *Adriano* restituendum esse *Antonini* (qui nullo auctore, nisi è longinquo, uti & monebimus, Hispanus, aut Theodosii & Trajani civis fuit) locum.

330. Agellius quoque his confert symbolam lib. 16. *Noct. Atticarum* cap. 13. ubi de municipiis & coloniis Romanis docens, *de cujus opinionis* (ait) *tam promiscæ erroribus divus Adrianus, in oratione quam de Italicensibus, unde ipse ortus fuit, in senatu habuit, peritissimè disseruit: mirarique se ostendit, quòd & ipsi Italicenses, & quædam item alia municipia antiqua, in quibus Uticenses nominat, cùm suis moribus legibusque uti possent, in jus coloniarum mutare gestiverint.* Hanc orationem petentibus, ut videtur, Italicensibus coloniæ jus, ad senatum Adrianus habuit. quibus quidem tunc eum concessisse honorem istum credimus: nam cum *coloniæ* titulo antiquus lapis [u] Vulsinii in Italia repertus Italicam repræsentat. Fortasseque ad hunc honorem patrię indultum inter alios Dio respexit, verbis quę & non minimum ad id quod de patria dicimus Adriani conferunt. *In hac peregrinatione* (ait [x]) *ædificavit theatra in plerisque civitatibus, instituitque certamina sine regio apparatu aut magnificentia, quam nisi Romæ nunquam adhibuit.* Factaque hac Romæ urbis mentione, statim: Τὴν δ᾽ πατρίδα, καίπερ μεγάλα τιμήσας, καὶ πολλὰ καὶ ὑπερήφανα αὐτῇ δοὺς, ὅμως οὐκ εἶδε. *Patriam verò, quamquam ei magnos honores tribuit, multaque & magnifica dedit, nunquam tamen vidit.* Hic enim agnoscere iterum Dio videtur patriam Adriani in provincia, aliamque à Roma esse.

u Apud Gruterum p. 385. 1. Carum in *Conv. jurid. Hispal.* cap. 12.

x Fragm. lib. 69.

331. Quam tamen urbem Imperii sedem ei natalem fuisse adversus tot historiæ idoneos auctores Ælius ait Spartianus; qui quidem præferendus vix esset cæteris, nisi *Vitæ Adriani* libris ab ipso relictis, quos paullò priùs laudat, instructus, id scripsisse videretur. *Origo Imperatoris Adriani vetustior* (ait) *à Picentibus, posterior ab Hispaniensibus manat: siquidem Adriâ ortos majores suos apud Italicam Scipionum temporibus resedisse, in libris* Vitæ suæ *Adrianus ipse commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus cognomento Afer fuit, consobrinus Trajani Imperatoris, mater Domitia Paullina Gadibus orta, soror Paullina nupta Serviano, uxor Sabina, avus Marullinus, qui primus in sua familia senator Pop. Rom. fuit. Natus est Romæ IX. Kal. Feb. Vespasiano septies & Tito quinquies consulibus.* Hæc Spartianus, cui tam idoneum rerum suarum scriptorem sequuto fidem non temerè habemus. Præsertim cùm & ipse aliàs non semel patriæ nomine Italicam compellâsse videatur, unde oriundum Adrianum jam notavisset. Sic enim explico ea quæ paullò pòst Spartianus habet: *Quintodecimo anno ad patriam rediit* (*rediit*, quasi inde aliquando exiisset, quod Casaubono occasionem dedit suspicandi conceptum forsan Italicæ, quantumvis Romæ natum) *ac statim militiam iniit; venandi usque ad reprehensionem studiosus. Quare à Trajano abductus à patria, & pro filio habitus*, &c. Multoque magis hęc: *Per Latina oppida Dictator & Ædilis & Duumvir*

vir fuit. *Apud Neapolim Demarchus, in patria sua Quinquennalis, & item Adriæ Quinquennalis, quasi in alia patria, & Athenis Archon fuit*. Confirmarique posse hanc Spartiani sententiam ipsis illis Claudiani carminibus è *Serenæ Reginæ laude*, quæ pro asserendis Italicæ Trajani natalibus superiore adducta sunt capite, non nemo dixerit. De Hispania ait:

——Tibi sæcula debent
Trajanum: series his fontibus Ælia fluxit.

332. Quibus ultimò dictis genus *Æliorum*, hoc est *Ælii Adriani*, hinc fluxisse, & oriundum esse tantùm significat. Qui tamen sic mites sumus erga Spartianum, natalem Adriani locum Hispaniæ tollentem, iidem Sexti Aurelii Victoris, qui *Epitomen Cæsarum* dedit, oscitantiam vix toleramus. *Ælius Adrianus* (ait) *stirpis Italicæ. Ælio Adriano Trajani principis consobrino Adriç orto genitus: quod oppidum agri Piceni etiam mari Adriatico nomen dedit*. Adriâ orti majores generis Italicam translati fuere, unde origo Adriano posterior, de quo eidem credimus Vitæ suæ scriptori apud Spartianum. Jungamus ergo Victorem hunc cum *Chronologię*, quam vocant *compendiosam*, anonymo auctore [z], unde hæc sunt dictorum germana; *Ab isto Adriano mare Adriaticum dicitur. Fuit autem de Adria civitate*. Stupidius nil excogitari quidem potuit.

z Edito, inter alios *Rer. Germanicar. scriptores* à Pistorio, pag. 712.

333. Asserto genti nostrę Adriano (sive ortus is Italicæ, sive Italicensi patre, Gaditana matre fuerit natus) certè literarum studia, & præstantissimi, ad omniaque veluti facti ingenii capacitas, non minùs quàm Imperium Respublica, principatum inter eruditos retulere. Decerpemus aliqua ex Spartiano in hujus rei testimonium. *In quæstura, cùm orationem Imperatoris in senatu agrestiùs pronuncians risus esset; usque ad summam peritiam & facundiam Latinis operam dedit*. Item infrà: *Fuit poëmatum & literarum omnium studiosissimus: arithmeticę, geometrię, picturę peritissimus*. Necnon *oratione & versu promptissimus, & in omnibus artibus peritissimus. Mathesin sic scire visus est, ut serò Kalendis Januariis scripserit quid ei toto anno posset evenire; ita ut eo anno quo periit, usque ad illam horam quâ est mortuus, scripserit quid acturus esset. Fuit memorię ingentis, facultatis immensę: nam & ipse orationes dictavit, & ad omnia respondit. Nomina plurium sine nomenclatore reddidit, quę semel & congesta simul audiverat. Libros statim lectos, & ignotos quidem, plurimis memoriter reddidit. Uno tempore scripsit, dictavit, audivit, & cum amicis fabulatus est*. Victor concinit in *Epitome: Atheniensium studia moresque hausit, non sermone tantùm, sed & cęteris disciplinis, canendi, psallendi, medendique scientiâ, musicus, geometra, pictor, fictorque ex ęre vel marmore, proximè Polycletos & Euphronoras. Perinde omnino ad ista erat factus, ut elegantius nusquam quicquam humanę res expertæ videantur*. Μυσικώτατος, *doctissimus*, seu *eruditissimus* ab Atheneço audit: quo loco cur *moderatissimum* & *humanissimum* interpres verterit, non dum video, lib. 3. cap. 29. *Curiositatum omnium explorator* à Tertulliano. Virtutes cæteras, vitia quoque non describimus; ab Spartiano, Dione, duobusque Victoribus, atque aliis petenda. Doctrina quippe tantùm ad nos spectat.

334. Unde scripsisse plura tam prosâ quàm versâ oratione dicitur, quæ omnia periere. Colligemus verò nos, velut è naufragio tabulas, horum omnium notitiam. In primis *De vita sua* libros, quos libertis suis edendos eorum commisit nomine. Spartianus: *Famę celebris Adrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ scriptos à se libertis suis literatis dederit, jubens, ut eos suis nominibus publicarent: nam Phlegontis libri Adriani esse dicuntur*. Phlegontis Tralliani, Adriani liberti, alia usque nunc vel in fragmentis exstant; quæ verò supponi sibi passus fuit, Adriani ova, prorsus periere. Verum hoc scriptum significare Dio videtur, quum scripsisse Adrianum ait [a], Antinoum in Ægypto mortuum, quòd in Nilum cecidisset. Græcè ergo commentatus est de vita sua: nam Phlegon, cujus nomine inscripta, Græcus, Græceque scripsit [b]. *Chronica* scilicet, sive *Olympiadum* opus, *De mirabilibus*, quod Meursius edidit, ac *De longævis* libellum, aliaque à Suïda memorata. Græcam nimirum eruditionem affectavit Adrianus, ingenium sequutus qui ad eam declinabat, ita ut, eodem Spartiano teste, à nonnullis *Gręculus* diceretur.

a Lib. 69. pag. 793. edit. Hanoviensis.

b Vide Salmasium ad hunc Spartiani locum, Vossium *De histor. Grecis* lib. 2. cap. 11. Scaligerum Not. *ad Eusebii Chron.* sub n. MMXLIV. Jonsium *De histor. philos. scriptoribus*, lib. 4. cap. ult. p. 344. post Photium, & Suïdam.

335. Eâdem prorsus linguâ scripti ab eo fuere *Catacriani* libri, ut innuit his Spartianus: *Catacrianos libros obscurissimos (ait) Antimachum imitando scripsit*. Antimachum quidem Clarium Græcum poëtam [c] eo pretio habuisse dicitur, ut οὗ μηδὲ τὸ ὄνομα πολλοὶ πρότερον ἠπίσταντο, *cujus nec nomen quidem multi scirent*, Homero è medio sublato, in ejus locum, Dione teste [d], inducere cogitaverit. Et tamen huic post Homerũ secundas deferre partes grammaticorum consensum Quintiliano [e] credimus. Mirum quàm in asserendo hujus operis Adrianęi titulo viri pręstantissimę eruditionis ingenio suo indulserint. Parum verosimiliter Giraldus [f], qui κατ' Ἀδριανοῦ, aut κατὰ Τραϊανοῦ, hoc est, *de Trajano*, sive *de Adriano* inscripsisse operi auctorem credidit. Quod enim ad priorem correctionem spectat, hoc prorsus esset confundere hos cum libris *De vita sua*, quos disertissimè Spartianus distinxit. Et in titulo isto Gręco improprietatem Isaacus Casaubonus notat [g]. Nomen item aliquod hominis hîc restituendum existimavit Janus Parrhasius, nempe κατ' Ἀκκιανοῦ, *contra Accianum*, tutorem Adriani, quem libri aliquot sic vocant, non autem, quomodo apud Spartianum legitur, Tatianum; conjecturâ inde natâ, quòd, uti Spartianus idem ait, *Tatianum* (ita semper nominant libri editi) *ut conscium tyrannidis, & argui passus est, & prescribi*.

c De quo Lil. Giraldus dialogo *De poëtis* Turnebus lib. 28. *Adv.* cap. 38. Reinesius 1. *Var.* 11. Jonsius *De hist. philos. script.* lib. 1. cap. 6. pag. 32. Casaub. hic.

d Ubi suprà.

e Lib. 10. *Inst. orat.* cap. 1. vide Salmasii notam hîc de Antimachi præstantia.

f *Dialogo 5. De poëtis*.

g Ad Spartianum hîc.

336. *Catachlianos*, ab ἀχλὺ *caligine*, hoc est caliginosissimos & obscurissimos, Hermolaus Barbarus [h] preferebat. Scaligero *Catachrianos*, immissâ eò aspirandi literâ, placuit corrigi posse, dictosque Grecè, τῶν κατὰ χρείαν λεγομένων,

h Apud eundem Giraldum.

quo

quo de Casaubonum consule i. Hic verò ex Regis Gallorum & Puteani schedis, ubi vel *Catacaymos*, vel *Catacaimos* legerat, suspicatus fuit *Catacaumos*, vel *Catacausmos*, quę pura puta Gręca sunt vocabula, inscripsisse Adrianum: quòd sive Phaëtonteum orbis fabulosum incendium, poëtici verè operis argumentum, sive, juxta Heraclyti aliorumque philosophorum placitum, ultimam ejusdem terrarum orbis ἐκπύρωσιν *deflagrationem*, continerent.

337. At cùm in aliis libris tam Adrianus Turnebus quàm Claudius Salmasius *Catacannas* reperissent; prior ille multùm ab scriptura discedens *colocynthas*, κολοκύνθας, hoc est *cucurbitas*, legere ausus fuit [k], existimans Dionem dixisse, scriptum eo nomine librum ab Adriano: quod nec improbat Isaacus Casaubonus. Poterat autem hæc ex Dione cogitatio alio subrogato apud Spartianum verbo (quod cum magnorum in his literis Apollinium venia dictum sit) explicari, de quo nos postea. Sed alium sensum habere Dionis hęc de hujus Imperatoris in Apollodorum architectum odii caussâ loquentis Salmasius existimat: Τὸ δ' ἀληθὲς, ὅτι τῷ Τραϊανῷ κοινουμένῳ τι αὐτῷ περὶ τῶν ἔργων, εἶπε τῷ Ἀδριανῷ παραλαλήσαντι ὅ τι· Ἄπιθι, καὶ τὰς κολοκύνθας γράφε. Architectus Apollodorus, qui forum, & odeum, & gymnasium Trajano fecerat, indignatus Adriano adhuc privato, nescio quid ineptum de arte hac coram Trajano ipso dicenti, expulit eum à se tanquam cucurbitarum pictorem, architecturæ autem ignarum. *Sed tamen* (Dio ait) *vera caussa* (odii) *fuit, quòd cùm Trajanus quędam de his operibus cum illo communicaret, Adrianusque nescio quid obloqueretur; dixerit ei: Abi, & cucurbitas pinge*. Verbum γράφω tam *scribere* quàm *pingere* significat Græcis, unde ęquivocum.

338. Neque hinc aptum quicquam elici pro conjectura posse Turnebi & Casauboni annotavit Salmasius. Quare is retinens *Catacannas* lectionem, sic scriptum ab Spartiano putat: τῶν κατὰ κάννας, *libros obscurissimos, Antimachum imitando scripsit*. quasi τὰ κατὰ κάννας, *res, ad Cannas gestę* sint: opusque metricum Gręcè de Cannensi clade scriptum intelligit. Fecerat hoc paullò antè Silius Italicus Latinè.

339. Ab his omnibus abiit diversus, nec forsan ab scopo deerravit, Heribertus Rosveidus Societatis Jesu, vir eruditissimus, qui in *Catacrianis*, seu κατὰ κριανῶν, libris Adrianum egisse suspicatur de is, qui sub ariete signo orti essent, qui κριανοὶ (Heribertus ait) vocabantur, ἀπὸ κριοῦ, *ab ariete*. Convenit quippe, tum deditum summopere huic astrologicæ arti eum fuisse, ut vidimus, tum Antinoum, delicias ejus, constellatione ista natum, ut ex nummo ejus quodam apparet, cujus postica pars arietem præfert [l]. Quid autem si *Catacrinos*, seu κατὰ κρίνων libros Spartianus scripserit? Nam & nonnihil in rem tot magnis semonibus obscurissimam proletarius ego philologorum conjicere non gravabor. Et non abludit quòd *Catacriticos* tam Alciatus quàm Giraldus ipse non improbavere. Et quid si Apollodori illa objurgatio Adriano facta ad hujus nominis librum respexerit? κρίνον *lilium* est Græcis, immo & *cucurbita*, Suïda auctore. Quo immutatę paullulum scripturę dispendio, & explicabunt Dionem, & aliquem de cucurbitis commentarium (fortè satyricum, qualis & fuit Senecę *Ludus* seu *Apocolocynthôsis*) Adriano asserent ii, quibus Turnebus Casaubonusque in hoc labyrintho placuerint Dędali. Aut si mavis alio sensu κατὰ κρίνων inscriptionem donare; pręstò sunt alię significationes: nam & κρίνα, *mendicos*, Polluce [m] ac Suïda testibus, & κρίνον saltationis genus, sive saltationis gestum quendam, quod ex Apollophane docet Athenęus [n], significant. Sed jam ad alia.

340. Laudantur quoque à grammaticis Latinis Adriani *Sermones*, & *Orationes*: Latina ipsa: nam ex iis fragmenta aut verba adducunt. *Sermonum* libros è Sosipatro novimus Charisio, qui primum adducit [o]. *Obiter*. *D. Adrianus* Sermonum *primo quærit an Latinum sit. Quamquam (inquit) apud Labeonem hęc vox esse dicatur, & eam Scaurus Latinam esse non neget* (ita rectè legit Salmasius [p]) *addit quòd veteres eâdem soliti sint dicere, non addentes viâ, ut sit κατ' ἔλλειψιν, ut Plautus inquit:*

Eâdem bibes, eâdem tibi dedere suavium.

Quamquam D. Augustus reprehendens Tiberium Cęsarem ita loquitur: Scribis enim per viam αὐτὶ τοῦ obiter. *Sed D. Adrianus, tametsi* (inquit) *Augustus non pereruditus homo fuerit, ut id adverbum ex usu potiùs quàm ratione protulerit. Si quis autem ejus rei rationem velit penitùs investigare, de consortio pręposititionum, quem adęquè sub titulo ἀφορμῶν dedimus, legere non gravetur*. Hæc Sosipater.

341. *Orationum* idem grammaticus meminit [q]. *Vadissimè. D. Adrianus* Orationum (videtur melius *Oratione*) XII. *A vobis, patres conscripti, peto, & impetratum validissimè cupio, ut proximè imagine Augusti argenteum* (sic lego pro *argento*) *potiùs clypeum, sicut Augusto, ponatis*. Orationes fortè, quas habuit ad senatum, aut alias, collectio hæc continebat quam vidit Charisius; qualis fuit illa *De Italicensibus* ejus civibus, Agellio nota [r], in qua de juribus coloniarum & municipiorum, ut ille ait, peritissimè disseruit; atque item illæ quas pro Trajano (pro usu intelligo Trajani, ut recitarentur ab eo in senatu) dictaverat. Cujus quidem officii caussâ crevisse ei Trajani familiaritatem Spartianus notavit.

342. *Declamationes* ejusdem Photius laudat in Bibliotheca [s]. Græcas nempe. Nec enim Latinorum hic auctor meminit. *Lectę sunt Adriani Augusti varię declamationes, dicendi moderatione temperatę, nec injucundę*.

343. *Cum professoribus & philosophis* (ait idem Spartianus) *libris vel carminibus invicem editis sæpe certavit. Altercatio Adriani Imperatoris cum Epicteto philosopho*, Parisiis edita fuit anno MDCII. in 8°. cujus editionis meminit Bodlejanæ, sive Oxomensis bibliothecę postremus catalogus. Poëmatum enim carminisque omnis generis studiosissimus fuit, eodem referente. Carminum, sive ὕμνων, in Plotinæ laudem, Trajani uxoris, scriptorum, Dio

i Notis ad Spartianum.

k Lib. 2. Advers. cap. 15.

l Apud Casaubonum ad Spartiani hunc locum.

m Lib. 6. c. 42.

n Lib. 3. pag. 114. edit. Lugd. anni. MDCXII.

o Lib. 2. Inst. Gram. Adv. obiter.

p Notis ad Spartian. p. 7.

q In Validissimè.

r Lib. 16. cap. 13.

s Cod. 100.

Dio meminit, qui & laudat Græcum hunc versum in Pompeji laudem, cùm ei parentaret, effusi:

Τῷ ναοῖς βρίθοντι πόση σπάνις ἔπλετο τύμβου.

Penè caret tumulo cui tot modò templa fuere.

Adriani Cæsaris epigramma in ἡμίξηρον, sive *semiaridum*, habetur in Anthologia. Ejus quoque sunt versus illi, quos reposuit Floro poëtæ [s], doctis tot viris [t] in examen vocati; atque item alii dimetri hi, quos fudit moriens, apud eundem Spartianum:

Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigidula, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Quorum affectationem haud probat Spartianus, adjuncto, quòd *tales, nec multò meliores, fecerit Græcos*. Vossio tamen haud ita videntur [u] tam Latini quàm Græci. Gaspar quoque Barthius carmen aliud ejusdem producit [x], quod fragmentum videtur majoris operis de Amazonum historia, in epigrammatum veterum sylloge, ut suspicamur, à Petro Pithœo editum. Id quod & inter Ausonii exstat opera [y]; *quo quidem epigrammate pauca ingeniosiora ab omni antiquitate exstare idem* putavit [z]; *rotundissimum* id alibi [a] appellans. Incipit;

Ut belli sonuere tubæ, violenta peremit
Hippolyte Theutranta, Lyce Clonon, Oebalon Alce, &c.

Inscripti ab eo Borysthenis equi demortui monumento epigrammatis Dio meminit [b], quod sive Latinum, sive è Greco Latinè conversum, producit alibi, atque in examen revocat idem Barthius [c]. Meminit Appulejus Adriani carminum in *Apologia*. *Divus Adrianus* (ait) *cùm Voconii amici sui poëtæ tumulum versibus ornaret, ita scripsit:*

Lascivus versu, mente pudicus erat.

& paullò pòst: *Multa præterea ipsius D. Adriani id genus me legere memini*. Pithœus quindecim Anacreonticos illos, qui in lib. 3. *Vet. epigrammat.* sect. 11. leguntur, Adriani esse putabat. Sed dissentit Vossius [d], quòd sæpiùs in metrum peccent. *Fortasse tamen* (ait) *Grecè scripserit Adrianus, quæ sic alius verterit. Veriùs Adriani est* (subjungit) *quod in eadem epigrammatum collectione legitur libro* 4. *atque incipit* [e]:

Ut belli sonuere tubæ.

344. *Literarum* quoque ejus quarundam non sine præcipua laude veteres recordantur. Spartianus quidem earum, quas dedit ad senatum petens Trajano divinos honores, quas ille *accuratissimas* vocat. Apud Dionem [f] mentio fit cujusdam epistolæ, in qua ostenditur, ὅσον κακόν ἐστιν ἐπιθυμοῦντά τινα ἀποθανεῖν, μὴ δύνασθαι. *quantum sit malum mori volentem minimè posse*. Germana hujus videtur altera in medicos mordaciter scripta, in qua, cùm ægrotans medicis omnibus qui in toto Romano Imperio erant accersitis, nullum fructum operæ eorum expertus esset; professionem ipsam & artem damnavit, referente S. Epiphanio in libello *De mensuris* §. 14. Exstat de Ægypto & Ægyptiorum vitiis alia

s Apud Spartianum.
t Vide post Turnebum, Casaubonum & Salmasium hîc, Barthium lib. 34. cap. 12.
u De poëtis Latinis cap. 4. pag. 51. ac De poëtis Græcis cap. 9. pag. 74.
x Lib. 32. cap. 12.
y In editione Burdegal. anni MDCIV. paginâ 593.
z Ad lib. 7. Theb. v. 642. & lib. 8. v. 446.
a Lib. 8. v. 697.
b Ubi suprà.
c Lib. 23. cap. 8.
d De poëtis Latinis cap. 4.
e Pag. 158.
f In excerptis Xiphilini.

ejus ad Servianum consulem ex Phlegontis ejus liberti habita libris in Saturnini tyranni vita, quam Vopiscus scripsit. Justinus item in *Apologetico ad Antoninum Augustum*, ex eoque Eusebius [g], laudant Adriani *epistolam ad L. Minutium Fundanum Asiæ proconsulem de Christianis*.

345. Notum est tam Quadratum quàm Aristidem dedisse ad Adrianum scriptam Christianæ professionis defensionem. Unde ei non prava de his mens. Immo propitius in Christianos fuit, si verum est quod Ælius Lampridius in *Alexandri Severi* narrat *vita* [h]. *Christo templum* (ait) *facere voluit. Quod & Adrianus cogitâsse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri: quæ hodie icciréò, quia non habent nomina, dicuntur Adriani. quæ ille ad hoc parâsse dicebatur; sed probibitus est ab his, qui consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optatò evenisset; & templa reliqua deserenda*. Dosithei magistri librum continentem *Adriani Imperatoris sententias & epistolas*, unà cum S. Valeriani Cimeliensis Episcopi *De bono disciplinæ* sermone, & S. Isidori Hispalensis Episcopi *De Prælatis* fragmento, publici juris fecit Genevæ MDCII. in 8°. emendata omnia à se & illustrata, Melchior Hamennelton nescio quis. Exstant & Nicolai cujusdam Catharini *Notæ ad altercationes Adriani Imperatoris*, Avarici Bituricum editæ. Quos libros non vidimus: nisi ea altercatio est cum Epicteto, de qua suprà.

346. Fuit & justissimarum legum auctor Adrianus, cùm & *disciplinam civilem* (Spartiani verbis) *non aliter* tenuerit *quàm militarem*, insignibusque juris consultis uteretur; Julio nempe Celso, Salvio Juliano, Neratio Prisco, aliisque. Plurium ab eo legibus comprehensorum Spartianus mentionem habuit. Vegetiusque iis ejus constitutionibus, quas de re militari promulgaverat, se profecisse ait [i]. Tandem Renatus Bottereau, juris consultus Gallus, *Adrianum legislatorem* [k] nobis dedit, quo libro leges omnes Adriani Cæsaris, quæ in Juris libris sunt, historicè explanantur atque eruditè. Non hîc meminimus Ἀλεξανδρειάδος, *Alexandriadis*, Græci poëmatis, quod Adriano tributum apud Stephanum legimus, scilicet in Ἀστραία, & in Σάνεια, primum ac septimum ejus librum laudantem. Nullus enim auctorem facit hujusce operis Cesarem, quamvis indubiè ei adscribat Joannes Freinshemius in *Prolegomenis ad Curtii historiam* cap. 4. *De his qui de rebus Alexandri scripserunt*. Placet mihi Gesneri judicium hac in re herentis, cùm & Adriani sophistæ esse possit, cujus Philostratus vitam scripsit inter sophistas. Talis utique operis mentionem fecisset Spartianus, si ab Augusto Adriano editum fuisset.

347. Vixit Adrianus (si Spartiano credimus) annis LXXII. mensibus V. diebus XVII. imperavit annis XXI. mensibus XI. sive, ut Sextus Aurelius Victor ac Dio Cassius, annis XX. mensibus XI. cùm vixisset LXII. tantùm. Obiit anno salutis Christianæ CXXXVII. aut sequentium aliquo usque ad quadragesimum.

g Lib. 4. Hist. Eccl. cap. 8.
h Casaubono in Notis hujus loci non probatus, quócum facit S. Paullinus à Baronio adductus ad ann. CXXXVII. num. 5.
i Lib. 1. cap. 8. De re milit.
k Pictavii editum MDCLXI. in 8.

mum. Adeò obscura sunt, tam ingressûs quàm exitûs ejus tempora. Vide Baronium tomo 3. ad annum CXL. Scaligerum libro 5. *De emendatione temporum*, & *Notis ad Eusebii Chronicon*. Salmasium & Casaubonum ad Spartiani *Adrianum*, Petavium latè ac diligenter in Scaligerum & alios animadvertentem, *Notis* ad S. Epiphanii librum *De mensuris*, excursu *De Romanorum Imperatorum chronologia*.

348. Adriano jure optimo subjicimus, & in hoc amplissimo ordine scriptorum Hispaniæ collocamus MARCUM ANTONINUM, *philosophum* vulgò jam dictum, cujus proavus paternus Annius Verus, hoc est mascula origo, (uti Julius Capitolinus docet in ejus vita) ex Succubitano fuit Hispaniæ municipio. Hujus meminit Plinius (nec alter, quod sciam) lib. 3. cap. 1. inter Bastitaniæ vergentis ad mare oppida, hoc est Bæticę illius, quæ inter Bætim fluvium & Oceanum (sumit Oceanum pro mari, ut existimo) sita est. *Celeberrima inter hunc* (Bętim) *& Oceani oram in Mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Julia, quæ Fidentia*, &c. *Hippo nova, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci vetus, omnia Bastitaniæ vergentis ad mare*. Cujus quidem oppidi memoria tantùm superest, locus ignoratur, digni prorsus faventiore fortuna, cùm *Anniam* hanc gentem Romæ dederit, & in ea pręcipuum Marcum hunc Aurelium principem optimum, cui vitæ sanctitas & philosophiæ amor *philosophi* nomen apud posteritatem peperêre. Ita enim is vixit ut Platonis sententiam in ore semper habitam in se ipso cunctis approbaverit, *florere rempublicam, si aut philosophi imperarent, aut Imperatores philosopharentur*. Ita vixit, ut superato apud omnes pietatis conscientiâ defuncti desiderio, nemo eum in die luctus plangendum censuerit. *Certis omnibus* (ait Capitolinus) *quòd à diis commodatus ad deos rediisset*.

349. Adeò autem is fuit literarum antiquarum studiosus, ut non ulli Grecorum aut Romanorum in genere isto, ut Herodianus ait [l], cedere debeat. Cujus rei testimonio sunt (verbis utar Politiani optimæ interpretationis) *permulta, quæ ab illo dicta atque conscripta ad nos usque pervenerunt*. Indicavit nempe libros duodecim Antonini nomen præseferentes, qui hodie exstant, τῶν εἰς ἑαυτὸν inscripti. Hos Suïdas [m] τοῦ ἰδίου βίου διαγωγὴν, *propriæ vitæ ductum* seu *formationem*; Nicephorus Callistus [n]. βιβλίον παιδείας, *doctrinæ*, seu *institutionis* librum, Marco filio scriptum, interpretantur. Attamen Suïdam non rectè capiunt qui ex ea ejus paraphrasi Antonini *De vita sua* hos libros inscribunt, qui ferè titulus vulgi auribus, nec alius hucusque insedit. Hunc præferunt veteres editiones, de quibus nunc paucis priùs quàm de germana operis admoneam inscriptione.

l Initio lib. 1. *Hist.*

m In verbo: Μάρκος.

n Lib. 3. cap. 31. *Hist.*

350. Accepit quidem id à Conrado Gesnero Tigurino ex bibliothecę Palatinę codice Guilielmus Xylander, è Græcoque Latinum factum edidit primùm Tiguri an. MDLVIII. deinde iterum Basileæ MDLXVIII. correctius. Sequuta fuit Lugdunensis editio anni MDCXXVI. Tigurinam, non Basileensem, uti diximus, meliorem, exprimens, cum alicujus Notis, parum Emerico Casaubono, quem statim laudabimus, probatis. Est & alia Argentinensis [o], quâ Salmasius fuit usus. Nostra verò ætate duo, seorsum tamen, in Anglia viri, Mericus Casaubonus, Isaaci filius, Thomasque Gatakerus, ornandæ huic Spartæ, clarissimoque operi ab erroribus, sive interpretationis, sive editionum, vindicando gnaviter incubuere. Prior ille cùm id Anglis vulgare fecit, tum deinde Latinam Xylandri versionem pluribus locis emendavit, Notasque & proprias emendationes adjecit, & Londini in 8°. apud M. Flesher anno MDCXLIII. edidit. Gatakerus autem adhuc eo posterior typis mandavit Cantabrigiæ anno MDCLII. in Thomæ Buck officina in 4°. confectam à se olim, & ante quàm Casaubonus ederet Antoninum suum, novam ejusdem operis interpretationem, additis annotationibus doctissimis, antiquæ, immo Christianæ philosophiæ verè penu. Inscribunt nempe his libris τῶν εἰς ἑαυτὸν. Casaubonus, *De se ipso*, & *ad se ipsum*: existimans verbis Grecis utrumque comprehendi; Gatakerus *De rebus suis*, sive *De his quæ ad se pertinere censebat*. cùm neque rejiciat [p], *De his quæ propter se, aut in usum suum descripserat*, interpretantes. Lilius tamen Giraldus M. Antoninum ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, *ex iis quæ apud se* essent, quomodo videtur legisse titulum operis, citat. Hoc ante paucos annos è Græco fonte in Italiæ vernaculum derivavit sermonem, dignissimum quidem in omnes verti linguas opus, quamvis suppresso nomine, Romanę decus purpuræ, Franciscus Cardinalis Barberinus, edique fecit Romæ apud Jacobum Dragondellum MDCLXXV. in 12° unà cum breviore vita auctoris ac doctis quibusdam annotationibus.

o Vide Gatakerum in præloquio ad Antoninũ suum.

p Principio annotationum pag. 1.

CAPUT XVI.

DE LUCIO ANNÆO FLORO. *Hispanum hunc, & ex Annæa gente. Taxantur ii qui Galliæ originem imputant. An idem cum Floro poëta? & unde ei hoc cognomen* FLORI? *Rerum Romanarum* nostri *Epitomen non esse è Livio compendium. Qualesnam hujus Epitomes stylus & virtutes? Quinam ejus editores & vindices? De argumentis librorum Livii eidem tributis. An is auctor Octavię tragœdię, quę Senecæ præsefert nomen?*

351. ERUDITORUM ferè communi consensu [q] Annęę Hispanę genti, & Hispanię ipsi LUCIUM ANNÆUM FLORUM *Epitomes historiæ Romanæ* auctorem, qui sub Trajano & Adriano vixit, accensemus. LUCII prænomen esse ei in aliquibus libris pro JULII, quod in aliis est, affirmant Lipsius & Pontanus: sicut & ANNÆI familiare nomen firmatur eidem librorum veterum scripturâ, habetque id princeps & antiquissima editio, Nazarianusque ille codex manu ante octingentos, & ampliùs, annos exaratus, quo usus fuit Claudius Salmasius [r]. Qui codex etiam

q Lipsius 2. *Elect.* cap. 5. 10. Isaacus Pontanus in *Oratione Isagogica ad Florũ*. Vossius *De hist. Latin.* lib. 1. cap. 30. Rupertus *Observ. ad Florũ*.

r Laudat in *Prologo* ad *Flori* editionem, & passim in *Notis*.

etiam auctori passim tributum FLORI agnomen præfert.

352. His ex fide veteris scripturæ jactis, repellendum sequitur Raphaëlis Maffæi Volaterrani dictum [s], Flori nempe nostri parentem esse Julium Florum, quem M. Fabius [t] loquens de Julio Secundo familiari suo, laudat in *eloquentia Galliarum* (ubi eam exercuit) *principem*, Julii jam dicti Secundi patruum appellans; quem temerè id uti certum affirmantem ex conjectura tantùm Vossius sequitur [u], seu filium, seu nepotem illius nostrum existimans. Christophorus verò Adamus Rupertus [x] nostra ætate id non credidit, cùm referat, idem de Julio Floro quod Volaterranus Ericium Puteanum [y] sensisse. Miror sanè Joannem Isaacum Pontanum [z] Volaterrano attribuere diversum quid, nempe *Lucium Annæum Florum* nominâsse *Julium Florum Secundum*, quòd existimâsset eundem cum Julio illo Secundo esse Quintiliani æqualem & familiarem; cùm Volaterranus neque eo nomine appellet, neque cum Secundo Florum confundat. Planè tributa nostro passim *Annæi*, atque in plerisque veteribus libris etiam *Senecæ*, ut Vossius affirmat, nomina, conjecturam istam refellunt.

353. De *Flori* cognomine magis ambigas: nam ex quo in antiquis libris non esset, sed *Lucii Annæi* tantùm, Lactantius Firmianus nonnemini [a] videtur existimâsse ex Senecarum gente esse auctorem hunc *epitomes*, cujus Romanæ urbis temporum in ætates distributione laudatus Lactantius utitur; atque ideo hunc *Senecæ* nomine, non philosophum, quod aliis placet, subindicare voluisse. De qua re Vossio [b] magis quàm Salmasio hujus conjecturę credimus auctori; cùm perspicuum sit non eam distributionem ætatum fieri in epitome, quam Senecæ Lactantius tribuit. Freinshemius quoque dubitat [c] de *Flori* cognomine; quod quidem ansam dedit recentioribus cogitandi hunc eundem esse Florum poëtam, cujus versiculos ad Adrianum, rursusque alios Adriani ad eum, Spartianus memorat [d]. Ita credunt electissimi hujus sæculi rerum hujusmodi observatores [e]. Certè *Annæi Flori ad Adrianum*, sive epistolæ sive libri, verbis utitur Charisius grammaticus lib. I. *De analogia* tractans [f]. *Nam & Varro* (ait) *sic inscribit librum suum:* De poëmatis. *& Annæus Florus ad D. Adrianum: Poëmatis delector*. Quæ & alibi ejusdem libri [g] referuntur verba. Item & hæc alia: *Florus ad D. Adrianum: Quasi de Arabe aut Sarmata manubias*. Confirmatque stylus epitomes ad poëticum accedens, quod exemplis firmat Rupertus [h]. Idem cum Salmasio non abnuit hujusmet Flori esse fragmenta illa quæ Pithœus edidit [i], *De qualitate vitæ*, & *Pervigilium Veneris*, itemque amœnissimum illud ab eodem Pithœo primò vulgatum:

Venerunt aliquando rosæ. Proh veris amœni
Ingenium! Una dies ostendit spicula florum,
Altera pyramidas nodo majore tumentes:
Tertia jam calathos: totum lux quarta peregit
Floris opus. Pereunt hodie nisi mane legantur.

Sed circa *Flori* & *Senecæ* cognomina, uti Lucius Annæus Novatus, Marci Senecæ filius, Lucii philosophi frater, à Gallione adoptatus, Junius Gallio deinde appellatus fuit; ita existimat Vossius Lucium Annæum Senecam nostrum, in Flori alicujus familiam transitu per adoptionem facto, Lucium Annæum Florum vocari deinceps potuisse.

354. Scripsit, quisquis ille sit, sub Trajano Aug. *Rerum Romanarum epitomen* libris quatuor. Sub Trajano, inquam, cùm sub eo movere Imperium lacertos dicat [x], quod antecessorum inertiâ veluti consenuisset. Scio placuisse aliquibus [l] aliam ejus loci lectionem, scilicet: *Sub Trajano principe movit lacertos*. ad Adriani tempora remittentibus scriptorem. Quam scripturam non refellit tantùm id quod sequitur cum præsenti verbo: *& præter spem omnium, senectus Imperii, quasi reddita juventute revirescit;* sed & optima ratio, non prætermissurum Florum quicquam in laudem Adriani, post sic magnificè laudatum Trajanum, dicere; si prudens, immo urbanus videri volebat. Consentiunt in hoc optimus quisque Flori illustratorum [m]. Quâ autem Florus fronte dixerit à Cæsare Augusto in sæculum suum, quo scribebat, non multò minùs esse annos ducentos; cùm ab novo principatu Augusti ad Trajani postrema nonnisi CXLIII. anni numerentur? Observavere jam viri eruditi hunc nodum; & pars solvere, pars autem scindere amant. Vide Vossium, Rupertum, Salmasiumque, à quibus pete quid probabile sit Florum dixisse.

355. Ne autem quis intelligat librorum seu historiæ Titi Livii epitomen hanc esse, uti Justinus epitomator Trogi Pompeji fuit, notatum quoque à Lipsio [n], Pontano [o], Vossioque [p] non eum eâdem lineâ cum Livio ire, sed abire ab eo frequenter, immo à vero: multos enim metachronismos, multos etiam prochronismos est in eo deprehendere: quod notatum quoque à Ruperto [q] & Vossio [r]. At opus quidem *compositè, disertè, eleganter scriptum*, audit à Lipsio, *in quo subtilitas, brevitasque sæpe mira, & sententiarum quædam gemmulæ cum judicio insertæ & veritate*. Christophorus Colerus [s], *tersissimum libellum*, ac nihilo minus jucundè spectandum *quàm Apellis tabulas: compositum* quidem *& elegans* judicioque magno *cum subtilitate & brevitate* sententias in tanta rerum varietate inserens. Salmasius *elegantissimum Rom. historiæ breviarium* vocat [t], alibique [u] *politissimum, elegantissimum, acutissimumque scriptorem* Florum. Quomodo & Vossius [x], *elegantem, disertum, ac verè floridum:* subjungit tamen, *si pauca frigidè dicta excipias*. Sed quibus argutari semper in proposito est, hi in hunc scopulum non infrequenter impingere solent. *Hujus scriptoris Romanæ historiæ compendium statuam elaboratissimam corynthia simul arte & materia inter monumenta veterum eminentem mihi* (Barthius ait [y]) *referre videtur*. Tumorem alii, & affectationem, stylumque potiùs poëticum & panegyricum, quàm historicum, alii excipiunt [z], à quibus supradictæ ei diserti & amœni atque elegantis auctoris laudes conferuntur.

356. Hu-

s Lib. 21. Comm. urban. sive De anthropologia.
t Lib. 10. c. 3.
u Ubi suprà.
x Observat. ad Florum. p. 4.
y Comm. ad hist. Insub. lib. 5. pag. 4.
z Orat. Isagogica ad Florum.
a Salmasio in prolog. ad suum Florum.
b Ubi suprà.
c In Notis ad Florum, principio.
d In vita Adriani.
e Salmasius ad Spartianum. Rupertus obs. ad Florum, initio. Vossius ubi suprà. Hankius De Rom. rerum scriptorib. par. 1. cap. 15. art. 1. §. 5.
f Pag. 38. coll. veter. gramm.
g Pag. 113.
h Obs. ad Flor. pag. 2.
i In collectione epigrammatum veterum.

x In prolog.
l Joanni Camerti, & Claudio Salmasio.
m Freinshemius, Rupertus ad hunc locum, Vossius ubi suprà.
n Lib. 2. elect. cap. 5.
o Orat. Isagogica ad Flor.
p Lib. 1. cap. 30.
q Pag. 5.
r Ubi proximè.
s Epist. De studio politico.
t In Notis ad prologum.
u In fine Notarum.
x Ubi suprà.
y Ad lib. 1. Theb. v. 334.
z Videndi Rupertus ad lib. 1. cap. 10. §. 8. & cap. 13. §. 17. 19. 21. Barthius lib. 18. Adv. cap. 18. & Notis in Rutilii Itiner. pag. 65.

356. Hujus principem editionem passim laudant interpretes a, nec indicant tamen. Philippus certè Beroaldus post typographiam magno literarum bono inventam primus apposuit manus huic operi medicas: nihil tamen sæpe minus (ait alicubi Rupertus b) quàm medicas. Joannes item Ricutius Vellinus, vulgò à patria dictus Camers, ordinis Minorum, Notis præluxit, quas edidit Hervagius Basileæ anno MDXXVIII. iterumque MDXXXII. Coloniæque ann. MDXXXVII. Gymnicus. Moguntiæ item alius MDLI. 8°. atque antea Parisiis Christianus Wechelius MDXLII. unà cum Sexti Rufi Breviario. Præcesserat tamen Veneta editio non indiligens (judicio Joannis Freinshemii c) anni MDX. atque alia Aldina ejusdem urbis MDXXI. si Gesnero credimus. Aliam dedit multis pòst annis Hieronymus Commelinus, quæ correctissima existimata est à Salmasio d. Joannes Stadius Brabantus, vir magni habitus à Josepho Scaligero, professor historiæ & mathematicarum artium Parisiensis, ornandæ huic Spartæ successit, ediditque vivus Florum cum commentario Coloniæ MDLXXIX. decedēteque eo, paullò pòst filius Hieronymus auctiùs & emendatiùs subjecit iterum Plantiniano prælo MDLXXXIV. Prodiit & Coloniæ (aliàs Antuerpiæ) iterum MDC. semper in forma octavi, ut vocant.

a Vossius ubi suprà, Rupertus ad lib. 1. cap. 11. §. 9. Labbeus in bibl. MS. pag. 352.

b Lib. 1. cap. 11. §. 9.

c Notis ad Flori principium.

d Præfat. ad suam edition.

357. Eliæ Vineti quoque Florus, nescio quo anno, auxit harum editionum pulcherrimi operis catalogum, in pluribus mutatus ex MSS. codicibus, ut Salmasius notat e, ægreque habet. Gruterus & Notas addidit editioni Heidelbergensi MDCIX. quæ & Salmasianas continet. Claudius enim hic Salmasius nactus codicem, quem Nazarianum vocat, ante octingentos annos scriptum, aliosque, mirè illustravit hanc epitomen correctionibus & Notis, quas deinde Lugduni Batavorū edidere MDCLV. 8°. tertioque cum variis Amstelodamenses, ut mox dicemus. Cum Joannis Freinshemii, aliorumque selectis Notis & locupletissimo indice Argentinæ prodiit MDCXXXII. in 8°. & MDCLV. cum brevibus Notis & observatis, maximè politicis, Joannis Isaaci Pontani. Amstelodami iterum ex officina Jansonii MDCXXXV. in 24°. cum Zevecotii observationibus, præcipuè quoque politicis, Hardevici MDCXXXIII. 12°. & Amstelodami MDCXXXVIII. 12°.

e Ad lib. 2. cap. 13.

358. *Florus illustratus*, sive Christophori Adami Ruperti observationes ad Lucium Annæum Florum, politicæ, morales, historicæ, philologicæ, criticæ, typis Norimbergensibus Joannis Tauberi in manibus omnium eruditorum nunc est, & jure quidem: cæteris enim istiusmodi ejus operibus paria facit, & utilissima & pulcherrima continet. Joannes post omnes hos Minellius (qui ad Farnabii Thomæ formam pluribus veteris ævi scriptoribus facem notarum brevissimarum accendit, ad oramque librorum disposuit) de Floro inter alios benemeritus est. Prodiit auctor his conspicuus tum anno MDCLXIV. tum MDCLXX. Roterodami ex domo Arnoldi Leers. Ad hæc Florus cum variorum Notis, integris nempe Salmasii, & selectissimis aliorum, unà cum *Ampelio*, è bibliotheca ejusdem Salmasii producto, agmen elegantissimarum clauderet editionum Amstelodami apud Elzevirios anno MDCLX. in 8°. excusus, nisi unus ex eis libris veterum poëtarum & historicorum qui ad usum Delphini Galliarum renovata opera illustrati atque editi sunt, *Lucius Annæus Florus cum interpretatione & Notis Annæ Tanaquilis Fabri filiæ*, quę in Dyctis Cretensis Daretisque Phrygii pseudo-historiis Trojanis similem navavit operam, Parisiis MDCLXXIV. in 4°. emissus in publicum fuisset. Ut prętercam quòd cum aliis Latinis scriptoribus Romanę historię, tum Hanovię MDCXI. tum Genevę ex officina Petri de la Roviere MDCXXIII. in folio, necnon & in collectione, quam vocant *historiæ Romanæ epitomen*, Amstelodamensi MDCXXX. in 16°. & in historię Augustę scriptorum Latinorum minorum, quam quibusdam animadversionibus Marcus Zuērius Boxhornius illustravit, Lugduni Batavorum anno MDCXXXII. in 12°. edita fuit hęc epitome.

359. Hę ferè omnes editiones, post quatuor historię in compendium redactę hos libros, argumenta librorum Titi Livii centum & quadraginta eidem Floro passim adjudicari solita comprehendunt; ex quo opere, & quidem optimi commatis, scire nobis est in deperditis magno literarum Latinarum, magno Romanę antiquitatis malo, eorundem pluribus quid contineretur, quidque hodie ex serie illa rerum inclytę Reip. gestarum posteri desiderare debeant. Suspicatus quoque Gerardus Joannes Vossius fuit (sed suspicatus tantùm) posse hujus Lucii Annęi Flori esse *Octaviam* tragœdiam, quam, cùm certo certius sit philosophum non habuisse auctorem, vero simile videtur è proximo aliquo Annęi, aut fortè Senecę (quomodo, uti diximus, appellatur noster in nonnullis libris) nominis fundo in viciniam Senecę tragœdiarum commigrâsse. Intercipit tamen Philippus Brietius postremus Latinorum poëtarum censor. *Quod autem Vossius putat* (inquit f) *ejus esse Octaviam; si ex fragmentis statuere licet, magna ex isto fœtu Annęo Floro inuritur injuria*. Quę de Floro satis.

f Lib. 3. *De poëtis Latin.* ante *acutè dicta poëtarum*.

CAPUT XVII.

De Antonio Juliano *ab Agellio & Minucio Felice laudato. Ejus* De Judęis *opus, sub Adriano*. Os Hispanum *quid apud Agellium. Ejusdem commentaria. De* Voconio Romano *saltem à matre Hispano. Saguntini lapides. Gasparis Escolani in iis exponendis non rectum judicium. Ejus carmina ab Adriano Cæsare laudata.*

360. Valdè celebris est in *Noctium Atticarum* Agellii, sive Auli Gellii grammatici libris hujus temporis rhetor ex Hispania Antonius Julianus. De quo ea omnia ibidem annotata strictim colligere animus est, si relicto tantisper Agellio, qui nullam scriptoris laudem certò ei consignat, aliunde hanc

hanc eidem non temerè aſſeramus. Minucius Felix in aureo libello, quem ab *Octavii* nomine inſcripſit, de Judæis loquens variaque eorum fortunâ, quum obſequentes numini fuere proſperrimâ, quum refractarii iniquâ; *ſcripta eorum* (inquit) *relege: vel ſi Romanis magis gaudes, ut tranſeamus veteres, Flavii Joſephi, vel Antonii Juliani* De Judęis *require; jam ſcies nequitiâ ſuâ hanc eos meruiſſe fortunam, nec quicquam accidiſſe, quod non ſit his ſi in contumacia perſeverarent, antè prædictum.*

361. Vidit hunc locum Gerardus Joannes Voſſius, nec auſus eſt de hujus Juliani ætate affirmare quicquam, icircoque ad incertæ hiſtoricos rejecit [g]. Sed cùm nomen idem ſit cum ejus qui ab Agellio commendatur; accedit & non ſpernenda ejuſdem quoque ætatis conjectura. Nam ſcripſiſſe hunc Minucianum *De Judæis* auctorem circa Adriani tempora, quibus exciſſa eſt prorſus ea gens, aut exſul ire à Hieroſolymis juſſa, non temerè affirmes. Objecerat Cæcilius ethnicus Octavio, quorum duorum de religione diſputationem continet iſte Felicis dialogus: *Judæorum ſola & miſera gentilitas* (pro *gente* dixit) *unum & ipſi Deum, ſed palam, ſed templis, aris, victimis, cæremoniiſque coluerunt; cujus adeò nulla vis nec poteſtas eſt, ut ſit Romanis numinibus cum ſua ſibi natione captivus*. Cui ea quæ jam produximus reſpondet Octavius, his etiam additis: *Ita priùs eos* (Judæos) *deſeruiſſe comprehendes, quàm eſſe deſertos: nec, ut impiè loqueris, cum Deo ſuo captos, ſed à Deo, ut diſciplinę transfugas, deditos*. Quę omnia videntur ad ejus nationis ultimam auſpiciis Adriani debellationem referri debere; cùm res tunc temporis geſtæ in recenti memoria eſſent; eaque expeditio Adriani dediſſe Antonio Juliano *De Judęis* ſcribendi occaſionem, uti expeditio Trajani Titique anterior Flavio Joſepho deſcribendi *bellum Judaïcum* dederat.

[g] Lib. 3. De hiſt. Latin. parte altera pag. 696.

362. Si autem, ut ſuſpicamur, hiſtoricus iſte, rhetor ille Agellianus eſt; ejus grammatici calamo deſcribi jam à nobis debet. Lib. 1. cap. 4. ait: *Antonius Julianus rhetor perquam fuit honeſti atque amœni ingenii, doctrinâ quoque iſtâ utiliore ac delectabili, veterumque elegantiarum curâ & memoriâ multâ fuit. Ad hoc ſcripta pleraque omnia antiquiora tam curioſè ſpectabat, aut virtutes penſitabat, aut vitia rimabatur, ut judicium eſſe factum examuſſim diceres*. Idem lib. 18. cap. 5. *Virum hercle bonum, & facundię florentis* appellat. Lib. 18. cap. 9. ſic inquit: *Adoleſcens è terra Aſia de equeſtri loco, lętę indolis moriſque, & fortunâ bene ornatus, & ad rem muſicam facili ingenio ac libenti, cœnam dabat amicis ac magiſtris ſub urbe in ruſculo celebrandę lucis annuę, quam principem ſibi vitę habuerat. Venerat tum nobiſcum ad eandem cœnam Antonius Julianus rhetor, docendis publicè juvenibus magiſter, Hiſpano ore florentiſque homo facundię, & rerum literarumque veterum peritus.*

363. Narrat inde Agellius rogatu Antonii quoſdam illius adoleſcentis pueros puellaſque quędam ex Anacreonte aliiſque Gręcis cantâſſe; qua occaſione exprobrantibus qui aderant Grecis, *Julianum rhetorem laceſſere cœpiſſe, inſectarique tanquam prorſus barbarum & agreſtem, qui ortus terrâ Hiſpaniâ foret, clamatorque tantùm & facundiâ rabidâ jurgioſaque eſſet* (declamatorem intelligentes) *ejuſque linguę exercitationes doceret* (Latinę ſcilicet) *quę nullas voluptates, nullamque mulcedinem Veneris atque Muſę haberet*. Et quę ſequuntur. Subditque reſponſionem Juliani, atque oppoſita ab eo iis quę ex Anacreonte aliiſque cantata fuerant, amatoria & tenera, Latinorum tria epigrammata, Valerii nempe Æditui, Portii Licinii, & Q. Catuli, ſanè veterũ poëtarum, *quibus* (ajebat) *mundius, venuſtius, limatius, preſſius, Grecum Latinumve nihil quicquam reperiri* putabat: vereque dignum exiſtimo ea ſubjicere, quę recitaturus illa carmina Hiſpanus noſter pręmiſiſſe dicitur: *Permittite mihi quęſo* (hęc ejus verba) *operire pallio caput, quod in quadam parũ pudica oratione Socratem feciſſe ajunt.* Id eſt (ut credimus) *os Hiſpanum*, quod Agellius noſtro tribuit, hoc eſt verecundum, modeſtum, grave ac ſerium; quod injuriâ quidem ſolet ab exteris hominibus arrogantię inſimulari ſuperbięque. De eodem Juliano alia refert idem auctor lib. 9. cap. 14. & lib. 15. cap. 1. ubi *declamationes* ejus *ſcholaſticas*, quarum unius meminit eo capite, *ejuſdem* ſemper eſſe ait *facundię; non ejuſdem tamen quotidie felicitatis*. At videtur idem Agellius *commentariorum* Juliani meminiſſe: ut jam eo etiam capite *Bibliothecę* pars audire valeat.

364. Narrat Agellius docuiſſe eum familiares ſuos quadam die, in verſu Ennii iſto:

Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti
Projiciunt ſeſe.

Eques, non *equus*, ut aliàs, legi debere: quod probavit Virgilii atque Lucilii teſtimoniis, reperirique affirmans ita ſcriptum in codice emendatiſſimo. Concluditque Agellius: (capite nempe 5. libri 18.) *Hæc tum nobis Julianus, & multa alia, eruditè ſimul & affabiliter dixit. Sed eadem ipſa* (adjungit) *poſt ętiam in pervolgatis commentariis ſcripta offendimus*. Cujuſnam, niſi Juliani? Sed *commentarii* propriè ſunt nudæ narrationes ſine aliquo ornatu, digerendæ poſtmodum in hiſtoriam, ſeu aliud ſcripti genus, uti ex Cicerone docent etymologi [h]. Adverſariáne explicabimus? ſed *pervolgatorum* reſiſtit nota. *Adverſaria* enim promptuaria ſunt rerum obſervatarum, non ut edas, ſed ut opportunè utaris. Sed pervulgata ſunt forſan poſt ejus obitum, velut aliæ quævis ſchedæ relictæ. Dicam liberè ſolennibus verbis: Nondum liquet.

[h] Voſſius in etymolog.

365. Inclytum quoque fuit ſub iiſdem principibus Nerva Trajano Adrianoque Hiſpanum Voconii Romani nomen, à Plinio Cæcilio in pluribus epiſtolis celebratum, pręcipuè ad Priſcum ſcribens [i]: *Is erit Voconius Romanus. Pater ei in equeſtri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius: nam huic quoque nomini pietate ſucceſſit. Mater è primis citerioris Hiſpaniæ. Scis quod judicium provincię illius, ſcis quanta ſit gravitas. Ipſe flamen proximè*

[i] Lib. 2. ep. 13.

ximè fuit. Scire avês ejus, quem Prisco commendat, alias, scilicet proprias, dotes? *Hunc ego* (ait) *cùm simul studeremus, antè, familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu contubernalis; cum hoc seria, cum hoc jocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale jucundius? Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suavitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in caussis agendis. Epistolas quidem scribit, ut Musas ipsas Latinè loqui credas. Amatur à me plurimùm, nec tamen vincitur. Etenim juvenis statim juveni, quantum potui per ætatem avidissimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum jus impetravi: quod quamquam parcè & cum delectu daret; mihi tamen tanquam eligeret, indulsit*. . Prætermitto alia illic videnda. Inscriptæ sunt item *Voconio Romano*, sive *Romano* tantùm, quod fortè idem est, epistola 5. libri 1. prima libri 2. 13. libri 3. quâ misit ei corrigendum Panegyricum Trajano dictum, etiam cum *viri doctissimi* nota: pertinet & epistola 3. libri 10. quâ à Trajano eodem petit Voconio lati clavi honorẽ, hoc est in senatoriũ ut promoveretur ordinem. Cęterę *Romano* inscriptæ, an ad aliũ *Romanum* pertineant affirmare non ausim, scilicet 15. & 23. lib. 6. octava lib. 8. septima & vicesima octava lib. 9.

366. Novimus quidem ex Plinio maternam saltem Hispanam Voconii originem, è provincia quam vocabant citeriorem. In qua, scilicet in Saguntinæ urbis reliquiis, *Murviedro* hujus temporis, Valentini regni, purum putum inscribitur cuidam lapidi *Voconii Romani* nomen. Ecce illum k:

k Gruteri *Thesau.* pag. 748.

VOCONIVS ROMANVS
PATRI OPTIMO.

Fortè Voconii pater uxorem duxerat ejus matrem Sagunti, unde ea domo erat; cujus filius, quantumvis Romæ agens, obeunti diem suum statuam in urbe illa erexit. Contulit tamen se deinde mater ad virum alterum, qui Voconium in filium adoptavit, eique tam hic alter parens quàm mater locupletem censum reliquêre. Plinii hæc paullò antè præmisimus: *Pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater alius: nam huic quoque nomini pietate successit*. sive ut aliis placet, *nam huic quoque nomine & pietate successit*. Sed clariùs eadem de re ad Trajanum: *Pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornant, & eximia pietas, quæ hanc ipsam matris liberalitatem, & statim patris hæreditatem, & adoptionem à vitrico meruit. Auget hæc & natalium & paternarum facultatum splendor* &c.

367. Qua stante adoptione necessarium Voconio fuit vocari deinceps adoptantis etiam nomine. Unde à vero non abludit pertinere ad eum & alteram ex duabus his Saguntinis inscriptionibus: nam de utraque nondum assentio Gaspari Escolano l Valentinarum rerum historico id affirmanti m.

l Lib. 7. *Hist. valent.* cap. 18.

m *Thes. Inscriptionum* pag. 118. 6.

POPILIÆ. L. F.
RECTINÆ AN. XVIII.
C. LICINIVS C. F.
GAL. MARINVS
VOCONIVS ROMANVS
VXORI.

Hic sepulchralis lapis in gradibus quibus ascenditur ad ædem maximam vel hodie superstes est. Conspicitur eodem loco alter, qui præsefert statuæ dedicationem, cujus erat basis n:

n *Thes.* pag. 489. 10.

C. VOCONIO C. F. GAL.
PLACIDO AED. II. VIRO
II. FLAMINI II. QVÆSTORI
SALIORVM MAGISTRO

Ut priorem illam inscriptionem asseramus nostro (quod & Ambrosio Morali arrisit o) movet in primis integrum nomen *Voconii Romani*, quod utique aliàs non legitur, quantumvis plures exstent *Voconiis* inscripti lapides cum aliis cognominibus *Paulli*, *Vacculæ*, *Vituli*, apud Gruteri *Thesaurum* p: deinde quòd integrum non minùs exstet ibi assumptum & ascititium aliud ex lege adoptionis, *Licinii* videlicet *Marini*. Retinuisse etenim cum novo etiam vetus nomen eos qui in alienam familiam transiissent, vel exempla Trajani post Nervæ adoptionem *Nervæ Trajani*, atque item Adriani post Trajani ejusdem adoptionem *Trajani Adriani*, dictorum, etiamsi innumeris deficeremur aliis, persuaderent. Nam quod Escolanus PLACIDI, alterius lapidis cognomen, suspicatur ei ab ingenii elegantia & festivitate inditum, parùm urget; sicuti nec FLAMINIS nota adjuncta, quod munus gessisse nostrum Plinius dixit ad Priscum scribens: id etenim non tam raròcontingebat munus, ut veluti proprius esse debeat hujus, de quo agimus, Voconii characterismus; cùm Voconiorum, Vacculæ, & Paulli monumenta superiùs laudata q, hoc etiam *Flaminis* honore conspicua sint.

o Lib. 9. cap. 16.

p Pag. 489. 9. & 11. & pag. 58. 3.

q *Thesauro*. pag. 489. 9. 11.

368. Sed pergit idem Escolanus ultrà, sumpto ex *Licinii* hoc adoptivo nomine argumento, ut credat hunc ipsum Licinium esse poëtæ Martialis amicum, de quo Escolanus agere credit duo ejus epigrammata. Quem errorem excusare frustrà erit, cùm eorum alterum r disertissimè conceptum sit de Licinio Sura, cui Plinius literas dedit s, quique Consul fuit: alterum ad Licinium Augusti libertum ditissimum, quem sumptuosissimè tumulatum fama est, utique sit referendum. Nec item Voconii hujus Romani res agitur in epigrammate alio t *ad Thestylum* puerum, in quo & inadvertenter lapsus idem auctor fuit. Nam cujus in eo carmine doctos libellos poësimque Valerius celebrat Martialis, apertissimè is *Voconius Victor* semel atque iterum appellatur.

r Epig. 46. lib. 7.

s Epig. 30. lib. 4.

t Lib. 7. epig. 28

369. Non igitur ex Licinio data doctrinæ, Vocon iôve poëseos laude à Martiali, assignabimus in hac nostra scriptorum sylloge Voconio Romano locum; sed ex L. Appuleji his verbis *Apologiæ primæ*, quæ ad eum pertinere credimus: *D. Adrianus, cùm Voconii amici sui poëtæ tumulum versibus veneraretur, ita scripsit:*

Lascivus versu, mente pudicus erat.

Quod nunquam ita dixisset, si forent lepidiora carmina argumentum impudicitię habenda. Hęc Appulejus.

CAPUT XVIII.

De ſcriptoribus incertè aut prorſus falsò Hiſpanorum catalogo accenſitis. JUVENALEM, PHILONEM HEBRÆUM, CLAUDIANUM, *uti &* ARISTOTELEM, *ineptiſſimè à quibuſdam Hiſpaniæ attribui: ſicuti &* JUSTINUM *Trogi epitomatorem. Plauſibilius autem* TROGUM POMPEJUM *&* SILIUM ITALICUM. *Trogum origine Gallum fuiſſe. Martinus Polonus, Joannes Ægidius Zamorenſis, & alii, curioſitatis indiligentis expoſtulantur. Juliani & Hauberti falſa chronica.* SILIUM ITALICUM *magis veroſimiliter Hiſpaniæ adſcribi; ſed non ſufficienti argumento ex* ITALICI *cognomine.* ITALICUS *&* ITALICENSIS *diverſa gentium nomina.* Italica *alia in Pelignis Italiæ populis, ſive* Corfinium. *Ab* Italica *etiam* Italicus. *De cohorte* Italicenſi, *cujus Cornelius in Actis centurio, figmentum pſeudo-Dextri ex tranſcurſu taxatur.*

370. PRIUSQUAM duobus his primis ſæculis vale dicamus, lucubrationum iſtarum quicquam iis auctoribus mancipandum eſt, quos lubrica fides, nonnullorúmque recentiorum auctoritas Hiſpanorum ſcriptorum catalogo accenſet. JUVENALEM aliquos noſtratem dixiſſe, qui ſub Domitiano floruit, annotare erubeſcerem, niſi Joannes Vaſæus, vir diligens, hiſtoricuſque noſtrarum rerum non contemnendus, id ſcriptum reliquiſſet. *Juvenalem* (inquit [u]) *ſunt qui Hiſpanis adſcribant, quod ego nec affirmare poſſum neque refellere.* Subjungitque: *Illud rectè commemini, ante annos* XV. *vidiſſe me Segobiæ, dum illic in aula Iſabellæ Auguſtæ agerem, in turri quadam è regione portæ D. Andreæ ſaxum, cujus hæc erat inſcriptio:*

PVBLIO IVVENALI IVVENALIS.

Hæc ille. Quos autem ille auctores hujus rei habuerit, ſubticere non debuit, ſi memoratu digni eſſent. Quod ipſum dico de Stephano Garibajo, qui ſimiliter loquitur [x], & hiſtorico Segobienſis urbis Didaco à Colmenares, qui civibus ſuis adulandi hanc non prætermiſit occaſionem. Cùm verſus illi, quorum vim declinare præſumit, ex fine tertiæ ſatyræ, clariores ſint quàm ut de patria ejus Aquino dubitare poſſimus: quod & vidit vetus ejus interpres. Nec inſcriptus lapis JUVENALIS nomine in Hiſpania ulterius quid ſuadere videtur, quàm inde occaſionem ab aliquo ſciolo arreptam affirmandi de Juvenalis patria Hiſpania: quod aliàs nuſquam legitur. Nec nos palpum civibus noſtris obtrudere nati ſumus.

u In *Chron. Hiſpaniæ* ad ann. Chriſti XC.

x Lib. 7. comp. *Hiſt. Hiſp.* cap. 12.

371. Adhuc magis mirum viderì debet, quod quidam PHILONEM HEBRÆUM *natione*, (ut loquitur S. Hieronymus) *patriâ* (uti Photius & Suïdas) verè *Alexandrinum* ex Ægypto, Græcum ſcriptorem, in Hiſpania natum, Alexandriæ tantùm incolam aſſeverare nullo quidem auctore ſit auſus. Joannem Andream Quenſtedt Lutheranum intelligo, qui *De patriis illuſtrium doctrinâ & ſcriptis virorum* dialogum ſcripſit.

372. CLAUDIANUM quoque poëtam ejuſdem urbis Alexandriæ nobis imputat Fabricius Gaubertus in prologo *Hiſtoriæ* ſuæ *Aragoniæ Regum*.

373. Sed conjungamus hos errores cum eorū errore, qui ARISTOTELEM Hiſpanum credidere, nempe Lucas Tudenſis in prologo ad chronicon *De laudibus Hiſpaniæ*. Joannes Ægidius de Zamora, quem paullò pòſt laudabimus, in quibuſdam *Adverſariis*; quibus crediderunt ex noſtris recentiores nonnulli [y].

y Garibai lib. 5 cap. 8. Enciſo *Geographia* fol. 34. Torreblanca *De jure ſpirituali* fol. 19. Gongora *Hiſt. de Navarra*. quos ridet Joãnes Geneſius de Sepulveda Epiſtolâ quadam.

374. Frequentioribus autem contenditur teſtimoniis TROGUM POMPEJUM Auguſtæi ævi hiſtoricum, cujus *Philippicarum hiſtoriarum* dedit poſteris, quod hodie ſuperſtes eſt, *breviarium* Juſtinus, noſtratem eſſe. Ex Joannis Ægidii Zamorenſis Franciſcani, qui ſæculo decimo tertio literas coluit hiſtoricas in Hiſpania, ſæculique barbariem in pluribus ſapit, fragmentis adhuc ineditis hæc ſunt, quæ captum hominis non obſcurè produnt: *De Pompejo Trogo* (ait) *ſic legitur in chronicis ſummorum Pontificum & Imperatorum: Pompejus Trogus natione Hiſpanus floruit Antonini Pii tempore. Hic totius orbis hiſtorias à tempore Nini Regis Aſſyriorum uſque ad monarchiam Cæſaris Latino ſermone deduxit, diſtinguens per libros* XLIV. *quorum abbreviationem fecit Juſtinus, ejus diſcipulus. Qui Juſtinus philoſophus Antonino Pio librum de Chriſtiana religione compoſitum tradidit, & benignum eum Chriſtianis fecit.* Exſcripſit nempe Martinum Polonum Dominicanum, cujus eſt *chronicon* illud *ſummorum Pontificum atque Imperatorum*, cumque eo confudit utrumque Juſtinum, ethnicum Latinum, & Chriſtianum Græcum: de quibus, & errore iſto Martini, poſt Joannem Vaſæum [z] conſuli Gerardus Voſſius [a] debet. Iiſdem veſtigiis ire videas Joannem Gerundenſem Epiſcopum [b], Lucium Marineum Siculum [c], Franciſcum Tarrafam [d], Gaubertum Fabricium [e], alioſque facilè credulos. His adjungo auctorem ficulneum pſeudo-chronici Juliano archipresbytero Toletano adſcripti, quo habetur [f], Bletiſſæ (*Ledeſma* hodie eſt Caſtellæ veteris oppidum) Trogum fuiſſe natum. Cui conſentit Haubertus Hiſpalenſis in ejuſdem farinæ chronico [g].

z *Chron. Hiſp.* ad ann. Chriſti CXL.

a Lib. 1. de *H. Lat.* cap. 32.

b Principio *Paralipom. Hiſp.*

c Lib. 7. *De laud. Hiſp.*

d *De Regibus Hiſp. in Tito Antonino.*

e In prologo *Hiſtor. Aragoniæ.*

f Num. 50.

g Anno CIX.

375. Immo & JUSTINUM ipſum nonnullis creditum eſſe Hiſpanum Vaſæus tradit [h]. Incerta hæc prorſus aliunde quàm ex Martini, & Pſeudo-Juliani, & Pſeudo-Hauberti chronicis perſuaderi debuiſſent. Nos certi ſumus Trogum origine Gallum fuiſſe, ex Vocontiis Galliæ Narbonenſis populis, quod ipſe lib. 10. referente Juſtino [i] annotatum poſteris reliquit: Julianumque & Haubertum ſuppoſititios eſſe auctores, alibi à nobis falſitatis ſuæ arguendos. Iccircò hunc minimè agnoſcunt Hiſpaniæ civem, qui ornandæ hiſtoriæ noſtræ aſcititiis & exteris opus non eſſe prudenter exiſtimant, Ambroſius Morales [k], Joannes Vaſæus [l], Stephanus Garibajus [m], Andreas Garſias Matamorus [n], cæteri.

h Ubi ſuprà.

i Lib. 43. cap. 5. in fine.

k Lib. 9. cap. 37.

l Ubi ſuprà.

m Lib. 6. cap. 26.

n In *Apologetico*, fine.

376. Adhuc magis pro SILIO ITALICO Hiſpaniæ aſſerendo connituntur nonnulli ex noſtris, nec ſine aliqua ex vero adducta ſimilitudine; maximè cùm pro extera ejus patria nihil argumentorum ſuppeditari videant. Quare his litem non intendimus uſurpati alieni.

ni. Lucem tamen aliquam huic rei dabimus ostensis utrimque rationum momentis. Stant utique pro Hispana ejus origine, non dico vetus, natæque typographiæ æqualis persuasio: nam in primis editionibus apposita ejus Vita nil ulterius habet quàm è majoribus suis Hispanum, natu verò Romanum fuisse. Sed Petrus Crinitus [o], ut suspicor, primus conjecturę auctor, quamquam aliunde se de eo doctū referat Jo. Bapt. Egnatius [p], Ludovicus Carrio [q], Alphonsus Garsias Matamorus [r], Florianus Docampo [s], Ambrosius Morales [t], Andreas Resendius [u], Joannes Vasæus [x], Stephanus Garibajus [y], Joannes Marieta [z], Alphonsus Ciaconius in schedis, contenditque validè ut id persuadeat, ultimus nostrorum Rodericus Carus in *Conventûs juridici Hispalensis* docta *descriptione* [a]. Subdubitat, nec suffragium dare audet, Joannes Mariana [b], & si qui alii.

377. Affirmatè verò negant Lilius Giraldus [c], Joannes Camers [d], Gerardus Joannes Vossius [e], Claudius Dausquejus [f], &, quod magis est, Hieronymus Surita noster [g], quos sequitur Joannes Andreas Quenstedius in *De patriis illustrium doctrinâ virorum* dialogo. Tota res pendet ab unica ITALICI appellatione, quâ sententiam affirmantem illi, abnuentem hi comprobari censent. Opponitur quippe, *Italicum* contra regulam Latini sermonis dici de cive Italicæ, quem *Italicensem* appellari debere ajunt. Hircius *De bello Alexandrino* Titum Thorium *Italicensem* vocat, Agelliusque Adrianum ex *oratione*, *quam de Italicensibus*, *unde is erat*, *in senatu habuit*, laudat [h]. Callistratus juris consultus non aliter conceptum divorum fratrum *Verinæ Italicensi* rescriptum docuit in lege 27. *De pœnis*. Græci quoque similiter efferunt. Stephanus in Ἰταλία ait: Ἔστι καὶ Ἰταλικὴ πόλις Ἰβηρίας· τὸ ἐθνικὸν Ἰταλικήσιος. *Est & Italica urbs Hispaniæ. Gentile nomen Italicensis*. At Achillem hunc negantium Italicæ nostræ Hispanæ hunc civem ipsi debilitant asserentes *Italicæ* alterius Italæ civem esse, quo nomine vocatam fuisse *Corfinium* Pelignorum metropolin ex Diodoro & Strabone confirmare sibi videntur. Non minùs enim ab hac quàm à nostrate Italica debuere municipes *Italicenses*, non *Italici* audire: siquidem analogia eadem est.

- o *De poëtis Latinis*.
- p In ann. ad Hist. Aug.
- q Lib. 1. *Emend.* cap. 17.
- r Ubi proximè
- s Lib. 4. cap. 31.
- t Lib. 9. cap. 20.
- u In *Encomio Lovanii*.
- x In *Chronico* ad ann. LXX.
- y Lib. 7. cap. 6.
- z *Hist. Ecclesf. de Esp.* lib. 21. cap. 9.
- a Lib. 3. cap. 13.
- b Lib. 4. cap. 3.
- c Dial. 4. *De poëtis*.
- d *Scholiis in Florum*.
- e Lib. 1. de *H. Lat.* cap. 29.
- f *Comm. ad Silium* principio.
- g *Notis ad Anton. Itiner.*
- h Lib. 16. cap. 13.

378. Miror tamen à viris doctis credi hanc *Italicam* potuisse dare nomen Silio poëtæ, quasi vera ista fuerit, Siliique ævo perennaverit, urbis appellatio. Rebellantes enim Italorum plures populi ob denegatam sibi civitatem Romanam, Lucio Marcio Philippo & Sexto Julio Coss. Olympiade CLXXII. uti Diodorus refert, imposuerunt sibi universorum metropolin *Corfinium* in Pelignis urbem, appellaveruntque τὴν κοινὴν πόλιν Ἰταλίαν, *communem urbem Italiam*. Sic apud Photium legitur, qui hoc Diodori fragmentum ex libro 37. aut 38. nobis conservavit [i]. Demus enim Ἰταλικὴν, *Italicam*, hoc loco pro *Italia* legendum, ex quo *Corfinium Italicam* à conspirantibus dictam Strabo lib. 5. *Geographiæ* referat, Vellejusque confirmet Paterculus lib. 2. quantumvis in Paterculo tantùm legamus juxta vulgarem scripturam *Corfinio* impositum cognomen *Italici*. Nec aliter accepit *De antiquo jure Italiæ* agens doctissimus Sigonius [k]. Cessante verò hoc sociali bello, duravisse istud urbis nomen, delendique è memoria hominum prorsus exempli & calamitatis vestigium, quis unquam dixit aut suspicatus est? Cùm præsertim Corfinii veteris appellationis frequentissima exstet in Romanis sequentium annorum monumentis, nulloque aliter concepto interrupta, mentio, ut videre est in Cæsaris *De bello civili* commentariis, & passim apud Italiæ illustratores [l]. Exstat quidem, ne hoc dissimulem, apud Macrobium historia C. Vettii Peligni Italicensis, quem comprehensum à cohortibus suis, ut Pompejo traderetur, servus ejus occîdit. Sed fortè hic erat Pelignus nomine, non gente, ex Italica Hispaniæ. Sedet enim mihi, Corfinio id per seditionem impactum nomen in Pelignis, omnino deletum cum seditione fuisse.

- i Bibliotheca cod. 244. pag. 1184. in edit. Schoti Græco-Lat.
- k Lib. 3. fol. 107. edit. Ziletti 1560.
- l Lib. 1. Saturn. cap. 11.

379. Afflicta hac de Italica Pelignorum sententia, superest ut refugium fiat ad Italiæ ipsius nomen, unde *Italicum* ex analogię regula dictum existiment. Sed nec ab eadem exorbitare regula, nec sine idoneis testibus loquutus è contrario videbitur, qui ab jam unica Hispaniæ *Italica* derivaverit *Italici* nomenclaturam. Ita enim conceptum esse nostri municipii nomen videtur in Spartiani *Adriano*. *Post hæc Hispanias petit* (Adrianus ipse) *& Tarraconę hyemavit, ubi sumptu suo ędem Augusti restituit, omnibus Hispanis Tarraconem in conventum vocatis, delectumque joculariter, ut verba ipsa ponit Marius Maximus, detrectantibus Italicis vehementissimè, cęteris prudenter & cautè consuluit*. In populis Hispaniæ, quorum habuit conventum Adrianus, quibusnam nisi *Italicę* civibus hoc factum accommodes? Adrianus Turnebus ita existimabat [m], quomodo & Ambrosius Morales interpretatus est [n]. Analogia item id admittit. Nam ab *Ithaca* Ulysses *Ithacus* [o] non *Ithacensis*, à Troja *Trojanus* & *Troïus* [p], à Concana *Concanus* [q], à Bracara *Bracarus* [r] æquè ut *Bracarensis* fit. Collegit horum omnium exempla Rodericus Carus, adjunxitque Hispanienses lapides, *Italicorum* qui appellarentur nomine inscriptos, hosce:

L. RVFINVS PRIMVS ITALICVS
D. REGINENSIS A. XL.
FABIA CAMPANA VXOR.
M.M. FECIT. H. S. I.
S. T. T. L.

Uti & *Italicæ* cujusdam fœminæ Castulonensi hoc epitaphio notæ:

D. M. S.
PARIDIÆ ANNO XXII.
C. VALERIVS PATER
VALERIA ITALICA MATER.

- m Lib. 29. *Advers.* cap. 12.
- n Lib. 9. cap. 31.
- o Apud Virgil. 2. Æn. v. 104. Martialis lib. 11. epig. 105.
- p Virgil. 6. *Æn.* v. 403.
- q Horat. lib. 3. carm. ode 4.
- r Plinius lib. 3. cap. 3.

380. Nondum tamen in solido pedem figimus. Nam *Italicos* in Spartiani testimonio de omnibus ab Italia oriundis, hoc est originis Italicæ, coloniarum nempe Romanarum incolis; non verò de unius *Italicensis* municipii civibus, magni duo illustratores *Historiæ* Augu-

Auguſtæ ſcriptorum Iſaacus Caſaubonus & Claudius Salmaſius aptiſſimè ad rem, de qua agitur, interpretantur. Uti & apud Salluſtium nos ſcimus in *De bello Jugurtino* Italicos dictos milites, qui Cirtam Adherbalis Numidiæ Regis præcipuam urbem ab impreſſione Jugurthæ defendebant; non ab Italica Bæticæ, ſed ab Italia, eos qui ibi relicti fuerant à Romanis. Delectum militarem indixerat Hiſpanis Imperator, quorum iis qui Itali eſſent origine jculariter, germanis verò Hiſpanis (quos αὐτόχθονας, ſive inde oriundos, dicere poſſumus) haud minùs, ſed ſeriò, detrectantibus; prioribus illis, utpote magis obnoxiis & quaſi ſpernentibus, vehementiſſimè; poſterioribus, qui veluti precario obtemperabant, cautè & prudenter conſuluit. Hęc Spartiani explanatio verbi illius, quomodocumque diſtinguant (Salmaſius enim aliter à Caſaubono legit) commodiſſimè adaptatur, idoneaque admodum videri debet. Prętera gentile nomen ſeu patrium ab *Italica* eſſe *Italicum*, neque ab analogiæ illo uſu hæc nomina contrahente, ut vidimus, neque ab *Italici* in Hiſpania nomine, aliter ſentientibus perſuadebimus. Hi enim certi ſunt à nobis quærere Italicúmne patriæ vocabulum, gentíſve, an familiæ cognomentum credamus. Si prius illud placet, cùm non minùs ab *Italia* quàm ab *Italica* fieri poſſit *Italicus*; undenam in Silio factum hoc, non autem illud conficiemus? Si familiæ agnomen (quod certius videtur eſſe) dixeris, ejuſque Hiſpanæ; ſtabit adverſus nos, & adverſus lapides noſtros Italus lapis Ravennas hanc ipſam hominis appellationem exhibens:

FLAVIÆ Q. F. SALVTARI
CONIVGI KARISSIMÆ
L. PVBLICIVS ITALICVS DEC. ORN.
ET SIBI V. P.

Abſtineo manum ab ſcribendo integro legati collegio fabrorum municipii Ravennatenſis relicti monumento, in quo & *Publiciorum* (familiæ id nomen) *Flaviani* & *Italici*, Lucii Publicii ejuſdem filiorum, mentio eſt; unde conſtat agnomen eſſe parentis filiique commune Publicio familiari nomini adjunctum, minimè verò patriæ appellationem, ac multò minus Hiſpanæ.

381. Sed quibus ſolenne eſt arrogare undecumque laudem propriis rebus, nec vereri exterorum *citra damnum affectûs* (ut Quintiliano utar) exiſtimantium judicium, eandem hi ſequentes formationis ſeu etymologię regulam, quâ quidem neceſſariò appellatum ab *Italica* Silium poëtam, eorum quos ſuprà jam laudavimus, animis infixum credidere, *cohortem* quoque *Italicam* Cornelii centurionis *Actorum* cap. 10. memoratam; ab eodem Bęticę Hiſpanię municipio dictam fuiſſe, tanquam pro aris pugnantes ſociſque contendunt. Id nimirum à Pſeudo-Dextro mali, cujus ficulneus artifex haud veritus fuit Cornelium hunc *Actorum*, quem Petrus Apoſtolus convertit, itemque alium Euangelicum, qui confeſſus eſt Chriſtum in cruce morientem, ac tertium denique illum, cujus ſervum Chriſtus ſanavit [r], Italicenſes, hoc eſt Italicę natos fuiſſe, chartis illinere [s]. Cujus dicto ut fides pręſtruatur ab enarratoribus [t], *cohortis Italicæ* nomine, cujus centurio erat prior ille ex tribus in *Actis* laudatus, validiſſimam judicio ſuo confirmationem eliciunt. Namque cohortes dictas à natione militum quibus conſtabant, conſequenterque *Italicam* ab Italicę natis militibus, fumoſa pręſumptione, tanquam ex cortyna loquentes, venditant.

r Lucæ cap. 7.
s In *Chron.* ad annum XXXIV. & XL.
t Bivario ad *Chronicon* ann XXXIV. comm. 3. Caro lib. 3. *Chr. jurid. Hiſpal.* cap. 13.

382. Quibus, ne longiùs evagemur, opponere contenti erimus inſcriptionem veterem [u], unde ſibi notitiam certiorem *cohortis* hujus *Italicæ* poſſint exculpere. Foro-Sempronii ea habetur Urbinatis Ducatûs, *Foſombrone* hodie dictâ, urbe.

u In *Theſ. inſcript.* pag. 434. 1.

L. MÆSIO L. F. POL.
RVFO PROC. AVG.
TRIB. MIL. LEG. XV.
APOLLINARIS TRIB.
COH. MIL. ITALIC. VOLVNT.
QVÆ EST IN SYRIA PRÆF.
FABRVM BIS.
MVNICIPES ET INCOLÆ OB MERITA EIVS QVOD ANNONA
KARA FRVMENT.
DENARIO MODIVM PRÆSTITIT. EARVMQVE DEDICAT.
RVFVS EPVLVM DEDIT
DECVRIONIB. SING. H. S. XXX. SEX VIRIS ET AVGVSTALIB.
SING. H. S. XII. PLEBI SING. H. S. IV.

Quę ſanè inſcriptio Foro-Semproníenſem in Italia civem nobis exhibet, cohortis Italicę voluntariorum, quę in Syria erat, tribunum: è quo Itali hominis munere, ſi certum eſſet à natione militum (quibus pręerant centuriones cives) cohortes nomen habuiſſe; certiore poterat deduci calculo ex Italia quàm ex Italica fuiſſe cohortem illam, quę in Syria merebatur, militum Italicorum voluntariorum. Quę quidem eadem forſan fuit cum illa Cornelii, Cęſareę Palæſtinę degentis; cùm Paleſtina Syrię largè ſumptę pars olim fuerit habita. Legionis tertię, cognomento *Italicæ*, multa mentio fit in *Notitiæ* libro [x]. Secunda item, aliæque legiones in inſcriptionibus audiunt *Italicæ* [y]. Fuerint ergo omnes ex milite Hiſpano Italicę nato? Nullus, credo, ſic judicii inops ſit, qui non mecum ludificari ſe à rogante credat. Sed planè id rei aliàs, ſi vita ſuppetat, majori opera procuran-

x *Partis Occident.* cap. 84.
y Vide Theſaurū tit. *Quæ ad rem militarem ſpectant.*

randum: indicare tantùm hîc non frustrà fuit Silii Italici caussâ, deductique haud necessariò ejus nominis ab Italica Hispaniæ. De hujus morte & rebus in vita gestis consule sis Plinii epistolam septimam libri tertii.

383. Editus fuit Romæ (fortè primùm) Silius Italicus anno MCDLXXI. Summo Pontifici Paullo II. dicatus à Joanne Andrea Episcopo Aleriensi in insula Cyrno (id est Corsica) qui, ut ait, recognitione quindecim diebus absolvit, atque inde Venetiis per Baptistam de Tortis MCDLXXXIII. & MCDXCII. cum interpretatione Petri Marsi, & epistola ad Illustrissimum Principem Virginium Ursinum: quæ duæ editiones cum quadam poëtæ Vita brevissima in libris Vaticanis exstant. Basileæ etiam prodiit ex officina Thomæ Wolfii cum annotationibus Hermanni Buschii MDXXII. in 8°. & Venetiis apud Aldum MDXXIII. & Lugduni MDXLVII. in 16°. Claudius Dausquius Sanctomarius canonicus Tornacensis cum Notis suis tandem Parisiis edi curavit apud Davidem Douceur MDCXVIII. in 4°. Sed olim Domitium Calderinum hunc poëtam emendâsse atque interpretatum fuisse, Lilius refert Giraldus dialogo 4. *De poëtis*.

CAPUT XIX.

Falsa de S. HIEROTHEO *Hispano ferè unius sæculi credulitas. De Dionysii scriptis (unde Hierothei notitia) vel inter catholicos dubitari. Quando hæc primùm visa. De Hierotheo Atheniensi Græcorum testimonia aliqua; Latinorum nulla exstare. Errori de Hierotheo Hispano ansam dedisse Ambrosium Moralem, cæteros tenuisse, atque inter eos Pseudo-Dextrum. Moralis æquivocatio inter Hierotheum & Philotheum. Leonis Allatii laus. Hierotheum Areopagitam fuisse Athenis, consequenterque Atheniensem. De Areopagitarum munere, etiam Rom. Imp. ævo. Multa Græcorum testimonia huic fabulæ confutandæ producuntur. Hierotheum patriâ Emporitanum à Pseudo-Luitprando fingi. Absurditates in Hierothei historia.*

384. ALIQUANTO robustiore brachio affligenda est recens, & in ipso mendacii gremio nata atque educata opinio hujus tantùm sæculi: Hierotheum nempe, qui S. Dionysii Areopagitæ præceptor fuisse dicitur, ab eoque in ejus libris praeclarè laudatur, non Segobiæ modò in Hispania Episcopum, verùm etiam natalibus Hispanum fuisse. Hæc nempe una est è fabulis, quibus ludificari nos voluere grex ille historicorum à Gnathone quodam Hispano à septuaginta aut circiter annis confictorum; quos quidem plures, & non indocti viri, hactenus, at minus cautè, amplexi sunt, pars autem melior & verecundior, Hispanique veri honoris amans, crebris jam quotidie in publicum oblatis testimoniis, uti spurios, & piacularia potiùs monstra, quàm eorum auctorum, quos ementiuntur, prolem, abdicant & aversantur. Flavium Dextrum eorum omnium coryphæum, ejusque eodem patre natos germanos fratres, Maximum, Braulionem, Helecam, Cæsar-augustanos, Luitprandum Ticinensem, Julianum Toletanum, necnon infelici adhuc sub constellatione ab non incertis genitoribus editos Aulum Halum, Haubertum Hispalensem, Gregorium Bæticum, Liberatum Gerundensem, nostræ ætatis propudia, veræque historiæ calamitatem intelligo. De quibus omnibus loco suo judicium habebitur. Necesse tamen est huc devenientibus, ne in duorum sæculorum, quæ transcurrimus, scriptorum albo Hierotheum aliquis desideret, nostri silentii caussam ostendi; immo ex iis quæ accuratè magis tempore suo dicenda & probanda sunt, præsumi & supponi quædam, de quibus non priùs certior fieri lector poterit, quàm ad cujusque horum pseudo-scriptorum ætatem styli cymbam appellamus.

385. S. HIEROTHEI nomen, obscurum olim aliquot sæculis, unà cum vulgò tributis S. Dionysio Areopagitæ libris emicuit primùm Græcanicæ Ecclesiæ, indeque Latinæ, prorsusque in eadem, ut dici solet, navi ambo feruntur. Planè scio non sine controversia Dionysio illi magno Areopagitæ, Sancti Paulli Apostoli discipulo, adjudicari commentarios illos, quorum auctorem eum esse à multis retrò sæculis passiva omnium ferè catholicorum persuasio est: quam cùm improbare & affligere totis viribus heterodoxi sint conati; res eò devenit, ut expensis utriusque partis rationibus, viri etiam doctissimi ac pientissimi sic de ea opinentur, uti de iis opinari æquum est, quæ itáne, an minus fuerint, ad religionem nihil intersit.

386. Quare haud moratus eâ quæ pro Areopagita, & tot jam sæculorum credulitate, Baronius Bellarminusque [z] Cardinales, Delrius [a], Lancelius [b], Halloixius [c], Corderius [d], Jesuitæ, Saussajus [e] & Menardus [f], copiosissimè disseruerunt, Joannes Morinus [g] eruditissimus Congregationis Oratorii, ut vocant, presbyter, datâ operâ, nec primus, ut inquit, Dionysii hæc opera ejusne Areopagitæ essent in dubium vocavit, validissimisque fundamentis negantem sententiam fulcivit, ipse adhuc judicium aliorum requirens: quod & nuper fecit Eminentissimus dignitate, innocentiâ vitæ, pariter atque judicii præstantiâ eruditionisque, omnimodæque doctrinæ merito Joannes Bona S. R. E. Cardinalis ex Reformatorum Cisterciensium ordine assumptus, in aureo suo *Rerum liturgicarum* opere [h]. Prolixiùs, integro nempe volumine, Joannes Dallæus Gallus, hæreticus Calvinianus, sed inter suos hujus ætatis doctores celeberrimus, Dionysii Areopagitæ nomine hos libros falsò inscriptos ante aliquot annos persuadere conatus est.

z *De scriptorib. Eccl.* ad annum LXXI.
a In *vindiciis Areopagiticis*.
b ......
c In *script. Eccles. primi sæculi ad S. Dionysii vitam*. q. 2.
d ......
e *De mysticis Galliæ scriptor.*
f ......
g *De sacris ordinat.* in *Præfatione ad Ritus à S. Dionysio traditos*. pag. 27. & seqq.
h Lib. 1. cap. 8

387. Quam si sequeremur opinionem, facile erat Hierothei historiam ad quartum aut quintum Ecclesiæ sæculum deducentibus, quo tempore (ut placuit anti-Areopagitis) horum commentariorum auctor vixisse creditur, fabulatorem Hispanum coarguere mendacii. Sed ne doctissimis hominibus plus sapere

pere velle videamur; Dionysius per me esto Areopagita, Paulli discipulus, & Athenarum Episcopus, cui debemus Hierothei memoriam, sitque Hierotheus Dionysii præceptor, dummodo Atheniensis natu, non Hispanus; (quod hujus capitis argumentũ erit) si tamen ingenuè priùs fateamur, vix posse nos quicquam his novi adjungere, quæ tàm Latino sermone Petrus Halloix Jesuitarum sodalis admodum doctus, quàm Hispano D. Gaspar Ivañez de Segobia Acropolitanus Marchio, nunc jam, ista quum scribimus, Mondexarensis dictus Marchio, & inter Hispaniæ Magnates, totius antiquitatis doctrinâ judicioque exacto vir, amicus noster; prior quidem ille in *Notationibus ad vitam* [i]; posterior verò in *Apologia pro Segobiensi S. Fructi, excluso Hierotheo, patronatu* [k]. Et latiùs & luculentiùs in secunda parte *Dissertationum Ecclesiasticarum* Græcis è monumentis Latinisque diligentissimè docuere.

i In *De scriptoribus primi sæculi* volumine I. pag. 621. & sequentibus.

k *Discurso historico por el Patronato de S. Frutos contra la supuesta cathedra de S. Hierotheo en Segovia* Cæsar-August. editus apud Joann. de Ibar. MDCLXVI. in 4.

388. Hierothei, præter Dionysium, nemo eorum meminit, quibus Ecclesiasticorum scriptorum colligere nomina curæ fuit: non Hieronymus, non Gennadius, non Isidorus, neque item illi, quorum in catalogis Dionysius ipse jam apparet, Honorius Augustodunensis & Henricus Gandavensis. Libri dumtaxat Græcorum Ecclesiastici, tam veteres quàm recentes, ejus nomen posteris commendavere, Menologium nempe à Cardinali Sirleto versum, ab Henrico Canisio in lucem editum, ita habet [l]: *Natalis S.P.N. Hierothei, qui fuit unus è numero Areopagitarum, qui ab Apostolo Paullo instructus, magnum illum Dionysium Areopagitam Christi fide instruxit. Cùm autem benè ac religiosè vixisset, migravit ad Dominum.* Semestre alterum, quod è Vaticanæ bibliothecæ vetustissimo codice publicavit primus Ferdinandus Ughellus Cisterciensis, SS. Vincentii & Anastasii Abbas doctissimus, in *Italia* sua *sacra* [m], pleniùs aliquanto rem ipsam docet. *Hierotheus magnus antistes, ex novem virorum numero, qui Athenis senatores erant, præceptor Dionysii Areopagitæ, fide Christi institutus est à sacris Apostolis, quos sequutus magnam Christianæ gentis laudem attulit. Nam & exodios hymnos in funere sanctæ ac præclaræ reginæ nostræ Dei genitricis semperque Virginis Mariæ conscripsit, & concinit; & cùm in Apostolorum oculis nihil non honestissimi & optimi gereret, eò sapientiæ & cogitationis processit, ut Dionysium, quem magnus Apostolus Paullus ad Christi fidem converterat, virtute & auxilio sanctissimi Spiritus de cœlestibus virtutibus, atq; angelicis ordinibus, atque omni ornatu cœlesti docuerit. Scripsit autem & alios libros, in quibus de magnis mysteriis disseruit. Cumque totum suę vitę tempus in pietate & virtute multoque Dei cultu consumpsisset, multisque iccircò à Deo donatus esset muneribus, obdormivit in Domino.* Sic interpretatus est hoc testimonium Petrus Arcudius Corcyrensis.

l Die IV. Oct.

m Tomo 6.

389. *Menæa*, hoc est, *Mensalia*, hæc habent [n] ex interpretatione Petri Halloixii: *Erat hic in Areopago unus è novem senatoribus: qui primùm à Paullo Apostolo fidei doctrinâ imbutus, deinde Athenarum Episcopus ordinatus est. Ipse autem magnum Dionysium eâdem fidei in Christum doctrinâ instruxit. Idem quoque ad sanctissimam Deiparæ sepulturam in sanctorum Apostolorum cœtu præcentor fuit, totus excedens, totus se deserens, & ab omnibus, à quibus audiebatur & videbatur, Deo correptus, & divinus dilaudator habitus. Vitâ tandem bene exactâ, cùm sua pręclara vivendi ratione & insignibus virtutibus Deum lętificâsset, migravit ad Dominum.* Quæ ipsa, Græca tamen, verba Meneorum, in Breviarium recens, quo ex Clementis VIII. Pont. Maximi indulto Græci omnes occidentales iter agentes vel ægrotantes jam utuntur, ab Antonio Arcudio, auspiciis ejusdem Papæ formato, conjecta sunt. Atque hi fontes, unde ad Romanum Martyrologium & Latinos scriptores omnes, qui meminerunt, Hierothei memoria derivavit. Baronius certè Cardinalis exinde habitam reformato à se Martyrologio huic Romano intexuit, quæ antea non erat. Joannes Molanus Usuardi telæ consuit, additâ commodùm G. literâ, quâ (ut ipse monet ad lectorem sectione x.) *Grecorum horologii*, sive *horarum* libri, Venetiis excusi anno MDXXXIII. testimonium, intelligi voluit. Quem eundem librum in Hierothei restauranda memoria, exscribere se dum idem versaret opus, Petrus quoque admonet Galesinius.

n Eadem die IV. Octob.

390. Si hos demas, qui ab istis Græcis profecerunt auctoribus, frustrà alibi Hierotheum quæsieris. Non Beda, non Ado, non Usuardus, non Rhabanus, aut Notkerus, non Wandelbertus, non Rosweidi *vetus*, non Dacherii, ut appellat, *Hieronymianum Martyrologium*, non Vetustius aliud, quod *Hieronymiani* quoque nomine insignitum ante aliquot annos publicavit Franciscus Maria Florentinus Lucensis, laudavere; nec item noviores, Primus Cabilonensis, Maurolycus, Equilinus, Mombritius, Surius, Felicius, cæteri: verbo dicam: ex Latinis Hagiologis, exceptis Hispanis quibusdam, quos statim laudabimus, nemo. Unde robustissimum argumentum ante alia nascitur, nihil ad nos, sed ad Græcos tantùm Orientis incolas Hierotheum pertinuisse, quem tam effusè, addito etiam *patris nostri* nomine, qui alius est Græcæ proprietatis characterismus, uti ex omnibus his libris constare cuique poterit, hi soli celebrant [o].

o Ut propterea non antiqui, sed recẽtis styli sit, quod legitur in Kalendario Græco sub initium Lithurgici, seu Missalis Græci, Romę editi anno MDCLXXXI. ad diem 21. Mart. Βενεδίκτου πατρὸς ἡμῶν ἡγουμένου ὄρους Κασίνου. *Benedicti patris nostri Abbatis montis Casini.* Vix enim credi potest, Gręcos S. Benedictum in Italia natum, olim eo titulo indigitâsse. Licèt fateri debeamus, ita etiam legi in Kalendario Græcorum edito à Genebrardo sub finem precedentis sęculi. Hæc paucа addere visum in gratiã amicissimi D. Nicolai Antonii. CARD. DE AGUIRRE.

391. Cui si opponatur debile illud responsionis telum, Græcos Hierotheum Areopagitam, & Athenarum Episcopum, quod vidimus, colere, ac sacris precibus frequentare supplices; Hispanis verò, atque adeò Latinæ nostræ Ecclesiæ hujusmet Præsulis sui memoriam, aut incuriâ hominum, aut injuriâ temporum excidisse; jam erit nobis opus, ad supposititiæ hujus de Hierothei Episcopatu Segobiensis urbis historiæ fontes manu lectorem ducere, eamque non veterem & certam, sed falsissimam, & absurdissimis erroribus plenam ostendere.

392. Præterito planè sæculo apud nostræ Hispaniæ cives invalescere cœpit, absque ullo tamen idoneo rei testimonio, pia credulitas,

Hie-

Hierotheum in Hispania ortum fuisse, in eaque à Paullo Apostolo conversum Athenas venisse; cujus nempe urbis tum Areopagita, tum præsul extiterit. Quisnam verò hujus sic novæ rei, à majoribus nostris ne quidem auditæ, primus fuerit auctor si quæris, ex Ambrosii Moralis quodam errore (ut fœcundus error esse solet) originem persuasioni datam existimo, atque alii mecum; à quo cæteri sine ullo rei examine, literis id ipsum librisque suis historici nostrates consignavere. Hujus enim verba ex cap. 12. libri 9. quod *De divino Hierotheo* inscribitur *in Hispania orto*, transcripsit in opus suum *De Sanctis Hispaniæ* [p] Joannes Marieta: quibus duobus auctoribus nituntur reliqui, Alph. Villegas [q], Franciscus Padilla [r], Hieronymus Romanus [s], Joannes Pineda [t], Thomas de Truxillo [u], quos laudat ad rem comprobandam Franciscus Bivarius in Dextri commentario [x], Martinus item à Roa Jesuita [y]. Quod & dicendum est de Thoma Tamajo [z], quamvis Moralem ipse non laudet.

p Lib. 6. cap. 2.
q In *Flore sanctor.*
r *Hist. Ecclesi. Hisp.* 1. par. centur. 1. cap. 22.
s *Republ. del mundo.*
t *Monarquia Eccles.*
u *Thes. concionat.*
x *Ad ann.* . . .
y *Hist. de Ecija* lib. 2. cap. 4.
z *Verdad de Dextro Novedad.* 3. folio 91.

393. Eorum autem qui Moralem præcessere, nullus id novit, aut in monumenta sua digessit. Marinæum Siculum intellige, Joannem Vasæum, Alphonsum Venerum, Laurentium de Padilla, Stephanum Garibajum, Petrum Antonium Beuterum, Alphonsum Garsiam Matamorum; qui omnes de S. Paulli adventu in Hispanias, vel de sanctis doctisque hominibus earum vernaculis accuratè referentes, de Hierotheo altùm siluere. E recentioribus Joannes Mariana in medio se continuit, ferè autem, & è transverso damnans affirmantem sententiam, his nempe verbis lib. 4. cap. 3. *Sunt qui Hierotheum cognomento* divinum, *Dionysii Areopagitæ magistrum, scribant, ex Hispania, ubi ortus erat, & ubi rempublicam moderabatur rebus gerendis præfectus, idoneusque, à Paullo Apostolo deductum peregrinationis comitem. Quam opinionem refellunt alii, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate.*

394. Inter eos autem, quos Ambrosii Moralis auctoritas egit transversos, Pseudo-Dextrum Toletanum non injuriâ appellamus. Hujus enim vestigia relegit is revera, tot licèt videri voluerit sæculis eum præcessisse, cùm in Chronico ad annum Domini LXXI. sic scripsit: *S. Hierotheus natione Hispanus, quem à Paullo conversum discipuli sui Dionysii gloria clarum fecit, ad Hispanias se contulit, priùs Episcopus Atheniensis, pòst Segobiæ in Arevacis Episcopus sanctitate mirandus habetur.* Quæ quidem in eodem cerebro natus Luitprandus sic ampliavit [a]: *Macer* (D. Laurentius Ramirez *Sacer* adnotavit ad oram suæ editionis) *Hierotheus Hispanus, Emporitanus, olim sub Imperatore Tiberio Tarraconensis gubernator perrexit anno* XLV. *Cyprum, ubi Paullum audiens, conversus est ad fidem, & eum sequutus.* Dextrum, cum ejus consecraneo Luitprando, jam rei auctores laudant omnes ii, qui post publicationem eorum in lucubrationibus suis locum hunc tetigere.

a *Adversario* 136. aliàs 210.

395. Sed falsa hæc & commentitia esse testimonia, cùm ex iis quæ propriis locis de utroque horum pseudo-historicorum dicenda sunt, tum interim è duobus hìc extra dubitationis aleam ponendis, idoneisque testibus & argumentis apertissimè confirmandis; necnon & simul Atheniensem Hierotheum fuisse, non Hispanum, facilè ei, qui non contendere, sed verum discere amat, persuadebimus. Alterum est, laboràsse in æquivoco, falsumque aut nimiùm credulum Moralem fuisse, à quo ad alios vana hæc persuasio descendit; alterum deinde, Hierothei patriam necessariò fuisse Athenarum urbem.

396. Priorem partem non temerè assumpsisse nos probandam, lectum historiæ Moralis caput 12. libri 9. & accuratè examinatum, cumque aliis, quorum testimoniis utitur, collatum auctoribus, manifestum faciet. Paullum scilicet Apostolum refert convertisse in Hispaniis, ac secum portàsse Hierotheum, eximiæ doctrinæ atque ejus sanctitatis virum, ut & postea inditum fuerit ei *divini* cognomentum, qui Dionysium Areopagitam cœlestia illa, quæ in literas retulit, mysteria docuerit. Nec nisi prolixè admodum referri posse quæcumque Græci auctores, qui commentariis suis explanaverunt Dionysii hujus libros, de Hierothei doctrina exaggeratè loquuti sunt. *Quorum* (subjungit Latinè nunc sonans) *auctorum grande est testimonium, quibus sanè proclive fuit argumento Græci nominis civem Græciæ Hierotheum adscribere, nisi rei evidentia coëgisset eos nostratem profiteri. Hi enim illi sunt, qui affirmant Hispanum fuisse, & à Paullo in Hispania conversum, & in comitatu perductum. Idem scribit Simeon Metaphrastes, apud quem tamen, necnon & in quibusdam ex his, quos diximus, Græcis ad S. Dionysium commentariis, per errorem Philotheus audit. Ast in aliis, præcipueque in eorum vitis, atque iisdem S. Dionysii operibus, Hierotheus (quod debet) appellatur. Cumque Metaphrastes aliique affirmaverint hunc esse, quo tempore ad Christum Paulli operâ conversus fuit, præfectum; verosimile est alio nomine tunc vocatum. Hierothei quippe nomen Græcum est, Deoque dicatum hominem, aut simile aliud, significat. Quod quidem potuit ei, cùm promeruisset, proprieque accommodaretur, imponi.*

397. Dedimus hucusque ex vernaculo Latina scriptoris eximii verba, qui si cum bono hìc dormitavit Homero, nihil in eo passus non humanum videri debet. Philotheum nempe, cujus mentio est apud Metaphrasten, unum eundemque cum Hierotheo existimavit; unde & ipse errore lapsus fuit, & alios errare fecit in asserendis Hierothei natalibus. Audi sis Metaphrastis narrationem in commentario *De certaminibus, laboribus, peregrinationibus, & consummatione sanctorum Apostolorum Petri & Paulli.* quem Latinum habes apud Surium [b]: *Illam autem* (hospitem S. Paulli fœminam intellige, quæ verba hæc: *Paullus Christi præco* in S. Apostoli fronte viderat) *propter visionem insperatam invasit & voluptas & timor; & lacrymis plena procidit ad pedes Apostoli, & catechesi ab eo instituta, primùm quidem suscipit baptismum appellata Xanthippe; postea autem Probus ejus maritus, qui erat notus Neroni, deinde etiam* Phi-

b Tomo 3. *De vitis sanctor.* 29. Junii.

Philotheus Præfectus, & deinceps omnes qui illam habitabant regionem. Hæc ille tantùm de prædicatione Paulli in Hispania.

398. Metaphrasten hujus historiæ auctorem laudat Surius. An autem ejus, an alterius sit, nec ipse Leo Allatius V. Clariss. optimus ac doctissimus senex, mihi dum viveret admodum charus, in dijudicandis Simeonis operibus, dispungendisque Metaphrastei hujus magni operis *De vitis Sanctorum* partibus, quæ alium parentem, vel quæ ipsum liquidò habuerunt auctorem, curiosissimus, quicquam nos docet [c]. Alibi autem nusquam hujus rei aut Philothei conversionis vestigium reperio; nec in Oecumenio ipso, cui aliquam hujus historiæ mentionem idem Morales tribuit. Nullam quippe is facit, nec aliud quàm in commentariis ultimi capitis Epistolæ ad Romanos desiderium Paulli Hispanos invisendi, & amorem, quo erga eos accendebatur, exponit; ne dum ut quicquam de ejus rebus in Hispania gestis referat. Scio hujus historiæ Vasæum meminisse in *Hispaniæ Chronico*, adductis Jacobi Fabri Stapulensis è *commentario in Epistolam ad Romanos* verbis, qui Faber Sophronium laudat Hierosolymitanum Patriarcham, ejus rei, conversionis nempe Xanthippes, Probi, & Philothei, auctorem. Sed fortè Sophronii nomine hunc ipsum commentarium, qui Metaphrastis aliàs creditur, inscriptum vidit Faber, aut fortè Sophronii esse suspicatus est cum Possevino, Vossio, & Margarino Bignæo, qui hunc edidit in *Bibliotheca SS. PP.* volumine septimo. Quod minus credit Labbeus in dissertationibus historicis *De scriptoribus Ecclesiasticis*, in Sophronio. [d]

c Diatribe *de Simeonibus*, pag. 80. & sequentibus.

d Tom. 2. pag. 367.

399 Demus tamen id Metaphrastæ, seu alii qui rei auctor sit. Idcircò ne Philotheus præfectus à Paullo in Hispania conversus, Hierotheus ille erit à Dionysio discipulo tot evectus in cœlum laudibus? Inadvertenter id Morales credidit, magnoque sui erroris augmento conatus est Metaphrastis propriam lectionem corrumpere; Philotheum inde, qui erat, expellens, & Hierotheum substituens. Vides quàm vanus & crassus error hominis aliàs diligentissimi admissus semel, auctorisque sui existimatione suffultus, in testimonium rei aliis suffecerit, sensimque in communem, ut jactatur, Hispanæ gentis traditionem percrebuerit. Hoc unico fundamento ruinoso & labili nititur hæc magna moles. Huic superædificata sunt hagiologorum Morale recentiorum omnium de Hierotheo Hispano testimonia: aut dent nobis antiquiorem, cui res in mentem venerit, sive qui literis eam consignaverit. Planè ut Philotheus & Hierotheus in unum coagmententur hominem, à Dextro [e] & ejus assecla Juliano [f] (de quo & noster aliquando erit sermo) haud facilè obtinebimus.

e Ad ann. LXIV. n. 4. ad ann. XCI. n. 6. Braulioneque in *Addition.*

f In *Chronico* n. 21. & 27. & *Adversario* 202.

400. Nunc satis erit nobis Moralem, quem honoris semper causâ nuncupamus, deceptum similitudine utriusque inter se nominis, Hierotheum Hispanâ donâsse origine, ex eo solùm quòd Philotheum in Hispania conversum à Paullo Apostolo apud Metaphrasten legisset. Quod incogitanter dictum sic tamen novioribus placuit, tamquam si auditori alicui suo Pythagoras rei auctor fuisset. Ecquidem hanc historiæ, ut sic dixerim, bullam, temerè natam, temerè auctam, quam nondum aliquis seriò agens exsufflaverat, nec ideo minùs in aërem, qui latebat, paullò pòst abituram, logodædalus suscepit noster Toletanus, qui Dextrum, cæterosque hujus fidei chronographos, finxit, fovere, solidare conatus est, nativæque vanitati, quantum vanus potuit, eripere. Successitque ei res prosperrimè. Postquam enim sub Dextri nomine, qui existimatus fuit, & adhuc obstinatè colentibus est, verus Dexter, Hierothei lecta fuit Hispana origo, quasi trabali clavo firmatum nonnullis visum est, quod vagus rumor nullo certo, aut saltem idoneo auctore, passim vulgaverat.

401. Nullo inquam idoneo auctore: cùm argumentum alterum, quo ausus fuit Morales ex Sancti Dionysii scholiastarum auctoritate, quibus attribuit, quod improbatum imus, de Hierothei origine Hispana, haud minus vanum sit. Nam ex duobus Dionysii operum paraphrastis, Maximo nempe & Georgio Pachymere, quos notos habemus, nemo id affirmâsse legitur. Nec item Georgius Syncellus in *Encomio* ejusdem *Dionysii*. Quorum alicuius si testimonium aliquod huc pertinens oculis hausissent, non verò alicui vano rei auctori fidem adhibuissent, Morales, & qui validè suscepit hanc ipsam originem defendendam Bivarius, dubio procul verba illius, quæ tantum Hispaniæ decus stabilire idonea erant, nobis non invidissent. Hoc argumento ducti frequenter jam dicto Moralis, & horum S. Dionysii commentatorum, quæ nulla sunt, jactatis testimoniis fidem abrogant, etiam hi [g] apud quos adhuc Hispaniensium Hierothei natalium, vel ex uno Pseudo-Dextri Chronico fides constat.

g Martinus de Roa *hist. de Ecija*. lib. 2 c. 4. Didacus Colmenares *hist. de Segobia*. c. 4. §. 6. Thomas Tamajus *Verdad de Dextro* Nov. 3.

402. Hucusque vidimus vanæ traditionis fontes, & Hierotheum nullo probationis genere, nulla vel levissimi argumenti specie nostrum fingi. Sed neque satis hoc est, nisi urgeamus, nec potuisse nostrum esse. Hierotheum Athenis Areopagitam fuisse agnovit *Menologii* auctor, *Menea* verò, & *Semestre* alterum *Vaticanum*, nonnisi unum pronunciant ex novem senatoribus, qui in Areopago Athenarum urbis jus dicebant. Nec ideo hi Areopagitam negâsse credendi sunt auctores: in Areopago etenim Areopagitis tantùm locus erat. Culpandi tamen sunt erroris in assignando Areopagitis numero, qui nullo certo numero fuere. Novenarius autem ille non Areopagitarum, sed Archontum fuit. Magistratum sic appellabant, quem gerebant quotannis. Archon, Rex, Polemarchus, cum sex Thesmothetis. Ex his, qui in hoc magistratu laudabiliter se gessissent Areopagitæ in perpetuum creabantur; qui ordo fuit judicum amplissimus & sanctissimus. In magistratum verò Archontum (novem illos ita nuncupabant) qui

Areo-

Areopagiticì velut seminarium fuit, non alii quàm cives Athenienses ex utroque parente, à tertia usque generatione, iique meritis in rempublicam, censuque idoneo præditi, allegebantur. Idque ab antiquo tempore usque ad id, de quo nunc quærimus, hoc est Athenarum urbis Romano jam Imperio obnoxiæ, Dionysiique ac Hierothei ætatem, duravit. Tantum abest ut Hierotheus alienigena in Areopagitarum collegium cooptari potuisse videatur. Singula si liquidò confirmabimus idoneis auctoribus, reponere nihil, credo, habebunt adversarii, præter Dextri & Luitprandi nomina, hoc est merum phantasma.

403. Plutarchum in Pericle audiamus. Docebit nos in primis Areopagitas nonnisi ex Archontibus creari. Καὶ ταχὺ θεωρικοῖς καὶ δικαστικοῖς λήμμασιν, ἄλλαις τε μισθοφοραῖς καὶ χορηγίαις συνδεκάσας τὸ πλῆθος ἐχρῆτο κατὰ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ἧς αὐτὸς οὐ μετεῖχε, διὰ τὸ μήτ' Ἄρχων μήτε θεσμοθέτης, μήτε βασιλεὺς, μήτε πολέμαρχος λαχεῖν. Αὗται γὰρ αἱ ἀρχαὶ κληρωταί τε ἦσαν ἐκ παλαιοῦ, καὶ δι' αὐτῶν οἱ δοκιμασθέντες ἀνέβαινον εἰς Ἄρειον πάγον. Idest: *Et brevi theatralibus & judicialibus sportulis, atque aliis mercenariis donis & largitionibus corrupta plebe usus est* (Pericles) *adversus Areopagi curiam, cujus ipse pars non erat, quòd nec Archon, nec Thesmothetes, nec Rex, nec Polemarchus sortitò cooptatus esset. Hi enim magistratus sortitò antiquitus creabantur, & per hos, postquam probati fuissent, in Areopagum ascendebant.* Quod & Pollux docet lib. 9. cap. 38. ubi de Atheniensium foris, & Georgius Pachymeres in proœmio ad opera S. Dionysii his verbis ex Græco Latinis: *Non enim cujusvis erat inter Areopagitas censeri; sed quem multa sapientia, & proba vita, & in omnibus culpæ vacatio ad tantam evexerat dignitatem. Siquidem Athenis ex novem principibus constitutis* (Archontes intellige) *oportebat esse Areopagitas; quorum numerus ad unum & quinquaginta extensus fuit.* Hæc Pachymeres. Idemque Maximus in prologo suo ad eadem opera ex Androtione id probans in *Atticorum* 11. Iccircò Plutarchus in Solonis vita ex annuis magistratibus constitisse hunc dicit Areopagitarum senatum.

404. At in Archontum seu Thesmothetarum ordinem non asscisci alienigenas Julius idem Pollux testis est eodem lib. 9. cap. 8. [h] Qui de examine seu discussione super his habenda, qui ad hunc magistratum vocari poterant, Ἐκαλεῖτο (ait) δέ τις θεσμοθετῶν ἀνάκρισις· εἰ Ἀθηναῖοί εἰσιν ἑκατέρωθεν ἐκ τριγονίας, καὶ τῶν δήμων πόθεν· καὶ εἰ Ἀπόλλων ἐστὶν αὐτοῖς πατρῷος καὶ Ζεὺς Ἕρκειος· καὶ εἰ τοὺς γονέας εὖ ποιοῦσι· καὶ εἰ ἐστρατεύοντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος· καὶ εἰ τὸ τίμημά ἐστιν αὐτοῖς. *Erat autem quædam Thesmothetarum discussio appellata: an scilicet ex utroque parente à tertia usque generatione Athenienses essent, & ex quibus populis; an Apollo esset illis patrius, & Jupiter Herceus; an parentibus benefacerent; an pro patria militarent; & an censum idoneum haberent.* Pertinet huc Demosthenes in appellatione contra Eubulidem extrema, ubi probare nititur se utrimque esse Atheniensem, & Apollinis patrii & Jovis Hercei habere gentiles. Fuit, nec diffiteor, aliquando, ut ex Archontum senatu non crearentur Areopagitæ. Philochorus lib. 3. *Atticorum*, qui sub Antiocho Magno (ut Vossio videtur [i]) vixit, de eo nos docet. Maximi verba sunt è prologo nuper laudato: *Postea pluribus* (præter Archontas) *concessus fuit Areopagi senatus, id est ex viris illustribus quinquaginta & uni; sed nobilibus tamen, ut diximus, ac divitiis vitæque modestiâ excellentibus, sicut Philochorus in tertio Atticorum narrat.*

h Aliàs 6.

i *De hist. Græcis.* lib. 1. cap. 18.

405. Attamen ex non civibus seu peregrinis allegi potuisse Areopagitam qui dixerit, Atheniensium mores & ingenium minùs noverit. Et Himerius Sophista, qui sub Imperatoribus vixit, Plutarchi & Sexti philosophorum, quos laudat [k], ætate posterior, apertè id ipsum confirmat. *Quare dimittite mihi* (ad Atheniensis senatus patres ait [l]) *vestro decreto filium, & dein vocem illam liberalem, seu vindicationes secundum libertatem acclamate, ut tanquam Atheniensis* (quod est ac si diceres liber) *apud nos & dicat & scribat, &, si dii velint, etiam in republica honores assequatur.* Hactenus ex Schoti interpretatione. Nec extra rem est quòd Athenienses adeò sibi in civitate sua placuerint, ut majores suos αὐτόχθονας, hoc est, *ibi natos*, nec aliunde gentium delatos, crederent; de qua re plena sunt Græcorum commentaria [m]: atque adeò in civem non alium admitterent, nisi qui ob strenuam populo navatam operam civitate Atheniensi donari meruisset, uti Demosthenes oratione *in Neæram* docet.

k In *funebri laudatione filii* apud Photium cod. 243. columnâ editionis Græco-lat. A. Schoti. 1114.

l In *Areopagitica* apud eundem Photium col. 1110.

m Plato in *Menexeno*. Demosth. in *orat. funebri*. Themistius *orat.* 19. Lycurgus *orat. adv. Leocratem*. Thucydides lib. 6. in *orat. Periclis*. Æschines *epist.* 11.

406. Duravit quidem hæc species reipublicæ, iidem magistratus, eædem leges, eadem Archontum & Areopagitarum existimatio, eo etiam tempore, quum Atheniensibus non fuit omnino libera respublica, sed Romanis obnoxia. Adrianus Imperator Athenis Archon fuit, Spartiano [n] & Phlegonte Tralliano auctoribus. Quò & Dio trahendus est, cujus verba Latina dabimus ex lib. 59. *At Dionysia, defunctus maximo apud eos* (Athenienses) *magistratu, patriaque veste indutus, magnificè celebravit.* Gallienus quoque, cùm de eligendo alio Imperatore milites deliberarent, *apud Athenas Archon erat, idest, summus magistratus* (ait Trebellius Pollio [o]. Idem *Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero*. quæ ejusdem Pollionis verba sunt. *Etsi enim Romani dominarentur* (ait Maximus [p]) *tamen Athenas & Lacedæmoniam propriis uti legibus sinebant. Unde adhuc apud Athenienses magistratus Areopagitarum munere suo fungebantur.*

n In *Adrian.*

o In ejus vita.

p In *prologo ad Dionysii opera.*

407. Scio ex isto nuper adducto testimonio Trebellii Pollionis quicquam deduci adversus nos posse; tanquam Gallieni ævo Archontes jam non ex civibus necessariò crearentur. Ea enim sunt ejus verba: *Cùm tamen sibi milites dignum Principem quærerent, Gallienus apud Athenas* Ἄρχων *erat, idest, summus magistratus, vanitate illa quâ & civis adscribi desiderabat, & sacris omnibus* inter-

intereſſe ; quod neque Adrianus in ſumma felicitate , neque Antoninus in adulta fecerat pace . Et poſt pauca : *Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero , contemptâ propè republicâ* . Archon ergo , ante quàm civis, fuit Gallienus ; aut ſaltem etiam civitate donatis patebat hujus magiſtratus honos: quod ipſum allubeſcet de Hierotheo conjectari, Archonte priùs ex alienigena civitate donato , & ex Archonte Areopagitâ. Sed , ſi verum amamus , exemplum Adriani Cæſaris plus ad nos pertinet, Hierothei ferè æqualis, quàm Gallieni tertii ſæculi Imperatoris . Vides autem quòd Adrianus etiamſi Archon aſcitus fuiſſet declinante jam in adulationem veteri obſervantia ; adeò uti auſus non fuit muneris prærogativâ , ut ſacris Athenienſium intereſſe noluerit ; uti Pollio animadvertit, contrarium tribuens impotentiæ Gallieni , quæ forſan fuerit & ſequentium temporum corruptela .

408. Sed ſi vera lectio hujus eſt, & non altera hęc pręferenda , *qua & civis adſcribi deſideravit* , Gallienus , ante ſcilicet quàm , & ut Archon, jure creari poſſet, Imperatorum rerum dominorum exemplo nil promovemus ad id quod privatis licuit. Hierotheum verò Hiſpanum nullâ inter Athenienſes & gentem ſuam commercii aut fœderis commendatione ſubnixum, diverſę,tamque longè poſitæ nationis, alteriuſque linguæ hominem, Athenas ſic proſperè inſediſſe , ut & civis, & Archon, & Areopagita creari mereretur, planè mira ſic eſſet res, ut graviſſimis etiam auctoribus id ita contigiſſe affirmantibus vix haberemus fidem . Quid autem deficientibus omnis generis teſtimoniis, quæ fidem aliquam ſibi concilient, exarmataque & ſufflaminata Moralis noſtri argumentatione, facere debebimus?

409. Excipiunt tamen ex Luitprando [q] Hierotheum Emporitanum fuiſſe in Hiſpania, hoc eſt originis Gręcæ , immo & Athenienſis: nam *Emporium*, ſeu *Emporię*, in ora Hiſpaniæ Tarraconenſis maritima ędificata urbs, ex una parte Gręcorum Phocenſium colonia fuit, ut ex Livio conſtat [r] , ex altera Hiſpanorum indigetum. *Phocis* autem , ſeu *Phocea Æolidis* , Athenienſium & ipſa colonia, ut jactatur [s] . Plures enim deduxiſſe in Aſię continentem Athenarum juventutem , vel Auſonius in hujus urbis elogio teſtis eſt, ne Gręcis utar:

Unde per Ioniæ populos & nomen Achæum
Verſa Graja manus , centum ſe effudit in urbes

ac de Athenienſibus diſertè Seneca in *Conſolatione ad Helviam matrem* cap. 6. *Athenienſis in Aſia turba eſt.* Ex quibus teſtimoniis à nobis allatis ſibi ad adſtruendam falsò fidem validum ſurgere munimentum crediderint , qui pro his nugis tanquam pro aris digladiantur ſociſque. Quum Luitprandum audis, meram veri olim hiſtorici Longobardi umbram, ſive nomen tantùm falſis quibuſdam vaniſſimi hominis cogitationibus adſcriptum velim intelligas , qui fortè adhuc ignarus es chimærę hujus apud nos graſſantis, quam exarmabit, ſpero, hic idem noſter , cum eò pervenerit, commentarius.

410. Dexter utique de Hierothei patria urbe nihil novit , contentus Hiſpanum dicere . Cujus ſilentium ne officeret adeò novę, ac ferè incredibili, Hiſpani hominis Athenis Areopagitę creati pſeudo-hiſtorię, quęrendus omnino fuit cautiori opera modus leniendi hanc aſperitatem , videlicet Gręco-Hiſpana urbs , unde ortus Hierotheus origine gentis Gręcus, ac, ſi Deo placet , Athenienſis , & munerum ſuę antiquę gentis & urbis confirmaretur capax . Huic expediendę rei confictum eſt Luitprandi hoc , ut vocat, *Adverſarium* , quod ſic edidit Thomas Tamajus: *Macer Hierotheus Hiſpanus Emporitanus , olim ſub Imperatore Tiberio Tarraconenſis gubernator, perrexit anno* XLV. *Cyprum , ubi Paullum audiens converſus eſt ad fidem, & eum ſequutus eſt*. Sed hic auctor ejus notę vel apud eos eſt, quibus verus auctor eſt , ut Hierotheum ex ea Gręcorum colonia oriundum eſſe minimè ei credant , immo *Aſtigitanum* [t] , hoc eſt è Bęticę provincię colonia *Aſtigi*, ſive *Auguſta Firma* (hodie *Ecija*) ſeu mavis *Urgabonenſem* [u], ex oppido ejuſdem provincię *Arjona* , potiùs exiſtiment . Quibus ultimò dictis natalibus favere voluit planus ille , qui Auli Hali verſibus hiſtoriam conſpurcavit Hiſpanam, &, quod magis dolendum eſt , ſacram . Videri poteſt Joannes Tamajus in *Martyrologii Hiſpani* tomo 5. ad diem IV. Octob. Ipſe etiam pſeudo-hiſtoriæ tenor è Dextro & Luitprando concinnatus parum arridet noſtris, eorum etiam auctorum ſacramento addictis, hiſtoricis. Ajunt illi converſum à Paullo Apoſtolo Hierotheum , Cypri nempe, quod adjungit Luitprandus. Hiſtoricis autem noſtris, vel in Hiſpania, vel potiùs Athenis ipſis, placet [x].

411. Inveriſimilia hęc omnia ſunt. Converſioni namque Hiſpanienſi , cui anſam dedit in Philothei & Hierothei confuſione Moralis error, manifeſtè reſiſtit, Hierotheum tranſeunti ex mortali ad cœleſtem vitam Deiparę Virgini adſtitiſſe, uti diſcipulus Dionyſius retulit [y], qui tranſitus contigit omnino antequàm Paullus Apoſtolus, ſi quando venit, in Hiſpaniam veniret, & Hierotheum ad fidem, quod hęc affirmat pars, converteret. Athenis verò id non contigiſſe ſilentium evincit Lucæ [z], cui converſionem Dionyſii referenti nullatenus excidiſſe credendum eſt Hierothei, tanti viri, atque ejuſdem Dionyſii pręceptoris, ſimilem ad Euangelii ſacramentum evocationem . quod prudenter conſiderat ſacrę Scripturę interpretum decus Joannes Lorinus [a] . Quare animi pendent cordatiores è noſtris auctores [b] . Non minus impeditam ingrediuntur viam , qui cum Luitprando id in Cypro factum contendent. Nimirum ſi huic aures damus , priùs Tiberii tempore Hierotheus Tarraconenſis fuit gubernator , atque inde Cyprum veniens, ab commorante ibi tunc temporis Apoſtolo ſuſceptus eſt in gremium Chriſtianę religionis . Quę ejus converſio vel fuit ante geſta Athenis munera , & in his Areopagiticum , vel poſtea . Neutrum dixerit qui non Pſeudo-Luitprandi habebit

q *Adverſario* 210. editionis Thomę Tamaji.

r Lib. 34.

s Ferrarius aſſerit in *Lexico geographico* , ex neſcio quo auctore.

t Ita Marieta lib. 22. *De las ciudades de España* . Valdes *De dignit. Reg. Hiſp.* cap. 6 Roa *hiſtor. de Ecija* lib. 2. cap. 4.

u Franciſcus Ruſ-puerta *Hiſt. Eccleſ. de Jaën* 2. parte. Bilches *Santos de Jaën* par. 1. cap. 10. Ximena *en los Obiſpos de Jaën*. pag. 21.

x Padilla *Hiſt. Eccleſ.* parte 1. cent. 1. cap. 22. Tamajo *Verdad de Dextro*. novedad 3. fol. 94.

y Lib. 1. *De div. nom.* cap. 3.

z *Actor.* cap. 17.

a In *Comm.* ad hunc *Actorum* locum.

b Roa ubi ſuprà fol. 19. Joãnes de la Puẽte lib. 2. *De la cõven. de las Monarquias*, ca. 12.

bebit frontem. Neque enim Christianismo initiatus ethnica & superstitiosa munera suscepisse, nec Areopago jam addictus ad gubernandam in Hispania Tarraconensem sive urbem sive provinciam (quod non satis in Luitprando distinctum habetur) neque inde in Cyprum divertere potuisse credendus est.

412. MACRI etiam nomen, quo indagator inclytus antiquitatis Luitprandus Hierotheum appellavit, eam excitat mihi suspicionem, lapidem aliquem nomine isto *Macri*, & prę fecturę honore inscriptum fuisse alicubi ab eo visum, & occasionem inde arreptam confingendi & compingendi binominem, qui nusquam fuit, mortalem; quo genere prodigiorum solet is, & alii ejusdem parentis filii, credulorum oculos ludificari. Nec quod aliàs legi notant Luitprandi editores, *Sacer* scilicet, *Macri* loco, statim ut typorum sphalma contemnendum est, cùm Julianus, alterum hydrę istius fabulatricis caput, Luitprandi germanus frater è ficulneo parente, confirmare hanc lectionem videatur mihi alicubi dicens [c]: *Sacer, & ante eum Petrus, Clemens, Timotheus, & quotquot inviserunt Hispanias, inviserũt sepulchrum beatissimi & sancti Jacobi*. Sed nimiùm jam hę nugę nos detinent. Quibus tales eę non videbuntur, permittemus dolere vehementer (quod non unus è nostris facit) [d] de vita S. Hierothei à discipulo Dionysio scripta, quam sibi è Furnensis nescio cujus monasterii bibliotheca exscribi desiderare se, ad Albertum quendam monachum scribens falsus idem fingit Julianus [e], jam nunc deperdita, cujus tamen, uti laudatæ in commentariis Dionysii Gręcis, recordatur Lilius Giraldus dial. 5. *De poëtis* [f].

c *Chron.* nu. 24.

d Roa ubi suprà fol. 78. Bilches dict. cap. 20.

e *Epist. præambula ad Chron.*

f Pag. 208.

CAPUT XX.

Idem quod in Hierotheo, ausos esse in GALENO *&* SERENO SAMMONICO *Hispanię tribuendis Pseudo-Haubertum ac Pseudo-Luitprandum. Galeno eventus quidam temerè adscripti. Hujus patria Pergamus: parens & avus Græci, & in Græcia.* SERENORUM *omnium Gallęciæ falsò adscripta origo. Crassissimi Pseudo-Luitprandi errores in utriusque Sereni Sammonici rebus disquirendis. Uxor Philippi Imperatoris* SEVERA, *non* SERENA. *Quintus medicus à Galeno laudatus diversus fuit à Quinto Sereno Sammonico. Galeni ætas.* SERENUS GRANIUS *Asiæ proconsul, aut* GRANIANUS, *non* GRAVIUS, *qui de Christianis ad Adrianum scripsit. Nomina propria hominum transire illibata in aliam linguam. Pręsumptio eorum qui Galenum è Bergamo Italiæ fuisse admiserunt, corripitur. Falsi quidam è Pseudo-Hauberti Chronico hujus sęculi scriptores seu viri docti Hispaniæ.*

413. PUDET, pudet me insumere operam in convellendis ab quorundam hominum mentibus, *quos* (ut Plinius loquitur) *nunquam leviter aut cunctis credendi saties* * *capit*, his, quas magno famæ nostræ malo admittunt, immo adorant, fabulis. Nisi tamen portenta hęc falsitatis & mendaciorum cæsis veritati expiamus victimis, perget de historiæ religione delusorum licentia & impunitas, unà & credulorum superstitio, (quod facit hactenus) triumphare velle. Nempe sub ea constellatione ipsa, quæ Dextrum, atque ejus continuatores, seu potiùs totidem ominosissima historię nostræ produxit monstra, formatum heri aut nudius tertius fuit Hauberti Hispalensis (ut videri voluit) monachi Benedictini Chronicon, quod quidem D. Antonius Lupian Zapata primus invenisse, commentariisque illustrâsse refertur, tandemque sub specioso titulo vulgari: *Poblacion Ecclesiastica de España*, duobus voluminibus Gregorius Argaïzius, Benedictinus & ipse monachus, cum commentariis, ut jactat, propriis in lucem edidit. Qualia autem, & quàm fæda hujus gangręnę mendacitatis ulcera sint, alibi erit prodendi locus. Nunc interim, quia res agitur hujus, quod percurrimus, temporis, ab uno (quod poteris) disce omnia, lector.

* Locus corruptus.

414. *Floret hoc tempore* (sic legitur ad annum CXL. Christiani jam sęculi) *Galenus medicus, natus Gallæciæ urbe Taraganica.* Audisti ne? Claudius Galenus, medicorum ille coryphęus, non quidem ex Asia Gręcanica, sed ex Gallęcia est Hispanię? Atqui audieram Pergamenum patriâ fuisse. Licebit ergo, hujus unius fide Hauberti, universę antiquitati, & Galeno ipsi mentitionem impingere? Licebit per eos utique, qui edere nobis hęc talia non contenti, propugnare ac tueri audent; chartis & famæ atque otio suo pessimè consulentes. Qui verò sapiunt, conjungere hanc cum aliis de Galeno dictis poterunt fabulis; nempe eum in Judęam profectum fuisse, ut Christi miracula examinaret, ibidemque mortuum fuisse; sive (ut Michaël Glycas refert [h]) in Mariam Magdalenam incidisse, eique referenti Christum sanâsse cœcum quendam, respondisse, ex cognitione, quam haberet, metallorum naturę potuisse id ei procedere; quę omnia in *Galeni elogio Chronologico* [i] Philippus Labbeus notavit. Galenum certè, quòd Pergami Asiæ, Attalicorum Ręgum olim regia, fuerit natus, Pergamenum dictum vel pueri sciunt. Ita vocant quique vel antiqui vel recentiores historici qui ejus meminere, Georgius monachus Syncellus Constantini ęvo in Chronographia [x], Anastasius Bibliothecarius in Historia [l], qui Galienum, & genere Pergamenum appellat, Eutropium [m] exscribens, Suïdas [n], Marianus Schotus [o], alii. Adjungam Hispanicum historicum ante non multos annos publicatum: auctorem scilicet Chronici anno Domini DCCCLXXXIII. scripti, quod sub Dulcidii Salmanticensis Episcopi nomine editum apud nos fuit. ubi hęc legimus: *Galienus medicus Pergamo genitus Romę clarus habetur*. Et qui à duobus sęculis, sive memoriam ejus habuerunt, sive vitam descripserunt, Raphaël Volaterranus [p], Jacobus Philippus Bergomensis [q], Andreas Laguna [r].

415. Sed non ne ipse palam sępiusque de Pergamo uti de patria, deque Gręca lingua uti de vernacula, loquitur? Prætermitto ea nunc

h *Annal. ab Orbe cond.* 3. parte pag. 231. edit. Græco-Latin. Parisiensis.

i Pag. 39. & 54. edit. Parisiensi MDCLX.

x Ad an. Mũdi MMMMMDCLXV. edit. Gręco-Latinæ Parisiensis pag. 353.

l Ad ann. Mũdi MMMMMDCLXV. pag. 18. edit. Paris. MDCXLIX.

m Lib. 10. *Hist.*

n In verbo Γαληνός.

o in *Chron.* ad annum Christi CXLVII.

d In Anthropologia.

q Ad annum CXLVII.

r In *Vita Galeni*, edita cum *Operum Indice* Venetiis apud Hier. Schotum MDXLVIII. in 8.

r *De composit. medicam. per genera* lib. I. cap. 13. ubi Attalum Pergami Regem, suum Regem vocat. & *De composit. pharmacorum secundum locos* lib. 2. ubi de nive Pergami frequenti, ac mox de atramento Pergameno.

nunc testimonia [r], quæ Pergami eum habitâsse, ac veluti propriam coluisse urbem, Gregorii Argaïzii judicio dumtaxat evincunt. Is enim Hauberti caussâ potiùs malè audire ab hominibus ratione utentibus, quàm sincerè ac eruditè de eo ferre sententiam, voluit. Quare hîc in ordinem reducendus est, & absurdissimi hujus mendacii defensionis exertè admonendus. Apertissimè Galenus Pergamum appellat non uno loco *patriam*. *De libris propriis* libelli primo capite: *Confestim urbe excedens in patriam properavi*. Et mox: *post reditum meum in patriam*. Et cap. 2. *Profectus itaque sum à Roma in patriam, completo jam septimo & tricesimo ætatis anno. Tres autem libelli à me scripti, ante quàm Smyrnam ex Pergamo Pelopis medici & Albini Platonici gratiâ proficiscerer, à quibusdam mihi redditi sunt*. Et statim: *Post eam igitur è Roma profectionem cùm tandem in patriam pervenissem, illic considens cum familiaribus versabar*. Et in *De anatomicis administrationibus* lib. I. *Porrò per id tempus adhuc in patria studebam Satyro, annum jam quartum in Pergamo agenti, cum Costunio Rufino, qui nobis divi Æsculapii templum exstruxerat. Quintus autem Satyri præceptor haud multò antè è vita excesserat*. Atque ideo Æsculapium Deum patrium alibi vocat [s], quòd in Pergamo is coleretur; quod & ex hoc Sereni Sammonici constat carmine de eodem Æsculapio, in præfatione libri metrici *De medicina*:

s *De propriis libris* cap. 2.

Qui colis Ægæas, qui Pergama, quique Epidaurum.

416. Avum item & proavum habuit Galenus [t] literis Græcis & artibus institutos liberalibus, patrem verò [u] Græcè doctissimum, pædagogumque & doctorem Græcæ eloquentiæ: quæ de Gallæciæ civibus quî dici potuere? Crevit ipse atque institutus est in lingua Græca [x], Hispaniam autem sic describit, ut longè posita & invisa solemus. *De alimentorum* enim *facultatibus* scribens, post Damascenas prunas secundum assignat locum iis, *quæ in ea regione, quam Iberiam ac Hispaniam nominant, proveniunt*. Quinimmo pro vera patria stant ii auctores, quos maximè colere ac sequi Hauberti editor Argaïzius debet soletque; Dexter scilicet historicorum antesignanus in Chronico suo, & auctor *Chronici Æmilianensis*, quod idem Argaïzius vidit. I nunc, & Galenum dic in Hispania ortum, Haubertumque veracem.

t Eodem libro cap. II.
u *De differ. pulsuum* lib. 2.

x Ibidem.

417. At quibusnam aliis argumentis verosimilia dixisse Haubertum Argaïzius comprobat? Absurdissimis, falsis, & indignis profectò quæ ab ore ejus prodeant, qui literas & libros tractat. Involvit nempe hoc fabulæ portentum cum inaniore adhuc fabula. QUINTUM SERENUM SAMMONICUM, medici libri metrici auctorem, Gallæcum ex Luitprandi testimonio (Luitprandus alter est è terræ filiis, in vanitatis gremio natus auctor, ut proprio loco admonebimus) Quintum esse illum fingit Galeni præceptorem, cujus ipse passim recordatur. Hunc quoque propinquum seu cognatum Galeni fuisse conjectatur ex nomine ipso *Galeni*, quod *Serenum* significat. Immo & ex eadem familia Serenorum Gallæcorum esse ait SERENUM GRAVIUM Asiæ proconsulem, qui ad Adrianum scripsit pro Christianis, Justino martyre & Eusebio testibus. Quocum in Asiam ad munus hoc gerendum proficiscente, Niconem propinquum eò se, cum Galeno filio, contulisse; non abludere à vero suspicatur. Somnia hæc sunt, ac refelli indigna, si non homines essent, quibus probari opus est solem existere.

418. De Quinto Sereno Sammonico (ut hinc exordiar, adscriptumque Hispaniæ scriptorem quoque hunc abdicatum dimittam) has effutivit nugas supposititius Luitprandus [y]: *Quintus Serenus, Quinti Sereni filius, ad quem scripsit S. Bacchius Justinus philosophus & martyr epistolam longam anno* CLVI. (*scripserat anno* CLIV. *ad S. Anicetum Papam*) *natione Hispanus, ex oppido Gallæciæ Samone, nunc vulgò* Samos, *unde dictus est* Samonicus. *Fuit, ut quibusdam placet, junioris Gordiani, qui vixit annis* XXXV. *præceptor; nec multò pòst à Caracalla jussus est occidi in balneo (creditur ut pater Christianus, cujus caussâ occissus credi potest) Fuit medicus celeberrimus. Multa scripsit* De medicina, *in qua plurimum excelluit. Ex hujus genere fuit Serenus martyr, & sancta Serena uxor Diocletiani Augusti: cujus neptis fuit etiam S. Susanna virgo & martyr, filia S. Gabini Martyris*. Item numero sequenti [z]: *Zenas & Q. Serenus Samonenses ex Gallæcia convenerunt Romæ Justinum; & licèt conjugati, reversi in Hispaniam utebantur officio catechistarum, ut ex Justino philosopho constat. Decessit Q. Serenus Samone in Gallæcia cum opinione sanctitatis anno* CLXV. *relicto filio adolescentulo, qui fuit egregius medicus, & virtutis ac religionis amantissimus. Dies senioris Q. Sereni dicitur fuisse* XIV. *Kal. Martii, illo anno. Medici duo filii Quintus & Marcus Sereni passi sunt sub Severo Alexandro. Item tertius & quartus Sereni passi cum aliis in Africa sub Diocletiano. Horum filii L. Serenus monachus familiaris Diocletiano, & Publius Serenus; Martyr in Africa hic, ille verò in Hispania, Sexti Firmii in Bætica passus est sub Diocletiano anno* CCXC. *Horum erat cognata Sancta Serena uxor Diocletiani. Serena uxor Imperatoris Philippi, mater fuit Serenæ uxoris Diocletiani*. Cacoëthem nugandi, aut potiùs de rebus tam sacris mentiendi! Sereni ergo tribus istis Ecclesiæ sæculis quotquot fuere, hos omnes si Pseudo-Luitprando Haubertoque aures damus, Gallæca dederit Serenorum propago.

y *Adversar.* n. 175.

z Adversario. 176. & 177.

419. Hæc fuit prorsus ludionis hujus, & aliorum ejus similium in fallendo mens & consilium, spoliare illustribus earum hominibus externas regiones, quos Hispaniæ adscribere, nominis æquivoci ductum sequentibus semel placuisset. Arrisit ergo *Samonici* nomen, quà *Serenus* appellatur, medicus auctor; visumque aptum, ut fingeretur ab oppido Gallæciæ *Samos*, uti gentile derivatum. Hinc Q. Serenus Sammonicus Hispanus è Gallæcia repentè factus. Eandemque profectò metamorphosin passus fuisset, si notus fabulatori, Samona Episcopus Gazensis, *Dialogi* cujus-

jusdam auctor *cum Achmete Sarraceno Machometano* circa ann. MCCXXIX. conscripti, volumineque 4. *Bibliothecæ SS. PP.* exstantis. Sed ne is Q. Serenus Sammonicus sterilis apud nos vixerit, advocatum iri ad angulum hunc Hispaniæ oportuit nostræ quicquid *serenum* in toto unquam fuit historiæ illius temporis cœlo, hoc est quicquid *Serenorum* usquam vixit, aliquáve commendatum laude floruit. Agedum, singula consideremus capita, bipedumque insulsissimum tot ferè mendaciorum, quot verba effutivit, arguamus.

420. *Quintus Serenus; Q. Sereni filius, ad quem cum remisisset S. Bacchius Justinus philosophus & martyr epistolam longam anno* CLVI. &c. Et postea: *Zenas & Q. Serenus Samonicus ex Gallæcia convenerunt Romæ Justinum; & licèt conjugati, reversi in Hispaniam utebantur officio catechistarum, ut ex Justino philosopho constat.*] Obfirmatus præpostero consilio Serenos omnes in cinnum colligendi, & urbe Gallæca donandi, recordatus fuit S. Justini martyris epistolam ad Zenam & Serenum *De vita Christiana* inter cætera ejus exstare opera, de cujus fide Bellarminus dubitat. Hunc eundem esse cum *Sereno Sammonico* fingit, qui in scriptis gentilicam superstitionem ubique prodit; nam & Phœbum & Æsculapium in limine invocat suæ medicinæ; de ea quoque in aliis scriptis egit, quorum apud Macrobium [a] Arnobiumque [b] memoria exstat; necnon frequenter in isto opere magicæ artis remediorum cum aliis illius ævi & sequentis medicis Alexandro Tralliano, Aëtio, Marcello Empyrico, usum commendat, observante ad ultimam Amstelodamensem hujus operis editionem erudito viro Roberto Keuchenio. Egregium sanè Justini de vita Christiana auditorem, & Gallæcæ Christianitatis catechistam! quem diu post Justini martyrium sub Marco Antonino Imp. philosopho transactum, Caracalla cœnantem occîdit [c], Arnobius inter alios gentilicæ historiæ scriptores, quorum testimoniis ad refellendas gentium persuasiones utitur, laudat [d]; quique in libris *Ad Antoninum* [e] (eumdem credo illum qui Justinum neci dedit) tot superstitiones literis consignavit. Præterea S. Justinum martyrem *S. Bacchium Justinum* falsò appellat, qui non *Bacchius* proprio nomine, sed Prisci filius, Bacchii nepos fuit, uti de se ipse refert *Apologetico ad Antoninum*, & ex eo Eusebius lib. 4. *Hist. Eccles.* cap. 12. aut *Prisci Bacchii* filius, quomodo apud S. Hieronymum legitur [f]; ubi, & in Honorio Augustodunensi [g] fortè subrogandum sit, *patre Prisco Bacchii*. Certè nullus ex antiquis Justini laudatoribus aliud ei nomen præter id, cum *philosophi* additione, attribuit; quorum testimonia collegit Petrus Halloïx in *Illustrium Ecclesiæ Orientalis scriptorum* volumine altero.

421. Prosequitur Luitprandi larva: *Scripserat* (Justinus nempe) *ann.* CLIV. *ad S. Anicetum Papam.*] Inclytus nempe martyr in ea *ad Zenam & Serenum epistola* hæc habet: *De quorundam, prout eorum fert præsumptio, institutione & disciplina &c. in epistola ad Papam perquam diligenter & accuratè disserui*. De hac docere nos voluit nugivendulus, ad Anicetum scriptam esse Romanum Papam. At quidem stylus ejus temporis planè respuit *Papam* absolutè de Pontifice dici Romano: quod Baronius vidit. Nec Anicetus Ecclesiæ præfuit usque ad annum CLXVII. Tantum abest ut ad eum anno CLIV. Justinus scripserit, quo anno sedisse Hyginum annales Ecclesiastici nos docent.

422. *Natione Hispanus ex oppido Gallæciæ, vulgò* Samos, *unde dictus est* Samonicus.] Data nempe fuit fabulatori occasio de Sammonici patria ludendi, ex quo nescire se fatentur docti viri [h], undenam Sereno id contigerit nomen. Ecquidem corruet planè nostri etymon, si *Sammonicum*, quomodo in quibusdam Macrobii & Arnobii MSS. codicibus reperitur, cum duplici *m*. non *Samonicum*, quod aliàs vulgare est, præferre libeat. Gallæcæ autem urbis *Sami*, aut *Sammi*, nulla apud antiquos mentio. Nec ideo quia ignoramus nominis caussam, temerè fingenda est, aut fingenti auscultandum. *Samonium Cretæ* promontorium Straboni [i], Melæ [k], Plinio [l] laudatum scimus. Unde potiùs quàm à *Samo* insula Ægæi maris, à qua *Samius* planè diceretur, appellanti *Samonicum*, faciliùs credemus.

423. *Fuit (ut quibusdam placet) Junioris Gordiani, qui vixit annis* XXXV. *præceptor. Nec multò post à Caracalla jussus est occidi in balneo. Creditur ut pater Christianus, cujus caussâ occisus credi potest. Fuit medicus celeberrimus. Multa scripsit de medicina, in qua plurimum excelluit.*] Quæ quidem propria parentis sunt, filio attribuit. At ea distinxerunt apertissimè Spartianus & Capitolinus. Quem quidem Caracalla occîdit cœnantem (non in balneo) is pater Sammonicus fuit, non junior, qui Caracallæ tot supervixit annis, & Gordiani fuit præceptor. Hic ipse est qui medica arte excelluit, ejusque artis opera reliquit, non filius. Spartianum audi: *Occisique nonnulli* (in vita Caracallæ ait) *etiam cœnantes, inter quos etiam Sammonicus Serenus, cujus libri plurimi ad doctrinam exstant*. Idem in *Geta* Severi filio: *Sereni Sammonici libros familiarissimos habuit, quos ille ad Antoninum scripsit*. Præter enim vulgarem *Medicinæ* librum carmine scriptum, *Rerum reconditarum* opus tribuit Sereno Sammonico Macrobius [m]. Ad quod magis quàm ad medicum opusculum Spartianus per me respexerit. Meminit item Joannes Sarisberiensis lib. 8. *De nugis curial.* cap. 7. Sammonici Sereni temporibus Severi principis. Antoninum ne cui inscripti libri fuere, Caracallam ipsum intelligam, an M. Antoninum philosophum, qui eo triginta annis superior fuit imperandi ætate, ambiguus sum.

424. Planè hunc doctrinæ eximiæ virum alterius Sereni Sammonici, quo præceptore usus Gordianus junior fuit, parentem fuisse; docet clarissimè Capitolinus. *Sereno Sammonico* (in vita Gordiani ipsius junioris ait) *qui patri ejus* (Gordiano seniori) *amicissimus, sibi*

a Lib. 3. Saturn. cap. 9. 16. & 17.
b Lib. 6. Adv. Gentes.
c Spartian. in Caracalla.
d Lib. 6. Adv. Gentes.
e Spartian. in Antonino Geta.
f De scriptor. Eccles. c. 23.
g De scriptor. Eccles. cap. 24.
h Keuchenius vide in Prolegomenis ad Serenum.
i Lib. 10.
k Lib. 2. cap. 7
l Lib. 4. c. 12
m Lib. 3. Sat. cap. 9.

sibi autem præceptor fuit, minus acceptus & charus, usque adeò ut omnes libros Sereni Sammonici patris sui, qui censebantur ad LXII. millia, Gordiano minori moriens ille relinqueret. Neque hic ergo medica arte & libris clarus, neque à Caracalla occissus, quæ somniavit Luitprandus, qui & impiè de caussa mortis ejus, qui verè à Caracalla occisus fuit, Sereni senioris, adjungere non erubuit credi posse fidei caussâ eum occidi jussum; cùm ex Spartiano [n] compertum sit occisum eum jussu Caracallæ eò solùm quòd Getæ favisset partibus. Sed redeamus ad fabulam nostram.

n In vita Caracallæ.

425. *Ex hujus genere fuit Serenus martyr, & S. Serena uxor Diocletiani Augusti, cujus neptis fuit S. Susanna virgo & martyr, filia S. Gabini martyris.*] Serenum martyrem eum fortè intellexit, cujus historiam catalogo suo Petrus de Natalibus lib. 3. cap. 47. consignatam reliquit. De Serena Diocletiani uxore, & Susanna ejusdem Augusti nepte, consule sis Baronium [o].

o Tomo 2. ad ann. CCXCV.

426. Prosequitur Adversario 158. *Decessit Q. Serenus Samonicus Gallæciæ cum opinione sanctitatis anno CLXV. relicto filio adolescentulo, qui fuit egregius medicus, & virtutis ac religionis amantissimus.*] Occisum eum Romæ à Caracalla fuisse diximus, quòd Getæ partes fovisset; qui Caracalla anno Christi CCXII. sive CCXIII. imperare cœpit. Pietatem ethnicis hominibus temerè attributam illis vindicandum, quorum curæ id commissum est, libenter relinquimus.

427. *Dies senioris Quinti Sereni dicitur fuisse XIV. Kal. Martii illo anno.*] Habuisse quidem ob oculos videtur mihi nugivendulus noster Serenum martyrem, qui non XIV. sed VII. Kal. Martii ab hagiologis memoratur [p]. Facilis enim error in exscribendo auctoris exemplo. Nec quòd ille monachus, & sub Maximiano dicatur fuisse martyr, opponas, dummodo Serenus fuerit, & aptus nomine ad ludendam hanc fabulam: in quo te paullò inferiùs confirmabimus.

p Martyr. Rom. Galesinus hoc die. Equilinus lib. 3. cap. 147.

428. *Medici duo filii Quintus & Marcus Sereni passi sunt sub Severo Alexandro.*] Aut nihil video, aut impudentiâ suâ usus auctor est ad huc trahendum Serenos duos Origenis discipulos, quorum sub Severo Imperatore martyrii lib. 6. *Hist.* suæ cap. 14. Eusebius meminit. *Post Plutarchum* (ait [q]) *secundus ex Origenis discipulis martyr fuit Serenus, qui fidem quam acceperat, igne examinatam ac probatam exhibuit.* Et post nominatos alios, Heraclidem Heronemque, *præter hos quintus* (ait) *ex eodem auditorio Christianæ pietatis athleta Victor renunciatus est Serenus, priori illi cognominis,* &c. Hos nempe Quinti & Marci nomine appellatos voluit Luitprandus hypobolimæus. Quinti nempe, ut martyrem Christi, ac Origenis discipulum, ex Quinto Sereno Sammonico juniore, senioris filio, crearet; qui nempe Quintus Serenus tot annis post Severum erudivit in literis Gordianum, ut jam vidimus. Nec repugnat conjecturæ nostræ, quòd sub Severo Alexandro referat contigisse martyrium, qui alius à Severo prorsus fuit. Hæc enim alia est oscitantia ejus, qui ne quid, etiam volens, verum diceret, fatali quadam necessitate adigebatur.

q Ex Versione Valesii.

429. *Item tertius & quartus Sereni passi sunt cum aliis in Africa sub Diocletiano.*] Nisi in his respexerit ad aliquos Tertii & Quarti nomine appellatos martyres, qui nonnulli sunt in sacrorum fastorum tabulis [r], libenter fatebimur nostri abigei vestigia nondum hîc nos deprehendisse.

r Tertius M. 19. Octob. in Romana veteri, & apud Adonem. & 6. Decemb. in Romana. Quartus 10. Maii. 6. Aug. ibidem, & 5. Novemb. in appendice Adonis.

430. *Horum filii Lucius Serenus monachus familiaris Diocletiani, & Publius Serenus martyr: in Africa hîc, ille verò in Hispania Sexti Firmii in Bætica passus est sub Diocletiano anno CXC.*] Pergit omniscius vir Serenorum successionem pertexere, Tertiique & Quarti filios ait fuisse *Lucium Serenum* monachum, Sexti Firmii in Hispania, & *Publium* in Africa martyres. Undenam tagaces manus subripuerint *Serenum* illum *monachum* martyrem scire cupis? Equilinum Episcopum adi, & libri 3. cap. 147. *Serenum monachum* laudatum offendes sub Maximiano (Diocletiani collega) Sirmii martyrem, ex *Sirmio* enim celebri Pannoniæ urbe facta est ad nutum fabulatoris *Sexti Firmii* nota Hispaniæ urbs ad oram Bæticæ. Publius autem Africæ martyr quærendus est vel XIX. Februarii, vel secundo Novembris diebus.

431. *Horum erat cognata S. Serena uxor Diocletiani.* (de qua suprà dictum) *Serena uxor Imperatoris Philippi, mater fuit Serenæ uxoris Diocletiani.*] Stupiditatem an inverecundiam hominis aversabimur, qui Serenam sustinuit chartis illinere, atque huic familiæ inserere, quæ quidem Severa fuit nomine, ad quam scripsisse Origenem testatur Eusebius. Certè is Σεβήραν, Severam lib. 6. cap. 36. disertè appellat. Integrum nomen fuit *Marcia Otacilia Severa*, id quod ex pluribus nummis, tam Græcis quàm Latinis, observat docetque Ezechiel Spanhemius in *De præstantia & usu numismatum antiquorum* [s]. Hæc nimirum eruditio est Pseudo-Luitprandi, & hujus lucubrationibus, veritati propriè *adversariis*, inniti adhuc nonnulli sustinent, quibus plumbei oris & cordis homo Joannes Tamajus validè suffragabitur, si poëtæ sui Auli Hali carmen, à se, ut credimus, formatum, ac *Pro SS. Serenis Hispanis* inscriptum, actusque illos Quinti Sereni, XIX. propaginemque Luitprandinam Serenorum XIX. Februarii diebus inserta, stupidissima non esse ac falsissima, germanaque Luitprandinæ fictionis persuaserit.

s Edit. 2. anni MDCLXXI. Amstelod. dissert. 7. pag. 615.

432. Redeamus tamen ad Argaïzium Hauberti assertorem, & reliqua ejus argumenta verè plumbea; siquidem in Luitprando nihil ei subsidii esse usque nunc pervicimus. Quintum, ait, quem supra omnes sui temporis medicos excelluisse, & in anatomica re experientissimum fuisse, Galenus docet [t] eundem esse cum Q. Sereno Sammonico, quem Galeni præceptorem falsò autumat. Galenus sanè non audivit Quintum, sed discipulos ejus Satyrum Pergami, Numisianum Corinthi: & hic Quintus obiit Antonini Pii ævo. Quintus autem Serenus Sammonicus occisus fuit à Caracalla, ut vidimus.

t De Prænot. ad Posthumum, & de libris propriis cap. 2.

mus. Res plana erit si animadvertamus, Quintum diem suum obiisse dum Galenus Satyro ejus discipulo operam daret, ut ex aliquo [u] ex suprà laudatis pro Galeni patria testimoniis constat. Post Satyrum audivit Pelopem & Numisianum ejusdem Quinti discipulos, indeque Romam venit initio principatûs Antonini, hoc est Marci Antonini, quem dicimus, cognomento philosophi (qui imperare cœpit anno CLXI.) quod ipse etiam in eodem loco refert. Quid ergo Quintus hic ad Sammonicum, quem occidit Caracalla, ab anno CCXI. Imperator Romanus, integris quinquaginta post Antonini Pii mortem; cujus tempore, nec postea, obiisse diem suum Quintum certo certius est.

[u] *De anatom. administ.* lib. I. cap. 2.

433. Unde fit crassissimum impactum fuisse Hauberto errorem ab eo qui hunc hominem velut Prometheus alter finxit, dum ad Antonini Pii tempora, ad annum scilicet CXL. res florentes Galeni refert. Eo enim anno gerebat in ætate Galenus novem, aut circiter. Venit quippe is primùm Romam XXXII. annos natus, quod annotatum reliquit ipse in Hippocratem *De articulis* [x]; scribens. Adventus autem hic imperantibus Marco Aurelio Antonino & Lucio Vero contigit; quorum ipse meminit, bellique Parthici seu Mesopotamici, à Lucio gesti, quum de prædicto adventu verba facit [y]. Venit quidem Romam è Pergamo quò urbis hujusce suę turbas fugeret; ferè autem post quinquennium Romæ transactum in patriam rediit, septimo nempe ac tricesimo ætatis anno, nec diu ibi moratum in Italiam rursus evocari eum contigit ab Imperatoribus Marco & Lucio ex urbe Aquileia; quò quidem se pervenisse sub id tempus, quo lues grassata vehemens, extinctusque alter eorum Lucius fuit, in commentario *De libris propriis* refert [z]. Scilicet annis CLXIX. & sequenti, hoc est, horum Augustorum imperii octavo & nono, quod ex Chronico Eusebii constat, Galeni autem ipsius tricesimo octavo, aut circiter. Unde quisnam non videt perspicuè colligi anno CXL. quo florere Galenus ab Hauberto dicitur, vix decennalem puerum fuisse. Non ergo Antonini Pii (quod Argaïzius Haubertum suum sequutus ait) sed Antonini philosophi ejus successoris medicus fuit Galenus.

[x] § 23.

[y] *De prægnit. ad Posthumum* cap. 2. vol. 4.

[z] Eodem capite.

434. Ad Serenorum prosapiam aliquot antè annis à se editam, Gallęciæque assertam, Argaïzius nos deinde vocat, confirmaturus Hauberti nugas: contenditque Serenum Asiæ proconsulem, qui pro Christianis ad Adrianum scripsit, Hispanum ex Gallæcia fuisse, indeque secum in Asiam & Pergamum propinquum Galenum duxisse. At quibusnam ad asserendam Sereni proconsulis patriam istam agit testibus? Eusebio, ait, & Adriano ipso, qui *Serenum* disertè *Gravium*, hoc est Gallæcum, vocat. Siccine licet oculis nostris illudere, monumentorumque veterum temerare fidem velle? *Serenus Granius* hic est apud Eusebium in Chronico [a], quomodo & appellavere Orosius & Marianus Scotus; sive *Granianus*, quod ex Justino Martyre, atque ejusdem Eusebii historia, literisque ipsis Adriani Cæsaris ab utroque adductis aptiùs probatur. Ἐπιστολὴν ἐδεξάμην γραφεῖσάν μοι ἀπὸ Σερηνίου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἀνδρὸς, ὅντινα σὺ διεδέξω. *Literas à Serenio Graniano, viro clarissimo, cui tu in provincia successisti, ad me datas accepi*; Adrianus ait ad Minucium Fundanum. Hanc ita conceptam epistolam fuisse S. Justinus ait *Apologiâ secundâ pro Christianis* Antonino Pio & filiis nuncupatâ, ex eoque Eusebius lib. 5. *Hist.* cap. 9. & Nicephorus Callistus lib. 3. cap. 27.

[a] *Adriani* anno X.

435. Utcunque autem sit, unde nam tua, Hauberti propugnator, *Gravium* pro *Granium* aut *Granianum* supponendi temeritas, quasi *Granianorum*, aut *Graniorum* apud Romanos haud notum esset nomen? Granius Flaccus *De indigitamentis* scriptor laudatur à Censorino [b]. Granius Licinianus, & Granius Flaccus à Macrobio [c]. *Thesaurum inscriptionum* consule, & inter plures alios, *Granium Serenum* lapidi Romano sic inscriptum reperies [d]:

C. BEATI MAXIMI
VETER. COH. IX
PR. S. MONTANI. T. P. I.
M. GRANIVS SERENVS
MIL. COH. V. PR. T.
POMPEII H. F. F.

[b] *De die natali* cap. 3.

[c] Lib. I. *Saturn.* cap. 16. & 18.

[d] Pag. 533. 6.

Granianus item cognomento fuit *Julius* declamator is, cujus in Alexandri Severi vita Lampridius mentionem habuit. Neque *Gravii* nomen Gallæcum denotat; aliàs Gallæci fuerint nomine L. Gravius Sejo, & Gravia T. L. Secunda, quorum mentio est in Gruterianis inscriptionibus [e]. Hæc nempè Argaïzius vocat argumenta in historica re evidentia.

[e] Pag. 282. 6. & pag. 967. 12.

O cor Zenodoti! ô jecur Cratetis!

436. Nec his contentus adjungit alterum ex *Galeni* nomine, quod Græcè idem significare ac *Serenum* ait. Ex quo nasci contendit argumentum mutatæ cum Græcia Hispana patriæ, simulque assumpti, Græcos inter, Græci nominis, vernaculo Latino respondentis. *Claudium* ergo putat nomen fuisse ei proprium, *Galenique* appellativum. Sed omnia hæc temerè & inconsequenter dicta sunt. Temerè: nusquam enim exempla mutati hoc modo nominis è Latino in Græcum ejusdem significationis vocabulum suppeditabit ejus ævi historia. Sed Latina omnia propria nomina Græcis passim in usu fuere, sicuti & Latinis Græca; leviter tantùm juxta grammaticæ propriæ regulas ad alterius linguæ usum efformata. Plutarchus Latinis semper dictus, Eusebiusque, Gregoriusque, Basiliusque, & alii Græci originis homines, illibata ubique idiomatis Græci appellatione; non Opulentus, non Pius, aut Vigilantius, aut Regius, quod Latinè ea sonant vocabula. Pariter atque inter Græcos Constantinus, Justinus, Justinianus, Augustinus, non quidem transformati sunt in ejusdem significationis, quod poterat, Græca nomina; sed propriç originis nomina inter Græcos conservavere. Ridiculumque esset ex eo quòd Γαληνὸς, sive Γαλήνιος, *tranquillum*, haud minùs quàm *serenum* significat, *Suëtonium Tranquillum* (cujus

pater fuit Suëtonius Lenis (referente filio in Othonis vita) cùm in Græciam venisset, in *Suëtonium Galenum* transformari. Hæc planè nominum familiæ prerogativa perpetua est, ut vel apud exteros maneant, nec oblivioni detur originis claritudo. Et persuaderi se Argaïzius tulit, Galenum ex serenissima ea Serenorum Gallecorum stirpe procreatum sic facilè passurum aboleri memoriam generis,& in barathrum Grecę transformationis precipitari.

437. Sed, inquit, immo *Claudii* propriam appellationem retinuit, appellativam *Sereni* nomenclaturam Grecis notâ eorum cudendam permisit. Immo si *Claudius* nomine fuit Galenus, (de quo, cùm ipse *Galenum* se tantùm [f], nusquam nec is, nec alii [g], *Claudium* appellent, dubitare non temerè possumus) generis nomen illibatum hac ipsa ratione, quam inculcavimus retinere debuit, eo quòd personę proprium erat,in quodvis aliud transformari permisso. Hęc dicimus Argaïzii sermone loquentes, non ignari, & *Claudium*, & *Serenum* gentis esse vocabula, Grecosque unico tantùm nomine contentos vixisse: quòd mihi indicium esset falsò attributę Galeno Pergamensi *Claudii* appellationis, nisi aliàs novissem Grecis qui civitate Rom. donati essent, in more fuisse propriis nominibus Romana adjungere. Archias enim ille, quem defendit Cicero, *Aulus Licinius Archias: Musa, Antonius Musa: Diodotus* medicus, *Petronius Diodotus*, appellari voluere, uti de Claudio Galeno loquens observavit Petrus Lambecius lib.II.comment. *De Bibliotheca Cæsarea* cap. 7. [h]

f *In Hipp.lib.6. de morbis vulg.* §. 2.

g Laudant quippe sub *Galeni* nomine ex antiquis Eusebius lib. 5. *Hist. Eccles.* cap. 28. Alex. Aphrod. ad lib. 8. *Topic.* Suidas, alii.

h Pag. 591.

438. Absolvamus tandem de Galeni patria, & Hauberti atque ejus sequacium vanitate verba facere; quem Galenum non dubitavit & Bergomensi urbi Italię civem asserere Donatus Calvus Augustinianus in scena literaria Bergomensium scriptorum vulgaris idiomatis, eo tantùm quòd Bergamus olim audierit *Pergamus*, idque sequutus sit, hoc tantùm argumento usus, Joannes Michaël Albertus Carrara medicus in quadam oratione ad capitulum, ut vocant, fratrum Minorum anno MCDLX. habita. Sic ludunt etiam docti homines de veneranda antiquitate.

439. Sed nondum relinquere has nugas permissum nobis, nisi priùs lectorem nostrum opportunè admoneamus Pseudo-Haubertum implêsse illustribus viris Hispanię fastos utriusque hujus seculi. Eccillos:

ANNO VII. AULUS ELPIDIUS *poëta Calagurritanus floret.*

XV. *Toleti moritur* GABIDIUS *orator, & simul concionator.*

Caucę, quod Burgos est in Vacceis, obiit LUCIUS *poëta.*

XXIV. *Gerundę in Catalaunis moritur plenus dierum & ęgritudine* RUFUS PAULLATUS *concionator.*

Libyę obiit plenus dierum & ægritudine PAULLUS LÆTUS *rhetoricus insignis.*

Conchę Camporum floret HORTELIUS, *filius Orontii Reguli, orator insignis.*

LI. *Sintrię floret* L. SENECA *philosophus, & catholicus.* Nisi LUCIUM intelligat SENECAM, vulgò notum.

LXIII. *Bletissæ floret* EUTYCHIUS *poëta Lyricus.*

CVI. *Emeritę floret* AURELIUS DIACONUS *valdè concionarius, idest poëta.*

CXXVI. *Salmanticę floret* ESIDIUS *poëta.*

CXLIV. *Tyde circa Rucinum floret* RUFUS DIACONUS *concionarius.*

CLII. *Hoc eodem anno memoria habetur S.* HIEROTHEI *Segobiensis Episcopi. Vitam ejus scripsit Petrus ejusdem civitatis Episcopus.* Fabulam fulciendę fabulę!

CLVIII. *Carthagine Spartaria florent* JULIANUS, MODESTUS, ET RUFUS *philosophi.*

CLXVII. *Tyrasone obiit* PAULLUS *valdè concionarius, simulque philosophus.*

CLXXVIII. *Salmanticę floret* RUFUS DIACONUS *Episcopi Saturnini, valdè historicus.*

CLXXXI. *Circa Hispalim Utriculi floret* LUCIUS NATUS *theologus maximus.*

CLXXXII. HIERONTIUS *poëta Hispanus Romę floret.*

CLXXXVII. SOCRATES *philosophus Italicę moritur.*

440. Puduit nempe hujus Chronici auctorem subverecundę adhuc frontis aliorum similium scriptorum, quos malè sana mens ad hujusmodi fictionibus veram historiam deturpandam coëgit. Dextri enim, Maximi, Luitprandi, Juliani, quos intelligo, notis aliàs rebus personisve superstruere fabulas propositum fuit perpetuum. At quia abyssus abyssum invocat, secretoque impunito crimine quodammodo ad publicum invitamur, Haubertus jam ausus est, non, ut alii, transformare aut mutare de loco in locum, ex pluribus unum, ex unove plures homines facere; sed quod verè Deus solus potest, falsò ipse, qui nusquam fuerunt,ex nihilo fingere omninoque in fabulatoriam artem gravissimam totius doctrinę historiam impudentissimè convertere.

CAPUT XXI.

Tertium seculum scriptoribus vacuum. LUCIUS VALERIUS *inter scriptores Hispanos à Pseudo-Dextro intrusus, ab eorum albo expungitur.* CELEDONIUS *Episcopus Bracarensis temerè scriptorum Hispanorum censui adjudicatus. Scripsisse* vitam S.Petri Ratistensis *creditur. Hugonis Episcopi Portugallensis epistola ad Mauricium Archiep. Bracarensem. Celedonius Episcopus Africę, non Hispanię. De* POMPONIO *&* LUCIANO *idem statuitur.* Josiniana

niana & Rucumma *Africæ Ecclesiæ. Fortè* Dionysiana *legendum pro* Josiniana. PAULLATUS *Toletanus Episcopus alius à* POMPONIO: *quod nomen illi falsò inditum. Hugonis epistola* νοθείας & ὑποβολῆς *arguitur. Petrus S.Jacobi Apostoli discipulus primus Bracarensis antistes.*

441. SÆCULUM tertium scriptoribus Hispanis carens illustraverunt, & meliori aureola coronaverunt, Sancti Christi martyres, rubricâ sanguinis sui Christianam legem cordibus scribentes, atque Hispanam gentem & Ecclesiam potiori quàm ea est, quę ab scribendi merito nascitur, laude cumulantes, posteritatique consignantes. Nec tamen desunt quę falsò attribuuntur seculo isti, suppositorum hominum, à nonnullis vera existimata; sed ea quidem verè conficta, & otiosorum nugacibus fabulis computanda, monumenta.

442. Pseudo-Dexter in Chronico ad annum CCC. [i] ita habet: LUCIUS VALERIUS *Hispanus Berosi fragmenta in quinque partes digessit.* Totidem nunc leguntur libri Berosi illius, quem Annius Viterbiensis edidit, & catholicis Hispaniarum Regibus Ferdinando atque Elisabethę nuncupavit, exagitati à tot celebribus eruditione viris, defensi ab aliis; pręsertim Dominicanis [k], quorum sodalis Annius fuit; quibus utrisque partibus renunciare videntur, nec solidè damnare Berosianam hanc telam, sed quęnam in ea sint veteris aut sequioris notę quęrendum intimare, homines hujus seculi humanioribus in literis atque in disciplina historica, necnon in critices studio præstantissimi [l]. Satis autem ad rem de qua agimus in præsentiarum est, nôsse Toletanum Archimedem nostrum, horum αὐτομάτων fabricatorem, qui genio utebatur iis simili, quorum industriâ, sive Berosianum hoc, sive alia hujusmodi monumenta succrevere, ante alia decuisse; ne inter tot succollata dictisque suis statuminata falsa, testimonium aliquod ejus desideraretur Berosianæ legitimitatis controversiæ præstitum. Huc ergo respexisse planum in Lucii Valerii hac mentione; ut scilicet formæ Berosiani operis, quod ab Annii manu excidit, quinquepartitæ, Latinum aliquem assignaret auctorem, haud ambiguum mihi est. Itaque Dextri fide tantùm scriptorum immissus numero Valerius Hispanus, in eadem navi cum assertore suo vehitur, quæ tota rimis jam fatiscit, brevique demergetur.

443. Alter est huic tempori adjudicatus scriptor CALEDONIUS Episcopus Bracarensis, ille cujus Pseudo-Dexter his meminit ad annum CCLXVIII. [m] *Caledonio Bracarensi, ad quem scribit S.Cyprianus, succedit Narcissus.* Meminit & Maximus [n], & Pseudo-Julianus [o] præcessisse eum in Episcopatu S. Secundum, sub Imperatore Valeriano in Cyrte Numidiæ urbe martyrem confingens. Hunc volunt scriptam reliquisse vitam S.Petri de Ratis, primi, ut creditur, ejusdem Bracarensis Ecclesię Episcopi; unde acceptum fragmentum epistola quædam continet *Hugonis Portugallensis* præsulis ad Mauricium antistitem Bracarensem. quę superioribus annis in Lusitania apparuit, ex autographo, ut credi volunt, à Gaspare Alvarez de Losada regii Ulyssipponensis tabularii custode transcripta, & ad Franciscum Bivarium Cisterciensem, *commentariorum suorum ad Dextri Chronicon* versantem machinam, remissa: quam quidem laudatus Bivarius in testimoniis seu *elogiis auctorum qui Dextri cum laude meminerunt*, nobis repræsentavit, Eccilla:

i In edit. Bivarii comm. 1. nu. 13. pag. 316.

k Leandro Alberto in *Descript. Italiæ*. Diago lib. 2. *Annal. Valent.* Alphonso Maldonato in *Chronico universali*, sive tractatu quodam hujus argumenti ei annexo. Thoma Mazza Foroliviensi tandem in *apolog. pro Joanne Annio*.

l Bern. Baldus *divinatione in tabulam Eugubinam cœcam*. Barthius *animadv. ad Gallum*, pag. 62. & ad Rutilii *Itinerarium* lib. 2. vers. 33. Reinesius epist. 35. ad *Rupertum* pag. 241. Cui se côformat idem Christianus Adamus Rupert. epist. 48. pag. 417. idem Reines. epist. 1. ad Vorstium, quarum fasciculus præcedit editionem epistolarum ad Christianum Daumium Jenæ MDCLXX. in 4.

m In edit. Bivariana p. 288.

n Ad an. DCXII. num. 18.

o *Adv.* 633.

EPISTOLA HUGONIS EPISCOPI PORTUGALLENSIS.

Domino meo Mauricio Archiepiscopo Bracarensi, salutem.

444. *INvenio S.Petrum Ratistensem fuisse in Hispania vicarium S.Jacobi, dum in Britannias & alias provincias perrexit; quâ verò potestate, penitùs ignoro. Sunt etiam qui dicunt eâdem functum dum vixit. Hujus vicariæ auctor, & alterius à B.Petro Apostolorum principe commissæ, est Caledonius Bracarensis in vita ejusdem B.Petri, quæ cum aliis Sanctorum Hispanorum actis in pervetusto codice membraneo scripto de mandato Argioviti, quondam hujus sedis Episcopi, apud me est. Sic enim habet.*

445. *S.Petrus civis Bracarensis, qui & Samuël dictus, à S.Jacobo Joannis fratre, Zebedæi filio, suscitatus, in Episcopum Bracarensem consecratus est, & ab eo missus, multis* [p] *ibi ejus generis tribubus dispersis, & gentiles convertit. Inde digressus, Tyde Iriæque prædicat, & per totam maritimam oram ad promontorium usque Cynthium, sive & Ulyssæum: instituitque ex discipulis sui magistri, quos secum adduxerat, Episcopos, Portucalle, Eminio, Conimbricæ, Olyssippone, & ultra Nerium promontorium alios: & ad ejus exemplum non in una tantùm civitate commorabatur, sed zelo fidei mediterranea citra & ultra Tagum, populosque sibi commissos ambians, Ægitaniæ, Calleusiæ, Emeritæ, Ambratiæ, & in aliis Vettonum & Lusitanorum urbibus verbum Dei disseminat, & transacto ad Pannonias Durio in Bracaram Augustam rediit.*

p Multos, credo, & dispersos postea.

446. *Quindecim mensibus vix ferè elapsis, ejus magister Jacobus ad Cæsar-augustam ædiculam excitavit in honorem Deiparæ Virginis, creatoque ibi Athanasio discessit, & Bracaram venit, ubi sacrat eidem Dominæ cum Pio Hispalensi & Elpidio Toletano Episcopis, & aliis ex primis ejus discipulis, ædiculam in quadam crypta prope balnea, juxta templum ab Ægyptiis Isidi quondam dicatum. Et inde Brigantiæ navim transcendens in Britannias appulit, relicto Bracaræ S.Petro ejus vicario, & primario inter alios quos sacrârat in Hispania Episcopos.* Hactenus, ut videtur, ex Caledonio. Sed prosequitur Hugo.

447. *De prima legatia ad Hispanias à B.Clemente missa sic Dexter Paciani filius in historia ad Orosium, quam in eodem codice descriptam invenio: Philippus cognomento Philotheus &c.* Sequuntur ea quæ Pseudo-Dexter habet ad ann. XCI. sui Chronici [q], quamvis in

q Num. 6. & 8. pag. 18.

in re magni momenti, quo de infrà monebimus, hoc fragmentum epistolę Hugonis, Dextrique contextus ipse, utrumque à Bivario excusum, discrepent. Tunc sequitur ex fine epistolę: *De aliis legationibus multa idem Dexter & Maximus Cæsar-augustanus Episcopus. Unde veniat serenitas vestra &c.* Notat Bivarius ruptum hîc filum epistolę, cæteraque in codice MS. desiderari. Sed nihil in toto volumine hoc Bracarensis alicujus levissimi hominis, qui ad recentem Pseudo-Dextri & aliorum Chronicorum inventionem suæ patriæ rem & ipse strenuè agere meditatus fuit, quicquam solidi aut probabilis emicat.

448. Caledonius, sive Caldonius, Episcopus fuit Africæ, non Hispaniæ, si is est, quocum Cyprianus sanctissimus martyr literas sæpiùs commutavit. At fuisse hunc fateri debent, qui pro Dextri, Maximi, & Juliani fide tanquam pro aris & focis decertare parati sunt. Liquet id ex frequenti utriusque Cypriani & Caldonii inter se consuetudine: unde arguitur non ita separatos degere, quantum distat Africana Carthago à Bracarensi urbe Gallæciæ Hispanæ. Et quid caussæ iis fuerit adeò frequenter reciprocandi literas, præsertim de rebus Africanæ Ecclesiæ, quæ nec minimum pertinebat ad Bracarensem antistitem? Præterea quòd *collegam* & *coëpiscopum* sæpe vocat Caldonium Cyprianus [r], ad comprovincialem præsulem potiùs pertinet, quàm ad eum qui diversæ gentis, diversæ orbis plagæ populis præesset. Quid quòd in unum congregata Synodus Africæ provinciæ propriæ, cùm deliberatum fuisset Romam quosdam legatos ad Cornelium Papam destinare, ut de legitima ejusdem ad Pontificatum promotione certiores fierent, & Africanum istum cœtum certiorem redderent, Caldonio & Fortunato, ex eadem Synodo, ut colligitur, hoc munus imposuere? *Sed cùm statuissemus* (Cyprianus [s] ad Cornelium cum collegis suis scribit) *collegæ complures qui in unum conveneramus, ut legatis ad vos coëpiscopis nostris Caldonio & Fortunato missis omnia integra suspenderentur &c.*

449. Ejusdem Caldonii mentio fit in synodali alia [t] ad eundem Pontificem scripta, cujus hæc directio: *Cyprianus, Liberalis, Caldonius, Nicomedes, Cæcilius, &c. Cornelio fratri.* Item in alia [u] Episcoporum provinciæ Africæ propriæ ad Episcopum provincię Numidiæ, hocce capite: *Cyprianus, Liberalis, Caldonius, Junius, &c. Januario, Saturnino &c.* Sunt & aliæ Cypriani ad Caldonium, & hujus ad Cyprianum; è quarum una [x] constat eundem Cyprianum destinâsse Caldonium & Herculanum vice sua ad sedandas Ecclesiæ turbas Felicissimi cujusdam caussâ exortas. Diem tamen suum jam obiisse Caldonium celebratæ Carthaginensis Synodi tempore, qua decretum non rectè fuit, ut hæretici ad Ecclesiam reversi per pœnitentiam rebaptizarentur, inde liquere videtur, quòd non ulla ejus à sanctissimo Cypriano inter alios Episcopos, qui laudatæ Synodo interfuerunt, mentio fiat.

450. Huic tam evidenti documento Africani Pontificatus Caldonii frivolum & stramentitium Dextri testimonium opponere Bivarius eo ore præsumit, quod non, ut virum doctum decebat, sublinere sibi ludicræ istius inventionis fuco jam olim permiserat. Caldonium quidem is agnoscit in Africa constituendum esse Episcopum hoc tempore quo istæ literę datę sunt; sed postmodum ex Africano Episcopo Bracarensem creatum fuisse suspicatur [y]. At resistit suus ipsius Achilles contrarium jactans, nempe factum jam Bracarensem rebus & actis Africanis sese miscuisse. *Per Hispanias* (ait) *celebris erat memoria Pomponii Paullati, Calidonii Bracarensis, Luciani Cęsar-augustani Episcopi, qui præterquam fuerunt scriptores egregii, Concilio cuidam Carthaginensi cum aliis Africanis interfuerunt & subscripserunt*, ait ille in Chronico ad ann. CDXXXVI. [z] Quo loco non solùm ait hos tres Hispanos Episcopos interfuisse cum aliis Africanis Concilio isti Africano, verùm & omnes fuisse scriptores egregios. Quod quidem ut examinemus propositum hujus operis omnino decet.

451. Sed ante alia eventilandum est, quod de Hispano Pomponii & Luciani (quorum mentio est in Africanis Conciliis & Cypriani epistolis) Episcopatu vanissimè jactavit consutus ille totus fabulis hujusmodi pseudohistoricus. Alludit forsan is ad Concilium illud Carthaginense III. de caussa rebaptizationis anno CCLVI. aut CCLVIII. sub Stephano Papa celebratum, in quo decreta fuit, uti diximus, hæreticorum rebaptizatio, cuique subscripsisse dicuntur Pomponius & Lucianus: hi tamen cum assignatione suę utriusque Ecclesiæ. *Confessor* (inquam) *Pomponius à Josiniana dixit*, &: *Lucianus à Rucumma dixit*. Hi verò Africæ Pontifices: nam in vestibulo id annotatum legimus his verbis: *Cùm in unum Carthagine convenissent Kalendis Septembris Episcopi plurimi ex provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris & diaconibus &c.* Cur etenim non adjunctum, *ex Hispania*, si inde trium nobilissimarum, Toletanę, Bracarensis, ac Cęsar-augustanę, Ecclesiarum antistites cum Africanis interfuere? Profectò ea adjectio non minimum ponderis suadendo rebaptizationis dogmati allatura fuisse videtur, si non solùm ex Africa, sed & ex Hispania quoque habitis suffragiis comprobatum Romam ad Stephanum remitteretur. Neque obstat, quòd *Josinianæ* aut *Rucummę* Ecclesiarum appellationes non alibi facilè legantur. Certè hîc leguntur, non tantùm Latinè, sed & Grecè in versione hujus Synodi, quam Zonaras in sua *Collectione Canonum* dedit [a]. *Josinianæ* autem loco, si *Dionysianam* (ut aliàs legitur) subrogare placet, in *Collatione Carthaginensi* nomen legitur [b] *Victoris Episc. Dionysianensis*. Deficit quidem hîc Caldonii nomen.

452. Aut allusit Pseudo-Dexter ad Concilium aliud Carthaginense, in quo de modo actum fuit lapsos ad pœnitentiam admittendi; cujus quidem est synodalis epistola [c], qua de nuper diximus, ad Cornelium Papam. In hac tamen nomina leguntur Caldonii Pomponiique,

r Lib. 2. epist. 10. & 11. lib. 4. ep. 8. lib. 5. ep. 4.

s Ep. 8. lib. 4. aliàs in edit. Pamelii ep. 45.

t Ep. 4. lib. 1. in edit. Pamelii ep. 45.

u Ep. 12. lib. 2. aliàs ep. 70.

x Epist. 7. lib. 5. aliàs ep. 38.

y In comm. ad ann. CCLXVIII. pag. 290.

z Num. 10.

a Prostat & in edit. Paris. Labbeana Concilior. tom. 1. pag. 798.

b Edit. Binii tom. 1. Concil. pag. 824.

c Ep. 2. lib. 1. aliàs epist. 54.

que, deest verò Luciani. Neque hunc Pomponium dixeris eundem esse cũ POMPONIO PAULLATO, qui postea fuit Toletanus Episcopus. Hæc enim epistola synodalis, cui inter alios cum Cypriano Metropolitano sese inscripsit Pomponius, data fuit anno CCLIII. aliàs CCLV. quo habitam eam Synodum legimus [d]. Concilium item trium provinciarum *De rebaptizandis hæreticis*, cui Pomponius, uti jam diximus, à *Josiniana* appellatus interfuit, habitum fuit aut CCLVI. aut CCLVIII. [e] Ille verò Paullatus Toletanus presul, cui ementitium inditum fuit à fabulatoribus nostris Pomponii quoque nomen, Toletanus jam erat his annis Episcopus, utpote qui Dextri fide (quo sæpe ad convincendas ejusdem fabulas, & quidem jure, utimur) anno CCXLV. Vincentio in sede ista successerat.

d Baron. tom. 2. ann. CCLV. num. 5.

e Baron. ann. CCLVIII. n. 27.

453. Caldonius ergo, ut jam concludam, cujus Cyprianus toties recordatur, Africæ propriæ fuit Episcopus, non Bracaræ in Hispania; sicuti nec Pomponius, ad quem se consulentem de virginibus Deo dicatis, quæ cum masculis in eodem lecto repertæ fuissent, scribit cum aliis Episcopis Cyprianus [f], ille est Paullatus, quem Toletana Ecclesia Episcopum habuit; quantumvis id non solùm Dextro, sed & Maximo [g] quoque imposuerint dictum, qui hoc nostro sæculo sub horum larva plures incautos fefellere.

f Ep. 11. lib. 1. aliàs ep. 62. in edit. Pamelii.

g Ad ann. DCXLII. n. 19.

454. Excluso ab Hispaniarum Ecclesia Caledonio isto, quem nobis fingunt memoratæ vitæ S. Petri Ratistensis auctorem, ex ipso jam ejusdem vitæ contextu, & Hugonis Portugallensis, qui eâ utitur, verbis, seriò colligamus oportet, inventa hæc omnia nuper fuisse, ac nihil de veræ antiquitatis gustu continere. Hugo enim Portugallensis ait constare ex Caledonio de duplici vicaria legatione S. Petri Ratistensis, alterâ quam à S. Jacobo, alterâ quàm à S. Petro Apostolorum principe habuit. Cùm tamen verbis utramque Caledonianis confirmare debuisset, delegatas ibi Petro Ratistensi vices suas à Jacobo Apostolo dumtaxat legimus; de Petri verò Apostoli vicariatu eidem commisso ne γρῦ quidem. Adducto autem Caledonii testimonio de Jacobæis, uti dictum, vicibus, Hugo prosequitur: *De prima legatia ad Hispanias à B. Clemente missa sic Dexter Paciani filius &c. Philippus cognomento Philotheus &c.* Paullum Apostolum *sequutus adhæsit Clementi, à quo legatus missus in Hispanias. Barcinone &c. & in multis aliis urbibus prædicat.* Quid ais Hugo? Primam hanc Philothei fuisse legationem in Hispania per Clementem provisam, quam tot annis præcesserat alia, paullò priùs à te Caledonii verbis comprobata, Petri Ratistensis Jacobi Apostoli vicarii?

455. Sed si dices primam hanc vocari nunc ex his quas B. Clemens in Hispanias destinavit, non verò cæterarum omnium primam; excusationem admittimus, ne calumniari fortè videamur. Sed nonne vel cæcus quisque videt hanc duarum legationum, Jacobææ & Clementinæ, cumulatam ab Hugone isto Portugallensi larvato mentionem adagitatam, non quidem quum vivebat Hugo verus Portugallensis Episcopus, sed postea, Bracarensem inter ac Toletanam Ecclesias, de primatu Hispaniarum quæstionem respicere, & ad eam pro Bracarensi determinandam ab Lusitano aliquo (ne de Losada quid sinistrum suspicer) antiquorum Caledonii & Hugonis nominum auctoritati suppositam? Iccircò enim primæ illius ex Caledonio meminit à S. Jacobo Ratistensi Petro Episcopo Bracarensi per Lusitaniam & Gallæciam commissæ, ac deinde illius quam Clementis nomine Philippus Philotheus Toleti, atque in aliis reliquæ Hispaniæ urbibus exercuit, ut planè comprobet priùs in Lusitania quàm alibi lumen Euangelii coruscâsse, dignitatemque Episcopalem initium habuisse.

456. Sed inquiramus in verba ipsius Caledonii: *Sanctus Petrus civis Bracarensis, qui & Samuël dictus, à S. Jacobo Joannis fratre, Zebedæi filio, suscitatus, in Episcopum Bracarensem consecratus est, & ab eo missus, multis ibi ejus generis è tribubus dispersis, & gentiles convertit.* Fama quidem ab antiquo veniens, atque illius Bracarensis populi traditio est in Ecclesiasticum ritum admissa, Petrum S. Jacobi Apostoli discipulum, atque ab eo Bracarensem ordinatum antistitem pro defensione fidei Christianę martyrio impensum eo loco fuisse; quousque historia Ecclesiasticorum illius Metropolis librorum in lectionibus diurni officii vulgaris sese extendit. Cui veritatis areæ superædificata est insulsa fabula restituti ad corporalem vitam, qua jam à sexcentis annis cesserat, Samuëlis junioris Prophetæ, aliàs Malachiæ senioris; qui cum tribubus Hebræorum à Nabuchodonosore in Hispaniam usque propulsis olim venerat, Petri nomen post suscitationem sortiti. Huic fabulæ testimonium dixere omnes hi, quorum artes fuere, historiæ veræ aut verosimilis nostratis lumen crassissimis insulsissimarum fictionum tenebris offundere, & quasi diem nobis tollere. Athanasius nempe, de quo inter commentitios prioris seculi scriptores egimus, S. Jacobi & ipse discipulus, vulgò creditus est primus Cæsar-augustanus presul, in fragmento quodam ejus, nescio cujus operis, nescio ubi exstante.

BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ

LIBER SECUNDUS,

De ſcriptoribus quarti Eccleſiæ ſæculi.

CAPUT PRIMUM.

In Chriſtiani recèns imperii, hoc eſt Conſtantini ætate, Hosius *Cordubenſis Epiſcopus ſcriptorum princeps inter Hiſpanos, verè Hiſpanus, & plagis propter pietatem ab ethnicis vexatus. Concilii Eliberitani, cui is interfuit, tempus. D. Ferdinandus à Mendoza & D. Emmanuel Gonzalez Tellez laudantur, hujus Concilii illuſtratores. Amatus à Conſtantino & cultus plurimùm Hoſius. In Concilio Arelatenſi cauſſam dixit. Converſionem Conſtantini fortè promovit. Inſignis de hac re, quamvis ſuboſcurus, Zoſimi locus à Baronio explanatus cum Sozomeni reprehenſione. Synodo Nicænæ præfuit, vices Sylveſtri Papæ gerens: princeps idem in Sardicenſi de cauſſa S. Athanaſii. Ejus apud hæreticos reverentia. In Sirmienſi Pſeudo-Synodo Arianorum partibus quodammodo ceſſit, ſed Athanaſium non condemnavit. De pœnitentia ejus eidem Athanaſio credimus: quem ut Sanctum Græci colunt, & veterum plures mirè poſt obitum laudant. Sancti Iſidori de ejus obitu hiſtoria ſuſpecta. Ejuſdem Hoſii opera. Chalcidii philoſophi dedicatio commentarii ſui in Timæum Platonis Hoſio noſtro forſan facta. Hoſii nomen temerè appoſitum in Decreto Gratiani.*

1. ACCEDIMUS jam ad meliora tempora, quum è gentilitatis perruptis carceribus datum fuit, propitio numine, genti noſtræ aliquando emergere, ac in libertatem Euangelicæ legis, atque unius Dei confeſſionem ſeſe alacri animo vendicare. Profectò ingredimur ſæculum, quo anonymus ille Græcus terrarum orbis deſcriptor, quem Jacobus Gothofredus, Dionyſii filius, primus in lucem protulit, ad Hiſpaniam, ſive, ut ille vocat, Spaniam, è Gallia convertens ſtylum, γῆν πλατεῖαν, καὶ μεγίστην, καὶ πλουτοῦσαν ἀνδράσι διδακτοῖς· *terram latam, & maximam, ac viris doctis* appellat *divitem*. Quam verè unus Hosius Cordubæ urbis Epiſcopus, Conciliorum magnus ille & quaſi germanus pater, etſi alii deficerent, nobilitare, clariſſimamque apud omnes reddere potuiſſet. Hunc primum, aut inter primos Conſtantiniani, hoc eſt Romani Imperii, ſacerdotium Chriſti jam reverentis ævi, ſacros fidei athletas & morum inſtitutores procreavit Hiſpania, verè poſt longum doctrinæ ſilentium ſeſquiſæculo ferè obſervatum; quo ſcilicet intermedio tempore contenta vixit perſecutionum quaſſata turbinibus, non tam atramento quàm ſanguine, non tam ore quàm opere, teſtimonium ſanè omni eloquentiæ artificio ſincerius & efficacius pietati reddere. Sed ſtatim atque propugnare fidem ſcriptis, promovere conſilio, explanare in ſacris conventibus, & ab adverſariis ſartam tectamque tueri opus fuit eorum; qui pontificio aut ſacerdotali pollebant munere, factus eſt in pace, ab alienigenis Eccleſiæ data, locus doctrinæ, ſtrictaque adverſus domeſticos è via exorbitantes Hiſpanorum ingeniorum acies. Cujus rei exemplum inter alia Hoſius is, quem coryphæum patrum illa ætas vidit, à quo & nos initium huic libro facimus, maximè præbuit.

2. Fuit quidem Hoſius Hiſpanus, & forſan Cordubenſis. Anticipatè dicimus Græcum non fuiſſe, quantumvis Græco appellatum *Hoſii* nomine, quod *ſanctum* denotat;

cùm

cùm ex Actis Nicænæ Synodi inter Græcos patres [a] loquutum eum per interpretem constet. Sed prêterquam quòd gestum in Hispania Episcopi munus, inde eum oriundum interim, dum aliunde diversum non profeteratur, satis docet; S. Athanasius disertis scriptum reliquit verbis [b], ubi è Sirmio & Constantii Imperatoris aula in patriam suam atque Ecclesiam eum rediisse commemorat. Neç abludit Simeon Metaphrastes in *Narratione eorum quæ gesta sunt Nicęæ à Synodo* [c], ubi de Hosio, *Corduba verò* (inquit) *urbs Hispaniæ de eo se jactabat*. Hujus urbis jam Episcopus, sæviente in Christi fideles Maximiano Imperatore, sive cruciatu corporis, sive in exsilium missione confessionis munus (ut ipse ait Epistola quadam ad Constantium [d]) explevit. De exsilio testimonium sancti ejusdem Athanasii [e], de notis & stigmatibus in corpore apparentibus, cùm venisset ad Nicænum Concilium, Nicephori [f] habemus.

a In actis Cōcil. Niceni lib. 2. *De eo quòd oportet tres personas intelligi &c.* & rursus sub titulo *Contradictio philosophi pro Ario*.
b *Epist. ad Solitar.*
c Apud Suriū 2. Julii.
d Addnčta à S. Athana. f. ubi proximè.
e Apologiā *De fuga sua*.
f Lib. 8. cap. 14.

3. Paullò pòst, nisi calculus nos fallit, hoc est anno CCCV. post Diocletiani & Maximiani in vitam privatam secessione, rerum dominis Galerio & Constantio Chloro, Eliberitanæ Synodo interfuit Hosius, uti ex inscriptionibus apparet. Hoc anno celebratum Bæticæ provinciæ hoc Concilium, non autem uno ante Nicænum, scilicet CCCXXIV. sive diù pòst, quod aliis placet, rectè, judicio meo, statuêre Baronius [g], & ex eo Binius [h], & ante eos Ferdinandus à Mendoza vir clarissimus in Apologetico pro Concilio isto [i] ad Philippum Regem II. directo. Nollem autem post meridiem visum tenebras adhuc Dextri doctum virum D. Emmanuelem Gundisalvum Tellez, supremi S. Inquisitionis Concilii patrem, necnon regiæ Pincianæ Cancellariæ prêsidem, regium Castellæ senatorem, nunc fato functum in novis ad hocce Concilium Notis sectari maluisse.

g Tomo 3. an. CCCV. num. 38.
h *Notis* ad hoc Concilium.
i Lib. 1. cap. 2.

4. Fama viri ad aures Constantini, quum rerum fuit dominus, facilè pervenit. Quare ad se vocato, & consilio ejus in rebus Ecclesiasticis usus est, & (ut Socrates ait [k]) *amavit eum & coluit plurimùm*. Hujus apud Cęsarem, plurium quidem annorum, sive perpetuæ, sive intermissæ moræ plura remansere in veteribus monumentis vestigia. In damnatione Donati hæretici, absolutioneque Cęciliani Carthaginensis prêsulis, quam in Arelatensi Concilio pronunciatam Constantinus ratam habuit, suggessisse id ei Hosium nostrum inter fautores Donati fama fuit, quod S. Augustinus *Contra Parmenianum* [l] scribens ait. Sabino autem & Rufo Coss. hoc habitum judicium (hoc est an. Chr. CCCXVI. [m]) ejusdem S. Doctoris testimonio [n] credimus. Quo ipso in Concilio Arelatensi caussam dixisse Hosium nescio cujus imputatę ei culpæ, damnatumque ab Hispanis, absolutum à Gallis Episcopis fuisse refert [o] sanctissimus idem scriptor Hosium defendens.

k Lib. 1. *Hist. Eccl.* cap 7.
l Lib. 1. cap. 8.
m Ex computo Onufrii.
n Lib. *Contra Donatistas*. cap. 33.
o Lib. 1. *Contra Parmen.* cap. 5.

5. Ortâ deinde inter Alexandrum Alexandriæ Episcopum & Arium de æqualitate filii Dei cum patre discordiâ, priusquam altiores radices ageret [p], misit ad eos Constantinus cum literis suis Hosium, circa annum scilicet CCCXVIII. qui convocato Alexandriam Concilio, uti ex divo Athanasio [q] constat, plura alia expediri fecit, de quibus consulendi sunt Ecclesiastici Annales [r]: quoad verò Arii caussam, quantumvis plurimum temporis in Oriente insumpsisse videatur, re tamen infecta rediit ad curiam. Quare indici placuit Nicęnam Generalem Synodum ad sedandas has turbas; quod sequentibus annis contigit. Exstatque hujus medii temporis constitutio Imperatoris ad Hosium directa de manumissionibus in Ecclesia; quam esse datam anno CCCXX. aut circiter (nam variat computum) ex Coss. Crispo II. & Constantino II. legi subscriptis apertè colligitur.

p Socrates lib. 1. cap. 7. Sozomen. lib.... cap........
q *Apolog.* 2.
r Baron. to. 3. ad ann. CCCXIX. nu. 22. & seqq.

6. His ipsis Coss. contigisse Crispi Cęsaris procuratum ab ipso Constantino parente interitum, eumque occasionem dedisse ejusdem Imperatoris ad Christianam fidem conversioni, Zosimus subobscurè, ut ethnicus, retulisse videtur. In qua re si Cæsaris Cardin. Baronii conjecturam [s] sequi velimus, Hosius noster saluberrimi consilii auctor fuit. Narrat quippe Zosimus pertæso Imperatori, abominantique patratam in filio cædem, nec à gentilium sectis ullum, affirmante Sopatro Platonico, piaculum aut lustrationem hujus criminis speranti, quendam Hispanum, nomine Ægyptium, Romam delatum, Palatinisque mulieribus familiarem factum, & ad Cæsaris colloquium admissum, pœnitentiam doctrinæ Christianorum habere vim abolendi quodcumque peccatum, confirmâsse. Id quod persuasisse ei statim refert.

s Tom. 3. ann. CCCXXIV. nu. 17.

7. Zosimi hanc narrationem Sozomenus non rejicit solùm, sed & datâ operâ convellere argumentis nititur: quam tamen Baronius non sic spernit, Sozomeni adversus eam dicta insulsitatis & ineptiæ arguens. Existimat enim non sic Zosimum loqui ut vocari Ægyptium affirmet eum qui Constantino de suscipiendo Christianorum dogmate persuasit; sed quòd Ægyptius quidam ex Hispania Romam venisset: quod quidem *Ægyptii* vocabulum pro mago usurpatum non semel ex [t] sacris literis, Josepho [u], & [x] Porphyrio docet; & hunc putat Baronius, magiæ ab infideli Zosimo insimulatum, non alium quàm Hosium fuisse, qui recèns à legatione ista, quam diximus, Ægyptiaca rediisset. Sed quòd ex Euagrio emendanda Zosimi contendit verba, nullo tamen Euagrii libro ad oram adnotato, me haud intelligere fateor, cùm Euagrius historiæ suæ ab hęresis Nestorianæ sub imperio Theodosii origine initium fecerit, ac de Constantinianis rebus nil prorsus scripserit. De cætero rem non parum verosimilem, & sanè acutè à doctissimo & piissimo historicorum coryphæo excogitatam, Hosii gratiâ libenter amplectimur.

t Actor. 21.
u *Antiq.* lib. 20. cap. 6. & *De bello Judaïco* lib. 2. cap. 12.
x In *vita Plotini*.

8. Quem postea vice Sylvestri Papę [y] Generali CCCXVIII. patrum Nicęnæ Synodo contra Arianam insaniam Nicææ in Bithynia Paullino & Juliano Coss. anno, ut vulgò creditur, CCCXXV. celebratæ unà cum Victore (aliàs Vito, seu Vitone) & Vincentio Romanis presbyteris interfuisse, & ante alios omnes, uti debuit, subscripsisse, ipsorum acto-

y Id negant quidam, interque alios Blōdellus in Præf. Apolog. Gen. Franciæ. fol. 1. * 5. pag. 2.

actorum, & Eccleſiæ hiſtoriarum, omnium teſtimonia confirmant z; quamvis de proëdria nonnulli dubitent a. Pariter atque locum inter alios patres & principatum b in Sardicenſi Concilio adverſus Arianorum peſtilentem contumaciam ſub Julio Papa circa annum CCCXLVII. coacto, eundem Hoſium tenuiſſe, clamant geſtæ tunc temporis, & eo in loco, res monumentis literarum conſignatæ, atque hiſtorici veteres. Cujus hominis maximam fuiſſe in eo congreſſu auctoritatem exiſtimationemque verba ejus ad Conſtantium Conſtantini filium ſcribentis c maniſeſtè produnt, quibus ait judicem ſe obtuliſſe ſolum, ſi iis placuiſſet, Arianis Epiſcopis Athanaſium Alexandrinum condemnantibus; in ea nempe cauſſa, ob quam congregatum Concilium fuerat Univerſale totius Eccleſiæ, quaſi ab ejus nutu cæteri omnes patres omnino penderent. Quare ab Athanaſio fuiſſe is dicitur Concilii προήγορος *princeps*, *ductor*, *director* (ut obſervavit Alderetus noſter paullò pòſt laudandus, & ex iſto Athanaſii loco Henricus Stephanus d, qui de hac ſignificatione dubitavit aliquantulum, confirmare poterat) in quo quidem Concilio S. Præſul Alexandrinus ab adverſariorum calumniis abſolutus, atque eum damnantes damnati fuere.

9. Pervicere tamen paullò pòſt Ariani, ut Conſtantium ſectæ ſuæ ac ſchiſmatis fautorem haberent, atque hoſtem iis qui cum Athanaſio communicabant, ut item Liberium Papam, pluresque alios Epiſcopos in exſilium mitteret. Quâ viâ munitâ ad Hoſium impetendum ea uſi ſunt ratione apud principem, quæ præcipuam iſtius ante alios omnes Eccleſiarum paſtores tunc temporis exſtitiſſe famam, necnon & maximum in eo ſitum Eccleſiaſticæ rei momentum, palam facit. Nihil nempe hactenus expeditum tot exſiliorum terroribus ajebant fuiſſe, quamdiu Hoſius in ſua, *reliqui omnes in ſuis* cujuſque *Eccleſiis* agere videbantur, qui verè poſſet *verbis & auctoritate fidei ſuæ* alios *omnes contra ſe inducere*, *princeps* (ut fatebantur) *ſynodorum: qui ſi quid ſcriberet*, *ubique audiretur*, *qui formulam fidei in Nicæna ſynodo concepit*, *& Arianos ubique pro hæreticis traduxit*. Quæ verba ipſorum ſunt apud Athanaſium e verè Hoſii encomiaſten inſignem.

10. Vocato igitur ad ſe Hoſio ex Hiſpania, tantùm abfuit quòd ad ſubſcribendum Athanaſii condemnationi vel minis vel precibus induceret conſtantiſſimum ſenem, ut potiùs Cæſar ipſe rationibus ejus, ut Athanaſius ipſe ait, conterritus, veterem retinere ſententiam, & ad patriam redire permiſerit. Irritatus tamen denuò ab Arianis inconſtantiſſimus Imperator, revocatum ad ſe Hoſium anno CCCLVII. Sirmii in Pannonia eâ tormentorum, ut fama eſt, ſævitiâ virum jam centenarium vexari fecit, ut imbecillitate corporis impar verberibus, quaſi ad tempus cedendo, voluntati Arianorum in Synodo ibi congregatorum ſubſcripſerit, Athanaſium tamen non condemnaverit: quod ab Athanaſio ipſo f, Socrate g, & Sozomeno h, & Nicephoro i notum habemus.

z De vicibus Papæ Sylveſtri ab eo exercitis Euſebii teſtimonium exſtat in *Vita Sylveſtri* MS. quam citat Ratramnus Corbejenſis *Adv. Græcos* lib. 4. c. 8. tom. 2. Spicilegii Dacheriani pag. 147.

a Vide Joſephum Arabem ſive Ægyptiū, qui præfationem fecit ad editionem Arabicam *Concilii Niceni* apud Soldenū in *Eutychii Origines* pag. 130. Joannem de la Puente lib. 1. *De la conveniencia de las dos Monarquias*. cap. 7 §. 4. & 5.

b Vices Julii Papæ negat ei Blondellus ubi ſuprà fol. 50. *

c Excripſit eam *Epiſtolam* Athanaſius in *Epiſt. ad ſolitariam vitam agentes*.

d In *Lexico Græco* tom. 4. ſeu *Append.* v. προηγορέω.

e In eadem *Epiſt. ad Solitarios*.

f *Apologia* 2. in fine.

g Lib. 2. cap. 24. & cap. 26.

h Lib. 4. c. 5.

i Lib. 9. cap. 31

11. Inſurgit hinc magna & utrimque graviſſimis veterum teſtimoniis ſubnixa quæſtio de Hoſii morte. Vulgaris enim eſt in libello *De ſcriptoribus Eccleſiaſticis* S. Iſidori Hiſpalenſis, Hoſii laudatio in vituperationem deſinens, à quo is dicitur infeliciſſimo & horrendo mortis genere ad preces S. Gregorii Epiſcopi Eliberitani, adverſus quem dejectionis ab Epiſcopatu ſententiam jam jam pronunciaturus erat, in terram corruiſſe, diſtortiſque ore & cervicibus expirâſſe. Quamvis enim hiſtoria hæc in libro *De viris illuſtribus* S. Iſidori (ſic enim appellatur) non tam diffundatur, uti diffuſa eſt in eodem libro, qualem ſcriptorum Eccleſiaſticorum collectores edidere, infelicis tamen Hoſii exitus conceptis verbis meminit. Sicut & Auxilius lib. II. *De ordinationibus Formoſi* Papæ cap. 23. k Cui narrationi quodammodo favere videntur qui Hoſii caſum referentes, ac deteſtantes, pœnitentiæ neutiquam meminere; quales ſunt S. Hilarius l, Sulpicius Severus m, Phœbadius, ſive Sœbadius Agennenſis n, Vigilius martyr o, & Eccleſiaſticæ hiſtoriæ auctores, Socrates, Sozomenus, Nicephorus p.

12 Sed contra id quod Iſidoro excidit Luciferianorum ſchiſmaticorum Fauſtini & Marcellini relationem ſequuto, ſive contra id quod Iſidori libro ex hac ipſa relatione fuit aliorum operâ intruſum, Athanaſius magnus teſtimonio ſuo nos aſſenſum præſtare cogit, auctor æqualis, graviſſimus, & qui Hoſii exitum ignorare non potuit. Hic enim pœnituiſſe eum lapſûs, & in veræ fidei confeſſione obiiſſe non obſcuris teſtatur verbis: *Tantam vim intulit ſeni* (Conſtantius) *& ita eum arctè tenuit, ut afflictus, adſtrictuſque, malè ægreque cum Urſacio & Valente communicaret; ſed tamen ut contra Athanaſium non ſubſcriberet*. Additque idem S. Doctor: *Verùm ne ita quidem eam rem pro levi habuit. Moriturus enim quaſi in teſtamento ſuo eorum vim proteſtatus eſt, & Arianam hæreſim condemnavit, vetuitque eam à quoquam probari ac recipi*. Quo Athanaſii teſtimonio quid magis evidens aut efficax impugnandæ de Hoſio eſt Gregorio fabulæ, ac pœnitudini confeſſoris clariſſimi propugnandæ, afferri deſiderarive poſſit, nullus video.

13. Juvat plurimùm quòd in Oriente Syri Hoſium colunt, & in Kalendario habent die V. Novembris, quod ex ore Archiepiſcopi Damaſceni Romæ ſe excepiſſe Franciſcus Bivarius in Dextri refert commentario q. Extenſè hunc locum diſcuſsere, ne nobis hîc ulteriùs hærendum eſſet, viri undique eruditiſſimi, r quos conſulere, lector, poteris. Planè dignus hoc exitu ille fuit, quem confeſſione illius ætatis Eccleſiaſticorum atque Epiſcoporum univerſi Chriſtiani orbis veluti apex fuit, literiſque, gravitate, eloquentiâ, & integritate primas tenuit. S. Athanaſius pleno ore patrem Hoſium vocat s *Patrem Epiſcoporum magnum Hoſium. Et Hiſpaniarum magnum illum Hoſium* t. Idem ab eo audit. ἀληθῶς ὅσιος u, *verè ſanctus*. & Ἀβραμιαῖος γέρων. *Abrahamicus ſenex*, atque ejus ὁ βίος ἀνεπίληπτος, *Vita irreprehenſibilis*. Audiamus eundem magnum

k Exſtat apud Joan. Morinum *De ſacris ordinat.* parte 2. pag. 371.

l Lib. *contra Conſtantium*.

m Lib. 2. *Eccleſ. Hiſt.*

n *Adv. Arianos*.

o *Contra Eutychem* lib. 5.

p Hanc partem urget amore deprimendi Hiſpana quæque David Blondellus in *Præfat. Apologet. Genealogiæ Franciæ adv. Chifletium* folio uti notatur 21. * 1.

q Ad ann. CCCLX.* 2.

r Baronius *Anno* CCCLVII. num. 30. & ſeq. Ferdin. de Mẽdoza *De confirmando Conc. Iliberitano* lib. 1. ad ſubſcriptionem Hoſii, ibidemque in *Comment. novis* Emmanuel Gonzalez Tellez. Amb. Morales lib.... cap... Padilla *Hiſt. Eccleſ. de Eſpaña* cent. 4. cap. 53. Ibañes de Pineda *Monarquia Eccleſ.* lib. 13. cap. 5. Bernardus Alderete *Antiguedades de Eſpaña* lib. 1. cap. 3. Theophilus Rainaudus in *Oploſtheca* ſect. 2. ſerie 3. cap. 26. Morinus lib. 1. *Exercitat.* cap. 20. Villegas *Flos ſanctorum* tomo.. Valdes *De Dignit. Reg. Hiſp.* cap. 7. n. 20. Bivarius ad *Dextrum* anno 360. n. 2. Matamorus in *Apologetico*, Godefridus Hermantius in *Vita S. Athanaſii* Gallica tom. 2. lib. 8. cap. 4. Petrus Mantuanus in lib. *Advertencias ala hiſt. del P. Mariana* pag. 76.

s *Apolog. ad Conſtantium*, & in *Epiſt. ad Solitarios*.

t Apol. ad Conſtant.

u Dictis *Epiſt. & Apologiâ*.

gnum patrem De Hosio magnificè loquentem [y]: Ποίας γὰρ ὐ κατηγήσατο συνόδυ; ἐ λέγων ὀρθῶς ὐ πάντας ἔπεισε; ποία τις Ἐκκλησία τῆς τύτε προστασίας ὐκ ἔχει σημεῖα τὰ κάλλιςα; τίς λυπέμενος ποτε προσῆλθεν αὐτῷ, κὴ ὐ χαίρων ἀπῆλθε παρ' αὐτῦ; τίς ἠτήσε δεόμενος κὴ ὐκ ἀπεχώρησε τυχὼν ὧν ἤθελησε; idest, Petro Nannio interprete: *In qua enim Synodo ille non dux & antesignanus fuit? quem non ille recta tuendo in sententiam suam pertraxit? Quæ Ecclesia illius præsidentiæ non pulcherrima monumenta retinet? quis illum mœstus adiit, ut non lætus abierit? quis indigus ab eo postulavit, quòd non postulatum obtinuerit?* A Socrate etiam audit [z] Ὁ περιβόητος τοῖς τότε ἀνθρώποις, *inter mortales tunc celebratissimus*. Ab Eusebio ipso [a] parum Homoüsianis propitio, ὁ πάνυ βοώμενος, *decantatissimus*. In *Politica Metrophanis & Alexandri* apud Photium cod. 256. τοὔνομα ὅσιος κὴ τ̃ βίον, *nomine & re sanctus*. Et quod plus est universa Synodus Sardicensis Oecumenica, cui ipse præfuit, in epistola synodali ad cæteros omnes qui eò non venerant, Episcopos, non dubitavit huic magno antistiti τῦ εὐγηρεςάτυ, τῦ κὴ διὰ τ̃ χρόνον, κὴ τὴν ὁμολογίαν, κὴ διὰ τὸ τοσῦτον κάματον ὑπομεμενηκέναι, πάσης τιμῆς τε κὴ αἰδῦς τυγχάνοντος ἀξίυ · hoc est: *Senis admodum venerandi, ac tum propter ætatem & confessionem, tum propter gravissimos exantlatos labores, honore summo & reverentia prosequendi*, elogio commendare. Legitur ea apud Theodoretum lib. II. *Hist.* cap. 8. Adeò ut vel simpliciter ac nomine tantùm suo appellari posset, quem ignorabat nullus. Quare Constantinus Cæciliano Carthaginis Episcopo scribens [b], imponit ei quandam pecuniç summam sibi à rationali Africæ conferendam, κατὰ τὸ βρέβιον τὸ πρός σε παρὰ Ὁσίυ ἀποςαλὲν · *juxta Breve ad eum ab Hosio directum*, dividere.

14. Quod autem ad bibliothecam scriptorum pertinet, Hosius scriptor quoque fuisse refertur. Ex libro S. Isidori *De viris illustribus* hęc sunt quæ sequuntur, non ex vulgaribus editionibus eorum qui collegerunt hujus argumenti scriptores, Suffridi Petri, & Hauberti Miræi, sed ex sancti Hispaniarum Doctoris ipsis operibus, eque Matritensi editione omnium accuratissima. *Hosius Cordubēsis Ecclesiæ civitatis Hispaniarum Episcopus, eloquentiæ viribus exercitatus, scripsit ad sororem suam* De laude virginitatis *Epistolam pulchro ac diserto comptam eloquio. Composuitque & aliud opus* De interpretatione vestium sacerdotalium, *quæ sunt in veteri Testamento; egregio quidem sensu & ingenio elaboratum. In Sardicensi etiam Concilio quamplurimas edidit ipse sententias*. Hæc ille. Concepit idem *Formulam fidei* in Concilio Nicęno, ut ait Athanasius [c]; & interim habemus, omnibus aliis deperditis, Epistolam illam ad Constantium directam, & ab eodem Athanasio conservatam [d].

15. At nonne hæc perpetui ejusdem Hosii nostri panegyristæ verba, scripsisse eum & alia de rebus fidei, super quibus tunc temporis tam acriter contendebatur, significare, quod & ratio ipsa etiam sine ullo persuaserit auctore, videntur? In disputatione scilicet contra Arianos, postquam admonuisset minimè fidendum hæreticorum verbis aut scriptis, quòd calliditate plena essent omnia, ethnicisque sophismatibus concepta ad seducendos simplices, Εἰ μ̃ (inquit) ἦσαν παρὰ ὀρθοδόξων ἐκ̃ τὰ γραφόμενα, οἷα ἐγεγόνει παρὰ τῦ μεγάλυ κὴ ὁμολογητῦ Ὁσίου, Μαξιμίνου τῦ τῆς Γαλλίας, ἢ τῦ διαδεξαμένου τύτου, ἢ παρὰ Φιλογονίου ἐ Εὐςαθίυ τ̃ τῆς ἀνατολῆς, ἢ Ἰυλίυ ἐ Λιβερίυ τ̃ Ἐπισκόπων Ῥώμης, &c. ὐδὲν ἐκ̃ ἐν τοῖς γραφομένοις ὑποπτεύειν · ἄδολος γὰρ κὴ ἁπλῦς ἐςὶν ὁ τ̃ ἀποςολικῶν ἀνδρῶν τρόπος · idest: *Si enim scripta ista ab orthodoxis proficiscerentur, qualia sunt magni illius & confessoris Hosii, Maximini Galliæ, aut ejus successoris, aut Philogonii & Eustathii Orientis Episcoporum, aut Julii & Liberii Romæ Pontificum &c.* (plures alios inde appellat) *nihil esset quod in his scriptis suspicarere. sincera enim & simplicia apostolicorum virorum ingenia sunt*. At certè de iis qui comites Hosio hîc dantur, affirmare quòd quicquam literis mandaverint, uno aut altero excepto, vix possumus. Videtur & ad eosdem in *Epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ* respexisse, quo loco ait, ex Latina P. Nannii versione: *Quòd si ad hanc rem usus Synodi desideratur, supersunt acta patrum. Nam neque hac in parte negligentes fuere qui Nicææ convenerunt; sed ita accuratè scripserunt, ut qui sinceriter eorum scripta legat, facilè reminiscatur ejus in Christum religionis, quæ à sacris literis annunciatur*. Nisi de actis synodalibus hæc intelligenda sint.

16. Restat nobis annotare Chalcidium philosophum, uti creditur, Christianum, commentarium suum Latinum in Platonis Timęum Hosio cuidam nuncupâsse. Quem quidem alium non esse ab Hosio Cordubensi, cùm Augustinus Justinianus [e] Nebiensium Episcopus doctissimus è Dominicanorum sodalitio, tum Gaspar Barthius [f] non uno loco arbitrati sunt. Chalcidius quidem sub hac inscriptione: *Chalcidius Hosio suo*, ita habet: *Conceperas animo florente omnibus studiis humanitatis, excellentique ingenio tuo, spem dignam proventu operis ad hoc tempus intentati, ejusque usum à Græcis Latio mutuandum statueras. Et quanquam ipse hæc cùm faciliùs, tum commodiùs facere posses; credo propter admirabilem verecundiam ei potiùs malueris injungere, quem te esse alterum judicares*. Unde duo colliges: alterum Gręcè scire eum oportuisse, qui de Gręco in Latinum convertere Platonicum hoc opus cogitâsset: (quòcum an bene stare poterit, quòd per interpretem in Concilio Nicęno sit loquutus?) alterum est vix intelligi de Hosio posse gravissimo ac sanctissimo, ejusque senectæ, quam vidimus, Episcopo, sæcularium studiorum eum à Chalcidio celebratum amorem, & quòd Christi tam strenuus discipulus Platonis adhuc libris operam daret.

17. Sed priori objectioni facimus satis positâ ob oculos differentiâ inter Gręcè scire, & Gręcè loqui scire. Potuit quidem Hosius Gręcæ linguę peritiam, nec tamen eloquentiam habere, ita ut expeditè sine ullo interprete loqueretur & eleganter, uti in congressu illo magno decebat. Puto nulli id concessum ex viris, quantumvis Gręcè do-

[y] Apologia de fuga sua.

[z] Lib. 2. Hist. cap. 29.

[a] De vita Const. lib. 3. c. 7.

[b] Exstat epistola apud Eusebium lib. 10. Hist. cap. 6.

[c] Epist. ad solitarios.

[d] Dicta Epist. ad solitarios.

[e] In Epistola quadam à Meursio edita cum suo Chalcidio.

[f] Lib. 48. Adv. cap. 8. & in Animadvers. ad Celestinæ Tragœdiam Hispanam à se versam.

ctissimis, non in Grecia natis, ut in concione coram Grecis Grecè audeant sermocinari aut disputare. Nec item posterius retardare nos debet: cùm potuerit florenti adhuc ætate Hosio, nondumque dignitate macto Ecclesiastica, opus suum Chalcidius nuncupare: cùm nec philosophica studia dedecere tunc temporis viderentur Christianos, quorum studium fuit non tam ex Euangelii hoplotheca, quàm ex reconditioribus philosophorum placitis, ad ethnicorum expugnandam presumptionem arma desumere. Aliàs Origenes, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Joannes Chrysostomus, Eusebius Cesareensis inter Grecos; Tertullianus, Lactantius, Augustinus, Arnobius, Hieronymus inter Latinos; ob secularis doctrinæ eruditionem professioni suæ ac dignitati nimiùm quantum obstitissent! Cùm ergo nihil sit in Chalcidii hac nuncupatione, quo excludatur ab ea Hosius noster, Chalcidiusque Christianus fuerit (uti Barthius notat [g]) atque incertæ ætatis auctor; maneat quidem ei, suffragio etiam nostro, hæc memoria, vicissimque Chalcidii libro hic honos, ut summo fuerit ejus ævi paullò pòst futuro directus viro.

g Cap. 8. ubi suprà.

18. Nec interim tacendum censeo nomen Hosii per errorem positum legi in Decreto Gratiani cap. 2. distinct. 56. ubi tanquam à Damaso Papa dictum videmus Hosium Papam filium fuisse Stephani subdiaconi: aliis deinde appellatis, qui cùm filii presbyterorum essent Apostolicæ Sedi prefuerunt. Hic enim necessariò error est aut Gratiani aut Paleæ, aut exscribentium: nam nec Damasi sunt verba in eo capite adducta, nec ibi de aliis quàm summis Ecclesiæ agitur Pontificibus. Lapsum notavit magnus vir Antonius Augustinus dialogo 6. *De emendatione Gratiani*. In veteri libro legitur: *Deus-dedit Papa filius Stephani subdiaconi.* ut in scholiis novioribus ejusdem notatur Decreti.

CAPUT II.

De GREGORIO BÆTICO *Eliberitano Episcopo. De eo Marcellini & Faustini Luciferianorum hæreticorum testimonium non prorsus ei favere. De Luciferianorum errore. Luciferi Calaritani sententia, atque de eo S. Hieronymi obscurus locus. Scriptum* De Trinitate *ad Gallam Placidiam Gregorio tribui: quod verius fuisse Faustini ad Flaccillam alii existimant, nos ambiginus. Fabulæ Dextri & Luitprandi pseudo-historicorum de Gregorio. Nullus fuit Toletanæ Ecclesiæ præsul Gregorius, cui gesta omnia Bætici falsò attribuuntur. Figmenta utriusque pseudo-historici curiosè examinamus & refellimus. Innocentii I. Papæ decretalis epistola, & S. Hieronymi de Lucifero Calaritano & Gregorio Eliberitano verba exponuntur. Bivarii præsumptio sugillatur. Tyanensi Cappadociæ Concilio interfuisse Gregorium Toletanum cum aliis Hispaniæ Episcopis vice Liberii Papæ, fabulam esse Pseudo-Juliani. Baronium non recta usum fuisse Theodoreti versione, pro qua germanam producimus. Roma arx Romani imperii. Arcis etymon. Amphitheatra in Hispania geographiæ monstrum. Hitæ seu Fitæ oppidi nomen unde? Gregorii Complutensis à Toletano diversi Episcopi alia insolentior Pseudo-Dextri fabula.*

19. SED quia GREGORIUS cognomento aut à patria BÆTICUS, Eliberitanus Episcopus, restitisse Hosio, ut vidimus, in historia illa refertur, certò autem hujus temporis æqualis fuit; examinari equum est quidnam de hoc viro absonum, quidnam consonum veritati hactenus sit literis consignatum. Fundus rei esto S. Hieronymi de eo testimonium. *Gregorius Beticus* (ait [h]) *Eliberi Episcopus usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus composuit, &* De Fide *elegantem librum, qui hodieque superesse dicitur*. Ex quo sua mutuatus est Honorius Augustodunensis [i]. Hic idem fuit prorsus cum GREGORIO HISPANO, seu SPANO, Episcopo, cujus hoc inscripta nomine epistola quedam superest Eusebii Vercellensis presulis, à Pithœo eruta, & unà cum S. Hilarii fragmentis in hujus operibus à Nicolao Fabro edita, quam & aliàs Hosii caussam agens exscripsit Baronius [k]. Hujus initium, quod ad nos spectat.

h *De script. Eccles.* c. 105.

i *De script. Eccles.* libello 2. cap. 106.

k Ad ann. CCCLVII. n. 35. tom. 3.

EUSEBIUS AD GREGORIUM EPISCOPUM SPAN.

Domino sanctissimo fratri Gregorio Episcopo Eusebius in Domino salutem.

LIteras sinceritatis tuæ accepi, quibus, ut decet Episcopum & Dei sacerdotem, transgressori te Hosio didici restitisse, & pluribus cedentibus Arimino in communicatione Valentis & Ursacii, & ceterorum, quos ipsi agnito blasphemiæ crimine antè damnaverunt, assensum tuum denegâsse, fidem scilicet servans, quam patres Niceni scripserunt. &c.

20. De rebus agit duorum Conciliorum, Sirmiensis (si tale dici meruit) & Ariminensis. In priore, quod celebratum fuit anno CCCLVII. (vestigia semper Baronii sequor) Hosius ætate ac tedio ærumnarum fractus cessit, subscripsitque Arianorum fidei formulæ. In posteriore, duobus transactis annis, CCCLIX. scilicet, Arimini coacto, damnatus est ante omnia Arius, atque ejus sequaces: postmodum tamen Ursacii & Valentis decepti dolo catholici ferè omnes Episcopi, cuidam formulæ subscripsere, in qua deletum fuit Nicenum & catholicum *Consubstantialitatis* Filii cum Patre Deo vocabulum. Gregorius igitur & restitisse Hosio in Sirmiensi, & assensum suum denegâsse novæ illi formulæ Ursacii & Valentis in Ariminensi, conventibus, ab Eusebio dicitur. Neque enim Hosium interfuisse huic posteriori Synodo, si istamen adhuc in vivis erat, alicubi lego. At Gregorium Beticum seu Eliberitanum Episcopum hunc fuisse, qui Sirmii Hosio restitit, parique animi constantia Ursacii & Valentis ceterorumque Arianorum dolis aut unus aut in paucis Ari-

Arimini se opposuit, vix dubitari potest [l].

l Agnoscunt Nicolaus Faber ad illud S.Hilarii *fragmentum*, Baroniusque ubi suprà.

21. Hactenus enim valere debet narratio illa ex Marcellini & Faustini opusculo ab Isidoro (si ita est) probata. Marcellinus quidem & Faustinus presbyteri, sectæ Luciferianorum adhærentes, quæ minimè ad pœnitentiam seu communicationem eos recipiebat, qui olim prævaricâssent, librum quemdam de gestis Episcoporum, *qui ad destructionem Homoüsii* (*consubstantialitatis* Græcum nomen) *Arimino convenerunt*, Imperatoribus Theodosio juniori & Arcadio porrexere; uti Gennadius in *Faustino* [m], & anonymus ille auctor *De* XII. *scriptoribus Ecclesiasticis*, qui Isidoro & Ildephonso subjici solet, in *Marcellino* [n], referunt. Eo libro, quem Jacobi Sirmondi beneficio ab anno MDCL. editum habemus, narratur contentio illa inter Hosium Cordubensem & Gregorium Eliberitanum Episcopos in Corduba urbe coram Clementino Constantii Augusti vicario, infelixque, ejus occasione Hosii obitus: unde & anonymus ille *De* XII. *scriptoribus* auctor, Marcellini laudato opere, ac S. Isidorus eo illaudato, rem deduxere.

m De script. Eccles.c.16.

n In fine.

22. At quantumvis turpissimi hujus exitus notam abolere velimus, Hosio famam ex Athanasio servantes, admittendum est omnino inter Hosium & Gregorium Eliberitanum dissidium contigisse aliquod; ad minusque Gregorium jam hoc tempore Episcopum ex his fuisse, qui in catholicorum præsulum convulsione ista ferè universali confessionis illibatæ radicibus fixi stetere. Aliàs minimè eum laudâssent presbyteri opusculi auctores, quorum in eo id fuit propositum, uti jam diximus, ut in gratiam suæ Luciferianæ sectæ pœnitentes non admittentis, eos, qui Arimini Arianis non communicâssent, tanquam solos verè catholicos afficerent laudibus; illos verò qui aliter fecissent, irremissibili anathemate condemnarent. In quo haud prorsus rectum callem tenuisse Gregorium non temerè dixeris. Videturque ita existimâsse S. Hieronymus, dum nostrum cum Lucifero Calaritano antistite, qui Luciferiani schismatis auctor fuit, conjungit. *Lucifer Calaritanus Episcopus* (in *chronico* suo, additione ad Eusebii Chronicon, ait) *moritur, qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum, & Philone Libyæ, nunquam se Arianæ miscuit pravitati*. Hoc est, qui cum Arianismi labe usquam notatis, atque etiam iis qui notatos ad communionem recepissent, communicare nunquam voluit [o]: quod eum fecisse ait cum Gregorio Eliberitano (quisnam etenim alius Hispaniarum ille Episcopus?) & Libyæ Philone. Nec alia esse potest apta hujus testimonii sententia, quin aliis pluribus Occidentis Episcopis, qui prævaricati nunquam sunt, injuria fiat enormis. Et hæc sanè fuit Luciferi & ejus sequacium error, secessioque ab Ecclesia [p], quæ quidem Christi exemplo & præceptis instructa, criminum reos ita habet, ut pertinacibus terribilem, at verò resipiscentibus indulgentem se præbeat.

o Ita Hieronymum explicat Ant. Pontacus hic.

p Severus Sulpicius lib.2.

23. Hieronymi sanè verba subobscura sunt, nec satis detegunt illius sententiam; laudet ne trium illorum Episcoporum factum, an reprobet. Certè Hieronymus ita de B. Lucifero (sic eum appellat) existimavit [q], ut *bonum pastorem* eum diceret; sed qui *segregatis paucis ovibus reliquum gregem* deseruerit, *multam prædam bestiis relinquens*. quæ ut diceret de ejus meriti viro, ad asperrimum se venisse conqueritur locum veritati ex conscientia serviendi, cum jactura etiam id dicendi quod nollet. Quare nullus, quod sciam, hæresis expostulare unquam, sed schismatis ex indiscreto zelo tantùm, ausus fuit Luciferum. quod idem Hieronymus generalibus iis, & culpæ nihil significantibus verbis, intelligi voluisse videtur. Attamen ex quo in fastis Ecclesiasticis die 24. Aprilis legitur coliturque Gregorius Eliberitanus Episcopus, colligere possumus, haud permansisse eum in hac sententia, sive aliâ viâ quàm secessionis & schismatis, Arianam blasphemiam, & Arianorum captiones detestatum.

q Adversus Luciferianos dialogo.

24. *De Trinitate* autem, sive *De Fide* commentarios, ut putavit, Gregorii nostri carie obsitos, oblivione obrutos, mendisque labefactatos purgavit, ediditque (ut Baronius loquitur [r]) Achilles Statius Lusitanus anno MDLXXV. ex codice qui repertus fuit in Abbatia Ferrariensis agri, quam *Pomposam* vocant, descriptos, & ad Gallam Placidiam inscriptos. Quæ quid m nuncupatio parum consona, ut monebimus, vero: atque item quòd Faustinus presbyter ille Luciferianus jam memoratus adversus Arianos & Macedonianos septem libris ad Flaccillam Reginam directis, Gennadio affirmante, disputaverit. Optimæ notæ scriptores huic potiùs quàm Gregorio tribuunt *De Fide* hos commentarios, nuncupationisque honorem non Gallæ Placidiæ, sed Flaccillæ Reginæ habitum existimant. Statque valida adversus Gregorium ratio, si manere velimus intactam inscriptionem. Galla enim Placidia Theodosii Magni filia ex altera ejus uxore Galla, neutiquam, aut vix nata erat, cùm à S. Hieronymo supradictum elogium Gregorius reportavit. Liber quippe hic *De scriptoribus Ecclesiasticis* absolutus ac nuncupatus fuit Dextro decimo quarto Theodosii Imp. anno, & usque ad eum, nec ultrà, scriptorum contexit catalogum, ut ex prologo ejus constat. Quo tempore scriptus jam erat *De Fide* liber; immo non parum antè scriptus: quicquam enim vetustatis continent verba illa S. Doctoris: & De Fide *elegantem libellum*, *qui hodieque superesse dicitur*. Si hæc ultima sint ad librum potiùs quàm ad auctorem referenda.

r Notis ad Martyrolog. die 24. Aprilis.

25. At nonnisi sexennio ante hæc scripta Gallam, Placidiæ matrem, uxorem Theodosius duxit, ut ex Marcellini Comitis chronico, unico tantùm anno discrepantis, & ex Zosimo tradit Baronius [s]. Demus tamen primo tempore natam ex hoc matrimonio Placidiam. Cujúsnam ætatis, quadriennémne, an quinquennem, fuisse eam putas, cui talia libri auctor loquitur? *Incipiamus ergo obedientes re-*

s Ad annum CCCLXXXVII. 58. tomo 4.

ligioſiſſimis præceptis tuis conſidere cum adverſario. & quæ ſequuntur alia. Unde palam fit provocatum ab ea literis priùs auctorem, ad ſcribendum deſcendiſſe. Rectè quidem atque opportunè admonuit Baronius [t], errore factum fuiſſe, ut Galla Placidia pro Galla Auguſta, ejus ſcilicet matre, in dedicatione ſcriberetur: ad quam, uti Auguſti uxorem, non ad Gallam Auguſti filiam, pertinere poteſt *Reginę* tributa ei appellatio. *Sed quæſo, Regina, ſentias quòd multa in hoc loco &c.* Illaque ad Auguſtam prorſus directa; *Reginam te orbis Romanus ſuſcipit, & quòd jam nihil eſt, quo ampliùs creſcere debeas in rebus humanis, ſublimitatibus non contenta terrenis, ſacra in Deum fide cœleſtia deſideras poſſidere.*

26. Attamen (uti ſuprà diximus) Fauſtini cujuſdam presbyteri hoc opus eſſe contendunt alii, ductum ſequentes manuſcriptorum aliorum codicum, in quibus liber hac fronte conſpicitur: *Fauſtinus Auguſtę Flaccillę.* Hęc fuit prima Theodoſii ejuſdem ſenioris uxor, ea pietate fœmina, ut (S. Gregorii Nyſſeni eam in funere laudantis elogio) *Arianorum infidelitatem, ſimiliter atque ſimulacrorum cultum abominaretur.* Cùm quidem *Flaccillę Reginę* (vocabatur ea *Ælia Flaccilla*, non *Placilla*, uti apud Gręcos omnes audit, cùm verum nomen ſervet nummus, confirmentque alia à Baronio magno adducta [u]) ſcripſiſſe Fauſtinum *adverſus Arianos & Macedonianos* libros ſeptem Gannadius monuit. Quare in editione magnæ SS. Patrum Bibliothecæ à Margarino Bignæo adornatæ volumine tertio conſervata quidem inſcriptio Gregorii Bętici huic libro fuit, non tamen abſque Margarini notatione, Fauſtini hoc eſſe opus, non Gregorii. Quod neque Bellarminus [x], neque Poſſevinus [y], improbare videntur; ſiquidem de Fauſtini ſeptem iſtis libris à Gennadio laudatis loquentes, ad hoc ipſum opus, quod ſub Gregorii appellatione à Margarino editum fuit, lectores remittunt; ipſi tamen parum conſtantes, aut attenti, qui Gregorio etiam Bætico idem opus adjudicant. Diſtinctè magis de re cenſuit Philippus Labbeus [z] pro Fauſtino ſuffragium ferens, adjungenſque, omnium eruditorum hanc exiſtimationem poſt Trithemium eſſe.

27. Nos verò, qui nihil nobis tale arrogamus, maximè credimus diverſum eſſe hunc librum, unico tantùm contextu olim, ut putamus, & abſque ulla diviſione capitum, in quæ hodie jam ſectum eſt, continuatum, à Fauſtini opere ſeptem libris diſtincto. Gregorius *De fide* inſcripſit librum ſuum, teſte Hieronymo, ſeu cum addito: *ſive de Trinitate*, quomodo Achilles Statius edidit. Fauſtinus autem (ſi Gennadio credimus) *adverſus Arianos & Macedonianos*. Fatemur ultima libri parte de Spiritu ſancto agi, adverſus quem blaſphemiam ſuam direxerat Macedonius. Sed quod Gregorius Bęticus ſub titulo & argumento ſuo *De fide*, ſeu *De Trinitate*, adverſus perſonam filii tantùm, & non adverſus perſonam Spiritus ſancti errores aſſumpſerit refellendos, non ulla ratione valebit in tuto poni. Et Barthius quidem non ineruditus eſt, nec Baronius; quorum poſterioris ſenſum jam vidimus: prior autem ille lib. 42. *Adverſ.* cap. 8. iis ipſis, quibus nos, urgens argumentis, Fauſtinum quendam non bona fide interpolâſſe hunc librum ſuſpicatur, & addidiſſe nonnulla ſuppreſſo auctoris veri nomine. *Nam præfationi* (ait) *quædam præfixa ſunt, quę Gregorii reliquum ſtylum minimè ſapiunt.*

28. Hucuſque licuit de Gregorii rebus metere germanæ hiſtoriæ campum, lolio intacto, quod inimici hominis, ut Euangelio utar, pravitate olim ſparſum, eò ſuccreſcere permiſit ſocordia hujus ſæculi, ut penè jam facultatum noſtrarum prodigi audiamus; immo divino numini & patrię ingrati, qui non tantùm hæc ſegetis ſimulacra in horrea ducimus; ſed vanitatis ſuæ nativo aëre paſci ac ventilari permittimus. E Pſeudo-Dextri nempe, & aliorum, falsò ſe ſub antiquitatis titulo venditantium, cenſurâ præſumenda aliqua ſunt, ut falſiſſima eſſe omnia ea perſuadeamus, tam quæ de Gregorio noſtro abſurdè ac temerè dicta, quàm quę eidem iniquè ablata ab eis ſunt, ut corniculam quandam plumis alienis veſtiant. Mirum enim quantum in hac deformanda Eliberitani Epiſcopi hiſtoria ſibi indulſerint malè feriati homines. Videlicet, ſi Dextro fidem habemus [a], Gregorius Bæticus Galliarum prætorio fuit priùs præfectus, deinde, ut alter Ambroſius, è ſæculari munere ad Epiſcopatum Eliberis urbis poſt Auguſtalis mortem aſſumptus, Gallæ Placidiæ charus, nec ante annum CDXXIII. diem ſuum obierit.

29. Deinde ſi Pſeudo-Luitprando verba danti credimus [b], natus fuerit Gregorius Compluti anno CCCXLII. præfectus Galliis à Gratiano datus, à Maximo exauctoratus, Epiſcopus anno CCCLXXXIX. creatus, ingratiis tamen Innocentii Papæ, qui de eo conqueſtus fuit; unum & alterum librum, *De Fide* ſcilicet recens Epiſcopus, deinde *De Trinitate*, ad Gallam Placidiam Conſtantii uxorem anno CDXX. ſcripſerit, anno demum CDXXII. vitâ functus. Hæc omnia Hiſpanarum antiquitatum hi noſtri vindices. Nec non & martyrologium Hiſpanorum ſub Diocletiano & Maximiano martyrum Gregorii hujus nomine recèns oſtenſum fuit Matritenſibus typis, de quo ſigillatim (res enim tanti eſt) capite ſequenti agemus.

30. Nec eo contentus ejuſmodi fabularum coagmentator, impoſuit ſibi, ut alium Gregorium è nihilo fingeret, Eccleſiæque Toletanæ intruderet; quócum dividere Gregorium Bæticum honores ſuos partamque egregiè actis famam è re eſſe præſumpſit ejuſdem Toletanæ Eccleſiæ, quam, ſive jure ſive injuriâ, opimis aliarum ſpoliis mactam & ornatam voluit. Gregorius ergo hic Toleti Epiſcopus (non ille Eliberis) Pſeudo-Dextri calculo [c], interfuit Concilio Ariminenſi [d], exſul inde Minoricam ivit, cum Sancto Hilario literas commutavit. Luitprandi etiam & Juliani fide [e], is fuit (non Bæticus) qui Hoſio reſtitit [f], Auxentium Mediolanenſem Toleti, deinde Romæ in Concilio damnavit [g]; Româ ſolvens ad Concilium venit Tyanenſe anno

t Tom. 4. ad an. CCCLXXXVIII. num. 100.

u Tom. 4. ad an. CCCLXXXVI. 35. & 36. Strada *De vitis Imperat.* p. 202.

x *De ſcriptor. Eccleſ.* ad ann. CCCLXVII.

y In *apparatu ſacro* v. *Fauſtinus*.

z *De ſcriptor. Eccleſ. diſſertatione*, tom. 1. pag. 313.

a Ad annum CCCLXXXVIII. 4. *Auguſtali in ſede Bætica Eliberitana ſuccedis Gregorius ex præf. præt. Galliæ jam confecta, & gravioris ætatis, vir apprimè pius & egregiè bonas artes doctus.* Ad ann. CDVII. *Gregorius etiam Bæticus jam in ultima ſenectute conſtitutus, ſed vegetus, & integris animi corporiſque viribus, apprimè charus Gallæ Placidiæ Auguſtæ &c.* Ad ann. CDXXIII. *Obiit Gregorius Bæticus cùm priùs dicâſſet librum de Fide ſeu de Trinitate Gallæ Placidię Auguſtæ fœminæ lectiſſimæ.*

b Luitprandus adverſ. 195. & 196. item 190. & 191. item 45.

c Ad annum CCCLVI. & Luitprando adver. 144. aliàs 188.

d Ad annum CCCLX.

e Luitprandus adv. 164. aliàs 188.

f Julianus in Chron. nu. 170.

g Idem n. 170. & adver. 458.

anno CCCLXIV. ac tandem XXII. Decembris Amphitriæ vitam cum morte commutavit. Vehementer scilicet dolebat hominem Toleti civem, ut suo perspicuum loco fiet, de alio quàm de Toletano præsule,&, uti credi volebat, Hispaniarum jam tum primate, prædicari constantiam illam, quâ restitisse Hosio, & Arianorum Ariminensibus technis, seque nunquam perfidiæ eorum miscuisse, Gregorius Hispaniarum sive Spaniæ celebratur Episcopus. Quare eundum fuit ad consuetas artes,& Gregorius aliquis antistes,horũ facinorum patrator, sedi Toletanæ affingendus. Cautène, ais, & callide? Minimè quidem, sed nimis oscitanter & infrunitè, ita ut vel pueris, qui nondum ære lavantur, mendacia sese prodant, veritatique testimonium dicant. Attingemus, quàm potis est breviter, singula, & lumen his tenebris immittemus.

31. Natum Gregorium Bæticum Compluti fuisse (ut ordine procedamus, expedientes priorem hanc partem) anno CCCXLII. ait Luitprandus [h]. Id negamus nos cum S.Hieronymo, qui, dum in ejus elogio anno CCCXCII. conscripto, vel extremam senectutem eum tunc agere affirmans, quomodo aliqui interpretantur, vel in tam gravi ætate jam demortuum significans, quæ aliis placet verborum S. Doctoris sententia, Luitprandi fidem omnino refellit. Cùm enim ab illo anno CCCXLII. usque ad CCCXCII. quinquaginta dumtaxat anni intercesserint; quinquagenario homini extremam attribuere, nedum senectutem, Hieronymum, quisnam dicere audebit? scriptum verò fuisse hoc anno, quem dicimus, à S. Hieronymo illum *De scriptoribus Ecclesiasticis* librum, certissima res est. Siquidem collegisse in eo se dicit in præfatione ad Dextrum, ut ei hortanti obsequeretur, omnes, qui de scripturis sanctis à passione Christi usque ad XIII. Theodosii Imperatoris annum memoriæ aliquid prodidissent. De SS.Gregorio Nysseno & Ambrosio uti de vivis loquitur [i], quorum prior anno CCCXCV. aut sequenti, posterior autem CCCXCVII. obiere. Joannem Antiochenum, hoc est Chrysostomum, presbyterum adhuc vocat [x], qui anno CCCXCVIII. ad Constantinopolitanam Ecclesiam fuit promotus Episcopus. Gregorium Nazianzenum ait [l] ante triennium sub Theodosio decessisse, cujus imperium non excessit annum hujus sæculi nonagesimum quintum. S. Augustini haud meminit, quòd is paullò antè, scilicet anno CCCLXXXVIII. baptizatus fuerit. quæ omnia confirmant hujus libri argumentum minimè transgredi illius temporis limites, quos ei Dexter, ipseque auctor præscripsissent.

h *Gregorius Episcopus post Eliberitanus, natus Compluti in Hispania anno* CCCXLII. *per omnes ætates literis & bonis moribus floruit. Exercuit se in gubernatione. A Gratiano factus est P. P. Galliarum. Ibi submotus à Maximo. Postea rediens Hispanias factus est Episcopus Eliberitanus. successit Augustali anno* CCCLXXXIX. *Scripsit librum ad Gallam Placidiam August. an.* CDXX. *Moritur anno* CDXXIV. *cùm esset ferè octogenarius. Relatus est inter divos. De quo Innocentius I. queritur quòd homo judex statim factus esset Episcopus. Sunt qui dicant priùs fuisse Malacitanum, & inde translatum.* Luitpran. adv. 195.

i Cap. 124. & 128.

x Cap. 129.

l Cap. 117.

32. Præfectum Prætorio Galliarum fuisse Gregorium, à Gratiano quidem ei muneri impositum, à Maximo autem tyranno depositum, inde nos Dexter docet, Luitprandusque. Opportunè figmento accidit, quòd Severus Sulpicius circa hoc tempus in negotio Priscilliani *sacræ Historię* lib. II. Gregorii cujusdam in Galliis præfecti meminerit. Hunc creatum Eliberi Episcopum hinc visum iisdem auctoribus impune fingi posse, quòd ex Innocentii I. Papæ quadam epistola notum fit Gregorium quendam è forensi exercitatione ad sacerdotium in Hispaniis assumptum fuisse. quod factum non approbavit Innocentius, Hispanis Episcopis Synodum Toleti celebrantibus scribens [m]. Atqui non tempus modò directę epistolę, sed & ejus series, traducit fabulam. Tempus inquam. Gregorius enim factus anno CCCLXXXIX. Episcopus dicitur, Innocentius verò nonnisi post duodecim absolutos, ann. CDII. ad pontificium thronum fuit vocatus. Verba autem Pontificis ordinationem Gregorii istius improbantis ad sic antiquum factum referri vix possunt; immo nec applicari ad caussam præfecti Gregorii in Episcopum promoti. Innocentius ait: *Quantos enim ex iis qui post acceptam baptismatis gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperunt, adscitos ad sacerdotium esse comperimus, è quorum numero Rufinus & Gregorius perhibentur? Quantos ex aliqua militia, qui cùm potestatibus obedirent, severa necessariò pręcepta sunt exsequuti? Quantos ex curialibus, qui dum parent potestatibus, quę sibi sunt imperata fecerunt? Quantos qui voluptates & editiones populo celebrârunt, ad honorem summi sacerdotis pervenisse? quorum omnium neminem, ne ad societatem quidem ordinis clericorum oportuerat pervenire.*

m Epist. exstat in *Collect. Concil. Hisp.* Loaysæ pag. 51. & in Paris. recentissima Conciliorum tom. 2. col. 1274.

33. Tam clara hîc distinctio fit, ut magis clara nequeat, inter sacerdotium & summum sacerdotium, hoc est, Episcopalem dignitatem [n]; inter advocatos, judicum ministros, curialesque, & magistratus ipsos munerum editores. Ex advocatis ordinatos fuisse sacerdotes Rufinum & Gregorium contra Nicęni Concilii regulam [o] Papa conqueritur. Id quomodo ad præfectum Episcopum creatum pertinebit, qui inter eos sanè, quorum ultimo loco mentio fit, voluptatum scilicet ac editionum auctores connumerari potiùs debuit? Nec video qualem contineat deformitatem ab Innocentio taxandam, ut è præfectis prętorio, adeò illustri, quantumvis sæculari, dignitate, crearentur Episcopi. Præstò enim est S. Ambrosii exemplum non sine divino nutu ex hac ipsa præfecturę dignitate in Archiepiscopum Mediolanensem electi, ut ex Paullino vitę ejus scriptore constat, referturque in *Annalibus Eccles.* ad ann. CCCLXXIV. num. 4. Ita visum Illyricianis Episcopis quum ad Asianos sic scripsere: *Dum hæc de re scriberemus ad vos, commonefacti sumus, ut in his vestris literis scriberemus etiam de Episcoporum, collegarum scilicet nostrorum, institutione: ut si quomodo fieri queat, è magistratibus, qui probata spectataque fide fuerunt, Episcopatu functuri cooptentur: sin autem tales non reperiantur, è sacerdotum collegio &c.* Et mox: *minimè verò decuria, aut militum ductoribus.* In iisdem *Annalibus* anno CCCLXV. num. 19.

n De usu hujus complexi pro Episcopatu vide Baron. tom. 4. ad ann. CCCLXXXV. 25. & in Notis ad martyrolog. IX. Aprilis.

o In eadem epist. sect. 6.

34. Item ait Pontifex: *Quorum factum ita reprehendimus, ut propter numerum corrigendorum ea quę quoquo modo facta sunt in dubium non vocemus, sed Dei potiùs judicio dimittamus.* Factum videlicet improbat, sed non irritat, nec irritum declarat. Et tamen Luitprandus iste sciolus, *Rufus* (ait [p]) *Episcopus* Ore-

p Advers. 190. aliàs 166.

Oretanus synchronos S. Gregorio Bætico ex judice simul electus; qui duo, & alii jubentur deponi ab Innocentio I. & deponerentur, nisi jam fuissent mortui.

35. Præterea Augustalis dicitur Eliberitanus ille Episcopus, cui Gregorius noster successerit. Certè nondum constat, vel uni atque eidem Dextro, quonam tempore Augustalis hic Hispaniarum falsus Episcopus obierit. Primò enim ad ann. CCCLXXXII. *S. Augustalis* (ait) *Episcopus Eliberitanus moritur in Gallia, dum catholicorum caussâ illic diu immoratur.* Idem autē ad an. CCCLXXXVIII. n. 5. *Augustalis* (ait) *Eliberitanus Episcopus Arelate moritur, ac in Sanctorum numerum relatus est, cujus memoria colitur* VII. *Septembris*. Hoc igitur decessit anno, qui ante sex annos jam decesserat. Quicquid autem de hac contradictione dicendum sit, noscere aves, lector, unde Augustalis magica Pseudo-Dextri arte in Hispanias fuit evocatus? Juratò dicam. Inter alia hujus generis concepit animo ludius noster, ut quoscumque Sanctos absq; loci notatione in Martyrologiis reperisset, veluti magnetica vi quadam ad Hispanias attraheret. De quo ejus consilio exsecutioni per totum Chronicon mandato alibi agemus. Martyrologium ergo Romanum hoc animo percurrenti lecta est die VII. Septembris *In Galliis S. Augustalis Episcopi & Confessoris memoria*. subjectaque Baronii nota referentis in Beda esse, *Arelate*. At cùm in Concilio Arausicano I. sub Leone Papa Augustalis subscripserit, eidemque simul Hilarius Arelatensis Episcopus; alterius potiùs civitatis (ait Baronius) videtur fuisse Episcopus hic Augustalis. Arrepta est igitur occasio fallendi, dum opportunam dolo ac rapinæ videt sancti viri mentionem. Ac, ne deesset ei Ecclesia, quem Baronius Arelatensi cedere fecerat, adjudicata fuit apud Eliberitanos, datusque huic novo Episcopo locus, semoto interim Gregorio Bætico, abrogatoque ei istorum gestorum eximio honore, quæ paullò pòst dicemus. Hæc scilicet modestia est & eruditio nostrorum pseudo-historicorum.

36. Gallæ Placidiæ charus itidem fuit, nec nisi ante annum CDXXIII. decessit. Hęc nempe ad asserendum Achillis Statii editionis titulum, de quo jam loquuti sumus, excogitata sunt. Quare ut Gregorius ætatem Placidiæ rebus tam seriis maturam adipisceretur, extremæ senectutis seni, quòd erat anno nonagesimo secundo supra tercentesimum S. Hieronymo, triginta duo alii additi sunt anni à macrobiorum his progenitoribus.

37. Duplex inde opus Gregorio tribuitur [q], *De Fide* alterum, cùm factus fuisset recens Episcopus exaratum; *De Trinitate* alterum ad Gallam Placidiam Constantii jam uxorem anno CDXX. Et hæ meræ nugæ sunt conciliare volentis Hieronymi testimonium super libro illo *De Fide* inscripto, atque eo anno CCCXCII. jam edito, cùm Gallæ Placidiæ, qui tunc puellula adhuc erat, nuncupatione, alteri huic & recentiori *De Trinitate* libro prorsus affigenda, si somniare cum his oneirologis placeat.

[q] *Composuit primò inter alia librum* De Fide *etiam cùm primo cœpisset inire Pōtificatū: at petente Galla Placidia Augusta anno* CDXX. De Trinitate *composuit alterum (quem credo S. Hieronymum non vidisse) cùm jam nupserat Constantio Augusto, qui cœpit anno* CDXIX. Luitpr. adv. 197.

38. Veniamus jam ad hypobolimæum Gregorium, quo, ut speramus, haud ultrà se Toletani jactabunt. Planè hic Horatiana illa cornicula est, alienis spoliis dives, è Gregorii Bætici & aliorum ejusdem nomenclaturę gestis, quasi totidem furtivis amicta coloribus, moturaque paullò pòst risum, cùm nostrâ operâ

——Suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas.

Primò Toletanis ignotum fuit Gregorii hoc pontificium usque dum Dextri comparuisset Chronicon; immo Audentium Olympio successisse, nullo intermedio, in amplissima ista sede, præsulum series docet [r]; fateturque in *Historia Toletanæ urbis & regni* adhuc inedita Hieronymus Romanus de la Higuera Jesuitarum sodalis, cùm quo agitanda nobis est inferiùs caussa super Dextri rebus. Cujus quidem testimonio sic validè Gregorius hic Toletanus premitur, ut eo tantùm subnixi condemnare eum falsi & suppositii judicio valeamus. Vis tamen hujus argumenti nondum hoc loco aciem suam approbare poterit, usque dum è fontibus ipsis, cùm ad Dextrum perveniamus, tota hujus falsi Chronici veraque historia reveletur. Interim contenti simus verbis Higueræ huc pertinentibus oræ affixis [s].

[r] Apud Loaysam in *Collect. Concil. Hispan.* in *prolegomen.* pag. 21. Padilla *hist. Eccles.* cēt. 5. cap. 2.

[s] Lib. 9. *Hist. Tolet.* cap. 9. *Muerto pues el doctissimo Pontifice Olympio, sucediole en la silla y primacia de Toledo Audencio de nacion Español.*

39. Deinde replicamus Gregorium Bæticum fuisse jam Eliberi Episcopum, quo tempore Hosius obiit, argumento ex historia illa, quantumvis interpolata, verisque falsa commiscente, Faustini & Marcellini deducto, scilicet anno CCCLX. aut circiter. Unde cadit effatum Dextri, assumptionem ejus ad Episcopatum Eliberitanum an. CCCLXXXVIII. constituentis, triginta ferè post Hosii mortem, & vix quatuor antequàm scripsisset Hieronymus Gregorium Bęticum Eliberi Episcopum *usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus* composuisse. Consiliumque manifestè se prodit, votumque excludendi Bęticum à laude illa in confessione fidei olim reportata: quod quidem non aliter succedere posse existimavit facinoris auctor, quàm Episcopatu Bætici in tempus longè inferiùs tracto, & alterius Gregorii Toletano supposito, ad quem, uti sui nominis unicum Hispanum per id tempus antistitem, Hosio, Ursacio, ac Valenti resistendi gloria referretur. Hęc, inquam, gloria, &, si Deo placet, altera etiam cum Lucifero Calaritano sentiendi.

40. Planè hîc hallucinatus fuit insigniter pseudo-historicus noster, cui tam egregium, Toletanoque præsule dignum, *Arianæ pravitati se non immiscuisse* (quod Hieronymus ait de Gregorio Hispaniarum Episcopo) visum fuit, ut ægerrimè tulerit coronam hanc alterius quàm Toletanæ Ecclesiæ pręsulis tempora cingere. Cùm potiùs debuisset hunc, uti nęvum, alterius impressum faciei damnare, quàm Toletano inurere Episcopo. Nempe non ut laudet, sed tantùm ut referat pervicaciam Luciferi, atque cum eo Gregorii Hispaniarum, & Philonis Libyæ, Episcoporum, sic loquutus est Hieronymus: laudare enim neu-

neutiquam potuit consilium Luciferi; quod alibi apertissimè damnat [t], & cum eo, uti schismaticum, non uti hereticum, universi Ecclesiæ scriptores [u]. Ita nempe aversatus est Calaritanus hic, aliàs sanctissimis moribus presul, Arianam perfidiam, ut nec etiam pœnitentibus Arianis communicare voluerit; immo & communicantes æquè cum iisdem respuerit. Eique & aliis ejus sectatoribus, *displicuit in Ecclesia catholica*, (ut ait Augustinus) *quòd verè catholicę sanctitatis est, ut tanquam vera mater, nec peccantibus filiis superbè insultet, nec correctis difficilè ignoscat*. Ignoscendum ergo Gregorio Bætico, non invidendum est, quòd huic sectæ adheserit; nec ideo indigno (cùm resipuisse credendus sit) sanctitatis nomine honoreque; quæ & Lucifero Calaritano [x] Vercellis, atque in Sardinia ob eandem caussam prestari comperta res est.

41. Verum autem dixisse Dextrum contendentes, nusquam non Dextri & assectarum ejus de Gregorio isto adversus Gregorium Beticum testimoniis agunt affectatissimis [y]; cùm non minus ipsi fidem suam approbare necesse habeant. Sed & rationis arietem admovere audent, quamvis stramentitium. Bivario injurii haud sumus, qui eâ uti ausus est. *Episcopi Hispaniarum* nomen à S. Hieronymo huic tributum, qui cum Lucifero non bene sensit, satis significare primatem Toletanum. Nempe si hoc argumentum admittimus, Idatius Clarus & Justus Urgellitanus, *Hispaniarum* appellatus uterque *Episcopus* à S. Isidoro [z], Leanderque Hispalensis eodem dignitatis nomine salutatus à S. Gregorio [a], Gordianusque *Episcopus Ecclesiæ Hispaniæ* dictus in codice quodam Conciliorum antiquissimo [b], Toletani fuere antistites. Rogareque Bivarium jure possumus, an Fastidius *Britannorum Episcopus* à Gennadio [c], sive Faustus Regiensis *Galliarum* ab scriptore *Vitæ S. Fulgentii Ruspensis* [d] dicti, totius regni sui tenuerint primatum? Innumera sunt hujus rei exempla: & jam quòd Fastidium Londinensem crediderint Episcopum hac ipsa ratione moti Balęus & Pitsęus, acriter eos Jacobus Usserius vir eruditissimus reprehendit [e]. Necnon & Rocchus Pyrrhus in *Notitia Ecclesiarum* [f] *Siculanum* hoc ipsum aliis exemplis confirmat. Nimirum aut ignorabatur, aut non succurrebat Hieronymi referentis memorię sedes Episcopi, de quo erat sermo. Qui defectus necessariò supplendus fuit generali provinciæ nomine. Immo, quod mirum videri debet, in Conciliis subscribentes ipsi parcere aliquando propriis sedium vocabulis consuevere, nationis contenti notâ. In Concilio Romano sub Gregorio II. anno DCCXXI. Sinderedus *Episcopus ex Hispania*, Sedulius *Episcopus Britanniæ*, Fergustus *Scotiæ*, nomen suum non aliter professi sunt.

42. Quod attinet ad amicitiam S. Hilarii Pictaviensis Episcopi [g], Gregorioque isti datas ab eo frequenter literas, somnia mera sunt, nec in Hilarii operibus aliqua exstat ad Gregorium inscripta, unde occasionem planus assumpserit. Eundem interfuisse Ariminensi Concilio [h], acta ejus deperdita in caussa sunt, ut ex iisdem non refellamus. Minoricæ idem exsulâsse Gregorius fingitur [i], ut gloriæ confessionis Hilarii atque Luciferi aliorumque ab Ariminensis Concilii exitu relegatione damnatorum presul Toletanus paria faceret. Damnâsse Auxentium Mediolanensem, quem Damasus predamnaverat Pontifex, Concilio Toleti coacto, Juliano credere non debemus, cui Dexter suus resistit. Nam hic ait [x] Gregorium Toletanum diem suum anno CCCLXVI. obiisse, nec ante sequentem CCCLXVII. Liberio Papæ subrogatum fuisse Damasum. Non ergo predamnare Damasus potuit Auxentium, quem Gregorius exemplo ejus postea damnaverit. Accepisse quoque is refertur [l] à Liberio Papa (aliàs à S. Felice) enclyticas (*encyclicas* [m] dicere debuit) literas, quia in libro *De Romanorum Pontificum vitis* [n], qui vel Luitprandi vel alterius est, tam in Liberio quàm in Felice notatur scripsisse eos omnibus Episcopis adhortatorias ad sustinendas persecutiones. At venisse eundem Gregorium unà cum duobus aliis Romam, &, quod magis est, Tyanam usque Cappadociæ ad Concilium ibi congregatum, eique uti legatos Apostolicæ sedis præfuisse, falsissimè & impudentissimè à Juliano dicitur: ex Basilio Cesareensi constare id adjungere ausus. Blateronis producere verba tanquam refutare erit. *Anno CCCLXIV.* (ait [o]) *Gregorius Episcopus Toletanus, Himerius Tarraconensis, Idatius Bracarensis, venientes Romam confirmant suis syngraphis fidem Concilii Nicęni, eandemque formam afferunt ad Concilium Tyanense, ibique honorificè recipiuntur, & presunt ut legati Apostolici Concilio Orientalium, ut ex B. Basilio Cæsareensi Episcopo constat.* Idem ferè in *Chronico* [p] legitur.

43. Res quomodo acta est, breviter ostendemus. Circa ann. CCCLXV. ad Liberium Papam venerunt Romam Eustachius Sebastensis, Sylvanus Tarsensis, Theophilus Castabalorum in Cilicia, Episcopi, propter Arianam hæresin depositi, atque, ut admitterentur ad communionem, suo & plurium aliorum Orientis præsulum nomine subscripserunt, & professi sunt Nicæni Concilii Generalis fidem & symbolum: dolosè quidem, aliudque in ore, alud in animo habentes. Qui tamen communicatoriis Papæ literis [q], atque item aliis, quibus restitutio trium horum in sedes suas præcipiebatur à Liberio, necnon & communicatoriis etiam, seu pacificis Episcoporum Siciliæ epistolis, in reditu per eam insulam & aliarum Occidentis regionum impetratis, instructi ad suos rediere. Cumque per id tempus celebraretur Concilium Tyanæ civitatis Cappadociæ ab Episcopis catholicis, eò veniens Eustachius cum sociis, literisque ostensis, statim decreto patrum in suam sedem restitutus fuit. Narrant hæc Socrates lib. 4. cap. 11. & Sozomenus lib. 6. cap. 10. & S. Basilius epist. 73. Ostensis, inquam, literis, non solùm Liberii Papæ, sed & Episcoporum Italiæ, Galliæ, Africæ, & Siciliæ. quod Sozomenus disertè notat [r]. Basilius quoque nihil aliud quàm de literis: *Quæ*

t *Dialogo adv. Luciferianos*.
u S. Ambros. *Orat. in Satyri fratris obitum*. S. Aug. *De agone Christi* cap. 30. & *De heresibus* cap. 81. Videndi Baronius ad annum CCCLXII. tom. 4. *Annal.* nu. 220. & seqq. Petavius to. 2. *Theolog. dogmatica*.
x Antiochus Bronchus in *cap. 2. Apocal.* Spondanus in *Epit. Baronii* ad an. CCCLXII. Ambros. Machin. *De Luciferi sanctitate* integro volum.
y Luitprand. *adv.* 188. Julian. *Chronicon* num. 167.
z *De scriptor. Eccl.* cap. 2.
a Cap. 80. *De consecr.* dist. 2. Ant. Aug. *De emend. Gratiani* lib. 1. dial. 2.
b Vide *Marianam* lib. 2. cap. 12.
c *De script. Ecclesi.* cap. 56.
d *Ut duo libri quos Faustus Episcopus Galliarum contra gratiã subdolo sermone composuit.*
e *De primordiis Britannicarum Eccl.* cap. 11. pag. 317.
f In *Messanensi* ad ann. DXCIV. num. 3. & in *Disquis.* 2. *De Metropolita Siciliæ* §. 5. ad fin. 1. tom.
g Quod Dexter ait ad ann. CCCLVI. & CCCLX.
h Idem anno CCCLVI.
i Idem ibidẽ.
x Ad annum CCCLXVI. nu. 2.
l Apud Julian. in *Chron.* num. 173.
m *Circulares*.
n Edito cum cæteris Luitpran. Antuerp. à Plantino MDCXL.
o *Advers.* 458.
p Num. 170.
q Exstant inter *Liberii epistolas* num. 13. tom. 2. *Conciliorum*.
r Lib. 6. cap. 12.

Quæ verò sint illi (Eustachio Sebasteno) *à beatissimo Episcopo Liberio proposita, & ad quæ consenserit, nobis clam est; nisi quòd epistolam attulit, per quam restitueretur. Eam ubi Tyanææ Synodo exhibuit, in suum locum restitutus est.* Hęc ille. Quæ quidem verba apertissima & efficacissima sunt significare nullum Pontificium legatum in eo Concilio intervenisse, qui res quomodo inter Liberium & Eustachium acta fuisset, certiores facere posset patres. Siquidem uni epistolæ fidem habuere, cętera ignari. Atque id est quod ex Basilio constat, non Pseudo-Juliani chimerica illa in Concilio præfectura trium Hispaniæ Metropolitanorum, Toletani, Tarraconensis, & Bracarensis. Quorum, nec ullius alterius Occidentis Episcopi in eo Concilio præsentis, neque Basilius, neque Sozomenus [s], qui rem uti facta est diligenter ac distinctè referunt, meminere.

44. Ne autem id, quod certissimum est, infringere possint adversarii adductis ex Baronio literis synodalibus Illyricianæ Synodi ad Episcopos Asianæ, Phrygiæ, Caro-phrygiæ, & Pacatianæ datis, eoque, quod inde collegisse videtur Baronius ipse, opportunum erit id non prętermittere. Ajunt Illyriciani Episcopi [t]: *Has nostras literas misimus per dilectum fratrem nostrum & collegam Elpidium presbyterum.* Et infrà: *Itaque coacti sumus dominum & collegam nostrum Elpidium cum literis Româ, quæ est caput imperii, ad vos mittere, ut discat utrum vestra prædicatio ita se habeat, an non.* Ex quibus videtur (unde enim alio?) concepisse vir doctissimus Elpidium à Liberio missum ad Orientales legatum Illyricianam hanc epistolam secum portâsse. Quod quidem (pace tanti viri dictum sit) neutiquam ea epistolæ verba significant. Gręca, inquam, quæ servavit Theodoretus in *Historia* sua [u]: siquidem Latina, quibus scriptam fuisse judico, nusquam exstant. Ἀναγκαῖον οὖν ἔχομεν πέμψαι πρὸς ὑμᾶς τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ἐλπίδιον ἀπὸ τῆς βασιλευούσης Ῥωμαίων ἀρχῆς τοῦτο τὸ γράμμα ἔχοντα, καταμαθόντα εἴ γε ἄρα οὕτως ἔχει τὸ κήρυγμα ὑμῶν. hoc est: (ut fideliter reddam, non versionem sequens Joannis Christophorsoni, quam exscripsit Baronius) *Necessarium igitur duximus mittere ad vos dominum nostrum & comministrum Elpidium ex Romanorum arce regia cum hac epistola, ut nos doceat itane sit prædicatio vestra.* Elpidium ajunt Romanum natu esse, non è Roma missum, immo se illum mittere affirmant, eumque appellant συλλειτουργὸν, *comministrum* suum, ad indicandum presbyterum esse è corpore illius provinciæ cleri; aut, si mavis, Episcopum, sumpto juxta ritum veterem [x], *presbyteri* (sicuti & *sacerdotis* consuevit) nomine pro Episcopo. quod non affirmaverim. Ἀπὸ βασιλευούσης Ῥωμαίων ἀρχῆς, non ita siccè & obscurè vertere debuit Christophorsonus, ut *Româ, quæ est caput imperii*, tantùm redderet. quod nullum sensum habet in oratione. *Ex Roma* satis erat dixisse. paraphrasim enim Romanæ urbis ea verba continent. Nos vertimus, *ex regia Romanorum arce*, quæ eadem cum Roma est. Scio verbi ἀρχῆς significationem, pro *initio*, ac metaphoricè pro *principatu*: quia princeps primus aliorum est. Quâ metaphorâ usos credo Latinos in efformando suo *arcis* nomine, quod veluti summitatem significat; quia in summis quisque locis arces construebantur. Nec video quare aliunde quęrant hujus nominis etymon, nisi è Græco ἀρχὴ, hi qui inquirunt in Latinas origines. *Arx* enim tres primas continet Gręci nominis literas. Consule sis apud Vossium [y] quid Solinus, Varro, Servius, quid tandem ipse Vossius censuerit. Fungerus [z] etiam visus, non, credo, suis conjecturis quicquam propioris etymi apportabit. Quod autem de Roma sic Gręcus loquatur auctor, facilè inveniet exempla *arcis* de quacumque re in summo posita, aut summi gradus apud Barthium lib. 19. *Adversariorum* cap. 5. Pręterea nusquam legitur Elpidium hunc in Synodum Tyanensem venisse, quamvis Eustachii Sebasteni adventûs atque per Illyricum transitûs caussâ videatur conscripta epistola. Quare neque hinc quicquam affulgere lucis potuit ad perrumpẽdas cimmerias Pseudo-Juliani tenebras.

45. Veniamus jam ad scenæ exitum, hoc est Gregorii Toletani mortem. Debuit sancta hæc esse: fictitio enim viro tot sanctè gestorum meritis decorato, ut personam impositam dignissimè gereret, omnino æquum fuit, ut quo posset modo adjudicaretur locus in Sanctorum catalogis. Martyrologium ergo Romanum, ut aliàs, adit noster Prometheus, statuæ domi factæ infundere volens furtivo ausu sanctitatis animam. Excutiuntur Gregorii omnes qui in syllabo sunt, nec ullus reperitur dolo opportunus. Gradus inde fit ad Petri Equilini catalogum, & hîc sistitur statim; atque deventum fuit in hanc cujusdam Gregorii mentionem. *Liberatus Confessor, & Gregorius Episcopus eodem die in Amphitria claruerunt* (hoc est die XIII. Kalend. Januarii, sive XX. Decembris) ait ille [a]. Huic solo superstruere placuit mendacii fabricam. At quantis impensis! Liberato in primis quærendum fuit munus inter nos, dandaque Hispana civitas; deinde Amphitriæ antiquo nomini adaptandum recens vulgareque, quasi ex antiquo illo corruptum, nomen. Relegamus ergo plani vestigia. *Amphitriæ* (Pseudo-Dextri [b] verba audis) *quæ Carpetanorum urbs est, nunc Fitria, S. Liberatus Episcopus Eliberitanus feliciter moritur* XIII. *Kal. Januarii.*

46. Hoc jacto fundamento Liberati, & Amphitriæ in Hispania mentionis, ultrà progredi jam tutiùs visum. *Relatus est* (idem ait [c]) *S. Gregorius Toletanus Amphitriâ Toletum; & in Hispania inter divos est relatus* XX. *die Decembris* [d]. Nondum tamen finis: nam & facta iterum, sive hujus, sive alterius Gregorii mentio rem confundit, vereque levitatem & inconstantiam prodit artificis. *Amphitriæ, quæ nunc Fita, S. Gregorius Episcopus Complutensis* XII. *Kal. Januarii*, ait idem auctor [e] in prioribus editionibus, non in Bivariana. Franciscus enim Bivarius hanc Gregorii Complutensis Episcopi memoriam ex hoc loco tanquam importunam delevit. Idem tamen Bivarius alibi [f] de hac re agens duos

s Sozomenus lib. 6. cap. 12.

t Apud Baron. tomo 4. ad an. CCCLXV. nu. 18. & 2. tomo Conciliorũ ultimæ edit. Parif. col. 421.

u Lib. 4. cap. 8. & 2. tomo Concilior. pag. 832.

x De quo plura S. Hieronym. ex sacris libris, quorum testimonia collegit Auxilius lib. 2. *De ordination. Formosi Papæ* cap. 26. apud Morin. *De sac. Eccl. ordinat.* part. 2. pag. 373 & idem Morinus par. 3. exercit. 3. cap. 2. § 2. S. Isidor. *De script. Eccles.* cap. 2. *Sacerdotem pro Episc.* dixit.

y In *Etymologico, v. Arx.*

z In *Etymologico trilingui*,

a Lib. 2. cap. ult. num. 17.

b Ad annum CCCLXVI.

c Ad annum CCCLXVI. nu. 2.

d Exstat & Juliani locus ex Chronico nu. 174. juxta hûc Dextri corrigendus.

e Ad annum XCIV.

f *Comm. ad Marc. Maximũ in additionibus ad S. Braulionem* pag. 61.

duos Gregorios agnovisse atque laudâsse Dextrum cum Juliano suo contendit, alterum Complutensem, qui obiit anno Christi XCIV. XII. Kalen. Januarii, cujusque translatio facta fuit Amphitriâ Toletum anno CCCLXVI. alterum Toletanum, cujus obitûs hoc ipso anno Dexter meminit, atque item Julianus Petri archidiaconus S. Justæ Toletanæ, Dextri consecraneus: *Hoc anno* (ait [c]) x. *Kal. Julii Pontifex Toletanus Gregorius sanctè Toleti moritur*. Diversus ecce dies mortis Bivarii judicio, diversitatem utriusque Gregorii clarissimè ostendit. Sed frustra lavat Æthiopem doctus scholiastes, aut] confirmatum it ac distinctum quæ reapse confusa temereque dicta sunt, densissimisque suppositionis tenebris involuta. Gregorii enim eo die XIII. Kal. Januarii, sive XX. Decembris ab Equilino Episcopo facta mentio, vix ejus testimonio satis subnixa est. Martyrologium enim Romanum longè abit. S. Liberati hocce meminit ista die sic: *Romæ SS. MM. Liberati & Bajuli*. ex Beda scilicet. Usuardus Liberati tantùm meminit: *In Amphitrea S. Liberati*. Ita habet Antuerpiensis ea, quâ utimur, editio [d]. Bivarius tamen legisse videtur in alia Lovaniensi antiquiore [e] utriusque Sancti, Liberati & Gregorii Episcoporum nomina; nam & præferre hanc lectionem ait, cùm alios MSS. Hispaniæ, tum Nucalensis monasterii Cisterciensium membranaceum ac vetustissimum codicem ejus Martyrologii. Rhabanus & Notkerus iisdem verbis: *In oriente natale S. Theclæ virginis, & S. Liberati*. Quomodo & legitur in vetustiore quod S. Hieronymi esse Franciscus Maria Florentinus, vir diligentissimus, cujus industriæ hoc debemus antiquitatis monumentum, existimavit.

c In Chron. ad annum CLXXIV.

d apud Nutiũ MDLXXXIII. in 8.

e an. MDLXVIII.

47. In loci nomine ab *Amphitrea* discedit aliquantulum Franciscus Maurolycus, qui addidit etiam Liberato Gregoriũ, ab Equilino forsan doctus: *In Amphicia SS. Liberati & Gregorii Episcopi*. Unde si vera esset colligenda è proximo lectio, sive *Amphissiæ*, sive *Amphissæ*, conjectabatur Florentinus jam laudatus subrogari posse; quarum altera urbs Achaïæ, altera magnæ Græciæ fuit. De loco nos suspicabamur; pro *in Amphitrea*, quæ nusquam est civitas, *in amphitheatro* legi non ineptè posse: quasi Romæ passus sit Liberatus cum Bajulo, si vera sit Bedæ ac Martyrologii Romani lectio, à bestiis eo loco dilaniatus. Nihil tamen affirmamus, sed id contra Pseudo-Dextrum animadvertimus.

48. De Liberati Episcopatu nusquam, neque ab Equilino, qui fundus omnino rei est, neque à Maurolyco nos doceri. Quinimmo Equilinus disertè vocat confessorem Liberatum, uti Gregorium Episcopum: quorum priore illo nomine viri Sancti, qui neque martyres sunt neque Episcopi, appellari solent. Cùm ergo fasti Ecclesiastici sic varient in posteris consignandâ Liberati & Gregorii mentione; negabimus non injuriâ fidem ei, qui neque ullius fidei est, neque alios habet qui fidem ejus liberent. Præsertim cùm *Amphitriæ* vocabulum geographiæ monstrum sit, ipsique ejus assertor & vindex, ne sine quorundam utilitate mendacium diceret, ridicula interpretationis affectatione se se heri & nudius tertius concepisse hunc fœtum planissimè declaraverit. Audis ne illud? *Amphitriæ*, *nunc Fitria*, aliàs *Fita*, aut simpliciùs *Ita*: quomodo variè legitur in prima editione Cæsar-augustana [f], & in Hispalensi Roderici Cari [g], qui in Notis suis præfert ex MS. codice suo *Fita*, improbans aliam lectionem *Sittia*, quæ est in Cæsar-augustana [h]. Nimia quidem cupiditas municipio *Hita* hodie nominato gratificandi corrumpere fecit omnem antiquitatis saporem. Namque *Hita* novum nomen, non illius sæculi, est; veniens scilicet ex corrupto verbo Latino *figere*, & *fixo* ejus participio. Quod fixum est & firmum ante duo aut tria sæcula Hispani *hito*, aut *fito* appellabant. Unde ludus puerorum *el hito* dictus; clavus scilicet in terra fixus, quem ludentes, veluti scopum quendam, ferire satagunt, unde dicimus vel nunc, antiquo retento verbo, *dar en el hito*, hoc est ferire scopum, cum aliis hujusmodi quæ D. Sebastianus de Horosco & Cova-rubias in *Thesauro linguæ Castellanæ* curiosè collegit [i]. Præsertim hocce convenit nomen huic oppido, quod in colle positum pulchrè emicat, & latè longeque conspicitur. Aliud autem prorsus oppidum fuit, si verè fuit ubi nunc Hita est, quam Rodericus Toletanus Episcopus *Fita* vocat [k]. Gaspar Barrerius [l] existimavit *Cesutam* Antonini, quam Ptolemæus *Cesadam* vocat. Nec ante barbarorum in Hispanias irruptionem, dominantibus adhuc Romanis, occasio fuit corrumpendi propria locorum nomina, quæ quidem hi conservabant curiosissimè, etiam in iis locis, quibus Romana aliqua honoris cognomenta, sine detrimento vernaculæ nomenclaturæ, adjungere placuisset. Unde enim, aut cujus linguæ est *Fitria* vocabulum, aut ubi gentium natum, aut quomodo in Hispaniam irrupit, *Amphitreæ* antiquato?

f Ad annum CCCLXVI.

g Ad ann. LXVII. & CCCLXVI.

h Ad ann. LXVII.

i Verbo *Hita*, & *Hito*.

k Lib. 6. *hist Hisp.* cap. 23.

l In *Itinerario* suo.

49. Nec sustineri aut defendi, ut jam finiamus, potest alter ille Gregorius Complutensis Episcopus primi sæculi, quem ex his Pseudo-Dextri tenebris Bivarius contendit proferre in lucem. Certum enim est ex S. Isidori libello *De scriptoribus Ecclesiasticis* [m], nullum fuisse ante Asturium Compluti Episcopum. *Inde* (ait) *ut antiquitas fert in Toleto sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus*. Nec dissimulaverim phrasin illam, *inter divos aliquem Sanctum referendi*, aliquot post Dextrum sæculis in Ecclesiam fuisse introductam.

m Cap. 2.

CAPUT III.

GREGORIO *jam laudato* BÆTICO *tributum Martyrologium, nuperum inventum esse nebulonis alicujus, temerè ac frustrà commendatum à Gregorio Argaïzio Benedictino. Comprobatur id ex silentio S. Hieronymi, & ex comparatione cum pseudo-historicorum scriptis, & ex operis ipsius barbarie, & geographiæ ignorantia. Solinus explicatur. Bracara Gallæciæ, non Lusitaniæ. Easo non Cantabrorum,* sed

ſed Vaſconum, Gregorii tempore. Non potuiſſe hunc uti oppidorum nominibus quæ Gothi & Arabes introduxere. Masburgium *Gothicum nomen.* Burgum *apud Vegetium*, burgi *apud Sidonium, Oroſium, & alios*, burgarii *Cæſarum Arcadii & Honorii, non hujus temporis vocabula.* Burgi *aut* burgum *unde dicta? Burgenſis urbis conditor. Argumentis è Seneca & Oroſio deductis pro Germanorum ingreſſu in Hiſpanias ante Gothicam irruptionem ſit ſatis. Hauberti Hiſpalenſis fictitium Chronicon. Burgi & Caſtella ſeorſum nominata olim ab hiſtoricis noſtris. Roderici Toletani & Sampiri Aſturicenſis Epiſcoporum error de tempore conditæ Burgorum urbis.* Μύργοι *Ptolemæi. Franciſci Tarrafæ oſcitantia.* Cauca, *non* Ceuca, *à Lucullo vaſtata. Franciſci Modii in Frontino criſis taxatur. Diverſam à* Cauca *fuiſſe* Aucam, *& hanc à* Burgis. Radegundis *haud vernaculum Hiſpanæ linguæ nomen.* Alcanadre *ab Arabibus ita dictum, ſicut &* Albaïda, *ſive* Albelda. Eiroca *fluvius.* Arlanza *flumen,* Aslancia, *ſive* Aſilanſe *olim appellatum.* Tritium *duorum ne an trium oppidorum vocabulum? De* Tritii Metalli *vero nomine conjectura noſtra veteri confirmata inſcriptione.* Anagarum, *ſive* Naxera, *cujus gentis nomen & urbs. Mauritanorum, uti & Pœnorum, linguæ ab Arabica diverſæ. Noviſſimorum ſæculorum vocabula minimè potuiſſe à Gregorio uſurpari. Portentoſa, & nullius linguæ, martyrum nomina, qui in hocce Martyrologio laudantur. De* Teraſiæ *ac* Tereſiæ *nominibus.* Sanſol *oppidum unde? Caci furis imitatione commentitii hujus Chronici artificem in tranſcribendo Pſeudo-Dextro, & ſequendo Ptolemæum ducem verſatum: erroreſque Ptolemæanarum editionum ſuos feciſſe.* Illurgi *pro* Illiturgi; Ugiam *pro* Oducia; Nabriſſam *pro* Nebriſſa; Urbonam *pro* Urgabona; *& alia pro veris falſa vocabula uſurpâſſe.*

50. SEparavimus diſcutiendum hoc alio capite, an Gregorii ejuſdem Bætici fœtus ſit Martyrologium quoddam ante paucos annos vulgare factum, ſub inſcriptione hac, nempe, *Catalogi SS. martyrum, qui ſub Diocletiani & Maximiani imperio in Hiſpania martyrium paſſi ſunt.* ſive ejuſdem ſenſus vernacula. Singulare etenim examen requirit, quod ſub tam ſpecioſa fronte ſeſe venditat. Reſque agitur maximi momenti, non ad Hiſpaniam tantùm attinens, ſed ad univerſalem Eccleſiam: ſiquidem in eo opere laudantur martyres, quorum alibi mentio nulla ſacris faſtorum veterum monumentis commiſſa reperitur. Quid ergo ſi hoc falſum opus & commentum inſani capitis? Expiandum prorſus igne ſcelus fuerit de rebus ſic ſacris ludos facere, tanquam de inventionibus profanis, dramatumque fabulis, poſſet. Defendunt ii geminum eſſe Gregorii fœtum, quibus infixum eſt Beroſos, Dextros, Maximos, Luitprandos, Julianos, Haubertos, Liberatos, hujus & alterius ſeculorum monſtroſos partus, fovere ſinu, exoſculari, familiæque verorum hiſtoriæ ſcriptorum intrudere. Nos, & omnes qui non tranſverſà, aut ex affectu vident, abdicamus. Rectè jam ſententium judicium eſto, utra cedere alteri pars debeat.

51. Inventio hujus catalogi nihil habet ſolidi fundamenti: tota ruinoſa eſt. Gregorius Argaïzius Benedictinus, vir cætera doctus ac diligens, ordinis ſui chronographus, exemplum habuit Chronici Hauberti cujuſdam, ut vocat, Hiſpalenſis, ejuſdem familiæ ſodalis, cui inſertum hoc erat Martyrologium: quod quidem ſeorſum, ac ſub proprio titulo, unà tamen cum Hauberti opere, Notis illuſtratum dedit foras Matriti [n]. Sed à quonam habuit? Si præfationem ejus conſulimus, nil aliud quàm curioſum quendam exſcripſiſſe id exemplum ab exemplari ſuo ad preces Rev. P. Fr. Joannis de Samaniego Abbatis generalis ſui Benedictini Ordinis, exprimemus. Tacuit nempe auctoris hujus beneficii, quod minimè debuit, nomen, contentus indicare ſe de eo loqui homine, cujus induſtriæ commiſſum fuerat Eccleſiæ metropolitanæ Burgenſis antiqua monumenta digerere, forſan ut in publicum aliquando committeret. Aliàs autem omnibus compertum eſt his notis ſignificari D. Antonium Lupian Zapata Valentinum, ut fama ferebat, Segobricenſem, cujus mentio à nobis fiet in altera hujus noſtræ Bibliothecæ parte. Quiſnam autem hic, aut cujus fidei homo, atque ea omnia quæ ab eo in manus venerunt Argaïzii, cùm ad tempora, ut credi volunt, Hauberto æqualia perventum fuerit, opportuno loco demonſtrabimus. Interim in eadem navi eſſe utrumque, Gregorium & Haubertum, ſatis ſit annotare.

[n] Sub hoc titulo Hiſpano: *Poblacion Eccleſiaſtica de España, y noticia de ſus primeras honras, hallada en los eſcritos de S. Gregorio Obiſpo de Granada, y en el Chronicon de Hauberto Monge de S. Benito. Illuſtrados por el Maeſtro Fr. Gregorio de Argaiz Choroniſta de la miſma Religion.* Matriti MDCLXVII. & ſequentibus quatuor tomis.

52. Sed jam adverſus ipſum opus expoſtulationis noſtræ æquitatem duplici argumentorum genere oſtendimus, extra ipſum nempe, & ex ipſo deſumptorum. Extrà hæc ſunt: S. Hieronymus, qui Gregorium Bæticum ſeu Eliberitanum *diverſos tractatus mediocri ſermone* ſcripſiſſe nos monuit, hunc utiliſſimum, tamque Dei Eccleſiæ glorioſum, à nullo hactenus editum, de Diocletianæis martyribus in Hiſpania ſaltem pro fide interfectis, indictum præterire neutiquam debuit. Tum, Dexter (ſi verus Dexter eſſet, quod ex adverſo non ambigitur) & Luitprandus (ſi legitimus is & non adulterinus) in rebus Gregorii referendis ſic uterque induſtrius ac diligens, minimè gentium adjungere prætermiſiſſent conſcriptum ab eo hunc catalogum, quo data materies tam ampla fuerit Dextri Chronico. Qua enim fronte, ſi is vir Dexter eſſet quem S. Hieronymus laudat, & Gregorius ſui ferè ſcriptor temporis, ſeminâſſet Hiſpanæ hunc Eccleſiæ agrum, quem is demeſſuit, celeberrimoque antiſtiti hunc colligendis SS. martyrum Hiſpanorum nominibus partam utique gloriam invidiſſet?

53. Præterea, id operis tam Hiſpanis proficui & æſtimabilis, à viro undique conſpicuo natum, ſanctitateque auctoris ſui non minùs quàm argumenti pretio commendatiſſimum,

mum, quorsum aliò terrarum exportatum fuit, aut Lethes fluvii demersum aquis, ut non illud sanctissimi Hispaniarum presules usquam viderint, qui fastos nostræ gentis sacros, Isidorianumque, ut vocant, orandi ritum olim confecere? Atqui maximam eorum martyrum partem in catalogo isto laudatorum, si paucos excipias, qui aliàs nobis sunt noti, & unquam non cultu excepti, Ecclesia nostra ne quidem aliarum esse martyres gentium hactenus intellexit. Quomodo ergo, nisi stulta pietate fascinata, excipiet gremio & ulnis eos, qui nulla antiquitatis, nulla prejudicii commendatione subnixi, tutelarium gentis divorum numerum augere, &, si Deo placet, antiquorum uniuscujusque Ecclesiæ patronorum longissimi temporis possessionem turbare contendunt? Profectò id esset de re, suo jure, studio singulari, & exquisita curiositate tractari & conservari digna, ne quidem eam habere curam, quæ vel in profanorum librorum ad lydium criticæ artis & judicii lapidem examinandis auctoribus sagacissimos quosque exercere viros ac divexare solet.

54. Sed jam dudum in his quæ prudentiorum solicitant, neque tamen cogunt, assensum, extraque opus ipsum aliunde id coarguunt, moram trahimus. Planè alia sunt plurima in catalogo ipso suppositionis ejus argumenta, eaque, si noctuinis non cernantur oculis, meridiana luce clariora. In primis ex CXXXIX. aut CXL. quæ Martyrologium continet, XXIV. tantùm capitula seu tmemata cum Dextri concordant *omnimoda historia*; CV. verò evagantur liberè, atque illaudatis à Dextro martyribus gloriantur. Unde jam formamus argumentum omnium primum. Quare enim Dexter, qui Gregorio fuit recentior, in Chronicon suum, quod quidem triumphantibus gloriosissimorum Christi athletarum coronis ornare maximè voluit, nonnisi aliquot conjecit ex pluribus, quos Gregorius laudaverat? Aut enim vidit, aut non vidit, ejus Martyrologium scripturus, Chronicon. Si primum dicas, injurius es diligentiæ pietatique summi viri, qui propter hoc maximè stylum in manus sumpsit, ut ignorata vulgo, aut ex hominum memoria facilè obliteranda, Christianæ fortitudinis decora hæc perennaturis in ævum chartis commendaret. Quænam autem efferre magis debuit, quàm ea quæ tacuit? Monasteria integra virginum Deo sacrarum sevo gladio excissa [o]; martyrum plurimorum greges eadem carnificina collectim dilaniatos [p]! Si autem non visum à Dextro Gregorium contendas; misera hec evasio est, nec minùs ei viro, quem totum industriam & sagacitatem fuisse, tot sectatorum ora, tot scripta clamant, iniqua & injuriosa. Maximè si Gregorius Eliberitanus ad id usque tempus inter vivos fuerit, quod in ejusdem Chronico Dextri annotatum legimus, hoc est illud, quo maximè Dexter ipse floruit. Quî enim potuit in eadem Hispania cum Gregorio tot annis manens, & historiam suam omnimodam sub incude habens, ab anno scilicet CCCXCII. quo jam hujus historiæ quasi absolutæ meminit Hieronymus, usque ad eum, quo fingitur diem suum obiisse, annum sequentis seculi XLIV. incluti confessoris & antistitis aureum hunc libellum ignorare, aut cùm adeptus fuisset, non inde ad Chronicon suum locupletandum ea quæ priùs ignoraverat conferre?

[o] §§. 30. & 53.
[p] §§. 5. 18. 46. 54. 63.

55. Quid quòd sæculi non adhuc barbari scriptor, qui *elegantissimum de fide librum* apud Hieronymum reliquisse dicitur, barbaro prorsus ore loquutus fingitur in falso isto Martyrologio? Quid quòd errores admisisse in chronographica & geographica re crassissimos? Planè solœca hæc sunt: *adjectos in mare* [q], atque item *in ignem* [r], non semel dici martyres. *Setabis* (ait §. 115.) *S. Rufinianus presbyter*. In Ptolemeo, quem ob oculos habuit (uti postea videbimus) inventor, *Setabis* in nominandi casu est. At noster *Setabi* in auferendi casu dicere debuit. Quod ipsum fuit verum nomen indeclinabile, non verò *Setabis*. Ideo non *Setabenses*, sed *Setabitani*, populi apud Plinium lib. 3. cap. 3. & per compendium ab Avieno in *Oræ maritimæ* vers. 470.

Attollit inde se Setabina civitas.

Uti nos legi debere, pro *Sitana*, existimamus. Idem noster *Illicis* pro *Illici* §. 116. habet.

56. Error autem quovis homine, vel alphabetario, nedum magno viro Gregorio, indignus, *oceanum* de mediterraneo mari (sive quem appellabant ejus ævi mortales [s] *internum*, aut *nostrum*, aut saltem ab iis, quas alluebat regionibus, *Ibericum*, *Gallicum*, *Ligusticum*, *Tyrrhenum*) dicere. Neque enim verum planè est, quod non nemo [t] credidit, Solinum appellare hunc *oceani* nomine *Polybistoris* sui 26. capite. Solinus namque agnoscit tantùm easdem esse aquas utriusque maris, oceani & interni, atque illud per Gaditani freti angustias in istud infundi; nusquam tamen ait infusum vocari adhuc oceanum. Verba ejus hæc: *Sed Gaditanum fretum à Gadibus dictum. Atlanticus estus in* NOSTRUM *mare discidium orbis immittit. Nam* Ὠκεανὸς, *quem Greci sic nominant à celeritate, ab occasu solis irrumpens, levo latere Europam radit, Africam dextro, scissisque Calpe & Abila montibus, quos dicunt columnas Herculis, inter Mauros funditur & Hispaniam. Ac freto isti, cujus* XV. *millia passuum efficit longitudo, latitudo vix septem, quodam ostio aperit limen* INTERNI *æquoris mistus mediterraneis sinibus, quos ad usque Orientem propellit. Horum* (sinuum scilicet) *qui Hispanias perfundit Ibericus fertur & Balearicus; qui Narbonensem provinciam Gallicus*, &c. Et aliud quidem est naturâ eundem esse oceanum, qui freto immittitur, cum interno mari, aliudque sic perturbatè loqui historicum de re geographica, ut quæ ad oram interni ac Iberici maris sita urbs est, eam ad oceanum constituere audeat. At bis hoc facit martyrologus [u]. *Carthagine in mari oceano Sancta Bassa*. Iterumque [x]: *Rhodæ circa oceanum S. Paullus Abbas*. Cùm notæ omnibus urbes sint *Carthago* nova

[q] §§. 18. & 63
[r] §. 10.
[s] Vide Paul. Merulam Cosmograph. 1. parte lib. 3. c. 7.
[t] Philipp. Brietius in *Parallelis geographiq*. 1. parte lib. 6. cap. 3.
[u] §. 25.
[x] §. 66.

nova seu *Spartaria*, & *Rhoda*, intra mediterranei limites, prior Murciæ regni, posterior Cataloniæ principatûs, in ora maris collocatæ.

57. Alia etiam novitatis vestigia exstant in frequentibus, quos committit, anachronismis, ævo Gregorii ea quæ hujus nostri sunt, securè attribuens. Bracaram nimirum urbem in Lusitania constituit [z]. *Bracaræ in Lusitania SS. Regulus & Felix*. Ad quem locum conscientiâ tactus Argaïzius cautè monuit, inde colligi jam hoc tempore Gregorii Lusitaniam fines mutâsse, è Durioque flumine ad Minium usque se extendisse. Errat quidem is, ne deerrâsse Pseudo-Gregorium fateatur, toto geographiæ cœlo. Diu enim postea Gallæciæ provinciæ, prout à Lusitania distinguebatur, metropolis adhuc fuit Bracara. Ne nunc veteres advocem geographos melioris notæ, qui Durio flumine Lusitanos à Gallæcis disterminari nos docent [a]. Rem satis conficiet sequioris temporis usus, monumentis frequentibus se se prodens; quorum aliqua dabimus. Synodi Bracarensis primæ sub Ariamiro Suëvorum Rege erâ DXCIX. hoc est anno DLX. celebratæ hoc est principium: *Cùm Gallicia provincię Episcopi, Lucretius, Andreas*, &c. *ex prçcepto prçfati gloriosissimi Ariamiri Regis in metropolitana ejusdem provinciæ Bracarensi Ecclesia convenissent*. Et infrà adhuc clariùs: *Beatissimus Papa urbis Leo* &c. *per Turibium notarium Sedis suę ad Synodum Galliciæ contra impiam Priscilliani sectam scripta sua direxit. Cujus etiam prçcepto Tarraconenses & Carthaginenses Episcopi, Lusitani quoque & Bçtici, facto inter se Concilio, regulam fidei contra Priscillianam hçresim cum aliquibus capitulis conscribentes, ad Balconium tunc hujus Bracarensis Ecclesiæ prçsulem direxerunt*. In Concilio etiam ad Lucum sub Theodemiro ejusdem gentis Rege erâ DCVII. sive anno DLXIX. alia cum Bracarensi Gallęcię metropolis erecta est in urbe Lucensi. In Synodo Bracarensi II. sub Mirone Rege erâ DCX. sive anno DLXXII. idem omnino dicitur. Sed ne excipiat aliquis geographiam Ecclesiasticam diversam à sçculari esse; Idatius, qui sæculo quinto vixit, Lemicensisque in Gallęcia fuit Episcopus, *Theoderico Rege* (ait [b]) *cum exercitu ad Bracaram extremam civitatem Gallęciæ pertendente* &c. Et alibi [c]: *Suëvi in solitam perfidiam versi, regionem Gallęciæ adhçrentem fluvio Durio deprçdantur*.

z §. 131.

a Vide Resendium lib. 1. *Antiquit. Lusitan.* Ludovicum Nonnium in *Hispaniæ* c. 29.

b In *Chron.* *Olymp.* CCCIX.

c *Olymp.* CCCX.

58. Immo adhuc post Sarracenorum in Hispanias ingressum servavit antiquos suos fines Gallęcia usque ad Durium flumen. Sebastianus Episcopus Salmanticensis, qui sub Rege Alphonso Magno floruit, sive alius Chronici Sebastiano tributi auctor, de quo loco suo dicemus, Sancii cognomento Crassi Legionis Regis percurrens tempora, *egressus Rex Sancius* (ait) *ex Legione venit Gallęciæ, & domuit eam usque ad fluvium Dorii*. Confirmatque Rodericus Toletanus, veterem nomenclaturam à sui temporis usu distinguens. *Interea Alcorexi Rex Agarenorum* (ait lib. 5. cap. 12.) *eam partem Gallęciæ quç nunc Portugallia dicitur, & usque ad sanctum Jacobum devastavit*. Similia cap. 16. expressiùsque cap. 16. *Coëgit usque ad Dorium, qui dividit Gallęciam & Lusitaniam*. Huic luci quandam majorem ingeret lucem, Argaïzii judicio, M. Maximi auctoritas, cùm is monasterium Dumiense, quod fuit prope Bracaram, in Gallęcia verbis clarissimis, nec semel, collocet [d]. Quibus quidem hîc abstineo, quòd ipse tanquam digitos suos & manus procul dubio habet nota, contentus cęteris, quod rei est, veris testimoniis, abundè persuasisse.

d In *Chronic.* ad ann. Christi DXL. §. 5. & DL. §. 2.

59. Huic alius tanquam lac lacti similis error est. *Easo* in Cantabris collocat §. 60. his nempe, qui hodie ita dicuntur generali nomine Cantabrorum, ad Guipuscoæ, Viscajæ & Alabæ provinciarum incolas extenso: sub Romanis autem, ętateque Gregorii, Vasconum fuit oppidum, quibus id Ptolemæus affigit. Cantabri autem longè ab his collocati, quod plures probant, & inter alios Arnaldus Oihenartus in *Notitia utriusque Vasconię*. Id ex jam dictis colliges ignorare haud potuisse verum Gregorium, ejus, quâ vixit, ætatis, Hispaniarum divisionem; falsum verò & hypobolimęum potuisse hodierno usu, qui in Lusitania Bracaram, in Cantabris *Eason* habet, miserè deceptum iri.

60. Imponitur quoque absurdissimè quarti sęculi scriptori Gregorio, ut iis usus sit locorum nominibus, quorum ve l Gotthi vel Arabes, in Hispanias diu post ejus obitum infusi, auctores fuere. Quo quidem argumenti telo cùm petamus & confodiamus caussæ jugulum, districtiore vibrandum est cura. *Masburgium* hodiernam *Burgos* urbem appellat: *Radegundam* virginem Salmantinam laudat; quæ Germaniæ pura puta sunt vocabula, Hispanis rebus inepta, cùm inter Hispanos & Germanos nullum Gregorii ævo, uti postea irruentibus Gotthis, esset commercium. *Alcabadre*, *Albaïdę*, *Nagaxarasę* urbium, *Arlanzonis* fluvii disertè meminit, vocabulorum absque dubio Arabicorum, quæ Sarracenis, tercentum & ultrà annis post Gregorium Hispanias ingressis, accepta ferimus. *Burgum* [e] Septentrionalis linguæ verbum est, quâ gentes utebantur, è gelida illa orbis plaga Italię, Galliis, tandemque Hispaniis infusę. Burgundionum esse monet Luitprandus, non is quem toties deridemus, sed legitimus, lib. 3. *Rerum gestarum ab Imperatoribus & Regibus* cap. 12. *Et quoniam ipsi* (ait) *domorum congregationem, quę muro non clauditur*, burgum *vocant*, Burgundiones, *quod est, à* burgo *expulsi, à Romanis appellati sunt*. Agnovit & Burgundionum, hoc est Germanorum, esse nomen Orosius lib. 7. cap. 32. cum Isidoro lib. 2. *Originum* cap. 2. & 4. & Paullo Diacono lib. 2. antiquissimamque Germanici nominis in ripa Rheni urbem *Asciburgium* in hujusmet originis confirmationem exstitisse olim ex Tacito [f] novimus. Pleni sunt recentes doctissimorum hominum commentarii hujusce observationis [g].

e Cujus meminit §. 82.

f *De moribus German.* c. 3. & lib. *Histor.* 4. cap. 33.

g Vossius *De vitiis sermonis* lib. 2. cap. 3. Henr. Spelmannus in *Glossario*. Bern. Alderete *Orig. De la lengua Castellana*. lib. 3. cap. 3. verbo *Caliobriga* pag. 290. Stewechus in Vegetii lib. 4. c. 10. Gothofredus Jacobus ad titulum *De burgariis* in cod. Theodos. Pithœus 1. Adver. cap. 4. Menagius in *Originibus linguæ Gallicæ* vernaculis verbo *Burg*. Besoldus cum pluribus in *Thes. practico*. verb. *Burg*.

61. Nec de statu movere nos Vegetius debet, qui vulgarem suo, hoc est Valentiniani, sub quo & Gregorius noster vixit, ævo,

ævo, *burgum* dictum castellum parvum lib. 4. *De re militari* cap. 10. scribit. *Castellum parvulum, quem* burgum *vocant, inter civitatem & fontem convenit fabricari* (ab obsessis scilicet) ait. Quinimmo burgorum in Hispania notitiam paullò post hæc tempora præbet Arcadii & Honorii Imperatorum ad Vincentium P.P. Galliarum directa lex *Unica* tit. 14. qui *De burgariis* inscribitur lib. 7. codicis Theodosiani, unà cum lege 2. tit. 19. lib. 12. ejusdem codicis, quæ in Justinianæo est l. 6. *De fundis rei privatę* lib. II. *Lex nostra pręcepit* (ajunt laudati Cæsares in dicta lege *Unica*) *ut hi quoque, qui intra Hispanias, vel in quibuscumque locis ausi fuerint burgarios vel solicitare vel receptare* &c. *Burgarii* appellabantur qui *burgis*, ut ex posterioribus illis legibus colligitur, serviebant.

62. Dum ergo constat *burgos* in Hispaniis eo tempore haud ignotos fuisse, nonne calumniari videmur martyrologo, hunc locum urgentes? Minimè quidem. Sæculum enim integrum annorum inter Diocletianæam stragem, quam descripsisse Gregorius fingitur, atque Honorii & Arcadii regnum, qui *burgariorũ* in Hispania meminerunt, ferme fluxit. Nempe à quarti sæculi fine ulteriora tempora vulgare jam fecerant vel inter Romanos hoc *burgi* vocabulum, ut constat ex Sidonii Apollinaris carmine [h], *Burgus Pontii Leontii* inscripto, quo domum illius, seu castrum in Gallia ripę Duranii fluminis superædificatum celebrat [i]. Ante id tempus nusquam extra Germanos limites audita fuere, scriptove consignata *burgi*, *burgorum*, aut *burgariorum* nomina. Crebra enim cum Germanis bella hæc vocabula veluti urbe donavere. Planè certum est Orosii tempore haud ita fuisse, sed Burgundionum linguæ propria. Quos *nomen* (ait) *ex opere præsumsisse; quia crebra per limitem habitacula constituta* burgos *vulgò vocant*. Erant ergo castella turrésve limitaneæ, cùm apud barbaros, tum apud Romanos, qui ab illis didicere. Ideo *clausuris* & *burgis* custodiri fines in Africa olim solitos Justinianus ait in leg. 11. §. *Et omnes*. 4. cap. *De officio præf. præt. Africæ*. Qui limites, quòd frequenter flumina essent, iis burgi imponebantur: unde quæ munitæ fluminibus adjacerent domus, ita appellari cœpere. Quod innuit Sidonius [x]:

Cernere jam video quæ sint tibi, burge, futura.
Diceris sic, namque domus de flumine surgunt,
Pendentesque sedent per propugnacula thermę.

h 22.

i Scaliger lib. 2. *Ausonianar. lect.* cap. 9.

x Laudato carmine 22. *De Paullini burgo.*

63. Planè sunt qui à Græco πύργος hoc nomen derivent [l], quòd Βύργος proferebant Macedones Thracesque, ut Casaubonus in *Commentariis ad Strabonem* observavit. Sed Germani, quibus magis de rebus suis credendum est, constanter linguæ gentis illud vendicant [m]; cùm maximè omnis locus munitus, confugium omne, *burg* [n] vel hodie inter eos audiat. Neque enim potuere ii à Græcis accipere, tam cœlo & usu separata gente, quod verbum antiquissimè domi habuerunt. Nisi ab Hebræa origine utraque, quod suspicatur Vossius, & Germana & Græca vox fluxerit. Id quod de *briga* conjectamur Hispano vocabulo, quod propriâ linguâ Hispaniæ veteris urbem significat, quamquam doctissimus Alderetus ad Græcum πύργος referre malit [o]. Cæterùm à Germanis natam Burgensis urbis appellationem, quoquot inter nos historicam rem cum judicio tractavere, omnes admittunt [p], ea conjecturâ ducti, quòd auctor ejus fuerit Comes D. Didacus Porcellus cum genero suo Nunnio Bellidez aut Belchidez, nobili Germano, à quo nomen urbi impositum gentis suæ vernaculum credere proclive est. Ante hoc tempus, scilicet Adephonsi catholici Legionis Regis ævum, non hujus urbis nominísve ulla mentio.

l Sirmondus ad Sidonii hoc carmen 22. Gotofredus ad l. 2. lit. P. cod. *De off. P.P. Africæ.* Hadr. Junius lib. 5. *Animadv.* cap. 6. Cujacius 3. *observat.* 24. Casaubonus ad Strabonem.

m Barthius *Animadver. ad Guil. Brittonem* lib. 7. vers. 391. Vossius lib. 2. cap. 3. Cluver. lib. 1. *Germaniæ veteris*, cap. 13.

n Barthium vide ubi proximè.

o Lib. 3. cap. 3. *Del origen de la lengua Castellana.*

p Garibay lib. 10. *Comp. histor. Hisp.* cap. 5. Morales lib. 15. *hist. de España* cap. 17. Mariana lib. 8. cap. 2. Puente *Conven. de las Monarquias*, lib. 3. cap. 10.

64. Sed insurgunt, Germanos in Hispaniam sub Gallieno Imperatore irrupisse, ac duodecim annis eas insedisse. Orosius lib. 7. cap. 22. *Germani ulteriores abrasâ potiuntur Hispaniâ*. Et cap. 41. *Irruptæ sunt Hispaniæ &c.* Et infra: *Quod etiam sub Imperatore Gallieno per annos prope duodecim Germanis evertentibus exceperunt*. Immo antiquiorem aliam ejusdem gentis in Hispaniam expeditionem innuere videtur Seneca, dum de populorum transmigrationibus in *Consolatione ad Helviam matrem* agit. *Pyrenæus* (ait) *Germanorum transitus non inhibuit*. Unde Alphonsus de Cartagena in *Anacephalæosi Hispaniæ* cap. 4. *Demum exercitus multi ab Alemannia* (inquit) *& insulis adjacentibus Hispaniam inundantes, Almonizis expulsis apud Hispanos magnis temporibus regnaverunt; donec Pœni ab Africa transeuntes magnam Hispaniæ partem subjecerunt*. Sed Orosio demus id quod ex bono aliquo exceperit auctore, quantumvis in Gallieni rebus, commotique sub eo totius orbis, triginta non minus tyrannos passi, relatione, nihil de Hispania eo tempore vastata Trebellius commemoret Pollio. Nedum tamen inde conficitur, gentem vastatricem & incursionibus tantùm intentam dare nomen potuisse iis terris, quas delere ac excindere, non excolere aut firmare urbibus imperioque nitebatur. Orosio credamus ipsi, qui nos huc adigit. *Exstant adbuc* (statim ait) *per diversas provincias in magnarum urbium ruinis parvæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nominum* (scilicet veterum ante ruinam) *inditiâ servantes, ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad consolationem miseriæ præsentis ostendimus*. Sive autem recta, sive non, lectio illa sit Senecæ, Germanos innuentis in Hispaniam superatis Pyrenæis transiisse; at certò scimus nullum horum ingressûs aut dominationis vestigium in geographicis Ptolemæi, Pomponii, Plinii, aliorumque monumentis relictum.

65. Quare cùm tribus primis sæculis nulla in Hispaniis diversarum gentium bella turres limitaneas, præcipuè in mediterraneis locis à mari longe dissitis, sub appellatione *burgorum*, juxta Vegetii notationem, construere suaserint; credendum omnino est, *burgorum* nomen cum Gotthorum gente audiri apud nos cœptum, veramque esse historicorum nostro-

ſtrorum aſſignatam nobiliſſimæ urbi, Caſtellæ veteris nunc primariæ, originem; ut ſcilicet à Didaco Porcello Comite, ejus, ut fertur, rei auctore, in unum eundemque populum plures circumcirca minores populi coaluerint, locuſque inde à *burgis* ſeu oppidulis plurativo numero *Burgi* dictus ſit, eodem forſan tempore, quo à pluribus caſtellis in Maurorum & Chriſtianorum collimitio poſitis *Caſtella* nuncupari cœpit ditio illa, quæ Comitibus primùm, deinde Regibus, paruit, atque hodie veluti principatum in cæteram Hiſpaniam tenet. Relinquamuſque Franciſcum Tarraſam his Germanis Burgorum fundationem tribuentem [q], rerum Hiſpanicarum peritia apud eos cenſeri, quibus æquè perſuaſerit Oretanorũ populũ & Legionis ſeptimę Geminæ urbem, quam *Germanicam* falsò vocat, ab eadem eſſe Germanorum origine. Super quibus ei pudorem imperat Joannes de la Puente Dominicanus, judicio & antiqua doctrina vir pollens & ſubactus [r].

66. Et quid quòd non *Burgi*, ſed *Masburgi*, audiat hæc à confictitio Gregorio (uti & ab Hauberto [s]) urbs? Scire aves unde data ei anſa hæc fingendi? à Marinæo ſcilicet lecto in *De rebus Hiſpaniæ* lib. 3. [t] *In quibus* (ait) *civitas eſt inſignis & antiquiſſima, quam Burgenſem nunc vocant, & Masburgi dictam fuiſſe quondam legimus, quæ dicebatur & Auca. Quod nomen mihi veroſimilius eſſe videtur, propterea quòd etiam montes apud eandem urbem nunc Ocani dicuntur, & Aucani melius dicerentur; tametſi Plinius non Aucam ſed Caucam nominavit.* Expreſſiùs Franciſcus Tarrafa [u]. *Per hoc tempus urbs Burgenſis, vulgò* Burgos, *olim dicta Masburgi, aliis Bravum, ſive Auca, jubente Comite Didaco domino Caſtellæ novis colonis habitari cœpta eſt, ut habet Hiſpanica hiſtoria.* Hæc eſt, ut credimus, quæ vulgò audit *Hiſtoria generalis*, Alphonſi Regis X. juſſu confecta; in antiquis tamen rebus lubricæ omnino fidei. Erroris cauſſam paullò inferiùs dicemus.

67. Confirmandę huic origini *Masburgem* ab Hauberto nuper dicto, Hiſpalenſi, nigro etiam theta notando nomine, confictam novimus inſigni illo, & antiquitatem omnem exhauriente, de fundatione hujus urbis ſegmento ſarmentitii Chronici [x] ad annum DCCCLXXXIV. *Didacus Comes Caſtellę & Aucæ civitatem Maſburgenſem reædificat mandato Regis Adephonſi. Hodie dicitur* Burgos, *clara civitas in Vacceis; antiquo tempore dicebatur Ceuca, aliis Bravum, aliis Auca Tabularia, vel Ceuca Tabularia.* Quo ex teſtimonio non ſolùm labaſcit fides Hauberti ipſius aliàs affligenda, ſed & Gregorius ſuppoſititius Martyrologii auctor coarguitur. Nam quod & hic poſterior innuit *Maſburgum*, nedum *Burgorum* nomen, jam vulgatum fuiſſe Diocletiani ævo, hoc eſt ante annum CCC. & quod prior ille Haubertus apertè fabulatur, Didacum Comitem reædificâſſe *Maſburgenſem* urbem, quaſi ea olim fuiſſet, & in priſtinum ſtatum Comitis operâ rediiſſet, falſiſſimũ eſt, refelliturque auctorum veterum locis, quibus nondum aliquis falſitatis dicâ impegit.

q De Regibus Hiſp. in Valeriano tomo 1. Hiſp. illuſtr. pag. 536.

r Lib. 3. *De la concord. de las dos Monarquias* cap. 10.

s In *Chron.* ad ann. Chriſti LXII. & DCCCLXXXIV.

t *Hiſp. illuſtr.* tom. 1. pag. 312.

u *De Regibus* Hiſp. in Alphonſo III. *Hiſp. illuſtratæ* volum. 1. pag. 350.

x Sub tit. *Poblacion Eccleſiaſtica de Eſpaña* dedit hoc & alia fabuloſa Gregorius Argaïzius. Hoc autem *Chronicon* editum eſt 2 par. primi tomi Matriti MDCLXVIII. Segmentum autẽ iſtud pag. 596.

68. Hi nullam aliam niſi *Burgorum* appellationem à fundatione ipſa hujus urbis agnovere. Sebaſtianus, exiſtimatus Salmanticenſis Epiſcopus (ſive is ſit Alphonſus Rex III. Magnus, ut aliis placet, qui id Chronicon ſcripſit breviſſimum pro more illorum temporum, quod à Pelagio res perſequitur uſque ad Ordonium I. è tumulo caput efferentis Hiſpaniæ Regem) *Eo tempore* (ait de regno loquens Alphonſi cognomento catholici, & à Pelagio tertii, qui rerum potitus eſt ab era DCCLXXVII.) *populantur Primorias, Levana* [y], *Trausmera* [z], *Supporta* [a], *Carranza* [b], *Burgis, quæ nunc appellantur Caſtella, & pars maritimæ Galliciæ.* Terræ tractuum, ſeu mavis vallium, hæc omnia ferè ſunt nomina inter montes Hiſpaniæ ad mare ſeptemtrionale vergentis vel hodie vulgaria, non autem oppidorum. Ab his cùm aufugiſſent incolæ ſibi à Mauris timentes, ſub hoc Rege multorum prœliorum victore auſi ſunt ea loca repetere, denuoque vallium jam dictarum habitare oppida. Unus ergo ex his tractibus *Burgi* appellabatur, qui deinde vocatus eſt *Caſtella*, ut Sebaſtianus ait. Qui & alibi Burgenſem provinciam vocat [c]. Hunc quidem hodie contineri ſub nomine vulgari, *las ſiete* [d] *merindades de Caſtilla la vieja*, aut ſub prima & præcipua earum quæ *merindad de Caſtilla la vieja* propriè audit, non longè à Burgenſi urbe, non temerè cum Stephano Garibajo [e] ſuſpicamur, Sebaſtiani annotationem ſequentes.

69. Ideo etiam fundata *Burgis* urbe duravit *Caſtellæ* nomen ſeorſum ab ea, ut conſtat ex charta quadam publica Garciæ Navarræ Regis, qua ſeſe regnâſſe in Pampelone, in Alava, & in Caſtella; Fernandum verò fratrem in Legione, & in Burgis, erâ ſcilicet MLXXXIV. Quod eſt notatu valdè dignum. Adducit eam, & ſimilem aliam idem Garibajus lib. 22. cap. 28. & 29. Qui huic terræ portioni regio ferè præerat nomine, hunc illa ætas Caſtellæ Comitem nuncupâſſe videtur. Sampirus Aſturicenſis Epiſcopus, qui Sebaſtianum continuavit ſub Alphonſo III. ſeu Magno, interfuiſſe conſecrationi Compoſtellanæ S. Jacobi Apoſtoli Eccleſiæ, atque inde Ovetenſi Concilio [f], inter alios proceres ait *Ordarium Caſtellæ & Aucæ Comitem* [g]. Porrò *erâ* CMXXII. *populavit Didacus Comes Burgis mandato Aldephonſi Regis.* Sic legitur in codice Compoſtellano [h] (*tumbo* vulgus vocat) quo privilegia ejus Eccleſiæ olim collecta ſervantur, nec non & in aliis annalibus ac priſci ævi monumentis, quorum Ambroſius Morales meminit [i].

70. Hic ille fuit Didacus Porcellus Comes ſuprà laudatus, quem Caſtellæ præfuiſſe hoc tempore aliunde compertum eſt [k]. Conſonat in anno fundationis, formamque disertè refert, quamvis alieno prorſus loco, Rodericus Toletanus Epiſcopus lib. 5. *De rebus Hiſpaniæ* cap. 25. *Sub iſto* (Sancio nempe cognomento Majore, in quo graviter errat [l]) *Comes Didacus Porcelli populavit Burgis, quam quia ex burgellis plurimis ademerat, Burgis ſtatuit nominari, erâ nongenteſimâ viceſimâ ſecundâ.* Re-

y *Provincia de Lievana*, ſive *Aſturias de Santillana.*

z *Valle de Traſmiera.*

a *Valle de Sopuerta.*

b *Valle de Carranza.*

c In *Ramiro I.* erâ DCCCLXXX

d *Merindad* tractus terræ eſt quæ ab uno judice regitur, vulgò *Merino*, ſeu *Majorino*.

e Lib. 22. *hiſt. Hiſp.* cap. 29.

f Celebratum fuit erâ CMX.

g Vide Moralem lib. 13. cap. 33.

h Apud Sandoval en *las notationes à los Obiſpos de Caſtilla*, pag. 251.

i Lib. 15. cap. 16.

k Videndus Steph. Garibaj. lib. 10. *del comp. hiſtor. de Eſpaña* cap. . Morales d. lib. 15. cap. 16.

l Ut notavit Morales d. cap. 16.

Regem, sub quo factum id opus, Alphonsum III. Magnum Rodericus vocare debuit, qui ejus eræ, quam rectissimo assignat calculo, æqualis fuit. Sampirus eodem ferè maculatus errore exstat, qui ad Ranimiri II. tempora refert, haud aberrans tamen à vero urbis nomine [m]. *Populavit Didacus comes Burgis.* Ipse quoque paullò antea hæc habet [n]: *Et quidem Rex Ordonius, ut erat providus & perfectus, direxit Burgis pro Comitibus &c.*

71. Omnia hęc in medium adduximus, quò magis confirmaremus nusquam apud auctores nostros non lubricæ fidei Burgorum urbis ante Didaci Comitis fundationem, nec *Masburgi* usquam, nedum sic antiquo tempore, mentionem fieri, Haubertumque id factum referentem hoc usurpato nomine, quod nullus eorum agnovit, impudenter ludere. Nec quicquam juvat *Murbogorum* gentis seu populi apud Ptolemæum, dum Tarraconensis Hispaniæ loca refert, mentio. Quantum enim Μύρβογοι, *Murbogi*, hujus auctoris, quorum Βραῦον, *Bravum* urbem laudat, à *Masburgis* distat? Villanovanus autem in Ptolemæo suo, ex Marinæo & Tarrafa, imposuit sibi ut scriberet, *Bravum Masburgi* olim dictum, nulla nominum similitudine, nulla veteris auctoris fide innitens. Unde de Burgensis urbis appellatione ista succrevit fabula, quam stabilire voluit, ementito vetustatis nomine, is qui Haubertum & Gregorium ætate abortus nostra est.

72. Quod inde in Hauberto sequitur: *Hodie dicitur* Burgos, *clara civitas in Vaccæis*, ex affectata veteris geographię eruditione jure traducimus. Quid enim si nobis de Hispali nostra hujus temporis ad æquales loquentibus hæc verba excidissent: *Vetus Hispalis, quæ nunc clara urbs est*, Sevilla *nuncupata, in Turdetanis*; & non potiùs in Bætica seu Andaluzia provincia? Quid si de regia Matritensi curia: *Mantua Carpetanorum, quæ nunc Matritum est in Carpetanis*; & non in Castellæ novæ regno? Puto risum lectoribus, etiam indulgentissimis, nos moturos. Connectuntur & superioribus hæc alia de eadem urbe: *Antiquo tempore dicebatur Ceuca, aliis Bravum, aliis Auca Tabularia, vel Ceuca Tabularia.* Juncta scilicet ferè omnia in auctoris cerebro, nunquam alibi vel audita vel conjuncta.

73. Planè in priore parte hujus portentosi Chronici reædificatam Ceucam urbem fabulatur anno mundi MMMCMXXIX. [o] Si hoc nomine tunc appellata, quando nam tot formas, quot Protheus fabulosus, mutavit? At si ab aliis & aliis existimatam ait Masburgensem urbem eandem cum ex his aliqua; quinam fuere hi inter nos critici, Hauberto superiores, quos cura solicitavit conferendi veterem cum nova geographia? Et tamen Argaïzius hoc loco notat Numantini belli tempore jam Ceucam fuisse urbem civibus fortissimis plenam; cùm verè ea urbs, quam Lucullus Consul vastavit in Vaccęis, Scipio instauravit, bellum cum Numantinis gerens, Pompejus Hispanis dolo eripuit, *Cauca* constanter audiat apud Polybium [p], (Καῦκα, & Καυκαῖοι cives ejus) & Frontinum [q], horum eventuum enarratores, Pliniumque [r]. Hujus ultimi hęc sunt: *Sicut in Vaccęorum* XVIII. *civitatibus, Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucenses. Cauca* etiam in Antonini Itinerario est [s]. Sanè Frontinum temerè avertit aliò Franciscus Modius, pro *Chaucensibus*, seu *Causensibus*, quod priùs legebatur, *Catinienses* sobrogans, & ad *Catinam* fortè Plinii [t], Arcadię urbem, respiciens; acquiescente in ultima editione Amstelodamensi parum criticè Roberto Keuchenio. *Caucam* & ipse Rodericus Toletanus [u] retento Latino appellat nomine. *Bravum* oppidum Ptolemęus laudat, (quod quidem *Babavos* hodierni temporis esse Argaïzius credit) *Aucam, Ceucamve Tabulariam* nullus. *Aucam*, inquam, cum hoc cognomine.

74. Aliàs *Auca* olim exstitit urbs Castellæ, cujus Episcopi ab ea dicti *Aucenses*: multa mentio in historiis fit: omnino autem diversa à *Burgis*. Post Burgensem enim urbem fundatam Aucensis Episcopus urbe sua detenta à Mauris titulum retinebat apud Rodericum Toletanum lib.4.cap.18. idemque eodem tempore *Aucę* cap. 13. & *Burgis* oppidi cap.16.lib.6. meminit. *Auca Patricia* dicitur *in territorio Castellę* in instrumento fundationis monasterii S. Martini vallis de Mena XV. Sept. erâ DCCCXXXVIII. [x] Hæc de Burgēsis clarissimę urbis origine paullò diffusiùs, ut Gregorium verum vindicaremus à falsi suppositione, Haubertoque interim ineptias suas opprobraremus, non omnino inutiliter annotare visum fuit. Sed jam ad alia fictionis vitia.

75. Radegundæ virginis mentio in Hispania adhuc Romæ subjecta falsitatem non minus prodit [y]. *Salmanticæ sancta Felicitas & Radegunda virgines.* Martyrium scilicet, innuit, in eadem Diocletiani persecutione sunt passæ. Nullam in fastis Ecclesiasticis Radegundæ alterius memoriam legimus [z], quàm Galliarum Reginæ Chlotarii uxoris, tandem Benedictinæ monialium Pictaviensis, sanctitate & miraculis fœminæ clarissimæ. Hanc ex Germana stirpe fuisse, tum historiæ [a], tum nomen ipsum planissimè ostendit. Ea filia Bertharii Regis Thuringorum fuit: quæ iccircò à Venantio Fortunato ejus vitæ scriptore audiit *natione barbara, de natione Turinga*. & hanc captivam ductam conjugio sibi copulavit Chlotarius. Ejusdem originis & gentis sunt, Francorum nempe orientalium, hoc est Germanorum, propago, *Ingundis* ejusdem Chlotarii secunda uxor [b], atque item alia *Ingundis* Sigeberti Austrasiæ Regis filia, S. Ermenegildi principis Hispaniarum martyris conjux. *Fredegundis* Chilperici Galliarum Regis concubina. *Cunegundis* S. Henrici Imperatoris castissima conjux, & quotquot propria fœminarum nomina similiter desinunt.

76. Unde ergo *Radegundis* nomen apud Hispanos eo tempore, quo ne dum in Gallias ex Germania seu Francia orientali cum Francis transierat? Nec opponas ante omnem Francorum in Gallias descensum *Radegundem* quandam S. Martialis Lemovicensis

m In editione Sandovalis pag.67.col.2.

n Pag.65.col.1.

o Ad hunc an. pag.445.

p *De Hispan. bellis* pag. edit. ultim. Amstel. CDLXXVIII. & iterum DXXIII.

q Lib.1. *Stratag.* cap. 2. in veterib. editionib. rectè.

r Lib.3. cap.3.

s In *Itiner. ab Emerita Cæsar-augustam.*

t Lib.4. cap.6.

u Lib.6. *Hist. Hisp.* cap.23.

x Apud Sandoval in *fundationibus mon. S. Æmiliani* fol.43.

y 129.

z Rom. Martyr. XIII. Augusti.

a Vita ejus tum à Venantio Fortunato, tum à Bandomina quadam scripta apud Surium tom.4. Greg. Turon. *Hist. Franc.* lib. 3. cap.4. & 7. & lib.8.cap.44. & *De glor. conf* cap.106.

b Sant-Marthani fratres in *Hist. generali Franciæ*, tom 1.lib.2.cap.8. & 11. secundæ partis, & cap. 4. tertiæ partis.

cenſis Epiſcopi Chriſti Domini diſcipuli hoſpitem celebrari. Scio Bernardum Guidonem Dominicanum hujus fœminæ alicubi meminiſſe [c]. Sed nota cuique ſunt, etiam Martialis Apoſtolatûs propugnatoribus, quæ hujus hiſtoriæ & actis opponi ſolent: adeò ut his fateri neceſſarium ſit (quod Sauſſajus facit [d]) genuina & ſincera acta ſub incurſionibus barbarorum periiſſe, ut ex collectione quadam antiqua [e] miraculorum ſancti ejus corporis translationis etiam conſtat. Neque enim aliter declinare poſſe difficultatem ex *Gotthorum* ibi facta mentione prudenter vident, quàm aut denegantes actis his vetuſtatis fidem, aut per errorem exſcribentium hoc eo irrepſiſſe Gotthorum nomen excuſantes. Quod ipſum de *Radegundæ*, quam non minùs quàm *Gotthorum* appellationem ferè quatuor reſpuunt Gallicanæ hiſtoriæ priora ſæcula, exiſtimari oportet.

c *Tract. de SS. Lemovicēbbus.* vol. 1. *Biblioth. Mss. liſtrorum* Labbei pag. 635.
d *De myſticis Galliæ ſcript.* in *S. Martiali* pag. 322.
e Teſte eodem Sauſſajo ibidē.

77. Arabica item oppidorum nomina importunè laudata Gregorium non eſſe Martyrologii auctorem evincunt manifeſtiſſimè. Qui enim potuit quarti ſeculi ſcriptor noſcere Arabum nomenclaturam, quæ non ante ſeptimum, unà cum eorum tyrannide, inficere Hiſpaniam cœpit? *Alcanadre prope Iberum fluvium* (ait [f]) *S. Theodulus & filia ejus Agnes*. Et paullò pôſt: *Albaydę in Cantabris circa fluvium Iregę Prudens & Joannes*. Oppida ſunt (ex Argaïzii interpretatione) Caſtellæ, ſeu Rioxæ, *Alcanadre* & *Albelda*: utrumque Arabicæ linguæ & originis: quod vel rudes Arabiſmorum Hiſpani idiomatis non ignorant. *Alcanadre*, ſeu *Alcanater*, arcus ſeu pontes ſonat. Mauros pontem, qui Gaditanam inſulam continenti committit (*de Suazo* nunc vocant) *Alcanater* dixiſſe, geographus Nubienſis *Climatis* 4. prima parte nos docet. *Albaïda* albam rem denotat, ex *beïdum*, album, & articulo *al* [h]. Unde & in Valentino regno *Albaïda* oppidum, & ab eo dicta vallis. Item pagus ſive caſtellum juxta Cordubam ſimiliter appellata: quibus in locis frequentiſſima hæſerunt Arabicæ linguę veſtigia. Id quod Sebaſtianus ipſe Salmanticenſis ſuprà laudatus de re ſuæ ętatis ſcribens non obſcurè ſignificat. *Unde ob partam victoriæ cauſſam tantùm in ſuperbiam intumuit* (Muza rebellis quidam Cordubenſis Regis) *ut ſe à ſuis tertium Regem in Hiſpania appellare prçceperit. Adverſus quem Ordonius Rex exercitum movit, & ad civitatem, quam ille* (Muza) *noviter miro opere inſtruxerat, &* Albaïda *nomine impoſuit, Rex cum exercitu ad eum venit, & munitione circumdedit*. Ita enim legi debere, non autem *Albelda*, ut in editione hujus Chronici, quam à Sandovalio habemus, fuit excuſum (prçterquam quòd à Roderico Toletano ſic vocatur [i], Dulcidiusque in Chronico non dudum typis edito, *Albaïldam* urbem fortiſſimam dixit) ab Ambroſio Morali docemur, qui de hac re egit lib. 13. cap. ultimo *Hiſt. Hiſpaniæ*, atque iterum lib. 15. cap. 49. quo loco inſtrumentum omni exceptione majus, ſive, ut vocant, privilegium adducit Sancii cognomento *Abarca* Navarræ Regis, tempore fundationis monaſterii *S. Martini de Alvelda* hodie nuncupati formatum, anno (uti ſupputato rectè calculo ſtatuit diligentiſſimus hiſtoricus) CMXX. hoc eſt erâ CMLVIII. [k] Ex quo quidem duo elicimus contra Gregorii fidem, *Albelda*, ſive *Albaïda*, nomen eſſe Arabicum, teſtante ipſo Rege Sancio ſcripturę auctore, necnon & fluvii nomen non *Iregua*, quod Pſeudo-Gregorius habet, ſed *Eyroca*, quomodo ibi appellatur, eo tempore fuiſſe.

f §. 14.
g §. 16.
h Vide Covarrubiā in *Theſ. linguę Caſtellanæ* verbo *Albaïda*. Morales lib. 13. cap. ult. & lib. 15. cap. 49 & de articulo Arabum *al*, quod indicium eſt ejus linguæ vocabuli. Vide Alderetum *Antiguedades de Eſpaña y Africa* lib. 2. cap. 2. paginâ 213. & lib. *Del origen de la lengua Caſtellana* lib. 3 cap. 15. Voſſiū in *Etymologico* verbo *Manacus*, & verbo *Alchymia*.
i Lib. 4. cap. 13 & 14.
k Moralis verba: *Eſte lugar ſe llamava en la lēgua de aquellos infieles Albelda, y noſotros en la lēgua Latina lo llamamos Alba, y eſtà ſituado ſobre el rio Iruega*. Ex Latinis privilegii. Et poſtea: *Tambiē el rio que el Rey llama Eyroca, ſe nombra agora Iruega, y es el que paſſa junto à Albelda*.

78. Miſer ergo martyrologus, quem, uti mendacem, oportebat quoque eſſe memorem, veteris hujus inſtrumenti oblitus, quem ſuppeditare ei Moralis poterat, *Albaïdam* Maurorum, & *Ireguam* hodiernum fluvii Albeldam oppidum præterfluentis nomina, Gregorii Eliberitani, immo Diocletianææ perſecutionis tempore, nota & vulgaria fuiſſe abſurdiſſimo errore & anachroniſmo ſeſe involvens, incidensque ipſe (juxta Pſalmum) *in foveam quam fecit*, ſuppoſititio affixit operi.

79. Simili laborat novitatis vitio *Arlanzonis* [l] fluvii nomen. Duo ſunt ejuſdem ferè appellationis in hoc tractu Caſtellæ veteris flumina, *Arlanza* & *Arlanzon*. (cum exteris mihi ſermo eſt rerum noſtrarum neſciis.) Poſterior à priore dictus videtur, eo quòd eundē ferè curſum tenentes, demum inter ſe commiſcentur, in Piſoracam inde, ſive *Piſuërga*, influunt. Et nulla quidem horum vetus memoria ſupereſt ante Maurorum irruptionem. Neque ego tamen auſim ad eorum linguam ea referre. Cùm verò Rodericus Archiepiſcopus Toletanus Latino verbo nunquam *Arlanzam*, ſed *Aslanciam*, idque non ſemel, appellet [m]; jure quidem dubitare poſſumus hoc ne ſit unius eorum fluviorum vetus nomen, unde poſteriores fecerint *Arlanza*: cùm & adhuc magis ejus appellationem corruperint accolæ ruſtici, pro *Arlanza*, *Relanzo* dicentes. *Aslanza* item audit in privilegio ſeu diplomate fundationis monaſterii S. Petri *de Arlanza* dicti, quod Ferdinandum Gundiſalvi Caſtellę Comitem glorioſiſſimum habet auctorem, ſecundo idus Januarii erâ DCCCCL. conceſſum; quod in *Benedictinæ hiſtoriæ* voluminis primi appendice [n] Antonius Jepezius publici juris fecit. Legimus quidem apud Sandovalium *Arlanzę* nomen in ſæculi undecimi quodam monumento [o]. Ipſe tamen aliud producit [p] quo flumen hoc *Aſilenſe* dicitur. *Quorum reliquię (SS.* Petri, Paulli, Vincentii, Sabinæ, & Chriſtetidis, quæ in dicto monaſterio ſervantur) *continentur* (ait) *in Aſilenſe flumine*. Cui quidem nomini valdè conſonat Roderici *Aslancia*. De hoc tamen eorum exſpectanda ſuffragia ſunt, quibus ſchedas veteris ævi conſulere poſſe in hujus domus aliarumque tabulariis contigerit, bonaque fide his uti velle.

l §. 12.
m Lib. 5. cap. 2. cap. 12. lib. 6. cap. 13.
n Fol. 25.
o *Addit. ad Epiſc.* pag. 142.
p Pag. 145.

80. *Nagaxaraſa* [q] monſtrum purum putum certè eſt geographicæ veteris, hoc eſt Romanorum temporis, nomenclaturæ. Argaïzius tamen contendit vetus nomen hoc eſſe, non Arabicum: negatque idem oppidum cum *Tritio* fuiſſe hodierni temporis urbem *Naxera*, contra id quod vulgò magis cre-

q §. 3.

creditur. *Tritium* olim duplex (haud enim omittere id opus est) apud Ptolemæum, cujus si recta sit vulgaris scriptura, Τρίτιον μέταλον in Beronibus alterum, τρίτιον τυβόρικον Vardulorum alterum, appellata sunt. Tertium addit nostri temporis historicus diligentissimus Josephus Moretus Jesuita [r], scilicet *Tritium* in Antrigonibus, cujus Plinius meminit [s] simul cum *Virovesca*, bisque in Antonini Itinerario fit mentio [t], uti ad occidentem *Verovescæ* ejusdem positi: quod manifestum fit ex viarum ductu. *Monasterio de Rodillas* & *Briviesca* hujus temporis interpretatur. *Tritium Tuboricum*, quod in Vardulis Ptolemæus collocavit, *Motrico* urbem Viscajæ provinciæ ad fluvium Devam idem Moretus putat; ita quidem quasi *Mons Tricius* dictam; argumento usus, quòd Plinius Vardulos ad oceani oram à Pyrenęi jugis ante Cantabrorum regionem constituat lib. 4. cap. 20. *Tritium-Metallicum* Naxaræ urbi vicinum fuisse credit.

r In *Investigat. ad hist. Navarra* lib. 1. cap. 4. pag. 116.
s Lib. 3. c. 3.
t *Itinere ab Asturica Tarraconem, & ab Asturica Burdigalam.*

81. Nobis nondum arridet, ut à communi virorum doctissimorum, qui geographiam nostram egregiè calluerunt, discedamus; cùm pręsertim Vardulorum *Tritium* à Ptolemæo laudatum, idem cum eo existimari posse credamus, quod Antonini Itinerarium una statione à *Virovesca* versus occasum constituit. Nam quicquid de Vardulorum situ juxta oram maris Plinius dixerit, inverisimile haud est, sive hos sive alium ejusdem appellationis populum, Castellæ veteris eam partem, quæ ab Antrigonibus tenebatur, & ubi *Virovesca* fuit, atque nunc *Birviesca* est, incoluisse. Neque enim ex nihilo est, quòd hunc terræ tractum *Bardulię* nomine sequens veterum monumentorum ætas indigitaverit, uti ex antiquo Alphonsi Castellæ Regis III. cognomento Casti scriptura colligitur [u], ubi *Gallęcię* & *Bardulienſis provinciæ* Gallæciæ vicinæ (nec enim ad oram maris, & antiquum Vardulorum situm hęc pertinere possunt) se compotem factum ait. Rodericus quoque Toletanus lib. 4. cap. 13. *Bardulię* meminit; atque illud ipsum Sebastiani Salmanticensis (sive alius sit) testimonium, quod pro *Burgorum* eodem cum *Castella* nomine suprà à nobis adductum fuit, non *Burgis* habuit, sed *Bardulia*, *quę nunc appellatur Castella*, in iis, quibus utebatur hujus Chronici exemplaribus Ambrosius Morales [x]. Quod in opinione veterum fuisse certum habent noviorum [y] plures; quamquam, uti errorem nostrorum post captivitatem hominum antiquitatis rudium, reprehendant Stephanus Garibajus [z], & ex eo Joannes Mariana [a]. Præ quorum sententia judicium Hieronymi Suritæ [b] & Ambrosii Moralis habeo, qui confines populos huc usque limites suos extendisse, & ab ora maris per Guipuscoæ & Alavæ fines usque ad istam Castellæ veteris portionem, *Bureva* hodie dictam, penetrâsse, minimè absonum à vero judicâsse videntur, quandoquidem in hoc vado nihil hærent.

u Apud Sandoval. *Annotat. ad Episcopos Hispaniæ historicos*. pag. 171.
x Vide lib. 13. c. 14. *Hist. Hisp.*
y Sandoval ubi proximè pag. 92. Pellizer ad *Dulcidii Chronicon* fol. 26. Sandoval in *fundat. monast. S. Æmiliani*. fol. 43.
z Lib. 9. cap. 6. *Hist. Hisp.*
a Lib. 7. *Hist. Hisp.* cap. 4. in fine.
b Notis ad Anton. Itiner.

82. *Tritium* ergo *Tuboricum* per me eo loci esto. Sed de *Tritio-Metallo* habeo quicquam judicio criticorum subjicere. In Ptolemæo excudi solet τρίτιον μέταλον. Malim ego τρίτιον μεγάλον *, *Tritium magnum*. & obscurum aliis Tarraconensem lapidem [c] huic rei lucem dare, ab eaque invicem accipere ajo.

* Erravit auctor: non enim τρίτιον μεγάλον rectum est, sed τρίτιον μέγα. CARDINALIS DE AGUIRRE.
c In *Thes. Insc.* pag. 432. 5. & apud Moralem in *Antiq. Hisp.* pag. 65. Occonis *Inscript. Hisp.* pag. 31.

T. MAMILIO
SILONIS FIL. QVIR.
[d] PRÆSENTI.
TRITIENS. MEGALE [e]
OMNIB. HONORIB.
IN R. P. S. FVNCT.
DE CVRIALI ALLEC-
TO ITALICAM EX-
CVSATO A DIVO
PIO FLAMINI P. H. C.
P. H. C.

d *Prebenti* apud Gruterum.
e *Magalae* apud Moralem & Occonem. Gruterus tamen ex Schoti Schedis *Megale* habet.

83. Quamvis enim Ambrosius Morales [f] oppidum *Magalam* seu *Megalam* crediderit laudatum, quod nusquam alibi à se auditum fatetur, neutiquam tamen aliud oppidi nomen ibi admittit orationis tenor. Si enim Mamilius Silo Præsens Tritiensis patriâ, & in Rep. sua, *Tritio* videlicet, omnibus functus fuit honoribus, Megale illud vocabulum nisi cognomentũ *Tritii* aliquod significet, nihil videtur posse significare. Quare pręferendam credimus Gruteri lectionem MEGALE, qui profecisse ait se ex Andreæ Schoti schedis, quem Schotum scimus Tarracone in domo clarissimi antistitis Ant. Augustini diu commoratum; ac *Tritium Megalon* in lapide isto vestigium sui, quod corrigendo Ptolemæo & vulgari persuasioni satis superque sit, reliquisse. Nec aversari debemus in media Hispania citeriore Latinâ provinciâ Græcum urbis cognomen. Magnus enim fuit usus Romanis civibus linguæ hujus. neque Gręci in Hispanis peregrini fuere. Sive, quod magis est, Latinæ linguæ *Tritium magnum* suâ sic auctor Græcus vertit. Frustra ergo suppositiitius noster Gregorius *Tritium Metelli* alicubi [g] scripserit, ab scholiaste valdè laudatus; quasi veram Ptolemæi lectionem ostenderit.

f Ubi proximè
g §. 98.

84. Hoc ergo *Tritium* transformatum fuisse in urbem *Naxaram* tulit hucusque persuasio vulgaris, etiam historicorum non recentiorum, Sampiri [h] nempe Asturicensis & Roderici Toletani [i], qui quidem sermone suo Latino *Anagarum* semper & ubique vocat, ut videre est lib. 4. cap. 13. quam confirmat *Tritii* hoc etiam tempore cognominati, duobusque dumtaxat passuum millibus à *Naxara* urbe distantis pagi appellatio [k]. Nisi aliis placeat *Naxaram* ex ruinis veteris *Tritii* non eodem, sed vicino isto loco surrexisse, Maurorum operâ. Si autem *Tritium* fuit sub Romanis dicta hæc urbs; à quonam alio potuit, quàm ab Arabum populo omnia deformante, in linguam vernaculam nova ista *Naxaræ* appellatione donari? Cùm præsertim (agnoscente Argaïzio ipso alicubi [l]) nomen hoc *urbem inter rupes collocatam* Arabicè, & quidem è re ipsa sumpta descriptione, significet. Confirmatque originem idem urbis nomen *Nagara*; scilicet apud Ptolemæum in Arabia Felice lib. 6. cap. 7. seu *Narangera*, aliàs

h In *Chronica* & rebus Ordonii II.
i Lib. 4. c. ult. in fine.
k Vide Marianam lib. 17. cap. 10.
l *Pollacion. de Esp.* tomo. 1. parte 2. ad ann. DCCCXXX. Chronici Hauberti

aliàs *Naranga*, ejusdem Ptolemæi in Africa lib. 4. cap. 3. quæ *Naraggara* videtur Antonini[m]. Unde Naraggaritensis Episcopi mentio in Carthaginensi collatione. Idem tamen Argaïzius uno contentus Gregorii Bætici testimonio id nunc negat, cùm potiùs debuisset convulsam hinc & labefactatam dignoscere Gregorii fidem.

m *A Musti Cirtam, & ab Hippone Carthaginem.*

85. Tum quoque nescio quid de Mauris non adhuc Mahometanis inculcat, quos unà cum Carthaginensibus in Hispaniam venientes non abnuit potuisse id aliaque Arabica nomina Hispanis oppidis & linguæ mutuari. Quasi Carthaginenses, aut auxiliaris eorum ex Africa miles, Arabicam linguam jam tunc loquerentur, nec haberent propriam, Phœniciam scilicet, sive Punicam, & Africæ ipsius ejusque regionum vernaculam. Scio inclinare huc, quò Argaïzius oculos habuit, nempe ad linguæ Arabicæ antiquiorem in Africa, quàm à Mahometanis Arabibus usum, plures sive doctrinâ sive Africanarum rerum notitiâ præstantes viros[n], contradicentibus aliis[o] nõ sequioris ordinis, qui ante horum in Africam irruptionem ignotam ibi fuisse Arabicam contendunt linguam. Res hæc non multum ad rem nostram pertinet. Certum quippe est, tota geographia veteri, quæ ex Plinii, Ptolemæi, Melæ, Strabonis, & aliorum colligitur monumentis, non ullum Arabicæ nomenclaturæ in Hispania locum assertum iri.

n Ludov. Marmolius, quem laudat & sequitur Alderetus in *Antiq. Hisp. & Africæ* lib. 3. cap. 32.
o Bochartus *Geog. sacræ* par. 1. lib. 1. cap. 15. pag. 66.

86. Remittamus ergo suam Argaïzio, si ejus est, conjecturam, unà cum pro *Nagaxeræ* antiquo nomine Pseudo-Gregorii, atque item Pseudo-Hauberti Hispalensis, non uno aut altero testimoniis[p]: quæ omnia & *Garusiæ* quoque vetustior alia ejusdem urbis appellatio, eorundem impostorum auctoritate, quæ nulla est, etiam nullius judicii hominibus ægrè ac vix commendanda, nostratis quidem historicæ rei atque geographiæ mera sunt carcinomata, igne prorsus, non fomentis curanda.

p *Poblacion de España* ad annum Christi DCCCXXX. DCCCLXXXV. & alios.

87. Quid item de eo auctore faciemus, qui recentioribus oppidorum nominibus alieno usurpatis ævo, in manifesti frequentisque anachronismi laqueos temerè atque inadvertenter incidit[q]? *Valpositam* pro *Vallepositа* per apocopen degenerantis in vulgarem linguam Latinitatis à Gregorio laudari non potuisse, nullus non videt; cùm & multò inferioris ævi monumenta in tabulario hujus oppidi (quæ nunc *Valpuesta* est) conservata, sive *Vallem-positam*, sive *Vallem-compositam* (quod Argaïzio[r] credimus) appellent. *Munitæ* item, *Lecæ*, *Janæ*, *Canulæ*, *Phigeræ*, *Cruilliæ*[s] vocabula inferioris Gregorio & Romanorum tempore ætatis omnino esse videntur. *Munilla*, *Leza*, Rioxæ provinciæ; *Jana*, Valentiæ; *Canillas*, ejusdem Rioxæ; *Figueras* & *Cruillas*[t], Cataloniæ oppida interpretatur scholiastes. *Lecam* ait idem, seu *Lezam* ejusdem esse cum fluvio nominis *Leza* dicto, & hunc Latinis in veteribus monumentis *Licium* vocari. Quo sanè verbo uti debuit Gregorii Latinum ævum, non eo quod sequens corrupit barbaro-hispanum. *Canillas*, si vetus sit à *Canula* nomen, aliud confingendum tale erit regni Toletani oppidis *Canillas* & *Canillejas*. *Phigera* sic scriptum Græcæ originis oppidum esse credi voluisse videtur martyrologus, cùm Latinum sit à ficu arbore, uti alia ejusdem provinciæ *Figols*, *Figarola*, *Figol*, & quædam Castellæ, tam oppida quàm familiarum cognomina. Jacobus certè Aragoniæ Rex II. anno MCCLXVII. *Figueras* hodiernum Empuritani tractus municipium fundavit, quo loco jam exstructa fuisse olim dicitur parœcialis Ecclesia eodem nomine dicta, quod ex inspecto à se fundationis privilegio Antonius Vincentius Domenec *Cataloniæ Sanctorum* illustrator affirmat[u].

q §. 8.
r Ad §. 8.
s §§. 15. 17. 26. 27. 52. 67.
t De Cruillas, sive tribus hujus nominis oppidis seu baroniis agit Escolanus lib. 7. *Hist. Valent.* cap. 5. in fine.
u *Historia general de los SS. de Cataluña*, 1. Maji fol. 37.

88. Nomina item eorum plura, qui ut veri martyres laudantur, portentosæ formationis, nulliusque ad aliquam ejus ævi usus linguam analogiæ sunt. Ut magica potiùs aut Gnosticæ superstitionis vocabula præseferre videantur. Nonne enim talia sunt[x] Retrogatus, Pentradus, Pontoratus, Phillulus, Leodegarus, Leonatodorus, Theoderodus, Doratodorus, Balisius, Zeridion, Domidianus, Marenianus, Mirificulosus, ac Turdeturus? muliebriaque[y] Celerita, Fugula, Geredis, Urba?

x §§. 1. 17. 37. 38. 48. 60. 62. 74. 78. 100. 105. 118. 119.
y §§. 15. 26. 41. 95.

89. Vulgaris item Theresæ nomine sic auctor utitur[z], ut longissimè ab eo tempore, quod sibi arrogat, concepisse id liquidò appareat. Græca hæc certè tam viri quàm fœminæ compellatio est, sive *Tarasia*, uti *Tarasius* Patriarcha ille Constantinopolitanus sanctitate illustris, cujus memoriam die XXV. Februarii fasti sacri continent, scribi debeat; sive *Therasia*, quod magis credimus, à *Therasiæ* insulæ non unius[a] origine, cujus gentilis Stephano teste[b] θειράσιος audiebat, sive à θηράω *venor*, *capio*. Quicquid autem de etymo dixeris, certè auctores multò etiam Gregorio inferiores, *Tarasiam* sive *Therasiam* constanter appellant. S. Paullini uxor *Therasia* dicta ab Idatio[c], & in nostra gente Ranimiri II. Legionis Regis conjux[d] *Tarasia* cognomine *Florentina*. Itemque Sancii Crassi uxor, Veremundi Regis filia quædam, & ejusdem stirpis alia, quæ monasterium S. Zoïli Carrionensis urbis exstruere fecit. Soror item Alphonsi V. Abdalæ Cordubensi desponsata, Veremundi etiam III. conjux. Item Sancii Navarræ Regis filia, necnon & Alphonsi VI. ea quæ Henrico Portugalliæ nupsit comiti, aliæque sive *Tarasiæ*, sive *Therasiæ* nomine, cùm à Sampiro Asturicensi[e], tum à Roderico Toletano[f] præsulibus omnes, nec alio donantur. *Teresa* verò nec hujus temporis, ac multò minus ejus quo hæc scribebat Gregorius larvatus, appellationis forma est.

z §. 30.
a Insula hujus nominis in Ægæo Plinio lib. 2. cap. 87. altera in Siculo. idem lib. 3. cap. 9.
b In θειρασία.
c In Chronico.
d Morales lib. 16. cap. 17.
e In Chron. edit. Sandovalis pag. 67. & 69.
f Lib. 5. *Hist. Hisp.* cap. 8. 14. 18. 20. 22. lib. 6. cap. 2. & 21. lib. 7. cap. 5.

90. Præterea quòd ea fabulatur, quæ in Dextri ridemus Chronico, *Brienæ*[g] Assyriæ martyris in Severa Hispaniæ triumphum *Frigidæ*[h] urbis in Hispania mentionem[i], Oretanum S. Spiridionis Episcopatum, aliaque. Quòd monasteria virginum gentilitatis tempore apud nos frequentia referat[k]: Quòd oppidi *Sansol* in confinibus Navarræ & Castellæ appellatione, configurato ad sonum ejus,

g §. 25.
h §. 84.
i §. 154.
k §§. 30. & 53.

ejus, qui nusquam fuit, Sancto Martyre *Sole*, mentiatur originem [l]: cùm & incolarum persuasio sit S. martyrem Zoïlum ibi maximè cultum dedisse caussam nomini. Quod & Burgensis familia virorum nobilium *Sansoles* ab eodem tutelari martyre (ut vulgò creditur) agnominata, nusquamque *Solis* nomen ab Hispaniæ viris usurpatum aut agnitum (quamvis fœminæ aliquando in usu habuerint) fuisse satis confirmant. Nec dissimulandum, egregios hujus persecutionis martyres non prætermissurum verum Gregorium. quod supposititio contigisse videmus. Eulaliam scilicet Barcinonensem, Severum ejusdem urbis Episcopum, Vincentium Valentinum, Justum & Pastorem Complutenses, Cucufatem Barcinonensem, Eulaliam alteram Emeritensem, Justam & Rufinam Hispalenses, aliosque.

[l] §. 23.

91. Jam aliis hujusmodi argumentis premere Gregorium hunc, ac vindicare verum Gregorium desinam; ut ruinoso & ferè conquassato Martyrologii supposititii muro arietem novum validissimum, quo res conficiatur, admoveam. Nota est omnibus semihominis Caci fabula ex Virgilio [m]. Furatus is fuerat Herculis boves, timensque deprehendi,

– hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Caudâ in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.

Attamen investigavit furtum heros ille, speluncam divulsit, furem letho dedit, ac prædam recuperavit.

[m] Lib. 8. Æneid. v. 209.

92. Simile quid patrâsse martyrologum perspicuè ostendemus, penetratâ feliciter magis quàm fortiter (Alcides enim non sumus) quâ ille usus est, latendi arte; prorsusque miraberis, lector, stuporem hominis, qui visus sibi fuit, perdicis ad instar, latere totus occultato dumtaxat capite. Martyrologium nempe confecturus, id consilium sequutus est, ut laudatis à Pseudo-Dextro hujus persecutionis Diocletianææ martyribus (nec tamen omnibus) domi natos sibi alios intexeret, ne videretur eum exscribere. At cùm posset ordine Dextri servato vellicatim, ut ita dicam, saltuatimque, rectà tamen gradiens, clepere quos libuisset martyres; Caco tamen sibi ad exemplum proposito audacis doli, quominùs posset facilè vestigiis deprehendi, segmenta Dextri huc pertinentia, præpostero ferè ordine, & à fine retrorsus ad principium relegere satiùs duxit. Segmenta, inquam, à Bivario facta pro commodiore textûs notarumque suarum usu. Chronici enim portionem annorum CCC. ac CCCVIII. gesta comprehendentem sic divisit in partes Bivarius, ut ex gestis annorum CCC. quatuor; ex CCCVIII. duas faceret, numeris seu paragraphis distinctas: quas quidem sub *Commentarii primi*, *secundi*, *tertii*, aut *quarti*, nomine notabimus nos: quos segmentis subjecit, fidem rei hac tabella facturi.

Martyrologium Pseudo-Gregorii suis §§. distinctum. Ex editione Matritensi anni MDCLXVII.		Pseudo-Dextri pars Chronici ab anno CCC. usque ad CCCVIII. ex editione ac partitione Francisci Bivarii. Lugduni anno MDCXXVII.
§. IX.	Juliobrigæ S. ANANIAS.	Anno CCCVIII. commentario 2. §. X. pag. 365.
§. XI.	Caperæ S. MARCUS.	Ibidem §. IX.
§. XIII.	Tarracone S. MAGINUS.	Ibidem §. VIII.
§. XXI.	Utriculi S. RUFINUS.	Ibidem §. V.
§. XXII.	Tucci THEODORUS, JULIANUS, & OCEANUS.	Ibidem §. VII. Hic turbavit paullisper ordinem.
§. XXV.	Securæ S. BRIENNA.	Ibidem §. III.
§. XXIX.	Carthagine S. BASSA.	Anno CCCVIII. comm. 1. §. V. pag. 358.
§. XLII.	Urgabone FELIX.	Ibidem §. IV.
§. XLVI. [n]	Iturisæ CCXXVIII. cives.	Anno CCC. comm. 3. §. VIII. pag. 334.
* §. LXXXVI.	Cæsar-aug. innumerabiles M.M.	Ibidem §. XII.
* §. LXXXVII.	Ibidem S. ENCRATIS.	Ibidem §. XIII.
* §. LXXXVIII.	Ibidem S. LAMBERTUS.	Ibidem §. XIV. ejusdem pag.
§. CXXII.	Pax-augustæ SS. VINCENTIUS & ORENTIUS.	Anno CCCVIII. commentario 2. §. XIV. pag. 366.
§. CXXIII.	Palentiæ S. ANTONINUS.	Ibidem §. XI.
§. CXXIV.	Emeritæ S. LUCRETIA.	Ibidem §. XII.
§. CXXV.	Ulyssippone VERISSIMUS, & alii.	Ibidem §. I. pag. 365.
§. CXXVII.	Seguisamone S. PAPIANUS.	Anno CCC. comm. 4. §. XI. pag. 351.
§. CXXVIII.	Pampilone S. VALENS.	Ibidem §. IX.
§. CXXX.	Nertobrigæ SS. SYNESIUS & THEOPOMPUS.	Ibidem §. VI.
§. CXXXI.	Bracaræ S. SYLVESTER.	Ibidem §. IV.
§. CXXXII.	Toleti S. LEOCADIA.	Anno CCC. comm. 3. §. XV. pag. 335.
§. CXXXIII. [o]	Iturisæ S. DIONYSIUS.	Ibidem §. VIII.
§. CXXXIV.	Oreti S. SPIRIDION.	Anno CCC. comm. 2. §. XVI. pag. 327.
§. CXXXV.	Tarracone IV. cives.	Ibidem §. X.

[n] Bis repetitur hæc memoria. hic. & §. 133.
* Tres hi §§. eodē ordine in Dextro leguntur.
[o] Bis ut suprà §. 46.

§. CXXXVI. Eboræ SS. FELIX &c. Ibidem §. IV. pag. 326.
§. CXXXVII. Juliobrigæ S. LUCIA. Ibidem §. III.
§. CXXXVIII. Iriæ-Flaviæ S. SUSANNA. Anno CCC. comm. I. §. XV. pag. 316.
§. CXXXIX. Hispali SS. ABUNDIUS & CARPOPHORUS. Ibidem §. IV.

93. Hausisti jam oculis, qua martyrologus arte sive astutiâ Pseudo-Dextri sit usus Chronico, eque Bivarianis partitionibus retrogrado ordine ut plurimùm vellicatis segmenta sua formaverit; nec tamen dolum occultandi voti factus compos fuerit. *Plena enim rimarum* (ut Terentio utar) fallendi libido est, *hac & illac perfluit*. Nec dicat falsi vindex, Dextrum, qui Gregorio inferior fuit ætate, vidisse ac decerpsisse hoc Martyrologium; unde similitudinis hujus fuerit quæ opponitur caussa. Nam qui Gregorii res summis laudibus extollit Dexter, aliaque omnia Hispaniæ decora sic diligenter collegisse videri vult, haud quidem tacuisset, si verus Dexter esset, Gregorio acceptum ferri debere hoc de Hispania meritum prosequendi stylo ejus martyres in persecutionum potissima coronatos; saltemque omnes à Gregorio in Martyrologium suum conjectos intexuisset Chronico. Nulla enim quosdam præcipuos habendi, quosdam autem omittendi ratio fuerat. Præterea si Gregorium ob oculos habuisset, in mentione eorundem nihil à typo suo deviâsset: quod tamen sępe facit, ut collatione facta p, si tanti res est, experiri quisque poterit.

p In *S. Valentino* Dexter pag. 351. 9. & Gregor. §. 45. In *SS. Vincentio & sororibus* Dexter pag. 350.2. & Greg. §.49. In *S. Leocadia* Dexter pag. 335. 15. & Gregor. §. 50. In *S. Valentino* Episcopo Dexter pag. 351.9. & Gregor. §§. 45. & 128.

94. Ostendam quoque aliud imposturæ vestigium huic simile in denotandis martyrum triumphalibus locis relictum. Agebatur nempe diebus nostris hoc negotium: formabatur, inquam, hic liber seu catalogus martyrum. Cumque donatum esset unicuique suum agonis oppidum eo, quod tunc temporis erat, appellatum nomine; coràm habendus fuit geographus antiquus aliquis, eoque nomenclatore utendum. Placuit igitur Ptolemæus, spretis aliis, qui advocari certè ad usum à vero Gregorio potuissent, Plinio scilicet, Pomponioque Mela, aut Strabone. Istius omnia vestigia premere, locisve eo ordine quo descripta essent consignare. Martyrum palmas minimè oportuit, ne recens manus ipsa se proderet, icciró ad saltuariam illam, de qua nuper diximus, decerpendi formam deventum.

95. Exemplis res plana fiet. Belonem, Menlariam, Malacam, §§. 1. 3. 4. apud martyrologum, eodem ordine Ptolemęus descripsit. Osca, Nebrissa, Asta, Italica, Ucia, Saguntia, Lepa, Urbona, §§. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 41. 42. Martyrologii; apud Ptolemęum eundem ordinem, interjectis tamen aliis, servant. Urbis Cauriensis, Eburæ, Norbæ, Cęsareæ, Laconimurgi, Deobrigæ martyrologus §§. 48. 49. 51. 52. 53. meminit, eorumdemque Ptolemęus eodem ductu. Flaviobrigam, Menoscam, Easo, Alone, Barcinonem, Lunarium promontorium, Rubricatum fluvium, Blandam, Rhodam, hoc ipso tenore servato martyrologus §§. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. ac Ptolemæus, laudant. Quo loco observatu dignum est Pseudo-Gregorium etiam in Rubricati fluvii, & Lunarii promontorii locis à Ptolemęo in ea Cataloniæ, sive Lacetavorum ora geographicè memoratis, sibi placuisse, quantumlibet hi triumphis martyrum fastorum albo consignandis minùs idonei sint, cùm ferè à vicinis aut aliquo modo attinentibus oppidis martyres extra ea passi audire soleant.

96. Sed prosequamur. Pincia, Glaudomirium, Ocellum, Iria-Flavia, Aquæ-calidæ, Maliaca, Brigentium, Beduna, Asturica, Forum-Egurrorum, Bracara, Portæ-Augustæ, Masburgi, §§. 70. 71. & quæ succedunt usque ad 82. hunc ordinem in Martyrologio, eundemque apud Ptolemęum tenent. Idem omnino observatum utrobique est in laudandis Mentissa, Tina, Orceli, Setabi, Illici, Thyar-Julia, Dertusa, Tritio-Tuborico, Jacca, Tarraga, quorum in Martyrologio §§. 112. & sequentibus usque ad 121. mentio fit. Paullisper tamen ab hac socordia excitatus turbare voluit vestigia, uti callidæ, ne iis deprehendantur, bestiæ solent, ex §. 91. ad 106. Congio enim §. 91. & Cauca §. 92. (quæ apud Ptolemęum conjuncta sunt) laudatis, ex proximè superioribus Segisamam-Juliam §. 94. advocat; deinde ad ordinem rediens, Senticam §. 95. posteaque revocato gradu Eldanam §. 96. Inde sequutus morem aliàs observatum, Visontium §. 97. Tritium-Metallum 98. Setubiam 99. Retrogressus iterum Tucris §. 100. inde Carracam §. 101. Montescosam §. 102. Catenam (quę Ptolemęo Altervia est) §. 103. Paternianam §. 105. Valsinium (Ptolemęi Belsinum) §. 106. quorum omnium Ptolemęus prędictus, sive seorsum aliis & aliis locis, sive nullo interjectis, *Geographiæ* lib. II. capitibus 4. 5. & 6. meminit.

97. Bona verba, ais: & anne ideo suppositítius fallaxque Gregorius, quòd in memorandis juxta locorum collocationem sanctis martyribus Ptolemæum geographorum principem sit sequutus? Audio. Sed minimè id quidem vitio fuisset vero Gregorio, si is Ptolemæi vestigia constanter relegisset à principio ad finem, Hispanæ ejus descriptionis geographicæ tenori adhærens. At cùm non id semper fecerit, sed aliquando variaverit (uti jam notavimus, posteaque magis confirmabimus) quod securitate peccavit priùs, oscitantiæ; quod autem conscientiâ deinde monitus,

Demum imâ gradiens verrit vestigia caudâ,

Versutię hominis parum sibi constantis tribuendum est.

98. Coarguitur & aliâ conjecturâ Pseudo-Gregorius. Ponè Ptolemęum non it modò quum sibi constat, sed & quum per editionum incuriam in errore cubat hic geographus. Quod utique vero Gregorio non contigis-

tigisset, gnaro locorum Hispaniç, & qui Ptolemço etiam cespitante, aut ejus exscriptoribus, pedibus is stare, labentemque sublevare potuisset. Exempla subnectimus. *Ilitu*rgi urbs Turdulorum in Bçtica celebris fuit, cujus mentio in veteribus libris frequens [q]. *Iliturgitanorum* ordinis lapis meminit [r], quo loco ea exstitit repertus. Quam tamen Ptolemçus [s], & cum eo, sive ejus editoribus, falsus Gregorius §.19. *Illurgim* vocant. *Uciam* Ptolemçus appellavit [t] Turdetanorum oppidum, similiterque Gregorius §.38. quç verè *Oducia* fuit juxta Italicam & Hispalim. Lapis fallere nescius sic habet Hispali exstans [u]:

C. ÆL. C. F. C. N. QVIR.
ACCITO [x] LITERATOR. OMN.
PATRONO
LINTRARII CANAMENSES.
ODVCIENSES. NEMENSES.

Item alius, in quo hçc tantùm legit Ambrosius Morales [y] in *Lora* oppido juxta Bçtim, ejusdem ferè tractus:

CORNELIA. L. FILIA ODVCIENSIS
HVIC ORDO . . . .

99. *Nabrissam*, pro *Nebrissa* ejusdem Bæticæ urbe Plinio, Silio, & aliis, magnique philologi Antonii Nebrissensis patria, Ptolemæi habent editiones [z]. *Nabrissam* item martyrologus §.35. *Urbonam* præseferunt eædem incorrectæ editiones [a] loco *Urgabonæ*; idemque scripturæ vitium erat in Martyrologii [b] codice, quo Argaïzius fuit usus, perstaretque, nisi hic verum loci restituisset nomen. Sed neque hic tantus sui Gregorii error vulsit ei aurem, immo & *Urbonam* scripsisse Ptolemæum existimavit. *Municipium Albense Urgabonense* dictum id fuit, exstatque hanc appellationem præferens in *Arjona* oppido statuæ Adriani Imperatoris inscriptio [c], à Grutero [d] non fideliter reprçsentata. *Lancobriga* in Ptolemæi codicibus [e], & in Martyrologii §.44 *Lacobriga* verè fuit, hodie *Lagos* in Portugalliæ seu Algarbii ora maritima [f] à Pomponio Mela Hispano sic disertè appellata [g]. Similem errorem commiserunt Ptolemæi editores, succollavitque sibi martyrologus §.102. *Mentisam* appellantes, quæ *Mentesa* Oretanorum fuit, celeberrimum olim oppidum, & præter Ptolemæum, à Plinio, Polybio, Livio, Antonini *Itinerarii* auctore, & in Conciliis Hispaniarum laudatum: quod nomen inscriptiones firmant [h].

100. Præter hæc vitia ex vitiato Ptolemæi textu contracta, sine hoc etiam duce notissima oppidorum Hispaniæ nomina corrupta nobis dat martyrologus, *Vervocam* §.31. appellat quæ Plinii & Itinerarii est *Virovesca*, quod rectius est quàm Ptolemæi *Virvesca*, aut *Virdubesca*. Hodie *Birviesca* audit. Simili errore *Artigium* §. 32. appellat, quæ apud Ptolemæum est *Artigis*, alia prorsus, gentisque propria formatione, seu *Artigi*, quod adhuc magis proprium est, ut *Astigi*, *Sexti*, *Iliberi*,

q Polybio, Plinio, Livio, Antonino.
r Apud Moralem in *Antiq. Hisp.* cap. 1 lib. 6. fol. 56.
s Lib. 2. cap. 4.
t Lib. 2. cap. 4.
u Apud Gruterum pag. 345. Rodericum Carú in *Conv. jurid. Hispal.* lib. 3. cap. 8.
x Suspicatur Carus scriptũ fuisse *Lintrariorum*, ut dedicatio sibi constet.
y In *Antiq. Hisp.* fol. 99.
z Eodem cap. 4. lib. 2.
a Ibidem.
b §.42.
c Apud Moralem *Antiq. Hisp.* fol. 74.
d Habet is duas inscript. pag. 235. 6. & 249. 3. Altera *Albense Vartaunense*, altera *Albengense Urgavon.* malè pro *Albense Urgabon.*
e Cap. 5. ejusdem lib. 2.
f Resend. in *Antiq. Lusit.* lib. 4.
g Lib. 3. cap. 1.
h Apud Moralem in *Antiq. Hisp.* cap. 5. fol. 13.

Iliturgi, *Tucci*, *Attubi*, aliaque Bæticæ provinciç oppida. *Cascanatem* in Vasconibus §.55. vitiosè positum fuisse, verum nomen clamat *Cascanti*, cujus meminit *Itinerarium* [i], quemadmodum *Cascantensium* Plinius [k], & Hilarus Papa in quadam epistola [l]. Et feremus adhuc geographiæ Hispanicç hos errores vero Gregorio impingi?

101. Præterea, id quod nobis objecimus, Ptolemæi tenorem sequutum fuisse Gregorium, disjicitur manifestè hac alia consideratione. Constat nempe Martyrologii opus partim commemoratione eorum qui apud Dextri Chronicon leguntur, martyrum, partim eorum qui hîc tantùm. Quum ergo suas auctor, ut ita dicam, merces exponit, Ptolemæo, isto quem observavimus modo adhæret, geographicumque ordinem servat; Quum propolam agit Dextri mercium, exorbitat, immo ad loca immensum separata evolat. Paucis id ostendam. A Malaca [m] Bæticæ ad Concanam in oceano Cantabrico, Augustobrigamque Tarraconensis item Hispaniæ, hinc [n] ad Sucam sive Suëam Bçticç, inde rursus [o] ad Valpositam in ultima Tarraconensi ab eo confictam, & Juliobrigam transit. Caparæ in Lusitania septemtrionali oppidi mentione facta [p], cum Dextro ad Bçticam se confert, in eaque [q] Salambinam (*Salobreña* hodie) laudat; inde alio æquali saltu [r] Tarraconem Dextro iterum adhærens. Cetusç in Vasconibus, Teleque in Asturibus, exstremâ Hispaniâ, cùm meminisset [s], à Dextro revocatus [t] Securam subjungit his in Bçtica: Securç autem Tarraconensis alia oppida, peculio jam suo usus, annectit. Artigim laudat [u] (*Albama* hodie, ut creditur) in Turdulis Bçticis, statimque Sicorim, cũ Dextro fictitiam in Cantabrorum finibus urbem. Et post Sicorim, Dextro relicto [x], Oscam, Nebrissam, & alia Bçticç. Sed manum de tabula, ne percurramus integrum opus.

102. Non ergo perpetuò, sibique similem, toto opere verum Gregorium Ptolemçi pressisse gressus dixeris; immo potiùs Pseudo-Gregorium, partim Dextri, partim suis centonibus malè consutum, vetustatem simulare non potuisse, deprehensum ubique falsum, inconstantem, judicii inopem, & stuporem merum. Quç ne comprehendat alios censura & culpa, inuri quamprimùm fucosç merci palmarem, quâ dignoscatur, notam oportebit: immo cùm non solùm veris quibusdam martyribus, sed & confictitiis majori ex parte consarcinatum fuerit opus; religionis servandæ judices, quo ritu expiandum hujusmodi sit monstrum, pro muneris sui cura, ne serpat malum superstitionis, maturè deliberare. Censuram hujus Martyrologii, seu confixionem justam, lege sis apud scriptores actorum SS. Aprilis die XXIV. [y] in Gregorio Bçtico.

i *A Mediolano Legionem.*
k Lib. 3. cap. 3.
l *Secunda ad Ascanium, & alios Tarracon. prov. episc.* tom. 3. Concil. edit. Binii pag. 571.
m §.4. & 5. & 6.
n §. 7.
o §. 8.
p §. 11.
q §. 12.
r §. 13.
s §. 23. & 24.
t §. 25.
u §. 32.
x §. 33.
y Pag. 271. tomi tertii.

CA-

CAPUT IV.

De Juvenco Presbytero. *Diverſus is ab aliis ejuſdem nominis. Joannis Savaronis error. Primus poëta ſacer Juvencus. Euangeliorum, præcipueque Matthæi, paraphraſtes. Duorum Antoniorum, Auguſtini & Cova-rubiæ, correctio laudatur in Gratiani Decreto. Judicia de Juvenco Gaſparis Barthii, Criniti, Matamori, Joannis Ludovici Vivis, & aliorum. Sub Conſtantino eum vixiſſe. De ejus* Paraphraſis Euangeliorum *editionibus. Prognoſticum de hoc opere prorſus Chriſtianum Juvenci, ab Ovidiano diverſum. De* Petro *Cæſar-auguſtano oratore. De* Aquilio Severo, *& ejus* Itinerario. *Quinam hujus Græco nomine* ὁδοιπορικὰ *uſi ſint, aut de rebus ſuis ſcripſerint. S.Hieronymi & Pſeudo-Dextri teſtimonia inter ſe conferuntur.*

103. SUB iiſdem Auguſtis, Conſtantino, qui anno CCCXXXVII. deceſſit, atque ejus filiis Conſtantino, Conſtante, & Conſtantio, Juvencus floruit, ſive, ut volunt, Cajus Vectius Aquilinus Juvencus, aut C. Aquilinus Vestius Juvencus, de quo veteribus exemplaribus doctus olim Petrus Pithœus, Philippum ipſe Labbeum docuit, monetque hic in diſſertatione hiſtorica *De ſcriptoribus Eccleſiaſticis* z. Hunc quidem *Nobiliſſimi generis Hiſpanum presbyterum* S.Hieronymus vocat a, ex eoque Honorius Auguſtodunenſis b. Sanctæ autem Rom. Eccleſię Cardinalem fuiſſe unde nam didicere Bergomenſis, Marinæus Siculus, Eiſengreiniuſque?

z Tomo 1.pag. 673.
a *De ſcriptor. Eccleſ.* cap.84.
b Cap. 85.

104. A Juvenco diverſi ſunt (ne id prętermittamus notatu dignum; rarò enim hoc nomen hominis in veteribus monumentis offendere eſt) cùm Cœlius Juvencus Calanus *vitę Attilę* Hunnorum Regis ſcriptor, quem Barthius ſępe laudat, nec typis hactenus commiſſum novimus; tum eo ſuperior Juvencus Martialis, qui aut Cęſarum, aut ſaltem Julii, conſcripſit hiſtoriam, cujus Sidonius meminit lib.9. epiſt.14. Quo loco Joannes Savaro, alioqui vir multę lectionis ac diligentię, tam in textu ipſo epiſtolę quàm in commentario ſuo, Juvencum à Martiali diſtinguit, Martialemque eundem eſſe cum Gargilio Martiali, *Hiſtorię Auguſtę* ſcriptore, Alexandri Severi temporis, cujus tam Lampridius in hujus Imperatoris, quàm Vopiſcus in Probi rebus, mentionem habet, conjectatur. Quę fuit quoque ſuſpicio Jacobi Sirmondi c, & Gerardi Joannis Voſſii d; qui tamen in Sidonii verbis alterum & alterum Juvencum & Martialem agnoſcunt. Atque alius eſt à noſtro Juvencius poëta vetus, quem Chariſius in *Grammaticis* lib.2. laudat; de quo adiri poterit Barthius lib.21.*Adver.*cap.5.

c In eadem *Sidonii epiſtola.*
d De *H.L.* lib. 3. par. 2.verbo *Juvencus.*

105. Poëſin verò ſacram coluit noſter Juvencus, primuſque omnium aliorum (ut Hieronymus epiſtolâ ad Magnum inquit) *non pertimuit Euangelii majeſtatem ſub metri leges mittere*, viâ cęteris rerum ſacrarum vatibus, Prudentio, Sedulio, Aratori, & aliis, pariter audendi oſtenſâ, munitaque. Confirmat Venantius Fortunatus initio librorum *De vita S.Martini*, his verſibus:

Primus enim docili diſtinguens ordine carmen,
Majeſtatis opus metri canit arte Juvencus.
Hinc quoque conſpicui radiavit lingua Seduli
&c.

Unde non mediocris Hiſpanię noſtrę laus provenit, quę primum ſacrum poëtam peperit.

106. Scripſit ergo *quatuor Euangeliorum* libros, *hexametris verſibus, ea penè ad verbum transferens*, uti ait Hieronymus e. Matthęum verò maximè ſequitur f: iccircoque *Matthæi paraphraſten* Barthius eum vocat g. Exinde idem Hieronymus verſum laudat, quo magorum dona Chriſto infanti oblata, eorumque ſignificationem breviſſimè comprehendit. *Pulcherrimè* (ait h) *munerum ſacramenta Juvencus presbyter uno verſiculo comprehendit:*

Thus, aurum, myrrham, Regique, hominique, Deoque
Dona ferunt.

Quem verſum (ut obiter id moneam) ſic immutatum, non ſine auctoritate priſcarum membranarum, magis probavit Barthius i;

Aurum, myrrham, thus, Regique, hominique, Deoque.

Ut partes ſibi conſtent reſpondeantque. Labbeus aliter formavit k:

Aurum, thus, myrrham, Regique, Deoque, hominique.

e *De ſcript.Eccleſ.*
f Barthius notat lib.56.*Adv.* 11.
g Lib.34.13.
h In Matthæi cap.2.
i Lib.58. *Adv.* 2.
k *De ſcript.Eccleſ.* in *Juvenco.*

107. Hoc ipſum *opus laborioſum* vocavit Gelaſius Pontifex I.in decreto Concilii Romani celebratiſſimo illo, quod Burchardus l integrum, Gratianus m verò dimidiatum, decretis ſuis inſeruère. *Item Juvenci nihilominus* (ut Sedulii, cujus meminerat) *laborioſum opus non ſpernimus, ſed miramur*. inter hagiographos ſcriptores eum collocans. Legebatur olim apud Gratianum duplici errore fędus hic locus: *Item Vincentii nihilominus laborioſum opus non ſpernimus, ſed imitamur*. qui à Burchardo & Ivone n in Decreto ſuo purus omnino fuit deductus. Obſervavit correxitque errata iſta vir magnus ille bono antiquarum literarum natus Antonius Auguſtinus in ſua *Gratiani emendatione* o, & ante eum Cova-rubias, alter Hiſpanę atque omnimodę eruditionis vindex, lib.4.*Var. reſolutionum* cap.16.

l Lib.3. cap. 217.
m Cap.*Sancta* 15. diſtinct.
n Parte 4.cap. 69.aliter atque in *Panormia* lib.1.tit.11.cap. 1.
o Lib.1.dial.4.

108. Meminit etiam Juvenci tribus poſt Gelaſium ferè ſęculis Beda *Retractationis in acta Apoſtolorum* cap.9. ac *De locis ſanctis* cap.4. Quę teſtimonia induſtrię ac eruditioni Philippi Labbei p debemus. Pluribus *Adverſariorum* ſuorum locis laudat Juvenci hoc opus Gaſpar Barthius, qui Notas ad hunc meditabatur q. *Metro ſimplici* (alicubi ait r) *ſed adeò non illatinè ſcripſit, ut etiam antiquæ ejus linguę ante Maronis ęvum uſitatę non pauca in eo ſint veſtigia.* Alibi s poëtam vocat *omnium ſcriptorum ſimpliciſſimum: qui plus tamen in ſinu gerat quàm fronte polliceatur*. Æque t *ſimplicem, ſed cordatum piumque auctorem*. Alibi u *priſcum auctorem & priſcis ęſtimatum*. Tandem *non paullò eruditiorem* exiſtimat x, quàm

p *De ſcript.Eccleſ.*
q Ait ipſe lib. 8.cap.1.
r Lib. 11. cap. 23.
s Lib.8. cap.1.
t Lib.56. cap. 13.
u Lib.69.cap.5.
x Lib.43. cap. 23.

quàm vulgò putent, quamvis stylum premat, & verba ipsa sacri Euangelii retinere laboret.

109. Quamplurima idem ex isto opere his & aliis capitibus commendat, rectę ac priscę Latinitati asserit, aliorum exemplis exornat, ex veteribus membranis restituit; quo magis desiderari par & ęquum est, quas promiserat exstare & aliquando in lucem edi, Notas. Nam & corruptissimos venisse ad nos, utpote qui in manibus omnium essent, hos auctores; atque adhuc medicę valentioris egere opis, alibi monet [y]. Cujus quidem Barthii ea inter alios optimi consilii admonitio est, legi debere ac portari in sinu Christianos poëtas, improbandosque aliquos homines, qui nisi cum Tullio & Marone sapiant, merum se rus olere putant.

110. Libenter immoramur iis Barthii monitis, quibus Petri etiam Criniti judicium de nostro lucem accipit, aut rectum non est. *Qua in re* (describendorum Euangeliorum ait) *majori diligentia usus est in servanda rerum historia, quàm in demonstranda ingenii sui elegantia*. Et Alphonsi Garsię Matamori qui *meliores versificatores quàm poëtas* Juvencum, cęterosque haud inventionis gloriâ turgentes Christianos, existimat [z]; necnon Joannis Ludovici Vivis, cujus (lib. 3. *De tradendis disciplinis*) hęc sunt: *Juvencus, Sedulius, Prosper, Paullinus, lutulentę & perturbatę sunt aquę, salubres tamen, ut de quibusdam fluminibus ferunt*. Et Philippi Brietii [a], cui stylus Juvenci *humilior est, dum Euangelii verbis nimis adhęrescit, & veritatis quàm poëseos amantior: quique nimis restringit se, carmine magis pio quàm eleganti*. Joannis Trithemii & Eisengreinii elogiis abstineo, qui sępe mihi non homines quales fuere, sed quales esse decuit, iisdem ferè semper verbis commendare videntur. Sunt & Jacobi Philippi Bergomensis [b], Volaterrani [c], Sixti Senensis [d], Centuriatorum [e], Baronii [f], Giraldi [g], Scaligeri [h], Possevini [i], & plurium aliorum.

111. Sub Constantino id opus confectum à se ostendit auctor ipse in fine operis his versibus:

Hęc mihi pax Christi tribuit, pax hęc mihi sęcli,
Quam fovet indulgens terrę regnator apertę
Constantinus, adest cui gratia digna merenti.

Sub quo Cęsare videtur pręcipuè floruisse (quamvis Hieronymi ea [x], quâ utor, editio *sub Constantio* habeat) cùm ipse Hieronymus ad an. Constantini XXIV. [l] aliàs ad XXIII. Juvenci florentis memoriam conjecerit. Quòd cùm ita sit, mirari subit cur Sedulius, qui ferè centum annis inferior vixit, ejusdem scilicet argumenti enarrator, quod quidem *Paschale* ejus *opus* continet, Juvenci se exemplum sequutum esse nusquam dixerit, ad Macedonium quendam opus dirigens.

112. Antiquissimam à nobis visam Juvenci hujus *Paraphrasis Euangeliorum* editionem Aldus Venetiis publicavit anno MDII. Eo enim anno data fuit epistola ejus pręambula Ro. Danieli Clario Parmensi directa, qui bonas literas publicè Racusę docebat. Hic se auctorem principis editionis profiteri videtur, dum ait publicare se sanctissimos libros, qui circiter mille annos latuerant. Continet quippe ea Sedulii & Aratoris cum nostro Juvenco, prętereaque Probę Falconię centonem ex Virgilio, Homerocentrona, ex Homero scilicet, & alia metrico-sacra opera. In Vaticana autem bibliotheca editorum [m] servatur *Juvencus presbyter immensam Euangelicę lectionis majestatem heroïcis versibus concludens.* ita scilicet inscriptus liber, sine loco editionis, aut nota temporis, charactere Gotthico, in 4°. ut vocant, subjecto in fine Hermanni cujusdam Buschii epigrammate in laudem Juvenci.

113. Sequuta ponè, ut videtur, illa fuit Basileensis anni MDXLI. Unde & ex Oporini officina prodiit altera *Sylloge* dicta *poëtarum Christianorum*, Georgii Fabricii Chemnicensis poëtę & philologi sui temporis celeberrimi operâ MDLXIV. in 4°. *quę nunc* (ait Barthius [n]) *manibus omnium teritur*. Et hęc continet sacram istam Juvenci, Sedulii, & Aratoris trigam, sicuti & Lugdunensis prima anni MDLI. quam vidit Barthius [o], & altera Joannis Tornesii MDLXVI. in 24°. quâ nos utimur. Prodiisse etiam Calari apud Vincentium Sembeninum MDLXXIII. in 8°. *Juvenci historiam Euangelicam*, cum Sedulio, Aratore, & Venantii Fortunati duobus hymnis; omnia per Theodorum Pulmanum recognita, & variis lectionibus, pręsertim Juvenci operis, locupletata novimus. Prætereo quòd *in poëtarum Latinorum choro*, atque item *corpore* habetur, necnon & in *Bibliotheca veterum Patrum* [p], quam perfectissimam, de Sedulio loquens, Philippus Labbeus appellat [q].

114. Optimis quidem usus est membranis MSS. Barthius, è quibus non parum à Juvenci opere isto meruit. Glossas ibi quoque reperisse alicujus incerti monet, exindeque nonnullas depromere amat in *Adversariis* suis [r]. Existimo eundem esse hunc ejus codicem cum membranis Coloniensibus sub Ludovico Pio scriptis, quas idem apud se esse affirmavit [s]. Exstant in bibliotheca Ambrosiana Mediolani tres aut quatuor codices manu exarati, in Oxoniensi alius, in Medicea [t] alius. Nullum verò hactenus habuisse Juvencum, qui criticæ industriæ aut explicationis facem, quâ indiget, ei præluceret, præter unum Barthium ex parte aliqua, & Fabricium levi manu in re usum, eò magis miror, quòd cùm Antonius Nebrissensis noster, qui potuit debuitque, unà cum Sedulio & Aratore, multò magis Juvencum civem suum commendare piis lectoribus à se explanatum; in Sedulio quidem industriæ suæ operam posteritati transmiserit, in Aratorem commentaria parata se habere alicubi testatus fuerit; Juvenco autem Hispano nullus suppetias ivisse referatur.

115. Metrica autem alia Juvenci *ad Sacramentorum ordinem pertinentia*, quorum testis est S. Hieronymus, funditus periere.

116. Absolvam de Juvenco, si priùs tantùm ostendero parallelum ejusdem cum Ovidio prognosticum, ex ethnico factum Christianum, de suo cujusque opere. Ovidius in fine

y Lib. 13. cap. 19.

z In *Apologet.*

a Lib. 4. *De poëtis Latin.* ante *Acutè dicta poëtarum* pag. 48.

b Lib. 9. *Suppl.*

c *Anthropol.*

d *Bibliothecæ* pag. 272.

e Cent. 4. cap. 10. col. 681.

f Tom. 3. anno CCCXXXVII. nu. 48.

g *De poëtia* dialogo.

h *De poëtica.*

i In *Apparatu.*

x Antuerp. *Bibliothec. Eccles.* Haub. Miræi MDCXXXIX.

l Pontacus notat ad Chron. S. Hieron. col. 698.

m Num. 10375.

n Lib. 69 cap. 5.

o Ibidem.

p To. 8. edit. Paris. MDCLXXIV.

q *De script. Eccles.* tomo 2. pag. 335.

r Lib. 11. cap. 23. & lib. 69. cap. 5.

s Lib. 13. cap 19.

t Pluteo 26. Latin.

fine librorum *Metamorphoſeon* ita habet, prorſus impiè:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas.
Cùm volet illa dies, quæ nil niſi corporis hujus
Jus habet, incerti ſpatium mihi finiat ævi,
Parte tamen meliore mei ſuper alta perennis
Aſtra ferar, nomenque erit indelebile noſtrum.
Quaque patet domitis Romana potentia rebus,
Ore legar populi, perque omnia ſecula famâ,
Si quid habent veri vatum preſagia, vivam.

Noſter autem quàm Chriſtiana moderatione!

Quòd ſi tam longam meruerunt carmina famam,
Quę veterum geſtis hominum mendacia nectunt;
Nobis certa fides ęternę in ſecula laudis
Immortale decus tribuet, meritumque rependet.
Nam mihi carmen erunt Chriſti vitalia geſta,
Divinum in populis falſi ſine crimine donum.
Nec metus ut mundi rapiant incendia ſecum
Hoc opus: hoc etenim forſan me ſubtrahet igni
Tunc cùm flammivoma deſcendet nube coruſcans
Judex, altithroni genitoris gloria, Chriſtus.

Ovidium omnino ante oculos habens, & ejus decantatiſſimos *Transformationum* libros.

117. Inter illa autem ſcripta, quæ nuper dictis ejuſdem poëtæ noſtri verbis:

——*veterum geſtis hominum mendacia nectunt*,

Jure annumeramus, & annumeràſſet Juvencus, ſi ſupereſſet ipſe, Dextri de eo annotationes; quibus [u] natum Olivæ, ſeu Cęſarobrigæ prope Arubraciam, atque inde veniſſe Salmanticam [x], ubi diem extremum viderit; interfuiſſe [y] quoque Eliberitano Concilio eundem fingere non dubitavit. Immo Haubertus Hiſpalenſis, germanus ferè Dextri frater, Salmanticæ urbis fuiſſe ait Epiſcopum [z]. Cùm de patria Juvenci urbe nuſquam doceamur, proclive fuit ludionibus his patriam ei fingere. Cæterùm Epiſcopatui repugnat S. Hieronymi elogium, qui eum vocavit nonniſi presbyterum. At fictioni de pręſentia ejus in Concilio Eliberitano (quod, ſi Dexter conſulatur, anno CCC. ſi Haubertus, anno CCCXV. habitum fuit) occaſionem dedit nota quædam in editione Loayſę appoſita, quòd ſcilicet interfuiſſent ei unà cum XIX. Epiſcopis XXVI. presbyteri, quorum XXIV. tantùm nomina in vetuſto codice, quem Zurità & Genebrardus laudant, referente Loayſa ipſo, memorantur. Unus ergo ex his duobus prętermiſſis presbyteris, nî fallor, ex propoſito Pſeudo-Dextri Juvencus fuerit. Sed ab his nugis manum jam abſtineamus.

u In *Chronic.* ad ann. CDVII. 2.
x Ad annum CCCXXXVII. 2.
y Ibidem.
z In *Chronico* ad annum CCCXXXVII.

118. Sub eodem Conſtantio Cæſare PETRUS Cęſar-auguſtanus orator à S. Hieronymo his verbis in ſupplemento Euſebiani Chronici laudatur [a]: *Petrus Cęſar-auguſtę orator inſignis docet.* Quem in ſcriptorum numerum non retuliſſem, niſi à viro eruditiſſimo, & fallere aut falli neſcio, D. Joſepho Pellizerio, in literis ad me Romam datis ex Hiſpania XXVI. Martii MDCLXVII. admonitus eſſem Chronicon quoddam ab eo conſcriptum, idem cum eo, niſi fallimur, opere, cujus *De poteſtatibus ſeculi* nuncupati, & à Vincentio Marinerio Valentino, uti affirmat, reperti, lucique typorum deſtinati, Joſephus idem Pellizerius meminit in eo libro quo diſtinxit Maximum Cæſar-auguſtanum preſulem à Marco Caſinenſi monacho [b]. Quod cùm hactenus prematur, exſpectandum eſt, ut vel ipſe Pellizerius, vel alius oculos in mente habens, legitimámne prodat, an notham prolem hoc feraci talium fictionum ſæculo ementiatur, nobis ſignificare velint.

a Ad annum Chr. CCCLVI.
b In *Præfat.* ſub tit. *Noticia de libros ſubſcriptos falſamente.* Editus fuit Matriti MDCLXXI.

119. Eodem hoc tempore vixit, cùm poſt paucos annos, hoc eſt ſub Valentiniani Imperium, vitâ functus fuerit, AQUILIUS SEVERUS, ejuſdem ſancti & maximi doctoris teſtimonio ad poſteritatis memoriam propagatus. hoc ſcilicet [c]: *Aquilius Severus in Hiſpania, de genere illius Severi, ad quem Lactantii duo epiſtolarum ſcribuntur libri, compoſuit volumen, quaſi* ὁδοιπορικὸν, *totius ſuę vitę ſtatum continens, tam proſâ quàm verſibus, quod vocavit* καταστροφὴν, *ſive* Πεῖραν, *& ſub Valentiniano principe obiit.* Eadem ferè habet Honorius Auguſtodunenſis [d]. In quibuſdam MSS. ACHILLIUS, atque etiam ACILIUS, audit. Severus igitur ille, ad quem Lactantius epiſtolarum libros duos, confirmante eodem Hieronymo in mentione ejus [e], direxit, Hiſpanus & ipſe colligitur fuiſſe: quibúſcum epiſtolis memoriam quoque hujus viri certiorem amiſimus.

c *De ſcriptoribus Eccl.* cap. 3.
d *De ſcript. Eccl.* cap. 111.
e Eodem libro cap. 80.

120. Ex hujus genere Aquilius Severus miſtum proſâ & carmine opus exaravit, cui titulum καταστροφὴν, hoc eſt *converſionem*, ſive πεῖραν, *tranſitum* ſcilicet, fecit. Id vitæ auctoris ſtatum & varios eventus continuiſſe ait Hieronymus, & quaſi ὁδοιπορικὸν, hoc eſt, *viatorium*, ſeu *itinerarium*, appellat. Uſus eſt hoc ὁδοιπορικῷ nomine Lactantius [f], iter ſuum de Africa uſque ad Nicomediam deſcripturus, Venantius item Fortunatus [g], Wibertus ſeu Guibertus Tornacenſis [h]. S. Willibaldus [i], Hatto ſive Hetto [k] Baſileenſis Epiſcopus, & alii forſan. Julius autem Cæſar Latino verbo uſus, *Iter* inſcripſit poëma quoddam hujus, ut credimus, formæ, uti Suëtonius refert [l]. Alii *De vita ſua* libros edidere, homines undique memorabiles, Auguſtus & Tiberius Cęſares, M. Vipſanius Agrippa, M. Æmilius Scaurus, Pub. Rutilius Rufus, Joſephus Hebręus, Jacobus Aragonię Rex, Maximilianus I. Carolus V. Auguſti: ne alios minorum gentium referam. Aquilius autem noſter Græco uſus titulo idem ſub iis nominibus *tranſitûs* aut *converſionis* perſequutus fuit. Voſſium conſule *De poëtis Latinis* cap. 4. [m]

f Teſte eodem S. Hier. ibidem.
g Sigebertus cap. 45.
h Henr. Gandavēſis cap. 54.
i Apud Caniſium tomo 4. *Ant. lect.*
k Haubertus Miręus in Auctario Bibliothecæ cap. 249.
l In ejus vita.
m Pag. 55.

121. Hinc deducêris à me, lector veritatis cupide, ad quendam locum Pſeudo-Dextro iniquum, quo de Severo noſtro mentiri, ut aliàs, voluit. Audiſtíne S. Hieronymi verba de Aquilio Severo? Nonne ejus germana ſunt hęc alia ex iſtius Chronico [n]? *Aquilius Severus domo Toletanus, ex genere alterius Aquilii Severi, ad quem Lactantius nuncupavit volumen epiſtolarum, hoc tempore magno in pretio habetur.* Neceſſe omnino eſt ut alius alium exſcripſerit. Adeò ſibi duo hęc

n Ad annum CCCLXX.

hęc respondent testimonia. Atqui Hieronymus Dextri Chronicon, quando hęc scribebat, quantumvis sibi nuncupatum, nondum viderat, ut ipse affirmat [n]. Dexter autem quando librum *De scriptoribus* exarabat Hieronymus, Chronicon suum jam conscripserat. Neuter ergo illorum potuit ab altero mutuari. Non igitur Dexter Paciani filius est fictitii hujus Chronici auctor, sed recentior alius, qui nescivit prorsus dissimulare quòd à Hieronymo profecisset.

n De scriptor. Eccl. cap. 132.

CAPUT V.

De PRISCILLIANO *hæretico. Sulpicii Severi incorrecta sæpiùs de eo historia notatur. Istius hæresis & supplicium: & tamen accusatores Idatius & Ithacius Episcopi à B. Martino Turonensi taxati. Quorumdam recentiorum error enormis in Priscilliano attribuenda sanctitate. Libri ejus. Pseudo-Hauberti temeritas. De* LATRONIANO *seu* MATRONIANO, TIBERIANO, *&* DICTINIO, *ejusdem impietatis reis. Postremi hujus conversio, & laudabilis fama. De his qui huic malo restiterunt,* IDATIO CLARO *Emeritensi ex conjectura Episcopo, (alio quidem ab auctore libri adversus Warimadum Arianum, & ab Ithacio, cujus pravos mores Severus reprehendit, & ab Idatio Lemicensi posterioris temporis) Cæsar-augustano item Concilio ac Toletano sub Syricio Papa, quod confusum fuit cum actis Toletani alterius sub Innocentio, nuncupati vulgò primi inter Toletana. Plura de hac sylloge seu collectione multarum in unum Synodorum. Pseudo-Dextri hac in historia vanitas. De* AUDENTIO. *An Toletanus Episcopus? Fictiones super hoc ejusdem Pseudo-Dextri & aliorum hujus farinæ confutantur. Quædam de S. Basilio & Concilio Aquilejensi.*

122. SEquuntur necessariò hìc stylo referendi tres viri ad Gratiani usque tempora producentes sui memoriam, si pietatem excipias & infelicem exitum, cætera scriptis & naturę dotibus clari. PRISCILLIANUM intelligo, MATRONIANUM, & TIBERIANUM, à S. Hieronymo in commentarium *De scriptoribus Ecclesiasticis* ob literarum studium & relicta sui monumenta, non sine laude illa, quæ doctis quidem, quantumvis pravis, debetur, conjectos.

123. PRISCILLIANUS *de Gallæcia* [o] (Prosper Aquitanus ait in continuatione Eusebiani à S. Hieronymo Latinitate donati ac locupletati Chronici [p]) *ex Manichæorum & Gnosticorum dogmate hæresim nominis sui condidit*. Iccircò Manichęi pars audiit à magno Hieronymo [q]; idemque Prosper sub Manichęorum appellatione hanc sectam à Maximo tyranno, uti dicemus, repressam fuisse ait [r]. Leo item Magnus Papa id confirmat ep. 93. De Gnosticorum testis est Idatius in Chronico [s]. Imbiberat is earum sectarum errores intra Hispaniam, ob claritatem sanguinis doctrinæque pręcipuus habitus cui novi dogmatis succollaretur invidia. Marcus tamen

o Apud Marianum Scotum non rectè *De Galliis* lib. 2. Chron. ætate 6. an. CCCLXXIX.
p Ad annum CCCLXXX. seu *Consul. Ausonii & Holybrii*.
q Lib. *Contra Pelagianos* ad Ctesiphontem.
r In altero Chronico quod Pithœus & Labbeus in *Biblioth. Ms.* edidere.
s Ad VII. ann. Theodosii senioris.

Ægyptius in Hispanias veniens primus intulit, atque Agapen nobilem fœminam, Elpidiumque corrupit rethorem. *Ab his Priscillianus est institutus* (loquor jam Severi Sulpicii verbis [t], qui rem totam luculentissima brevitate posterorum commendavit memoriæ) *familiâ nobilis, prædives opibus, acer, inquies, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus. Felix profectò* (addit) *si non pravo studio corrupisset optimum ingenium. Prorsus multa in eo animi & corporis bona cerneres. Vigilare multum, famem ac sitim ferre poterat, habendi minimè cupidus, utendi parcissimus. Sed idem vanissimus & plus justo inflatior profanarum rerum scientiâ. Quin & magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est.*

t Lib. 2. Sacræ hist. 60.

124. Seducti ab eo plures sunt, potissimique eorum duo Episcopi (quarum urbium ignoratur) Instantius & Salvianus. Insurrexere tamen adversus nocentissimam pestem Hyginus Cordubensis, qui successisse Hosio creditur, Idatius Emeritensis, & Ithacius (uti apud eundem Severum legitur) Sossubensis Episcopus. Quamvis enim utriusque Ecclesiæ nomen Sulpicii codices corruperint; vestigia tamen correctioris lectionis non obscura retinuere. Quòd enim *emeritæ ætatis sacerdos* audit apud eum, uti prostat, Idatius; quis non videt *Emeritæ civitatis* subrogari oportere? Quod observavit ante nos summus omni antiquitatis doctrina vir D. Thomas Tamajus de Vargas Toletanus [u]. Atque is per me fuerit Idatius, cognomento *Clarus*, quem S. Isidorus ex hac ipsa, quâ de agimus, adversus Priscillianum contentione, in *Ecclesiasticis scriptoribus* laudat. Qui tamen ejus collegam non Ithacium, sed Ursacium (uti & ante eum Prosper [x]) vocat; quæ forsan pręferenda erit lectio: nam & sedis hujus Sulpiciana appellatio, *Sossubensis* nempe, quæ nusquam reperitur, *Ossonobensis* rectiore putatur calculo [y]. *Ossonoba* urbis nomen est in Lusitania meridiali: quod præsefert Plinius, Antonini Itinerarium, & lapides scripti, Conciliorumque monumenta, quibus ejusdem pręsules interfuere; sub Emeritensi nempe Archiepiscopo, qui iccircò usus fuisse suffraganei operâ jure videtur ad publicandam Cæsar-augustani Concilii condemnatoriam Priscillianistarum, Hyginique ipsius, qui ad eos ferè desciverat, sententiam.

u Notis ad Paull. Emerit. pag. 144.

x In Chron. Timasio & Promoto Coss.

y Vide Sigonium in *Notis ad Sulpicium*, Marianam lib. 4. ca. 20. Loaysâ in *Notis ad Cōc. Cesar-augustanum*.

125. Sed ne historiæ apud Sulpicium palam omnium positæ nullo operæ pretio insistamus, post principalia aliquot decreta hinc & inde impetrata, Idatiumque cum Ithacio, sive Ursacio suo, prævalentibus Priscilliani, tum temporis jam Episcopi Abulensis quomodocumque creati, rebus, ex Hispania fugatum, sub Maximo tandem tyranno, qui occidentales has imperii Romani adorsus partes, in Galliis & Hispaniis dominabatur, judicii Burdigalæ, ac deinde, ut videtur, Treveris, adductis eò reis & accusatoribus, habiti, sententiâ, Priscillianus *gemino judicio* (Sulpicium transcribimus) *auditus, convictusque maleficii, nec diffitens obscœnis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium fœminarum*

egisse conventus, nudumque orare solitum, nocens pronunciatur, ac securi percutitur, anno quo Consules fuere Arcadius & Bauto, scilicet CCCLXXXVI. Cum magna tamen accusatorum invidia, quibus sanctissimus ejus ætatis Episcopus Martinus Turonensis, infensissimus aliàs hæreticis, continenter calidisque officiis obstitit, ne ultrà quàm sacerdotii jubebat mansuetudo, reorum ultimum supplicium urgerent, & ne studio vincendi plusquàm oportuit certantes, accusatorum vices exsequerentur. Quos non dubitavit Latinus Pacatus ethnicus [z] coram Theodosio piissimo Cæsare, indicata solùm re, *nominibus antistites, revera satellites, atque adeò carnifices*, sævitiam eorum detestatus, compellare. Quæ maximè Ithacium afficiebat censura, moribus aliàs non eo loco & partibus, quas obstinatissimè ac stultissimè gerebat, dignis, &, ut ait Sulpicius, audaci, loquaci, impudenti, sumptuoso, gulæque ac ventri plurimùm indulgenti.

z In *Panegyrico* sect. 29.

126. Cæsos cum Priscilliano asseclarum quosdam, fugâ seu exsilio damnatos alios, idem refert. Nec tamen extinctum ejus sanguine, quem accenderat per Gallias & Hispanias, ignem, à busto veluti crevisse; martyrumque loco habitos qui jure perierant, Priscillianique nomen per summam superstitionem juramentis præscribi cœptum, posteris in factiones divisis; adeò ut sanctissimus vir Hieronymus ea referre alicubi satiùs duxerit quæ de Priscilliano aliis placuissent. *Hic usque hodie* (ait [a]) *à nonnullis Gnosticæ, idest Basilidis & Marcionis, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis non ita eum sensisse ut arguitur*. Idem tamen *& sæculi gladio & totius orbis auctoritate* damnatum fuisse, alibi scriptum reliquit [c]. Et Priscillianistarum abominandos errores communis patrum Leonis Papæ [d], Hieronymi [e], Hilarii, Augustini [g], Orosii [h], Prosperi [i], & qui ab his profecerunt, improbavit sententia: Visum enim est (ait Leo Magnus) *omnem curam honestatis auferri, omnium conjugiorum copulam solvi, simulque divinum jus humanumque subverti, si hujusmodi hominibus usquam vivere cum tali professione licuisset*.

a *De scriptor. Eccles.* c. 121.
b Advers. Pelagiam ad cteiphontem.
c Adver. *Pelagianos* ad Ctesiphontem.
d *Epist. ad Turibium*.
e Ubi proximè
g *De heresibus* ad Quod-vult-Deum §. 70.
h In *Commonit.* de errore Priscillian. inter opera S. Augustini tom. 6.
i In Chronico

127. Adeò tamen ambiguum illud reorum damnatorum, impotentiumque accusatorum res involvens judicium illius ætatis hominum conturbavit noviorum quorundam mentes, ut vel sanctitatis & martyrii dignum titulis Priscillianum existimaverint, scriptisque suis donatum reliquerint. Equilinus Episcopus inter eos est, quem transcripsit Joannes Marieta noster, & nescio an alii, spongiæ digni incumbere. Hunc autem Abulæ datum, sive à clericis Ecclesiæ ejus creatum fuisse temerè Episcopum, credamus oportet ajenti Hieronymo; minimè autem Sulpicio fidamus, nominum quicquid in hac historia est infeliciter exprimenti, Labinensique, quod nusquam fuit, oppido impositum Priscillianum, nisi aliter is olim scripserit, affirmanti.

128. *Hic* (S. Hieronymus ait) *edidit multa opuscula, de quibus ad nos aliqua pervenerunt*. Verosimile est tam profanarum rerum, quâ multùm vigebat, doctrinæ, quàm Ecclesiasticarum de erroribus suis ea fuisse. Namque Orosius ad Augustinum de Priscilliani secta referens in *Commonitorio* [k], Epistolæ cujusdam ejus verba produxit, quâ vanitatis suæ quendam articulum libro quodam, *Memoria Apostolorum* inscripto, suadere conatus est. Et in Toletano conventu [l] Comasius presbyter palinodiam canens, Priscillianum, &, *quos malè condidit, libros* condemnare se ait, quemadmodum & ibidem de libris & scriptis Priscilliani multa mentio verbis fit ceterorum Episcoporum, qui in eodem congressu erroribus suis renunciavere. Vincentius Lirinensis in *Commonitorio*: *Lege Paulli Samosateni opuscula, Priscilliani, Eunomii, ac reliquarum pestium; cernes infinitam exemplorum congeriem, prope nullam omitti paginam quæ novi ac veteris Testamenti sententiis fucata & colorata non sit*, inquit. Similiter Priscilliani scripturis, quas secundum suum depravavit errorem, unà cum Dictinii Episcopi tractatibus, vel quæcumque hæreticorum scripta sub nomine Patriarcharum, Prophetarum, vel Apostolorum conficta legisset, universa Synodus Bracarensis erâ DXCVIII. habita anathema dixit. Cujus fortè generis fuit *memoria* illa *Apostolorum*, quâ usus fuisse apud Orosium Priscillianus dicitur.

k *De errore Priscillianist. & Origenist.* tom. 6. Oper. S. Augustini.
l Qui sub titulo *Toletani I.* editus est in *Conciliis Hisp.* pag. 48.

129. Sed ante quàm ab eo discedamus, vide, lector, mecum stupiditatem ejus, qui nostris diebus sub Hauberti Hispalensis nomine monstrosùm abortus est Chronicon. Verba ejus ad annum CCCLXXXVIII. *Priscillianus hæresiarcha vermibus perivit Abulæ 3. Maji. In hora mortis, quum exspiravit, dixit quinque discipulis suis: Parochus noster & pastor est Pontifex Romanæ Ecclesiæ: servate id quod Ecclesia Romana servat. Unus discipulus ejus Tarasius vocatus ad alios dixit: Verè iste Episcopus maluit animas nostras. Vera fides catholica est. Et nos damnaremur si præcepta salva sua non servaremus*. Et tamen audet Argaïzius interpres & propugnator id excusare, deque alio Priscilliano, prioris discipulo, quem *Caracamum* proprio nomine appellat, dictum fuisse, ex eodem Hauberto colligere se ait. Periit nempe frons de rebus. Fictitius auctor de Priscilliano agit hæresiarcha, hoc est, hæresis auctore, quod tamen Argaïzius strenuè dissimulavit.

130. Nec solus hic ex Hispanis, quorum ob relicta sui monumenta meminimus, deviavit à recta fidei via in exsecrandam hanc sectam. Quinimmo & duo alii doctrinæ laude illustres, iisdem erroribus fædati, pœnamque apostasiæ debitam perpessi sunt. *Latronianum* ac *Tiberianum* hos Sulpicius nominat. LATRONIANUS, aliàs MATRONIANUS, insignis fuit poëta, gladioque simul cum Priscilliano & Euchrotia Delphidii Burdigalensis rhetoris, cujus Ausonius meminit [m], viduâ [n], & aliis, peremptus. *Matronianus* (ait S. Hieronymus [o]) *provinciæ Hispaniæ, vir valdè eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus, cæsus est & ipse Treveris cum Priscilliano, Felicissimo, Juliano, Euchrotia, ejusdem fa-*

m In *Professoribus* carm. 5.
n Sulpicius Severus lib. 2.
o *De scriptor. Eccles.* cap. 122.

factionis auctoribus. *Exstant ejus ingenii opera diversis metris edita*. Eadem Prosper & Idatius in Chronicis suis habent.

131. De TIBERIANO Severus: *Tiberianus ademptis bonis in Sylinam insulam datus*. Quis autem is fuerit, ab eodem S. Hieronymo petendum est. *Tiberianus Bęticus* (inquit) *scripsit pro suspicione, quâ cum Priscilliano accusabatur, hæreseos, apologeticum tumenti compositoque sermone. Postea post suorum cędem tędio victus exsilii mutavit propositum, & juxta S. Scripturam canis reversus ad vomitum, suam filiam devotam Christo virginem matrimonio copulavit*. Quæ verba ferè transcripsit in Chronicon suum Ado Viennensis. Attamen cùm sciamus Bęticum hunc, Hispanumque Latronianum fuisse; non multum unde loco fuerint ignorare dolendum est de his, quibus ingenii eruditionisque sęculo illo decantatæ dotibus sic abuti malo suo contigit. *Sylina* autem, sive *Syllina*, (*Silly* vulgò, ut Camdenus putat) insula est orę Britannicæ adjacens. Quò à Treveris missum in relegationem, uti proximioris maris insulam, verisimile est. Diversus est qui sub Constantino floruit, pręfectusque fuit pretorio Galliarum Tiberianus, cujus in Chronico Eusebiano mentio Olymp. CCLXXVIII. anno IV. & in libro *De poëtis Latinis* Gerardi Vossii cap. 4.

132. Deerravit cum his aliquando à recta via DICTINIUS Episcopus; sed in se reversus renunciavit sectæ, & scripta sua damnavit in Concilio quodam Toletano, in quo facta ejus fidei professio inter acta servatur Concilii Toletani, ut vulgò audit, primi, cùm verè cinnus ex multis sit. Ibi legitur p post alia dixisse in consessu patrum: *Hoc in me reprehendo, quòd dixerim unam Dei & hominis esse naturam*. Item: *Ego non solùm correctionem vestram rogo; sed & omnem pręsumptionem meam de scriptis meis arguo atque condemno*. Item: *In priori comprehensione mea, & in principiis conversionis meæ, quęcumque conscripsi, omnia me toto corde respuere*. Sequitur in actis hanc confessionem definitiva sententia, in qua refertur tam Dictinium hunc quàm Symphosium Episcopos ad Concilium antiquius isto, in quo caussam pręsentes dicebant, vocatos venire noluisse: attamen postea, sequestro pacis Ambrosio, utrumque admissum fuisse ad professionem fidei, erroris que detestationem emittendam.

p In editione Loaysæ pag. 47.

133. Refertur quoque Symphosio Episcopo per tumultuantem plebem extortum fuisse *ut ordinaret Dictinium Episcopum, quem S. Ambrosius decrevisset bono pacis locum tenere presbyterii, non accipere honoris augmentum*. quæ verba sunt actorum. Ex quibus colligas statim ab initiatione Dictinii sive in Christianam religionem, sive in clericalem statum, exorbitâsse ad Priscilliani sectam, eoque tempore pro ea scriptis decertâsse. Idque verba ista illius significant paullò antè adducta: *& in principiis conversionis meæ quęcumque conscripsi*. Factumque à Symphosio Episcopum postquam veterem damnâsset errorem, & à S. Ambrosio eousque commendatus fuisset Toletanis patribus, ut si conditiones sibi prę scriptas implêsset, reverti ad pacem posset. Sententia igitur eorundem patrum hęc fuit, ut tam Symphosius quàm Dictinius in Ecclesiis suis consisterent, pacemque haberent, hoc est, reconciliationis indulto fruerentur, tandemque communionem cum reliquis Episcopis se habituros exspectarent, cùm id visum fuisset Simpliciano Mediolanensi Episcopo, Ambrosii nuper fato functi successori, cęterisque sacerdotibus, cum Papa qui tunc erat. Interimque prohibitum eis fuit, Episcopos, presbyteros, aut diaconos ordinare. Hæc omnia ex actis constant.

134. Cęterùm Dictinii scriptorum fit quoque mentio in Bracarensi Concilio q, quod & ipsum audit primum inter edita, XVII. anathemate, & in epistola Leonis Papæ I. ad Turibium r. Atque ex ea ipsa liquet Dictinii vera in veram fidem & in alterum hominem conversio. Ait enim Leo Magnus, improbare se quòd Dictinii tractatus à multis cum veneratione legerentur, ratione reddita, *cùm si aliquid memoriæ Dictinii* (malè editum *Dicticinii*) *tribuendum* putarent, *reparationem ejus magis* deberent *amare quàm lapsum*. Ideo à Toletanis patribus anno CCC. coram quibus lecta sunt suprà memorata confessio & sententia, ut mox dicemus, Dictinius *sanctæ memoriæ* audit. Planè Dictinius hic Asturicensis Episcopus fuisse vulgò creditur, cujus festũ die ... Sept. hęc ejus Ecclesia celebrat, lectionibus annotans Gręcum eum gente ferri, & alia quæ videri poterunt in historiis nostratibus. s

q In edit. Loaysæ pag. 118.

r Quæ est 93.

s Morales lib. 11. cap. 5.

135. Hucusque ostendimus nostra fidei vulnera in paucis, cętera non contemnendis, Hispaniæ viris. Jam res ipsa poscit, ut quinam è nostris tetrò huic malo salubria tempestivaque remedia porrexerint, subjungamus. Hoc autem à pluribus, sive seorsum, sive in Concilia convenientibus, factum fuit; ne erga nos defficeret superabundans clementissimi Dei gratia (juxta Apostoli t effatum) in quibus delictum abundaverat. Hęc ordine quo gesta sunt primi forsan edisseremus.

t Ad Roman. cap. 5. 21.

136. IDATIUS cognomento CLARUS is est qui cum Ithacio, alias Ursacio, institit Priscilliani & asseclarum ejus damnationi. Quo quidem nomine cùm apud omnes malè audirent, Maximi tamen favore suffulti, ut videtur, quamdiu sceptra hic tenuit, impuniti mansere. Sed statim atque sublatus è medio tyrannus Valentiniani ac Theodosii ductu prope Aquileiam fuit, *Ecclesiæ communione* (Prosper u ait) *privati sunt*. Diverso tamen successu. Nam Idatius noster, qui zelo magis quàm contumaciâ videtur peccâsse, atque adeò minus nocens à Severo Sulpicio declaratus fuit; sponte se, ejusdem Sulpicii testimonio, Episcopatu abdicavit. De quo facto ita censet auctor: *Sapienter id & verecundè, nisi postea amissum locum repetere tentâsset*. Nullus enim, quod viderim, ambigit, pro *Nardacius*, quod Sulpicii editiones habent, *Nam Idatius* legendum. Quam ob inconstantiam nostrâ sententiâ missus in exsilium fuerit; in quo diem vidit extremum.

u Timasio & Promoto Coss. ann. CCCXIX.

137. At non verbo tantùm & opere ipso noster olim persequutus fuit hanc hæresin, sed

sed & scriptis quoque. Audi sis S. Isidori Hispalensis Episcopi è libello *De scriptoribus Ecclesiasticis* verba: *Idatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio* Clarus, *scripsit quendam librum sub* Apologetici *specie, in quo detestanda Priscilliani dogmata, & maleficiorum ejus artes, libidinumque ejus probra demonstrat; ostendens Marcum quendam Memphiticum magiæ scientissimum, discipulum Manis fuisse & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Ursacio Episcopo, ob necem ejusdem Priscilliani, cujus accusatores exstiterant, Ecclesiæ communione privatus exsilio condemnatur, ibique diem ultimum obiit Theodosio majore & Valentiniano regnantibus*. Hæc Isidorus. Unde novimus non diu in exsilio eum vixisse, cùm ab eo quo damnatus fuit ad Valentiniani obitum tres tantùm anni intercesserint, ut ex Prospero constat [x].

138. Sed ante quàm ab Isidoro discedamus, cùm Idatium *Hispaniarum Episcopum* is tantùm dixerit, quonam alio idoneo teste nos subnixi *Emeritensem* suprà vocavimus? Ex conjectura id tantùm & veræ lectionis vestigio in Sulpicii verbis servato. Cùm enim hîc auctor omnibus laudatis à se hujus historiæ Episcopis assignaverit sedes, Hygino Cordubensem, Ithacio Sossubensem, Priscilliano Labinensem; (quantumvis editiones, ut suspicamur, vera corruperint nomina) parum fit verosimile Idatii tum temporis tam illustris viri Ecclesiam tacuisse. Ideo pro illis verbis, uti diximus, *emeritæ ætatis sacerdos*, quin *Emeritæ civitatis sacerdos* sit legendum, cum Drusio [y] & aliis nullus dubito. Atque ita intellexisse hunc locum historicos nostros [z] inde constat, quòd Emeritensem Episcopum vulgò Idatium appellent, etiam si Bracarensem alii credant [a].

139. Diversus hic toto cœlo est Idatius ab altero ejusdem nominis, Lemicensis Ecclesiæ, proximeque sequentis sæculi, Epicopo & historico: quos tamen Trithemius confudit, iccircò reprehensus ab iisdem nostræ historiæ auctoribus [b], atque historicorum illustratoribus [c]. de quo nobis proprio loco erit sermo. Diversus item, id ut repetam, ab Ithacio, cujus mores carpit Severus Sulpicius: in quo aliter sensisse miror Franciscum Bivarium [d], Severoque imputâsse, quòd Idatio viro clarissimo injuriosè detraxerit, qui solùm Ithacii morum turpitudinem sugillavit, uti jam notavimus.

140. Exstat & Idatii cujusdam sive Ithacii liber *Adversus Warimadum, seu Warimundum*, Arianæ sectæ diaconum, hoc est, explanatio difficiliorum S. Scripturę de Trinitate locorum, editus in Bibliothecæ VV. PP. volumine IV. editionis Parisiensis. Cujus quidem auctor cùm in præfatione dicat Neapoli se hunc librum scribere Campaniæ urbe, vix est ut pro eodem cum aliquo ex Hispanis Idatiis seu Ithaciis habeamus: quod & censuit Vossius [e], nec improbat Labbeus [f]. In quo hujus Idatii opere quæ ad objectiones 3. 4. & 5. respondet, ab illis verbis: *Deus filium suum misit*, usque ad ea: *minoraretur in filio*, eadem epistolæ Hygini Papæ inserta legi, observavit, ne id mihi obviam lectum omittam, Thomas Reinesius epist. 8. ad Christianum Daumium: quod jam eo prior Blondellus animadverterat.

141. Post Idatii laudatam operam, qui pullulanti hæresis malo primus obstitit, sequutus est patrum conventus in urbe Cęsar-augusta, cujus Sulpicius meminit. Nec tergiversabor valdè iis, qui & alibi Hispaniarum Episcopos priùs convenisse contenderint; dummodo testimonio Dextri abstineant, Emeritæ id factum Idatii operâ, nec non & quodam alio Lusitaniæ loco, referentis [g]. Dexter enim hypobolimæus ab hinc nonaginta annos historicum veterem sub larva fingens, auctoritate deficitur, quâ verus Dexter huc loci veniens fungeretur. Idatio historico potiùs credimus, qui ait [h] Priscillianum, quum Italiam & Romam petiit in Cęsar-augustana ista damnatus Synodo, aliquot jam Episcoporum Conciliis auditum fuisse. Nisi temerè id ille pronunciaverit de eo, qui nec etiam Cęsar-augustano judicio se committere ausus [i], absensque condemnatus cum sociis fuit. Planè cujusdam Cæsar-augustani Concilii nonnulli exstant canones [k], atque hi quidem non absoni à Priscilliani caussa [l]; ipsa tamen damnatoriæ sententiæ acta periere. At eorum diserta mentio non modò apud Severum, sed & in Toletani, quod dicitur primum in vulgaribus editionibus, Concilii gestis mansit [m]. Cæsar-augustanum id Concilium in absentes Instantium & Salvianum Episcopos, Elpidium & Priscillianum laïcos, damnationis sententiam dixit; adjuncto, adversus eos qui damnatis communicâssent, non dissimiliter ferè animadvertendum.

142. Deinde maximum rei momentum constitit in eo quòd nec Delphinus Burdigalæ Episcopus damnatos eo loci manere, nec Ambrosius Mediolani, aut Damasus Romæ, in conspectum venire suum permisere. Coacta demum Burdigalæ Synodus Maximi, tunc jam rerum in occidente domini, jussu, damnavit iterum Instantium Episcopum, damnâssetque Priscillianum, nisi is ad Imperatorem provocâsset. Deductus ergo in Treverensem urbem, passus ibi tandem cum aliis, quos diximus, capitalem sententiam, indeque supplicium, fuit.

143. At eorum sparso sanguine veluti fœcundata est hereticorum infelix seges, vigebatque adhuc cum maximis Episcoporum discordiis eo tempore quo Severus Sulpicius, diligens totius rei historicus, operi suo Colophonem imposuit. Maximè autem hoc pessimo malo Hispaniam laborâsse, inde colligi potest, quòd nusquam aliàs coactis Synodis serpenti adhuc post plures annos pesti obviam itum. Quales verò hæ fuerint, obscura res, & confusis plurium Conciliorum in unum gestis valdè intricata.

144. Toleti nempe habitum est, aut indictum saltem eò, in primis hac super re Concilium paullò post S. Ambrosii obitum, Syricio Papa, Simplicianoque successore Ambrosii Mediolani Episcopo, scilicet post annum

x *Chron*, Coss. Arcadio II. & Rufino anno CCCXCIII.

y In *Comment.* hujus loci.

z Padilla to. 1. *Hist. Eccles. de España*. cent. 4. cap. 58. Mariana lib. 4. c. 20. Morales lib. 10. cap. 44.

a Bivarius *ad Dextrum* anno CCCLXXXIV. n. 5.

b Vaseo in *Chronico* ad an. CCCLXXXVIII.

c Vossio *de Hist. Latin.* lib. 2. cap. 17.

d Ad Dextri ann. CCCLXXXIV. num. 5.

e Lib. 2. *De Hist. Lat.* cap. 17.

f *De script.* to. 1. pag. 495.

g Eodem anno CCCLXXXIV. n. 5.

h In Chronico ad an. Theodosii senioris VII.

i Severo teste

k *Collect.* Loaysæ pag. 31. Binianæ tom. 1. pag. 684.

l Vide Baronium tomo 4. ad annum CCCLXXXI. 103. & sequentibus. Moralem lib. 10. cap. 44. & lib. 11. cap. 4

m *Collectionis Concil. Hisp.* pag. 48.

annum CCCXCVII. aut CCCXCVIII. quo egregius ille antistes decesserat. Res sic se habet. Ex decreto Cęsar-augustani Concilii, quod habitum credimus anno CCCLXXXI. sive quòd nominatim tunc damnati, sive quòd damnatis postea communicâssent, sedibus suis spoliati, & à communione fidelium remoti, remansere Symphosius, qui eidem Cesar-augustanæ Synodo interfuerat, Dictiniusque Episcopi, unaque cum eis Comasius presbyter. Hi precibus apud Ambrosium, ejus sæculi veluti oraculum, interpositis, obtinuere ab eo literas ad Hispaniæ Episcopos; quibus, si tres hi juxta pręscriptam sibi ab eo regulam egissent, posse ad communionem accipi existimare se affirmabat. Quarum tamen literarum & pœnitentiæ tenorem iis contentum nihil minus ii quàm exsecutioni mandâsse videntur. Siquidem ad indictam Toleti Synodum evocati, super iis quæ facturos se promiserant sciscitandi, venire noluerunt, immo insaniæ veteris quædam adhuc signa dedere.

145. Tandem verò in se reversis datus est alius patrum conventus Toleti, ibique pręsentes Symphosius, Dictinius [o], Comasiusque prædicti disertè damnaverunt Priscilliani errores, & quicquid olim iis seducti peccavissent. Unaque & alii Episcopi, sive quòd à recta fide similiter deviâssent, sive quòd à Symphosio ordinati fuissent, aliorum communionem nondum habentes, eadem renunciatione usi, quicquid placuisset patribus se admissuros professi sunt. Et has quidem professiones, subsequutamque de pœnitentibus conciliarem sententiam, iis verbis quibus concepta sunt, hodie legimus in diversæ ab hac Toletanæ Synodi, de qua paullò pòst dicemus, actis; quæ quidem unà cum superioris actis confusa præstrinxerunt hucusque legentium oculos, velut in unam eandemque Toletanam Synodum, quæ *prima* titulo in codicibus MSS. atque editis donata fuit, conjectos. Huc ergo tantùm pertinent ex corpore illo multiformi Toletani primi, ut pręsefert, Concilii [p], *Exemplaria professionum in Concilio Toletano contra sectam Priscilliani.* non quidem in eo Concilio tunc factarum, sed productarum tantùm.

146. Perspicua omnia ista quæ præmisimus erunt planè legentibus statim à principio dictas professiones. *Post habitum jam Concilium* (aliud scilicet sub Leone I. Papa, de quo postea videbimus) *Kalendis Septembribus*, III. *Non. Septembris, post diversas cognitiones tunc habitas, sub die* VIII. *iduum Septembris excerptæ sunt de plenariis gestis* (dicti Concilii, de quo agimus, ante plures annos habiti) *professiones domini Symphosii & domini Dictinii sanctæ memoriæ* (hoc est, olim demortuorum) *Episcoporum, & domini sanctæ memoriæ Comasii tunc presbyteri, quas inter reliquos habuerunt in Concilio Toletano de damnatione Priscilliani vel sectæ ejus, in hunc modum.* Sequitur inde abrenunciatio & condemnatio erroris, à Symphosio & presbytero ejus Comasio facta eodem die ac III. iduum Septembris: quam ponè ịt sententia patrum definiens confitentibus pœnas canonicas. Hæc enim lecta quoque est in eo Concilio sub Leone, producta ex actis alterius sub Syricio. *Die qua suprà* (ibidem legitur) *Episcopi dixerunt: legatur scriptura sententiæ: & legit.*

147. Sequiturque sententiæ tenor à gestis productus, unde historia, quam enarravimus, apertè deducitur. *Etsi diu deliberantibus verum* (fortè *utrum*) *post Cæsar-augustanum Concilium, in quo sententia in certos quosque dicta fuerat; sola tamen una die præsente Symphosio, qui postmodum declinando sententiam præsens audire contempserat, arduum nobis esset audire jam dictos; literis tamen sanctæ memorię Ambrosii* (jam hoc tempore fato functi) *quas, post illum Concilium ad nos miserat, ut si condemnâssent quę perperam egerant, & implêssent conditiones, quas pręscriptas literę continebant, reverterentur ad pacem* (*adde quę sanctæ memorię Syricius Papa suasisset*) (quæ comprehenduntur in hac parenthesi, verba sententiæ, quæ ex veteribus actis legebatur, minimè sunt, sed ejus fortè qui legebat, aut alicujus è patribus qui audiebant; placuitque scripto & id comprehendi. quum enim sententia lata fuit, Ambrosius obierat, Syricius in vivis erat) *magnam nos constat pręstitisse patientiam, etsi priùs indictum in Toletana urbe Concilium declinârant, ad quod illos evocaveramus*, &c.

148. Mentionem audis factam Concilii Toletani, ad quod fuerant rei vocati (longum enim tempus intermedium fuit, & in his controversiis elapsum XVIII. aut ferè, nec minùs, annorum, à celebratione Cæsar-augustani Concilii) atque inde hujus ab illo diversi, post D. Ambrosii obitum coacti, quod eorum caussam absolvit. Omnes ii nempe vel ad pacem, ut sententia loquitur, vel ad communionem admissi retentis Ecclesiis, spectato nihilominus ab eorum quibusdam id quod Papa, qui tunc erat Syricius, & Sanctus Simplicianus Mediolanensis Episcopus, *reliquique* (ut ait) *Ecclesiarum sacerdotes*, respondissent. Certè Simplicianus anno CCCXCVII. aut CCCXCVIII. datus S. Ambrosio successor, obiisse dicitur [q] sæculari anno CD. aut circiter. Unde patet aliquo ex his tribus quarti sæculi annis, quibus vivebat Simplicianus, sub Syricio Pontifice Romano, ad quos delatum fuit à patribus, ut gesta quasi absolverent & approbarent, habitum hoc Concilium fuisse. Quare assignatam in editionibus huic parti eram Hispaniensem CDXXXVIII. qui cum anno CD. sæculari concurrit, sponte suscipimus [r].

149. Post XL. autem annos cœpit Ecclesiæ universali præesse Leo I. cognomento Magnus, is qui per Turibium notarium sedis Apostolicæ Asturicensem Episcopum super nefandissima ista secta nondum radicitus è Gallæciæ Ecclesiis exstirpata literas misit ad ejusdem Gallæciæ Synodum; ac per eundem fecit, ut universalis seu nationalis alia, cæterarum, Gallæciâ exceptâ (quæ Suevis parebat) Hispaniæ partium & Ecclesiarum, congregaretur: unde *Fidei regula contra Priscillianam here-*

[o] Asturicensis. Baron. tom. 5. ad ann. CCCCV. 57. Morales lib. 3. cap. 5.

[p] Pag. 47. in Loaysæ edit. tom. 1. Concil. Bivianæ edit. pag. 742. & 2. tomo Labbeanæ Parisiensis pag. 1228.

[q] Baronius anno CCCXCVII. num. 41. & an. CD. num. 3.

[r] Conveniunt Morales lib. 2. cap. 4. & alii.

hæresin dimanavit, & ad Balconium Gallæciæ Metropolitanum, hoc est Bracarensem Episcopum, directa fuit. Hic autem Turibius, sive postquam munere isto, sive antequàm esset functus, ad eundem Sanctum Leonem Papam *libros* edidit, *in quibus* (verba sunt Montani Episcopi Toletani in epistola quadam ad fideles Palentinæ diœcesis Episcopo orbatæ [s]) *hanc sordidam hæresin explanavit, aperuit, & occultam tenebris suis, perfidiæque nube velatam, in propatulo misit*. S. Ildephonsus Toletanus de Montano loquens [t] hoc etiam laudat Turibii opus. Simul cum hac edita est alia Turibio nuncupata ab eodem Montano epistola. Sed cùm Montanus sæculo ferè integro post Leonem vixerit Papam, neutiquam potuit is ad Turibium eum scribere, qui Leonis Papæ nomen suis libris inscripserat, ut postea dicemus, quum ad utriusque tempora Bibliotheca nostra pervenerit.

s Edit. Loaysę pag. 88.

t De script. Eccles. cap. 3.

150. Planè duarum Synodorum, tam provinciæ Gallæciæ, quàm Toletanæ nationalis, atque Turibii operæ, meminere cùm Bracarense [u], tum ex parte Toletanum [x], quę vulgò audiunt *prima*, Concilia. Signanter diximus hujus universalis Concilii meminisse Toletanum cum *primi* nota vulgare: pro Toletano primo ἁπλῶς intelligens quicquid sub hoc titulo hinc inde collegit posterorum incuria. At nunc de ea parte loquor, quę sub hac inscriptione post novemdecim Episcoporum subscriptiones edita legitur. *Explicit constitutio Toletani Concilii*. Quæ quidem pars minimè subjicienda fuit synodalibus canonibus à novemdecim patribus, Toleti quoque, ut hactenus creditur, promulgatis. Hæc enim Synodus, cui Patruinus Episcopus pręfuit, longo annorum intervallo pręcessit Leonis Pontificatum, Turibiique navatam egregiè in formanda hac fidei regula, nec minus dirigenda ad Balconium, operam. Immo nisi caput quoddam [y] ex xx. capitibus quibus constat ea Synodus sub Patruino, laudaretur in Concilio Toletano xi. [z] tanquam ex Toletano primo desumpta, suspicari possemus non Toleti eam conventionem fratrum celebratam fuisse, sed in provincia Gallęcia.

u In collect. Loaysæ pag. 116.

x In collect. Loaysæ p. 44.

y Can. 14.

z Can. 2.

151. Reddemus jam conjecturę nostrę de omnibus his enunciatis rationem. Provinciale ante alia sub Leone Concilium necessariò dividimus à nationali sub eodem. Cùm in hoc Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitani, ac Bętici, convenerint Episcopi; istud verò Gallęcię unius dicatur in Synodo Bracarensi, ubi & nationalis jam dicti mentio. Rursusque hanc Gallęcię Synodum tempore Leonis Papę celebratam, ab alia distinguimus novemdecim patrum subscriptionibus illustrem, quę Toletana existimata est hactenus, cùm Gallęcam suspicari aliquis valeat, quęque alteram Leonini temporis longè pręcessit, nec de Priscilliani rebus quicquam cavisse legitur. Suspicionis meę caussas dabo. Planè video in principio ita editum: *Convenientibus Episcopis in Ecclesia Toleto* &c. Attamen regię hujus urbis nomen sic malè hìc coagmentatur, ut merum spiret glossema. Quod quidem furcâ expellere possis, cum eo quod post nomina Episcoporum, paucis ab hinc versibus legitur: *Isti sunt qui & aliis gestis adversus Priscilliani sectatores, & hęresin quam adstruxerat, libellarem direxere sententiam*. Perspicuum enim est non cohęrere ista verba cum his quę antecesserunt, aut cum his quę sequuntur. Et differentia Synodi novemdecim Episcoporum à nationali altero Concilio, quod, Bracarensium patrum testimonio [a], Priscillianę heresi anathema dixit, glossam coarguit manifestissimè [b]; cui quidem respondet ejusdem manus & audacię illa, quę *regulę fidei* ad Balconium missę à prędicto nationali Concilio adhęsit. *Ipsi etiam & suprà scripta viginti canonum capitula statuerunt in Concilio Toletano*. Id quod absque magna sagacitate dignosci potest additamentum novioris manus.

a Bracar. Concil. 1. circa principium.

b Moral. observavit lib. 11. cap. 25.

152. In primis moveor ad exercitationis gratiâ propugnandum non Toleti, sed in Gallęcia habitam hanc Synodum, ex variante quadam ab ea quę excusa fuit lectione, quam vir gravissimus & eruditus Garsias Loaysa orę affixit. Pręfert ea absque *Toleti* nomine Episcoporum nomina, statimque, pro eo quod Loaysa edidit: *Exsuperantius de Gallicia Lucensis conventus municipii Celenis*; hîc legimus: *Leona Gallia, Lucentio. Hic conventus municipiis Celonis actus est*. Nec vix aliter potuit loco primo subscribere ac nominari Paternus (aliàs Patronus) qui, ut ex sententia Priscillianęi fermenti Episcopis dicta, & à nobis jam enarrata colligitur, Bracarensis fuit Episcopus [c]. Quod nec diffitebuntur qui Dextri vadis hærent, cùm in ejus Pseudo-Chronico [d] sic scriptum legatur. Sed ait, Bracarensis cùm esset, præfuisse Concilio Toletano. Ait, inquam: sed temerè. Tum quia si provinciale fuit Concilium, uti ex raritate coëuntium apparet, vel in Gallæcia, vel in Carpetania celebrandum fuit, ex propriæ provinciæ, non ex utriusque Episcopis. Si in Carpetania, unde nam ad Toletanum conventum pertinebat Paternus Bracarensis, cum Exsuperantio illo de Gallicia, & municipio Celenis? aut quare in aliena provincia sedere atque subscribere primo loco ei datum? Asturius item Toleti ejusdem Pseudo-Dextri relatu Episcopus, cur sextum locum subscribens occupat? laudatus verò in actorum procœmio, undecimum?

c Toletanum Episcopum fuisse tenet Morales lib. 11. cap. 25. Loaysa ad Conc. Tolet. 1. pag. 44. Idem Morales lib. 11. cap. 4. Bracar. credit Bivarius ad Dextri ann. CCCLXXXVI. Pendet in hac re Mariana lib. 4. cap. ult.

d Ad annum CDVII. num. 3.

153. Planiora quidem omnia sunt, si importunè aliàs uni Exsuperantio attributum patriæ aut sedis nomen, hinc avulsum significare positum sit habiti conventus locum, *Celenas* scilicet conventus Lucensis municipium, in confinio istius & Bracarensis conventûs positum, ut Plinius indicat [e], & in Antonini Itinerario sæpiùs dictum.

e Lib. 4. cap. 20. *à Celenis conventus Bracarum*.

154. Hæc igitur Gallæciæ Synodus ad nos non pertinet, nec de Priscilliani rebus definivisse quicquam refertur; sed alia illa sub Balconio Bracarensi Leonis Papæ temporis, atque item altera nationalis, à Bracarensibus laudata patribus, quam ipsam Toleti congregatam non alicubi legimus, sed suspicamur tantùm. Videtur tamen dicta Gallæciæ Synodus novemdecim Episcoporum non per plures annos separanda esse ab eo Concilio,

cilio, quod anno CD. aut circiter habitum fuisse jam retulimus in caussa Episcoporum Priscillianæ sectæ, cùm & Paternus & Ortizius utrobique laudentur Episcopi.

155. Insisterem huic sententiç asserendç nisi retardarent duo. Primum est, auctoritas Cōcilii Toletani XI. quâ utimur libenter in eo quod ait in collatione illius cœtus relatum fuisse canonem Toletani Concilii de nō sumente Eucharistiam à sacerdote, uti sacrilego, propellendo: quæ ipsa sententia & verba sunt canonis XIV. Concilii XIX. Episcoporum, de quo quærimus. Quòd verò non modò Concilium Toletanum, sed Toletanum *primum*, à Toletanis Patribus XI. Concilii laudetur, ferè est ut glossema credam: cùm incertum valdè sit an aliquod aliud ex his, quorum suprà recordati sumus, in caussa Episcoporum Priscillianç sectæ coactorum Conciliorum hoc præcesserit. Secundò nostrum retardat assensum à suspicione illa celebratæ in Gallæcia Synodi XIX. Episcoporum, quod in Innocentii Papæ I. epistola ad Toletanam Synodum, qualis ea fuerit, directa, legimus: *Et quamvis dilectioni vestræ, fratres charissimi, regulæ Nicænæ sint cognitæ, secundum quas ordines esse faciendos per sententiam decernitis* &c. Quibus quidem verbis allusum videtur ad Putruini illa in Concilio XIX. Episcoporum: *Mihi autem placet constituta primitus Concilii Nicæni perpetuò esse servanda* &c.

156. Sed si quæsieris, epistola hæc Innocentii Papæ I. ad Synodum in civitate Toletana constitutam directa cujusnam ex omnibus his conventibus patres alloquuta sit? Ad Synodum Toleti constitutam præsefert epistola. Et videtur quidem de eadem ordinationum prætermissa legitima forma, quam canones hujus Synodi XIX. Episcoporum reformare conati sunt, eam conceptam esse. Aliter tamen nobis videtur subodorantibus ad Toletanum aliquod, sed non hoc, Concilium scripsisse Innocentium. Moveor, quòd si habitum istud præside Paterno fuit erâ (uti docet inscriptio, & Stiliconis consulatus nota confirmat) CDXXXVIII. hoc est reparatæ salutis anno CD. nondum Innocentius hoc anno ad pontificalem thronum ascenderat [f].

f Creatus fuit anno CDII. Baronius ad hunc ann. sect. 42.

157. Prçterea, quamvis & Innocentii epistolam & Concilii decreta de ordinationibus egisse sit ex eorum lectione compertum; ferè nihil tamen in decretis video quod Innocentii epistolam atque ejus monita exscripsisse aut expressisse videatur: de quo ad attentè considerantes quid utrobique inculcatam sit, provocamus; nullaque facta in canonibus, aut eorum prooemio, receptæ à patribus epistolæ, ut solet, atque æquum fuit, mentio, rem confirmat. Immo Innocentio, quum literas dedit, lecta jam fuisse synodalia hæc XX. decreta ex his verbis earum quæ paullò antè producta à nobis sunt, colligimus: *Et quamvis dilectioni vestræ, fratres charissimi, regulæ Nicçnç sint cognitæ, secundum quas ordines esse faciendos per sententiam decernitis; tamen aliquam partem* &c. In quibus respectus videtur habitus ad Paterni seu Patruini præsidis ea quç diximus è præfatione canonum. Nec tamen aliorum Innocentius meminit, quibus cautum fuerat XX. canonum decretis.

158. Repeto. Vel ista lecta fuit ante canonum formationem, in hac Synodo, vel non fuit, epistola. Lectam dicis? Planè inurbanum fuerit susceptæ epistolæ nullam habere mentionem. Quinimmo & contumax non omnibus his cavere malis, quibus caveri debere admonebat Papa; scilicet, inter alia, ex militibus, & curialibus, & magistratibus non debere sacerdotes, ac multò minùs Episcopos, fieri; taliterque ordinatos cum ordinatoribus suis deponendos; item bigamiam à sacerdotio arcendam: de quibus in decretis nihil provisum exstat. Non lectam ais in Synodo epistolam? Credimus & nos non lectam. Sed ad aliud Toletanum Concilium sub eo habitum anno CDII. aut postea (hoc enim anno creatus fuit) epistolam eam directam ab Innocentio Papa; cujus acta nunc deperdita verosimile est ordinationum rectç formç, juxta prçscriptum Papç, ultimam manum imposuisse.

159. Baronius quidem primis Annalium suorum curis hçc duo Concilia, novemdecim Episcoporum, atque ejus ad quod Innocentius epistolam dedit, non bene distinxerat, uti fecit secundis, quç ferè sapientiores sunt, in appendice quinti tomi, jam posterioribus editionibus in contextum recepta [g], improbatis Morali [h] & Mariana [i] Hispaniarum historicis, atque de anachronismi vitio convictis. Francisco Bivario cum Baronio convenit [x]. Post lecta hçc consule sis ea quç de hac Conciliorum plurium confusione sub Toletani unius titulo annotaverunt laudatus Ambrosius Morales [l], Joannes Vasçus [m], Joannes Mariana [n], & post omnes Franciscus Bivarius, qui cçteris distinctiùs rem tractavit [o], admistis tamen Dextri sui testimoniis, Baronii atque aliorum observationibus armati; & quç postremò de his Conciliis Toletanis ad unum reducendis excogitavit, Dextrum exagitans, Excellentissimus Mondexarensis Marchio *Dissertationum Ecclesiasticarum* tom. 1. dissert. 4. cap. 2. Fortè nec legisse pigebit.

g Ad annum CDV. num. 4'.
h Lib. 2. cap. 5.
i Lib. 4. cap. ultimo.
x *Notis ad Dextri* ann. CCCLXXXVI. pag. 410.
l Cap. 5.
m In *Chron.* ad ann. CDI.
n Lib. 4. cap. ultimo.
o Ubi proximè pag. 409.

160. In hac enim historia Priscilliani atque ejus sectæ Chronico suo committenda, non minùs quàm in aliis, aut fortè etiam plus, sibi falsus Dexter indulsit. Ei enim si verba danti credimus, Concilia hæc omnia in Priscillianææ sectæ caussa debemus admittere.

I. Emeritense [p], ab Idatio Lusitaniæ metropolitano coactum ann. CCCLXXXIV.

II. In Lusitania [q] aliud statim eodemque anno. Quasi Emerita urbs extra Lusitaniam fuerit.

III. Toletanum [r], eodem anno CCCLXXXIV. sub Syricio Papa.

IV. Toletanum [s] sub Anastasio Papa anno CD. Episcoporum XIX.

V. Toletanum [t] sub Innocentio anno CDV. ad quod direxit laudatam epistolam.

Quibus accedit, non quidem à Dextro, cujus ætas huc non attigisse dicitur, sed à M. Maximo [u],

VI. Toletanum Leonis Papæ auspiciis, cui

p Ad annum CCCLXXXIV. 5.
q Ibidem.
r Ad annum CCCLXXXVIII. 8.
s Hoc anno n. 1. & CDVII. 3.
t Hoc anno.
u In *Chronico* ad an. CDXLVIII 7.

cui præfuit Turibius Asturicensis Episcopus anno CDXLVIII.

161. Necnon & ludit, uti solet, Dexter in ornandis iis, qui huic caussæ ac Synodis quodammodo interfuere.

I. IDATIUM nunc metropolitanum Lusitaniæ, hoc est Emeritensem, nunc metropolitanum Bracarensem nominat [x] paucis versibus interjectis.

II. CÆSAR-AUGUSTANI Concilii Episcoporũ subscriptiones, quę in editis leguntur, pro arbitrio transformat, sedeque nudis sedẽ assignat [y].

III. EXSUPERANTIUM, qui Concilio XIX. Episcoporum interfuit, Uxamensem facit antistitem [z], atque inde translatum fingit ad Ravennatensem in Italia Ecclesiam, esseque eum ad quem S. Hieronymus scripsit. At is juxta edita à Loaysa XIX. Episcoporum nomina, *De Gallicia* fuit *Lucensis conventus municipii Celenis*. Nimirum ex tribus Exsuperantiis; milite, ad quem scripsit Hieronymus; Episcopo Ravennatensi Sancto XXX. Maji die culto; & eo qui interfuit cum aliis XVIII. Gallæciæ Concilio, unus & idem Exsuperantius inter Dextri manus devenit [a].

IV. SPLENDONIUM, qui Cæsar-augustanę subscripsit Synodo tot ante annos, Ambraciensem in Lusitania Episcopum fuisse ait [b] anno CDXXIV.

His conjungenda sunt quę Pseudo-Dextri imitator & interpres Pseudo-Julianus de iisdem rebus & hominibus impudenter mentitur [c]. Quibus utique refellendis, & cum auctore suo absque ulla spe restitutionis proscribendis, deficit nobis in præsentiarum locus. Jam enim Priscilliani, propugnatorumque & impugnatorum ejus Hispanorum scriptorum occasione nimis hìc moramur.

162. Sed nonne AUDENTIUS Toletanus Episcopus adversus impietatem istam calamum strinxit? Planè vero, ut solet, immiscuit falsum, is qui hujusce rei auctor est, ementitus Dexter [d]. *Audentius Episcopus Toletanus editis contra Priscillianum libris, ac habitis publicè contra Priscillianistas disputationibus mirificè floret*. AUDENTIUM sanè scripsisse adversus hæreses è Gennadio scimus. Toletanum fuisse Episcopum conjectamur tantùm, quòd aliàs compertum sit Audentium quendam Toletanæ sedi præfuisse Asturii decessorem, ex Ildephonsino *scriptorum Ecclesiasticorum* parvo catalogo [e]. *Audentius* (ait Gennadius [f]) *Episcopus Hispanus scripsit adversus Manichæos, & Sabellianos, & Arianos; maximè quoque speciali intentione contra Photinianos, qui nunc vocantur Bonosiaci, librum, quem prætitulavit* De fide adversus omnes hęreticos: *in quo ostendit antiquitatem Filii Dei coæternalem Patri fuisse, nec initium deitatis tunc à Deo Patre accepisse, quum de B. Maria Virgine homo Deo fabricante conceptus & natus est*. Ante quàm ostenderetur mortalibus nova Dextri & sequacium historia, eundem hunc esse cum Audentio Toletano Episcopo colligebant non temerè nostratis veræ historiæ coryphæi [g]; nec nunc abscedendi efficax aliqua ratio apparet; dummodo etiam vera dicenti Dextro, atque ejus simiæ Juliano, testimonium in hac re dicendi facultatem denegemus, collectis insuper, nigroque præfixo theta notatis, quæ hi de Audentio isto falsa credi voluere pro veris.

163. Primò Audentium fuisse, ante quàm sacris initiaretur, prætorio præfectum, ait Julianus [h]. *Floret hoc tempore Flavius Maximus, Augontius vel Audentius, præfectus prætorio, vir pius & egregiè doctus, postea verò Episcopus Toletanus*. Tribus Antyciris caput insanabile! ut cum poëta loquar. Nam ex tribus, Imperatore scilicet, prefecto prætorio, & Episcopo incerti aut corrupti nominis, unum & eundem hominem compingere fuit conatus. Imperatore scilicet Flavio Magno Maximo (ita enim vocabatur, ut ex nummis constat [i], uti & filius Flavius Victor Magnus Maximus) qui nempe istius Priscillianææ tragœdiæ auctor fuit, idemque Theodosio Magno victori pœnas à se occisi dedit Gratiani Imperatoris. Is quia Hispanus à Zosimo audit [k], fortè visus fuit ordinari aptus in Hispanum Episcopum; cùm planè vix sit quin ad hunc respexerit Julianus; cùm *Flavii* nomen adeò fuerit Imperatoriæ gentis Flaviæ proprium, ut à Maximo usurpatum credat Baronius [l], quo se Constantinianæ gentis surculum esse tyrannus fingeret.

164. Præfectus item prætorio quidam fuit Maximus sub Imperatore Constantino, ad quem directæ sunt ejus quædam constitutiones. Quidam & alius sub Valentiniano, Valente, & Gratiano, quem Ammianus Maximinum vocat [m], largeque describit.

165. Priorem autem illum videtur innuere voluisse nugivendulus auctor, cùm & posterior hic sceleribus & indigno exitu infamis fuerit. Parum verò vel prior ille aptus est coagmentari cum Audentio Toletano Episcopo, qui ascendisse hanc ad sedem fingitur à Pseudo-Dextro [n] anno CCCLXVI. & obiisse diem suum anno CCCXCVI. Hujus enim ætatis vir obtinere vix summam istam pręfecturæ dignitatem potuit sub Constantino annis CCCXXXII. & sequenti [o], quibus Pacatianus cum Hilariano, & Dalmatius cum Zenophilo Coss. fuere; hoc est LXIV. integris ante obitum annis; ad quam, utpote sublimiorem aliis omnibus, etiam in quatuor jam à Constantino divisam dignitatem [p], vix nisi quadraginta saltem annis natus assumi potuisse videtur. Nisi ad macrobiorum gentem, Dextro & asseclis ejus olim cognitam, nodum hunc solvendum referamus. Episcopus incerti aut corrupti nominis Augentius est, cujus nomen inscriptum subscriptumque Cæsar-augustani Concilii, quæ exstant, actis legitur. Hic ne alius à Toletano, & ne Toletanus obscurus aliàs existimaretur, compingendus fuit Gerion ille triceps, Flavius Maximus Augentius, sive Audentius, præfectus prætorio, & Episcopus Toletanus.

166. Contexunt inde prolixam Audentii gestorum telam, quicquid in buccam venisset, & ornare virum, confictitiis licèt coloribus, posset, eructantes Julianus cum Dextro suo [q]. Patria nempe è Toleto urbe, origine verò è Sihignia, XXIV. M. passuum inde distante

x Ad annum CCCLXXXIV. nu. 5. & 7.

y Ad annum CCCLXXXIV. 7.

z Ad annum CCCLXXXV. 2. & 10. & ad ann. CDVII. 4.

a Vide Julianum Chron. nu. 203.

b Ad annum CDXXIV. 8.

c *Chron.* n. 184. 185. & sequentibus. & *Adversariis* num. 510. Adjungendus Luitpran. *Advers.* 85. & 184.

d Ad annum CCCLXXXV. n. 1. & Julian. *Chronic.* n. 175.

e Cap. 2.

f *De script. Eccles.* cap. 14.

g Morales lib. 11. cap. 4. fol. 9. Vasæus ad an. CCCLXXXVIII. & CDI.

h *Chron.* n. 153. ad ann. CCCXL.

i Apud Patinum in *Imper. numism.* p. 481.

k In *Valentiniano & Theodosio*. quem sequutus est Julianus in *Chron.* n. 177.

l Tomo 4. ad an. CCCLXXXIII. num. 1.

m Lib. 28.

n Ad hunc an. CCCLXVI. & ad ann. CCCXCVI. cum Juliano in *Chron.* n. 193.

o Vide lib. 7. cap. *De cohibil. lit.* & lib. 3. cod. Theod. in edit. Jacobi Gotofredi 1. tomo & *Prosopographiam* 6. tomo

p Vide Pancirolum in *Notit. ad notitiam Imp. Oriental.* cap. 5.

q Dexter ad ann. CCCLXVI. num. 1.

stante oppido agri Toletani (*Sesena* hodie audit) Audentium fuisse [r]; archidiaconi officio sub Gregorio Episcopo (post præfecturam scilicet) functum in eadem Ecclesia, res egregiè administrâsse [s], necnon & Luciferianos in Hispania tumultuantes mirâ eloquentiâ deterruisse [t]. Hujus quoque sororem Leocadiam nupsisse Arintheo, ad quam S. Basilius Cappadociæ Episcopus literas dedit [u]. Electû fuisse Toletanû præsulem anno CCCLXVI. [x] Concilium inde Toleti coëgisse post biennium [y]: accepisse literas frequentes, rescripsisseque Sanctis Basilio, Gregoriisque duobus, Nazianzeno & Nysseno [z], quinimmo eumdem Basilium (*Cesar-augustanum* vocat pro *Cesarensi*) Episcopum simul cum aliis Episcopis visitatum ivisse [a]: adversus Arianos & Photinianos scriptis suis pugnâsse [b]. Collegia juvenum ad clericatum educandorum, negligentiâ temporum intermissa, redintegrâsse [c]: disputavisse item publicè cum Priscilliani sectatoribus, librosque contra eos edidisse [d], atque Concilia coëgisse [e]: ejus auctoritate & motu indictum fuisse adversus eosdem Cæsar-augustæ Concilium [f]: induxisse Gregorium Bæticum, ne ultrà cum Luciferianis sentiret. Obiisse tandem, ait Julianus [g] Toleti anno CCCXCVI. corpusque ejus terræ mandatum ipsa die Ascensionis Dominicæ. In quo adversantem habet Luitprandum, qui obiisse ait [h] III. die Decembris.

167. Nec contentus idem Julianus tot de Audentio, sub annis quo gesta fingit, enunciâsse; post LXXX. circiter, mirabilem esse ait [i] memoriam Audentii Toletani, *qui commentarios elegantes edidit in epistolam S. Jacobi canonicam, quam dicit esse Jacobi Zebedęi filii* (verba ejus audis affectationis plena) *quod ex commentariis Serrani, Olympii, Melantii, & aliorum, ejusdem esse credidit: quamquam Eusebius, homo Græcus, & ab Hispanis longè remotus, aliter videtur sentire. Epistola hęc missa est ad tribus per Hispanias totas longè dispersas*. Hactenus antiquitatis indagator insignis Julianus, qui rem Gennadio ignotam de Audentii hoc *in Jacobæam epistolam commentario* primus prodidit.

168. Idem ipse ultrà annotat [x], in Concilio Aquilejensi (sub Damaso Papa, Syagrio & Eucherio Coss. anno CCCLXXXI.) pro eodem Audentio interfuisse *Euarium* presbyterum (Euagrium) & pro Vidario Lusitano *Artenium* (*Artemium* potiùs) archidiaconum.

169. Denique ut nugis finem demus, hujus Audentii senioris Toletani Episcopi ex sorore nepotem Audentium fuisse alium ait [l] juniorem in Galliis Episcopum, qui Arausicano Concilio interfuit; utrumque autem consanguineum scribit [m] fuisse Aviti Imperatoris; qui Avitus socer fuit Sollii Apollinaris, pater Pupillianillæ (immo *Papianillæ*) uxoris ejus. Relinquo alia ęquè futilia Luitprandi testimonia [n] ejusdem prorsus telæ, quæ puderet utique omnia vel advertere oculis vel refutatione dignari, nisi argumentum nostrum cogeret ad exscribendum hîc saltem ex iisdem unum. *Sanctissimus Audentius* (ait [o]) *Episcopus Toletanus scripsit contra Bonosum in defensionem illibatæ Virginis Mariæ elegantes libros*.

r idem ad ann. CCCLX. num. 1.
s Julianus in *Chron.* n. 172.
t Idem n. 199. & *Adv.* 462.
u Dexter ad ann. CCCLXVI.
x Idem ad ann. CCCLXVIII. num. 1.
y Dexter ibidem, Julianus *Chron.* n. 179. & *Adv.* 459. 461. 463.
z Julian. n. 181.
a Dexter ubi suprà.
b Idem anno CCCLXX. num. 1.
c idem anno CCCLXXXV. n. 1.
d Idem anno CCCLXXXVI. & CCCLXXXVIII. n. 1. Luitprandus *Advers.* 186. aliàs 188. Julianus n. 188.
e Julian. n. 187.
f Idem n. 199.
g Num. 193.
h *Advers.* 189. aliàs 216.
i Chron. num. 248.
x Num. 249.
l *Chron.* n. 224.
m Idem n. 253.
n *Adv.* 183. 186. 187. 189. aliàs 210. 213. 214. & 216.
o Advers. 187. aliàs 214.

170. Universa autem hæc Audentianæ historiæ capita, in eodem ficulnei auctoris nata cerebro, ipsa se se, ac inventoris sui, res Toletanas, illiusque Ecclesiæ præsules raptis undique aliorum laudibus, ornandi aut onerandi cacoëthen apertissimè produnt. Prorsus enim temerè ac sine fronte jactata sunt quæ de consanguinitate cum Avito Imperatore utriusque Audentii audivimus. Quòd enim Toletanus Audentius ad Avitum Gallum Arvernis natum (Gregorio Turonense [p] & Sidonio [q] genero annotantibus) pertinuerit, idoneis, non hujus fidei testibus, probandum fuit. Audentius inter alios Episcopos subscripsit Concilio Arausicano [r] sub Leone I. Papa. Non aliunde ansa data est conjungendo huic cum Audentio Toletano.

171. Insulsissimè quoq; excogitatum fuit quicquid putidè inculcatur toties de S. Basilii cum Audentio & aliis Hispanię Episcopis per literas consuetudine. Res ita contigit. Occidentales quidam Episcopi per Athanasium in orientem reversum Basilio Magno Cęsareæ Cappadociæ antistiti scripserant. Quorum epistolæ is respondit, Sabino quodam gerulo [s], *Episcopis & fratribus qui sunt in occidente responsionem* inscribens. Ad hos, ut credere pronum est, postea idem Basilius, cum paucis rectæ sententiæ orientalibus Episcopis, infestissima persecutione hostium pacis ac veræ fidei conflictatis, destinavit legationem: qui quidem occidentales tunc nullo schismate dissabantur, sed concordes erant in Arianis impietatibus & hominibus damnandis.

172. Exstant hujus rei indices epistolæ duæ [t]: altera *Meletii* (Antiocheni) *Eusebii* (Samosateni) *Basiliique* ipsius (Cęsareæ Cappadociæ Episcopi) nomine, non jam *occidentalibus*, sed signatè *Italis & Gallis*, seu *coadjutoribus in Italia & Gallia* inscripta, ac per eundem Sabinum, ut videtur, Episcopum, quem coadjutorem [u] aliàs non vocâsset, transmissa. Altera solius Basilii per Dorotheum compresbyterum suum, scilicet Ecclesiæ suę, *Comministris Galliæ & Italiæ Episcopis* directa. Istarum argumentum, enarrare his malorum Iliadem, quæ orientis Ecclesiæ sub improbis Episcopis & potestatibus sęcularibus (Valentis nempe Ariani Imperatoris) uti ex Theodereto lib. 4. cap. 11. & sequentibus constat) patiebantur; deprecari eos, ut apud Imperatorem (Valentinianum, qui partibus occidentis prę̨erat) caussam illorum agerent, saltemque eorum aliqui ad invisendum eas, fratresque sub sævissimæ calamitatis jugo gementes consolandum, iter arriperent.

173. Hujus epistolæ responsum accepit Basilius per eosdem, ut ait, compresbyteros, rursusque per eosdem alias dedit literas [x] ejusdem propositi, ac reiteratæ postulationis, anno proximo. Quinimmo & factæ legationis tertiæ ad eosdem per Petrum quendam exstat mentio & instrumentum in epistola ipsa tunc mandata [y]. Quibus tamen omnibus nec respondisse occidentales, nec ullum eorum in orientem venisse, conquestus fuit idem Basilius

p Lib. 2. *Hist. Franc.* cap. 11.
q In *Paneg. Aviti.* vers. 149.
r Vide in edit. Paris. noviss. tom. 3. col. 1452.
s Exstat inter Basilii & Gregorii Theologi *epistolas* in edit. Paris. *Oper. S. Basilii* ordine 61. cujus tempus Baronius non rectè digessit anno CCCLXXI. n. 31.
t Ibidem *Epist.* 69. & 70. & apud Baron. tom. 4. anno CCCLXXI. n. 15. & 22.
u *Epist.* 61.
x Ibidem *Epistol.* 74. apud Baron. anno CCCLXXI. num. 30. & ann. CCCLXXII. n. 4.
y Ibid. epist. 77. & in *Annalibus Eccles.* anno CCCLXXII. n. 57.

lius quartâ datâ epistolâ [z], quæ *ad occidentales* & ipsa inscribitur. Hujus silentii negatæque ab occidentalibus communicationis caussam legere est apud *Annalium Ecclesiasticorum* auctorem [a]. Nulla tamen in his omnibus epistolis Hispanorum Episcoporum diserta mentio, sed Italorum & Gallorum tantùm; immo idem Basilius ad Meletium Antiochenum scribens [b] de consilio suo mittendi Dorotheum, quem diximus, *Decretum est* (inquit) *ut hic ipse frater noster Dorotheus syndiaconus Romam proficiscatur, & permoveat quosdam ex Italia, ut nos invisant; idque per mare, ut eos effugiant, à quibus possint impediri*. Unde colligitur consolationem & subsidium in calamitate ab iis maximè, dumtaxátve peti, qui proximiores essent, non in extremo ad occidentem orbe positi.

z Prima est viginti *Epistol.* seorsū ab aliis editarum ibidē col. 1031. & apud Baron. anno CCCLXXIII. num. 31.

a Ad ann. CCCLXXII. n. 15. & 24.

b Epist. 57. & apud Baron. anno CCCLXXI. num. 14.

174. Quisnam ergo insufflavit in Juliani aures [c], missas, inter alios occidentis, Audentio Toletano, & Firmino Pampilonensi, atque Idatio Bracarensi Episcopis, Basilii literas; cùm inscriptio in genere concepta sit? Quisnam [d] invisisse Audentium quoque cum aliis Episcopis Basilium? Abruperat historiæ hujus filum æqualibus destitutus monumentis Baronius [e], irrupitque, veluti quæ deerant suppleturus, vacuum locum impudentissimus Pseudo-Julianus. Qui eâdem petulantiâ lectâ ejusdem sanctissimi doctoris Basilii ad conjugem Arinthei prætoris consolatoriâ datâ epistolâ [f], Leocadiæ nomen fœminæ imponens, quo magis Toletanam civem (martyrem novisti Toletanę urbis Leocadiam) ementiretur, Hispanam uxorem Arintheo viro Græco, cujus apud Ammianum [g] mentio frequens, itemque in Theodoreto [h], & Claudiano [i], & fastis consularibus, nam & Consul fuit [k], collocato, non dubitavit. Ex eadem autem hac Basilii epistola constat familiarem sibi habuisse Arintheum, atque in oriente eum obiisse; siquidem excusat corporis imbecillitatem, quòd longioris profectionis motum ferre non valebat, quominus consolationis officium præsens ipse Arinthei relictæ exhiberet. Qui quidem fratris, si talis esset, ejus Audentii, Toletani tunc adhuc Episcopi, sibi tam familiaris, uti jactant nugivenduli nostri, mentionem quin inculcaret in aliquam solatii partem, vix continere se potuisse credendus est.

c In *Chron.* n. 179. & *Adv.* 461.

d *Chron.* n. 181.

e An. CCCLXXIV. num. 34.

f 5. *epistolarum* 21. seorsum editarum.

g Lib. 25. & 26.

h Lib. 4. *Hist.* 29.

i Lib. 1. *in Eutropium* ver. 63.

k Cum Modesto sub Valentiniano.

175. Ejusdem audaciæ, adhuc tamen infelicioris, est annotatio [l] de Euagrio presbytero Audentii, & Artemio Vidarii Lusitani archidiacono, cum aliis Hispaniæ Episcopis, vel per se, vel per nuncios suos, in Aquilejensem Synodum convenientibus. Exstant nempe subscripti huic Synodo, qui interfuerunt, Episcopi Galliarum, Italiæ, & Pannoniæ. Quos inter laudantur legati Afrorum & Gallorum, ita:

Constantius Episcopus Scisciaxiacensis legatus Gallorum.
Justus legatus Gallorum.
Felix legatus Afrorum.
Numidius legatus Afrorum.
Euagrius presbyter & legatus.
Artemius, Almachius, Januarius, Jovinus, Macedonius, Cassianus, Marcellus, Eustachius, Maximus, Chromatius, presbyteri.

l Num. 249. *Synodus sub Audentio Aquilejensis fuit, pro quo interfuit Euagrius presbyter, pro Vidario Lusitano Artemius archidiaconus: cui etiam multi Pontifices Hispaniæ, vel per se, vel per nuncios, interfuerunt.*

176. Summopere afflixit hominem impotenter suarum rerum amantem deesse hîc memoriam Hispanorum Episcoporum: Euagrioque legato, absque notatione ejus, cujus legatus esset, commodum reperto; esto, ait, Euagri, tu legatus Audentii Toletani. Quod impunè ipsi fuisset, nisi duobus Gallorum, duobusque Afrorum æquaturus Hispanorum legatos, Artemium, qui statim sequitur, archidiaconum Bracarensis Episcopi, ejusque legatum fingere voluisset; miser parum advertens Artemium non minus iis qui sequuntur, Episcopum fuisse, ut ex initio gestorum ipsius Concilii, notaque intervenientium ibi Episcoporum constat. Quid autem clarius ex iisdem actis, quàm convocatos fuisse tantùm Episcopos Italiæ viciniores? verba Imperatorum (Gratiani, Valentiniani, & Theodosii) epistolæ in exordio lecta sic habent: *Nam quòd Ambrosius, & vitæ merito, & Dei dignatione conspicuus Episcopus, Mediolanensium civitatis ibi multitudinem* [m] *non opus esse suggerit, ubi veritas non laboraret in pluribus, si locata esset in paucis, seque eorum qui contrà adstarent, assertionibus, & sacerdotes vicinarum ex Italia civitatum satis abundeque sufficere posse suggerit; abstinendum venerabilium virorum fatigatione censuimus: ne quis vel maturo ævo gravis, vel corporali debilitate confectus, vel laudabili paupertate mediocris, insuetas repetat terras* &c. Hæc absentiæ Hispanorum caussa, ad quam si animadvertisset desultorius scurra noster, nilque ultrà doctus quàm tagaces porrigere manus ad inscripta synodalium patrum nomina, ut iis abutatur; (quod perpetuum ei atque ejus collegarum crimen est) Euagrium & Artemium sua gerere munera permisisset, non utique nostris oneràsset.

m *Multitudine*

177. Quis nunc huic homini credere non erubescat exaràsse Audentium alios à commentario illo, quem Gennadius laudat, *De fide adversus omnes hæreticos?* Nempe *in epistolam Jacobi Apostoli?* Ut lapidem etiam Julianus in hunc acervum jaciat scriptæ hujus à Jacobo majori epistolæ, quem inter nos logodædalus noster, nuperæ hujus historiæ fabulosæ primus auctor, veluti inter Romanos Termini Dei aut Victoriæ fatalem statuā, collocare ac figere maximè voluit, tot scriptores id affirmare faciens [n], quot elabi passus est è fœcundissimo illo suo talium abortivorum gremio. De quo agere, quia extra rem & prolixum esset, nunc prætermittimus.

178. *Adversus Bonosum* item *de illibata Deip. Virginis puritate.* Cùm Gennadius scripsisse eum disertè affirmet adversus Photinianos, qui Photiniani jam eo tempore, quo id affirmabat, hoc est juxta finem quinti sęculi, Bonosiaci appellabantur, non autem adversus Bonosum ipsum hæresis auctorum, qui damnatus fuit ex auctoritate Capuani Concilii sub Syricio Papa ab Anycio Thessalonicensi Episcopo. De quo consulendus Baronius [o].

n Dextrum ad ann. XXXVII. §. 6. comment. 1. Helecam in *Addition. ad M. Maximi Chronicon.* n. 25. Liciniani Episcopi epistolam in collectione quadam. Juliani, quam Ramirèzius edidit inter Luitprādi *opera* pag. 531. Julianum *Advers.* 412. pag. 94. *Adv.* 413. 414. pag. 97. *Adv.* 434. 437. 490.

o Tomo 4. ad an. CCCLXXXIX. num. 73.

CA-

CAPUT VI.

De S. DAMASO *Papa. Cujusnam urbis civis fuerit, incertum. Lusitaniam verosimiliùs hunc sibi adscribere, quàm Cataloniam & Matritum. Josephi Mariç Suarezii conjectura de patria Gadibus improbatur. Damasi gesta & laudes. Scripta incerta aliqua.* De *virginitate verò certum. Suarezius laudatur. Damasi epistolæ. Decretalium epistolarum codex bibliothecæ Viennensis. Supposititia est Damasi epistola ad S. Hieronymum. Notatur confusio Concilii Vasensis, seu Vasionensis. Petrus Lambecius laudatur. Aliæ epistolç Damasi nothç. Collectio decretalium epistolarum quàm lubricæ fidei apud plures hodie sit. De Chorepiscopis observantur quçdam in transitu. Repertæ sunt nuper à Luca Holstenio duæ epistolç. Damasi de Lactantio judicium. Pseudo-Juliani in laudanda alia epistola enormis lapsus. Damasi poësis. Quoddam inter ejus carmina Claudiano Alexandrino adjudicari, qui Christianus fuisse dicitur. Epigrammata quçdam latere apud varios scriptores.* De vitis Romanorum Pontificum *librum non esse Damasi Papæ, sed alterius cognominis, aut Anastasii bibliothecarii, aut non unius auctoris. De epistolis Hieronymi ad Damasum & Damasi ad Hieronymum huic libro in quibusdam codicibus affixis. Benedictus Mellinus Christinæ Suëcorum Reginæ amplissimæ à cura bibliothecç laudatur. Damasi operum editiones. Vitç Damasi tres: in quibus aliqui errores. Eudociç, & Eudoxiç plures eo sæculo. Barbaria de Arabia Latinè dictum, & de quavis gente Romanis non subjecta. Falsam inscriptionem de Damasi Hieronymiano monachatu frustra Gregorium Argäizium tueri contendere. Ejusdem Argäizii levitas, & historiç ignorantia.*

179. SIQUIDEM tragœdiam, de qua egimus superiore capite Priscillianæi judicii, non diu post obitum Damasi Papæ Treveris actam novimus; nunc primùm tempus est sanctissimi hujus, nec minus docti, viri, Hispaniarum ac totius Ecclesiæ fulgentissimi sideris, quicquid gestorum ad rem nostram pertinet, stylo ducendi.

180. Ex Hispania DAMASUM fuisse certum est & concessum. Affirmat liber *De vitis Pontificum*, qui Anastasio bibliothecario attribui solet, atque ille alius qui Luitprando, ejusdem argumenti, indeque noviores [p]. Petrus Apostolicæ sedis diaconus in sermone quem in honorem S. Damasi edidit in titulo seu Ecclesia S. Laurentii, contigisse ibi mirabilia referens, quæ martyrine an Pontifici tribuenda forent, ambigebatur: *quos* (inquit) *una patria genuit, una Ecclesia promovit, una basilica colit in terris, unus Deus coronat in cælis*. Apud Baronium ad annum CCCLXXXIV. num. 19. Vixit autem hic Petrus circa annum DCCCL. de quo nos docet idem Baronius ad hunc annum num. 16. & DCCCLXI. n. 57. & DCCCLXXII. num. 4. Si verò idem est cum Petro diacono Casinensi, qui vitam scripsit S. Athanasii Episcopi Neapolitani, ut credit eruditissimus vir & amicus olim noster Josephus Maria Suarezius Ex-episcopus Vasionensis, quócum Romæ de rebus Damasi non semel verba commutabam. Auctor item vitæ ejus MS. qui servatur in codice archivi canonicorum S. Petri [q], *compatriotam* Damasi Laurentium martyrem vocat, nec non & eundem disertè Hispanum, ad finem vergens; si ea portio Vitç [r], in qua Joannis XIX. Papæ, qui post millesimum vixisse dicitur, mentio fit, à superioribus, quæ majorem antiquitatem continere mihi videntur, non sit separanda. Nec Platina, historiæ Pontificiæ auctor, Hispanum negat, etiamsi Magdeburgenses Centuriatores [s] hunc de Romana patria, nescio qua fronte, auctorem laudent.

181. Succedit verò ei, quod certum de gente est; incertum, si quod usquam aliud, de patria urbe. Nam qui Damasum sibi arrogant civem, vel Catalani, vel Castellani, vel item Lusitani sunt. Quorum ultimi constantiore antiquitatis suffragio partes suas tuentur. Ecclesia enim Bracarensis jam olim, uti civem sacri sui territorii, proprio officio colit ac veneratur; adduntque Lusitani, quòd ex Vimaranensi urbe (hodie *Guimaraëns*) provinciæ Interamnensis, de quo ex vetusto Eborensis Ecclesiæ codice doctum, Breviario hujus Ecclesiæ id se inseruisse, Andreas Resendius alicubi ait [t]. Rodericus item d'Acunha in *Hist. Episcoporum Bracarensium* par. 1. cap. 51. duobus vetustissimis Breviariis, Eborensi & Bracarensi, alteroque æquè antiquo Palentinæ Ecclesiç, rem confirmat. Ideo hanc partem olim & nunc sequuntur è nostris exterisque historicis quàm plures [u]. Aliquantulùm tamen resistit, quòd *Guimaraëns* à Wimarano aliquo, homine Gottho, sive is fit Oveti Rex hujus nominis, originem habuisse atque appellationem videatur; nisi subrogatum sit hoc recentius veteri nomini. Nam & *Citaniç*, cujusdam oppidi hodie diruti vestigia non longè à *Guimaraëns* superesse, Bernardus Bracarensis Benedictinus hac de re alicubi agens scriptum nobis reliquit [x], unde patriâ Damasum fuisse suspicatur. Atque inde forsan originem habuit, quòd idem Egitanensis ab Onuphrio audiat (*Egedita* vetus oppidum Lusitaniæ, ubi nunc *Idañez* est) quomodo in editione ejus operis *De Romanis Pontificibus* Veneta anni MDLVII. legitur [y]. Nam aliis editionibus aliter [z] dicere, nescio cujusnam operâ, impositum fuit.

182. Lusitanis hanc persuasionem Catalani remittunt, quippe qui olim jam sibi persuaserunt Damasum Cataloniæ civem fuisse; in eo tamen inter se dissidentes, quòd vel Tarraconensem [a] affirmant, vel Arguelagensem [b] (*Argelaguès*) ex Bisuldunensis territorii, atque Empuritanæ provinciæ oppido. Id quod & Barcinonensis Breviarii pervetusti lectiones [c] confirmant, & fixa omnium animis, ab antiquoque imbibita traditio de cruce bibrachia, ex vivificæ Salvatoris crucis fragmine formata, penes Ecclesiam S. Mariæ Bisuldunensis, tanquam dono Damasi patriæ suæ

p Godefridus Viterbiensis in *Chron.* Petrarca in *Chron.* vulgari. S. Antoninus par. 2. tit. 5. cap. 2. Platina in *Damaso*. Jacobus Philip. Bergom. *supplem. Chron.* Sabellicus *Enneade 7.* lib. 8. Volaterranus lib. 22. *Comm. urbanorum*. Trithemius *De script. Eccles.* Crinitus *De Poëtis*. Gesnerus, & Hispani omnes. Joann. Ægidius Zamorensis *De præconiis Hisp.* MS. tractat. 3. auctor *Valerii Historiarum* vulgari lingua Hispana lib. 8. tit. 6. cap. 5.

q Editæ cum operibus S. Damasi Romæ MDCXXXVIII. pag. 47. & 60.

r A verbis illis: *Fuit autem B. Damasus.* & pag. 60.

s Cent. 4. cap. 10. col. 747. dum de Damaso loquuntur.

t Epist. ad Quevedum *Hisp. illustratæ* vol. 2.

u Quos collegit Tamajus in *Mart. Hisp.* 11. Decembris ac præter hos Gaspar Barreiros in *Itinerario* suo, sive *Chorographia*, fol. 55. Angelus Rocha *De Biblioth. Vatic.* Lud. Jac. à S. Carolo in *Pontif. Bibliotheca*. Scotus in *Bibliotheca Hisp.*

x In edito opusculo quod laudat & examinat Gaspar Statius, dicto *Varias antiguedades de Portugal.* cap. 16.

y Hanc sequutus est Joan. Bapt. de Cavalleriis in *Imaginibus Pontificum Rom.*

z Quædam editiones habent: *Lusitanus Vimaranensis*. quædam *Lusitanus* tantùm.

a Beuter par. 1. *Hist.* cap. 25.

b Hieron. Pujades lib. 5. cap. 14. laudato Ant. Geraldino. Ant. Vincentius Domenec De Sanctis Catalon. 11. Maji. Canales *Hist. de la Iglesia de Urgel.* cap. 13.

c Quæ sic habent: *Damasus Papa natione Hispanus ex agro Emporitano Citerioris Hispaniæ.* &c. apud Pujades d. cap. 14.

ſuæ olim facto, magno quidem pretio habita [d]. Acceſſitque huc manibus pedibuſque Hauberti Hiſpalenſis heſternus auctor, utpote non longè à Catalonia natus, hac ſuppoſititia nota [e]: *Damaſus presbyter Argelariæ natus circa Gerundam civitatem, ſuccedit in ſede Apoſtolica Liberio.*

d Domenec in *Hiſt. SS. Catalon.* III. Maji pag. 41.

e In *Chron.* ad ann. CCCLXVII.

183. Tandem Damaſum ſibi vendicant Matritenſes, iiſque ut morem gerant alii [f] non parvo numero, quaſi religione quadam ducti, ne curiæ regiæ hic per eos decedat honor. Fundus rei eſt Lucius Marinæus Siculus, qui etiam perhiberi hoc à multis, nullo quidem laudato, alicubi [g] ſcriptum voluit, non eo loco [h], ubi de Damaſo inter viros Hiſpaniæ illuſtres egit. ibi enim, *Damaſus verò Papa natione Hiſpanus patre Antonio genitus*, tantùm habet. Atqui hujus hominis qualis ſit in antiquis rebus auctoritas, Andreas Matamorus non diſſimulat de eadem re agens. *Damaſus* (ait in *Apologetico* [i]) *Matritenſis. Si qua tamen fides Lucio Siculo citra pudorem debetur, qui ex Mantua Carpetanum appellat*. Sic loquebantur ſuperioris ſæculi noſtri homines, quos nondum faſcinaverat ſubſequens exeunte eo ſuppoſititia Dextri & aliorum hiſtoria. Cujus Dextri formatori Toletano vix potuit non cum vicinis Matritenſibus convenire.

f Apud Tamajum ubi ſuprà. Quintana-Dueñas *Santos de Toledo* pag. 368. Ægid. Gózalez *Grondezas de Madrid* cap. 7.

g Lib. 2. *de Rebus Hiſp.* pag. 309. *Hiſp. illuſt.* tomo 1.

h Lib. 6. qui *De viris doctrinâ illuſtribus* eſt in editione principe anni MDIX. aut circiter: qui liber deeſt in edit. hujus operis, in *Hiſp. illuſtrata.*

i *Hiſp. illuſtratæ* tom. 2.

184. Clavus ergo fixus fuit ſtatuminandæ huic opinioni, judicio eorum qui ſomniis hujuſmodi credunt verè trabalis, his Pſeudo-Dexter verbis [k]: *Liberio ſuccedit Damaſus ex Mantua Carpetanorum*. Quantumvis addiderit (gloſſam credit Bivarius) ut in principe, & in Roderici Cari editionibus legitur: *Alii faciunt ex Igeditania Luſitanum, alii Tarraconenſem*. Quomodo ſcriptum ab auctore, perperam ſimulante vetuſtatem, in dubium mihi eſt; quaſi à coævo ſcriptore Dextro ignorari potuerit vera Damaſi patria. Luitprandus ſimiliter verba dat credulis [l], dum de portis Toletanæ urbis tutelarium ejus Sanctorum imaginibus ab Wamba Rege ornatis, atque inter eas una SS. Damaſi & Melchiadis Mantuæ Carpetanorum civium Maximorum Pontificum. Quaſi de Melchiade Hiſpano ſententia non mera fabula ſit, aliàs refellenda. Saguntinum demum vocâſſe Damaſum in oratione [m] ad Alexandrum Papam VI. die XXIII. Novemb. MCDXCII. D. Bernardinus S.R.E. Cardinalis Carvajalius fertur, neſcio unde doctus, ut tranſverſos ageret Valentini regni cives, qui & ipſi jam de Damaſi patria litem ceteris competentibus movent [n]. Nec diſſimulabo in gratiam viri perchari atque humaniſſimi, ſimul ac doctiſſimi, Joſephi Mariæ Suarezii nuper laudati, ſuſpicari eum, ſed ſuſpicari tantùm, poſſe Damaſum nos tribuere Gadibus in Bætica. Nempe, cùm Eutychius M. Gaditanus in eodem ſepulchro cum Damaſo conditus noſtro ævo ſit repertus, affirmante Franciſco Maria Florentino ad vetuſtum Martyrologium die 11. Dec. à vero non abludere credit, voluiſſe Damaſum contumulatum ſeſe civi ſuo martyri, ab ultimis Gadibus exportari juſſo. Divinabat idem Suarezius, nonniſi domeſtica celebrâſſe Damaſum, cùm in *carmine* de ſacræ ædis S. Laurentii, quæ in Damaſo audit, fundatione (apud Baronium anno CCCLXXXIV. num. 22.) ita cecinit:

Attica, Felicis Magni clariſſima conjux,
Sumptibus hoc propriis ędificavit opus.

Parenteſque ſuos his laudatos, quaſi Attica fuerit mater, Antonius autem, cognomento *Felix Magnus*, pater. Has tamen ei conjecturas non facilè approbavimus. Nec veroſimile eſt eo tempore quo Damaſus Eccleſiam regebat ſenex, ædeſque iſta ædificabatur, ejus adhuc in vivis parentes, aut ſaltem matrem, fuiſſe. Nec item Eutychio atque eidem Damaſo commune ſepulchrum quicquam patriæ hujus Gaditanæ confert. Huic enim martyri, Gadium vulgò credito, Damaſi corpus quiſnam conjunxerit ignoratur. Juſſiſſe enim eum ita poſt obitum ſuum fieri, parum convenit humilitati quam profeſſus fuit, nolens ſe induci ſepeliendum eò loci quò Sanctorum plura corpora invexerat.

Hac, fateor, Damaſus volui mea condere membra;
Sed cineres timui ſanctos vexare piorum.

Apud Baronium reperies an. CCCLXXXIV. n. 31. Alterius ergo hæc fuerit cura utrumq; eodem ſepulchro claudendi, qui neutiquam ad martyris, Damaſique communem patriam aciem directam habuit mentis. Nec magis ſolicitudo, quâ fertur fuiſſe Damaſus, Eutychium ab Hiſpania Romam tranferendi, ſepulturam epitaphio adornandi, & in Eccleſia Laurentio martyri à ſe dicata ſepeliendi, quicquam cui fidere debeamus, continet. Carmen iſtud ſepulchrale de Eutychio, (apud eundem Baronium laudati anni num. 21.) nihil de ejus patria: quam non utique reticere decuit civem. Nec unus fuit Eutychius à Damaſo laudatus martyr, ſed plures, de quibus carmina exſtant. Satis ſuperque igitur concedimus conjecturæ de tumulatione utriuſque in eadem Eccleſia, Hiſpanum utrumque affirmantes, de quo nullus dubitat, cùm in Hiſpania celebrari Eutychium eo die XI. Decembris, antiqui omnes, nec minus antiquiſſimum à Florentino publicatum Martyrologium, ejuſque geſta legi, prodant. Qui has tres aut quatuor opiniones conciliare ſatagunt [o], conſule ſis: nam nos ad alia.

k In *Chron.* ad ann. CCCLXVI. num. 3.

l In *Chron.* ad ann. DCLXXVI.

m Editam audio à Joanne Bancardo magiſtro cæremoniarum Alex. VI. in *Dietario*, ſeu diario hujus Pontificis.

n Gaſpar Eſcolan. *Hiſt. Valent.*

o Bivar. *ad Dextrum* ubi ſuprà. Tamajus ubi ſuprà.

185. Electus Damaſus (*Juſtiniani* cognomentum ei à nonnemine [p] tributum, unde gentium ſit ignoramus) in ſucceſſorem Liberii, non ſine cujuſdam Urſicini diaconi contrà nitentis oppoſitione, ſequutiſque hinc turbis, quarum Ammianus Marcellinus meminit [q], in Romana urbe maxima virtute [r] per totos XVII. annos, duos menſes, & XXVI. dies Pontificatum geſſit maximum, ab anno ſcilicet CCCLXVII. uſq; ad CCCLXXXIV. damnatis in Concilio non uno Romano Urſacio & Valente, Auxentio Mediolanenſi Epiſcopo, & Apollinariſtis, Arianæ fæcis reliquiis, necnon Macedonii adverſus Spiritum ſanctum blaſphemiis in Concilio Conſtantinopolitano Epiſcoporum orientis, aliiſque pluribus egregiè & utiliter in Eccleſia geſtis rebus, ad poſteritatis omnem memoriam, exem-

p Franc. Carrieres in *Chron. Pontificum*.

q Lib. 27.

r Vide notas Binii in Damaſi vitam.

emplumque successorum clarissimus, necnon & miraculis post mortem inclytus, *egregius vir & eruditus in scripturis, virgo*, (ut verbis laudem Hieronymi [f],) *& virginis Ecclesiæ Doctor*, idem judicio Synodi Constantinopolitanæ [t] sub Agathone Papa coactæ, Ὁ ἀδάμας τῆς πίστεως. *Fidei adamas*. Atque item Chalcedonensis Oecumenicæ [u]: Τὸ τῆς Ῥώμης πρὸς δικαιοσύνην καλλώπισμα. *Romanę urbis decus ad justitiam*. Theodoreti quoque elogio [x]: ὁ πανεύφημος, *omni laude dignissimus*. Innumeri sunt qui laudant, veteres & noviores, quos ad alia properantes nunc prætermittimus, videndos apud Pontificiæ historiæ illustratores [y].

186. Exstat quidem *vita Damasi* ex libro Anastasii, atque item è libro Luitprandi *De vitis Pontificum*. Præter has, tres aliæ vitæ & gestorum ejus relationes ex antiquissimis codicibus Romæ exstantibus editæ sunt in prolegomenis ejusdem sancti Pontificis operum Romanæ editionis à Martio Milesio Sarazanio procuratæ. Necnon & Andreas Blancus Genuensis Jesuita metricè idem argumentum tractavit, quod inter poëmata ejus legitur [z]. In collectione Holsteniana veterum aliquot Ecclesiæ monumentorum [a] legitur *Diagramma* quoddam *chrono-tacticum* annorum omnium & gestorum Pontificatûs Damasi: quod consulet is, cui pretium operæ fuerit. Quod autem ad Bibliothecæ attinet propositum, elucubravit noster plurima opera, sive prossa oratione, sive rhythmica: nam & *elegans in versibus componendis* à Hieronymo [b], & *Papa elegantissimus* ab Adriano I. successore [c], & *εἰς ἐποποιΐαν εὐφυὴς in re poëtica promptus*, apud Suïdam [d], audit. Soluto quidem sermone, ut existimo, scripta hæc ei tribuuntur.

187. *De Fide contra hæreticos*, à Trithemio [e] addito initio operis: *Quoniam post Nicænum Concilium &c.* Sed quominus fidem Trithemio, duorum ab hinc sæculorum scriptori, habeam, silentium facit Hieronymi; quem talis argumenti liber latere non potuit, post Damasi obitum *De scriptoribus Ecclesiasticis* elucubrantem, immo & cæterorum omnium qui ante Trithemium de eo scripsere. Quod ipsum censemus de eo qui inscribitur

188. *De Trinitate* libellus. Non enim temerè credendum est Antoniis Verderio & Possevino (si verè id quod *Bibliothecæ Pontificiæ* auctor eis attribuit hi dixere: nam Possevini *Apparatum* nihil de isto continere libello certus sum) affirmantibus exstare Constantinopoli manu exaratum. Quod autem jure illi adjudicant,

189. *De virginitate* opus est. Cùm ejus meminerit Hieronymus ad Eustochium scribens [f]. *De virginitate libellos legas Papę Damasi versu prosaque compositos*. In quibus maxima facta est jactura; cùm neque vir is egregius quem nuper laudavimus, Josephus Maria Suarezius, Vasionensis olim Episcopus, nunc ad Sancti Petri in Vaticano basilicam Caroli S.R.E. Cardinalis Barberini vicarius, eruditionis & urbanitatis flos, ac noster in paucis amicus, fidem suam, dum viveret, liberaverit,

f In Apolog. pro libris suis adv. Jovinianũ ad Pammachium.
t In *sermon. prosphon.* post 18. sess. tom 5. pag. 272. Binianæ Paris. edit. seu tom. 6. pag. 1049. ult. Paris. edit. Labbeanę.
u In *Allocutione ad Marcianum Imp.* tom. 3. pag. 468. Binianæ Paris. edit. seu tomo 4. pag 825. ult. edit. Parisiensis Labbeanæ.
x Lib. 5. *Hist. Eccles.* cap. 2.
y Præcipuè Ludovic. Jacob. à S. Carolo in *Bibliothec. Pontificia*.
z Mediolani excusa MDCXXXV. apud Guilielmum Ghisulphum pag. 298.
a Pag. 298.
b *De script. Eccles.* cap. 103.
c *Ep. ad Carolum Imper. pro Conc. II. Nicæno.*
d In Δάμασος.
e *De script. Eccles.*
f Tom. 4.

anno MDCLXXVIII. sublatus nobis & Musis Romæ; Leone Allatio [g], & Ludovico Jacobo à S. Carolo [h] referentibus, olim obligatam *De virginitate* hos libros in publicum edendi. Haberemus quod ęquare possemus pulcherrimis Basilii, Gregorii Nysseni, Hieronymi, Fulgentii, Adhelmi, aliorumque hujus propositi commentariis.

190. *Enarrationes* Damasi *in* XVI. *Prophetas* laudavere (undenam ?) Centuriatores Magdeburgenses cent. 4. cap. 10. in Damaso [i].

191. *Epistolæ* quoque ei tribuuntur. Ac septem quidem in Conciliorum antiquis collectionibus: aliæ etiam in Parisiensi postrema inscriptæ hujus leguntur nomine. Harum duas Theodoretus *historiæ* suæ *Ecclesiasticæ* inseruit. Aliæ cum Hieronymo amœbææ, inter sancti doctoris opera exstant. De singulis breviter. Planè in antiquis, quas dixi, collectionibus

192. Prima est *ad Paullinum Antiochenum Episcopum*, non Thessalonicensem, uti ad marginem annotabatur ante Binianã editionem. Hujus meminit epistolæ *Prosphoneticus sermo* Chalcedonensis Concilii ad Marcianum Imperatorem [k]. De Vitali est Apollinarista hæretico, qui tamen sese Damaso dolosè subjecerat. Baronium consule ad annum CCCLXXIII. n. 5. & Biniũ in Notis ad hanc epistolam. Quam quidem hactenus decurtatam & majori ex parte mutilam editam fuisse docuit nos *Collectio* Romana *veterum aliquot hist. Ecclesiast. monumentorum*, à clariss. viro Luca Holstenio dum viveret adornata, & post ejus mortem Romæ anno MDCLXII. typis excusa. Quæ quidem integram epistolam inter alia continet [l]. Hæc prima est epistolarum decretalium quas continet bibliothecæ Cæsareæ Viennensis chartaceus admirandæ vetustatis codex Gothicis characteribus exaratus, quem mirè laudat Petrus Lambecius lib. 2. *Comm. de bibliotheca Cæsarea* cap. 8. pag. 932. Cumque ultima earum epistolarum illa sit, quam ad Reccaredum Gotthorum Regem Gregorius Magnus dedit; nonnisi hujus sancti Pontificis tempore videtur liber scriptus. Unde & argumentum fit adversus eas quæ superiorum Pontificum nomine sese dudum venditant.

193. Secunda *ad Episcopos orientis*. Ea est quam Theodoretus intexuit lib. 5. cap. 10. agitque de Timothei Apollinaris discipuli damnatione. Habetur autem è Græco Theodoreti tantùm, cujus interpretationem Christophorsonus dedit, Baroniusque Annalibus inseruit ad eundem ann. CCCLXXV. num. 6. Nisi ea concepta fuerit Græcè ab auctore, quod magis credimus.

194. Tertia *ad Hieronymum presbyterum*. Ad quam responsum Hieronymi subjectum legimus. Suppositìtia hæc merces est, agnoscente Baronio ipso [m]; cui recentiores consentiunt omnes, viri etiam eruditissimi [n]. Damaso quæ tribuitur corruptissima est, ac ferè nullius sensus, nec responsio ei cohæret Hieronymi. Ineptè Pseudo-Damasus de LXX. virorum Græca versione loquens, duodecim eorum

g In *Apibus Urbanis*.
h In *Biblioth. Pontificia*.
i Col. 748.
k Tom. 3. Binianę edition. pag. 468. & in operibus Clementis Papę I.
l Pag. 181.
m Tomo 3. anno CCCXXV. CLXXV.
n Binius in Notis ad hanc epist. Joannes Card. Bona *Divinæ Psalmodiæ* cap. 16. §. 6. num. 2. Antonius Bellote in *observ. ad Ritus Eccles. Laudunensis* pag. 374. nu. 8. ne dicam dè heterodoxo Blõdello paullò post nominando. Bellarminus *De Missa* lib. 2. cap. 16.

eorum propriis vocat nominibus, quæ nec in Ariſteæ libello [o] ſunt. Supponit idem rudi-tatem omnino inveriſimilem occidentalis Ec-cleſiæ in ſacris officiis celebrandis. At Hier-onymus, & ipſe hypobolimæus, falsò aſſu-mit nondum in ejuſdem occidentalis Eccle-ſiæ ritibus eſſe hymnum *Gloria Patri, & Fi-lio, & Spiritui ſancto*, quem *Glorificationis* vocabant veteres; cùm Damaſum precetur, ut ſecundum orientis morem adjungi eum præcipiat omnibus horis à pſallentibus in oc-cidente: conſtet verò ex Caſſiani teſtimo-nio [p] id moris in oriente preter Ægyptum ac Thebaïdem minimè fuiſſe: ejus inquam Caſſiani, qui longo tempore commoratum ſeſe [q] ait in Paleſtina quoque, ubi ſcribebat Hieronymus. Quare aut falſum Caſſianus di-xerit, aut Hieronymi hęc non eſt epiſtola.

195. Unde obſervo, nec hujus ſęculi eſſe, ut ſupponitur, conſtitutionem hanc Vaſenſis, ſeu Vaſionenſis Concilii I. ſub Julio Papa paullò poſt Nicęnum habiti: *Et quia non ſo-lùm in ſede Apoſtolica*, (Romę) *ſed etiam per to-tum orientem, & totam Africam, vel Italiam, propter hæreticorum aſtutiam, quâ Dei Fi-lium non ſemper cum Patre fuiſſe, ſed à tem-pore fuiſſe blaſphemant, in omnibus clauſulis* (Caſſianus negavit uſum in clauſula Pſal-mi) *poſt* Gloria Patri, &c. Sicut erat in principio &c. *dicitur; etiam & nos in univerſis Eccleſiis noſtris hoc ita dicendum eſſe decrevi-mus*. Fatetur utique Binius, ſe huic primo Vaſenſi Concilio applicâſſe iſtud, & alia duo capita, quę permiſta cum aliis ſub inſcriptio-ne Vaſenſis Concilii (fuere autem omnino tria, & quidem duo poſteriora iſto, de quo agimus) & confuſa reperit in aliis editionibus, Baronii hac in adjudicatione ſententiam ſe-quutum, qui ita de hoc cenſuit [r] capite. Qua-re transferendum in aliquod ex duobus aliis ejuſdem loci Conciliis, ejus nempe temporis, quo hic uſus jam obtinuiſſet, exiſtimamus. Quicquid autem ſit de his epiſtolis, adeò anti-qua eſt perſuaſio germanas eorum auctorum eſſe, ut in MS. codice bibliothecę Cęrareę Vien-nenſis, qui Caroli Magni tempore ſcriptus fuit, eędem Damaſo & Hieronymo inſcriptę legantur. Notat Petrus Lambecius, ſtrenuus ejuſdem bibliothecę ac totius eruditionis illu-ſtrator, lib. II. *De bibliotheca Cæſarea* [s]. Sequi-tur in eodem codice, ut Lambecius ipſe docet, amœbęum, ſive alternè dictum, carmen de Da-vide & Damaſo & Hieronymo, non parum corruptum, nec antea editum.

196. Quarta *ad Stephanum & ad Conci-lia Africæ*. Reſponſiva ad ejuſdem *Stephani* (uti legitur) *Archiepiſcopi, & trium Conciliorum Africæ ad Damaſum de privilegiis Romanæ ſe-dis epiſtolam*. Suppoſititię quoque iſtę ſunt, & tanquam Iſidori Mercatoris merces, à viris ęquiſſimi etiam adverſus inveteratas perſua-ſiones judicii damnatę. Lacinias recentiorum iis monumentorum, quibus conſutę olim fuere, jam is collegit [t], quem ſolicitavit induſtria ſua, & ſtudium pervicax ad examinandum hunc diu exiſtimatum Eccleſię theſaurum, re autem vera id prorſus, quod homines [u] etiam noſtrarum partium doctiſſimi opportu-

[o] *De LXX. Legis Heb. interpretib.* Baſil. MDXXXVI. & in *Biblioth. PP.*

[p] *De inſtit. Cœnob.* lib. 2. cap. 8.

[q] Prolog. ejuſd. operis.

[r] Tomo 5. ad ann. CCCXLII. 3.

[s] Pag. 283.

[t] David. Blondellus in *Pſeudo-Iſidoro* pag. 518. & ſeqq.

[u] Hincmarus Remenſis Epiſcop. lib. 55. *Capitum*, cap. 12.

nè admoniti cenſuere. Tota certè hęc Da-maſi epiſtola merces, cento eſt hinc inde ſuffu-ratis verbis aliarum Pontificalium epiſtola-rum ſive ſermonum conſtans, pręcipueque Martini I. in Lateranenſi Concilio anno DCXLII. Romę celebrato, de quo ad ocula-rem experientiam, locorumque inter ſe col-lationem provocare lector potes. Concurrit falſa Conſulum nota fini affixa, Flavii ſcilicet & Stiliconis, qui Coſſ. fuere anno CD. aut circiter, quatuordecim ferè poſt Damaſi obi-tum. Nec repugnat quòd laudetur epiſtola hęc ab auctore *De Pontificum Romanorum vitis*, qui Luitprandus audire ſolet. Inde enim col-ligere licet ſcriptum opus iſtud poſt publica-tam hanc Iſidori collectionem, quâ non mo-do hic auctor *Pontificiæ hiſtoriæ*, ſed & ipſi ſummi Pontifices ſępè uſi ſunt, quemadmodū & Gratianum in ſua decretorum ſylloge.

197. Quinta *De Chorepiſcopis, & qui iidem ſunt, aut ſi aliquid ſint, aut nihil, & de vana ſuperſtitione eorum vitanda. Proſpero Numidiæ, Leoni, Reparato, &c.* Meminit etiam hujus memoratus auctor *De vitis Pontificum*. Iiſdem urgetur hæc ac ſuperior *vōθείας* argu-mentis. Ex eadem enim illa Iſidori Mercato-ris collectione eſt cum cæteris epiſtolis à Cle-mente uſque ad Syricium Damaſi ſucceſſo-rem: apparentque in iſta Damaſi aliarum fragmenta notata jam & obſervata, ex qui-bus conſuta omnino videtur. Præterea & aliis. Directa dicitur ad Africæ Epiſcopos, in cujus Eccleſiarum monumentis nuſquam le-gitur Chorepiſcoporum mentio aut uſus. In-ſtitutionem Chorepiſcoporum vocat *impro-bam*, & *nimis pravam*, quos paucis interpoſi-tis verbis Apoſtolorum tempore neceſſario pauperum curę miniſterio diſtrictos fuiſſe con-fitetur: quod nec verum eſt. nulla enim tam altæ originis veſtigia ſuperſunt. *Iniquam & pravam*, inquam, vocat eorum inſtitutionem, quos Concilia, Neo-cæſareenſe can. XIII. An-tiochenum can. X. Ancyranum can. XIII. ante Damaſum, Baſiliuſque epiſt. CLXXXI. & alia poſt Damaſum, Concilia agnoſcunt, nec im-probant, ſed intra limites ſui muneris tantùm coërcent. Item *audivimus* (ait) *eos jam eſſe prohibitos*. Et poſtea affirmanter inquit, ex-tinctos eſſe *à prædeceſſoribus ſuis, & à reliquis totius orbis Epiſcopis*. Quod utique falſum eſt, cùm inferiora tempora Eccleſię hoc idem Chorepiſcoporum munus agnoverint, nec damnaverint. Id quod ex Epheſino, Chal-cedonenſi, Regienſi in Gallia, & aliis, atque item Leonis I. epiſtola (ſi ejus eſt, quod non credit Morinus [x]) conſtat; nullaque vel in tam multis Pontificum Damaſi prædeceſſo-rum (quod præſeferunt) epiſtolis, hujus prohi-bitionis aut extinctionis vola aut veſtigium.

198. Fallit quoque Conſulum nota, quo-rum tempore ſcripta fuiſſe dicitur, Theodo-ſii ſcilicet cum Livio. Theodoſius enim vi-vente Damaſo ſemel fuit Conſul, ſed cum Gratiano Imperatore anno CCCLXXX. Plura ſi cupis, Joannem Morinum conſule *De ſacris ordinationibus* parte 3. exercitatio-ne 4. cap. I. Cui in re conſentiunt, epiſtolam Damaſo abjudicantes, viri undique doctiſſimis, Nico-

23. 25. 36. Nicolaus de Cuſa Cardin. *De concordia Catholica* lib. 3. cap. 2. Driedo *De dogmat. & ſcript. Eccleſ.* lib. 1. cap. 2. part. 3. Elpencæus *De continentia* lib. 1. cap. 6. Henricus Kaltheiſen in tract. *An Imper. ſit unquam à Rom. ad Græcos tranſlatum.* Anton. Auguſtinus, Bellarminus, Baronius, alii, à Blondello adducti in *prolegomenon* dicti operis cap. 19. Præter hos qui ſuſpectas ac dubię fidei credidere, apertè refutant eruditi omnes noſtri temporis. Joannes Card. Bona *Rerum Liturg.* lib. 1. cap. 3. nu. 1. Pet. Marca *De conc. ſacerd. & Imp.* lib. 3. cap. 5. & *De primatu Lugdun.* §. 8. Labbeus in ultima edit. Concil. Pariſ. ad marginem hujus epiſt. Bellarminus nullam ex his epiſtolis auctoribus ſuis tribuit in libello *De ſcriptoribus*. Chriſtianus Lupus, vir doctiſſimus, Auguſtinianus, in *Synodorum decretis, & canonibus*, & ad ea *notis* par. 4. in *Dictati Gregorii VII.* canonis 3. ſcholio p. 362. & ad 7. Concil. Rom. pag. 524. & par. 3. diſſert. 1. proœmial. *De Latini cleri continentia* pag. 59. & par. 1. ad can. 9. Cōcilii Chalcedonen. pag. 549. Stephanus Baluzius in *præf.* §. 4. ad Reginonem *De Eccleſiaſt. diſciplinis*. Henricus de Noris, eruditione Eccleſiaſtica vir præſtans, defęcatoque judicio, *hiſt. Pelagianæ* lib. 2. cap. 24. Joannes Fileſacus non obſcurè ſequitur eos qui damnant in *De ſacra Epiſcop. auctoritate* commentar. cap. 9. fol. 89.

[x] Paullò pòſt citandus.

Nicolaus Coeffeteaut *pro sacra Ecclesiæ monarchia* decertans [y], Christianus Lupus [z] egregius Conciliorum illustrator, qui tamen *antiquam & doctam* alicubi appellat [a], Stephanus Baluzius [b], de Chorepiscoporum origine ac munere præter superiores agunt, Damasum epistolæ auctorem credentes, quamplures alii eruditione præstantes viri [c].

y Adversus Rempublicam M.Ant. de Dominis lib. 2. c. 9. num. 19. & lib. 3. cap. 1. du. 16.

z Parte 5. *Scholior & notar. ad Cilia. scilicet Conc. Rom. VII. sub Gregor. VII.* pag. 524.

a Tomo 2. ad Concil. VIII. Generale Can. XXIV. pagin. 1365.

b 11. *Notis ad Gratiani.* cap. *Quamvis* 68. dist. pag. 469. unà cum Ant. Aug. *De emendatione Gratiani* à se edito opere.

c Sebast. Cæsar. *De Ecclesiastica Hierarchia.* 2. part. disput. 9. Joann. Dartis *ad distinct.* 68. & *De Benefic.* sect. 1. cap. 3. fol. 17. Hallier *In def. Eccles. Hierarchiæ* lib. 4. cap. 5. pagin. 573. Cabassutius in *Not. Conciliorum* ad Conc. Ancyranum pag. 31.

199. Sexta *Damasi & Episcoporum qui ad eum in Romanam urbem ex Italia & Gallia convenerant, fratribus in Illyrico constitutis Episcopis* nuncupata, synodica epistola est Romani Concilii anno CCCLXIX. coacti. Quam intexuerunt historiis suis Theodoretus lib. 2. cap. 22. & Sozomenus lib. 6. cap. 22. Hujus Latinus textus, ut credimus, nisi interpretatio sit è Græco, ab hucusque editis diversissima, nec *ad Illyricos*, sed *ad orientis Episcopos catholicos* directa, inter alia veteris Ecclesiæ cimelia prodiit in *Collectione* jam superiùs laudata *veterum aliquot historiæ Ecclesiasticæ monumentorum*, cui navavit operam Lucas Holstenius, cum subjectis seu simul missis Symbolo & aliis actis Synodi jam dictæ Romanæ: nisi duæ sunt epistolæ, altera ad Illyricos, altera ad orientis Episcopos, paullùm, uti ejusdem omnino argumenti, non sententiâ, sed verbis variantes. In Græcis historiis deest Consulum mentio, sub quibus datæ literæ, qui in Conciliorum editionibus Syricius & Ardaburis appellantur. Quæ nihili additio epistolæ fidem labefactare non debet. Ardabures cum Hierio Consul fuit non ante annum CDXXVII. tamdiu post Damasi obitum.

200. Septima *Damasi ad Episcopos Italiæ.* Cum supposititiæ nota hæc etiam edita fuit Parisiis in magna Conciliorum editione à Philippo Labbeo & Gabriele Cossartio. Videturque tota ferè ex Leonis I. epist. 47. Martini I. & Adriani I. verbis composita. Fingitur autem data ipsa iisdem, quibus superior, commentitiis Consulibus. Luitprando tributus liber *De vitis Romanorum Pontificum* hujus quoque meminit: & ex ultima ejus parte confectum est caput 3. quæstionis 2. causæ 5. in Decreto Gratiani. Edita hæc etiam legitur inter Clementis Romani opera. Hucusque de Damasi epistolis in Conciliorum collectione edi consuetis. Sed sunt & aliæ partim amissæ, partim superstites, nec omnes tamen hæ germanæ.

201. Deperdita est epistola synodica ex quodam Concilio Romæ habito, cujus D. Athanasius ad Episcopos Africanos scribens mentionem habet: quam quidem à superiori ad Illyricianos data diversam esse rectè vidit Baronius [d].

d Tomo 4. ad ann. CCCLXIX. num. 34.

202. Epistolas alias ad diversos, è quibus favisse Damasum Gregorio Nazianzeno in controversia cum Maximo Cynico, Constantinopoli ordinato subdolè Episcopo, apparet, Nicolaus I. in epistola ad Michaëlem Imperatorem laudat. *Denique* (ait) *ut ex his paucos commemoremus, nonne Maximus, postquam multum à Damaso Papa (sicut ejus ad diversos epistolæ indicant) laboratum est, Constantinopoli pulsus est?* Conqueritur quidem jure Cardinalis Baronius [e] excidisse has epistolas. Fruimur tamen jam nos unâ aut alterâ, Lucæ Holstenii beneficio. In collectione enim sæpiùs à nobis laudata [f] legitur missa quædam *ad Acolium, Eurydicum, Severum, Uranium, Philippum, & Joannem,* quæ incipit: *Decursis literis.*

e Tomo 4. ad an. CCCLXXX. num. 5.

f Pag. 57.

203. Alteraque seorsum [g] ad eundem Acolium. Hic fuit Episcopus Thessalonicensis, à quo Theodosius fuit baptizatus, vir sanctitate & miraculis clarus, de quo videndus Socrates lib. 5. cap. 6. S. Ambrosius epist. 39. Quæ duæ recitatæ sunt in Romana Synodo sub Bonifacio Papa II. post consulatum Lampadii & Orestis, an. scilicet DXXXI. habita, edita quidem ea integra cum omnibus actis ab eodem Holstenio [h]. Maximus hic à Synodo Constantinopolitana fuit depositus anno CCCLXXXI. Historiam exponit Baronius [i].

g Pag. 42.

h Dicta collectione pag. 1.

i Dicto tomo 4. ad annum CCCLXXIX. num. 24. & ad ann. CCCLXXX. num. 4. & seqq.

204. Inter S. Hieronymi opera nonnullæ etiam editæ fuere *Damasi ad Hieronymum, & Hieronymi ad Damasum.* Secundo nempe volumine, *Hieronymi ad Damasum de hypostasibus Arianorum* duplex, quâ eum consulit de sententia in hac re tenenda. Tertio autem, *in quatuor Evangelia præfatio ad Damasum. Damasi quæstiones tres veteris legis. Hieronymi* ad eas *Responsio. Hieronymi expositio primæ visionis Isaiæ ad Damasum. de Seraphim & calculo ardenti* ad eundem. *Damasi quæstio de Osanna.* Hieronymi *Responsio.* Ejusdem *De frugi & luxurioso filio* ad eundem. Item *Interpretatio quarundam Homiliarum Origenis,* eidem directa Damaso. Quarto, *duæ Symboli explanationes* ad eundem. *Epistola ad Hieronymum,* hujusque *ad Damasum* alia Hieronymi *De oblationibus altaris,* & alia nescio cujus *De morte Hieronymi,* quæ falsò inscripta est Damaso: hic enim præcessit Hieronymum.

205. Quarum ea *Damasi ad Hieronymum,* quæ incipit: *Dormientem te,* &c. *De tribus quæstionibus,* digna quidem lectu est, quamvis brevis; in qua quidem fatetur æquè vir sanctus doctusque nihil in hac luce jucundius existimare se quàm de Scripturis sermocinari, atque hoc animi pabulum omnia mella superare, adjungitque inter alia de Lactantii epistolis: *Fateor quippe tibi eos* (inquit) *quos mihi jam pridem Lactantii dederas libros, ideo non libenter lego, quia & plurimæ epistolæ in eis usque ad mille spatia versuum tenduntur, & rarò de nostro dogmate disputant: quo fit ut & legenti fastidium generet longitudo, & si quæ brevia sunt, scholasticis magis sint apta quàm nobis, de metris & regionum situ, & philosophis disputantia.* Hæ sunt *Epistolæ ad Probum, ad Severum, ad Demetrianum,* quas S. Hieronymus Lactantio attribuit [i], ex quibus fastidium, si hodie exstarent, libenter quidem devoraremus. Hoc verò Damasi de Lactantio judicium iis adjungetur testimoniis, quæ Lugduno-Batavæ ejus operum editioni cum variorum Notis Servatius Gallæus præfixit. Exstat quidem hæc epistola, quam Erasmus noluit esse Damasi, & alia brevissima *De Osanna* in Romana editione, de qua postea.

i *De scriptor. Eccles.* cap. 80.

Reli-

Reliquę deſiderantur, quærendæ in Hieronymi operibus.

206. *Damaſi ad Aurelium Carthaginenſem Epiſcopum*. Quâ Aurelio reſpondet, tanquam ad eum mittens Pontificum deceſſorum à Petro uſque decreta, ſive, ut vocat, *inſtituta*, ſuppoſititia omnino eſt. Cumque hanc præfixerit collectioni ſuæ pontificalium epiſtolarum Iſidorus Mercator, prodidiſſe eum cauſſam & fidem ſuam, his monumentis, quæ primus publicavit, accommodatam, facilè dixeris. Suppoſitionem agnovit Baronius [k], cum eoque Binius [l], Poſſevinus [m], alii. Vivo enim Damaſo Aurelium Epiſcopum fuiſſe, cum S. Auguſtino hiſtoria ejus temporis apertiſſimè negat.

k Tomo 4. ad an. CCCLXXIV num. 11.

l In *Præfat. Notar. ad epiſt. Damaſi*.

m *In Apparatu v. Damaſus*.

207. Aliam Damaſo falsò tribui *epiſtolam Theophilo & Aniſio* ſcriptam, idem Poſſevinus [n] monet, reclamante Riveto lib. 3. *Critici ſacri* cap. 14. quæ quidem ipſa æquè falsò inter S. Ambroſii opera, tanquam ejus ſit, in qua tamen Ambroſii fit mentio, collocata legitur.

n Ubi proximè.

208. *Ad Gallos & Venetos Epiſcopos* datę ab eo epiſtolæ, qui ad Concilium convenerant. Meminit his verbis Pſeudo-Julianus in Chronico [o]: *Hiſpani non ſolùm ſervant fidem Concilii Nicęni, & cum Damaſo Papa Rom. Conſentiunt; ſed gloriantur ſe illæſam ſemper penes ſe conſervâſſe; ut teſtatur S. Damaſus in epiſtola ad Gallos & Venetos Epiſcopos, qui tunc ad Concilium convenerant*. Miſerè lapſus eſt, uti ſolet, blatero. Hæc eſt illa epiſtola ſynodica Concilii Romani, cujus ſexto loco inter vulgò tributas Damaſo meminimus; in qua quidem mentio fit Gallicanorum & Venetorum fratrum, ſcilicet Epiſcoporum, itemque laus continetur illa, non quidem Hiſpanis dumtaxat, ſed occidentalibus omnibus tributa, Nicęnæ Synodo atque Damaſo conſentiendi. Ait Damaſus ſe audiſſe à Gallicanis & Venetis Epiſcopis, *quoſdam* (ex Illyricianis, ut credimus, ſi vera eſt ad eos directio epiſtolæ) *hæreſibus favere*. Pſeudo-Julianus autem ad Gallos & Venetos datam fingit epiſtolam. Quibuſnam? *qui tunc ad Concilium convenerant*. Damaſus ergo, ejus teſtimonio, ad eos qui ad Concilium convenerant, epiſtolam ſcripſit. Moviſſet hoc vel craſſo riſum. Quid autem ineptius, quàm arrogatam omnibus occidentalibus fidei ſinceritatem unius Hiſpaniæ civibus vindicare? Hęc facinora ſunt egregii hiſtorici. Hucuſque autem de epiſtolis, diſtinguentes legitima ab ſpuriis, aliter atque Damaſi operum omnium editor Romanus fecit.

o Num. 177.

209. *Paſſionis SS. Marcellini & Petri relationem* tribuit noſtro Pontifici auctor quidam vitę ejus [p], *quam ſibi* (inquit) *eorundem ſpeculatorem in ſua adoleſcentia aſſerit tradidiſſe Spiculatorem* pro *ſpeculatorem* fortaſſe melius. Ante oculos habuit martyrium horum Sanctorum à Surio editum [q]. In hujus namque fine legitur nota iſta: *Hæc omnia Damaſus, cùm lector eſſet, puerulus didicit ab eo qui eos decollaverat, & poſtea factus Epiſcopus in eo etiam ſepulchro his verſiculis declaravit:*

Marcelline tuos, pariter Petre, noſce triumphos. &c.

Quę ſincera narratio, & Damaſi abſque ulla honoris ſignificatione habita mentio, non obſcurè innuunt non alium ultra eum quęrendum *Relationis* auctorem.

p In archivo S. Petri ſervata pag. 58. edit. Rom.

q Tomo 3. die 11. Junii.

210. *De munificentia Conſtantini Imperat.* libellum fortè Baronius viderat: quippe qui hujus meminit in Martyrologio XVIII. die Novembris. Nuſquam tamen, quod ſciam, editus fuit. Carmine autem (cùm, ajente Hieronymo, *elegans in verſibus componendis ingenium haberet, multaque & brevia opuſcula heroïco metro ediderit*) quę ex his ad ętatem noſtram pervenerunt,

211. *Carmina* ſunt XL. in laudem SS. Apoſtolorum, aliorumque martyrum, de Chriſti Domini myſteriis, epitaphia quædam, elogia templorum Romanę urbis, aliaque. Plura ex iſtis Baronius exſcripſit [r], magnoque operi affixit. Cętera in editione Romana repręſentata ſunt. Sed inter alia carmen IX. *De Chriſto*:

Chriſte potens rerum, &c.

quod Martinus Del-rius aſſeruit noſtro Damaſo, à Raymundo [s] probatus: alii Claudiano Alexandrino, eximio illi poëtæ hujus temporis, adjudicare amant. Ad Mamertum inclinat Mileſius [t], ſed Barthius pervicaciſſimè contendit [u] Claudiani eſſe, atque ipſum Claudianum Chriſtianum fuiſſe. Certè hoc carmen aliis elegantius, & animi plenius eſt, Claudianęis ſimillimum.

r Tomo 4. ad ann. CCCLXXXIV num. 21. & ſeqq.

s *De bonis & malis libris* part. 1. erot. 10 num. 208.

t In Notis.

u Lib. 1. *Adv.* 7. & in *Notis ad Claudian.* tomo 2. pagin. 1070.

212. Exſtant ſparſa variis locis alia ejuſdem noſtri poëtæ carmina, quæ omnia majeſtatem gravitate Chriſtiana temperatam pręſeferunt. Jacobus Sirmondus in Notis ad Sidonii epiſt. 12. lib. 3. ex codice S. Mariæ Virdunenſis quoddam protulit cum hac epigraphe: *Ad Eccleſiam S. Laurentii in Damaſo, quę alio nomine appellatur in Praſino*. *Ad fontem*. Incipitque:

Iſte ſalutares &c.

Quod quidem verè redolet Damaſi genium, uti & videbatur clariſs. Suarezio. Alterum carmen cum Damaſi nota ex Prudentii operum cod. MS. qui erat Caroli Widmani, reipublicę Auguſtanæ medico ordinario communicavit vulgo Jo. Weïtzius, inter Iſonis magiſtri veteres ad Prudentium gloſſas latens [x], quod incipit:

Fama refert ſanctos dudum fleviſſe parentes.

in laudem S. Agnetis martyris. Neque à vero abſonum eſt aliud ibidem editum carmen quod *Conſtantinæ* (immo Conſtantię) *Conſtantini filiæ* nomine inſcribitur, *in apſida baſilicæ quam in honorem* ejuſdem martyris ipſa Romę *condidit*, conſtituendum, ejuſdem quoque Damaſi eſſe. Habent quidem duo hęc epigrammata operum editiones, agnovitque uti germana ejus Baronius Cardinalis Januarii XXI. in Martyrologio. Sed integriora & correctiora apud Weïtzium ſunt, quaſique alia: ut ex illo ſaltem principio conſtat. Quæ enim vulgò ſic leguntur:

Fama refert ſanctos dudum genuiſſe parentes,
Augmentum lugubris cantus tuba cùm crepuiſſet,
Nutricis gremium ſubitò liquiſſe puellam.

x Pag. 807. in edit. Hannoviana MDCXIII.

Weït-

Weitzius correctè & cum vero sensu ita edidit:

Fama refert sanctos dudum flevisse parentes
Agmen, cùm lugubres cantus tuba concrepuisset,
Nutricis gremium, &c.

Proque septimo isto versu:

Nudam perfusos crines & membra dedisse.

Hunc saniorem quis non prӕferat?

Nudaq; diffusum crinem per membra dedisse.

Ut illud referat quod S. Ambrosius in sermone de Agnetis martyris passione postea scripsit: *Statim ut exspoliata est, crine resoluto tantam densitatem capillis ejus divina gratia concessit*, &c.

213. *Vita S. Nicolai Episcopi Myrensis: quæ annuatim recitatur* (ait Ludovicus Jacobus à Sancto Carolo in *Bibliotheca Pontificia* [y]) *in profesto dicti Sancti Romæ in Tit. S. Nicolai in carcere Tulliano, ut nos monuit clariss. dom. Suarez Vasionensis Episcopus per epistolam*.

214. *Summa quorundam voluminum utriusque Testamenti hexametris versibus breviter comprehensa*, laudatur ab auctore Vitæ [z], quam asservari audivimus in archivo basilicæ principis Apostolorum.

215. *In psalterium carmina* ejus circumferri, nescio unde doctus affirmavit Gesnerus in *Bibliotheca*.

216. *De auctoritate Concilii Capuensis* Damasi notatum nomine opus MS. in Basileensis urbis bibliotheca exstare mihi auctor est Theophilus Spizelius in *Sacris bibliothecarum illustrium arcanis retectis* [a]. Sed arrogare sibi alium parentem opus omnino habet hic commentarius; quia Capuana Synodus de caussa schismatis Antiochenæ Ecclesiæ habita fuit post Damasi obitum sub Syricio [b].

217. Restat nunc disquirendum *De vitis Pontificum Romanorum* à Petro usque ad Damasum, seu antecessorem ejus Liberium, commentarius, an eundem Damasum auctorem habuerit. Media ӕtate vulgò ita existimatum [c]. Sed noviores sagacitate hujus & superioris sæculi germana usi constanter negant, &, vel non unum earum auctorem, vel Anastasium Bibliothecarium, cujus continuatio est operis, vel certè Damasum alium Portuensem Episcopum subodorantur. Idcircò in re dubia maluit Ratramnus Corbejensis monachus adversus Grӕcos scribens lib. 4. cap. 7. *Apostolicorum gestorum* appellatione hunc librum *Pontificalem* significare, absque ullo auctoris nomine. Quòd quidem Damasi non sit, plura evincunt. S. Hieronymus cur non meminit hujus operis, sic illustris ab argumento, intentato ad illud tempus aliis? Stylus non sapit stylum nitidum Damasi, & phrasin cultam. Multa ibi dicuntur non vera, quӕque nullius gravis & antiqui auctoris testimonio comprobari possint. In assignandis consulibus manifesti ac crebri errores passim legentes remorantur. Quare princeps operis sui Baronius, à multis, sive à duobus saltem, auctoribus formatum fuisse opus, nec facilè innitendum ei, alicubi censuit [d]; ac sæpè repetit. Anastasii Bibliothecarii, qui opus continuavit usque

[y] In Damaso.

[z] Pag. 58.

[a] Pag. 29.

[b] Vide Baronium tom. 4. an. CCCLXXXIX. num. 67. *Collectionem Concil.* Labbeanam to. 2. col. 1039.

[c] Petrus *Equilinus* lib. 1. cap. 56. *Catal. SS.* Marineus Siculus, Trithemius, Platina, Bergomensis, Onuphrius, Gobelinus Persona in *Cosmodromio* ӕtate 6. cap. 21. & ante eos Martinus Polonus in Prӕfatione sui Chronici. Deinde ex novioribus Pujades in *Hist. Catalan.* lib 5. cap. 15

[d] Tomo 1. *Ann.* ad annū LXIX. num. 35. & 38.

ad Nicolaum primum, integram esse totius operis fabricam ex dictionis æqualitate alii censent [e]. Nonnulli tamen Anastasium eo potissimùm argumento excludunt, quòd Caroli Magni tempore, ante natum videlicet Anastasium, exaratus codex [f] *Vitarum* hanc partem, de qua nunc quærimus, Damaso disertè adscriptam habent. Nec tamen ii, quorum in excludendo Anastasio eadem sententia est, in assignando auctore conveniunt, ajentibus eruditissimis hujus temporis viris Damasi librum *Vitarum* esse; non quidem istius Pontificis, sed alterius, Portuensis videlicet Episcopi. quod Papirio Massono [g] primùm visum avidè arripuere alii [h]. Displicet autem hoc Labbeo, & ante eum Mirӕo. Damasum certè Portuensem antistitem frustrà requiras in albo ejus sedis, Cardinalitiæ nunc, alteriusque à prima Ostiensi, Episcoporum. Illum tamen existimant esse Damasum, cui epistola *De morte Hieronymi* ab Eusebio quodam inscripta ultimo doctoris maximi operum prostat volumine. Cùm necessarium sit ad alium eam epistolam quàm ad nostrum Damasum, Hieronymo præmortuum, directam fuisse. Quisquis autem hic Damasus alter, ejusdem tamen ӕvi æqualis fuerit, nil minùs quàm ejus temporis auctoris stylum sapit stylus *libri Pontificalis*. Quod is observavit, qui primam hujus procuravit Moguntinam editionem M. Velsero Duumviro Augustano directam: indeque alii comprobant.

218. Habui penes me cùm hӕc scriberem codicem MS. ex bibliotheca serenissimæ Christinæ Suëcorum Reginæ, benignè mihi commodatum ab humanissimo ac docto viro Benedicto Mellino ejus bibliothecario; in quo tam Isidori Chronicon, quàm hoc *Vitarum* opus olim descriptum fuit: nec parum diversè ab editis non semel conceptum. Habet autem epistolas prӕliminares duas: priorem Hieronymi ad Damasum, posteriorem Damasi ad Hieronymum, quæ ipsa satis stylo suo supposititia sese produnt. Quod ne temerè dictum videatur, in hunc locum transtulimus uti scripta reperiuntur. *Incipit Episcopalis epistola S. Hieronymi presbyteri. Beatissimo Papæ Damaso Hieronymus. Gloriam Sanctitati tuæ. Nam humilitas dedicatur, ut secundum Apostolicӕ sedis, quam cognovimus gubernari per tuam sanctitatem, curvi precamur, ut actus gestorum à Beati Petri Apostoli principatu usque ad vestra tempora quæ gesta sunt in sedem tuam nobis per ordinem enarrare digneris. Quatenus nostra humilitas sentire cognoscat, quis de Episcopis supradictæ sedis meruit martyrio coronari, vel quis contra canones Apostolorum excessisse cognoscatur. Ora pro nobis beatissime pater.* Maximi Hieronymi elegantiam! Sequitur altera. *Epistola Damasi. Damasus Episcopus urbis Romæ Hieronymo. Gaudet Ecclesia tuo fonte jam satiata, & ampliùs sitit curiositas temporum sacerdotalis, ut quod dignum est cognoscatur, & quod indignum respuatur. Tamen quod gestum est, quod potuimus reperire, nostræ sedis est studium ad tuam charitatem gaudentes transmittere.*

[e] Bellarminus *De script. Eccles.* Vossius *De hist. Latin.* lib. 2. cap. 8. & 35. Miræus in *Notis ad Hieronym. De scriptor. Ecc.* Heterodoxique Cocus, Rivetus, ut ait Placcius *De scriptis Pseudo-nymis* in *Damaso*. auctor præfationis Moguntinӕ editionis hujus libri anno MDCII, & Parisiensis anni MDCXLIX.

[f] Labbeus vidit, refertque in *Dissert. hist. De Eccl. script.* in *Damaso*. Aliumque servari huic similem in bibliotheca Cantabrigiensi testatur Vossius lib. 2. *De H.L.* cap. 35.

[g] *De vitis Pontificum*.

[h] Baroniū, Bellarminum, Ciaconium, Josephum Mariam Sareziū pro hac sententia laudat *Biblioth. Pontific.* auctor. Pelsevinum addere potuit. Sed Josephus Maria Suarezius in hac re aliter apud me judicavit, multorū nempe esse auctorum opus, cum Baronio.

Ora pro nobis sancte & compresbyter, & vale in Christo Jesu Domino nostro. Data Kalend. Octobris. Missa de Roma Hierosolymam. Hujusmodi nempe stribiligines nomen præ se ferunt elegantissimorum sui sęculi virorum. Quibus tamen olim vulgaribus fortè innixa fuit persuasio eorum, qui Damasum hujus commentarii auctorem credidere.

219. Hæ epistolæ à Petro Lambecio viro eruditissimo è codice alio bibliothecę Cęsareę lib. 11. Commentariorum de ea [f] jam editæ sunt: ex quarum posterioris verbis istis: *Tamen quod gestum est, quod potuimus reperire, nostrę sedis studium ad tuam charitatem gaudentes direximus*; ipse colligit, alterius quàm Hieronymi, hoc est veterum notariorum, quorum id esset munus, hoc fuisse studium, quod mittere se ad Hieronymum ait epistolę inscriptus Damasus. Qua tamen viri clarissimi observatione, atque duarum epistolarum non parum correctiore editione, post scripta hæc à me visâ, excitatus, judicium de his sustineo epistolis; quę quidem doctiorum sententiam abnegantem auctorem hujus libri esse Damasum minimè feriunt. Hos autem sequitur & validè rem agit adversus communem olim persuasionem doctus & eruditus vir D. Emmanuel à Schelstrate in opere suo cui titulus: *Antiquitas illustrata circa Concilia generalia & provincialia*, &c.

f Cap. 8. pag. 924.

220. De Damasi omnium operum editione primus, ut credo, Martius Milesius Sarazanius jurisconsultus Romanus cogitavit, quæ industriæ ejus accepta ferens nuncupavit olim Urbano VIII. Pont. Maximo Federicus Ubaldinus, & cum aliquot ejusdem Martii Notis Romæ Vaticanis typis anno MDCXXXVIII. in 4°. in publicum edidit. Accedunt hîc Damasi operibus omnibus, quę nomine ejus, seu verè, seu aliter, circumferuntur, triplex ejusdem Vita, sive actorum compilatio. Prima incipit: *Quia scriptum est*. Brevis ea: cui adjungitur alia *Libri Pontificalis* Anastasio Bibliothecario attributi: & utraque descripta fuit ex MS. codice antiquissimo: in qua tamen Vita facta Cardinalium mentio; aliaque petita è sequiore Latinitate, non ita antiquum habuisse auctorem arguunt. Præterea falsum aliàs videbitur, quod de Galla refertur Placidia, Valentiniani Imperatoris filia, ob hortum sibi gratum extra urbem ædificandæ S. Laurentii martyris Ecclesiæ, quæ nunc una è septem urbis nobilioribus & sanctioribus est, permittente Imperatore à Damaso dicatum, eidem infensa. Nulla enim Galla Placidia Damaso æqualis, Valentiniani filia; sed Theodosii ea certè fuit, quæ isto his diebus nomine appellatur, ex Galla Valentiniani junioris sorore, senioris filia, si Baronium sequimur, qui id non semel notatum voluit [g], & nos in superioribus de Gregorio Bætico & libro ei tribui solito *De Fide ad Gallam Placidiam* loquentes, confirmavimus [h]. Quæ quidem historia constare vero poterit, si pro *Galla Placidia*, legatur tantùm *Galla*, scilicet Theodosio, quam diximus, nupta. Hæc enim Valentiniani senioris & Justinæ filia fuit, ut ex Zosimo [i] constat. Sed cùm & hanc Theodosii uxorem *Gallam Placidiam* nuncupatam fuisse, è nummis constare Ezechiel Spanhemius in dissertationis suis *De præstantia & usu numismatum antiquorum* [x] observaverit; caussa deest cur veterem scripturam solicitare velimus.

g Tom. 4. ad an. CCCLXXXVII. n. 58 & ad ann. CCCLXXXVIII. n. 100. item ad ann. CCCLXXV. num. 5.

h Hoc lib. 2. cap. . . .

i Lib. 4.

x Differt. 7. pag. 640. in 2. edit. Amstelodami. MDCLXXI.

221. Altera Vita ex codice MS. archivi canonicorum basilicæ S. Petri à D. Constantino Cajetano Abbate descripta dicitur; cujus exemplum itidem MS. in Barberina amplissima bibliotheca servatur [l]. In ea observavimus historiam istam de Galla Placidia diversimodè conceptam; nempè Gallæ Placidiæ attribui, Valentiniani, non quidem senioris, sed junioris, ex Eudoxia filiæ. Habuisse enim ex hoc connubio Valentinianum hunc geminam prolem, Eudoxiam & Gallam Placidiam memoratam, disertè ait Vitæ auctor. Hæc ejus verba: [m] *Quodam namque tempore, cùm dirutarum Ecclesiarum restaurationi B. Damasus operam daret, hortum quendam infra urbis mœnia positum ab Imperatore Valentiniano juniore sibi dari poposcit, in qua compatriotæ sui B. Laurentii martyris Ecclesiam fabricaret.* Et infrà, postquam de devotione erga Damasum Valentiniani docuisset, *unde etiam actum fuerat* (ait [n]) *ut voluntate B. Damasi Eudoxiam, Eudoxiæ Augustæ filiam, duceret in uxorem. Quæ videlicet tantùm postea in Christi fide & amore proficere meruit, ut basilicam B. Petri ad vincula construeret, quæ & Eudoxiæ usque hodie nuncupatur. Quâ susceptâ duas ex ea filias genuit, quarum major matris nomen sortita est, minor verò Galla Placidia vocabatur: sed major in adolescentia defuncta est, unde Augustus in juniorem affectu nimio ducebatur, eo quòd sibi unica remansisset. Hęc itaque audiens prædictum hortum B. Damaso* &c.

l Cod. 1234.

m Pag. 97.

n Pag. 48.

222. Fœdissimi anachronismi vitio laborant hæc omnia. Eudoxia quippe, quam innuit, nonnisi Valentiniani III. Constantii & Gallæ Placidiæ filii, Theodosii Magni & Flaccillæ nepotis, conjux fuit. Duæ omnino Eudoxiæ, duæque Eudociæ quinto vixere sęculo [o]. Prima Eudoxia Julia, Arcadii uxor, ærumnarum, ac tandem obitûs S. Joannis Chrysostomi auctor [p]. Secunda Ælia Eudocia, Theodosii junioris conjux, Leontii philosophi Atheniensis filia, quæ Homerocentonē, & alia scripsit [q]. Tertia Licinia Eudoxia, hujus Eudociæ ex Theodosio filia, quæ Valentiniano III. nupsit primùm, indeque Maximo tyranno; à Genserico Wandalorum Rege capta dimissaque [r]. Quarta Eudocia, Eudoxiæ hujus secundæ & Valentiniani III. Imp. filia, quæ ab Hunnerico Genserici filio ducta, materque Hulderici facta, demum abhorrens Arianum conjugem, ab eo secessit, Hierosolymisque obiit. *Eudociæ* atque *Eudoxiæ* nomina clarissimè distinguunt nummi & historiæ: quæ tamen alii confundunt [s]. In cognominibus Baronium [t] sequuti sumus. Aliis [u] aliter placet.

223. Ex his Eudocia prima, seu senior, Theodosii junioris uxor, Hierosolyma veniens, catenam alteram ex his, quibus Apostolorum princeps vinctus fuerat, ad Eudoxiam filiam, Valentiniani III. conjugem, Romam

o Zosimus lib. 5. Vide Baron. tom. 5. ad ann. CCCXCV. num. 3.

p Marcellinus Com. Socrates lib. 7. cap. 21. Baronius ad ann. CDXXI. n. 2. & CDLXI. n. 17.

q Marcellinus Comes *Aëtio & Sigisvuldo* Coss. Socrates lib. 7. cap. 44. Baronius ad ann. CDLXI. n. 17. & CDLV. n. 5.

r Nicephorus lib. 15. c. 12. Procopius *De bello Wandal.* lib. 1. Baron. ad ann. CDLV. num. 14. & CDLXXI. n. 28.

s Uti Hieronymus Henninghes tom. 4. *Theat. Geneal.* pag. 944. & 945.

t Ad annum CDLXI. num. 17.

u Christ. Adamo Ruperto ad *Synopsim Besoldi* in *Theodosio juniore*.

nam misit; quæ quidem Eudoxia templum exstruxit ea occasione, in eoque custodiri voluit auro quovis pretiosior ferreus hic thesaurus, ut refertur in Annalibus Ecclesiasticis[x] & in Notis ad Romanum Martyrologium prima die Augusti. Facta igitur hæc sunt quinto sęculo, diu post Damasi mortem; qui, uti diximus, obierat an. CCCLXXXIV. Valentinianus autem Eudoxiam Theodosii filiam & Eudociæ Augustæ, de qua Vita, in quam inquirimus, non ante an. CDXXXVII. plùs minùs, desponsavit[y].

224. Hoc dempto errore, quędam exinde sunt mihi vetustatem sapere visa. Hieronymum ait[z] habitatum secessisse *Syriam barbariæ junctam*: barbariam pro Arabia sumens, parum usitatè, sed è penu ipso Latini purioris sermonis. Plautus in Persa[a]:

Formâ expetendâ liberalem mulierem,
Furtivam, advectam ex Arabia penitissima.

Quæ tanquam repetens Toxilus ait:

——*Ne quis verò ex barbaria penitissima*
Persequatur, etiam tu illam destinas[b].

Sive pro *barbarorum*, hoc est, non subditorum Romanis, regionibus. Hoc enim usurpavere sensu *barbariæ*, non minùs quam *barbarici* vocabulum, antiqui & boni scriptores. Justinus lib. 12. cap. 3. *Ibi nihil actum tot egregiis prœliis ait, si incolumis orientalis barbaria relinquatur*. Et cap. 6. *In ultimam deductos barbariam*. Libro quoque 9. cap. 5. *Et confinis domitarum gentium barbaria*. Quomodo in veteribus libris legitur[c]. Plautusque iterum in Pœnulo[d] Græco more de Italia agens:

Macerato hoc pingues fiunt auro in barbaria boves.

225. Indicium quoque aliud antiquitatis est, quòd *librum Pontificalem* haud tribuat Damaso. Mentio tamen Joannis XIX. ac Stephani IX. præter Adrianum I. versus finem facta evincere videtur post decimum ad minus sæculum Vitam hanc scriptam. Tertiam demum S. Damasi Vitam adjunxit operum compilator à Benedicto presbytero, uti pręsefert, conscriptam, parum quidem frugi; nam & Constantinum, sub quo Liberius Pontifex, nepotem facit Constantini Magni, qui filius fuit; immo Constantino huic, sive Constantio tribuit, quæ Magno parenti Eusebius, scilicet Nicomedię baptizatum & mortuum esse[e]. Nec aliud tota est quàm Homilia quædam, seu actio Ecclesiastica, in die solennis festi S. Damasi corporis translationis.

226. Hujus sanè epistolas, quas diximus, Conciliorum omnes editiones repręsentant. Quas verò cum Hieronymo commutavit, editiones sancti hujus doctoris operum, cum Clementis quoque Papæ I. *Recognitionibus*, sex harum epistolas fuisse simul editas, Conrado Gesnero credimus[f]. Quasdam verò asservari MSS. Cantabrigiæ, in bibliotheca publica regni Angliæ[g] monuit *Pontificiæ* auctor. *Carmina* autem, seu *elogia* variorum *Sanctorum*, quæ Romę passim in diversis Ecclesiis leguntur, perennioribus typis sculpta[h], conjecta sunt in *Bibliothecam SS. Patrum*, & in *veterum poëtarum Christianorum collectionem* G. Fabricii. Edita quoque ab Aldo Venetiis anno MDI. apud Miræum leguntur. Ego tamen in Aldina editione anni MDII. *Carmen* dumtaxat reperio *De laudibus Paulli Apost*. Plura eorum Baronius in Annalibus[i] transcripsit, & Aringhius in *Romæ* suæ *subterraneæ* opere[k]; qui & de sepulchro almi Pontificis ad S. Laurentii ędem sacram, quam *in Damaso* appellant, ultimaque ejus sub Urbano VIII. auspiciis amplissimi viri Francisci Cardinalis Barberini Vice-Cancellarii, sacrique nunc collegii Decani, multis mihi nominibus venerabilis, eodem in templo honorificentissima collocatione pluribus agit[l].

227. Inviti ab amplissimo viro, inclytoque doctore ac Pontifice discedimus. Siquidem post annotata non indiligenter gesta ejus, quæ ad Bibliothecam pertinent, adhuc subsistimus; & quidem non multum operę pretium facturi, quantumvis veritati testimonium demus: ipsa enim fabulosa, quam afflictum imus, narratio, refellit ipsa sese absque aliena opera. Notabimus tamen, ne fallantur creduli. Lapis quidam jactatur à nonnemine[m] sic inscriptus in Catalonia.

HIC NATVS DAMASVS PONTIFEX ROMANVS DISCIPVLVS ET MONACHVS S. HIERONYMI PRESBYTERI, QVI OBIIT ERA CÆSARIS CCCCV.

Monachum S. Hieronymi, hoc est ordinis sive instituti, cujus auctor dicitur S. Hieronymus, fuisse Damasum, res est sibilo potiùs quàm refutatione excipienda; & tamen Gregorius Argaïzius Benedictinus, repugnantibus monachatui Damasi argumentis, haud quidem obrui se sinere ait, contentus duobus pro monachatu perperam adductis. Primum est Petri Calzolari testimonium[n], qui ait Damasum fuisse monachum, quique pro se adducit hujus rei testem Raymundum[o] nescio quem, sive Remondum monachum, & historicum, ut ait, fidelem, ex opere *Collectario* appellato, parum aliis, aut minimè notum, qui de historicis in catalogos colligendis soliciti fuere; quasi antiquæ adeò res duorum triumve ante nos sæculorum auctoribus firmiter innitantur. Alterum est non bene colligi ex ministerio scribendarum epistolarum Damaso Papæ à Hieronymo præstito seniorem esse Hieronymo Damasum: nec item ex eo quòd admittamus contrarium, consequi nos posse Hieronymum ab epistolis Damaso minimè fuisse. Historiam nempe spernit omnem, qui sic indulget sibi in rebus historicis; quas quidem non Lesbiâ regulâ inanium rei conjecturarum, sed rebus ipsis gestis ex idoneis auctoribus productis metiri oportet eos, qui prodigere famam suam nolunt.

x Tomo 5. ad ann. CDXXXIX. num. 7.
y Baron. ad ann. CDXXXII. num. 14.
z Pag. 51.
a Actu 4. sc. 3. vers. 52. & 71.
b Vide Alderetum *Antiguedades de España y Africa*, lib. 3. cap. 28.
c Pareus notat in *Lexico Critico*, verbo *Barbaries*.
d Actu 3. sc. 2. vers. 21.
e Eusebius de *Vita Constant.* lib. 4. cap. 61. Socrates lib. 1 cap. 26.
f In *Biblioth. epit.* ver. *Damasus*.
g Cod. 27. n. 2. & cod. 235. n. 3. & 7.
h Loca notat Marmilesius in Notis.
i Ad ann. CCCLXXXIV. à num. 21.
k Variis in locis. Quære tu Indicem.
l Lib. 3. c. 12. num. 17. & 18.
m D. Canales in *Hist. Urgellensis Eccles.* citatus ab Argaïzio tomo 1. *De la Poblacion. Eccles. de España* par. 2. pag. 274.
n In *Historia monastica* Italicâ linguâ scriptâ, giorn. 1. pag. 39.
o Videndus ibidem pag. 34.

228. S. Hieronymus adolescens adhuc in orientem se conferens militavit sub Theodosii monachi disciplina (cujus quidem Theodosii meminit Theodoretus [p]) ut colligitur ex epistola ad eum missa: ibique mansit anachoreticam, indeque monasticam vitæ normam sequutus [q]; nec ante annum humanæ regenerationis CCCLXXII. Pontificatûs Damasi sextum decimum ad Concilium Romę hoc anno celebratum venit [r]; in qua urbe triennio ferè acto, post Damasi mortem recessit inde iterum in orientem & Hierosolymam [s].

[p] Hist. Religiosæ cap. 10. tom. 3. operum.
[q] Ex Bulla confirmationis ord. S. Hieronymi.
[r] Baron. t. 4. ad hunc ann. num. 2.
[s] Idem ad ann. CCCLXXXV. num. 7.

229. Oportuit ergo Damasum, si quando regulam à S. Hieronymo sibi instillatam amplexus fuit, tunc temporis amplexum fuisse, quum sedecim actis in gubernatione totius Ecclesiæ annis, ejus ministerio utebatur: quem summi Pontificis institutorem fuisse, auctoremque ei monachatûs tunc demum, & in supremo dignitatis ac perfectionis apice à Damaso suscepti, nemo sanus credet insanienti Urgellensis epitaphii scriptori: quod Argaizius facit famæ securus. Qui & ipse oculis suis cæcitatem indicit, cùm de Damasi atque Hieronymi ætate dubius hæret. Damasus mortuus est ferè octogenarius, ut S. Hieronymus ait [t], anno CCCLXXXIV. Hieronymus supervixit Damaso XXXVI. annos, vitâ functus CDXX. natus verò, si Prospero credimus [u], XCI. si Bedæ, Adoni, & aliis [x], XCVIII. si Baronio calculum curiosè deducenti [y], LXXVIII. tantùm, vel LXXIX. Quicquid sit, Argaizio remittendum est, ut nos doceat unde nam didicerit [z], ignorari, Damasúsne an Hieronymus alterum ætate præcesserit.

[t] De script. Eccles.
[u] In Chron. Theodosio IX. & Constantio III. Coss.
[x] Beda, Ado, Usuardus in Martyrologiis. Sigeb. in Chronico.
[y] Tomo 4. ad annum CCCLXXII. n. 61. tom. 5. ad ann. CDXX. num. 29.
[z] Verba ejus pag. 275. inf. 5. pues no se Sabe tal antelacion en la edad.

CAPUT VII.

De PACIANO *Barcinonensi antistite. Eisengrenii error.* Barcino *jam Hieronymi ævo* Barcilo *dicta. Episcopi olim ex civibus. Paciani ævum.* Lampius, *non* Lampadius, *ille qui S. Paullinum sacris initiavit, Barcinone Episcopus. Paciani eloquentia & sanctitas. Ejus opera quæ exstant. Quis Novatianus adversus quem scripsit?* Κέρϐος *deperditum quale opus? De* OLYMPIO *Episcopo fortè Barcinonensi, & fortè eodem cum Lampio Paullini. Falsò assumi à Pseudo-Dextro Toletanum hunc Episcopum fuisse. Refelluntur de hoc nomine hujusmet Pseudo-Dextri, Luitprandi, & Juliani chimericorum historicorum figmenta. Germanum Olympii* De fide *opus.*

230. AD ejusdem Cæsaris Theodosii senioris imperii tempora, non minùs vitę innocenter actæ quàm doctrinę merito illustris, PACIANUS attinet Barcinonensis Episcopus; de quo elogium in primis de libro Ecclesiasticorum scriptorum S. Hieronymi proferendum est. *Pacianus in Pyrenæi jugis Barcilone Episcopus, castitate & eloquentiâ, & tam vita quàm sermone clarus, scripsit varia opuscula, de quibus est* Κέρϐος, & Contra Novatianos liber. *Sub Theodosio Principe jam ultima senectute mortuus est.* Ex uno quidem homine duos fecit [a] magno errore Eisengrenius, alterum Marcianum, alterum Pacianum appellans, Barcilonensem utrumque Episcopum, & Novatianorum hyperaspisten. At hoc nomen & Vibio Paciano fuit M. Crassi amico, apud Plutarchum in hujus vita.

[a] In Catal. test. veritatis ad an. CCCXCIII. & CDIX.

231. Geographia verò Hispaniæ longè à Pyrenæi jugis Barcinonem urbem Cataloniæ primariam in ora maris agnoscit, quam Hieronymum non accuratè descripsisse res ipsa clamat. Nec ideo tamen *Barcinonis* appellationem, quæ ab origine ei indita est, revocamus isthoc loco; cùm non minùs, hoc maximè Paciani ævo, indigitata *Barcilo* fuerit. Haud enim aliter Gennadius de Vigilantio [b], *Barcilonensem* eum parochiam tenuisse ait. Ita & S. Paullinus *Barcilone* se in Hispania sacris initiatum scribit Alypio [c]. Avienus item in *Ora maritima* [d]

—— Inde Tarraco oppidum,
Et Barcelo, num amœna sedes ditium.

paullulum jam degenerante priscâ nomenclaturâ in eam, quâ vulgus hanc hodie urbem vocat. Jornandis liber *De rebus Gethicis* [e] Barcilonam similiter habet; uti Olympiodorus [f] Græcè πρὸ τῆς Βαρκινῶνος, *juxta Barcilonem*, in templo quodam sepultum fuisse Theodericum infantem, Ataulphi & Placidiæ filium, ait.

[b] De script. Eccles. cap. 35.
[c] Inter S. Augustini Epistolas 35.
[d] Versu 520.
[e] Sect. 55.
[f] Apud Photium cod. 80. col. 187.

232. Hispanum patriâ fuisse, ac fortè Cataloniæ sive Barcinonis civem, affirmare vix possumus: conjectamur tamen ex mentione hujus unica in Hispaniensi sacro munere, & ex antiquo more eligendi ferè Episcopum non alium quàm civem, de quo Julius Papa I. in epistola ad Eusebianos scripta apud Athanasium in Apologia secunda: *Ubi enim est* (inquit) *iste Ecclesiasticus canon, aut istiusmodi traditio Apostolica, ut in pace agente Ecclesia, & Episcopis concordibus cum Episcopo Alexandriæ Athanasio existente innittere Gregorium peregrinum & externum hominem, neque Alexandriæ baptizatum, neque plebi cognitum, neque postulatum à presbyteris &c.*

233. Non ita constat quo anno ad sedem hujus Ecclesię Pacianus ascenderit, quandiúve eam tenuerit [g]. Pseudo-Dextri namque testimonium [h], quantumvis idoneum esset, nil ultrà nos docere poterat, quàm eum anno CCCLXXV. Ecclesiæ isti jam præesse, anno autem CCCXCVI. jam vacuum Lampio successori locum reliquisse. Meus autem Chronici hujus MS. codex, diversissimi quidem ab eo qui hactenus eo sub nomine se se venditat (de quo, quum ad Dextri mentionem deveniemus, plenior à me notitia quærenda est) in ea parte quæ deperditi integri Chronici veluti synopsin brevissimam continet, ita habet:

Olympius Tolet. Episcopus ad annum CCCXLVII.
Severus martyr Barcil.
Pater meus.

At in ea parte, quæ integra durat, ab anno scilicet CCCL. usque ad CDXXX. emortualem parentis annum disertè notat, ex quo ad CCCXCI. ita legitur:

Paciano Barcinonensi Episcopo parenti meo suc-

[g] Videndi Pujades in Hist. Cataloniæ, lib. 5. c. 17.
[h] ad ann. CCCLXX. n. 5.

succedit Lampius, *& Augustali Illiberitano Maturius* &c. Quod optimè convenit cum S. Hieronymi facta de eo mentione in suo scriptorum catalogo, quem composuisse eum anno XIV. Theodosii, hoc est CCCXCII. sępiùs antea fuit à nobis notatum. Alii aliter existimant. Jacobus Philippus Bergomensis superfuisse etiamnum credidit anno CDV. Aliis placet CDXI. Episcopologia duo Barcinonensia mortem ejus assignant anno CCCXCIX. Michaël Pujades & Ant. Domenec anno CCCXCVIII. qui omnes refelluntur S. Hieronymi testimonio. Rem acu tetigere Franciscus Diago lib. I. & eo laudato Hier. Pujades lib. 5. cap. 17. Labbeus in dissert. *De scriptor. Ecclesiasticis* ad CCCLXXX. inclinat.

234. Planè quòd Pacianum Severi martyris successorem innuit fuisse, communi repugnat de Severo Catalanorum persuasioni [i], Eurici nempe eum Regis Gotthorum tempore jussuque martyrio impensum. Successor autem ejus Lampius ille est, qui Paullinum, inclytum pòst futurum sanctitate ac doctrina Nolę urbis in Campania Episcopum, sacris, hoc est presbyterio, initiavit, ut ipsemet Paullinus ad Alypium Tagastensem antistitem datis literis annotatum reliquit [x]. Quod contigisse anno CCCXCIII. annotat in *Paullino* suo *illustrato* Petrus Franciscus Chiffletius parte 2. cap. 4. Lampadium hunc alsiclę vocaverint Pseudo-Dextri, quomodo ille vocat [l]. Nos quare recedamus à Lampii nomine, quo Paullinus utitur, & confirmat noster, quem laudamus, Dextri codex, non ullam videmus caussam. Nisi Olympius pro Lampio sit à Paullino laudatus: de quo in Olympii mentione hoc eodem capite.

i Domenec *De sanct. Catal.* VI Nov. fol. 105.

x Epist. inter alias S. Augustini 35. inter Paullini 45.

l Ad ann. CCCXCVI. I.

235. *Castitate* Pacianus *& eloquentia*, dicitur, *& tam vita quàm sermone clarus.*] In MS. Henschenii, clarissimi sanctorum encomiastę, aliter legi nos ipse docet [m], nempe *castigatę eloquentię*, quemadmodum in Gemblacensi, quem Possevinus laudat, agnovitque Hieronymus Paullus in *Barcinone* sua [n]. Nec juvat Honorius Augustodunensis ad dignoscendam veram Hieronymi lectionem: quippe qui *tam vita quàm sermone* clarum, dumtaxat ex archetypo exculpsit. Sophronius ita hunc locum παραφράζει, ut neutri adhęreat: σωφρονισμῷ, ἀφραδείᾳ, καὶ λόγῳ λαμπρός. *integritate vitę, prudentia, & sermone clarus*. Castigati verò sermonis, quo utitur, laudem agnoscunt noviores critici, è quorum numero Joan. Fredericus Gronovius libri *observationum in Ecclesiasticos auctores* capite 18. *S. Paciani* (ait) *Barcinone Episcopi pauca exstant*, *sed gravissimis scripta verbis ac sententiis*, *& diligenti veterum literarum imitatione*. Pergitque colligere elegantiæ flores, è Latinæ linguę coryphęorum hortis ab eo decerptos.

m 2. volum. Martii die IX. pag. 44.

n 2. volum. *Hisp. illustr.* pag. 842.

236. Certum est ab hoc Paciano procreatum fuisse Dextrum, ex legitimis nuptiis (quod verisimile est [o]) natum, Hieronymo ipso teste [p]: de quo prolixiùs loquendi dabitur nobis infrà occasio. Vitæ sanctitatem prodit inveterata Ecclesiæ de ea opinio, cùm Martyrologia omnia IX. Martii, aliàs XI. diem natalem ejus celebrandum præscribant. *Acta Sanctorum* [q] Henschenii & Papebrochii, aut *Hispanum* Tamaji *Martyrologium* [r] non transcribimus. Dies hic IX Barcinone festus dies est ex præcepto Synodi Diœcesanæ Barcinonensis anni MDC. [s]

o Diciturque in *officio Breviarii Barcin.* 4. lect.

p *De script. Eccles.* cap. 132.

q Die IX. Martii.

r Eodem die.

s Domenec ubi suprà die IX. Martii fol. 24.

237. Clarum adeò Episcopum, filii quoque Dextri literis ac dignitate posteris commendatum, celebriorem adhuc opuscula quędam verè catholica, etiam nunc exstantia, præter alia deperdita, reddidere. Quorum, & utilissimæ doctrinæ nomine, apud Catalanos suos meruit olim sacro ritu doctorum proprio celebrari [t]. Quæ autem ante oculos habemus hæc sunt:

t Pujades lib. 5. cap. 17. fol. 239.

238. *Adversus Sempronianum Novatianum epistolę* III. Prima est *De catholico nomine*. Secunda *De ejus literis*. Tertia *Contra tractatus Novatianorum*.

239. *Paręnesis*, *sive exhortatorius libellus*, *ad pœnitentiam*.

240. *Sermo ad fideles & catechumenos* De baptismo. Hæc omnia volum. 4. *Bibliothecę veterum Patrum*, tum seorsum exstant. Nimirum *Paręnesin ad pœnitentiam*, aliam *De baptismo*, *epistolas duas ad Sempronianum*, *tractatumque* (quæ aliàs epistola) *adversus Novatianum*, primus edi curavit Parisiis apud Carol. Guillardum anno MDXXXVIII. in 4°. Joannes Tilius, nuncupata Joanni Gagnęo theologo & ecclesiastæ Francisci Regis primi, ac celeberrimo Scripturarum sacrarum interpreti. Epistolas edidit, atque item cætera (ut credimus) opera, Paullus Manutius cum Salviano, Maximo, Sulpicio Severo, & aliis, Romę MDLXIV. in folio, curâ Petri Galesini, Carolo Cardinali Borromæo dicata. Novatianus scilicet [u] S. Cornelii Papæ antagonista, primusque in Ecclesia Dei Anti-papa [x], unà cum Novato quodam hæresin suscitavit tertio sæculo, quæ semel lapsos post baptismum non admittebat ad pœnitentiam; quare indigere eos alio contendebat baptismate. Secundas nuptias condemnabat, similibusque aliis insaniis non hoc sæculo tantùm, sed & quarto, præsertimque in occidente [y], quo tempore florebat Pacianus, ipsa furebat. Unde data ei occasio ad Sempronianum, ex Novatianorum grege, qui catholicum sibi arrogabant nomen, *De catholico nomine* literas dandi, in qua de hujus nominis ratione illum docet, rursusque ad responsionem Semproniani reponens alteram tertiamque epistolam, præcipuum istud ejus dogma, pœnitentiam post baptismum fidelibus denegans; quare audire volebant, aut ironicè ab aliis appellabantur *Cathari*, hoc est *puri*, telis propugnans catholicæ veritatis, atque explanatis sacrorum librorum verbis, quibus abutebatur hæreticus, in suis ipsum castris concidit. *Paręnesis* autem *ad pœnitentiam* ingeniosa est & elegans, ut inde potissimùm agnoscas quantum sermone valuerit Pacianus [z].

u De eo S. Hieronym. *De script. Eccles.* cap. 70. Epiphanius *Her.* 59. Cyprian. ep. 55. *Concil. Nicæn.* cap. 4. Baron. sæpè.

x Notat Baronius tomo 2. ad ann. CCLIV. 74.

y Baron. tomo 4. ad ann. CCCLXXXIX. 52.

z Omnia ejus opera, collata priùs cum MS. codice Vaticano octingentorum, vel circiter, annorum antiquitatis, edidimus nos tomo II. *Collect. Max. Concil. Hisp.* pag. 79. & sequentibus, adjectis Notis, sive commentariis. CARD. DE AGUIRRE.

241. Λέρβος, sive hujus Græcæ appellationis opusculum, quod S. Hieronymus laudat, hodie non exstat; nec item quale fuerit novimus. Κέρβος alii nominant. Suspicari an licet Κέρνος scriptum? quomodo vas quoddam fictile

fictile audiebat in loculos distinctum, quod variis fructibus onustum sacris adhibere solebant veteres. Varium enim opus, si tale fuit, non ineptè, uti & πέπλος, στρῶμα, Ἀμαλθείας κέρας, à varietate & copia vocari potuit.

342. Frustrà fuit qui aliud *adversus Donatistas* opus Paciano attribuit, Stephanus Salazarius Cartusianus [a].

a *Discursos sobre el Credo*, disc. 16. cap. 2.

343. Olympium Episcopum Hispanum inter scriptores Ecclesiasticos à Gennadio memoratum, eo quòd non unus aut alter ex nostris historicis Barcinonensem Episcopum Paciani successorem constituit, huc sistere oportet. Gennadii hæc sunt [b]: *Olympius natione Hispanus, Episcopus, scripsit librum fidei adversus eos qui naturam, & non arbitrium in culpam vocant: ostendens non creatione, sed inobedientiâ insertum naturę malum*. Hunc insigni encomio donavit S. Augustinus *contra Julianum Pelagianum* scribens, paullò à principio libri: *Olympus* (ita legimus in nostro codice sancti doctoris operum, non *Olympius*) *Hispanus Episcopus, vir magnę in Ecclesia & in Christo glorię, in quodam sermone Ecclesiastico. Si fides, inquit, unquam in terris incorrupta mansisset* &c. Laudat hunc ipsum inter sanctos Dei antistites, memorabilesque doctores, quorum testimoniis adversus Julianum agit lib. 2. cap. 10. & lib. 3. cap. 17.

b *De script. Eccles.* cap. 23.

344. At Barcinone antistitem fuisse, Catalani scriptores catalogo Episcoporum hujus urbis docti contendunt; quorum Hieronymus Paullus [c] Barcinonensis, *peritissimus* (Surita etiam teste) *antiquitatis vir*, corypheus esto, probatus aliis. Hujus verba, nec frustrà, hìc dabo: *Ornavit & hęc tempora antistes Olympius, cujus persigni exemplo Pontius Paullinus Aquitanicus sacris nostris in hac urbe initiatus ad Pontificatum Nolanum assumptus est. Hujus exstant epistolę ad Licentium poëtam, Aurelii Augustini alumnum, religionis & humanitatis plenę*. Nempe hic auctor non solùm existimâsse videtur mihi, eundem Olympium hunc esse cujus Paullinus ipse in epistola ad Pammachium his meminit: *Scriptis enim sancti viri fratris nostri Episcopi Olympii, communis unanimi, nuper accepi tam inopinatum mihi quàm inoptatum tui mœroris* (propter obitum Paullinę conjugis) *indicium*. quo loco substituendum fortè *patris* pro *fratris* fuerit: hac enim appellatione vocari à nondum Episcopo debuit Episcopus [d]. Immo & non *Lampium*, sed *Olympium* appellatum, qui Paullinum sacris initiavit. Quod quidem sincerè ab Hieronymo Paullo dictum, vellit nobis aurem, ut non temerè dubitemus de scripto *Lampii*, apud Paullinum eundem [e] nomine, Olympiumque subrogandum, quomodo legisse doctus ille videtur vir, commodùm suspicemur. Sed suspicemur tantùm. Quippe nos tantisper detinet, parum vero simile esse Paullum de obitu Paullinæ Pammachii conjugis Romæ defunctæ non priùs Nolæ audivisse, quàm ab Olympio ex Hispania sic longè dissita factus certior esset. Si autem non tanti est hìc obex, cętera conveniunt hactenus dictis. Decedente enim è vivis Paciano circa annum CCCXCI. uti superiùs diximus, ordinatus Paullinus fuerit à successore Olympio anno CCCXCIII. idemque ejus meminerit ad Pammachium anno CCCXCVI. aut circiter scribens. deque annorum ratione consulendus est Paullini doctus ac diligens illustrator [f]. Quod quidem egregiè confirmat nulla mentio Lampii in catalogo Barcinonensium prȩsulum, sed Olympii tantùm, post Pacianum facta.

c In *Barcinone* sua. 2. volum. *Hisp. illust.* pag. 847.

d Observat Chiffletius, sed nihil tentat, in *Paullini illustr.* par. 2. cap. 12.

e *Epist.* 47. *ad Alypium.*

f Chiffletius 2. par. cap. 4. & 10.

345. Olympium verò circa hæc tempora, nec priùs floruisse, inde mihi non leviter probatur, quòd cùm talis vir fuerit, & scriptor Ecclesiasticus, minimè tamen illius mentionem S. Hieronymus fecerit, cujus catalogus ad annum CCCXCII. quo fuit absolutus, pertingit tantùm. Aliud quoque argumentum suboritur ex libri ab eo scripti proposito, quem, ut videbimus, adversus Priscillianistas circa hoc tempus grassantes elucubrâsse videtur. An autem idem cum eo fuerit Olympio, cujus Concilio I. Toletano subscriptum nomen exstat, ambiguum fortè erit, Baronio [g] affirmante, negantibus aliis, præsertim Hieronymo Romano de la Higuera [h], qui eo argumento utitur, S. Augustinum ubi suprà, Olympium eo ordine laudâsse, ut Hilario, Ambrosio, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Joanneque Chrysostomo, priorem non obscurè significaverit. Nos cum Higuera convenimus, non quidem ut Olympium scriptorem hunc excellentissimum prȩferamus ætate magnis illis doctoribus, aut ab exeunte quarto sæculo ad aliud quodvis tempus ablegemus; sed quia subscribens Gallæciæ Synodo, non Toletanæ, (ut in præcedentibus [i] de Audentio tractantes evincere conati sumus) nihil videtur cum Olympio Barcinonensi, si talis fuerit, commune habuisse. Nec tunc ordo ille servatus ab Augustino removere nos à statu debet. Aliàs Basilius post Chrysostomum nominatus non utique eum præcesserit, cùm revera Basilius ann. CCCLXXVIII. Chrysostomus CDVII. mortem obierint.

g Tomo 5. ad ann. CDV. 58

h *Hist. Tolet.* ms. lib. 9. cap. 7.

i Cap. 5.

346. Sed bonum verbum, ajunt, intercedentes Olympii Catalano præsulatui Toletanarum rerum scriptores, qui Pseudo-Dextri verbo audiunt. Quibus placandis necesse erit ab Olympii vera, aut vero simili saltem, historia nuper ostensa fabulosam ei à Pseudo-Dextro imputatam seriò distinguere, Toletanamque sedem ab hoc falsò eis, si unquam aliàs, irrogato honore vindicare. De Olympio habes in ejus Chronico insanè debacchantis ingenii hos saltus, mendacissimeque hinc inde corrogata, ut solet, plurium ejusdem appellationis hominum gesta, & in unum coacervata, ut munus sibi solenne Ecclesiæ & urbi amplissimis impudenter adulandi strenuè prosequeretur. *Natali Pontifici Toletano* (ad annum ait CCCLII.) *succedit Olympius vir pius & doctissimus, ad quem aliquotiens scribit Gregorius Nazianzenus. Hic fuerat priùs in Thracia Episcopus. Relegatus in exsilium venit in Hispanias, & fuit electus à Toletanis loco Natalis: qui editis libris mirè contra hæreticos sui temporis pugnat*. Rursusque ad annum CCCLVI. [k] *Olympio viro celeberrimo & sanctissimo, qui fidei caussâ multos & in-*

k 1. §. 2.

& incredibiles labores passus est (nam tertiò pro defensione fidei catholicæ foris, & in Hispania etiam, Toleti exsulaverat Episcopus, librosque edidit, quos inscripsit ad Cœlestinum consulem Bæticæ, qui postea martyr fuit) succedit in ea sede Gregorius &c. Et paullò post [k]: *Celebris habetur memoria S.Olympii apud Toletanos, qui anno CCCXLV. interfuit Concilio Cordubensi in caussa Athanasii, quo frequentes Episcopi confluxerunt ex Hispania, Gallia, Italiaque, Germaniaque. Inter alios præter Olympium Cosius Cæsar-augustanus, Marcellus Castulonensis,* &c. Itemque ad annum CDXXVIII. [l] *Celebris habetur in Carpetania memoria pii Pontificis Olympii, cujus liber* De Fide *ibi & alibi diligenter volvitur.*

k §. 5.

l §. 2.

347. Nondum tamen fabularum finis: nam Pseudo-Juliano impositum inde fuit, ut somniare pergeret. Ad annum is CCCLIV. in *Chronico* [m]: *S.Olympius Episcopus Thraciæ quo tempore Natalis* (Episcopus Toletanus, quem fingit exsulem hujus sedis, creatum fuisse Mediolani antistitem) *mittitur in exsilium in Italiam, & ille mittitur in Hispaniam, vacanti sede Toletanæ præfuit. Fuit scriptor nobilis, & acerrimus fidei defensor. Cùm esset Episcopus Thraciæ interfuit Concilio Gangrensi. Fuit natione Hispanus ex Olyssippone civitate Lusitaniæ. Successit Natalio anno CCCLII. ad annum CCCLX.* Notaverat priùs idem auctor [n], interfuisse Concilio Nicæno generali Olympium *alterius diœcesis Episcopum; pòst verò in exsilium ad Hispaniam missum, Episcopum Toletanum.* Item [o]: *Olympius collegit Toleti Concilium de recipiendis laicis* (immo *lapsis*) *jam pœnitentibus, & iis etiam qui cum illis unquam communionem subierunt.* Et paullò pòst [p]: *Sanctus Olympius anno CCCLIX. Concilio Ariminensi* CD. *Episcoporum,* CCCXX. *catholicorum,* LXXX. *Arianorum, interfuit.*

m Num.161.

n Ad ann. CCCXXV. num. 150.

o Num.162.

p Num.166. ad annum CCCLIX.

348. Neenon & Pseudo-Luitprandus symbolam suam contulit. *Adversario* 152. *Duo fuerunt* (ait) *Archiepiscopi Toletani vocati Olympii: alter ex Episcopo Thraciæ, vir sanctus, qui successit Natali, cujus meminit S.Augustinus; alter qui interfuit Toletano Concilio ex Episcopo Oxomensi: uterque tamen nobilis scriptor.* Olympium hunc secundum Toletanum Episcopum, Martini successorem, obiisse, locumque reliquisse Fçtadio vacuum an.CDXXIV. annotavit etiam Pseudo-Dexter [q]. Tot fictiones ferme quot verba. Ea tamen omnia in aliquot capita collegimus, ut faciliùs recidamus.

q Ad hunc annum CDXXIV. §.7.9.& 13.

I. *Olympium Olyssipponensem patriâ fuisse.*

II. *In Thracia Episcopum, & interfuisse Concilio Gangrensi.*

III. *Scripsisse ad eum literas Gregorium Nazianzenum.*

IV. *Venisse exsulem in Hispaniam, ibique rexisse Ecclesiam Toletanam absente Natalio. Qui Natalius exsul & ipse ex Hispania factus fuit Mediolani Episcopus.*

V. *Interfuisse eum Concilio Cordubensi, quo absolutus fuit Athanasius anno* CCCXLV.

VI. *Successisse Natalio in sede Toletana anno* CCCLII.

VII. *Coëgisse Concilium Toleti pro recipiendis lapsis ad pœnitentiam.*

VIII. *Ariminensi Concilio interfuisse anno* CCCLIX.

IX. *Scripsisse libros inscriptos ad Cœlestinum consulem Bæticæ, qui martyr fuit.*

X. *Obiisse anno* CCCLX.

349. Quoad primum nonne jam à limine ipso translucet malè consiliati inventoris temeritas, credendum sibi non ægrè fore sperantis Hispanum natu, hoc est Latinum hominem, in Thracia, hoc est Græcæ Ecclesiæ, creatum fuisse Episcopum? Sed ut hoc magis clareat, veram Olympii hujus Græci antistitis historiam recensere opus. Diversum ab Hispano fuisse tam certum est, quàm utique certum est unum atque eundem esse hominem eum, qui sub speciosis istis veterum historicorum Dextri, Luitprandi, Juliani, titulis jam diu ludificatur simplicium oculos.

350. II. Olympius Aëneos in Thracia Episcopus, qui Sardicensi Concilio anno CCCXLVII. interfuisse creditur, Arianorum operâ è sua sede depulsus est. S. Athanasius *Diodorum quoque Episcopum* (ait in epist. *ad Solitarios*) *sua sede expulerunt. Olympium item ex Aënis, & Theophilum ex Trajanopoli, ambos Episcopos Thraciæ, bonos & orthodoxos viros, infensos hæresi, calumniis appetivere* &c. Et paullò pòst: *Habebat autem edictum, ut non solùm è civitatibus & Ecclesiis ejicerentur; sed & capitali pœna ubicumque inventi essent plecterentur.* Olympii mentio quidem fit in ejusdem Concilii canone XXI. quamvis subscriptio ejus inter aliorum non hodie legatur. S.Olympii Thraciæ Episcopi ab Arianis sede pulsi mentio habetur in Fastis sacris XII. Junii. Quòd verò idem hic Olympius unus fuerit ex Gangrensis Concilii patribus [r], jam primùm fabulatoris mendacium est. Quid enim Thraciæ Europæ cum Gangris Asiæ, hoc est Paphlagoniæ, urbe? aut Thraciæ Episcopo cum provinciali tantùm XVI. Episcoporum Synodo? Hosius Cordubensis Apostolicæ sedis legatus in oriente id temporis hoc munus gerens interfuit quidem; sed pater ideo hic appellatus Conciliorum, quòd Constantino gratus, & à Sylvestro Papa delegatus, rem catholicam ubique jussus fuerit in iis partibus solicitè procurare, neutiquam debet exemplo suo id facere, ut suspicemur de alienæ provinciæ aliis etiam ab eo Episcopis ad eam Synodum convenientibus.

r Agit de Gangrensi Synodo Baronius ad ann. CCCLXI. num. 44. & sequentibus.

351. III. Alterum ab hoc, & absurdissimum est mendacium, quod assumit planus de Gregorii Nazianzeni ad hunc Olympium Episcopum datis literis. Olympius etenim, ad quem literas dedit Nazianzenus frequentes [s], non Ecclesiæ, sed sæculi potestas fuit, quem iccircò Ἄρχοντα, *præsidem*, in quibusdam earum [t] appellat magnus ille vir. Præses nimirum Cappadociæ secundæ, cujus urbs est Nazianzum, ut ex epist. ejus I. constans est. Frustraque Bivarius excogitatâ temporis differentiâ emergere has contendit salebras, Olympium ex judice seu præside potuisse fieri præsulem jactans. Huic asylo committere se harum nugarum propugnatoribus frequentissimè est opus. Nec tamen doctus vir fuisset ausus sic excusare, si animadvertisset longè priùs floruisse

s Ad Olympium inscriptæ sunt epistolæ 40. 76. 77. 78. 172.173.174.& aliæ.

t Epist. 50. & 76.

fuisse Olympium illum Thraciæ Episcopum in Episcopali munere, quàm alterum Olympium, ad quem Nazianzenus scripsit, in sæculari. Rem nemini dubiam assumimus. Olympius anno CCCXLVII. aut circiter, passus est exsilium post Sardicensem Synodum, uti jam diximus, quo tempore juvenis Gregorius Athenis cum Basilio jam forsan studiis vacabat. Gregorii verò literæ ad Olympium datæ sunt postquam administraret ipse pro parente suo Gregorio Nazianzi Ecclesiam, sive jam ei successisset. Siquidem sacerdotium & canitiem obtendit alicubi [t] Olympio, ut sibi in quadam re gratificetur; immo & postquam (ex epist. LXXVI. id colligo) renunciato in sui successorem Episcopatu ruri ageret à turbis remotus, post ann. scilicet CCCLXXXII. [u] Quod tempus quadraginta ferè annis Olympii Thraciç res & obitus præcessere.

[t] Epist. 78.

[u] Vide Labbeum De scrip. Eccles.

352. Idem etiam iste Olympius præses, aut alius, judex fuit à Constantio Imperatore datus Photino Sirmiensium Episcopo in Concilio Sardicensi damnato ab Olympio Thraciæ illo antistite cum aliis; cujus hominis Epiphanius meminit de Photiniana loquens hæresi [x]. Alius ergo & alius Olympius Thraciç Episcopus, & Olympius ad quem literas Gregorius dedit, etiamsi de duobus unum coagulare hominem, ut aliàs sæpiùs, figlinæ suæ imposuerit Toletanus horum Chronicorum artifex. Quem quidem non temerè suspicor, si incidisset in Gregorii Nysseni libellum περὶ τελειότητος, *De perfectione*, Olympio monacho directum, Olympium Toletanũ Episcopum diu post mortem ad monachatum, Nysseníque familiaritatem, resurgere fecisset.

[x] Hæresi 71.

353. IV. Episcoporum exsulum ea catastrophe, videlicet Olympii in Toletanam, & Natalis Toletani in Mediolanensem Ecclesiam translatio, merum somnium est. In sede Mediolanensi nullus sedit per hæc tempora Natalis nomine, ac multò minùs post Eristagium, quem finxit Pseudo-Julianus [y]. Qui si Eustorgium dicere voluit, sanctissimum istius Ecclesiç præsulem, Julius ei, nec alius, successisse videtur [z], qui ann. CCCXXXVII. Synodo Romanç sub Julio Papa celebratç subscripsit. Sed ais: inter Eustorgium & Julium cur non locum Natali dabimus, Juliani hujus fide, qui opportunè adjunxisse videtur Natalem paullò post assumptionem suam in eam Ecclesiam vitâ fuisse functum? Bellus certè homo es, qui pro tuendis his nugis sic incautè argutaris. Si enim post Eustorgium Natalem admittimus Mediolani Episcopum; fateamur necesse est ann. isto CCCXXXVII. quo Julius eam sedem tenebat, è vivis jam ad superos ablatum prædictum Natalem fuisse; nimirum decem ad minus integris annis ante Concilium Sardicense, atque exsilium Olympii Thraciæ Episcopi, ejusque, ut fingitur, in Hispaniam adventûs, vicariamque Natalis in Toletano Episcopatu injunctam exsuli curam, ejusdemque demum Natalis Archiepiscopatum Mediolanensem. Natalis ergo decem jam annis mortuus, Pseudo-Juliani thaumaturgiâ vitç redditus, Toleti, atque inde Mediolani fuit Episcopus.

[y] In Chron. ad ann. CCCLIV. num. 160.

[z] Vide Ughellium Ital. sacr. tom. 4. In Episc. Mediol. col. 60. Baron. tom. 3. ad annum CCCXXXVII. 69. 73. & sequentibus. Julium Maternum auctorem operis De mysteriis, & erroribus profanarum religionum ex conjectura existimantem.

354. Non dissimulabo exempli mei MS. Chronici hujus, in quod invehimur, Dextri de Olympio verba. In synopsi brevissima trium priorum seculorum cum quarti dimidio sic legitur:

Olympius Toletanus Episcop. ad annum CCCXLVIII.

Indeque in altera parte jam integra, ut videtur, à dimidiato quarto sæculo usque ad annum CDXXX. anno scilicet CCCLI.

Olympio decrepito Episcopo Toletano Audentius, acri vir judicio & mira eruditione, succedit.

Hactenus sciebat ejus temporis Dexter, qualis ille sit, cujus verba dedimus; qui tamen in hanc molem, quâ nunc eruditis omnibus non tam horrori quàm ludibrio est, postea crevit.

355. V. Interfuisse Olympium Concilio Cordubensi, quo absolutus fuit Athanasius, anno CCCXLV. æquè falsum, & absurdissimè confictum est. Nam vel adhuc Thraciæ Episcopus eò usque venit, vel è Toleto creatus jam ibi Episcopus, aut saltem Natalis vicarius. E Toleto minimè potuit anno CCCXLV. qui post biennium, anno CCCXLVII. unus è Sardicensibus fuit patribus, ac nonnisi absoluto Concilio adactus in exsilium ire. E Thracia autem vocari ad Cordubensem Synodum quî potuit? cùm præsertim, si quæ ea fuit, provincialis, aut certè occidentalium Ecclesiarum tantùm fuit. Habemus enim in re testes omni exceptione majores ad excludendum ab ea orientalem Episcopum. Quosnam? ais. Eosdem illos qui Cordubensem hanc soli constituunt Synodum, Dextrum nempe, atque eum bicorporem, primitivum & interpolatum. Excusus enim ita habet [a]: *Celebris habetur memoria Sancti Olympii apud Toletanos, qui anno* CCCXLV. *interfuit Concilio Cordubensi in caussa Athanasii; quò frequentes Episcopi confluxerunt ex Hispania, Gallia, Italia, Germaniaque.* Ex orientali Ecclesia nullus, ut colligitur. *Inter alios* (prosequitur) *præter Olympium, Costus Cæsar-augustanus, Marcellus Castulonensis, Florentinus Emeritensis, Prætextatus Barcinonensis, & alii, numero omnes centum, qui & Athanasium absolverunt.* Quantum mutatus ab illo, qui olim fuit, exstatque in exemplari nostro! *Hosii diligentiâ* (ad annum habet CCCLII.) *Cordubæ Synodus collecta in caussa Athanasii. Interfuerunt illi Audentius Episcopus Toletanus, Sempronianus Hispalensis, Augustalis Illiberitanus, Costus Cæsar-augustanus, Annianus Castulonensis, Domitianus Pacis-Augustç, Florentinus Emeritensis, Prætextatus Barcinonensis, & alii, numero quadraginta, Hosio præside: qui omnes Athanasium præsentem absolverunt.*

[a] Ad annum CCCLVI. num. 3.

356. Vides Olympii loco Audentium Toletanum hîc subrogatum, qui non anno CCCXLV. sed CCCLII. huic interfuerit; non centum, sed quadraginta dumtaxat Episcoporum, Synodo; cum eoque audis laudatos Hispalensem, & Illiberitanum, Annianumque (non Marcellum) Castulonensem, cujus mentio in Sardicensi Concilio, Domitianum item Pacis-Augustç, qui in eodem Sar-

Sardicensi *de Asturica* dicitur facili errore, & quod pręcipuum est, Athanasium ipsum præsentem fuisse, quod quali consilio sublatum fuerit à prioris temporis Dextro, nec interpolator aut reformator ipse dixerit.

357. VI. De Olympii post Natalem Episcopatu Toletano, si eventilemus ab eo Pseudo-Chronicorum nugas, catalogi hujus Ecclesiæ testimonium perhibent, unà cum serie præsulum, quorum in canone Missę Breviarii Isidoriani mentio fit. At nihil ultrà de eo homine certi.

358. VII. Concilium Toleti ab eo coactum pro recipiendis lapsis qui pœniterent, & iis etiam qui cum iisdem communicâssent, propter Luciferianorum eo tempore aliter sentientium dogma, Pseudo-Julianus ęquè infeliciter finxit. Obiisse enim Olympius ab eodem ficulneo auctore dicitur an. CCCLX. quo nondum Lucifer hujus dogmatis auctor se à communione orthodoxorum separaverat: quę unica potuit esse cogendi Concilii caussa. Nihil enim hujuscemodi schismatis auditum fuit ante Alexandrinam Synodum, cui Lucifer ipse interfuit, anno CCCLXII. celebratam [b]. Cùm etenim hęc sanxisset, *exceptis hęresum auctoribus, pœnitentes Episcopos Ecclesiis suis sociari* debere: ut loquitur S.Hieronymus [c], inde, & forsan ex nescio unde nata ei Lucifero cum Eusebio Vercellensi controversia, redeuntem à Concilio hęc sententia à vero deviare fecit: ut ne semel quidem in hęresin lapsos; sed neque cum iis communicantes, ad pœnitentiam & communionem admitteret. Concilium ergo Toletanum de recipiendis lapsis triennio saltem integro prçcessit omnem de recipiendis lapsis controversiam. Unde non scriptorem tantùm celeberrimum, aliaque imputata ei, sed & prophetam magnum Olympium fuisse necessarium est nobis affirmare, si desipere aut decipere volumus.

b Baron. hoc anno num. 176.

c Adv. Luciferianos cap. 2.

359. VIII. & X. An verò interfuerit Olympius eidem Ariminensi Concilio anno CCCLIX. celebrato, conveniat priùs inter Julianum ac Dextrum, quàm vobis imponatur suffragandi munus. Prior ait [d] Olympium, posterior verò [e] successorem ejus Gregorium Synodo adfuisse. Nec minus variant hi testes in obitûs anno: Dextro CCCLVI. aut circiter, Juliano CCCLX. assignantibus. Qua in re meminisse juvabit observationis nostræ jam suprà inculcatæ. Hieronymum de Olympio inter scriptores non loquutum, Gennadium autem loquutum: quòd nempe post scriptum Hieronymi catalogum anno CCCXCII. videatur Olympius floruisse ac scripsisse. Quod quidem de Olympio Toletano CCCLVI. aut saltem CCCLX. vitâ functo dici nequit. Valdè tamen notatu dignum est, Luitprandum iisdem his dolis consutum quibus Dexter Julianusque, cùm videret hujus ætatis Olympio minimè convenire posse Toletani Concilii I. subscriptionem, de qua nos in superioribus egimus, alterum Olympium Toletanum Episcopum laudâsse, istius subscriptionis auctorem. *Duo fuerunt* (ait *Advers.* 170. aliàs 152.) *Archiepiscopi Toletani vocati Olympii: alter ex Episcopo Thraciæ, vir sanctus, qui successit Natali, cujus meminit Augustinus: alter qui interfuit Toletano Concilio ex Episcopo Oxomensi. Uterque tamen nobilis scriptor.* Quod utique vanissimè dictum fuerit, si Dexter non vanus est. Hic enim scribens Asturium in sede Toletana collocatum jam esse, quo tempore celebratum fuit Toletanum hoc (ut vulgus hactenus existimavit) primum Concilium novemdecim Episcoporũ testimoniis roboratum, necessariò admittit Asturium, sive Asterium (uti Loaysa edidit) ibidem nomen suum professum, nec alium esse Toletanum præsentem ibi Episcopum. Quonam igitur accipiemus loco Olympium, dum Toletano minimè possumus? Oxomensis, fortè ais, Episcopi: ex quo factus postea fuerit Toletanus. Sed Luitprandus resistit apertissimè, Olympium affirmans interfuisse huic Concilio Toletano *ex Episcopo Oxomensi*, hoc est, qui talis antea fuerat. Præterea Pseudo-Dexter post Audentium, quem obiisse ait anno CCCXCIII. Asturium Ecclesię Toletanę usque ad annum CDXXIV. præfuisse scribit; nec Olympium hoc tempore intermedio alium agnoscit; ac multò minùs catalogi Episcoporum istius Ecclesiæ. Igitur conveniat priùs Luitprando cum Dextro suo, atque ei forsan assensum præstabimus.

d Ad ann. CCCLIX. nu. 166.

e Ad ann. CCCLVI. num. 2.

360. At cur dissimulem id quod in meo MS. cod. *fragmentorum Dextri, Maximi, & Luitprandi*, quem penes me asservari jam sæpiùs monui, diversissimum à Dextri typis editi memoratis legitur testimoniis, & laudatis nuper Luitprandi verbis conforme? saltem ut ostendamus quantum ab eo, quod primùm Dexter fuit, sive verum sive fictum, postea mutaverit? Nempe in dicto codice utriusque Olympii Toletani fit mentio. Ad annum CCCLI. uti jam in superioribus in transcursu annotavimus, *Olympio decrepito Episcopo Toletano Audentius, acri vir judicio & mira eruditione, succedit*. Confer sis cum hoc testimonio excusa Dextri de seniore isto Olympio testimonia. Miraberis audaciam aut inconstantiam malesani hominis. Ad annum CDVIII. *Asturio succedit Olympius Toletanus Episcopus, qui libris editis illustris evasit*. Et ad annum CDXII. *Olympio Toletano præsuli Pentadius sufficitur, qui cum patribus in Concilio Africano Pelagium damnat*. Unde colliges hunc auctorem (qualis ille sit) duplicem agnovisse Toletanum hujus nominis præsulem, seniorem anno CCCLI. fato functum successori Audentio locum reliquisse, non tamen eum scriptorem; juniorem alterum ab anno CDVIII. ad annum CDXII. Episcopum, cujus decessor Asturius, successor autem Pentadius fuerit, huncque libris editis illustrem.

361. Verè, si tanta esset hujus manuscripti fides, ut tutò ei possemus assensum præstare, magis consentanea est aliis hæc relatio de utroque Olympio veteribus & fidelibus monumentis. Nam de priore Olympio series Toletanorum Episcoporum, cujus suprà meminimus, fidem facit. Secundus ille fuerit scriptor à Sancto Augustino laudatus, circa annum CD. aut circiter florens, qui adver-

ſus Priſcilliani hæreſin ſtylum ſtrinxerit. Hujus enim, ſi verum audivimus, anno CDXII. è vivis ſublati, meminiſſe, uti jam demortui, Auguſtinus quidem potuit in libris *adverſus Julianum Pelagianum* non ante annum * * * * * * * ſcriptis f. Quo cum rectè convenit Aſturium in Concilio Toletano circa annum ſæculare CD. celebrato ſubſcripſiſſe Toleti jam Epiſcopum, Olympium verò alterius ſedis. Hęc de Olympio, ſive Barcinonenſi ſive Toletano, è tenebris utcumque in aliquam lucis uſuram vindicato, ſic à me dicta ſunto, ut nolim harum Eccleſiarum alteri cauſſam adjudicare. Nihil enim video adhuc in ulla earum partium ſolidæ ac certæ vetuſtatis argumentorum, quibus credere ſe veritas poſſit.

362. IX. Tandem ad ſcripta deventum Toletani Olympii. Scripſiſſe eum libros *De Fide*, ſeu *adverſus hæreticos, ad Cœleſtinum conſulem Bæticæ, qui poſtea martyr fuit*, Pſeudo-Dexter ait. Cœleſtinus Bæticæ conſularis lectus ei apud Moralem noſtrum g hæc tempora percurrentem occaſio fuit nuncupationem fingendi. Exſtat quidem in codice Theodoſii quædam Conſtantii lex *De bonorum proſcriptionis forma*, Cœleſtino conſuli Bæticæ directa: quod forſan muneris nomen compendio notatum viſum eidem Pſeudo-Dextro fuit *conſulem* ſignificare: ita enim Bivarius edidit, non *conſularem*; quæ tamen periodus in Cari editione Hiſpalenſi deeſt. Adeò interexſcriptiones hoc fabuloſum Chronicon *vires acquirebat eundo*, ut Virgilius de fama ait. Ne autem fabula hîc conſiſteret, quæſitum in Martyrologio Cœleſtinum oportuit aliquē, cum iſto conſulari, atque Olympii amico, liberaliter coagmentandum: ac præſtò fuit Cœleſtinus inter alios martyres Maji die ſecundo appellatus. Haud enim decuit Olympium alii, quàm futuro paullò pòſt martyri, lucubrationes ſuas inſcribere.

363. His autem jam diſpulſis quæ ad pſeudo-hiſtoricorum Olympium ſpectant, Gennadii Olympium ſcripſiſſe novimus *De Fide*, ſeu *fidei librum adverſus eos qui naturam & non arbitrium in culpam vocant. oſtendens, non creatione, ſed inobedientiâ inſertum naturæ malum*. Adverſus Manichæos, aut propriùs ac propiùs (ut ego exiſtimo) adverſus Priſcillianiſtas, Manichęorum propaginem, Hiſpaniæ, ubi Olympius ſcribebat, veluti propriam. Fato cuncta & ſideribus Bardeſanes primus, inde Manichæus, ſubjecerat; à quibus Priſcillianiſtæ hauſere: neque evitari poſſe malum, naturæ ipſi à mala mente inſitum, fruſtraque eſſe liberum arbitrium. Pelagiani verò, ne in hanc voraginem pręcipitarent, miſerè in contrariam partem deerrârunt. Quare adverſus eos pręcipuè inſurrexere, *qui cùm in ſuis peccatis humanam voluntatem debeant accuſare; naturam potiùs accuſantes hominum, per illam ſe excuſare conantur.* ut S. Auguſtinus ait initio libri *De natura & gratia*. Sed Pelagianorum dogma libero concedens omnia arbitrio, gratię autem nihil, non minùs peſtilens fuit quàm contraria tollentium libertatem: adverſus quam hęreſin Olympius *fidei* oppoſuit ſcutum, *quam etiam literarum ſæcularium auctores* (Auguſtinus ibidem ait, Salluſtium h intelligens) *graviter arguerunt, exclamantes: Falsò queritur de natura ſua genus humanum*. Hanc peſtem, inquam, contraxerunt Priſcillianus atque ejus aſſeclę ab impio Manichęo, *qui fatalibus ſtellis homines* alligabat, *opificiumque omnis carnis non Deo bono & vero, ſed malignis angelis* tribuebat, ut idem S. Doctor ait *De hęreſibus ad Quod-vult-Deū* ſcribens i. Quare non temerè diximus, adverſus hos ſui temporis blaſphemos calamum ſtrinxiſſe Olympium. Cujus quidem aliud videtur opus, *ſermo* ille *Eccleſiaſticus*, ex quo verba deſumpſiſſe Auguſtinum k jam notavimus.

364. Sed nonne *ad Licentium poëtam* quaſdam epiſtolas religionis & humanitatis plenas Hieronymus Paullus Olympio noſtro tribuit? Ita videbitur ei, qui parum animadverterit Paullino eum has adſcribere Aquitano, inter cujus opera vel hodie exſtant l, uti & alia ad eundem S. Auguſtini m, in hujus quoque epiſtolis.

365. Quiſnam tandem MARTINUS ſit, ſive MARTIANUS (antequam abſolvamus caput hoc) Barcinonenſis etiam Epiſcopus, ac ſcriptor clarus, diſcere aves, qui Franciſcum Tarrafam legiſti ſic loquentem n: *Martianus per idem tempus urbis Barcinonenſis Epiſcopus, tam vitâ quàm ſermone clarus, ſcripſit varia opuſcula*. Sed ſubjungit: *Crediderim verò eſſe Pacianum*. Attamen Hieronymus Pujades in Cataloniæ hiſtoria o vulgari utrumque agnoſcit, & Pacianum & Martianum, Tarrafę opponens, S. Hieronymum utriuſque meminiſſe. Ego in ſancti doctoris libello *De ſcriptoribus Eccleſiaſticis* Pacianum laudatum lego, Martinum ſeu Martianum non lego, neque in Epiſcoporum Barcinonenſium albo Hieronymus Paullus olim hunc viderat p.

f Vide Henricum de Noris in Hiſt. Pelagiana.

g Lib. 10. cap. 18. Hiſtor. Hiſp.

h Initio De bello Jugurthino.

i Hæreſi 70.

k Lib. 1. contra Julian.

l Epiſt. 46. & inter Auguſtini 36.

m Epiſt. 39.

n De Regibus Hiſp. in Theodoſio ſeniore. Hiſp. illuſtr. 1. tomo pag. 539.

o Libro 5. cap. 24.

p Vide eum in Barcinone ſua tomo 2. Hiſp. illuſtr. pag. 847.

CAPUT VIII.

De DEXTRO *Paciani filio. Præfectum prætorio fuiſſe, non in oriente, quod falsò ſupponit ejus Pſeudo-Chronicon, nec in occidente toto, ſed in Italia. Forma inſcribēdarum ab omnibus ſimul Auguſtis conſtitutionum imperialium refertur. Auctor hic Hieronymo ut celebraret Eccleſiæ ſcriptores*. Omnimodæ *ejus* hiſtoriæ, *quæ periit, aliquam partem à ſæculo ferè, tanquam germanum eſſet Dextri opus, intruſam dolo & ambitione inventoris, ut Hiſpaniam falſis cumularet honoribus, merum figmentum eſſe*: *de quo nos alibi*..

366. HUJUSMET exeuntis ſęculi abſque dubio eſt DEXTRI memoria, quam conſervavit Hiſpanis ſui hiſtorici magnus doctor Hieronymus: neque eſt aliquid ſolidum ac certum, quod movere nos debeat, ut hinc ad ſequens ſęculum quintum res ejus transferamus. Pacianum Epiſcopum Barcinonenſem egregiumque ſcriptorem nuper laudatum dimiſimus. Hujus filius Dexter fuit clarus parente optimo, clarus literis, & honoribus geſtis in ſęculo. Vetus, inquam, & verus Dexter, quem unus S. Hieronymus non

non semel aut sine peculiari elogio posteritati commendavit. Quod nomen jam hoc sęculo ex innocenti & laudabili, fatalitate quadam, in contrarium adeò degenerâsse, ut fictitii ac sublesti proverbialis ferè appellatio sit, maximopere dolent probi ac seriò docti quique, Hispanique nominis verè amantes. Natus quippe ante octoginta fermè annos Dextri illius antiqui schemate sese venditans novitius alter, quem brevi, sive propitiâ sive sinistrâ famâ, pro varia hominum opinione, per totum Latini orbis spatium enormiter famosum volare fecit. Sed hîc nondum nos Icaro huic cereis pennis audacissimè innixo verum historiæ solem in ruinam exitiumque opponemus, cùm id peculiari opere à nobis procurandum sit. Sed germanum Dextrum Paciani filium mutuatis ab Stridonensi magno encomiaste vivis coloribus describere opus & consilium est.

367. De patria nihil habemus dicere, nisi quòd Paciano Barcilone Episcopo natus, nostras vulgò habitus sit, reclamante nullo, aut aliorsum trahente. Sæculari autem militiæ dato nomine, variisque, ut solet, gestis reipublicæ muneribus, ad supremum tandem *μετὰ τὰ σκῆπτρα* (ut ait Zosimus,) *citra regium* auctoritatis culmen in occidente fuit assumptus anno Christiano CCCXCV. aut circiter. Hoc enim anno, quo Coss. fuere Holybrius & Probinus, diemque suum obiit Theodosius Imper. *Dextro P.P.* directæ sunt leges aliquot in codice Theodosiano, nempe Lex LIII. & Lex LIV. *De cursu publico*. Lex II. *De indulgentiis debitorum*. Lex II. *Si quis pecunias conflav.* Lex V. *De exsecutoribus & exactionibus*. Lex CXLVI. *De decurionibus*. omnes in eodem Theodosiano codice. In occidente diximus, non in oriente, quæ una è fabulis de Dextro jactatis. Nam cùm hæ leges sive mandata Mediolani concepta sint, quæ urbs Italiæ celeberrima ditionis fuit Imperatoris Honorii, ejusque occidentalis imperii proprię; in qua commoratum hoc anno eundem Honorium, exsequiasque Theodosio parenti celebrâsse, non sinit nos ambigere S. Ambrosii ea, quam habuit coram eo laudatoria piissimi principis oratio; certissimum haberi debet Honorii has esse constitutiones ad præfectum suo in occidentalibus partibus, non in orientalibus, prætorio directas: quantumvis uterque Cæsar his inscriptus ex more sit. In qualibet enim alterutrius, vel cujuscumque ex pluribus Imperatoris, sanctione, ætatis, quâ nati sunt, aut quâ rebus quique præesse cœperunt, ordine servato, inscribebantur simul omnes, uti sanctionis auctores: quasi unius, ejusdem, atque indivisi Imperii divisisse inter se administrationis curam, non principatûs majestatem videri vellent.

368. Nec S. Hieronymus in *Apologia adversus Rufinum* secunda quicquam ait, nisi præfectum prætorio fuisse. *Ante annos ferme decem, cùm Dexter amicus meus, qui præfecturam administravit prætorii, me rogâsset*. Nec tamen totius occidentis præfecturam attribuimus Dextro, quæ nulla hujus temporis tam ampla fuit; sed Italiæ, ex divisione Constantini, sat vulgo notâ, quatuor præfecturarum. Idque inde colligitur, quòd in laudata lege II. cod. Theodos. *De indulgentiis debitorum*, res ordinetur provinciæ Campaniæ, quæ ad prefectum Italiæ spectabat. Nec remorari nos debet nota illa inscriptionis, harum legum, nempe LIII. & LIV. *De censu publico*, quibus aliæ similes sunt in eodem titulo. *Dextro PP. O.* quæ quidem in cęteris deest. Vel enim *O.* litera per compendium significat *Præfecto Pretorio*, non *Prætorii*, legendum, vel si orientis præfecturam denotare aliàs solet [q], hîc saltem, ubi apertissimè res ad prefecturam spectat Italiæ, vitiosa & supposititia est.

369. Hunc eundem, nec alium fuisse Dextrum existimo, ad quem anno quo Coss. fuere Valentinianus IV. & Eutropius, scilicet redemptionis nostræ CCCLXXXVII. Comitem per id tempus rerum privatarum, nuncupata fuit Lex II. in codice Justineaneo *Ne rei dominicæ vel templorum* &c. sub Theodosio scilicet Magno in orientis partibus: nam Constantinopoli, ubi hoc anno is fuit, lex data legitur. Ad quod munus fortè, nisi & alia fuerint, non ad præfecturam, quæ nondum ei obvenerat, respiciens Hieronymus, anno CCCXCII. quo scriptores laudabat Ecclesiasticos, *clarum apud sæculum* pronunciavit nostrum. *Dexter* (inquit) *Paciani, de quo suprà dixi, filius, clarus apud sæculum, & Christi fidei deditus, fertur ad me* omnimodam historiam *texuisse, quam nondum legi*.

370. Hic ipse sic animatus vir in studia historica solicitavit anxiè magnum eundem Hieronymum ad colligendum ac describendum Ecclesiasticos scriptores, eo libello, quo vix alium utiliorem veteres membranæ nobis conservavere. Iccircò ei, quem hortatorem elucubrandi operis sibi fatetur fuisse, nuncupatione illius dignari æquum existimavit Hieronymus. *Hortaris Dexter* (ait in proœmio) *ut Tranquillum sequens, Ecclesiasticos scriptores in ordinem digeram*, &c. Qui paullò infrà Dextri eloquentiam non obscurè annotâsse videri potest, dum Ciceronem suum Dextri vocat. *Itaque dominum Jesum Christum precor, ut quod Cicero tuus, qui in arce Romanæ eloquentiæ stetit, non est facere dedignatus in Bruto, oratorum Latinæ linguæ texens catalogum, id ego in Ecclesiæ ejus scriptoribus enumerandis dignè cohortatione tua impleam*.

371. *Omnimodam* hanc talis viri *historiam* in deperditis habuere undecim ferè sęculorũ, qui his delectarentur studiis, homines; quorum quidem ad aures nihil de Dextro & scriptis ejus aliud, quàm quod à Hieronymo erga eum amor ac viri fama expresserat, pervenisse legimus. Quum repentè, dum retrò proximum exiret sæculum, percrebrescere rumor cœpit de inventa in Germaniæ quodam angulo memorata historia [r]. Auctor rei Jesuitarum sodalis quidam, Hieronymus Romanus de la Higuera nomine, Toletanus patriâ, undique munitus vir subsidiis curiosæ omnis, quâ historica constat res, doctrinæ. Ami-

q Ut observat Ursatus *De Notis Romanorum* pag. 366.

r Inventionis historiam referunt Didacus Murillus in *Hist. de N. Senora del Pilar*. cap. 4. & in *Apologetici ejusdem Historie* prologo. Franciscus Porto-carrero *Vida de S. Ildefonso*, in proœmio. Joannes Calderon in præfatione Cæsar-augustanæ Dextri editionis. Fráciscus Bivarius in *Apologia pro Dextro* editionis Lugdunensis, & in *Censura operũ Luitprandi* editionis Antuerpiẽsis, aliique.

Amicis hic nunciavit primùm, atque inde amicorum ope quemvis alium per Hispanias certiorem fieri voluit, remissum sibi à Thoma de Torr-alba, ejusdem societatis, è Germaniæ Wormatia urbe *Dextri Chronicon*, sive *Historiam omnimodam*, unà cum M. Maximi, aliorumque continuatorum fragmentis. Offendisse ajebat hunc Torr-albam in quendam istius urbis civem, dum inter Germanos peregrinatur, qui penes se, Fuldensi è bibliotheca, ut referebat, acceptum hunc thesaurum servabat; quem cùm redimere ab eo vellet, frustrà fuit, codicem exscribendi permissione contentus. Atque hujus exempli à Torr-alba excepti, sibique officiosè, veluti ad præceptorem, ann. MDXCIV. transmissi, possessionem ubique jactabat, communicans inde per literas doctis sibique familiaribus aliquot viris, fragmenta quædam, quæ ad momenta eorum pertinerent; ægrè se continens prę gaudio Higuera. Idem tamen post aliquot annos exempla alia hujus sui exempli è manibus abire permisit. Quorum aliquod Cæsar-augustæ repertum Joannes Calderon Franciscanus anno MDCXIX. typis in eadem urbe committi curavit primus.

372. Visa tamen in publica hominum luce illustrium horum virorum, aliàs celebrium, tam propitia secundaque rebus Hispaniæ nostrę monumenta, veluti ex orci faucibus erepta, mirum quantum exsultare, subsultare omnes, qui aliquo honoris sensu pietatisve tangerentur, statim fecere; provincias, urbes, Ecclesiarum collegia sacra, Religiosorum hominum cœtus efferre se, ac nova sibi delata in gremium, clarissimorum civium, sodalium, tutelarium, inclytarum actionum gestorumque olim famæ celebris ornamenta jactare, conferreque invicem & gratulari. Tanquam si Pyrenæi saltus igne iterum correpti, Hispaniæ, quanta est, fines omnes metallorum liquefactorum torrentibus inundavissent. Hinc eruditiores curâ etiam solicitare, ut ingruentem lætitiam non cęca mente, sed oculatâ, suique ac suorum bonorum consciâ, suscepisse viderentur.

373. Eodem enim ferè tempore Rodericus Carus Utrariensis presbyter, Franciscus Bivarius Cisterciensis monachus, Thomas Tamajus Vargas regius historicus, propugnandæ, exponendæ, illustrandæ, atque ornandæ huic Spartæ industriam omnem, ingeniique atque eruditionis vires, quibus pollebant maximis, contulere. Carus expedivit certè rem edito Dextri ac Maximi systemate ex collatione aliquot MSS. exemplarium, brevibusque Notis, sed elegantibus & ingenuis, munito, Hispali anno MDCXXVII. Bivario seriùs agenti volumen excidit satis grande soli Dextro impensum, Lugduni eodem anno. Cùm pręcessisset utique triennio integro Thomæ Tamaji justum opus, sub *Dextri defensi*, seu *Novitatum antiquarum* vulgari titulo, recens repertum Chronicon veteri auctori asserens, veraque esse maximo conatu contendens omnia in eo comprehensa, aut saltem falsa certò haud esse. Taceo innumeros, qui aliud agentes, historias nempe regnorum, urbium, sacrarum familiarum, domorumve generales, particulares, elogia, apologetica rerum Hispaniarum scribentes, Dextri versibus complevere omnes paginas, moneta hac uti legitima passim expensa, perque omnium sinus liberaliter sparsa.

374. At quamvis, huic facilitati res tam novas temerè credendi, non unus aut alter ex nostris, cui dextra in parte mamillæ cor saliret, indignatus, continere intra prudentiæ limites civium nostrorum philautiam, quæ verè judicii omnes faciebat partes, tam verbis pręsentes quàm scripto, per literas diu procuravissent; victi demum suppressique, & quasi tacere compulsi sunt, pręvalente suffragiorum numero, ac lenocinante cęco patriæ amori novæ mercis cupiditate. Nisi quòd ante aliquot annos re penitiùs considerata, casuque repertis non quidem levibus suspicionis argumentis, negotium penè jam apud nos confectum retractari cœpit, advocatâ ad partes liberè sentiendi, quâ rationis compotes sumus ac dicimur, facultate; fereque jam eò res processit, ut admoneri se nostri cives non ægrè patiantur, à novis his chronologis historiæ nostræ non lætas vires, sed tumorem inditum; & quæ turgida & inflata sit, habitiorem falsò apparere.

375. Sed quia de his fabulis peculiariter agendum nobis est in censura ejusdem Pseudo-Dextri, *Omnimodam* veri & germani Dextri *historiam* loculis bibliothecæ nostræ Hispanorum scriptorum, deperditam hodie jam, aut latentem, inferimus tantùm, & ad alia pergimus; contenti annotâsse obiter penes me esse illius Chronici, seu Chronicorum Dextri, Maximi, atque Luitprandi exemplum, quæ primò vel habuit, vel jactavit se habere, Hieronymus Higuera (an è Germania accepta non ausim dicere) idque ab editis sub eorum nomine in publicam lucem diversissimum.

376. Stupes, lector, demiratus confidentiam censuræ? Placaberis, spero, gratiasque mihi de indicio habebis, quum collatis inter se Dextri nomine inscripto & vulgari Chronico, nullam, ut præsefert, jacturam passo, ac nostro altero acephalo, majorique ex parte mutilo, quod ad finem hujus bibliothecæ partis edi curabimus, perpensisque nostris suo tempore sufficiendis pro hujus posterioris constantiori fide argumentis, ad occultum hactenus, aut nondum satis reseratum temerariæ, aut veriùs impiæ, suppositionis mysterium, manu & oculis contrectandum introducĕris. Quære id Chronicorum fragmentum ad calcem operis, pręambulamque nostram annotationem.

CA-

CAPUT IX.

Avienum *Hispanum fuisse non esse improbabile, ac Theodosiani ævi*. Nostrum mare *Latini dixere de mediterraneo. Multus hic in Hispania & Hispanis laudandis. Punicis libris doctus. His nonnisi in Latinum conversis Plinium & alios fuisse usos. Avienus synchronos S. Hieronymi, dialogista forsan in Macrobii* Saturnalibus, *& ad Theodosium Macrobium directus Avieni liber Fabularum. Ethnicúsne an Christianus? Phænomenon initium Platonem cum dictatis Christianis exprimens. Expenditur ejus alius locus Christianismum sapiens. Veterum ethnicorum mos imprecandi hostibus mala. Avieni poëmata. Dionysii Afri* περὶ ἠγήσεως, *atque ejus è Græco interpretes. Arati* Phænomena *quinam in Latinum verterint*. De ora maritima *liber Avieni imperfectus. Versus ex prologo correctiores dantur. Livii interpretatio carmine Jambico*. Fabularum *liber an ejusdem sit? Joannis Balæi Angli de Rufino quodam auctore inepta assertio. D. Petrus Melian laudatur, cujus est editio ultima operum Avieni. Non ejus videri* Rerum Romanarum *Rufi Festi* epitomen. *Avieni elegantia. Pseudo-Maximi & Pseudo-Luitprandi de Avieno contraria & nugacia testimonia.*

377. AVIENUM huc ad scriptorum Hispanorum augendum numerum, sub idemque Theodosii Magni, sive senioris, quo Dexter floruit, seculum, non importunè advocamus. Nam & Hispanum natu fuisse hunc poëtam, qui tribus libris suis nunc exstantibus versu lustravit (ut cum alio poëta dicam)

Quod cœlum, quod terra tenet, quod continet æquor,

non utique nos Hispani absque virorum haud infimi subsellii peregrè natorum prævia contestatione temerè assumimus: & hujus temporis eundem fuisse æqualem, postquam de patria, quod scitu dignum sit, non vanè conjectari viros undique doctissimos ostendemus. Petrus Crinitus [s], & Lilius Giraldus [t], poëtarum celebratores, Avieno apud nos patriam ex aliorum tribuunt opinione, quibus nec ipsi intercedunt. Hos sequuntur passim nostri: Damianus Goësius [u] *De Hispania* ad Petrum Nannium scribens, Joannes Vasæus in *Chronico* [x], Alphonsus Garsias Matamorus *De doctis Hispaniæ viris* disserens [y], Ambrosius Morales lib. 10. cap. 34. Joannes Mariana lib. 4. cap. 14. *Hispanæ historiæ*.

s Lib. 5. *De poëtis* cap. 80.
t Dial. 4. *De poëtis* pag. 191.
u In *Hisp. Illust.* tom. 1. pag. 1166.
x Ante ann. CCCXIV. *Hisp. Illust.* tom. 1. pag. 650.
y *Hisp. Illust.* tom. 2. pag. 809.

378. Sed arenæ ædificant qui testimonio ejusdem poëtæ utuntur [z], ex quo in libello *Oræ maritimæ*, mare illud quo Hispana ora alluitur, *mare nostrum* dixerit [a]:

——— ut gurges hic nostri maris
Longè explicetur, ut Atlanticus sinus.

Et rursus [b]:

In usque glebam proruit nostrum mare.

Necnon, &c. [c]

——— Si quis ad nostrum mare,
Malachæque portum semitam tetenderit.

z Pet. Melian in *epist. nunc. edit. Avieni operum*. Bivar. *ad Maximum* pag. 188.
a ℣. 83.
b ℣. 56.
c ℣. 170.

Mare enim *nostrum* omnes promiscuè Latini auctores appellavere id quod ex oceano per fretum Gaditanum infunditur, ac mediterraneum, quasi inter Europam, Asiam, & Africam medium, vocamus. *Id omne, quà venit, quaque dispergitur, uno vocabulo* nostrum *mare dicitur*. ait Mela in principio *Operis geographici*. Et Orosius [d]: *Unde mare nostrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur*. Passimque observatur à recentioribus geographis [e].

379. Meliori argumento patriam Hispanam tuentur [f], qui laudes huic genti datas, Gallis autem denegatas; præsentemque observâsse poëtam, quod de nostra Tartesso seu Gadibus refert, id innuere colligunt. In *Descriptione orbis terræ*, sive Dionysii translatione, *magnanimos Iberos*, *truces* autem *Gallos* vocat [g].

——————Tellus Europa columnis
Proxima magnanimos alit æquo cespite Iberos.

Et paullò pòst [h]

Gallorumque truces populi per inhospita terræ
Vitam agitant.

Quæ autem de Gadibus stylo duxit, hausisse oculis se, his prodit in altero opere *Oræ maritimæ* [i]:

——————— Ipsa Tartessus priùs
Cognominata est, multa & opulens civitas
Ævo vetusto, nunc egena, nunc brevis,
Nunc destituta, nunc ruinarum agger [k] est.
Nos hoc locorum præter Herculaneam
Solemnitatem vidimus miri nihil.

Observavit rectè etiam Franciscus Bivarius [l] auctoris tædium in versu exprimendis Gallis populorum nominibus [m], cùm de Hispanis nil hujusmodi conqueratur. Accedit quòd multus est in describendis quæ circa fretum, atque Herculis columnas sunt, nec ab his locis facilè discedit, cùm *Oræ* opus, quod aggreditur, *maritimæ*, totius interni maris, usque ad specialem Taurici ponti à se petitam, ut ex initio constat, ita prolixum sit, ut nisi singulis partibus haud lentè peragratis, vix potuerit ad exitum longissimæ viæ pertingere.

d Lib. 1. c. 2.
e Merula *Cosmog.* par. 1. li. 3. Brietius in *Parallelis geogr.* par. 1. lib. 6. cap. 3.
f Bivarius ubi proximè.
g ℣. 415.
h ℣. 422.
i ℣. 269.
k Ita pro *ager* voluit Barthius lib. 28. *Adv.* 14 & cõsonat ℣. 592.
l Ad Dextrum ann. . . .
m *Ora marit.* ℣. 668.

380. Forsan huic suspicioni opitulatur, quod Avienus, uti in Hispania ortus, quæ Pœnos tot seculis sive commercio sive servitio coluit, monumenta Punicorum librorum familiaria sibi fecit, iisque usus fuit. Hæc enim sequitur in *Oræ* descriptione; non quidem *Hannonis Periplo* [n], quem Græcè translatum, uti nunc exstat, consulere potuit, aut Jubæ operibus Græcè loquentibus [o]; sed Himilconis, & aliis Punicorum Annalibus disertè laudatis [p].

Latè patere pelagus, extendi salum,
Himilco tradit.

Et mox [q]:

Hæc olim Himilco Pœnus oceano super
Spectâsse semet, & probâsse rettulit.
Hæc nos ab imis Punicorum Annalibus
Prolata longo tempore edidimus tibi.

Non enim Romanis patens aditus ad hos libros, nisi interpretationis auxilio, aut quòd jam apud eundem Jubam res in iis contentæ legerentur. Sallustius [r] ideo Africæ origines se referre ait, uti *ex libris Punicis, qui Regis Hiem-*

n Quem Solinus intelligit cap. 27. in fine, de quo Vossius *De H. G.* lib. 4. cap. 20. pag. 513
o Idem lib. 2. cap. 4.
p ℣. 382.
q ℣. 412.
r *De Jugurthino bello*.

Hiempsalis dicebantur, interpretatum sibi esset. Et Ammianus de Nili fontibus agens, Punicos libros, sed ex Jubæ fide, laudat [s]. *Rex autem Juba Punicorum confisus textu librorum à monte quodam oriri eum exponit.* &c. Nec Plinius orbem, atque in eo Africam, descripturus, aut Himilconis, aut librorum Punicorum testimonio utitur, quantumvis & Hannonis & Jubæ utatur: legamus licèt in elencho lib. 5. quo Africa describitur, inter alios auctores, Himilconis nomen. Hæc de patria Hispania; siquidem nonnisi conjecturis nos uti posse silentium auctoris in caussa fuit, in tot geographicis locorum laudibus sui obliti.

381. De ętate autem non una sententia est. Nam prętérquamquod secundo eum vixisse sęculo Genebrardus [t], Thenetusque [u] scriptum reliquerint, quos jure sugillat Vossius [x]; ad Diocletiani tempora eum pertinere nescio quo motus existimavit Crinitus, fereque idem credidit Vasęus [y], & Joannes Mariana [z], eum sequentes. Sed ad hęc quæ nunc persequimur, attigisse, pertinereque S. Hieronymus dubitare nos ultrà non sinit, Avienum, uti ęqualem, laudans in commentariis Paullinę ad Titum epistolę. *Hemistichium* (inquit) *in Phęnomenis Arati legitur, quem Cicero in Latinum sermonem transtulit, & Germanicus Cęsar, & nuper Avienus.* Quod adverbium ad centesimum usque annum retrotrahi posse audebit nemo dicere. *Nuper* enim, ut Festus ait [a], est *quasi noviper, quamquam dicamus novissimè.* Ita enim legendum, non *quasi noviter*, quod aliàs editur, Jovianum Pontanum [b] sequutus & bonos codices Gerardus Vossius in *Etymologico* monuit posthumo [c].

s Lib. 22.
t In *Chron.* in *Aniceto Papa.*
u Lib. 2. *De vir illust.* c. 41.
x Ubi suprà
y In *Chron.* ante annum cccxv.
z Lib. 4. c. 14.
a Verbo *Nuper.*
b In Actio.
c Verbo *Nuper.*

382. Adstipulantur conjecturæ. Nam idem videtur noster atque Avienus collocutor, cum aliis Theodosiani ævi, *Saturnaliorum* Aurelii Theodosii Macrobii operis, ac Theodosius hic, ipse ille, ad quem directus est *Fabularum* Avieno inscriptarum liber. Ex more hujus ævi, quo pluribus nominibus, proprio tamen uno tandem posito, nuncupari amabant, annotante viro claris. Jacobo Sirmondo in Notis ad Sidonii operum prefationem. Certè ex Macrobii opere isto constat, Avienum eo tempore, quo dialogistam agere jussus fuit, juvenem adhuc esse. *Verecundiam* enim *Avieni probi adolescentis* juvare Servius rogatur lib. 6. cap. 7. cui convenit libri 7. caput 4. Macrobium autem Theodosium æqualem Imperatori Theodosio Magno, & ejus filiis vixisse, ex l. *Unica* tit. *De prępositis sacri cubiculi* Theodosiani codicis, quæ Honorii atque Theodosii est, constat: quippe quam pertinere ad *Saturnaliorum* scriptorem, cum Scaligero, Pontano, Vossioque, Jacobus Gotofredus in ejusdem legis commentario censet [d]. Ejus enim tẽporis sunt Vettius Prętextatus, Flavianus, Cęcina Albinus, admissi ad colloquendum in dicto opere, ut ex inscriptionibus constat, quas Isaacus Pontanus in Notis ad ejusdem cap. 17. lib. 1. produxit.

d Tomo 2. tit. 8. lib. 6. pag. 81.

383. Displicet autem nobis valdè, quòd Avienus hic *Saturnaliorum* dialogista ethnicum hominem præ se fert, ut alii omnes, quorum non alius per totum opus, nisi de diis gentilitatis sermo. Avidissimè enim credimus Avienum poëtam Christianum fuisse, aut Christianorum dogmatum gnarum & amantem. Nil quippe sonant magis quàm Christianam philosophiam, Theologiamque revelatam, quamvis sub Platonis aliorúmve doctrinæ velo explicitam, quęque *Aratæorum Phęnomenon* principium de Deo & invocatione ejus, ac primordiis rerum continet. Quò enim respiciunt, nisi ad Trinum Deum?

Inseruit ritè hunc primum, medium, atq; secundũ
Vox secreta canit, sibi nam permistus utrimque,
Et fultus sese geminum latus, unus & idem est
Auctor agendorum, propriique patrator amoris.

Ita enim partim ex Grotio [e], partim ex Barthio [f], legimus. Quemnam verò alium, quàm Mosen expressit de conditione rerum sic loquens?

Insociabilium discretio justa deorum.
Cujus & extremum tellus opus, ignea cujus
Lumina sunt latè sol & soror: ille diei
Tendat ut infusi rutilum jubar, altera noctis
Ut face flammanti tenebrosos rumpat amictus.

Scio quid solidi, vereque Christiani, philosophia veterum non prorsus vana, lumine ipsius naturæ Deive ejus auctoris intus perfusa, sub mendacium deorum imaginibus latens, posteris aliquando reserandum, commendaverit [g]. Nusquam tamen propiùs ad Christianum accedentis sermonis quicquam me legisse memoriâ teneo.

e In *Syntagmate Aratæorum, notisque ad Avieni paraphrasim*, pag. 83.
f Lib. 36. *Advers.* cap. 2.
g In re poëta nostri Barthius lib. 57. *Adv.* cap. 15.

384. Aliunde etiam Christianum mihi se probat Avienus. Nempe ubi Dionysius Afer, cujus *Periegesis* Grecæ paraphrasis Latina est nostri auctoris *Descriptio orbis terræ*, dum de cetis seu balęnis circum Taprobanem Asiæ insulam natantibus, atque illac prętemavigantibus infestissimis ageret, occurrere iis hostes imprecatur, sic scribens [h]:

Δυσμενέων τοι παῖδες ἐλινσόμενοι περὶ πόντον
Κείνοις ἀντιάσειαν ἀλώμενοι.

Latinè:

Hostium filii agitati per mare
Illis incurrant vagantes.

E contrario hanc pestem, vel inimicos fugere desiderat noster his versibus, qui parum correctè usque nunc editi fuere; nec alio commodo sensu lectionéve donari posse videntur [i];

——— *Fervent Erythręi marmora ponti*
Tota feris: hæc ut rigida juga maxima montes [k]
Nubibus attollunt, latus omne & terga tumescunt:
Instar in his rupis [l] *spinæ tenor arduus adstat;*
Molibus in celsis scrupus [m] *quoque creber inhorret.*
Ah [n] *! ne quis rapidi subvectus gurgitis undâ*
Hæc [o] *in terga sali remum contorqueat unquã.*
Ah [p] *! ne monstrigenis, hostem licèt, inferat æstus*
Fluctibus.

Christianè hic & Euangelicè, quod in auctore suo ethnicum erat, expressit. *Amicos enim diligere omnium est*, (ait Tertullianus libello *ad Scapulam*) *inimicos autem solorum Christianorum.*

h v. 600.
i v. 795.
k *Mentis* in editis.
l Statius in *Achil.* v. 55. *scopulosam cete* dixit.
m Aliàs *rupis*.
n In editis, *An equis* nullo sensu.
o In edit. *Nec.*
p Edit. *Ane.*

385. Myriade hunc urgere locum possem testi-

testimoniorum, imprecationis hujus veluti proverbialis: quod quidem actum Pareo in *electis Plautinis*, & Ruperto in *observationibus* ad *Sallustii Catilinarium* [q] esset rursus agere, apud quos plura, Sophoclis, Xenophontis, Homeri, Græcorum; Ovidii, Plauti, Virgilii, Ciceronis, Horatii, Propertii, Latinorum, prostant. Inter alia Horatius [r] quàm convenit Dionysio!

Hostium uxores, puerique cæcos
Sentiant motus orientis Hædi, &
Æquoris nigri fremitum, & trementes
Verbere ripas.

Albinovanus de morte Drusi.

Urbs gemit, & vultu miserabilis induit unum.
Gentibus adversis forma sit illa precor

Rursusque:

Hostibus eveniat longa senecta metu.

Similiter observo Appulejum loquutum [s]. *Diophanes* (ait) *Chaldæus mente viduus, necdum suus; hostes* (inquit) *& omnes inimici nostri tam dira, immo verò Ulysseam peregrinationem incidant.* Senecæ quoque id è *Consolatione ad Marciam* observavimus: *tanquam dirum omen respuat, & in capita inimicorum, aut ipsius intempestivi monitoris, abire illa jubeat.* Q. Serenus Sammonicus in *Medicina* sua metrica [t]:

Infandum dictu, cunctis procul absit amicis,
Sed fortuna potens omen convertat in hostes.

Ad quos versus Rob. Keuchenius [u] Theognidis, Æschyli, Achillis Tatii, & Cornelii Taciti alia cumulat. Christianorum, inquam, solorum proprium: nam & vir etiam à Deo inventus juxta cor suum arcanum hoc nondum intellexisse videtur, quum, *Averte* (ajebat [x]) *mala inimicis meis, & in veritate tua disperde illos.* Nisi David non privatas injurias, sed in Deum factas desiderabat ipsum ulcisci; aut fortè illo sæculo id licitum fuit, in quo, ut idem ait Tertullianus [y], *impatientia occasionibus legis fruebatur.* Hæc ferè suadent mihi, ut existimem nostris sacris addictum fuisse Avienum; quod potuit grandior factus, postquam majorum sacra coluisset adolescens.

386. Scripsit Avienus *Descriptionem orbis terræ* hexametris versibus, Dionysium Afrum (alii Alexandrinum, sive aliunde, de quo Suidas variè) hoc est ejus περιήγησιν, non ut Priscianus grammaticus, adstrictè ac breviter, sequenti tempore, sub Zenonis nempe & Anastasii imperio; sed fusè magis, attemperatoque in paraphrasin stylo, in Latinum sermonem transferens, seu potiùs (ut Barthius ait [z]) *seipsum sæpiùs quàm auctorem suum* sequens. Dionysium sanè commentario doctissimo illustravit Eustathius Thessalonicensis ille Episcopus, qui parem in poëtarum Græcorum principem navavit operam. Edidit hunc cum Dionysio Robertus Stephanus, variantesque poëtæ lectiones adjecit. Transtulere, uti jam dictum, primùm Avienus, postea Priscianus, quem alii Remnium Fannium grammaticum, & inter alios Valentinus Curio, qui Dionysii Græca cum Latina ista interpretatione, Cœliique Calcagnini annotationibus Basileæ typis propriis anno MDXXII. edidit, & Guillielmus Morelius existimant. Abel quidam Mattheus è recentioribus suam & ipse interpretationem edidit, Græcis inhærens, quod & Andreas Papius Gandensis, Lævini Torrentii ex sorore nepos, sed elegantiùs, fecit; cujus tam Dionysii, quàm paraphrastis, quisquis ille sit, Priscianus, aut Remnius, aliúsve, cum doctis Notis editio Antuerpiensis Plantiniana anni MDLXXV. in manibus omnium est. Quæ, quia Dionysianos fontes adire eum qui Avieni libro isti operam dederit necessarium est, diligenter annotavimus. De Avieni autem ipsius editionibus postea. Qui quidem, ut in superiore libro Dionysium sequutus, terrarum orbem, sic

387. *Arati Phænomena* iisdem hexametris versibus interpretatus, astrorum omnium constellationes, & quibus cadentibus, tota orbis devolutione, quænam astra surgant, prognosticaque tempestatum, eleganter descripsit. Aratus à *Sola* Ciliciæ urbe *Solensis* dictus, cujus & patriæ inter alios meminit Galenus in *Exhortatione ad bonas artes*, & Antipater in epigrammate quodam Græco [a]. Antigoni Gonatæ Macedonum Regis familiaris fuit. Eudoxum Gnidium ille sequutus fuit. Quod innuit noster de Jove loquens:

Hic primum Gnidii radium senis intulit astris.
&c.

Et postea:

Quæ rursum ingenio, numerisq; Solensibus idem
Juppiter efferri melius dedit.

388. *Phænomena* hæc Arati primus in Romanum sermonem convertit M. Tullius Cicero, cujus fragmenta tantùm exstant; quæ tamen interpolavit supplevitque, ut integram daret interpretationem, propriis versibus, quo loco deerant Ciceroniana, vir cl. Hugo Grotius. Interpretatus quoque idem opus fuit Germanicus Cæsar, qui, si Jano Rutgersio [b] credimus, Cæsar Domitianus erit, qui parentem Vespasianum alloquutus in operis ingressu fuerit, non Drusi filius is, quem Tiberius adoptavit, ad quem Giraldus inclinat [c]. Nam Germanici nomine Domitianum fuisse nuncupatum ex Quintiliano [d] & Martiale [e] compertum habemus. E recentioribus Aratum carmine vertit Latino Nicolaus Alanus Anglus, edità Parisiis apud Andream Wekelum MDLXI. in 4°. Commentarios quoque in *Phænomena* quamplures edidisse dicuntur, quorum catalogum cap. 32. *De scientiis mathematicis* Gerardus Vossius dedit. Horum exstant Hipparchus, & Achillis Tatii fragmentum, quos Petrus Victorius ex bibliotheca Medicea, ac Theon Alexandrinus, quem J. Valderus (nescio ubi) anno MDXXXVI. & Morelius Parisiis MDLIX. edidere. Germanici verò *paraphrasi Aratæana* cum scholiis quibusdam fruimur, quorum scholiorum scriptor, vel ipse auctor versionis Germanicus, (ut agnovit olim Lactantius [f], censuitque Politianus [g]) vel Cæsius (alii Calpurnius) Bassus fuere. Avienus verò noster post tot insignes Arati interpretes (quibus & Julium ipsum Cæsarem tam Julius Firmicus

q Pag. 80. ad cap. 9.
r 3. Carm. 25.
s Lib. 2 *Metam.*
t Sub tit. *De fracturis & luxis sanandis.*
u Cum cujus *Notis* editus fuit Amstelod. MDCLXII. in 8.
x Psal. 53.
y De patientia cap. 6.
z Lib. 46. Adv. cap. 16.
a Lib. 1. *Anthol.* c. 46. adde aliud incerti lib. 2. cap. 6.
b Lib. 2. *Var. lect.* cap. 9.
c Dial. 5. *De poëtis* cap. 9.
d Lib 10. cap. 1.
e Lib. 8. epig. 65. & aliis.
f Lib. 1. *De falsa relig.* cap. 11.
g Cap. 38. *Miscell.*

h In Præfat. lib. 2. Matheseos & lib. 8. cap. 5.

micus [h], quàm Suïdas annumerari volunt) non inutiliter bonas horas in eodem collocavit opere, Arati *optimum non solùm paraphrasten, sed & interpretem* agens, ut Scaliger *ad Manilium* inquit [i].

i Pag. 51.

389. In ea, quæ princeps fuit, ut credimus, Arati edit. Veneta MCDLXXXVIII. in 4°. cujus Labbeus meminit, Græcum ejus fragmentum tantùm, & Ciceronis quod exstat, publicata fuere. Sed vidimus nos in Vaticana bibliotheca non quidem Arati Græca, sed *Arateanam* Avieni *interpretationem*, *Orbis descriptionem*, & *Oram maritimam*, de qua jam dicimus in ejusdem anni MCDLXXXVIII. editione Veneta Thomæ de Blavis de Alexandria in 4°. Veneta quoque alia editio unius Avieni paraphrasis in Arati Phenomena anni MDXCIX. in Bodlejana sive Oxoniensi exstat bibliotheca. *Arataeorum syntagma*, hoc est *Arati Phænomena cum interpretatione Ciceronis, Rufi Festi, & Germanici* Morelius edidisse Parisiis fertur anno MDLIX. in 4°. Prodiit quoque ex officina Sanct-andreana MDLXXXIX. Attamen ex Hugonis Grotii manu locupletius acceptum Raphelengius typis Plantinianis Lugduni Batavorum edidit MDC. in 4°. in quo Aratus, Cicero, Germanicus, Avicenusque noster conspiciuntur: interpositę item Germanici versibus figuræ cœlestium imaginum ex Susiano quodam veteri libro. Omnia hęc cum ejusdem Grotii eruditissimis Notis. Proprio autem Marte Avienus elucubravit, aut elucubrare cœpit

390. *De ora maritima*, jambicis versibus, Probo directum opus, cui Taurici Ponti notitiam tantùm ab eo quęrenti, descriptionem totius oræ maritimæ ab oceano per omnes Europæ plagas usque ad Tauricum ipsum Pontum, ut videtur, mittere aggressus, fragmentum tantùm hujus operis nobis reliquit. Probum hunc non alium ab eo consulari Vossius existimabat [k], ad quem Claudianus scripsit. Ego autem nullum reperio hujus nominis, sed Probini tantùm, cui nuncupata legitur hujus poëtæ quędam epistola. Constat sanè ex Avieno ipso cognatum sibi, ac filii loco esse Probum, ubi ait:

k De hist. Lat. lib. 2. cap. 9.

His addo & illud, liberûm temet loco
Mihi esse, amore sanguinisque vinculo.

Quæ carmina huc adduxi, ut correctiora darem; quæ quidem in editis corruptissima sunt. Percurrit descriptio hęc ab oceani confinio, & freti Herculei angustiis ad Massiliam usque in Galliæ ora: reliqua desiderantur. Quæ hîc legis, Hispaniæ plura loca, & locorum situs, absque hoc fragmento, esset, ignoraremus. Ea enim, ut jam monuimus, ex Punicorum libris decerpsit, & ex Græcis, quæ non habemus, geographis, quorum ipse notavit in aditu libri nomina.

391. Scripsisse autem hunc post *Descriptionem orbis* ipse fatetur auctor [l].

l v. 71.

—— reliqua porrò scripta sunt
Nobis in illo pleniùs volumine,
Quod de orbis oris partibusque fecimus.

Quæ duo, & alia forsan opera à se edita, cùm ad Aratum describendum accessisset, indicavit his versibus:

O mihi nota adyti jam numina Parnassæi,
O per multa operum mea semper cura Camœnę,
Jam placet in superûm visus sustollere cœlum.

Nam pręter hæc omnia (improbi laboris opus.)

392. *Livium totum jambis expressit*, ut Servius ait in illud Maronianum ex lib. 10.

Hinc Helenem petit, & Rhœti de gente vetusta
Auchemolum.

393. *Fabularum Æsopicarum* liber ad Theodosium, hoc est, Macrobium, directus, esse quoque existimatur nostri Avieni. De nuncupatione quod diximus, præter alia superiùs annotata, comprobare mihi videntur Theodosii ejusdem laudes pręfationi consignatæ, qui *in utroque literarum genere* (poëticâ scilicet & oratoriâ) & *Atticos Gręca eruditione* superare, & *Latinitate Romanos* dicitur. Quod bene adaptatur Macrobio *Saturnaliorum* scriptori elogium. Hujus sententiæ sunt, Giraldum reprobantes, qui Theodosium Imperatorem credidit appellatum, Sirmondus, quem suprà adduximus, & cum Pithœo, qui dubitanter; Paullus Colomesius, qui absque ulla hæsitatione affirmavit *Cimeliorum Literariorum* cap. 38. Exemplo autem Socratis, qui quasdam Æsopi fabulas versibus expressit Elegiacis, unde distichon servavit Diogenes Laërtius in ejus Vita, post Gabriam, qui Gręcis & ipse versibus, Phędrumque, qui Latinis aliquam earum partem transtulit, quadraginta duas Avienus selegit, atque elegis translatas dedit. In MSS. codicibus appellatur auctor & *Avianus*, & *Anianus*, sive etiam *Abidnus*. ut Giraldus ait [m]. *Anianum* laudat Accursius alicubi [n] *Fabularum* auctorem. *Abienum Mythologum* citari in MSS. & apud Petri Danielis *Servium* monet Barthius [o]. Joanni autem Balęo *Anglicorum scriptorum* pessimæ fidei collectori in mentem venit, ut Rufinum quendam poëtam Britannum, tam hujus *Fabularum* libelli, quàm alterius *De oris maritimis* suprà memorati operis auctorem jactare ausus sit, reprehensus hoc nomine à Jacobo Userio in *De primordiis Britannicarum Ecclesiarum* cap. 16. [p] Sed pro Avieno stat idem cum cęteris genus operis, idem auctoris genius, qui *gauderet* (ait Vossius [q]) *aliorum inventa Latinis versibus reddere*. Joannes item Saresberiensis lib. 7. cap. 24. *De nugis curialium*. Sed Barthius Aviano, ac nil minùs quàm nostro Avieno, *Fabulas* adjudicari debere ait [r]. *Cùm ad hujus spiritum & nervosissimam dictionem collatę eę fabulę sint vix trama figuræ*. Caussatur alibi [s], ut judicium hoc tueatur, quòd *Fabularum* auctor Christianum se prodat. Quę tamen distinctionis nota parum contra nos urget, qui Avienum talem suspicati sumus. Prætexit & nominis diversitatem. Sed & in his facilis est unius literulę in aliam lapsus, ut Vossius advertit. Nec ideo tamen Barthii judicium nos audacter improbamus, aut *Fabularum* scriptorem nostrum omnino volumus Avienum; Avianum licèt istum non inelegantem idem Barthius credat [t]. At quod hujus tamen loci est, non

m Dial. 4. pag. 191.
n In §. De illa sanè Instit. De Societate.
o Ad Statii lib. 5. Theb. v. 483.
p Pag. 797.
q Ubi suprà.
r Lib. 46. Adv. cap. 16. in fine.
s Lib. 19. cap. 24. & lib. 27. cap. 3. & lib. 50. cap. 7.
t Lib. 50. cap. 7.

non dissimulamus, eundem Barthium commentatiunculas quasdam vidisse Albini cujusdam in *Flavii Aviani* (ut in priscis schedis vocatum ait) has *Fabulas*, unde lib. 39. *Adv.* cap.7. ac 13. producit, examinatque nonnulla. Isaacus Nicolaus Neveletus ad easdem *Fabulas* aliquid Notarum edidit.

393. His poëtę operibus adjungi solet etiam in vetustissima editione, quam vidit Barthius, cujusque lib.1. *Adv.* cap. 7. meminit, in Epigrammatum quoque & poëmatum veterum collectione à Pithœo edita, & in ultima Matritensi, paullò pòst laudanda, cum hac epigraphe quoddam carmen: *Rufus Festus Avienus* v. c. *Flaviano Murmecio* v. c. *suo salutem*. Quod quidem (Barthius ait) *pro dedicatione* Oræ maritimæ *habuerunt typographia nascente grammatici non satis circumspecti, ut Crinitus, homo mirè ambitiosus in his quæ novit, in vita Avieni*. Et hoc sapit quidem Avieni nostri phrasin; quo ab amico Africana sibi vecta navi malo-granata ut mittat, æger ipse, & *fellito*, ut ait, *oris sapore*, affectus rogat. Annectuntur alia duo: *Sirenum allegoria*, Avieno non indignum carmen, & *ad amicos* aliud *de agro suo*, quod incipit: *Rure morans quid agam*, &c. quod cùm Martialis inter opera edi consuevisset, jam ejecerunt possessione tanti nominis viri eruditione præstantes. Scriverium vide sis in fine Notarum ad lib.4. hujus poëtæ. Cuncta hęc opera poëtica editio Matritensis continet anni MDCXXXIV. quam vir eruditus D. Petrus Melian, in conventu juridico Guatemalensi regius, ut vocant, Auditor, à se ornatam ad D. Laurentium Ramirezium de Prado Indiarum Concilii senatorem nuncupatoriâ satis eruditâ epistolâ direxit.

394. Sed eadem antiquissima, uti jam diximus, Veneta continet Thomæ de Blavis Alexandrini editio anni MCDLXXXVIII. in 4°. si excipias tamen *Fabulas*, unà cum Arati versione à Germanico, atque alia à Cicerone facta; Quinti Sereni Sammonici medico opere metrico, & Hygini astronomico. Pręcedit in ea ad Avienum Victoris quædam epistola Pisani Paullo Pisano senatori Veneto directa. *De orbis terrę partibus* Venetiis olim, & fortè primùm, prodiit liber Avieni anno MDII. in folio. Descriptio orbis terræ unà cum ora maritima & fabulis Antuerpiæ MDCXXXII. in 4°. Interpretatio Arati, hoc est Phænomena, Venetiis MD. in folio, emendata à Morellio Parisiis MDLIX. in 4°. & MDLXIX. in folio. Inter astronomica veterum scripta MDLXXXIX. in 8°. Fabulæ seorsum cum Notis Neveleti Parisiis MDCX. item MDCXXX. Quæ omnes editiones sunt in Barberina bibliotheca Romæ.

395. *Rufi Festi* autem nomen, quod fuit Avieno, seu *Festi Rufi*, quorundam [u] excitavit mentes, ut eundem hunc habere auctorem suspicentur *Epitomen rerum Romanarum*, quæ *Sexto Rufo* vulgariter, verùm à Raphaële Volaterrano *Festo Rufo* adscripta legitur. At cùm hujus epitomes seu breviarii auctor Joviani & Valentiniani ejus successoris ætate scripserit, seque Valentiniano Cæsari, cui librum inscriptum voluit, profiteatur [x] *ęvo graviorem* se jam esse; non video quomodo possit cum eo compingi Avieno, qui à *Saturnaliorum* scriptore juvenis adhuc dicitur. Valentinianus enim senior iste anno CCCLXXV. extinctus est. *Saturnalia* autem scripta sunt quo tempore Symmachus maximè florebat, qui Consul fuit cum Titiano anno CCCXCIV. tamque is, quàm Cæcina Albinus, Imperatoribus Honorio & Theodosio urbi præfectus, ob gesta hęc jam fortè munera, dignitatémve iis gerendis parem, *civitatis Romanę lumina* à Servio grammatico ejus operis dialogista compellantur. Itaque idem homo Festus sub Valentiniano jam senex, non potuit Theodosianorum ævo Cæsarum audire *juvenis*. Quâ etiam differentia ætatis ab alio Avieno recentiore distinguimus; cùm & concurrat cognominis diversitas. Is fuit Gennadius Avienus, quem consularem vocat Sidonius lib. 1. ep.9. quia Consul fuerat cum Valentiniano juniore septimùm anno CDL. quo Theodosius obiit Arcadii filius, ut constat ex leg. *Ultim.* Cod. *De officio pretorum*.

396. Cęterùm quod ad ingenium spectat, aliasque animi dotes, Avienus tener adhuc ętate eâ doctrinâ, & alacritate, modestiaque apud Macrobium depingitur; ut si idem sit cum poëta nostro Macrobianus ille, jam tunc specimina ediderit non vulgaris aliquando futuri vatis. Quidnam verò laudis ab Scaligero audierit, jam ostendimus. Crinito est *poëta eruditus & elegans*. Giraldo *tolerabilis, & dignus, saltem ob rerum cognitionem, ut aliquando legatur*. Jejunè quidem, & parum æquè, cùm ab aliis ampliores sit laudes meritus. Barthium audiamus [y]: *Luculentum & grande carmen est Avieni* Periegesis *ex Dionysio descripta, potiùs quàm conversa. Dignum cum reliquis ejusdem poëtę subiisse censionem Josephi Scaligeri, quam eum heroëm literarium aliquando molitum, aut pollicitum, certè ex iis discimus quę Phędro ab se edito adjecit Franciscus Raphelengius* [z]. Qui plura notat hujus poëtæ acumina & elegantias, subjiciens: *Talia multa hic pręstantissimus poëta sepulta ferè inscitiâ librariorum & typographorum*. Idem alibi [a]: *Pręstantissimus, & magni omnino oris vates, in iis est Rufus Avienus qui spiritum capiunt. In Jambis verò venustus & eruditus. Vulgò minus utilis habitus; certè vel à doctis ipsis rarissimè nominatus, ob mendorum, credo, copiam*.

397. In Arati quoque paraphrasi non minùs luculentus auctor eidem videtur Barthio [b] *graveque atque eruditum* hoc scriptum, sed tamen *venę difficilioris, & quæ Afrum quid spiret*. Simillima sunt quæ de *Orbis descriptione*, atque in genere de quocumque ejus censet opere [c]. *Multa non tam bona, quàm optima, vel & optimis meliora, nobis suppeditant poëmata Rufi Avieni, scriptoris luculentissimi, poëtę verò adeò excellenti spiritu, ut nonnunquam sese ipsum vix videatur capere*. Et postea: *Talium immensa est vis apud Avienum. Est enim poëta admodum generosus & splendidus, quod in rebus tot difficultatibus nominum impeditis, & insuper alieni operis interpres, mirificè demon-*

u Vossium De H. L. lib.2. cap. 8.

x In fine operis.

y Lib. 28. Adv. cap. 16.

z De Scaligeri hac destinatione vide etiam lib. 49. cap. 13. in fine.

a Lib. 28. cap. 12.

b Lib. 36. cap. 12.

c Lib. 46. cap. 16.

monstravit. *Utinam verò exstarent*, *quę magis capacia tanti ingenii idem scriptor edidit*. Idem alibi [d] *doctrinæ uberem* vocat, nec *ferè quicquam in eo legere* (ait) *quin eruditior abscedat*; parumque, aut ne vix quidem, cognitum eum pluribus, antiquitatis qui sese crederent consultissimos, dolet. *Insignis ingenii vatem* in ad Statium animadversionibus [e], atque item *plenioris utique oris & spiritus quàm qui interpretatione alienorum operum se deberet consumere*. Convenit in styli laudatione Philippus Brietius, dum post Crinitum, Giraldum, & alios, de poëtis Latinis censet. *Stylus Rufi Avieni* (ait [f]) *tersissimus est*, *expeditus*, *& tempora meliora sapit*. Multos idem Barthius avere ait [g] hunc cum perpetuis animadversionibus, eâque formâ, quæ talem decet poëtam, exornatum, in publicum dare. Nec nos olim desperabamus quicquam è penu nostra, quæ huc facerent, experturi vires industriæ depromere, si nacti essemus MS. aliquem codicem, qui hactenus latuit.

d Lib. 49. cap. 13.

e Lib. 2. Theb. v. 635. & lib. 2. v. 38. pag. 274.

f Lib. 4. de Poëtis Latinis ante Acutè dicta poëtarum.

g Lib. 49. cap. 13.

398. Sed quousque tandem invidebis nobis (ajunt ii, quibus ex nostris civibus confictitia arrident Chronica Toletani fœtus) luculentissimum de Avieni rebus Maximi Cæsar-augustani testimonium, quod aliorum agmen ducere debuit? Horum autem expostulatio tantum valet, quantum Pseudo-Maximi auctoritas, quæ nulla est. Rejecimus quidem nos ficulnearum harumce nugarum ostensionem simul & refutationem in hunc locum, ne parum hoc fermenti mediis rebus immistum massam totam inficeret. Pseudo-Maximus ait [h]: *In regione Pedana* (aliàs *Pedania*) *in Oretania Hispaniæ floruit olim sub Castino Episcopo Toletano Rufus Magnus Festus Avienus*, *qui scripsit* De oris Hispaniæ *&* Situ orbis *vario carminum genere*. Sed hæc multiplici ex capite arguimus falsi. Primò, desunt ex Maximo codicis Estepani. Deinde absurdum est nulla alicunde occasione habita, id quod olim factum fuit, historicum, maximeque chronologum, sive annalistam, rebus, quas uti nunc factas prosequitur, immiscere.

h In Chron. ad ann. CDLX. num. 4.

399. Quæ autem *Pedana* regio pars *Oretaniæ* in Hispania? Ita enim habet princeps editio Cæsar-augustana. Carus autem edidit: *In regione Oppidana*, *& in Oretania*. quasi *Oppidani* populi, quorum mentio est in celeberrimi Alcantaræ urbis super Durium pontis Romana inscriptione, significentur. Bivarius tamen *in regione Pedana* (retinuit) *in Oretania:* portionem, seu regionem, ut interpretatur, Oretanorum hanc fuisse, quæ apud nos nunquam audita est, mordicùs tenens. Cui tamen à *Pedo* vetusto Romani agri oppido *Pedanis* Hispanis originem, & ab *Avia* Vaccæorum municipio Ptolemæo [i] cognito, seu Bæticæ. Plinio [k], aut à fluvio Gallæciæ *Avia* nomen *Avieno*, seu *Aviano* ingeniosè, ut alicui videbitur, deducenti, credant per me illi, qui doctrinâ & ingenio abuti in nihili rebus commendatione aliqua dignum existimant.

i Lib. 2. cap. 6.

k Lib. 3. cap. 1.

400. Præterea Luitprandus in assignanda poëtæ patria non parum à Maximo aberrat. *Obiit Rufus Festus Avienus* (ait [l]) *vir catholicus*, *& Hispanus*, *civis Elborensis*, *in Carpetania Hispaniæ eodem anno & die quo S. Augustinus ascendit ad cœlos*. *In sua civitate sepultus est præsente Majoriano Archiepiscopo Toletano in æde S. Leocadiæ*. Oretanos namque & Carpetanos populos invicem confundere, quod necesse est ei qui utrique horum auctorum adhibere fidem velit, geographia recta non permittit [m]. Nec *Avienus*, quomodo noster vulgò hactenus audit, sed *Avianus* ab *Avia* formatur.

l Advers. 119. aliàs 250.

m Vide Plinium lib. 3. cap. 1. & 3. Ptolemæum lib. 2. cap. 6.

401. Deinde ait Pseudo-Maximus sub Castino Episcopo Toletano eum floruisse. Pseudo-Luitprandus verò, eodem die & anno, quo S. Augustinus (hoc est CDXXX. XXVIII Augusti) diem suum obiisse. Quæ duo esse simul nequeunt. Castinus enim non ante annum CDL. teste eodem Pseudo-Maximo, viginti nempe annis post mortem Avieni, Toletanus creatus fuit Episcopus. Æthiopem lavat Bivarius, qui non sub Castino Episcopo, sed sub eodem adhuc magistro militum in Hispaniis agente (idem enim cum Episcopo is fingitur) ut album scilicet nigro conciliet, floruisse Avienum jactat. Cùm enim Castinus militum magister bellum gesturus cum Wandalis anno CDXXII. missus in Hispaniam fuerit, reque in Bætica malè gesta victus Tarraconem aufugerit; quis sanus credat sub hoc homine floruisse eum aptè dici, qui nec in Bætica, nec miles erat? aut *sub Castino Episcopo Toletano* idem esse auctori, quod sub Castino tunc temporis duce, postea Episcopo? Quare damnatâ istâ sic absurdâ temporis notâ, pro Castino Audentium, vel Gregorium, qui Theodosio Imperatori ęquales vixere Toleti pręsules, substituere aliàs placuit [n]. Nam quod in Pseudo-Luitprando legitur, sub Majoriano contigisse poëtæ obitum, æquè contrarium est Toletanorum præsulum, quam hi auctores persequuntur, historiæ. Maximo enim annus CDXXXV. primus est Majoriani Episcopatus. Neque is potuit diem suum ante quinque annos obeuntis Avieni sepulturæ interesse. Historici nempe nostri, seu somniatores potiùs, Andabatarum more in sese ipsos invicem irruunt, ac sine missione decertant.

n De Petro Melian in Præfat. ad Avieni opera.

402. Prope finieram de Avieno dicere, quum recordatus fui laudatorum alicubi fragmentorum Avieni *De urbibus Hispaniæ mediterraneis*. Sed quæ verè sint ex Hieronymi Romani ab Higuera Jesuitæ Toletani suspectis mercibus. Hæc enim ait [o] se accepisse ex bibliotheca Cardinalis Carrafæ ex Urbe ad se adducta. quorum ipse his locis *Historię Toletanæ* in ora memoratæ unum & alterum exscripsit. Sed quia nunc non est sub oculis prædicta historia, mutuabimur ex aliis aliqua forsan non ab istis diversa. Apud alteram *urbis Toletanę historiam*, quam fabulosam non injuriâ dicimus, utpote, bona quamvis auctoris fide, inventionum ficulnearum pannis consutam, D. Petri de Roxas, Mauræ Comitis, cap. 9. lib. 4. dum de Circensibus ludis Toletanis agitur, ex Sexti Rufi Avieni fragmētis comprobandæ huic antiquitati hoc prætēditur:

o Lib. 5. cap. 2. Hist. Tolet. Ms. & lib. 5. cap. 23.

Hinc

Hinc Carpentani, carpenti è nomine & usu
Sic dicti, quòd nobilitas hoc ferret equorum,
Qui patriæ [p] *decus exstiterant, qui gloria Circi.*
Betones hoc [q] *zephyrogenitos, hoc Susana tellus*
Mittit, inoffenso solum [r] *juga prendere cursu.*
O quoties Romæ, atque alibi, prævertere palmas
Jã partos [s] *prope fulmineis didicere quadrigis!*

p Pro *Patri*, quod editum est.
q *Has* dicere voluit, ut credimus.
r *Solitos*, ut sensus constet.
s Imò *partas*.

403. Sed suppositos Avieno fuisse hos versus, res ipsa clamat quæ iis præcipuè continetur; carpenta scilicet, quæ Romæ & aliis locis in usu fuere, à Carpetanis Hispaniæ populis nomen habuisse. Quò enim aliqua veri similitudine id censeri posset, in primis transformandum fuit gentis nomen à *Carpetanis* in *Carpentanos*, quod utique poëta facit, absq; aliquo Latinorum auctorum, quibus *Carpetani* constanter audiunt, exemplo. Consulti quidem Livius [t] passim, & (cui magis quàm aliis credendum est, quippe in Hispania procuratori non semel aut bis) Plinius [u], & inter Græcos Ptolemæus [x], concurrunt: quibus utique Latinis scriptoribus in geographia nostra magis deferri debet quàm Græcis Plutarcho [y] & Straboni [z], *Carpentanos* efferentibus. Immo, quantumvis non parum transformato nomine, *n* literam Polybius [a], Καρπησίους, *Carpesios* vocans, subtraxit: quò loci deveniens Livius lib. 21. cap. 5. Carpetanos pronunciavit. Non enim *Carpesii* & *Carpetani* alius & alius fuit populus, quamvis apud Stephanum [b] diversi videantur. Hic tamen *Carpetanos* Καρπητανοὺς appellat.

t Lib. 21. c. 5.
u Lib. 3. cap. 1. & 3.
x Lib. 2. Geog. cap. 6.
y In Hannibalis Vita.
z Lib. 3. Geog.
a Lib. 3. Hist.
b In Καρπητανοὶ, & in Καρπήσιοι.

404. Planè in vero Carpetanorum nomine Ambrosius noster Morales hinc atque illinc varia nominis enunciatione distractus hæsit [c], & ad *carpenta*, ut falsus iste Avienus, quodãmodo respexit, eò magis quòd nusquam lapidi insculptum gentis nomen aut numismati impressum videre sit, cui præstare magis fidem, quàm scriptis libris deberemus. Neque tamen id sufficit ut à Latinorum [d] constanti scriptura discedamus, & Isidorus Archiepiscopus Hispalensis sequutus videtur, quando *carpentum* non à *Carpentanis*, quos nullos sciebat esse, sed à quavis alia deduxit origine [e]. Noviores item alii etymologistæ eruditione viri præstantes nil aliud in mente habuerunt minus quàm Carpetanos Hispaniæ populum Romanorum carpentis appellationem peperisse, aut Romana carpenta Hispanæ genti & provinciæ. quod Morales fieri potuisse ægrè credidit.

c In *Antiquit. Hispaniæ*.
d Florianus noster hanc sequitur lib. 3. c. 41. Nonius c. 45. *Hispaniæ*. Alderet. lib. 3. *Origin. Hisp.* c. 3. & 12. Ant. Nebriss. in *Lex. geograph.* Roderic. Toletanus lib 1. cap 3. Mariana lib. 1. cap. 4. Resendius in describendis Lusit. finibus lib. 1. *Ant. Lusitan.* Gerundensis lib. 1. *Hispaniæ Paralipomenon*. Brietius in *Parallelis Geograph.* Roder. Sancius lib. 1. c. 3.
e Lib. 20. *Origin.* cap. 12.

405. Planè, si à Carpetanis, sive, ut volunt, Carpentanis, aut ab hujus populi carpentis, à quibus nomen ipse mutuaverit, Romanis carpentis cum usu advenerit appellatio; vix est ut hoc etymon haud passim Romæ notum esset, neque ut Ovidius conjecturâ usus ad Carmentam Euandri matrem oculos conjecerit *Fastorum* 1. libro dicens:

Nã priùs Ausonias matres carpenta vehebãt.
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Quo ipso denotat antiquiora in urbe esse carpentorum usum nomenque, quàm ut ab Hispania, ignoto penè Romanis usque tunc regno, videantur propagata. Et convenit Livius libro 1. dum de Tullia Regis Tarquinii uxore ait: *Carpento certè in forum invecta evocavit virum*. Atque item lib. 5. antequam Hispania carpenta sua Romanis exhibere potuerit, *honorem* (ait) *matronis habitum ut pilento ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque uterentur*. Neque vice versa rationem aliquam congruam aducent hi, qui genti Hispanæ à Romanis carpentis factam appellationem contenderint, nullo hujusmodi exemplo inter tot populorum peragratæ à Romanis, ac demum subjectæ sibi Hispaniæ nomina religiosè ubique observata.

406. Quare, ut carpentis, hi quos diximus, ita Carpetanis aliam originem nostrates alii quærunt. In Hispania Tartessum fluvium, hodie Bætim, dictum olim *Carpiam* alicubi docuit Pausanias [f]: unde *Carpesios* Livii [g], Polybii, & Stephani [h], & *Carpetanos* aliorum dictos fuisse, propagatâ fluvii ad populos nomenclaturâ, ut ferè solet, non temerè dixeris. Stephanos *Carpetanos* à *Carpeia* urbe appellatos credidit, quam alibi *Calpeiam* vocat [i]. ϗ τὴν πόλιν Κάλπειαν· τινὲς τούτους Καρπητανοὺς, ὡς Καλεπιανοὺς, φασί· id est: *& urbem Calpiam.* (sive *Calpeiam.*) *Quidam hos dicunt Carpitanos* aut *Calpianos*. Ita enim credo esse legendum in Græco, Καλπιανούς. Item in verbo Καρπεία· Καρπεία εἴρηται ἐν τῷ Κάλπαι· ὅθεν τινὲς Κάρπειαν τὴν πόλιν φασὶ, καὶ Καρπητανοὺς τὸ ἐθνικόν· *Carpeia. Dictum fuit in Calpæ: ubi aliqui dicunt Carpiam urbem, & gentile Carpetanos*. Aut si Græcæ linguæ impressa jam eo tempore, si Deo placet, vestigia sequamur; à καρπῶν, *fructuum* vocabulo Carpetanorum fluxisse nomen non difficile factu est, uberem terram designaturum. Quæri etiam potest origo genti ab Africana urbe *Carpi*, quæ (ut aliæ alibi ejusdem nominis) non obscura est in provincia ipsa Africa, unde Carpitani Episcopi hujus gentis Conciliis interfuere, & cum Carthaginensibus novis Hispaniæ incolis antiquioribus indigenis communicatum existimari. Sed nobis arridet magis vernaculum Hispanæ gentis, nec aliunde acceptum vocabulum fuisse; cui vel hodie principium acceptum ferre videntur loci quidam apud nos *Carpio* appellati in Bætica & Castella.

f Lib. 6.
g Lib. 23.
h Ubi supra.
i In Κάλπαι.

407. Neque Avienus potuit germanus credere inter *carpenta* & *Carpetanos* commune aliquid esse. Accedit quod neque eidem potuit in mentem cadere, ut carpenta cum equis circensibus jungeret: diversissima enim sunt carpenta & currus, vel in Græcis vel in Romanis ludis usurpati, quos bigas, trigas, quadrigas, ab equorum numero vocare mos fuit. Carpenta enim frequenter mulæ, quandoque & equi, ac boves trahebant; sed matronis aut magistratibus gradatim & cum pompa ducendis sedentibus, eaque majoris operæ & commoditatis, quàm currus levissimi circensium agitatorum, quibus nonnisi stantes innitebantur. Plusculum hîc morari poteram, testimonia veterum auctorum, quibus omnia hæc comprobantur, adducens; nisi ea, & quicquid ad rem spectat, in locuplete atque erudito *De re vehicularia* commentario lib. 2. cap. 11. ac sequentibus, ubi de circensibus curribus, & cap. 17. ubi de carpento agit, Joannes Schefferus Argentoratensis collegisset.

ſet. Planè carmina iſta per me Avieni erunt, ſi auctor aliquis carpenti vocabulo in circenſi re uſus oſtendatur.

408. Quinimmo nec alluſio nominis Romani vehiculi ad Hiſpanum populum tale argumentum eſt, quod Galli non eâdem vi urgere poſſint, ut *Carpentum* & *Carpentoractte*, eorum urbs in Provincia, quæ *Carpentràs* nunc audit, ejuſdem ſint originis. Nam & propria Gallorum vehicula ſignificare volens Florus, non aliud quàm carpentorum nomen uſurpavit. *Ante hunc diem* (lib. 1. cap. 18. ait) *nihil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum vidiſſes*. nempe ante Tarentinum bellum & Pyrrhum debellatum, ex eoque ditiſſimum triumphum reportatum. Aut propria ſeptentrionalium gentium. Nam & Cimbris idem auctor Florus lib. 3. cap. 3. & Britannis cap. 10. attribuit. Mirum autem valdè eſt qua ſecuritate noſter Mauræ Comes, cui hocce Avieni primum fragmentum debemus, quaſi notiſſimum affirmaverit, ludos Carpentos, hoc eſt, Toletanos, Herculi dum apud nos regnaret exhibitos, originem dediſſe ludis Olympicis Romanorum; idque unico auctore nixus, qui adhuc latitat, cenſoriæ hujus ætatis virgulam timens.

409. Secundum Avieni fragmentum idem ipſe Mauræ Comes adducit lib. 2. cap. 2. hujuſmet *Hiſtoriæ Toletanæ*, quod nec minus prodit auctorem, etiam correctum à nobis, & è pluribus erroribus editionis purgatum.

Et Carpetanos inter provecta [k] *ſub auras*
Toletum labor Alcidæ, præclaræque [l] *gentis*
Metropolis, cingente [m] *Tago ſe* [n] *undique jactat,*
In qua tardigrados [o] *conſpectat parte Triones.*
Hanc [p] *pater Alcides (ut dicunt) condidit urbē.*
Mox ubi tergemino [q] *victor Gerione perempto*
In Latium meditatur iter. Dionyſia [r] *quondam*
Primùm dicta fuit de fundatoris honeſto
Nomine. Toletum alii dixere coloni.

k Editū eſt *proverte*, nullo ſenſu.
l Malè pro *præclaraque*.
m *In gente* poſitū legitur.
n Pro *ſeſe*.
o *Tardigradus* editum eſt
p Peſſimè editum *haud*.
q *Tergemino* malè.
r Pro *Dionyſii*.

Ex *Hiſtoria Toletana* Hieronymi de Higuera, & ex Alphonſi Tellii Meneſii *Hiſtoria Orbis*, qui per Higueram profecit, deſumere ſe iſtud fragmentum non diſſimulat Mauræus Comes. Nec aliunde potuit, quàm ab auctore ipſo carminis, qui domi hæc Toletanæ urbis adulatoria machinabatur elogia, fumum pro igne ut venditaret, & quicquid ſibi in buccam venerat, antiqui alicujus ſcriptoris falſo ſigillo munitum, vænale proponeret. Id quod manifeſtum redditur collatis in unum, quod nunc facimus, his, tanquam ex Avieno mutuatis verſibus, qui omnes Toletum clamant, ac ſi unius hujus urbis laudibus conſtaret urbium mediterranearum Avieni deſcriptio. Neque enim ex his fragminibus aliquod hactenus Spartam aliam adornans in publicum prodiit, aut, quod factum fuiſſe debuit, in manus D. Laurentii Ramirezii pervenit, quum Avieni operum editionem Petri Meliani operâ uſus adornabat; cui Ramirezio tam fuit Higuera, & quicquid ab eo proceſſiſſet, charum, & luce dignum.

410. Interea triplicem urbis nomenclaturam hîc habemus. Primam ab Hercule, (aliquam enim ille impoſuit) ſecundam à Dionyſio, ſeu Baccho, *Dionyſiam*; tertiam Toletum, à neſcio quibus colonis impoſitam. Quod inter aniles noſtrorum hiſtoricorum, qui omnia noſcere ſe gloriantur quæ olim facta ſunt, fabulas, haberi debere auctor ſum. Planè abſurdè dicitur Toletum urbem ſe jactare Tago undique eam cingente, cùm ſtatim audiamus hoc fieri qua parte ſeptemtrionem reſpicit. Undique enim haud cingitur, quę ex unica tantùm cœli plaga cingitur. At ſi fundavit Hercules, utique nomen imponere debuit. Quomodo ergo à Dionyſio primùm fuit appellata? nam Dionyſium ab Hercule neceſſariò diſtinguimus. Non igitur imputandum Avieno eſt, quod impotentiâ quadam glorioſiſſima quęque & antiquiſſima ſuæ urbi arrogandi, carminis auctor finxit.

411. Interim è duobus his fragmentis ex hoc opere *Deſcriptionis mediterranearum urbium Hiſpaniæ*, quod Avieno imputatur, deſumptis, conſtat hexametris verſibus id formatum fuiſſe. Quo magis novum videri debet, hanc *Hiſtoriam* Mauræi Comitis *Toletanam* legentibus, hujus fragmenti ultimò dicti continuationem quandam produci ejuſdem libri 2. cap. 14. non jam hexametris, ſed jambicis conſtantem verſibus: in quo tamen hallucinatus fuit Comes differentiæ ſecurus. Nam tertium hoc fragmentum jambici carminis, *Oræ maritimæ*, quod notiſſimum Avieni poëmation eſt, D. Thomas Tamajus, criticus melior, adſcribit. In quo etiam nos Higueræ ſubodoramur genium, & inventa ſua ubique ingerendi ac intrudendi cacoëthen, in quo & ejuſdem Tamaji judicium ſic ab eruditione ejus alienum deſiderabunt omnes mecum, qui hocce Avieni *Oræ maritimæ* carmen legentes conſideraverint quàm iniquo explicare loco Pſeudo-Avienus, veri corruptor, verſuum ſuorum aciem aggreſſus ſit. Lacuna enim quam his aggeſtis implere voluit, nil minus quàm ſupplementum hoc admittit. Oculis tu, lector, fidem præſta, & ride.

412. Deſcriptâ jam Hiſpaniæ ad mare interius, quod mediterraneum vocamus, orâ maritimâ, quæ Pyrenæis, juxta veterum quorundam geographiam, concluditur montibus; oram inde Narbonenſis Galliæ deſcripturus, ſic Avienus infit:

——— *Poſt Pyrenæum jugum*
Jacent arenæ littoris Cynetici,
Easque latè ſulcat amnis Roſchinus.

Fluvius hic idem exiſtimatur cum eo quem Strabo lib. 4. *Ruſcinonem* appellat: unde forſan legendum ſit, *amnis Roſcinus*. In Avieno ſequitur:

Hoc Sordicenæ, ut diximus, glebæ ſolum eſt.
Stagnum hîc paluſque quippe diffuſè patet,
Et incolæ iſtam Sordicen [s] *cognominant.*
Prędterque vaſti gurgitis crepulas aquas
(Nam propter amplum marginis laxæ ambitū
Ventis tumeſcit ſæpe percellentibus)
Stagno hoc ab ipſo Sordus amnis effluit.

s *Fordicen* editū eſt malè.

Quæ ſequuntur ea ſunt quæ hiant, & quò dolus malè conſutus infeliciter ſeſe ingerere voluit.

Ru. . . . . effluentis oſtiis
. . . .

Si-

Sinuatur alto, & propria per dispendia
Cespes cavatur, eripit t *unda longior,*
Molesque multa gurgitis distenditur.

t Serpit forsan.

Quo loco, si unius duntaxat verbi duorúmve in dirupto versu, & unius tantùm post hunc integri versus dispendium factum fuit, ut editio significat, apertus est planè sensus poëtæ, qui ait: eâ parte quâ in mare effluit amnis Ruscino, venientem ex alto ac terras cavantem pontum quendam sinum formare. Prosequitur namque:

Tres namque in illo maximæ stant insulæ &c.

413. Stupebis, lector, cùm Toletanæ urbis quandam specum, *Herculis* à vulgo dictam, huic lacunæ superædificatam, plaudentibus etiam qui analphabeti non sunt, conspexeris. Thomas Tamajus u, & Mauręus idem Comes x, immo & Petrus Salazarius Mendozius y, ex eodem fonte omnes, carmina ista produxere ad specus Toletanæ speciem transformata; sed quia fons turbidus perpetuò fuit, alio quidem & alio modo, vixque sibi constantia. Repræsentabimus nos hîc unam & alteram, ut magis appareat incostantia ejus, cui jam hoc, jam placebat aliud, atque interim permittebat è manu sua tam diversa excidere, & ad amicorum pervolare. D. Thomæ Tamaji editio ita habet ex codice sibi monstrato à D. Bartholomæo Castrio Toletano canonico:

u Notis ad Luit-prandum pag. 166.
x Lib. 2. cap. 14.
y In Prologo hist. Cardinalis Petri Gunsif. à Mêdoza.

Toletum opus victoris Alcidæ . . .
Hæc dicta . . . *à conditore* . *H* . . . .
Spatia per longinqua vastum spatium cavo
Sinuatur antro, & propria per dispendia
Cespes cavatur, eripit unda longior,
Molesque multa gurgitis distenditur.

At Mauræo Comiti feliciùs contigit, ut integrum (quod illi visum fuit) hocce fragmentum sortiretur, apud quem sic legimus:

Toletum, opus victoris Alcidæ, vado
Cingitur z. *Hęc dicta nunc Dionysia*
A conditore. At spatia per longissima
Vastum cavatur antrum; at unda longior
Molesque multa gurgitis distenditur.

z Versus hic non constat pedibus.

Quibus significare ajunt, magnam aquæ vim intra specum ipsam aliquando detinuisse eos, qui huc penectravere.

414. In primis compertum esse cunctis debet, quo tempore & loco de Ruscinone Galliæ Narbonensis fluvio agebat, in poëtæ mentem non venisse, nec venire potuisse, de Toletana specu, hoc est, maris oram legenti, de quadam parte urbis, quæ in meditullio est Hispanię, nulla sibi porrecta divertendi occasione, agere: id quod satis est ad furcillis ejiciendam è poëtæ area notham, sive hujus sit, sive illius, messem huc dolo immissam. Deinde non injuriâ temeratorem Avieni, merces suas importunissimè atque ineptissimè quovis loco introducentem, sibilo excipiemus. Qui quidem an hic an alius fuerit, scire nunc nil nostra interest, cùm ab Avieno imputata ei testimonia ista mendacio dicta repulerimus: quod quidem & de Dextro censentes cap. 13. charact. 9. sect. 3. admonuimus.

415. Hoc nobis certum est, curiosè quondam, & ante jactatam Dextri & aliorum inventionem, quod anno contigit MDXCIV. Hieronymum Romanum Higueram ab Hieronymo Blanca Cęsar-augustano historico per literas quæsivisse de hoc opere Avieni. Epistolam habemus manu exaratam, è codice miscellaneo D. Josephi Pellizerii transcriptam, in cujus fine, *Si fortè ad tuas manus* (ait) *devenit libellus aureus, vel excusus vel manuscriptus, Festi Rufi Avieni* De urbibus Hispanię, *qui* MS. *erat inter schedas doctissimi Suritæ, me admone: item de Latino Rhase historico Arabe.* Ad quam interrogationem Blanca ita respondit: *Sed sic habeto Suritam nostrum hac ipsa in re* (de Itinerario Antonini & geographia Hispaniæ loquitur) *plurimum operę ac studii posuisse: nam & Itinerarium ipsum ad veterum quatuor exemplarium fidem restituit, & plenissimis illustravit commentariis; quos doctissimus Schotus, qui ex vestratibus est, & in vestro Valentino collegio diversatur, sibi à Suritæ filio commodatos, ad Plantinum jam pridem, ut accepi, Antuerpiam misit excudendos. Facillimè inde poteris quod cupis expromere, & illum quoque Festi Rufi, ac Latini Rhasis forsan, quam quæris, notitiam. De iis namque, nec de aliis, quæ sciscitaris, adhuc nihil comperi, tametsi ipsius Suritæ schedas, & alia quęque potui scrutatus sum.* Hæc Blanca, qui Hieronymo Suritæ ante annos novem, scilicet MDLXXX. in urbe Cęsar-augustana defuncto, supellectile sua libraria monasterio S. Engratiæ, in cujus Ecclesia sepulchrum elegerat, legato relictâ, successerat in chronographi munere, æquè ac in rerum antiquarum & totius eruditionis studio, in eadem urbe manens, & qui scrutatum se fuisse Suritæ schedas, nec reperisse quicquam de Festi hoc affirmat opere. Qua considerata re mihi facilè persuadeo, hujusmodi de Festi *Descriptione urbium Hispanarum* notitiam ad faciles Hieronymi Higueræ aures fraudulenter illusorieque alicunde pervenisse.

CAPUT X.

De Aurelio Prudentio *Poëta. Calagurritanus potiùs quàm Cęsar-augustanus. Expenduntur pro qualibet harum urbium argumenta. Gesta ejus & munera. Andreæ Resendii laus. Ephebus Romam se contulit, inde in patriam aliquando reversus. Scholasticus pro Advocato. Militia etiam de togata. Prudentii opera. Ejus laudes. Reprehenduntur aliter sentientes. De ara Victoriæ: quamdiu steterit Romę. Contra Symmachum Prudentius scripsit. Dictúsne hic* Amoenus? *Et an ejus* Enchiridion veteris & novi Testamenti? *Prudentii enarratores atq; editiones. Pseudo-Dextri de hoc fabulę, atque item Pseudo-Juliani, & Pseudo-Maximi. Francisci Bivarii parum sana interpretatio, & Prudentii correctio cujusdam carminis.*

416. TEMPUS jam est Prudentio locum dandi, quo Christiano poëta magni nominis Hispanæ Musæ, adhuc magis quàm Juvenco, exsultant. Aurelius Prudentius is Clemens integra est appellatione, Amoenus quoque per attributionem ab inferiore sæcu-

ſæculo, ut creditur, dictus. Patriam quæris in Hiſpania? vulgò ambigitur inter Cæſar-auguſtam Aragoniæ regni principem, & Calagurrim Caſtellæ. Utraque enim ejuſdem tuetur ſe Prudentii teſtimoniis: utraque ſuffragatores hujus conceſſi à Deo ſibi honoris habet. Pro Cęſar-auguſta ſtant Antonius Nebriſſenſis [a], Aldus ſenior, qui vitam auctoris compendio ſcripſit, editionique ſuæ Venetæ pręfixit, Lucas Hoſiander [b], Georgius Remus [c], quos Weïtzius laudat [d], Xyſtus Senenſis [e], Antonius Poſſevinus [f], Centuriatores Magdeburgenſes [g], Jacobus Spiegelius [h], Joannes Vaſæus [i], Ludovicus Nonius [k], Alphonſus Garſias Matamorus [l], Joannes Henichius [m], Georgius Fabricius [n], ſtrenuuſque affatim hujus partis defenſor Martinus Carrillo, in *Vita S. Valerii Cęſar-auguſtani pręſulis* cap. 2. Calagurrim alii pręferũt, uti Ambroſius Morales [o], Joannes Marieta [p], Melchior Goldaſtus [q], Arnaldus Oïhenartus [r], & ſi qui alii. Utramque enim harum urbium *ſuam*, & *oppidum ſuum* Prudentius vocat. Qui Cęſar-auguſtanis favent, verſibus his nituntur ex hymno IV. *De XVIII. martyribus Cęſar-auguſtanis*:

Bis novem noſter populus ſub uno
Martyrum ſervat cineres ſepulchro.
Cęſar-auguſtam vocitemus urbem
Res cui tanta eſt.

Ac de S. Vincentio Valentiæ paſſo, Cęſar-auguſtæ nato, infrà:

Noſter eſt, quamvis procul hinc in urbe
Paſſus ignota.

Rurſuſque de iiſdem martyribus:

Hunc novum noſtrę titulum fruendum
Cęſar-auguſtę dedit ipſe Chriſtus.

417. Ad patriam verò Calagurritanam nos è contrario vertere oculos faciunt hæc hymno I. *De Emeterio & Chelidonio M.M. Calagurritanis*, in fine, carmina:

Hoc bonũ Salvator ipſe, quo fruamur, pręſtitit,
Martyrũ cùm membra noſtro cõſecravit oppido,
Soſpitant quę nunc colonos, quos Iberus alluit.

Immo in eodem illo Cæſar-auguſtanorum M. M. hymno *ſuam* Calagurrim appellat. quod maximè notandum eſt. Nec aliter poſſe diſcordantia hujus auctoris loca in concordiam redigi, quàm ſi dicamus, non eum nomine proprio, ſed communi urbis aut oppidi, ad cujus uſum pangebat carmen, loquutum fuiſſe, cùm martyres ſuos, aut ſuæ urbis appellaret. Quod Gennadii his innuitur [s]: *Fecit & in laudem martyrum ſub aliorum nominibus*. Cęſar-auguſtæ ſcilicet nomine, quum XVIII. martyres Cæſar-auguſtanos, & cum iis Vincentium levitam; Calagurris, quum *Emeterium & Chelidonium*; ſicuti & Tarraconis, quum *Fructuoſum*, *Augurium*, & *Eulogium* cecinit martyres. Nemo enim dixerit Prudentium Tarraconenſem eſſe, quantumvis in hymno VI. horum poſtremo loco dictorum martyrum hæc legerit:

O triplex honor, ò triforme culmen,
Quo noſtræ caput excitatur urbis,
Cunctis urbibus eminens Iberis.

418. E nullo ergo ex his locis, quin contradictione impliceris, patriam exſculpas; ſed ex eo quòd in eodem illo, quo Cæſar-auguſtæ urbis nomine, ad uſúmve ejuſdem, XVIII. martyres celebrat, *ſuam* vocat Calagurrim. Res clara eſt. Cùm Chriſtus in poſtremum judicium venerit, exituras fingit obviam ei Hiſpaniæ & aliarum gentium urbes cum martyrum vernaculorum oſſibus, ut animabus ſuis copulentur.

Afra Carthago tua promet oſſa
Ore facundo Cypriane doctor.
Corduba Aciſclum dabit & Zoëllum,
Treſque coronas.
Tu tribus gemmis diadema pulchrum
Offeres Chriſto genitrix piorum
Tarraco, intexit cui Fructuoſus
Sutile vinclum. &c.
Parva Felicis decus exhibebit
Artibus ſanctis locuples Gerunda.
Noſtra geſtabit Calagurris ambos,
Quos veneramur.

Calagurrim *ſuam* poëta dixit, quòd patria ejus eſſet, quam & profiteri voluit, ne dubitaretur, etiam cùm auſpiciis nomineque Cęſar-auguſtanæ urbis martyres ejus caneret.

419. Natalium quidem tempus, ætatem, vitæ geſta, atque exercita munera incluſit eleganter idem in pręfatione *Cathemerinon*, quæ inſtar commentarii eorum omnium eſt:

Per quinquennia jam decem,
Nì fallor, fuimus: ſeptimus inſuper
Annum cardo rotat, dum fruimur ſole volubili.
Inſtat terminus, & diem
Vicinum ſenio jam Deus applicat.
Quid nos utile tanto ſpatio temporis egimus?
Ætas prima crepantibus
Flevit ſub ferulis, mox docuit toga
Infectum vitiis falſa loqui, non ſine crimine.
Tum laſciva protervitas,
Ac luxus petulans (heu pudet ac piget!)
Fędavit juvenem nequitię ſordibus ac luto.
Exin jurgia turbidos
Armârunt animos, & malè pertinax
Vincendi ſtudium ſubjacuit caſibus aſperis.
Bis legum moderamine
Fręnos nobilium reximus urbium,
Jus civile bonis reddidimus, terruimus reos.
Tandem militię gradu
Erectum pietas principis extulit,
Aſſumptũ propius ſtare jubens ordine proximo.
Hęc dum vita volans agit,
Irrepſit ſubitò canities ſeni
Oblitum veteris me Salię Conſulis arguens,
Sub quo prima dies mihi.

420. Annus ergo (ut hinc exordiar in quo Prudentius deſinit) poëtæ natalis, annus quadrageſimus octavus, aliis quinquaſimus ſupra trecenteſimum fuit. Hic enim Flavium Salleam cum Flavio Philippo habuit Conſules. Cujus *Salleę*, ſeu *Salię* nomen in corrupto Prudentii verſu illo hactenus latens, primus, quod ſciam, Andreas Reſendius noſter, unaque Prudentii natale tempus, reſeravit. Ante eum quippe ita legebatur:

Oblitum veteris Meſſalię Conſulis arguens.

unde craſſiſſimo errore Aldus, ab eoque decepti Xyſtus Senenſis ac Centuriatores, *Maſſalię Conſulem* fuiſſe hunc prædicant; Maſſiliam fortè intelligentes, uti Hoſiander [t], in eaque

a In *Notis ad hymn. S. Laurentii*.
b *Epit. Eccleſ. Hiſt.* cent. 4. lib. 1. cap. 26.
c In *Epiſtol. ad Weïtzium*.
d In editione ſua.
e In *Biblioth.* verbo *Aurelius Prud.* lib. 4.
f In *Apparatu*.
g Cent. 4. cap. 10. col. 681.
h In *Interp. ad hymn. de mirac. Chriſti*.
i In *Chron. Hiſp.* an. CCCLI.
k In *Hiſpania* cap. 82.
l In *Apologetico*.
m In *Hiſtorie* par. 2. ſęculo 4. cap. 3. pag. 367.
n In *Prudentii vita*. qui tamen neſcio unde habuit, Numantinum aliàs dici.
o Lib. 10. c. 41.
p Lib. 21. cap. 23.
q Apud Weïtzium.
r In *Notit. Vaſconiæ* lib. 2. cap. 7. pag. 139.
s *De ſcript. Eccleſ.* cap. 13.
t *Epit. Eccleſ. Hiſt.* cent. 4. lib. 1. cap. 26.

eaque municipalem consulatum, juxta illud Ausonii [u]: *Consul in ambabus*. Victor Giselinus, ut conclamatum locum reliquit, Georgius Remus hallucinatus fuit, *Saliam* Consulem ibi deprehendens, sed ad Cęsar-augustæ consulatum nos amandans. Noster verò Petrus Mantuanus excusari non potest, qui præ germana ista lectione & sententia, tantùm ut Joanni Marianæ detraheret, nescio quid de *Salia* Hispaniæ Tarraconensis juxta Cantabros flumine dictum poëtæ magnâ injuriâ imputat. Sed neque hic solus; sed & Ferrarius in *Lexico geographico*. verbo *Calagurris*. Porrò Andreas (ut dixi) Resendius, Lusitanus, vir omnis antiquitatis callentissimus, de mendo, simulque de vera restituenda lectione Joannem Vasæum Brugensem monuit, ut ipse in *Chronico Hispaniç* [x], dum ad Prudentii ætatem venit, fuit professus, ejus huic emendationi, quam tamen acceptam ei non referunt, omnibus aliis criticis magno consensu assurgentibus. Huic quidem Resendio, non autem Vasæo, cur non gratias correctionis habuit Pulmannus, & qui ab eo de hac re monitus deinde fuit, Giselinus? Belgę nempe hi, suo, quàm Hispano, gratificari maluere.

u In Urbibus. in Burdegala.

x Ad ann. CCCLI.

421. Hęc ergo scribebat carmina anno CDV. aut CDVII. sub Imperatoribus Arcadio & Honorio, rebus divinis carmine ducendis vacans, post profana gesta munera, juventutemque non omnino moderatè transactam. Rectè ergo se puero apostatam veræ fidei Julianum rerum habenis præfuisse innuere voluit in *Apotheôsis* elegantibus versibus [y]. Ephebus enim jam potensque sui in urbem se contulit, &, quod dignius est, jam Christianus, ne ab ethnicismo venisse eum in castra Ecclesiæ credat aliquis. Nam Romam tendens, visitavit is in Foro-Cornelii (*Imola* hodie Romandiolæ) Cassiani martyris sepulchrum. Cujus hymnum sic orditur:

Sylla forum statuit Cornelius, hoc Itali urbem
Vocant ab ipso conditoris nomine.
Hic mihi cùm peterē te, rerum maxima Roma,
Spes est oborta prosperum Christum fore.

Clauditque ita:

Audior, urbem adeo, dextris successibus utor,
Domum revertor, Cassianum prædico.

y v. 517. & sequentibus.

422. Advocationem Romę, ut credimus, exercuit, unde *scholastici*, quod quidem atque advocati est, eum vocant nomine, tam Beda [z], quàm Walafridus Strabo [a]. Vocabuli notionem, tam Græcis quàm Latinis communem, doctis haud ignotam, S. Macharii tantùm confirmamus testimonio ex homilia xv. ubi gradatim ab unoquoque in spiritualibus procedi argumento scholastici profectus docet. *Qui literas primùm* (ait) *in votis habet, pergit primùm ad ediscenda signa; ubi si primus fuerit, pergit ad scholam Latinorum, estque omnium ultimus. Rursum illic ubi fuerit primus, pergit ad scholam forensem, estque in ea rursum omnium ultimus & tyro.* εἶτα ὅταν γένηται σχολαστικὸς, ὅλων τῶν δικολόγων ἀρχάριος καὶ ἔσχατος ἐστί. *deinde ubi fuerit scholasticus, omnium caussidicorum est novitius & ultimus.*

z De re form. metrica.

a De rebus Eccles.

423. Militiam quoque armatam exercuisse visus fuit quibusdam [b], falsis æquivoco militiæ vocabulo, quo poëta utitur. De militia enim togata seu palatina intelligendus est: forteque aliquod ex his munus fuisse sibi injunctum significaverit, de quibus titulus est in Theodosiano codice [c], *De privilegiis eorum qui in sacro palatio militàrunt*. Non ergo audiendi sunt [d] qui præfecturam urbanam, aut [e] prætorii, neque qui [f] consulatum gessisse nostrum poëtam dicunt, decepti tum *ordinis proximi*, in quem assumptum se ait à principe (Theodosium ego intelligo, aut Honorium) vocabulo, tum notâ illâ solenni V.C. Prudentio affixâ, quæ non *virum consularem*, sed *virum clarissimum* significare posita est in veteribus monumentis. Petrum quoque Crinitum pariter fefellit id quod de munere suo Prudentius ait, ut præfecturam ei militiæ attribuat.

b Aldo in vita.

c Lib. 6. tit. 35.

d Georg. Fabricius in com. ad poëtas Christ.

e Nebrissensis in hunc locum.

f Aldus, Giraldus: sed vide Alciatum lib. 3. Disp. cap. 4. Fabricium in poëtæ vita, Vasæum in Chron. Hispano ad ann. CCCLI. Giselin. hic aliï apud Weitzium.

424. Mansit certè in urbe usque ad Arcadii & Honorii imperium, sub quorum posteriore scripsisse Romæ vulgò creditur adversus Symmachum libros duos. Relationem olim is fecerat, dum urbi præesset, ad Valentinianum, Theodosium, & Arcadium Augustos pro veteri deorum cultu, & pro conservanda ara Victoriæ, adversus Christianos. Hoc tamen incertum nobis est, uti de scripti hujus tempore disquirentes postea monebimus. Inde potiùs hanc ejus in urbe pręsentiam colligimus, quòd *Cathemerinon* laudatam pręfationem anno CDV. scribens nihil adhuc de discessu suo ab urbe, quod opportunè debuit, subjecerit.

425. Reversus tandem fuit in patriam Calagurrim; ibique sub Valeriano antistite hymnum edidit Hippolyti martyris. Et quidem à Roma absentis ea sunt ex eodem hymno verba [g]:

Innumeros cineres Sanctorum Romula in urbe
Vidimus, ò Christo Valeriane sacer.

Et quæ ad Valerianum [h]:

Quòd lætor reditu, quòd te, venerande sacerdos,
Complecti licitum est, scribo quòd hęc eadē,
Hippolyto scio me debere, Deus cui Christus
Posse dedit, quod quis postulet, annuere.

Idem censeo de hymno Cassiani M. Ea enim ex fine, quæ huc olim laudata, iterum advertimus, apertè id ostendunt:

Audior, urbem adeo, dextris successibus utor,
Domum revertor, Cassianum prædico.

Valerianum verò præsulem, & quidem urbis suę, alloquitur in superiore Hippolyti hymno [i], ut ex his patet:

Rorantes saxorum apices vidi, optime Papa.

Et in fine [k]:

Sic me gramineo remanentem denique campo,
Sedulus ægrotam pastor ovem referas.

Ad quem quod ultrà ait, calidis votis eum rogans, ut Hippolyti diem natalem in Ecclesia sua anniversarium colat, Calagurri poëtam ad proprium urbis patrię antistitem dirigere preces manifestum reddit [l]:

Si bene commemini, colit hunc pulcherrima Roma
Idibus Augusti mensis, ut ipsa vocat,
Prisco more diē; quē te quoq; sancte magister,

An-

g Hymn. 11. v. 1.

h v. 179.

i v. 127.

k v. 243.

l v. 231.

Annua festa inter dinumerare velim.
Crede, salutiferos feret hic venerantibus ortus,
Lucis honoratæ præmia restituens.
Inter solennes Cypriani, vel Chelidoni,
Eulaliæque dies, currat & iste tibi.
Sic te pro populo, cujus tibi tradita vita est,
Orantem Christus audiat omnipotens.

426. In quo enim quum Cypriani Carthaginensis, Eulaliæque Emeritensis, Chelidonii festum diem à Valeriano in sua illorum utriusque urbe celebrari ait, Calagurrim velut intento designat indice, cujus Chelidonius & Emeterius martyres fuere, non autem Cęsar-augustam. Hujus enim posterioris antistiti, festos ejusdem Ecclesię dies martyrum Prudentius memorans, non potuit non exemplis uti, aut Vincentii, aut Encratidis, aut XVIII. vernaculorum ejus martyrum, quos aliis hymnis, uti proprios Cęsar-augustę urbis, prędicaverat. Mirari tamen hîc subit hereticos omnia hęc martyrum Christiani ac veteris cultus documenta, quę auctor quarti, & incorrupti adhuc, ut ajunt, sęculi, tot operum suorum locis sparsit, tanquam Sirenum scopulos surda pertransisse aure, iisque antiquitatis testimoniis, quibus planissimè ipsi novitatis arguuntur, erroris & superstitionis jam surgentis attribuere notas [m].

[m] Vide Magdeburg. Cętur. cent. 4. cap. 10. col. 685.

427. Obitûs Prudentii ignoratur tempus. Attamen Victor Giselinus suspicatus fuit, usque ad Stiliconis proditionem ac necem minimè eum vixisse, quę anno tertio decimo supra quadringentesimum accidit; idque conjectatur è servata, neque deleta, in opere *Contra Symmachum* [n] exaggerata ejusdem Stiliconis laude, quam publicę omnes inscriptiones ita conceptę jussæ sunt omnino abdicare. Placeret utique conjectura ista, si ęquè uti delere vestigia hujusmodi lapidibus impressa, ita revocare in sinum exempla librorum per manus jam omnium volitantium, in censorum auctorumque potestate esset.

[n] Lib. 2. ℣. 711. ubi Giselinus.

428. At quàm vanè hic noster confunditur Prudentius cum alio cognomine Turiasonensi antistite! Philippus nempe Ferrarius (vestigia relegens nostratium Tarrafę & Truxilli) in *Topographia.* verbis *Tarraco* & *Turiaso;* quibus consentire aliquot antiqua Breviaria monet Bivarius ad Maximi *Chronicon* anno DLXXII. pag. 538. eundem credidit Aurelium Prudentium Clementem poëtam cum Prudentio Episcopo Turiasonensi, inferioris valdè ętatis. Bivarium consule.

429. Sed jam accedamus ad Prudentii laudes, famam, atque operum & styli virtutes. Gennadius insigni eum donavit elogio isto [o]: *Prudentius vir sæculari literatura eruditus, composuit* Διπτυχαῖον, *de toto veteri & novo Testamento personis excerptis. Commentatus est autem in morem Gręcorum Hexaëmeron, de mundi fabrica, usque ad conditionem primi hominis, & prævaricationis ejus. Composuit & libellos, quos Gręcâ appellatione prætitulavit:* Apotheôsis, Psychomachia, Hamartigeneia. *idest:* De divinitate, De compugnantia animi, De origine peccatorum. *Fecit & in laudem martyrum sub aliorum nominibus invitatorium ad martyrium librum unum, & hymnorum alterum: speciali tamen intentione adversus Symmachum idololatriam defendentem. Ex quorum lectione agnoscitur palatinus miles fuisse.* Hęc Gennadius. Quem ex more Honorius exscripsit Augustodunensis [p]. Prosper item Pithœi meminit [q]: *Prudentius lyricus poëta noster, Hispanus genere, illustre ingenii sui robur exercet.* Beda [r] *nobilissimum Hispaniarum scholasticum* vocat, uti suprà diximus. Sigebertus [s]: *In Hispania Prudentius lyricus poëta claruit.*

[o] *De script. Eccles.* cap. 13.

[p] *De script. Eccles.* cap. 13.
[q] In *Chron.* ad ann. 11. Arcad. & Honorii.
[r] In opere Gramm.
[s] In *Chron.* ad an. CCCXCIII.

430. Quoad stylum, mirè is laudatur ab his qui virtutes ejus perpenderunt: & tamen à Lilio Giraldo alicubi *melior omnino Christianus, quàm poëta* audit [t]. Neglexisseque dicitur *desiderio pietatis ac fidei, linguæ castitatem & eloquentiam.* Ubi nam, vellem, non tacuisset vir doctissimus; quem minimè bonum de eloquentia & orationis puritate judicem Georgius Fabricius hac de caussa vocat. Hic & Leonardi Quercetani cujusdam, qui malè de Prudentio censuit, hominis obscuri, recordatur [u], Petrique Summontii, nihil poëtæ magno præter nudam religionem relinquentium. Impudenter & impiè Floridus lib. 3. *Variar. lect.* cap. 6. qui Sanazarii comparatione sacros omnes Latinos poëtas bonm loco habet, & unicum ejus ad summum Pontificem epigramma innumeris Prudentiorum, Aratorum, ac Juvencorum myriadibus præfert. Aliis [x] non semper observâsse videtur mensuras syllabarum. Cujus tamen licentiæ non pauca exempla Prudentio imputari non debere, sed editionibus, Joannes Fredericus Gronovius inter *observationes suas ad Ecclesiasticos scriptores* [y], & Gaspar Barthius lib. 21. *Adv.* cap. 4. contendunt: sicut & condonari hujusmodi peccata debere poëtæ sacro, cujus argumentum, & pleraque eleganter & argutè dicta eluunt, si quæ ejus verè sint, maculas syllabarum, rectè ait Possevinus. Frigidior est etiam Gasparis Schioppii de Prudentio existimatio [z]: quippe cui *tolerabilis sanè poëta est,* & qui *aliàs ætatis consuetudine abripiatur, aliàs priscorum verborum usui, & Lucretii imitationi nimium indulgeat.* Rigidaque & insolentior Philippi Brietii [a], qui valdè indignatur Sidonio, quòd eum Horatio conjunxerit. *quod est profectò* (ait) *in bove & asino terram arare.*

[t] Verbis, quæ inter elogia adducit in edit. Prudentii Joannes Weitzius.
[u] In nuncupatione Actii dialogi Joviani Pontani.
[x] Aldo in *vita*. Barthio l. 23. *Adv.* cap. 14. Possevino in *Apparatu*, verbo *Aurelius Prudentius*. Brietio lib. 4. *De poëtis Latinis.*
[y] Cap. 5. pag. 60.
[z] In *consult. de schol. & stud. ratione.*
[a] *De poëtis Latin.* lib. 4. ante *acutè dicta poëtarum.*

431. At neque hæ, neque Giraldi censuræ, neque Politiani, aut Francisci Floridi, quibus Jacobus Gaddius *De scriptoribus* adhęret, minùs æque aliæ retardavere solidas aliorum maximorum in hac dijudicandi facultate virorum laudes. Erasmo [b] *tantum spirare Prudentius* videtur, *tum sanctimoniæ, tum sacræ eruditionis, ut mereatur inter gravissimos Ecclesiæ doctores annumerari.* Item [c]: *unus inter Christianos verè facundus poëta.* Joanni Sichardo [d] *ingeniosissimus & elegantissimus.* Taubmano [e] *Omnium Christianorum poëtarum prudentissimus est atque eruditissimus.* Christophoro Adamo Ruperto [f] *lac Musæ Christianæ.* A Josepho Scaligero [g] *bonus* audit *poëta.* Barthius tamen in celebrando poëta nostro, immensisque laudibus ad poëticum culmen efferendo, primas tenet. Dabimus ex eo aliqua lib. 8. cap. 11. & 12. *Sanctissimum* vocat *auctorem, nemi-*

[b] In *hymn. de natali Jesu.*
[c] *De pueris liber. instit.*
[d] *Scholiis ad Psycom.*
[e] Apud. Tob. Magirum in *eponymologio critico*. verbo *Prudentius.*
[f] In *observ. ad Florum* lib. 1. cap. 12. §. 7. pag. 387.
[g] Primis Scaligerianis pag. 86.

neminemque eo (ait) *diviniùs de christianis rebus unquam scripsisse*. lib.9. cap.20. *sibi charissimum, vatem eruditissimum, longeque omnium dulcissimum Christi olorem, sanctissimum, suavissimum, & eloquentissimum*. lib.12.cap.5. *Horatium Christianum*. lib.43.cap.2. & lib.50. cap.11. *divinum scriptorem divinumque poëtam*. lib.54. cap. 12. *nullo non nomine, tempore, loco, studio commendabilem. Quem illustrare, & correctum dare ingenii esse minimè vulgaris* censet lib.11.cap.15. *In quo est poëta* (libro 21.cap.14. inquit) *recondita eruditio, rarus in verbis lepor, in phrasi latinitas non impura, nisi qua imitatione sacræ loquelæ fregit volens regulam, & qua à barbarie exscribentium, secus quàm voluit, non rarò scribere coactus est*. *Pindarum* quoque *divinum*, sicuti & *Horatium*, eo loco quo diximus, appellat lib.8. cap.11. Sed quòd Horatio comparat, imitatus videtur Sidonium ita animatum erga Prudentium, ut ex his liquet epistolæ 11. libri 2. *Nam similis scientiæ viri, hinc Augustinus, hinc Varro, hinc Horatius, hinc Prudentius, lectitabantur*. Idem Barthius [h], *divinum Christi olorem* [i], doctissimum vatem, & nullo veterum minorem, si vanitates veritatis negotiis præponere voluisset. Prætermitto alia Ritterhusii, Remi, Becmani, Mosellanici, Tiraquelli, Gifanii, Turnebi, Giselini [k].

h Ad Statium lib. 2. Theb. v.425.

i Ad lib.5. v.725.

k Quæ Weitzius collegit in sua editione.

432. Marcus quidem Hopperus ad editionem Hannovianam hujus poëtæ carminum præfatus, sic disertè de his omnibus censet [l]: *Vis ne carnis adversus concupiscentiam armari?* in Psychomachia, *quæ primò occurrit, te exerceto. Vis Domini nostri Jesu Christi miracula, & immensa quę humano generi præstitit beneficia cognoscere, laudesque ejus decantare?* Cathemerinon *repetito*. *Vis sanctorum martyrum exemplis fidem & constantiam tuam in religione Christiana corroborare?* Peri-stephanon *inspicito. Vis hæreticorum falsa vitare dogmata?* Apotheosin & Hamartigenian *legito*. *Vis horrendas gentilium superstitiones & idololatrias cum detestatione admirari? Ea quæ contra Symmachum scripsit cognoscito. Vis denique sacras utriusque Testamenti historias ἐν ἐπιτομῇ memorię mandare?* Enchiridion, *quod postremum est, evolvito*. Hæc ergo jam ordine pangamus.

l Exstat quoque in altera Weitzii edit. Hannoviana.

433. Edita sunt à Prudentio vario carminum genere, & quidem Græcis titulis,

Ψυχομαχία, quod Gennadius interpretatur *De compugnantia animi*. Elegantiùs poterat *De pugna animę*. Qui liber docet, verbis ipsius poëtæ in præfatione,

——— *Quo milite pellere culpas*
Mens armata queat nostri de pectoris antro,
Exoritur quoties turbatis sensibus intus
Seditio, atque animum morborum rixa fatigat.

Continetque *fidei cum idololatria, pudicitię cum libidine, patientię cum ira, superbię cum humilitate, luxurię cum sobrietate, avaritiæ cum largitate, concordię cum discordia*, decertationes. *Carmen* hoc *eximium inter omnia antiquitatis monumenta* Barthius vocat lib. 21. *Adversar.* cap. 11.

434. Καθημερινῶν *hymni*. Gennadius *hymnorum librum* appellavit. Quotidianum officium, seu per diem dicendas odas includit. Scilicet *ad Galli cantum, hymnum matutinum, ante cibum, post cibum, ad incensum cerei paschalis, ante somnum, jejunantium* (hoc utitur *Breviarium Isidorianum* seu *Gotthicum*, per ferias hebdomadę distributo) *post jejunium, hymnum omni hora, in exsequiis defunctorum, hymnos* tandem *Kalendis Januarii*, *ac die Epiphaniæ* dicendos.

435. Περὶ στεφάνων, sive *De coronis* liber. Gennadius: *Fecit & in laudem martyrum sub aliorum nominibus*. Quatuordecim hymni sunt, dicti, primus *Emeterio & Chelidonio* M. M. Calagurritanis. II. *Laurentio archilevitę*. III. *Eulalię virgini*. (Prostat is in Breviario Isidoriano) IV. *Decem & octo M.M. Cæsaraugustanis*. V. *Vincentio martyri*. VI. *Fructuoso Episcopo Tarraconensi, & Augurio, & Eulogio diaconis*. VII. *Quirino martyri & Episcopo Sisciano*. VIII. *Pro loco ubi martyres passi sunt, qui baptisterium dicitur*. IX. *Cassiano M. in Foro Cornelii*. X. *Romani martyris supplicium* omnium longissimum: quem quidem Aldus separâsse videtur ab aliis Περὶ στεφάνων hymnis, Romani martyris tragœdiam vocans. XI. *Passio Hippolyti martyris, ad Valerianum* Calagurris *Episcopum*. XII. *Passio Petri & Paulli Apostolorum*. XIII. *Passio Cypriani martyris Episcopi Carthaginensis*. XIV. & ultimus, *Passio Agnetis virginis*.

436. Ἀποθέωσις. Gennadius, *De divinitate* vertit, sicut & Trithemius, Eisengreiniusque: Barthius tamen vellet, *De divatione* legi. Hoc enim strictè significat ἀποθέωσις. *Non enim disputat* (ait ille *Adversariorum* lib.41.cap.24.) *an sit, vel quę sit divinitas; sed scopus auctoris egregii est demonstrare divinitatem Christi, quòd is divino honore colendus sit, nec dispar patri, licèt humana natura deitate recepta sit, quę vera est ἀποθέωσις*. Continet ea post pręfationem, *hymnum in infideles, contra hęresin quę patrem passum esse affirmat* (*Patripassianorum* vocant) *contra Unionitas*; id est Sabellianos hæreticos: *contra Judęos*; contra *Homuncionitas*, Christum asserentes hominem tantùm. *De natura animę adversus Phantasmaticos*, qui Christum negabant verum habuisse corpus hominis. *De resurrectione carnis humanę*.

437. Ἁμαρτιγένεια. *De origine peccatorum*, ait Gennadius. Scilicet adversus Marcionitas, qui duplicem Deum affirmabant, alterum *qui prava effinxerat*, alterum *qui recta itidem condens induxerat*, ut ille ait. In cujus fine operis diserta ignis alterius ab inferno igne distincti mētio, quàm intimè purgatorii osores torquet hæreticos [m]! Malè hunc librum in duos Trithemius distinxit, Græcum alteri, Latinum alteri titulum adaptans: immo & pręter hos tertium alium adversus Marcionitas confingens: qui tres unus dumtaxat est promiscuæ istius inscriptionis liber. Latina autem jam inscriptione

m Vide Hosiandrum epit. Eccles. histor. cent.4. lib.1. cap.26.

438. *Contra Symmachum libri duo*. Relationem fecit Q. Aurelius Symmachus, aliis C. Aur. Avianus Symmachus, urbi prefectus, ad Valentinianum, Theodosium, & Arcadium Augustos pro veteri deorum non abolendo in urbe cultu, restaurandaque arâ Victoriæ, quæ nunc inter ejus epistolas sexagesimæ pri-

Primæ locum obtinet. Id contigit anno CCCLXXXIV. quo Symmachus præfecturâ urbanam administravit, vel sequenti, ut postea dicemus. Huic tamen relationi statim jussu Valentiniani Augusti S. Ambrosius epistolâ aliâ eundem ad Augustum datâ respondit, quæ & cum aliis ejusdem S. Doctoris operibus, & cum Symmachi epistolis edi solita est. Resumpsit verò ipsum argumentum carmine tractandum poëta noster, ut hac occasione usus ethnicorum superstitiones Musarum etiam armis debellaret. Sed an protinus, quæritur, an aliquo temporis facto intervallo? Annalium Ecclesiasticorum auctor magnus post Aldum credit sub Honorio jam Cæsare huic eum incubuisse operi, atque ad hunc respicere versus istos ex lib. 2.

Quod genus est sceleris jam nesciat aurea Roma
Te precor, Ausonii dux augustissime regni;
Ut jam triste sacrum jubeas, ut cætera, tolli.
Perspice, nonne vacat meriti locus iste paterni?
Quem tibi supplendū Deus, & genitoris amica
Servavit pietas: solus ne præmia tantæ
Virtutis caperet, Partem tibi, nate, reservo
Dixit, & integrum decus intactumq; reliquit.
Arripe dilatam tuā, dux, in sæcula famam:
Quodq; patri superest, successor laudis habeto.
Ille urbem vetuit taurorum sanguine tingui:
Tu mortes miserorum hominū prohibeto libari.

Exstat namq; constitutio Theodosii unà cum filiis Arcadio & Honorio *De tollendis paganorum sacrificiis*, quæ est lex 12. in cod. Theodos. *De paganis, sacrificiis, & templis*. ad quam videtur poëta respexisse. quod nobis certissimum est.

439. Ut res plana fiat, noscere debemus primò [n], Valentinianum seniorem, qui creatus fuit Imperator anno CCCLXIV. indulsisse Romanis idolorum cultoribus ut staret Victoriæ ara in Capitolio, ut innuit ipse Symmachus in *relatione*, quamvis ignorationem ejus excuset Ambrosius [o]. Secundò, prohibitum postea fuisse hunc ritum, unde occasio Symmacho data, cùm præfectus urbi esset, de restituenda eadem ara preces porrigendi ad prædictos Augustos, Valentinianum juniorem senioris filium, qui anno CCCLXXVI. inauguratus imperio, Theodosium, qui à Gratiano & laudato Valentiniano anno CCCLXXIX. collega assumptus fuit, & Arcadium Theodosii filium, si vera est relationis inscriptio. quam post ann. saltē CCCLXXXIII. quo Gratianus occubuit, factam fuisse oportet: non enim antea Valentinianus Theodosiusque sine Gratiano rempublicam gesserunt. Anno sequenti præfectus primùm urbi in occidente fuit Symmachus, ut ex inscriptionibus legum Theodosiani codicis liquet [p]. Forteque continuavit proximo anno. Non enim ejus ulla alii præfecto urbis nuncupata lex contrarium suadet; uti suadet quidem de anno CCCLXXXVI. Sallustii nomen inscriptum datis Mediolani, hoc est à Valentiniano Imperatore occidentis, legibus [q]. Intra hoc biennium igitur adivit, senatûs nomine, Valentinianum Symmachus pro restituenda Victoriç ara. Tertiò, S. Ambrosium statim re audita intercessisse, libello dato, apud Imperatorem, ne id fieret, atque inde pleniore scripto persuasisse.

440. Quartò, Prudentium nostrum non statim, sed post plures annos metrico suo huic ejusdem consilii vacâsse operi. Nam & consulatûs Symmachi versu isto è libro 1. [r]

Ipse magistratum tibi Consulis, ipse tribunal
Contulit.

quem gessit anno CCCXCI. debellatorum item Theodosio Maximi Eugeniique tyrannorum non obscurè meminit his versibus [s]:

Quum princeps gemini bis victor cæde tyranni
Pulchra triumphali respexit mœnia vultu.

Quorum ultimus Eugenius ann. CCCXCIV. victus & occisus fuit: item Holybrii consulatûs, qui in annum incidit CCCXCV. his [t]:

Quin & Holybriaci generisq; & nominis heres
Adjectus fastis, palmata insignis ab aula,
Martyris ante fores Bruti submittere fasces
Ambit, & Ausoniā Christo inclinare securim.

Quo eodem anno, cùm Theodosius fato functus sit, jure id colligimus fuisse quod suprà ex Baronio & aliis monuimus, Honorio, qui in rebus occidentis genitori successerat, carmen hoc, de quo loquimur, Prudentium direxisse. Quinimmo & victoriæ juxta Pollentiam urbem de Alarico Gottho ab Stilicone reportatæ, tamquam recentis facti mentio ibidem habita [u], non ante annum CDIII. quo ea contigisse dicitur, nec diu pôst opus hocce editum fuisse persuadet. Cui occasionem non alia quidem dederit ejusdem Symmachi ad Honorium directa supplicatio; sed, quod magis credimus, veterem Prudentius, jamque ab ipsa origine refutatam, carminis sui novum argumentum sumere voluit styli exercendi gratiâ. Nec finxit se eo tempore scribere, quo recèns nata fuit occasio. Si enim huc intendisset, minimè debuit res tot postea annis patratas inculcare. Sed vivum, dignitateque florentem, nec minus famâ doctrinæ atque eloquentiæ virum inhærere adhuc idolorum nugis considerantis, dolentisque illius vicem, poëtæ nostri consilium fuit, id quod Ambrosius prosa oratione olim exhibuerat religioni officium, versibus nunc replicare, quò non solùm argumentis solidissimis confringeret vanitates ethnicas; sed & plenis erga Symmachum honoris & existimationis verbis pertinaciam ejus ostensa veritate catholici dogmatis emolliret.

441. Isaacus Grangæus ad hos Prudentii libros commentarios elucubravit, qui seorsum ab aliis poëtæ editi sunt Parisiis MDCXIV. in 8°. Hactenus certa sunt Prudentii opera nunc exstantia. Periit quippe

442. *In hexaëmeron* opus, cujus Gennadius his recordatur: *Commentatus est & in morem Græcorum hexaëmeron*, De mundi fabrica, *usque ad conditionem primi hominis & prævaricationem ejus*. De operibus nempe sex dierum, carmine, ut intelligo, cùm Gennadius hoc inter & cætera opera non distinguat; digno majestate atque elegantiâ styli, eruditioneque singulari poëtæ nostri argumento, & in quo adhuc magis quàm in merè sacris eloquentia potuit per omnem naturç sinum

n Baronius ann. CCCLXXI. num. 13?. Gothofredus in comm. ad leg. 7. cod. Theod. *De paganis*.

o *Epist.* 30. seu *Respons. ad Relationem*.

p *Chronologiam* ejus in editione Gothofredi consulas in hoc anno.

q Ibid. hoc anno.

r v. 624.

s v. 411.

t v. 556.

u Lib. 2. v. 695. & 710.

finum vela expandere. *In morem Græcorum* dixit Gennadius, quòd usus noster fuerit Græca inscriptione, quâ usi sunt Basilius, Gregorius Nyssenus, & si qui alii. Periit quoque is, quem è Gennadio scripsisse nostrum constat,

443. *Invitatorius ad martyrium* liber. In quo non minorem fecit jacturam Christiana in Deum Regem martyrum pietas.

444. Controvertitur tamen ejusdémne sit, an alterius Prudentii, cognomento *Amœni*, qui ita cognominatus inscribitur, operis auctor,

Diptychon, aliis *enchiridion*, *veteris & novi Testamenti historiarum*, aliis *Tetrasticha* de vetere & novo Testamento: quod singulis tetrastichis historias utriusque Testamenti præcipuas, veluti memoriæ caussâ, comprehendit. *Historiarum* librum Trithemius vocat. Hoc significâsse Gennadius creditur quum ait: *Composuit* Διττοχαῖον. *De toto veteri & novo Testamento personis excerptis*. A διττὸς id & ὀχὴ interpretantur, quasi *duplicem cibum*, Aldus, Xystus Senensis, Possevinus, Labbeus, jam laudati. *Dirrochæum* vidit & Aldus alicubi falsò scriptum. Haubertus autem Gifanius primus contendit legi debere apud Gennadium Δίπτυχον, cui utraque manu Goldastus plaudit; nec improbat Labbeus.

445. *Enchiridion*, hoc est, *Manuale*, legitur inscriptum operi [x], juxta pentastichon, quod præfationis vicem supplet in Weïtzii editione.

x Hoc induxisse in editionem suam Sichardus ait.

Incipiunt tituli libri manualis Amœni,
Excerptis quos personis tetrasticha claudunt.
Primus Adæ elato de crimine narrat & Evæ.
Tum singillatim numerata vocabula multa
Provida personæ pandit descriptio rithmi.

Alia enim præfatio quæ incipit: *Immolat Deo Patri*, quibusdamque editionibus huic Enchiridio præfigitur, aut, ut in Aldina, subjungitur, alterius loci est, non hujus; quod liquet ex carminis genere, quo hoc manuale utitur, hexametri, cui perperam adaptatur præfationis illud:

Nos citos Jambicos
Sacramus, & rotatiles trochæos,
Sanctitatis indigi,
Nec ad levamen pauperum potentes.

Giselinus & Barthius rectè censent [y] *Peri-stephanωn* libro hanc præfigi debere, uti præfixa est in ejusdem Giselini & Weïtzii editionibus.

y Lib. 1. Adv. 11.

446. Ducti verò *Amœni* isto agnomine, distinguunt quidam hunc à Prudentio Clemente, atque item quòd non sic excultus & elaboratus hic eis liber videatur, ut cæteri, qui compertè ejus sunt. Ita existimavit G. Fabricius, & Melchior Goldastus, & postremus aliorum Philippus Brietius [z], *Amœnum* alterum à Prudentio poëtam, & ipsum Hispanum, comminiscens. Sed Giselinus è collatione hujus cum aliis Prudentii libris deprehendit, persuasitque frustrà esse, qui germanum hujus fœtum alii exponunt. Quod hodie creditur, admittuntque Aldus, Labbeus, Barthius [a], qui & ipse parallela collegit [b] loca hujus cum aliis libris, idem exemplis alibi [c] commonstrans tralatitium hoc fuisse inter recensitores aut exscriptores veterum auctorum, generis eorum aut styli notandi gratiâ, hujusmodi agnomina, sive attributiones vulgatis nominibus appingere: quibus semel papyro commissis proclive fuit, posteros, uti veris nominibus, aures accommodare. Ita Ovidius *Geta*, Statius *Aquilinus*, Martialis *Cocus*, Persius *Severus*, Petronius *Arbiter*, uti Prudentius *Amœnus*, *quia omnium Christianorum poëtarum amœnitate & varietate lyricorum carminum longè sit princeps*, Barthius ait.

z Lib. 4. De poët. Latin. ante acti dicta poëtarum.

a Ubi proximè.

b Lib. 8. cap. 12.

c Lib. 6. cap. 1.

447. Joannes Trithemius ultra hæc tributa nostro poëtæ passim opera, auctorem eum facit singularium librorum *De animæ natura*, atque item *De resurrectione carnis*, quę verè partes sunt *Apotheoseωs*: necnon *De martyribus*, qui primus est *Peri-stephanωn* hymnus, in eoque jam comprehensus libro. Item *De statu animæ*, cum hoc principio: *Errat quisquis animas*. atque *De spe veniæ* orationis, sive libri, hoc initio: *O Dee cunctiparens*. Laudat quoque is cum Eisengreinio *De sancta Trinitate* libros duos; qui nusquam exstant, quemadmodum nec epistolæ ad varios.

448. Primus qui novo more duorum ab hinc sæculorum explanare ardua Prudentii Clementis fuit conatus, Antonius Nebrissensis noster forsan est, qui *Annotatiunculas in Cathemerinωn, Peri-stephanωn, & Psychomachiam* elucubravit, quæ editæ sunt Lucronii MDXII. iterumque Antuerpiæ cum scholiis Joannis Sichardi in aliqua poëtæ carmina MDXL. cujus Sichardi operâ eodem anno seorsum Henricus Petri Basileæ publicaverat. Omitto nunc, quia nusquam est, *veterem Prudentii scholiastem, bene veteris ævi plura documenta præseferentem*, quem vidisse videtur Barthius, qui laudat in *Animadversionibus ad Statium* [d]. Erasmus Margaritæ Roperæ, Thomæ Mori, ut credo, filiæ, direxit *commentaria in hymnos de natali pueri Jesu*, ac de *Epiphania*, qui ejus operum quinto volumine leguntur: & in Bibliotheca VV. PP. Jacobi quoque Spiegelii Selestadiensis, Imperatorum Caroli ac Ferdinandi à secretis, *commetarius* exstat sat prolixus in unum illum, qui *omnis horæ*, *seu de gestis & miraculis Christi* inscriptus est, hymnum. Post hos Georgius Fabricius Chemnicensis *expositionem* quatuor hymnorum, *Matutini*, *Ante somnum*, *Omnis horæ* libri *Cathemerinωn*, atque item *Romani martyris* (in quem & exstat Joannis Murmellii commentarius) è libro De coronis, *seu Peri-stephanωn*, & Adamus Siberus Grimnensis professor *scholidia* (uti vocat) *in primum*, *seu ad Galli cantum*. II. *Matutini*. V. *Ad incensum*. IX. *Omnis horæ*. XII. *Epiphaniæ*, dedere.

d Lib. 10. Theb. v. 657.

449. Laudabiliorem cæteris ante se omnibus operam huic Spartæ ornandæ Victor Giselinus Flander San-fordianus navâsse his planè videbitur, qui commentarium ejus in Aurelium Prudentium Clementem legerit; tamenetsi digni, ne id dissimulem, Gasparis Barthii reprehensione [e] ob hujus tituli præsum-

e Lib. 9. cap. 20. & animadv. ad Statii lib. Theb. 2. v. 9.

sumptionem, qui *Notas*, non *Commentarium*, debuit operi inscribere, atque item quod affirmare ausus sit nullum ferè auctorem hoc poëta esse emendationi faciliorem [f]. Adhibuit quidem Giselinus, cùm se accinxisset novæ atque emendatiori formandæ editioni, antiquas omnes editiones pluraque manu exarata volumina, ususque operâ fuit Theodori Pulmanni typothetæ Plantiniani eruditi & industrii, necnon & Cornelii Valerii publici Latinæ linguę professoris doctissimi, qui vocabula omnia quæ ab Ecclesiasticis auctoribus hausit poëta, quęque à Latinę linguę puritate longiùs abesse judicabat, seorsum annotata cum Giselino communicaverat. Certè Barthius (uti optimè in hunc poëtam animatus fuit, eidemque pluribus locis lumen in *Adversariis*, & aliis animadversionibus suis, sive correctionis, sive illustrationis, intulit) si Notas, quas meditari se alicubi dixerat [g], fuisset re exsequutus; Papinianis forsan & Claudianis haud inferiores Prudentianas ejusdem haberemus animadversiones.

f Lib. 11. Theb. v. 9.

g Lib. 9. cap. 20. in fine.

450. Andreas item Resendius criticus, & poëta celebris famæ, Vasęo affirmante [h], premebat, dum viveret, *in Prudentium commentarios*. Necnon & Hauberti Gisanii haud contemnendas Notas, indicemque ad Prudentium remansisse apud filium Pragæ, cùm ejus parens in ea urbe ineunte Augusto MDCIV. catholicè obiisset; famâ pervulgatum est, cujus Possevinus meminit [i]. Hunc defectum non tam Georgius Remus Adversariis, Notis Adamus, Theodorus Siberus in hymnum *De exsequiis defunctorum* commentariolo, Andreasque Wilkius in quosdam *Apotheoseωs* versus expositione, quàm Joannes Weïtzius tandem supplere conatus fuit, formata editione ante alias emendatiore; quam collatis cum antiquioribus typorum fœtibus, manuscriptis Heschelii, Bongarsii, Gruteri, Ritterhusii, Becmani, & aliorum codicibus, adjunctisque cæterorum omnium, qui ad hunc poëtam quomodolibet illustrandum ingenii sui operas contulerant, lucubrationibus, plenissimis suis ac doctissimis Notis Hannovianis hæredum Joannis Aubrii formis anno hujus sæculi tertiodecimo in publicum emisit. Cui quidem majoris ornatus caussâ excerptas à se ex Caroli Widmani & Jacobi Bongarsii codicibus, *Isonis* cujusdam *magistri veteres* perpetuas *glossas*, integrique hujus systematis subjecit *indicem*. Omisit Weïtzius tamen Jacobi Mejeri Flandri *Annotationes in hymnos duos trochaïcos* nostri poëtæ, *De miraculis*, & *duorum martyrum*, Lovanii excusas cum propriis aliis versibus MDXXXVII. in 8°. Ita referunt Antonius Sanderus *De scriptoribus Flandriæ*, & Valerius Andreas in *Bibliotheca Belgica*: malè rem explicantes. Et tamen post tot & tantorum virorum operam Barthius existimabat [k] parum adhuc in hoc poëta corrigendo profectum fuisse.

h In Chron. Hisp. ann. CCCLI.

i In Appar. verbo Aurel. Prud. Clemens.

k Ad lib. 2. Theb. v. 713. pag. 637.

451. Editionem principem eam habeto, quam Venetiis anno MDI. Aldus Manutius è sua officina in 4°. emisit, ad Daniel[em] Clarium Ragusii literas profitentem, præfixa prefatione *De metris quibus Prudentius usus est*, atque item poëtæ vitâ. Codicem Aldus ex Anglia sibi missum expressit, primumque hunc è sacris poëtis, unà cum *Prosperi Aquitani quibusdam super S. Augustini sententias epigrammatis*, in lucem venire fecit. Sequitur Lucroniensis Hispana ea, quę auctorem Antonium Nebrissensem habuit, anni ejusdem sęculi duodecimi. Basileensis apud Catandrum anni MDXXVII. cum scholiis Joannis Sichardi, & cum iisdem Henrico-petrinæ, Gesneri epitomator Giselinusque meminere. Idem Giselinus Daventriensi usus est, ante septuaginta annos, cùm id referret, publicatâ. Veterum quoque poëtarum Christianorum opera omnia, atque eorum fragmenta, per Georgium Fabricium collecta, emendata, digesta, & commentario exposita, Joannes Oporinus an. MDLXIV. Basileę edidit. Antuerpiana sequitur ejusdem anni, Coloniensisque à Mylio procurata cum Theodori Pulmanni Victorisque Giselini emendationibus & Notis, ejusdemque Giselini commentario: ex quorum emendatione in Lugduno-Batava quoque officina Raphelengius MDXCI. in 16°. emisit. Hannovianam à Weïtzio procuratam anni MDCXIII. jam laudavimus, quę instar omnium esse poterit, ut pretermittamus alias quęrere. Nisi quòd duas Colonienses apud Birchmannum annorum MDLXXXV. & MDXCIV. in 8°. quod earum meminerit Georgius Draudus, & Joannis Jansonii Amstelodamensem anni MDCXXXI. in parva consueta ab eo Latinorum veterum auctorum forma, quòd penes me sit, non est animus illaudatas relinquere.

452. Est quidem in Vaticana bibliotheca MS. antiquæ satis notę codex, cui affixus est numerus 5821. Prudentii omnia opera continens. In cujus primo folio notam hanc legimus recentioris manus. *Joannes Antonius Mariettus Societ. Jesu, presbyter hunc librum cùm Pragæ degerem accepi dono à Christophoro Colero viro doctissimo: cumque illum cum aliquot manuscriptis variis in locis diligentissimè contulerim, & nominatim cum celeberrimo vetustissimoque illo quod Ratisbonæ in S. Emeriani bibliotheca asservatur; & optimæ notæ, & ante multos annos ab exercitatissimo antiquario conscriptum esse censeo. MDCXVIII. idibus Julii.* Hucusque nota. Quod quidem tacere non debui, ne ignoraretur hinc peti posse novæ adhuc Prudentii editioni, si quæ fiet, aliquale ornamentum. Poëtam nostrum, nescio an integrum, vernaculâ Hispanâ linguâ dedit Ludovicus Diez de Aux Cæsar-augustæ MDCXIX. in 8°.

453. Segregavimus ex more id quod veræ & antiquæ historiæ de Prudentio nos docent, ab eo, in quo simia illarum, novorum Chronicorum artifex Toletanus, ludificari voluit. Ex Chronico Pseudo-Dextri non ullus aut alter locus huc pertinet. Præ quibus omnibus haberem, si antiqui illius auctoris esset, fragmenti Estepani hunc, quem subjecimus, utpote sinceriorem, & ex Prosperi Pithœani Chronico desumptum. Ad annum

num v. c. MCXLIX. qui Christianæ redemptionis CCCXVII. est, *Prudentius lyricus poëta Hispanus noster ingenii sui robur exercet*. nec ultrà aliquid. Vide cui fundo superædificata Pseudo-Dextri quatuor hæc testimonia fuere.

Anno CCCLXXX. 7. *Floret Fl. Prudentius, patre Cæsar-augustano matre Calagurritana natus (Saliâ Consule) Cęsar-augustæ*. Ita sibi conciliare visus fuit discordantes de patria ejus opiniones: quem & *Flavium*, inaudito antea prænomine, appellare libuit.

Anno CCCLXXXVIII. 7. *Prudentius Toleto, Cordubâ, ac Cæsar-augustâ in Hispania egregiè gubernatis, fit dux, & habetur orator celeberrimus, & poëta mirificus. Anno CD. petit Romam*. Ad locum id respicit è præfatione *Cathemerinon* jam adductum, quo bis se urbium nobilium frænos rexisse gloriatur. Sed jam à Dextro isto tres urbes, non duæ sunt, & poëtam suo more agit, id quod non est fingendo. Lege sis scholiasten hunc nodum solventem, & altùm ridebis. Quid autem significet ducem Prudentium factum, neque ipse dixerit patrator doli, neque scholiastæ sciunt. Qualis namque fuerit poëtæ militia, jam monuimus.

Anno CCCXCVI. 3. *Prudentius lyricus Cæsar-augustanus Romæ scribit*. Nempe, qui non ante quadringentesimum annum Romam venerat, ante quatuor annos Romæ scribebat.

Anno CDXXIV. 12. *Prudentius Româ Cęsar-augustam rediens, ad sedem Cęsaraugustanam S. Marię plenus dierum & illustrium operum, post multas pugnas cum omnibus hęreticis sui temporis habitas, tranquillè moritur*.

454. Nec his contentus, Pseudo-Juliani ore Prudentium inauguravit præsulem Cæsar-augustanum; in *Adversarios* [l] hic seriem texens hujusce urbis Episcoporum. *Nam S. Athanasio* (ait) *primo Theodorus* &c. *Costo Cassius, Cassio Valerius, vel Valerianus III. Valeriano Flavius Aurelius Prudentius Clemens civis Cæsar-augustanus, poëta celebris, ab anno CDX. ad annum CDXXIV. obiit primâ Novembris, cùm esset aliquantò septuagenario major. Sepelitur cum lacrymis in æde sanctæ Mariæ de Columna. Huic successit Vincentius Arianus, & alii multi sancti Pontifices*. Quid enim non audet effrenata mentiendi libido! At huic Prudentii nostri post Vincentium III. pręsulatui nihil validius opponi potest Pseudo-Dextri postremo testimonio, ibique de dignitate ista seu munere silentio. Quinimmo & apertissimo altero ad annum CDXXIII. ubi ait hoc anno Vincentio Cęsar-augustano Valerium subrogatum fuisse. Quod admitti nequit, si Prudentius ab anno CDX. ad CDXXIV. huic sedi præfuit. Repugnat non minus Pseudo-Maximi auctoritas, (etiam in fragmento nostro Estepano exstans) qui *Valerio III. Petrum, Petro Simplicium*, successisse, ad annum CDLX. (in fragmento ad annum CDLIV.) seu Chronico scripsit.

[l] *Adv.* 497.

455. His enim fabularum viperis historię sinceritatem sævè mordentibus, ex iisdem alexipharmaca opponere recta persuadet criticæ medicinæ ratio. Valerius quidem (esto sit hujus nominis tertius. quod aliis nunc disputandum relinquimus) Cęsar-augustano Concilio in Priscilliani caussa circa annum CCCLXXX. celebrato interfuisse legitur, qui in Conciliorum editionibus præ se fert Cęsar-augustani præsulis titulum. Inter hunc & Vincentium, qui anno DXVI. Tarraconensi subscripsit Synodo [m], non ulla mentio Cęsar-augustani Episcopi præter illum, cujus tacito nomine Ascanius, cęterique Tarraconensis provinciæ pręsules, datis ad Hilarum Papam; qui ann. CDLI. creatus fuit, literis [n], meminere; uti discimus ex tabulis Episcopalibus Cęsar-augustanę Ecclesię [o]. Nonne silentium hoc de viro celeberrimæ suo ævo famę Prudentio pontificium ejus Cęsar-augustanum redarguit atque refellit? Cætera quoque Juliani absurdissimè conficta sunt. Valerium alio nomine vocat Valerianum; quò huc trahat Valerianum Episcopum, quem poëta noster in hymno *Hippolyti martyris*, uti proprium antistitem, alloquitur.

[m] In edit. Concil. Hisp. Loaysę pag. 71

[n] Inter *Hilari epist.* tomo 4. Concil. editionis Labbæi col. 1033.

[o] Apud Martinum Carrillo in *Hist. S. Valerii*, pag. 226. Ant. Augustinum in *epist. ad Blancam* t. 3. *Hisp. Illust.* pag. 835.

456. Haud minus falsum & absurdum est Vincentium Arianum huic sęculo quinto assignari à Juliano. Hic enim ille Vincentius est, quem de Episcopo Cęsar-augustano apostatam Leovigildi Gotthorum Regis perversione factum in *Gotthorum historia* [p] Isidorus prodidit. Qui quidem Leovigildo æqualis, quem regnare cœpisse circa ann. DLXVIII. historiis credimus, pessimè consuitur cum Valerio Prudentii (uti incogitanter Pseudo-Julianus ait) ex anno CDXXIV. successore, nisi sesqui sęculo integro is superfuerit. Quod neque pertinacissimi ficulneorum auctorum defensores facilè admiserint. Hujus pretii est Toletana merces, quam nostris hominibus tam carò, hoc est contra fidem & famam, ineuntis hujus sæculi malignitas vendidit.

[p] Sub era DCX.

457. Bona verba, ais: nam quod à Dextro audivimus, Prudentium in ædem S. Mariæ Cęsar-augustanam se recepisse, satis perspicuè ex ejusdem verbis comprobari ait Bivarius. Arrectis jam adstare auribus video te, curiose lector, herbam porrecturum, si verè promissor rem præstiterit hoc tanto hiatu dignam. In *Enchiridio* ait eum sic scribere (potiùs, uti jam diximus è prologo *Peristephanon* hæc laudat carmina)

Me paterno in atrio
Ut obsoletum vasculum caducis
Christus aptat usibus:
Sinitque parte in anguli manere.
Munus ecce fictile
Inimus intra regiam salutis.

Quid est munus inire (ait Bivarius) *intra regiam salutis; nisi intra domum Dei scribere, in cujus angulo se manere affirmat? quod & Dexter annotat. Suspicor in Prudentio legendum:*

Me materno in atrio
Christus aptat usibus caducis.

Pro:

Me

Me paterno in atrio &c.
quandoquidem in templi matris Chriſti angulo degebat, ut Dexter ſcribit.

458. Doleo vicem probi ac ſanè docti viri, qui tam parum feliciter otio ſuo & ſtudiis eſt uſus. Domus Dei, ſeu *regia ſalutis*, atque ejus *atrium*, ſive *angulus*, de Eccleſia Chriſtianorum dicuntur: quod carminis totus contextus clamat. Nec ſubrogari *materni* vocabulum *paterni* loco poteſt; cùm prima hujus ſyllaba brevis, illius autem longa ſit. Quærendum ergo fulciendæ huic Dextri fabulæ aliud ſolidius munimentum, quod criticis æquè ac poëtis tale videatur.

CAPUT XI.

Falsò adſcribi hujus quarti ſeculi ſcriptoribus Hiſpanis S. MELCHIADEM *Papam*. *Errores plurimi in Primo Epiſcopo Cabilonenſi notantur*. *Hujus Pontificis epiſtolæ duæ falsò ei tributæ*. VIGILANTIUS *hæreticus, contra quem ſcripſit S. Hieronymus, non Hiſpanus, ſed ex Convenis Galliarum*. *Ubinam loci hæc urbs*. *S. Hieronymus exponitur, & ex conjectura emendatur*. *Baronii & aliorum de patria Vigilantii parum recta ſententia*. DESIDERIUS & RIPARIUS *catholici adverſus Vigilantium ſcriptores*. *Pſeudo-Dextri errores ac temerariæ præſumptiones*. LACTANTIUS FIRMIANUS *falſiſſimè ab eodem Hiſpanis annumeratur*. *Pſeudo-Haubertini alii ſcriptores traducuntur*, LÆTUS, AULUS SEGUNTINUS, AMANDUS, JOANNES *Salariæ presbyter*, SICANIUS, ÆTHERIUS *Eaſonenſis*, & *alter* JOANNES.

459. UTI ſcriptores verè noſtrates effusè atque gratanter ampleĉtimur; ita eos qui civitati noſtræ ſubdolis, aut malè ſanis quorundam famæ ſuæ prodigorum hominum artibus adſcriptos fuiſſe novimus, curatum abire res domeſticas, & patriam ornatum, non permittimus tantùm, ſed & ſolidis argumentis adigimus.

460. Ex his eſt hujus ſæculi auctor MELCHIADES; quem ſanctum Eccleſiæ univerſalis paſtorem ab ann. CCCXI. uſq; ad CCCXIII. ex quo tempore Primus Epiſcopus Cabilonenſis in ſua *Sanctorum Topographia* Mantuæ Carpetanorum falsò adſcripſit, mordicùs noſtri homines errorem hunc tueri, peregrinoque Pontifici Hiſpanam civitatem impingere datâ operâ contenderunt. Primus ait: *Mantua Hiſpaniæ Tarraconenſis mediterranea civitas. Hic Melchiades Papa ortus, Romæ Muſi ſub Maxentio martyr*. Fruſtra ſunt, oculiſque non vident, qui Franciſcum Maurolycum ad partes vocant. Hic enim in Martyrologio ſuo nil de patria Melchiadis[q]. Neque ex eo tantùm quod Martyrologio huic *Topographiam* illam Primi vulgò ſubjungi voluit, Cabilonenſis errores, qui frequentiſſimi ſunt, Maurolycus ſuos fecit. Unde injurioſi ei ſunt, qui unà cum Cabilonenſi hujuſce rei auctorem hunc proferunt[r]. Et tamen uno hoc teſte fidei ſic lubricæ tota hæc Melchiadem Africanæ patriæ auferendi perſuaſio nititur. *Liber* enim *Pontificalis*, quod unicum habemus talium rerum, cujuſcumque illud ſit, monumentum conſulere, Melchiadem, aliàs Miltiadem, natione Afrum vocat: itemque alterius libri *De vitis Pontificum* auctor, quem Luit-prando attribuunt; conformeſque his ſunt, neque ultrà ſciunt, Eccleſiaſtici omnes ſcriptores. Si qui verò ita judicio ſuo abuſi ſunt, ut duorum ab hinc ſæculorum, eumque tot errorum maculis fædum, ſcriptorem, ſive Damaſo ſive Anaſtaſio bibliothecario, aut alii, cui nemo hactenus vetuſtatem auctoritatemque denegavit, præferendum putaverint; jure eos meritoque teſtimonii hac in re dicendi facultate dejicimus.

461. Sed cuicumque alii præferendus eſt Dexter, ais. Atque ego tibi non repugno, ſi Dextri verum germanumque dictum pro Hiſpana Melchiadis patria laudetur; non illius Dextri, quem Toletanus Prometheus in hoc veteris idolum, quod faſcinati quidam homines adhuc adorant, efformavit. Hujus enim Chronici auctor, eo tantùm conſilio facti, ut palpum nobis obtruderet, ſive falſum primùm fingendo, ſive quæ ab alio dicta olim temerè ac falsò de rebus noſtris fuiſſent, confirmando aut interpretando, inter veri & falſi confinia hunc terminalem lapidem figere ſibi impoſuit, ut Melchiadem origine Afrum, domo verò Hiſpanum, hoc eſt Mantuæ in Carpetanis natum, Afris parentibus, pro conciliatione veteris cum nova hiſtoria jactaret. Non unum ejus legitur hujus ſententiæ teſtimonium in vulgaribus editionibus. Anno CCXLVIII. *Melchiades, qui poſtea fuit Rom. Pontifex, in Hiſpania naſcitur*. Anno CCXCIX. *Melchiades genere Afer in Hiſpaniæ urbe Mantua Carpetanorum ortus floret Romæ gloriâ ſanctitatis & doctrinæ*. Et ann. CCCVIII.[s] *In ſede Petri Cajo ſucceſſit Marcellinus, &c. Euſebio Melchiades, domo natalibuſque Hiſpanus, genere verò Afer*. Cui quidem parentis ſui primogenito auctori ſacramentũ dixerunt cætera omnis fabuloſorum Thraſonum cohors, Luit-prandus[t], & Julianus[u], noveque alterius, atque adeò magis monſtroſæ originis fœtus, Haubertus Hiſpalenſis[x].

462. At horum pſeudo-hiſtoricorum fides, quod toties confirmamus, eo infirmior eſt Cabilonenſis fide, quòd hic falli potuit, fallere noluit, hi autem vale dicentes vero, datâ operâ fallere voluere. Falli inquam Cabilonenſis potuit, & falſus ſæpe fuit; cujus quidem negligentiæ eum ſemel hîc expoſtulare reum ſuſtinemus, ne ultrà hujus *Topographiæ* præjudicio vani homines vana nobis pro certis commendent. *Attacum* vel *Acium* eam dixit[y] Beticæ urbem, quæ *Acci* eſt. *Abylam*[z] eam in qua paſſi ſunt Vincentius cum Sabina & Chriſtetide, in meditullio Hiſpaniæ, unam ex columnis Herculis fuiſſe credidit, quæ in freto ſunt. *Aſturiam*[a], Hiſpaniæ illam civitatem ubi decollatus fuit Felix M. pro *Gerunda*; *Almeria*[b] non ſolùm *Abdera*, ſed & *Vega*, pro *Virgi* forſan; *Eliturgium*[c], ſive *Licurgium*, ſive *Turrigium*, pro *Iliturgi*; pro *Italica* Bæticæ[d], unde Gerontius martyr eſt, *Gallicam-Flaviam* Tarraconenſis Hiſpaniæ poſuit. Hiſpali[e] Juſtum & Rufinum figulos M. M. tribuit, quæ Juſta & Ru-

q Die x. Decemb.

r Bivarius ad *Dextrum* anno CCXLVIII. Ludov. Jacobus in *Biblioth. Pont.* verbo *Melchiades*. Alph. Ciaconius *De vitis Pont.* in *Melchiade*, Carus ad Dextrum eodem anno, & anno CCXCIX Bleda *Hiſt. de S. Iſidro labrador*. lib. 1. cap. 3.

s Num. 15. in partitione, ſeu comm. 2. apud Bivariũ.

t In *Chron.* ad an DCLXXVI.

u In *Chron.* num. 72.

x In *Chron.* ad an. CCXLVIII.

y In *Attacum*.

z In *Abyla*.

a In *Aſturia*

b In *Almeria*.

c In *Eliturgium*.

d In *Gallica Flavia*.

e In *Hiſpalis*.

Rufina sunt sorores, ibidemque Hermenegildum Gotthorum principem martyrem, Braulionis Cęsar-augustani Episcopi fratrem appellavit. Iconium [f], quæ Isauriæ est, Hispaniæ urbem, indeque Quiricum & Julittam fecit martyres, quod deinde Tharso attribuit [g]. *Osmai* [h] vel *Goxoma*, pro *Osma*, sive *Uxama* urbe dixit. *Osicerdam* [i] Hispaniæ Tarraconensis supra Saguntum (*Osera* nunc vocant) confundit cum *Hospitali-Roncevallis*, in quo quiescere ait Rolandū, in Pyreneis montibus. *Munilium* & *Helodem* vocat [k] Aragonenses virgines & martyres, quæ *Nunilo* & *Alodia* sunt. *Secubiæ* ait [l] inventum corpus S. Vincentii, quod in mare projectum est: quod quidem Valentiæ contigit. Salmanticam [m] translatum scripsit fuisse id, quod in ea urbe nunc floret, gymnasium, è Toleto propter abusiones quæ ibi fiebant. *Tarraconem*, *Arelatum* vocavit [n]. Hos de Hispanis tantùm rebus crassissimos Primi Cabilonensis errores collegimus, ne per alias nunc provincias vagaremur, cùm satis hominem istę animadversiones prodant.

463. Planè autem Melchiadis mentionem ea propter hîc fecimus, quia inter scriptores Pontifices is vulgò habetur; non sanè propter epistolam quæ ejus nomen, & hunc titulum pręsefert in veteribus Conciliorum editionibus: *De primitiva Ecclesia, & munificentia Constantini Magni Imperatoris circa eandem*. Hanc enim sic stupidè finxit, quisquis finxit, (Isidorum collectorem ipsum Baronius putat [o]) ut Melchiadem an. CCCXIII. aut circiter vitâ functum, de Concilio Nicæno & Constantini è Roma in Constantinopolin profectione, tam sequioris temporis successibus, loqui fecerit. Quare jam hodie ista epistola recentiorum Binii & Labbei, cæterarumque editionum castris ejecta optimo jure fuit. Notaveruntque Gratiani errorem, qui hac usus est cum hac epigraphe in cap. *Futuram* 12. quæst. 1. viri doctissimi [p]. Durat tamen, nec talis damnationis fulmine icta adhuc alia epistola, quæ unica superest hujus Pontificis nomine *ad omnes Hispaniæ inscripta Episcopos*. In quo tamen, cùm lacinię recentiorum satis appareant, maximéque fragmentum satis grande ab Homilia quadam *De Pentecoste*, sive Eucherii Lugdunensis Episcopi, sive Eusebii Gallicani, aut Emisseni, sive tandem Fausti Regiensis, quod ambiguum est, desumptum atque eò absque ullo artificio conjectum, vellat lectorum aures; nil temerè pręsumpserit, qui cum magno Annalium Ecclesiasticorum scriptore hanc epistolam silentio damnaverit [q].

464. Intrudunt alii parum æquo jure nobis & Hispanis natalibus VIGILANTIUM hæreticum, qui verè Gallus patriâ fuit. Hic libellis quibusdam in publicum datis, virus falsorum dogmatum adversus beatorum pro vivis intercessionem, venerationem martyrum, vigiliarum in eorum sepulchris cereorumque diurnum usum, continentiæ propositum, per aliquas Hispaniarum & Galliarum plagas sparserat: de quo à Desiderio & Ripario presbyteris, quarundamque Cataloniæ Ecclesiarum rectoribus, admonitus magnus Ecclesię doctor Hieronymus; hos errores Apologetico scripto libro [r], veluti malleo contudit, qui & obloquentem ac detrahentē sibi, quòd Origenis frequentaret libros, epistola quadam in ordinem reduxit [s]. Unde nobis plura de eo homine, atque ejus natalibus & peregrinationibus constant. *Linguâ* is quidem *politus*, Gennadio fuit auctore [t], *non sensu Scripturarum exercitatus*. sive, ut censebat Hieronymus [u], *imperitus, & verbis, & scientiâ, & sermone inconditus, ne vera quidem potens defendere*.

465. Quibus autem placuit nostratem eum dicere, illud favet, quòd *cauponem* eum *Calagurritanum* Hieronymus vocat, eundemque *mutum Quintilianum*, qui ex ea urbe fuit. Certissimum est tamen advenisse huc è Gallia, in eaque natum. Hieronymus principio libri [x]: *Multa in orbe monstra generata sunt. Centauros, & Sirenas, ululas, & onocrotalos in Esaïa legimus* &c. *Cacum describit Virgilius. triformem Gerionem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis & eloquentissimis abundavit. Exortus est subitò Vigilantius, seu potiùs Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum*, &c. Quid clariùs potuit ab eo dici, ut mirari se significaret Galliam, quę monstra nunquam produxerat, hujus monstrosi partus matrem repentè factam? Atque id magis confirmat, patriâ eum ex Convenis Galliarum urbe fuisse affirmans. Verbis sancti viri, quantumvis prolixioribus, non parcam: illa enim caussam continent, & adversariæ partis jugulum feriunt. *Nimirum respondet generi suo, ut qui & latronum & Convenarum natus est semine, quos Cn. Pompejus edomitâ Hispaniâ, & ad triumphum redire festinans, de Pyrenæis jugis deposuit, & in unum oppidum congregavit: unde & Convenarum urbs nomen accepit*. Hæc urbs Convenarum, sive Lugdunum-Convenarum, hodie est *S. Bertrand de Comminges*: à regione hujus nominis in Aquitania, Pyrenæorum ad radices, Bertrandoque Episcopo veteris urbis instauratore sic vocata; de qua diligenter egit Arnaldus Oïhenartus in *utriusque Vasconiæ notitia* lib. 3. cap. 1. [y] & cap. 12. [z] In Aquitania eam collocant geographi omnes [a], & auctores *Galliæ Christianæ*, in Episcopis Convenarum.

466. Ac ne putes de genere tantùm, non de patria Vigilantii loquutum S. Hieronymum fuisse; pergendum est in ejusdem, quæ sequuntur, verbis. *Hucusque* (ait) *latrocinetur* (Vigilantius) *contra Ecclesiam Dei; & de Vectonibus, Arbacis, (Arevacis* forsan [b]) *Celtiberisque descendens, incurset Galliarum Ecclesias, portetque nequaquam vexillum Christi, sed insigne diaboli*. Non rectè judicio meo hæc nonnulli intelligunt [c], quasi Hieronymus dixerit, è devictis gentibus Vectonum, Arevacorum, Celtiberorumque in unum collectis formatam à Pompejo Convenarum fuisse urbem. Apertè enim Hieronymus ait è Pyrenæis illum jugis deposuisse, quos convenire in unum illud oppidum voluit. Vectones autem, & Arevaci, ne nunc de Celtiberis agam

f In *Iconiū*.
g In *Tharso*.
h In *Osmai*, & in *Osma*.
i In *Osicerda*.
k In *Osca*.
l In *Secubia*.
m In *Salmantica*.
n In *Tarracone*.
o An. cccxii. num. 80.
p Baronius tom. 3. ad ann. cccxii. n. 80. Cova-rubias cap. 31. *Practic.* §. 1. & lib. 4. *Variar.* c. 16. Villa-Vicentius *de Studio Theolog.* lib. 4. cap. 3. obser. 4. Cusanus lib. 3. *Cōcord. cathol.* cap. 2.
q Uti Labbeus damnat, & olim Blondellus in *Pseudo-Isidoro*.
r Tom. 2. operum *Multa in orbe* &c.
s Eodem tom. 2. *Justum quidem fuerat* &c.
t *De script. Eccles.* cap. 35.
u In libro *Adv. Vigilantium*.
x *Adv. Vigilant.*
y Pag. 384.
z Pag. 517.
a Plinius lib. 4. cap. 19. Ptolem. lib. 2. cap. 7. Strabo lib. 4.
b Moretum vide in *Cōgressionibus Apologeticis*. Congres. 10. pag. 304.
c Oïhenartus ubi proximè lib. 3. cap. 1. Sammarthani fratres in *Convenarum Episcopis*.

agam, longiſſimo à Pyrenæis montibus terræ ſpatio diſtant. S. Hieronymus nil aliud ſignificare voluiſſe credendus eſt, quàm Vigilantium in Hiſpaniæ his, quorum meminit, populis hęreſes ſuas ſeminâſſe, poſteaque in patriam, vicinaque patriæ urbi loca remeâſſe.

467. Tribus his populis Vectonibus, Celtiberis, & Arevacis, apud Plinium [d] etiam conjunctis, nollem quidem de poſſeſſione hujus Hieronymiani loci movere controverſiam. Nec tamen diſſimulare poſſumus pro *Vectonibus*, *Vaſconibus* legi poſſe; quorum urbs Calagurris fuit, quam Vigilantius forſan incoluit: iccircò; non verò quòd inde domo fuerit, *caupo Calagurritanus*, & in perverſum propter nomen viculi *mutus Quintilianus* ab Hieronymo dictus. Exemplo inde utitur apologiſta maximus urbis alterius à Pompejo ex hoſtibus ſeu latronibus ſub jugum miſſis, uti Convenæ fuerant, conditæ: unde formamus argumentum alterum pro Gallicanis hæretici hujus natalibus. *Fecit hoc idem Pompejus etiam in orientis partibus, ut Cilicibus & Iſauris piratis latronibuſque ſuperatis, ſui nominis inter Ciliciam & Iſauriam conderet civitatem*: (quod & Strabo refert in 14.) *ſed hęc urbs hodie ſervat ſcita majorum, & nullus in ea ortus eſt Dormitantius. Galliæ vernaculum ſuſtinent*. Dormitantium κατ' ἀντίφρασιν & irriſoriè eundem Vigilantium ſępe vocat [e]; nullumque hujus notæ hominem natum ait Pompejopoli, uti fuit Convenis Galliarum natus.

468. Cùm hęc tam apertè dicta ſint, & Gennadius Gallum natione Vigilantium diſertè vocaverit, conſentiantque, uti æquum eſt, recentiores [f] quamplures; non video qua excuſatione utar pro magno viro contrarium ſentiente Baronio Cardinali [g], qui Gennadium erroris accuſat, Hiſpaniæque hunc civem impingit; ne Tarrafæ [h] meminerim; aut pro Joanne Mariana [i] & Joanne Vaſęo [k], qui natione Gallum credunt, patriâ verò, uti ex S. Hieronymo colligi ajunt, Pampilonenſem; cujus Pampilonis apud Hieronymum nuſquam fit mentio.

469. Ridiculus autem eſt Pſeudo-Dexter, qui his emolliendis variantium opinionum difficultatibus invenit primus Calagurrim in Gallia. *Vigilantius hęreticus Calagurritanus* (ait) *ex Gallia*. Ad quem locum fruſtrà eſt Bivarius, Calagurrim hìc intelligens Naſſicam ad radices Pyrenęi montis, in Barcinonenſi conventu olim ſitam, (quod & Joſepho Moreto placuit [l]) non Calagurrim alteram Fibulariam Vaſconum, quę Ibero alluitur, & nunc ſupereſt. Hęc enim non minùs quàm altera Hiſpanię Tarraconenſis fuit urbs, ut ex Cęſare conſtat [m]. De utraque autem Calagurri adeas, quęſo, Hieronymi Suritę Notas in Antonini Itenerarium, Moralem libello *De antiquitatibus Hiſpanię*, & Ludovicum Nonnium *Hiſpaniæ* ſuę cap. 81. Quare non ullam iſtarum habuiſſe ante oculos Dextrum ſuum, fateatur neceſſe eſt Bivarius. Potuit quidem ejus formator ad *Calagorgim* Aquitanię, cujus apud Itinerarium [n] habetur mentio, fictionis aciem intendere. Attamen, ſi eidem Itinerario credimus, in milliarium numero, hęc à Convenis, quam Vigilantii patriam fuiſſe ab Hieronymo didicimus, quadraginta duobus diſtabat paſſuum millibus.

470. Attamen poſt hæc ſcripta delata ad nos ſunt nova quædam Pariſiis hoc anno MDCLXXXI. edita viri clariſſimi Petri de Marca Pariſienſis antiſtitis opuſcula, in quorum numero Diſſertatio quędam eſt *De Vigilantio*. quem quidem in Calagurri parvulo vico Sancti Bertrandi de Comenges proximo natum fuiſſe noviter contendit: quod mihi perplacet: nec creditu difficile eſt Calagurrim triplicem fuiſſe.

471. Vigilantio ſaltem id debemus, ut notos fecerit S. Hieronymo & orbi Chriſtiano DESIDERIUM atque RIPARIUM presbyteros, in vicinia Barcinonenſis urbis rectores Eccleſiarum. Horum alter Riparius de Vigilantio blaſphemias ſuas Barcinone diſſeminante, ac de vicinis Eccleſiis jam inde infectionem contrahentibus, ad Hieronymum primus detuliſſe videtur, ut conſtat ex S. Doctoris epiſtola [o] ad eum data, quâ breviter refutatis apoſtaſiæ capitibus, monet eum ut Vigilantii ſcripta ad ſe remittat longiori volumine proſcindenda. Inde jam, nec tamen ante biennium, non Riparius tantùm, ſed cum eo Deſiderius, prolixâ epiſtolâ per fratrem Siſinnium remiſſâ de iis omnibus quæ opus eſſent, eundem Hieronymum certiorem fecerunt, cujus is meminit in *Apologetico adverſus Vigilãtium*, unius noctis lucubratione, ut ait [p], dictato. *Non poſſum* (ait [q]) *univerſa percurrere, quæ ſanctorum presbyterorum literæ comprehendũt. De libellis illius aliqua proferam*. Ad Riparium eſt & alia Hieronymi epiſtola [r], unde ſcimus viri magni confeſſione *Chriſti eum adverſus hoſtes catholicæ fidei bella* bellâſſe.

472. Extat quoque ad Deſiderium, ſi non alius eſt, quædam alia [s], in qua ſummis laudibus eloquẽtiam ejus extollit. *Quotus igitur ego* (ait) *vel quantus ſum, ut eruditæ vocis merear teſtimonium, ut mihi ab eo palma eloquentiæ deferatur, qui ſcribendo deſertiſſimè, deterruit ne ſcriberem?* Adhortatur ibidem eum, ut cum Serenilla ſorore, virgine, uti conjicimus, Deo ſacra, Palæſtinæ loca ſanctamque Hieroſolymam viſitatum veniat, deque libris ſuis à Deſiderio deſideratis, quod urbanè ac benignè debuit, reſpondet. Idem Deſiderius eſt is, qui obſecratus fuit Hieronymum ut in Latinum ex Hebraïco ſermone Pentateuchum transferret: quod ex ejus tranſlationis prologi initio conſtat. Legitur & inter ſancti doctoris opera *Scriptorum Eccleſiaſticorum* quidam catalogus [t] Deſiderio inſcriptus: qui doctorum hominum judicio [u] nothus eſt, Hieronymoque indignus. De his duobus presbyteris, quia ad Catalanos pertinent, Hieronymus Pujades in *Chronico univerſali* ejuſdem provinciæ lib. 5. cap. 20. ac tribus ſequentibus curioſè diſſeruit, ut alios nunc præteream.

473. Sed Vigilantii, Deſiderii, ac Riparii hoc ſæculo meminimus, quia Pſeudo-Dexter huic affixit [x], non quòd revera hæ res eorum geſtę ad id pertineant. Quod aliud telum eſt,

d Lib. 3. c. 3.

e Hic & in *Epiſt. ad Riparium* præambula.

f Bernardus Lutzemburg. in *Catalogo Hæretic.* v. *Vigilantius* Bergom. lib. 9. Sabellicus enneade 7. c. 8. Beuter in *Chron. Hiſp.* par. 1. cap. 27. Pujades lib. 5. *Chron. Catalon.* c. 20. Bivarius ad Dextrum ann. CCCLXXXVIII. n. 11. Morales lib. 10. cap. 44. Lupus tomo 2. ad Concil. pag. 1182.

g Tomo 5. ad ann. CDVI. num. 40.

h In *Hiſpan.* cap. 80.

i Lib. 4. c. 20.

k In *Chron* an. CCCLXXXVIII

l *In Congreſſionibus Apologeticis* congreſ. 10. pag. 317.

m Lib. 1. *Bellor. civil.*

n In Itinere ab Aquis Tarbell. Toloſam.

o Tom. 2. *Acceptis* &c.

p In fine.

q Circa medium.

r Eod. tom. 2. *Chriſti te* &c.

s Tomo 3. *Lecto ſermone* &c.

t Tom. 4. *Vis nunc acriter*

u Eraſmo in *Scholiis* ad hunc, Mariano Victorio, Poſſevino, Labbeo & aliis.

x Ad ann. CCCXCII.

est, quo suppositítium scriptorem ferimus. Hieronymi enim *Apologeticus* conceptus fuit postquam Arcadius Imperator (verbis utor ejusdem Hieronymi [y]) *ossa beati Samuëlis de Judæa transtulisset in Thraciam*. quod quidem factum fuisse non ante annum CDVI. Baronius refert, argumentisque confirmat [z].

y Ad annum cccxcix.

z In eodem Apologetico.

474. Pudet refellere quæ Pseudo-Dextri aliorumque similium abortivorum hujus nostræ ętatis auctorum fide sola, quæ nulla est, innituntur. *Triginta circiter scriptores catholici* (ait ille [a]) *contra blasphemias Porphyrii philosophi scripserunt. In his nonnulli Hispani*. Quinam autem hi, adjungere noluit, ne imprudens laqueo decipulæve alicui pedem inferret. Hæc tamen periit frons Hauberto dicto Hispalensi, commentitio eidem chronologo qui Hispanos Porphyrio-mastigas *Paullatum, Felicem, & Euthymium* nominat [b]. *Paullatus, Felix, Euthymius Hispani scripserunt contra Porphyrium* (ait) *hæreticum*. Ignoravit hos nempe fidei catholicæ propugnatores Hieronymus, qui nihil hujusmodi videtur ignorâsse, Gennadius item & alii, qui suppleverunt, ampliaveruntque ejus catalogum. Ne nunc Eusebium vix aliorum, quàm Græciæ civium, laudatorem commemorem. Lactantium confutâsse olim Porphyrii blasphemias tacito ejus nomine, directisque contra eum libris Methodium Tyri, Eusebiumque nuper laudatum Cæsareæ, Apollinaris, Laodiceæ, Syriæ Episcopos antiquitati credimus [c]. Triginta verò fuisse qui confutaverint, juxta cum somniis habemus.

a Ad hunc annum cvii. num. 45.

b In Chronic. ad an. cccix.

c S. Hieron. De scriptor. Eccles. cap. 81. 83. 104.

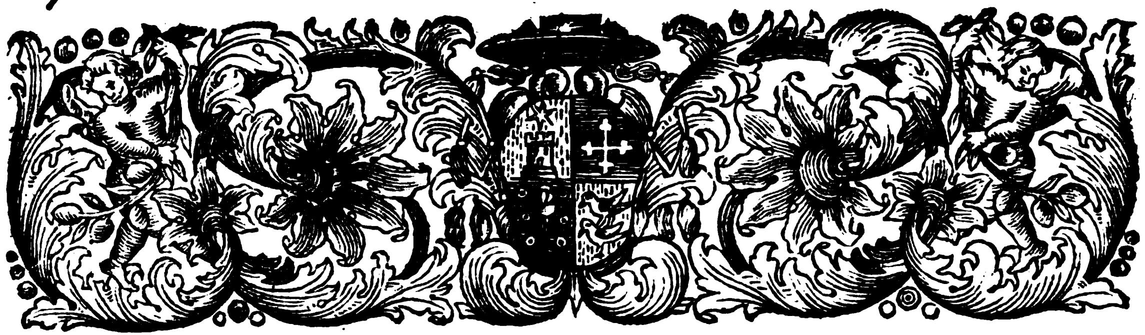
475. Immo LACTANTIUM ipsum FIRMIANUM Hispanum dicere non erubuit Pseudo-Dexter *Lucius Cæcilius Lactantius Firmianus Hispanus, Crispi Cæsaris Constantini filii magister, pauper* (inquit [d]) *& abjectus Nicęæ moritur*. Quæ verba intulit in portentosum Chronicon suum Haubertus, nuper à me adductus, Hispalensis [e]. Nullus, fateor, ex antiquis, quo natus ille loco sit, unquam disertè dixit. Sed tamen Hieronymus ea de illo tradit, quæ in alium, quàm in Africa natum hominem, vix cadere possunt. Auditor fuit Arnobii, qui Afer, & in urbe Sicca ejusdem Africæ florentissima rhetoricæ artis professor celebri fama tunc vigebat: accitus inde Nicomediam, ut eandem ibi artem doceret. Adolescentulus in scholis Africæ *Symposium* scripsit; & *Hodœporicum*, hoc est, iter ex Africa usque ad Nicomediam. Hęc omnia, quæ ex Sancto Hieronymo habemus, Afrum non obscurè produnt Lactantium.

d Ad annum cccxvii. num. 2

e Ad eundem annum.

476. Laudat quoque Pseudo-Haubertus Hispanos hujus sæculi pseudo-poëtas, LÆTUM in *Pharo Celtibero circa Iberum*, an. CCCXV. AULUM SEGUNTINUM anno CCCXXXIX. AMANDUM *Rodaniæ circa Gerundam*, anno CCCLXXVIII. Tresque alios, quos barbarie affectatâ *valdè concionarios*, quod idem est ac poëtas, vocat. JOANNEM *presbyterum Salariæ in Autrigonibus*, anno CCCXLIII. SICANIUM *Libyæ* CCCXXXI. ÆTHERIUM *diaconum oppidi Easo circa oceanum*, CCCXC. JOANNEM *itidem presbyterum valdè* (ut loquitur) *historicum*, anno CCCLV. Quæ omnia ipso aëre vaniora monumenta chimericorum hominum eâdem, quâ producuntur, operâ, dissipantur & excinduntur.

BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ

LIBER TERTIUS,

De scriptoribus sæculi quinti.

CAPUT PRIMUM.

De Orosio, *qui Paullus audit nomine. Tarracone an in Lusitania natus ambiguum esse: Potiorem tamen caussam videri Lusitanorum & in his Bracarensium. Idatius exponitur.* Sancti *nomen, honoris, non pietatis. D. Gaspar Ivañez de Segovia Marchio Acropolitanus, & Franciscus Maria Florentinius laudantur. Orosii peregrinationes ad S. Augustinum, ad S. Hieronymum, indeque iterum ad S. Augustinum. Orosius ne hic noster, an alius martyr ex Africa Romam transportatus fuerit? Orosii* Historiarum *libri* Hormestæ *appellatio undenam bis advenerit? Cujus variæ apud varios transformationes referuntur. De ejus editoribus & illustratoribus, ac de aliis ejusdem operibus. Joannis Garnerii editio operum Marii Mercatoris, atque ejus industria commendantur. Liber Apologeticus* De arbitrii libertate *Orosii est. quamvis confusus cum libro Augustini* De natura & gratia. *Alia ei opuscula seu verè, seu per errorem attributa. Supposititia & ficta quæ de Orosio apud Pseudo-Dextrum & Pseudo-Maximum leguntur, scilicet de tribus aut quatuor Orosiis, de anno ortûs nostri. Francisci Bivarii anxietas in transferendo de loco ad locum Pseudo-Dextri testimonia quæ veris rerum temporibus non constabant. multa iterum de successibus Orosio æqualibus, ac de Erote & Lazaro Gallicanis, non Hispanis Episcopis, occasione refellendarum ejusdem pseudo-historici ineptiarum. Fictitius quoque alius Pseudo-Maximi Orosius, nostri ex sorore nepos.*

HERE ab initio hujus quinti sæculi Orosius, quem Paullum appellavit, nescio unde nomen hoc mutuata, sequior ætas, clarere cœpit, pietatisque non minus quàm doctrinę nomine celebrari. Patria hujus in obscuro est, fatali quadam illustrium quorumcumque virorum quasi necessitate, contendentibus undique urbibus, silentio ipsorum controversiis ansam præbente, decorem sibi & ornamentum ab eorum natalibus quærere. Vulgò quidem apud exteros Tarraconensis audit, ac plerosque nostrorum: eo solùm inditio, quòd in recensendis septemtrionalium gentium in meridiales Romanæ ditionis plagas incursionibus, sive potiùs inundationibus, lib. 7. cap. 22. Tarraconem suam appellavit. *Ex quibus nos quoque in Hispania* (ait) *Tarraconem nostram ad consolationem miseriæ recentis ostendimus*. Cui testimonio communiter magis creditur à recentioribus [a] in assignanda ejus patria. Nonnemo tamen olim fuit, qui Cordubensem affirmaverit, quam opinionem Vasæus, & Garibajus referunt, sed tantùm ut obelo figant.

2. Majoribus copiis pro Lusitanis ejusdem pugnatur natalibus, nec sine historicis argumentorum auxiliis. S. Augustinus ad Euodium epist. 102. Ut Hieronymum de animę origine consuleret usum se fuisse ait occasione *cujusdam sanctissimi & studiosissimi juvenis presbyteri Orosii, qui ad se ab ultima Hispania, id est, ab oceani litore solo sanctarum Scripturarum ardore inflammatus advenerat*. Idem ad Sanctum Hieronymum epist. 28. *Nam inde ad nos* (ait) *usque ab oceani litore properavit*. Venisse autem eum è patria liquet ex his *Commonitorii* ad Augustinum. *Dum considero qualiter actum est quod huc venirem, agnosco cur venerim; sine voluntate, sine necessitate, sine consensu de patria egressus sum occulta quadam vi actus, donec in istius terrę litus allatus sum.* Non quidem ignorabat Augustinus quodnam Hispaniæ litus allueret oceanus, longeque hunc à Tarraconis vicinia, quæ interiore mari,

[a] Joan. Gerundensis in *Paralipom. Hispaniæ* initio Tomi I. *Hisp. illustr.* Franciscus Tarrafa *De Regib. Hisp.* in *Arcadio*. Vasæus in *Chron. Hisp.* ad annum cccxcviii. Volaterranus lib. 18. *Anthropol.* Marinæus Siculus *De laudibus Hisp.* lib. 6. Bergom. lib. 9. *Supplem.* ad ann. cdxl. Nonius *Hisp.* cap. 85. Morales lib. 11. cap. 17. Ludovic. Pons Icart *Grandezas de Tarragona*, cap. 24. Garivai lib. 7. cap. 57. Pujades *Chronica de Catalunya* lib. 6. cap. 14. Gaspar Estaço *Antiguedades de Portugal*. cap. 69. num. 5. Miræus in *Scholiis ad Gennadium*. Labbeus Dissertat. *De scriptor. Eccles.* par. 2. pag. 174.

mari, nunc mediterraneo, pulsatur, abesse, eamque non ultimæ Hispaniæ, immo Africo limiti, quem incolebat Augustinus, ferè viciniorіs urbem esse. Atque huc usque dicta videntur sanè Tarraconem excludere. Cętera quæ sequuntur, Bracaram adstruere Orosii patriam. Nimirum Avitus, qui epistolam scripsit de inventione reliquiarum S. Stephani, Bracarensis fuit presbyter. Idatius in Fastis consularibus, Honorio X. & Theodosio VI. auctor est, *& exstant ex his gestis epistolę supradicti presbyteri* (Luciani) *& S. Aviti presbyteri Bracarensis, qui tunc in Hierosolymis degebant*. Certè hic videtur alter ex duobus his Avitis esse, quos cives suos Orosius vocat in Commonitorio proximè laudato. Quem locum operæ pretium est expendere, quòd & huic controversiæ non parum deserviat, & caussam aperiat exitûs Orosii è patria, & ad Augustinum profectionis, unde sibi famam ad posteros, scribendique occasionem comparavit.

3. Infecerat Priscilliana hęresis insanis dogmatibus suis Hispanam gentem, nondum extincta etiam post (ut Severus ait) hęresiarcham, & ejus pręcipuos sectatores vindice gladio sublatos. Inter hęc de animarum origine multa insaniebat. Res erat etiam inter doctissimos anceps. *Tunc* (ait Orosius) *duo cives mei, Avitus, & alius Avitus, cùm jam tam turpem, & per se ipsam veritas sola nudaret, peregrina petierunt. Nam unus Hierosolymam, alius Romam profectus est. Reversi, unus detulit Origenem, alius Victorinum. Ex his duobus alter alteri cessit: Priscillianum tamen ambo damnârunt. Victorinum parum novimus, quia adhuc penè ante editiones suas Victorini sectator cessit Origeni*. Hoc est, Avitus sectator Victorini, alteri Avito sectatori Origenis cessit. *Cœperunt ex Origene* (infit) *magnifica plura proponi*, &c. Inde jam argumentantur ii, quibus non placet horum alterutrum Avitum esse illum, qui de Stephani protomartyris reliquiis elucubravit, Bracarensem presbyterum, ab Idatio laudatum. Malè enim adaptari putant *Sancti* elogium ei Idatio, quem falsas Origenis opiniones in reditu à Hierosolymis cives suos docuisse Orosius conqueritur.

4. Amicus noster exquisitæ eruditionis vir D. Gaspar Jvañez de Segobia Marchio Mondexarensis, qui in *Dissertationibus* suis *Ecclesiasticis* [b] plenè atque acriter Orosii rerum à Pseudo-Dextro conturbatarum, innumerisque fabulis fœdatarum, vindicem egit, argumento ex contradictione sanctitatis & erroris reponit, *Sancti* appellationem honoris aliquando caussâ, non sanctitatis titulo conferri per hæc tempora consuevisse: quod multis confirmat in Notis ad epistolas Martyrologio pręfixas [c] Franciscus Maria Florentinius, pręstanti eruditione nostri temporis hagiologus, dum de sanctitate Cæsareensi Eusebio in iis tributa jure ambigit: atque iterum in Notis Junii [d], Leone laudato Allatio, viro nostri temporis celeberrimo. Nos subjungimus injuriosos esse erga hunc Avitum Origenis defensorem, qui eò tantùm quòd Origenis placita de animabus, atq; earum principio commendaret, hæresis ei notam inurunt. Quinimmo Augustinus, quem non minùs quàm alios hac re super stringebat anxius dubitationis nodus, tantùm abest ut Avitum cum Origene suo hic damnaverit, ut potiùs excusare quodammodo videatur. Immo eundem Avitum recantâsse palinodiam, recessisseque à defendendo eo, quem priùs commendaverat dogmate, Orosii hæc ex eodem opere ostendunt: *Isti verò Aviti duo, & cum his Sanctus Basilius Gręcus, qui hęc beatissimè*, (fortè pro *rectissimè*) *docebant, quędam ex libris ipsius Origenis non recta, ut nunc perintelligunt, tradiderunt*.

b 1. parte dissertat. 4. cap. 1.

c Pag. 65.

d Die xxi. pag. 626.

5. Qui cum Sancto Basilio componuntur, indigni prorsus hæresis notâ sunt. Nugantur enim qui de Gręco quodam Basilio ad Hispanias cum Avitis appulso verba hęc intelligunt. Demus tamen Orosianum unum è duobus Avitis eundem esse cum Avito Bracarensi, quem Idatius laudat, non hinc constare. Certè hic ipse Bracarensis Avitus Idatianus, qui historiam inventionis memoratarum Stephani protomartyris exuviarum è Gręco Luciani presbyteri convertit in Latinum, ad Balconium Bracarensem Episcopum cum universo clero ejusdem Ecclesiæ literas dedit, quæ in Annalibus Ecclesiasticis habentur [e], in quibus literis sese ait frequenter venire voluisse ad eos è Hierosolymis, ubi degebat, impeditum tamen fuisse hostium per Hispanias diffusorum timore: & tamen Dominum Deum sibi indulsisse, *ut dilectissimus filius* (verba ejus audis) *& compresbyter meus Orosius, usque ad has partes ab Africanis Episcopis mitteretur; cujus mihi* (ait) *charitas & consolatio vestrum omnium pręsentiam reddidit*. Vix potuerunt hæc enunciari de alio, quàm de Balconii & cæterorum cive, quin sinceræ relationi vis inferatur. Quare hanc partem sequuntur viri docti [f], non quidem Lusitani omnes, sed & non Lusitani, quæ verè urgentioribus conjecturis nititur, cùm è contrario una Tarraconensis urbis, cum *nostrę* adjecto, facta extra Hispaniam ab Orosio mentio, de Hispana loqui urbe Hispanum scriptorem commodissimè significare possit.

6. Nostrum non est argumenti judicem agere circa institutum vitæ Orosii, sęcularisne, an regularis presbyteri, eos inter, qui ex eremitarum à magno Augustino institutorum, ut ajunt, familia, atque eos, qui sub schemate canonicorum regularium ejusdem sancti doctoris doctrinam excepisse eum argutantur [g]. Quasi necessarium fuerit non aliter agere discipulum universalis doctoris, quàm adhęrescentem alicui ex duobus his vastæ ac frugiferæ Ecclesię arboris, ut ajunt, ramis. Scimus quidem venisse ad S. Augustinum, veluti à Deo ductum, juvenem, & veri cupidum, satisque doctrinæ philosophicæ atque theologicæ, necnon historiæ totius subsidiis instructum. Consuluit Orosius magnum hunc doctorem de rebus fidei Hispanis, cùm sermone, tum quoque de scripto, in eo, qui cum titulo *Commonitorii* ad Augustinum

e Tomo 5. ad an. CDXV. num. 3.

f Brito *Monarch. Lusitan.* tomo 2. lib. 6. cap. 27. Acuña *Hist. de Braga* part. 1. cap. 58. Ant. de Purificatione *Chron. de los Ermitaños*. cap. 1. §. 1. Bernardus de Braga apud Estazo cap. 70. num. 1. Cardosus in *Hagiol. Lusitano* to. 3. die . . . . . . Padilla cent. 5. cap. 9. Marquez *Del origen de los Ermitaños*, cap. 10. §. 3. Marchio Acropolitanus *Dissert. Eccles.* part. 1. dissert. 4 cap. 1. num. 8. & seqq.

g Vide Herrera in *Alphabeto Augustiniano* pag. 226. Marquez *Origen de los Ermitaños*, cap. 10 §. 3. pag. 171. La Gandara *Cisne Occidental*, part. 2. lib. 6. cap. 7.

stinum libellus inter hujus epistolas legitur; cui sanctus doctor libellum alium reposuit pro responsione *contra Priscillianistas & Origenistas* ad Orosium inscriptum. Docuit nempe eum quod potuit, in re sibi & docto cuique obscurissima [h], remisitque pleniùs instruendum Hierosolymas cum literis ad Hieronymum, illius sæculi doctrinæ omnis veluti oraculum. Quæ omnia ex epistola ad Euodium [i], & ex iisdem ipsis literis [k] ad Hieronymum directis constant. Ad hujus secundi Gamalielis Christiani pedes veluti alterum Paullum multum profecisse Orosium, nec minus quàm sub Augustini disciplina, res ipsa persuadet.

h Vide Baronium tom. 5. ad ann. CDXV. 39.
i Epist. 102.
k Epist. 28.

7. In Palæstina divertenti alterum & alterum præter expeditionis suæ præcipuam caussam expediendum fuit rei momentum. Pseudo-Synodus Diospoli coacta Pelagium per eos dies absolverat. Inventæ quoque fuerant circa idem tempus sanctissimi protomartyris Stephani, sanctorumque Gamalielis ac Nicodemi Christi discipulorum, Abibonisque Gamalielis filii venerabiles reliquiæ, de quarum inventione miraculosa Lucianus presbyter quidam sanctus Græcè libellum ediderat. Utraque res eum fructum Orosio peperit, ut rediens ad Augustinum, haberet, quo tam ab Ecclesia universali, fidei res expediendo, quàm à quibusdam particularibus nuper religioso isto thesauro iis communicando meritum reportaret. Erotis enim & Lazari Gallorum Episcoporum, qui tunc temporis peregrè illic agebant, literas de Pseudo-Concilii istius Palæstini, seu Diospolitani gestis S. Augustino nuncupatas tulit secum in Africam regrediens. Quibus commotus ac rei indignitate Augustinus Carthagine Synodum convocavit. Quæquidem iterum infesta & abominanda Ecclesiæ tam Pelagii quàm Cœlestii nomina dogmataque declaravit, ut ex epistola ad Innocentium Pontificem totius Synodi data nomine compertum habemus, confirmatque Marius Mercator, horum temporum æqualis, cap. 3. Commonitorii Imperatori oblati super Cœlestii nomine. Libellum item Luciani Græcum ab Avito presbytero Bracarensi vulgarem omnibus Græcè nescientibus factum de prædictæ inventionis historia, necnon & reliquiarum aliquam partem Aviti ejusdem mandato functus, ad Balconium Bracarensem Episcopum, totiusque hujusce urbis clerum, transportavit. quod ex epistola ad eos Aviti, superiùs jam à nobis laudata, confirmare possumus.

8. Duobus ferè annis, ut creditur, tota hæc peregrinatio, hoc est à XIV. ad XVI. supra quadringentesimum, aut paullò ultrà, Orosio constitit [l]. Bene accurateque hæc digessit annorum spatia gestaque ad Marii Mercatoris opera Joannes Garnerius [m]. Vanum etenim, & Ilias mendaciorum est id totum quicquid commentitius Dexter de Orosiis pluribus, anno nativitatis junioris (sic eum appellat) nostri, profectionis ad Augustinum, tempore, & caussis, vanissimi, & malesani cerebri mortalis confingere non erubuit. De quibus paullò pòst.

l Baronius tom. 5. ad ann. CCCXIV. 10. CCCXV. 2. 35. CDXVI. 4. Rivius in vita *S. Augustini*. Henricus de Noris in *Hist. Pelagiana* lib. 1. cap. 7.
m *Dissert.* 2. *De Synodis habitis in caussa Pelagiana.*

9. Reversus è Hierosolymis vix committere potuit, quin ad Augustinum in Africam rediret, eumque, uti diximus, de quæstionibus cum Hieronymo collatis, ac de Pelagianorum rebus certiorem redderet. Cogitavit inde in patriam, vectusque navigio usque Minoricam insulam, constitit aliquamdiu in Magonis portu: sed *postquam transvehi ad Hispanias, sicut desiderabat, nequivit, remeare ad Africam denuò statuit*. Quæ verba sunt Severi Episcopi Minoricensis in quibusdam literis [n] ad omnes Episcopos, in quibus refert Judæorum conversionem in hac insula ad intercessionem Stephani protomartyris sub adventum Orosii, cum parte sacrarum ejus reliquiarum factam. Venientem ergo eum ex Africa in Hispanias, sive ab hostibus Gotthis & aliis nationibus timor, sevè in his grassantibus, sive alia caussa, repedare ipsum coëgit in Africam. In qua per me manserit usque ad obitûs diem: nulla enim ejus in patriam reditûs exstat vola aut vestigium. Nam & Raphaël Volaterranus Carthagine diem suum obiisse Orosium, indeque Romam asportatum ejusdem corpus, scriptum reliquit. *Decessit in Africa apud Carthaginem; sepultus verò* (ait) *Romæ in templo Eusebii ad trophæa Marii*. Sed crediderim potiùs confundi hunc nostrum à viro docto cum Orosio martyre, cujus sacras exuvias eo in templo asservari fama est, ut mox dicemus. Attamen huic nostro judicio repugnabit fragmenti Estepani, si aliqua est, fides, in quo legitur diversissimè ab editis vulgaribus Pseudo-Maximi nugis, ad ann. Christi CDLXXI. *Paullus Orosius nonagenario major adhuc Tarracone superest*.

n Apud Baronium tom. 5. ad annum CDXVIII. 46.

10. Quod autem præcipuè ad Bibliothecæ rem attinet, Orosius hortatu Augustini, ad comprimenda ethnicorum, Symmachi fortasse, atque aliorum similium, blasphema ora, quibus calamitatem omnem Romanæ reipublicæ ab hostibus aquilonaribus excitatam, christianæ religioni adversus veterem idolorum superstitionem invectæ acceptã haberi debere vociferabantur; sive (ut verbis ejusdem Orosii dicam) *præsentia tempora veluti malis extra solitum infestissima, ob hoc solum quòd* crederetur *Christus* & coleretur *Deus*, *idola autem minus* colerentur, *infamabant*, ex ipsa profana omnium gentium, præcipueque Romana historia, opus quoddam aggressus fuit sub titulo

11. *Historiarum* septem libros adversus hanc paganorum persuasionem, ad eundem Aurelium Augustinum directos. Ex quorum præfatione constat, cùm Augustinum ei auctorem harum lucubrationum fuisse, tum argumentum operis. In eo enim ait se collegisse, *quæcumque aut bellis gravia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum sæva, vel etiam parricidiis flagitiisque misera, per transacta retrò sæcula* reperisset. Non aliam libri inscriptionem asserere ex Gennadio possumus, neque item ex eis qui post Gennadium scripsere. Gelasius Papa [o] *historiam adversus paganorum calumnias*: Freculphus Lexoviensis [p] *adversus gen-*

o Cum Conc. Rom. in cap. Sancta 3. distinct. 15.
p In Chron. tom. 2. lib. 5. cap. 12.

gentes: Gotfredus Viterbiensis *historias* simpliciter, appellant. Alii *Chronica* vocant, ut Engelbertus Abbas Admontensis in *Speculo virtutum* MS. apud Barthium lib. 36. cap. 17. Martinusque Polonus in præfatione sui Chronici.

12. Adhæsit verò ei vulgaris illa *Hormestę*, seu *Ormestæ*: in quo nomine, neque Græcis neque Latinis cognito, crux fixa olim fuit judicio utentibus, & in veteres memorias inquirentibus omnibus, qui duobus his sæculis vixere. Non enim antiquitus, sed ante duo hæc triáve inolevit, ut Orosianę huic historiæ peregrina hæc epigraphe tribueretur. Vix enim reperire sit antiquiorem aliquem scriptorem, cui nota fuerit [p]; si non ante aliquot sæcula scriptus sit codex ille Oxoniensis, cujus Thomas Jamesius meminit in *Bibliotheca Oxoniensi*. Trithemius [q] certè ita vocat, Gesnerus [r], Balæus [s], alii. Exclusis autem cognitione hujus vocabuli, partim arrisit *Orchestram mundi*, nonnulli *Hormathum* legi debere, & in corrupti tituli occasionem inquirere.

[p] *Hormestę* nuncupationē in Patavinis codicibus MSS. non reperiri monuit Thomasinus in *Biblioth. Patavina* pag. 16.
[q] *De script.*
[r] In *Biblioth.*
[s] *De script. Anglia.* cent. 2. cap. 26.

13. *Orchestram* commodè nuncupari hoc opus primus excogitavit Stephanus Vinandus Pighius in *Hercule* suo *Prodicio*; & post eum inter alios Andreas Schotus in præfatione suarum Notarum ad editionem Moguntinam, de qua postea. Quod subinde nomen, veterem, & ab auctore ipso venientem, Chronici accrevisse titulum magistellorum recentiorum operâ, quibus nulla, aut penè nulla fuit antiquitatis reverentia, conjectatur lib. 3. *Variar. lectionum* cap. 3. in fine Thomas Reinesius, neque indoctè quidem, nam *quemadmodum in orchestra* (ait) *omnis generis spectacula, seria, ludicra, exhibentur; ita in isto commentario, ceu in theatro, omnis generis historię, rerum Romanarum vicissitudines, infortunia, bella, cędes, victorię, & eventus producuntur & narrantur*. Barthio tamen hoc seriò displicet lib. 36. cap. 16.

14. Gerardus Joannes Vossius non *Orchestram*, sed *Hormathum*, ὁρμαθὸν, legi posse, aliquando conjectabatur [t]: hoc est *catenam*, seu seriem; quòd historia series rerum sit; desperans tamen se aliis id facilè persuasurum. Excurrit idem ad corruptæ inscriptionis caussas, suspicatus, germanum *De miseria hominum* titulum, per compendiariam scribendi rationem, quod moris fuit, exaratum, in hoc *Hormestæ* monstrum degenerâsse: nam libros hosce *De miseria hominum* alicubi inscriptos legi à nonnemine didicerat. Barthius ab *Omnis historię* titulo *Hormestam* corruptè invalere potuisse, proximè laudato capite haud improbat. Bonifacius cap. 31. *De scriptoribus Rom. historię* depravatum hoc vult ab *Orbis mœstitia*, seu potiùs ex *Or. m. ista*, sive, *Orosii mundi historia*. Nec sine exemplo esset (infit Vossius) si ab *Homisda* aliquo libri, quem alii exscripserunt, possessore, titulus operi adhæsisset.

[t] *De H. L.* lib. 2. cap. 14. & in *Hist. Pelag.* lib. 1. cap. 17.

15. De tempore scriptionis censeo statim à suo in Africam adventu Augustini hortatu aggressum opus fuisse: deque eo tempore accipere nos debere quod lib. 5. cap. 2. de se ait, manere tunc in Africa, quæ eum *tam libenter* exceperat, *quàm* ad eam *confidenter* accesserat; absolvisseque postquam rediisset in Africam è Palæstina circa annum CDXVII. hoc est U. C. MCXVIII. ut ipse ait in fine, observatque Baronius ad annum CDXV. nu. 62. Quo nimirum tempore Augustinus operi magno *De civitate Dei* sedulò deditus, undecimum ejus librum formabat, ut ex eodem Orosio liquet in præfatione. In his Orosii libris descriptio exstat totius orbis in tres ejus partes, Europam, Asiam, & Africam: quam ferè iisdem verbis Æthicus habet in *Cosmographia*; cujus ętas cùm incerta sit, non facilè dixeris quisnam eorum ab altero desumpserit, annotante Josia Simlero in editione sua Basileensi anni MDLXXV. Æthici jam dicti cum aliis geographis. Certè hujus commentarii nomine insignem gratiam ab Ecclesia & piis omnibus noster iniit, laudesque consequutus fuit. Gelasii enim judicio est *vir eruditissimus*. Gennadio, *eloquens historiarum cognitor*: sicut & Prospero, apud quem pro *cognitor*, meliùs *conditor* legitur. Cassiodoro [u], *Christianorum temporum & paganorum collator*. Cujus verbis & sensu eo se *libentiùs* uti Joannes Saresberiensis ait [x], *quòd Christianum sciret, & magni discipulum Augustini, propter religionem fidei nostrę, veritati diligentiùs instit isse*. Venantius item acuminis eum laudat nomine lib. 8. ep. 1.

[u] *De divin. lect.* cap. 17.
[x] *De nugis curial.* lib. 8. cap. 18.

Quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscat,
Sive Augustinus fonte fluente rigat,
Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus,
Regula Cęsarii linea nata sibi est.

Nihilominus accusatur nimiæ facilitatis in credendo, ac plerumque fides ejus præstringitur à summis viris [y].

16. Hujus historiæ editionem antiquissimam Venetam Bernardini de Vitalibus Barthius vidit [z] nescio cujus anni. Sequuta est, ut credimus, alia Veneta anni MCDLXXXIII. in folio Octaviani Scoti operâ, & hanc tertia quæ anno MD. in folio etiam prodiit. Deinde laudatur alia Parisiensis MDX. ab Oihenarto in *Notitia utriusque Vasconiæ* [a] (qui & meminit MS. codicis Navarrici Parisiensis Collegii) illam & vidit Christianus Daumius scribens Thomæ Reinesio [b]. Sequitur illa Eucherii Cervicorni MDXXVI. Coloniensis, ad quam Gerardus Bolsvinge Reckelinchusensis præfatus, sese ait ex tribus vetustis codicibus, unoque ex illis Coloniensis bibliothecæ, qui propter antiquitatem vix jam legi poterat, monstra priorum editionum sustulisse, ac defectus supplêsse: quod nonnullis demonstrat exemplis. Vidimus nos in bibliotheca Romanæ Sapientiæ. Gerardi hujus, & Joannis alterius Cæsarii viri doctissimi operam in hoc auctore navatam Franciscus laudat Fabricius Marcoduranus, qui post utrumque illustrando huic commentario incubuit: postque aliam Parisiensem editionem, Joannis Parvi anni MDXXIV. Gesnero notam, & alteram Petri Vidovæi MDXXXIV. ipse suam Coloniæ MDLXI. in 8°. apud Maternum Cholinum cum annotationibus emisit,

[y] Baronio sæpe, Lipsio *ad Tacitum 4. Annal.* Adde Casaubonum, & Vossium *De H. L.* lib. 2. cap. 14. Possevinum in *Apparatu*.
[z] Lib. 36. cap. 17.
[a] Lib. 3. cap. 8. pag. 446.
[b] Inter ep. Reinesii ad Daumium ep. 9.

ſit, & cum *Hiſtoriarum adverſus paganos* titulo, atque iterum ibidem MDLXXXII. apud eumdem Cholinum in 8°. In quo opere multa paſſum fuiſſe Oroſium ab homine alioquin non inerudito, ſed ex ingenio graſſante, Barthius conqueritur toties laudatus. Acceſſerunt Ludovici Lautii presbyteri Gandenſis Notæ antiquioribus Fabricianis in editione quæ ultima Moguntiæ apud Cholinum prodiit anno MDCXV. ab Andrea Schoto recognita.

17. De translatoribus è Latina in alias linguas, credamus, ſi lubet, Guilielmo Camdeno, atque Geſneri epitomatori, Alfredum Anglorum Regem hiſtoriam Oroſii in vernaculam gentis ſuæ convertiſſe. Exſtat & Gallicè edita Pariſiis apud Philippum de Noir MDXXVI. in folio. Labbeus forſan meminit in *Bibliotheca nova* MS. pag. 308. Italicè forſan converſa eſt, at certò Hiſpanicè, neque ea tamen publici juris facta, cum MS. reliquerit Didacus à Jepes Toletanus, uti & S. Auguſtini *De civitate Dei* libros, de quo in altera Bibliothecæ hujus parte mentio eſt. Cuſtodiuntur in bibliothecis codices hanc hiſtoriam continentes. In Veneta S. Antonii Thomaſino teſte [c], bina exempla ſunt charactere eleganti ſcripta, alterum in S. Georgii in alga; alterum in Cardinalis Beſſarionis: necnon in Medicea, cujus exſtat catalogus, eſt Oroſius *De calamitatibus totius mundi* inſcriptus. Thomaſinus quoque ait aſſervari alios MSS. codices in bibliotheca S. Joannis in Viridario Patavii.

c Bibliothecæ Venetæ pag. 14. & 59.

18. Supereſt & Oroſii *Commonitorium* jam ſuprà memoratum ad Aurelium Auguſtinum, in quo ei refert adventus ſui ad eum ex Hiſpania uſque cauſſam, conſulitque de graviſſimis quæſtionibus in gente ſua controverſis. Qui libellus inter opera ſancti doctoris conſpicitur.

19. *Apologeticus* autem liber *De arbitrii libertate* contra Pelagium conſtantiore fama Oroſii eſſe, quàm non eſſe, dicitur. Quamvis enim Petrus Waſtelius Carmelita, ut Spartam ſuam Joannis Hieroſolymitani Epiſcopi defenſionis apparatiſſimè adornaret, hunc librum abdicare ſuo auctori, utpote adverſus fidem hiſtoriæ peccantem, necnon Neſtorianæ ac Novatianæ hæreſis ſuſpicione laborantem, demumque in optimæ famæ virum Joannem injurioſum acerrimè fit conatus [d], quem ducem habuit Joannes Baptiſta de Lezana in *Annalibus Carmelitanis* [e], hæſeritque Labbeo [f], & aliis aqua; communiter tamen placuit, judicio etiam ſagaciſſimorum hujus ſæculi hominum, ut fœtus Oroſii ſit legitimus. Ita poſt veteres, Vincentium Bellovacenſem [g], S. Antoninum [h], Trithemium, Geſnerumque, de hoc libro cenſent diſcuſsâ maturè re ii ferè omnes, qui Pelagianæ hæreſis hiſtoriam conſcripſere. Voſſius nempe lib. 1. cap. 17. ſicuti & *De Hiſt. Latinis* lib. 2. cap. 14. Henricus de Noris ejuſdem *Hiſtoriæ Pelagianæ* lib. 1. cap. 7. & accuratè magis Joannes Garnerius diſſertatione 6. *De ſcriptis adverſum hæreſin Pelagianam* cap. 3. quod eſt *De Oroſii ſcriptis*, unà cum *Marii Mercatoris*, quæ exſtant, operibus [i], Pariſiis ante paucos annos primùm publicatis. Eò enim contulit vir magnæ diligentiæ ac eruditionis quicquid diſſipandis Waſtelii criminationibus ſatis ſuperque ſit.

d Lib. 3. *Vindiciarum* in edit. *Joannis Hieroſol. operum* Bruxell. ſect. 5. pag. 568.
e Ad ann. CDXV.
f *De ſcript. Eccleſ.* in *Paullo Oroſio*.
g Lib. 18. *Specul. Hiſt.* cap. 6.
h Parte 2. *Hiſt.* cap. 10.

i Pag. 354. Prioris partis.

20. Eos ferè omnes dixi hàc ire, qui Pelagianæ hiſtoriæ operam dedere. Excipiendus etenim Cornelius Janſenius eſt Iprenſis Epiſcopus, cui minus accuratè hanc rem perpendenti ea propter viſus fuit *Apologeticus* non eſſe Oroſii, quia Hieroſolymitani ſub Joanne conventus à Dioſpolitana Synodo diverſi meminerit; cùm certiſſimum ſit, & à S. Auguſtino ſæpe, aliiſque comprobatum, diverſa hæc duo Concilia, ſive conventus fuiſſe eodem anno, ſcilicet CDXV. habitos. De quo eoſdem auctores [k] conſulere lector poterit. Dignum igitur Oroſio commentarium jure exiſtimavit Garnerius, *non grandem* quidem, *ſed rerum dogmatumque* ita plenum cenſens, *ut nulli ferè ejuſdem ævi lucubrationi cedat, multis præſtet, ad invidiam uſque nonnullorum*.

k Voſſium ubi proximè. Noris d. cap. 7. & 8. Garneriũ *Diſſert.* 2. quæ *de Synodis* eſt, cap. 2. & 3.

21. Planè in hunc librum, exſcriptoris, ut ſuſpicari datur, incuriâ, ex libro Auguſtini *De natura & gratia* fermè ſeptemdecim, ab tertio uſque ad decimum nonum, incidêre capita; quibus è medio ſublatis, de ſenſu nihil tollitur, ſed omnia cohærent. Primum ſe hujus obſervationis auctorem Voſſius modeſtè, ſicuti ſemper ſolet, jactat. Petrus autem Waſtelius Andreæ tribuit Schoto. Rectène? Nam editioni Moguntinæ anni MDCXV. ab eo recognitæ aſſumentum hoc, ut in anterioribus, adhæret adhuc. Niſi poſtea animadvertit, curaveritque, ne in ſyſtema veterum Patrum, uti debuit, reſciſſus admitteretur: quod Garnerius videtur innuere. Non enim excerpta ex D. Auguſtino credenda hæc ſunt ab Oroſio: qui enim excerpit, aut collectanea facit, non verbis auctoris, quem tranſcribit, ſed ſuis loqui ſolet. Quod aliter hìc fit: nam Oroſius ſibi ea quæ magni doctoris ſunt attribuit. Idem verò *Apologeticus* eſt cum libro *De libero arbitrio* (quamquam hic titulus non placeat Henrico de Noris, eò ſcilicet, quòd pro gratia potiùs ſit) non duo diverſi, ut Poſſevinus credidiſſe videtur: apud quem quod opus audit *De origine animæ*, non aliud eſt à *Commonitorio*. Trithemius *De ratione animæ* vocavit. Adhæſit primùm Oroſii operibus hic *Apologeticus* liber Lovanii MDLVIII. deinde Coloniæ MDLXXII. tandemque in Moguntina Cholini editione anni MDCXV. exſtat quoque inter veterum patrum opera tomo 15. editionis Colonienſis, & in ſupplemento editionis Pariſienſis.

22. Inter opera S. Auguſtini *Dialogus* legitur *ſexaginta quinque quæſtionum* (ut inſcriptio habet) *ſub titulo Oroſii percontantis*, & *Auguſtini reſpondentis*. Hic tamen neque Auguſtini, neque Oroſii eſt ex communi ſententia.

23. Aliàs quædam attribui noſtro ſolent: nempe *Quæſtiones de Trinitate & aliis ſacræ Scripturæ locis, ad Auguſtinum*, quæ cum ejuſdem reſponſione anno MDXXXIII. Pariſiis prodierunt ex officina Michaëlis Vaſcoſani. Incipit: *Licèt multi & probatiſſimi viri* &c. *De*

ſitu

situ antiquæ Babilonis & Carthaginis Orosio tributæ cujusdam orationis in membranis annorum CC. exaratæ in bibliotheca MSS. Latinorum Antonii Augustini mentio est. *De Adam* librum ejusdem laudat Franciscus Ximen in libro *De les dones*, Valentinâ linguâ scripto. Qui & *Epistolarium* ei attribuit. *Epistolas* ad S. Augustinum, quas & Trithemius laudat, intelligo. Ab eodem Trithemio affigitur nostri operibus *In Cantica Canticorum Commentarius*, cui statim credidere Gesnerus & Possevinus. Sed hunc Honorii esse, non Orosii, Honorii inquam Augustodunensis, qui (ut ipse de se ait [l]) *Cantica Canticorum ita exposuit, ut priùs exposita non videantur*, imposuisseque Trithemio, aut ante eum alii, corruptam inscriptionem, censuit à Geverarto Elmenhorstio admonitus Vossius *De historicis Latinis* lib. 2. cap. 14. cùm priùs in *Pelagianæ historiæ* lib. 1. cap. 17. suspicatus fuisset in codicem aliquem, qui pro *Orig.* corruptè scriptum *Oros.* haberet, Joannem Trithemium incidisse. Similiter videtur Vossio [m] peccatum ab scriptore cujusdam codicis MS. bibliothecæ collegii Benedicti Cantabrigiæ, in quo Orosium *De viris illustribus*, pro *Honorio*, ut credit, inscriptum, ex Thoma Lamesio refert.

l *De script. Eccles.* in fine.

m *De H. L.* dicto cap. 14.

24. In *Apologetico* etiam laudato hæc leguntur: *In libris quos ad Marcellinum scripsi, sicut potui, explicare curavi*. Unde aliud Orosio contribuendum opus emergere dicas. Sed verba hæc ex libro S. Augustini *De Natura & gratia* sunt, uti monuimus, atque ad ejusdem libros tres ad Marcellinum *De peccatorum meritis & remissione* referenda sunt.

25. Quid verò huic de Orosio veritatis telæ falsi è Toletana officina historici subtexuerint, ne id prætermittamus, per summa capita colligendum est. Primò Pseudo-Dexter ex uno Orosio duos, aut forsan tres, finxit: seniorem historici nostri patrem *Flavium Paullum Orosium*, hujus fratrem *S. Orosium*, tertiumque *Paullum Orosium* juniorem historicum nostrum, prioris filium. Præter hos alium Orosium monachum tamquam ex eadem familia, Orosiii historici ex sorore nepotem laudat Pseudo-Maximus. Sed in omnibus his miserè conturbavit rationes suas harum fabularum inventor. De primo illo S. Orosio: *S. Orosius* (ait [n]) *Orosii Tarraconensis patruus Romæ floret*. De secundo Paullo Orosio seniore [o]: *Sanctus Paullus Orosius senior resedit Romæ. Ejus ex uxore filius Paullus Orosius Carthagine mortuus Romam delatus est*. De tertio nostro juniore præcedentis filio [p]: *Sub Paciano Barcinonensi Episcopo nascitur Paullus Orosius junior, Tarraconensis civis, discipulus S. Augustini*. Deinde post aliquot annos caussam ejus in Africam profectionis enarrans [q], *Paullus Orosius* (ait) *acceptis literis Episcoporum Herodis (Erotis* potiùs*) Prudentii, & Lazari; Herodis inquam Dertosani, Prudentii Ilerdensis, Lazari Vicensis, ex Concilio Toletano dudum habito collectis canonibus, ad Episcopos Africanos ad quoddam generale Concilium congregatos festinè se confert*. Posteaque [r]: *Paullus Orosius Fl. Lucii Orosii filius, consanguineusque Paciani patris mei, civisque Tarraconensis, mirificè auspicatur Hormestam, idest mundi Chronicon, quem suscepit scribendum hortatu literisque S. Augustini*. Hæc in Pseudo-Chronico isto postrema Orosii memoria; cujus mortem is, qui præmortuus fuisse confingitur Dexter, Pseudo-Maximo referendam reliquit. Hic ait [s]: *Paullus Orosius Tarraconensis civis centenario major, veniens ex Africa Carthagine Spartaria moritur. Unde ut sanctus vir Romam adportatur, & in Ecclesia S. Eusebii, ubi patruus Orosius* (ita legi debet) *jacebat, sepelitur*.

n Ad ann. CCCLII. num. 2.

o Ad ann. CCCLXII. num. 2.

p Ad ann. CCCLXX. num. 5. in edit. Bivarii, ut in aliis anterioribus ann. CCCLXXXIV.

q Ad ann. CD. num. 2.

r Ad ann. CDXVII.

s In Chron. ad ann. CDLXXI.

26. Cuncta hæc anachronismis, & contradictionibus, ac fictionibus scatent. Sancti Orosii memoriæ, qui nostri fingitur patruus, caussam dedit Orosius presbyter ille, qui unà cum Gregorio Eusebium sub Constantio martyrem sepelivit in cœmeterio Callisti viâ Appiâ, uti legitur in fastis Ecclesiasticis XIV. Augusti [t]. In Ecclesia, seu titulo S. Eusebii Romæ asservari corpora SS. Eusebii, Orosii, atque Paullini, è monumentis ejusdem Ecclesiæ Baronius ad hunc diem in Notis prodidit [u]. Orosii nomen, invitavit Pseudo-Dextrum, ut intimandum assumeret ex Orosiorum Hispanorum fuisse hunc genere. Sed qui Orosii hujus in ea Ecclesia sepulti meminere, martyrem eum vocant [x].

t Adonis, Usuardi, martyr. Roman.

u Conveniunt . . . . . *De Rom. Pontific.* in . . . Pompil. Tottus in *Roma moderna*, pag. 473.

x Baron. d. die XIV. Aug. Tottus ubi proximè.

27. Hujus frater Paullus Orosius historici pater ab eodem Pseudo-Dextro dicitur. Is tamen sibi non constat. Nam alio loco [y] eum *Flavium Lucium Orosium*, alio [z] *Paullum Orosium* vocat. Jam hìc se prodit non obscurè novitas. Nullus enim eo sæculo, ac pluribus sequentibus, scriptorem hunc alio quàm *Orosii* nomine appellavit [a]: adeò ut nescire me fatear, unde hoc Paulli nomen, veterum silentio damnatum, editiones Orosii operum primùm exculpserint. Quod quidem nullus dubito antiquis codicibus auctoribus factum. Decimo quidem sæculo jam invenitur cum Paulli nomine in Chronico Abbatiæ Senonensis, quod Dacherius edidit tomo 3. *Spicilegii*. Et *Flavii* quidem prænomen eâdem, qua sanctitatis elogium, temeritate inditum fuit seniori huic Orosio.

y Ad ann. CDXVII.

z Ad ann. CCCLXVI.

a Videantur Augustinus, Hieronymus, Prosper, Gennadius, Gelasius, laudati, Cassiodorus *De div. lect.* cap. 17. Herm. Contractus anno CDIII. Marian. Schotus anno CDXVI. Sigebertus CCCXCIX. Hugo Floriacensis in *Honorio*. Freculphus Lexov. tom. 2. lib. 5. cap. 12. Vinc. Bellovacensis *Spec. Hist.* lib. 18. c. 6. Joann. Saresberiensis lib. 6. *Polycrat.* cap. 18. in fine.

28. Jam ad Paulli nostri Orosii res devenniendo, natus is fingitur an. CCCLXXXIV. sub Paciano Barcinonensi Episcopo. Hæc ad hunc annum legimus in prioribus editionibus Cæsar-augustana & Hispalensi. Sed Bivarius, ne auctorem suum damnaret inepta & absurda dicentem, retrò ad annum CCCLXX. arbitrio illo traxit, quo extricaturus se ab his plagis, quæ frequenter in hoc Pseudo-Chronico lectoribus tenduntur, fuit persæpe usus. Nam quî potuit natus eo anno CCCLXXXIV. post sedecim alios, scilicet anno CD. tam immaturus gerendis rebus, iisque maximi momenti, adolescens ad Augustinum legatus trium Episcoporum destinari? Iccircò is, qui solvi non poterat, abscindendus nodus fuit. Natum verò eum dici sub Paciano, hoc est Tarraconensem Orosium sub Paciano Barcinonēsi alterius Ecclesiæ Episcopo, nonnisi amaxario ineptiarum exciderit.

29. Jam verò de Oroſii ad Auguſtinum expeditionis, & à patria peregrinationis cauſſa, temporeque dicturus larvatus Dexter, miſerè ſe tot mendaciis, quot verbis, illaqueavit. Quoad tempus enim, rem an. CDXIV. ante quatuordecim narrat geſtam. Meridie verò clarius eſt, Oroſium ex Hiſpania ad Auguſtinum profectum, poſtquam conſuluiſſet eum de animæ origine, & aliis apud Hiſpanos controverſis, miſſum ab Auguſtino fuiſſe ad Hieronymum in Palęſtinam. In qua cùm verſaretur, apud Joannem Hieroſolymitanum, ſive ab eo coactam in ea urbe Synodum, de damnatione Cœleſtii in Carthaginenſi Concilio ante paucos annos facta, vocatus eò, retulit: geſtorum in Dioſpolitana pro Pelagio Synodo teſtis fuit; inventionem reliquiarum Stephani, & aliorum iiſdem diebus contingentem, Luciani Græco libello Latinè reddito Eccleſię occidentali communicavit, reverſuſque tandem in Africam fuit renunciaturus Africanis patribus quæ temerè in Pelagii cauſſa Dioſpoli fuerat factum. Cinnus hic rerum, uti diximus, ad annum CDXIV. treſque alios hunc conſequentes pertinent. Africani patres Cœleſtium damnaverant anno CDXII. Conſtat ex epiſtola Concilii Carthaginenſis ad Innocentium Papam anno CDXVI. datis, ubi *ante fermè quinquennium* de Cœleſtio judicatum disertè refertur. Conventus ille Hieroſolymitanus, atque inde Dioſpolitanus, anno CDXV. habiti ſunt, eodemque anno inventio ſacrarum Exuviarum contigit. Lucianus inventor id apertè docuit in ſua relatione, affirmans revelationem de illarum loco ſibi factam III. Nonas Decembris, conſulatu Honorii X. ac Theodoſii VI. qui in hunc annum incidit, cùm Joannes in *Lidda eſſet, quæ eſt Dioſpolis, Synodum agens*. Tantum abeſt ut piæ Oroſii ad Auguſtinum expeditioni quadringenteſimus Chriſti annus aptè aſſignetur.

30. Ajunt tamen, qui hujus anachoniſmi ſcopulum evitare ſibi poſſe videntur, profectionem ad Auguſtinum ex Hiſpania hoc anno ſæculari contigiſſe, apud eum tamen manſiſſe in Africa uſque ad XIV. ejuſdem ſæculi annum, quo deſtinatus fuit ab eo ad Hieronymum. Frontem hominis partium ſtudio duratam! ſed Auguſtinum ei opponimus, qui intra breves cancellos adventûs ad ſe Oroſii, & in Aſiam profectionis tempora reſtrinxit his verbis ex literis ad Hieronymum per eundem Oroſium remiſſis [b]: *Ecce venit ad me religioſus juvenis* &c. *famâ excitus, quòd à me poſſet de his quæ ſcire vellet, quicquid vellet audire. Neque nullum cœpit adventus ſui fructum. Primò ne de me multum famæ crederet: deinde docui hominem quod potui; quod autem non potui, unde diſcere poſſet admonui, atque ut ad te iret hortatus ſum*. Et in epiſtola alia ad Euodium Uzalenſem Epiſcopum [c]: *Occaſionem quippe cujuſdam ſanctiſſimi & ſtudioſiſſimi juvenis presbyteri Oroſii, qui ad nos ab ultima Hiſpania, ideſt ab oceani litore, ſolo ſanctarum ſcripturarum amore inflammatus advenit, amittere nolui, cui ut ad illum quoque pergeret perſuaſi*.

b Inter Auguſtini ep. 28.

c Epiſt. 102.

31. His tam perſpicuis teſtimoniis lumen adhuc accendit dereliquiſſe Hiſpanias Oroſium poſt Wandalorum in eas irruptionem, quæ ann. contigit CDX. ſive Honorio VIII. & Theodoſio Coſſ. ut Proſper & Caſſiodorus affirmant, quibus conſonat annus urbis conditæ ab eodem Oroſio his malis aſſignatus lib. 7. cap. 40. Oroſius enim ante diſceſſum expertum ſe cum ſua fuiſſe Hiſpania barbarorum ſævitiam, disertè docet in Commonitorio ad Auguſtinum toties laudato: *Dilacerati graviùs* (inquit) *à doctoribus pravis quàm à cruentiſſimis hoſtibus ſumus*: Et apertè magis: *Ego ipſe, qui hæc pro aſſerenda omnium temporum alternata calamitate percenſeo, in relatu tanti mali, quo vel ipſa morte, vel formidine mortis acceptâ totus mundus intremuit, numquid illacrymavi oculis?* &c. Et paullò pòſt: *Cùm tamen ſi quando de me ipſo refero, ut ignotos primùm barbaros viderim, ut infeſtos declinaverim, ut dominantibus abblanditus ſim, ut infideles præcaverim, ut inſidiantes ſubterfugerim, poſtremò ut perſequentes in mari, ac ſaxis, ſpiculiſque appetentes, manibus etiam penè jam apprehendentes repentinâ nebulâ circumfuſus evaſerim, cunctos audientes me in lacrymas commoveri velim* &c. Hæc omnia ſibi ante diſceſſum ab Hiſpaniis contigiſſe Oroſius ad Auguſtinum ait. Et Dextrum ſuum adhuc excuſare perget Bivarius? Non, credo, niſi plumbei cordis fuerit, his, quandocumque ſibi oſtenderentur, ultrà repugnaturum.

32. Audivimus quidem ab ore ipſo peregrè ab Hiſpania euntis Oroſii [d], ſe *ſine voluntate, ſine neceſſitate, ſine conſenſu de patria egreſſum, occulta quadam vi* actum, donec in litus Africæ allatus fuit. *Hic demum* (proſequutus) *in eum reſpui intellectum, quòd ad te venire mandabar*. Item ab ipſo Auguſtino [e], *ſolo ſacrarum Scripturarum ardore inflammatum* ad ſe veniſſe. Planè hæc falſa erunt, aut Dexter falſus, qui ait, acceptis à quibuſdam Epiſcopis Hiſpaniæ literis, collectiſque ex Toletana Synodo canonibus ad Africanos patres in Concilio generali congregatos feſtinè ſe contuliſſe. Id enim officium præſtaturus non potuit non cum voluntate & cum conſenſu patriam relinquere: neque occulta vi adactus, neſcienſque ad quem iret. At quorum Epiſcoporum literis? Erotis ſcilicet Dertuſani, Prudentii Ilerdenſis, & Lazari Vicenſis. Portentum audaciæ, aut ſaltem imperitiæ! Exſpectabam Eutropii & Paulli nomina: de quibus: *ſed quoniam domini mei* (Oroſius inquit in Commonitorii limine) *filii tui Eutropius & Paullus Epiſcopi eàdem, quâ & ego puer veſter, ſalutis omnium utilitate permoti commonitorium jam dederunt de aliquantis hæreſibus* &c.

d In Commonit. ad Auguſt. initio capitis adducto.

e Epiſt. 102. ad Euodium.

33. Hæc ad Auguſtinum ille, cùm ex Hiſpania recèns veniſſet, exarabat. Nihil horum. Eros, ſeu Heros, & Lazarus Galliarum fuere Epiſcopi, Heros Arelatenſis, cujus Proſper meminit in *Chronico* [f], adjungens non jure eum his inſulis ſpoliatum; Lazarus Aquenſis, quorum utriuſque Zoſimus Papa meminit in epiſtolis ad Africanos Epiſcopos [g], disertè eos referens, cùm alienigenæ eſſent, intra Gallias ſacerdotia vendicâſſe, qui-

bus

f *Coſſ. Honor. IX. & Theod. V.* ann. CDXII.

g Tomo 1. *Concilior.* Binianę editionis pag. 875. & ſeq. & apud Baronium tom. 5. ad ann. CDXIII. num. 19

bus sese ipsi propriâ sententiâ abdicaverint, Pontificali judicio deinde submotos. Lazarum quoque Aquensium civitatis sacerdotem hoc est Episcopum, disertè appellat. Gallos item vocat Episcopos S. Augustinus in libro *De gestis Palæstinis*, sive *Pelagii*, à Velsero publicato. *Sancti fratres & Episcopi nostri Galli Eros & Lazarus*. Hi in orientem abeuntes Pelagium accusavere coram Eulogio Cæsareæ Palęstinæ metropolita, cogendæque hac super re Diospolitanæ ejusdem provinciæ Synodi caussa fuere, in qua Pelagio iniquè absoluto, converterunt se ad Augustinum Patresque Africanos, literis ad eos datis, quas, occasione usi adornantis per eos dies reditum suum ad Augustinum Orosii, per eum direxerunt. Hæ literæ sunt Erotis & Lazari, quas in Africam ex Palæstina tulit Orosius, ut in memorata Carthaginensis Concilii ad Innocentium Papam epistola disertissimè refertur.

34. Neque ergo Hispani Episcopi Eros & Lazarus, neque eorum literis ex Hispania, sed ex Asia seu Palæstina, in Africam Orosius transfretavit instructus. Aperta hæc & distincta in Ecclesiasticis monumentis, quibus fidem præstare cogimur, magis sunt, quàm ut ab oscitante, veręque historiæ ignaro, omniaque susque deque habente Toleti cive, atque ævi nostri Dextro, in dubitationem aliquam afferri unquam possint. Quid ad hæc Bivarius? rem suam agit, ac dummodo caussæ suffragetur, apta an inepta excusatione utatur, insuper habet. Pulsos nimirum ex Gallicanis Episcopatibus Erotem argutatur & Lazarum novas in Hispania sedes Dertusanam Vicensemque adeptos fuisse. Ego tamen id tantùm ab eo doceri vellem, quonam tempore has sedes obtinuerint. Respondere enim necesse est ei ante quadringentesimum, seu sæcularem annum. Eo quippe anno acceptis eorum, jam tunc Hispanis Ecclesiis præpositorum, literis, in Africam se contulisse Orosium, suus ejus Dexter attestatur. Atqui hoc falsissimum esse non minùs certum est, quàm Erotem & Lazarum Galliarum fuisse Episcopos. Eros anno quo Honorius IX. ac Theodosius V. consules fuere (hoc est CDXIII.) *cum Arelatensi oppido Episcopus præsideret* (Prosper ait) *à populo ejusdem civitatis insons* &c. *pulsus est*, *inque ejus locum Patroclus ordinatur, amicus & familiaris magistri militum* &c. Non igitur ante annum hunc Episcopus fuit Arelatensis, nedum ex Arelatensi Dertusanus.

35. De Lazaro in Epistola ad Africanos patres hæc ait Zosimus Papa [h]: *Vetus Lazaro consuetudo est innocentiam criminandi. Per multa Concilia in Sanctum Britium Coëpiscopum nostrum Turonicæ civitatis* (hic fuit S. Martini successor) *diabolicus accusator inventus est. A Proculo Massiliensi in Synodo Taurini oppidi sententiam calumniatoris excepit. Ab eodem Proculo fit post multos annos sacerdos, tyrannici judicii defensor, civitatis Aquensium* &c. *stetitque in eo hactenus umbra sacerdotii, donec in tyranno imago staret imperii; quo loco post internecionem patroni sponte se exuit, & propria cessione damnavit*. Hæc Zosimus, nec aliter in alia de

h Epist. 4.

Proculi damnatione [i]. Memoria Britii Turonensis, & Concilii Taurini celebrati, ordinationisque Lazari post multos annos factæ à Proculo, evincunt planè sæculari anno quadringentesimo nondum Aquensi Ecclesiæ pręsulem datum fuisse Lazarum, nedum ut jam eo tempore dimissâ Ecclesiâ istâ Gallicanâ Vicensem Hispanam sit adeptus.

i Epist. 6.

36. Britius S. Martini successor fuit in Ecclesia Turonensi, qui Martinus non ante ann. CCCXCVII. sive, ut quibusdam etiam placet, CD. ultrâve, in vivis esse desiit. Quare Taurinensis Synodus, quo tempore Britius jam Turonis sedebat habita, duobus non plus annis sæcularem quadringentesimum præcedere potuit. At Lazarus, qui hac in Synodo sententiam calumniatoris, ut Zosimus ait, excepit, post multos annos à Proculo Massiliensi ordinatus fuit Aquensium Episcopus; qua temporis designatione biennium illud trienniúmve, à CCCXCVII. ad CD. significatum, nemo sanus crediderit. Utrumque verò sub tyranno Constantino, qui anno CDVIII. aut circiter, imperio in Britannia arrepto in Gallias transiit, Arelateque anno CDXII. à Constantio magistro militum Honorii victus & captus fuit, in sedibus suis Arelatensi & Aquensi mansisse, tam ex Prospero quàm ex Zosimo constat. Lazarus enim à Zosimo dicitur [k] *tyrannici judicii defensor, ac post internecionem patroni sponte se exuisse, & propria cessione damnâsse*. Qui Zosimus de Erote ibidem: *De Erote verò omnia similia: idem tyrannus* &c. Novimus item è Prospero, Erote remoto Patroclum Arelatensibus Episcopum datum in Constantii magistri militum gratiam, hoc est postquam Constantino capto eam urbem ingressus fuit.

k Dicta epist. 4.

37. Eventilata autem sinceriore hac Pseudo-Dextri verborum, de Erote & Lazaro in Hispania sæculari anno jam præsulibus, explanatione; Bivarii aliam in excusandis nugis acumine suo abutentis, quibusnam excipiemus verbis? *Cæterùm hoc anno CD. nondum, ut credo* (ait) *venerant in Hispaniam: & Dexter, cùm eos Dertusanum & Vicensem vocat Episcopos, ad tempus, quo scribebat ipse Chronicon respicit, non ad annum legationis Orosii*. Viden' ut malè sobrii auctoris sui verenda pallio cooperire conetur pius interpres? quo equidem sępe uti habet opus: absurdæ ac pręposterę excusationis parum pro dignitate doctrinæ suæ, ingeniique, eruditionisque securus. Dexter ait Orosium *acceptis literis Episcoporum Erotis, Prudentii, & Lazari*; *Erotis, inquam, Dertusani, Prudentii Ilerdensis, Lazari Vicensis*, in Africam se contulisse. Quorum sensum aliò detorquens quàm verba sonant, hoc est ineptissimè, Bivarius, quid aliud quàm sinistrâ amplectitur, dextrâ metit segetem, propugnansque tradit Dextri sui caussam. Quem, si germanus esset, puderet utique tam absurdè excusari.

38. Idem deinde ait Bivarius, ex *epistola Carthaginensis Concilii ad Innocentium Papam scripta haberi fuisse hos in Hispania Episcopos, ut jam* (infit) *dicam*. Quod tamen nusquam est, dici verè nequit. Quare Bivario excidit,

quod in se sumpserat, nos docere. Sed quid putas, impingere in hunc scopulum, ut navim rumperet, Pseudo-Dextrum fecit? Epistola nimirum illa Africanorum, seu Carthaginensium patrum ad Innocentium Pontificem data, quam pessimè is digesserat. In qua cùm legisset ad eos in Ecclesia Carthaginensi congregatos, ut Synodum haberent, venisse Orosium cum literis Erotis & Lazari; falsò existimavit de recenti ejus ex Hispania adventu sermonem haberi, cùm in eadem epistola de gestis in oriente in caussa Pelagii & Cœlestii diserta mentio fiat: quorum aliqua pars in Palæstina agens, qui ex Africa eò venerat, Orosius fuit. Quod & ex epistola constat Sylvani & Numidiæ Episcoporum ad eundem Papam.

39. Quod verò de *Hormesta mundi* Dexter addit, æquè eum, ut cetera, impuros barbarorum ac recentium sæculorum latices hausisse ostendit. Nec verò constat Orosium ann. CDXVII. auspicatum fuisse opus istud, cùm potiùs absolverit, ut in superioribus dictum fuit. Centenario autem majorem ex Africa venientem Carthagine Spartaria mortuum, quod ajebat Pseudo-Maximus, Romamque inde asportatum, & in Ecclesia Sancti Eusebii sepultum fuisse audiens, quis non statim vestigia hîc Raphaëlis Volaterrani relecta deprehendit, de Orosio id referentis, quod Paullo nostro perperam, uti censemus, attribuit, Baroniique Cardinalis Orosii martyris in Ecclesia ista S. Eusebii memoriam celebrantis, uti jam diximus?

40. Aliud ejusdem Pseudo-Maximi facinus in medium producere fas & æquum est, non alienum ab Orosii rebus, quas absolvere lubet. *Orosius* (ait ad annum Christi DC.) *monachus Benedictinus, ex sorore S. Orosii presbyteri Tarraconensis filius, floret in Celtiberia, ad quem S. Gregorius Papa literas dat. Qui genus duxit ab oppido Lusitaniæ dicto* Monte-sancto, *Græcè verò* Orosio. Quod Braulio etiam commentitius in Additionibus ad Maximum confirmat numero 40. Exstant S. Gregorii Magni duæ epistolæ, altera [l] ad monachos in Christi-monte insula constitutos, altera [m] ad Symmachum, in iisque Orosii Abbatis mentio. Quem ut arbori Orosiano ingereret, quid non ineptiarum & absurditatum admisit nugivendulus? Paulli nempe Orosii, qui, uti ejusdem Pseudo-Maximi dictatis convincamus, obiit anno CDLXXI. ex sorore filius esse minimè is potuit, qui anno DC. hoc est triginta ferè super centum annis post avunculi obitum florere dicitur. Quod sic palmarium agnoscere mendacium debuit potiùs interpres Bivarius, quàm deprehensa difficultate ad incongruas verborum Latinorum explanationes confugere. At, bone Deus! Orosii pridem à Pseudo-Dextro Tarraconenses, jam à Pseudo-Maximo Lusitani sunt? & Mons-sanctus (hodie *Mon-santo*, in Guardiensis Episcopi diœcesi) tam vetus oppidum est, ut Orosiis originem dederit; idemque oppidum bina habuerit nomina (mirum!) Latinum alterum, alterum Græcum? O caput helleboro curandum! omnia igitur in *osius* terminata nomina Græcæ originis sunt, licèt in medio Latio, sive Latino orbe nata; Græcæque nomenclaturæ natalem locum proferre debent [n] Ambrosius, Fulgosius, &c.

l Lib. 1. ep. 49.
m Lib. 1. ep. 50.

n Pessimo exemplo utitur auctor. Verum enim est *Ambrosium* purum putú esse Græcum nomen. ἀμβρόσιον, quod θεῖον significat, ἄφθαρτον, ὑγρὸν, ἄμβροτον. De *Fulgosio* rectè censet: quibus addere potuisset nonnulla alia. Cardinalis de Aguirre.

CAPUT II.

De Avito *Bracarensi & Luciano presbytero Joannis Tamaji frequentes ac crassi errores. Georgius Cardosus reprehenditur, Portugalliæ hagiologus. Plura nunc certi dogmatis antiquos patres latuere.* Severi *Minoricensis Episcopi epistola. Pseudo-Dextri etiam in hoc audacia. De* Isidoro *Cordubensi Episcopo. Dubium an talis homo exstiterit. S. Augustini non est sermo de Assumptione Mariæ Virginis, qui Isidorum laudat. Hic enim laudatus in eo sermone Isidorus Hispalensis est. Pseudo-Dexter hîc etiam sistitur refellendus, de confictis duobus Isidoris Cordubensibus, ex uno, aut nullo. De Isidori Hispalensis Chronico aliqua præsumuntur, & de ejusdem* Allegoriarum *libro. Pseudo-Maximi* Orosius *Legionensis Episcopus chimaricus. Bivarius frustra ingenio utitur in occultandis planorum dolis & erroribus.*

41. Severus Minoricensis Episcopus, & Avitus Bracarensis presbyter, ab Orosii rebus separari non debent. Avitus enim, uti jam diximus, Luciani libellum *De inventione reliquiarum S. Stephani protomartyris & Nicodemi, & Gamalielis*, in Latinum sermonem transtulit. Idatius in *Fastis consularibus*, Honorio X. & Theodosio VI. Coss. *His Consulibus* (ait) *Stephanus primus martyr revelatur S. presbytero Luciano die VI. feriâ, quæ fuit tunc* III. *Nonas Decembris, in Hierosolymis, S. Joanne Episcopo præsidente. Et exstant in his gestis epistolæ supradicti presbyteri, & S. Aviti presbyteri Bracarensis, qui tunc in Hierosolymis degebat*. Gennadius [o] post laudes Luciani, *Avitus* (ait) *presbyter, homo Hispanus genere, ante relatam Luciani presbyteri scripturam* (*Revelationem* priùs appellaverat [p]) *in Latinum transtulit sermonem, & additâ epistolâ suâ per Orosium occidentalibus edidit*. Eadem Honorius [q], & *Florilegii* auctor [r], & Marianus Schotus [s].

42. Hanc interpretationem Lucianæi operis, unà cum aliqua parte inventi corporis, hoc est *pulverem carnis atque nervorum, & quod fidelius certiusque credendum est* (idem ait) *ossa solida ac manifesta, sui sanctitate novis pigmentis vel odoribus pinguiora*, remisit Avitus per Orosium civem suum ad Balconium, atque universum clerum & plebem Ecclesiæ suæ Bracarensis, nuncupatâ his epistolâ, quæ in Annalibus Ecclesiasticis [t], & apud Surium [u], & alios [x] legitur, quemadmodum & ipsa Aviti è Luciani Græco sermone interpretatio, quam cum Vaticanis quatuor codicibus diligenter Baronius contulit. Lucianus rogatu Aviti, quem *patrem & sanctum Dei cultorem* vocat, relationem istam edidit, atque in ea fatetur sibi ex reliquiis sancti protomartyris à Joanne Hierosolymorum Episcopo *parvos de membris ejus articulos, ac terram cum* pul-

o *De script. Eccles.* cap. 47.
p Cap. 46.
q *De script. Eccles.* cap. 46.
r Matthæus Westmonast. ad an. CDXVIII.
s Ad ann. CDXVI.
t Tom. 5. ad ann. CDXV. n. 3.
u Tom. 4. III. Aug.
x Britto *De Monarchia Lusit.* 2. par. lib. 6. cap. 27.

pulvere, ubi omnis ejus caro consumpta est, donata fuisse.

43. Lucianum hunc Aviti *homopolum* Joannes Tamajus qua fronte dixit [y]? hoc est ejusdem cum eo civitatis. Quod verbum Grecæ originis adeò non intellexit Georgius Cardosus Lusitaniæ Sanctorum historicus, aliàs diligens, antiquitatis verò non admodum sagax, ut *homopolum* Tamaji, *homem celestial*, quasi *hominem poli*, sit interpretatus [z]. An verò hec sacra pignora in Bracarensem Ecclesiam aliquando pervenerint, nunquam dicitur, nec Bracarenses sciunt [a]; nisi commista sint cum aliis in capsa argentea hujus sedis metropolitanæ, aut in Valentiæ oppidum ejus diœcesis eo tempore translata, quo ibi collegiata fuit erecta Ecclesia, cujus aliquod vestigium exstare in ejus dedicatione sub *Inventionis S. Stephani protomartyris* titulò, Lusitani observant. *Abundium Avitum* hunc appellant, nescio unde docti, Joannes Vasæus [b], & Joannes Mariana [c]: (Morali [d] *Abundius* tantùm est) ex quibus, non ex antiquitatis adyto, id novit suppositius poëta is, quem *Aulum Halum* nominant: de quo loqui paullò pòst recurret.

y In *Martyr. Hisp.* 17. Jun.

z Tomo 3. *Hagiolog.* eadem die XVII. Jun. pag. 728.

a Vide Cardosū in *Hagiol. Lusit.* tomo 3. die VII. Jun.

b *Chron.* an. CCCLXXXVIII.

c Lib. 4. c. 20.

d Lib. 11. cap. 17. in fine.

44. Diximus nihil solidi afferri, ut distinguamus hunc ab alio Avito, cujus Orosius meminit in Commonitorio ad Augustinum. Certè hic Orosii civis fuit, ut ex laudato opere constat, sicut iste, de quo nunc agimus, Bracarensis fuit, civis & ipse, ut existimamus, Orosii; forsanque ille Avitus, ad quem epistolam quandam [e] S. Hieronymus scripsit, de his quæ cavenda essent Origenis libros περὶ ἀρχῶν legentibus; cujus epistolę nec abludit argumentum ab Aviti illius proposito, qui ab Hierosolymis reversus in patriam, Orosio affirmante [f] nescio quid de animarum origine ex Origenis doctrina jactavit. Pseudo-Dexter, ne hanc distinguendorum inter se auctorum aleam subiret, contentus fuit dicere ad ann. CDXXIX. *Et multi presbyteri vocati Aviti florent cives Tarraconenses*. In quo eum parum vidisse mecum contendent, qui non è Tarracone Orosium, qui horum, uti civium suorum, meminit; sed aliunde fuisse credunt. Unde cadit etiam nobis fides Aviti mentionis in fragmento Estepano factæ hujusmodi [g]: *Avitus Tarraconensis presbyter floret.*

e Tomo 2. oper. S. Hier.

f In *Commonit. ad Augustinum*.

g Ad ann. CDXXI.

45. Miror utique Joannis Tamaji securitatem in temerè fingendis quæ non sunt, ut Avitum hunc in catalogum Sanctorum referat, eique memoriam Junii decimæ septimæ diei assignet [h]. Est quidem in fastis sacris mentio hac die *Aviti presbyteri & Confessoris*, sed Aurelianensi urbi tributa. Indène porrecta fuit ansa fingendi cujusdam sub nomine Auli Hali carminis [i], quo & *Abundii* nomen, & Aviti mortis dies annusque exprimuntur? Nullus dubito. Post carmen enim legitur: *Obiit sanctissimus presbyter Hierosolymis* XV. *Kal. Julii, Valentiniano & Anatolio Coss. Erâ CDLXXVIII. hoc est Christi CDXL.*

h Tomo 3. *Martyr. Hisp.* XVII. Jun.

i Apud eumdem Tamajū ibidem.

46. Temerè item & falsò Tamajus Lucianum eum, qui Græcè de revelatione sibi facta & inventione reliquiarum scripsit, Hispanum vocat [k], & Aviti Hispani *homopolum* [l], hoc est civem, seu concivem, ut ita cum recentioribus loquar. Impudentiam fictionis Lucianus ipse arguit & Græcus sermo, quo usus fuit. *Lucianus* (inquit) *misericordiâ Dei indigens, & omnium hominum minimus, presbyter Ecclesiæ Dei, quæ est in villa Caphargamala in territorio Hierosolymorum, S. Ecclesiæ, & omnibus sanctis qui sunt in Christo Jesu in universo mundo, in Domino salutem*. Hispanus enim homo ad universæ Ecclesiæ directus Episcopos, cur Græco potiùs quàm proprio gentis sermone relationem conceperit? *Caphargamala* autem, hoc est *Villa Gamalielis*, viginti passuum millibus à civitate Hierosolymis fuit, ut in eadem relatione dicitur (*Capharsemeliæ* alterius villæ mentio ibidem fit, & *Capharnaum* in Euangelio, ejusdem formationis) cui credere relationi debemus, non Halo, aut Tamajo, qui scimus qua religione tunc temporis ordinabantur addicebanturque Ecclesiis cives presbyteri, non alienigenæ.

k In *Actis Abundii Aviti*.

l In Textu ipso *Martyrologii*.

47. Avitum quoque unà cum Orosio legationem ad Augustinum contra Priscillianistas & Origenistas explevisse idem falsissimè Tamajus tradit. Qui & ridiculè confingit Basilium quendam Gręcum unà cum duobus Avitis in Hispaniam venisse, cui Basilio Origenianæ doctrinæ commendationem tribuerit Orosius. Quem enim Basilium Orosius in Commonitorio appellat, sanctus Basilius est. Avitos duos, alterum, qui è Hierosolymis, alterum qui è Roma redierat, priorem quidem Victorini cujusdam, posteriorem autem Origenis dogmata in patriam attulisse Orosius dixerat, breviqúe Victorini asseclam cessisse alteri, qui Origenem docebat. *Cœperunt ergo ex Origene* (ait) *magnifica plura proponi* &c. *Didicimus enim de Trinitate doctrinam satis sanam* &c. *Tunc deinde Scripturarum solutiones satis sobrias. Omnia hæc statim à sapientibus fideli pristinorum expurgatione suscepta sunt.* Sed infit: *Remansit sola offensa; de nihilo credere tunc persuasum erat esse animam, non tamen persuaderi poterat factam esse de nihilo, argumentantes, quia voluntas de nihilo esse non possit. Hoc penè usque ad nunc manet. Isti verò Aviti duo, & cum his S. Basilius Græcus, qui hæc beatissimè (an rectissimè?) docebant, quædam ex libris ipsius Origenis non recta, ut nunc perintelligunt, tradiderunt.*

48. Respuunt quidem omnem de Avitorum Basiliique heretico dogmate suspicionem aut notam Orosii verba: nec Basilius dici sanctus ab eo debuit, cui hæretici loco esset; aut honoris hic titulus, non sanctitatis, juxta id quod jam suprà observatum est, videri potest, qui uni Basilio, nulli autem ex Avitis tribuitur, cùm omnes in eadem navi, ut proverbium ait, vehantur. Non ergo de aliquo in Hispaniis præsente Basilio, sed de doctrina è libris S. Doctoris ab altero ex Avitis commendata Orosius accipiendus est. Certè Basilius, doctor Ecclesiæ magnus, in eo pretio habuit Origenem, ut unà cum Sancto Gregorio Nazianzeno flores ejus è libris decerptos, ac *Philocalia Origenis* inscriptos, in vulgus ediderit,

ris, quæ Græcè & Latinè tum Parisiis MDCXVIII. Joanne Tarino Andegavo interprete, tum Cantabrigiæ MDCLVIII. excussa formis sunt.

49. Incerta multa primis sæculis fuere, controversaque inter Ecclesiæ ipsos patres, quæ nunc certa sunt. *Ipsi etiam Apostoli Domini* (Augustinus ait Orosium de interrogatis instruens [m]) *præ cæteris electi, & lateribus cohærentes, ejusque ore pendentes, multa reperiuntur improbanda dixisse.* Quinimmo eorum quibusdam, quæ in Avitis taxavit Orosius, nil reponit Augustinus tam severe censure: quandoque & remota à sensibus nostris summo studio negat indaganda [n], de origine animæ quæstionem discutere se nolle ait [o]. Cujus quidem quæstionis hodierna de creatione earum, eo quo infunduntur corporibus tempore, firma persuasio adeò veteres latuit, ut Philastrius hanc hæresin dixerit [p], ipse doctor doctorum Augustinus nihil compertum sibi non uno loco [q] sit professus, Gregoriusque Pontifex, animáne ab Adamo descenderit, an singulis detur, incertum inter patres remansisse, atque in hac vita insolubile affirmare neutiquam dubitaverit [r]. Solem item & lunam, sideraque alia sensu & ratione censeri an non idem Augustinus certum sibi non esse ait [s]? Quæ & alia in defensionem Origenis, non ubique adprobatus, Petrus Halloïxius collegit [t], & nos huc advocamus, ne in S.Basilii facta cum Avitis, quorum opiniones aversabatur, apud Orosium mentione, non Græcum illum doctorem magnum, sed alium quempiam ab eo significatum cum Bivario [u] Tamajoque [x] incautus credat aliquis.

m Lib. *ad Oros. contra Priscill. & Origenistas.*
n Cap. 11.
o Ibidem.
p *De heresibus.*
q Hic & lib. 10. *De Genesi ad lit.* cap. 3. 10. & 23. ep. 28. *ad Hieron.* ep. 29. *ad Euodium* ep. 175. & 260. lib. 2. *Retract.* cap. 45. Videndus doctiss. Henricus de Noris in *Vindiciar. Aug.* cap. 4. § 3.
r Lib. 2. ep. 54. *Secundiano.*
s *Enchir. ad Laurent.* cap. 48. Noris cap. 4. §. 2.
t In *Origene defenso* lib. 3. cap. 7. & lib. 4. quæst. 3. pag. 237.
u Ad ann. CD. pag. 426.
x Tomo 3. *Mart. Hisp.* die XVII. Jun. pag. 541.

50. SEVERUS Minoricæ Hispaniarum insulæ Episcopus memoriam sui, Judæorumque ejusdem insulæ conversionis, nunciis rei literis ad omnes Episcopos totius orbis terrarum anno CDXVIII. qui post consulatum Honorii XI. & Constantii II. à Severo audit (revera Honorium XII. Theodosium VIII. Consules habuit) inscriptis ad posteros laudabiliter propagavit. Eo nimirum tempore, quo Severus huic Ecclesiæ recèns fuerat impositus, advenit eò ex Hierosolymis veniens, sed tamen, ut existimo, Africâ priùs tactâ, & munere sibi olim imposito Augustinum & alios Africæ Episcopos de rebus Palæstinis admonendi diligenter impleto, noster Orosius. *Hic B. Stephani reliquias* (ait Severus) *quæ nuper revelatæ sunt, cùm ad Hispanias portare constituisset, ipsas sine dubio martyre inspirante in memorati oppidi* (Magonæ) *Ecclesia collocavit*. Accensum deinde narrat præsentiâ sanctorum pignorum fidei zelum adversus Judaïcam pravitatem. Eminebat inter alios Judaïcæ sectæ addictos istius insulæ ac loci incolas Theodorus quidam, non solùm inter Judæos, sed & inter Christianos etiam præcipuus, qui in civitate ipsa omnibus curiæ muniis, atque adeò defensoris, fuerat functus. Post quasdam inter partes turbas tactus is Spiritus sancti lumine, non solùm se, sed & universum apostatam populum Ecclesiæ gremio commisit. Rem totam è Severi epistola, quæ non brevis est, nec persunctoriè concepta, meliùs disces. Quam quidem totam è Vaticanis schedis habitam Cæsar Cardinalis Baronius Annalibus suis [y] prudentissimè voluit insertam. Meminit ejusdem epistolæ Euodius Uzalensis in Africa Episcopus in libro I. *De miraculis S. Stephani* cap. 2. [z]

y Tomo 5. ad an. CDXVIII. num. 49.
z Inter S. Augustini opera tomo 10. edition. Pl...nt.

51. Sed & huc penetravit Pseudo-Dextri præpostera temeritas, cujus partes fuere Hispanum nomen, quo ea se cumque verteret, jure, vel injuriâ, sive illius, sive aliorum, intrudere. Magnum audi sis Apollinem [a]; *Innocentius Hispanus ex urbe Carpetanorum Ebora, metu Gothorum urbes Hispanas incendentium ad insulam Minoricam cum multis sociis fugiens, convertitur ad fidem, quem non multò post sequutus est Theodosius Judæus*. Perpetua nempe Dextri Toletani cura & consilium fuit, atque injuriosum satis genti nostræ, Judæorum Hispanorum ampliare fovereque memoriam, origines ad extremam antiquitatem prorogare, virosque ejus gentis posterorum committere monumentis. Sed quis non videt è Severi ipsius his verbis desumpta, quæ de Innocentio audivimus? *Duo quidam primarii Judæorum* (ait) *Meletius Theodori frater, & Innocentius, qui Hispaniarum cladem nuper effugiens cum famulis suis ad hanc insulam venerat, (sicut nunc ipsi etiam cum sacramentorum terribili interpositione confirmant) ad unam speluncam, vel potiùs rupem, convenerunt* &c. Nihil novi, aut Severo indicti, nisi quòd Innocentium ait Eborensem, quem dumtaxat ex Hispania in eam insulam appulisse Severus nos docuerat. A cujus relatione discrepat Innocentium ante Theodorum conversum fuisse. *Theodorum* inquam, non *Theodosium*; quod habent omnes Dextri editiones, in eo etiam sublestæ fidei, veroque contrariæ.

a Ad ann. CDXXIV. 11.

52. Ad Orosium scripsisse *Commentarium in libros Regum* ISIDORUM Cordubensem Episcopum Sigebertus Gemblacensis scriptum reliquit [b], auctor sæculi duodecimi. Nos, qui fontes scrutari amamus, non alium ab hoc invenire potuimus. Mirum sanè videri debet scriptorem hunc per tot sæcula inter diligentissimos scriptorum nomenclatores, Hieronymum, Gennadium, Isidorum, Ildephonsumque Hispanos, Honoriumque item Augustodunensem, ignotum atque indictum transiisse; tandemque uni homini Belgæ post octingentos ferè annos sese manifestâsse. Sigeberti verba: *Isidorus Cordubensis Episcopus scripsit ad Orosium libros quatuor in libros Regum*. Unde Trithemius didicit, & in album suum intulit, adeoque, sive à Sigeberto docti, laudant quoque Xystus Senensis, Gesnerus, Possevinusque, nostrarumque rerum scriptores Petrus Mexia [c], Joannes Vasæus [d], Joannes Mariana [e].

b *De script. Eccles.* cap. 51.
c In *vita Cæsar. Roman.*
d In *Chronic.* ad ann. CDXX.
e Lib 6 cap. 7. in fine.

53. Vereor autem ne falsi omnes fuerint Sigeberti auctoritate, quemadmodum & ipse lecto Sermone quodam *De assumptione Mariæ Virginis*, qui inter S. Augustini opera vulgò editur. In eo legas; *Nam illum Euangelii versiculum, quem Simeon dixit ad Domini matrem*: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, *beatæ recordationis Ambrosius cùm tra-*

tractaret, ait: Nec historia, nec litera docet Mariam gladio vitam finisse. Hinc & Isidorus, incertum, inquit, per hoc dictum utrum gladium spiritûs, an gladium significet persecutionis. Qui sanè offenderat hunc Sermonem Augustini inscriptum nomine, quem germanum sancti doctoris existimavit opus, in eoque laudatum Isidorum, non potuit non Isidorum aliquem Augustino antiquiorem, æqualémve concipere. At cum hęc verba Isidoro tributa reperiantur nunc in libro Isidori Hispal. Episcopi *De ortu & obitu patrum utriusque Testamenti* [f], cadit omnis de Augustino auctore illius Sermonis persuasio. Non enim potuit adducere is in testem Isidorum duobus sęculis eo juniorem. Quare hunc Sermonem (quem Xystus Senensis legitimum credidit [g]) cuivis alii recentiores adjudicant. Communiter [h] Fulbertus Carnotensis, qui ineunte sęculo undecimo vitâ functus est, creditur auctor. Sed in codice Cluniacensi S. Autberto, seu Ambrosio Autberto, & cujus in *Apocalypsin* decem libri extant, nomine inscriptum, legi, auctor est Joannes Mabillonus Benedictinus in *Actis SS. hujus ordinis* [i]. Exigam ergo Isidorum hunc ex scriptorum nostrorum decuria? Minimè gentium, sed monebo tantùm quid hac in re timeam fieri potuisse. Nam quòd Isidorum Hispalensem juniorem quidam vocitent, haud confirmat seniorem eo alium fuisse; cùm hi sint recentiores tantùm, qui semel admisso Cordubensi Episcopo, junioris notam apposuere Hispalensi, ut ab altero, quem seniorem iccircò mos increbuit appellare, distinguerent.

f Cap. 68.

g Lib. 4. Biblioth. verbo *Isidorus senior.*

h Labbeus in *dis. de script. Eccles.* in *Fulberto.*

i Sæculo 3. parte 2. pag. 266.

54. Nec opponantur nobis Pseudo-Dextri quisquilię, hoc est fictionum absurdissimarum architecti. Ait is ad an. CCCLXXXIV. [k] *Isidorus senior Cordubensis continuat Chronicon à primo consulatu Theodosii.* Rursúsque ad annum CDXXIII. [l] *Scribit per hæc tempora Isidorus junior Cordubensis Episcopus* Allegorianum *librum Paullo Orosio Tarraconensi. & super Lucam scripserat.* Tandem ad annum CDXXX. in fine Chronici: *Florebant opera Isidori junioris Episcopi Cordubensis super Lucam & Reges. Moritur anno Domini CDXXX. Micuit egregiâ doctrinâ, & opinione mirabilis sanctimoniæ. Successit in sede pontificali Cordubensi Gregorio viro sanctissimo doctissimoque anno circiter CD. Fuit Pontifex annis XXX.* Secuit nimirum in duos unum, aut, si Deo placet, nullum, quem agnoscere debeamus, Isidorum: alterum seniorem Cordubensem tantùm civem, & historicum; alterum juniorem, hujusmet urbis Episcopum, bibliorumque explanatorem. Priori *Chronicon*, posteriori *Allegoriarum*, & *in Lucam commentarios* attribuit. Sed nos hæc omnia è Pseudo-Dextro priùs, & ejus interpretibus, deinde veritatis flabello eventilabimus.

k Num. 8.

l Num. 5.

55. In primis Dexter fragmenti nostri Estepani ne verbum quidem de Isidoro habet isto, aut Isidoris, qui ejus ævo adscribuntur. Immo Gregorii Cordubensis, cui successisse Isidorus hic junior fingitur, mortis relatione anno CDXXX. absolvitur. *Gregorius Cordubensis* (ait) *moritur.* Ad hæc, Cæsar-augustana editio princeps, Isidorum Chronici auctorem *senioris*, Cordubensem Episcopum Allegoriarum scriptorem, cùm *junioris*, tum deinde *senioris*, compellat nomine. Consulenda enim hæc est, uti simplicior, & auctoris mentem erroresque simillimè referens. Quare Rodericus Carus in sua Hispali, *senioris* notam tribus his in locis retinuit, unum eundemque hominem credens. In quo disertè auctorem, quem propugnabat, deridendum aliis dedit; cùm *senioris* appellationem non ulli Isidoro, nisi respectu alterius junioris, conferre potuerit verus ipsi creditus Dexter.

56. Quare Bivarius oculatior, animadversa contradictione & absurditate, regulâ plumbeâ usus, non murum ad ipsam, sed ad murum ipsam, Lesbiorum morem sequutus, adaptavit. Neque enim potuit aliter quàm à destruendo, impressáque falsi vestigia delendo, Dextrum in aliquam tolerabilem veri speciem erigere. Quinimmo, si Bivario credimus, non quidē an. CD. sed CCCLXXXVIII. Isidorum in sede Cordubensi subrogatum Hygino fateri debemus. Verba enim illa huic posteriori anno affixa: *Hyginio Cordubensi successit Gregorius senior. Scripsit ad Orosium super anno CCCLXXX.* non de Gregorio aliquo, sed de Isidoro accepisse videtur, cùm Isidori hujus operum seriem enarrans [m] tribuerit ei *super annum CCCLXXX. ad Orosium* aliquid: quantumvis Gregorii nomen, quod in anterioribus etiam editionibus legitur, in textu servaverit. Sed jam in res ipsas impressionem faciamus.

m In comm. ad annum CCCLXXXIV. 8. pag. 405.

57. Bivarius Chronicon istud Isidori senioris Cordubensis id esse existimat, quod Lucas Tudensis edidit, Eusebiano appensum: quæ duo suis ipse verbis post Ildephonsi & Juliani Episcoporum appendices continuavit. Quod Bivario inde fit probabile, quoniam valdè differt hoc Tudensis ab Isidori Hispalensis vulgari. Non animus est anticipare hic de Chronico Isidori ea quæ ad Hispalensis præsulis tempora devenientibus sedulò pertractanda sunt. Quare in id tempus lectori facere satis differimus; hoc tantùm nunc opponentes Bivarianæ conjecturæ Isidori, Tudense Chronicon ab initio mundi ductum, ad Heraclii usque Imperatoris, sive Sisebuti, aut Cintilæ Gotthorum Regum pertingere ætatem. Isidori autem Cordubensis id, quod nunc primùm Dexter laudat ficulneus, à primo Theodosii consulatu initium habuit. Reliqua videamus.

58. Theodosius primùm, quo anno quintùm Gratianus, Consul fuit, hoc est CCCLXXX. [n] Quod ergo pretium operæ, aut quænam notatu digna res post quadriennium consignare literis, ab eo consulatu Chronicon suum continuare Isidorum? Debuit hæc nota fieri anno ipso primi consulatus, occasione sumpta ex ipso Chronici principio, quod ad manus esset. Quare enim hoc anno CCCLXXXIV. potiùs quàm alio è subsequentibus, chronologi hęc laus Isidoro tribuatur, non aliqua ratio congrua reddi potest. Inde jam alteri juniori Cordubensi Episcopo Allegoriarum librum Pseudo-

n Bar. tom. 4. ad hunc annum.

do-Dexter falsò adjudicat, qui Sancti Isidori est Hispalensis. Offenderunt quidem novatoris oculi in eo, quòd nuncupatus sit ab auctore opus *domino sancto ac reverendissimo fratri Orosio*, illicoque excogitatus fuit Isidorus alius historico Orosio æqualis; cùm debuisset potiùs æqualis Isidoro quæri Orosius aliquis. Et ad manum fuit Abbas ille, de quo Gregorius Magnus hujus temporis Pontifex, cùm ad monachos insulæ Montis-Christi, tum ad Symmachum Defensorem scripsit [o], de quo in alterius Orosii rebus fusè egimus. Fratrem certè nominat [p], quod insolens Episcopo ad non Episcopum loquenti. Sed cur non potuit hæc scribere Isidorus ante Episcopatum, aut Orosius Abbas ea dignitate aliquando augeri? Sed nec pertinaces sumus, ut hunc necessariò dicamus hac nuncupatione appellatum. Exstat quidem vestigium evidens temporis Gregoriani, in ea hujus operis allegoria de servis Euangelicis, quibus talenta Dominus commiserat. *Alii in primo servo* (ait [q]) *sensus cordis & corporis acceptos, in secundo intelligentiam & opus, in tertio rationem intellexerunt*. quæ desumpta ex S. Gregorio sunt, quod & Joannes Grialius in notulis observavit [r].

o Lib. 1. ep. 49. & 50.
p Observat Bivar. *ad Maximi* annum CDXXXII. num. 2
q 2. parte *ex novo Testamento* pag. 252. edit. Matritensis.
r In eadem edit. Matrit.

59. Instat Bivarius: Non meminit hujus *Allegoriarum* libri Braulio, nec Ildephonsus. Meminit utique Braulio dum tribuit Isidoro *De nominibus legis & Euangeliorum librum unum, in quo ostendit quid memoratæ personæ mysterialiter significent*. Colludamus verò interim cum Pseudo-Dextro, & ab eo quæramus quisnam ille Orosius Isidori senioris amicus. Paullus Orosius Tarraconensis, ait. Historicúsne is celebris famæ, de quo tam nos multa in superiori capite? Quî potui alium his disertis verbis: *Paullo Orosio Tarraconensi*, significare velle? respondisset incunctanter, si in vivis esset, Bivarii Dexter. Minimè quidem è latere surgens ait Pseudo-Maximus, sed Orosio Legionensi Episcopo. *Sanctus Isidorus Senior* (inquit [s]) *dedicat librum Allegoriarum Orosio Episcopo Legionis Septimæ-Geminæ in Hispania*. Bivarius hîc inter malleum & incudem positus, necesse habuit Paullum alterum Orosium Tarraconensem, qui Episcopus fuisset Legionis urbis, ab historico ejusdem nominis & cognominis, ejusdem urbis, atque ejusdem temporis diversum admittere. Cui per me iis, quibus anima pro sale sit, credere liceat.

s Ad annum CDXXXII. num. 2

60. Præterea, est ne idem opus *Allegoriarum* hic liber cum eo *in libros Regum* commentario ad Orosium directo, quem Sigebertus Isidoro seniori attribuit? Nam si idem, quare ita vocat Sigebertus, cùm allegoriæ ad utriusque Testamenti omnes libros pertineant? Aut si diversum, cur *in Reges commentariorum* Dexter non meminit? Sunt quidem inter Isidori Hispalensis opera *mysticorum expositiones sacramentorum*, sive *Quæstiones*. in plures libros veteris Testamenti. In quibus *Quæstiones* sunt *in Regum libros*. Et fortasse Sigebertus hanc partem vidit, confuditque inadvertenter cum allegoriis Orosio nuncupatis, credisitque alium Isidorum Hispalensi antiquiorem, & Orosio æqualem, auctorem operis.

61. Non tamen his contentus Pseudo-Dexter, *in Lucam* quoque hunc Isidorum suum seniorem scripsisse ait. Dicam quid imposuerit levissimo nugatori. Auctor Sermonis jam laudati *De assumptione Virginis*, quem aliis sancti Augustini, non jure quidem, cùm Fulberti Carnotensis, Ambrosii Autberti, alteriúsve sit, magni doctoris operum editores inseverunt, pro Lucæ verbis his: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, explanandis, Isidorum post S. Ambrosium adduxit. Quod Pseudo-Dextro ad Isidori sui *in Lucam* commentarios fingendum satis superque fuit. Sed jam nos adnotavimus Isidori verba, quæ in Sermone isto laudantur, in Isidori Hispalensis libro *De ortu & obitu patrum*, quin opus sit ad aliquem in Lucam commentarium recurrere, disertè legi. Reliqua Pseudo-Dextri de pontificatu & morte Isidori senioris, quàm illum ad temerè confingendum libido fallendi, tam nos proclivitèr ad refutandum, merisque annumerandum fabulis, veri studium trahit.

CAPUT III.

De ANONYMO *quodam poëta Hispano à Sidonio laudato. Merobaudes fortè hic Idatii, cujus exstat carmen de Christo. Merobaudes Valentiniani dux junior alius, magister utriusque militię*. Bacaude & Bacauda *quid? Sidonii Apollinaris ætas. Pseudo-Dextri de Merobaude cæco fabula*. DRACONTII Hexaëmeron *liber. Ab Eugenio Toletano auctus. Vossio quare incertum qua ętate vixerit*. ASCANII *Tarraconensis Episcopi ad Hilarum Papam epistolæ duę*.

62. HUJUS profectò ineuntis sęculi, aut superioris exeuntis, ANONYMUS quidam poëta Hispanus est, quem Sidonius Apollinaris, sæculi hujusmet quinti scriptor, aliàs parum aut vix notum, versibus suis immortalem reddidit. *Excusatorium* ille carmen *ad Felicem Magnum* direxit, quod totum in referendo quæ nollet canere, aut quibus canendis rebus, quibúsve imitandis poëtis impar esset, potiùs quàm in proprio aliquo argumento consumpsit exornando. Post alia nempe ad Felicem ait, nullum ex anteriorum temporum magnis poëtis hoc in carmine illum lecturum, neque item ex iis quos parentum ætas tulerat; quorum tres numerat, primum Gallum, secundum Ligurem, tertium Hispanum.

Nec qui jam patribus fuere nostris
Primo tempore maximi sodales:
Quorum unus Bonifacium sequutus,
Necnon præcipitem Sebastianum,
Natales puer horruit Cadurcos
Plus Pandionias amans Athenas.

Varium hujus poëma non vulgari effert laude. Ignoratur tamen ab interpretibus, quemnam hujus sæculi, quod innuit, poëtam significet. Pergit:

Non tu hîc nunc legeris, tuumque fulmen
O di-

O dignissime Quintianus alter,
Spernens qui Ligurum solum & penates,
Mutato lare Gallias amâsti,
Inter classica signa, pila, turmas
Laudans Aëtium, vacansque libro,
In castris hederâ ter laureatus.

Neque hic alicui notus, quantumvis diserto appellatus nomine, Quintianus. Pergit jam ad tertium;

Sed nec tertius ille nunc legetur,
Bætim qui patrium semel relinquens,
Undosæ petiit sitim Ravennæ;
Plosores cui fulgidam Quirites,
Et charus popularitate princeps,
Trajano statuam foro locârunt.

63. Planè nihil hinc aliud colligere *Bibliothecæ Hispanæ* in argumentum licet, quàm Bætis accolam celebrari à Sidonio, ejus famæ & excellentiæ vatem, ut statuam in foro Trajano principis sui ac senatûs decreto cum eximiis aliis poëtis meruerit. Nullum quidem hactenus è nostris vidimus, quem de hoc homine ita claro solicitaverit conjectandi amor. Unus, quod sciam, Jacobus Sirmondus, dum ad Sidonium Notas edit, Merobaudem suspicatur à poëta laudari. *Fuit enim hic* (ait [t]) *poëta & ortu Hispanus, ut tradunt*. Vellem non tacuisset rei auctores, cùm ego non ullum inveniam, Merobaudem certè eum innuit, de quo Idatius in Chronico [u]; *Asturio magistro utriusque militiæ gener ipsius successor ipsi mittitur Merobaudes, natu nobilis, & eloquentiæ merito, vel maximè in poëmatis studio, veteribus comparandus: testimonio etiam provectus statuarum*. Vix potuit aliter magis proximè ad Sidonianam anonymi illius poëtæ laudem. Quem fortè innominatum reliquit metri lege prohibitus. Exstat quidem in Collectione carminum Christianorum poëtarum *De Christo* carmen hac inscriptione notatum: *Merobaudis Hispani scholastici de Christo*. Fortè huc habuit oculos Sirmondus, quum retulit de Hispana Merobaudis patria quorundam opinionem, atque hunc eundem credidit cum Merobaude Idatiano. Pseudo-Dexter autem somnia videns, & hîc comminiscitur [x] Merobaudem cæcum poëtam lyricum Barcinonensem.

64. Quibus partim exornandis, partim in ordinem reducendis, quisnam hic homo fuerit, annotare opus. Merobaudis sub Juliani obitûs tempus meminit Philostorgius [y], referens eum cum aliis cadaver Juliani deportâsse in Ciliciam. quod anno CCCLXIII. contigit. Eo militum ductore usus fuit Valentinianus (teste Ammiano [z]) Quadis bellum inferens; cujus quidem Valentiniani propinquus fuit: quod unus Sextus Aurelius Victor, sive hujus *De vita & moribus Imperatorum Romanorum* operis epitomator, expressit [a]. Obeunteque diem suum Valentiniano anno CCCLXXV. superstitibus, rerumque habenas moderantibus, Valente ejusdem fratre, Gratianoque filio, auctor cum Cereali fuit, ut Valentinianus junior, senioris idem filius, & Gratiani frater, adhuc quadriennis (aliis novem annis natus [b]) ignaris Augustis, nec tamen factum postea improbantibus, Imperator proclamaretur, ut ex Ammiano Marcellino [c], Sexto Victore (qui tamen non Cerealem facti socium, sed Equitium appellat) aliisque constat; propter hoc meritum biennio pòst factus Consul. Bino etenim consulatu illustrem produnt fasti Merobaudem, semel cum Gratiano IV. anno CCCLXXVII. cujus Ammianus lib. 31. meminit [d], & in lapidibus [e] fit memoria, iterùmque cum Saturnino an. CCCLXXXIII.

65. Noster autem sequenti post ultimum consulatum anno, an alius aliquis ejusdem nominis, Ægypti dux fuit? ut ex leg. 43. *De appellationibus* in codice Theodosii apparet. Certè ad Consulem nostrum pertinet quod Latinus Pacatus in Panegyrico Theodosio dicto de ejus obitu posteris tradidit. Narrans hic quæ à Maximo Galliarum tyranno sævè gesta fuissent; *Quòd si cui ille* (de Maximo ait [f]) *pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur; vestrum is, vestrum, Vallio triumphalis, & trabeate Merobaudes, recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras consulares, & contractum intra unam domum quendam honorum senatum, vitâ sese abdicare compulsus est; alteri manibus satellitum gulâ domi fractâ*, &c. Posteaque: *sed in illos speciales putaretur habuisse odiorum caussas tyrannus. Steterat enim uterque in acie Gratiani* (quem is occiderat) *& Gratianus utrumque dilexerat*. Hæc de hoc Merobaude invenimus dicere: à quo diversus est Mellobaudis è Francorum Regibus, quo etiam usus fuit Gratianus amico, bellicarumque in Germania expeditionum socio, ut ex eodem Ammiano liquet [g].

66. Alius item à seniore isto junior Merobaudes, ad quem pertinet Idatii adductum testimonium, &, si Deo placet, Sidonianum elogium. Superior obiit jussu Maximi, qui extinctus fuit à Theodosio an. CCCLXXXVIII. Junior autem hic anno CDXLII. Olympiadis nempe CCCV. anno III. subrogatus ab Idatio dicitur Asturio magistro utriusque militiæ socero suo fuisse, qui *brevi tempore potestatis suæ* (apud eundem auctorem ponè legitur) *Aracellitanorum frangit insolentiam bacaudarum. Mox nonnullorum invidia perurgente ad urbem Romam sacra præceptione revocatur*. Ex Hispania, ut existimo, ubi hoc bellum adversus rebelles gerebat. Ita enim appellabantur rebelles, & *bagauda*, sive *bacauda* rebellio, de quo viri docti agunt [h]. Nam eundem Asturium ad Hispanias missum Tarraconensium cæcidisse multitudinem bacaudarum, paullò antè [i] Idatius dixerat. Hariolati sumus de hoc Merobaude intelligendum, si de aliquo hujus nominis intelligendus est, Sidonium. Convenit enim utrobique eadem carminis pangendi existimatio, atque item statuæ honos poëtæ decretus. Sidonius ait;

Plosores cui fulgidam Quirites,
Et charus popularitate princeps,
Trajano statuam foro locârunt.

Idatiusque; *Testimonio etiam provectus statuarum*.

67. Preterea Merobaudes alter, Valentiniano & Gratiano equalis, eorumque propinquus

t Pag. 14.

u Theodosii junioris anno XIX.

x Ad annum CDXXIII. num. 7.

y *Hist. Eccl.* lib. 8. §. 1.

z Lib. 30. pag. 455. edit. Hâburg. Lindebrogii.

a In *Valentiniano juniore*.

b Vide Baronium anno CCCLXXV. nu. 6. Gothifr. in *Philostorgii* lib. 9. cap. 17. & lib. 11. cap. 1.

c Lib. 30. in fine.

d Pag. 482. ejusd. edit.

e Apud Gruter. pag. 28. nu. 6. & pag. 370. num. 3.

f Cap. 28.

g Lib. 30. pag. 448. & lib. 31. pag. 485.

h Bocartus in *Geographia sacra* altera parte, lib. 1. cap. 42. pag. 743. Boxhornius *Origin. Gallicanar.* cap. 2. pag. 21. Sirmondus *ad Sidonium* lib. 6. ep. 4.

i Olympiad. CCCV. anno 1.

quis (ut ex Victore novimus) ejuſdem cum iis gentis, hoc eſt Pannonius, fuerit. *Cibalis* enim Pannoniæ inferioris urbe Gratianus Valentiniani ſenioris pater natus, ut ex eodem Sexto Aurelio conſtat. Barbaræ autem originis homo vix potuit ad eam Latini carminis excellentiam eniti. Sed tamen huic noſtræ conjecturæ illud obſtare dicas, quòd Sidonius celebrare voluiſſe videtur non ſuæ, ſed parentum ætatis virum, ut ex his colligimus:

Nec qui jam patribus fuere noſtris
Primo tempore maximi ſodales.

Quod an malè adaptatur ei, qui anno, uti diximus, CDXLII. in Hiſpaniis bello præerat, cùm eo ipſo tempore Sidonius floreret? Non malè quidem: nam potuit uterque Merobaudes cum Sidonio pariter vivere, verùm ætatę impares eſſe; & parentem Sidonii Apollinarem, qui præfectus Galliarum ſub Honorio fuit, Merobaudes charum & familiarem habere. Obiit enim Sidonius, ut creditur, anno CDLXXXII. viridi adhuc ætate: nam quo anno Conſul fuit Aſterius (ſcilicet CDXLIX. cum Protogene (adoleſcentem ſe, immo *nuper ex puero*, hoc eſt quindecennem, aut circiter, ad Nammatium ſcribens, fuiſſe ait [k]. Convixit igitur Merobaudi jam viro, reipublicæque majoribus honoribus opportuno, adhuc adoleſcens: quod ſatis eſt, ut non ineptè Sidonius de eo dixerit ſodalem ſui parentis primo tempore, hoc eſt in adoleſcentia, exſtitiſſe.

68. Hunc autem, ut finiamus, aut alterum, Bæticæ provinciæ civem, immo Bætis accolam, Sidonius celebrat; quem relictâ patriâ Ravennam ſe contuliſſe ait, ſtatuamque in foro Trajani habuiſſe. At Merobaudi ſcholaſtico carmen *De Chriſto* tribuitur. Sed non impoſſibile eſt ſcholaſticum, hoc eſt advocationis munus eum geſſiſſe, qui militaria munera poſtea geſſerit. Nam Idatius de Merobaude ſuo non tacuit, *eloquentiæ merito* eum clarum fuiſſe. Cæco autem Barcinonenſi quid faciemus? Tenebris nempe ſuis remittemus, & commendabimus, ſinemuſque cæcum cæcum ducere, ut ambo in foveam cadant.

69. Dracontius ſub Theodoſio juniore, qui ad uſque quinquageſimum hujus ſæculi annum vitam extendit, poëſis laude inter Chriſtianos floruit vates. Superſunt rei teſtes, breve hoc Iſidori teſtimonium [l]: *Dracontius compoſuit heroïcis verſibus hexaëmeron creationis mundi*, & *luculenter quod compoſuit ſcripſit.* quod Honorius, ut ſolet, breviavit. Item opus ipſum ab Iſidoro laudatum, quod manibus omnium teritur, *Hexaëmeron*, ſive *opus ſex dierum*, heroïco carmine. Huic ſubjungitur alter libellus elegiacis verſibus ad Theodoſium Auguſtum, in quo veniam petit, ſi quod in ſuperiori opere incautus erraviſſet, precaturque condonari ſibi, quòd in eo de triumphis illius nihil dixerit. At illos *De creatione ſex dierum* duos libellos, Eugenius Epiſcopus Toletanus junior, (tertium alii ab Eugenio primo hujus urbis Epiſcopo, ſancti Dionyſii ſodali, appellitant) *quos antiquitas protulerat vitiatos* (ait Ildephonſus, Toletanus & ipſe præſul [m],) *ea quæ inconvenientia reperit ſubtrahendo, immutando, vel meliorando, ita in pulchritudinis formam coëgit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quàm de manu proceſſiſſe videantur auctoris.* Cujus viri ſanctiſſimi judicio de utroque poëta non parum detrahit αὐτοψία ipſa, quæ docet affatim quantum valuerit unuſquiſque eorum facultate pangendi carminis, ætatiſque & convictûs barbaræ gentis, ſub qua natus Eugenius fuit, conſideratio. Subjungit Ildephonſus: *Et quia de die ſeptimo idem Dracontius omnimodo reticendo ſemiplenum opus viſus eſt reliquiſſe; iſte & ſex dierum recapitulationem ſingulis verſibus renotavit, & de die ſeptimo quæ illi viſa ſunt eleganter dicta ſubjunxit.*

70. Hoc ita curatum opus primum prodiit Pariſiis ex bibliotheca S. Victoris (uti Geſnerus ſcriptum reliquit [n]) deinde Baſileæ cum veterum poëtarum Chriſtianorum operibus à Georgio Fabricio, & in Bibliotheca veterum PP. à Margarino Bignæo, editionis ſecundæ [o] tomo 8. Tandem Jacobus Sirmondus Eugenii collectis verſibus Dracontium unà cum iis edidit Pariſiis anno MDCXIX. in 8°. Dracontii nempe utrumque librum, cùm ſecundum ſeu poſteriorem primus Michaël Ruïtzius Azagrius publicaverit, ut ipſe in *Notulis ad Corippum* ait [p]. Neſcio an Sirmondianam iſtam præceſſerit alia Joannis Weïtzii, adjectis ejus Notis, cujus ipſe meminit in præfatione ad *S. Hilarii Pictavienſis Geneſin*, Francofurti editam ann. MDCXXV. Thomas ſanè Reineſius hanc editionem alicubi laudans [q], Sirmondianâ priorem facit.

71. Unde, cùm tam liquidò de auctoris ætate conſtet, mirum videri debet adeò perſpicuam rem uni Voſſio latuiſſe, qui in fine, ſeu ultimo capite *De ætate poëtarum Latinorum*, in quod incertę ætatis eos conjecit, qui poſt Carolum Magnum vixere, hunc notiſſimum Theodoſiani temporis poëtam in hunc album contulit. *Mirè eruditum* vocat eum Gaſpar Barthius, *licèt intricatiorem*, lib. 23. cap. 19. *Fuit enim plurimum ingenii* (ait) *in Chriſtianis veteribus vatibus, & quidem ſępè adeò excellentis, ut dum illuſtrare volunt quædam, omnia confundant. Sanè Dracontius* (ſubjungit) *adeò acutè & nervosè de pleriſque incidentibus loquitur, ut vix ſe ipſum ſatis intellexiſſe videatur. Tantum abeſt, ut ab iis potuerit ſententia ejus percipi, qui noſtra ætate in ea re ſtuduerunt.* Deprehendit idem excellens criticus noſtri temporis, dum in *Adverſariorum* opere ad Dracontium noſtrum illuſtrandum ter recurrit [r], veſtigia non unius manus: quare id, quo utimur, archetypon, haud credit poëtæ, ſed ab Eugenio interpolatum.

72. Planè quum adſcribimus poëtis noſtris Dracontium, non ullum è veteribus ſequimur. Nam nec Iſidorus, nec Ildephonſus, nec Honorius, qui olim meminere, unde domo fuerit, monent. Neque item è recentioribus Geſnerus Bellarminuſque. Ad quos ignotus fortè ſuperioribus ſęculis pervenit: ideo neque ejus mentionem feciſſe videas Philippum Bergomenſem, Lilium Giraldum, Ra-

k Lib. 8. ep. 9.

l De script. cap. 24.

m De script. Eccleſ. cap. 14.

n In Biblioth.

o Pariſiis MDCXXIV.

p Pag. 74.

q In epiſt. 7. ad Chriſtianũ Daumium pag. 18.

r Lib. 7. cap. 20. lib. 9. cap. 7. lib. 23. cap. 19.

Raphaëlem Volaterranum, Paullum Langium. At noviores, nescimus planè unde moti, Miræus in Notis ad Isidorum, & Labbeus in Dissertationibus ad Bellarminum, Margarinus Bignæus in editione Bibliothecæ Patrum, apertè Hispanum vocant. Novimus tamen ad partes quis Bivarium traxerit: nempe ficulneus Maximus, quem, si esset alicujus fidei, non admittere rei auctorem piaculum esset. Apage ergo Maximi hæc ad annum CDXXX. *Dracontius presbyter longævus moritur Oscæ*. Et ad annum DCXII. *Dracontius alter poëta Hispanus mirus habetur*. Quę duo testimonia eidem, an duobus Dracontiis dicta sint, non audet Bivarius hariolari. Apage etiam credentis Maximo Pseudo-Hauberti nugas, qui ad eundem annum CDXXX. num. 24. *Sanctus vir Dracontius* (ait) *Oscæ Celtiberorum obiit, ubi erat presbyter*. Quod ipsum habeto de Juliano dictum, qui Adversario 498. hunc Dracontium poëtam eundem asserit cum Dracontio vicario Africę sub Valentiniano & Valente ann. CCCLXX. cujus mentio in Theodosiano codice.

73. Ascanius Tarraconensis metropolitanus Episcopus unà cum aliis hujus provinciæ ad Hilarum Papam unam & alteram epistolam direxere anno hujus sæculi LXV. Prior querelam continet de Sylvano Calagurris Episcopo, in ultima parte, ut ajunt, ejusdem provinciæ constituto, qui ante septem aut octo annos cuidam urbi Episcopum nullis petentibus populis dederat; item alienum presbyterum, Tarraconensi clero jam aggregatum, Episcopum similiter ordinaverat; nec admonitus de eo quod contra patrum regulas injustè perpetravisset, emendare voluerat. Altera epistola preces continet, quibus confirmari à se factum in Barcinonensi Ecclesia quærit Ascanius. Nundinarius Episcopus Barcinonensis Irenęum quendam à se ordinatum presbyterum cujusdam municipii Ecclesiæ addixerat. Hunc moriens non hæredem tantùm reliquerat, sed & supremis tabulis in locum suum, ut subrogaretur, optaverat. Quod cum omnis clerus, & plebs ejusdem civitatis, & optimi plurimi provinciales, ratum haberi desiderarent; Ascanius ait se assensum præstavisse, & Episcopum eum Barcinonensem ordinâsse.

74. Lectæ sunt hæ duæ epistolæ in Concilio Romano, die anniversario Hilari Papæ ordinationis, ut moris fuit, congregato, Flavio Basilisco & Herminerico Coss. anno CDLXV. Cujus quidem Synodi judicium sequutus Pontifex unicâ duabus respondit literis. Priori quidem improbans Sylvani Calagurritani præsumptionem ordinandi Episcopos citra conscientiam metropolitani: temporum autem necessitati, *honoratorumque & possessorum* (verba ejus audis) *Turiasonensium, Cascantensium, Calagurritanorum, Virgiliensium, Tritiensium, Legionensium, & Civitatensium* factum excusantium deprecationibus hoc nunc condonans, ut ordinati non removerentur; nihil autem deinceps contra Apostolica præcepta & Nicænos canones tentaretur. Alteri, ut Irenęus malè promotus ad Ecclesiam suam rediret, aliusque pro more de clero proprio Barcinonensibus eligeretur Episcopus. Singulariter etiam Ascanium aliâ reprehendit, non parum severâ, & auctoritatis plenâ epistolâ. Quæ omnia scripta in Hilari Papæ epistolis, rebusque ejus tempore gestis, legi possunt [s].

[s] Tomo 4. Côcil. edit. Labbeanæ Paris. col. 1032. 1034. 1062. & 1063.

CAPUT IV.

De Idatio, *sive* Hydatio *historico Lemicensi ex Gallæcia. Quænam urbs ista? Papirii Massoni error, atque item Georgii Cardosi multiplex in Idatii rebus. De hujus ætate, & peregrinatione in Palæstina, atque item in Hispania Episcopatu, & rebus gestis. Chronicon Eusebii continuavit. Quisnam auctor Collectionis historicæ ex Idatio. Quis autem Toromachus, ex quo & idem profecit, nisi Gregorius Turonensis? Variæ hujus Collectionis editiones, ante eam quæ primum facta est Idatiani germani Chronici à Ludovico S. Laurentii Cordubensi. Ejusdem Idatii* Fasti consulares. *De Cynegio præfecto Orientis Hispano apud eundem Idatium clarissimum testimonium. Diversus Idatius hic ab Idatio Claro Emeritensi Episcopo. De* Turibio *Asturicensi Episcopo & ejus epistola, è qua multa notantur observatione valdè digna, de Apostolorum quibusdam actis ab hæreticis confictis. Leonis Papæ ad hunc epistola, atque item alia de eodem Martini Toletani Episcopi. Idem Turibius Asturicensis Episcopus cum Leonis notario. Bivarii hallucinatio. Bracarensem, quam primam dicimus, pręcessit alia Synodus in eadem urbe. Turibius Palentinus ab Asturicensi diversus. A Pseudo-Juliano de Turibio hoc posteriore inconsequenter & falsò dicta. Joannes Tamajus reprehenditur. De duobus Turibiis item, Asturicensi & Palentino.* Ceponii *Episcopi carmen de fabula Phaëtontis ad Satanam accommodata.*

75. ARCADIUM & Honorium, eorumque successores, ad Leonem usque, Idatius ætate æquavit chronographus. Alius hic ab Idatio, atque item Ithacio, superioris sæculi, qui Priscillianum & ejus asseclas, non solùm piè, ut ad se reversi converterentur, sed & sævè, parumque Ecclesiasticis viris convenienter, ut publico etiam supplicio mactarentur, oppugnavere. Hydatium, si idem est, vocat Leo Pontifex [t], quasi ἀπὸ τοῦ ὕδατος, *ab aqua*, sit. Atque ita in exemplari suo antiquissimi Idatiani Chronici scriptum fuisse, Jacobus Sirmondus nos docet. Apud Sigebertum quoque sic scriptum alicubi est, & in Fredegarii Scholastici Chronico, non Idatium, quomodo & vocatur quidam alius Galliarum Episcopus, qui subscripsit synodicæ epistolæ hujus gentis Concilii ad Leonem Papam [u]. Cui quidem scripturæ calculum suum Barthius obtulit lib. 51. *Adversar.* cap. 4. Limicensis noster à patria *Limica* vulgò audit, Gallæciæ urbe, aut *Lemicensis* à *Lemica*, uti legitur in editionibus ejusdem Chronici auctor loqui [x]. *Idatius provincię Gallęcię, natus in*

[t] *Epist. ad Turibium*, de qua postea.

[u] Tomo 3. *Concil.* Labbeanæ edition. col. 1332.

[x] In *præfat.*

in Lemica civitate , &c. A *Limica* veterum proclivis fuit in *Lemicam* deflexio. Ptolemęus quidem in *Limicis* Gallęcię populis *Forum-Limicorum* collocavit [y] juxta Tydem,in Grujis, ſeu Graviis , ut Plinius vocat [z] . Et nonne à *Limia* fluvio huic oppido nomen ? Certè hujus meminit hoc loco idem Plinius [a] , quem & *Æminium* , ſeu *Limeam* , aut *oblivionis* dictum alibi adnotat [b]. *Limiam* item vocat *oblivionis* cognominatum Pomponius[c]. Plura de iſto flumine noſter conjectatus fuit Florianus Docampus, ut erat antiquæ omnis geographiæ apprimè gnarus, lib.3. *Chronici* ſui *Hiſpanici* vulgari lingua ſcripti, cap. 28.

76. Alius hic à *Lethe*, ſive *oblivionis* quoque *flumine*, in Bætica, quem hodie, affixo Arabico *fluvium* ſignificante nomine, *Guadalete* vocamus. Planè hæc ſimilium vocabulo ſive attributione amnium confuſio errare fecit doctiſſimum aliàs virum Papirium Maſſonum, in libello, ſeu *Hiſtoriola calamitatum Galliæ* [d], *Idatium Lemicę in Bętica Epiſcopum* laudantem.

77. Vetus hoc oppidum *Limica*, vel *Forum-Limicorum*; Idatii autem ævo jam *Lemica*, quin oppidum ſit *Ponte de lima* huic flumini, vel hodie ſic dicto , inter Minium Duriumque adjacens , ponteque , unde ei nomen, utramque ripam committens , non video quid adduci in medium poſſit. Id enim medio ferè itinere , Tydem inter & Bracaram veteris Gallæciæ urbes, ab oſtio Limiæ, ubi *Vianæ* conditum eſt oppidum , marique tribus leucis diſtat: adeò ut non alii meliùs conveniat modeſta illa Idatii profeſſio , *uti extremum plagę, ita extremum* ſe dicentis *& vitę*.

78. Quàm ergo à veri orbita deerravit Georgius Cardoſus Luſitaniæ hagiologus, vir diligens, ſed in examinandis ultra conditum Portugalliæ regnum Luſitaniæ antiquitatibus obeſæ ut plurimum naris! Fefellit utique eum Pſeudo-Juliani flagitioſiſſimi totius noſtratis hiſtoriæ temeratoris præjudicium , qui *Lamecenſem* noſtrum hunc Idatium Epiſcopum vocat [e] : quaſi ex eodem loco (hoc eſt *Lamego*, Epiſcopali nunc urbe) patriâ fuerit. Quod non facilè debuit credere [f] vir in geographia Luſitaniæ atque Gallęciæ veteris non prorſus hoſpes. Idatius enim Gallæciæ ſe eſſe provinciæ , atque in civitate *Lemica* natum, clariſſimè profeſſus, Lamecenſis urbis natales, quæ extra Gallæciæ fines , & ultra Durium amnem, Gallæcos à Luſitanis, juxta Plinium [g] cæteroſque omnes geographos , diſterminantem, urbs hodie viſitur , falsò ſibi tributos, æquè clarè ac indubitanter docet.

79. Hieroſolymam idem ductus (à patre forſan) ut ait ipſe , *infantulus* , vidit Sanctum Hieronymum ; quem poſt aliquot adhuc annos *beato* manſiſſe *in corpore*, hoc eſt ſuperſtitem fuiſſe, ait in præfatione Chronici. Itemque in ipſo Chronico [h] repetit non ſolùm Hieronymum, ſed & Joannem Hieroſolymitanum, Eulogium Cęſareenſem, Theophilumque Alexandrinum, Epiſcopos clariſſimos, & infantulum ſe & pupillum vidiſſe. Quod quidem indicat, non uno aut altero tantùm anno manſiſſe eum Hieroſolymis, Palęſtinâve , ſed eouſque dum infantilis & pupillaris, quæ ponè ſequitur, ętatis aliquam partem in iiſdem partibus tranſegerit. Idque ſimul viventibus laudatis patribus oportet factum : quorum cùm Hieronymus anno hujus, quod percurrimus , ſæculi xx. aut circiter [i] , Joannes Hieroſolymitanus poſt annum xv. ſicut & Eulogius Cæſareenſis (uterque enim Dioſpolitanæ Synodo hocce anno coactę interfuere [k]) Theophilus Alexandrinus xii. Epiphanius omnibus his maturiùs ad beatos tranſlatus, paucis annis poſt ſęculi ſecundum [l] tertiúmve (Idatius ejus , uti viventis, anno vi. hoc eſt Olympiadis CCXCVI ſecundo meminit) vitâ functi referantur, in priores ejuſdem ineuntis ſæculi annos, quibus convivebant alii aliis, referenda ſaltem eſt Idatiana in Palęſtinę regionibus peregrinatio. Unde agnoſcere debemus ante quadringenteſimum ſęculare eum fuiſſe ortum . Quod & nobis Epiſcopatus tempus magis adhuc poſtea confirmabit.

80. Tantum abeſt, ut Suëvus gente fuerit, quod ridiculè Hagiologii ſuę telę Cardoſus intexuit [m] ; cùm natus è Gallęcis patribus diu ante irruptionem Suëvorum in Hiſpanias fuerit , quę quidem irruptio, eo ipſo auctore, Coſs. Honorio VIII. ac Theodoſio III. erâ CDXLVI. hoc eſt anno CDIX. contigit. Nollem utique laborioſum, pium, & probum hominem adeò ſibi ipſi in Idatio exornando defuiſſe , ut non ſemel , aut bis, ſed quot vitę Idatianę inculcavit capita , toties ferè à veritate ipſa redarguendum ſe dederit. Neſcio enim quo inductus, idolorum, florente adhuc ętate , cultorem Idatium, orthodoxorum quorundam Epiſcoporum perſuaſione reduxiſſe gradum , ſeſeque ad Eccleſiæ gremium anno CDXIX. convertiſſe, fingit. Ubinam etenim ad hunc annum (qui eſt Olympiadis CCXC. tertius) aut aliquem alium, in Chronico verba illa: *Idatii ad Deum converſio peccatoris* , quæ ei à Cardoſo imputantur ? Certè in iis, quas ad manum habemus, editionibus , nil tale ſupereſt : nec , ſi ſupereſſet, converſionem magis ſignificare poſitum fuiſſet ex ethniciſmo ad Chriſtianiſmum, quàm ex ſęcularis & profanę, intra Chriſtianiſmi tamen limites , ad ſpiritualis & Eccleſiaſticę vivendi normę profeſſionem.

81. Sacris enim initiatus , parem ſe fecit gerendo Epiſcopali muneri . Sed ubinam ? Ab ipſo enim nil ultrà novimus, quàm *ſummi* fuiſſe *præſulem creatum officii*: uti in *præfatione* loquitur. Nec libellus ille *De* xii. *ſcriptoribus*, qui Iſidoro & Ildephonſo ſubjici ſolet , ultrà aliquid quàm provinciæ Gallæciæ Epiſcopum vocat. Aquis-Flaviis nonnullis videtur [n]. Inde ſcilicet quòd, ut jam docebimus, in hujus oppidi Eccleſia captus à Suëvis, ab iiſque liberatus, in eandem redierit [o] . Sed non tale eſt hoc fundamentum , cui ſtatim aſſurgere debeamus. Præſertim cùm Sigebertus *Lemicæ Hiſpaniarum urbis Epiſcopum* disertè eum fecerit [p] , idque alii è recentioribus frequentiores admittant . Intolerandum ſaltem , omnique veri ſpecie vacuum eſt, quod Cardoſus Pſeudo-Maximi & Pſeudo-Juliani auſpiciis

[y] Lib.2. cap.6.
[z] Lib.4. cap.20
[a] Lib.4. cap.20.
[b] Lib.4. cap.22
[c] Lib. 3. cap.1.
[d] Tomo 1. *Coætan. Galliæ ſcript.* Ducheſnii pag. 99.
[e] In *Chronico* num. 241.
[f] Ut facit *Hagiolog.* tomo 3. die vi. Maji pag. 101.
[g] Lib.4. cap.20. & 21.
[h] *Arcadii & Honorii* anno xiii. ſive *Olymp.* ccxcvi. num.4.
[i] Baronius tomo 5. ad an. cdxx. Labbeus tomo 1. *De ſcriptor. Eccl.* pag. 434.
[k] Baron. to.5. ad ann. cdxv. num. 19. Labbeus *De ſcript. Eccl.* tomo 1. pag.583.
[l] Baronius ad ann. cdii. num. 24. Labbeus *De ſcript. Eccleſ.* tomo 1. pag.287.
[m] Ubi ſuprà die vi. Maji. pag.101.
[n] Labbeo in *Differt. De ſcriptor. Eccl.* in *Idario*, tomo 1. pag.496. Et cũ appellatione *Aquæ-flavienſis Epiſcopi* editũ fuit in quadam editione Gallica apud Cardoſum vi. Maji pag. 101.
[o] Olympiad. cccx. anno ii. ſive Majoriani iv.
[p] *De viris illuſtr.* cap.28.

ſpiciis, datâ operâ contenderit, tum Lamecenſem (hoc eſt *Lamego* urbis) tum deinde Bracarenſem antiſtitem, egiſſe Idatium. Hæc enim ficulneæ mercis compendia ſunt. Pſeudo-Maximus [r] *Lamecenſem* vocat Epiſcopum, neſcio an advertenter. Juliano etiam commentitio, ſive ignoranter excidit, ſive perſuaſum fuit, *Lamecenſem* appellari debere Idatium, non *Lemicenſem*, Epiſcopum. Unde ait [s]: *Idatius ex Lamecenſi Epiſcopus Bracarenſis ſucceſſerat an. CDLVI. Valerio*. Et alibi [t]: *Florebat per hæc tempora Caſtinus Epiſcopus Bracarenſis, qui ſucceſſerat Idatio anno CDXCIV.* Conveniuntque his alia ejuſdem teſtimonia [u] de Bracarenſi Epiſcopatu, rebuſque in eo geſtis. Quæ quidem ſtatim redarguet geſtorum Idatii ſeries, ac mortis tempus.

r Ad annum CDXLVIII.17.
s In Chron. num.141.
t Num. 238.
u Chron. nu. 166.170.175.

82. Videor ſanè mihi tempus conſecrationis Idatii non temerè in ann. CDXXVII. aut proximum huic alium conjicere, ex ipſius in *præfatione Chronici* his verbis: *Ab anno I. Theodoſii Auguſti in annum tertium Valentiniani Auguſti* (is eſt CDXXVII.) *Placidiæ Reginæ filii, è ſupradicto à nobis conſcripta ſunt ſtudio, vel ex ſcriptorum ſtylo, vel ex relationibus indicantium. Exin immeritò adlectus ad Epiſcopatûs officium, non ignarus* &c. Jam Epiſcopus à Gallæcis ſuis miſſus ad Aëtium ducem Romanorum ſe contulit, ſolicitaturus, ut appareret, Romana adverſus Suëvos, qui pacem cum Gallæcis initam, arrepta occaſione, ut ipſe loquitur [x], conturbaverant, auxilia, aut ſaltem amicabilia officia. Id contigit anno CDXXXI. Rediitque anno ſequenti unà cum Cenſorio duce ad Suëvos legato: cujus & Epiſcoporum Gallæcorum interventu datis obſidibus Hermericus illius gentis Rex pacem Gallæcis reformavit [y]. Diſcere hinc Cardoſus poterat non è Suëvorum, ſed è vernacula Hiſpaniarum gente Gallæcum fuiſſe Idatium. Ille autem Cenſorius ipſe cum Fretimundo anno CDXXXVIII. [z] Iterum redeuntes ad Suëvorum Reges Gallæcorum parti, cui Rex adverſabatur, pacem reſtauravere.

x Olymp. CCCII.3.
y Olymp. CCCIII.2.
z Olymp. CCCIV.2. & 3.

83. Anno CDXLV. in Aſturicenſi urbe Gallæciæ deprehenſis quibuſdam Manichæi (Priſcillianæi ſemper intelligere poſſumus) dogmatis reliquiis, Idatius noſter ac Turibius (Aſturicenſis) Epiſcopi rei acta ad Antoninum Emeritenſem direxere. A quo forſan, ſive potiùs à Turibio ipſo, per diaconum hujus Pervincum certior factus Leo Pontifex, cùm acta illa de Manichæis per provincias ſpargere, tum quoque ad Hiſpaniarum Epiſcopos per eundem Turibii diaconem Pervincum ſcripta ſua contra Priſcillianiſtas deferri curavit. Exſtat quidem Leonis epiſtola ad Turibium data Coſſ. Alypio & Ardabure, anno ſcilicet CDXLVII. quâ eum veluti legatum Apoſtolicæ conſtituit ſedis, ad cogendum ex omnibus Hiſpaniæ provinciis Concilium, in quo examinari jubet ſecundum ea quæ ad Turibii ſcripta reſponderat, an eſſent aliqui Epiſcopi, quos nefandum hujus hæreſis contagium pollueret. *Si autem aliquid, quod abſit, obſtiterit, quominus poſſit celebrari generale Concilium; Gallæciæ ſaltem in unum conveniant ſacerdotes: quibus congregatis* (ait) *fratres noſtri Idatius & Ceponius imminebunt, cojunctâ cum eis inſtantiâ tuâ, quo citiùs, vel provinciali conventu remedium tantis vulneribus afferatur.*

84. Idatium autem & Ceponium quare præcipuos habuerit Pontifex, major in eis fidei zelus, doctrinæque vires in cauſſa fuerint. Cui confirmandæ rei non parum deſervit ejuſdem Turibii epiſtola ad eoſdem Idatium & Ceponium directa, quam primus edidit ex MS. codice monaſterii Æmilianenſis Benedictinorum regius hiſtoricus Ambroſius Morales lib.11. *Hiſtoriæ* ſuæ *Hiſpanæ* cap. 26. Scripta fuit ea, ut colligimus, cùm primùm Turibio in mentem incidit hujus pravæ ſectæ ſuſpicio, quâ conceptâ Idatium ſtatim & Ceponium, quibus ſcilicet ante alios deferebat, Epiſcopos de eo admonuit, ſcriptum à ſe opuſculum contra blaſphemias, quæ in libris quibuſdam ab hujus ſectæ hominibus confictis continerentur, inſurgens, examini eorum ſubjiciens. De quo poſtea nos in Turibii rebus opportuniore loco agemus. Quâ excitatus, aliundéve, Idatius examinandæ rei, & ad Antoninum Emeritenſem examinatæ deferendæ, uti jam ex eodem docuimus, animum appulit. De hujus Leoninę delegationis fructu, in Turibio tractabimus. Manentibus autem inter Suëvos adhuc & Gallæcos, atque item Romanos duces, quorum partibus Gotthi adhærebant, diſcordiæ ſeminibus, anno CDLXII. [a] Idatius noſter in Aqua-flavienſi Eccleſia (*Chaves* hodie dicunt in provincia Inter-amnenſi) à Frumario Suëvorum duce inſtinctu quorundam delatorum captus fuit, tribuſque menſibus detentus, donec contra votum & ordinationem, ut ait, eorundem delatorum, reſtitutus fuiſſet eidem oppido Aqua-flavienſi.

a Olymp. CCCX.2.

85. Noſtrum tandem Idatium deceſſiſſe ſub Leone Imperatore *ultima jam penè ſenectute*, ait ille anonymus qui XII. *ſcriptorum vitas* Iſidori & Ildephonſi catalogis ſubjunxiſſe videtur. Qui cùm Leo anno CDLXXIV. hoc eſt Olympiadis CCCXIII. ſecundo, diem ſuum obierit, noſtrique Idatii Chronicon Olympiadis CCCXII. initium, annum ſcilicet CDLXIX. non excedat; à vero non abludit hoc ipſo anno deceſſiſſe noſtrum, continuatumque à ſe perenni cura ſingulis annis opus è vivis exemptum abrupiſſe. His qui prætulerit Pſeudo-Juliani nugas, Idatii vitam quinque alios & viginti annos, uſque ad CDXCIV. prorogantis, planè dignus erit cui falſator ille magnus Apollo ſit.

86. Chronicon quidem Euſebii Idatius, quod S. Hieronymus è Græco tranſtulerat, locupletaverat, ſimulque continuaverat, in manus ſumens, *Chronicon* illud ei appendit, quod à primo anno Theodoſii, quem annum Hieronymus tantùm non tetigerat, exordio ſumpto, totis * * * * * * annis, uſque ad Leonis octavum proſequutus eſt. Ita enim auctor ille, cui elogium Idatii debemus, quem (an rectè?) Iſidorum Voſſius [b] Schotuſque [c] dixere. Quod quidem vero magis conforme eſt, quàm, ut Sigebertus ait [d], progreſſum eum uſque ad annum CDXC. Quem, Voſſii rectiſſimo judicio, exinde ſuſcepiſſe errorem vide-

b Lib.2. *De H.L.* cap.17.
c In edit. Idatii tomo 4. *Hiſp. illuſt.* pag. 208.
d In *Chron.* ad ann. CDXC. cui credidit Vaſæus in *Chron. Hiſp.* cap.4.

videtur, quòd in aliquem indicisset codicem, ubi Idatiano textui aliquot anni ab alio adjecti fuissent. Certè id, quod in manibus habemus, Chronicon, ultra Leonis VIII. (redempti orbis CDLXIV.) extendit se usque ad Leonis XII. aut XIV. Anthemiique tertium aut quartum, Olympiadis CCCXII. annum secundum. Nec ultrà protenditur is auctor, qui sub emendicato Idatii nomine datus nobis ab Andrea Schoto in *Hispaniæ illustratæ* fuit systemate, qui non tam breviator, quàm deformator Idatii appellari debuit. Qui quidem ipse ille est Gallus, cujus sub Caroli Magni imperio factam *collectionem historicam ex Idatio* secundo volumine *lectionum antiquarum* [e] Henricus Canisius edidit: quantumvis Canisianus hic auctor, utpote qui ex Idatio & aliis, ut ipse ait [f], opus suum confecerit, ad Justinianum usque pertigerit.

87. Id verò Chronicon ab initio usque ad Valentiniani III. Placidiæ filii tertium annum, qui fuit CCCXXVII. vel ex scriptorum stylo, vel ex relationibus indicantium se confecisse ait [g]; reliqua jam factum Episcopum, rebusque ipsis immistum, propriâ innuit experientiâ doctum literis commendâsse. Planè ex hoc Suevicæ in Hispaniarum regione Gallæcia dominæ gentis propriùs quàm universali Chronico, hi qui res nostras hujusce ætatis persequuti sunt, veluti Isidorus, aliique, adeò profecerunt, ut hujus verbis ferè utantur. Quare ut oculatum veracemque inter optimos illius ævi scriptores meritò esse numerandum Papirius Massonus jure ait [h], meminereque olim ejus hujusce operis, præter anonymum & Sigebertum laudatos, Fredegarius Scholasticus in *excerptis ex Gregorio Turonensi*, cujus mox meminimus, & in Chronico, uti & Rigordus, Philippi Galliarum Regis chronologus. Excerpta ex hoc Chronico à quodam Gallo Caroli Magni æquali primus dedit foras Henricus, ut dictū fuit, Canisius volumine secundo *Antiquarum lectionum*.

88. Auctor hic opus quoddam quatuor libris distinctum, *Collectionem* dictum *historicam chronographicam*, ex variis collegit, quorum tertius ex Idatio præsefert collectus specialiter, quartus ex Toromacho, sive, ut legendum est, *Toronaco*, idest Gregorio Turonico, seu Turonensi Episcopo, ut monuit alicubi Andreas Duchesnius [i], in cujus quarti principio etiam Idatii meminit Fredegarius Scholasticus hujus partis, seu quarti libri auctor, ut nuper diximus. Hęc est mera deformatio Idatiani germani Chronici, quod nondum eo tempore lucem viderat; cui adjunctam videas apud Canisium præfationis quandam umbram, ex ea quę suo tempore integra publicata fuit, ineptissimè compactam. At hæc omnia vitia compendii prçfationisque in editione sua Eusebiani Chronici Josephus Scaliger, nisi fallor (codex enim sub oculis non est) retinuit. Hanc enim & Canisii *Antiquas lectiones*, non sine utriusque editionis collatione, sequutus est Andreas Schotus in ea, quam dedit in *Hispaniæ* suę *illustratæ* quarto volumine, à Francisco ejus fratre publici juris facto.

89. Sed, quod mirere, post *Chronographicam* illam Galli *collectionem ex Idatio* usque ad Justiniani tempora, non quidem tribus quatuorve libris, ut apud Canisium, sed duobus dumtaxat comprehensam [k], quorum secundus ea omnia quę Canisianus tertius ex Idatio deformato continet, Schotus, quasi daturus novum aliquid, sub titulo *Idatii Lemicensis in Gallæcia Episcopi Chronici*, eandem ipsam Galli collectionem cum Canisiana prçfatiuncula parum advertenter nobis iterum ingessit [l], annotans se ex chirographo Frederici Lindembruchii Hamburgensis, qui Lutetię exscripsit ex veteri codice, descripsisse. Animadvertendum tamen est, in his duabus Canisii Schotique editionibus collectionis hujus ex Idatio, quandam fini rhapsodiam adjungi, quę abest ab Scaligeriana, merasque fabulas de Theoderici Gotthorum Regis, gente Macedonis, ortu, Idatioque patricio ejus alumno, Belisario, Justiniano, & aliis, continet.

90. Primùm ergo post tres istas malè breviati Chronici Idatiani publicationes, Canisianam, Scaligerianam, & Schotinam, prodiit tandem integrum & sanum Idatii Chronicon à Theodosii senioris initio usque ad Leonem productum, cum pulcherrima ejusdem auctoris prefatione, in Romana urbe, Ludovici S. Laurentii (vulgò *San-Llorente*) Cordubensis curâ anno MDCXV. ex codice, uti ait ille, Parisiensi desumptum; trienniòque ferè exacto iterum Jacobi Sirmondi eruditissimi viri operâ ex Sebastiani Cramoysi officina Parisina anno MDCXIX. in 8°. Cui adjunguntur ejusdem Idatii *Fasti consulares* (de quibus postea) & Marcellini Comitis alterum Chronicon, Sirmondique ad eos Notę. Qui quidem eundem codicem, unde Romanus profecit editor, non quidem Parisiensem, sed verè Metensem, scilicet Metis scriptum, eumque antiquum, archetypon se habuisse fatetur. Hujus MS. Labbeus meminit in *Bibliotheca librorum manuscriptorum* [m]. Alterum ad manus habuit ante annos septingentos exaratum Papirius Massonus [n]. Deinde conformavere duas alias ejusdem Chronici editiones, ad exemplar quidem Romanum, Prudentius Sandovalius Benedictinus, Pampilonensis Episcopus, qui eodem, aut sequenti, quo Romana prodiit, anno, Idatii hoc, unà cum Sebastiani, Sampiri, & Pelagii, Hispanorum Episcoporum, antiquis Chronicis, Pampilone; ad exemplar verò Sirmondianum Andreas Duchesnius tomo I. *Historię Francię coętaneorum scriptorum*, anno MDCXXXVI. Parisiis recoxerunt. Laudatur quoque alia Parisiensis ex eadem Cramoysiana officina, quæ nuper dictam dedit anno MDCXXXI.[o] Confer cum his, lector veri amans, inventum recentioris cujusdam Gallæci scriptoris [p], qui ut Theodosii Imperatoris natales ad Gallęcos suos traheret, ut apud Idatium legitur; non uno contentus Idatio teste, tres, non minùs, pro uno Idatios, Chronicorum fabricatores singulorum, somniavit; quo trium testimoniorum nodo difficiliùs rumpendo ingenia deliberantium, cui nam parti fides adhibenda esset,

e Pag. 601. & 640.

f Pag. 601.

g In præfat.

h In libello *De calamit. Galliæ* suprà laudato.

i Tomo I. *Histor. Franciæ* in *præfat. ad excerpta Fredegarii ex Gregor Turon.* pag. 722.

k Pag. 160.

l Pag. 108.

m Pag. 2.

n Uti refert ipse in *Hist. calamitat. Galliæ* pag. 98.

o Edidimus tandem nos in nostra *Collect. Max. Concil. Hisp.* tomo 2. pag. 168. Romæ anno proximè præterito MDCXCIV. CARDINAL. DE AGUIRRE.

p Fr. Philippus de la Gandara *Nobiliario, armas, y trofeos de Galicia* lib. 1. cap. 21.

esset, Idatio uni, an cæteris omnibus Italicam Bæticæ hujusce Imperatoris patriam dicentibus, adstringeret.

91. *Fastos* etiam *Consulares* scripsisse Idatius dicitur. Hos in codice quo usus fuit, integros, à primis nempe urbis Consulibus ad secundum Anthemii consulatum continuantes, habuit Sirmondus; nec tamen, editurus cum Idatii Chronico, integros dedit; sed excerptum ex iis à consulatu Antiochiani & Orfiti, quo Aurelianus dictus fuit Imperator, usque ad Mariniani & Asclepiodori, quibus Coss. decessit Honorius. At hujus defectum supplevit Philippus Labbeus in *Bibliotheca librorum manuscriptorum* [q], toto opere, quantum est, ex codice Collegii Jesuitarum Claro-montano publici usus facto. Fastos autem hosce Idatii esse auctoris, non ullo veteris codicis testimonio, sed solâ Sirmondi conjecturâ nititur; neque tamen eâ tenui aut contemnendâ. Pertingunt quippe fasti ad Anthemii imperium, in quo & Chronicon desinit. Præterea utitur in fastis epochâ eræ Cæsaris, quæ Hispaniensis propriè est. Quæ duo vellunt aures, ut his Idatium, nedum ut Hispanum aliquem adscribamus auctorem.

[q] Tomo 2.

92. Adjungimus nos Sirmondianis hisce conjecturis pro patria Hispania Cynegii v.c. orientis præfecti obitûs factam curiosissimè magnaque cum laude mentionem [r], quem Hispanum existimamus, dignumque ut inter Hispanos hîc laudetur iisdem civis Idatii verbis. *His Consulibus* (ait) *defunctus est Cynegius, præfectus orientis, in consulatu suo Constantinopoli. Hic universas provincias longi temporis tabe deceptas in statum pristinum revocavit, & usque ad Ægyptum penetravit, & simulacra gentium evertit. Unde cum magno fletu totius populi civitatis deductum est corpus ad Apostolos die* XIV. *Kal. Aprilis. Et post annum transtulit eum matrona ejus Acanthia ad Hispanias pedestre.* Quod quidem ad natales Hispanos Acanthiæ & Cynegii conjugum admittendos animum nostrum non leviter pungit.

[r] Coss. Theodosio Aug. 2. & ipso Cynegio an. CCCLXXXVIII sive eræ CDXXVI.

93. Ab Idatio hoc diversus fuit, quod initio capitis monebamus, Idatius alter, cognomento Clarus, Priscilliani & sequacium ejus hyperaspistes clarissimus, Episcopus Emeritæ urbis, de quo fusè egimus superioris libri cap. 5. ex S. Isidoro & aliis. Hos autem malè confundunt Trithemius [s], Alphonsus Garsias Matamorus [t], & si qui alii.

[s] De script.
[t] In Apologetico.

94. Non tanti est, ut advertamus, quod ne verbo quidem uno fieri debuit, Ithacium Ossonobensem Episcopum tertium ab his, ac diversum fuisse, cùm claram utriusque simul habeat mentionem Sulpicius Severus [u], ab iisque ambobus accusatum, pertinaciterque usque ad gladii sententiam exagitatum Priscillianum referat.

[u] Lib. 2. Hist. Eccles.

95. Ab his autem diversum quoque alium Idatium constituit Amb. Morales [x], & ex eo Cardosus [y], centum annis hoc nostro, qui Chronicon scripsit, inferiorem, brevisque Chronici Regum Suëvorum auctorem: quasi hoc opus aliud à Chronico sit Idatiano; nisi alteram illam brevem *Suëvorum historiam*, quæ S. Isidori germanus fœtus est, significare voluerint. Planè ea quæ ex Chronico hi laudant in hac desideratur. Pertinet forsan huc nota Garsiæ Loaysæ in Concilio apud Lucum [z], ubi ait se descriptionem quandam diœcesum Hispaniæ ex libro dare Ovetensis, seu forsan Toletanæ Ecclesiæ. *Cujus titulus est* Itacius, *in quo historia Regum Wandalorum & Alanorum in Gallæcia, & postea Suëvorum, & demum Gotthorum, scribitur*. In qua id legitur, quod ex Idatii hacce historia Morales se ait [a] habuisse, nempe [b] Lucum Augustum à Wandalis conditum.

[x] Lib. 11. cap. 57 & 59.
[y] Dicto tomo 3. Hagiol. die VI. Maji pag. 102.
[z] In Collect. Conc. Hisp. pag. 135.
[a] Lib. 11. cap. 59.
[b] In collectione pag. 137.

96. Ab Idatio proclivis est ad TURIBIUM transitus, qui non solùm ætate pares, sed munere & zelo in exstirpandis Gnosticorum & Priscillianistarum erroribus fuere. Hic primus de malo isto latenti admonuit Idatium & Ceponium Episcopos scriptâ epistolâ, quam publicavit Ambrosius de Morales lib. 11. cap. 26. cum hac inscriptione: *Incipit epistola de non recipiendis in auctoritatem fidei apocryphis scripturis, & de secta Priscillianistarum*. Indeque *Annalibus Ecclesiasticis* Baronius intulit [c]. Ea quidem eleganti stylo (contra id quod alicui ex nostratibus excidit [d]) scripta continet plura memoratu digna. Primum, Turibii peregrinationes, ex quibus ait opimos fidei doctrinæque se collegisse fructus: quam intra Hispaniæ provincias cur restrinxit Baronius? Secundum reperisse eum in patriam reversum *nihil penitùs imminutum fuisse ex illis traditionibus, quas olim catholica Ecclesia damnaverat, quasque jam dudum abolitas esse* credebat. *Immo etiam* (ait) *pro uniuscujusque studio & voluntate prava dogmata velut quibusdam hydrinis capitibus pullulare cognosco. Cùm alii veteri errori blasphemiarum suarum augmentum contulerint; alii verò integrum eum usque adhuc retentent; alii verò, quos ex parte aliqua ad respectum sui contemplatio veritatis adduxit, ex illius sensibus retinendo nonnulla, reliq is vinculentur*. Mali hujus nondum exstirpati caussam adjungit, quam tertio loco observamus. *Quod quidem per mala temporis nostri, Synodorum conventibus decretisque cessantibus, liberiùs crevit, & impiissimè, quod est cunctis deterius, ad unum altare diversis fidei sensibus convenitur*. Monet inde, vernaculorum suæ hujus Gallæciæ partis hæreticorum libris apocryphis, quos ad vicem sacrorum Euangeliorum legerent, multas blasphemias contineri, ne de aliis loquatur, quos occultos fortè servabant, *solis, ut ipsi ajunt, perfectis patentes*.

[c] Tomo 6. ad an. CDXLVII num. 3.
[d] Padillæ cent. 5. cap. 20 fol. 331.

97. In quarto hoc articulo observatione digno, *S. Thomæ* (Apostoli) *actorum* meminit, ubi dicitur sanctum Apostolum non baptizâsse in aqua, sed in oleo. *Quod quidem* (ait) *isti nostri non recipiunt, sed Manichæi sequuntur, quæ hæresis eisdem libris utitur, & eadem dogmata, & his deteriora sectatur*. Meminit item aliorum, scilicet *S. Andreæ actorum*, illorumque qui *S. Joannis* vocantur, *quos sacrilego Leucius ore conscripsit*, atque item alterius libri, *qui vocatur memoria Apostolorum*, ex quibus *Manichæi & Priscilliani, vel quæcumque illis est secta germana, omnem bære-*

hæresim suam confirmare nituntur. Specialiterque de dicto libro *Memoriæ Apostolorum*, ait, destruere *totam legem veteris Testamenti*, & *omnia quæ sancto Moysi de diversis creaturæ factorisque divinitus revelata sunt*. Quamvis enim *mirabilia illa atque virtutes* (quæ in his libris scripta sunt) *sanctorum Apostolorum, vel esse, vel potuisse esse non dubium sit; ita disputationes assertionesque illas sensuum malignorum ab hæreticis constat insertas*.

98. His è Scripturis subjungit, *diversa testimonia blasphemiis omnibus plena* (quod quinto loco observamus) *sub titulis suis adscripta digessi, quibus etiam, ut potui, pro sensus mei qualitate respondi. Quod ideo necesse habui paullò latiùs vestris auribus intimare, ut vel posthac nemo quasi inscius rerum dicat se simpliciter hujusmodi libros vel habere vel legere*. At Turibius opus suum ita descriptum Idatio & Ceponio dirigens, eos precatur, ut cum aliis fratribus communicent, & quæ sint veræ fidei principiis solidata sic amplectantur, ut contrariam ignorantiæ excusationem *spirituali gladio resecare*, & *ignota divini verbi virtute compescere* possint. Quæ omnia, digna quidem scitu, nec passim obvia, quia non aliunde magis liquidò haberi possunt, veluti descriptione aut paraphrasi comprehendimus. Videtur tamen nondum Turibius ad Episcopalem Asturicensis urbis dignitatem hoc tempore ascendisse: siquidem ad Episcopos scribens, non quidem fratres eos, nec se aliter quàm Turibium nuncupavit [e].

99. Hinc nata examinis cura de quibusdam Manichæis sive Priscillianistis, ab Idatio & Turibio, jam tunc Episcopo Asturicensi, facti; cujus quidem acta sese ad Antoninum Emeritensem remisisse utriusque nomine, Idatius in Chronico reliquit scriptum [f], & nos in Idatii mentione docuimus. Quemadmodum & Leonem Papam, qui tempore isto sacris præerat, literis Turibii monitum, eam ad hunc epistolam scripsisse, quæ inter Leonis XCIII. loco nunc legitur. Ex qua quidem noscimus Turibium diaconum suum ad Papam cum literis destinâsse, quibus adjunxit Commonitorium quoddam, & diversum ab hoc, uti videtur, libellum. In his scriptis *fideli, quantum potuit, diligentia* (ut Leonis verbis utar) *damnatas olim opiniones decem & septem capitulis comprehendit*. Hos laudat Turibii libros Montanus Episcopus Toletanus in epistola ad fratres & filios Palentini territorii scripta, cujus infrà redibit mentio.

100. Quibus quidem strictim pertractatis, eleganterque argumentorum pondere afflictis, docet apocryphos libros istos [g], in quibus Dictinii (corruptè *Dicticinii* legitur) tractatum quendam comprehendit, debere ab Episcopis omnino interdici, atque ignibus concremari [h]; adjungitque se fecisse ad publicam pervenire notitiam Manichæorum quorumdam, quorum cum Priscillianistis *unum prorsus nefas est, una obscœnitas, & similis turpitudo*, ut ipse loquitur, solicitissimis inquisitionibus, suique ipsorum oris confessionem deprehensam convictamque turpitudinem. Cui quidem conveniunt Idatii hæc [i]: *Per Episcopum Romæ tunc præsidentem gesta de Manichæis per provincias diriguntur*.

e Observat Bivar. *ad Maxim.* ann. CDXLVIII. num. 6. §. 30.

f Olymp. CCCVI. ann. I. Christi CDXLV.

g Ejusdem *Epist.* cap. 16.

h Cap. 15.

i Olymp. CCCVI. num. I.

101. Pergit inde Leo Turibio imponere, ut literis Apostolicis, quas se direxisse ad Episcopos Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque Gallæcos (excidit Bæticorum, quæ alibi est [x], mentio) de generalis Concilii celebrando congressu ait, susceptis, eas solicitè ad eorum manus pervenire faciat, ministrum in hac re Pontificium destinans. Nec aliter intelligendi sunt Concilii Bracarensis patres, cùm Leonem Papam *per Turibium notarium sedis suæ ad Synodum Gallicæ contra impiam Priscilliani sectam scripta sua* direxisse ajunt [l]: de cujus vocabuli & muneris ratione curiosè agit, alia quævis suggerens, magnus Annalista [m], aut notario quidem suo ante Episcopatum Asturicensi jam præsule usus etiam Leo fuit, præferens cum aliis, quòd sibi ob hunc titulum familiaritatis plusquam aliis obnoxius fuisset.

102. Quare minùs audiendi sunt, qui à Turibio Episcopo diversum alium Sedis Apostolicę notarium comminiscuntur [n], per quem literas ad Turibium Episcopum Leo transmiserit. Id enim per diaconum Turibii Pervincum fuisse adimpletum Idatius disertè refert, paullò pòst laudandus: unde falsitas deprehenditur Luitprandini *Adversarii* 17. Turibium hunc notarium laudantis, à Ceponio factum Tudensem archidiaconum, ejusdemque Ceponii in eadem Ecclesia Tudensi successorem. Quem tamen Bivarius [o] accipit de Episcopo Asturicensi, huic uni archidiaconatus Tudensis, deinde ejus urbis Episcopatûs, tandem Asturicensis, muneribus consignatis: intolerabili errore, & in viro ita diligenti, egregieque in Turibii rebus exponendis versato, vix dissimulando. Turibium enim, qui vivo Ceponio erat Asturicensis Episcopus, ut ex Leonis constat epistola, ejusdem Ceponii Tudensis præsulis facit in hac ultimò dicta Ecclesia successorem ex Tudensi archidiacono.

103. Sequitur in Leonis epistola: *Si autem aliquid, quod absit, obstiterit, quominus possit celebrari generale Concilium; Gallæciæ saltem in unum conveniant sacerdotes: quibus congregatis, fratres nostri Idatius & Ceponius imminebunt, conjunctâ cum eis instantiâ tuâ, quo citiùs vel provinciali conventu remedium tantis vulneribus afferatur*. Hæ datæ fuere literæ Alypio & Ardabure Consulibus, hoc est anno CDXLVII. Quo ann. scilicet tertio CCCVI. Olympiadis, Idatius id ipsum contigisse docuit. *Romanæ Ecclesiæ* XLIII. *præsidet Episcopus Leo. Hujus scripta per Turibii Episcopi diaconem Pervincum contra Priscillianistas ad Hispanienses Episcopos deferuntur. Inter quæ ad Episcopum Turibium de observatione catholicæ fidei, & de hæresum blasphemiis disputatio plena dirigitur: quæ tamen* (subnectit) *ab aliquibus Gallęciæ subdolo probatur arbitrio*. Quo Idatii testimonio, post Baronii tempora publici juris facto, egregiè confirmatur rem ita gestam.

104. Sed tamen Idatio nihil acceptum debemus de exsecutione jussorum Leonis in

x In *Concilio Bracar.* I. de quo infrà.

l Ita censet Padilla cent. 5. cap. 23. in fine.

m Tomo 6. ad an. CDXLVII. num. 12.

n Morales lib. 11. cap. 26. Loaïsa in *Notis ad epistol. Montani ad Turibium*, Cōcilior. editionis pag. 91. Tamajus in *Mart. Hisp.* t. 2. die XVI. Apr. pag. 663. Mariera lib. 5. *De los santos de España*, cap 9. Quos improbat Bivarius *ad Maximum* anno CDXLVI. num. 6. §. 16. pag. 154.

o Ad Maximum anno CDXLVIII. n. 6. §. 22. pag. 157. & §. 30. pag. 159.

in Hispania, Turibiique legationis effectis. Immo rem subdolè ab aliquibus innuit peractam in Gallæcia. Bracarensis tamen Concilii, quod *primum* audit, in ea urbe an. DLXI. sub Ariamiro Suevorum rege habiti, actis p docemur, non solùm Gallæciæ Synodum istam, sed & veluti nationalem alteram cæterarum quatuor, quas diximus, provinciarum coactas, ex qua ultima ad Balconium Bracarensem *Fidei regulam contra Priscillianam hæresin, cum aliquibus capitibus* directam fuisse tradunt: quo scilicet alteri Gallæciæ Synodo seorsum habito conformem Pontificiis capitibus fidem se profiteri reliqua contestaretur Hispania. Diserteque Bracarensis hæc Synodus, integris XVII. Leonis Papæ capitibus in compendium redactis, Priscillianam hæresin adhuc non omnino exstinctam de novo improbans, Dictinii illius tractatuum meminit, *quos ipse* (ait) *antequam converteretur scripsit*. Is nempe est Dictinius Episcopus, cujus in Toletano congressu retractationem, veræque fidei professionem inter alia continent confusa, & ex variis contexta, Toletani primi Concilii acta q; quæ & *Fidei* hanc, de quo dicimus, ad Balconium directam, ex Toletano alio longè diverso Concilio *Regulam*, primi illius actis immistam habent. De quo Dictinio alibi nos docuimus r, quum de Priscilliani sectatoribus & hyperaspistis egimus. Adeò quippe altas insania hæc fixerat, in ea præsertim Hispaniæ provincia, radices, ut non importunum huic malo remedium se apportare hujus tẽporis Episcopi existimarent.

105. Quinimmo hoc ipso sexto sæculo, quo habita est Bracarensis Synodus, in Palentino etiam Tarraconensis Hispaniæ territorio perditissima ista Priscilliani secta *tam actis quàm nomine* adhuc laudabatur, ut verbis ac testimonio utar Montani Toletani Episcopi, qui Toletanæ Synodo anno DXXVII. sub Amalarico celebratæ pro munere præfuit, ex epistola ejus ad ejusdem *Palentini territorii fratres* (ut præsefert) *& filios* inscripta, & cum actis laudatæ Synodi ad nos transmissa s. Libenter enim hujus hìc meminimus; quia scilicet Montanus eo præcipuo argumento damnatæ sæpius hæresis laudatores urget, quòd ignorare ii non possent *beatissimi ac religiosissimi viri Theoribii* (ita vulgò editur) *Episcopi ad sanctum Papam urbis Romæ Leonem libros editos, in quibus* (ait) *hanc sordidam hæresim explanavit, aperuit, & occultam tenebris suis, perfidiæque nube velatam, in propatulo misit*. Quæ quidem verba Montani tam clara sunt pro Turibii nostri navata in re opera, & conscriptis libris, ut mirer, quî possint oculis utentes t, hunc, de quo loquitur, Leonis æqualem quinti sæculi Turibium, cum illo confundere, ad quem inscripta est alia ejusdem Episcopi Montani epistola u quantumlibet de eadem secta loquentis, ac Turibii hujus alterius sui temporis, hoc est sæculo sexto florentis, meritum in profligandis Palentini territorii Priscillianistarum reliquiis commendantis x. De quo nos cùm ad hanc ejus ætatem devenerimus, iterum mentionem faciemus.

p In Collectione Loaisæ pag. 116.

q In editione Loaisæ pag. 47.

r Lib. 2. cap. 5.

s In editione Loaisæ post Concil. Tolet. 11. pag. 88.

t Loaïsa in notis ad hanc epistolam in hac sua editione pag. 91.

u In editione Loaisæ pag. 89.

x Rectè distinguit Morales lib. 11. cap. 26.

106. At cuncta hæc veræ historiæ irrefragabilibus documentis roborata meræ fabulæ erunt, si Pseudo-Julianum aliquo pretio habebimus. Hic namque non solùm distinguit y, quod & alii faciunt, Turibium Episcopum Asturicensem à Turibio Leonis Papæ notario; sed absurditatibus ferè totus constans, Leonis ad Turibium, ejusdemque Turibii ad Idatium & Ceponium epistolas, integramque Leonis legationem, non Asturicensi illi, sed notario attribuit z, quem monachum postea fuisse dicit, & patria Brigantinum in Gallæcia; cujus quidem posterioris, ex longa peregrinatione, in Hispanias reditum, datamque ab eo ad Idatium & Ceponium epistolam, non ante ann. CDLXXII. ponit. Cùm ex suprà notatis certissimum sit anno CDXLVII. aut circiter hæc omnia per Episcopum Asturicensem Turibium Leonis nomine expedita, & Concilia duo illa, sive unum (ut interim id quibusdam demus a) coacta Leonis auspiciis adversus Priscillianos fuisse: quæ quidem Concilia, & Leonis epistolam ad Turibium necessariò præcesserat alia Turibii ad Idatium & Ceponium, siquidem in hac nullam is facit, quod maximè debuit, nec Leonis ad se datæ epistolæ, nec celebratarum antea Synodorum mentionem.

107. Præterea qua fronte Pseudo-Julianus ait b Toletanæ isti Synodo auspiciis Leonis habitæ Idatium præfuisse Bracarensem Episcopum, cùm ex eadem Synodo directa illa *Fidei professio*, cujus suprà meminimus, ad Balconium Bracarensem Episcopum fuerit? Duo nempe, si hunc nugatorem sequimur, Bracarenses Episcopi: alter assidebat fratribus in Concilio, alter præsidebat domi filiis. Nihil hìc Tamajus noster martyrologus in Turibii mentione c, nisi sequitur cæcus cæcum: & quia tamdiu post Leonis obitum Turibii monachi sui reditum planus collocat, ausus fuit Tamajus dicere, quòd S. Leonis notarius in Hispaniam missus, peregrinationibus tempus terens, Leone jam è vivis sublato, in eam appulerit. Fidelis forsan, & prudens minister Leonis Pontificis Tamajo visus fuit, qui ante CDLXI. quo Leo decessit, annum, in Hispaniam missus, plusquam decennium peregrinando contriverit, demumque anno CDLXXII. aut circiter, Leonis tot ante annis vitâ functi de rebus urgentissimis ad Turibium, reliquosque omnes Hispaniarum Episcopos datas olim literas, strenuissimus, ac muneris sui diligentissimus notarius advexerit. Nos tamen libenter sinimus judicium Tamaji approbare eos, qui suo uti nequeunt.

108. Turibii demum commemorationem insertam habent dierum Ecclesiasticorum fastis plures olim Hispaniarum Ecclesiæ d. Unde jam sic in Romano legitur Martyrologio XVI. die Aprilis: *Palentiæ S. Turibii Episcopi Asturicensis, qui ope S. Leonis Papæ hæresin Priscilliani ex Hispania penitùs profligavit, clarusque miraculis in pace quievit*. Quod fortè ex additionibus Molani ad Usuardi Martyrologium magnus vir desumpsit. Nollent aliqui ex nostris e Palentiæ hanc memoriam à Baronio

y In Chron. n. 230. & 247.

z Num. 247

a Unius Concilii Nationalis meminere Garibajus lib. 8. cap 7. Mariana lib. 5 cap. 4.

b Dicto num 247.

c XVI. April tom. 2. *Martyr. Hisp.* pag. 663.

d Asturicensis, Palentinæ, Burgensis, Seguntinæ, Segobiensis, meminit Padilla cent. 5. cap. 23. fol. 367.

e Bivarius *ad Maximum* ann. CDXLVIII. n. 6. pag. 154. §. 15.

ronio adscriptam, quæ Asturicæ propria est. Turibius enim Palentinus, non Episcopus, sed monachus f, ab Ildephonso laudatus g, diversus omnino est ab Asturicensi nostro, distinguitque Ildephonsus ipse, qui & miraculum ab eo vectarum absque ullo detrimento vestis ardentium prunarum, *donec coram sedis suæ sacro altari totius Missæ celebritatem per semetipsum expleret*, quo exprobratum ei falsò impuritatis crimen fuit dilutum; non quidem alicui ex duobus Turibiis, sed Montano urbis Toletanæ attribuit præsuli. Iccircò vereor ne verbis Ildephonsi perperam intellectis, qui de Turibio & Montano in eodem capite ac simul loquitur, posterioris Toletani miraculum priori Asturicensi, duove similia eorum singulis, quod parum verisimile est, recentiores nonnulli h, citatis etiam actorum in legendariis, ut vocant, Ecclesiarum antiquis exstantium testimoniis temerè attribuant. Ildephonsi enim Archiepiscopi Toletani de Montano, ejus ante unum sæculum decessore, quod extat, præ aliis omnibus haberi debet.

f Ita Jepes in *Chron. Bened. ordin.* cent. I. an. DXXXVII. cap. 3.

g *De script. Eccles* cap. 3. *de Montano*.

h Tamajus die XVI. Maji pag. 667.

109. Item alteriúsne, monachi videlicet Palentini, an nostri sit Asturicensis Episcopi alterum illud miraculum excrescentis ad nutum & preces sancti Dei ecclesiastæ Carrionis fluminis, Palentinæque, quam alluit, urbis partem, simulque protervos Priscilliani sectatores fœda inundatione obruentis, examinare nostrum non est, qui Bibliothecam, non Martyrologium scribimus. Prestò sunt l, ex quibus dubiæ rei momenta peti, & in examen vocari poterunt. De venerabili autem Dominicæ crucis fragmento, seu potiùs brachio, ut refertur, integro, quod à Turibio Asturicensi ab Hierosolymis portatum magna veneratione usque nunc colitur in monasterio S. Turibii Libanensis, seu *de Lievana* in Asturiis dicto, latè quoque à nostris agitur x.

l Marieta lib. 5. cap. 9 Garibai lib. 8. cap. 7. Padilla cent. 5. cap. 23. Basilius Sanctorus in *Flore SS. Hispan.*

x Jepes in *Chron. Ord. Benedictini* cent. I. anno DXXXVII. cap. 3. Sandoval in *Fundationibus monaster. Ord. S. Bened.* Bivarius ad Maximi annum CDXLVIII. n. 6. §. 21. pag. 156.

110. Priusquam hinc abeam animadversione non indignum existimo minus rectè dici successisse Turibium in sede Asturicensi Dictinio Episcopo. Hic enim anno CD. quo habitum fuit Toletanum quoddam Concilium, perperam primum dictum, è vivis jam sublatus, atque ideo cum titulo *bonę memoriæ* appellatus fuerat: cùm è diverso Turibius noster ante annum CDXLVIII. vix potuerit Pontificales infulas ejusdem urbis adipisci. Absolvam de Turibio utroque hucusque dicta, si tantùm ostendero Pseudo-Maximi, qui se imprudenter fingit jam dictarum ambiguitatum conscium, putidissimæ simulationis notâ insigne testimonium quod sequitur; *S. Turibii Palentinæ sedis Episcopi ex monacho Benedictino, cujus anniversarius dies est I. Novembris, memoria celebris habetur in monte Libanensi, ubi corpora sanctissimi monachi, & Episcopi non monachi, jacent.* Sapiunt ne ista alium, quàm Toletanum hujus temporis calamum?

111. Nec major habenda fides ei, qui nuper pro certo posuit Turibium Asturicensem auctorem epistolæ ad Idatium & Ceponium, de quo agimus, Italum Taurinensem fuisse ex nobili de Becutis, etiam nunc exstante, familia. Hic est Andreas Rosotus à Monte-regali Cisterciensis monachus, in *Syllabo scriptorum Pedemontanorum* anno MDCLXVII. Monte-regali edito, testem rei producens unum Guilielmum Baldezanum in *Ecclesiastica historia*, quæ MS. exstat in Ducis Sabaudię bibliotheca. Sed non legerunt hi laudatam ad Idatium & Ceponium epistolam, ubi apertissimè patriam Hispaniam Turibius profitetur.

112. Ceponii jam laudati Episcopi carmen illud esse existimatur *De fabula Phaëtontis*, ad Satanam de cœlo detrusum relata, ut observavit nostri temporis Thomas Reinesius epistolâ 83. ad Christianum Daumium, eruditorum Germaniæ, ut audit, flos. Barthius monachum fuisse Ceponium credidit: cui adversatur hìc Reinesius, atque iterum epist. 86. & epist. 90. Ceponii carmen istud vulgaturus erat, si vixisset, laudatus Barthius lib. 109. *Adversariorum*, uti Daumius refert epist. 89. nescio quid adjiciens de commentario ejusdem ad Papinium, in quem forsan & id conjecit. Idem Daumius epist. 93. non totum Ceponii carmen à Barthio Adversariis ineditis commendatum fuisse ait, immo reliquum in alios tomos aut libros reservatum; qui tamen versu 136. & sequentibus ætatem suam indicare videtur his verbis:

——— *Vincit, ovat Ecclesia Christi,*
Quæ quadringentis toties luctata sub annis,
Incipit in quinto latè florescere sęclo.

CAPUT V.

Falsò adscribi nostræ genti Claudianum *poëtam hujus quinti sæculi, Alexandrinum, suffragantibus Pseudo-Dextro, & confictitio Hauberto Hispalensi. Eorundem temeritas in Hispaniæ* Sedulium *Scotum, & Pseudo-Luitprandi* Cerealem *Afrum, attribuendo. Castulensis Episcopus unde is dictus?* Leporius *item Afer aliunde fuit, non Hispanus.* Prosperi *Aquitani natales à nonnemine Hispanię malè adscripti, sicuti etiam* Fulgentii *Ruspensis Episcopi.* Severus *Lamecensis Episcopus commentum est pseudo-historicorum recentium. De Haubertinis scriptoribus Hispaniæ temerè adscriptis: scilicet* Bergudio Aulo, Stephano *diacono*, Gaudentio *diacono*, Lucio Marco *oratore*, Aurelio *philosopho*, Mauricio, Mariano *poëta*, Antonino *diacono*, Camariano Ælio, & Labarino *poëta*. Verus, *vitæ* Eutropii *auctor, non Hispalensis, sed Arausicanus in Gallia Episcopus fuit. Trithemii error.*

113. Laudavimus eos scriptores, qui ex hoc quinto sęculo verè nostri sunt. Nunc ad suos permittemus abire, immo usurpatæ civitatis damnabimus, quos aut inadvertenter aut adulatoriè in censum Hispanę gentis quidam conjecerunt recentiores.

114. Claudianus poëta celeberrimus, Theodosii filiorum æqualis, hoc est ineuntis hujus sæculi, in primis remittendus est Ægyptiæ suæ genti, & Alexandrinæ urbi, quam ejus

ejus patriam, cùm Apollinaris Sidonius [l], qui eum *Pelusiaco satum* dixit *Canopo*, tum Suïdas, cæterique ab iis noviores [m] laudant. Florentini quidem cives [n] arrogant urbi suæ parentem ejus, sive originem, nullo autem vetustatis documento. Aliis [o] Ægyptium eum natalibus, Florentiæ habitâsse excidit. Genere tandem Hispanus audit apud Blondum [p], cui statim credidit noster Tarafa, dum Theodosii res persequitur in tractatu suo *De Hispaniæ Regibus* [q]; eaque res jam aliquibus videtur maximè certa, ex quo Pseudo-Chronico Dextri Toletani fuit insertum: *Claudianus poëta ex Hispania oriundus Romæ floret*. Poëtæ originem civi ejus & æquali Dextro crederemus utique: novitio & abortivo Toletanæ urbis partui cras credemus. Sed neque hic substitit Thrasonica mentiendi audacia. Nam, quod ante aliquot annos erumpere fecit è lethæa abysso Gregorius Argaïzius Lucroniensis Benedictinus, Hauberti Hispalensis Chronicon, patriam quoque Claudiani apud nos constituit [r]. *Claudianus poëta Juliobrigæ natus Romæ floret*. Quod interpretatur Argaïzius Lucroniensis: *Juliobrigæ*, idest, *Lucronii*. ut hinc verti in dubium possit, inventorísne Antonii Lupiani, an scholiastis Argaïzii Haubertus ita primùm conceptus fuerit. At egregiam se navâsse operam in re comprobanda, tam Bivarius quàm idem Argaïzius putant, quòd Hispaniæ laudes apud Claudianum sæpius recurrentes collegerint. Cùm verè Hispanis Imperatoribus Arcadio & Honorio, Augustæque familiæ id urbanè & obnoxiè, ne dixerim adulatoriè, datum fateri satius sit. Adeò ut ex his qui ethnicum, & idolorum cultorem, cum Augustino [s] & Orosio [t] Claudianum jure credunt, non nemo existimet [u], carminis illius in Christi laudem, quod incipit: *Christe potens rerum* &c. auctorem quoque eum fuisse in Christiani Imperatoris gratiam compositi; quemadmodum de Triboniano dicitur, tam recta & plura de religione Christianorum in *Pandectis* Justiniani Imperatoris Christiani, quantumvis paganum, inseruisse.

115. Sedulius quoque sacrorum carminum, *Paschalis* inquam *operis*, poëta, si aures Toletani Dextri præstamus fabulis, Oretanus Episcopus in Hispania fuerit. Is enim hæc habet [x]: *Fatadio Pontifici Toletano succedit Isicius monachus Palæstinus, qui Sedulium amicum suum, & Oretanum Episcopum, prædicationis gratiâ Toleti detinet, qui dono Dei in poësi oratoriaque præclarus multos libros componit*. Eadē ferè in Chronico suo ad an. CDXXVIII. Pseudo-Haubertus effutivit. Proclivis sum ut credam, Episcopali munere in Hispania tributo, Hispanos quoque natales subindicare voluisse auctorem. Sed tam falsum est ortum apud nos Sedulium, quàm Episcopum alicubi fuisse. Scoticam ejus in Hibernia originem quidam agnoscunt scriptores: alii [y] non liquere sibi ajunt. Nec si Hispanus fuisset, Isidorus dissimulâsset [z] catalogum paucorum scriptorum scribens. Cujus etiam testimonio nusquam sacris eum præfuisse contendimus. Presbyterum enim dumtaxat vocat, æquè ut Ge-

l *Carm. ad Felicem*.

m Parrasius vità ejus, Bergom. lib. 9. *Chronic*. Sabellicus *ennead*. 7. lib. 9. Vadianus *De Poëtica* Vives ad S. Aug. *De civ. Dei* lib. 5. cap. 26. Pet. Mexia in *vita Theodosii*, Salmasius *pref. in exercit. Plin.* & alii à Barthio laudati in sua edition. StanKius *De Rer. Rom. script*.

n Politianus, Petrarcha, Londinus, Collutius apud Barthiū in *Claudiani vita* Quos taxat Jo. Ludov. Brassicanus *notis* ad *Politiani Nutriciā*.

o Bergom. lib. 9. Hartm. Schedel. in *Chron*.

p Lib. 7. *Romæ triumphantis*.

q *Hisp. Illust*. tom. 1.

r Anno CCCXCI. num. 1.

s *De civ. Dei* lib. 5. cap. 26.

t Lib. 5. *Hist*. cap. 35. Attamen Thomas Mazza Dominicanus, vitæ hujus poëtæ adnexuit *Apologiam pro ejus Christiana religione*.

u Jo. Ludov. Vives in D. Aug. lib. 5. *De civ. Dei* cap. 26.

x Anno CDXXVIII. n. 1.

y Labbeum vide in Dissert. *De script. Eccles.* verbo *Sedulius*.

z Cap. 9.

lasius Papa *venerabilem virum* tantùm, non Episcopum. Asterius item Consul, qui demortui poëtæ carmina inter chartulas, ut ait, dispersa, collegit ac vulgavit (ut ex epigrammate codicis cujusdam Rhemensis Sedulianis carminibus subjecto, perque Jacobum Sirmondum publici juris facto, liquet) Sedulium præsulem *Justi Sedulii* tantùm titulo vix appellâsset, Pontificalibus ornatum infulis virum laudaturus [a].

116. Cerealem, quem anonymus laudat [b] Isidoriano & Ildephonsino scriptorum Ecclesiasticorum catalogis subjunctus, æquè falsò Pseudo-Luitprandus *Castulonensem*, hoc est in Hispania Episcopum, vocat [c]. Hujus meminit præter memoratum anonymum Gennadius, quibus fidem adhibere, quàm supposititio illi, præstat. Gennadius, *Cerealis* (ait [d]) *Episcopus natione Afer, interrogatus à Maximiano Arianorum* (aliàs *Africanorum*) *Episcopo, si paucis posset, vel divinæ Scripturæ testimoniis, absque disputationis dumtaxat assertione, fidem catholicam assignare. Quam ille in nomine Domini, suffragante sibi veritate, non paucis testimoniis, sicut Maximianus irridens petierat, sed copiosis, tam veteris quàm novi Testamenti indiciis approbavit, & libello edidit*. Anonymus autem explicitè magis, *Cerealis* (inquit) *Castulensis Ecclesiæ Episcopus. Hic dum apud Carthaginensem Africæ provinciæ urbem venisset, de fide S. Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum* (loco *Arianorum*, seu *Africanorum* Gennadii) *Episcopo concertatus est, respondens propositionibus ejus, non eloquiorum argumentis, sed testimoniis sanctarum Scripturarum. Exstat hoc ipsum idem opusculum* XIX. *responsionum capitibus præsignatum*. Quod quidem Cerealis opus adhuc superest in *Bibliothecis sanctorum & veterum PP.* legendum.

117. At quem Afrum natione fuisse è Gennadio novimus, æquali, tamque idoneo scriptore, cur tribuemus ei Hispanam Ecclesiam, eaque relictâ, in Africam, & Carthaginem navigationem, eique uni extero tot inter Africanos antistites adversantem super fide sanctæ Trinitatis, ejusque propugnandæ forma, & ad certamen provocantem Arianum Episcopum? Non quidem id statim persuasisset germanus Luitprandus; immo scripturam tentaremus, & criterio panderemus ingenii vela, ne parum verosimile auctor dixisset. Aut enim Gennadius, qui nationem Cerealis Africanam, & Episcopatum expressit, munus istud ab eo peregrè gestum non tacuisset; aut anonymus, qui non gentis, sed Episcopatûs meminit, gestorum à Cereali in Africa mentionem facturus, si aliunde huc advenisset, id minimè dissimulâsset. Deest quidem in Africanæ Ecclesiæ monumentis, præsertimque in *collatione Carthaginensi* catholicos inter & Donatistas, quæ verè albus est Africanarum Ecclesiarum, *Castulensis* nomen. Abest tamen, nec parum, hoc à *Castulonensis* nomine, quod Cereali imputatur. Quare si admovendus est correctorius stylus, quærendaque domestica hominis Africani Ecclesia; *Castellana* non una prope est, quarum alicujus Severinus Episcopus eidem collationi

a Labbeum vide ubi suprà, ubi de Sedulio satis multa.

b Cap. 10.

c In *Chron.* ad annum CMLX. seu erā CMXCVIII.

d *De script. Eccles.* cap. 96.

ſubſcriptus legitur [e]. In *notitia* autem *Epiſcoporum Africę* à Sirmondo cum *opuſculis* quinque *dogmaticis* veterum ſcriptorum Pariſiis MDCXXX. edita, inter Epiſcopos Numidiæ Honoratus, itemque Petrus inter Mauritaniæ Cæſareenſis, necnon & Felix inter Mauritaniæ Sitiſenſis, omnes cum *Caſtellani* titulo recenſentur, præter alios Eccleſiarum Caſtro-Seberianenſis, Caſtelli-Mediani, Caſtelli-Tatroportenſis, & Caſtello-Ripenſis, ejuſdem Mauritaniæ Cæſareenſis. Cùm enim à Caſtello dicta ſit neceſſariò Caſtellana Eccleſia; non minùs grammaticè *Caſtellenſis* quàm *Caſtellanus* appellari potuit ejus Epiſcopus.

118. Ejuſdem audaciæ, & propoſiti gemellorum iſtorum omnium pſeudo-hiſtoricorum communis fuit, Leporium, quem è Pelagianiſmo reduxit S. Auguſtinus, Uticenſem in Bætica Epiſcopum à Pſeudo-Dextro fingi [f]. Quem verè Afrum domo, ut ex S. Auguſtino ipſe fatetur Bivarius [g], neque ſcriptorem, ſinamus alibi extra Bibliothecam Hiſpanorum ſcriptorum de Epiſcopatus ſui Uticenſis loco cauſſam agere.

119. Miror tamen quòd iſtorum aliquis Prosperi Aquitani nomen in hoc noſtrorum ſcriptorum cenſu nondum ſit profeſſus. Cùm aliquando auditum ſit natalibus eum fuiſſe Hiſpanum. Lilii Gregorii Giraldi dialogo v. *De poëtis* hæc ſunt verba: *Quo eodem Leonis tempore in Italia Proſper claruit, qui ex Hiſpania originem duxit, vel (ut rectiùs alii tradunt)* *ex Aquitania*, &c. Verùm cùm ille à Gennadio audiat [h] *homo Aquitanię regionis*, & ab Iſidoro lib. 6. originum, ubi de Cyclo Paſchali, *natione Aquitanus*, nec ullus, quem viderim, alius, funem contentionis cum Gallis ſeu Aquitanis trahere velit, nec nos trahemus.

120. Impudentius verò mendacium fingi non potuit, eo quod in Fulgentio Ruſpenſi Epiſcopo dictum fuit à Juliano archidiacono Toletano hypobolimæo. *S. Fulgentius Epiſcopus Ruſpenſis in Africa* (in Chronico ait num. 159.) *natus civitate Toletana, patribus, avis, & proavis Tolenanis, qui cum Regibus Wandalorum trajecerat, in Africa obiit minor octogenario, lumen Eccleſię*. Non ſic audacter ejus collactaneus Maximus, qui originem, non verò patriam in Hiſpania Fulgentio aſſignavit, ſcribens in Chronico ad annum CDLXXXIX. *Fulgentius oriundus Toleto natus Lepte, patribus tamen Hiſpanis ex ordine ſenatorio ad Africam tranſmigratis, monachus, & pòſt Epiſcopus factus Ruſpenſis, multa pro fide patitur*. Bivarius autem in Commentario, ut Juliano hunc conciliet, apud iſtum legit: *natus in civitate Leptana*, loco *Toletanæ*. quod editum fuiſſe ſupponit: quod verum non eſt: nec improbat parentes Fulgentii ſeu avos unà cum Wandalis olim veniſſe in Africam è Toleto, ubi Duum-viri, ſeu è Duumviris (ſic enim interpretatur eos è ſenatorio fuiſſe ordine) Carthagineque Africana domum fixiſſe, ubi & eâdem ſanguinis prerogativâ gaviſi, Leptim inde Byzacenę provincię tranſmigrantes, Fulgentium ibi filium genuere. Fucus

[e] Cap. 180. primæ cognit. in edit. ultima Labbeana tomo 2. Concil. col. 1399.

[f] Ad annum CDVI. 1.

[g] In comment. hujus loci.

[h] *De ſcript.* cap. 84.

hic Bivarii quo obducere voluit fædiſſimum, ſi quod unquam, mendacium.

121. Cui quidem, ut excuſemus aliquo modo errorem recentioris horum Chronicorum architecti, anſam porrexit ille, qui ſępiùs aliàs decepit eum, in foveam erroris ſecum præcipitans, Equilinus Epiſcopus *catalogi ſanctorum auctor*, apertè docens, *in civitate Toleto Hiſpanię* Fulgentium natum. Quocum ceſpitavit etiam Cabilonenſis, & [i] Maurolycus Abbas [k], & hos duces ſequuti, qui è noſtris abſque examine omnia credunt [l]. His ſi prę antiquis ſcriptoribus fides habita fuit à ſuppoſititiis Juliano & Maximo, ineptæ hi quidem ſtoliditatis convitio traduci; ſi autem ab iis non inadvertentibus renunciatum veritati dolo fuit, & noviorum error ſponte admiſſus & cómendatus, ut etiam non bona fide partibus adhærerent; perverſæ ac præpoſteræ charitatis in patriam titulo notari merentur. Præſtâſſet utiq; ab Iſidoro [m] non diſcedere, qui Afrum palam Fulgentium vocavit, uti & Honorius Auguſtodunenſis [n]. Immo Ferrando, aut ſi quis eſt alius, vitæ auctori, pluſquam centum Equilinis & Maurolycis cunctæque catervæ noviorum credere. Quo ſanè viſo, & ad rem adducto, Bivarius nil retardari debuit famæ ſuæ proſpiciens, quin conteſtatum ab æquali & diſcipulo Fulgentii genus ejus & patriam ex animi ſententia contra falſæ originis aſſertores propugnaret, & inventis frugibus velle adhuc glandibus paſci deſineret. Verbis Ferrandi non potuit quicquam luculentius & expreſſius concipi. *Beatus igitur & verè Fulgentius, nobili ſecundum carnem genere procreatus, parentes habuit ex numero Carthaginenſium ſenatorum. Avus denique ejus nomine Gordianus, dum Rex* [o] *Geiſericus memoratam Carthaginem victor invadens* (acta ſunt hæc anno CDXXXIX. [p]) *ſenatores plurimos, immo cunctos, amiſſis omnibus bonis ad Italiam navigare compelleret, inter cæteros etiam ipſe impoſitam peregrinationem libenti voluntate ſuſcepit, volens ſaltem facultatibus perditis, non perdere libertatem. Poſt cujus obitum, duo ex filiis ejus ſpe recuperandę hæreditatis Africanam provinciam repetentes, munere jam intra Carthaginem minimè potuerunt, domo propria donata ſacerdotibus Arianis. Sed poſſeſſionibus ſuis ex parte per auctoritatem regiam repetitis, ad Byzacium perrexerunt; ibique in Tellepte civitate unus eorum nomine Claudius, ex conjuge nomine Mariana* (aliàs *Marriana*) *Chriſtiana ſcilicet & honeſta fœmina, iſtum, cui tanta gloria debebatur* (Fulgentium) *feliciter genuit*. Itaque *Tellepte* (non *Toleti*, nec item *Lepti*, quod habet Maximus, & Bivarius credidit) Byzacenæ provinciæ metropoli, ignota quidem & indicta geographis antiquis, ſed è conciliaribus Eccleſiæ Africanæ monumentis notiſſima, natus Fulgentius fuit; avus Gordianus ex ſenatoribus Carthaginenſis urbis à Wandalis patriâ pulſus in Italiam tranſiit; inde pater Claudius in Africam rediit, & cùm Carthagine manere non poſſet, in Telleptenſem ſe recepit urbem. Anne ulla rima in his, per quam ad Fulgentii res à diſcipulo commemoratas penetrare Toletum poſſit? Cæci ipſi viderint.

122 Sed

[i] Topographiâ, verbo *Raſpa* & *Carthagonova*.

[k] *In martyr.* 1. *Januarii*.

[l] Marieta de SS. Hiſpan. lib. 5. cap. 93. Piſa Hiſt. de Toledo lib. 5. cap. 36.

[m] *De ſcriptor.* cap. 14.

[n] *De ſcript.* cap. 16. lib. 3.

[o] Aliàs Genſericus.

[p] Chiſletium vide in Notis.

122. Sed non contentus transformator multiplex noster scriptores vertere solùm facere, ac transportare de loco in locum; SEVERO Malacitano Episcopo, à S.Isidoro inter scriptores laudato p, cognominem alterum comminiscitur Lamecensem Episcopum, eundemque scriptorem, cui prioris illius librum *De virginitate ad sororem* tribuit, verbis sui Dextri q. *Severus Episcopus Malacitanus* (Bivarius vellet Lamecitanus) *scripsit librum ad sororem de virginitate*. atque item sui Maximi: *Severus Episcopus Lamecensis floret scriptis: interfuit primo Concilio Toletano*. Quibus comitem se dedit novioris alterius fœturę Haubertus in Pseudo-Chronico suo ad ann.CDXXXII. quem florere ait XLIV. annis postquam scripsisset Episcopus ad sororem laudatum opus. Severus quidem unus fuit, isque Malacitanus, auctor libri *De virginitate ad sororem*, nullus autem & nusquam homo alter Lamecensis, cui obtruditur idem opus. Quod perfunctoriè hîc dictum, ad Severi Malacitani tempora devenientes, sedulâ magis operâ persuadere curabimus.

p Cap. 30.

q Ad ann. CCCLXXXVIII. 5.

123. Desunt hîc pro Colophone merces aliæ ex Hauberti ejusdem Hispalensis penu: ex quo ad hoc sæculum hæc pertinent:

BERGUDIUS AULUS *civis Calagurritanus, vir eloquens, obiit Romę*. Ad ann. CDXVIII.

Cęsarię in Vardulis obiit STEPHANUS *diaconus rhetoricus*. Ad annum CDXXIX. 6.

GAUDENTIUS *Tirasonensis diaconus cancionator* (sic lego pro *concionator*) floret. Ad ann. CDXXXI. 8.

Hispali nascitur LUCIUS MARCUS *orator*. Ad annum CDXXXI. 13.

AURELIUS *philosophus Juliobrigæ nascitur*. Ad ann.CDXXXV.15.

Successit (Joanni Episcopo Flavio-brigensi) MAURICIUS *Cancionarius*. Ad an.CDXLVII.2.

MARIANUS *poëta patriâ Calagurritanus discessit è vita*. Ad ann.CDL.

Obiit Dertusæ ANTONINUS *diaconus cancionarius*. Ad ann.CDLVIII. 2.

CAMARIANUS ÆLIUS *Cancionarius obiit Cutandę*. Ad ann. CDLIX. 3.

LABARINUS *poëta moritur Mavię*. Ad ann. CDLXII. 2.

Sed has merces habe tibi, lector, si quis præstigiatoribus aures commodas.

124. Huic quoque sæculo imputandus esset VERUS, auctor vitæ S.Eutropii, quamvis duplici errore Joannes Trithemius, & hominem, &, qua vixit, ætatem ignoraverit. Hunc Hispalensem fuisse antistitem existimavere laudatus Trithemius r, qui addit sub Pipini Regis Francorum tempus eum vixisse, Joannes Eisengreinius s, Lucius Marinæus Siculus t, Frisiusque u: falsi quidem ex eo quòd Eutropium istum, cujus gesta Verus descripsit, eundem cum eo crediderint, qui Servitanus Abbas, & ex Abbate Valentinus in Hispania Episcopus fuit, de quo nos alibi. Sed, si verum amamus, Verus iste ac Eutropius unus post alium x Arausicani in provincia Gallica Episcopi fuere. Sigebertus, qui inter scriptorũ collectores primus Veri meminit. *Verus Episcopus* (ait y) *vitam Eutropii Episcopi Arausicæ*

r De script.

s In catalogo test. veritat.

t In descrip. Hisp. lib. 6.

u In Bibliothec. philosophica.

x Gall. Chr. tomo 2. pag. 198.

y De script. Eccles. cap. 73.

Galliarum urbis, illustrem virtutibus ac miraculis, descripsit luculento sermone. Nihil potuit expressius de Eutropio, cujus ad diem XXVII. Maji Beda, Usuardus, Ado, mentionem fecere: quorum posteriores duo, ut jam nullus ambigere hac de re valeat, hunc fuisse Eutropium annotârunt, cujus vitam Verus descripsit.

125. Configemus & hîc Lusitanorum forsan persuasionem eorum, qui hagiologo suo Georgio Cardoso nihil non credunt, viro quidem probo ac diligenti, sed quem Dextro & hujus farinæ inventis haud fidem præstare piaculum fuit. RUFINUM hic, Aquileiensis Ecclesiæ in Italia presbyterum, quem studia sacrarum literarum & versiones in Latinum plurium Græcorum patrum operum antea satis commendaverant, Origenis autem defensi errores, & cum Maximo doctore Hieronymo super his contentio plurimum postea depressere, qui quæ ante annum hujus quinti sęculi vicesimum, quo idem S.Hieronymus obiit, decessisse creditur: hunc, inquam, Rufinum patriâ fuisse Lusitanum affirmat z. Scilicet ex *Concordia* oppido, unde & Paullus inde dictus *Concordiensis* fuit, senex ille centenario major, ad quem S.Hieronymus *vitam Paulli eremitæ* à se conscriptam cum literis suis direxit. Cùm verè tam Paullus quàm Rufinus Itali ex Concordia Carnorum colonia oriundi fuerint.

z Hagiolog. tomo 3. die XX Junii.

126. Quisnam autem ansam erroris hagiologo Lusitano porrexerit, si nescis, ille est, qui fucis ac dolis suis historiæ nostræ sinceritatem corrupit Dexter. Nempe hic alicubi effutiverat a, Paullo Concordiensi Lusitano S.Hieronymum scripsisse. Quo semel admisso (hunc scilicet Paullum Lusitanum fuisse) pronum ac proclive fuit ad Rufinum porrigere manus Lusitanum hagiologum, cùm ex S. Hieronymi epistola quadam ad Florentium constet, utrumque, & Paullum & Rufinum, eandem patriam agnovisse. *Scripsit* (inquit) *mibi & quidam de patria supradicti fratris Rufini, Paullus senex, Tertulliani suum codicem apud eum esse*. Quos eosdem esse, de quibus loquimur, nullus ambigas. Sed etsi nihil adversus hujusce rei auctorem Dextrum excipere haberemus, cui hic inter alios fallendi locus plurimum placuit, ut geographicam rem æquivocis nominibus hac illac adplicatis, bona ex parte convelleret, falsum esse quod de Paullo toties improbatus blateravit scriptor, quodque de Rufino ejus cive, atque utroque Lusitano, Cardosus bona fide collegit, res ipsa loquitur. Quamvis enim demus in Lusitania *Concordiam*, Ptolemęo b, & *Concordienses* stipendiarios, qui & *Boccori*, Plinio c fidem habentes; ad alteram Italiæ *Concordiam*, eamque celebriorem, atque in Italia degentibus, inque ea gestas res enarrantibus, notiorem, vocamur; dum de Aquileiensis Ecclesiæ presbytero, qualis fuit, Gennadii d & aliorum testimonio Rufinus, quæritur. Concordia etenim in Carnis populis, & Aquileia, Romanorum utraque colonia, simul nulloque interjecto, à Ptolemæo e, necnon & à Plinio f, & Mela g, & Ve-

a In Chron ad annum CDXVIII. nu. 4.

b Lib. 2. Geog. cap. 5.

c Lib 4. cap. 22.

d De script. Eccles. cap. 17.

e Lib. 3. cap. 1.

f Lib. 3. cap. 18.

g Lib. 2. cap. 4.

Venantio Fortunato [h], ſimiliter laudantur. Cùm verò propinquam Aquileiæ habeamus hujus nomenclaturę urbem, inſanum eſſet ex orbis terrarum fine & ultima Hiſpania presbyterum, non ex uſu eorum temporum, matrici Eccleſiæ adſcribendum corrogare.

127. Nec de PAULLO aliter credere nos irrefragabilis Hieronymi permittit auctoritas. Quem ex Italiæ Concordia eſſe apertiſſimis his docet verbis, de Tertulliano loquens [i]: *Vidi ego quendam Paullum Concordiæ (quod oppidum Italiæ eſt) ſenem, qui ſe beati Cypriani, jam grandis ætatis notarium, cùm ipſe admodum eſſet adoleſcens, Romæ vidiſſe diceret, referreque ſibi ſolitum, nunquam Cyprianum abſque Tertulliani lectione unam diem præteriiſſe.* &c. Quid clarius potuit de Paulli patria dicere? aut ſe de eo Paullo loqui, quem toties ſenem, & grandævum, & centenario adhuc majorem, quique Cypriani notarium grandiorem ipſe adhuc adoleſcens Romæ videre potuiſſet, literis ad eum & alios datis appellat. Quid verò ad oſtenſum hoc lumen ab ore Hieronymi promanans, noctuæ noſtræ, quę meridie mero tenebras ſibi ipſę clauſis oculis faciunt? Pſeudo-Dextro uni credunt de Paulli natali loco; qui & alibi Concordiæ in Luſitania, *quæ nunc Beſulci dicitur*, Donatum ait [k] & ejus ſocios fuiſſe martyrium paſſos. Cùm Martyrologiorum antiqui codices clament Concordiæ in Italia hos eſſe martyres, tabulæque hujus Eccleſiæ; quæ poſt coloniæ veteris excidium ab Attila perpetratum ab anno ſuperioris ſæculi LXXXVI. ad portum Gravarium in litore translata fuit, de qua re ſedulè agunt Februarii *Acta ſanctorum* Autuerpienſia [l], & cum eis martyrologi omnes [m]. Et nihilominus Luſitaniæ ſuæ Cardoſus, atque Hiſpanæ genti Tamajus, adſcripſere. Neque Bivarius Dextri propugnator negat S. Hieronymum de Paullo dixiſſe, Concordiæ in Italia à ſe viſum. Conjectatur tamen potuiſſe Paullum Concordię in Luſitania ortum conferre ſe in Concordiam Italiæ, & ab hac appellari, eo quòd parochiam in ea regeret. Cui rei comprobandæ operam ludit Cardoſus, plura exempla eorum qui alicubi degerent non inde oriundi, quaſi hujus obſervationis aliquod eſſet opus, ex hiſtoriis colligens. Et tamen in Luſitania Paullum fuiſſe, quo tempore ad eum ſcripſit Hieronymus, contendit.

128. Omnia hęc ſcilicet auctoritate unius Pſeudo-Dextri ſtant aut cadunt; quæ cujus ſit pretii non omnibus adhuc perpendere locus aut voluntas fuit. Quare hìc nos è Sancti Hieronymi aliis teſtimoniis Italum Concordienſem Rufinum fuiſſe, contra id quod è Dextro ſe colligere Luſitani exiſtimant, comprobabimus. In epiſtola ad Rufinum directa [n], *Diu te Romæ* (ait) *moratum ſermo proprius indicavit. Nec dubito ſpiritualium parentum ad patriam revocatum deſiderio, quem matris luctus ire prohibebat; ne magis coràm doleres, quod abſens vix ferre poteras.* De qua autem patria intelligat, ipſe infrà oſtendit. *Frater meus Paullinianus* (inquit) *non dum de patria reverſus eſt: & puto quòd eum Aquileiæ apud ſanctum Papam Chromatium videris. Sanctum quoque presbyterum Rufinum* (ejuſdem nominis alium, ut infrà dicemus) *ob quandam cauſſam per Romam Mediolanum miſimus, & rogavimus ut noſtro animo & obſequio vos videret.* Degebat ergo Rufinus in patria, quò è Roma traxerat eum parentum ſpiritualium charitas, nec niſi in ea regione Italiæ ubi eum Aquileiam pertranſiens Paullinianus videre, & ad quam Rufinus alter per Romam venturus Mediolanum facilè declinare potuiſſet. Aliàs Hieronymus, qui Romanæ Rufini moræ priùs, & Aquileiæ urbis inde meminit, tam longæ in Hiſpaniam uſque intermediæ peregrinationis, ſi patria hæc Rufini eſſet, mentionem non utique prætermiſiſſet. Necnon & idem Hieronymus adverſarium ſibi jam expertus, quem hucuſque tam benevolè complexus fuerat, in apologia contra eum ſcripta excuſationem accuſans quâ uſus fuit Rufinus ne Romam veniret, ab Anaſtaſio Papa vocatus, ex Aquileia, aut (quod magis credimus) Concordiâ, hæc ait: *Et niſi poſt triginta annos* (in Hieroſolymitana ſeu orientis peregrinatione conſumptos) *parentibus redditus, nollet eos deſerere, quos tam tardè viderat; ne inhumanus putaretur aut durus; & tam longi itineris labore fragilior, ad iterandos labores eſſet infirmus, ipſum venire noluiſſe.*

129. Quam non veniendi objectam cauſſam ironicè traducit poſtea Hieronymus; locum, ubi Rufinus degeret, & unde divelli, ne parentibus dolori eſſet, recuſaret, apertè ſignificans. *Illud verò ridiculum, quòd poſt triginta annos ad parentes ſe reverſum eſſe jactat homo, qui nec patrem habet nec matrem, & quos viventes juvenis dereliquit, mortuos ſenex deſiderat; niſi parentes militari vulgarique ſermone cognatos & affines nominat; quos quia non vult deſerere, ne inhumanus putetur aut durus, iccircò patriâ derelictâ Aquileiæ habitat.* Et tamen non continuè: nam & Concordiæ in patria egiſſe, cùm vocatus Romam venire noluit, hæc alia ſuadent: *& rogantem Romam, ut eam illuſtrares præſentiâ tuâ, oppiduli tui amore contempſeris.* At ne ignoraretur quo loco eſſet oppidulum ejus, à quo Romam accedere vocatus abnuerat, *Periclitatur* (inquit Hieronymus) *Romæ illa probatiſſima fides ejus: & hic ſupinus & laſſulus poſt triginta annos per molliſſimum Flaminiæ iter eſſedo venire non poteſt; ſicque prætendit longi itineris laſſitudinem, quaſi triginta annis ſemper cucurrerit, aut biennio Aquileię ſedens pręteriti itineris labore confectus ſit.*

130. Collige nunc lector veri amans quæcumque è Hieronymi ore audiſti, nec tibi dubium erit Rufinum è tricennaria per orientem peregrinatione vocatum in patriam deſiderio parentum, Romæ priùs fuiſſe; deinde cùm ad Aquileiæ viciniam, ubi patriam habebat Concordiam, veniſſet, partim in hoc, quod oppidulum ejus vocat, partim in ipſa urbe Aquileia per biennium commoratum. Unde recuſavit Romam redire, prætendens adhuc poſt biennium laſſitudinem, reditu ab

h Lib. 4. de vita S. Martini.

i De ſcript. Eccleſ. cap. 53.

k Ad annum CXLV. num. 2.

l Die XVII. Febr.

m Vide Ferrarium De ſanctis Italiæ XVII. Febr. Lubinum in Notis ad Martyrolog. ea die.

n Epiſt. 66.

ab oriente contractam, cujus caussâ neque etiam mollissimum per Flaminiam (hodie *Romagna* est) iter tolerare potuisset. Adeò quidem hæc sunt perspicuè significata, ut nec resurgens verus Dexter hiscere contrà fuerit ausus. Sed removeamus, qui restat, scripulum circa Rufini patriam. Inter Marii Mercatoris, Sancti Augustini æqualis & discipuli, quæ ante paucos annos in lucem edita sunt, opera, *Commonitorium* est *adversus hæresin Pelagii & Cœlestii*; cujus ferè principio Rufini fit mentio his verbis: *Hanc ineptam & non minus &c. quæstionem Rufinus quidam natione Syrus Romam primùm invexit.* At quamvis alter illustratorum Mercatoris Rigberius multum sudet in conciliando cum aliis hoc de patria Rufini testimonium; facilè sese expedit alter Garnerius, Mercatorem de alio Rufino intelligens, cujus suprà ex Hieronymo jam meminimus.

BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ

LIBER QUARTUS,

De scriptoribus sæculi sexti.

CAPUT I.

De ORENTIO *sive* ORIENTIO. *An hic* ORESIUS, *ad quem Sidonius scripsit. De sale Hispano, & Egelesta Plinii. Fortè idem cum* ORONTIO, *qui inscriptus legitur in duobus Hispaniensibus Conciliis. Orentii* Commonitorium. *Quale hoc vocabulum? Venantii Fortunati de hoc nostro carmen. De quatuor fratribus Episcopis*, ELPIDIO, JUSTO, NEBRIDIO, *&* JUSTINIANO. *Justiniano scilicet Valentino: in quo quæritur de tempore habitæ in hac urbe Synodi, ac de nomine* Theudi, *an sit idem cum* Theoderici, *adjuncta terminatione* ric, *sive* ricus, *Gotthorum propriâ. In Conciliis Episcopos omnes secundum ordinationis tempus sedisse. Joannes Baptista Perezius laudatur. Justiniani* Responsiones ad Rusticum *periere. De Justo Urgellitano, ejusque* in Cantica Canticorum expositione: *Pseudo-Maximo non Urgellitano, sed Ausonensi Episcopo. De Nigridio, sive Nebridio, Egarensi, & Elpidio alterius urbis, Episcopis. Pseudo-Juliani & Pseudo-Liberati fabulæ.*

1. SEXTUM sæculum hoc libro percurrendum est, quod & multos & celeberrimis conferendos, Hispaniæ nostræ scriptores, ac viros clarissimos peperit. Horum primum ORIENTIUM colloco, cujus *Commonitorio* fruimur versibus exarato. Sunt qui credant [a] hunc *Oresium* esse, ad quem direxit Sidonius Apollinaris eam epistolam [b], quæ incipit: *Venit in nostras* &c. Unde colligi poterit eum, cui inscribitur, sive Tarraconensem patriâ fuisse, sive Tarracone, aut in ejus urbis agro tunc temporis commoratum. Ait enim Sidonius: *Venit in nostras à te profecta pagina manus, quæ trahit multam similitudinem de sale Hispano in jugis cæso Tarraconensibus. Nam recensenti lucida & salsa est, nec tamen propter hoc ipsum mellea minùs: sermo dulcis, & propositionibus acer.* Nisi *Tarraconensia juga*, non de urbi huic vicino, sed de Tarraconensis totius provinciæ, hoc est citerioris Hispaniæ, aliquo intelligamus monte. Quamvis enim Hispaniæ in genere salem hunc fossilem, seu salitos montes, Solinus, Agellius, Vegetius, Cato, Petrus Venerabilis, cum Plinio attribuant [c]; videtur tamen Sidonius Plinii hunc locum habuisse ante occulos: *In Hispania quoque citeriore* (ait [d]) *Egelestæ cæditur glebis penè translucentibus, cui jam pridem palma à plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur.* Si Bernardino Gomezio Miedes [e], & Ambrosio Morali [f] credimus, *Egelesta* Conchensis diœcesis, dictæ scilicet Hispaniæ citerioris, oppidum *Iniesta* est.

2. Sed *Oresio*, non *Orientio*, scripsit Sidonius: ita enim habere omnes libros, tam vulgatos quàm manuscriptos, admonuit Joannes Savaro. Quare Vossio [g] non videtur idoneè id probari. Neque ego caussam meam faciam. Proxima tamen hæc duo sunt nomina, idemque studium poëseos. Petit enim à Sidonio epistolæ auctor nova quædam sibi carmina mitti: qui poëtæ proprius amor. Nec id, quo tandem utitur Vossius, argumentum, Oresium Sidonii excludit; sed tantùm difficile quodammodo reddit, quod Oresius Sidonii, & Orientius noster, Orontius ille sit Illiberitanæ civitatis Episcopus, qui cum hoc muneris titulo, Tarraconensi, & sine eo, Gerundensi, subscriptus Conciliis legitur. Quod itidem Baronius Cardinalis prioris sententiæ auctor existimavit, & cum eo ex nostris plures. Quò verè propendisse video Tole-

a Baronius ad annum CDLXXXIV. n. 126.
b Lib. 9. ep. 12.
c Testimoniis videndis apud Savaronem in notis ad hanc epistolam, & Bivar. ad Maximum pag. 240.
d Lib. 31. cap. 7.
e In libris De sale.
f In fine Descriptionis Hispaniæ, 2. par. Hist. sive post lib. 12.
g De vet. poëtar. tempor. 2. par. De poët. Latin. cap. 5. pag. 65.

Toletanum pseudo-chronographorum ficulneorum parentem h.

3. Negari non potest quin persuadere arduum sit, tria hæc, *Oresius*, *Orientius*, & *Orontius*, unius hominis esse nomina. *Oresii* Abbatis librum *De sex cogitationibus sanctorum* vulgavit Canisius i: *Oriesii*, sive *Orisiesii*, monachi Gennadius meminit k, libri *De institutione monachorum* auctoris, qui inter patrum scripta editus est l. De cætero ad hæc duo tempora, & id quo scripta fuit Sidonii epistola, & id quo habitum utrumq; fuit Concilium, unum eundemque hominem pertinuisse nil absonum continet. Sidonius enim, ut bene putavit rationem temporis Baronius m, anno CDLXXXIV. epistolam ad Oresium dedit nondum Episcopum, quod ex nuncupatione constat: quem annum inter & DXVI. quo Tarracone, & DXVII. quo Gerundæ conventum ad Concilium fuit, triginta duo trésve anni dumtaxat numeranter: quos quid impedit eum superfuisse, qui juvenis potuit cum Sidonio commutare literas? Sed incerta pro certis affirmare recta mens non patitur.

4. Debemus quidem Orientii notitiam è laudatoribus scriptorum uni Sigeberto, qui hæc de nostro breviter n: *Orentius* (ita vocat, non *Orientium*) Commonitorium *fidelibus scripsit metro heroïco, ut mulceat legentem suavi breviloquio*. Vocabulo scilicet ævi sui, immo à Christianis faciliùs usurpato, *Commonitorium* inscribens, quod ex veteribus glossis idem est ac ὑπομνηστικὸν Græcorum. ὑπομνηστικὸν *commonitorium*, ut observavit Barthius lib. 18. cap. 7. Sirmondi glossæ aliter interpretabantur o, ἐπιστολὴν scilicet προστακτικὴν, *epistolam quâ aliquid præcipitur*. quod exemplis codicis Theodosiani, & Zenonis Papæ epistolæ confirmat. Sidonius quasi mandatum daturus Musę Phœbi nomine,

Dilectæ nimis & peculiari
Phœbus commonitorium Thaliæ.

carminis fronti affixit p. Gelasius Papa ad Faustum magistrum, Constantinopoli legatum ejus agentem, *Commonitorium*, quasi mandatum, dedit, instruens eum de his quę agenda essent: quæ est ejus Papæ epistola 4. Et Lanfrancus Cantuariensis in Anglia præsul epist. 26. *nec si licuisset*, (ait) *commonitorium, quod in festivitate S. Martini habere voluistis, fieri potuisset*. Cæterùm *commonitoria* à commonendi officio propriùs dicta, tum Vincentius Lirinensis, tum Orosius ad Augustinum, & Marius Mercator ad Theodosium Imp. scripsere. Quare his omnibus non una significatione *commonitorium* esse, annotavit ad Mercatoris opus Notis Joannes Garnerius q.

5. Quod autem hodie habemus Orentii *Commonitorium*, contra quod Sigebertus monuit, non totum heroïcis, hoc est hexametris versibus, constat; immo & elegiacis, hoc est distichis, permiscetur. Unde suspicabatur Barthius lib. 18. cap. 7. quicquid elegis conceptum est, posse legitimum auctoris non haberi: ac in promptu sibi esse ait alia argumenta quæ id docere possint. Scriptorem autem *eruditum* censet & *nitidum* alibi de eo loquens r, cui nempe illustrando duo integra

h In Juliani Adversf. 433.
i Vol. 5. Antiq. lection.
k Cap. 9.
l Tomo 4. Bib. VV. PP.
m Ad ann. CDLXXXIV. num. 137.
n De script. Eccles. cap. 34.
o In Notis ad Sidon. lib. 8. ep. 11. pag. 90.
p Lib. 8. epist. 11. Lupo.
q In editione Paris. MDCLXXIII. pag. 5.
r Lib. 43. num. 9.

Adversariorum eruditissimorum dedit capita s. Ad eumque referri debet Venantii Fortunati hoc dictum in *De vita S. Martini Episcopi* lib. 1.

Hinc quoque conspicui radiavit lingua Sedulî.
Paucaque perstrinxit florente Orientius ore.

6. Latebat quidem adhuc in schedis opus, cùm insisteret *Annalibus* suis formandis Baronius t. At inter priorem & alteram editionem emicuit foras Orentii *Commonitorium* è Martini Antonii Del-rii viri clarissimi manu, cum brevibus ejus Notis Antuerpiæ apud Trognesium MDXCIX. aliàs MDC. in 12°. Unde jam Annalibus Ecclesiasticis u adjunxit auctor hujus editionis mentionem. Sed prodiisse iterum cum Laurentii Ramirez de Prado Notis nos docuit Miręus x, quas non vidimus. Fortasse eadem hęc est cum editione Salmantina an. MDCIV. in 4°. cujus mentionem alicubi factam invenio. Legitur sanè jam in editione ultima Coloniensi *Bibliothecæ veterum PP.* volumine quinto, & in ea posterioribus. Habuit quoddam hujus operis exemplum ad manus in bibliotheca Galesiana repertum Philippus Labbeus, cogitabatque dum viveret, librorum helluo, cum editis conferre y.

7. Justiniani Imperatoris tempore, Theudiique, sive Theudis, Gotthorum in Hispania Regis, qui ab ann. DXXXI. ad DXLVIII. imperium produxit, ELPIDIUS, JUSTUS, NEBRIDIUS, & JUSTINIANUS, fratres uterini, floruere, omnes Episcopi, & literis ad posteritatem clari. Quorum chronographum S. Isidorus egit z. JUSTINIANUS (ait) *de Hispania Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, ex quatuor fratribus & Episcopis eadem matre prognatis unus, scripsit librum* Responsionum ad *quendam* Rusticum *de interrogatis quæstionibus: quarum prima responsio est* De Spiritu sancto: *secunda est* Contra Bonosiacos, *qui Christum adoptivum & non proprium dicunt: tertia responsio est* De baptismo Christi, *quem iterare non licet: quarta responsio est* De distinctione baptismi Joannis & Christi: *quinta responsio*, Quòd Filius, sicut Pater, invisibilis sit. *Floruit in Hispaniis temporibus Theudæ principis Gotthorum*.

8. In primis natales Hispanos ex una & eadem matre a, Pontificalesque infulas in omnibus quatuor fratribus (tribus nempe illis, quos jam laudavimus, cum Justiniano, quod proximum huic Justi elogium manifestum reddet) apertissimis verbis nos docuit Isidorus. Quare qui Valentinæ urbis originem disertè iis tribuunt b, Isidori testimonium laudare nequeunt; multoque minùs qui eodem patre genitos, sive germanos fratres, affirmant c. Valentinum Episcopatum huic nostro Justiniano contigisse Isidorus certè ait. Franciscus Bivarius eundem credidit cum eo qui Valentino Concilio interfuit erâ DLXXXIV. sive an. DXLVI. (ut præsefert titulus) coacto, in quo inter alias subscriptio legitur *Justini* Episcopi post *Celsinum*, quem *Celsum* existimavit esse Toletanum primæ sedis antistitem. Tempus quidem convenit: floruit enim Justinianus sub Theude, qui hoc anno Gotthis, ut vidimus, pręerat.

s Cap. 6. lib. 27. & cap. 9. lib. 43.
t Vide ad an. CDLXXXIV. n. 138.
u Ibidem.
x In Biblioth.
y Novæ Biblioth. MS. pag. 63.
z De script. cap. 20. & 21.
a Vasæus in *Chronico* ad an. DXL. rectè id expressit.
b Joannes Marieta lib. 5. cap. 11. Escolanus lib. 2. *Hist. Valent.* cap. 9. §. 7.
c Gaspar Escolanus, ibidem, Mariana lib. 5. cap. 7. qui germanos fratres vocat.

9. Sed

9. Sed nondum in tuto res. Nam *Juſtinus* & *Juſtinianus* diverſa ſunt inter ſe nomina, quemadmodum *Celſus* & *Celſinus*. Nec Celſus eo anno, qui refertur, aut Epiſcopus Toletanus, aut in vivis erat; cùm ſucceſſor ejus Montanus an. DXXVII. aliàs DXXIV.[*] Toleti habuerit Concilium ſub Amalarico Rege Theudis deceſſore. Quid quod & Valentinum iſtud Concilium *anno decimo quinto Theoderici Regis* habitum dicitur? Nullus enim hujus nominis Rex Gotthorum poſt Theodericum Italiæ, qui pro tutore Amalarici nepotis Hiſpanias tenuit, annoque DXXVI. fato functus eſt[*]. Quare affixum eræ numerum improbans, Valentinum hoc Concilium ad hujus Theoderici tempora, ideſt ad annum ejus imperii in Hiſpania xv. Chriſti DXXIV. Binius retrotraxit, reddita in Notis ratione; quem imitatus fuit in editione ſua Philippus Labbeus[f]. Eandem Theodericianæ ętatis notam ſequuti, anno DXXV. adſcripſerunt Concilium Ambroſius Morales lib. 11. cap. 45. & Joannes Vaſæus in *Chronico*[g].

10. Ego tamen nondum video, cur ab affixa era diſcedere propter Theoderici nomen debeamus: maximè cùm codex MS. *Conciliorum Hiſpaniæ* Lucenſis, qui alios omnes bibliothecæ regiæ (uti Loaïſa ait[h]) antiquitate ſuperat, quique deſcriptus fuit, & Romam miſſus, cùm decreto Gratiani emendando Gregorius XIII. Pontifex operâ uſus doctiſſimorum virorum incumberet, diſertè habeat[i] *Theudis* (ita enim appellat) non *Theoderici* nomen. Fortaſſéque inter Gotthos duo hæc nomina promiſcuè accipiebantur[k]. *Theodim* certè Procopius[l], *Thiodim* Jornandes[m], quem *Theudem* alii appellant, incrementum id, ſeu terminationem nominis, videntur Gotthi adjunxiſſe, uti in Eurico, Alarico, Amalarico, Athanarico, Giſerico, & aliis. *Ric* enim huic genti *divitem* ſignificabat[n]. Accedit firmandæ rei, quòd xv. Theudis concurrit omnino cum era DLXXXIV. ſive anno DXLVI. Amalarico enim, cui Theudis ſucceſſit, quinquennium dominationis, hoc eſt ab era DLXIV. uſque ad DLXIX. ab anno ſcilicet DXXVI. ad DXXXI. S. Iſidorus in *Chronico* attribuit; quo anno ingreſſus Theudis decimum quintum imperii agebat, anno DXLVI. ſive erâ DLXXXIV. Quam quidem Concilio præfigunt omnes MSS. codices; & re ſedulò examinata Gaſpar Eſcolanus in *Valentini regni Hiſtoria*[o], & alii[p].

11. At erit tunc Juſtinianus noſter idem ille, qui Juſtinus audit in ſubſcriptione? Nullus dubito eundem eſſe. Quamvis enim Valentinus ejus Concilii Epiſcopus Celſinus ille videri poſſit primo loco poſitus, qui, utpote in ſedis ſuæ Eccleſia, prę̨eſſe aliis debuerit; quod hinc perſuaſi nonnulli ex noſtris hiſtoricis[q] credidere; veroſimilius eſt ab antiquitate ordinationis locum omnes, nullo excepto, ſortiri Epiſcopos conſueviſſe, uti & placuiſſe Joanni Baptiſtæ Perezio Epiſcopo Segobricenſi, ſummæ induſtriæ purgatiſſimique judicii viro, novimus[r]. Nec morari nos debet, uti Eſcolanum[s], quòd Celſinus Valentinus Epiſcopus Toletano tertio Concilio interfuerit. Hic enim ab iſto alius omnino eſt, qui poſt quadraginta tres à Valentino Concilio tranſactos annos recentiores inter Epiſcopos Toletano ſubſcripſit. Planè *Reſponſionum ad Ruſtici interrogata* Juſtiniani opus cum aliis conſumpſit ætas, immo, abſque Iſidoro eſſet, memoriam quoque ejus tenebris damnaviſſet. Ruſticum verò, cui directus liber, eum eſſe Lugdunenſem Epiſcopum Ruſticum, quem in hujus Eccleſiæ cathedra circa ann. CDXCIV. floruiſſe, Baronius ex Ennodio Ticinenſi diacono ad hunc annum[t] obſervavit, non facilè perſuadebit Bivarius (cui Julianus conſonat[u]) iis, qui apud Iſidorum nullam hujus dignitatis mentionem, ſed Ruſtici nudum tantùm nomen legerint; cùm neque vero ſit conſentaneum directas ei adhuc privato reſponſiones fuiſſe, qui ſemi-ſęculo ferè integro antequam Juſtinianus noſter literis munereque clarus haberetur, Lugdunenſibus antiſtes præerat.

12. Pergit S. Iſidorus reliquos Juſtiniani fratres laudare, JUSTUM prę̨ſertim. *Juſtus* (ait[x]) *Urgelitanæ Eccleſiæ Epiſcopus Hiſpaniarum, & frater prędicti Juſtiniani, edidit libellum* Expoſitionis in Cantica Canticorum, *totum valdè breviter atque apertè per allegoriarum ſenſum diſcutiens. Hujus quoque fratres* NEBRIDIUS *&* ELPIDIUS *quędam ſcripſiſſe feruntur, è quibus, quia incogniti ſumus, magis reticendo fatemur.* Hæc Iſidorus. Hic eſt Juſtus, qui Ilerdenſi ſuæ provinciæ Tarraconenſis Concilio anno DXLVI. interfuit, & abſque ſedis mentione ſecundo poſt Sergium metropolitanum loco ſubſcripſit: necnon & ſecundo, ut vulgò audit, Concilio Toletano an. DXXVII. expreſſo dignitatis nomine; Toletano inquam Concilio, non ut Epiſcopus hujuſce provinciæ, ſed occaſione, ut ſuſpicor, adventus ſui in curiam regiam.

13. Unde in more fuiſſe antiquo gentis noſtræ confirmari non ægrè poteſt, ad ſubſcribendum ſynodalibus decretis prę̨ſules etiam alterius provinciæ fortè advenientes invitari conſueviſſe. Quod quidem, cùm Juſto Urgellenſi, tum ejus fratri Nebridio Egarenſi, tunc temporis contigiſſe inſcriptiones hujus Toletani Concilii oſtendunt. *Juſtus* (inquit) *in Chriſti nomine Eccleſiæ catholicæ Urgelitanæ Epiſcopus, banc conſtitutionem conſacerdotum meorum in Toletana urbe babitam, cùm poſt aliquantum temporis adveniſſem, ſalva auctoritate priſcorum canonum, relegi, probavi, & ſubſcripſi*. Quod & fecit, profeſſuſque eſt iiſdem prorſus verbis, Nebridius Egarenſis. Huic ergo Synodo Toleti ſub Montano habitæ Juſti mentionem, non verò, quod Labbeo excidit[y], Montani ad Theoribium epiſtolæ debemus. Pariter atque Eccleſiæ faſtis ſanctitatis ejus teſtimonium, diem ei XXVIII. Maji aſſignantibus.

14. Porrò *Commentarius, ſive myſtica expoſitio in Canticum Canticorum Salomonis, à* Menrado Molthero reſtitutus, Hagennæ MDXXIX. in lucem prodiiſſe dicitur. Habemus quoque eum inter *orthodoxographa veterum Theologorum opuſcula* Baſileæ anno

e Vide Loaïſæ præfationē *De codicibus MS. quibus fuit uſus* in edit. *Concilior. Hiſp.*

* Vide quę notavimus ad hoc Concilium in *Collect. max. Concil. Hiſp.* tom. 2. pag. 290. CARDINAL. DE AGUIRRE.

f Tomo 4. col. 1617.

g Ad ann. DXXV.

h In *præfatione* ſupradicta.

i Loaïſa in dicta *præfatione* in Conciliorum ſerie n. 9. Joannes Baptiſta Perezius Segobricenſis Epiſc. vir rerū Hiſpanarum doctiſſimus, in *Brevi Chronologia Gothorū Hiſp. Regum* apud me MS. ex qua Loaïſa profecit.

k Sic videtur Eſcolano *Hiſt. Valent. regni* lib. 2. cap. 9.

l Lib. 1. *De bello Gotthico*.

m Lib. *De bello Getico*.

n Vide Menagium in originibus linguæ Francicæ V. *Riche*.

o Lib 2. cap. 9. §. 9.

p Pujades *Hiſt. de Cataluña* lib. 6. cap. 46. dum loquitur de Ilerdenſi Concilio eodem anno celebrato.

q Beuter. *Hiſt. Valent.* Morales lib. 11 cap. 45. Vaſæus in *Chron.* ad ann. DXXV. Mariana lib. 5. cap. 7.

r Apud Eſcolanum lib. 2. c. 10. §. 4.

s Ibidem.

t Num. 45.

u Chron. num. 273.

x Cap. 21.

y Differt. de ſcriptor. 1. tom. pag. 671.

no MDLI. recoctum,& in editionibus *Bibliothecæ veterum Patrum*.

15. Præmittuntur operi una & altera epistola: prior ad Sergium, qui dubio procul ille est, qui Ilerdensi Concilio jam laudato[y], in quo intervenit & noster Justus, præfuit, quique in canonibus Barcinonensibus[z], circa idem tempus, ut creditur, in aliqua alia Synodo ejus urbis decretis, *metropolitanus*, hoc est, Tarraconensis audit Episcopus. Edidit hanc epistolam & in *Spicilegio* suo Lucas Dacherius volum. 3. inter *Miscellaneas* pag. 119. sub nomine Justi ad Sirgam Papam[a]. Altera est ad Justum diaconum, cujus postulatis ut morem gereret, operi se accinxerat. *Breve* quidem opus, sed *elegans* & *eruditum*, ac *pium*, ut cum Xysto Senensi, Possevino, & Labbeo loquar. *Urgellum* sive *Orgellum*, aliàs *Urgelo*, & *Urgela*, *in descriptionibus provinciarum Hispaniæ*[b], *Urgel* Episcopalis vel nunc Cataloniæ urbs est, quæ *la seu d'Urgel*, sive sedes Urgellensis, etiam audit. Inde *Urgelitanus* Justus ab Isidoro, & in Conciliis nuncupatus, quandoque & *Urgelitaneus*[c]. Apud veteres non ullam reperi hujus loci mentionem.

y Editionis Loaïsæ pag. 100.
z Ibidem pag. 93.
a Et nos tomo 2. *Collectiou. Max. Concil. Hisp.* pag. 273. cum Notis. CARD. DE AGUIRRE.
b Plures adducit Loaïsa ex MSS. in editione *Concil.* pag. 132. & sequentibus.
c In Conciliis Tolet. XIII. & XV.

16. Quid tamen de Maximo censebimus, apud quem ad annum DXL. tam in editis, quàm in fragmento Estepano, Justus non *Urgelitanus*, sed *Ausensis*, sive *Aucensis*, laudatur? Unde occasio Bivario in *Commentariis*[d] data prolixiùs contendendi nil contrarium à Maximo hîc dictum. At quidem novum, & hactenus ignotum, Ausensem, sive Ausonensem (*Solsona* hodie) urbem, Urgelitanæ ditionis, seu diœcesis fuisse. Extortum scilicet homini erudito & ingenioso commentum rectè dixeris, ut auctorem suum sive jure sive injuriâ tueatur. Aquam tamen cribro fert. Si enim Ausona urbs nondum gaudebat Episcopali cathedra, minimè potuit ab ea nuncupari Episcopus Justus. Quare vel Tamajus ab eo hîc discedit[e]. In fragmento Estepano sic legitur: *Justus Episcopus Aucensis floret* erâ Cęsaris DXLI. Hic est annus DIII. Non ita legitur sedis nomen in editionibus Cęsaraugustana & Hispalensi, quas Bivariana sequitur; sed *Ausensis*. At hę adjunxerunt, *in Hispania*, juxta malè sanum auctoris turbandi omnia propositum. Sed Justus hic, si aliquis fuit, nec Estepanus nos decepit Maximus, *Auscensis* in Vasconia Gallica Episcopus fuit, in cujus Ecclesiæ catalogis[f] Justinus quidam hoc tempore sedisse dicitur. Hic potiùs videtur, aut certè *Aucensis*, quàm *Ausonensis* significatus. Notæ sunt è divisionibus Hispanarum Ecclesiarum[g] in Tarraconensi provincia tam *Ausona* quàm *Auca*, urbes Episcopales.

d Pag. 262.
e In *Martyr. Hisp.* ad diem XXVIII. Maji.
f Apud Oihenartum in *Notit. Vasconiæ* lib. 3. c. 8. pag. 449. San-Marthanos fratres in *Gallia christiana* tom. 1. pag. 98.
g Apud Loaïsę edition. *Concilior.* pag. 133. 135. 139. 143.

17. Nec laboriosa Bivarii disquisitio de Ausonensi & Urgelitana urbibus, olim ab eodem Episcopo, ut contendit, administratis, verum attigisse nobis videtur. Promiscuè enim in Conciliis, sive hujus, sive illius, sępe & utriusque, laudantur Episcopi. Neque alicujus eorum absentia satis probat ei urbi Episcopum tunc temporis defuisse. Pręterea ineptum esset ab ea urbe, in qua sedes non erat, appellari Episcopum: ab alterutra enim appellari tantùm contingit, quum unitæ duæ Ecclesiæ sunt. Non ergo Ausonensis & Urgellitanus pro arbitrio appellari Justus potuit, nisi utramque olim fundatam Ecclesiam in unam tempore ejus coaluisse dicamus. Quod obstinatè negabunt ii qui Hauberti Hispalensis *Ecclesiarum Hispaniæ seriem* (& plures quidem sunt nondum fraudis conscii) continere aliquid veræ historiæ censebunt. Ibi namque & Ausonensium & Urgellitanorum à primo aut secundo Ecclesiæ usque sæculo derivatorum antistitum catalogus prostat, & in utroque *Justus*.

18. Tertius ex fratribus ab Isidoro NEBRIDIUS laudatur, quem ab eodem[h] scimus Episcopum fuisse, non autem cujus urbis. Sed Egarensis in eadem Catalonia Ecclesiæ antistes ex Conciliis apparet; Nibridius tamen vocatus. In Tarraconensi anni DXVI. subscriptus legitur *Nibridius minimus sacerdotum, sanctæ Ecclesię Egarensis minister*. Nec dubito quin jam tunc Episcopus: hoc enim *sacerdotis* appellatione ævo isto significabatur. Aliàs si pro Episcopo Egarensi intervenisset, minimè id prętermittere debuit. Quod magis apparet ex Gerundensi anno sequenti DXVII. coacto, cui *Nigridius Episcopus* (quis enim alius?) subscriptus legitur. Idem post decem alios annos Toletanæ sub Montano habitæ Synodo interfuit cum titulo jam *Egarensis Ecclesiæ Episcopi*. quo fortè ob humilitatem priùs abstinuerat. Huic successisse videtur Taurus, qui anno DXLVI. Ilerdensi subscripsit, *Agarensis*, pro *Egarensis*, appellatus. Pręmortuus ergo Justo & Justiniano fratribus, qui anno isto superstites adhuc erant, ut vidimus.

h Cap. 28

19. Turbat aliquantulum, quòd in canonibus Barcinonensibus, quos Loaïsa edidit[i] absque temporis, quo promulgati sunt, notatione, *Nibridius Barcinonensis* convenisse ad eos statuendos cum aliis dicitur. Loaïsa his assignavit eram DLXXVIII. sive an. DXL. Certè hujus temporis esse dubitare non sinunt eorundem Episcoporum, Sergii metropolitani, Nibridii nostri, Casotii (aliàs Casonii) Staphili, Joannis, utrobique nominatorum subscriptiones. Mihi tamen vix dubium est quin pro *Barcinonensis* nuncupatione Nibridio attributa. *Egarensis* emendari debeat, aut saltem inter exscriptorum manus *Barcinonensis* Episcopi (Paterni forsan, qui Ilerdensi interfuit) nomen, Egarensisque titulus, quo Nebridius fuit nuncupandus, interciderint. Egarensem Episcopum diximus, uti ex tot insignibus MSS. codicibus Loaïsa edidit, cùm antea in excussis & alibi legeretur, sive Agragensis[k], sive Bigerrensis[l]. Unde turbæ inter nostros, qui editionem istam præcesserunt. Joannes Vasæus[m] *Agagrensem*, quod nihili vocabulum est, Ambrosius Morales alicubi[n] de *Biguerra* in Occitania, alibi[o] autem *Agathensem* in eadem provincia, vocat. quod posterius & Joanni Marianæ[p] & Miræo[q] placuit.

i Pag. 93.
k In *Toletano* pag. 85. edit. Loaïsæ.
l In *Tarracon.* pag. 71.
m In *Chron.* anno DXL.
n Lib. 11. cap. 47. & 49.
o Lib. 11. cap. 43.
p Lib. 5. cap. 7.
q Notis ad Isidor.
r San-Marthani fratres in *Agathens. Episc.*

20. Certè Galli[r] Tigridium quendam in albo habent Agathensis suæ Ecclesiæ, quæ

Agde nunc est in Occitania; sed quem alium à nostro Nibridio fuisse necessariò fateri debent. Tigridius enim hic anno DLXXXIX. Narbonensi Concilio, eodemque anno magno illi Toletano, quo abrogata & damnata fuit Arianorum heresis, interfuit. Nigridium autem, de quo loquimur, ab anno DXVI. usq;ad DLXXXIX. hoc est plusquam septuaginta annos, Ecclesiæ suæ, qualiscumque ea sit, præfuisse, vix naturæ ratio, nedum historiæ, admittit.

21. Quartus sequitur Elpidius, quem & Nebridium nonnulla scripsisse Isidorus tantùm noverat, Idem reticuit, nescivitve, quo loco egisset Episcopum. Et nos contenti esse debemus ignorare id, quod magnus ille hujusmet seculi vir ignotum habuit. Pseudo-Julianum autem sibilo interim excipiamus, qui Elpidium hunc Nebridii fratrem) ne dubitaremus de alio eum loqui) Lugdunensem fuisse Episcopum ausus est fingere[s]; &, quod videri magis mirum debet, Bivario persuasit. Qui tamen proprio ipse telo se confodit, Elpidium ex catalogis Lugdunensis Ecclesiæ[t] quendam statuminandæ Juliani fidei advocans, qui vel Bivario ipso verbis disertis affirmante, in ea Ecclesia circa ann. CDXXV. sedit antistes. Et hunc tamen fratrem Bivarius credidit Nebridii, qui ad ann. DXXVII. Justique & Justiniani, qui ad DXLVI. vitam saltim perduxere. Parum scilicet famæ suæ prospexit, qui tam absurdis admissis anachronismis Maximi sui famam servare quomodocumque voluit.

s In *Chron.* num. 274.

t Apud Sanmarthanos fratres *Gallie Christ.* tom. 1. pag. 293.

22. Pseudo-Julianum locupletare Pseudo-Liberatus voluit (chimericus, seu veriùs portentosus alius omnis certæ historiæ juratus hostis) qui & Gerundenses natu, Wifredique & Hermesendæ Gotthorum parentum filios, Nebridium ex Egarensi Barcinonensem, atque Elpidium (item ut Julianus) Lugdunensem, Episcopos, omnesque Benedictinos monachos fuisse, reliquit facilè credulis scriptum[u]. Apage has, non dixerim nugas, sed Hispanarum antiquitatum atque ingenuitatis dehonestamenta, ob quæ priùs imprudenter admissa, pertinaciterque inde retenta, ab exteris, immo à sagacioribus nostræ gentis, tam malè audimus. Tempus erit quum immane hoc dictuque mirabile monstrum scriptoris, ad tenebras suas, è quibus ante aliquot annos emersit, detrudemus.

u In Pseudo-Chronico ad ann. DXLVII.

CAPUT II.

De Aprigio *sive* Apringio *Pacensi præsule. Pacis-Juliæ, an Augustæ? Andreæ Resendii laus. Aprigii* in Apocalypsin commentarius *ex parte exstans, cui insuta est bona pars ex Victorini cujusdam in eundem librum commentario. De* Liciniano *Carthaginensi antistite, & ejus epistolis. Ambrosii Moralis religiosa & utilis expeditio in Gallæciam & Asturias jussu Philippi II. Regis. Liciniani epistola ad Epiphanium ansam dedit Pseudo-Maximo fingendi hunc esse Euphemium Toletanum Episcopum. Ejusdem duę aliæ, altera germana, ut videtur, altera secus. Martinus Vasquius Siruela portionarius Ecclesiæ Hispalensis laudatur. Pseudo-Juliani, atque ejusdem Pseudo-Maximi fictiones de Liciniani rebus. In Dominico Carthaginensi Africæ Episcopo error Ambrosii Moralis ex Panvinio malè intellecto, ac Pseudo-Maximi insolens temeritas. De* Severo *Malacitano præsule, & fictitio alio* Severo *Lamecensi. Franciscus Bivarius à Pseudo-Dextro deceptus. S. Isidori phrasis exponitur. De* Eutropio *Valentino Episcopo.*

23. EJUSDEM Theudis Gotthorum Regis ævo in vivis & in honore Aprigius erat, quem alii Apringium vocant, Pacensis Episcopus; de quo hæc S. Isidorus[x]: *Aprigius Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus linguâ, & scientiâ eruditus, interpretatus est Apocalypsin B. Joannis Apostoli subtili sensu atque illustri sermone, meliùs penè quàm veteres ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla alia, quæ ad notitiam nostræ lectionis minimè pervenerunt. Claruit temporibus Theudi principis Gotthorum.* Eadem habet Honorius Augustodunensis[y]. *Pax* ista, à quo Pacensis Episcopus Apringius, *Pax-Julia* olim dicta in Lusitania, vetus Episcopalis sedes[z]; è cujus à Mauris extinctæ cineribus alibi renata est sacerdotii dignitas, nempe in ea urbe, quam *Badaxòz* ad Anam fluvium in Estremadura provincia nunc appellamus. Sed hanc *Pacem-Augustam* priùs, quæ ab Strabone *Paz-augusta*, deinde corrupto à Mauris vocabulo, *Bax-augùs* initio, sequiori autem ævo *Badaxòz* appellatam nonnulli è nostris[a] credunt. Alii posteriori huic Paci-Augustæ Pacenses omnes, quicumque in veteribus exstant monumentis, Episcopos, Pace aliâ insuper habitâ, tribuere non verentur[b]. Andreas autem Resendius, vir eximiæ eruditionis & judicii, hanc *Paz-augustam* Strabonis eandem fuisse cum Pace-Julia Ptolemæi[c], Itinerarii ab Antonino dicti, & inscriptionum, validissimè contendit. Quæ ad rem nostram non valdè res pertinet.

x *De script.* cap. 17.

y *De lumin. Eccles.* cap. 19. ex Isidoro.

z Ita Morales lib. 11. c. 49. Mariana lib. 5. cap. 7. Resendius *epist. ad Vasæum de Colon. Pacensi.*

a Anton. Nebriss.

b Io. Genes. Sepulveda.

c Gaspar Barreiros in *Itinerario* suo Lusit. lingua scripto, ab urbe ista usque ad Mediolanum, initio.

24. De *Commentario in Apocalypsin*, cui Isidorus non dubitavit, aliàs inter ejus libri interpretationes eo antiquiores, palmam concedere, nihil dum certi hactenus fuit intimatum. Nam quod in Apocalypsin vastæ molis opus exstare in quibusdam Hispaniæ bibliothecis, è Vaticano codice exscriptum, plures è nostris adnotant; non Apringii, sed Beati, eo longè inferioris, quippe qui decimo floruit seculo, Apringiumque in eo laudat, opus esse vulgò jam existimatur. De quo nos alibi. Verum autem & germanum, ut credebat, Apringii commentarium, ex codice quodam Barcinonensi desumptum, Ludovicus de S. Laurentiò Cordubensis, Ecclesiæ Hispalensis portionarius, vir doctus, editioni, dum viveret, paratum habebat. Quod ejus exemplum cum præfatione adhuc in lituraris posita, Hispali transcripsimus ex Martini Vasquii Siruelæ amici nostri, virique eruditissimi codice, qui, ut credo, D. Emmanuelis Sarmiento de Mendoza, ejusdem Ecclesiæ Hispalensis canonici magistralis, olim fuerat,

illi

illi forsan à Ludovico S. Laurentii relictus. In hac prefatione hic ait se desumpsisse suum exemplum ex Barcinonensi codice pergameno literis Gotthicis exarato; quod quidem ipsum ex vetustissimo alio MS. codice Barcinonensis Ecclesię exscriptum fuisse annotaverat exscriptor in fine libri. Commentarius ipse hanc habet prefatiunculam: *Biformem divinæ legis historiam duplicis sacramenti mysterio differendam non nostræ humanitatis fragilitas aliter poterit enarrare, nisi ab eo auctore suæ legis Domino Jesu Christo modum dicendi, & sermonem sumat eloquii. Unde Apocalypsin S. Joannis expositurus, habitatorem ejus invoco Spiritum sanctum; ut qui illi secretorum suorum arcana revelare voluit, nobis in terris viam pandat, ut possimus quę scripta sunt inculpabiliter disserere, & vera etiam Deo magistrante depromere. Initium itaque libri, de quo agitur, ita scribitur*. Hoc eodem initio hunc commentarium conceptum se vidisse innuit Labbeus in *Novę Bibliothecę* MS. parte 1. pag. 25.

25. Sciendum tamen est, hanc expositionem nostri codicis non eundem habere auctorem. Quod nobis judicium diligens fecit integri operis consideratio. Planè ad quinque priora, & quinque postrema libri capita explanatio accurata est, & omnibus numeris (quod dici solet, & in præsentiarum simpliciter, & sine proverbii figura, propter numeros sive sectiones capitum sacri libri usurpamus) absoluta: media autem alia undecim, à sexto ad decimum septimum, non sic; sed saltuatim, nullaque ordinis & absolutionis habitâ, quæ in cæteris, uti jam diximus, bene sibi constat, ratione concepta sunt. Quæ quidem omnia, seu veriùs à numero 7. cap. 5. usque ad num. 3. cap. 17. quicquid crasso hoc filo consutum Aprigianæ legitur telæ, apud Victorini, nescio cujus, *commentarium in* eundem *Apocalypsis librum* reperiri observavimus, qui Parisiis apud Mauricium de Porta editus est anno MDXLV. unà cum Theophylacti *Commentario in Prophetas majores*, exindeque cum aliis veterum patrum lucubrationibus in *Bibliotheca*. Hinc in eam suspicionem ducor, ex ista Pseudo-Victorini (nam præjudicata jam doctorum hominum [f] persuasio est non esse hunc librum Victorini Petabionensis in Pannonia Episcopi à S. Hieronymo laudati [g]) qualis ea est, paraphrasi, commentarium Apringii in hac parte mancum & hiantem ab aliquo codicis possessore suppletum, seu potiùs infarctum fuisse. Nullus enim noster Apringius pulcherrimo, & omnibus suis sensibus integro capiti corpus adeò macrum informeque subjecisset, quod deinde sic validis, & affabrè elaboratis pedibus niteretur.

f Baronii in *Notis ad Martyrol.* 11. Novembris. Bellarmini, Labbei *De scriptoribus*, aliorumque.

g *De script. Eccles.* cap. 74. ubi *Pictaviensis* malè editū est.

26. Scripsisse autem nostrum non modò in Apocalypsin, sed & in Cantica, Joannes Trithemius, ex eoque Xystus Senensis, docuere: quod certè Isidorus eos non docuit, si non is commentarius comprehendatur inter alia illa, quæ *ad notitiam lectionis* suæ (ut ejus utar verbis) non pervenisse sanctus ille præsul adjunxit. Hæc habuimus de Apringio dicere.

27. Licinianus, Severus, & Eutropius, triga Episcoporum sibi invicem amicitiâ & literarum consuetudine conjunctorum, paullò inferioris temporis est; scilicet Mauricii Imperatoris ævi, cujus initium in annum DLXXXII. cædes in DCII. incidit; quo tempore Leovigildus & Reccaredus Gotthorum in Hispania Reges vixere. De Liciniano, quem & Lucinianum aliàs audire infrà videbimus, hæc Isidorus [h]: *Licinianus Carthaginis Spartariæ Episcopus, in Scripturis doctus, cujus quidem nonnullas epistolas legimus;* De sacramento *denique* Baptismatis *unam, & ad Eutropium abbatem, postea Valentiæ Episcopum, plurimas. Reliqua verò industriæ & laboris ejus ad nostram notitiam minimè pervenerunt. Claruit temporibus Mauricii Augusti. Occubuit Constantinopoli, veneno, ut ferunt, extinctus ab æmulis. Sed, ut scriptum est, justus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit*. Hæc tantùm certa & comperta de Liciniano haberi debent: quibus prava fingendi, ac de historia ludendi cacoëthes nostrorum temporum, plura addidit, quæ à prudentibus viris, justo pretio, hoc est nullo, habentur. Sed antequam iis referendis ac refellendis accingamur, ea quæ Isidorus commemoravit exornanda sunt, novioribusque monumentis conferenda.

h *De script.* cap. 29.

28. Periit quidem Liciniani epistola *De sacramento Baptismatis*. Librum vocat suo more Trithemius. Respondit nempe istâ ad epistolam Eutropii, in qua (ut idem Isidorus ait [i]) *petit ab eodem pro qua re baptizatis infantibus Chrismatis unctio tribueretur*. Similiter desiderantur plurimæ aliæ ad Eutropium abbatem (de quo paullò pòst agemus) quas omnes vidisse se ait Isidorus.

i Cap. 32.

29. *Epistola B. Liciniani de libro regularum ad S. Gregorium Papam*, fuit quondam in MS. Codice Ovetensis Ecclesiæ, in quo scriptum est *Pastorale* Gregorii hujus Papæ sanctissimi; cui subjectum folium titulum hunc tantùm hodie habet, ipsius autem operis spem involavit nobis temeraria illius manus, qui reliquis foliis codicem spoliavit, de quo Ambrosius Morales pro merito lamentatur. Verba ejus vernacula: *En la libreria de la Iglesia de Oviedo està un codice del* Pastorale S. Gregorii, *y al cabo està un titulo para solo lastima; pues dice:* Epistola B. Liciniani de libro Regularum ad S. Gregorium Papam. *Esto era muy bueno, y de autor Español, y nunca impresso: mas no hay mas de una hoja; todo lo de mas falta*. Hæc ille in sacræ illius expeditionis, quam Philippi II. Regis jussu & auspiciis in Galleciam, & Asturias, ac Legionense regnum fecit, *relatione* apud me manuscripta [k]. Joannes Baptista Perezius, quem in superioribus merita commendavimus laude, in Notis ad Isidori hunc locum, ubi de Liciniano agit (quæ quidem Notę ejus sunt [l], non Garsiæ Loaïsæ, cui minùs rectè eas Bivarius tribuit [m]) hæc inquit: *Hujus Luciniani* (ita enim appellat, promiscueque, ait, tam sic quàm Licinianum appellatum se reperisse) *epistola ad Papam Gregorium edita est cum ipsis Moralibus*. Tum inde: *Ego verò prӕterea habeo & hujus Luciniani, atque Severi ejus collegæ, doctissimam scriptam ad Epi-*

k Hanc epist. edidit Dacherius tomo 2. *Spicileg.* pag. 368. è duobus MSS. bibl. Floriacensis. Nosque recudimus collatam cum MS. Toletano, adjecta ad marginem lectionum varietate, tomo 2. *Collect. Max. Concilior. Hisp.* pag. 427. Card. de Aguirre.

l Grialis in *Præf. ad S. Isidori hæc opera*.

m *Ad Maximi Chronicon* pag. 575. §. 51.

phanium diaconum, *ubi angelos probat esse incorporeos*.

30. De priore illa ad Gregorium Papam epistola, quam si aliqua sancti Pontificis operum editio, quam Perezius viderit, repræsentavit, aliæ subduxerunt, interque eas ultima Parisiensis, monendus es, lector, extare eam secundo tomo Dacheriani *Spicilegii* inter *Miscellaneas* pag. 368. hoc principio: *Librum Regularum*, &c. In ea librum *Pastorale* Gregorii, quem *Regularum* appellat, se legisse ait, summeque probâsse; necnon & *De Moralium*, sive *Homiliarum super Job*, ejusdem opere ex S. Leandro Episcopo Spalensi de urbe regia (Constantinopoli) illac prætereunte audivisse; quod & alia Moralia opera, quorum ipse auctor in isto libro meminit, transmitti ad se ab eo enixè precatur. Inter alia, occasione *Homiliarum in Job*, *Habemus* (ait) *libellos sex S. Hilarii Episcopi Pictaviensis, quos de Græco Origenis in Latinum vertit, sed non omnia secundum ordinem libri S. Job exposuit. Et satis miror hominem doctissimum & sanctum ut de stellis nænias Origenis transferret. Mihi, sanctissime pater, nullo pacto suaderi potest, ut credam astra cœli spiritus rationales, quæ neque cum angelis neque cum hominibus facta esse Scriptura sancta declarat*.

31. Hæc Licinianus, unde confirmatur dubia hucusque res inter eruditos neotericos, an scilicet Origenes ad Jobi libros quicquam commentatus fuerit, aut ejusdémne sint *in Jobi librum tractatus tres*, aut ab his diversa commentaria à Joachimo Perionio Latinè reddita, quibusde Labbeus videndus aliique. Cùm ex hac Liciniani epistola rectissimè colligatur sex non minus confectos fuisse ab Origene hoc super Propheta libellos, quos S. Hilarius ex Græco verterit. Neque enim S. Hilarius falsus fuisse credendus est in alienis libris Origeni tribuendis, qui & ejusdem commentaria in plerosque Psalmos, Erasmi judicio, in Latinum convertit. Hi autem sex libelli à Liciniano visi, an iidem cum iis aliquo modo sint, qui inter Origenis nunc leguntur opera, non facile est dijudicare. Sed ad aliam ejusdem Liciniani ad Epiphanium epistolam, cujus Perezius meminit, devenientibus, hic jam repræsentare opus est ex fronte ista; scilicet Perezii his verbis, quæ de hac epistola jam produximus, erupisse, &c. aut saltem his conformia esse fragmenti nostri Estepani hęc verba è Maximi Chronico [n]: *Exorto errore quòd nulli essent spiritus; Epiphanius Toletanæ Ecclesiæ* ········· *scribit ad Licinianum & Severum Episcopos, qui illi respondent* [o].

n Ad annum DLXXVII.

o Edita à nobis est primùm hæc epistola ex MS. Eccl. Tolet. tom. 2. *Collect. Max. Concilior. Hisp.* pag. 429. Cardinalis de Aguirre.

32. Dixi, è Perezii nota, desumi potuisse hunc Pseudo-Maximi, si jam talis in fragmento est, locum; aut si aliquid germani & certi hoc fragmentum continet, de qua re alibi agendum est, convenire omnino inter utrumque auctorem in designando ei, qui de argumento isto cum Liciniano & Severo contulit, Epiphanii nomine. Hinc autem si ad vulgares Maximi editiones recurramus, statim oculos diversitas ferit, subitque animum detestatio impostoris, qui pro Epiphanio, Euphemium, & in locum ignoti muneris ab eo in Ecclesia Toletana gesti, quod lacuncula illa absorpserat, Pereziusque diaconatum è codice suo vocaverat, Episcopatûs honorem subrogavit. Audi sis Toletanum partim phrygionem, partim correctorem, aut corruptorem potiùs veteris, sive à se primùm elaboratæ, Maximi telæ [p]: *Exorto errore quòd nulli essent omnino spiritus; Euphemius sanctæ Ecclesiæ Toletanę pręsul scribit ad Licinianum Episcopum Carthaginis Spartarię, & Severum Malacitanum Episcopum, viros doctissimos; ipsique Severus & Licinianus respondent Euphemio*. Epiphanius nempe diaconus, sive Toletanæ, sive alterius Ecclesiæ, Toletanus Episcopus Euphemius repentè factus, nonne ficulneum transformatorem & ludionem de impudentissima falsitate palam convincit?

p Ad annum DLXXIX. nu. 5.

33. Perezius addit, habere se *alteram* (epistolam) *ad Vincentium, non Cęsar-augustanum, sed Ebusitanę insulæ Episcopum, credentem epistolas quasdam de cœlo cecidisse*. Hæc edita est unà cum Luit-prandi operibus à D. Laurentio Ramirezio à Prato regio senatore, viro clarissimo [q], sub titulo *epistolarum quorumdam pręsulum, quas collegit, scholiisque illustravit Julianus archipresbyter S. Justę, addiditque notas D. Laurentius Ramirez de Prado*. iterumque [r] in commentariis posthumis Francisci Bivarii ad Maximi Chronicon [s]. Quæ quidem satis prodit rebus & stylo vetustatem quam præfefert.

q Pag. 529.

r Ac in nostra *Collectione Max. Concilior. Hisp.* pag. 428. Cardinalis de Aguirre.

s Pag. 581.

34. Non ita quidem altera ejusdem Liciniani nomine ad eundem quoque Vincentium Ebusitanum inscripta, quæ in utraque hac Luitprandi Maximique editione superiori epistolæ subjicitur; quæ quidem palato cuivis, id, quod est, statim sapit; servans nempe confictæ ab aliquo, qui, ut genium logo-dædali Toletani secundaret, pro Pseudo-Dextri & sequacium de Jacobi majoris epistola canonica novo dogmate novum producere testem & assertorem voluit, signa & lineamenta omnia; de quo ad judicium eorum provocamus, qui non præjudicio aliquo priùs occupati duarum epistolarum inter se collationem facere non gravabuntur. Habemus nos utriusque exemplum ex libro descriptum, qui Francisci Bivarii olim fuit, & in Eminentissimi domini, ac venerabilis memorię viri D. Balthassaris de Moscoso & Sandoval S.R.E. Cardinalis, ac Toletani antistitis, tunc verò Giennensis adhuc Episcopi, post ejusdem Bivarii obitum, operâ Petri Xalon Abbatis Nucalensis monasterii ejusdem Cisterciensium Ordinis, cum literis XXVII. Novembris MDCXXXIX. pervenit manus. Ex quo libro Martinus Vasquius Siruela Portionarius Hispalensis Ecclesiæ, qui tunc in laudati magni pręsulis familia erat, permissu illius has transcripsit cum aliis epistolas, à quo nos postea habuimus; ex Siruelæ nota exemplo suo affixa observantes ipsa Bivarii manu scriptas ibi esse; ne aliquis veterem aliquem sibi codicem seu archetypum fingat. Ambrosius quoque Morales lib. 11. cap. 70. se vidisse affirmat in vetustissimo codice Gotthico Compluten-

plutensis Sancti Ildephonsi collegii majoris ejusdem nostri Liciniani quicquam operis *adversus Vincentium Cęsar-augustanum Episcopum* Arianismo infectum, contra quem & Severus scripsit, ut infrà dicetur.

35. Licinianum ex Isidoro novimus Carthaginis Spartariæ fuisse Episcopum: unde Hispanos natales non temerè colligimus. At Securæ ortum quis credet, quantumvis Adversariis Pseudo-Juliani fascinatus? quæ quidem talia sunt, ut sorex se suo ipsius judicio prodat. Lege sis quingentesimum sexagesimum tertium cum duobus sequentibus. Ex eodem Isidoro scimus in Constantinopolitana curia diem suum obiisse, veneno, ut fama fuit, sublatum.

36. Nec temerè suspicantur auctores historię nostrę [t], qui non aliis, quàm certis antiqui illius ęvi documentis innituntur, exsilium ei, cum aliis summis antistitibus, Leovigildo Ariano Regi propter catholicam professionem doctrinęque dignitatem perosis, fuisse indictum. Nam & Leander & Fulgentius, inter se, ac Reginę fratres germani, Massonaque Emeritensis, Joannes Biclarensis Abbas, aliique, pars ab Hispania expulsi, pars relegatione omnium, pręter certum locum, damnati exsilium pertulere. Leander quidem Hispalensis Episcopus contulit se Constantinopolin, quò & Licinianum venisse ex Isidoro constat. De illo quidem ex pręfatione librorum Moralium super Jobum S. Gregorii Papę ad eum directa certissimum haberi debet Constantinopolin eum perductum ab *injuncta sibi pro caussis fidei Regis Wisi-gotthorum* legatione. quo non Leovigildum Arianum, ac fidei hostem; sed Hermenegildum ejus filium catholicum significatum auctores nostri jure quidem existimant. Cujus quidem nomine, tunc jam parenti Leovigildo adversantis, potuit Leander in exsilio suo apud Imperatorem Tiberium fidei caussam agere: sed quominus Pseudo-Maximo [u] libentes credamus, tam Leandrum quàm Licinianum, uti legatos plebium catholicarum, Constantinopolin se contulisse, ipsa auctoris nondum idonea reputata fides facit.

37. Prætereà quem Licinianum rectè Isidorus Carthaginis Spartarię Episcopum, falsissimè nuncupavit Pseudo-Maximus fragmenti nostri [x] *Carthaginensem metropolitanum*, aut vulgaris Bivarianæ editionis [y] *Carthaginis Spartariæ metropolitanum*: ubi reliquę *Carthaginis* rectiùs habent. Aut enim Licinianus Toleti fuerit pręsul; quę metropolis aut semper fuit, aut saltem tunc temporis erat, Carthaginensis provinciæ [z] (quod nullus hucusque dixit) aut ambitio hęc nominis ficulnea restringenda est ad Isidorianam phrasin; ita ut Licinianus Carthaginis Spartariæ Episcopus, Euphemius verò Carthaginensis provinciæ metropolitanus, audiant. In quo mihi consentientes Toletanarum rerum vindices me habiturum spero. Nihilominus tamen, Toleto quantumvis favens, Bivarius [a] admittere non dubitavit secessionem aliquando fecisse à Toletano metropolita quosdam ejus provincię Episcopos, ipsumque Carthaginis pręsulem pro metropolitano agnovisse: Licinianumque primum Carthaginensium Episcoporum hoc jure usum credidit. Quæ quidem novum hierarchiæ in Hispaniarum his Ecclesiis ordinem non fabulosis, sed veracibus antiquitatis testibus confirmare debuit. Quandoquidem ex Gundemari Regis decreto nullum ad hujusmodi divisionem argumentum idoneum confici alibi contendimus [b]. Id saltem Bivarius jure improbat Licinianum è Carthaginensi ad Valentinam, aliàs ad Malacitanam, Ecclesiam translatum fuisse: quod scribunt Vasęus [c], & Morales [d], S. Isidori testimonium laudantes. falsò etenim hoc uterque Isidoro imputat.

[t] Morales lib. 11. cap. 70.

[u] Ad annum DLXXXI. num. 3.

[x] Ad annum DLXXXI.

[y] Ubi proximè, & ad annum DLXXXVIII. num. 6. & de Dominico Liciniani successore ad ann. DXC.

[z] Vide Bivar. *ad Maximum* pag. 286. §. 49.

[a] Ibid. §. 50.

[b] In *Dextri censura*, ubi de Episc. Tolet. & Pentadio.

[c] In *Chron.* ad an. DXCI.

[d] Lib. 11. cap. 19.

38. Liciniano Dominicum successisse, ne id omittamus, Pseudo-Maximus, & alii hujus sectę chronologi, vanissima temeritate finxere. *Cui suffectus est Dominicus* (ille ait [e]) *ex presbytero Hispalensi, homo jam ætate ingravescens. Hic sanctus vir subscripsit tertio Concilio Toletano, in quo hęresis ab universis Gotthis est abjurata.* Duo hîc notanda. Prius est: Dominicum vocavit Hispalensem presbyterum Maximi artifex, Ambrosio Morali credens, qui ipse errorem admisit ex malè intellecto quodam Onuphrii Panvinii testimonio, ut observavit ad hunc locum Franciscus Bivarius [f], sagax ille quidem in deprehendendo Moralis errore, atque ejus occasione; non ita sagax aut ingenuus, ut annotaret, sicuti deceperunt malè intellecta verba Onuphrii Moralem, ita Moralis pręjudicium Pseudo-Maximum decepisse. Posterius est, ad confirmandam Carthaginis urbis metropolin, quæ aliunde nequit comprobari, Pseudo-Maximum, quo loco refert [g], quinam primarum sedium Episcopi Concilio Toletano III. interfuerint, *Dominici Carthaginis Spartariæ metropolitani*, nomen in actis Concilii ipsius nusquam apparens, callidè inseruisse.

39. Cujus quidem Dominici fingendi occasio & fundus, uti diximus, error Moralis fuit. Panvinius nempe scriptum reliquerat, anno Christi DXCV. *Synodus Toletana, quâ Ariana hæresis ex Hispania, auctore Ricardo Rege expulsa est, & Hispalensis. Dominicus, Carthaginis Episcopus, vir sanctus.* Hîc dubio procul Dominicus est Carthaginensis in Africa Episcopus, familiaritate ac literis S. Gregorii Papæ celebratissimus [h]. Malè autem intellectis Panvinii his verbis Morales [i] Dominicum ad Hispaniæ historiam pertinere existimans, sic de eo retulit, ex vulgari Latinus [k]: *Frater Onuphrius Panvinius laudat in historia Ecclesiastica, uti virum hujus temporis valdè conspicuum sanctitate, Dominicum Hispali natum, & Carthaginis in Africa Episcopum. Ego id quod de hoc viro sancto dicitur, non satis intelligo, neque habeo unde quicquam ultrà sciam.* Displicuit sanè Toletano Maximo ingenua ista docti ęquè ac probi hominis confessio: ejusque de Hispalensis vocabulo, quod Synodo Panvinius, Dominico autem Morales falsò attribuit, erroris securus, è Dominico Carthaginis, uti Onuphrius, sive Africanæ Carthaginis, uti Morales, habent, Episcopo, Hispalensem Domi-

[e] Ad annum DLXXXVIII. n. 6.

[f] Pag. 665. §. 40.

[g] Ad annum DXC.

[h] Plures epistolas Gregorii ad eū scriptas collegit Bivar. hîc pagin. 665. §. 39.

[i] Lib. 11. cap. 3. in fine.

[k] *Fr. Onufrio Panvinio pone en su historia Ecclesiastica en este tiempo por varon muy señalado en santidad à Dominico natural de Sevilla, y Obispo de Cartago en Africa. Yo no entiendo bien lo de este santo, ni tengo de donde dar mas noticia del.*

Dominicum Carthaginis Spartariæ antistitem fabrefecit, nemini hucusque notum; decipereque volens, simul ipse miserabiliter fuit deceptus.

40. Severus (apud Isidorum sequitur[l]) *Malacitanę sedis antistes, collega & socius Liciniani Episcopi, edidit libellum unum adversus Vincentium Cęsar-augustanę urbis Episcopum, qui ex catholica fide in Arianam pravitatem fuerat devolutus. Est & alius ejusdem* De virginitate ad sororem *libellus, qui dicitur* Annulus. *Cujus quidem fatemur cognovisse titulum, ignorare eloquium. Claruit temporibus prędicti Imperatoris* (Mauricii) *quo etiam regnante vitam finivit*. Hęc ille, quibus utique laudatum nos clarum ævo suo Episcopum dimitteremus, cujus nullum ex duobus his libris hodie superest, nisi remoraretur ad alia properantes malus ille fabularum genius, quem toties ab historia nostræ gentis fugare nitimur.

l Cap. 30.

41. Hic ex uno Severo Malacitano duplicem Severum ridiculo ausu finxit. Apud Dextrum legitur ad ann. CCCLXXXVIII. in editione Cęsar-augustana: *Severus Episcopus Malacitanus scripsit librum ad sororem* De virginitate. Ita & Carus edidit in sua Hispali, non dissimulato in hujus loci nota errore illius, qui Dextro inseruisset id quod plusquam ducentis post ejus mortem annis contigit. Bivarius retinuit *Malacitani* lectionem, sed in ora libri monuit de altera, nimirum *Lamecitanus*. Confirmatque ita scriptum à Dextro fuisse, adducto Maximi testimonio isto de eodem, ut credit, Severo: *Severus Episcopus Lamecensis floret scriptis. Interfuit primo Concilio Toletano.* ad annum scilicet Christianum CDXXXII.

42. Monitus verò à quodam viro docto, qui commentaria ejus ad Dextrum legerat, Bivarius, animadversoque Cari hac de re judicio; cùm ad Maximum commentaretur, duplicem nisus fuit Severum asserere: priorem, seu seniorem, Lamecensem in Lusitania; alterum, seu juniorem, Malacitanum in Bætica Episcopum; seniorisque Dextrum & Maximum, posterioris Isidorum meminisse ait. Opponentibusque hujus Isidori testimonium de Severi Malacitani, sui temporis æqualis, opere *De virginitate ad sororem*, quod ipsum Dexter sui sęculi Severo attribuit, sic inauspicatò absurdeque respondit, ut planè quidvis agere aliud videatur, quàm Latina Isidori verba, sensu suo, qui apertissimus est, donare voluisse. Supponit nempe Isidorum de libro isto sic loqui, ut Malacitani Severi, quantumvis ei inscriptum, opus esse non crederet. Sed sancti doctoris sermo ita perspicuus est, ut vim sibi tam absurda interpretatione fieri non patiatur. *Est & alius ejusdem* De virginitate ad sororem *libellus, qui dicitur* Annulus. *cujus quidem fatemur cognovisse titulum, ignorare eloquium*: hoc est, Severi hunc librum, qui verè ejus esset, titulo tenus sibi cognitum, nunquam vidisse. Hæc phrasis Isidori est. In epistola quadam ad Braulionem: *quia non fui dignus tua perlegere eloquia*. Et infrà: *quia non perlegi eloquium tuum*. Et in alia ad eundem: *per eum eloquia tua suscipiens*, hoc est literas.

43. Accede nunc, vel è trivio grammatice, & nobis dic, rectène Bivarius interpretatus Isidorum his verbis fuerit: *Nam tametsi dicat librum sub Severi nomine suo tempore circumferri* De virginitate ad sororem; *tamen non solùm ipse vulgare placitum non approbat, verùm ex phrasi ejusdem esse negat*. Vix credo Bivarium, hominem verè doctum, nec judicii inopem, ea sibi persuasisse, quæ aliis, dum sæpe sæpius his nugis credit, persuadere voluit. Nec dissimile est, quod Maximi verba hæc: *Severus Episcopus Lamecensis floret scriptis*, eo quòd anno CDXXXII. affixa sint, quo jam existere Idatium hujus Ecclesiæ Episcopum ex Chronico ejusdem constat, sic interpretatur, ut florere scripta ejus, non verò superesse adhuc eo anno ipsum, Maximus dixerit. Quas latebras passim quærere opus est ei, cui falsa verorum specie semel imposuere.

44. Eutropius sequitur, duobus jam laudatis Liciniano ac Severo æqualis, quem & sic describit Isidorus[m]: *Eutropius Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, dum adhuc in monasterio Servitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad Episcopum Licinianum, cujus suprà fecimus mentionem, valdè utilem epistolam, in qua petit ab eodem pro qua re baptizatis infantibus Chrismatis unctio tribuatur*. De hac epistola in Liciniano diximus. Adjungit Isidorus: *Scripsit & ad Petrum Episcopum Irtabicensem* (*Ercavicensem* legendum) De districtione monachorum *sermone salubri compositam epistolam, & valdè monachis necessariam.* Joannes Biclarensis in Chronico[n]: *Eutropius abbas monasterii Servitani, discipulus Sancti Donati, clarus habetur*. Idem in referendis Concilii Toletani III. sub Reccaredo Gothorum Rege actis, damnataque in eo Ariana impietate: *Summa tamen synodalis* (ait) *negotii penes sanctum Leandrum Hispalensem Ecclesiæ Episcopum, & beatissimum Eutropium monasterii Servitani abbatem, fuit*. Quo quid illustrius, atque Eutropio honorificentius dici potuit? Summa enim apud universam gentem auctoritate, doctrinæque ac sanctitatis merito vigere oportuit eum, qui cùm abbas tantùm esset cujusdam monasterii, tot inter totius Hispaniæ pręsules, unus Leandro metropolitano Hispalensis Ecclesiæ, doctissimo, sanctissimo, ac Regis avunculo, æqualis visus fuerit, qui cum eo summam rerum conciliarium gubernaret, ac pestilentissimæ sectæ ab Hispaniæ limitibus generalis exturbationis modum & formam præscriberet. *Beatissimi* quidem, sicut & *sancti* elogium, quo Biclarensis de Eutropio loquens utitur, viventibus adhuc, sed Episcopis, vix autem aliis, tributum videas. *Beatissimi sacerdotes* in Concilio isto tertio à Reccaredo appellantur ii, qui interfuerunt Episcopi. Extra hos de Eutropio dictum eo tempore, quo Leander *sanctus* dumtaxat audit, *beatissimi* præconium, eximium quid planè continet.

m Cap. 32.

n Anno III. Mauricii.

45. In excusis Conciliorum editionibus, & in codicibus aliquot MSS. quos Morales consuluit

o Vide lib. 12. *Hist.* cap. 3.

fuluit o subscriptiones deerant, cùm Leandri, tum Eutropii. In ea autem, quam è pluribus manu exaratis libris diligenter à Loaïsa correctiorem & locupletiorem habemus, Leander jam visitur, Eutropius adhuc desideratur: quod me parum movet, cùm videam hoc tempore usque ad Concil. Toletanum VIII. anno DCLIII. habitum, in omnibus hujusmodi sacris congressibus non aliorum quàm Episcoporum legi nomina. Pseudo-Maximum scio longam hìc texere abbatum, presbyterorum, diaconorum seriem, Eutropiique inter alios, qui Concilio interfuere. Nunc verò de subscriptionibus agimus.

46. Valentinum autem Eutropii præsulatum, absque Isidoro esset, ignoraremus. Qui omnino constituendus est post laudati Concilii hujus tempora, scilicet annum DLXXXIX. & ante annum DCX. quo jam inter alios Martinus, aliàs Marinus, Valentinus, Toletanæ Ecclesiæ in tota provincia Carthaginensi primatum agnovit p. Longius enim vix est ut producamus, inter Marinum, & qui an. DCXXXIII. & sequentibus quarto, quinto, sextoque Toletanis interfuit, Musitacium collocantes. Abstineo autem de Eutropii monachatu q, quod res alterius argumenti est, deque Servitani monasterii r loco nunc disserere, intentis ad fontes historicorum nostrorum contentus digitis.

p In edit. Loaysæ pag. 259.

q Videndi Morales lib. 11. cap. 60. Escolanus lib. 9. *Hist. de Valencia* cap. 20. §. 7. Joannes Mabillon. in *pref. ad Acta SS. Ord. S. Benedicti* §. 6.

r Mariana lib. 5. cap. 11. Morales lib. 11. cap. 60. Vasæus ad ann. DLXIX. Beuter lib. 1. *Hist. de España* cap. 27. Malvenda *De Anti-christo* lib. 16. Escolanus ubi proximè §. 8.

CAPUT III.

Quòd DONATUS *Servitanus abbas nihil scripserit, alteriusque sit Donati* Regula ad virgines*: in quo erravit Haubertus Miræus. De* MARTINO *Dumiensi abbate, Bracarensi Episcopo, qui, quamvis è Pannonia, apud nos floruit. Venantius Fortunatus de Martini nomine, & Sanctus Isidorus de patria, expositi.* Pannonia Quiris, *pro Pannonia Romanis subdita apud eundem Venantium. Synodi apud Lucum acta corriguntur. Bracarensis idem aliquando & Dumiensis Episcopus. Leovigildi Gotthorum Regis adversus catholicos persecutionis tempus. Pseudo-Maximi insignia mendacia de Martino & Suëvorum Regibus. Commenta quoque de eodem Luitprandi & Juliani taxantur. Diptychon Toletanæ Ecclesiæ ab hujus ultimi impostura vindicatur. Liber Martini* De differentiis virtutum, *seu* De formula honestæ vitæ, *& alii tributi olim Senecæ. Epistolæ, capitula ex Græcis Synodis. Opuscula alia, quasi ejusdem essent, à Joanne Tamajo edita, quoddamque ejus parum Christianum.*

47. SED Eutropius, quem Hispanum non temerè credimus, dum in Hispania, tum abbatem, tum Episcopum, nusquam aliunde ad nos venisse constat, à præceptore, seu decessore suo DONATO separari nollet, si, uti jactatur, scriptor ille esset. Quantumvis enim Afer natu, aut educatu, in Hispaniam se contulit cum septuaginta monachis, copiosisque librorum codicibus, in eaque auctor fuit Servitani monasterii in eo tractu qui Valentinum hodie regnum est, ususque hàc regula observantiæ monasticæ, ibique apud nos vixit, & mortuus fuit, miraculis clarus. Quod totum Ildephonsi s, & Joannis Biclarensis t elogia continent.

s *De script. Eccles.* cap. 4.

t In *Chron.* ad ann. V. Justini.

48. Hic tamen nullus pertinet ad Hispanam Bibliothecam. Non enim rectè Haubertus Miræus in notis ad Ildephonsi locum istum collegit Donati nostri esse *Regulam ad virgines*, quam ex vetusto codice Coloniensis monasterii canonicorum regularium Corporis Christi descriptam se habuisse ait; cujus hoc initium: *Sanctis à me plurimum venerandis Christi virginibus Guastrudæ, omnique suæ Congregationi in cœnobio à famula Dei Flavia constructo, Donatus*. Hæc enim est Donati Vesontinæ urbis in Burgundia Episcopi, Flaviæ illius filii, quæ monasterium condidit: quod constat ex Jona monacho in *vita S. Columbani* cap. 13. quæ inter venerabilis Bedæ opera reperitur u; subque ejus nomine edita hæc *Regula* est in *codice regularum* x, quem à doctissimo viro Luca Holstenio edition, quum è vivis abiit Romæ, paratum, Eminentissimus Cardin. Franciscus Barberinus post mortem ejus typis mandari curavit.

u Tomo 3.

x Parte 3. pag. 78.

49. Donatum utique, si auctor fuisset hujus Regulæ, non recusaremus albo nostro inscribere. Nam & Martinum Pannonium, eo quòd inter nos doctrinæ & sanctitatis veluti flos tempore suo fuit reputatus, eò libenter admittimus. MARTINUS hic DUMIENSIS à monasterio, cui præfuit abbas, & Episcopus, seu BRACARENSIS ab Ecclesia, quam deinde administravit, & *Galliciensis* à provincia y, hoc meruit à S. Isidoro Hispalensi elogium: *Martinus Dumiensis monasterii sanctissimus Pontifex, ex orientis partibus navigans in Galleciam venit* (malè in aliis z *Galliam*) *ibique conversis ab Ariana impietate ad fidem catholicam Suëvorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit; Ecclesias confirmavit, monasteria condidit, copiosaque præcepta piæ institutionis composuit. Cujus quidem ego legi librum* De differentiis quatuor virtutum, *& aliud volumen epistolarum, in quibus hortatur vitæ emendationem, & conversionem fidei, orationis instantiam, & eleemosynarum distributionem, & super omnia cultum virtutum omnium, & pietatem. Floruit regnante Theodemiro Suëvorum Rege, temporibus illis, quibus Justinianus in Republica* a, *& Athanagildus in Hispaniis imperium tenuerunt*. Adjungerem, pro ævi more, *Martini* nomini aliud *Martii* nomen, adductus his Venantii Fortunati ad eum scribentis b: *alterum ad occasum Deus plantâsset Elysium, in quo fortior Adam, idest Martius Martinus, inexpugnabilis accola Christi* &c. Nisi Martium allegoricè à Martiali virtute dictum potiùs existimarem.

y In hoc hallucinatus fuit Baronius die XXI. Junii lit. H. tres Martinos ex unico faciens.

z In edit. *Biblioth. Eccles.* Miræi.

a Republica pro Rom. Imperio. Joannes Biclarensis anno 11. Mauricii in Chron. *Leovigildus Rex filio Hermenegildo ad Rempublicam commigrante, Hispalim pugnando ingreditur.*

b Lib. 5. *Carmin.* in princip.

50. Præstat singulis lucem aliunde immittere. Ex Pannonia c (regnum Hungariæ nunc est) fuit Martinus; nec aliud importat, quòd ex orientis partibus venisse ad nos dicatur, cùm istis Isidori verbis prorsus significetur, quum ad Hispanias se contulit, in oriente & Palæstina diu peregrinatum fuisse. Gregorii Turonensis verbis id confirmabimus, totamque Isidorianam historiam. *Hoc tempore* (ait lib. 5. *Hist. Francor.* cap. 38. de Leovigildi

c Somniant quidam Pannonias in Hispania propter Stephani locum, quem corruptum esse docuit Ludovicus Nonnius *Hispaniæ* suæ c. 1. Vide Cardosum in *Hagiologio Lusitano* 2. tom. die XX. Martii pag. 246.

gildi

gildi in catholicos ſęvientis agens tempore) *& beatus Martinus Galliciensis Episcopus obiit, magnum populo illi faciente planctum . Nam Pannonię ortus fuit, & exinde ad visitanda loca sancta in orientem properans, in tantum se literis imbuit, ut nulli secundus suis temporibus haberetur . Exinde Gallæciam venit, ubi cùm B.Martini reliquiæ portarentur, Episcopus ordinatur . In quo sacerdotio impletis plus minus xxx. annis, plenus virtutibus migravit ad Dominum . Versiculos, qui super ostium sunt à parte meridiana in basilica sancti Martini, ipse composuit*. Hæc Turonensis . Eadem ferè Aïmoïnus monachus lib. 3. *Hist. Francorum* cap. 39. adjuncto tamen ordinatum eum Episcopum in *Basilica quæ prima apud Hispanos in honore S.Martini dedicata est*. Patriam asserit quoque Venantii Fortunati carmen.1.lib.5. ad eundem nostrum, quo celebrat ejus Apostolicum in Gallæcia munus, & florescentem sub eo catholicam ibi religionem, ubi inter alia:

Pannoniæ, ut perhibent, veniens ex parte Quiritis,
Est magis effectus Galli-Suëva salus.

Pannoniam Quiritem dixit pro ea quæ Romanis suberat, uti *Rempublicam* absolutè pro Romanorum ditione, ut vidimus. Immo ipsum epitaphium, quod plures laudant [d], Pannoniis favet.

Pannoniis genitus, transcendens æquora vasta,
Gallecię in gremium divinis nutibus actus,
&c.

51. Professus fuerat olim catholicæ Ecclesiæ fidem Recchiarius Suëvorum Rex, qui anno CDXLVIII. regnare cœpit. Sed Remismundi tempore circa annum CDLXIV. Ajacis Galatæ Ariani, qui de Gallicana Gothorum regione venerat, dolosis artibus, Arianæ perfidiæ labem tota Suëvorum gens contraxerat [e]; usque dum Theudemirus, seu Ariamirus, regni habenas suscepit. *Qui confestim* (ait Isidorus in brevi *Suëvorum historia*) *Arianę impietatis errore destructo, Suëvos catholicę fidei reddidit, innitente Martino monasterii Dumiensis Episcopo, fide & scientia claro, cujus studio & pax Ecclesię ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Gallæcię regionibus instituta*. Idem in Chronico floruisse ait sub Justino minori apud Gallæciam Bracarensem Episcopum *prudentiâ & doctrinâ catholicę fidei clarum*. De constructione monasterii Dumiensis memoria fit in Toletano Concilio x. [f]

52. Valdè autem miror quòd in Concilio Bracarensi primo anno DLX. hoc est Theudemiri, seu Ariamiri tertio, celebrato, nulla hujus conversionis mentio fiat, sed Priscillianæa tantùm condemnentur dogmata, Ecclesiasticæque disciplinæ quædam regulæ constituantur. Huic certè subscriptus quinto loco, Martinus noster Dumiensis monasterii Episcopus est, qui non unum hoc dumtaxat eo jam tempore condiderat [g], cùm in eodem Concilio de monasteriorum consuetudinibus perspicua mentio habeatur, Isidorusque in *Suëvorum historia* multa fuisse ab eo monasteria condita annotatum reliquerit. Post novem item annos [h] Synodus apud Lucum coacta sub eodem Rege designavit unicuique Episcopo suam diœcesin, ubi *ad Dumio familia servorum* VI. spectare dicitur [i]. Mendum ego existimo, pro *familia Suëvorum Regum* [k]. Nam aliàs in Wambæ Gotthorum Regis divisione earundem diœcesum vetus hæc Suëvorum inserta [l] ita concipitur: *Ad sedem Dumiensem familia regia*. Erat enim prope regiam urbem Bracarensem monasterium, regięque ipsius parochia.

53. Ascendit postea ex Dumiensi ad metropolitanam sedem Bracarensem Martinus ante annum DLXXII. quo munere isto mactus secundo Bracarensi Concilio interfuit [m]. Post cujus obitum Bracarensis & Dumiensis Episcopi seorsum laudati Conciliorum in actis leguntur. Joannes autem Vasæus notavit, in Concilio Toletano XVI. Felicem Bracarensem simul & Dumiensem Episcopum in historiæ Roderici Toletani MS. codice se vidisse, quo loco vulgares editiones Conciliorum, & inter eas Matritensis Loaïsæ, *Bracarensem & Portucalensem* cathedras huic Felici adscribunt. Eundem verò esse Martinum Bracarensem & Dumiensem ex Concilio x.Toletano constat paullò antè laudato; in quo fit mentio testamenti ejus, quod succedentibus ex ordine Regibus exsequendum commiserat. Qui ob conservatam Dumiensis dignitatem, ut creditur, cum Bracarensi, non ab alio quàm à Dumiensis monasterii Pontificatus munere nuncupatus apud Isidorum legitur. Iccircò & abest in Bracarensi secunda Synodo Dumiensis Episcopi mentio; quia idem cum eo erat is, cujus fit, Bracarensis.

54. Mors ejus, si Gregorio Turonensi hujus temporis æquali fidem non denegamus, ad Leovigildi annos, quibus in catholicos ille sæviebat, referri omnino debet; immo ad Childeberti junioris Francorum Regis quintum, qui Baronio annus fuit Christianus DLXXXIII. [n] aliis DLXXX. sive ad Childeberti VII. qui fuit Chilperici atque Guntanni XXI. ut disertè ait Aïmoïnus [o], hoc est annum DLXXXII. juxta Labbeanum computum. Sed operæ pretium est ex serie annorum Leovigildi ostendere non ante hos annos persecutionem catholicorum contigisse in Hispania. Cœpit is regni habenas anno Justini junioris III. qui est redempti orbis DLXVIII. ut ex Isidori [p] & Joannis Biclarensis [q] liquet Chronicis. DLXXII. Liuvane fratre atque regni consorte defuncto, toti Hispaniæ præesse cœpit. DLXXIX. devictis tyrannis requiem sortitur. DLXXX. Hermenegildus Leovigildi filius uxorem ducit, & adversus parentem insurgit. DLXXXI. habuit Toleti Leovigildus Concilium Episcoporum sectæ Arianæ. DLXXXIII. Adversus filium copias contrahit. DLXXXV. capta Hispali filium exsilio Valentiæ urbis deputat. DLXXXVI. Suëvorum regnum extinguit, & provinciam facit. Eodem anno Hermenegildus occiditur. DLXXXVII. regni sui XVIII. Mauricii Imperatoris IV. Leovigildus obit. Sequimur in his chronologiam Joan-

d Tamajus xx. Martii in *Martyr. Hisp.* pag.315.&329. Mabillon. in *Actis SS. Benedictin.*1.tom. pag.261. Joannes Bapt. Perezius in *scholiis ad S. Isid. De scriptor.*

e Isidorus in *Hist. Suëvorũ*, Idatius anno IV. Severi, seu Olymp. CCCXI. anno III.

f In edit. Loaysæ pag. 500.

g Plures numerant Tamajus xx.Martii pag. 313. Cardosus in *Hagiolog. Lusitano* die xx. Martii pag. 247.

h Erâ DCVII. anno DLXIX.

i In edit. Loaïsæ pag. 129.

k Multa morosè de his verbis Tamajus in *Martyr.* xx. Martii pag. 315.

l In eadem edit. pag. 137.

m In eadem edit. pag. 171.

n Labbeo in *Conc. Chronol.* hoc anno.

o Lib. 3. *De gestis Francor.* cap. 19.

p Erâ DCV.

q Anno Justini III.

Joannis Biclarensis, atque in novioribus Labbei.

55. Leovigildum ergo ampliando bellis imperio exstirpandisque externis hostibus occupatum usque ad annum DLXXIX. verisimile est tunc primùm, occasione rebellantis (ut veteres loquuntur) sequenti anno Hermenegildi filii, catholicos persequi cœpisse. Neque hic tergiversabuntur qui Pseudo-Maximo credunt. Hic enim exsilia Joannis ejusdem Biclarensis & Massonæ Emeritensis anno DLXXIX. aliorum autem antistitum catholicorum anno DLXXXI. immo & obitum Martini nostri Bracarensis, dicto anno DLXXIX. assignata habet, convenitque Pseudo-Julianus [p]. Quocum stare nequit series gestorum vitæque Martini apud nos actæ ab eodem Pseudo-Maximo constituta. Ponit hic auctor (vulgaris quidem editionis, non fragmenti nostri, qui Martini nusquam meminit) hujus adventum in Hispanias anno DXXXI.[q] Recchiarii Suëvorum Regis tempore.

56. Hunc Rechillanis vocat filium, aitque institutum in fide catholica eum fuisse à nostro Dumiensi, Suëvosque hoc ipso anno, hoc est Recchiarium & ejus filium Ariamirum, cum palatinis & populo Arianæ hęresi in Concilio quodam, quod Autbertus Bracarensis Episcopus collegit, renunciâsse. Hoc tam insanum est mendum, ut refelli ex proposito vix dignum sit. Pseudo-Maximi verba in ora legi possunt [r]. Consultò enim eò rejecimus, ne lectorem stupidissima fictione gravaremur. Rechilla Suëvorum Rex anno CDXLVIII. ut suprà annotavimus, Recchiario filio vacuam regni sedem reliquit moriens, centum ferè annis ante Martini Dumiensis ætatem. Isidorus disertè [s]: *Erâ CDXXCVI.* (annus est Christi quem priùs diximus) *Recchiarius Rechillanis filius catholicus factus succedit in regnum annis IX. acceptâ in conjugium Theuderedi Regis Gotthorum filiâ.* Hic Theuderedus ille est, qui prœlio obiit cum Attila commisso. Recchiario extincto, partim Maldra, partim Franta, hisque Rechimundus, unaque Frumarius, successere. His subrogatus Remismundus anno CDLXIV. [t] Ajace Galata Ariano hæretico instillante bibit hanc hæresin cum tota gente. Isidorus iterum: *Multis deinde Suëvorum Regibus in Ariana hęresi permanentibus, tandem regni potestatem Theudemirus suscepit, qui confestim Arianę impietatis errore destructo, Suëvos catholicę fidei reddidit, innitente Martino monasterii Dumiensis Episcopo* &c.

57. Post Theudemirum regnâsse Mironem postea ait, qui Leovigildo Hermenegildum Hispali obsidenti suppetias ivit: quæ res anno DLXXXV. contigit. Unde vulgaris Hispaniæ historicorum observatio est [u], periisse Regum Suëvorum, qui Ariana tabe marcuere, plusquam centum annorum memoriam; cujus observationis ipse (mirum!) meminit Franciscus Bivarius, qui ad locum hunc Maximi nil non audet, ut hanc ejus historiam ostendat vero consonam. De hoc tamen hiatu & prochronismo plusquam centum annorum, qui à Recchiario ad Suëvorum sub Theuderedo Martini Dumiensis operâ conversionem intersunt, ne γρῦ quidem loquutus. Eruditionem hominis & industriam, quas semper amplectimur, infelicissimè impensas! Notâ autem dignum est, Maximi Estepanum fragmentum in Suëvorum Regum successione rectà incedere, atque Isidoro prorsus convenire. Post Maldram anno CDLX. & Remismundum CDLXX. laudatos, nullam alterius facit, quàm Theudemiri electionis anno DLVIII. mentionem. Unde rectè colligas ad hos fontes, si qui nondum infecti sunt, recurri debere.

58. Nec solùm in eo fallit planus. Falsum enim est Martinum anno DXXXI. ad nos venisse; cùm triginta, nec plus, annos Hispaniensis incolatûs tribuere ei debeamus; quibus quidem ab anno DLXXX. aut DLXXXIII. uti diximus, quo diem obiit suum, deductis, prope DL. in Hispaniam primùm appulisse credendus est. Triginta Hispaniensis incolatûs annos diximus, quot scilicet in Pontificatu vixit, Gregorio Turonensi teste. Nam quo tempore advenerunt in Hispaniam reliquiæ S.Martini, hoc est statim atque Martinus noster eò quoque venit, Episcopus ordinatus fuit, ut idem Turonensis ait. Fallit ergo Maximi formator, qui totos novem annos monachum, nondum tamen abbatem Dumiensem, nedum Episcopum, fingit semi-sæculum integrum in Hispania vixisse.

59. Falsum quoque est Martinum in Gallæciam venisse cum reliquiis S. Martini Turonensis Episcopi. *Venit cum reliquiis S.Martini Turonensis in Hispaniam*, ille ait. Cui adversatur res ipsa, uti gestam retulit Gregorius Turonensis lib. I. *De miraculis Sancti Martini* cap. II. *Tunc commonitus à Deo B. Martinus, de regione longinqua, qui ibidem nunc sacerdos habetur* (vivo enim eo hæc scribebat) *advenit. Sed neque hoc credo sine divina fuisse providentia, quòd ea die se commoverat de patria, quâ beatæ reliquiæ de illo loco* (Turonis, ubi corpus ejus) *levatæ sunt: & sic simul cum ipsis pignoribus Gallæciæ portum ingressus est.* Quorum verborum ille necessarius est sensus, eodem die quo Regis familiares portum Gallæciæ cum S. Martini reliquiis sunt ingressi, Martinum alterum ex orientis partibus, hoc est Palæstina (quod ajunt [x] Isidorus ac Turonensis ipse Gregorius) venientem in eundem portum appulisse. Confirmat Venantius Fortunatus in epistola ad Martinum, è Turonis, ut videtur, scripta, quæ initio lib.5. ejus operum legitur. Precatur eum, ut pro se ad S.Martinum oret. *Est enim (ait) vobis ratio consequens, ut per vos illinc nobis redeat spes patrocinii, quia ad vos hinc prodiit pars patroni.* hoc est sancti patris reliquiæ. *Ad vos*, non *vobiscum*, verè dixit.

60. Nec minus temerè dicitur à Pseudo-Maximo [y] nostrum hunc fuisse Benedictinum monachum, sive *Benedictini ordinis monachorum patrem*. Nam præterquamquòd Maximi germani sæculum hanc loquendi formam nondum admiserat (quod nec Bivarius latè

p Ad ann. DLXXIX.

q In *Chron.* ad hunc annum. num. 4. & 5.

r Ad ann. DXXXI. *Martinus post Dumiensis Episc. venit cum reliquiis S.Martini Turonensis Episc. in Hispaniam ad Gallæciam ad Ricciariũ Richillanis heretici successorem, quem Ricciarium in fide instruit in urbe Auriensi regia, priùs Obobrigi dicta. Tunc Suëvorum fit solemnis renunciatio & abjuratio heresis Arianæ, & fidei catholicæ confessio, ut post facta est sub Reccaredo Rege Gotthorum catholico cum eisdem ceremoniis. Abjuraverunt primùm Rex & Regina, & Ariamirus eorum filius, deinde heretici Episcopi, post palatini, & populares in Concilio, quod collegit Regis imperio Authbertus Episcop. Bracarensis, antequam proficisceretur in Belgium cum aliis Episcopis.*

s In *Hist. Suëvorum.*

t Erâ DII. Isid. *Hist. Suëvorum.*

u Loaïsa in *Notis ad Concil. Lucense* pag. 130.

x Locis suprà laudatis.

y Ad ann. DXL. 5.

hac de re agens diffitetur [z].) Martinus ex Pannonia egreſſus ad viſitanda loca ſancta in orientem profectus fuit, exindeque Gallęciam venit, ut ex Turonenſi & Iſidoro conſtat. Unde haud potuit inſtitutum vitæ, qui eâ in parte orbis ignotus adhuc fuerat, ad nos portare [a]. Fateor pro Benedictinis adduci à Joanne Mabillone ad *Acta SS. ordinis S. Benedicti* doctiſſima præfatione [b] Bonifacii IV. Papæ teſtimonium ex Ivonis decreto, quo Martinus Pannonienſis ita laudatur Epiſcopus ſimul & monachus, cum Gregorio Papa, & Auguſtino Anglorum Apoſtolo, ſtatimque S. Benedicti monachorum præceptoris regulâ; ut de eodem horum omnium inſtituto & familia Bonifacius ſenſiſſe videatur. Quare abſtinemus ſermonem alterius otii controverſiis [c], annotâſſe contenti Martinum ab Iſidoro dici *copioſa præcepta piæ inſtitutionis* (monachis forſan) *compoſuiſſe*.

61. Suppoſititii quoque Luitprandus & Julianus licere ſibi ſomniare aliquid in Martini rebus credidere. Luitprandus Britonienſem ſeu Mindonienſem cathedram ante Dumienſem ei attribuit [d], Alphonſi Veneri Dominicani errorem [e] aſſerturus, qui Mindonienſem vocavit Epiſcopum; quòd putaverit forſan idem importare Dumienſis ac Mindonienſis Epiſcopatuum appellationem: quod non ita eſſe obſervavit inter alios Joannes Vaſæus in *Chron. Hiſp.* cap. 20. Haubertus quoque Miræus in *Auctario Bibliothecæ* cap. 146. Trithemium laudans Mindonienſem dixit Martinum fuiſſe Epiſcopum. Malè quidem, cùm Trithemius id non dixerit [f]. Britonium ſcilicet in Gallæcia urbem intellige, non alteram cognominemque in Aſturiis [g]. Quæ ſi alicujus momenti eſſent, ne Maximi vacillaret fides, ſtatuere oporteret, Martinum è Britonienſi Epiſcopo, Dumienſem abbatem, è Dumienſi abbate Dumienſem Epiſcopum deveniſſe.

62. Inſolenter magis Julianus, *In Miſſa Sancti Jacobi* (ait *Adverſario* 397.) *poſt Hilarium ſit mentio Athanaſii Epiſcopi Cæſar-auguſtani, & Hilarii Gumerenſis, & Martini Dumienſis*. De diptycho Toletano loquitur, quod ſic habet: *Pro ſpiritibus pauſantium, Hilarii, Athanaſii, Martini, Ambroſii, Auguſtini, Fulgentii, Leandri, Iſidori*, &c. Noti ſunt iſti heroës Eccleſię, & ubicumque Chriſtiana fides viguit, ore omnium celebrati. At Julianus pro Athanaſio Magno Alexandrino, Martinoque Turonenſi, & Hilario Pictavienſi Epiſcopis, Athanaſium quendam S. Jacobi ſuppoſititium diſcipulum Cęſar-auguſtę ab eo relictum, Hilarium neſcio quem Guimarenſem, ac Martinum noſtrum Dumienſem in diptycho laudatos aſſerere non erubuit. Ita de ſacris hodie ludere, quorundam hominum ludus eſt. Diem mortis ejus anniverſarium, xx. ſcilicet Martii menſis, celebrant aliquot Gallæciæ & Portugalliæ Eccleſiæ: quod Morales docet lib. 11. cap. 62. Inventionis ſancti corporis & tranſlationis dies colit Bracarenſis Eccleſia, teſte hagiologo Luſitano.

63. Deveniamus jam ad Martini Dumienſis, ſeu Bracarenſis, opera.

Primum eſt *De differentiis quatuor virtutum cardinalium* liber, quem Iſidorus laudat, ad Mironem Regem Theudemiri ſucceſſorem (Trithemio [h] ad ipſum Theudemirum) ſcriptus, credituſque olim Senecæ philoſophi, uti de eo loquentes annotavimus [*]. Sed Martini noſtri eſſe concors jam doctiorum ſententia eſt: qui prodiit ſolus Venetiis ex officina Franciſci Ziletti anno MDLXXXVI. *De formula boneſtæ vitæ* inſcriptus: quo nomine auctor ipſe donavit, ut ex epiſtola nuncupatoria, de qua mox dicemus, conſtat, in 12°. Hunc titulum agnovit & Joannes Trithemius [i]. Exſtat & in *Bibliotheca VV. PP.* tomo 6. item Baſileę curante Gilberto Cognato Nozoreno, & alibi excuſus, itemque cum Boëthii Eponis Friſii *heroicis quæſtionibus*, ait Labbeus in diſſertatione *De ſcriptoribus Eccleſ.* [*] Huic operi metricum veluti proloquium habes in Joannis Tamaji *Martyrologio Hiſpano* [k]. Epiſtolam verò ad Mironem Regem Gallæcię, quæ deſiderabatur in omnibus editionibus, in lucem protulit è MS. cod. Uticenſis in Gallia monaſterii Joannes Mabillonus, editamque habemus in *Spicilegii* Lucæ Dacherii volum. 10. [l] de qua agit ipſe in præfatione ad lectorem [m]. Alter ab hoc eſt, ejuſdemque auctoris, atque exiſtimatus idem Senecæ,

64. II. *De moribus* liber, qui Pariſiis prodiit cum Leodegarii à Quercu libro commentario, ſimulque alius liber *De paupertate*, neſcio cujus, MDLVI. in 4°. apud viduam Petri Attaignaut: quod in *Bibliotheca* ſua *Gallica* Verderius monet. Confundunt cum ſuperiore libro nonnulli, nuperque Lebbeus, ut ibidem diximus.

65. III. *Epiſtolarum* librum, cujus Iſidorus mentionem habet, deſideramus, propter nobiliſſimum & piiſſimum, quod continebat, argumentum, ac propter hominis ingenium & elegantiam ſtyli meliore fato dignum. Unam ex his mirè extollit ad ſe miſſam Venantius Fortunatus in principio lib. 5. ad noſtrum ſcribens cum *Gallicia Epiſcopi* titulo. De qua inter alia: *Quid loquar de periodis, epicheremati bus, enthymematis, ſyllogiſmiſque perplexis, quo laborat quadrus Maro, quo rotundus Cicero. Quod apud illos eſt profundum, hîc profluum, quod illic difficillimum, hîc in promptu*. Domeſticum eſſe illi deinde ait, corrupto & manco quantumvis loco, quicquid Plato, Ariſtoteles, Chriſippus, Pittacus philoſophi docuere: præſeferre magis autem ejus ſtylum Hilarii, Gregorii (non quidem Magni Pontificis Romani, ſed aut Nazianzeni, aut Nyſſeni) Ambroſii, Auguſtinique dogmata. Reliqua vide [n].

66. IV. *Capitula collecta ex Græcis Synodis* ad Nitigeſium, aliàs Nigeſium, atque item Netigium, Lucenſem Epiſcopum [o] (qui in Concilio Toletano III. laudatur à Pantardo Bracarenſi pro eo ſubſcribente) vel univerſum Concilium Lucenſis Eccleſiæ. Non quidem Græcus Martinus, ut pars credidit, & nos ſuprà tetigimus; ſed in oriente diu verſatus, ita ſe *literis* (ait Gregorius Turonenſis: hoc eſt Græcis) *imbuit, ut nulli ſecundus ſuis temporibus haberetur*. Videns ergo canones veterum illius

---

z In *Comm. ad epiſt. nuncup. Maximi* pag. 75. & ſeqq.

a Pugnant tamen pro Benedictinorum hac colonia Joan. Mabillonus *Ad Acta SS. Benedictin.* tom. 1. pag. 261. Cardoſus in *Hagiol. Luſitano* xx. Martii.

b §. 8. n. 94.

c Benedictinum exiſtimat Prudentius Sandovalius in *Fundationibus* ſuis *Monaſterior. S. Benedicti in Hiſpania* fol. 10.

d *Adv.* 70.

e In *enchiridio*.

f Vide eum *De viris illuſtribus ordinis S. Benedicti*, & hunc Pſeudo-Luitprandi errorem taxantem Tamajum in *Martyrol. Hiſp.* xx. Martii p. 329. & Garibajum l. 8. cap. 19. Cardoſum die xx. Martii p. 247.

g De quo latè pluribus *Adverſariis* à 67. ad 71. De Britonia Aſturum latè D. Antonius Calderon *De las excelencias de Sant-Jago* lib. 1. cap. 3. nu. 24. Jepes *Chron de S. Benito* tom. 1. anno DLXIII. fol. 242. Cardoſum in *Hagiol. Luſit.* 11. Martii.

h *De ſcript. Eccleſ.* cap. 19.

* Exſtat in Vaticano cod. ſub M. Tullii Ciceronis nomine. CARDIN. DE AGUIRRE.

i *De ſcript. Eccl.* cap. 19.

* Hoc opus penes nos habemus ex codice Toletano exſcriptum, ac collatum cum MS. Vaticano optimæ notæ ſub nu. 634. annorũ circit. DC. antiquitatis; quod, ſimul cũ aliis ejuſdem Martini operibus, aliquando forſan, multis erroribus expurgatum, puriorem lucem videbit. CARD. DE AGUIRRE.

k Die xx. Martii pag. 313.

l Pag. 626.

m Pag. 24.

n Quædam à nobis primò edita eſt ejuſdem Martini epiſtola *De trina merſione*, ad Bonifacium Epiſcopum ſcripta, tom. 2. *Collect. Max. Concil. Hiſp.* pag. 506. CARD. DE AGUIRRE.

o Notat Loaïſa in *Notis ad Concil. Lucenſe* pag. 130.

illius gentis, & linguæ Conciliorum vitia quędam, sive malę, sive obscurę, sive tandem haud integrę interpretationis ab Latinis translatoribus contraxisse; novam post Dionysium Exiguum, & Ferrandum diaconum Carthaginensem aggressus est versionem è Greco Latinam, quâ ea *quæ per scriptores* (ipse ait in epistola ad Nitigesium) *immutata* essent, *simpliciùs & emendatiùs restauravit*, novoque ordine res quasque digessit, nonnullaque ex Hispanis Conciliis Toletano I. & Bracarensibus adjunxit. LXXXIV. capita sunt, quæ passim à Gratiano, & aliis decretorum collectoribus ex hac Martini versione afferuntur: non tamen quasi ab ejus collectione, & interpretatione, sed quasi *ex Concilio Martini Papæ* desumpta, sic enim fert titulus quamplurium canonum [p]. Ratio hujus æquivocationis ea est, quòd *Episcopi* & *Papę* nomina eo promiscuè accipiebantur tempore, vereque Martinus ad Concilium Lucense hoc direxit opus. Quod quidem exstat in Conciliorum, quotquot factæ sunt, editionibus post Hispanam Loaïsæ collectionem ad calcem Bracarensis II. Synodi, & in appendice tomi I. *Bibliothecę jur. canon.* Justelli, exhibitis è regione Græcis fontibus [q].

67. V. *Sententię* quoque *Ægyptiorum patrum*. Ex incerti Græco in Latinum etiam hæ ab eodem translatæ. Has Heribertus Rosveidus in appendicem libri sui *De vitis patrum* conjecit è Toletanæ Ecclesiæ altero, & monasterii S. Floriani in Germania altero codicibus antiquis desumptas. Alium vidit ante annos CD. manu scriptum in Nucalensi Benedictinorum monasterio Franciscus Bivarius [r]. Incipit: *Abbas Joannes dicebat ad discipulos suos*.

68. Fecit quoque *vitas patrum Græcorum* Paschasii cujusdam operâ in Dumiensi cœnobio degentis è Græco transferri. Exstant hæ libro 7. *De vitis patrum*, capitibus XLIV. contentæ, in quarum prologo ad nostrum directo Paschasius auctorem sibi operæ his impensæ Martinum fuisse docet.

69. Quod ipsum existimare pronum est de altera ejusdem simili translatione illius operis, quod in eadem Ros-veidi collectione totum ejus quintum absolvit librum, qui *interrogationes & responsiones patrum* continet *monachorum*: de quo Sigeberti hæc intelligenda veniunt [s]: *Martinus Episcopus transtulit per manum Paschasii diaconi interrogationes & responsiones plurimas SS. Ægyptiorum patrum in Dumiensi cœnobio.* Rectè id Bivarius annotavit, qui Paschasium hunc eundem cum eo arbitratur, qui Eugypio presbytero mittenti ad se libellum de S. Severini Noricorum Apostoli vita, rescripsit eâ epistolâ, quam Vitæ ejusdem S. Severini à se anno MDXCV. publicatæ Marcus Velserus Augustanus præfixit, atque adeò Pannonium, uti Martinum & Eugypium, fuisse. Cum aliis Cardosus Lusitanus eundem quoque cum eo judicat, cujus S. Gregorius meminit lib. 4. Dialog. cap. 40. & 41. cujusque memoriam in Fastis suis habet Ecclesia die XXXI. Maji. Aliis aliter placet [t].

p Cap. *Episcopum* dist. 64. cap. *Non debet.* dist. 65. cap. *Si quis ordinatus.* dist. 92. cap. *Episcopus* 7. 9. qu. 2. & aliis, quæ collegit Loaïsa in edit. hujus libri, notatque Anton. Augustinus in *Judicio de Collectoribus canonum* par. 2. *epitomes juris Pontif.* & Roder. da Cunha ad *decretum*, in cap. *Si quis presbyter.* dist. 24.

q Porrò in *Collect.* nostra *Concil. Hisp.* tomo 2. pag. 327. & seqq. CARD. DE AGUIRRE.

r Meminit *ad Maximum* anno DLXXIX. pag. 577. nu. 53.

s *De script. Eccl.* cap. 117.

t Miræo in *Notis ad Sigebertum* cap. 27. *De scriptor. Eccles.* & in *Auctario* cap. 159.

70. Quinque etiam alia Martino tributa opuscula primus edidit [u] Joannes Tamajus ex codice, qui olim fuit Garsiæ à Loaïsa, quem cum ferè aliis centum à manu ejus hęredum se redemisse ait [x], & ad bibliothecam Excellentissimi Domini D. Didaci de Arce Reinoso Placentini Episcopi, & Generalis Hispaniarum Inquisitoris transtulisse. Hæc sunt:

VI. *Pro repellenda jactantia liber*. Incipit: *Multa sunt vitiorum* &c. cujus continuatio veriùs quàm diversus est alter.

VII. *De superbia*, qui incipit: *Qualis electus* &c.

VIII. *Exhortatio humilitatis*. Incipit: *Quisquis nutu Dei* &c.

IX. *De ira* ad Vitimirum Episcopum. Incipit: *Dum simul positi* &c.

X. *De Pascha*.

Inter quos libellos, verè pulcherrimos, ita eminet *De ira* ille ad Vitimirum Episcopum, & styli elegantiâ & sententiarum acumine, ut non dubitem excerpta continere eum è libris Senecæ ejusdem argumenti: quod quidem, cui conferre otium sit, reddere sibi notum poterit. Nullis ad hoc ibi utitur sacræ Scripturæ testimoniis, ut in aliis solet, ut ethnicum verè, non Christianum, audire tibi videaris. Certeque non Christianum est, quod excusationem offensæ illatæ his verbis prætendit: *Amicus est; fecit quod noluit. Inimicus est; fecit quod debuit.* Postremum enim hoc longè abludit à Christiano dogmate.

71. XI. *De correctione rusticorum* opusculum plures laudant [y], & Joannes Tamajus vidit carmen pro ejus quasi præfatione scriptum; quod quidem, & alia Martini nostri actis ab eo inserta, non quidem ejus commatis sunt, nisi nos judicium fallit, cujus alia passim ab eo, ut antiquitatis monumenta, vanè jactata, cùm satis ipsa suum auctorem prodant. Et in iisdem actis aliam, quàm Tamaji elegantiam & judicium plura redolent.

72. XII. *Carmina* denique Martini quædam, unà cum Dracontii & Eugenii Sirmondus edidit Parisiis MDCXIX. *Versiculi* (Turonensis ait) *qui super ostium sunt à parte meridiana in Basilica Sancti Martini, ipse composuit.*

73. Diffusiùs nos, quàm pro exteri elogio. Sed Suëvorum, hoc est magnæ Hispaniarum plagæ, verè Apostolum, germano civi æquiparamus. Plura alii docent [z], quos consulere lector poterit.

u In *Martyrologio Hisp.* die xx. Martii pag. 317. & sequentibus.

x Pag. 329.

y Morales lib. 11. cap. 62. Garibay lib. 8. cap. 19. *Breviar. Bracar.* in S. Martini lectionibus apud Cardosum die xx. Martii pag. 248.

z Collegerunt omnes Tamajus, & Cardosus die xx. Martii.

CAPUT IV.

De LEANDRO *Hispalensi Episcopo. Quale ejus genus. Vix Gotthicum. Theoderici Gotthorum & Ostro-Gotthorum Regis adventus in Hispaniam incertus. De Theodora Leandri matre falsò exponi quasdam inscriptiones Hispalenses. Frequens error Bivarii. De Leandri patria, & circa eam cęcutientibus Xysto Senensi & Trithemio. Monachum fuisse, Hispalensibus datum antistitem, & Constantinopolin ablegatum: non quidem interfuisse ejusdem urbis V. Generali Concilio, quod à Luca Tu-*

denſi deceptus ait Morales. At in Toletano III ducem Reccaredo fuiſſe ad renunciandum Arianiſmo. De amicitia, & ad eum epiſtolis S. Gregorii Papæ, & mortis anno. Ejuſdem opera. De trina aut unica baptizandorum merſione S. Gregorii verbum quoddam ex Concilio Toletano caſtigatur; Pſalterium pro officio diurno Eccleſiaſtico. Joannes Mariana defenditur à reprehenſione Cardinalis Baronii.

74. SUEVORUM Apoſtolum Martinum Dumienſem jure LEANDER ſequitur, Gotthorum & ipſe Apoſtolus, cujus ope & induſtria factum fuit, ut Arianæ hæreſi olim in ipſis foribus Chriſtianiſmi deſponſatæ, libelli repudium ea gens mitteret. Natus hic Severiano patre *Carthaginenſis provinciæ Hiſpaniç*, ut Iſidorus frater loquitur [a]. Rodericus Toletanus & Lucas Tudenſis addidere Ducem fuiſſe hunc Severianũ provinciç Carthaginenſis: quod fuerit juxta morem illius ętatis & gentis, quo *Luſitaniç* Claudius, aliuſque *Provinciç* apud Joannem Biclarenſem, Paullus item *Narbonenſis*, Duces, hoc eſt, harum provinciarum adminiſtratores [b], cognominantur. Quod autem horum uterque adjungit, Severiano Theodericum Amalum, Oſtro-Gotthorum Regem parentem fuiſſe; illum ſcilicet, qui cùm in Italia dominaretur, pro Amalarico nepote ſuo Gotthicum ſimul Hiſpaniæ ſceptrum aliquot annis tenuit; non omnibus probatur: quærentibus nempe cur hic Theodericus, ſi maſculam habuit hanc ex matrimonio, uti dicemus, prolem, Amalaſunthâ filiâ, & Athalarico ex ea nepote, relictis heredibus, deceſſerit? Ambroſius Morales [c] in his eſt (& hunc alii ſequuntur [d]) qui & contendit nunquam in Hiſpaniam veniſſe Theodericum, atque adeò, neque Sanctinam Severiani matrem, ut volunt, in Hiſpania uxorem ducere potuiſſe. Sed S. Iſidori *Gotthorum hiſtoria* adventum ſaltem innuere videtur [e]. Quo & aliis argumentis validè inſurgit adverſus Moralem Bivarius [f].

75. Regio autem Gotthorum ſanguine ortos Severiani filios S. Ildephonſus forſan ſcriptum reliquit in ſupplemento ſeu continuatione Iſidoriani Chronici apud Lucam Tudenſem lib. 3. ſi verè Ildephonſi eſt. Certè nihil Gotthici ego video in Severiani, Turturiſque uxoris, eorumque filiorum Leandri, Fulgentii, Iſidori, Florentinæ, Theodoræ nominibus; quæ omnia Romano-Hiſpanæ ſunt formæ & originis; cùm è contrario Gotthicum jam ſonent Leovigildi ex Theodora filii Hermenegildus, Reccaredusque. Quamvis pro Leandri origine, Theodericique adventu in Hiſpaniam, quæ duo præter Rodericum Toletanum & Lucam Tudenſem, Alphonſus à Carthagine [g], Rodericus alter Palentinus [h], Laurentius Padilla [i], & quidam alii [x], diſertis verbis tradunt, alii non difficulter admittunt, in quibus Andreas Reſendius eſt in epiſtola ad eundem Moralem, pſeudo-hiſtorici Toletani toto agmine depugnant; Maximus nempe [l] tam vulgaris quàm fragmenti noſtri [m], Luitprandus [n], Julianuſque [o], adjungentes ex penu ſua fabularum abundantiſſima *Sanctinæ*, aliàs *Sanctivæ*, aut *Sanciæ* nomen, ejus nobiliſſimæ Toletanæ urbis fœminæ, quam duxiſſe Theodericum Lucas unus Tudenſis affirmaverat; & conſtruxiſſe hanc Benedictinis Caradignenſe S. Petri monaſterium. Sed poſterius hoc Annalium Benedictinorum auctor ex ipſa temporum ſerie refutat [p], benefactricem iſtam ſui ordinis Theudis, qui Amalarico ſucceſſit, potiùs quàm Theoderici Amali uxorem conjectatus. Interim quàm ridicula eſt Pſeudo-Hauberti affectatio, *Principem Leandrum* laudantis [q], quum de ejus forſan ortu verba facit!

76. Severiani autem conjugem Theodoram appellavit, neſcio unde doctus, Rodericus Palentinus Epiſcopus [r]. Quo arrepto nomine blaterones noſtri Luitprandus & Julianus mutos pro more ſuo moverunt lapides, ut pro Theodoræ hujus proſapia rogarentur à neothericis teſtes. Sed quonam patratæ fraudis ſucceſſu judicium lectoris eſto. Superiori ſeculo egeſti ſunt de terra in ſuburbio quodam Hiſpalenſis urbis, *S. Bernardi* nuncupato, ſepulchrales duo hiſce titulis reſcripti lapides:

[s] PAVLA CLARISSIMA FEMINA
FAMVLA CHRISTI VIXIT ANNOS
XXIIII. MENSES DVOS RECESSIT
IN PACE XVI. KAL. FEBRVARIAS
ERA DLXXXII.

[t] CERVELLA CLARISSIMA FEMINA
FAMVLA CHRISTI VIXIT ANNIS
PLVS MINVS ANN. XXXV. RECESSIT
IN PACE III. KAL. FEBRVARIAS
ERA DC.

77. Dictum, factum. Pſeudo-hiſtoricus ſtatim Toletanus Maximi perſonâ ſibi adaptatâ, Theodoram iſtam Severiani conjugem *Cervelam* cognominavit [u] (*Cervilia* eſt in fragmento noſtro [x]) atque iterum ſub Luitprandi larva hæc effutivit [y]: *Paulla de genere clariſſimo Gotthorum mater fuit Theodoſiæ Cervelæ conjugis Severiani, parentum Leandri* &c. Et infrà [z]: *Flavius Marcus Cervela Dux Gotthus ſplendidiſſimo genere duxit uxorem Paullam fœminam clariſſimam, ex quibus nata eſt Flavia Theodora Cervela uxor Ducis Severiani, fœmina clariſſima. obiit Hiſpali uterque* &c. Quibus prętigiis ludificati Bivarius [a], & ſi qui alii ſcalpunt ſibi his nugis aures, optimè cum iſtis vetuſtis monumentis convenire Luitpran-

a *De ſcript. Eccleſ.* cap. 29.

b Morales lib. 12. c. 4. fol. 100. Pantinus, ſive Loaïſa in *Notis ad Concil. Toletanum* VIII. pag. 454. & *Hiſp. Illuſtr.* tom. 2. pag. 195

c Lib. 11. cap. 40.

d Antonius Jepes *Annal. Benedictin.* ad ann. DXXXVII. fol. 88. Mariana lib. 5. cap. 7. Padilla cent. 6. cap. 2. Pellizerius in *Maximo* ſuo fol. 10.

e Erâ DXLIX. his verbis: *Inde Italiam repetens* &c.

f *Ad Maximum* ann. DIX. pag. 270.

g In *Anacephal. Reg. Hiſp.* cap. 26.

h Par. 2. *Hiſt. Hiſp.* cap. 19.

i *De Sanctis Hiſp.* fol. 24

x Beuter. lib. 1. *Hiſt. Hiſp.* cap. 27. Sandovalius in fundat. monaſter. ord. S. Benedicti, & fundat. S. Petri de Cardeña fol. 36.

l In *Chron.* annis DIX. n. 2. & 3. DXVI. n. 6. DXVIII. num. 2. DXXXIV. num. 6.

m An. DVII. DXIV & DXXXVIII.

n Adv. 244. 250. 252. & aliis ſequentibus, aliàs 219. 224. 226.

o Adv. 559. 561. & in Chron. n. 259.

p Ant. Jepes ubi proximè.

q In *Chron.* anno DXXXIV. *Leander Princeps filius Severiani Ducis*, &c.

r Ubi ſuprà

s Apud Moralem lib. 11. cap. 53.

t Apud eundem c. 56.

u Ad ann. DIXVIII. n. 1.

x Ad ann. DLXII.

y Adverſ. 242. aliàs 216.

z Adv. . . . aliàs 227.

a *Ad Maximum* an. DIX. pag. 276.

prando, invicemque lucem ac robur sibi mutuare jactant; cùm potiùs debuisset suspicari Luitprandum ad speculum vetustatis, servatæ his lapidibus, vultum sibi finxisse, corporaque hisce umbris ab eo quæsita. At quàm insanè ac infeliciter! *Flavius Marcus Cervela* is esse à Bivario dicitur, qui Dux Theoderici senioris cum Gotthorum exercitu ad Hispanias contra Suëvos fuit missus, Idatio teste [b]; qui Paullâ istâ, cujus epitaphium Hispalense jam vidimus, uxore ducta, Theodoram Cervelam Severiani genuit conjugem, Hispali tandem fato functam.

b Anno II. Majoriani.

78. Somnia hæc sunt, quæ nos statim, Tertullianus uti loquitur, evacuabimus. Primò, Dux ille Gotthus ab Idatio laudatus, non *Cervela*, quod nomen distortum fuit, ut lapidi adaptaretur, sed *Cyrila*, uti editum est ab Scaligero [c], aliàs Cyrilla [d], dictus; quod quantum à *Cervella*, Romanæ potiùs quàm Gotthicæ originis, abest? *Cyrila* nomen barbarum est. Nam & hujus nominis Arianus antistes, qui confessus fuit nescire Latinè cum catholicis congressurus, ex lib. II. Victoris Tununensis *De persecutione Wandalica* bene notus est. Alterius quoque *Cyrilæ*, sive *Cyrolæ*, impostoris in Hispania meminit Gregorius Turonensis *De gloria confessorum* cap. 12. Secundò, hic Theoderici senioris Dux, qui Olympiadis CCCX. anno I. hoc est orbis redempti CDLXI. juxta Idatii computum, in Hispania bellum administrabat, Paullam lapidi inscriptam habuisse uxorem dicitur, quæ non ante annum DX. quinquaginta scilicet postquam ementitus conjux jam summus erat belli Dux in Hispaniis, nata est. Ætatis enim hæc habens XXXV. erâ DLXXII. sive anno DXLIV. uti ex lapide constat, è vita decessit. Tertiò, Theodora Cervella Paullæ hujus, uti credi volunt, filia, Severiani Ducis uxor, sanctorum Leandri & fratrum mater, si ea Cervella est, cujus sepulchri titulum continet alter lapis, erâ DC. sive anno DLXII. si verò Pseudo-Maximus non falsus est [e], anno DLXVIII. in vivis esse desiit, & quidem annis tantùm XXXV. ut inscriptio habet, nata, hoc est. anno DXXVII. aut DXXXIII. in lucem edita. Cùm autem Leander, testimonio Maximi, ortus fuerit anno DXXXIV. [f] alterutrum esse oportet verum; aut quòd inscriptio ad Leandri matrem non pertineat, aut quòd ea filium primo ætatis anno, septimove pepererit. Hoc Bivarius considerans, ne ad hunc lapidem famæ cymbam frangeret, recessit alibi [g] à priori dictato, & hanc lapidi inscriptam suspicatus fuit Theodoræ Cervelę pseudo-historicorum, aut sororem, aut neptem esse.

c Unà cum Eusebii Chronico.
d In editione Prudentii Sandovalii Pampelonensi.
e Ad ann. DLXVIII. num. 1
f Ad eundem ann. pag. 497.
g Ad hunc ann. num. 6.

79. Notâ quoque dignum est, in Maximo fragmenti nostri obitum poni Theodorę hujus *Ceruiliæ* (ita habet exemplum quo utimur, non *Cervellæ*) anno DLXII. quem ipsum lapis inscriptum habet, in vulgato autem Pseudo-Maximo anno DLXVIII. uti jam diximus, cùm ut inconstantiam formatoris uterque prodat, tum quò in prioribus curis eum ad inscriptionem oculos habuisse conjectari valeamus. Tandem horum lapidum argumentum pro confictis Leandri *Cervella* matre, & *Paulla* avia, diruit funditùs observatio Gregorii Argaïzii [h] & aliorum, scilicet *Famulæ Christi* appellationem in vetustis Christianorum epitaphiis virginem, aut saltem viduam jam Deo sacram, indicare. Quod malè convenit Paullæ Theodoræ matri, multoque minùs Theodoræ ipsi, Leandri ac tot filiorum parenti. Quam, si post viri mortem votis Deo se obstrinxisset, non utique omisisset Leander filius in *Regula ad Florentinam sororem* directa, communem genitricem, cujus, uti jam dicemus, meminit, in exemplum religiosi status ei proponere, uti proposuit quidem in aliarum virtutum.

h In *Comment. ad Pseudo-Haubertum Hispal.* sive *Poblacion. Eccles. de España* tom. I. par. I. ad ann. mundi MMCCLIX. pag. 328.

80. Credamus itaque nos potiùs Leandro ipsi de matre sua referenti, *Turturem* eam appellatam [i]. *Simplicitatis filia es* (ad sororem ait in fine *Regulę* [x]) *quę Turture matre nata es. In eadem una persona complurium necessitudinum uteris officio. Turturem pro matre respice. Turturem pro magistra attende, & quę te quotidie Christo affectibus generat chariorem, quâ nata es, reputa matrem. Ab omni procella, ab omni mundano turbine, in ejus te sinibus conde. Sit tibi suave ejus lateri adhęrere, sit tibi dulce ejus gremium jam profectæ, quod erat infanti gratissimum*. Non potuit clariùs. Quare Bivario, pervicaci aliàs in horum auctorum inventis constanter asserendis, Maximi edita *Theodorę* cognomento *Cervellæ* displicuit lectio [l], pro eaque *Turturam cognomento Cerulam* ubique substituendam existimavit.

i Cui consentiunt Hispanarum Ecclesiarum *Breviaria* quæ vidit Bivarius pag. 280. in princ.
x De qua infrà.
l Pag. 497.

81. Carthagine Leander natus creditur, in qua parens dominabatur. Quare de patria excisa loquens ad Florentinam, eam omnino significare urbem videtur. Unde, quasi unica in orbe terrarum Carthago esset Africana, Leandrum nostrum existimavere Afrum Xystus Senensis [m], & ante eum Joannes Trithemius [n], mero meridie caligantes; æquo jure cum Joanne Eisengreinio & Magdeburgensibus Centuriatoribus in hoc sphalmate conjungendi, quibus Isidorus frater Leandri, Archiepiscopus Hispalensis, germanus audit. At non Carthaginem, sed Bigastrum, seu Murciam, locum fuisse Leandri natalem, Pseudo-Maximo, qui velit, credat. Certè in fragmento nostro ita legimus ad annum DXXXVIII. *Leander Severiani filius Murcię in Hispania nascitur ex matre Theodosia*. Pro quibus vulgaris, habitior jam & doctior in ficulnea officina factus, hæc habet ad annum DXXXIV. *Leander Severiani Ducis filius, & Fl. Sanciæ nepos, Murcię, quę Bigastrum Gotthis dicta est, natus ex matre Theodora fœmina nobilissima, in ęde S. Mariæ suburbana tingitur*. In quibus non ægrè deprehendas mangonis artificium, sive olim suas, sive alterius merces, ut pluris venderet, ementito fuco polientis. Ego verò nil video, cur recedendum sit nobis à Carthagine; quam sub Agilane anno DLII. hoc est diu post Leandri ortum, excisam fuisse, Bivarius non improbabiliter contendit [o].

m In *Bibliotheca* lib. 4.
n *De viris Illustribus ord. S. Benedicti* lib. 2. cap. 9.
o Ad Maximi ann. DIX. pag. 287. & 288.

82. Fratres habuit Fulgentium, & Isidorum, de quibus suo loco erit agendum, Florentinam quoque ac Theodoram, quarum prior

prior ſacra Deo virgo, ſacrarumque Deo virginum parens fuit; poſterior Leovigildo, antequam Rex Gotthorum creatus fuiſſet, nupta, binam ei prolem, ſeu cœli gemmam potiùs, Hermenegildum Chriſti martyrem, Reccaredumque patris in regno ſucceſſorem, Catholicumque primum Gotthorum regem peperit. Hoc affinitatis vinculum, non aliud, credimus, Severiani ſoboli cum Gotthicis Regibus interceſſiſſe. Vix enim eſt, ut Severianus,ipſe etiam ſi diſceſſerit à Gothica nomenclatura, non ullum ex tot liberis Theodericianam originem nomine reddere ſuſtinuerit. Quam obſervationem noſtram libentes iterum inculcamus, quia nuſquam veniſſe aliis in mentem credimus.

83. Profeſſione monachus fuit, Iſidori fratris teſtimonio. Maximi fragmentum breviſſimè ad ann. DLIX. ſive erâ DXCVIII. *Reccaredus Hiſpali naſcitur. Leander fit monachus*. Quæ eſt germana hujus primùm inventi lectio. Quam diſertis verbis,& ſub ejuſdem eræ nota, laudat Prudentius Sandovalius[p], iis teſtimoniis ex Chronico Maximi ab Higuera ad ſe tranſmiſſis utens, quæ ad ordinem ſuum Benedictinum, & fundationes veterum Gotthici temporis in Hiſpania monaſteriorum pertinerent. Vulgatus ac recoctus Maximus his non contentus alia addidit: *Reccaredus Leovigildo Hiſpali commoranti naſcitur. Leander ibidem fit ex palatino monachus Benedictinus*. idque ad annum DLXII. ſive eram DC. Ita priores editiones, ad palatum magis auctoris ſui.Bivarius autem in ſua, τὸ *Benedictinus* ſubduxit verecundiâ ductus, quâ inventor caruit; & tamen alibi reliquit[q]. Obſcurum enim & incompertum hucuſque eſt monachatus Leandri inſtitutum. Silent enim veteres non ſubleſtæ fidei memoriæ. Unde porrecta Benedictinis conjectandi anſa[r], hujuſce ordinis monachum fuiſſe; non temerè quidem, uti de re in medio poſita, & à nemine interim vendicata, contendentibus; niſi Pſeudo-Maximi malè fido patrocinio ad agendam, fortè non malam, cauſſam, uti pertinaciter velint. Quibus tamen aliàs reſiſtitur[s]. Nos ad alia properantes ſerram reciprocare contentionis nolumus, quod & de Leandro agentes fecerunt docti viri & prudentes, qui *Acta ſanctorum* edere pergunt[t].

84. Ad Archiepiſcopatum Hiſpalenſem Leandrum fuiſſe aſſumptum notius eſt,quàm quo anno. Habebat hanc urbem Leander veluti alteram patriam, ſi verum eſt Severiano patri jam natam prolem huc ſimul cum eo in exſilium veniſſe; de quo nihil conſtanti fama dicitur. Vero mihi videtur ſimile Leovigildo jam rerum domino, & quia Regi affini, quantumvis Ariano, grata res futura erat, hanc viri, aliàs ſanctiſſimi doctiſſimique, electionem placuiſſe. Divinoque nutu præcipuè id factum videtur, ut Hermenegildum ex ſorore nepotem, ea urbe, ut credimus, à Leovigildo patre, ut habitaret ibi cum Ingundæ uxore, donatum, ex Arianiſmi orco ad vivificam hauriendam veræ fidei auram extrahere poſſet. Gregorius Turonenſis ait[u] dediſſe Ingundi & Hermenegildo viro ejus Leovigildum (novercæ Goſvinthæ, ni fallor, ut ſubtraheret odio) *unam de civitatibus, in quam reſidentes regnarent. Ad quam cùm abiiſſent* (ait) *cœpit Ingundis prędicare viro ſuo, ut relictâ hęreſis fallaciâ catholicæ fidei veritatem agnoſceret. Quod ille diu refutans, tandem commotus, ad ejus prędicationem converſus eſt ad legem catholicam*. At cùm[x] Gregorius Pontifex & Iſidorus[y] eandem converſionem Leandro, quod rationi magis congruum videtur, attribuat; neceſſarium eſt Ingundem, Leandrumque unà cum Hermenegildo eodem loco fuiſſe,quam ſedem Leandri Hiſpalenſem hoc argumento ducti non temerè dixiſſe videmur. Quod nobis adhuc ampliùs confirmat Hermenegildum in eadem hac urbe à patre obſeſſum, in eamque maximam belli molem, uti Biclarenſis ſcribit[z], converſam fuiſſe.

p *De las Fundaciones dela Orden de S. Benito* fol. 26.

q Ad ann. DLXXIX. num. 1.

r Ant. Jepes *Ann. de S. Benito* cent. 1. Sandoval. *Fundaciones de S. Benito*. Bivar. *ad Maxim.* an. DLXII. num. 16. Conſt. Cajetanus in *Tribus Bened. ord. luminibus* pag. 22. à quibus non diſſenſit Morales lib. 12. cap. 5. & Joannes Tamajus in *Martyr. Hiſp.* die XXVII. Feb.

s Videndi Hermenegildus à S. Paullo *Defenſa por la Religion. de S. Geronimo de Eſpaña* tit. 9. cap. 8.

t Tomo 2. Mart. die XIII.

u Lib. 5. *Hiſt. Franc.* cap. 38.

85. Hinc, cùm primùm excitata eſt inter Hermenegildum catholiciſmo recèns addictum, & Leovigildum patrem diſcordia, apertumque deinde bellum, in Hermenegildi gratiam, zeloque religionis ardens Leander, creditur Conſtantinopolin ad Tiberium Imperatorem, qui unus jam poſt Juſtiniani expeditiones, Italiamque obtentam, totius Romani orbis imperio præerat, navigâſſe. Aliis Mauricius videbitur,quem hoc anno vitâ functo Tiberio ſucceſſiſſe, poſterioribus curis Baronius docuit[a]. Nam ea in urbe in Gregorium tunc diaconum Cardinalem Pelagii II. Apocriſiarium, nec diu poſt Pontificem Eccleſiæ ſummum, incidens, pręcipuoque amicitiæ vinculo eum complexus, reportavit ab eo in *Moralium* librorum in *Job*, quos Leandro jam factus Pontifex nuncupavit, prę fatione hanc veteris Conſtantinopolitanę conſuetudinis memoriam: *Dudum te, frater beatiſſime, in Conſtantinopolitana urbe cognoſcens, cùm me illic Sedis Apoſtolicę reſponſa conſtringerent, & te illuc injuncta pro cauſſis fidei Regis Wiſi-Gotthorum legatio perduxiſſet; omne tuis auribus, quod de me diſplicebat, expoſui*. Quæ indicant non ab alio, quàm à catholico principe Leandrum eò miſſum fuiſſe; ut apud Gręcum Imperatorem catholici principis cauſſam ageret, ab eoque Romanorum apud nos ducum copias, quæ magno numero, & pluribus locis erant, in afflictæ Hiſpaniarum Eccleſiæ auxilium expoſceret. Quod in annum DLXXXIII. Annalium Eccleſiaſticorum auctor conjecit. Res ſucceſſu caruit; immo conniventibus ipſis Romanis, ſeu Græcis, uti Gregorius Turonenſis rei auctor vocat[b], Hermenegildus in parentis manus devenit, & poſt aliquot carceris menſes, quòd veritati renunciare nollet, morti traditus eſt.

86. Cavendum interim à Luca Tudenſi moneo, qui Gotthorum hiſtoriæ Iſidori verbis ſua intexens, tranſmeâſſe Leandrum in regiam urbem ait[c] ad *Conſtantinopolitanum prę ſulum cœtum*. Cui credens Morales addidit[d], quintum generale id fuiſſe Juſtiniani anno XXVII. celebratum, quò veniens Gregorius Leandro innotuit. At cùm anno DLIV. habitum id Concilium fuerit, triginta ferè annorum intervallo diſceſſum fuit ab utriuſque ho-

x *Dialog.* lib. 3. cap. 31.

y In *Chron.* Erâ DCXXVIII.

z Anno Mauricii primo.

a Vide *Annal.* tom. 7. ad ann. DLXXXVI. num. 10. ubi retractat quod priùs dixerat de anno mortis Tiberii.

b Lib. 5. *Hiſt. Franc.* cap. 38.

c Sub erâ DCXXVIII.

d *Hiſp. Illuſt.* tom. 4. pag. 50. Lib. 11. cap. 5.

horum Constantinopolitana peregrinatione, dum fidem Tudensis Morales sequitur, nullumque aliud ab hoc in ea urbe celebratum scit Concilium.

87. Nondum liquet, an Leander ante Leovigildi obitum, qui anno DLXXXVI. aut sequenti contigisse dicitur, à Constantinopoli ad nos redierit. Si autem aliqua fides esset Maximo, quem repræsentat fragmentum nostrum, ab anno DLXXXI. quo cum aliis exsilio pulsus ab Hispania perrexisse dicitur Constantinopolin [e], in ea urbe mansit usque ad DLXXXVIII. [f] ac Leovigildi mortem. Cui consonat vulgaris Maximus. Resque videtur ita contigisse, cùm nec Rodericus Toletanus [g], nec Lucas Tudensis [h], aliter sentiant. Moriens ergo Leovigildus, aut verè, quod à quibusdam [i] creditur, aut imperfectè, *nec usque ad obtinendam salutem*, quomodo S. Gregorius loquitur, pœnitens, saltem obtestatus Reccaredum filium dicitur, ut non alios morum & vitæ duces, quàm Leandrum & Fulgentium fratres sequeretur: quod Toletanus disertè reliquit scriptum, licèt unum Leandrum Tudensis expresserit.

e D. anno DLXXXI.
f Dict. anno DLXXXVIII.
g Lib. 2. cap. 14. & 15.
h Sub era DCX.
i Turonen. lib. 8. cap. ult.

88. Tunc ergo revocatus ab exsilio noster cum aliis catholicis Episcopis, Reccaredum fide sibi & propinquitate, tum etiam parentis præcepto obnoxium, eò induxit, ut congregato Gotthicæ totius ditionis Toleti Concilio Arianam hæresin proscriberet. quod factum est anno DLXXXIX. aut DXC. [x] quod ex Isidori Gotthorum historia colligitur, in eo quod *Tertium Toletanum LXXII Episcoporum* audit. In quo ait Biclarensis [l]: *Summa synodalis negotii penes S. Leandrum Hispalensis Ecclesiæ Episcopum, & beatissimum Eutropium monasterii Servitani abbatem, fuit.* Eidem nostro Leandro totam Gotthorum conversionem Isidorus frater attribuit [m], cujus *fide atque industriâ* factum esse ait, *ut populi gentis Gotthorum ab Ariana insania ad fidem catholicam reverterentur.* Quibus ferè verbis utitur Martyrologium Romanum [n]. Præsedisse autem eum uti Apostolicæ sedis legatum, Tudensis scribit, Baroniusque absque controversia credi debere ait [o]. Sed cùm extra Gotthorum hoc fuerit morem in cæteris Conciliis adeò apud nos frequentibus observatum, neque Gregorius ad Leandrum de Reccaredi conversione certiorem eum facientem post habitum Concilium rescribens, verbum quidem ullum de hac legatione habeat; verosimilius est, in eo Concilio quod in aliis factum [p]. Icircò non primo ante alios, uti legatus Apostolicæ sedis debuit, loco, sed post Massonam Emeritensem, Euphemiumque Toletanum, tertio subscriptus in editione Loaïsæ legitur. Neque enim dubito, quin vir diligens manuscriptorum codicum fidem sequutus in eo fuerit, præsertim cùm & ipse agnoverit, quod & alii [q] animadverterunt, deesse in excusis Leandri nomen. In eo Concilio habuit sermonem, de quo paullò pòst dicemus.

x De Concilii anno vide Moralem lib. 12. cap. 3. Loaïsâ in *Notis*. Auctores *De actis SS.* to. 2. Martii ad diem III. pag. 277.
l Anno VIII. Mauricii Imp.
m *De script. Eccles.* cap. 28.
n Die XXVII. Febr.
o Ad annum DLXXXIX. nu. 9.
p Morales videndus lib. 12. cap. 3. fol. 95. Mariana lib. 5. in fine.
q Morales ubi proximè fol. 97. Baron. ad an. DLXXXIX num. 44.

89. In idem sanè tempus incidit Gregorii assumptio in Pontificalem thronum, ad quem statim de vera Reccaredi conversione, ac super baptismo quædam Leander scripsit, epistolamque ab sancto Pontifice responsoriam eam habuit, quæ lib. 1. *Regesti* num. 41. hodie legitur, tenerrimi erga se amoris testem, quo impulsus Gregorius post alia ait, *quamvis absentem corpore, præsentem* eum sibi *semper* se intueri*: quia stultus ejus imaginem intra cordis viscera impressam* portabat. *Morales in Jobum commentarios*, quos eidem Leandro nuncupaverat, iccircò nondum se remittere ait, quòd cùm priùs per homilias digessisset opus, in librorum ductum id permutare meliori postea consilio decrevisset. Hos ipsos paullò pòst misit per Probinum presbyterum, unà cum libro *Regulæ Pastoralis*, quem in Episcopatus sui Romani exordio se scripsisse refert. Est apud Gregorium 46. lib. 4.

90. Nec dubito quin ejusdem temporis sit alia ad Reccaredum gratulatoria de ejus conversione scripta epistola 127. lib. 7. in qua ejusdem Probini meminit, quamvis hæc ad epistolas indictionis 11. quæ in annum incidit DXCIX. (transacto decennio, inquam, à Reccaredi conversione, & post Leandri fortè obitum) maximâ digestoris incuriâ transvolaverit [r]. Idem dicimus de tertia illa, quæ hodie est 126. ejusdem libri 7. ad Leandrum nostrum. Continet ea quidem eximias ejus laudes. *Sanctitatis tuæ suscepi epistolam* (ait) *solius charitatis calamo scriptam. Ex corde enim lingua tinxerat, quod in chartę pagina refundebat. Boni autem sapientesque viri cùm legerentur affuerunt, quorum statim viscera in compunctione commota sunt. Cœpit quisque amoris manu in suo corde te rapere, quia in illa epistola tuæ mentis dulcedinem non erat audire, sed cernere. Accendebantur, & mirabantur singuli, atque ipse ignis audientium demonstrabat qui fuerit ardor dicentis. Nisi enim priùs in se faces ardeant, alium non succendunt. Ibi ergo vidimus quanta charitate tua mens arserit, quæ sic & alios accendit*. Adjungit tamen: *Vitam verò vestram, cujus ego semper cum magna veneratione reminiscor, minimè noverant; sed eis altitudo vestri cordis patuit ex humanitate sermonis*.

r Observant auctores *De actis SS.* in vita Leandri ca. 15. die III. Martii.

91. Pertexui lubens tot epistolæ verba, quibus nonnisi vera, & absque ullo fuco, loqui sanctum de sancto decuit. In fine ait se ad eum *ex benedictione B. Petri Apostoli pallium* transmittere *ad sola Missarum solennia utendum*. Cujus rei meminit in paullò antè laudata epistola ad Reccaredum. *quod & antiquæ consuetudini* (ait ille) *& nostris moribus, & ejus bonitati atque gravitati debeamus*. Nec mirum videri debet, Leandro à tot annis jam metropolitano, nunc primùm à Gregorio pallium decerni. Hic enim honos non, ita ut hodie, prisco illo sæculo quibuscumque metropolitanis recèns electis concedebatur; sed aut ob egregia merita, aut Regibus postulantibus. Idem enim Gregorius ait lib. 7. epist. 5. unde desumptus fuit canon *Prisca consuetudo* 100. distinct. *Prisca consuetudo retinuit, ut honor pallii, nisi exigentibus caussarum meritis, & fortiter postulantibus, dari non debeat* [s].

s Plura alia collegit Alteserra *Notis ad epist. S. Gregor.* 53. lib. 4. pag. 179.

92. Paullò post Toletanum celebratum, habuit in Bætica sua Leander illud Concilium, quod *Spalense primum* nominant, in

cujus

cujus cap. 3. *decretum nunc editi Concilii Toletani* ſuper clericorum uxoribus laudatur, quod Concilii III. Toletani caput 5. eſt. Sed quod ex eo nunc ſupereſt [t], pars quædam tantùm videtur, ad Pegaſium Aſtigitanum Epiſcopum abſentem, quòd ejus nempe Eccleſiæ res tangeret, miſſa: cujus Pegaſii, ſive ætate ſive ægritudine gravati nomine, Concilio etiam Toletano Servandus interfuerat diaconus. Coactam hanc Synodum erâ DCXXVIII. hoc eſt anno DXC. ſive altero poſt habitam Toletanam, ex ſubſcriptionibus liquet. Egregium in paucis virum, propriis ejus virtutum coloribus veluti depingit Breviarium quoddam Romanum pervetuſtum, quod in bibliotheca Vallicellenſi Congregationis Oratorii aſſervatur, videruntque auctores doctiſſimi operis de Actis Sanctorum [u]. *Fuit enim vir timore plenus, prudentiâ ſummus, eleemoſynis deditus, in judiciis æquus, in ſententia parcus, in oratione jugis, & divinis laudibus mirabilis, in dubietate divinorum officiorum ad corrigendum facillimus, omnium Eccleſiarum defenſor eximius, in comprimendis ſuperbis erectus, in pietate multùm affluens, in vivis charitatis ita ſe charum exhibens, quòd ex charitate nulli poſtulanti aliquid denegavit. Floruit ſub Reccaredo viro religioſo*, &c. *vitæ terminum Hiſpali clauſit die* III. *Idus Martii erâ DCXL.* (errorem paullò pòſt notabimus) *atque intra Eccleſiam ſanctarum Juſtæ & Rufinæ, in qua diu Deo deſervierat, tumulatur. Ubi multa beneficia ipſius & beatarum virginum meritis præſtantur.* Hæc Breviarium. Servatur hodie ſanctum corpus in cappella *Regum dicta*, in templo Maximo [x].

93. Leandri autem mortis annus omnino ignoraretur, niſi ex Iſidori ſucceſſoris in Eccleſia Hiſpalenſi Pontificatûs & mortis tempore non obſcurè colligeremus in annum hujus ſæculi XCVI. aut circiter, incidiſſe [y]. Nempe Iſidorus obiit erâ DCLXXIV. ſive anno DCXXXVI. ut ſcribit Redemptus vitę ejus auctor. Tenuit autem is Hiſpalenſem Eccleſiam ferè XL. annis, ut S. Ildephonſus ait [z]; qui, ſi ab eo demantur, quem nuper diximus reſtabit an. DXCVI. aut DXCVII. pro ingreſſu ejus ad Epiſcopatum. Forteque tunc temporis vacabat Eccleſia, quum celebratum fuit hoc anno DXCVII. quartum Concilium Toletanum; iccircoque abeſt Hiſpalenſis in eo ſubſcriptio, cùm ex metropolitanis interfuerint Maſſona Emeritenſis, Migetius Narbonenſis, & Adelphius Toletanus. Unde colligi poteſt totius Hiſpaniæ & Galliç Gotthicæ Concilium fuiſſe, quantumvis ſedecim tantùm Epiſcopos ad id conveniſſe in actis legatur. Et huc inclinâſſe videtur Pſeudo-Maximi formator.

94. Qui autem ad ann. DXCIX. Leandri vitam prorogant [a], eo moventur, quòd epiſtola illa, quam diximus, Gregorii Papæ ad Leandrum, indictione ſecunda ſcripta dicatur, quæ in hunc annum incidit. Paullò tamen antea monuimus neceſſe eſſe, ut epiſtolarum Gregorianarum digeſtorem incuriæ aut erroris in hoc admiſſi poſtulemus. Pſeudo-Haubertum, qui annum DC. adſcripſit Leandro fatalem, non moramur. In die obitûs faſti Eccleſiæ non conveniunt. Exteri omnes, ſcilicet Beda, Uſuardus, Ado, Notkerus, Wandelbertus, diem XXVII. Februarii; Hiſpanæ omnes Eccleſiæ diem XIII. Martii huic aſſignant, de quo auctores videndi *De Actis SS.* dicta die XIII. Martii.

t Notat Loaiſa ibidem.

u Vide diem XIII. Martii paginâ 280.

x Vide Rodericum Caro lib. 2. *de las antiguedades de Sevilla*, Quintanadueñas *de los Santos de Sevilla*.

y Auctores *De actis SS.* die XIII. Martii pag 280.

z *De viris illuſtribus* cap. 8.

a Joan. Bapt. Perezius in *Notis ad Iſidorum De ſcriptor.*

95. Scripſit Leander, ut Iſidorus ait, in exſilii ſui peregrinatione *Adverſus hæreticorum dogmata* duos libros, *eruditione ſanctarum Scripturarum ditiſſimos: in quibus vehementi ſtylo Arianæ impietatis confodit atque detegit pravitatem: oſtendens ſcilicet quid contra eoſdem habeat catholica Eccleſia, vel quantum diſtet ab eis religione, vel fidei ſacramentis.*

96. Item (Iſidorus idem ſubjicit) *aliud laudabile opuſculum adverſus inſtituta Arianorum, in quo propoſitis eorum dictis ſuas reſponſiones opponit.* Quæ duo opera edax abſumpſit ætas.

97. *De inſtitutione virginum & contemptu mundi* libellum ad Florentinam ſororem, *titulorum diſtributionibus* (idem ait) *prænotatum*. Qui hodie iiſdem titulis ſive capitibus diſtinctus ſupereſt: idem & unus bifariam inſcriptus; inſtituit enim virginem, adhortatus eam præcipuè de mundanarum omnium rerum contemptu; non duo opera, quod (pręjudicio forſan Honorii Auguſtodunenſis, qui non rectè Iſidorum expreſſit, fidem habentibus) Franciſco Bivario & aliis viſum fuit [b]. Iſidorus enim apertiſſimis verbis, quæ non admittunt aliam interpretationem, enunciavit Leandrum ſcripſiſſe *unum ad Florentinam ſororem* De inſtitutione virginum & contemptu mundi *libellum*; ut neceſſarium non ſit recentiores [c] appellare idem ſentientes. Hunc librum Hieronymus de Torres Pincianus edidiſſe in 4°. refertur; is, ut credimus, qui B. Cyrilli *De adoratione in ſpiritu* ſeptemdecim librorum indicem concinnavit, ac Toleti foras emiſit. Poſtea verò Chriſtophori Broveri operâ anno MDCXVI. ex officina Gregorii Albini in lucem prodiit. Item in Collectione, ſeu *Codice Regularum*, collectum olim à S. Benedicto Anianenſi abbate, & à Luca Holſthenio V. Cl. bibliothecæ Vaticanæ primo cuſtode digeſtum, anno MDCLXI. Vitalis Maſcardus typographus Romæ edidit [d]. Prodiit etiam vernaculâ Hiſpaniæ linguâ è Prudentii Sandovalii Benedictini monachi, Tudenſis poſtea, ac Pampelonenſis inde præſulis, interpretatione cum hoc titulo: *Inſtruccion que S. Leandro Arzobiſpo de Sevilla dio à ſu hermana ſanta Florentina de la vida y obſervancia de las monjas, ſacada de la Regla de San Benito*. Pinciæ MDCIV. in 8°. quamvis nil habeat libellus iſte, unde colligere poſſimus hanc originem. Manuſcriptus exſtat in codice Ovetenſis Eccleſiæ [e], item in Toletanæ [f], Regiæ Eſcurialenſis, & S. Æmiliani Benedictinorum monaſterii [g], fuitque olim in bibliotheca Olivarienſi.

98. *Scripſit* (Iſidorus paullò inferiùs perſequitur) *epiſtolas multas ad Papam Gregorium:* De baptiſmo *unam*. Librum appellat Geſneri epitomator [h], aitque credere ſe apud Matthæum Greſſerum exſtare, quò alludit Poſſevinus [i], in Germania ſervari MS. ſe legiſſe refe-

b Bivario in *Notis ad Maximum* ad an. DLXXIX. num. 4. pag. 578. idem credidit Venerus in *Enchiridio*.

c Arn. Uvion in *Ligno vitæ* lib. 5. cap. 75. Morales lib. 12. cap. 5. Marieta *De los SS. de España* lib. 5. cap. 21.

d Parte 3. pag. 152.

e Laudat Perezius in *Notis ad Iſidor.*

f Pluteo 30. nu. 16. ex ejus *Indice*, quem habemus.

g Bivar. *ad Maximum* ubi ſuprà.

h Verbo *Leãder*.

i In *Apparatu* to. 2. verbo *Leander*.

referens. Huic epistolæ S. Gregorius respondit eâ quæ in lib. 1. *Regesti* [k] hodie legitur. Unde possumus argumentari materiem Leādri epistolæ eam fuisse, quam suppeditabat Gotthorum vetus in Arianismo ritus, ter pueros in baptismali aqua mergendi, quæstioque idémne an aliter in posterum observari satius esset. Nescimus Leandri in re sententiam: placuisse tamen eam Gregorio hæc ejus ostendunt verba: *De trina verò mersione baptismatis nil responderi verius potest, quàm quod ipsi sensistis. Quia in una fide nihil officit sanctę Ecclesiæ consuetudo diversa*. Suspicari tamen ex his possumus Leandrum sensisse abrogandum esse trinæ, ac subrogandum unicæ mersionis morem. Quod confirmant sequentia Gregorii: *Nos autem quòd tertiò mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum tertiò infans ab aquis educitur, resurrectio triduani temporis exprimatur. Quòd si quis fortè etiam pro summæ Trinitatis veneratione æstimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit baptizando semel in aquis mergere: quia dum in tribus personis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate in aquam vel ter vel semel immergere; quando & in tribus mersionibus personarum Trinitas, & in una potest divinitatis singularitas designari*. Indifferenter scilicet ad utrumque se habet ritum ter aut semel mergendi. Sed quia Arianismi tempore trinæ usus erat apud Gotthos mersionis; ideo adhærens, ut credimus, Leandri sententiæ concludit sanctissimus Pontifex: *Sed quia nunc hucusque ab hæreticis infans in baptismate tertiò mergebatur, fiendum apud vos esse non censeo: ne dum mersiones numerant divinitatem dividant, dumque quod faciebant faciunt, se morem nostrum vicisse glorientur*.

[k] Epist. 41.

99. De sententia Gregorii constat. Verba autem hæc ultima obscuri sensus verè sunt. At ea aliquantulum expeditiora erunt, si *morem vestrum* legamus, quomodo in Concilii Toletani IV. cap. 6. transcriptum hoc Gregorii testimonium exstat. Confirmavit enim, decrevitque tenendum & observandum id quod olim ad S. Leandrum S. Gregorius rescripserat, Concilium hoc Toletanum sub Sisenando habitum erâ DCLXXI. sive anno DCXXXIII. cui S. Isidorus Leandri frater præfuit, his verbis: *Propter vitandum Chrismatis scandalum, vel hæretici dogmatis usum, simplam teneamus baptismi mersionem: ne videantur apud nos qui tertiò mergunt, hæreticorum probare assertionem, dum sequuntur & morem*. Quæ satis explicant verborum Gregorii allatorum sensum. Fortè catholici inter Gotthos degentes semel tantùm infantem aquæ immergebant, ab aliis occidentalis Ecclesiæ populis in hoc diversi; quorum morem ad eos, qui ex Arianismo conversi essent, extendi æquius esse ait Gregorius, quàm ut abrogata unica catholicorum antiquorum mersione, & in trinam Arianorum (quamvis & illa esset ferè in occidente communis) transformatâ, gloriarentur novi ex Arianis catholici, aut qui adhuc remanerent Ariani, morem illorum se vicisse. Agunt de hoc diverso inter alias & alias gentes & Ecclesias ritu plures viri doctissimi [l], quos super argumento istarum Leandri & Gregorii epistolarum consulere lector poterit. Nec prætereundum est eò inductum per idem tempus fuisse Joannem Constantinopolitanum Episcopum, virum abstinentiâ & eleemosynis inæstimabilem, ut Græcè scriberet *De sacramento baptismatis*, & ad Leandrum nostrum dirigeret, S. Isidoro teste [m]. in quo *nihil* (ait) *proprium posuisse, sed tantummodo antiquorum Patrum* replicâsse *de trina mersione sententiam*.

[l] Joan. Azor in *Opere morali*, Casalius *De vet. sacr. Christian. ritib.* part. 2. cap. 5. pag. 42. Josephus Vicecomes *De Baptismo* lib. 4. cap. 8. Arcudius *De concord. utriusque Eccl.* lib. 1. cap. 9. Loaïsa in *Notis ad Conc. Tolet. IV.* pag. 367.

[m] *De script. Eccl.* cap. 26.

100. Subjungit Isidorus: *Alteram* (epistolam) *ad fratrem, in qua præmonet cuiquam mortem non esse timendam*. Trithemius, Eisengreinius, & Arnoldus Uvion, *De contemptu mortis*, seu *De contemnenda morte*, librum vocant. Frater, ad quem directa est, nisi Isidorus ipse sit [n], Fulgentius erit, Astigitanus postea Episcopus: de quo Leander ipse in fine libelli ad Florentinam sororem, deprecatus eam, ne se reditus in patriam olim destructam (Carthaginensem urbem capere debemus) cogitatione percelli permitteret, hæc ait: *Miserum me doleo, qui ibidem communem fratrem transmisi Fulgentium, cujus pericula jugi formidine pertimesco. Tutior tamen erit, si tu securior & absens pro illo oraveris*. Latebat fortè in paterno aliquo prædio Fulgentius, eò ab Leandro missus, cùm Ariana sæviret persecutio; quem solari frater, & animare ad mortem contemnendam epistolâ istâ voluisse videtur.

[n] Quod credidit Laurentius Padilla *De los SS. de España* fol. 25.

101. *Ad cæteros quoque Coëpiscopos* (Isidorus prosequitur) *plurimas promulgavit familiares epistolas, & si non satis splendidas verbis, auctas tamen sententiis*. In eo, quod à Leandro habemus, *Instructionis virginum* opusculo, inaffectatum certè, at ingeniosum eloquentiæ genus emicat, quod acumine delectat & pungit, fucumque omnem, dum rem assequatur, spernit.

102. *In Ecclesiasticis officiis* (ut cum eodem sanctissimo encomiaste loquamur) *idem non parvo elaboravit studio. In toto enim Psalterio duplici editione orationes conscripsit. In sacrificii quoque laudibus, atque psalmis, multa dulcissimè composuit*. Incurrimus in eum, qui existimaret [o], Isidorum his docuisse à Leandro formatas ad duplicem Psalmorum editionem orationes. Alii [p] super Psalmis orationes, sive [q] pro Psalterio integro confecisse eum duplicis formę orationes, interpretantur. *Psalterii* autem nomine officium Ecclesiasticum diurnum, propter Psalmis insumptam majorem ejus partem, ita dictum, ab Isidoro significatum fuisse nos magis credimus. Appellavere id veteres tum *cursum*, & *synaxin*, & *collectam*, necnon *Missam*, tum quoque *psalmodiam*, uti docet in opere suo *divinæ psalmodiæ* [r] vir dignitate, dum viveret, ingenio, eruditioneque præstantissimus Joannes Bona S. R. E. Cardinalis amplissimus, mihique multis nominibus venerabilis. Ideo adjunxit Isidorus mancipatæ diurno officio Leandri operæ aliam illam *sacrificio*, hoc est *Missę*, impensam. Unde conjectari rectè possumus [s], sancti hujus antistitis plura esse ex his,

[o] Laurentius de Padilla *De SS. Hispan.* fol. 25. *Hizo oraciones à dos ediciones del Psalterio*.

[p] Alphonsus Venerus in *Enchiridio*. Trithemius.

[q] Morales lib. 12. cap. 5.

[r] Lib. 1. cap. 2. §. 2.

[s] Quod & fecit Morales dicto cap. 5.

his, quæ in utroque libro Missalis & Breviarii Gotthici, sive Mixt-Arabici, ab Isidoro fratre formati, vel nunc leguntur. Valdè autem à vero exorbitant [b], qui verbis Isidori malè intellectis, quæ tandem produximus, diversum ab aliis, *De laude sacrificiorum* opus Leandro attribuunt.

103. Exstat quoque, aliis deperditis, *Homilia*, seu sermo ab eo habitus in Toletano Concilio III. [c] Incipit: *Festivitatem hanc* &c. Qui quidem Baronii [d] judicio, *stylo inculto, sed erudito, veluti rudi rastro vertit auri fodinam*. Et alibi [e]: *Simplici & impolito stylo (ut sæculi hujus barbarie sylvescentis conditio ferebat) sed divinâ scientiâ valdè referto, & sapientiâ mirificè exornato, instar arboris, licèt cortice durioris, tamen pomorum pendulorum fœcunditate pulcherrimæ*. Repertam à se hanc Homiliam in codice bibliothecæ Sfortianæ idem ait Baronius. Fuit & in codice alio MS. apud Resendium, ut ille in epistola ad Quevedum refert; quem editum habemus in collectione etiam Garsiæ Loaïsæ, & in *Actis Sanctorum* Bollandi & sociorum [f], & in *Hispano* Tamaji *Martyrologio* [g]. Improbavit quidem Baronius [h] Joannis Marianæ factum transferendi hunc sermonem cultiori stylo, ut historiæ suæ intexeret. Sed verè is morem non fuit eorum transgressus, qui idem, ac sibi ubique simile, corpus historiæ architectantur, non aliud genus magis liberum, ex variisque coævorum auctorum testimoniis, velut in centonis formam, quales sunt admirabiles summi viri Annales, perductum: longiorem quoque sermonem, qui alibi legi poterat, ad mensuram operis sui contraxit. De Leandro jam satis multa propter viri excellentiam.

b Venerus ubi proximè, Trithemiusq;

c In editione Loaïsę pag. 229. Et in nostra *Concil. Hisp.* tom. 2. pag. 351. CARD. DE AGUIRRE.

d Ad ann. DLXXXIX.

e Ibidem n. 20.

f Die XIII. Martii pag. 277.

g XXVII. Februarii.

h Dicto n. 11

CAPUT V.

De JOANNE BICLARENSI *Scalabitano, atque de ejus Constantinopolitana peregrinatione, altera ex duabus S. Isidori testimonii probatur lectio. De ejus monachatu Joannis Mabillonis ingenua confessio. Ab eo scriptam monachis* Regulam *specialem, atque item* Chronicon. *Hallucinatio Antonii Possevini & Gerardi Joannis Vossii confundentium hunc cum Joanne Gerundensi* Paralipomenωn *auctore. De ejus Gerundensi pontificatu & morte. Concilii Barcinonensis tempus. De monachatu Joannis Agaliensi Pseudo-Maximi impostura. Neutiquam hunc Hermenegildi principis pręceptorem fuisse. Philadelphii Mugnosii Siculi levitas in credendis fabulis. De* TARRA *monacho. De* PELAGIO *Tyrassonensis Ecclesiæ archidiacono. Suppositii Pseudo-Hauberti scriptores,* SEVERUS *poëta,* FELIX *diaconus,* ORONTIUS *orator,* FABRICIUS *Episcopus,* AULODIUS *presbyter,* RUFINUS *diaconus,* PETRUS *presbyter,* AMANUS *item presbyter,* GUDESTIANUS *similiter. Ejusdem Pseudo-Hauberti de* JULIANO POMERIO *Toletano Episcopo fabula.* VICTOR TUNNUNENSIS *falsò Hispaniæ adscribitur.*

104. CUM Leandro, & aliis catholicæ Hispaniarum Ecclesiæ luminibus, maximè floruit hoc sęculo JOANNES, cùm à monasterio, cui præfuit, BICLARENSIS, tum ab Ecclesia, quam rexit, GERUNDENSIS vocatus. Natione is Gotthus, non cognomento, fuit; quod alicubi legitur [i]; patriâ Lusitanus, Scalabi (quod *Santaren* hodie est, Portugalliæ municipium in paucis nobile) in lucem editus. Cùm ad ætatis justæ; hoc est adolescentiæ, annos pervenisset, Constantinopolin, quasi ad doctrinarum omnium mercatum, sese contulit. Qua in urbe restitit usque dum *Græca & Latina eruditione* (ut Isidorus ait [k]) *nutritus, septimo demum* [l] *anno in Hispanias reversus est eodem tempore quo incitante Leovigildo Ariana fervebat insania*. Loquutus de eo tempore Isidorus nonnulli videbitur, quo Arianorum Episcoporum Concilio Toletum vocato Leovigildus stabiliendis blasphemæ hujus sectę rationibus prospiciebat; quod in annum hujus sęculi primum super octogesimum [m] incidit. Saltem ex ejusdem Joannis infrà laudando Chronico liquidum redditur [n] anno DLXXII. qui fuit Justini Imp. junioris septimus, jam Constantinopoli eum fuisse, in qua se vidisse ait multorum hominum millium inguinali quadam plaga exstinctorum stragem. Qui annus cùm per novennium integrum alterum illum pręcesserit, quo habitam diximus Arianam Toleti Synodum; plusquam septem oportebit annos Constantinopolitanæ Joannis peregrinationi cum Isidoro assignare. Idque sine temerarii ausus nota committemus, alteram, quæ in plerisque codicibus [o] atque editionibus prostat, lectionem pręferentes, quæ non *septimo demum anno*, sed *post decem & septem annos* in Hispanias reversum esse Joannem nostrum habet. Quod ferè omnes historici nostrates credunt [p], & exterorum quidam [q]. Nec difficilis est lapsus exscriptorum in numerali nota. Quæ lectio verosimilior est. Qui enim *adolescens*, quod Isidorus ait, sedecim, aut circiter nempe annis natus, *Constantinopolin perrexit*, septennii dumtaxat elapso tempore vix potuit in primæ juventæ annis, ita robore constantiaque animi atque doctrinæ vallatus reverti, quem Leovigildus inter tot viros catholicos, eosdemque literis & dignitate conspicuos, ut renunciaret veræ fidei, veluti peculiari appeteret cura, propositique pervicacem odio & pœnis prosequeretur. Quod quidem tricenario majori optimè congruere videbitur, atque item decem aliis annis in exsilio, cui destinatus fuit ab eodem Leovigildo, transactis, jam quadragenario majorem Gerundensi Ecclesiæ præpositum à Reccaredo fuisse.

105. Ita id contigit: quod licèt à nobis quadantenùs prę sumptum, Isidori nunc verbis integrè referimus: *Joannes Gerundensis Ecclesiæ Episcopus, natione Gotthus, provincię Lusitanæ, Scalabitanus. Hic cùm esset adolescens, Constantinopolin perrexit, ibique Gręca & Latina eruditione nutritus, post decem & septem annos* (fortè *septimo decimo demum anno*, quòd ab altera lectione minus distet) *in Hispanias reversus est, eodem tempore quo incitante Rege Leovigildo, Ariana fervebat insania. Hunc supra-*

i Tamajus *cognomento Gotthum* appellat in *Martyr. Hisp.* VI. Maji, Actis quibusdam nullius fidei laudatis.

k *De script. Eccles.* cap. 31.

l Ita habent editiones Isidorianæ, Parisiensis Sonnii MDLXXX. Antuerpiensis Miræana anni MDCXXXIX. & Coloniensis Suffridi Petri *Libelli de script. Eccles.* anni MDLXXX. quas sequuti sunt Baronius anno DLXXXIV. n. 8. Bivarius *ad Maximum* an. DLXVI. pag. 495. Hier. Pujades *Hist. Cataloniæ* lib. 8. cap. 62. Ant. de Purificatione in *Chron. ord. eremit. Portug.* lib. 2. tit. 6. §. 5.

m Tiberii IV. Leovigildi XII. in quo videndus ipse Biclarensis.

n *Ad annum Justini VII.*

o Ita editum est in accuratissima omniú aliarum editione Matritensi anni MDXCIX. & Parisiis à Jacobo de Breul in non una editione, quarum ultimam vidimus anni MDCXVII.

p Morales lib. 12. c. 18. Mariana lib. 5. cap. 13. Vasæus in *Chron.* anno DLXXXIX. Garibai lib. 8. cap. 24. Cardosus in *Hagiol. Lusit.* VI. Maji, Domenec *De SS. Cataloniæ.* lib. 2. Maji VI.

q Miræus in *Notis* ad hunc locum.

prædictus Rex cùm ad nefandę hęresis credulitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exsilio trusus, Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persecutiones ab Arianis perpessus est. De relegationis in aliquam urbem pœna egimus quondam nos lib. I. *De exsilio* cap. 14. *Qui postea* (Isidorus prosequitur) *condidit monasterium, quod nunc* Biclaro *dicitur*. Hujus vel hodie superest, cùm nominis, tum antiqui templi vestigium, in oppido *Vall-clara* Cataloniæ principatûs, duabus leucis ab nobili municipio *Mont-blanch* dissito, nec procul à Populetano Cisterciensium amplissimo ejusdem tractus monasterio: quod ex Hieronymi Pujades [r], docti ac industrii Catalanorum historici, observatione didicimus. *Ubi congregata monachorum societate* (ait Isidorus) *scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satis necessariam*.

106. Hinc jam sibi Benedictinus, ut plurimùm, ordo pridem persuasit, rem suam in Joanne & monasterio Biclarensibus agi, nulloque alio, quàm factæ monachorum mentionis argumento utuntur, ut aliis persuadeant [s]. Supposititius quoque Maximus Agaliensi adscripsit monasterio, emissum inde studiorum caussâ Constantinopolin confingens [t]. Sedet aliis [u], Augustinianum fuisse Dumiensis monasterii, hujus familiæ ab iis existimati, monachum. Alii tandem [x] continentes se in vestigiis veterum, nec de monachatu dubitantes, formam ejus ignorare se innuunt, quorum nos nullis obnoxii partibus castra sequimur. Id quod è Benedictinis ipsis vir doctissimus Joannes Mabillonus, Congregationis S. Mauri in Gallia monachus, nuper fecit, quum *Acta SS. ordinis* sui à Luca D'Acherio collecta ipse integris quatuor voluminibus juxta seculorum ordinem digessit, notisque suis & observationibus illustriora reddita in vulgus emisit. Cùm enim syllabum præmitteret *Sanctorum pretermissorum in primo Benedictino seculo*, seu tomo primo, quorum quidem nomina in Kalendario ejus ordinis reponi consuevere; supposititios tamen ipse ejusdem ordinis existimaret; Joannem inter alios Biclarensem abbatem eò intulit, Pseudo-Maximi testimonio liquidissimè denegata fide: cujus viri modestiam, de qua ipse in prefatione operis sectione 12 rationem sanctè reddit, amplecti atque imitari satiùs esset eos, qui non ex dubiis tantùm certa, sed ex falsis quoque vera fingere, prępostero rerum domesticarum amori, obsequentes amant.

107. Id tamen pretermittere animus non est, quod ad bibliothecam pertinet. Isidorus ait Joannem congregata monachorum societate *Regulam ipsi monasterio profuturam* scripsisse. Quod quidem *Regulæ* vocabulum aversantes, neque admittentes aliam in illo monasterio, quàm Benedicti parentis regulam à Joanne introduci & observari potuisse, Benedictini scriptores, Trithemius, Uvion, Menardus, & externi alii [y], qui hos sequuntur, *exhortationes*, sive *exhortatorium ad monachos* librum, vocant. Quos jure volunt Isidoro & Honorio Augustodunensi, qui *Regulam* disertè vocant, posthabitos Morales noster [z] aliique. Et in more hujus etiam temporis fuisse, non sub illius, alteriúsve jam notæ regulæ instituto haberi monachos; sed utcumque asceterii prefecto placuisset, plurimæ, ac diversæ, quas servaverunt nobis veteres libri, ostendunt regulæ. Permansisseque vel ad hoc seculum, quod Cassianus de suo ait lib. II. *De institutis cœnobiorum* cap. II. *tot propemodum typos ac regulas, quot monasteria cellæque essent*. Ut jam neque eremitarum, neque Benedictinorum, neque aliorum religiosorum cœtuum sodales, in monachi nomenclatura solidi quicquam fundamenti sibi olim jactum existimare posse videantur.

108. *Chronicon* item scripsit, sive historiam brevem XXII. annorum, ab anno scilicet primo Justini junioris usque ad Mauricii octavum, hoc est à DLXVII. ad DLXXXIX. Isidorus: *Addidit & in libro Chronicorum* (scilicet Eusebii, quem S. Hieronymus, Prosper, Victorque Tunnunensis ordine continuavere) *ab anno primo Justini junioris principatûs usque ad annum octavum Mauricii principis Romanorum, & quartum Reccaredi Regis annum, historico compositoque sermone valdè utilem historiam*. In hoc se scribere auctor ait quæ temporibus ejus acta essent, *ex parte quæ oculata fide providisset*, & *ex parte quæ ex relatu fidelium didicisset*. Andreas Schotus id primus è Toletanæ Ecclesiæ bibliotheca, unà cum Victoris Tunnunensis Episcopi Chronico alio exscriptum, Germanis, hoc est Marco Velsero Reipublicæ Augustanæ senatori clarissimo, communicavit. Quo, ut credimus, exemplari Henricus Canisius usus est in editione sua *Antiquarum lectionum*, inter quas hodie legitur, atque item in *Hispanię illustratæ* quarto volumine, quod Franciscus, Andreæ frater, Schotus publicitus dedit [a]. Valdè autem ab isto Chronico diversum est Joannis Gerundensis *Paralipomenon Hispaniæ* opus, de quo aliter existimâsse magnum historicorum historicum Gerardum Joannem Vossium [b] mirarer magis, nisi apud Possevinum servari hoc in Vincentii Pinelli bibliotheca cum *De origine rerum Hispanicarum* alio titulo manuscriptum legisset.

109. *Et multa alia scribere dicitur* (Isidori ultima verba audis) *quę ad nostram notitiam minimè pervenerunt*. Ita est (non *scripsisse*, quod alicubi legitur [c]) in editionibus Isidorianis pluribus [d]. Quę si vera est, indicat lectio adhuc fuisse in vivis Joannem nostrum, quum bonas horas Isidorus scriptoribus recensendis collocabat. Hoc autem factum oportuit non diu post annum sequentis septimi sæcuii XXI. aut circiter, quousque ejusdem Joannis Gerundensis Episcopi facti vitam extendimus. Fuit enim à Reccaredo, aut ejus imperii tempore, cùm restitutus, tum Gerundensis Ecclesiæ insulis ornatus. Quod quidem veluti in altera jam patria munus gerens, Cęsar-augustano II. & Barcinonensi Conciliis an. DXCII. interesse potuit, esseque Joannes ille, qui absque ulla sedis nota subscriptus eis, ultimos inter, quasi recèns creatus antistes, legitur. Nisi aliò nos avertere faciat Galani mentio, quæ

r Lib. 6. *Chron. univ. Cataloniæ* cap. 62. in fine.

s Ita censent Trithemius *De vir. illust. Benedict.* lib. 2. cap. 15. Arn. Uvion in *ligno vitæ*, Menardus, Sabellicus *Enneade* 2. lib. 8. Domenec ubi suprà, Mariana lib. 5. cap. 13. Pujades, Cardosus, Tamajus, jam laudati, Jepes in *Benedict. Chronici* tomo I. ad ann. DXCIX. cap. 2. Bivar. *ad Maximum* anno DLXVI. pag. 496.

t Ad ann. DLXVI.

u Hier. Roman. *Hist. Eccles. Hisp.* lib. 3. cap. 10. apud Jepes, & Bivarium ubi proximè, Ant. de Purificatione *Hist. erem. Portugalliæ* lib. 2. tit. 6. §. 5.

x Eisengreinius in *Catal. test. verit.* Platina in *Bonif.* IV. Tarrafa *De Regibus Hisp.* in *Sisebuto*, Vasæus in *Chron.* ann. DLXXXIX. Morales lib. II. cap. 70.

y Venerus in *Enchiridio temporum*. Eisengreinius, Domenec, Pujades.

z Dicto lib. II. c. 70. Ant. à Purificatione ubi suprà.

a Nosque in *collect. max. Concil. Hisp.* tomo 2. pag. 421. cum Notis quibusdam, sive monitu ad lectores, apprimè necessario. CARD. DE AGUIRRE.

b *De H. L.* lib. 2. cap. 23.

c In Parisiensi Sonnii ann. MDLXXX.

d Parisiensi Breulii, Matritensi emendatissima, & in editionibus libelli *De script. Eccles.* Miræana, & Suffridi Petri.

quæ in Barcinonenſi præfertur, in Cęſar-auguſtam autem poſtponitur Joannis mentioni. Non alius certè eſt *Joannes peccator de Gerunda* in Barcinonenſi altero anni DXCIX. cum aliis nomen ſuum profeſſus. Idem Concilio Toletano, ſive Toleti ſolenniter confirmato Gundemari Regis de Toletanæ Eccleſiæ dignitate decreto ann. DCX. ſtatim poſt metropolitanos ſubſcripſit.

110. At quominus interfuiſſe eum credam Egarenſi poſt quadriennium celebrato, Joannis ſubſcriptio facit, Mumio in ejus actis poſtpoſita; quem Mumium Calagurritanum Epiſcopum in ſuperiori Toletano Concilio Joannes noſter Gerundenſis multis locis præceſſerat. Nec iccircò intercapedine iſta quatuor annorum fuiſſe eum fato functum temerè contendimus: potuit enim alterius quàm Gerundenſis Eccleſiæ Epiſcopus, à noſtro alius, Mumio tunc locum cedere.

111. Nec verum eſt quod à quibuſdam [d] affirmatur Joanni ſucceſſiſſe Staphilium, & interfuiſſe hunc Barcinonenſi Concilio, quod paullò poſt Toleti anno DCX. confirmatum à patrum cœtu Gundemari decretum celebratum fuiſſe temerè jactant. Concilium enim hoc Barcinoni adſcriptum, cujus x. canones brevi cum prefatione, quæ Staphilii Gerundenſis meminit in editione Matritenſi [e], ex unico Hiſpalenſis Eccleſiæ codice [f] deſumptos legimus, non hujus eſt, ſed ſuperioris temporis, quo nondum fortè natus erat Joannes, nedum Gerundæ preſul, aut vitâ functus. Sergius enim metropolitanus Tarraconenſis tam huic quàm Ilerdenſi Eræ DLXXXIV. ſive anni DXLVI. Concilio prefuit, Caſonius item, ſive Caſotius Empuritanus, Joanneſque Cęſar-auguſtanus, utrique interfuere. Non ergo Joannis noſtri Staphilius, ſed Nonnitus ſucceſſor fuit in Gerundenſi ſede: quod S. Ildephonſus disertè nos docet [g]. Qui Nonnitus, cùm Toletano IV. anno DCXXXIII. ſuum nomen inter antiquiores Synodi patres decimo loco affixerit; non ſolùm jam eo tempore, ſed & pridem, Joanni ſucceſſiſſe credendus eſt. Eoque magis, quòd Conantius Palentinæ Eccleſiæ antiſtes, qui ipſe poſt Nonnitum ſubſcriptus legitur, Gundemari decretum ante XXIII. confirmaverit.

d Pujades lib. 6. cap. 94.

e Pag. 93.

f Loaïſa affirmat in *præfatione de codicibus MSS. quibus uſus fuit* pag. 9. num. 7.

g *De ſcript.* cap. 10.

112. Quamvis enim inde arguamus ſubſcribentium nomina inverſa quandoque eſſe, nec locum ſuum ſervare, ut vel ex his Nonniti & Conantii ſubſcriptionibus palam fit (præcedere enim debuit Nonnitum Conantius, non è converſo, cùm anno DCX. poſterior hic jam Palentinus, prior autem ille nondum Gerundenſis Epiſcopus, ſed Joannes noſter, fuerit) nihilominus tamen Nonniti hoc inter antiquiores patres ſubſcriptum nomen, haud utique novum, ſed multorum annorum Epiſcopum fuiſſe eum indicat. Nonnitum S. Ildephonſus ait *Svinthilani & Siſenandi Regum temporibus* floruiſſe. Svinthilæ regni initium in annum incidit hujus ſeculi XXI. Circiter ergo hunc annum diem ſuum obiiſſe Joannem credimus, vacuumque locum ſucceſſori Nonnito reliquiſſe, non anno DCXXXI. Svinthilæ ultimo, ut Joanni Tamajo placuit Hiſpaniæ martyrologo, adductâ ex quodam Garſiæ Loaïſę MS. codice actorum hiſtoriâ. Nam præterquamquòd

—— timeo Danaos, & dona ferentes

uti apud Virgilium Trojani, ejuſdemque fili acta & quod ſubſequitur carmen in Joannis laudem videntur, hujus hoc anno XXXI. defuncti ſucceſſor Nonnitus minimè potuit, biennii ferè ſpatio tranſacto, antiquiores inter muneris Epiſcopos Toleti ſedere. Planè vitæ ejus, conteſtata etiam miraculis [h], ſanctitas locum ſibi fecit in Eccleſiæ faſtis, quorum dies Maji ſextus [i] vulgò ei aſſignari ſolet.

h Domenec VI. Maji.

i Uvion lib. 3. *ligni vitæ*, & Benedictini alii, Tamajus, Cardoſus hac die.

113. Pſeudo-Maximum ſcio inter eorum nomina, quos Toletanum tertium Concilium ſub Reccaredo habitum inter Epiſcopos admiſiſſe contendit, *Joannem monachum Agalienſem, abbatem poſtea Biclarenſem, & Epiſcopum collocâſſe* [k]. Quis autem non videt formatorem Toletanum ſuppoſitione iſta non hujus tantùm monachi, ſed & aliorum abbatum, presbyterorum, diaconorum, in Concilio preſentium, veterum omnium codicum conſtanti de his ſilentio inſultare voluiſſe; ut Benedictinum nomen, ſic aliàs venerabile, nec ornandum, ſeu veriùs onerandum, fabulis, ſonare omnes conciliarium cœtuum, domorumque religioſarum angulos faceret? Is tamen dum vel diaconos appellat, & monachos, atque item abbates Benedictino ordini falsò adſcriptos, non utique debuit, ſi germanus eſſe auctor videri voluit, Epiſcopos, quorum precipuè recordari debuit, prætermittere: ſed fatum hoc impoſtorum eſt, non ſic poſſe verum aſſimilare, quin fraudem incuriâ ipsâ fallendi prodant. Eodem ſanè habendum loco auctores ſumus, id quod ſine ullo veteri teſtimonio ſcriptum alicubi legere eſt [l], Joanne noſtro uſum preceptore fuiſſe Hermenegildum principem. Is enim ex oriente, quò ſe adoleſcens contulerat, non ante illud rediit tempus, quo Leovigildus pro Ariana ſecta catholicis omnibus, ac vel ipſi filio ſevera quæque minabatur, belloque perſequutus eſt, aut vinculis jam conſtrictum habebat.

k In *Chron.* ad ann. DXC. pag. 669. edit. Bivarii.

l Apud Eſcolanum 1. par. *Hiſt. Valent.* lib. 2. c. 11. num. 6. Cardoſum in *Hagiol. Luſit.* VI. Maji Eſcolanum reprehendit Joan. Tamajus eod. die pag. 84.

114. Miſereor planè hominis vices, cùm in *Theatri genealogici regni Siciliæ* volumine I. & familia de *Caſtellet*, D. Philadelphi Muñoz ſcriptum lego meminiſſe Joannem Biclarenſem quorundam nobilium Gotthorum Barcinone atque Tarracone ſuo tempore degentium, adductis quoque ex lib. 11. fol. 85. his ejus verbis: *Inter alios claros viros provinciæ Tarraconenſis erat cum ceteris jam ſuprà nominatis in aula regia nobilis de Caſtellet*. Quæ ab aliquo excepta ſunt, qui ſe Biclarenſem, ut palpum huic & aliis familiis obtruderet, mentitus eſt.

115. Vixit quoque ſub Reccaredo Rege TARRA monachus quidam, cujus ad eundem Regem directam epiſtolam ſe reperiſſe in duobus antiquis codicibus Ambroſius Morales lib. 12. cap. 22. admonuit [*].

116. PELAGIUS Tyraſſonenſis Eccleſiæ archidiaconus ſcripſit vitam S. Prudentii patrui

* Hæc epiſtola penes nos eſt ex codice Toletano deſcripta, ſed adeò, aut exſcriptorum incuriâ, aut ſæculorum vitio deformata, ac erroribus ſcatens, ut vix aliqua ejus ſententia elici poſſit. CARD. DE AGUIRRE.

trui sui, ejusdem Ecclesiæ Episcopi; quam exstare MS. in quibusdam insignioribus Hispaniæ bibliothecis docent nos Alphonsi Ciaconii schedæ ad *Bibliothecam universalem*; sed publicavit demum Franciscus Bivarius ad Maximi Chronicon, & Joannes Tamajus die XXVIII. Aprilis in *Martyrologio Hispano*. Bivarium consule in commentario ad dictum Maximi Chronicon ann. DLXXII. pag. 538. ubi de Pelagio isto & exemplis hujus ab eo scriptæ Prudentii vitæ.

117. Patitur & hoc sextum seculum à fabularum mangonibus, ut, quod non fuit, productor dicatur scriptorum quorundam, in malè sano eorum cerebro, tanquam in Jovis capite apud mythologos Minerva, verè natorum. Pseudo-Haubertus enim & hic producit suas copias chimæricorum militum, quos à sacramento sibi dicendo longè habet historica veritas. Anno DXXIV. *Belliforamine in radice montis Jubaldæ obiit* SEVERUS *poëta insignis & doctus, qui scripsit carmine Regum Gotthorum & Suevorum vitas*.

Anno DXXXVII. num. 26. *Cæsar-augustæ obiit* FELIX *diaconus Ecclesiæ S. Salvatoris. Fuit cancionarius, & valdè doctus*.

Anno DLXVIII. num. 15. *In urbe dicta Orcelis obiit* ORONTIUS *orator*.

Anno DLXXVI. FABRICIUS *Episcopus in Gallæcia per hoc tempus librum Gotthorum Regum scribit*.

Anno DLXXXV. num. 16. *Barcinone obiit* AULODIUS *presbyter valdè cancionarius*.

Eodem anno num. 24. *Valeriæ inter Carpetanos obiit* RUFINUS *diaconus valdè orator*.

Eodem anno num. 48. *Romeniacæ in Carpetania floret* PETRUS *presbyter valdè cancionarius*.

Eodem anno num. 52. *Toleti obiit* AMANUS *presbyter. Fuit valdè cancionarius, simul theologus*.

Anno DXCVI. num. 2. *Pampilone in Vasconibus obiit* GUDESTIANUS *presbyter, filius Andalini civis. Fuit valdè cancionarius*.

Nugatorem insulsum omnes, credo, risu & sibilo excipient, qui non lolio victitant.

118. Sed hæc sunt prorsus vana, & absque ullo rei fundamento. At quod & ipse ait de JULIANI POMERII Toletano apud nos Pontificio, veri hominis falsam historiam continet, à qua vel Pseudo-Maximus abstinuit calamum. *Jam successerat* (hic ait [m]) *in Toletana sede primaria Montano viro celeberrimo Julianus*. Hucusque fragmenti nostri Maximus. Sed assuta fuit huic forsan veteri panno lacinia ista è Toletana seu ficulnea textrina: *Cujus patruus Julianus cognomento Pomerius in modum dialogi librum composuit. Hic Julianus habuit amicitiam cum Vero presbytero, cujus alterius Juliani mutuis interrogationibus librum, quem suprà dixi, Julianus cognomento Pomerius natione Gallus composuit*. Reddidit nempe Isidorum [n], qui Gallum & ipse vocat, cùm Maurus gente & ortu fuerit, in Galliis tamen presbyter, Julianus Pomerius, teste Gennadio [o], & Cypriano in *vita S. Cæsarii Arelatensis* [p]. Obtinuit quidem error quondam confundentium hunc Pomerium cum Juliano Toletano antistite, sequentis septimi seculi scriptore celeberrimo: quem dissipavit lumine distinctionis immisso Ambrosius Morales noster [q], & alii: de quo nos in Juliani Toletani rebus, cùm eò sit perventum. Sed nihil horum compescuit Pseudo-Hauberti licentiam, quin alicubi de successore Montani loquens hæc diceret [r]: *Julianus cognomento Pomerius monachus Benedictinus succedit in sede Toletana Montano. Fuit historicus insignis, natione Gallus*.

119. In quibus verbis dicere non ausim, impostórne Julianum Pomerium illum intellexerit, de quo Gennadius & S. Isidorus loquuntur, an alium ejusdem nominis & patriæ, Archiepiscopum Toletanum, & hunc à Juliano sequentis sæculi ejusdem sedis præsule distinctum. Ad hanc verò posteriorem partem magis inclino. Quî enim potuit ad Julianum Pomerium illum respicere, eique ann. DXXXIV. Episcopatum adscribere Toletanum, quem constat à Gennadio, viventem quidem adhuc, sed circa an. CDXCIV. quo is scripsisse catalogum suum juxta veriorem chronologiã creditur [s], laudatum; quemq; Isidorus post ejus mortem iterum de eo referens, non potuit non, si Toletanus idem fuisset Episcopus, hujus dignitatis munere ornatum agnoscere. Quamvis cum fabulatoribus ratione agere, id verè sit cum ratione insanire. Attamen cùm in catalogis Toletanorum presulum Julianus quidam successor appelletur Montani; vero magis consentaneum est Pseudo-Haubertum nugis Pseudo-Maximi adhærere voluisse, atque his verbis confirmâsse Julianum Toletanum esse illum ex cujus & Veri mutuis responsionibus (ut ille alter ait) Julianus senior Pomerius, istius Juliani patruus, librum *Dialogorum* composuit. Hoc admisso, habendæ quidem Pseudo-Hauberto maximæ gratiæ sunt, qui Toletanæ sedi Gallum Episcopum, eumque monachum Benedictinum, historicumque insignem, nomine tenus hucusque notum, ostenderit & constituerit; sed utique eæ gratiæ, quas Luciano habere luna debet, qui tot gentium colonias, non ullo senatusconsulto triumvir creatus, in ejus orbem deduxit.

120. Post dissipatam superiorem à malignitate immissam genti nostræ fabulosorum heroum plagam, nollem utique gravem ac sincerum historicum commissi non sponte erroris taxare. Sed quæ admoneri æquum est, ne alii decipiantur, non silebimus; quemadmodum nec sileret ille, aut retractare erubesceret, si dum superstes fuit lapsum se esse animadvertisset. Stephanus Garibajus lib. 8. *Hist. gener. Hispaniæ* cap. 24. de VICTORE Tunnunensi Episcopo loquens, qui ubi Prosper reliquerat, historiam prosequutus est, Hispanum natione fuisse eum temerè ait. Constat quidem de loco Episcopatûs in Africa ex Isidori *Catalogo scriptorum* [t]: quamquam verum ejus loci nomen mirè variantibus manuscriptis codicibus ignoretur. quod Vossius docet [u]. Sed natales ei apud nos fuisse, unus Garibajus, quin aliquem laudare possit rei auctorem, affirmavit.

121. Ut

m Ad ann. DXXXIV. num. 1.
n *De script.* cap. 12.
o *De script.* cap. 98.
p Apud Surium XXVII. Aug. tomo 4.
q Lib. 12. cap. 58.
r In Chron. anno DXXXIV.
s Ex cap. 91 de Theodulo, id colligit Jacobus Userius *De Britann. Eccles. primordiis* c. 13. pag. 461. & 462.
t Cap. 25.
u *De H. L.* lib. 3. cap. 3.

121. Ut alium etiam suspectum hujus sæculi vel nullius auctoramenti scriptorem subjiciamus; ARTUAGUS Gotthus, monachus, ut noviores jactant, sine ullo antiquo vade, ordinis S. Augustini, scripsisse dicitur, cùm ea omnino perierit, *Gotthorum Regum historiam*: cujus meminit Ambrosius Morales lib. 12. *Hist. Hispanæ* cap. 18. in fine; (ex quo alii) monens tamen hujus notitiam se desumere ex *Chronicis ordinis S. Augustini*. Hujus autem Artuagi vindicibus sive assertoribus in examen vocatis, principem inter alios postulant locum ii, qui (si Deo placet) antiquiores sunt. Quo in ordine præcedit Maximus, qui audit Cæsar-augustanus Episcopus, aut potiùs verum amantibus chimera ficulnea, Toleti ante octoginta annos concepta, de qua latè jam in superioribus egimus. In ejus Pseudo-Chronico ad annum Christi DLXXXIV. legitur: *Artuagus, cognomento Gotthus, ex ordine S. Augustini monachus, Toleti floret opinione sanctitatis*. In Luitprandi similis farinæ Chronico ad annum DCXXXIII. (nempe integris quadraginta novem annis postquam florere jam eum nos docuit Maximus) *Prima die Maji moritur sanctè compositeque Artuagus monachus Augustinianus Cislæ Toletanæ*. Nonnihil & apposuit addiditve jam priùs inventis Julianus Petri ex eodem cerebro cum duobus jam appellatis natus; specie quidem, ut calculum adderet mendacii suffragatoribus, rei autem ut sibi ipsi mentiretur iniquitas, juxta sacrum elogium, fratrumque suorum everteret fidem. Hic ad annum DCLIX. num. 325. *Hoc tempore primâ Januarii moritur Toleti Artuagus monachus Augustinianus, vir apprimè fervens zelo fidei*.

122. Nimirum, si Maximum sequimur, florebat opinione sanctitatis sub finem sexti sæculi anno DLXXXV. Vixit tamen adhuc, si Luitprando aures damus, usque ad sequentis sæculi tricesimum sextum; si autem Juliano, usque ad ejusdem quinquagesimum nonum. Primo item die Januarii obiit, Juliani; primâ verò Maji, Luitprandi testimoniis. Quæ formarum diversitates ejusdem officinæ instrumentis passim datâ operâ sunt impressę, ut fictionis suspicionem inter se variantia quodammodo dispellerent; nisi dicas mendacem sui immemorem, quod non oportuit, alio & alio loco diversa & contraria posuisse.

123. Item apud Julianum habemus de Artuagi scriptis quicquam aliud, neque illud pauci, dummodo non illudamur, habendum. *In collectione* etenim *variorum carminum* ad calcem monstrosorum operum posita, *nunc verò* (ait) *post hæc carmina sequuntur quædam epistolæ, quarum prior est Artuagi monachi Gotthi ad D. Isidorum, quæ sic incipit: Reverendissimo domino Isidoro* &c. nec ultrà aliquid. Quid autem rei sit detruncatum hoc loco Julianum apparuisse, ac subductam oculis promissam epistolam, indagâsse mihi videor. Toletanus horum omnium artifex audierat (seu, uti suspicor, quod Hieronymum Romanum Augustinianum in historia hujus ordinis legerat) Salmanticæ in eremitarum bibliotheca quandam asservari epistolam ad Isidorum Hispalensem directam, hujusque Artuagi nomine inscriptam, cum isto initio sive nuncupatione; cujus rei notitiam hucusque sibi datam, Juliano suo, cùm domi formaretur, annunciandam aliis commisit, cùm tenorem epistolæ ipsius, quo carebat, non posset. Notam confirmandæ huic suspicioni adjungam Hieronymi Higueræ, quem semper intelligimus quum Toletanum inventorem taxamus. Lumen is quasi daturus pseudo-scriptorum suorum mysteriis, Luitprando breviores notulas infixit: quarum una ad hujus auctoris verba ista ad annum DCXVI. *Extruso per vim Isidoro Episcopo Hispalensi, viro doctissimo sanctissimoque, Gordianus in sede Hispalensi per vim intruditur. S. Isidorus Malacæ exsulat. Papa Deus-dedit scribit epistolam ad Gordianum intrusum*. Ita habet, unà cum aliis D. Laurentii Ramiresii Pratensis, in Antuerpiensi Luitprandi operum editione: *Ex epistola Deus-dedit Gordiano Hispalensi. Hoc manifestè patet ex libris epistolarum summorum Pontificum Romæ impressis: nec mirum aliqua tacuisse scriptores, quæ in dies magis tempus retegit. Idque confirmatur ex epistola Gotthica* MS. *quam habent Patres Augustiniani Salmanticenses Artuagi Gotthi Toletani monachi Augustiniani ad eundem Isidorum. Id credo factum per vim factiosorum Arianorum, & restituitur anno sequenti operâ & potentiâ Regis Sisebuti. Credo durâsse in exsilio pauculos quosdam menses, post verò restitutum*. Hucusque Higueræ ad Luitprandum nota.

124. Ex qua deducitur non ignotum sibi olim esse hanc epistolam Salmanticæ penes Augustinianos exstare dici, deque Gordiano intruso ad Isidorum exsulem verba facere: non tamen totam illam se vidisse, aut exemplum ejusdem adeptum se esse ait; quo cùm careret ille, minimè potuit per Julianum suum aliis communicare. Res autem ipsa docet, neque ad Gordianum Hispalensem Episcopum directam illam Papę Deus-dedit epistolam fuisse; neque Artuagi alteram, quâ hîc asseritur Gordiani Episcopatus & Isidori expulsio, ullam fidem mereri. Notabimus quidem nos in S. Isidori mentione lib. 5. cap. 3. Gordiani hunc Episcopatum Isidoro in exsilium abeunte sub catholico Rege Sisebuto absonum vero prorsus esse: neque aliquo alio, quàm hujus epistolæ Deus-dedit Papæ argumento fictionem inniti, quam (ut semper solent absque ullo examine Toletani alii pseudo-historici) gestiens amplexus fuit Luitprandus. Hanc autem epistolam, quantumvis *Gordiano Hispalensi* apud Gratianum, qui eâ utitur cap. 1. caussâ 30. quæst. 1. Decreti legatur inscripta; *Hispaniarum* aliàs, vel *Hispaniensi* præ se ferre, tum in Anselmi ac Burchardi decretis, tum in fragmento epistolæ, quod est in collectione Conciliorum, jam annotatum voluere ii qui notulas ad laudatum decretum Gratiani post ejus emendationem composuerunt [*]. Et hac lectione usi narraverunt factum alii [y].

125. Planè tenor hujus epistolæ vix stat cum perpetua Ecclesiæ totius persuasione, facto conjugum dissolvi matrimonium neutiquam

[*] De fide hujus epistolæ disseruimus in *Collect. maxim. Concil. Hisp.* tomo 2. pag. 461. ubi ostendimus supposititiam esse, aut saltem vitiatam. CARDIN. DE AGUIRRE.

[y] Garibajus lib. 8. cap. 28. Spondanus in *epit. Baronii* ann. DCXVII.

quam

quam posse: cùm hìc sancitum legatur, eorum, qui susceperunt proprios filios in baptismate, non tantùm separari conjugium debere (propter cognationem spiritualem contractam) sed post annum restituta dote virum aliam fœminam ducere, uxoremque alii viro nubere posse. Qua è difficultate malè se expediunt veteres hujus libri declaratores, Hugo & Joannes Turre-cremata, & è novioribus Basilius Pontius Legionensis lib. 7. *De matrimonio* cap. 40. ex num 8. Garibajus autem nuper laudatus alio prorsus sensu, cùm legitimo non ausus fuisset, parum aptè donavit epistolam dicto loco.

126. Aliis placuit cum Alexandro secare gladio nodum hunc Gordianum glossemate rejecto, ut Baronius ad annum DCXVII. negans hoc ultimum in Gratiano reperiri. Sed ne haud necessariis nos misceamus, enervando argumento, quod ex epistola Deus-dedit ad adstruendum fit Gordiani (S. Isidoro repulso) Episcopatum Hispalensem; satis superque virium suppeditat inscriptionis epistolæ incertitudo, cùm alii esse potuerint per id tempus Hispaniarum, sive Hispanienses, Gordiani nomine, præsules; ac Pseudo-Luitprandus nullius momenti scriptor sit, huic soli ut id credamus. Facto enim contigisse, ut regnante Sisebuto optimo Gotthorum Rege vir Ecclesiæ nostræ primas, intruso per vim alio, sedis suæ exsilium pati coactus fuerit; intrusoque summus Pontifex tam humanè, *fratrisque charissimi* appellatione donato, rescripserit, fidem omnem excedit.

127. Unde pronum est suspicari, immo & absque hæsitatione ulla credere, alteram Artuagi epistolam, quâ consolatus dicitur is in exsilii sui calamitate S. Isidorum, suppositiam & falsam esse, nulliusque auctoris, nedum Artuagi. Verus enim, si uspiam fuisset Artuagus, atque ejus sanctitatis homo, Hispalensi magno antistiti, atque item S. Ildephonso Toletano æqualis, Toleti degens ipse & scribens, quî potuit non inter scriptores ab eodem S. Isidoro laudari, apud quem Maximus Cæsar-augustanus Episcopus propter unam *Gotthorum* conscriptam *historiam* locum sortitus fuit: aut saltem ab Ildephonso, qui prætermissos ab Isidoro collegit ætatis suæ viros illustres, & postquam decesserat Artuagus ipse diem suum obiit? Sed ajunt laudari hunc, si minus ab antiquis, quorum testimoniis non deferimus, saltem ab Augustinianis scriptoribus, qui, postquam confirmatus fuit eremitarum ex diversis congregationibus coagmentatus ordo, de rebus suis & illustribus viris commentati sunt; in quibus inter alios numeratur Jordanus à Saxonia dictus, sæculi XIV. in libro *Vitæ Patrum* inscripto, ac Romæ anno MDLXXXVII. edito. Hunc testem appellat Bivarius [z], *Jordanum Saxoferratensem* perperam pro *de Saxonia* vocatum; non tamen quòd hunc auctorem, cujus ne quidem patrium cognomen habebat notum, viderit; sed ex Hieronymi Romani Augustiniani Chronico hujus sui ordinis, quod MS. reliquit. Falsò autem dicitur à Jordano Artuagum alicubi laudatum. Quicquid enim is de antiquo ordine usque ad unionem scriptum posteris dedit, exhibuit in Chronico suo Augustiniani ejusdem ordinis [a] Josephus Pamphilus, qui & ipse observationes quasdam adjecit [b]. Nulla autem apud eos mentio de illo fit.

128. Ambrosium Coriolanum, hujusmet religiosæ familiæ generalem præfectum, qui *De viris* ejus *illustribus* librum scripsit, alterum Artuagi assertorem ex eodem Romano appellat Bivarius. Quem cùm nos sub oculis non habeamus auctorem (esto ille, & qui nostrâ & parentum ætate Augustinianas res literis tradiderunt, Artuago suffragentur, quos significâsse Ambrosius Morales voluit, dum ex *Augustinianis Chronicis* hujus memoriam se ait excerpere) noviorum sanè positio hæc, nullis munita veterum testimoniis, imbecillior est quàm ut rem ante mille annos gestam fuisse sanis hominibus persuadere possit.

z In *Notis ad Maximi Chron.* ann. DLXII. num. 8. pag. 490.

a Rom. edit. MDLXXXI. fol. 25. & 26.

b Fol. 27.

BIBLIO-

BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ

LIBER QUINTUS,

De scriptoribus sæculi septimi.

CAPUT PRIMUM.

De FULGENTIO *Astigitano præsule, SS. Leandri & Isidori germano fratre. S. Leandri verba de eo obscura exponuntur. Nihil compertum de Fulgentii Episcopatu Carthaginensi. Confundi solere hunc cum Fulgentio Carthaginensi Episcopo Ruspensi. Hujus, non Fulgentii nostri, mentionem fieri in Concilio Toletano XV. adversus Pseudo-Julianum, & in Hispalensi II. Pseudo-Maximi de Fulgentio nugæ. Hispalis non inverosimiliter Fulgentii patria. Breviaria tantùm Hispana de scriptis ejus agere, non scriptorum laudatores. Breviariis non facilè credi debere, quæ in Fulgentio plura absurda continent. Cujusnam fuerit è Fulgentiis liber* De incarnatione ad Scarilam. *Alia opuscula nostro adscribere recentiores.* Mythologicum opus *utrum horum habeat auctorem, an nullum. A Bivario inadvertenter dictum caruisse Ruspensem Græcis literis. Judicium eruditorum de hoc opere. Epitaphio cuidam SS. Leandri, Isidori, ac Florentinæ insertam fuisse à Pseudo-Juliano mentionem S. Fulgentii ostenditur. De* CONANTIO *Palentino antistite, & qualia ejus opera.* Melos, melodus, melodę, *&* melodima *quid?* Psalmi *nova significatio.*

1. IN Conciliaribus hujus ineuntis sęculi conventibus, quod ab anno DC. usque ad DCC. pertinet, sanctitate morum ac doctrina conspicui plures Ecclesiarum præsules, totidem veluti super candelabrum ardentissimæ ac fulgentissimæ faces, emicuere: Isidorus nempe Hispalensis, Fulgentius ejus germanus frater Astigitanæ, Conantius Palentinæ, Maximus Cæsar-augustanæ, Pontifices. At quòd Isidorus cæteris supervixit, præmittemus ei fratrem Fulgentium natu majorem, deinde Conantium, & Maximum.

2. FULGENTIUS, Leandri, Isidori, Theodoræ Reginæ Gotthorum, & Florentinæ sacræ Deo virginis frater, Severiani Carthaginensis provinciæ Ducis ex Turtura, seu Turture filius, de quorum stirpe satis multa in Leandri mentione dicta sunt. Astigitanus fuit Episcopus ante annum DCX. saltem creatus, quo anno Synodo Toletanæ sub Gundemaro Rege ad confirmandum hujus decretum habitæ, decimo tertio loco, deinde Hispalensi secundæ celebratæ anno hujus sæculi XIX. quarto loco subscripsit, in cujus secundo capite de controversia inter eum & Cordubensem Episcopum agitur. Hucusque Fulgentii ex sacris istis monumentis procuditur mentio. Persuasio quidem vetus jam est urbis & Ecclesię Carthaginensis translatum eò ex Astigitana sede nonnunquam fuisse; immo & adjungit aliquis rediisse tandem ad veteris sponsæ thalamum, relicta Carthagine. Nos quicquid veteris ævi documenta de Fulgentio nostro continent, uti certa proferemus; cęteroqui non facilè admittentes omnia passim quæ absque his ore dumtaxat feruntur hominum, tandemque falsa & suppositititia palam arguentes.

3. Sanctorum Leandri & Isidori fratrem Fulgentium fuisse, non solùm ex Braulionis Cæsar-augustani Episcopi vita, seu elogio Isidori, quo ait hujus duos *officiorum* libros *ad germanum suum Fulgentium Astigitanum Episcopum* fuisse ab eo directos; sed ex Leandro ipso constat in Florentinæ sorori scripta regula, quæ manibus omnium teritur. Exsulaverant nempe olim cum communibus parentibus è loco in locum translati uterque, Flo-

Florentina & Leander. Monet ergo hic sororem, ne de reditu in patriam, unde eam olim Deus ejecerat, cogitet: quod de tempore illo, quo sedatus jam fuerat ab Arianis timor, intelligo: matremque in exemplum ei adducit, quæ visuram se nunquam eam patriam esse, unde caussâ salutis exierat, sæpius obtestari solitam ait. *Tu quæso* (infert) *cave soror Florentina quod mater timuit, & malum quod illa experta fugit, tu prudenter evita*. Ac statim de Fulgentio subjungit: *Miserum me! doleo, qui ibidem communem fratrem transmisi Fulgentium, cujus periculi jugi formidine pertimesco. Tutior tamen erit, si tu securior & absens pro illo oraveris*. Fateor me in hujus exsilii caussis & historia plurimum semper hæsisse. Innuit quippe sanctus vir Leander capite isto *Regulæ* ultimo, matrem inde, unde exsul abiit, caussâ salutis exiisse, in peregrinationeque Deum agnovisse. An quæ Arianæ sectæ olim adhæserat, in calamitate exsilii errorem suum detestata est? Vix affirmare audeam hoc solo motus, quod ad pietatis majorem, quàm priùs habuisset, sensum non absurdè referas, testimonio.

4. Quale autem id exsilium fuerit, & à quo in quem locum, vix certò dicitur. Carthagine Spartaria, cui Severianus Dux veluti limitaneus præerat, expulsos utrumque conjugem cum filiis Leandro & Florentina (de aliis non temerè affirmaverim) aliò se contulisse vulgaris fama est. Urbis relictæ calamitatem describit idem Leander, deploratque his verbis: *Ego tamen expertus loquor sic perdidisse statum & speciem illam patriam, ut nec liber quisquam in ea supersit; nec terra ipsa solita sit ubertate fœcunda: & non sine Dei judicio. Terra enim, cui cives erepti sunt, & concessi extraneo, mox ut dignitatem perdidit, caruit & fœcunditate*. Franciscus certè Bivarius, si demas quæ is è supposititiis adstruere pergit auctoribus, de hac exsilii re cæteris luculentiùs egisse mihi videtur; sed non undique, dum rei obscuræ lux ab eo immissa.

5. Nec procul specie veri est, Leandri enunciatum hoc de Fulgentii reditu in patriam (Carthaginensem scilicet urbem) occasionem dedisse, ut Episcopus ejusdem fuisse urbis, quæ excisa tunc temporis, ac sine Episcopo erat, uti alibi diximus [a], crederetur. Cujus moris transeundi Episcopos in aliam ex alia Ecclesia non multa eo tempore apud nos exempla ostendi possunt. Quare civi potiùs quàm præsuli cultum ei datum Carthagine affirmantibus non habent valida, quæ opponant, argumenta, Carthaginensis pontificatus assertores [b]. Quibus tamen secundare Pseudo-Maximus [c] volens Fulgentium, admisit utrobique sacris præfuisse; non tamen ex Astigitana in Carthaginensem, sed è converso è Carthaginensi in Astigitanam transferri se permisisse. Id ipsum confirmare videtur [d] alibi Pseudo-Julianus [e], alibi negare.

6. Sed quia & mendacium, famæ instar, vires acquirit eundo, Pseudo-Luitprandi Adversario quodam [f] intimatur credulis S. Fulgentium bis fuisse Episcopum Carthaginensem [g]. *S. Fulgentius bis fuit Episcopus, Carthaginensis primò, inde Astigem translatus, & postremò Carthagine, ubi paucos annos vixit, videlicet in Episcopatu*. Quamquam enim Delio natatore opus sit ad expiscandum plani sensum; perspicuò tamen affirmat, postquam Carthagine functus esset Episcopi munere, Astigitanæ Ecclesiæ, tandemque iterum Carthaginensi, præfuisse. Confirmavit Pseudo-Julianus de Liciniano loquens Adversario 563. *Præcessit in sede Dominicum, & Fulgentium bis Episcopum Carthaginis*. Quæ somnia sunt hominum Fabulino Deo litantium, controversiisque, seu differentiis inter noviores natis conciliationis lumen inferre gestientium. Sunt enim è nostris qui [h] Astigitanum priùs, Carthaginensem deinde Episcopum, sunt & qui [i] ordine inverso fuisse ajunt.

7. Nata etiam fortasse est persuasio hæc de Fulgentii Episcopatu Carthaginensi, occasione alterius Fulgentii Ruspensis in Africa Episcopi [k], gente, hoc est avorum origine, Afer, hic Carthaginensis, natus tamen ipse Lepti Byzacenæ provinciæ metropoli. Hunc alicubi Carthaginensem nuncupatum offendentes ignari antiquitatis homines facili lapsu ex Africana in Hispanam Carthaginem, eque patria seu originis loco in gestum præsulis munus, eque Fulgentio Carthaginis Africæ cive in Fulgentium Carthaginis Hispanæ Episcopum excidere potuere. Mirum enim de Fulgentio utroque quàm passim jactentur quæ falsissima sunt. Equilinus Episcopus Fulgentium Ruspensem ait [l] *in civitate Toleto in Hispania* natum, quem Maurolycus sequitur [m], de quo nos alibi. Ambrosius Morales, diligentissimus aliàs historicus, eum, qui Ruspensis tantùm Ecclesiæ fuit Episcopus, credidit [n] & Carthaginensi Ecclesiæ præfuisse [o]. In Fulgentio quoque Astigitano non facilè dixerim quidnam deceperit Alphonsum à Carthagine Burgensem Episcopum, ut in *Anacephalæosi*, post agnitum ejus Astigitanum Episcopatum, Tingitanum quoque in Africa, *illius civitatis, quam hodie* (ait) *Tanger vocant*, postea tribuerit [p].

8. Ejusdem imprudentiæ est de Fulgentio nostro interpretari mentionem (quod enixè quidam contendunt ex nostris) apud Toletanum XV. Concilium factam his verbis [q]: *Tertium sanè, quartumque capitulum* (epistolę scilicet Benedicti Papę II. de Juliani Toletani pręsulis, qui huic pręerat Concilio, libro *De tribus substantiis* ad eundem misso, de quo agit Rodericus Toletanus lib. 3. cap. 13.) *contuentes, non solùm sensum, sed & ipsa penè verba ex libris beatorum Ambrosii atque Fulgentii nos prælibâsse monstravimus, quibus ea prædictos viros dogmatizâsse scimus. Quos quia celebres in toto orbe doctores feriata Ecclesiarum Dei vota percensent; non illis est succensendum, sed potiùs succumbendum; quia omne quod contra illos sapitur, à rectæ fidei regula abhorrere sentitur*. Ignoramus quidnam hęc duo continuerint capitula. Quare nec dignoscere possumus quænam hìc Ambrosii & Fulgentii Ruspensis testimonia significentur. Hic autem Fulgentius unà cum Ambrosio laudatus,

a In *censura Dextri*, dum de Toletanis Episcopis, & in his Pentadio, ageremus.

b Primus Cabilon. in *Topogr.* verbo *Carthago nova*. Ab eoque Maurolycus 1. Januarii. L. Marinæus *De præconiis Hisp.* lib. 6. Padilla *De los SS. de España* fol. 24. Tarrafa *De rebus Hisp. in Linba* 2. Garibajus lib. 3. *Comp. hist. Hisp.* cap. 20. Franc. Padilla tom. 2. *Hist. Ecclesiast. de España* centur. 7. cap. 13. Vasæus in *Chron.* an. DXCI. Breviaria, de quibus postea, & Dominicanum.

c Ad ann. DXCII. & ad annum. DC. nu. 2.

d In *Chron.* num. 310.

e Num. 319.

f 240. aliàs 214.

g Aliàs: *S. Fulgentius bis fuit Episcopus Carthaginensis, inde translatus Astigim, & postremò Carthaginem: ubi paucos annos, duos videlicet, vixit in hoc Episcopatu*. Ita in editione Ramireziana. Quę autem textui inferuimus, è Thomæ Tamaji sunt...

h Vasęus ubi proximè, Laur. de Padilla jam laudatus: Maurolycus, Breviaria quædam apud Roam proximè laudandum, & Bivar. ad Maxim. 492.

i Roa lib. 2. *De Ecija y sus santos* cap. 5. fol. 92.

k Ita credidit Morales lib. 12. cap. 5.

l Lib. 2. *Catalogi sanctor.* cap. 32.

m 1. die Januar.

n Lib. 12. cap. 5.

o Quem errantem sequutus est Anton. Quintana-dueñas in *Sanctis Hispalensibus*. apud auctores *De Actis SS.* die XV. Januar. ipse tamen VIII Januar.

p Idem error est auctoris *Valerii historiarum* lib. 4. tit. 4. cap. 7. & Roderici Saucii par. 2. *Hist. Hisp.* cap. 19.

q In edit. Loaïsæ pag. 671.

tus, absque dubio Fulgentius est Ruspensis, quantumvis Pseudo-Julianus noviorum errori velificatus testimonium suum his exhibeat [r]; cui Martinus de Roa pro Astigitanis sanctitate claris agens viris sine delectu credidit [s]. Uterque enim æquo jure *celebres in toto orbe doctores* audire meruere. Nam & ejusdem Fulgentii Ruspensis, nomine tenus, cum eadem ferè laude meminit [t] Concilium Hispalense secundum, S.Isidori, ut creditur, his verbis, qui ei præfuit: *Sanctus quoque Fulgentius* (ait) *in libro, quem* De incarnatione Domini *nostri Jesu Christi scripsit, inter alia sic intulit: Dico itaque vobis* &c. Quę verba sunt ex cap. 2. operis ejus *De incarnatione & gratia* desumpta. Nisi ad nostrum Astigitanum vel etiam hoc testimonium pertinere velint, qui huic ipsi Concilio interfuit. Nam & huic inscriptum *De incarnatione* librum in quodam Cordubensis Ecclesiæ codice exstare Moralius scriptum reliquit [u]. Quo viso idem confirmavit Pseudo-Julianus Advers. 562. ut infrà dicemus.

r Num. 310.
s Santos de Ecija lib.2.cap. 5.fol.91.
t Can. XIII. pag. in edit. Loaisæ 320.
u Lib. 12. cap.5.

9. Conspirat silentium de Fulgentii hujus nostri scriptis, quę ipsa sunt, quibus doctoris celebris nomen quęritur, apud Isidorum, Ildephonsum, Honorium, Sigebertum, ac veterum reliquos; qui non tacuissent, si tantus doctor audire meruerit. Antiqui ferè omnes chronologi, Hermannus Contractus [x], Lambertus Schafnaburgensis [y], Marianus Scotus [z], Sigebertus iterum in Chronico, Hugo Floriacensis [a], martyrologi omnes [b] Ruspensis meminere; nullus verò eorum nostri. Hęc de his quę de utroque Fulgentio perperam jactantur. Cùm itaque Fulgentius Hispanus non alio quàm Astigitani Episcopi appelletur ubique nomine [c], vero est similius hujus solius Ecclesię pręsulem fuisse.

x Ann. DXV.
y In *Anastasio*.
z Ann. DXIII.
a In *Zenone*.
b 1. Januar.
c Ita in Cōciliis, ut apud Braulionem, ubi suprà, Roder. Toletanum lib.2.cap.2.cap. 14 Lucam Tudensem, erâ DCX. Marianam lib.6.cap.1. Sandovalium *Traduccion de la Regla de S. Leandro.* Alph. à Carthagine in *Anacephal*, cap.26.

10. Quædam alia de Fulgentio apud Pseudo-Maximum legas, utpote Hispali fuisse parentibus in exsilio natum [d], ibique, presbyter cùm esset, postulatum coadjutorem à Dominico Carthaginensi Episcopo, ea dignitate auctum à Reccaredo Rege [e], Astigitanum deinde factum presulem ut seditio exorta in ea urbe sedaretur: quę omnia non majorem fidem, quàm auctor eorum, habent. De quo quum ad Maximi censuram deveniemus, plura suppeditabit amplum hoc argumentum. De Dominico autem Episcopo, cui successor fingitur S. Fulgentius in sede Carthaginis, etiam per hoc tempus conficta, Pseudo-Maximi lapsum ex Onuphrio Panvinio malè intellecto suprà ostendimus, cùm de Liciniano Carthaginensi ageremus, lib. 4. cap. 2.

d Post ann. DLVI.
e Ann. DXCI.

11. Ne tamen Hispalensis meę urbis glorię incuriosus audiam, éstne unde sibi hunc civem Hispalenses arrogent? Maximus quidem fragmenti nostri hęc habet ad annum DLIV. *Fulgentius Hispali nascitur*. Vulgaris autem hęc ad annum DLIX. *Fulgentius nascitur Hispali patri exsuli in ea urbe excissa Carthagine*. Nec abludit à vero: siquidem Hispalim designatum exsilii locum Severiano, aut saltem aliunde fugatum eò se recepisse fama est; quam Leandri & Isidori ea in urbe contingens pontificatus quodammodo juxta morem veterem confirmare videntur, quo assumebantur è clero, aut claustris propriis, Ecclesiarum Episcopi. Reclamat autem Hispalis huic honori Carthago nova, carmine S.Ildephonsi quodam producto in S.Fulgentii laudem, unde sunt hi versus:

Fulgenti, nova Carthago quem reddidit auris,
Teque nimis felix postmodum patre fuit.

Sed merces hæ sunt supposititiæ è Juliani ficulnei penu in ea *collectione carminum* [f], quam Fuldam se misisse in prologo ait, ex libro Gotthico membranaceo transcriptorum productæ.

f In edit. Juliani Petri Matritensi pag. 151.

12. Resistitque Carthaginensibus Fulgentii natalibus Leander fratrer in fine *Regulæ*, dum Florentinam utriusque sororem ait ea ætate abstractam fuisse à patria, scilicet Carthagine, ut quamvis ibidem nata fuerit, recordari ejus haud posset. Natu autem eam Fulgentio majorem vulgus auctorum credit. Nec negabunt qui ficulneos auctores ore semper & corde gerunt. Pseudo-Maximus enim ait in meo fragmento [g]: *Severianus excisa iterum Carthagine nova, ejusque agro vastato, Hispalim in exsilium mittitur, antè natâ Florentinâ filiâ*. Quæ quidem in vulgari Maximo desunt. At Pseudo-Julianus non omisit ortum S.Florentinæ anno DXLV. adsignare in Chron. num. 264. sicut & Pseudo-Maximus Fulgentii natales anno DLIX. adscripsit, hoc est XIX. annis juniorem eum sorore docentes. Infirma tamen omnia hæc sunt, quæ non solida auctoritatis basi nituntur.

g Ann. DLIII.

13. Fulgentii obitum post ann. DCXIX. necessariò ponimus, quo Hispalensi Concilio interfuit, & ante DCXXIII. quo subscriptus legitur Toletano IV. Abentius Astigitanus. Planè ex octo Episcopis, quibus Hispalensis provincialis Synodus constitit, duo tantùm superstites erant, quum nationalis hæc Toletana coacta fuit, nempe Isidorus Hispalensis, qui utrique præfuit, Fidentiusque Tuccitanus. Certè in hoc patrum sexaginta duorum cœtu Abentius tricesimum octavum obtinuit locum; unde fit, non recèns, sed ante plures annos ordinatum fuisse Episcopum, qui viginti quatuor alios post se creatos præcederet. Obloquantur licèt ii, qui ab Astigitano Fulgentium repedâsse in Carthaginensem pontificatum, Pseudo-Luitprando credunt, nos quidem in Ecclesia hac Astigitana disertam successoris Fulgentii mentionem; Ecclesiæ verò, aut Episcopi Carthaginensis, sive Fulgentii sive alterius, nullam legimus. Breviaria Ecclesiarum quarundam Hispaniæ [h] LXVI. annis vixisse eum affirmant.

14. Iisdem Breviariis tantùm [i] (quod mirere) acceptam Fulgentii multiplicis eruditionis peritiæque linguarum, atque item quorundam ejus operum notitiam ferimus. Quo nimirum capite ad bibliothecam is pertinet [k]. Breviarium Palentinum ita habet; *Peritus namque in Græco, Hebræo, Arabico, Syro, Latinoque sermone*, &c. Ita & Salmantinum, & Hispalense, quod Martinus de Roa in *Astigis urbis, & Sanctorum Astigitanorum historia* [l] sese vidisse affirmat, laudatque Bivarius. Hæc uti-

h Palentinum & Salmāticense à Bivario laudata *ad Maximum* p. 452. & aliud Hispalense à Roa in *Astigi* sua lib.2.cap.5. fol.96.& 97.
i Junge superioribus Seguntinum, quod laudat Morales lib.12. cap.5.
k A Bivario adductum pag. 452. *ad Maximum*.
l Lib.2. cap. 5.fol.92.

que

quo Breviaria χαῖρε suum Pseudo-Maximo expedivere, apud quem legitur: *Linguarum Gracę, Syriæ, Hebraïcę, Arabicę, Latinęque peritissimus Fulgentius habetur*, in vulgari editione, non in meo fragmento. His iisdem Breviariis fidem præstiterunt ex nostris historicis plurimi m, atque item in eo quod adjungunt de scriptis ab eo libris: *Fecit expositiones luculentissimas in sacra Euangelia, in Isaïam, & duodecim Prophetas, in Genesin, & Pentateuchum; ac Regum mysteria subtiliter tractavit*. ut legitur in iisdem Palentino Salmantinoque Breviariis.

15. At jure quidem optimo Franciscus Bivarius, necnon & Joannes Bollandus in *Actis sanctorum* tomo 1. die xv. Januarii mirantur hunc tantum eruditionis, doctrinæque sacræ, ac tot editarum lucubrationum in sacra Biblia merito virum silentio fuisse damnatum ab scriptorum Ecclesiasticorum omnibus encomiastis, nec ab Isidoro tantùm fratre natu minore, qui Fulgentio tot annis supervixit, & in catalogo Leandro fratri neutiquam subduxit laudis munus, viventemque adhuc Maximum Cęsar-augustanum, fortasseque Joannem Biclarensem commendavit; sed nec ab Ildephonso, Isidori & aliorum, præcipuè Hispanorum, succenturiato antiquioribus Eusebio, Gennadio, atque huic eidem Isidoro celebratori; neque tandem ab anonymo, qui tredecim aliorum appendicem adjunxit (si tamen hic alius ab Isidoro est, de quo in Isidoro) ut omittamus cæteros non hujus temporis scriptorum collectores n.

16. Ea certè mihi hoc in silentio crux figitur, ut non verear de relatione Breviariorum dubitare, qui quidem fontes sunt, è quibus historici recentiores biberunt. Solennis quidem recitatio harum historiarum in Ecclesiis, aut foris, admissioque in Ecclesiasticos libros, non eatenus, quicquid continent, vero mancipant; quin sæpissimè incerta, immo & falsa quædam absurdaque in iis legantur. Quem insigniter, ac ut viros probos judicioque subacto utentes decuit, locum pertractârunt, Ludovicus Vives o, Melchior Canus p, Papirius Massonus q, Ambrosius Morales r, aliique hujus commatis. Nec extra has ipsas nostrorum Breviariorum de Fulgentio lectiones quærendæ sunt suspicionis adversus easdem caussæ; cùm falsissimum id quidem eò admissum fateri oporteat s, Leandrum nempe Fulgentio fratri morienti adstitisse; cùm diu post decessum Leandri unà cum Isidoro altero fratre, atque ejusdem Leandri successore, Fulgentius Conciliis duobus Hispalensi Toletanoque, uti diximus, interfuerit t.

17. Nec item vero videtur simile Braulionem (alii Laurum u vocant) è Cęsar-augusta, quod ibidem annotatur, Episcopum, ad Carthaginem usque Spartariam ab eodem morti se pręparante invitatum venisse. Immo neque Braulio Episcopus erat Cæsar-augustanus, cùm Fulgentius circa annum DCXX. ut ibi quoque notatur, decederet. Hic enim, Ildephonso teste, *duravit in regimine* Ecclesiæ suæ *temporibus Sisenandi* (qui an. DCXXXI. regnare cœpit) *Cintilæ, Tulganis, & Cindasvindi Regum*. Falsissimum quoque est vixisse, hoc est floruisse, Fulgentium Justiniani tempore x. Is enim, si de primo hujus nominis quærimus, obiit an. DLXVI. Secundus autem, *Rhinotmetus* dictus, non ante DCLXXXV. Constantino Pogonato successit. Quid tandem de linguæ Arabicæ notitia Fulgentio tributa dicemus, quæ nullis forsan à libris eo tempore, sed ex commercio tantùm gentis, quácum nullum habuit, addisci potuit? Breviarium ordinis Dominicani habet Reccaredum Regem interfuisse Fulgentii exsequiis, qui Reccaredus multis antè annis obierat. Non ergo injurii erimus Ecclesiarum traditioni, si non statim, tot inter lapsus, referentem de Fulgentii operibus lectionum auctorem recto talo incessisse credimus.

18. In Cordubensis verò Ecclesiæ bibliotheca plusquam quingentorum annorum codex librum Fulgentii nostri *De fide Incarnationis Dominicæ*, ac de aliis quæstionibus sibi à Scarila quodam propositis conservari dicitur y. Ambrosius Morales primus rei auctor est, qui, cùm Cordubensis patriâ esset, virque in paucis ingenuus & verax, firmum quidem, & quantum potis est, grave pro inscriptione libri testimonium perhibet. Quid autem si ea non recta sit? Potuit enim scriptor alterum pro altero Fulgentium capere, abjudicareque germano parenti opus. Cùm verè id jam ediderit, tanquam Fulgentii Ruspensis, Guillielmus Camerarius, & Scotus cum aliis veterum Patrum monumentis apud Sebastianum Huré in 12°. cum pręmissa epistola operis præambula sic inscripta: *S. Fulgentii Ruspensis Episcopi responsio ad interrogationes Scarilæ de mysterio Incarnationis, & vilium animalculorum auctore*. Immo & Petrus Franciscus Chiffletius Jesuita, editionis hujus Camerarianæ inscius, tredecim ex eo, tanquam inedita adhuc, nec minus existimato Ruspensi, fragmenta, simul cum aliis Fulgentii ejusdem è libris *adversus Fabianum*, Alcuïni *confessione fidei*, Rhabani Mauri libro *Adv. Judæos*, & anonymi commentariolo *De damnatione Berengarii*, Divione an. MDCLVI. in lucem edidit. Neque obest quòd non hic inter alios ejus libros, cùm ab Isidoro, tum à Ferrando vitæ ejus scriptore, laudetur. Plura enim Isidori notitiam fugisse testatur ipse his verbis: *Hæc tantùm ex pretiosis doctrinæ ejus floribus carpsimus. Sors melior, cui delicias omnium librorum ejus præstiterit Deus*. Ferrandus quoque: *Aliaque multa digessit* (ait) *quæ si quis scire voluerit, in ejus monasterio veraciter scripta reperiet*.

19. Pseudo-Juliani auctoritate, quæ nulla est, prudens nemo hîc utetur, ajentis z Carthagine Fulgentium nostrum scripsisse librum De Incarnatione, *dedicatum Scarilæ monacho Benedictino abbati S. Leocadiæ*.

20. In monasterio etiam S. Salvatoris de Oña in Castella veteri exstare ait a Sandovalius Pampilonensis Episcopus Fulgentii *Expositionem in totum Psalterium* Gotthicis characteribus exaratam *. Quod si vero constat, un-

m Marinæus Siculus *De laud. Hisp.* lib. 6. Vasæus; anno DXCI.

n Trithemiû, Bellarminum, Gesnerum, Labbeum.

o *De causs. corrupt. art.* lib. 2. & *De trad. discipl.* lib. 5.

p Lib. 12. cap. 6. *De locis theolog.*

q *Hist. calamit. Galliæ* 1. tomo *Historiæ Franciæ*.

r *In locis histor.* ante lib. 9. *Hist. Hisp.*

s Ita in Hispalensi Breviario referri docet Roa ubi suprà, & in trãscribendo Palẽtino Bivarius agnovit. Quãvis enim Isidori nomen pro Leandri subrogâsset in textu, aliter editum esse annotavit in ora pag. 453. Notantque errorem uterque Roa & Bivarius in Dominicano.

t Fulgentiũ obiisse ãte Leãdrum simili errore dixit Venerus in *Enchiridio*.

u Apud Moralem lib. 12. cap. 5.

x In eodem Palẽtino apud Bivarium, & in Dominicano.

y Morales dict. cap. 5. Roa dict. cap. 5. fol. 92. Bivarius pag. 655. Frãc. Padilla dict. cent. 7. cap. 13. Mariana lib. 6. cap. 1.

z Adv. 562.

a In Hispana interpret. quam edidit, *Regulæ* S. Leãdri.

* Expositionem hãc nuper nos per literas postulavimus ab illius monasterii Præfecto: quam si quando adepti fuerimus, animo hæret in lucẽ emittere, simul cum aliis ineditis opuscu lis apud nos exstantibus; si nobis facultatem præstiterit ὁ ὑπερφέρητος Θεός. CARDINALIS DE AGUIRRE.

de tanta iis monachis honesti & laudabilis incuria, qui latere hunc apud se thesaurum, cujuscumque Fulgentii sit, hactenus toleravere?

21. Præterea Franciscus Bivarius ex diversis Ecclesiarum Breviariis sermones quinque se producere ait [b], ne pereant. Primus est *De Sancto Stephano protomartyre*, ex Breviario Salmantino, qui alius verè est, eodem licèt initio insurgat, à Ruspensis sermone de eodem protomartyre, qui editus inter ejus opera legitur. Secundus *De communi Apostolorum* ex Breviario Conchensi, qui incipit: *Delectat tantorum*, &c. Sed hic fragmentum est ejus, qui Ruspensis nomen præsefert in editione hujus operum. Tertius item *De communi Apostolorum* ex Salmantino & Palentino, incipit: *Apostolicæ dignitatis*. Quartus ex eodem Breviario Salmantino *De communi Confessorum*. incipit: *Catholicæ Ecclesiæ operarios*. Quintus in *Purificatione B. Virginis Mariæ*. incipit: *Si subtiliter à fidelibus*. Cujus principium tantùm Bivarius edidit, quoniam editus est in Laurentii Surii *Homiliario* sub Ambrosii Ausberti, seu Autberti, nomine à Sigeberto laudati [c]. *Conchense item Breviarium* (subjungit idem Bivarius) *in lectionibus festivitatis Purificationis beatissimæ Virginis lectione* IV. *elegans in ejus laudem testimonium S. Fulgentii recenset his verbis:* Exsurgat in medio doctorum egregius Fulgentius, & dicat: Quid autem putas, qualis enim fuerat, vel nunc sit ista persona, quæ sanctis omnibus proponitur imitanda. Hoc autem instruere fas est, quod anima ejus & caro, quam delegit, & habitaculum sibi fecit sapientia Dei Patris, ab omni malitia & immunditia fuerit purissima, &c. *Quæ sanè verba* (infert ille) *cùm in operibus S. Fulgentii Ruspensis minimè reperiantur, tametsi & ipse de laudibus Mariæ ex partu Salvatoris sermonem habuerit; restat ut Carthaginensis nostri esse credatur, excerpta forsan ex libro* De fide incarnationis D. N. Jesu Christi, *quem in bibliotheca Cordubensis Ecclesiæ Ms. servari diximus*.

22. Sed cùm hæc Bivarii collectio non multum urgeat, sermonesque hi omnes eodem stylo, quo Fulgentii Ruspensis ii quos habemus, concepti sint, de quo ad criticorum judicium provocare possum; nil video cur Breviaria, eo solùm quòd Fulgentium laudant Episcopum, sive Carthaginensem Episcopum, lectionum earum auctorem, de Fulgentio nostro intelligenda sint, cùm Carthaginense hoc illius pontificium qui asserat, nullus fide dignus ac vetus auctor appelletur. Joannes enim, vulgò dictus *Primus*, Episcopus Cabilonensis, primus rei auctor est, qui anno MCDL. opus suum *Topographiæ* scribebat, ut in ea dicitur, verbo *Cabalium*. Unde Breviaria, nisi antiquiora sint, desumere id potuere: atque è contrario Fulgentius Ruspensis, Carthaginensis quoque Episcopus falsò creditus, nonnunquam fuerit, uti jam diximus.

23. Præfert quoque Fulgentii nomen opus *Mythologicum*, sive *Mythologiarum* libri tres, de quorum auctore jam olim dubitatur. Fulgentium Ruspensem credidere Joannes Trithemius [d], Lilius Giraldus [e], Petrus Equilinus [f], Gesnerus [g], & antiquior his Sigebertus Gemblacensis [h], qui quidem hęc addit in laudem operis: *Hic certè omnis lector expavescere potest acumen ingenii ejus, qui totam fabularum seriem, secundum philosophiam expositarum transtulerit, vel ad rerum ordinem, vel ad humanę vitæ moralitatem*. Sed adversatur major pars eruditorum, credentes nihil iis libris contineri theologo, nedum Fulgentio isto, dignum: quod censent Joannes Molanus [i] & Antonius Possevinus [k]. Iccircò Joannes Cochlæus in principe Fulgentii operum Norimbergensi editione an. MDXIX. hoc opus non inclusit: quam, exceptis quibusdam, sequutæ sunt cæteræ.

24. Fulgentio autem Astigitano Episcopo id tribuere non dedignantur nostri quidam historici [l]. Et favet, quod vulgò inscribantur, ut Molanus ait [m], *Fulgentio Episcopo Carthaginensi*, qualem credunt fuisse nostrum; item quòd in bibliotheca Medicea [n] simile huic opus, quod ejusdem auctoris esse existimatur, uti mox dicemus, *Flavii Fulgentii expositio antiquorum sermonum* audiat, quod *Flavii* nomen ad originem nostri Fulgentii, ut volunt, regiam, facile est applicare. Nec non & disertis verbis harum partium est Toletanæ figlinæ Maximus [o]. *Librum Mythologicum componit Fulgentius Episcopus Carthaginis Spartariæ*. Quod tamen deest in fragmento nostro. Considerat ad hæc Bivarius hîc versatus, tam Græcum libri nomen, quàm materiem ejus, indicare artificem *omnium linguarum, & consequenter Græcarum fabularum peritissimum*. Neque enim, ut noster Fulgentius, Afer ille literarum humaniorum (ait) studiis fuit delectatus. Parum quidem advertenter, cùm apud Ferrandum Ruspensis Vitę auctorem legere potuisset hunc à matre Gręcis literis imbuendum in primis traditum; *& quamdiu totum simul Homerum memoriter reddidisset, Menandri quoque multa percurreret, nihil de Latinis* permisisse *literis edoceri*. subjungitque, *quoties ei Gręcè loqui placebat*, sic aptè verba eum proferre, *ut quasi quotidie inter Græcos habitare putaretur*. Nec aliâ, quam Græcâ doctrinâ, quò se ab eo argumento expediret, opus habuit mythologus. Joannes item Bollandus, sive auctores *De actis Sanctorum* die xv. Januarii, quædam ex opere isto loca expendunt, ex quibus colligere se putant, Astigitano id potiùs convenire, quàm Ruspensi. Inde verò maximè, quòd *Galageticos impetus* dicat auctor se olim quassavisse: quos interpretantur de bello Gallos, sive Francos inter & Gothos. Fulgentius tamen Carthagine aut Hispali degens procul erat à bellico à Gallis, aut è Gallo-Francis timore.

25. Nolim ergo, his tantùm conjecturis, Fulgentio Hispano adscribere, ne dicam intrudere, nostros homines parum attentè id opus, quod aliàs non multum honoris, reclamante licèt Sigeberto, valeat auctori suo conferre. Malè enim accipitur *Mythologiarum* hic auctor à viris limati ac subacti judicii.

Bero-

b Ad Maxim. pag. 655.

c *De script.* cap. 91.

d *De script.*

e Dial. 5. *De poëtis*.

f Lib. 1. *Catal.* 55. cap. 32.

g In *Bibliotheca*.

h *De script.* cap. 28.

i In *præf.* ad edit. Plantin. *Oper S. Fulgētii* §. 10.

k In *Apparatu*.

l Bivarius *Ad Maximum* pag. 710. Roa dict. cap. 5. fol. 92. Nec Theophil. Raynaud. *De bon. & mal. libris*. part. 1. erot. 10. n. 220. contradicit.

m Editio Basil. MDXXXV. Plantiniana MDLXV. in 8. cũ N. Marcello cura Hadr. Junii.

n Ut est in catalogo hujus bibliothecæ pluteo 33.

o Ad annum DCIII. num. 4.

Beroaldus ad Appulejum notis: *Non probo eruditionem* (ait) *perinde atque parum conducibilem, parumque apud eruditos plausibilem*. Floridus Sabinus rigidè nimis appellat eum *omnium Afrorum ineptissimum, atque magis saxeum, quàm lapideam Nioben, cujus orationem solutam, æquè ac pessimi poëtæ carmen*, deridendum arbitratur. Utrumque vidit Jacobus Gaddius Florentinus, & in librum suum *De scriptoribus non Ecclesiasticis* admisit.

26. Frequentior tamen his est in deprimendo mythologo, simulque libelli *De prisco sermone* auctore, qui idem existimatur, nec moderatior Gaspar Barthius. Hic enim alibi [p] *curiosæ diligentiæ hominem vocat, memoriæ verò prorsus infelicis*. Alibi [q]: *utiliorem, quàm eloquentiorem*. Alibi [r]: *tanta documenta suæ stultitiæ hoc uno libello* (*De prisco sermone* scilicet) *dedisse, ut nec minimam partem auctoritatis meritò habeat*.

[p] Lib. 16. Adv. cap. 8. in fine.
[q] Lib. 17. cap. 7.
[r] Lib. 24. cap. 3.

27. Tandem de *Mythologiarum* opere, cùm laudâsset quosdam exinde versus, *utinam* (ait [s]) *plura scripsisset talia Fulgentius præ fatuis illis Mythologiarum libris, qui ratione nulla, solo acumine reguntur*. atque item *magnam vim futilium, & verborum & rerum* in iis contineri. Stylus item asper & horridus æquè distat à Ruspensis lacteo, ac à nostri Fulgentii eo qui in his sermonibus, quos ei Bivarium adscribere diximus, apparet. Nec movere nos debet, quòd Episcopo Carthaginensi tributum ab editoribus fuerit opus; cujus erroris caussam suprà ostendimus: nec item quòd Flavii nomine appelletur auctor in bibliothecæ Mediceæ codice. Id enim, si verum sit, scriptum pro *Fabio Flavium* fuisse suspicari possumus. *Fabius* enim *Fulvius Fulgentius Placiades* vulgò appellatur *Mythologiarum* scriptor. Quæ tot nomina unde Fulgentio Astigitano? Neque enim eam se vocandi ambitionem alibi gentium circa hæc tempora vigentem nostris Hispanis placuisse video. Præcipuè eximii fratres, non ultrà quàm Leander, Isidorus, Fulgentius, æquè ut cæteri Ildephonsus, Eugenius, Julianus, Braulio, Maximus, audivere. Certius ergo est, neque Africanum, neque Hispanum Fulgentium his nugis styli, quem mythologus affectavit, delectatum auctorem esse operis, sed grammaticum aliquem *Fulgentium Placiadem*, aut *Fabium Fulvium Fulgentium Placiadem* nomine, quorum priore appellatum eum se vidisse in Gemblacensis bibliothecæ quodam codice Molanus scripsit.

[s] Lib. 56. cap. 17.

28. Habemus tandem quod opponere nonnullus valeat scriptoris titulo, quo nostrum condecorant. Walafridus Strabo sæculi noni scriptor literas dedit metricas ad Gotteschalcum monachum, quæ leguntur in editione Coloniensi *Bibliothecæ veterum PP.* tomo 9. col. 999. ubi eum alterum vocat Fulgentium, seu Fulgentium secundum, sive quòd ita vocaretur, sive quòd obtinuisset hoc nomen ob eximiam doctrinam.

Velox Calliope viam frequenta,
Qua Fulgentius invenitur: illum
Post cunabula longiùs meantem
Quæsisti, &c.

Atque item:

Addita sunt, Fasti, Fulgentî dona secundi,
Quod tua suspensis ingessit epistola nobis.

Unde colligi datur, Fulgentio primo Ruspensi secundum hunc, qui dat, alterum medii temporis scriptorem non cognovisse. Reperiuntur quoque hæ literæ in *Collectione scriptorum qui nono sæculo* De prædestinatione & gratia *elucubrârunt*, volum. 2. pag. 47. Alios, qui de mythologici hujus operis auctore censuerunt collegit Vincentius Placcius *De scriptoribus pseud-onymis* pag. 197.

29. Agnoscimus quidem doctrinæ commendationem in Fulgentio nostro. Nam Rodericus Toletanus lib. 2. cap. 14. Leovigildum Regem ait, *dum infirmitate acriter torqueretur præcepisse filio Reccaredo, ut Episcopos ab exsilio revocaret, & Leandrum Hispalensem, & ejus germanum Fulgentium Astigitanum, qui in doctrina Ecclesiastica fulgebat insignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret*. Et Lucas Tudensis: *Tunc temporis Fulgentius Astigitanus Episcopus in nostro dogmate claruit*. Quæ quidem propria Tudensis verba sunt, non ex Isidori Chronico desumpta, quod aliàs transcribit. Sanctitatem quoque ejus confirmat perpetuus quamplurium nostrarum Ecclesiarum cultus, quantumvis in die multum varians. Octavo enim & XIV. XV. XVI. tandemque XIX. Januarii mensis celebrant ejus festum, præter alias, Ecclesia Hispalensis, cujus diœcesis *Astigi*, vulgò *Ecija*, urbs hodie est: Carthaginensis, vel quia natalis urbs, vel quia existimata etiam sedes: Placentina, quia in ejus territorio, scilicet in *Berzocana* oppido inventa sub Alphonso XI. tam ejus quàm sororis Florentinæ corpora: Benedictinus etiam Ordo.

30. Absolvam de Fulgentio dicere, si priùs monuero epitaphium quoddam sanctorum S. Fulgentii fratrum circumferri, in quod cùm incidisset Pseudo-Juliani architectus, Fulgentii mentionem intrusit, reclamante ipso veteri monumento. Editum id reperies in *Collectione variorum carminum*, quæ *à Juliano facta* dicitur, ad calcem hujus auctoris Operum, quæ Parisiis prodiisse an. MDCXXVIII. typi expresserunt. Sed integram & puram ex MS. codice Gotthico Nicolai Fabri, à se, ut asserit, habitam, diu antea Romæ ediderat Constantinus Cajetanus in *sanctorum trium Episcoporum religionis Benedictinæ luminum* Isidori, Ildephonsi, & Gregorii Ostiensis [t]) *vita & actis*. Alteram è regione alterius dabimus, ut Pseudo-Juliani dolus statim feriat candidorum lectorum oculos, & quidem characteribus id, in quo discrepant, distinguentes.

[t] Pag. 10.

31. CAJETANI.	JULIANI.
Crux hæc alma gerit sanctorum corpora fratrũ	*Crux hæc alma gerit geminorum corpora fratrũ*
Leandri, Isidorique, priorum ex ordine vatum:	*Leandrum, Isidorũ pariterque ex ordine vatũ*
Tertia Florentina soror Deo vota perennis,	*Tertia Florentina soror, devota perennis.*

Et

Et poſita conſors ſic digna quieſcit • • • • • •
Iſidorus in medio disjungit membra duorum.
Hi quales fuerint, libris inquirito lector,
Et cognoſces eos bene cuncta fuiſſe loquutos:
Dogmatibus ſanctorum cerne creviſſe fideles,
Ac re • • • *domino, quos impia jura tenebant.*
Utque viros credas ſublimes vivere ſemper,
Aſpiciens ſurſum pictos contende videre.
Obiit felicis memoriæ Leander Epiſcopus die III. Kal. Martias erâ DCXLI.
Obiit ſanctæ memoriæ Iſidorus Epiſcopus die II. Non. Apriles erâ DCLXXIV.
Obiit piæ memoriæ Florentina Deo vota Kal. † Septembris erâ DCLXXI.

O quàm compoſitè concors hæc digna quieſcit!
Iſidorus medius disjungit membra priorum.
Hi quales fuerint, libris inquirito lector,
Cognoſces & eos bene cuncta fuiſſe loquutos:
In quibus hic recubat FULGENTIUS; *inſpice tres hos*
Spe certa, plenoſque fide, ſuper omnia charos.
Dogmatibus cernes horum creviſſe fideles
Ac reddi domino, quos impia jura tenebant,
Atque viros credas ſublimes vivere ſemper,
Aſpicies puros, rurſus contende videre.

32. In Fabri codice deerat S. Fulgentii mentio, tam in carmine quàm in ſubjecta nota ſepulchralium uniuſcujuſque memoratorum diei & anni. Quæ quidem inter Pſeudo-Juliani manus de novo emicuit in duplici illo verſu, reliquis malè cohærente. Etenim tria tantùm ſubjecta huic inſcriptioni fuiſſe corpora evidenter exinde apparet, quòd *Iſidorus medius* diſtinguere dicitur *membra duorum* [u] jam laudatorum Leandri & Florentinæ fratrum. Quem ergo Fulgentio locum aſſignabimus? Præterea ſi Fulgentium laudaturus erat poëta, cur præcedere id fecit?

[u] *Priorum* edidit, qui vulgatâ lectione reſiſti doloſæ intruſioni animadverterat.

Hi quales fuerint, libris inquirito lector, &c. quaſi è libris non eſſet etiam dignoſcendus cum aliis Fulgentius? Malè autem qui cum aliis convenit, pejus ſibi binus conſtat verſus. Quid enim ſonant hæc Latinis auribus?

In quibus hic recubat Fulgentius: inſpice tres hos
Spe certa, plenoſque fide, ſuper omnia charos.

Profectò indigna ſunt quæ S. Ildephonſo tribuantur, uti Pſeudo-Julianus attribuit; immo totum epitaphium barbariora, quàm Ildephonſinum fuit, ſeptimum ſcilicet hoc, quod pertractamus, redolet ſæcula. Hactenus de Fulgentio.

33. Sequitur CONANTIUS Palentinus Epiſcopus, de quo vix aliud habemus, quàm S. Ildephonſi hoc elogium: *Conantius poſt Murilam Eccleſię Palentinę ſedem adeptus eſt; vir tam pondere mentis, quàm habitudine ſpeciei gravis, communi eloquio facundus & gravis, Eccleſiaſticorum officiorum ordinibus intentus & providus. Nam melodias ſonis multas noviter edidit. Orationum quoque libellum de omnium decenter conſcripſit proprietate pſalmorum. Vixit in Pontificatu ampliùs triginta annos, dignuſque habitus fuit ab ultimo tempore Witterici, per tempora Gundemari, Siſebuti, Svintilæ, Siſenandi, & Cinthilæ Regum.* Hæc Ildephonſus. Sedit ergo in Palentina Eccleſia ab anno DCIX. aut DCX. quo Wittericus obiit, uſque DCXXXIX. ſequentémve, quo Cinthila.

34. Anathematizavit inter alios Arianam hæreſin Murila Epiſcopus Palentinus in Toletano Concilio III. cui diem ſuum circa id, quod annotavimus, tempus, obeunti ſubrogatus Conantius ſubſcriptus legitur Toletano alii, quo confirmatum eſt Gundemari decretum anno DCX. loco nono inter eos qui ex Carthaginenſi provincia, ante univerſalem patrum totius Gotthorum ditionis conventum, Toletani antiſtitis majeſtatem ac metropoliticam auctoritatem de ſcripto ſunt profeſſi [x]. Item Toletano, quod quartum vulgò audit, anno DCXXXIII. undecimo loco, ſive infra metropolitanorum ordinem quinto, ac poſt triennium anno primo Cinthilæ Regis, Toletano V. provinciali ſtatim poſt Eugenium metropolitam ejus urbis præſulem: tandemque Toletano VI. nationali DCXXXVIII. ſecundus in Epiſcoporum ordine poſt Protaſium Valentinum, quantumvis hujus tam antiqui præſulis nulla fiat in anterioribus ſacris conventibus [y] mentio, ſed Muſitatii [z] cum Valentini Epiſcopi appellatione, ejuſque Conantio multo inferioris in ſubſcribendi ordine. Quo magis confirmor in turbato ab exſcriptoribus, aut olim minus obſervato, proëdriæ tenore.

[x] In editione Loaiſæ pagin. 259.
[y] In Tolet. Gundemari, ac Tolet. IV. & V.
[z] Tolet. IV. & Tolet. V.

35. Edidit Conantius *melodias ſonis multas*. Μέλος *carmen* eſt: Perſius in Prologo:

Cantare credas Pegaſëium melos,

Inde Μελῳδὸς, *melodus*, *modulator*, atque etiam adjectivum *melodus*, *modulatus*, *a*, *um*, Latinis. *Modulatis impulſibus* Sidonius dixit [a]. *Melodes* fœmininum Auſonius [b].

Te fabulantem non Ulixes linqueret,
Liquit canentes qui melodas virgines.

Hinc *melodia* paſſim in uſu, & *melodima*, pro cantu ſeu modulatione [c]. Formavit ergo noſter ad Eccleſiaſtica officia, ſive hymnos ſive alia metrica, aut proſaïca, muſiciſque adaptavit modulis, ut in Eccleſia canerentur. utramque enim & poëticam & muſicam artem videtur Ildephonſus ei tribuere, uti & Joanni Cæſar-auguſtano [d]. In *Eccleſiaſticis officiis quędam eleganter & ſono & oratione compoſuit.*

[a] Lib. 9. ep. 15.
[b] In Profeſſor. Nepotiano gram. carm. 16.
[c] Voſſius De vitiis ſermonis. lib. 3. cap. 25.
[d] Cap. 6.

36. Præterea *libellum orationum* decenter compoſuiſſe ab eodem dicitur, *De omni proprietate pſalmorum*. Quod interpretari poſſumus, de ſingulis ad ſingulos pſalmos orationibus ab eo compoſitis, ſive de orationibus ab eo adaptatis in officio Eccleſiaſtico iis quę priùs canerentur. *Pſalmus* enim intelligi poteſt id omne quod cantatur ad organum, Iſidoro teſte lib. 6. *Originum* cap. 19. niſi orationes non de eo quod Chriſtianis ſonat intelligamus; ſed de quibuſcumque compoſitionibus, aut ſermonibus ad Eccleſiaſtica officia ſpectantibus: quæ multa ac prolixa ſunt in libris noſtris antiqui ritus Iſidoriani, uti loquutum nuper obſervavimus in Joanne Cæſar-auguſtano.

CA-

CAPUT II.

De MAXIMO *Cæsar-augustano Episcopo. Hujus scripta, & in his* Chronicon Gotthorum, *periisse. Monachatus ei falsò tribuitur. Distinguuntur, eorum etiam confessione qui hunc adstruere amant, duo Maximi, qui Concilio Toletano* III. *interfuisse dicuntur, alter monachus, alter archidiaconus, inde Episcopus Cæsar-augustanus. Maximo cognomen* MARCI *unde inditum à pseudo-historicis. Marci discipuli S. Benedicti à Maximo diversitas: quod & veterum testimoniis & historicis rationibus palam fit. S. Benedictum sacerdotio haud ordinatum. Angelus de Nuce Archiepiscopus Rosanensis laudatur. Item D. Josephi Pellizerii consilium & industria in affligenda hac fabula Marci utriusque in unum coagmentatione, utilitatis & magnæ diligentiæ nomine laudatur.*

37. AD MAXIMUM Cæsar-augustanum præsulem deventum est, cui præparamus quandam prolixiorem lucubrationem, unde præcipienda sunt nobis aliqua pro rei necessitate, ut producto in medium vero Maximo, abjiciamus cetera quæ ei superinducta sunt, confictitia omnino, & fabrefacta in eorum cerebro, qui vera aut falsa, sive adulatoria dicere ac scribere, sinceritate lectorum abutentes, pariter habent.

38. Verus ergo Maximus ille est, quem commendavit posteris S. Isidorus in fine libelli sui *De scriptoribus Ecclesiasticis* adhuc superstitem. *Maximus* (ait) *Cæsar-augustanæ civitatis Episcopus, multa versu prosaque componere dicitur. Scripsit & brevi stylo historiam de his quæ temporibus Gotthorum in Hispaniis acta sunt, historico & composito sermone. Sed & multa alia scribere dicitur, quæ nondum legi.* Hæc Isidorus. Habentur Maximi subscriptiones in Conciliis Barcinonensi anno DXCIX. Toletano Gundemari anno DCX. Egarensi DCXIV. celebratis. Nec diu postea vixit: nam Joannes ejus successor duodecim annis eidem Ecclesiæ præfuit, Sisebuti ac Svinthilæ regum tempore, qui Sisebutus ann. DCXII. regnare cœpit. Braulio autem Joannis frater & successor ann. DCXXXIII. Concilio Toletano IV. interfuit Episcopus.

39. Periit omne id quod versu prosaque scribere Maximum docuit nos Isidorus, &, quod aliis desiderandum magis esset, *Historia Gotthorum* eb eo conscripta. Nisi quòd fragmento Chronici, Dextro (uti, cùm de eo ageretur, monuimus) in codice Adami Centurionis Estepani Marchionis adscripto, integrum, ac nulla ex parte mutilum, idemque Maximo Cæsar-augustano tributum, aliud Chronicon, sive continuatio prioris, subjicitur. Quod quidem ab an. Christi CDXXX. sive erâ CDLXVIII. usque ad ann. DCVI. hoc est eram DCXLIV. annuatim historiam omnem duorum ferè sæculorum prosequitur. Priora autem ejus usque ad annum CDLVI. ex Prosperi Tyronis Chronico, paucissimis exceptis, desumpta sunt.

40. Id tamen, quale est, quo de nos alibi, fundus utique sive area est, cui Pseudo-Dextri vulgaris Chronici formator, eodem temeritatis ac petulantiæ filo in manus sumpto, vulgare etiam nomine Maximi signatum Chronicon superstruxit. Oculis subjectum opus, quod in fragmento nostro legitur, in calce hujus voluminis, & cum vulgari collatum, ipsum se cuicumque prodet, quamvis pertinacissimè reluctanti, embryon esse olim conceptum, quod additis seu mutatis faciei ac totius corporis lineamentis, abortivum adhuc, vereque monstrosum, enixa est tandem audacissima fallendi, ac de rebus etiam sacris ludendi, cupiditas. Non tamen hic est locus singula quæque mendaciorum capita coarguendi, aut quatenus alterum alteri contrarium, sive ab illo diversum sit, exponendi. Id enim majoris molis opus tempore alio indiget ad sui absolutionem. Nec tamen generalia quædam capita refutationis, quod velut specimen & fundus integræ ac solidæ sit, à lectoribus desiderari hunc in locum venientibus permittemus.

41. Tria verò in primis circa Maximum ipsum, hujus argumenti, quod Bibliotheca tractat, prorsus germana, necessariò admonenda sunt, ne hìc desiderentur. Primum est, Maximum Cæsar-augustanum Episcopum Benedictinum non fuisse monachum, qualis Pseudo-Maximus Toletanus sæculo nostro apparuit. Secundum, neque appellatum fuisse Marcum Maximum. Tertium, diversum consequenter ab nostro esse Marcum S. Benedicti discipulum, qui carmine quodam virtutes almi parentis exposuit.

42. In primis non fuisse monachum satis innuit S. Isidorus de monachatu tacens, quod in cæteris, quos laudat, monachis nunquam commisisse legitur, ut videre est in Martino Dumiensi, Leandro fratre, Joanne Biclarensi, Eutropioque. Quod quidem S. Ildephonsus exemplum sequutus, idem de Donato, Joanne Cæsar-augustano, Maximi fratre ac decessore, Helladio, Justo, duobusque Eugeniis Toletanis, Nonnitoque Gerundensi, Episcopis, adnotare non omisit. Præterea Joannes Trithemius, qui libris IV. *De viris illustribus ordinis S. Benedicti*, eorumque secundo *De doctoribus & scriptoribus* egit, & Arnoldus Uvion qui *ligno vitæ* suo eundem lapidem volvit, & Antonius de Jepes, qui in *Chronico Benedictini ordinis* locupletissimo Hispanâ linguâ scripto Benedictinorum omnium virorum illustrium res gestas & commendatione dignas diligenter collegit, nullam hujus fecere mentionem. Quamvis enim alicubi [d] Trithemius fateatur se non omnes laudâsse, propter ingentem eorum multitudinem; vix tamen prætermittere eum potuisse dicas, quem in celeberrimo Isidoriano scriptorum catalogo non potuit non sub oculis habere.

43. Ad hæc, qui laudant, omnes, antequam fermentum Toletanum massam totam corrumperet, Episcopatûs dignitatem; nullus autem ei monachi professionem attribuit. Plures [e] oræ libri affigimus. Quibus omnibus eum

d Cap. 144.

e Matamorus *Apologetico*, Morales lib. 12. cap. 7. Genebrardus in *Chron.* anno DCVII. Anton. Augustinus *ad Blancam epist.* tom. 3. *Hisp Illust.* Loaisa *Notis ad Concilium Barcin.* pag. 147.

eúmse ipsum Hieronymum Romanum de la Higuera Toletanum, quem multiplicis ac multicipitis hujus fabulæ auctorem vulgaris fama fert, jure optimo præferimus. Hic enim primus inventor Chronicorum Dextri & Maximi, quum in eo se jactat, & Maximi meminit, altùm de monachatu silet. Exstat quippe ejus *Historia* adhuc inedita *Toletanæ urbis & regni* vernaculo sermone concepta, ac pluribus voluminibus comprehensa, de qua, dum illustraremus Dextri res, notitiam dedimus; unde nobis in rei testimonium verba quædam huc transferre non parvum operæ pretium duximus: quibus de Concilio III. Toletano agens, eos omnes qui post Episcoporum ordinem ei interfuerunt, memoriç advertit. *Interfuerunt quoque* (ait [f]) *Concilio Rex & Regina, atque ii qui subjiciuntur abbates: Eutropius Servitanus, ordinis (ut jam dictum fuit) Augustiniani, Exsuperius Agaliensis, Aurasius SS. Cosmæ & Damiani, sive (ut alii legunt) S. Crucis: qui duo abbates postea exstiterunt prçsules Toletani,* Maximus *abbas Cçsar-augustanus sanctarum Massarum, Emila S. Eulaliæ Barcinonensis, postea ejusdem urbis Episcopus, Theochristus abbas S. Eulaliæ Toleti. Omnes hi abbates erant Benedictini. Artuagus, cognomento Gotthus, Prior Cislæ Toleti, ordinis S. Augustini; qui valdè opus hoc juvit suis sermonibus. Fulgentius item, &* Maximus *is qui Chronicon scripsit, archidiaconus Cçsar-augustanus, Eugenius diaconus Ecclesiæ Toletanæ, Isidorus diaconus Ecclesiæ Hispalensis, Joannes monachus Benedictinus monasterii Agaliensis, postea abbas Biclarensis.*

44. Hæc totidem Hispanis verbis (quæ vernacula è regione dedimus) *Historiæ Toletanæ* auctor, qui Chronicon istud primus è Germania accepit, & inter nos publicavit. Quibus disertissimam fecit distinctionem inter duos Maximos, alterum Cæsar-augustæ *abbatem sanctarum Massarum, ordinis Benedictini*, alterumque *archidiaconum* ejusdem *Ecclesiæ Cçsar-augustanç, qui Chronicon scripsit*. Unde autem hanc inter utrumque differentiam, integramque Concilii relationem auctor didicit, scire aves? Non aliunde, nisi à Maximi Chronico, quem, & Joannem Biclarensem paullò pòst laudat his verbis [g]: *Totum hoc debetur diligentiæ, quâ usi sunt in scribendo Biclarensis, & Maximus Cçsar-augustanus*. Quisnam autem Maximus? Non ille quidem vulgaris, quem viritim terit publicus usus; sed ille quem reservavit nobis codex Estepani Marchionis, vix dixerim germanus, aut sincerus, propriáve loquens verba; sed tamen is, quo Higuera tunc temporis, uti vero Maximo, utebatur. Utriusque nos producemus hîc testimonium, ut statim dignoscatur cuinam duorum *Toletanæ Historiæ* auctor notitiam Toletani Concilii patrum acceptam referat, quinamque duorum eum instruxerit, aut ab eo instructus sit.

MAXIMUS.

45. Ex codice Estepano.

Item interfuerunt Rex Reccaredus, & Regina Badda, & abbates, Eutropius Servitanus, Exsuperantius [h] Agaliensis, Aurantius [i] Sancti Cosmç & Damiani, qui postea fuerunt Episcopi Toletani, Maximus *Abbas Cçsar-augustanus sanctarum Massarum, Emila S. Eulaliç Barcilonensis, qui postea fuit ejusdem urbis Episcopus, Elias abbas S. Leocadiç Toleti, postea Episcopus Salmanticensis, Therechristus abbas S. Eulaliç Toleti. Omnes isti ex ordine S. Benedicti. Item Fulgentius presbyter,* Maximus *Cçsar-augustanus archidiaconus, Eugenius diaconus Toletanus, Isidorus diaconus Hispalensis, Joannes monachus Agaliensis, postea Biclarensis. Ex Palatinis verò Helladius* &c.

Ex vulgari editione.

Item interfuerunt eidem gloriosus Reccaredus Rex, & Badda gloriosa Regina, & abbates, videlicet Eutropius Servitanus, Exsuperius Agaliensis, Aurasius SS. Cosmç & Damiani, M. Maximus *abbas priùs Benedictinus sanctarum Massarum Cçsar-augustæ, nunc archidiaconus Cçsar-augustanus, Stephanus abbas Reatensis, Emila S. Eulaliç Barcinonensis, qui fuit postea ejusdem civitatis Episcopus. Omnes isti ex ordine S. Benedicti. Elias abbas S. Leocadiç Toletanç. Item Fulgentius presbyter, Eugenius diaconus Toletanus, Isidorus diaconus Hispalensis, Joannes monachus Agaliensis, abbas postea Biclarensis, & Episcopus.*

46. Jam vides, lector, incorporationem duorum in unicum archidiaconum, eundemque abbatem, Maximum; prioremque, auctorem Chronici ab Higuera existimatum, repentè factum Benedictinum monachum. Inde natum oportuit discrimen inter epistolam Luitprandi Estepani codicis, fragmenti sui, sive continuationis ad Maximi Chronicon prçambulam, atque eam quæ edita fuit. In hac enim laudatur *Maximus monachus Benedictinus, postea Episcopus Cçsar-augustanus*; in illa verò antiquioris creationis *Maximus* tantùm *Episcopus Cçsar-augustanus*. Pariter ad annum DXCVI. Estepanus codex habet: *Simplicio Cçsar-augustano successit qui hoc Chronicon scripsit*. Quod quidem testimonium de anno consecrationis Maximi in editis deest.

47. Nec dicas, Luitprandum hunc Ticinensem in continuatione hujusmet Maximi Chronici, quæ habetur in fragmento paullò antè dicto nostro, sive Estepano codice, ad annum DCXXII. hæc habere: *Maximus ex monacho Cçsar-augustanus Episcopus habetur clarus*. Et ad annum DCXXIV. *Maximus Episcopus Cçsar-augustanus moritur*. Hçc enim hujus, cæterorumque ficulneorum auctorum, quos eadem gallina eduxit, enunciata retorquemus optimo jure nos ad redarguenda in gemellis eorum vitia & convincenda mendacia; non autem eos in veritatis auctoramentum

f In lib.... cap. 11. *Otrosi hallaronse presentes en el Cõcilio el Rey y la Reyna, y los abades siguientes. Eutropio Servitano de la orden (como queda dicho) de San Agustin, Exuperio Agaliense, Aurasio de S. Cosme y S. Damian, ò (como otros leen) de Santa Cruz: los quales dos abades despues fueron Arzobispos de Toledo, Maximo abad de Zaragoza de las Sãtas Massas, Emila de Santa Eulalia de Barcelona, que despues fue Obispo de la misma ciudad, Theochristo abad de Santa Olalla de Toledo. Todos estos eran abades de S. Benito. Artuago, por sobrenombre el Godo, Prior de la Cisla de Toledo, de la orden de S. Agustin, que ayudò mucho con sus sermones, à que se efectuasse. otrosi Fulgẽcio, Maximo, el que escrivio el Chronico, arcediano de Zaragoza, Eugenio diacono de la Iglesia de Toledo, Isidoro diacono de la Iglesia de Sevilla, Juan monge Benito del monasterio Agaliense, que despues fue abad de Valclara.*

g *Todo esto se deve à la buena diligencia que tuvieron en escrivir Val-clara, y Maximo Cesar-augustano.*

h Exsuperius.

i Aurasius.

tum admittere sanè possumus. Immo ex eodem hoc de Maximi obitu testimonio iterum apparebit, prioris, & ejus qui è nova fœtura posteriùs prodiit, diversitas. In codice enim seu fragmento nostro, divisa est, ut vidimus, memoria vitæ, seu celebritatis, mortisque Maximi inter duos annos. At verò in vulgato Luitprando semel hæc, nec parum diversè concepta verba, aliud prorsus, valdeque diversum opus clamant. Ad annum nempe DCXXII. *Marcus Maximus* (ait) *monachus priùs Benedictinus, & pòst Episcopus Cęsar-augustanus, celebris post mortem habetur*. ille ipse nimirum qui alterius Luitprandi fide post biennium, nec antea, obiit.

48. Æquè falsum est appellatum fuisse Marcum. Quod iisdem argumentis persuademus iis, qui pręjudicio occupati ad partes non abierint. *Maximus* in primis, nec aliter audit in Conciliis subscriptus, laudatúsve ab Isidoro, Ildephonso, & Honorio, cæterisque suprà adductis incorruptæ adhuc historiæ, etiam Benedictinæ, scriptoribus, atque aliis innumeris. Hieronymus item Higuera in *Toletana historia* non alio passim quàm hoc unico *Maximi* appellat nomine, ut è verbis ejus antea relatis, consultoque opere ipso, ab iis, quibus copia ejus ab exemplorum possessoribus facta erit, omnibus ferè paginis constare poterit. Consonat Estepanus codex, in Chronici nempe ipsa nuncupatione, quæ ita habet: *Epistola Maximi Cęsar-augustani Episcopi ad Argebatum Episcopum Portugalensem pro suo Chronico. Sancto & venerabili fratri Episcopo Argebato Maximus. Chronicon Maximi Episcopi Cęsar-augustani ab anno CDXXX.* Nec aliter ipse vocat utrumque Maximum in mentione eorum qui Toletanis patribus adfuerunt, sicuti nec Luitprandus in additamenti seu continuationis paullò antè laudatis testimoniis. Tandem nusquam dictum auditúmve fuit hominis hoc nomen, seu pręnomen potiùs, usque dum Toletano-Fuldensis nomenclator auribus id recentiorum insufflavit.

49. Cuinam autem, dices, antiquitatis monumento innixus *Marcum* sic repentè apparere fecit eum, qui nudo tantùm *Maximi* nomine, ex quo floruit ævo ad nos usque, signatus venit? Incredibili equidem atque insana temeritate imposuit emissariis suis, ut Marcum quendam S. Benedicti discipulum, qui brevi poëmatio almi parentis laudes paullò post ejus obitum comprehendit, Maximumque Cæsar-augustanum Episcopum, Chronici, de quo loquimur, auctorem, in unum eundemque hominem à se coagmentatum bonis ac doli securis ævi sui mortalibus ostentarent, à quibus ad eorum posteros infelix eadem securitas propagaretur. Quod tertium fuit nostrę oppositionis caput. Interrogabuntur hîc sigillatim testes ab impostore subornati pro re hacce historiæ albo adscribenda. Pseudo-Maximus ipse in epistola nuncupatoria ad Argebatum. *Vitam S. Patris nostri Benedicti versibus heroïcis expolitam primò quoque ad Beatitudinem tuam* (ait) *transmittam*. Et ad annum DCXII. num. 15. *Euphemium ego quoque monachus Benedictinus, & in mea pueritia S. P. Benedicto charus, Archiepiscopum Toletanum de facie novi*. Nihil horum in fragmento nostro.

50. Braulioni etiam, qui & ipse fuit Cęsar-augustanus pręsul, tributum carmen de eodem Maximo[x].

Maximus hic situs est, dictus cognomine Marcus.
Nobilis historicus, præco, poëta, vigil.
Qui Benedictinæ soboles clarissima gentis,
Cęsaris hîc fulgens pręsul in urbe fuit.
Ambitione procul, meritis & grandibus auctus,
Suscipit invitus pontificale decus.
Vita gravis, mores nivei, pręstantia vultûs
Dignum fecerunt pręsulis officio.
Larga manus, doctrina decens, & lingua diserta,
Ingenium præstans, eloquiumque grave.
Confectus senio superas revocatur ad arces,
Cujus membra tenet dicta columna domus.
In qua Pontificis præclari munere functus,
Judicii extrema luce resurget ovans

Hic requiescit
in pace famulus Dei
M. MAXIMVS
Cæsaraug. Episcopus.
Obiit XIIII. Kal. Octob.
erâ DCLIV. anno V.
gloriosiss. Sisebuti Regis.
Vixit annis circiter LXXII.

[x] In edit. Oper. Maximi Bivariana in Additionibus pag. 8.

51. Alterum quoque, Helecæ ejusdem sedis Episcopo adscriptum, pro sepulchro ejusdem Maximi, quæ ex Joannis Tamaji Hispani martyrologi [l] similium frequenti mercatu fallax & adulterina merx est, prodens ipsa sui auctoris stribiliginem.

[l] Tomo 5. die XVIII. Sept.

In tumulo jaces hoc, Marce, sed Maxime vatum
Hesperiæ nostræ nomine & epitheto.
Cæsaris-Augustæ qui natus, lumen eremi
Occidui quæris, munia sancta capis.
Tu Benedicti patris charus, ejus ab ore
Suxisti regulam, quam das & ipse tuis.
Tu monachus, diacon, abbas, & pręsul, ubique
Carmine prosaque notus, in astra cluis.
Heleca te rogat antistes successor ut urbem
Nostram protegere, nec sine fine sinas.

52. Auxiliares huic tuendo mendacio subrogavere copias Luitprandus & Julianus ejusdem farinæ historici. Prior in epistola ad Tractamendum Pseudo-Chronici sui nuncupatoria (non tamen codicis Estepani) qui ait: *ut quæram tibi Chronicon Dextri, quod M. Maximus monachus Benedictinus, postea Episcopus Cæsar-augustanus, prosequutus est*. Idemque ad ann. DCXVI. in Chronico ipso: *M. Maximus Cæsar-augustanus Episcopus ex monacho S. Benedicti, scriptor Chronicorum, eximius concionator, vir pius & doctus, qui vitam S. Benedicti scripsit carmine, & multa prosâ & versu, sanctè moritur*. Idem Advers. 33 aliàs 32. *Marcum Maximum* vocat *Benedictinum monachum, sapientissimum poëtam, & Episcopum Cæsar-augustanum*. Posterior Julianus in Chronico num. 304. & 306. quibus locis Marci nomen bis tribuit *Maximo*, gemelli omnes in id intenti, ut semel sibi ipsis dictam à parente eorum communi fallendi legem obser-

varent, Maximumque transformandi propoſitum enixè proſequerentur. Sed, bone Deus, quot ſimul umbræ unico veritatis lumine ictę cadent, & in tenebras ſuas propellentur!

53. Marci monachi Caſinenſis, S. Benedicti diſcipuli, omnes ferè qui de ſancti patris rebus geſtis olim in literas aliquid retulere, mentionem faciunt; carmen ab eo conſcriptum laudantes, quo Gregorianæ ejuſdem ſancti Patriarchæ hiſtoriæ quædam adjunxit. Idque carmen jam ſæpiùs [m] typis vulgatum fuit. Nullus tamen eorum agnomen *Maximi*, aut Cæſar-auguſtana abbatis, archidiaconi, Epiſcopíve munera, uſquam unquam ei adſcripſit. Conſulantur Paullus diaconus lib. 1. *De geſtis Longobardorum* cap. 26. cujus verbis Adrevaldus utitur lib. 1. *De miraculis S. Benedicti* cap. 4. [n] Petrus diaconus libello *De viris illuſt. Caſinenſibus* cap. 3. [o] Leo Marſicanus, ſive Oſtienſis, lib. 3. *Hiſt. Caſinenſis* cap. 21. [p] Qui quidem, utpote ejuſdem monaſterii alumni, multoque magis hic poſtremus Oſtienſis, viris ejus illuſtribus laudandis addictus, ignorare haud potuere, nec diſſimulare debuere, hunc tam charum parenti diſcipulum, atque ejus encomiaſten celeberrimum, in Hiſpaniam ſe contuliſſe, ibique tam præclaris fuiſſe honoribus parem exiſtimatum. Cùm verè, ſi ita res contigiſſet, primus agnoſcendus eſſet è Benedictina familia deſumptus Epiſcopus, quod in laudem hominis & ordinis oppidò illuſtrem cederet.

[m] In *Bibliotheca Floriac.* Joann. à Boſco pag. 281. In edit. *Carmin.* Proſperi Martinengi 3. tom. Romæ MDXC. in *Comment.* Franc. Bivarii *ad Maximum*. pag. 89. In *Comment. ad Leonis Oſtienſis Caſinenſe Chron.* Angeli à Nuce *Appendicis* pag. 3.
[n] In *Bibliotheca Flor.* pag. 18.
[o] Editus Romæ cum notis Jo. Bapt. Mari MDCLV.
[p] Pariſiis tandem editus cum notis Angeli à Nuce MDCLXVIII.

54. Adjunge ſimiliter, de Marco Caſinenſi tantùm monacho loquentes Aïmoïnum Floriacenſem in ſermone quodam de S. Benedicto [q], cui carmen ejus intexuit, & in prooemio lib. 2. *De miraculis ejuſdem ſancti patris Benedicti* [r], S. Petrum Damianum ſerm. 8. *de S. Benedicto*, Sigebertum Gemblacenſem *De ſcript. Eccleſ.* cap. 33. recentiorumque ſæculorum Joannem Trithemium, quiquidem in opere *De ſcriptoribus Eccleſiaſticis*, Marci monachi, & Maximi Cęſar-auguſtani Epiſcopi ſeorſum meminit; in altero autem opere *De viris illuſtribus ordinis ſancti Benedicti*, nec Marci, nec Maximi; prioris quidem forſan quòd paucorum verſuum poëta vix annumerari dignus ei viſus inter ſcriptores fuerit, quos in librum ſecundum conjecit; nec inter Epiſcopos, quorum catalogum quartus continet, potuit eum laudare, cujus Epiſcopatum Cæſar-auguſtanum cum omnibus aliis familiæ ſuę ac ſuperiorum temporum ſcriptoribus ignorabat. Poſterioris verò Maximi, quia nondum ex ficulnea lege dictum fuerat, ut qui nuſquam talis auditus fuiſſet, Maximus Cæſar-auguſtanus Epiſcopus, monachus eſſet. Arnoldus item Uvion [s] Benedictinos monachos, Lilius Giraldus poëtas laudans, Baronius Cardinalis [t], Joannes Gerardus Voſſius [u], Antonius Poſſevinus [x] (& quis non?) aut de uno Marco, aut de utroque diſtinctè loquuntur.

[q] In ejuſdem *Biblioth. Floriacenſi* pag. 281. & 283.
[r] Ibidem pag. 80.
[s] In *ligno vitæ* lib. 2. c. 72.
[t] *Notis ad Martyrol.* XXI. Martii.
[u] *De Hiſt. Lat.* lib. 2. c. 24.
[x] In *Apparatu*.

55. An ne ergo tot ſæculorum, non ſilentio ſolùm, ſed & clariſſimæ ſignificationi denegabimus fidem, ut paucis heri & nudius tertius Toleti natis pſeud-onymis ſcriptoribus, qui omnes eâdem arant vitulâ, & ex uno diſci omnes poſſunt, viliter mancipemus? Tacent veteres, ais, non negant. Immo negant dum tacent. Ea enim vis eſt ſilentii, quum debuit res non ſileri, ut inſectam jure dicamus. Quid enim ſi ſcriptor vitę aut encomiaſtes SS. Gregorii Magni, Athanaſii, Baſilii, Leandri, aliorum, laudatis eorum tyrociniis contentus, geſta ab iis prætermiſiſſet munera Eccleſiæ maxima? Quid ſi ſodalis ſodalem ejuſdem ferè temporis ob paucorum verſuum confectionem poſteris commendaret, de aliis autem taceret virtutibus, quarum is meritò nixus ad illuſtre quoddam dignitatis faſtigium aſcendiſſet? Siccine hominis, cujus carmen aureis literis in veſtibulo Caſinenſis maximæ domus, atteſtante Leone Oſtienſi, fuit inſcriptum, decoxit ſtatim apud Caſinenſes ipſos memoria, ut non de eo aliter quàm de uno ex monachis eo loco demortuis, ſint loquuti? quem ita conſpicuum, ita celebrem longiſſimæ ætatis beneficio geſtis honoribus, præſentiâ in Conciliis, lucubrationibus hiſtoricis, magniſque virtutibus, hiſtoriæ noſtræ lucumones depinxere? Inſani ſimus ſi ita nos ludificari, ac duci tanquam bubalos, fune naſo inſerta, permittimus.

56. Omnino & argumentis uti affirmantibus poſſumus. Marcus poſt S. Gregorium de S. Benedicti rebus ſcripſit. Ita nos cenſere debemus, ſi antiquioribus credimus. Sigebertus ait [y], vitam à Gregorio deſcriptam eum *defloráſſe heroïco breviloquio, & pauca ſuperaddidiſſe.* Aïmoïnus itidem apertè docet principem hujus argumenti Gregorium fuiſſe, & poſt eum aliqua exaráſſe verſibus Marcum & Paullum Caſinenſes. Sanctus autem Gregorius vitam S. Benedicti, hoc eſt ſecundum dialogorum librum, qui eam continet, jam Pontifex ſcribebat, circa annum ſui muneris quartum, Chriſti DXCIII. quod ex libri 4. cap. 36. 47. & 55. liquidum eſt. Scripſit ergo & Marcus, ſi Maximus fuit, de Benedicto carmen, non adhuc Caſini, ſed cùm ex monacho & abbate archidiaconus Cęſar-auguſtanæ Eccleſiæ, forſanque jam Epiſcopus, in conſpectu eſſet univerſæ Hiſpaniæ. Namque anno DXCIX. hoc eſt ſex annis poſt ſcriptam à S. Gregorio Papa S. Benedicti vitam, erat jam pręſul Cęſar-auguſtę Maximus: quod ex Concilii Barcinonenſis priùs laudata ſubſcriptione conſtat. Quod quàm malè convenit cum celebrato à Caſinenſibus tam ſiccè jejuneque Marco monacho auctore carminis, omnes vident.

[y] Cap. 33.

57. Præterea Marcus levita S. Benedicti audit ab eodem Aïmoïno, diaconus ſcilicet; qualem eundem fuiſſe Benedictum parentem clariſſimis documentis demum oſtendit vir in paucis doctus ac prudens, mihique ſemper colendus, dominus Angelus de Nuce, ex Caſinenſi abbate Roſanenſis hodie Archiepiſcopus, in eruditiſſimis ſuis ad hiſtoriam Leonis Oſtienſis Caſinenſem Notis [z]. Verba Aïmoïni [a]: *Dehinc Marcus quidam poëta ad eundem venerabilem Benedictum veniens, ejuſque magiſterio ſe committens, aliqua in ejus laude, levita ipſius, verſibus exaravit.* Levitæ autem munus maximè diſtat ab Epiſcopali digni-

[z] Ad *Vitam S. Bened.* à Gregorio M. ſcriptam c. 24. pag. 45.
[a] Ubi ſuprà, ſcilicet *ſerm. de S. Bened. in bibliotb. Floriac.*

dignitate Maximi. Tandem id faciunt Hispanarum rerum hi buccinatores, Marcum confundentes cum Maximo, ut de natalibus hujus Hispanis dubitari possit. Qui enim disciplinæ se dedit almi parentis Casinum habitantis, & in ea domo mansit, Italus credendus est potiori jure quàm nostras. Benedictinis scilicet monachis talium cupidis (viros semper excipio hujus familiæ, quos continuò creat, subacto atque purgato judicio utentes) objecit quidem mendacissimæ historiæ architectus hanc, ut cum Virgilio parum loquar mutato,

Melle soporatam, & medicatis fraudibus offã Cæsar-augustani presulis Maximi, tum Marci, tum monachi hujusce ordinis; ne virorum intra claustra ejus degentium, passim doctissimorum, ea quæ obtrudendo aliorum palpo simul dicta sunt, palato non saperent.

58. Qui autem de re plura, commentarium adire duplex, ac forsan triplex, poterit amici olim, dum ante paucos annos viveret, nostri, D. Josephi Pellizerii Jacobæi equitis, regii chronographi, *De duobus inter se diversis Marco & Maximo* [b], ex quo pauca hæc decerpsisse fas & æquum fuit, ex vernaculis nempe Latina, ut vulgaria magis fierent, satisque nos proposito faceremus nostro. Adversus quem nescio quis larvatus olim insurrexit, eorum sequutus morem, qui, ut Seneca eleganter ait, *personam, quàm faciem, malunt*, scriptoque libello sannarum magis quàm rationum pleno, arguti atque dicacis potiùs quam docti hominis laudem aliquam reportavit. Eruditi enim opusculi ante alia propositum naso suspendens, quasi huic tantùm distinctioni Marci atque Maximi stabiliendæ accinctus *araverit littus arenarum cultor*, ut ait Ausonius [c], hoc est rem inutilem vanamque sit sectatus, risui se totum, derisuique omnium dedit. Hæc nempe latenti, seque prodere erubescenti Aristarcho res inutilis & vana est occursu primo conficere monstrum falsitatis, & ementiti, quod præfert, nominis redargutione, dicta ejus omnia & fidem evertere, qui pro viro maximo sese venditans, novam quasi, non solùm profanarum, sed & sacrarum quoque Hispaniæ totius rerum, historiam, ipsamque mendaciis scaturientem, nobis nuper ingessit. Operam & oleum Pellizerius ludit, gigantem hunc uno & altero ictu lapidis prosternens; magnum autem operæ pretium facit is, qui fabulosarum quarundam originum detectarum invidiâ ferox, lapidem, quo ictus fuit, veluti canis mordet.

b Libri Hispanæ linguæ vernaculi hæc est inscriptio: *Maximo Obispo de Zaragoza distinguido de Marco levita, y monge del Casino.* Matriti editi MDCLXXII. in 4. Eandem diversitatem comprobat in Præfatione ad librum 1. *De las Antiguedades de España* D. Laurentii de Padilla.

c *Ad Theonem.*

59. Huic deinde suo Maximo attribuit, Pseudo-Juliani ore, ficulneus transformator, quòd auctor fuerit *Officii S. Jacobi Apostoli*. In *collectione* scilicet *variorum carminum* ita habet [d]: *Officium S. Jacobi Apostoli est compositum à Maximo Cæsar-augustano Episcopo. Præfatio est S. Isidori & hymnus.* Quàm hìc inculcari dignum est, mendacem memorem esse oportere! Idem enim ipse auctor in *Chronico* num. 17. Missam S. Jacobi *à B. Isidoro* ait *expurgatam, à Melantio editam, & à Serrano Asturio*, Episcopis Toletanis, *auctam* fuisse. Sed jam nos ad alia. Hic aliis capitibus examinandus est Maximus.

d Pag. 156.

CAPUT III.

De S. Isidoro *Hispalensi Episcopo. Patria ejus forsan Hispalis. Germanorum quorundam crassus error, natu Germanum hunc fuisse contendentium. Vita ejus à Luca Tudensi scripta. Quàm Leandro fratri charus. De ejus sub hoc educatione, & falsò imputato ei monachatu ex cellæ forsan nomine aliis quàm monachis communi: item quòd S. Gregorii auditor fuerit, ex æquivocatione cum alio Isidoro Siculo. Apocryphum quiddam de ejus in Romam miraculosa transportatione. Hispalensem creatum fuisse Archiepiscopum. De Acephalorum hæresi. Venisse Isidorum Romam ad Concilium parum certa res. Neque Malacæ eum exsulem, neque Gordianum in ejus locum intrusum fuisse. Falsa inscriptio epistolę Deus-dedit Papę ad Gordianum Hispalensem Episcopum. De certo tempore ejus mortis, & in Legionensem urbem corporis translatione, contra Bononiensium traditionem. Fabula de Machometi ex Hispania Isidori metu fuga à pseudo-historicis credita, ex certissima falsi istius prophetę gestorum narratione refellitur. Francisci Bivarii obnoxium his fabulis ingenium, quamvis aliàs perspicax. Isidori doctrinæ laudes ab antiquis & recentioribus reportatæ. Ratramni Corbejensis interpretatio Isidoriani testimonii adversus Hincmarum Rhemensem. Gratiano & canonici Juris scriptoribus magni habitum Isidorum. Martini Poloni testimonium de SS. Isidori & Ambrosii loco in patribus Ecclesiæ constituendis controverso incerta historia. In hujus Martini Chronicon supposititia multa se intrusisse.*

60. SANCTISSIMI Patris Isidori Hispalensis Archiepiscopi, Hispaniarum doctoris, gestæ res vix poterunt brevi circumscribi commentario. Adeò autem uber est campus, ut etiam post magnos tot fertilissimæ segetis messores, spicarum collectorem aliqua laus maneat. Sequemur nostrum etiam hìc morem, ut de patria, educatione, gesto Pontificali munere, obituque non nimis prolixè monentes, doctrinam, atque ejus documenta impressa libris, exquisitè magis persequamur.

61. Isidorus (aliter in manu exaratis codicibus nomen hoc scribitur, sed malè [e]) Severiani ac Turturæ filius, quibus parentibus (Hispano-Romanis, ut credimus, non Gotthis) Leander natu maximus, Fulgentius, Florentina, Theodora, Hermenegildi ac Reccaredi ex Leovigildo mater, germani fratres procreati sunt. Hispali natus vulgò creditur. In eam enim urbem fama est exsulem venisse, nondum eo nato, Severianum. Qui cùm è nova Carthagine, ubi Ducem gerebat, profectus fuisset; indidem fortè oriundum Isidorum nonnusquam legitur [f]. Qui verò Germanum natione asserit Joannes Eisengreinius [g], Hispanos taxans quòd suum velint, cui ferè crediderunt Centuriatores [h], ipse sibi for-

e *Hisidorus, Hisydorus*, & *Ysidorus.* Vide Constant. Cajetan. in *SS. trium ord. S. Bened. luminũ* pag. 47.

f In *Breviario Hispano*, & *Quignonii* apud eundem Cajetanum pag. 14.

g In *Catal. test. veritatis.*

h Cent. 7. cap. 10. §. 8.

forſan, quia Gotthum exiſtimavit, proprios faſcinare oculos voluit.

62. Oris ſpecie à puero commendatus, quod Ildephonſus non diſſimulat de eo ſcribens [h], in cunis adhuc omen accepit, uti olim S. Ambroſius, aliique [i], doctrinæ atque eloquentiæ claritudinis tempore ſuo emicaturæ, in apum examine, quod viſum fuit in os ejus ingredi, atque ex inde egredi, in cœlumque evolare; cujus rei auctorem Lucam Tudenſem in ejuſdem vita [k], quum hæc ſcribimus jam in Aprili *Actuum Sanctorum* à clariſſimis viris Godefrido Henſchenio, Danieleque Papebrochio, ad quos miſimus, edita, laudare poſſumus. Fama eſt ab eodem auctore confirmata, puerulum adhuc, ſub grammatiſta forſan, cùm abjecta immaturè ſpe in literis proficiendi è propria domo extra urbem aufugiſſet, incidiſſe in cujuſdam putei lapidem frequenti ſtillicidio perforatum, canaleſque in ligno attritu funis aquam haurientis factos: quibus conſideratis, & à ſuperveniente quodam de cauſſa rei admonitum, confirmâſſe animum, hilaremque in domum rediiſſe, eo naturæ documento ad confringendas labore improbo quaſcumque ſtudiorum difficultates perſuaſum.

63. Quanta autem charitate eum devinctum ſibi, cùm parentes, tum Leander, à quo domi educabatur, habuerint, ſuaviſſima hæc ad Florentinam utriuſque ſororem de eo concepta hujus oſtendunt verba: *Poſtremò* (ait [l]) *chariſſimam te germanam quæſo, ut mei orando memineris, nec junioris fratris Iſidori obliviſcaris, quem, quia ſub Dei tuitione, & tribus germanis ſuperſtitibus* (Leandro nempe ipſo, Fulgentio, ac Florentina. At cur nihil de Theodora Leovigildi uxore?) *parentes reliquerunt communes, læti, & de ejus nihil formidantes infantia, ad Dominum commeârunt. Quem cùm ego ut verè filium habeam, nec temporale aliquid ejus charitati præponam, atque in ejus pronus dilectione recumbam; tanto eum chariùs dilige, tantoque Jeſum exora pro illo, quantò nôſti eum à parentibus terrenis fuiſſe dilectum.*

64. Profecit verò ſub Leandro tanto doctrinæ multiplicis, quàm virtutum iis heroïcarum dotibus, quas ſequens vitæ ſanctitas, ſingulariſque facundia, ac per tot libros bonæ frugis plenos ſparſa cumulatiſſimè eruditio, impreſſumque iis ingenium cunctarum rerum capax, mirabilis copia, nullique alii comparanda encyclopædiæ totius cognitio, ad poſteritatem omnem propagavere. Sacris & profanis literis, Hebræis, Græcis, Latinis inſtructum opera clamant, monumentaque aliàs & Breviaria noſtra [m] in lectionibus exprimunt. Quamquam ob ignorationem Græcæ linguæ nonnulla in etymis peccâſſe à Bonaventura Vulcanio excuſetur [n].

65. Duos autem educationem ſanctiſſimi ac prudentiſſimi Leandri inſignes adoleſcenti fructus attuliſſe novimus. Sub Leovigildi nempe, atque Arianorum ſævitia & odio liberè permiſſus ab eo fuit [o] eloquentiæ doctrineque viribus euangelii hoſtes palam impetere, non ſine vitæ, quam Hermenegildus eidem prœlio impendit, diſcrimine præſentiſſimo. Re autem religionis ſub Reccaredo in portum deducta, incluſus ab eodem Leandro fratre in cellulam fuiſſe memoratur, ſeu potiùs in domeſticum carcerem, ad quem cunctarum diſciplinarum magiſtri admittebantur inſtruendo juveni, & à ſæculi blanditiis in ea ætate, in eaque ab hereticis pace adhuc magis cavendis, cuſtodiendo. Sequimur in his ejuſdem vitæ auctorem. Breviaria autem cohibitum à Leandro fuiſſe ajunt in propugnatione catholicæ doctrinæ, atque in eidem proſperiora ſervatum, ne abſque ulla profectûs ſpe fulgentiſſimum illud, tamdiu Eccleſiæ futurum lumen, quo minùs tempore debuit, extingueretur.

66. Sed an à cellæ hac incluſione perſuaſum fuit nonnullis Iſidorum in monachatu vixiſſe? Nam inſtituto ſuo aſſerunt Benedictini [p], immo & Carmelitani [q]. Atque hi quidem nullo, illi colore aliquo. Regulam enim ſcripſiſſe fertur monachis, quæ non alia eſt niſi Benedictina, *pro patriæ uſu, & invalidorum animis decentiſſimè* (ait Braulio) *temperatam*. Negantque aliis, quàm religionem profeſſis, uſu olim veniſſe, ut religioſorum legiſlatores fierent. Attamen, ut pro ſuo agnoſcerent, haud ſibi perſuaſere Joann. Trithemius, Antonius de Jepes [r], alii: nec Arnoldus Uvion [s] ex animi ſui ſententia, ſed ex aliorum relatione, in partes ivit. At neque cæteri noſtrarum rerum hiſtorici [t]. Immo anonymus in *S. Fructuoſi abbatis, & Epiſcopi Bracarenſis, elogio* quodam à Conſtantino Cajetano edito [u], religionis propoſitum Fructuoſo, minimè autem Iſidoro attribuit; quos inter ſe ibi comparare intendit. Confirmatque Lucas Tudenſis [x] his verbis: *Præterea pater exſtitit clericorum, doctor & ſuſtentator monachorum ac monialium*. Quibus docuiſſe eum & aluiſſe monachos, præfuiſſe autem clericis, non obſcurè ſignificat. *Patris* enim appellatio præfecto adaptari ſolet, uti abbatibus in can. x. Concil. Hiſpal. II. atque item can. xi. & alibi. Nec *cellæ*, quod initio diximus, nomen intra clauſtra reſtringendum eſt, cùm ex Redempti relatione, quem infrà laudabimus, conſtet Iſidorum jam moriturum è cellula ſua, hoc eſt camera domûs Epiſcopalis, ſe feciſſe in Eccleſiam deportari; *cellulæque presbyterorum*, & *levitarum* in can. xxiii. Concilii Tolet. iv. mentio fiat.

67. Braulioni tamen Cæſar-auguſtano Epiſcopo attributum alicubi legimus epitaphium SS. Leandri & Iſidori, quod ſcriptum exſtare ajunt ad finem *Etymologiarum* S. Iſidori in libro Gotthico monaſterii S. Dominici de Silòs: de quo nos ſuprà meminimus S. Fulgentii res perſequentes cap. i. Atqui è literis D. Antonii Zapata & Aragon ad Rever. Patrem F. Ludovicum de Mier Benedictinorum Hiſpanæ Congregationis Romæ Procuratorem xi. Februarii die anni MDCLVII. ex S. Æmiliani monaſterio datis, diſtichon illud:

Crux hæc alma gerit ſanctorum corpora fratrum

Leandri Iſidorique, priorum ex ordine vatum.

ita legi in laudato Exilienſi codice comprobare poſſumus:

Crux

[h] *De ſcript.* cap. 9.

[i] Vide Berneggerum *Miſcellan. obſervat.* 5.

[k] Unde hauſerunt Vaſęus ad annum DCXXXVII. Mariana lib. 6. cap. 7.

[l] In fine *Regulæ*.

[m] Auctor vitæ laudatus, *Brev. Hiſpanũ* apud Cajetanum pag. 14. *Cæſar-auguſt.* anni MDLVI. juſſu D. Ferdinandi ab Aragonia editum.

[n] Infrà laudando ubi *De etymologiis*.

[o] Vitæ auctor.

[p] Sandoval, Leander à S. Thoma in *Benedictinę Luſit. additionib.* cap. 3. Cajetan. ſuprà laudatus pag. 18. Quintana-dueñas in *SS. Hiſpalenſib.* iv. Aprilis, & uti audio, Joannes de Ciſneros in *Vita* nondum edita *Iſidori*, Tamajus in *Martyr. Hiſp.* iv. Aprilis pag. 485. & 495.

[q] Caſanate in Paradiſo ſuo Carmelitici decoris. Lezana in Annal. Carmelit. ad ann. DLXXVIII. num. 4.

[r] In *Annal. Benedictin.* ad annum DXCIX. cap. 1

[s] *Ligni vitæ* lib. 2.

[t] Egregiè pro hac parte depugnans Fr. Hermen. de S. Paullo, *Defenſ. ordin. S. Hieronymi* tit. 9. cap. 8.

[u] Pag. 6. in opere ſuprà laudato.

[x] Chron. lib. 3. in principio.

Crux hæc alma gerit . . . . corpora fratrum
Leandri Isidorique parum ex ordine abbatum
&c.

Quas literas ejusdem Zapatæ manu scriptas penes me habeo. Nihil tamen id nos removet à saniore judicio; cùm è manu ista tot malè sanæ fictiones prodierint; ordoque abbatum vix est ut imputari præ pontificali dignitate, quâ functi ambo sunt, sanctissimis viris ab ineptissimo & rusticissimo poëta, qui Braulio certè non est, mereatur. Quinimmo potiùs monachatui resistit adverbium illud negans, *parum ex ordine abbatum*. Breviter de his, ne hîc hæreamus cum aliorum invidia.

68. Nescio autem unde originem habuerit, scripsisse Marinęum Siculum [y], Arnoldum Uvionem [z], Joannem Eisengreinium [a], Sancti Gregorii auditorem Isidorum aliquando exstitisse. Fortean quòd in utriusque operibus magna sit consensio non sententiarum tantùm, sed & verborum. Observavit jam Lucas Tudensis lib.2. *contra Albigenses* cap.4. ad extraordinariamque Spiritus sancti operam id referre non dubitavit. Quo allusisse videbitur fortasse aliquibus Prudentius Trecensis *Adv. Erigenam De prædestinat.* cap. 2. [b] Frustra [c], cùm nec iccircò plagiarius sit qui frequenter alterius flores decerpere amat, uti Isidorus aliorum, præcipueque Gregorii, fecit, quem in paucis reveritus fuit. Nec dissimulavit ipse, dum præfatur in *commentaria* sua *in vetus Testamentum*, sumpsisse ea se *ex Origene, Victorino, Ambrosio*, aliis, *ac nostris* (ait) *temporibus insigniter eloquenti Gregorio*. Itidem Braulio, *sententiarum* tres libros *floribus* (inquit) *ex libris Papæ Gregorii moralibus* eum *decorâsse*. Fortè quia Isidorus alius Siculus auditor S. Gregorii fuisse dicitur, ut ex Constantii Felicis Kalendario, & Ferrario in Notis sui sanctorum catalogi die xv. Januarii constat, ad Sanctum Isidorum nostrum, uti ad notiorem altero, converterunt se hujus rei auctores. Auctor quidem Vitæ refert cognitum Gregorio Isidorum ex epistola quam *De beatitudine*, Leandro instigante, ad eum direxit, adjungitque prodigium quoddam, ad Gregorii, sive ipsius Isidori, preces miraculo hunc portatum Romam nocte ipsa Dominicæ Nativitatis, dum officium matutinum à S. Pontifice in Ecclesia perageretur, & post commissos inter utrumque suavissimos amplexus eadem nocte ad Ecclesiam Hispalensem reversum, clericos suos canere adhuc matutinas laudes invenisse [d]. Quod miraculum, nisi fideli nitatur alio testimonio antiquitatis, fidem non facilè inveniet.

69. Ex iis autem, quas diximus, providentissimę custodię latebris, diem suum Leandro obeunte, ad successorem ejus in Ecclesia Hispalensi Episcopum, non sine vi, Isidorus fuit extractus. Quam cathedram quadraginta ferè annis tenuit, Ildephonso teste [e]. Unde cùm anno DCXXXVI. vitam cum morte commutârit, fateri cogimur, circa DXCVI. vacuum ei locum fratrem Leandrum reliquisse. Præfuit quidem noster Toletano illi, quod pro confirmando Gundemari decreto coactum fuit, Concilio [f], anno hujus sæculi x. deinde Hispalensi II. [g] sub Sisebuto DCXIX. Cujus Concilii canon decimus tertius, occasione cujusdam eò intromissi Syri Episcopi ex Acephalorum secta, quem huic errori in eodem renunciâsse patrum cœtu superiùs retulerat canon, invectivam adversus eandem sectam continet, ab Isidoro, ut verosimile est, dictatam; quâ mirabili perspicuitate, copia, & vi doctrinæ, argumentorum ex sacris libris & sanctorum Ecclesiæ patrum testimoniis, hæresin istam duarum in Christo naturarum proprietatem abnegantem, deitatemque passibilem asserentem, doctor eximius refutavit. Hujus sectæ inde appellatæ quòd ignoraretur ejus auctor, idem Isidorus præter alios meminit lib.8. *Etymolog.* cap. 5. Qui & præfuit IV. Toletano Concilio Episcoporum LXX. aut circiter, anno DCXXXIII. sub Sisenando Rege celebrato.

y Lib. 5. *De rebus Hisp.*
z Lib. 2. *Ligni vitæ* cap. 24.
a In *catalog. test. veris.*
b In edit. eorum auctor. qui nono sæculo *De prædest.* scripserunt tom. 2. pag. 215.
c Vide Theophilum Raynaudũ *De bon. & malis libris* partit. 1. erotem. 10. au. 275.
d Referunt Ægid. Gõzalez in *Theat. Hisp.* p. 20. Tamajus IV. Aprilis pag. 493. Quintanadueñas in *SS. Hisp.* pag. 150.
e Ubi suprà cap. 9.
f Edit. Loaïsæ pag. 265.
g Ibidem pag. 294.

70. Confirmâsse verò ejus in Episcopum electionem, atque eundem in sedis Apostolicæ legatum & primatem creâsse Gregorium Papam, vereor ne absque sufficienti fundamento in Breviario quodam [h], & à Luca Tudensi [i] scriptum sit. Demus tamen postremum hoc Breviariis nostratibus, & natali loco Hispali, quod & Baronius admisit [k]. Increbuit quoque apud Breviaria quædam nostra [l] opinio, venisse aliquando Romam Isidorum à summo Pontifice Gregorio evocatum, cuidam ut Concilio interesset, ibique tanta auctoritate ac pondere sententiam dixisse, ut uni ei cæteri patres detulerint. Id quod Vitæ auctor, sive Tudensis sive alius sit, confirmat, miracula in reditu ab eo patrata in literas referens: admittuntque ex parte historici recentiores nostri [m]. Quæ, non minus quàm superiora, probabili (judicio nostro) ratione deficiuntur, cùm S. Gregorii postremis annis, quibus æqualis fuit Isidorus, atque item ejusdem successorum Sabiniani, Bonifacii III. Bonifacii IV. Deus-dedit, Bonifacii V. & Honorii I. sub quo extinctum est lumen hoc Hispaniarum, temporibus, non ullum generale Concilium in urbe celebratum fuerit, quò debuerit evocari præsul Hispalensis.

71. Nec mirum has persuasiones passim induere veritatis vultum in Ecclesiasticis etiam voluminibus, cùm & inter decretales epistolas locum sibi quædam fecerit Deus-dedit Papæ ad Gordianum Hispalensem [n] Episcopum inscripta (qui Deus-dedit ab anno vixit in Romano pontificatu DCXIV. usque ad DCXVII. dumtaxat, in medio ipso tricennario Hispalensi Isidori pontificatu) neque Gordianus aliunde quàm ex ista falsæ inscriptionis epistola fuis, ut prefert, notus sit Hispalensibus antistes. Temerè enim Isidoro tribuitur aliquanti temporis Malacę exsilium, quo (ajunt [o]) Gordianus ejus occupavit locum: quasi aliquam veri habeat similitudinem, tam Isidorum quàm Ecclesiam Hispalensem calamitatem hanc perpeti sub catholicissimis Regibus potuisse, aut Romanum Pontificem cum Gordiano hujus sedis usurpatore sic benignè commutâsse literas.

72. Obiit absque ulla controversia sexto su-

h Apud Cajet. p. 14. Referunt Ægid. Gonzalez in *Theat. Hisp.* Tamajus IV. Apr.
i Chron. lib. 3. in principio, & *vita Isidori.*
k Ad annum DCXXXVI.
l *Brev. Cæsar-august.* ann. MDLVI. Alterum Hispanis generale apud Cajetan. pag. 15. Refert Padilla cent. 7. cap. 22.
m Morales lib. 12. cap. 21. Negant tamen Jo. Marieta *De SS. Hisp.* lib. 5 cap. 24.
n Aliàs est *Hispaniensem* apud Anselmum, Burchardum, & Luitprandum. Vide notam Th. Tamaji *ad Luitprandum* pag. 37.
o Ægid. Gonzalez in *Theat. Hispal. Eccles.* p. 27. Tamajus IV. Aprilis, & alii ex Luitprandi quisquiliis ad annum DCLIX. nu. 323. & in *collect. carmin.* p. 152.

supra tricesimum hujus seculi anno. Eram enim DCLXXIV. quácum iste concurrit, assignavit Redemptus ejus clericus, sive archidiaconus (ad quem ipsius exstat Isidori alias inter epistola [p]) in sanctissimi presulis assumptę ante obitum pœnitentię atque ejusdem obitus expositione lectu dignissima, atque eo quidem certissimo antiquitatis monumento. Hic primus fuit Chintilę Regis annus: quare temporibus Heraclii & Chintilę, seu Chintilani, decessisse, Braulio rectè annotavit. Nec diversâ it Ildephonsus, qui floruisse eum temporibus Reccaredi, Liubanis, Witterici, Gundemari, Sisebuti, Svinthilani, & Sisenandi Regum, Chintilano, ait, pretermisso. Vix enim ad ejus ętatem pertinere Isidorum credidit, sub cujus regni exordium ad superos abiit. Convenit quòd decesserit pridie nonas Aprilis, & post quartum à Paschate diem, quod eo anno pridie Kalendas ejusdem mensis fuisse observavit vir doctissimus Joannes Grialius [q], & post eum, immemor tamen illius operę, Constantinus Cajetanus [r].

73. Qui ab hoc anno discedunt, Tudensis nempe, & Cesar-augustani Breviarii auctor, qui eram DCLXX. seu annum DCXXXII. Breviarium commune Hispanię antiquum, qui annum DCXXXV. scriptor jam laudatus ejus Vitę, qui DCXXII. Arnoldus Uvion, qui DCXLII. vel circiter, constituêre Isidori postremum, in rectam, quam ostendimus, viam reducendi sunt. Nam & è Conciliorum actis liquidò constat vixisse adhuc an. DCXXXIII. quo Toletano IV. Concilio interfuit, diemque suum ante annum DCXXXVIII. obiisse, quo habitum fuit sextum Toletanum, Honorato jam sedis Hispalensis antistite [s]. Ambrosius quidem noster Morales anno uno mortem anticipat, scilicet DCXXXV. quoniam sequenti celebratum credit Toletanum Concilium sextum. Hispali autem sepultus, post aliquot secula translatus Legionem fuit, & in templo ab ejus nomine dicto magna cum religione, & miraculorum ostentis, Ferdinando I. Castellę simul & Legionis Rege, in resurrectionis spem depositus.

74. Id cùm sit certissimum, querendus est Bononiensi urbi amplissimæ Isidorus alter, quem in sua Cœlestinorum sacra ęde imposterum veneretur. Quamvis enim hujus scriptores [t] constanter affirment Isidorum nostrum Româ redeuntem Bononię obiisse, Benedictini cujusdam monachi Chronico circa annum MCLXXX. in eadem Ecclesia relicto fidem habentes; non ejus notę hic auctor est, qui perpetuę tot seculorum, quę nobis favent, confessioni contrà stare audeat, viderive dignus possit, quem tot sic magni nominis concedant historici. Rem à Cajetano [u] actam non iteramus: qui quidem auctor ad alium Italo-Siculum Isidorum Episcopum suprà à nobis memoratum, qui XV. die Januarii suum in fastis [x] habet locum, Bononienses homonymiâ deceptos manuducit, cui ejus germanus frater Octavius Cajetanus in *Vitis sanctorum Siculorum* [y] vix consentit: aliter atque Ferdinandus Ughellus in *Italia sacra* [z]. Patres Jesuitæ doctissimi qui *Acta Sanctorum* edere pergunt adeundi sunt ad IV. Aprilis diem.

75. Sed quia Isidorianæ historiæ enarratoribus libenter ea quæ de eo comperta sunt exponenda relinquimus, eò ferè intenti, ut de falso, aut non ita certè jactatis, quod non sic vulgò agitur, hæc legentes bona fide moneamus, explodenda succedit nunc, antequam stylum enumerandis Isidori operibus accingamus, de Machometo in Hispaniis Cordubæ, aut alibi, ab eodem viso fugatoque, quorundam hominum traditio, quibus de antiquis rebus dijudicandi ac censendi non summa fuit sagacitas. Lucas Tudensis Episcopus, qui duodecimo sæculo vixit, nisi fallor, traditionis prora & puppis est. Hic in Chronico suo, quo Isidorum, ejusque Ildephonsinam appendicem interpolavit, sub era DCLXXIV. Machometum in exordio suæ prædicationis adiisse Hispaniam, Cordubæque suæ perditionis sectam docuisse, refert: Isidorum autem revertentem è Romana curia de hac re certiorem factum quosdam præmisisse qui eum caperent: Machometum verò à diabolo admonitum aufugisse, & per Africam ad propria repedâsse. Idem sub era DCLIII. & Sisebuto Rege, *Mahomet ab Hispania turpiter fugatus* (ait) *in Africa nequitiam nefariæ legis stultis populis prædicavit*. Hanc ipsam pseudo-historiam reperire est in vita Isidori, quam sæpiùs laudavimus, incerti auctoris, aut forsan ejusdem Tudensis, qui colloquium Machometi cum diabolo satis prolixum, tanquam si præsens tunc iis adfuisset, aliaque non minus absona & incongrua, intexit.

76. Nec mirum si tam novæ ridiculęque, & absurdæ rei calculo suo ficulneo Toletana pseudo-historicorum tribus faverit. Maximi hæc sunt [a]: *Mahumetus, homo impius & flagitiosus, grassatur per Hispanias*. Quæ quidem in fragmento nostro desiderantur. Luitprandus sæpe [b]: *Machumetus, qui virus erroris sui fundens per Hispaniam, Cordubæ, Hispali, Toleti cœpit seminare, ab Aurasio Toleti Archiepiscopo Toletano (Toleto* potiùs) *pulsus; catholicique doctores verbo & scripto nefarium errorem persequuntur*. In fragmento nostro paullò aliter conceptus hic locus exstat, desuntque omnino quæ de catholicorum doctorum scriptis audivimus. Item alibi post octennium transactum [c]: *Machumetus pseudo-propheta Cordubæ prædicat*. Desunt in fragmento. Tandemque innuit Hispanias reliquisse morosum hunc tot annorum hospitem, & ad annum DCXIX. libros erroris sui in Arabia vulgâsse. Tudensem sequutus fuit, ut solet, auctor *historiæ generalis* [d], cui Alphonsus noster X. sapiens nomen dedit.

77. Hac via pergunt, fabulæ huic plaudentes, è recentioribus nonnulli [e]. Ex quibus omnibus, aut nullius prorsus, aut saltem lubricæ plerumque fidei, testimoniis, cinnus hic fabularum colligitur; pseudo-prophetam illum nequissimum plusquam septennii spatium errores suos docentem apud nos contrivisse, Toletoque ab Aurasio Episcopo ejectum anno DCVII. adhuc tamen anno DCXV. Cordubæ prædicâsse, atque Africam inde petivisse.

p In edit. Paris. Jacobi de Breul. pag. 488.

q In Notis ad Redempt. hanc *Relationem* editionis Matrit. Paris. Breulii ante operum elenchum.

r Ubi suprà pag. 38.

s In hoc obitûs anno DCXXXVI. consentiunt cum Redempto Baronius tom. 8. ad hunc ann. Padilla cent. 7. cap. 22. fol. 218. Ribadeneyra in *Flore SS.* IV. Aprilis auctor *catal. Regum Gotthorum*: in edit. Concil. Loaisę.

t Donatus Puniellus in *Chron. Eccles. S. Stephani Bonon.* Uvion. lib. 2. *Ligni vitæ* cap. 24. & alii in *Actis sanctorum* laudati die IV. April. in commentarii prævii §. 2. num. 6.

u Ubi suprà pag. 39. & sequentibus.

x Uvion lib. 3. *Ligni vitæ*. Constant. Felix in *Kalend.* Ferrarius in *catal. SS.* hoc die.

y Tomo 1. pag. 225.

z In *Episc. Bononiens.* tom. 2. tit. 1. fol. 11. in *Petro Episc.*

a Ad ann. DCVI. num. 2.

b In Chron. ad ann. DCVII.

c Ad ann. DCXV.

d 2. par. cap. 40.

e Alph. Spina, Warnerus de Rolevinx. Quintana-dueñas, Bleda. Vasæus, & quædam Breviaria apud Tamajum IV. Apr. pag. 493.

ſe. Adjungunt alii [f], cùm occurriſſet is Iſidoro noſtro, prognoſticum ab hoc ex vultu ejus factum, peſtem aliquando illum hominem Eccleſiæ futurum. Unde juriſconſultorum filii ad firmandum ex oris fœditate judicium delicti exemplo iſto paſſim utuntur [g]. Quas tamen hiſtoriæ tenebras oriens veritatis ſol ſtatim diſſipabit.

78. Pſeudo-propheta hic poſthumus Abdallæ patri ortus eſt anno DLXVIII. aliis DLXX. in valle, ut appellant, *lapidoſa*, urbis Mecchę Arabię Felicis. Uſque ad octavum ętatis DLXXVI. ſive DLXXVIII. ſcilicet, educatus fuit ab avo Abdelmutalib, deinde hoc decedente, à patruo Abutalib. Adoleſcens, ut alere ſe, atque uxorem ducere poſſet, locavit operas Chadighę fœminę diviti; à qua impoſitus curę camelos paſcendi, ſive & caravanam, ſeu Kaphilam (ita vocant camelorum expeditionem aliò portantium onera mercimonii cauſſâ) ducendi, Chadighę adeò placuit, uti & ei ętatis annum xxv. agenti, nempe DXCIII. aut DXCV. nuberet, ex quo ſeptem peperit liberos, vixitque in matrimonio ejus xxiv. annis, uſque ad DCXVII. ſive DCXIX. Priuſquam autem Machometus huic conjungeretur, occaſione in Syriam aliaſque regiones propinquas vehendi merces, cum Judęis & Chriſtianis de religionis re contulit; nec tamen uſque ad ętatis annum quadrageſimum, Chriſti DCVIII. aut DCX. ſpiritu diabolico abreptus pſeudoprophetare cœpit. Novem tamen ei tantùm homines per quadriennium crediderunt. Anno autem DCXII. aliàs DCXIV. ętatis xliv. manifeſtavit ſe, adverſus eos qui dictam ſibi legem averſarentur vi admota. Sequentibus uſque ad DCXXII. cum Coraïſitis, hoc eſt idololatris, continuò decertans, parvo tamen Iſlamiſmi, ſeu ſectę ſuę profectu, hoc tandem anno migravit, aufugitve potiùs, ex Meccha Medinam, annum agens ętatis liv. ſive lii. poſtquam contra eoſdem Coraïſitas, Judęos, alioſque intra Arabiam proſperè bellum ferè ſemper gerens, extinctus demum eſt anno Hegirę, hoc eſt fugę in Medinam, undecimo, Chriſti DCXXXIII. aliàs DCXXXI. Siſenandi Gotthorum Regis primo tertióve. Conſtant hęc omnia ex Arabibus, Gręcis, Latiniſque ſcriptoribus. Annum exitûs à Meccha in Medinam, hoc eſt Hegirę, primum conſtituunt omnes accuratè id pertractantes viceſimum ſecundum ſupra ſexcenteſimum à Julii die xv. [h] Undecimo autem Hegirę obiiſſe eum tradit Elmacinus (qui Muhamedis Abugiafaris antiquiorem aliam defloravit) in *hiſtoria Sarracenica* lib. 1. cap. 1. quod tempus mortis anno concurrit DCXXXIII. aut circiter, habito ad Arabicorum vulgarium annorum diverſitatem reſpectu. Unde annis Arabicis ſexaginta tribus, ſeu vulgaribus lxi. quos eum vixiſſe idem refert Elmacinus, detractis, eadem diverſitate annorum conſiderata, quorum Arabicus undecim diebus minor vulgari eſt, ſexagintaque Arabici totidem vulgaribus ferè biennio minores ſunt, annus DLXXII. Machometo natalis deducitur.

79. Quadrageſimo verò ętatis, hoc eſt intra ſpatium quod intercedit inter annum DCVIII. & DCX. inſtillare nefaria dogmata quibuſdam tantùm, clamque cœpiſſe, & profectu quidem adeò exiguo, ut intra novem conſtiterit; ferè omnes domeſticos; vocationis autem, ut loquuntur Arabes, ſeu furoris potiùs, quarto anno palam offerentem ſe, & ad legis promulgationem vi & armis uſum, per ſingulos uſque ad ſexcenteſimum viceſimum ſecundum, ſive Hegiram aut fugam, partim ſermone inducendis, partim gladio cogendis, ad Iſlamiſmum (ſectam hanc ita vocant perfidi Machometani) dediſſe operam, idem narrat Elmacinus [i]; cui ferè in omnibus convenit Georgius Abulfarajus in *Hiſtoria dynaſtiarum*, quam Thomas Erpenius vulgarem dedit ex Arabica [k]. Immo & ipſe Machometus in Alcorano expreſſit [l] ſe uſque ad hunc annum in patria manſiſſe. *Utique tranſegi apud vos* (ad Mecchenſis ait) *tempus, aut ętatem.* nempe, ut interpretatur Beïdavi Arabum doctiſſimus, *ſpatium quadraginta annorum*; indeque proverbium apud eoſdem invaluit Arabas: *Non ſuſcitatur propheta, niſi poſt annos quadraginta*. Idem ex Ben-Caſem tradit Gabriel Sionita *De urbibus & moribus orientis* cap. 8. [m] Exſtant in publicis bibliothecis plures falſi prophetę rerum deſcriptores, Seid Muſtapha filius Haſenis, aliàs Genabi, Mirchondi, ſive Emir Choand auctor *Muhamedim*, ſive vitę Muhamedis, & alii.

80. Conſulantur hæ à peritis hiſtorię. Nil, credimus, de peregrinatione hac, ſive expeditione Hiſpanica, angulis excuſſis omnibus invenient. Laudat quoque Petrus Bellonus libro 3. *Memorabilium* cap. 1. Turcicum librum magni apud eos habitum, *Aſear* nomine, totius vitę Machometi ordinem continentem: in quo non alibi peregrinatus ille extra Arabiam, quàm in Syria, Palęſtina, Ægypto, Perſiaque fuiſſe legitur. Hinc excluditur cùm prędicatio Machometi in Hiſpaniis ante hanc ętatem, tum quòd jam id egerit anno DCVI. ut ait Pſeudo-Maximus. Quod autem ſequitur tempus uſque ad fugam anni DCXXII. Mecchę, aut in locis vicinis, operi manſiſſe intentum, idem Elmacinus ſatis innuit, & è noſtris Rodericus Toletanus in *Hiſtoria Arabum* [n]. Narrant inde Elmacinus & Abulfarajus res ejus geſtas ſingulis annis uſque ad decimum, aliàs undecimum, Hegirę, quo deceſſit. Quo temporis intervallo minus potuit ab ea regione, in qua bellum gerebat pręſens, abſcedere. Similiter Gręci cum Theophane hiſtorici res geſtas Machometi omnes intra Arabię fines conſtituunt, non alibi graſſatum referentes; ipſi tamen in errorem, quandoquidem Arabibus credere de ſui prophetę rebus ſatiùs exiſtimamus, delapſi, dum obtinuiſſe nefariam hanc ſectam vivo Machometo xxix. annis, primus Theophanes in *Chronographia* [o] ſcriptum reliquerit. Cujus verba ferè deſcripſerunt è Gręcis Cedrenus in *Compendio* [p], & Conſtantinus Porphyrogenneta [q]: è Latinis Anaſtaſius Bibliothecarius [r], & Paullus Diaconus [s]. Sic nempe partiti hoc tempus, ut Anaſtaſii verbis Latinis hæreſis hæc tenuiſſe dicatur partes

Ethri-

f S. Antoninus in Hiſt. tit. 13. cap. 2. §. 6.

g Vide Maſcard. *De probat.* to. 2. concluſ. 831. n. 29.

h Cum pluribus Rieciolus in *Chronol. reform.* lib. 1. cap. 24. Jacobus Golius in notis ad Alfergani elementa aſtronomica pag. 55.

i Eodem cap. 1. n. 4. & ſequentibus.

k *Dynaſtia* ix. pag. 101. & ſequentibus.

l Sur. *Jona* pag. 340. verba affert Hottingerus in *Hiſt. orientalis* lib. 2. cap. 4. pag. 398.

m Apud eundem Hottingerum p. 440.

n Cap. 3. 4. 5. & 6. in corpore *Hiſp. illuſtr.* tom. 2. pag. 162. & cum Elmacino.

o Edit. Pariſ. pag. 278. anno Heraclii xxi.

p Edit. Pariſ. pag. 421.

q *De admin. Imp.* cap. 17.

r In *Hiſtoria* edit. Pariſ. pag. . . .

s *Hiſtor.* lib. 18.

Ethribi, ſub ejus promulgatore, *primùm occultè annis decem, & bello ſimiliter decem, & manifeſtè novem*, hoc eſt XXIX. annis. Cùm verè à pſeudo-prophetiæ initio, ſeu quadrageſimo ætatis Machometi anno, ad ſexageſimum tertium aut quintum, quos ei Elmacinus aſſignat, nonniſi XXIII. aut XXV. effluxerint.

81. Sed eſto, nullus Machometanis expeditionibus fines præſcripſerit. An non à ratione ipſa ducimur, aut veriùs cogimur, ad eliminandam longè ab hiſtoriæ caſtris Hiſpanienſis ejus expeditionis fabulam? Quo enim linguæ commercio niſus Machometus Arabs camelarius, non Græcæ, non Latinæ gnarus, Hiſpanam gentem Arabicæ inſciam, dudum Chriſtianam, & jam catholicam, ſub Reccaredo Rege victorioſiſſimo æquè ac piiſſimo, literis & armis florentem, ſagaciſſimam ac propoſiti tenaciſſimam, ſtupidis dolis ſuis & machinationibus, Gabrielis archangeli ſibi apparentis legemque dictantis, abſurdiſſimarumque aliarum inventionum, quæ in Alcorano continentur, præſtigiis, vix penes Arabes barbaros [t], nulliuſque religionis doctrinæ compotes, fidem habituris, decepturum ſe, & ad ſuam, beſtiarum potiùs quàm hominum perverſiſſimam ſectam, è Chriſtianæ legis throno præcipitaturum ſperaverit?

82. Inhiabat ille Chadighæ uxoris divitiis, quæ nupta ei manſit ab anno ante inſpirationem, ut loquuntur Arabes, quinto decimo, uſque ad annum poſt eam nonum (uti Abunazarus ſcribit [u].) ſcilicet ab ætatis viceſimo quinto ad quadrageſimum nonum, ſive ut rationi chronologiæ communis juxta differentiam paullò antè aſſignatam inſiſtamus, ab anno DXCIII. uſque ad DCXVII. aut circiter. Inhiabat libertati aſſerendæ gentis ſuæ, inhiabat imperio, & quidem occaſionem nactus provinciæ tot inter idololatrarum, Judæorum, Neſtorianorum, Jacobitarum, Melkitarum, ſive Græcorum, & orthodoxorum diſſidia fluctuantis, bellorumque inter Coſroam Perſarum & Heraclium Romanorum Imperatores tunc temporis ſævientium, non temerè potuit rebus turbatis fruiturum ſe ſperare. Ac decipient nos vaniloqui dicentes, Machometum, ſive conſilio proprio, ſive diabolica perſuaſione, invitanti è proximo huic ampliandarum rerum ſuarum ſpei ſic temerè ineptèque renunciâſſe, derelictiſque patria & gente ſibi nota ac devota, apud quam divitiis & cognatione florebat, populum alium in ultimo occidente poſitum, nullis viribus, nulla Hiſpani ſermonis, aut morum, aut nationis cognitione tentare nugivendulum animo ſuo propoſuiſſe, novennalique intervallo temporis fruſtrà, veluti Ixionem alterum, lapidem hunc verſâſſe? Apage, ut ſcriptoribus, ſive ſuppoſititiis, ſive ex antiquitatis ignoratione ſibi ipſis facilè illudentibus, qui tam abſurda hæc nobis admittenda propinant, in meridie literarum ac doctrinæ omnis perſpicaciter jam videntibus, aſſurgamus; & non potiùs cum viliſſimis his mercibus ſuis illuc eos amandemus, ubi homines plumbei & vecordes habitant,

Vervecum in patria craſſoque ſub aëre nati.

t Videnda deſcriptio hujus gentis eo tempore apud Greg. Abulpharaſiū in *Hiſtor. dynaſtiarum* jam laudata, *Dynaſtia* 9. paginâ 100.

u Apud Hottingerum lib. 1. cap. 1. pag. 318.

83. Franciſci quidem Bivarii, hominis eruditione præſtantis, miſeratione ſæpiùs tangor, qui ſagax, neque vulgariter inſtructum ingenium ita his obnoxium terriculamentis habuit, ut vel non leviter ab hujus fabulæ abſurditate permotus, non auſus tamen fuerit hoc in manus arrepto Ariadneo filo aliquando ſeſe in lucem è labyrintheis ficulneo Toletanæ hiſtoriæ his tenebris vindicare. Aliter prorſus ii de hac cenſent fabula, quorum ingenia (ut cum juriſconſultis loquar) in tutelam ſuam jam venerunt [x].

84. Doctrinam ſanctiſſimi patris Iſidori opera ejus produnt tot retrò ſæculis, & uſque nunc clariſſima, quæ omnis poſteritas, directis ad ſæculum, quo vixit, oculis admirata, & nunquam non admiratura eſt. Hinc theologi, juriſprudentes, philologi, grammatici, perennem aquam ad areolas ſuas derivavere. Immenſam ejus eruditionem, ac ſingularem pietatem omnes pari loco, eoque ſummo, habent. Veteres, ſibique æquales, & quos ſequiora tempora protulerûnt, hiſtoricos, conciliares congregationes, ſummos Eccleſiæ antiſtites, & ſummos quoſque omnium gentium, & quarumcumque diſciplinarum ſcriptores, adeò ſibi devinxit veneratione ſui, fructuoſæque operæ nunquam limitatâ aut ceſſante beneficentiâ noſter Iſidorus, ut vix alius, è primi etiam ſubſellii & dignitatis patribus, nomen ſuum frequentioribus omnium ordinum laudibus commendatum ad poſteros propagaverit. Potuítne magnificentius quicquam his Concilii Toletani VIII. decem & ſeptem dumtaxat poſt ejus obitum annis celebrati verbis de eo concipi? *Noſtri quoque ſæculi doctor egregius, Eccleſiæ catholicæ noviſſimum decus, præcedentibus ætate poſtremus, doctrinæ comparatione non infimus, & quod majus eſt, in ſæculorum fine doctiſſimus, atque cum reverentia nominandus Iſidorus*, &c.

85. Quid verò de ejuſdem eloquentia S. Ildephonſus [y], ejus, ut fama eſt, in Hiſpalenſi collegio diſcipulus? *Vir* (inquit) *decore ſimul & ingenio pollens. Nam tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in ſtuporem verteret audientes, ex quo audita bis* [z], *qui audiſſet, nonniſi repetita ſæpius commendaret*. Quid Braulio [a] Cæſar-auguſtanus Epiſcopus, ejus, & ipſe, ut creditur, auditor? *In quo quiddam ſibi antiquitas vindicavit, immo noſtrum tempus antiquitatis in eo ſcientiam imaginavit, vir in omni locutionis genere formatus, ut imperito doctoque ſecundum qualitatem ſermonis exiſteret aptus, congrua verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Quem Deus* (inferiùs ait) *poſt tot defectus Hiſpaniæ noviſſimis temporibus ſuſcitans (credo ad reſtauranda antiquorum monumenta, ne uſquequaque ruſticitate veteraſceremus) quaſi quandam appoſuit deſtinam* [b], *cui non immeritò illud philoſophicum* [c] *à nobis aptatur. Nos, inquit, in noſtra urbe peregrinantes, erranteſque tanquam hoſpites, tui libri quaſi domum ſeduxerunt, ut poſſimus aliquando, qui, & ubi eſſemus, agnoſcere. Tu ætatem patriæ, tu deſcriptio-*

x Ambr. Morales lib. 12. cap. 21. fol. 128. Franciſcus Padilla cent. 7. cap. 22. fol. 218. Mariana lib. 6. cap. 3. Rodericus Carus *ad Maximum* folio 215. & mirū quòd Joannes Tamajus IV Apr. pag. 493.

y Libro *De ſcript.* ſeu *De viris illuſtrib.* cap. 9.

z Ita legitur pro *is* in pluribus exemplaribus.

a In *elogio*, ſeu *vita* ejus unà cum operibus S. Doctoris.

b *Calcimentū*, aut *ſubſtructionem* credo. Ita Chorippus loquitur, ubi ad eum viri docti, & Vitruvius habere hoc verbum in mss. dicitur lib. 5. *De architect.* cap. ult. ut notat Philander. Hic autē *vincula* interpretatus diſplicuit Barthio lib. 15. *Adverſ.* cap. 13. Hujus vocabuli mentio eſt in *Chron. Fontanellenſi* apud Dacherium to. 3. *Spicileg.* pag. 193. immo apud ipſum Iſidorum lib. 1. *Sentent.* 40. in antiquis exemplaribus quos vidit Loaiſa. Vide hujus notas lit. G. & Fulgentium epiſt. 1. cap. 2. quem videtur Braulio expreſſiſſe.

c Ciceronis lib. 1. *Acad. queſt.*

ptiones temporum, tu sacrorum jura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium divinarumque humanarumque rerum, nominum genera, officia, caussas aperuisti. Quod, Marco Varroni datum olim à Cicerone, elogium quàm nostro Christiano Hispaniarum, Varroni conveniat, propter maximum præcipuè *Etymologiarum* opus, deinde videbimus.

86. Britanniæ Episcopi ad Leonem IV. qui Romæ sedit anno DCCCXLVII. & sequentibus, testimonia Augustini, Hieronymi, & Isidori nostri scribentes, laudaverant. Quibus ille respondit [d]: *Tunc si illorum, quorum meministis, dicta Hieronymi, Augustini, Isidori, vel cæterorum sanctorum doctorum similium, reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda ac promulganda*. Quam Leonis approbationem jure extollit mirè Isidorum commendans Hispanus quoque Prudentius Trecensis Episcopus in libro *De prædestinatione adversus Joannem Scotum Erigenam* cap. 11. cujus verba infrà dabimus. Sub idem tempus Hincmarus Rhemensis Episcopus *De prędestinatione* similiter scribens cap. 9. Isidorum quodammodo taxavit, *virum* quantumvis *doctum* fateatur, *& legentibus in multis proficuum*, de assensu dato eorum operibus, adversus quos olim Prosper Aquitanus scripserat, eò quod in libris *Sententiarum* dixerit geminam esse prędestinationem, sive electorum ad requiem, sive reproborum ad mortem; quasi prædestinationi favens, qui ante merita aliquos ad mortem, eodem modo atque aliquos ad vitam, prædestinari dicebant. Injuriam autem sanæ catholicissimi doctoris doctrinæ famæque illatam ab Hincmaro ratio ipsa dispulit, eâque fultus Ratramnus monasterii Corbejensis monachus, *De prędestinatione* ad Carolum Calvum lib. 2. sub eandem Hincmari ætatem scribens, non solùm Isidorum de prædestinatione malorum ad pœnam propter prævisa peccata, ex more loquendi sanctorum patrum, latissimè ac liquidissimè interpretatur; sed & ipsum *sanctum viteque meritis & sapientię lumine prȩclarum* appellat.

d Epist. 2. ad Episcopos Britanniæ quæ verba desumpsit Gratianus in cap. *De libello* 20. dist.

87. Prudentius uti diximus Trecensis, seu Tricassinus, antistes, eidem argumento, & explicandæ Isidori sententiæ addictus in laudato *adversus Erigenam* opere [e], B. Isidorum ait, *sicut doctrinę & fidei, ita dignitatis atque officii S. Gregorii Papæ Magni socium*, ejus doctrinam *in caussa fidei catholicis omnibus congruentem multa annositate temporum, & probabilem & susceptam*, & à Leone Papa noviter commendatam, ejusque auctorem cum sanctis patribus, eodem honore & dignitate annotatum referens. In Conciliis pluribus Gallicanis ejusdem ferè temporis, quod Caroli Magni & Ludovici Pii Cæsarum religio prosperavit, laudatur, ejusque testimonia referuntur [f]. Præcipueque Aquisgranense sub Ludovico Pio ann. DCCCXVI. celebratum verbis ac documentis clarissimi nostri doctoris magna ex parte constat. Isidori Pacensis nostri, aliàs junioris, testimonio jam ante sæculum integrum scribentis, *magnus Hispanię* vocatus *doctor* fuerat. Rhegino item Prumiensis abbas decimi sæculi historicus *Chronicorum* libro suo ad annum DLXXII. *Sub his etiam Regibus* (ait) *Isidorus Hispalensis Ecclesię Episcopus floruit, nulli modernorum doctorum postponendus, qui multa de fide, regulis, Ecclesiasticisque disciplinis disputavit*. Lucæ Tudensis Episcopi *Chronicon* [g] elogium ejus continet amplissimum, qui versus affert casci sanè sæculi, quibus ille appellatur,

Sidus honestatis; lux morum, & sol probitatis.

Meminit quoque cum laude magna Rodericus Toletanus [h] *doctorem nullius scientię expertem* vocans lib. 1. cap. 9.

e Habemus editum, cùm alibi in *Bibliotheca veterum Patrum* tum in Parisiensi edit. an. MDCL. *Eorum qui nono sæculo De prædest. & gratia scripserunt* 1. tomo pag. 230.

f Vide Margarin. Bignæi in *epist. nuncupat.* editionis suæ Parisiensis operum S. Isidori.

g Lib. 3. in principio.

h Lib. 2. cap. 9 & lib. 2. cap. 17.

88. Jam Gratianus decretorum compilator Ecclesiasticæ disciplinæ regulas ordine descripturus, populoque Christiano veluti album sanctarum legum propositurus, non auctor, sed collector tantùm selectissimorum veterum patrum documentorum, ac sententiarum, ex nullo alio plures quàm ex Isidoro nostro decerpsisse flores deprehenditur, à viris nempe diligentibus, qui cùm curiosè id observâssent, *Indicem* [i] eorum Isidori locorum, quos Gratianus in *concordantiam* suam *discordantium canonum* (nomen id fecit olim decreto suo) coacervavit. Quin immo Gregorius IX. Papa in decretalibus suis Isidoro sæpiùs utitur [k]. Meminere alii Chronicorum scriptores, ad Isidori ætatem devenientes. Hermannus Contractus ad annum DCXX. Sigebertus ad DCXXVII. Guilielmus Malmesburiensis [l], Vincentius [m], Antoninus [n], Petrus Equilinus [o], & omnia Martyrologia; Romanum ante alia his verbis [p]: *Hispali S. Isidorus Episcopus sanctitate & doctrinâ conspicuus, qui zelo catholicę fidei & observantiâ Ecclesiasticę disciplinę Hispanias illustravit*.

i Exstat in editionibus Parisiensibus Bignæi, & Breulii & in Matritensi, & apud Constant. Cajet. in *Triade Episc. Benedict.* pag. 35.

k Vide Bignæum in dict. *epist. nuncupat.*

l Lib. 2. *De gest. Angl.* cap. 10.

m Lib. *Spec. hist.*

n .....

o Lib. 4. *Catal.* 55. cap. 30.

p Die IV. Aprilis.

89. Atque egregiam ante omnia laudem continet, quod Martinus Dominicanus Gnesnensis in Polonia Episcopus, indeque Polonus dictus, Innocentii IV. Pontificis pœnitentiarius, circa ann. MCCL. Chronicon suum de summis Pontificibus scribens, ait, Bonifacio VIII. Romano Pontifice deliberante de his, qui doctorum Ecclesiæ numero & nomine essent cohonestandi, fuisse qui Ambrosio Isidorum præferendum, aut quatuor certè aliis quintum adjiciendum, judicarent. Quod quidem Joannis Marianæ verbis retulimus lib. 6. cap. 7. *Hispanę historię*. Cui opinioni (subjungit ille) *fidem tanti viri eruditio facit in omni literarum genere excellentis: & quoniam in eo numero duo patres Italici generis sunt, nullus ex occidente*. Non utique laudat auctorem rei Polonum Joannes Mariana. Fertur tamen ab aliis rei auctor, quamvis revera hocce testimonium in Antuerpiensi Suffridi Petri anni MDLXXIV. editione, quam ad manum habeo, & nescio an in aliis, desideretur.

90. Nec novum est, ut in id Chronicon (fortène an per malitiam non dixerim) supposititia multa sese immiserint, quæ in antiquioribus, & incorruptioribus MSS. libris non leguntur, uti fabella de Joanne Anglico Papa, sive Joanna Papissa, tot argumentis, ac veterum codicum documentis debellata, præter alios à Blondello, acri aliàs hoste catholici

lici nominis, & à Labbeo viro doctissimo, tum etiam, quasi per transennam, à Petro Lambecio præstantissimo hujus ætatis Germanicarum rerum, præsertimque Austriacarum, Cæsareæque bibliothecæ illustratore lib. 2. *Comm. de bibliotheca Cæsarea* cap. 8. [q] Laudavissemus utique hujus ipsius rei auctorem Luitprandum ex *Adverʃ.* 169. editionis Matritensis Thomæ Tamaji, si is verus Luitprandus esset, & non stupidæ adeò mentis nugator, ut Luitprando decimi sæculi scriptori mentionem ejus facti, quod Bonifacio VIII. sæculi decimi tertii Pontifici adscribitur, appingere non sit veritus. Icircò forsan prætermisit hoc Adversarium D. Laurentius Ramirez de Prado in altera editione Plantiniana.

q Pag. 169. & seqq.

91. In recentioribus Jacobus Gaddius Florentinus *scriptorum non Ecclesiasticorum* [r] descriptor, cùm *exemplar Episcopi numeris omnibus absoluti*, tum *doctrinæ multiplicis eruditionisque immensæ virum* vocat. Xystus Senensis [s], *eximiæ sanctitatis & eruditionis, divinarum Scripturarum peritissimum, & in legendis, colligendis, coaptandisque dictis ac sententiis, & rapsodiis veterum patrum ex innumeris & immensis eorum voluminibus desiderium habentem inexplebile, & vires omnino inexhaustas.* Andreas Resendius [t] *virum magnum* appellat, *& rerum multarum bene peritum, nec elegantiorum tam expertem literarum, ut insolenti fastidio sit à dicendi testimonio ablegandus.* Quod propter vellicatum à non paucis Isidorum ob aliquas minùs feliciter deductas origines in vasto *Etymologiarum* opere, de quo nos infrà dicemus. Idem alibi jure meritoque *multæ tum eruditionis, tum diligentiæ hominem* vocat. Raphaël autem Volaterranus, *non tam doctrina, quàm vitâ philosophum, & in dicendo non tam rudem quàm inexaratum*, haud omnino rectè, censuit. Stylum enim ejus sæculi quis in eo reprehenderit? Aut cuinam videbitur is non doctrinâ philosophus, qui moribus & pietati præscripsit regulas, universis Ecclesiæ sæculis meritò suscipiendas? Quantum verò favet Josephus Scaliger [u]! *Isidorus multa* (ait) *ex veterum libris, quibus hodie caremus, eaque optima transcripsit. Ideo illum velim habere. Doctis utilissimus est.*

r Tomo I.

s In Biblioth. sancta lib. 4.

t Lib. 1. Lusitan. antiquitat.

u In Primis Scaligeranis pag. 65.

CAPUT IV.

S. Isidori *operum editiones referuntur. Joannes Grial quàm de iis benemeritus.* Etymologiæ, *seu* Origines, *à Braulione digestæ, Martini de Roa abnorme de auctore harum judicium. Excipiuntur & avertuntur jacula grammaticorum adversus hoc opus. Etymologias quibusdam ineptas alii excusant. Etymologiarum duo genera. Plura ex ora librorum in eos admitti, & ex negligentia exscriptorum prævalere potuisse; quod in Isidorianis etymologiis factum insignibus exemplis manifestatur. Laudari impensè has ab iisdem grammaticis. Operis excellentia editionesque; & illustratores Alvarus Gomezius, Antonius Augustinus, Petrus Ciaconius, Antonius Covarrubias, Joannes Grial.* Differentiarum *duo libri.* De natura rerum, *seu* De mundo, *aliàs* Rotarum, *quî explicetur titulus.* Chronicon *unum, non duplex, Isidori. Rejicitur Bivarii ex Pseudo-Dextro assertum de Isidoris duobus Episcopis Cordubensibus, eorumque seniore Chronici auctore. Isidoriani hujus editiones.* De viris illustribus *liber, cujus portio est anonymi appendix de tredecim scriptoribus.* De ortu & obitu Patrum *librum certissimè nostri Isidori esse, uti &* De regibus Gotthorum, Wandalorum, & Suëvorum historiam, *obnitatur licèt contrà D. Josephus Pellizerius, cujus argumentis satisfit, maximeque Pelagii Ovetensis testimonio, cujus relationis fides plurifariam enervatur. Braulioni prænotationem S. Isidori librorum non jure abjudicari. De Pellizerianis Chronici & Gotthorum historiæ auctoribus curiosè exquiritur. Isidori & Biclarensis verba de Hermenegildi principis tyrannide probo sensu donantur.* Tyrannus *idem quod* Rex *apud veteres. Libri* Sententiarum. Quæstiones in vetus Testamentum. *His usum Bedam, non Eucherium, ut falsò invaluit. De Bedæ quæstionibus in Scripturæ quosdam libros observatio.* Allegoriarum *liber falsò adscriptus Isidoro Cordubensi.* De fide catholica *liber ad sororem. Quædam de psalterio Romano in usu olim Hispaniæ, immo & sacrorum librorum translatio à vulgari diversa. Libri alii.* Synonyma, epistolæ. *De usu panis azymi in Eucharistia quædam notantur. Regula monachorum.* De conflictu vitiorum & virtutum *librum, uti neque Sanctorum Leonis, Ambrosii, Augustini, quorum operibus adjungi solet; ita neque Isidori esse, forteque Ambrosio Hautperto attribuendum. De incertis aliis, itemque illo* De ordine creaturarum *ad Braulionem Episcopum urbis Romæ. Inquiritur in hunc titulum.* Roma *quælibet forsan regia urbs dicta, uti Hierusalem quælibet Ecclesia cathedralis. Falsò adscripta Isidoro à Constantino Cajetano in Regulam S. Benedicti commentaria.* De institutione jejunii quadragesimalis *opus à Boxhornio laudatum. S. Æmilianus Vercellensis Episcopus ex Aragonia. De missalis & breviarii, quæ vocant* Isidoriana, *auctoribus. De lege Wisi-gothorum seu libro judicum, Hispanè* Fuero juzgo. *De collectione epistolarum decretalium malè nostro Isidoro adscripta. Ambrosii Moralis lapsus in recognoscendo Escurialensi Codice. De* Mercatoris *&* Peccatoris *nominibus huic inditis collectori. Quisnam is fuerit ex Blondelli conjectura.* Glossaria *Isidoro tributa. Figmenta de Avicena, & Isidori libris medicis, & Theodiscli facinore, ac de translatione primatialis dignitatis ab Hispalensi in Toletanam Ecclesiam.*

92. Clarissimi Hispaniarum doctoris opera, quorum jam seorsum aliqua repræsentaverant viri bonorum studiorum amantes, & inter hos Secerus Hagenoæ MDXXIX. ut constat ex Gesneriana *Epitome*, primus, quòd sciam, in unam compagem contulit, ac publici usus fecit Margarinus

rinus

rinus Bignæus Gallus, theologus doctor Parisiensis, in regia illa urbe an. MDLXXX. [x] cum docta satis atque eleganti præfatione. Parisiensem istam editionem sequuta est altera Matritensis anni MDXCIX. quam procuravit Joannes Grial Ecclesiæ Calagurritanę canonicus; hancque ante multos annos Philippi II. Regum prudentissimi jussu à viris totius Hispaniæ doctissimis atque eruditissimis per partes adornari cœptam, quorum unus tandem superstes Grialius, defunctorum adjutus, necnon suis perfunctus laboribus, diem suum ante editionis tempus obeunte Philippo rei auctore, sub ejus filii & successoris Philippi Regis III. auspiciis in publicum emisit. Huic tertia successit sive altera Parisiensis anno MDCII. quam iterum, nempe quartùm, repræsentavit anno MDCXVII. Antonius Hierat Coloniensis typographus. Editionis hujus Parisiensis secundæ curam habuit Jacobus du Breul monachus S. Germani à Pratis, qui Margarino Bignęo, quem nuper laudavimus, in nondum olim perfecto correctionis munere succedens, manuscriptisque nonnullis Paulli Petavii, Papirii Massoni, & aliorum codicibus ad rem bene gerendam adjutus, Margarinianæ editionis veluti exemplum, correctius tamen & luculentius, necnon quibusdam de novo editis libellis locupletatum, in vulgus dedisse videri potest. Quare nos editioni nostræ Hispanæ, quam Breulius non vidit, quamque tot viri præstantes, quot singulos, partibus singulis incubuisse, eosque quampluribus ex tota Hispania & Italia conquisitis exemplaribus manu exaratis usos, loco suo annotabimus, adhærere in subnotando operum elencho satius duximus. Hæc nempe illa sunt:

93. *Etymologiarum* libri xx. Quo quidem immensæ molis opere, adhuc magis quàm cæteris aliis notior ac celebrior est Isidorus. Hinc enim exordium sumit editio nostra, quamvis ultima hæc fuerit viri maximi lucubratio, eique nondum, ut videtur, absolutæ immortuus fuerit. *Scripsit* (S. Ildephonsus ait [y]) *quoque in ultimo ad petitionem Braulionis Cæsar-augustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cùm multis annis conaretur perficere, in ejus opere diem extremum visus est conclusisse*. Librum quidem rectè: nam Braulioni debemus quòd in libros digesserit. *Etymologiarum codicem* (Braulionem ipsum audimus) *nimia magnitudine distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi*. De quo quàm exiliter modesteque existimavit auctor, Braulioni librum nuncupans? *En tibi, sicut pollicitus sum, misi opus de origine quarundam rerum ex veteris lectionis recordatione collectum, atque ita in quibusdam locis annotatum, sicut exstat conscriptum stylo majorum*. Unde *Originum* titulo plures, *Etymologiarum* hoc opus laudantes, uti gaudent; & in his Baronius Cardinalis [z], præter innumeros, errare non neminem [a] ex nostratibus fecit, diversumque ab isto alium *Originum* commentarium ab Isidoro elucubratum existimare. Sed cùm *Etymologias* tam Ildephonsus quàm Braulio, auctoris æquales, appellaverint, non est cur hinc recedamus.

94. Invaluisseque hanc annotationem inde colligere possumus, quòd auctor *Chronici Fontanellensis* cœnobii Normanniæ in Galliis provinciæ, quem Lucas d'Acherius edidit [b], vixisseque nono sæculo existimatur, donâsse huic loco Ansegisum sui temporis abbatem Isidori *Etymologiarum* codicem unum, inter alios libros, tradiderit [c]. Fortassisque hanc appellationem Braulio affixit operi à se editioni parato, &, sicuti membra secrevit, ita caput adaptavit, paullulum ab auctore, qui *Origines* sese mittere reliquit scriptum, deflectens, aut ab Isidoro nondum appositum titulum ipse supplevit. Cùm autem de auctore hujus operis ita clarè constet, Martinus de Roa vir eloquens doctusque quidnam in mente habuit, cùm Isidoro Cordubensi adscribere non fuit veritus [d]? Sed *Etymologiarum* ad nomen totumque opus attenti, grammaticorum, quos cura hæc solicitat, filii dudum immaniter exclamant, Isidorumque multis accusationum jaculis petunt. Eos in quinque capita Joannes Grial collegit, strenueque, aliorum exemplis usus, quos præ oculis habuit Isidorus, refellit, aut saltem declinavit. Quem lector, operę magnum pretium facturus, adire poterit.

95. Scio Joannem Kircmannum [e] *feretri* etymon [f] suspendisse naso, quod tamen non improbat Vossius [g]; Nicolaum Rigaltium negligentiæ, cùm aliàs Isidorum, tum in eo culpâsse [h], quòd *scorpion* sagittam dixerit [i], quæ potiùs machina est sagittas projiciens; cui tamen calculo suo favet Stewechius [k], Joannem Schefferum [l] reprehendisse, quòd pharum Ægyptiam ab usu navibus igne prælucendi, hoc est à φῶς, *lux*, & ὁρῶ, *videre*, dictam crediderit [m]: quod tamen non spernendum etymon vocavit Martinius [n]. Fuit & qui *cretionem* in re legali à decretione, seu decernendo, quod illę ait [o], dictam haud admiserit. Et tamen à juris ipsis auctoribus [p], duo hæc nomina *cernere* & *decernere* promiscuè sumuntur, observante in iis Alciato. De aliis taceo. Sed cùm, ut idem Martinius in prefatione sui Lexici annotavit, duo sint etymorum genera, alterum eorum quæ talia sunt δυνάμει, hoc est *potentiâ*, à quibus potuerit nomen duci; alia verò ἐνεργείᾳ, sive *actu*, ad quę vocabulorum auctores verosimiliter respexerunt; Isidorus sanè posteriora hęc, ut plurimùm, consectatus, si quę veterum aliquis docuit, aut ipse proprio studio colligere potuit; cùm tamen sciret *omnium nominum etymologiam* (ut ipse ait lib. 1. cap. 28.) non reperiri, eò quod multa *ad arbitrium humanæ voluntatis, non secundum qualitatem, quâ genita sunt*, nomina acceperint, ad posterioris quoque generis etyma non improbabiliter elicienda divagari mentem permisit. *Qui cùm* (ait sapienter Grialius) *omne scriptorum genus diligentissimè pervolutaret, optimum ratus, si parum eruditi sæculi hominibus brevem facilemque viam ad disciplinas omnes aperiret, ut simul & rerum & verborum notitiam traderet, quaque liceret, in ipsis vocibus hærere omnia ostenderet,*

[x] Apud Michaëlem Sonnium.
[y] De scriptor. cap. 9.
[z] Ad annum DCXXXIII. num. 70. to. 8. Annal.
[a] Francisců Padilla cent. 7. Hist. Eccl. Hisp. cap. 22. fol. 227.
[b] Tomo 3. Spicilegii vet. script.
[c] Pag. 241.
[d] De principatu Cordubensi.
[e] Lib. 2. De funere Roman. cap. 9.
[f] Apud Isidorum lib. 18. cap. 9. & lib. 20. cap. 11.
[g] In Etymologico.
[h] In Notis ad Tertull. Scorpiacen, in princ.
[i] Lib. 18. ca. 8.
[k] In Comm. ad Vegetii lib. 4. cap. 22. De re milit.
[l] De re navali in addendis ad lib. 3. pag. 337.
[m] Lib. 15. cap. 2.
[n] In Lexico. verbo Pharus.
[o] Lib. 4. cap. 24.
[p] In leg. Is qui heres §. penult. & leg. Pupillus. De ad quir. hered.

deret, nihil aptius visum, quàm si vocum enucleandis notionibus & proprius earum usus ostenderetur, & rerum iisdem subjectarum, audito sono, obversaretur ante oculos, maneretque velut spectrum quoddam atque simulacrum. Quod à nullo alio post extincta illa veteris ac florentis philologiæ lumina, nec sęculo suo, nec posterioribus aliquot, Beda etiam incluso, qui encyclopędię operam dedit, profectò sperari potuit.

96. Quid quòd in hoc Isidoriano opere plus sibi forsan quàm in aliis licere cujuscumque ętatis lectores existimavere, atque orę libri, quem, ut cornu-copiam, aut compendium certè omnium librorum, è manibus elabi vix sinebant, obvia quęque hinc inde affigentes, exscriptores verosimiliter seduxerunt, ut & ipsi marginales, quandoque ineptas, notas in contextum saltare permiserint? Quid quòd absque hujusmodi culpa, negligentiâ quoque manu scribentium, laudatissimorum etiam auctorum famam scopulo absurditatis illidere plerumque solet? scripserat nimirum noster lib. 2. cap. 23. *in breviculis militum, nominibus defunctorum* Θ, *superstitum à prælio* T. *literam adscripsisse veteres*. Lipsio is error visus q. neque enim T. sed V. Latinum, notam superstitis, hoc est, vivi, fuisse, cujus literæ in re usûs vetera monumenta testes sunt.

q *De recta pronunt. L. L.* cap. 14.

97. At non deerrâsse auctorem, sed leviter emendari debere eorum, qui transcripserunt, errorem, Thomas Reinesius monuit, vir in his literis præstantis judicii doctrinæque, lib. 1. *Var. lectionum* cap. 7. ut Isidorus scripserit, *superstitum à prælio* Y. *literam adscripsisse veteres*: nempe Ypsilon Græcum: quę vocis Ὑγιείας, *sanitatis*, *incolumitatis*, æquè ac Θ θανάτου, *mortis*, initialis litera est. Quod quidem Y. demissis corniculis, exscriptorum inter manus, in T facillimè transire potuit. Sed nos Reinesii observationem, quam Galeni testimonio confirmat insigni, Rutgersio quoque apud Isidorum T retineri volente, in ordinem reducto, hîc non transcribimus. Legebatur lib. 9. cap. 4. quòd Chanaani filius *decimus* fuerit *Amaræus*, *à quo Syriæ nobilis civitas, quæ vocatur Cœlis*. Quibus dicam erroris jure impegit vir eruditione magnus Samuel Bochartus *Geographiæ sacræ* 1. parte lib. 4. cap. 36. pag. 347. Sed scriptorum defectum facilè suppleverunt nostri editionis Matritensis auctores, qui noverant ex S. Hieronymo id hausisse Isidorum, apud quem à Samaręo conditam Edesam Cœle-syriæ urbem legitur. Plurima ergo, propter quæ grammaticis Isidorus displicet, vel auctorem in antiquis habent, vel à germana lectione olim decidere, vel tandem ex ingenio auctor ad verisimile respiciens, uti sæpe doctissimus quisque amat veterum etymologorum, Plato, Stoïci è Gręcis, Varro à Quintiliano reprehensus r, Verrius Flaccus à Festo Pompejo resecatus, Plinius ob imperitiam linguæ Græcæ, è Latinis, confinxit.

r Lib. 5. *Instit.* cap. 6.

98. Et planè hoc deducendarum originum opus ita arduum ac difficile est, ut, si virum eximiè eruditum Ægidium Menagium s consulas, nullus hucusque argumenti hujus enarrator, quantumvis præstantissimæ, sive in antiquis sive in recentioribus, famæ, rem acu tetigerit. *Secus equidem quàm quisquam putaret, Isidorus quædam enarrat, nec tamen inerudité nec inscité*, Turnebus ait lib. 26. *Advers.* cap. 22. Planè utilem eum præstitisse operam, & hasce etymologias ex optimis quibusque scriptoribus, plerisque etiam Ecclesiasticis, compilâsse, Gerardus Joannes Vossius censuit *De philologia* scribens t. Claudius Salmasius, quamvis aliàs præ arrogantia & philautia sua parum Isidoro propitius, Notis ad Vopisci Aurelianum u, in hoc auctore *multa sæpè bonæ notæ, nec alibi reperiunda*, se reperisse fatetur. Barthius encyclopædiam prope integram suo ęvo complexum scriptorem appellat x. Bonaventura quoque Vulcanius Brugensis, qui quandoque huic emendando atque edendo incubuit commentario, duos haberi auctores ex antiquis ait y, qui totum orbem scientiarum, hoc est Grecorum ἐγκυκλοπαιδείαν, scriptis suis complexi sunt, nempè Isidorum nostrum, & Marcianum Capellam. Hunc tamen in *De philologię & Mercurii nuptiis* opere septem tantùm, quas liberales appellamus, artes; Isidorum verò, præter has, & medicinam, & Jus, & theologiam, philosophiam naturalem, & historicen, ac denique omnia quæ in communem vitæ usum veniunt, pertractâsse, non utique nudas vocum derivationes consectantem, sed & rerum ipsarum origines demonstrantem, artiumque omnium fundamenta jacientem. Nec non scita hîc & fragmenta veterum, qui periere, auctorum, contineri, majoremque ex his libris, quàm ex Varronis, Nonnii Marcelli, Verrii Flacci, & aliorum similium lectione utilitatem ad Christianam Rempublicam pervenire posse; aliaque in commendationem totius operis lectu jucunda. His nos adjungimus plura quoque magnorum auctorum obscura ex Isidori his libris lumen accipere, ut è Turnebo lib. 6. *Adv.* cap. 19. & lib. 11. cap. 5. & lib. 20. cap. 5. colligimus. Ignoratione tamen linguæ Græcæ non rarò falsum fuisse credit Vulcanius, quod, uti diximus, Plinio contigisse admittit & ipse.

s In *epist. nuncupatoria Originum linguâ Gallicâ*.

t Cap. 5. §. 14

u Pag. 411. col. 2.

x Ad lib. 12 Theb. v. 812.

y In *epist. nuncupat.* suæ editionis Isidori *Etymologiarum, & Marciani Capellæ*.

99. Verè igitur non Isidoriani, hoc est jam semibarbari temporis, *etymologicon* hocce videtur opus, sed planè miraculo comparandum, præcipuè in sacro homine, atque studio pietatis, & gerendo pro dignitate muneri usque adeò intento. Perpetuum quidem Servii exscriptorem Barthius vocat z. Quis autem primus etymologias ediderit, nondum compertum habeo. Laudantur editiones Parisiensis MDXX. a Hagenoënsis cum aliis ejusdem libris à Secero curata an. MDXXIX. Basileensis apud Petrum Pernam unà cum Marciano Capella an. MDLXXVII. quam Vulcanius, is quem nuper laudavimus, excusorum & manuscriptorum codicum ex Hispania, & Belgio conquisitorum inter se collatione, à veteribus mendis repurgatam, Gręcisque vocabulis sæpiùs auctam, ac duplici indice in publicum prodire fecit.

z Ad lib. *Theb.* 6. v. 241.

a Principem hanc existimat D. Josephus Pellizerius, qui penes se habet in libro suo *Maximo Obispo de Zaragoza*, & in præfatione.

100. At quæ in Hispania totis ferè vigin-

ti an-

ti annis navata ab iis, quibus adornandi hanc Spartam injuncta cura fuit viris doctissimis, opera digna quidem est uberiore adhuc laude. Namque Alvarus Gomezius, cui ad gerendam strenuè rem propter insignem ejus eruditionem vocato magna veterum codicum tradita copia fuit, Antonium Augustinum Tarracone, ubi erat antistes, Petrumque Ciaconium Romæ degentes consulere in mandatis habuit. quod & fecit. Sed Augustinus XII. libro immortuus est; Ciaconius autem dici vix potest quantum opis attulerit, cùm de restituendo hoc opere in primis olim cogitâsset. Alvarus ergo istorum laboribus, & Antonii Covarrubiæ Toletani scholarchæ, magni Didaci Covarrubiæ jurisconsultorum phœnicis germani fratris, *nostrorum omnium, quot sunt quotque fuere* (ait Grialius b) *undecumque doctissimi atque elegantissimi*, aliorumque communicatione adjutus, *annotationum in omnes* XX. *libros magnæ molis corpore relicto* (ait idem) *defunctus est*. *Sed quia in enumeranda* (ut subjungit) *scripturarum, conjecturarumque varietate* (triginta aut eò pluribus MSS. libris omnes eos, qui intervenere, fuisse usos constare ait) *multus ubique esset* Alvarus; *tamen contextum ipsum, cujus gratiâ labor omnis susceptus fuerat, inemendatum reliquisset, huic latifundio perpurgando, conserendoque colonus* ipse (Grialius) *datus* fuit. Tantorum virorum lucubrationibus hæ notę constitere, quas primùm dedit Matritensis editio, quasque jure meritoque *minimè ambitiosas, tamen eruditissimas notas*, in *animadversionibus ad Gulielmi Brittonis Philippida* c Gaspar appellat Barthius. Prodierunt quoque eędem notæ in editione Parisiensi Jacobi de Breul.

101. Specialem in lib. 4. qui de medica re agit, commentarium edidisse Symphorianum Camperium alicubi legimus. Nec non quandam totius *Etymologiarum* operis secundum alphabeti literas, incerti auctoris in bibliotheca, ut suspicamur, Vaticana, ac septimo Latinorum voluminum pluteo, asservari acceptum referimus manu Alphonsi Ciaconii exarato codici *Variarum annotationum*, qui cum aliis ad S. Isidorum Hibernorum ordin. Min. Romæ custoditur. Nec indignum observatione est, in catalogo quodam Græcorum librorum apud Antonium Verderium in *Supplemento Gesnerianæ Bibliothecæ* Isidori Hispani *de theologia etymologicum* comprehensum conspici. Quod de ea parte, ubi theologicæ tractantur origines, intelligere possumus. Sed cujusnam frugis Græcos docere Latina etyma? *Excerpta etymologiarum* quædam conservat codex Bibliothecæ Cæsareæ, uti apud Petri Lambecii lib. 2. commentariorum de ea cap. 8. pag. 934. legitur.

102. Manuscripti codices *Etymologiarum* plures passimque reperiuntur in bibliothecarum angulis. In S. Ildephonsi Complutensis d septingentorum ferè annorum, in e S. Benedicti Pinciano monasterio, in Medicea f, in Renati Morean medici Parisiensis g, in Patavina S. Joannis canonicorum Lateranensium h, in Veneta S. Antonii i, in Mediolanensi Ambrosiana Longobardicis literis majusculis descriptus. Sed de *Etymologiis* jam satis. Sequuntur in eadem Matritensi editione

b Epist. ad lectorem oper. S. Isidori.

c Lib. 5. v.558. pag. 344.

d Morales in prologo 2. tomi sub tit. *De los libros antiguos*.

e *Idem en el santo viage*. MS.

f Apud Spizelium in *Arcan. Biblioth. detectis* pag. 95

g Labbeus in *Biblioth. MS.* pag. 217.

h Spizelius ubi suprà pag. 235.

i Thomasinus pag. 13.

103. *Differentiarum, sive De proprietate sermonum* libri duo. Totidem enim Braulio agnovit. Ildephonsus librum appellavit. Malè qui tres numerant. In his *subtili discretione* (ait Braulio) *ea quæ confusè usu proferuntur, sensu discrevit*. Exemplum se Catonis secutum, qui primus de his scripsit, Isidorus ipse ait. Prior liber grammaticus ferè, alter & philosophicus & theologicus est. Quare in *Chronico Fontanellensi* x superiùs laudato, *Differentiarum spiritualium & carnalium liber* audit. Ad editionem regiam Matritensem, ut Grialius notat, prioris libri cura demandata fuit Petro Pantino, posterioris Rolando Vicelio, regiis cappellanis, quorum singuli duorum MSS. codicum ope adjuti notulas addiderunt. Apud Gasparem Barthium codex alius fuit manu exaratus in membranis, quem is, dum viveret, edere cogitabat, de quo in cap. 1. lib. 32. & cap. 6. & 14. lib. 39. *Adversariorum* admonemur. Barthius tamen, si editionem Matritensem vidisset, pleraque aut omnia illorum, quæ in isto ejus codice vitiosa mancáve reperta sanare aut supplere intendit, sana & integra reperire potuit. Tanti plerumque constat in malæ notæ libris ingenium exercere, aut potiùs defatigare velle. Optimè autem censuit Barthius l, non pauca in commentario isto, vel de Catone, ut præfatio docet, vel de aliis majorum gentium scriptoribus ducta esse; proindeque servari, blattarumque imperio eripi, ac subduci dignum. Nescio tamen unde Fulgentio id opus à S. Isidoro fratre inscriptum è nostris cuidam constiterit m.

104. *De natura rerum* liber ad Sisebutum Regem. Braulio: *De natura rerum ad Sisebutum Regem librum unum, in quo tam de Ecclesiasticorum doctorum, quàm etiam de philosophorum indagine obscura quædam de elementis absolvit*. Meminit & Ildephonsus. Idem est cum *Cosmographiæ* opere, quod laudat cum aliis Trithemius, & præseferre Pithœanum codicem Scriverius monuit in Animadversionibus ad Vegetium n. Aliter *De mundo* inscribitur. Sed, quòd mirere, in MS. Paulli Petavii, quem idem Scriverius laudat, *Rotarum liber* appellatur. Quo etiam titulo insignis est apud anonymum auctorem *Chronici Fontanellensis* o inter libros ab Ansigiso abbate eidem relictos. *Ejusdem* (Isidori) *Rotarum ad Sisebutum Regem codicem unum*. Quare non est cur in *Notarum* transformemus, quam Scriverius suspicatus fuit germanam esse appellationem, codici Petaviano restituendam, cùm Chronicon non viderit. Si scalpello quidem agendum esset, præferrem ego, ut *Rotarum*, ex *Natura rerum*, compendiosè scripto eruperit. Temperandum tamen censeo, & à rotis, seu circularibus figuris, quibus multis auctor ad mensium tempestatumque ac cœlorum ordinem, nec non plagas veterum utitur designandas, *Rotarum* titulum ab ineptissimo aliquo scriptore fabricatum existimo. Hinc verò multa Nigidii, Var-

x Apud D' Acherium *Spicilegii* tomo 3. pag. 220.

l Lib. 39. cap. 14.

m Auctori libri ita inscripti: *Valerio De las historias escolasticas* lib. 8. tit. 6. c. 6

n Vesaliensis ultimæ editionis anni MDCLXX. tom. 2. post Stewechii commentariũ pag. 54.

o Tomo 3. *Spicilegii* Dacheriani pag. 241.

Varronis, Suëtonii Tranquilli, deperditorum librorum fragmenta posse hauriri, dignumque opus viri docti censurâ, idem Scriverius nos docet. Hujus emaculandi, & ad editionem Matritensem disponendi, tota cura fuit Joannis Grialii, qui notat, scholiis bene longis ab eo, cui commissum fuerat, auctum, sibi in manus datum: *quæ quia emendationi parum serviebant, placuisse iis qui hæc regio jussu curabant, illis rejectis, librum ex quatuor codicibus, inter quos erat ex Ovetensi Ecclesia Longobardicus pervetustus, à se reformari, notisque, quæ ex usu essent, affigi*. Servatur MS. in bibliotheca Ambrosiana Mediolani.

105. *Chronicon*, ab origine rerum usque ad sua tempora: in quo Julii Africani, Eusebii Cæsareensis à S. Hieronymo aucti, aliorumque continuatorum, præcipuè Victoris Tunnunensis Episcopi, vestigia relegens, in breve compendium MMMMMDCCCXIV. ann. historiam, usque ad annum scilicet Heraclii Imperatoris quintum, & Sisebuti Gothorum Regis quartum, sive eram DCLIV. redegit. Nam quod hujus ipsius Chronici anacephalæosis sive summarium *Etymologiarum* libris [p] insertum, adusque Heraclii XVII. sive aliàs XVIII. extendatur, aut etiam Chronicon ipsum duodecim tredecimve istorum annorum, qui à quinto ad XVII. sequentémve Heraclii annos intercesserunt, auctario, non in uno aut altero codice locuples ostendatur; non quidem alteram & alteram ab auctore factam editionem, multoque minùs ex *Etymologiis* desumptum fuisse hocce Chronicon, ut Bellarmino [q] placuit, improbante Labbeo [r], aut quod alii temerè censuerunt, alterum & alterum Chronici auctorem, diversumque opus indicat. Potuit enim Isidorus *Etymologiis* post omnia alia, ut ex Braulione jam notavimus, opera, intentus, adjungere olim editis brevem illam diversi, quodque interim transcurrisset, brevis temporis notulam. Aut alius fortè: quod & vero similius credit Vossius [s], exinde quòd in veteribus suis optimæ notæ MSS. extrema lib. 5. verba, quæ in Breuliana editione legas, desiderantur. Indeque, hoc est, à codicibus *Etymologiarum*, eadem accessio curiosæ alicujus manus operâ ad Chronici exemplum aliquod transvolâsse. Unde factum credas, quòd vel ipsum Chronicon aliâ & aliâ conclusione absolutum in diversis MSS. codicibus ad posteros venerit.

106. Diximus quidem Chronica duo, nec unius auctoris hæc esse, ab aliquo temerè existimatum. Franciscus Bivarius hic est, quem, ut suus ejus Dexter vel semel falsum sese, quod erat, proderet, dura coëgit necessitas inviam hanc viam duce illo ingredi. In Pseudo-Dextro nempe legitur [t]: *Isidorus senior Cordubensis continuat Chronicon à primo consulatu Theodosii*. Quod quidem in fragmento nostro Estepani codicis, de quo sæpe meminimus, nusquam apparet. Nimirum excidit parum cauto inventori, ut *senioris* titulo Isidorum Cordubensem Episcopum, qui Dextrum ætate præcessisse dicitur, quemque verus Dexter laudare poterat, cohonestaret. Ita enim vocari solet à distinguentibus hunc ab Hispalensi nostro Episcopo, qui *junior* vulgò audit. Nec tamen ita vocare Dexter potuit, cui junior hic noster, utpote duobus inferior sæculis, haud notus fuit.

107. Gordianus certè nodus: quem tamen Bivarius ne scinderet, novis difficultatum nexibus majorem in modum implicuit [u]. Binum quippe Isidorum Cordubensem, notum utrumque Dextro, quorum junioris respectu senior is, quem hoc loco laudat, fuerit, tertium ab his duobus nostrum Hispalensem, quartumque Isidorum Pacensem, Chronici & ipsum, ut loco suo dicemus, auctorem, editis omnes libris claros, constituit. Primum scilicet Isidorum natu quidem, non munere ibi gesto præsulis, Cordubensem, scripsisse, seu continuâsse Chronicon à primo consulatu Theodosii, à Dextro his quæ dedimus verbis significatum ait. Secundo, non civi tantùm, sed Episcopo ejusdem urbis, *Allegoriarum* libros, Hispalensis inter opera vulgares factos, *super annum CCCLXXX. ad Orosium opusculum*, & *super libros Regum*, atque *Euangelium Lucæ commentaria* deberi, eandem Dextri fidem sequutus, existimat: inde jam colligens tres non minùs Isidoros Chronicon scripsisse: primum nempè illum ex Cordubensibus *continuationem Eusebii & Hieronymi*, quam & fecerunt Prosper, Victor, Idatius, Marcellinus Comes, à principio Theodosii usque ad suam ætatem; atque id censet à Luca Tudensi Episcopo, quasi Hispalensis esset, non Cordubensis Isidori, ut putat Bivarius, Chronico suo insertum.

108. Movetur inde ad id credendum, quòd scribere se Isidori Hispalensis Chronicon Tudensis affirmat; cùm tamen ea quæ is profert, longè ab Isidorianis diversa sint. Ac verè quidem atque maximè diversa sunt: (ut id jam Bivario demus) animadvertendum tamen eo modo inter se Chronica hæc differre, uti integrum opus à compendio, sive uti germanum opus ab eo differt quod interpolatum aut ampliatum ab altero quodam est auctore. Ampliatio autem hæc an Tudensis, an alterius sit, quærentibus, liberè dicam Tudensis calamum mihi non sapere, quæ Isidoriano Chronico apud eum inseruntur, sed sæculi latinioris & cultioris auctorem. At cùm Isidoriana ferè omnia in hoc, ut ita dicam, interpolato exstent Chronico, vero magis consentaneum videtur Isidori Hispalensis germanum Chronicon illud esse, quod in omnium est manibus; alterius autem eo junioris operâ in eam formam redactum: quam totam Isidorianæ manus esse Tudensis credidit. Hoc inquam vero similius est, quàm quòd alius existimare possit Bivario adherens, Isidorum Cordubensem scriptum reliquisse id Chronicon, quo usus Tudensis fuit, atque idem defloratum sive excerptum ab Isidoro Hispalensi hoc esse Chronicon, quod ejus nomen præfert.

109. De Isidoro Cordubensi, quem primus Sigebertus laudat Gamblacensis, Dexter autem unus Chronici auctorem finxit, quod suprà commodiore loco dictum, nunc non repeto, contentus hoc solùm annotare hîc, adjun-

p Lib. 5. c. 37.

q De script. Eccles. in Isidoro.

r Dissert. De script. Eccles. tom. 1. pag. 645.

s Lib. 2. de H. L. cap. 25.

t Ad ann. CCCLXXXIV. n. 8.

u In Comment. ad hunc Dextri locum pag. 405.

adjungereque olim de Cordubensi ac seniore, ut audit, Isidoro dictis, Joannem Ægidium Zamorensem Franciscanum, qui innumera vidit & annotavit de Hispanis rebus, & in *Adversaria* sua adhuc inedita conjecit, nonnisi duos Isidoros tractatu laudatorum Adversariorum sexto agnovisse laudasseque; nostrum scilicet Hispalensem seniorem, ut vocat, alterumque, juniorem à se dictum, qui Pacensis est, qui ad Arabum in Hispanias irruptionem rerum in orbe gestarum memoriam continuavit.

110. Supersedemus & isto in loco amici nostri ac viri clarissimi D. Josephi Pellizerii regii chronographi sententiam de auctore hujus Chronici Isidoro alio Pacensi Episcopo in medium adducere & examinare, paullò pòst facturi lectoribus satis, quum de historia Gotthorum agemus. Celeberrimum sanè Isidorianum hocce Chronicon, quod cum *Chronologiæ* titulo Basileæ anno MDLXXVII. in 8°. Thomas Guarinus, fereque ante integrum seculum, anno scilicet MCDLXXIV. cum titulo *De temporibus*, ut apud Labbeum [x] legitur, alius ediderat, Notis suis illustrius Matriti cum *Sententiarum*, de quibus jam dicemus, libris, de novo publicavit Garsias Loaïsa, cùm Philippi III. dum adhuc pater magnus viveret, in literis magister esset, nondum sedi Toletanæ Ecclesiæ, quam postea obtinuit, initiatus. Deinde cum iisdem Notis in Matritensi editione omnium operum, & in Breuliana Parisiensi prodiit.

x In Biblioth. MS.

111. In bibliothecarum latebris [y] frequentia reperire est hujusce operis exempla. Quæ ad unum auctorem Isidorum nostrum omnia referri debent, quamvis in senioris & junioris Isidori nuncupationibus auctori attributis subsistant hæreantque viri docti, quorum in albo Joannes Vasæus est; qui tamen industriè se ab his vadis expedivit [z]. Notâ verò dignum est, quòd Fredegarius Scholasticus, qui Gregorii Turonensis Episcopi continuavit historiam, Isidoriani hujus Chronici facta mentione vix de ejus auctore certum se esse ostenderit. *Itaque* (ait [a]) *B. Hieronymi, Idatii, & cujusdam sapientis, sive & Isidori, immoque & Gregorii* (an *Georgii*, hoc est, monachi?) *Chronica à mundi origine diligentissimè percurrens* &c. De Roderici autem Toletani testimonio ex libri 2. *Historiæ* suæ *De rebus Hispaniæ* fine, alibi, cùm de Isidori Pacensis Chronicis agemus, lectorem monebimus. Attamen eo superior monachus auctor Chronici cujusdam adhuc manu exarati, quod *Exiliense* vulgus vocat, optimæ quidem fidei, sub Alphonso VI. sive sæculo undecimo conscriptum. qui auctor agens de Constantini Imperatoris rebus, quod *in Chronico* (inquit) *lucidè declaratur, quod Isidorus Christi famulus Hispalensis Ecclesiæ Episcopus ab exordio mundi ad usque Heraclii Romani Imperatoris & Sisebuti Hispanorum religiosissimi principis tempus compendiosè scripsit*. Habemus nos editionem Italicam hujus Chronici cum hoc titulo: *Chronica de Sancto Isidoro menore, con alcune additione cavate del Texto & Istorie de la Bibia & del libro de Paullo Orosio, & de le Passioni de li Sancti*. Editum fuit opus in civitate Friuli anno MCDLXXX. in 8°. Sed interpolat multa Isidoriano textui, continuatque opus interpres usque ad Frederici II. Imperatoris obitum annumque MCCL.

y In Vaticana, ni fallor, cod. 698. ut in schedis Alph. Ciaconii legimus.

z In Chron. Hisp. cap. 4.

a In prologo.

112. *De viris illustribus*. S. Braulio agnoscit *De viris illustribus librum unum, cui nos ista subjunximus*, nempe Isidori ipsius elogium. Hunc ad librum brevissimè auctor, ut solet, sic præfatus est: *Quamvis superiùs plurimi veterum tractatorum inter Græcos & Latinos scriptores doctissimi annotentur; tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse*. Matritensis editio hanc primùm, nisi fallor, præfationem, atque item hunc librum XLVI. capitibus constantem dedit, qui aliàs XXXIII. tantùm absolvitur. Nempe tredecim, totidemque auctores, *Xystus videlicet Papa*, *Macrobius*, *Philastrius*, *Theodorus Mopsuestenus*, *Tyrannius Rufinus*, *Vergundus*, *Victorinus*, *Idatius*, *alter Idatius*, *Eusebius*, *Cerealis*, *Ferrandus*, *Petrusque*, & *Marcellinus*, quos liber incerti auctoris Isidoro & Ildephonso appendi solitus comprehendit, in editione ista Matritensi huic Isidori *De viris illustribus* libro initium dant, cæterisque XXXIII. editionum aliarum præponuntur. Excepto tamen quòd quintum caput de Hosio est Cordubensi, decimum quartum de Marcellino. Quæ duo capita editiones aliæ in unum confuderunt. De Hosio & iis quæ de eo Marcellinus scripsisset consutum. Cætera conveniunt. Unde non jam opus erit, quare hunc anonymum, cùm Isidorum possimus æquumque sit, laudemus. Quam restitutionem acceptam ferre Isidorus noster debet uni MS. codici *Montis-sancti* Galistæi oppidi Cauriensis diœcesis, ut in Notis legimus viri doctissimi, cui liber hic fuit commissus, Joannis Baptistæ Perezii, Episcopi aliquando Segobricensis; cùm autem de his ageret, adhuc Toletani canonici. Addidit idem Perezius Annotationes, quas Philippus Labbeus *doctissimas* vocat [b]. Huic libro S. Isidori appensum à Braulione habemus ejusdem sancti viri elogium.

b In dissert. De script. Eccles. pag. 646.

113. Editus est cum aliis operibus nec non & in collectionibus [c] eorum qui *De scriptoribus Ecclesiasticis* catalogos confecerunt; in quibus post Hieronymum & Gennadium, tertius Isidorus, atque huic annexi Honorius Augustodunensis, & Sigebertus Gemblacensis monachus, ac tandem Henricus de Gandavo Tornacensis archidiaconus, conspiciuntur. Neque absque fructu erit moneri horum catalogorum lectores, Gemblacensi Sigeberto incognitum fuisse Isidori hunc libellum, æquè ac Honorii alterum. unde plures ab Isidoro dicti apud Sigebertum laudati etiam leguntur. Quod Suffridus Petrus Cartusianus in editione sua non semel observavit [d], confirmantque apud utrumque memorati Hosius Cordubensis, Julianus Pomerius, Proba Adelphii uxor, Possidius, Proterius, Eughipius, Fulgentius Ruspensis, Justinianus Imperator, Martinus Dumiensis, sive Galliciensis, Gregorius tandem Pontifex. S. Ildephonsi verò appendicem cum suis

c Auctore Suffrido Petro Cartusiano Colon. ann. MDLXXX. Auberto Miræo Antuerpiæ MDCXXIX.

d In dedicatoria epist. & ad Gennadii cap. 98.

suis znantissis, Juliani, qui Ildephonsi, ac Felicis, qui Juliani elogia formavere, de qua suo loco, ex editione Matritensi S.Isidori operum, omnes qui ab ea hos de novo recuderunt auctores, addidere. Exstare in schedis MSS. hunc librum Isidori, tum Cantabrigiæ in collegio S.Benedicti, tum Oxonii in collegio Mertonensi scribit Vossius e.

e De H. L. lib.2.cap.25.

114. *De ortu & obitu patrum, qui in scriptura laudibus efferuntur*, Braulione teste, qui ait: *De ortu & obitu patrum librum unum, in quo eorum gesta, dignitatem quoque, & mortem eorum, atque sepulturam, sententiali brevitate subnotavit*. Quæ verba is desumpsit ex præfatiuncula vel hodie huic libro præfixa. Meminit quoque Ildephonsus, atque item Sigebertus Gemblacensis, qui neque Braulionem, neque Ildephonsum viderat, ut ex collatione horum trium inter se auctorum planissimè cunctis constare poterit. Ex novioribus idem opus nostro adjudicant Ferdinandus Perez de Guzman in *Valerio historiarum* sub Joanne II. Castellæ Rege elucubrato, Equilinus Episcopus f, Joannes Eisengreinius, Joannes Trithemius, Lipomanus, Surius, Philippus Bergomas, Possevinus, Andreas Schotus g, quem appellamus ante alios hujus scripti vindicem, quippe qui *De scriptis SS.PP. in dubium revocatis ac vindicatis* editurum se opus promisit h. Agnoscunt omnes Isidori editiones, & inter alias ea quæ antiquissima, ut reor, Hagenoæ prodiit apud Secerum MDXXIV. cum *De nativit. Domini, allegoriis, & procemiis*.

f Lib.4. catal.55. cap.30.

g In Notis ad catalog. Isidori, De script. Eccles. tomo 2. Hispan. illustr.

h In scholiis ad Photii biblioth.cod.1.

115. Habent, inter alia, ejus opera codices antiquissimi manu exarati in bibliotheca Parisiensi S.Germani à Pratis. Vetustissimum ante annos DCCC. scriptum, in quo hic tractatus, cum aliis S.Præsulis libris, continetur, se vidisse testatur in epistola ad Henricum Valesium *De tempore quo primùm in Galliis suscepta est Christi fides*, vir clarissimus Petrus de Marca Parisiensis antistes. Plusquam quingentorum annorum alium laudat Hieronymus Zurita in *Annalibus Aragonensibus* i. Alius membranaceus annorum CCL. fuit in bibliotheca MS. Antonii Augustini, ut ex ejus apparet edito indice. In bibliotheca Cæsarea alius anno MCDLXXV. descriptus Petro Lambecio teste, viro eruditissimo. Duos alios antiquissimos codices ante oculos habuit is, qui Hagennensi, uti diximus, editioni præfuit. In Ambrosiana bibliotheca hic etiam cum aliis MS. asservatur. Octo non minus MSS. libros contulit in emendando libello isto ad editionem Matritensem Petrus de Fuenti-dueña Salmanticensis canonicus, de quo multis in bibliothecæ hujus posteriore parte.

i Lib.2. Comment. de biblioth. Cæsarea cap.8. cod.57. pag.874.

116. Conspirant cum his veterum scriptorum ineluctabilia ferè testimonia, Bedæ in primis, qui sæculo octavo floruit, fereque centum annis post Isidori mortem ad superos & ipse abiit. Scripsit ille paullò ante obitum, teste ejus discipulo, qui magistri vitam elucubravit, *de libris Isidori Episcopi excerptiones quasdam*. Exstant quidem venerabilis viri etiam nunc *collectanea, seu excerpta ex probabilissimis Ecclesiæ doctorum sententiis collecta*, ut Xystus Senensis ait k, volumine tertio ejus operum edita; quæ *excerptiones* illæ *ex Isidoro* conjectæ videntur: in quo libro quædam sunt iisdem verbis enunciata, quibus auctor utitur libelli nostri; præsertim capite *De divisione Apostolorum*, & quod S.Jacobus ad annunciandum Euangelium in Hispanias venerit. Auctor quoque sermonis *De Assumptione Mariæ Virginis*, inter sancti Augustini alios ab editionibus repræsentati, qui creditur Fulgentius esse Carnotensis, undecimi sæculi scriptor, de gladio qui Mariæ Virginis animam Simeone prophetante pertransire debuit, hæc habet: *Hinc & Isidorus, incertum, inquit, per hoc dictum, utrum gladium spiritûs, an gladium significet persecutionis*. Legitur autem apud Isidorum in hujus libro cap.67. aliis licèt concepta verbis, eadem sententia. *Quod quidem incertum est utrum pro materiali gladio dixerit, an pro verbo Dei valido, & acutiori omni gladio ancipiti*. Ejusdem planè temporis testimonium est relictum nobis in monumentis Exoniensis in Anglia Devoniensis agri cœnobio apud scriptores *monastici Anglicani* l. Unde constat inter libros huic monasterio donatos à Leofrido loci Episcopo reperiri legique in donationis instrumento, quod Anglicè priùs atque inde Latinè producitur, *librum Isidori etymologiarum, & passiones Apostolorum*. quod ultimo dictum opus hic ipse, nec alius, liber est *de obitu patrum*. Obiit autem Leofridus, ut ibidem annotatum legitur, anno MLXXI.

k Biblioth. sacræ lib.4. in Beda.

l Tomo 1. pag.221.

117. *Historia de Regibus Gotthorum, Wandalorum, & Suevorum*. Quam nemo hactenus Isidori nostri Hispalensis esse in dubium vocavit. Braulionis certè præfatio seu *prænotatio in sancti doctoris opera*, seu mavis *vita* ejus, aut *elogium*, ab eodem Braulione formatum, ut, quem admodum inibi legitur, Isidori libro *De viris illustribus* subjungeretur, inter alia hoc opus agnovit. *De origine Gotthorum* (ait) *& regno Suevorum & etiam Wandalorum historia librum unum*. Cui conspirant veteres libri omnes, nec dissentit ullus, prodiitque in lucem primùm, ut credimus, ex bibliotheca Petri Pithœi cum libris XII. *Legum Wisi-Gotthorum* Parisiis apud Sebastianum Nivellium MDLXXIX. in folio. Quare nollem regium historicum, mihique amicissimum, D.Josephum Pellizerium, hac tritissima nostrorum & exterorum hominum viâ relictâ, difficilem & avium calcare locum, ut nimis aliquando ingenio indulgere conjecturisque solet, maluisse m. Cùm ægrè, ac ne vix quidem, præstare possit, valida quamvis, & evitatu difficilia tela contorquens, hoc posse præscribi sæculo communi omnium præteritorum persuasioni, quæ Isidoro favet Hispalensi. At quia maximè huic, quæ nunc à nobis agitur, caussæ interest impressionem viri sanè efficacis, ac præjudicatæ tot illustribus monumentis famæ, non indiligenter excipere; age dum videamus quibus utatur machinis ad aheneum antiquitatis hunc murum impetendum.

m In libro vernaculæ linguæ inscripto: *Maximo Obispo de Zaragoza distinguido de Marco Monge de Monte Casino* edito Valentiæ MDCLXXI. in 4. lib.1.num.29.

118. Habet is uti certum, neque Chronicon, neque historiam hanc Gotthorum, Suevorum, & Wandalorum, Isidori præsulis Hispa-

Hispalensis esse. Redditque suæ hujus existimationis has caussas. Prima est. S. Ildephonsus in libro *De viris illustribus* Isidori opera recensens hominum non meminit. Secunda. Braulionis non est id, quo ad contrarium asserendum, vindicandaque Isidoro quæ verè ejus sunt, opera toties utimur, *elogium*. Nisi enim hoc admittamus, Ildephonsum eodem Braulione juniorem scriptorem, & qui ab eo haurire potuit Isidorum talia scripsisse, quomodo de silentio excusabimus? Accedit tertia, quam existimavit plusquam cæteras evincere rem, Isidoro Pacensis Ecclesiæ Episcopo, qui proximè sequenti sæculo, Mahometanis jam rerum dominis, in Hispania vixit, disertissimis verbis adscribi ab antiquissimo quodam scriptore, & in vetustissimo manu exarato codice, saltem Chronicon, historiamque Wandalorum & Suëvorum. Hic est Pelagius Ovetensis Episcopus duodecimi sæculi sub Alphonso VI. Rege Castellanorum & Legionensium scriptor, seu compilator potiùs cujusdam Chronici ex variis aliorum eo antiquiorum, quod ille rerum ad suum usque tempus gestarum perbrevi locupletavit augmento. Liber est penes Pellizerium ab ipsomet Pelagio, uti suspicatur, scriptus, quem & nos apud eum vidimus. Inscriptio hæc est: *Liber Chronicorum ab exordio mundi usque erâ MCLXX.* Præfatur inde auctor Pelagius: *Charissimi fratres. Si Chronicam hanc, quam aspicitis, bono animo eam legeritis, invenietis quomodo junior Isidorus, Pacensis Ecclesiæ Episcopus, sicut in veteri Testamento & novo legit, & per Spiritum sanctum intellexit, ita ab Adam usque ad Noë, & usque ad Abraham, Moysem, & David, & usque ad adventum nostri Redemptoris, & de judicibus & Regibus in Israël, & de Romanis regibus sive Imperatoribus, & de Evandalis, & Alanis, sive & Suëvis Hispanis Regibus, sicut à majoribus & prædecessoribus suis inquisivit & audivit, plenissimè scripsit. Et B. Isidorus, de quo nunc Legionensis gaudet Ecclesia, De Regibus Gotthorum à primo Athanarico usq; ad catholicum Regem Wambanem Regem Gotthorum, prout potuit plenissimè scripsit.* Hucusque is apud Pellizerium laudato jam loco.

119. Sed aliunde scimus, ejusdem Pellizerii testimonio [n], ita Pelagium continuâsse: *Et à prædicto Rege Wambane usque ad catholicum Pelagium Regem Gotthorum B. Julianus Toletanæ sedis Archiepiscopus, qui arcam cum sanctorum pignoribus, quâ nunc Ecclesia Ovetensis gloriatur, cum Rege Pelagio sæpiùs in Asturias trastulit, & sicut à majoribus & prædecessoribus suis inquisivit & audivit, prout potuit plenissimè scripsit. Et à Pelagio Rege usque ad Adephonsum castum, & catholicum Regem Gotthorum Sebastianus Salmanticensis Episcopus, sicut à majoribus & prędecessoribus suis inquisivit & audivit, plenissimè scripsit. Et ab Adephonso Casto usque ad Weremundum Regem podagricum Sampirus Ecclesiæ Asturicensis Episcopus, sicut à majoribus & prædecessoribus suis inquisivit & audivit, de Gotthis Regibus, prout potuit plenissimè scripsit. Et à Weremundo podagrico usque ad Adephonsum Regem filium Raymundi Comitis & Urracę Reginę Pelagius Ovetensis Ecclesię Episcopus, sicut à majoribus & prædecessoribus suis inquisivit & audivit, de Gotthis & Arragonensibus Regibus, prout potuit, plenissimè scripsit.*

n In alio libro. *Chronica de España de Dulcidio Obispo de Salamanca con observaciones.* Barcinone MDCLXIII. nu. 4. in *observationibus* fol. 15.

120. Hoc ex testimonio unum tantùm è duobus quæ assumpsimus comprobari videtur, Chronicon haud Isidori esse Hispalensis Episcopi, sed alterius Isidori Pacensis; alterum verò, scilicet nec ejusdem esse *Gotthorum historiam*, adeò non probatur, ut ejus eam esse clarissimè hinc doceamur. *Et B. Isidori, de quo nunc Legionensis gaudet Ecclesia* (inquit, ad translationem sancti ejus corporis ab Hispali ad urbem usque Legionensem tempore Ferdinandi I. cognomento *Magni*, Alphonsi VI. patris, respiciens) *de Regibus Gotthorum à primo Athanarico usque ad catholicum Regem Wambanem &c. scripsit.* In quibus verbis, quod de historiæ continuatione usque ad Wambanem Regem prodidit, Isidoro Hispalensi adscribens, errorem intolerandum continet. In quem non minus incurrit epistola Adephonsi Regis Magni, quam Sebastiano directam Salmanticensi Episcopo præambulam is voluit cujusdam à se formati Chronici, de quo postea dicemus: quam in editione Dulcidiani à se publicati Chronici Pellizerius in lucem protulit [o]. Isidorus enim Hispalensis obiit anno DCXXXVI. Wamba autem non ante annum DCLXXII. inauguratus fuit Rex Gotthorum.

o E regione ipsius Chronici primo folio.

121. Jam, ut apparet debiliora hæc esse quàm ut rem tantam conficere, hoc est Chronico suo Isidorum Hispalensem spoliare possint, argumenta hęc tria, hinc ab ultimo ordiemur; contendentes hoc Pelagii testimonio abdicantis Isidoro Hispalensi Chronicon, & Suëvorum & Wandalorum historiam, atque Isidoro Pacensi adjudicantis, nihil enorme magis & exoticum (quod pace doctissimi nobisque charissimi capitis dictum volumus) inveniri potuisse. Nullam enim prorsus in hac parte præstandam esse fidem auctori hujus, præliminaris epistolæ (qui nec Pelagius forsan Ovetensis, sed alius est) nec ipse Pellizerius inficiari debebit; apud quem cęterorum omnium ejusdem epistolę circa Chronicorum, quę in unum ibi compilata sunt, auctores enunciatorum omnino decoxit fides.

122. Primò namque Isidorum Hispalensem, quod paullò ante annotavimus, putat epistolę auctor usque ad Wambanis, qui tot annis post ejus obitum potitus fuit rerum Hispanarum, tempora, historicum egisse. Secundò B. Julianum Toletanę sedis Archiepiscopum à prędicto Rege Wambane usque ad Pelagium, primum Sarracenorum domitorem historiam continuâsse. Quod quidem absurdissimum est mendacium: revera enim S. Julianus res Wambanis in Gallia gestas tantùm literis mandavit, uti Felix in ejus vita scriptum reliquit [p]. Immo ipse Julianus tertio Egicanis Regis anno, Christianę salutis DCXC. vitâ concessit. quod idem affirmat Felix. Tantum abest ut ad Pelagii Regis potuerit etiam tempora stylo pertingere. In quo Pellizerius noster [q], epistolę vitia dum recenset, minus quàm solet perspicaciter vidit.

p Appenditur *viris illustribus* Isidori, & Ildephonsi post appendiculam Juliani.

q In observ. prædictis ad Dulcidii Chronicon fol. 16.

123. Tertiò, huic Juliano, qui tot ante annos ad ſuperos abiit, ſanctarum Hiſpaniç reliquiarum exportationem in Ovetenſem Eccleſiam unà cum Pelagio procuratam, epiſtola tribuit; cùm certè *Urbanus*, ille dictus fuerit, non *Julianus*, prçſul Toletanus, qui huic translationi prçfuit, ut apud Roderici hiſtoriam lib.4. cap.3. legitur, cujus etiam Urbani per id tempus invaſç ac debellatç à Machometanis Hiſpaniç doctrina & ſanctitate florentis, Pacenſis Iſidorus in ea, quç certò ejus eſt, epitome hiſtoriarum meminit. Pelagius autem, ſive alius, qui Salmanticenſis Epiſcopi Sebaſtiani iis quç de Weremundo ſcribebat, relationem, tamquam pictacium importuniſſimè aſſuere voluit [r], *De arca reliquiarum è Toleto in Aſturias translata*, qui Julianum pro Urbano hunc pium ſacrorum pignorum exportatorem vocare viſus fuit, in vitio cubat, rectçque lectioni reſtituendus eſt: quod ante nos Ambroſius Morales obſervavit [s].

r Uti eſt in editione Sandovalis Pampilonenſis pag. 50. Quamvis non uti Sebaſtiani aſſumétum, ſed uti Sampiri textum agnovit Morales lib. 12. cap. 71. fol. 206.

s Lib. 12. cap. 71. fol. 206.

124. Quartò, ibidem tribuitur Sebaſtiano Salmanticenſi, quem nuper appellavimus, continuatio rerum Hiſpanicarum à Pelagio uſque ad Adephonſum cognomento Caſtum, hujus nominis ſecundum, in quo & labi eum Pellizerius exiſtimat [t], cùm hæc pars verè auctorem habeat Adephonſum III. aliàs Magnum, Legionis Regem, qui ad Sebaſtianum eam direxit. Huic uni epiſtolæ tot fœdæ erroribus, totieſque in deſignandis Chronicorum, quæ laudat, formatoribus aberranti, nullo quidem jure contendit Pellizerius fidem aliquam in Iſidoriano Chronico ab Hiſpalenſi in Pacenſem transferendo, prioriqùe illi Wandalorum & Suëvorum abjudicanda hiſtoria nos præſtare. Præterea non æquo jure nobiſcum ab eo agitur, pertendente conſtare ſibi ac veritati epiſtolam in aſſerendo Pacenſi alteri Iſidoro alterius Hiſpalenſis exiſtimato ad hunc diem Chronico; ſibi autem non conſtare in adſcribenda eidem Hiſpalenſi noſtro (quod Pellizerius inficiatur) Gotthorum hiſtoriâ.

t In iiſdem obſervat. ad Dulcidii Chron. fol. 14.

125. Habemus enim Braulionem utrumque opus inter noſtri alia recenſentem. Quî enim approbabimus non ſcripſiſſe hunc eam prænotationem S. Iſidori librorum, quod in animum ſibi priùs inductum alterum adverſus poſſeſſionem Hiſpalenſis telum Pellizerius vibravit? Primùm (ita eſt) *Prænotatio* iſta in editione Matritenſi lucem vidit; ſed ex antiquis libris [u], quos optimæ notæ conſuluerunt hi qui apud nos curam editionis habuere. Stylus quoque, iſtius quâ vixit Braulio, ætatis auctorem prodit; nec diſſimilis eſt ab eo, quo ſcripta ab eodem Braulione habemus, cùm vitam S. Æmiliani [x], tum hymnum in ejuſdem laudem, quod breviario Gotthico ſive Iſidoriano inſertum legitur, & epiſtolas, quæ cum Iſidorianis editæ ſunt. Quale autem illud eſt, quod ex adverſo nobis opponitur? Braulionem, ſi auctor eſſet *Prænotationis*, minimè accommodaturum (in more enim hoc non habent Chriſtiani encomiaſtæ) Sancto Iſidoro ethnicum illum ſeu philoſophicum, ut vocat, elogium, quod nempe Tullius de M. Terentio Varrone *Quæſtionum* primo libro *Academicarum* uſurpat, & ſuperiori capite adduximus; Braulionis ſanè ipſius ſtudia & genius convincunt planè uti eum potuiſſe diſciplinarum ſæcularium teſtimoniis, quas in præfatione vitæ S. Æmiliani ex parte ſe attigiſſe modeſtè agnoſcit; nec minùs in uſu habuiſſe; qui in eadem vitæ præfatione utitur verſu iſto cujuſdam (ut ait) veterum poëtarum:

u Ita in Notis ad librum *De viris illuſtribus* Iſidori, cui hæc prçnotatio ſubjicitur, affirmavit Joannes Bapt. Perezius.

x Edita eſt in *commentar.* Bivarii *ad Maximum* pag. 475.

Hoc opus, hoc etenim forſan me ſubtrahet igni.

Appoſitiſſimum præterea eſt, Iſidoroque applicari ſanctiſſimo Chriſtianorum Varroni prorſus dignum vetus illud, Romano olim dictum à Cicerone; par utriuſque ſtudium indagandarum originum; par & circa idem argumentum ſeſe prodens doctrina.

126. Nec urget, quòd S. Ildephonſus horum operum, tam Chronici quàm hiſtoriæ mentione cæterorum Iſidori operum non auxerit catalogum. Unde duo ſibi Pellizerius exculpit, quæ nobis opponat. Alterum eſt, non prætermiſſurum Ildephonſum laudare talia opera, ſi Iſidorus auctor eorum eſſet, quæ eo plauſu pretioque tunc temporis, quo recèns ſcripta fuerant, excipi debuere, quo vel nunc habentur. Alterum eſt, Braulionis non eſſe *Prænotationem* ſuperiùs laudatam inde etiam colligi, quòd cùm Braulio præmortuus Ildephonſo fuerit, & poſt illius mortem libellum Ildephonſus ſuum *De viris illuſtribus* (quorum & ipſe Braulio pars eſt) ediderit, non potuit non Ildephonſus ex Braulionis hac *Prænotatione*, ſi ab eo ſcripta eſſet, utriuſque hujus tam utilis commentarii notitiam haurire, atque ad elogium Iſidori ſuum derivare. Cùm ex contrario Ildephonſi ſilentium, tam Iſidorum, ut hiſce libris decedat hiſtoricis, quàm Braulionem ut *Prænotatione* iſta, conſtringere videatur. Quibus tamen deterreri non debemus. Facilè enim contingere potuit breviſſimam hanc *Prænotationem* in ſchedis Braulionis relictam ad Ildephonſi manus ante ſcriptum Iſidori elogium non perveniſſe. Cùm neque etiam omnium Iſidori operum notitiam ille habuerit. Certum enim eſt de pluribus eum tacuiſſe, quæ certè illius ſunt; puta libello *De viris illuſtribus*, duobus *De officiis Eccleſiaſticis*, necnon quibuſdam epiſtolis.

127. Diſpulſis Pellizerii contra veterem Iſidoro Hiſpalenſi propitiam, ſuiſque viribus ſatis armatam, perſuaſionem machinationibus, jam videamus, quò hinc ille abiens mentis ictum injecerit. Fortè ingenuum æquè ut doctum hominem ſic urgebimus, ut & abſcedere iſthinc, ut ab iniquo loco, ſatiùs ducat. Varius quidem ille, neque judicii conſtans, tam Iſidoro Pacenſi [y], cum Pelagii ſuo codice, quàm [z] Iſidoro alteri ſecundo Hiſpalenſi, & Cæſar-auguſtano Epiſcopo, hactenus ignoto, Chronicon aſſeveranter; hiſtoriam autem Gotthorum Cæſar-auguſtano Epiſcopo Maximo, [a] ex conjectura tantùm adſcribit. Quam poſteriorem partem in Maximi rebus diſquirendam nunc relinquentes, de Chronici hoc gemino auctore pauca dicemus.

y In lib. de Maximo Cæſar-auguſtano fol. 29. verſâ paginâ.

z In obſervat. ad Dulcidium fol. 16.

a Libro de Maximo fol. 2[illegible]

128. Iſi-

128. Isidorus equidem Pacensis Episcopus, cui Pelagii Ovetensis codex MS. & huic plus æquo fidens Pellizerius, Chronicon Isidorianum attribuit, ipse Isidorus est Pacensis, cujus exstat *epitome Imperatorum & Arabum* à Prudentio Sandovalio edita [b] cum cæteris Hispaniæ antiquis aliorum Episcoporum Chronicis. Quod opus confer, sodes, lector cum Chronico; & ipse tibi facillimo negotio ejusdem non esse auctoris utrumque persuadebis. In Chronico enim nihil est quod scabrositate & barbarie Latinas offendat aures; sed omnia ævum doctrinâ & facundiâ subactum redolent. Epitome verò plena est iis ubique verborum & orationis vitiis, ea barbari jam sæculi, & sub Maurorum dominatione gementis Hispaniæ vestigia passim ostendit, ut qui cum Chronico velit comparare, atque ad eandem scriptoris manum utrumque opus referre, profectò is omnem sibi priùs abjudicare Latini sermonis sensum debeat. Immo injurii sumus, quum magis favemus eidem Pacensi, qui ipse adversus blandientes sibi, testimonium pro suo Chronici auctore S.Isidoro luculentissimum reddit. Loquens enim de anno nativitatis Christi versus finem epitomes, quum epochas colligit, *& anno præfato* (inquit) *Octaviani XLII. Christum natum secundum historiam Ecclesiasticam domini Eusebii Cæsareensis Episcopi in libro 1.erâ VI. vel nunc secundum Chronicam Domini Isidori adseverant* &c. Qui quidem XLII. Augusti Octaviani annus in Isidoriano vulgari Chronico huic almo natali assignatus legitur [c].

b Pampilonæ in folio.

c Principio vi.ætatis.

129. Non puto desideraturum ulterius quid claritatis aut fidei Pellizerium nostrum; ut Pelagio Episcopo suo, aut ejus, ut arbitror, prælocutori, dicam erroris, & inflictæ Isidoro Hispalensi offensionis impingat. Nisi Pelagii tot sæculi posterioris affirmationem præ Isidori Pacensis ferè Hispalensi æqualis habeat. In qua eadem navi Alphonsum vehi Regem Magnum, laudatæ priùs epistolæ ad Sebastianum Salmanticensem auctorem, non temerè dixeris. Omittimus in præsentiarum examini subjicere distinctionem duplicis Isidori, quorum alterum *Pacensem*, alterum *de Beja*, vocat doctus vir (quasi diversæ sint Ecclesiæ *Pax* & *Beja*) proprio loco discutiendam.

130. Quisnam verò alter ille est Isidorus Hispalensis, qui pellexit ad se mentis aciem viri aliàs oculati & sagacis, cùm à sanctissimo hujus Ecclesiæ antistite profectus esset? Remittit quidem se is pro hujus quæsiti solutione ad ea quæ dicturus fuit, cùm in observationibus ad Dulcidium istis, ad seriem Gothorum, qui unus ex titulis sive partibus illius est, accederet; quò editæ quæ sunt hactenus non pertingunt. Hispalensis certè Ecclesia non alium cognoscit, faciléve admittet Isidorum inter suos Episcopos: quod verò ad Cæsar-augustanam pertinet, ipsa viderit. Habemus planè adducta recèns Isidori Pacensis verba, qui altero post Hispalensem floruit sæculo; quæ quidem non alium ab eo, qui celebratissimus erat Hispanorum scriptor, *dominique* ob venerabilem viri famam appellatione præ quolibet alio dignus, Isidorum significare posita nemo sanus neget.

131. Dicam semel quod res est, & ansam dedit nostrorum recentis ævi historicorum frequentibus in laudandis Chronicis veterum horum Episcoporum æquivocationibus. Horum nempe omnium hoc fuit propositum, ut his quæ jam ab alio descripta essent, ea tantùm adjungerent quæ ad suum usque ævum in Hispania contigere. Sed ne, eo membro tantùm historiæ à se formato, reliqui à legentibus artus caputque maximè desiderentur, initio ducto ab Isidori Chronico, quod res omnes mundanas usque ad Sisebutum continet, subjunxere unusquisque, uno atque eodem filo historię veluti ducto, tum quę Ildephonsus, si id admittimus, & quę Julianus Toletanus antistes usque ad Wambanem, tum quę alii telam prosequentes ante se conscripsissent. Qui codices ita ex variis variorum compacti historiis, unum tamen compilatoris, & ultimi continuatoris, sive ab eo, sive ab aliis nomen & nuncupationem in fronte sortiebantur. Puta Sebastiani Salmanticensis is codex, quem Sebastianus; Pelagii Ovetensis alter is, quem Pelagius, cum sua quisque eorum continuatione, descripsissent. Quos cùm separatos vidissent codices primi, qui eos in schedis MSS. consuluere, facilè decepti sunt, existimantes unumquemque eorum Episcoporum codicibus inscriptorum non postremam Chronicorum illam partem seu continuationem, sed integram à principio rerum, aut saltem post Isidoriani Chronici tempora reliquam telam pertexuisse. Unde est quòd Ambrosius Morales, qui ante alios his Episcoporum Chronicis fuit usus, sępius de iisdem rebus & Regibus loquens duos trésve eorum in testimonium adducat, quasi de iisdem omnes rebus ac tempore scripserint. Sed quia de his quę decerpsit Ambrosius Morales, & laudavit, Episcoporum Chronicis opportunior nos exspectat locus, cùm ad Isidori Pacensis res commentarius noster appulerit, videamus jam quisnam *historię Gotthorum, Wandalorum, Suëvorum* auctor Pellizerio fuisse videatur.

132. *Gotthorum historiam* suspicatur [d] eandem fuisse cum ea quam scripsisse Maximum Cęsar-augustanum S.Isidorus annotavit [e]. In quam conjecturam facilè descendit, ex quo Isidori non esse opus prejudicio quodam sibi persuasit. Nec non ut Pseudo-Chronicon hoc sęculo vulgatum, quod Maximi auctoris titulo sese venditat, subrogato eo quod germanum putavit loco isto, quem credulorum hominum facilitate non contemnendum occupavit, faciliùs deturbaret. Sed nihil nobis usque dum necessitatem injicit quærendi alium historię Gotthorum auctorem, cùm Isidoro hanc apertè, unà cum Wandalorum & Suëvorum Braulio, & persuasio vulgaris omnium, tribuat. Nec tanti sit, ut vidimus, ea prefatio MS. codicis historię Pelagii Episcopi Ovetensis, ut Isidoro Pacensi, & hanc Gotthorum, & aliarum gentium historiam adscribamus, cui prefatio illa non minus quàm Chronicon adscribit. Satis enim jam debilitata manet hujus fides, quę revera Isidorum junio-

d In *Maximo Cęsar-aug.* lib. 1. num. 29. & 32.

e *De viris illustr.* seu *De script. Eccles.* cap. ult.

niorem Pacenſem Epiſcopum, ęvo, ſermone, operibus ab Iſidoro Hiſpalenſi toto cœlo diverſum, non eo judicio, quo res pertractari debuit, diſtinxiſſe videtur. Stylus enim hiſtorię hujus cum ſtylo Chronici, cęterorumque Iſidori operum, & cum genio ejus, quo ſanctiſſimus ſcriptor floruit, ęvi, maximè convenit. Pacenſis autem barbariem tam longè poſt ſe relinquit, ut in proverbio eſt [f],

Ὡς αἰγύπιος τοῖς πτεροῖς τὰς ἐμπίδας νικᾷ,

Quantum aquila culicem vincit ala præpeti.

133. Eſto igitur Iſidori noſtri unus & idem liber, ut ex Braulione colligimus, harum trium nationum hiſtoria. *De origine Gotthorum* (ille ait) *& regno Suëvorum, & etiam Wandalorum hiſtoria librum unum*. Similiter auctor in pręfatione ad Siſenandum Regem: *Quia de origine Gotthorum Hiſpanorum* (ſic lego conjunctim) *Suëvorum, Wandalorum, & Alanorum, & qualiter rexerunt Hiſpanias, tibi fieri notitiam poſtulâſti* &c. Quam editam in Tudenſis Lucę Chronico initio libri ſecundi, quartum *Hiſpaniæ illuſtratæ* volumen exhibet [g]. Neque reſiſtat aliquis adhuc, eo quòd de Hermenegildo principe ita loquatur auctor [h], *Hermenegildum deinde filium imperiis tyrannizantem, obſeſſum* (Leovigildus) *exſuperavit.* In quo ſibi crucem fruſtrà figunt, qui de Chriſti martyre, eoque ex ſorore nepote, Iſidorum non *tyrannidis* verbo uſurum exiſtimat.

134. Excuſat enim exemplo è Roderico Toletano [i], qui hunc locum excripſiſſe videtur, Joannes Grialius [k]. Sed cùm non inde ſequatur Iſidori hiſtoriam eſſe, quod vindicare debet (potuit enim Rodericus, quin pro Iſidoriana haberet, verba exinde iſta ſumere) convenientius eſt, ut Iſidorum tueamur uſitatâ vocabuli, tam apud Græcos quàm apud Latinos, acceptione, qui *regis* & *tyranni* nomine promiſcuè uſi ſunt. *Tyrannum* pro juſto principe à Platone poſitum annotavit Beſſarion Cardinalis lib. 4. *Adv. calumniatorem Platonis* cap. 10. idem ex Ariſtotele, ejuſque *Iſagoge* à Boëthio verſa, confirmat Loënſis lib. 5. *Miſcellaneorum* cap. 1. Virgilius lib. VII. ℣. 266.

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.

Horatius lib. 3. carm. 17.

Littoribus tenuiſſe lyrim
Latè tyrannus.

Avienus in deſcriptione orbis ℣. 665.

Hanc ſuper eſt tellus Ithaci vetus aula tyrãni.

Plura dabunt exempla Voſſius in *Rhetorica* [l], & Dauſquius ad Silium Italicum [m]. Pro omnibus tamen, ad rem Iſidori habeo Joannem Biclarenſem, qui non aliter loquutus fuit de Hermenegildo anno III. Tiberii Imp. *Filius ejus Hermenegildus factione Goſvinthæ Reginæ tyrannidem aſſumens in Hiſpali civitate rebellione facta ſe recludit.* Improbavit fortaſſe principis factum Biclarenſis, qui tunc in Hiſpania florebat, quamvis à Rege hæretico malè multatus, ut ſuprà diximus.

135. Surgit autem ex adverſo alius, vero haud ſimile eſſe Iſidorum omiſiſſe Hermegildo principi teſtimonium tribuere, cùm tam idoneè poſſet, martyrii. Grialius ſuſpicatur deeſſe aliquid huc pertinens. Quicquid ſit de omiſſione iſta, qualiſcumque fuiſſet hiſtoriæ auctor, dummodo catholicus, expoſtulari dignus eſt. Ea tamen brevitate conſtat opus, ut ſumma tantùm capita, quæ ad res geſtas Regum pertinēt, attingere voluiſſe videatur. Certè has omnes hiſtorias Iſidori nomine inter opera in omnibus editionibus legimus, proſtantque poſt veterem Pariſinam editionem, cujus ſuprà mentio facta fuit, in *Hiſpaniæ illuſtratæ* ſemel volumine 3. [n] iterumque in Chron. Lucæ Tudenſis lib. 2. volum. 4. Necnon à Philippo Labbeo editæ ſunt longè auctiores, ut ait, & emendatiores hactenus editis, ex codice MS. collegii Claromontani Pariſienſis ſocietatis Jeſu, in *novę bibliothecæ manuſcriptę* volum. 1. [o] cum pręfatione quadam, in aliis editionibus non apparente, eaque legi digniſſima, *De laude Spaniæ*. ita enim illius ætatis homines loquebantur.

136. Quas quidem tres editiones non parum alias ab aliis diſcrepare obſervavimus. Prima illa, quam ex editione alia præcedenti, ut exiſtimo, Petri Pithœi, harum hiſtoriarum & *codicis legum Wiſi-Gotthorum*, Joannes Piſtorius 3. voluminis ſcriptorum *Hiſpaniæ illuſtratę* compilator deſcripſit, ita incipit: *Gotthorum antiquiſſimum eſſe regnum* &c. Apud Tudenſem ſic: *Gotthorum antiquiſſima origo de Magog* &c. Labbeana, hoc eſt, ultima trium editionum, quarũ meminimus, paullò aliter: *Gotthorum antiquiſſimam gentem certum eſt, quorum originem quidã de Magog* &c. quę quidem abſolvitur *capitulatione* quadã de Gotthorum rebus geſtis ac virtute; quæ quidem apud Lucam Tudenſem initio hiſtorię Gotthorum collocata ſunt. Pithœana quoq; editio ad eram pertingit DCLI. hoc eſt ad Siſebuti Regis mortē; Tudenſis & Labbeus Svintilæ ſucceſſoris elogium adjungunt, & hic poſtremus Riccimiri mentionem, quem parens Svintila ſocium ſibi regni delegerat, de quo altum aliàs ſilentium. Eadem inter duorum Regum memoriam differentia eſt Chronici ab *etymologiis* quod jam de hoc opere agentes notavimus. Wandalica non minus differt Pithœanæ editionis hiſtoria ab aliis duabus, ſaltim in principio. *Suëvica* ubique eadem eſt. Unde colligi æquum eſt exſcriptores in deſcribendis his S. Iſidori monumentis mirè ſibi indulſiſſe. Planè monachus anonymus ſcriptor Chronici quod Exilienſe vocat ſæculo undecimo, ubi de Paullina adverſus Wambam rebellione loquitur, magnum errorem admiſit, Iſidori hiſtoriam hanc in teſtimonium adducens, qui ante Wambanis imperium deceſſerat, cujuſque non utique, ſed Juliani Toletani præſulis ea eſt quam innuere voluit relatio. Verba Exilienſis monachi: *Scripta ſunt in libro B. Iſidori, quem inter alios quatuordecim à ſe editos, de Wandalorum, & Suëvorum, Gotthorumque geſtis diligenter compoſuit*. Quæ quidem aliàs reprehendenda in Julianęis ab Iſidorianis non diſtinguendis, quæ ſimul atque eodem quaſi textu ſcripta habuit, in id ſaltem adduximus, ut has hiſtorias Iſidorum confeciſſe undecimo credi, ac certum haberi, ſęculo confirmaremus. Nec indignum obſervatione eſt, quòd quatuordecim tantũ libros Iſidorum ſcripſiſſe referat.

137. *Sententiarum* libri III. Braulio quidem

tres:

f Philetis de *animalibus* Græci ſcript. apud Eraſmũ in *Adagiis*.

g Pag. 40.

h Erâ DCVI.

i Lib. 2. cap. 14.

k In præfat. ad lect. ſuæ Matrit. edition.

l Lib. 1. pag. 39.

m Lib. 4. pag. 194.

n Pag. 247.

o Pag. 61.

tres: Ildephonsus *librum* expressit. *De summo bono* id etiam opus aliquando nuncupatum, ab his illius primis verbis, ut Hebræi solent, *Summum bonum Deus est*. Quem titulum Parisiis apud Joann. Petitum sortitum fuit anno MDXIX. in 12°. & apud Petrum Rainauld MDXXXVIII. Quomodo nuncupatum exemplum exstat in bibliotheca canonicorum Lateranensium S. Joannis in viridario Patavii, Thomasino teste in *Bibliotheca Patavina* MS. & alterum in cœnobio S. Francisci Pincianæ urbis, uti refert Morales in suo libro MS. *Del santo viage*. Sed secundum sententiarum librum laudaverunt patres Toletani Concilii VIII. decretorumque omnes collectores, & MSS. codices [p] non alio appellant opus nomine; quod exstat & in Ratramni *De prædestinatione* lib. 2. [q] & *Chronico Fontanellensi*, quod Lucas d'Acherius edidit [r], & in Jonæ Aurelianensis lib. 1. *De institutione laïcali* cap. 10. apud eundem [s].

138. Pluribus veteribus manu exaratis libris usus est ad correctionem atque editionem Garsias Loaïsa, quæ Augustæ Taurinorum unà cum Chronico, & ad utrumque opus doctissimis ejusdem Loaïsæ Notis, anno MDXCIII. in 4°. procurata fuit, indeque Matriti & Parisiis iterum tertioque repræsentata. Gotthicos duos codices præsertim is laudat [t], alterum Ecclesiæ Toletanæ erâ CMLIII. exaratum, qui etiam nunc ibi asservatur, ut ex catalogo, qui penes me est MS. constat; alterum adhuc isto antiquiorem Ovetensis collegii Salmanticæ. Ambrosius Morales in *Itinere* suo se vidisse testatur duos alios in monasteriis S. Facundi, & S. Isidori Legionensis. Est etiam exemplum quoddam in Ambrosiana bibliotheca. Magna ex parte hoc opus constat ex S. Gregorii sententiis; sed & Augustino, & aliis utitur. Quod quidem prodiisse Lipsiæ anno MCDXCIII. & Venetiis MDLXXXIII. Gesneriana monet epitome.

139. *Mysticorum expositiones sacramentorum, seu Quæstiones in vetus Testamentum*. Scilicet in quinque *Pentateuchi*, *Josuë*, *Judicum*, *Regum*, & *Esdræ* libros. Ildephonsus: *Sacratorum expositiones sacramentorum, qui dicitur, Quæstionum liber*. Braulio: *Quæstionum libros* duos appellat. Joannes Grialius videtur distinguere; sed nulla, ut credimus, congrua ratione. *In Pentateuchum* inscriptum habent codex bibliothecæ Mediceæ, teste mihi Spizelio [u], aliisque S. Isidori urbis Legionensis, quem vidit Morales [x]. Ibidem separatum est in alio codice, quod ad libros Regum pertinet. Eadem est, ut credo, *explanatio in historiam divinæ legis*, saltem ea pars quæ Pentateuchum exponit, cujus cum titulo isto libri mentionem reperi in schedis Alphonsi Ciaconii, quæ Romæ in cœnobio S. Isidori Minorum fratrum Hibernorum à Luca Wadingo eò illatæ, custodiuntur, quas Rever. Pater Franciscus Haroldus *Annalium Franciscanorum* continuator, doctus vir & mihi valdè charus, benignè ostendit. *Quæstionum* titulum in uno Olivæ monasterii codice Grialius reperit; cùm octo ille non minùs libris manuscriptis usus sit in emaculando isto opere. In Ambrosiana bibliotheca Mediolanensi legitur MS. codex *super Pentateuchum, Jesu Nave, & Regum interpretationes S. Isidori* inscriptus. *Glossam* (ita vocat) Isidori ex hoc libro ad illud 4. Regum 2. *Ascende calve*, puerorum Israëlitarum ad Eliseum, laudat Raimundus Martini Dominicanus XIII. sæculi scriptor in *Pugionis fidei contra Judæos* 2. part. cap. 3. §. 12. Quædam scilicet Isidorus persequitur in opere isto, ex iis quæ in Scriptura figuratim dicta vel facta sunt, & sunt plena mysticis sacramentis, ut ipse ait [y]. Nam quæ ad literam pertinet, jam aliàs contexuerat, ut infrà dicemus.

140. Vir doctissimus Joannes Grialius animadvertit primus, opus hoc, ut creditur, Isidorianum vagari jam cœpisse, non solùm inter Bedæ, sed etiam inter S. Eucherii Lugdunensis Episcopi, S. Augustini æqualis opera. Ita est revera. Nam quæ Eucherio falsò tribuuntur *in libros Regum commentaria* literalia, & mystica, seu allegorica, quæque fortasse Bedæ sunt, quicquid allegoricum literali enarrationi subjectum habent, eædem ipsæ sunt *mysticorum sacramentorum* Isidorianæ *Expositiones*, ex quibus auctor subtemen telæ suæ fecit, ut historicum ac mysticum sensum simul in eodem commentario haberet. Diximusque Bedæ videri hoc opus, nisi alius detur nobis Anglus eo superioris, hoc est septimi sæculi scriptor, his ejus commentarii verbis credentes, quæ tum Eucherianam inscriptionem planissimè falsam convincunt, tum hujus, quam posuimus ætatis, auctorem produnt. Ad lib. 3. *Regum* illud cap. 7. *Et quatuor rotæ per bases singulas*, &c. *Rotæ basibus* (inquit) *suppositæ ad portandum luterem templi à terra sustollebant. Cùm nostris nuper temporibus B. Papa Gregorius evangelicis roboratus eloquiis Romanam rexit Ecclesiam. Rotæ eædem curribus Dei subnixæ longè portabant, cùm reverendissimi PP. Augustinus, Paullinus, & cæteri socii eorum iisdem evangelicis confirmati eloquiis, jubente illo, venere Britanniam, & verbum Dei incredulis dudum commisere gentibus*. Ad quæ advertere debuerunt qui editionem Eucherii Romanam (Manutii credo anni MDLXIV.) & quæ ab illa emanârunt, procuravere. Satis verò his indicatur verbis Britannum de Gregorii Magni, & Augustini Britanniæ Apostoli, hoc est de suo ferè sæculo, scriptorem loqui. Quod cui tribuendum sit, si à Beda discesseris, qui non ampliùs uno sæculo post Gregorium floruit, haud facilè invenias. Nec parum confirmat quæ de Anglo auctore tradita sunt id quod de Tyle insula ad Britanniæ septentrionem posita, occasione retroactæ umbræ in horologio Achaz Regis ab Isaïa propheta cap. 20. lib. 4. *Regum*, quasi ab auctore rei gnaro, atque ab inde venientibus certiore facto, referuntur. Hæc per transennam de Pseudo-Eucheriano isto opere Isidori mysticis gemmis distincto.

141. Bedæ etiam operibus contribui solent *Quæstiones in Genesin*, reliquosque *Pentateuchi*, atque iem in *Josuë*, *Judicum*, & *Ruth*,

p Vide Loaïsam in Notis, in principio.
q Pag. 75. & seqq. in editione *Eorum qui sæculo IX. de prædestinatione scripserunt*.
r Tomo 3. *Spicileg.* pag. 221.
s Tomo 1. *Spicil.* pag. 27.
t In Notis ad lib. 1. cap. 19. lit. R.
u In *Arcanis bibliothecar. retectis* pag. 95.
x Refert in lib. *Del santo viage*.
y In *præfat.*

Ruth, necnon & in quatuor *Regum* libros, quæ volumine eorum operum octavo editæ leguntur. Eæ tamen, si *Genesin* demas, nil aliud continent, quàm Isidorianas, quibus de loquimur, *Expositiones*, exceptis brevissimis præfationibus in singulos biblicos libros. Quas quidem ab alio esse auctore inde colliges, quòd in ea, quæ Deuteronomio præponitur, auctor annotat, quosdam ex Hebræis, pro quinque *Legis*, nonnisi quatuor libros agnoscere; quia *Deuteronomium* (ait) *repetitionem eorundem præcedentium quatuor librorum, & quasi quoddam legis mediatorium dicunt*. Quæ eadem verba primo statim capite repetuntur, quam vix commisisset tautologiam auctor, si præfationis idem auctor fuisset. *Genesis* autem aliâ formâ enarratus ibidem legitur; nempe explicationibus literalibus & allegoricis ex Augustino, Ambrosio, Gregorio, sæpiusque ex Isidoro desumptis; quem quidem, uti alios, disertè vocat quandoque & sub titulo *Recapitulationis*, seu *Recapitulationis spiritualis*, quo nonnisi Isidorianas has *Expositiones* intelligit.

142. Quid ergo dicemus? Bedam, seu alium hujusce, quâ Genesin, formæ commentario cæteros percurrere libros proposuisse, nec tamen ulteriùs promovisse? Sic videtur. Nam quæ sequentes libros enarrant, Isidori nostri, vel ipsius Bedæ testimonio, sunt. Theophilus Raynaudus in opere *De bonis & malis libris* [z], quem Placcius [a] sequitur, non ita distinctè de his loquitur, sed omnino Bedæ adjudicat. In bibliotheca monasterii de Spina Cisterciensis ordinis apud nos, insigne volumen est *Expositionis super Pentateuchum*, sive catenæ ex diversis, plerumque ignotis, auctoribus, quos inter sæpius Isidorus (ex his ut credo commentariis) adducitur [b]. Falsò autem existimavit [c], ne id omittamus, Ambrosius Morales hoc *Mysticorum sacramentorum*, sive *Quæstionum* idem esse opus cum altero *De summo bono*. Nec minus omiserim, quòd quidem *Prologus in Machabæorum libros*, Hieronymi operibus contribui solitus, Isidori esse dicatur à Roberto Coco Anglo, ut refert Vincentius Placcius *De scriptor. pseud-onymis* pag. 209.

z Parte 1. erotem. 8. pag. 146.

a *De scriptis, & scriptoribus anonymis & pseud-onymis* pag. 215.

b Ambrosius Morales in lib. *Del santo viage* MS.

c Lib. 12. cap. 21. fol. 126. pag. 2.

143. *Allegoriarum quarundam sacræ Scripturæ* liber. In hoc opere Isidoro Hispalensi asserendo Braulionem ducem sequimur, qui ait eum scripsisse *De nominibus legis & Euangeliorum librum unum, in quo ostendit quid memoratæ personæ mysterialiter significent*. Quod germanum argumentum operis est, quod laudamus. Negant alii, sed *parieti inclinato*, ut sic dixerim psalmi verbis, *& maceriæ depulsæ* Pseudo-Dextri innixi, cujus suppositi-tium Chronicon ad annum CDXXIII. hæc habet: *Scribit per hæc tempora Isidorus junior Cordubensis Episcopus* Allegoriarum *librum Paullo Orosio Tarraconensi*. Quæ tamen nihili esse habenda, jam superiùs, cùm de Isidoro isto Cordubensi ageremus, nî fallor, demonstravimus, de Orosio, ad quem directus fuit liber, probabilia suggerentes. Stylus certè & œconomia operis non dissidet ad Isidori aliis.

144. *De fide catholica ex veteri & novo Testamento libri duo contra Judæos ad Florentinam sororem*. Marinæus Siculus malè *Floram* vocavit. *Florentiam* æquè malè princeps editio, de qua infrà. Ildephonsus: *Libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Judæorum*. Braulio. *Contra Judæos, postulante Florentinâ germanâ suâ proposito virgine, libros duos, in quibus omnia quæ fides catholica credit, ex legis & prophetarum testimoniis approbavit*. Inscriptionem tamen hanc, quam posuimus, Joannes Mariana, cujus hæ partes fuere, è duobus codicibus Gotthicis ante sexcentos annos descriptis prætulit; ut è Notis constat, quas breves, sed oppidò eruditas, ad editionem Matritensem subjunxit. Eandem inscriptionem præsefert codex, de quo statim, Barberinæ bibliothecæ. Necnon *testimoniorum de Christo & Ecclesia* olim nuncupatum videtur ex Chronico Fontanellensi [d] ubi inter alios, ab Ansigiso abbate eo in monasterio relictos libros S. Isidori, unà cum *Etymologiarum*, & *Rotarum* (hic est *De natura rerum*, ut suprà notavimus) hujus tituli codex laudatur. Manuscriptus exstat in amplissima & selectissima Francisci Cardinalis Barberini Romana bibliotheca inter MSS. codices numero 230. detrito per antiquitatem titulo. Inscriptum quoque opus *S. Isidorus contra Judæos*, idque antiquissimè scriptum, servatur, Thomassino teste, in Veneta S. Antonii. Quo titulo insignitum opus prodiit Venetiis MCDLXXXIII. in 4°. apud Petrum Lossein, scilicet ex duobus prior tantùm liber mutilus, & non parùm varians. Appenduntúrque Judæorum quædam blasphemæ fabulæ de Christo, & Maria ex libris Thalmud, quæ edi minimè debuere.

d In Spicileg. d'Acherii to. 3. pag. 241.

145. Duo sanè addiscenda ex hoc opere suggessit nobis doctissimus annotator. Alterum est [e], Isidorum in referendis psalmorum locis, quædam ex Psalterio Romano, qui Gotthorum tempore apud nos, & in usu erat omnium Hispaniæ Ecclesiarum, desumpsisse. Hoc illud est psalterium ex quo psalmi recitantur etiam nunc Romæ in basilica principis Apostolorum, Mediolanique, & ubicumque in usu est Ambrosiani ritus officium, in occidentalibus olim Ecclesiis ferè vulgare: de quo eruditè, ut solet, vir clarissimus D. Joannes Bona S. R. E. Cardinalis, dum viveret, mihique multis nominibus excolendus *Rerum Liturgicarum* lib. 2. cap. 3. & æqua doctrinæ atque eruditionis laude inclytus Josephus Maria Suarezius Ex-episcopus Vasionensis, in principe totius orbis templo S. Petri de urbe, dum viveret & ipse, vicarius, speciali quadam observatione agunt. Alterum est, etiam in aliis sacris libris aliam, quam vulgarem nunc in Ecclesiæ usu, versionem ante oculos Isidorum habuisse; cùm præsertim lib. 2. cap. 19. verbis illis utatur ex propheta nescio quo, de Judæis non cognoscentibus pastorem suum, *facti sunt mihi in sagittam reciprocam*, quod nusquam apud prophetas testimonium his verbis exstat. Cujus varietatis alia exempla idem Jo. Mariana in Notula hujus capitis quadam collegit: suspicatus tamen

e Notis ad cap. 2. lib. 1.

tamen alludi ad illud Oseæ cap. 7. num. 16. *Reversi sunt, ut essent absque jugo, facti sunt quasi arcus dolosus*. Potuit & ad simile, & quasi proverbiale illud Davidis prophetæ ex Psalmo 77. ℣. 57. *Et averterunt se, & non servaverunt pactum; quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum pravum*. Hic enim est sensus verborum Hebræorum כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה בהפכו, sive Græcorum, μετεστράφησαν εἰς τόξον στρεβλόν, ut Isidorus clariùs interpretatur: *In arcum pravum* (ait) *vel dolosum, qui scopum non petit, sed fractus percutit eum qui tetendit*. Eadem ista sunt apud Oseam Hebraïca verba; idemque est *sagitta reciproca* veteris versionis & Isidori. Editum fuit hoc opus cum aliis sancti doctoris Hagenoæ apud Secerium MDXXIX.

146. *Procemia in libros veteris ac novi Testamenti*. Braulio: *Prooemiorum librum unum, in quo quid quisque liber sanctæ contineat Scripturæ, brevi subnotatione distinxit*. Idem Sigebertus [e]. In Ildephonso de eo nihil. Sequutus in hoc fuit argumentum S. Hieronymi in *Prologo galeato*. Emendavit & ex septem codicibus inter se collatis, editioni maturavit idem qui superiores *De fide* duos libros, Joannes Mariana societatis Jesu, Hispaniæ decus singulare. Manuscriptus est in Ambrosiana bibliotheca Mediolanensi.

[e] *De script. Eccl.* cap. 55.

147. *De Ecclesiasticis officiis* libri duo ad Fulgentium fratrem Episcopum. Nec hujus recordatus est Ildephonsus, cùm ex inscriptione satis liqueat germanum Isidori opus esse. quod agnovit quidem Braulio his verbis: *Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorum, cur unumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo non sine majorum auctoritate elicuit*. Nec sine consilio, Braulionis verba subjungimus, pro expositione argumenti Isidorianorum operum. Meminit & Sigebertus. Hujus operis caput 29. ad opus suum *De divinis* item *officiis* integrum transcripsit Alcuinus, uti observavit Possevinus in *Apparatu sacro*, & Caroli Magni mentione. Meminit & Jonas Aurelianensis Episcopus lib. II. *De institutione laïcali* cap. I. quem Dacherius edidit [f]. Hos edidit primus anno MDX. ut reor, Joannes Cochlæus cum titulo *De divinis officiis* è vetusto codice, in quo & erant Amalarii Treverensis ejusdem argumenti libri, ut ipse ait in epistola ad Robertum Ridlejum, artium ac theologiæ doctorem, Gutheberti Episcopi Dunelmensis à secretis, editionis suæ nuncupatoria; quam epistolam conservavit in omnium operum à se adornata editione Margarinus Bignæus. Prodiit quoque cum aliis ejusdem argumenti scriptoribus *De divinis* similiter *officiis* inscriptus Coloniæ MDLXVIII. Ex duobus codicibus MSS. opitulatus fuit accuratè horum librorum emendationi Joannes Grialius.

[f] Tomo I. *Spicilegii* pag. 64.

148. *Synonymorum de lamentatione animæ peccatricis* libri duo. Ildephonsus: *Librum lamentationum, quem ipse Synonymorum vocavit*. (*Synonymam* vitiosè olim hic legebatur: fortè *Synonyma*) Braulio *Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, intercedente orationis exhortatione, erexit*. E decem codicibus, quibus ad reddendam, quàm potis fuit, correctissimam hujus operis editionem usus est Joannes Mariana, unus *Dialogum inter rationem & appetitum*, tres *Soliloquia*, reliqui omnes *Synonyma* appellant. Ita & vocatur in Concilio Toletano VIII. cap. 2. & apud Gratianum non semel [g]. Ita vocat ipse auctor in quadam ad Braulionem epistola. Et confirmat prologus auctoris. *Venit nuper* (ait) *ad manus meas quædam schedula, quam* Synonyma *dicunt, cujus formula persuasit animo quoddam lamentum mihi vel miseris condere: imitatus profectò non ejus operis eloquium, sed meum votum*.

[g] Cap. *In malis* 5. 22. quæst. 4. cap. *Omne genus* 16. 22. quæst. 2. cap. I. dist. II.

149. Ciceronis quidem nomine ad Lucium Veturium inscriptus circumfertur libellus, in quo voces synonymæ colliguntur, ad quem respexisse Isidorum codices duo ex prædictis Joannis Marianæ indicant, ita legentes in prologi initio isto: *quædam schedula Ciceroni*: sed magis est ut glossema sit ab eo, qui libellum jam laudatum, Ciceronique tributum legisset, Isidoro affixum. Sed nec *Soliloquiorum* nuncupatio contemnenda est: hæc enim videtur caussa cur Gratianus in cap. *Inanis* 12. *De pœnitentia* dist. 3. quasi ex S. Augustini *Soliloquiorum* libro, hæc verba desumpserit. *Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coïnquinat*. & quæ sequuntur; quæ & Petrus Blesensis in libello *De confessione* eidem sancto doctori attribuit; Cùm non ejus, sed Isidori in fine prioris horum librorum sint. E contrario Jonas Aurelianensis Isidori synonymis tribuit quæ Augustini sunt lib. II. *De institutione laïcali* cap. 18. nisi utriusque sint. Imitatus forsan est Boëthii librum *De consolatione philosophiæ*. ut tamen pietati simul & eloquentiæ facultati de tam salutari negotio congruenter copioseque loquendi prodesset. Italicè *Synonyma* hæc leguntur versa per Josephum Alchaïnum Venetiis MDLXX. cum aliis. Sequuntur in nostra editione

150. *Epistolæ* quædam, quarum neque Braulio, neque Ildephonsus, neque Sigebertus meminere, utpote vix inter opera reputandarum. At quæ aliis longior est,

Prima est *ad Leudefredum* Episcopum: De muneribus, scilicet, in Ecclesia, & in monasterio ex ordine adimplendis. Hanc Isidoro adscribentes laudant Gratianus in cap. I. 75. distinctione, Ivo Carnotensis epistolâ 73. Edidit hanc Garsias Loaïsa in Conciliorum Hispanorum Collectione ex Laurentinæ regiæ bibliothecæ MS. codice perantiquo. Hic fortè est qui in subscriptionibus Toletani Concilii IV. *Leudeficus* audit *Cordubæ Episcopus*.

II. *Braulioni archidiacono*.

III. *Ad eundem*.

151. IV. *Ad Massonam* [h] Emeritensem antistitem, gravissimum ejus ætatis virum. Explanat hæc Ancyritani Concilii sententiam, & an post lapsum restituenda sit, an non, Episcopo sua dignitas. Eâdem utitur, cùm Burchardus lib. 19. cap. 73. & Ivo lib. 3. tit. II. cap. 17. suorum decretorum, tum Algerus præfatione in librum *De misericordia & ju-*

[h] Aliàs *Masona* vocatur, de quo nomine Ant. August. ad Rhabani *Pœnitentiale*. Tamajus de Vargas in Notis ad *Paullum Emeritensem* cap. 9. Cajetan. infrà citandus.

& justitia, in *Analectis* Joannis Mabilloni, ubi malè editum est ad *Mesanium Episcopum*, tum Gratianus in cap. *Domino* 28. distinct. 50. ubi *Massanus* quoque pro *Massona* perperam legitur, & in cap. *Hoc ipsum* 11. 33. quæst. 11. Cujus capitis titulus quicquam ampliùs continet. Legitur enim ibi descriptum esse *ex Isidoro ad Massonem Episcopum in præfatione ad librum De summo bono*. Cuinam nuncupaverit *Sententiarum*, sive *De summo bono* libros, an Massonæ, an alii, nondum liquet; attamen epistola hæc nihil, quo præfationi assimiletur, continet. Fragmentum inde legitur in *Pœnitentialis* Rhabani Mauri cap. 1. quod Antonius Augustinus edidit, & in ejusdem epistolę ad Heribaldum Antissiodorensem Episcopum (quam edidere cùm Petrus Stevartius tum ad calcem Reginonis *De Ecclesiasticis disciplinis* Stephanus Baluzius) cap. 10. Integram dedere Joannes Grialius, & Jacobus Breulius, atque item Henricus Canisius *Antiqu. lectionum* 5. volumine; tandemque Constantinus Cajetanus. Exstat quoque inter S. Bonifacii martyris Episcopi Moguntini epistolas [k]. Comprehendit quoque eam in Vita S. Isidori ejus auctor, quem sæpè laudavimus, ubi tamen pro *Nicetio* Massonæ famulo, & epistolæ ejus gerulo, *Vincentium* habet liber MS. noster. Est quidem notula hæc addita epistolę, datam fuisse *sub die* XI. *Kal. Martii anno* III. *regnante nostro Victerico glorioso Rege*. quę, si ex vero est, annum designat DCVI. nam Wittericus, seu Victericus, anno DCIII. regnare cœpit.

[k] Edit. Mogunt. à Nicolao Serario procuratæ anni MDCXXIX. epist. 72.

152. V. *Helladio cæterisque cum eo congregatis*, ut de Cordubensis Episcopi in crimen carnale delapsi caussa agerent. Hic est Helladius Toletanus Episcopus, qui nostro Isidoro ęqualis vixit sub Sisebuto, Svinthila, & Sisenando regibus, ejusque prǽcipuè cura fuit Concilium cogendi in suffraganei prǽsulis dirimendo negotio. Quòd vero Isidorus rem à se non alienam existimaverit, poterit eo quis reducere, ut Apostolicam sibi delegationem, seu primatis jura, commissa innuere aliquo modo videatur.

153. VI. *Claudio* duci clarissimo ejus temporis, noto ex historiis nostris, & ex S. Gregorii Magni epistolâ 124. lib. 7. De obediendo eum Isidorus monet quibuscumque prǽlatis in rebus quę non manifestè mala sunt, ac de non communicando hęreticis, etiam sub specie eis salutis viam commonstrandi.

154. VII. *Redempto archidiacono*, de usu panis azymi in occidentali Ecclesia ad conficiendam Eucharistiam. Quę Isidori epistola quantę esset auctoritatis ad perpetuum hunc panis azymi Ecclesię Hispanę usum asserendum, contra id quod ex Conc. Tolet. XVI. cap. 6. conjectabatur olim doctissimus Cardinalis Joannes Bona in *Liturgicarum rerum* lib. 1. cap. 22. nemo non videt; si non ille hanc, ut supposititiam, configeret; similiterque Joannes Mabillonus Benedictinus, qui azymi caussam adversus eum egit [l], hoc aliàs validissimum futurum ab epistola argumentum inter alia dubię fidei conjecerit, epistolamque suspectam, peneque spuriam merito videri, ob injectam controversię inter utramque Ecclesiam super azymo & fermentato, quę non ante XI. sęculum orta fuit, mentionem, affirmare non dubitaverit. Hic ille Redemptus fuerit archidiaconus Ecclesię Hispalensis, qui obitum S. Isidori brevi narratione, quam ad nostra usque servatam habemus tempora, descripsit. Agebat forsan eo tempore in curia regia Isidorus, ut ad Hispali existentem archidiaconum convenienter scripserit. Ejus autem in curia versantis testimonium in epistola quadam ad Braulionem exstat, quę 10. est Isidorianarum.

[l] In Dissert. De pane Euchar. azymo, & fermentato. cap. 6. edita Parisiis anno MDCLXXIV. in 8.

155. VIII. *Eugenio Episcopo* Toletano, qui Helladio & Justo successerat. De auctoritate summi Pontificis tractat. Hujus fragmentum *Historiæ* suæ *de Albigensium hæresi* Lucas Tudensis olim inseruit: quod & Joannes Mariana hoc sæculo fecit lib. 6. cap. 6.

156. IX. *Braulioni Episcopo*. cui subnectitur Braulionis alia *ad Isidorum*, de qua, & aliis ejus, in Braulione agemus. X. & XI. *Eidem*. Subjungitur harum priori Braulionis altera, quâ Isidoro respondet, librumque *Etymologiarum* ab eo flagitat. Cui Isidorus posteriori satisfacit. De aliis epistolis, quum absolvemus quæ Matritensem editionem componunt, mentionem habebimus.

157. *Regula monachorum*. Braulionis testimonium pro ea est. *Monasticæ regulæ librum unum, quem pro patriæ usu & invalidorum animis decentissimè temperavit*. Hujus recognitio Petro Ciaconio viro cl. contigit, de quo, atque hujus, & sua opera Joannes Grialius, *Regulam* (inquit) *monachorum in codice tantùm uno priùs repertam admodum depravatam P. Chacon ex Smaragdo & libro Sententiarum patrum bona ex parte direxerat; cujus operam nos alterum codicem nacti, & quidem Longobardicum, sed & ipsum tamen mendis oppidò deformem, permultùm proveximus*. Quam, cùm ex hac editione Hispaniensi, unà cum notulis, ad suam Parisiensem derivaverit Breulius, quanam de caussa inter ea quæ primùm tunc prodirent, asterisco notavit in operum elencho? Plura quidem sunt unde Regulam istam ab Isidoro esse descriptam novimus. Conveniunt hîc non solùm res, sed verba, cum aliis ejus libris, de quo in notis brevissimis admonemur. Smaragdus quoque in *Diademate monachorum*, seu *Expositione in S. Benedicti regulam*, decimi sæculi scriptor, Isidori hanc laudat, & in ejusdem argumenti opere Petrus diaconus Cassinensis; Gratianusque ejus verbis utitur in cap. *Cum excommunicato* 18. 11. quæst. 3. Ante hos S. Benedictus quoque Anianensis abbas in *Regularum* sua *concordia* ab Hugone Menardo in lucem edita, noni sæculi auctor.

158. Exstat apud nos Gotthicis characteribus exarata, inter alias *PP. Regulas*, in monasterio Sancti Petri Caradignensis, & in alio Sancti Petri *de Arlanza*, uti affirmant domestici testes Benedictini [m]. Ex Coloniensi domûs canonicorum regularium codice, qui exscriptus fuerat ex alio S. Maximi prope Trevirensem urbem, antiquissimo, habuit exemplum suum, quod in *Codice regularum* ejus-

[m] Vide Bivar. *ad Maximum* pag. 85.

ejusdem S. Benedicti Anianensis edidit [n] eruditione vir inter paucos celebris Lucas Holstenius, bibliothecæ Vaticanæ, dum viveret, vice-præfectus & ad S. Petri canonicus, quem nos adhuc superstitem nacti Romæ sumus. Incertum verò an huc pertineant ex epistola ad Braulionem hæc Isidori verba: *Quaternionem Regularum per Maurentionem primiclerum direximus*. Hanc Regulam conformem non esse Regulæ S. Benedicti notavit Benedictus Haftenus lib. 10. *Disquisit. monasticarum* tract. 6. disq. 3.

n Secundæ partis pag. 196.

159. *De conflictu vitiorum & virtutum* liber, cujus meminit unus Sigebertus. Hunc (ex quot aut qualibus veteribus libris ambigitur) Cyprianus Suarez Jesuita emendavit, atque editioni apparavit, sine illa tamen appendice, sive epilogo, ut vocant, quo liber absolvitur, sæpè aliàs editus. In quo facta mentio Anglicorum, non Isidoriani ævi nominis, & Mediolani, qua in urbe agere se qui scribit, non obscurè significat, Isidorum hujus saltem partis non esse auctorem plenè comprobat. Profectò libellus hic, non Sancto Leoni solùm Papæ, inter cujus opera editus fuit Parisiis anno MDXI. Venetiisque MDLIII. sed & S. Augustino, cujus etiam operum tomo nono legitur, à Lovaniensibus justâ censurâ confixus, & S. Ambrosio in editione Romana MDLXXXV. falsò adscribitur; cùm nullius eorum stylum sapiat, nedum eorum alicujus esse possit *Appendix* illa quæ Sancti Benedicti etiam meminit [o]. Verisimile est S. Ambrosii Autperti esse, abbatis S. Vincentii ad Vulturnum in Benevento; cui quidem anonymus auctor Chronici hujus monasterii sęculo XI. scripti librum *De conflictu vitiorum* tribuit [p]. Unde forsan error hunc Ambrosio Mediolanensi adscribendi. Joannes Grialius [q] conjectabatur eundem hunc Latinum in hanc linguam conversum, cum Gręco esse S. Joannis Chrysostomi ejusdem inscriptionis, quem ipse Isidorus noster ei tribuit, libro, recisa appendice. Arnoldus Uvion [r] S. Gregorio adjudicare satius duxit. Constantinus tandem Cajetanus Benedictinus [s] *Appendicem* ex MSS. Casinensi & Mantuano approbans, propriumque operis limbum credens, Mediolanensi alicui scriptori adjudicat. Nos ampliamus. Sequitur tandem in Matritensi nostra editione

o Vide Bellarminum & Labbeum *De scriptor.*

p In *Actis SS. Ord. S. Benedicti* sęcul. III part. 2. pag. 263 & in *Notis pręviis* Joann. Mabillonis ad *vitam S. Ambr. Autperti* paginâ 259.

q In *præfat.* toties laudata.

r Lib. 5. *Ligni vitæ*. cap. 12.

s In SS. triū Episcoporum vitis. pag. 31. & sequent.

160. *Expositio in cantica canticorum Salomonis*. brevissima quidem ea, sed pulchra, & satis apta. Quam Isidorianis idem Cyprianus Suarez, alicujus MS. libri sequutus fidem contribuere non dubitavit, auctoritatem quoque Braulionis illius *prænotationis* ad Isidori opera, in quam offenderat, & uberiorem quidem eam, quàm hucusque edita fuit, perplexis objiciens, ubi *cantica canticorum facunda expositione* Isidorum *elucidâsse* scriptum se legisse ait. Quæ sic brevi paraphrasi congruenter adaptari verba Grialius non credidit.

161. Est tamen prolixior quàm ut in brevioris hujus locum subrogemus, *Commentarius* alius *in cantica*, cujus ignoratur quidem verus auctor; is scilicet, qui operibus Gregorii Magni ab aliquo tempore unà cum aliis in *Regum* libros, & in psalmos inseri solet; quem tamen ejus non esse, contra vindicantium aliorum sententiam, Petrus Gussanvilæus Carnotensis presbyter in exornatæ à se postremæ S. Gregorii operum Parisiensis editionis præfatione ad tertium volumen, & ad hanc Canticorum explanationem acriter defendit. Quo cum stat idem hoc opus in MSS. codicibus tributum S. Isidoro legi Jacobum Pamelium observâsse; de quo testis est Vincentius Placcius *De pseud-onymis scriptoribus* [t].

t Pag. 203.

162. Præter superiora, quæ habet Matritensis editio, sunt & alia tributa Isidoro, sive edita jam, sive in schedis adhuc, opuscula. Jacobus de Breul hæc adjecit in Parisiensi:

163. *De contemptu mundi*. Quod idem est opus cum *Synonymis*, aliquantulum licet varians, ut ferè sunt quæcumque ex antiquis ad nos pervenerunt.

164. *Norma vivendi*. Idem de hac dicendum; videlicet excerpta continere ex *Synonymis*; quod vidit ipse Breulius, & Bellarminus admonuit.

165. *Exhortatio pœnitendi cum consolatione & misericordia* (legerim *ex misericordia*) *Dei ad animam futura judicia formidantem*. Quam ex MS. codice bibliothecæ S. Mauri Fossatensis Nicolaus Faber transcribi curavit. Nec abhorret ab stylo & instituto, ac more nostri piissimi scriptoris. Auctor vernaculus libri *Valerio de las historias* inscripti meminit, inter alia Isidori opera, *De consolatione animarum* libri 6.

166. *Lamentum pœnitentię, duplici alphabeto editum, exceptis tribus literis, idest A. B. N. in quibus aliquantis versibus multiplicatur, ubi exorat pro indulgentia peccatorum*. Metricum opus more ætatis, quæ sonum tantùm, non strictas prosodiæ leges observabat. cujus hoc initium

Audi Christe tristem fletum,
Amarumque canticum,
Quod perculsus & contritus
Modulatur spiritus,
Cerne lachrymarum fluxus,
Et ausculta gemitus.

Omnia sunt CX. hujus tenoris hexasticha: Quod ipsum carmen, multis tamen strophis mutilatum, sexaginta duas nempe continens, habemus nos in opere illo quod vitam sancti Isidori Lucas Tudensis Episcopus inscripsit; cujus exemplum (uti jam monuimus) ante aliquot annos ad clarissimos sanctorum illustratores Godefridum Henschenium, Danielemque Papebrochium, quarto diei Aprilis inserendum, quod factum fuit, transmisimus. Illic Tudensis hæc leguntur verba: *Prętérea futurorum providens utilitati, innumerabiles ferè sententiis & verbis pręclaros edidit libros, quos enumerare longum est. Tamen eos B. Braulius Cęsar-augustanus Episcopus in parte enumerat. Scripti postquam edidit alphabetum rudium, alphabetum verbalium, alphabetum theologicarum distinctionum, atque alphabetum librorum, oratione finem faciens, orationis, scripsit, alphabetum futuros plangens Gotthicę gentis errores,*

simul eversionem, in quo quotidie Domino psallebat, quod in hoc opere duximus annotandum. Sequiturque carmen jam dictum, sub hoc tamen titulo: *Incipit alphabetum orationis ad temptamenta repellenda adversarii, & Dei gratiam promerendam, editum à sanctę recordationis Isidoro Hispalensis Ecclesię Archiepiscopo.* Hujus hymni Morales meminit, seque in libro manuscripto collegii S. Ildephonsi Complutensis hunc legisse ait[x]. Quo magis mirari subit, desiderari eum in editione regia Matritensi. Exstare etiam in Tigurina bibliotheca, tum *synonyma*, tum *exhortationem pœnitentis*, tum demum alphabetum hoc, & orationem, de qua jam dicimus, Conradus Gesnerus in *bibliotheca* sua scriptum reliquit.

x Lib. 12 cap. 21. fol. 117.

167. *Oratio: pro correptione vitę flenda semper peccata.* Utitur quidem in hac oratione auctor Psalmorum interpretatione vulgata, quod non aliàs Isidorus solet, uti notavimus. Pœnitentiæ autem etymologia descriptioque iisdem verbis hîc & in cap. ultimo sexti libri *etymologiarum* legitur. Ejusdem sanè auctoris hæc omnia cum synonymis esse facilè mihi cum Breulio persuadeo. Appenditur huic alia perbrevis *contra diaboli insidias* oratio. Quæ alia editio hæc Breulii Parisiensis, quasi tunc primùm edita essent, asterisco notavit. Cuncta habet Matritensis quæ præcesserat, & ex qua Breulius profecerat, nostra. Pręter hęc omnia hucusque edita duo alia opera pręnotatio Braulionis laudat, scilicet.

168. *De numeris* librum unum, *in quo* (ait) *Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam.* Item

169. *De hæresibus* librum I. *in quo majorum sequutus exempla* (inquit) *brevitate quâ potuit diffusa collegit.* In quo ultimo facta est, ut existimare datur, non parva jactura. Lucas Dacherius Benedictinus in *Spicilegio* suo *veterum aliquot scriptorum* primo volumine S. Isidoro tributum edidit

170. *De ordine creaturarum* librum XV. capitibus comprehensum, quem ait[y] se habuisse è codice non procul ab auctoris ævo exarato Rhemensis S. Remigii Benedictini sui ordinis monasterii. At quod ibidem in ora libri monet, citatum hunc librum se anno MDCLXV. reperisse ab Ænea Episcopo Parisiensi in tractatu *contra Græcos*, sed sub alio titulo, nempe *Isidorus in fide catholica*; vereor ne referendum potiùs sit ad libros *De fide catholica contra Judæos* ad sororem directos, quos sępiùs laudavimus. Stylus quidem ævum Isidori sapit: quædam tamen sunt de statu animarum post mortem, ac de purgatorio igne in fine operis, quæ non omnino mihi arrident.

y In Præfatione ad lectorem.

171. Nuncupatio autem illius *ad Braulium Episcopum urbis Romæ* concepta, suspicionem suppositionis jam Labbeo movit. Sed è contrario hæc ipsa dedicationis novitas advertere animum facit, si quod in rerum nostrarum antiquis literis relictum sit hujus rei vestigium. Videtur enim in quo verisimilitudo apparet nulla, consilium fallendi, quod verisimilia quærit, inde abfuisse. Dacherius addidit explicationis gratiâ (ut ipse fatetur in prefatione) *urbis Romæ*, hoc est, Cæsar-augustæ. Planè Romæ urbis in Hispania meminit *legum Gotthicarum* liber, *Forum Judicum* apud nos appellatus, quod in vernaculam antiquissimo habemus sermone conversum. In ejus enim prooemii lege II. hęc verba sunt: *Doncas establecemos que de aqui adelante debenser es leidos en la ciudad de Roma, ò en aquel lugar, donde murio el otro Rey con consejo de los Obispos* &c. hoc est, *stabilimus ergo quòd in futurum* (Reges) *eligi debent in urbe Roma, sive in loco illo, ubi defunctus Rex obierit, cum consilio Episcoporum* &c. Hæc est illa Wisi-Gotthorum lex, quæ cum aliis similibus edita est, prostatque item in *Hispaniæ illustratę* volumine 3.[z] Deest tamen in his editionibus prooemium illud, adjunctum forsan ab eo nostræ, recuperari jam per partes cœptæ à Mauris, Hispaniæ Rege, cujus auspiciis jussúve, unà cum Gotthorum jurisprudentiæ codice, cui adhuc adherere consilium fuit, nova illa de Regis electione sanctio fuit promulgata.

z In fine.

172. Romam verò pro regia curia, sive urbe, in qua Imperii sedes erat, dictam existimo. Proinde ibi, aut in eo loco, ubi defunctus Rex obiisset, electionem fieri novi Regis debere placuit. Eodem planè sensu *sedis Romuleę* nomine usum legimus Cixilanem Toletanum Episcopum in vita S. Ildephonsi. *Cujus statim virtus enucleata cluens in sede Romulea refulsit, & veluti facula ardens omnem Hispaniam perlustravit.* Quibus verbis fulsisse Ildephonsum priùs Toleti in urbe regia, deinde per totam Hispaniã, aptissimè significavit: quod & Joannes Mabillonus Benedictinus, vir eruditione pręstans, ad oram in editione hujus Vitę inter *Acta SS. Ordinis Benedictini* à se observatum significare voluit. Nempe uti *Roma* in profanis antonomasticè regia urbs quęlibet, sic in sacris *Hierusalem* dicta metropolitana quęlibet inter nos Ecclesia, ut apparet ex principio Conciliorum, Hispalensis II. Emeritensisque sub Reccesvindo[a].

a Observant Franc. Padilla cent. 7. cap. 12. & 47. Thomas Tamajus in notis ad Paulum diaconum Emeritensem, pag. 97.

173. Quid hoc tamen ad Cęsar-augustæ Ecclesiam quæ nunquam tempore Gotthorum, nedum Braulionis, regia urbs fuit? Quare inscriptionem *ad Braulionem urbis Romę Episcopum* istam Rhemensis codicis meritò suspectam habuit Lucas Dacherius in prooemio ad lectorem hujus primi *spicilegii* sui voluminis. Nisi dixeris eas quoque urbes, quę aliqua Romæ urbis prærogativâ, sive sacrâ sive profanâ, quandoque functæ essent, *secundę*, sive *alterius Romę* appellationem ab obnoxiis aut officiosis hominibus promeruisse. In epitaphio Ivonis Cardinalis apud Treviros sepulti hic versus legitur:

Roma secunda mihi dedit exsequias venerandas.

apud Browerum lib. 14. *Annal Trevirensium.* Gerardus in *De miraculis S. Adelhardi* cap. 6. *Exinde* (ait) *hujuscemodi fama ita longè lateque cœpit vulgari ut Corbeja* (Corbejense monastęrium) *meritò duceretur altera Roma appellari.* Exemplum aliud de urbe Turonensi, *secunda sede Romanę urbis*, in quodam codice MS nuncupa-

cupata, Joannes Mabillonus Benedictinus affert in *Analectis* suis *veteribus* [b], quibus & superiora duo accepta ferimus. Perplacet quidem conjectura doctissimi Henschenii dum de Isidoro nostro agit die 4. Aprilis,& hoc libro in commentario prævio num. 9. suspicantis, siquidem hunc Isidoro non abnegemus, inscribi potuisse Bonifacio Papæ ejus temporis,confundique cum hoc in MS. codice Braulionis nomen, errore ducto ex initiali litera B. quâ erat exaratum. Certè si ita esset, facillimo negotio ex his salebris emergeremus.

174. *Exegesin in Missæ canonem*, Parisiis editam per Carolum Guillard MDXLVIII. in 8°. vidimus in bibliotheca sapientiæ Romanæ.

175. *De prelatis* librum, unà cum Valeriani Cimeliensis *De bono disciplinę* sermone, & Dosithei magistri libro continente *Hadriani Imperatoris sententias & epistolas*, Melchior Goldastus Haiminsfeldius emendata à se omnia & illustrata Genevæ anno MDCII. in 8°. edidisse dicitur. quem non vidimus. Barthius tamen laudat lib. 28. cap. 13. *Adversariorum*.

176. *De miraculis Christi* librum Isidori præ se aliquando tulisse nomen auctoris liquet ex monumento quodam Anglicè scripto, sed Latinè translato: quod in *monastico Anglicano*, & memoria Exoniensis, agri Devoniensis, monasterii, olim Benedictinorum, prostat [c]. Hæc est donatio eidem facta à Leofrido Episcopo ejusdem loci prędiorum, ornamentorum, librorumque è quorum numero est disertis verbis nominatus *liber Isidori de miraculis Christi*. Obiit hic Leofridus anno MLXXI.

177. *Commentarios literales*, sive in majorem partem sacrorum librorum, sive in Pentateuchon, seu quinque libros legis, scripsisse eum ostendere forsan possumus ex his quæ ad *mysticorum expositiones sacramentorum* præfatus posuit, verbis: *Et quia jam pridem juxta literam à nobis sermo totus contextus est, necesse est, ut præcedente historiæ fundamento allegoricus sensus sequatur*. Joannes Grialius in Notis hîc de horum jactura conqueritur, *nisi fortè id* (ait) *glossæ sunt, quæ vocantur ordinariæ*. At Straboni Fuldensi glossa hęc ordinaria communiter tribuitur. Isidori hęc verba sic non malè intelligimus forsan, ut scribere fecerit per amanuenses suos Biblia sacra, hoc est textum sacrorum librorum, & in fine cujusque capitis sive sectionis *expositiones* suas has *mysticas*, veluti glossam, subtexi. Quo videntur ea ex initio capitis 1. respicere: *Creatura cœli & terræ quomodo historialiter ab exordio principii condita sit, legimus; sed qualiter in Ecclesia spiritualiter à doctoribus accipiatur intelligamus*. Joannes quidem Trithemius commentariorum in omnes sacros libros auctorem facit: quod ad prooemia, seu prooemiorum librum, sive ad *mysticorum expositiones sacramentorum* referri posse jam animadverterunt alii [d]. Neque enim tam amplum & illustre, ut sonat, opus Ildephonsus Braulioque illaudatum reliquissent. Idem habemus dicere de *Commentariis in Euangelia & Paulli epistolas* doctissimis, quorum Eisengreinius disertè recordatur,

178. Similiter Trithemius aliorum, quæ nusquam aliàs innotuere, operum Isidori meminit; quem Eisengreinius ferè transcribit. Nempe

De sancta Trinitate. lib. 1.

De officio Missæ. Nisi is *Missale* sit Gothici ritus, de quo infrà dicemus.

Sermonum. lib. 1.

De astronomia. Hic fortè est liber *De natura rerum*. Attamen in Medicea bibliotheca *Isidorus de astris* reperitur [e].

De grammatica & vocabulis. Idem forsan cum *differentiarum* libris, aut *Glossariis*, quæ Isidoro tribuuntur, de quibus mox agendum.

De hæresibus. Jam ex Braulione fuisse hoc opus, ac periisse, collegimus.

De corpore & sanguine Domini. lib. 1.

Decretum Canonum. Loquitur fortè de *collectione epistolarum decretalium*, quæ ei falsò tribuuntur, ut mox videbimus.

De proprietate rerum. lib. 1.

Ecclesiasticorum dogmatum lib. 1. Opus hoc S. Augustino, & Alcuino, & Fulgentio, & Gregorio Papæ, pręter Isidorum tribui solitum docet Vincentius Placcius *De scriptis & scriptoribus anonymis & pseudonymis* [f]. Nec his contentus, *alia quidem* (ait) *multa scripsit, quę ad notitiam meam non venerunt*. Certè Braulio eodem ferè modo loquutus videtur. *Denique de his* (ait) *quę ad notitiam nostram venerunt, ita commemoravi*. Joannes Eisengreinius ad Trithemii catalogum addidit *historiam Longobardorum*, è Lucio Marinæo, ut credimus, qui *Gotthorum* aut *Vandalorum historias* per errorem ita significavit [g].

179. In Ambrosiana Mediolanensis urbis amplissima bibliotheca hæc alia, indicta hactenus, inveniri opera legimus.

Soliloquia de institutione bonæ vitæ. Non aliud existimamus ab *synonymorum* libris.

De regulis canonicorum. Fortè liber 2. *De Eccles. officiis*, qui de personis tractat Ecclesiæ.

De sapientia liber secundus. Ita hoc opus designatur in catalogo.

Dialogus de conscientia sumentis corpus Christi.

180. Auctor *Valerii historiarum* suprà laudatus duo alia Isidoro attribuit, quæ Hispano sic sermone quo scripsit, effert:

Del proposito de la perfeccion de la virginidad, ad sororem Florentinam. In quo deceptus fuit, ut videtur, S. Leandri libro *De institutione virginum*, eidem Florentinæ directo.

De los nombres de las leyes. Neque hic alius est ab *Allegoriarum* libro, è cujus prefatione hæc sunt, quæ dedere ansam errori: *Quędam notissima nomina leguntur legis, Euangeliorumque* &c.

181. *In martyrologio Hispano* Joannis Tamaji [h] nunc denuò producta videmus quędam S. Patris carmina, quæ ex MSS. se dare ait. Cujus liberalitati occinere libet Virgilianũ illud:

—— *Timeo Danaos & dona ferentes*.

Non enim tales sunt, quales videri volunt, manuscripti Tamaji codices. Quod quidem à me haud calumniosè dici sępiùs testatum facimus.

b Pag. 26.
c Pag. 223.
d Morales lib. 12. cap. 21. fol. 126. Bellarminus *De script. Eccles.* Pacilia.
e Vide ejus catalogum pag. 41.
f Pag. 151.
g *De laudibus Hispaniæ* lib. 4.
h Die IV. Aprilis in actis S. Isidori pag. 491.

182. Tribuit quoque Constantinus Cajetanus Benedictinus in libro cui inscripsit: *Sanctorum trium Episcoporum Religionis Benedictinæ luminum vitæ & actiones* i, Isidoro nostro ex tribus uni, ultra *Regulam monachorum*, hujusmodi aliud majoris adhuc molis opus, scilicet in *Regulam S. Benedicti commentaria*, ut eò magis sanctissimum præsulem ordini ac professioni Benedictinorum vindicare possit. Sed verè fragmenta illa, quibus, tanquam sectiones horum commentariorum fuerint, (ut Cajetanus credit) Petrus diaconus Casinensis & Smaragdus S. Michaëlis in Lotharingia abbas, in *expositionibus* ejusdem *regulæ* usi sunt, quæque idem Cajetanus in unum collegit k, non aliunde quàm ex *Regula monachorum* desumpta esse nemo utrumque textum columnatim ibi, & quasi παραλλήλως adductum, conferens inficiabitur. *Non quidem* (Cajetani verbis) *illorum breviarium quoddam, aut illis stylo subjectoque similia; sed*, uti demum ille ait, *veriùs eadem cum Regulæ monachorum* verbis. Quamvis enim tria quatuórve horum segmentorum sine parallelo ex regula sint, ea ex aliis S. Isidori libris partim habita, nec diffitetur ipse Cajetanus; partim ex *Regula* ipsa esse *monachorum* locupletiore his capitibus apud eos qui citant Smaragdum Petrumque Casinensem, ratio ipsa persuadet; quin Isidorum, Regulæ peculiaris formatorem, Benedictinæ explanandæ muneri se addixisse, nullum aliud ab his fragmentis fundamentum rei producentibus statim credamus. Nam & quod in præfatione commentarii sui Petrus diaconus posuisse dicitur (habere se ex bibliotheca Casinensi MS. Cajetanus ait l) breviter se Regulam expositurum, *quia in hujus rei negotio operam dederunt* (inquit) *Paullus Casinensis diaconus, Rhabanus Maurus, doctor Isidorus, Stephanus, ac Paullus, abbates*, commodè possunt intelligi; quatenus ad Isidorum pertinent, de *monachorum Regula* ab eo descripta, unde, nec aliunde, testimonia desumit auctor, quæ ad illustrandum & instruendum monachi propositum in Regula Bededictina contentum, ei deservire poterant; quantumvis ad Benedictum nihil Isidorus, nec hujus ad istius Regulam respectus ullus fuisset. Potuit quoque Petrus Casinensis in hoc cum aliis decipi, ut ex *Regula* ab Isidoro præscripta monachis, interpretem eum Benedicti egisse suspicaretur.

i Pag. 19.

k Pag. 56. & sequentibus.

l Pag. 288

183. Idem Constantinus Cajetanus quasi pretermissa post editiones omnes ejusdem S. Doctoris septem alia opuscula, unà cum ejus vita & actis produxit: nempe

Sermonem brevissimum *S. Isidori in die nativitatis Domini*. Legi eum in Alcuïni *Homiliario* Cajetanus monet Gesneri fide in *Bibliotheca*.

184. *Sermonem de sanctis angelis*; e duobus codicibus bibliothecæ Vaticanæ, quorum alter antiquior signatus numero 3836. hanc habet inscriptionem: *Incipit sermo S. Isidori in S. archangeli*. alter verò recentior signatus numero 1269. hunc habet titulum: *Sermo S. Ysidori Episcopi in S. Michaëlis archangeli*. Atque utrobique divisus est in tres sectiones, seu lectiones, pro nocturnorum usu. Vidit & in aliis Casinensis monasterii MSS. lectionariis Cajetanus.

185. *Fragmenta commentariorum in Regulam sancti Benedicti*. de quibus paullò antè quæ scire opus fuit annotavimus.

186. *De conversis* ad monachos librum. Edidit hunc Henricus Canisius m ex MS. codice monasterii S. Galli apud Helvetios, laudatus ob id à Possevino n. Sed utrumque falli Cajetanus monuit, cùm liber hic *De conversis* inscriptus pars quædam sit libri primi *sententiarum*, nempe undecim priora hujus opusculi capita è totidem dicti libri I. *sententiarum* capitibus, à septimo nimirum usque ad decimum septimum, necnon caput 12. *De superbia*, & 13. *De fornicatione*, è tricessimo octavo ac tricessimo nono desumpta sint.

m Tomo. *Antiq. lectionum*.

n in *Apparatu*.

187. *Epistolam ad Masonem Episcopum De restauratione sacerdotis*. Ait se hanc edidisse, licèt à Grialio & Breulio priùs integram editam, ut varias lectiones è diversis codicibus, quorum lectionem sequuti sunt editores, observaret.

188. *Prologum & argumentum quoddam libri synonimorum*, ex MS. codice Vaticanæ bibliothecæ signato numero 628. Prologus deest in Breulii editione. Utrumque autem in Matritensi, sed inverso prostat ordine. Neutrum putat Cajetanus Isidori esse: sed quàm non rectè id de eo quod incipit: *Venit nuper ad manus meas*, existimet, quilibet judex esto.

189. *Orationem, vel confessionem S. Isidori Episcopi & doctoris*, è codice Sublacensis bibliothecæ; similem eam cæteris hujus argumenti superioribus opusculis, & à pœnitentibus in ore & corde habendam. Hanc iterum edidit, integramque, ut ait, ex codice Gotthico Garsiæ de Loaïsa, volumine 2. *Martyrologii* sui *Hispani* Joannes Tamajus Salazarius. Latet adhuc eidem tributum.

190. *De institutione jejunii quadragesimalis* liber. De quo hæc Marcus Zuerius Boxhornius in Notis ad scriptores *Hist. Aug.* in *Clodio Albino* Spartiani. *Non possum* (ait) *eruditum & Ecclesiasticæ antiquitatis studiosum lectorem hoc loco gaudium meum celare; repertum nempe à me esse superioribus diebus illustre & bene longum Isidori Hispalensis Episcopi fragmentum* De institutione jejunii quadragesimalis, *quod alibi, & commodiore loco, si vitam Deus dederit, publici juris faciam*. Hæc ille. Inter sermones quoque S. Isidori, quorum Sigebertus, & ex eo Trithemius, recordati sunt, cur non collocabimus

191. *Sermonem in natali S. Æmiliani Episcopi Vercellensis*; qui incipit: *Vir Ecclesiasticus & crucifigi mundo per mortificationem propriæ carnis debet* &c.? Nam reperiri hunc in tabulario antiquissimo Ecclesiæ Vercellensis affirmant Joannes Stephanus Ferrerius, hujus urbis & ipse Episcopus, in *S. Eusebii Vercellensis, ejusque in eo Episcopatu successorum, vita & rebus gestis* o, dum res gestas narrat istius S. Æmiliani, quem undecimum facit ejus Ecclesiæ antistitem, & hunc ex *Lybio* Aragoniæ oppido oriundum fuisse ait, atque interfuisse Conciliis Romanis III. IV. & VI. sub Sym-

o Romæ edito libro ann. MDCII. apud Aloisium Zannuettum in 4.

Symmacho Papa annis DI. DII. & DIV. & quod ejus corpus inventum fuit ac translatum in cathedralem Ecclesiam ann. MCLXXXI. XVI. Kal. Junii, ejusque diem festum in eadem Ecclesia III. Idus Septembris quotannis celebrari. Hæc omnia Ferrerius. Quę quidem Aragoniæ regni, peculiarisque ejusdem sancti pręsulis loci natalis, cives non ignorare ęquum est.

192. *De partibus* quoque *orationis* librum Isidoro adscriptum reperiri cum aliis aliorum in cod. 99. bibliothecæ D. Caroli de Montchal Tolosani pręsulis refert Labbeus in *Specimine antiquarum lectionum*, seu *Bibliotheca nova MS.* [p] Preterea extra editiones Isidorianas leguntur alia non minoris ponderis & fructus lucubrationes, quarum doctor sanctus auctor dicitur. Et est certè auctor

p Supplem. 4. pag. 198.

193. *Orationis synodalis in Concilio Hispalensi secundo dictæ*, de qua Braulio; *Quo verò flumine eloquentiæ, & quot jaculis divinarum scripturarum, seu patrum testimoniis, Acephalitarum hæresin confoderit, synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant; in qua contra Gregorium prefatę hæresis antistitem eam asseruit veritatem*. Tribuitur quoque ei

194. *Missale* & *Breviarium*, quibus Ecclesiæ Hispaniarum in sacris celebrandis, & quotidianis precibus persolvendis usę fuere ex Concilii Toletani IV. decreto illo (ut creditur) quod canon secundus continet, *De uno ordine in ministeriis vel officiis in cunctis Ecclesiis celebrando*. Cùm enim hæresis Arianorum non potuisset non ordinem omnem rectum in Ecclesiastica disciplina observandum turbare, varietatemque, erroris sequelam, ubique inducere; nihil magis curandum fuit catholicis præsulibus quàm sacrum omnem ritum, & cæremonias, tum fidei rectæ conformes, tum universis Gotthicæ ditionis, tam in Hispania quàm in Gallia provinciis uniformiter observandas præscribere. In quo vix dubitari potest, quin Leander, dum vixit, Arianismi exturbator, muneri suo satisfecerit. Sed cùm Isidorianum communiter hocce audiat *Missalis* & *Breviarii Gotthici* officium; denegare non possumus Isidoro nostro præcipuum aliquem hujus fabricæ, doctissimæque atque gravissimæ, simul & piissimæ compositionis, honorem & laudem. Quod confirmat Guitmundus lib. 3. *Adv. Berengarium*, cujus hæc verba: *In quodam Missali Hispano, quod dicunt sanctum dictâsse Isidorum* &c. Elipandus quoque eo longè superior in epistola quadam ad Albinum, seu Alcuinum, orationem quandam in vigilia Paschatis cani solitam eidem sancto viro tribuit.

195. Quamquam, ut verum fatear, nollem ex Concilii decreto isto suprà dicto factum admittere, ut hæc Isidoro conficiendi perpetui ritus sacri (quod vulgò existimant [q]) cura demandaretur, ne eam, & quæ inde natum est, haud exigui laboris & contentionis opus intra sic breve tempus, quod à celebrato Concilio usque ad sancti præsulis intercessit obitum, necessariò restringamus. Vero etenim mihi similius est, pridem jam eum, post antiquiorem aliorum operam, incubuisse huic rei conficiendæ, cùm Concilium celebraretur, sive in usum jam tempore Concilii hunc ritum venisse Isidorianum; eò autem direxisse sanctionem suam Toletanos patres, ut per universam Gotthici nominis ditionem eundem *orandi ordinem atque psallendi* (Breviarium indicatur) eundem *in Missarum solemnitatibus modum* (Missalis significatur liber) observari præciperent. Nisi enim jam promulgatus, aut in usu esset ritus aliquis approbatus, quo uti deberent sacri homines, frustrà fuisset de evitanda diversitate, atque ex ea scandalo, legem dicere. Eminentissimus tamen S.R.E. Cardinalis Joannes Bona vix auctorem admittere vult Isidorum lib. 1. *Rerum liturgicarum* cap. 11. eo quòd inter libros ei tribui solitos, & ab Ildephonso & Braulione laudatos, hujus mentio absit laboris: tum quòd in Missæ S. Martini quadam oratione, confessoris sanctissimi ætate eam fuisse confectam satis indicetur: tum demum, quòd & Leandro, & Ildephonso, & Juliano Toletano, & Petro Ilerdensi, Missæ & orationes, sive earum libri, tribuantur. Ad quod minimè applicuissent animum sancti viri & Episcopi, si jam ex conciliari decreto publicis privatisque sacris, quem transgredi fas non esset, præscriptus ordo fuisset. Accedit, diversum esse Mixt-arabici Missalis, quod idem vulgò cum Isidoriano creditur, ordinem, ab eo quem libri 1. *De ecclesiasticis officiis* cap. 15. Isidorus servari tempore suo apud universum orbem prodidit. Quod, tum Jacobus Pamelius, indicatis iis in quibus differrent, partibus, in *Latinis* suis *liturgiis* [r], tum Joannes Grialius in Notis ad istud Isidori testimonium, quod nuper laudavimus, annotaverunt. Quæ omnia sanè cum judicio excogitata, quantumcumque solidam incepti & absoluti officii laudem Isidoro nostro denegent; Isidorianum vulgò datum iis libris, & ab ultima antiquitate derivatum nomen id saltem conficere apud omnes recta ratione utentes debet, ut inter alios huic negotio deditos non ultima Isidori laus habeatur.

q Baronius ad ann. DCXXXIII. cum nostris historicis infrà laudandis.

r Tomo 1. pag. 642.

196. Quod autem, post præscriptum semel ordinem sacramentorum, orandi atque psallendi, necnon & Missarum, & quotidianarum precum per horas recitandarum ex Concilio sanctionem, adhuc sancti doctique antistites formandis orationibus atque Missis vacarent, sibique viderentur operæ pretium facere; ita interpretari possumus, ut id ipsum, quod nunc solet, eo tempore acciderit. Romana enim hodierna Ecclesia nihil turbato in substantialibus regulis ordine, tandem à B. Pio V. sanctissimo Pontifice stabilito, plures Missas, officiaque integra, aut eorum partes, pro diversis Ecclesiis, aut pro universo fidelium cœtu, frequenter postquam approbata sunt, vel permittit recitare, vel præcipit.

197. Quare inter Elipandum, & qui cum eo contenderunt olim Francofordiensis Concilii antistites, è diversis, Toletanæ præsertim Ecclesiæ, pręsulibus, pręter Isidorum Hispalensem, derivata olim Gotthici ritus fuisse dogmata planè convenit. Ex libello

Eli-

Elipandi Toletanæ Sedis Episcopi, hęc sunt quæ recitant Francofordienses PP. in epistola eidem directa: *Item prædecessores nostri Eugenius, Ildephonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in Missa de Cœna Domini*, qui per adoptivi hominis passionem dum suo non indulsit corpori. *Item in Missa de Ascensione Domini* &c. Sed quia hîc locus non est de hoc insigni sacrę vetustatis monumento pluribus agere, quod captivitatis tempore inter Mixt-arabes, hoc est Christianos Arabibus subditos, semper retentum, & promiscuè in tota Hispania diu in usu habitum, vel hodie in Toletanæ Ecclesiæ cathedralis cappella quadam ab inclytæ famæ viro D. Francisco Ximenio Cisnerio Hispaniarum primate conservandæ hujus rei memoriæ causâ ædificatæ, atque item alia Ecclesiæ Salmantinę cappella solenniter ex pręscripto usurpatur, frequenter id argumentum exornantes auctores [s], cùm nostri, tum quoque exterorum nonnulli, adiri poterunt.

198. *Codex* item *legum Wisi-gotthorum*, seu *Gotthica lex*, aut Gotthicum Jus. Quod jussu Sisenandi Regis à Toletanis sexaginta duobus patribus in eodem Concilio Toletano quarto, cujus pręses Isidorus & pars magna fuit, ordinatum & promulgatum falsò creditur, errore hausto ab inscriptionibus veterum codicum, qui opus Sisenando tribuunt. Cùm enim duodecim libri, quibus totum continetur opus, majorem partem Cindasvindi, ac Reccesvindi ejus filii legibus constet, qui Sisenando atque Isidoro ætate posteriores fuere; omnino tenendum est, aut Egicanis tempore confectum volumen, (quod Ambrosius Morales existimat [t]) aut ejus filii Wittizæ, cujus est Lex 3. tit. 1. lib. 6. Nam quòd ad Alphonsum Castum ab quibusdam descenditur, congrua nulla sustineri ratione potest. Porrò collectionem istam, quam Latinam, tum in *Veterum legum Septemtrionalium populorum* codice, qui editus est Francofurti ann. MDCXIII. duobus voluminibus comprehensam, tum in *Hispaniæ illustratę* tertio volumine [u] à Joanne Pistorio cum inscriptione *codicis legum Wisi-gotthorum* editam habemus; quæque *liber Judicum* apud nos audivit, quo nomine in quodam Concilio sub Ferdinando Rege I. Legionis & Castellæ, in Castro *Cojanza* prope Ovetum habito appellatum legi Morales idem refert [x].

199. Aliquando nostri majores in vernaculum gentis sermonem convertentes, pro Latino *libri Judicum*, Hispanum *Fuero Juzgo*, seu *Juzgo*, titulum inscripsere; quasi *Forum* (idest leges: ita enim quodcumque legum systema, quod servandum promulgaretur, appellabant) *Judicum*, hoc est, quod sequi deberent Judices. Potuit sanè Isidorus auctor esse quarundam ejus codicis legum, quas ęquales ei Reges in publicum edidissent. Unde Lucas Tudensis potuerit *Hispaniarum legislatorem* vocare [y]. Atque hæ fortasse illæ sunt, quæ sub *antiquarum* epigraphe, sine ulla promulgatoris mentione, per totum ubique opus sparsæ conspiciuntur. Sed, ne certum aliquid hac re super statuere possimus, iis quæ Sisenandi Regis, sub quo Isidorus floruit, nomen fronte gerunt, inscriptionibus fidem habentes, ipsa partium, è quibus corpus coagmentatum est totum, inspectio persuadet. De hoc *Foro* seu *lege Wisi-gotthorum* laudare interim contenti erimus eos, qui peculiariter de re ista disserunt, scilicet ante alios Ambrosium Moralem lib. 12. cap. 20. & 61. Joann. Marianam lib. 6. cap. 5. Bernardum Alderete lib. 2. *Del origen de la lengua Castellana* cap. 2.

200. Magis adhuc certum est Isidorum nostrum non esse illum Isidorum Peccatorem, qui auctor *collectionis epistolarum decretalium* vulgò laudatur. Cui præfigitur *ordo* quidam *de celebrando Concilio*. Hujus falsæ persuasionis fundamentum posuit Hincmarus Rhemensis Episcopus in epistolæ illius, seu libri potiùs, ad Hincmarum Laudunensem Episcopum cap. 24. [z] *Cùm de ipsis sententiis plena sit* (inquit) *ista terra, sicut & de libro collectarum epistolarum ab Isidoro, quem de Hispania allatum Riculphus Moguntinus Episcopus in hujusmodi, sicut & in capitulis regiis, studiosus obtinuit, & istas regiones ex illo repleri fecit*. Clariusque significans de quonam Isidoro loquatur, in opusculi *De presbyteris criminosis, de quibus approbatio non est*, cap. 21. [a] *Scriptum nanque est in quodam sermone* (ait) *sine exceptoris nomine de gestis S. Sylvestri excepto, quem Isidorus Episcopus Hispalensis collegit cum epistolis Romanæ sedis Pontificum à Sancto Clemente usque ad B. Gregorium*. Hincmarus autem fide auctor in primis dignus videtur, qui ferè ducentis annis post Isidori obitum florebat. Quare ultra Joannem Gersonem, plures cum eo sensere [b]. Quorum sententiam in *apologetico adversus Blondellum* pro his epistolis & collectione Bonaventura Malvasia Bononiensis Franciscanus tueri prolixè conatur lib. 1. pag. 35. & sequentibus. Resistunt alii [c] Isidorum Hispalensem distinguentes ab Isidoro Mercatore, seu Peccatore; quomodo aliàs audit qui collectioni nomen suum inscripsisse fertur. Eo magis quòd sanctissimo Episcopo, suique ævi fulgentissimo lumini, vix tribuere has merces audeant, [d] quæ aliis suspectæ, aliis omnino falsæ ac supposititiæ bonâ ex parte sunt.

201. Attamen distinguere possumus, utrumque extremum declinantes, Isidorum Hispalensem esse quidem auctorem *collectionis epistolarum decretalium*, quæ ejus præsefert nomen, sed non ejus formæ & extensionis, quam revera à quocumque alio postea induisse videtur. Dionysius quidem Exiguus ante sæculum ediderat suam illam principem *decretorum compilationem*, in qua *Apostolorum canones*, *Græca Concilia* in Latinum conversa, tum *Africana* Latina, tum denique *Pontificum Romanorum à Syricio usque ad ævum suum decreta* eum comprehendisse novimus. Vestigia Dionysii per me fuerit Isidorus secutus in germana sua (si quæ illa fuit) collectione, ubi Dionysianis illis addidisse videri potest *Africana*, *Gallicana*, & *Hispana Concilia*, *epistolasque Romanorum Pontificum*, qui post Damasum universali Ecclesię prefuere. Namque

[s] Vasæus in *Chron. Hisp.* ad ann. DCCXVII. Mariana lib. 6. cap. 5. Morales lib. 12. cap. 19. Alvarus Gomez *De rebus gestis Ximenii* lib. 2. in fine, Villegas in *vita S. Isidori*. Eugenius de Robles *Del oficio Mozarabe*. Card. Bona *Rer. Liturgic.* lib. 1. cap. 2.

[t] Lib. 12. cap. 61.

[u] Pag. 841.

[x] Lib. 12. cap. 20.

[y] Lib. 3. *Chron.* in principio.

[z] In editione Hincmari operum Parisiensi anni MDCXIV. tomo posteriore pag. 476.

[a] Pag. 593. eodem tomo.

[b] Vincent. Bellovac, & ex eo Equilinus lib. 4. *catal. SS.* cap. 30. Joachinus Vadianus in *Farragine antiquitatum* tomo 3. *script. rer. Alemannic.* Goldasti pag. 12. ubi & Annotator Bartholomæus Scobingerus, Genebrardus in *Chron.* anno DCXVIII. alii apud Malvasiam pag. 37.

[c] Baronius tomo 1. ad ann. CII. num. 2. & ad annum DCCCLXV. n. 5. 6. 7. & 8. in *Notis ad martyr.* IV. Aprilis. Vossius *De H. L.* lib. 2. cap. 25. Morales lib. 12. cap. 21. fol. 127. Mariana lib. 6. cap. 5. Thomas Tamajus *ad Luitprandum* pag. 83. Labbeus *De script. Eccl.* tom. 1. pag. 648. Gonzalez in introduct. seu *Apparatu ad decretales* num 45.

[d] Baronium, Antonium Augustinum, Antonium Contium, Perronium Cardinalem, Petrum Marca, Sirmondum, harum reprobatores laudat Philippus Labbeus in *Dissert. historica ad Bellarmini script.* in *Isidoro Hispalensi* de qua re nos in Juliano Hypobolimæo fect. . . ubi de primatu Toletano n. . .

què hujusmodi collectionis exemplar, absque illis epistolis, quæ ab antiquis ante Damasum & Syricium Pontificibus conscriptæ feruntur, cùm Antonius Augustinus, Magnus Apollo harum literarum, alicubi se vidisse affirmavit, tum in Ecclesiæ Urgellensis bibliotheca etiam nunc adservari Stephanus Baluzius præfatione ad Reginonis *De Ecclesiasticis disciplinis* libros, docet. Escorialensis quoque alterius codicis, qui monasterii S. Æmiliani priùs fuerat, Ambrosius Morales meminit [e], quem pro usu Alphonsi Regis VI. ante sexcentos ferè annos scriptum, Isidorianam istam continere collectionem existimari vulgò ait, eo præsertim argumento, quòd nulla ibi epistola decretalis legatur, quæ Isidori ætatem excedat.

e Lib. 12. cap. 25. fol. 127.

202. Hic tamen postremò dictus codex, illas ne epistolas veterum Romæ Episcoporum, quæ sibi adhuc fidem frustrà quærunt, gremio exceperit, Morales non dixit; in quo vellem eum accuratione fuisse majori usum. Sed nondum ejus doctissimi viri ævo in mentem venerat eruditis antiquorum monumentorum censoribus, ut de auctoritate harum epistolarum dubitarent. Apponam tamen brevem auctoris ejus collectionis, seu libri, quem se vidisse Morales ait, prologum, unde expiscari possimus, cujusnam operis auctorisve specimen sive indicium faciat. *Sedis Apostolicæ præsulum constituta, quæ ad fidei regulam, vel ad Ecclesiasticam pertinent disciplinam, in hoc libro diligenti cura collecta sunt; ita ut singulorum Pontificum quotquot decreta à nobis reperta sunt, sub uniuscujusque epistolæ serie propriis titulis prænotarentur. Eo modo, quo superiùs priscorum patrum canones nostro studio ordinati sunt. Quatenus lectoris studium faciliùs intelligere possit, dum capitulis propriis distincta intendit*. Hæc ibi. Quæ cùm legissem, & ad veteres alios similium decretorum collectores oculos intendissem, si fortè aliquis eorum ita præfatus fuisset, inveni iisdem ferè verbis conceptam præfationem Dionysii Exigui ad suam decretorum collectionem [f], sive ad Julianum epistola tituli S. Anastasiæ presbyterum.

f In *Biblioth. juris canon. veteris* Justelli tom. 1. pag. 183. & in *Collect. Concilior. Biniana, & Labbei*.

203. Quòd autem ad Gregorii Papæ tempora Escorialensis codicis collectio illa pertingat, nos non movet. Nam licèt Dionysius Exiguus Syricii tantùm, & Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Cœlestini, Leonis, Gelasii, & Anastasii constituta, usque ad annum scilicet CDXCVI. libro suo comprehenderit; alius tamen his adjunxit Hilari, Simplicii, Felicis, Symmachi, Hormisdæ, atque Gregorii decreta; quem *juniorem Gregorium* appellans auctor, abundè significat loqui se de præsenti Pontifice. Quare oportet renunciare nos conjecturam suam Ambrosio Morali, & de Escorialensi codice nihil deduci ad Isidorianam collectionem posse, pro certo agnoscere. Ejus sanè auctor, tum *Isidorus Mercator* (in codice quodam bibliothecæ Vaticanæ, quem existimo citare Alphonsum Ciaconium in schedis suis à me suprà laudatis, notato numero 698. non *Mercator*, sed *mercatus servus Jesu Christi* legitur) tum etiam *Isidorus Peccator* audit in libris manu exaratis [g], atque ultimum quidem, sæculi fortè sui more: nam & Fulbertus Gemeticensis in *vita B. Aichadri* ejusdem monasterii abbatis *Fulbertum* se *peccatorem* vocavit. Similiter Rhabanus libro *Pœnitentium* se inscripsit. Eodem modo Concilii Parisiensis III. aliorumque Gallicanorum patres majori ex parte sese actis *peccatores* subscripserunt; sicuti Willelmus abbas Metensis ad Gregorium VII. Papam epistolâ in *Analectis* Mabillonis [h].

g Vide Malvasiam apolog. cōtra Blondellum pag. 32.

h Pag. 247.

204. Si ergo Isidorus noster alicujus *decretalium ac decretorum* auctor est *collectionis*, abscindi omnino ab ea oportet quicquid suspectum suppositionis est, &, ut magnus Baronius loquitur [i], *germano rectæ rationis temporis signo minimè signatum*. Quomodo enim ferri potest hoc ejus esse Isidori, qui anno DCXXXVI. vitâ decessit, opus, cujus in præfatione [k] mentio fit Agathonis, non ante annum ejusdem sæculi LXXIII. Papæ Romani, quemadmodum & in *ordine Concili celebrandi*, qui eidem præfationi subjicitur connectiturque, atque omnino ejusdem auctoris est, Concilii XI. Toletani anno DCLXXV. celebrati, quidam designatur canon ab archidiacono recitandus. In quo antiquitatis monumento, scilicet *ordine* isto, observamus, pro canone seu capite usurpatum *era* vocabulum: legenda nempe indicit de Conciliis agendis capitula ex canonum codice, *idest ex Concilio Chalcedonensi erâ XVIII.* (reperitur lex de Concilio singulis bienniis celebrando canone XVIII. ejus Concilii) *Item ex capitulis orientalium PP. quæ Martinus Episcopus Bracarensis de Græco in Latinum vertit erâ XVIII.* (respondet in ea collectione idem caput) *Item ex Concilio Toletano IV. erâ III.* (similiter hoc respondet caput in hoc Concilio) *item ex Concilio Agathensi erâ XVI.* Sed hìc corrigendum est *erâ XL.* Nam in capite seu canone XL. hoc est, ultimo hujus Concilii, necessitas indicitur singulis annis colligendæ Synodi. Fortè dicta *era* seu *æra*, quasi divisio, seu sectio: nam Græcis *αἱρεσις* secta est.

i Ad ann. CCCXXXVI.

k In hanc præfationem prolixè nos cómentati sumus tomo 1. *Collect. max. Conc. Hisp.* à pag. nempe 32. usque ad 162. ubi quæcumque ab Isidori Hispalēsis eversoribus adduci solent, maturè diluuntur, ac penitiùs enucleãtur. CARD. DE AGUIRRE.

205. Sed, ut revertamur, ea quæ Isidoriani temporis non sunt, superaddi postea forsan potuere. Quod mihi pronum est credere, cùm videam *ordinem Concilii celebrandi* ex can. IV. Concilii Toletani IV. cui præfuit Isidorus, majorem partem formatum fuisse: desintque ibi quæ de inferioris ævi sacris monumentis, veluti additamenta, recentior aliquis in eundem ordinem conjecit. Fuerit ergo hujus ordinis, quomodo primùm conceptus fuit, auctor Isidorus noster, reliqua verò alterius. David Blondellus, damnatæ apud orthodoxos omnes vir memoriæ, exactissimus tamen harum *decretalium epistolarum à Clemente I. usque ad Syricium*, quas Isidorus hic primus foras protulit, inspector & censor, multis probat decretalium hunc collectorem minimè fuisse Isidorum nostrum [l], neque alium ullum Hispalensem Episcopum [m], tum etiam nec Hispanum [n], ut os iis obstruatur, qui Rhemensi credentes Hincmaro genti nostræ hoc mangonium improperant. Conjectatur inde non improbabiliter Germano-Francum,

l In *Prolegomenis Pseudo-Isidori* cap. 2.
m Cap. 3.
n Cap. 4.

eum, vel Gallo-Francum esse [o], forteque Benedictum illum levitam [p], qui Autgarii Moguntini præsulis jussu Gallicano *capitulorum Ansegisi abbatis* operi postremos libros tres adjunxit, Ludovicoque, Lothario, & Carolo, Ludovici Pii filiis, circa annum DCCCL. dedicavit.

206. Ac demum in *Mercatoris* titulum defigens mentis aciem, suppositas ab eodem Benedicto, seu quovis alio, has merces Isidoro cuidam Hispano suspicatur [q], qui cùm frater Eulogii Toletani Episcopi, ac inclyti postea martyris, esset, Sarracenorum fugiens tyrannidem unà cum altero germano fratre Alvaro usque ad ulteriorem Franciam, Moguntiæ aliquamdiu exsulavit mercaturam exercens, circa id ipsum tempus, quo Benedictus ille diaconus cum Autgario suo eiusdem urbis Episcopo in vivis erant. Quę omnia ex Eulogii jam laudati martyris quadam *ad Willesindum Pampilonensem præsulem epistola*, circa annum DCCCLI. exarata, necnon & quibusdam compertę fidei chronicis & monumentis alia convenire aliis accuratè confirmat. Hujus inquam Isidori Mercatoris, sed nihil aliud quàm liberam à Sarracenorum jugo vitam sibi è peregrinatione Moguntina quærentis, dolique, aut inscii aut conscii, nomine, abusum fuisse istius collectionis, decretaliumque epistolarum in ea contentarum auctorem, ut inde increbuerit fama, *de Hispaniis* (quod Hincmarus ait) *allatam*, à verò existimat non abludere.

207. Aliquantulum tamen obstat, quòd Hincmarus, ut vidimus, Ricolphum Moguntinum Episcopum eum fuisse ait, qui collectarum epistolarum librum ex Hispania allatum obtinuit, & Gallias eo replevit. Ricolphus autem annum hujus noni sæculi decimum quartum, aut decimum quintum prætergressus non fuit; quod idem Blondellus agnoscit [r]. Quocum stare vix posse videtur ab Isidoro Eulogii martyris fratre, post aliquot annos [s] à Ricolphi obitu in eam regionem veniente inditum formatoris dolo fuisse nomen huic operi, atque id pro Hispana merce venditatum. Aut fateri quidem compellemur, si Blondelli conjecturam, cæteroqui sagacem, non improbamus; Hincmarum perperam Ricolpho adscribere, quod successoris ejus Autgarii, alteriúsve factum fuerit. Minimè quidem, ait ad aurem aliquis, & quòd importunè fundimus verba. Nam Luitprandus, antiquitatum ille inter vindices Hispaniarum, apertè docet quisnam Isidorus fuerit hujus collectionis auctor. *Isidorus Setabitanus* (ait ille in Chronico [t]) *qui interfuit Concilio XVI. Toletano, composuit ordinem Concilii, & collectionem Conciliorum, quæ dicitur Isidori Peccatoris, seu Mercatoris, quo cognomento vocatus est super Isidori nomen.* Quo nihil potuit expressiori ad fictionis vultum stylo, veluti ungue, duci, aut quod hoc tempus nostrum, quo ambigi cœptum fuit de auctore collectionis, ac de *Mercatoris* & *Peccatoris* agnominibus, magis referret. Planè simplicitatis vultus innato statim se colore prodit, cerussam & purpurissum omne respuit, nec incrustari amat, sed apparere. Germanus certè Luitprandus nihil dixisset ultra quàm Isidorum Setabitanum epistolas decretaque Pontificum collegisse. Et cur potiùs interfuisse hunc Isidorum uni decimo sexto Concilio Toletano à Pseudo-Luitprando annotatur, quàm & interfuisse decimo quinto, cùm utrique subscripserit? Planè collectio ista primùm forsan prodiit Parisiis ex officina Francisci Regnault MDXXXV. in 8°. hoc est tomo primo editionis Conciliorum, quam fecit [u].

208. Præsefert & Isidori nomen *Glossarium* quoddam, seu *Glossæ* liber dictus Isidori, qui frequens in manibus eruditorum est. Hunc tamen compilationem esse à pluribus, nec semel aut simul factam, criticis placet sagacioribus. Cujus tamen aliquam partem quin Hispalensi attribuam, hoc est, prima operis elementa, & quod antiquissimè in eum librum conjectum novis accessionibus fundamentum præstruxit, ægrè inducar. Thomam Reinesium consule sis lib. 1. *Variarum lectionum* cap. 8. & lib. 2. cap. 14. quibus locis plura ex eo *Glossario* restituit acutè ac eruditè, cæterorum omnium id existimans opinatissimum, lectionisque minus impeditæ. Immo & Gasparem Barthium lib. 16. *Adversariorum* cap. 24. ubi Isidori alterius cujusvis, non inhumani auctoris, opus prorsus necessarium ad dignoscenda Gotthica verba, quæ in Latinam linguam irrepserunt, censet; & lib. 19. cap. 22. quo loco ex iis glossis, si accuratè inspiciantur, multa disci posse, ait, aliis locis *minus obvia, aut frustra quærenda*, qui & lib. 26. cap. 15. multa esse, inquit *in Glossario* isto *Isidori junioris egregia, multa ridiculè corrupta, omnia non negligenda iis qui latinitatis, præcipuè cadentis, intellectui student*. tandemque lib. 4. cap. 9. ubi ad Isidorum Hispalensem, auctorem Glossarii primum, uti nos, inclinat; quibus omnibus locis par istud celeberrimorum hujus ævi criticorum pluribus hujus libri plagis desperatis, salutem & medicinam, ex conjectura tantùm, quæ sæpè viros etiam sagacissimos fallit, attulerunt. Editum hoc exstat *Glossarium* in *auctorum linguæ Latinæ* corpore postrema editione Coloniensi anni MDCXXII. Antea tamen admiserat in suam S. Isidori operum editionem Breulius, non item in Matritensem Grialius. Est & in *Glossariis* Vulcanii.

209. Ut finiamus, quid à vero potuit abnormius excogitari, quàm quòd in fragmento, seu continuatione Isidoriani Chronici, quæ S. Ildephonso attribuitur Episcopo Toletano, Tudensisque Lucas inseruit suo, ita legitur: *Successit beatissimo doctori Isidoro Theodisclus, natione Græcus, varietate linguarum doctus, exteriùs locutione nitidus, interiùs autem, ut exitus demonstravit, sub ovina pelle lupus voracissimus. Nam libros quosdam* De naturis rerum, & arte medicinæ, *necnon &* De arte notoria, *quos pater Isidorus facundo stylo composuerat, & nedum ad publicum venerant, in odium fidei corrupit, resecans vera & inserens falsa, atque per quendam Arabum nomine Avicennam de Latino in Arabicum transtulit. Hic in his & aliis pluribus infidelis inventus, & erro-*

o Cap. 5.

p Ibid. pag. 23.

q Cap. 6.

r Cap. 5. pag. 22.

s Scilicet anno DCCCXXVII. ut Blondellus admisit p. 30.

t Erâ DCCXIX. sive ann. Christi DCLXXXI.

u Adi, lector, *collectionis nostræ Concilior.* tomum 1. cujus bona pars in discutiendis iis quæ Isidoro opponi solent, insumpta est. Invenies forsan quæ animum tuum confirment, atque inter implicita ac prærupta iter expediant. CARD. DE AGUIRRE.

erroneus in articulis fidei comprobatus, per Synodum ab Archiepiscopali dignitate degradatus est. Asserebat enim Dominum nostrum Jesum Christum cum Patre & Spiritu sancto non esse unum Deum, sed potiùs adoptivum. Hic, ut dictum est, privatus honore sacerdotii ad Arabes transiit, & sectæ pseudo-prophetæ Machometi adhæsit, & plura docuit detestanda sub Imperatore Heraclio. Tunc temporis dignitas primatiæ translata est ad Ecclesiam Toletanam.

210. Profectò indigna hæc sunt quæ gravem suorum temporum antistitem Lucam, uti ab Ildephonso profecta deceperint, ut historicis melioris commatis nostris placet [x]. De Avicennæ hac fabula dicemus infrà cùm lib.8.cap.2. ad eos auctores deventum à nobis erit, qui è sæculo undecimo Hispaniæ perperam adjudicantur. Ridiculumque prorsus est Theodisclum in libris *De medicina & rebus naturalibus* in odium fidei vera resecâsse, atque inseruisse falsa; cùm hoc potiùs ad scriptos ab eo de rebus sacris libros esset referendum. Quid enim medicina, aut ars illa, quam appellat *notoriam* (superstitiosissimam illam intellige [y] quam sub Salomonis *claviculæ* nomine explanavit integro libro Cornelius Agrippa) cum fide, & contra eam erroribus? Aut qua fronte Lucas admittere potuit, exsecrandæ doctrinæ librum notoriæ hujus artis sanctissimo Isidoro absque injuria maxima posse adscribi? Nisi *De arte notaria* legendum sit, hoc est quæ per notas scribere docet: quam, præter Latinos, Hebræi etiam inferioris sæculi cognoverunt. de qua re Mullerus lib.2. *Miscellan.* cap.13.

x Morales lib.12. cap. 21. fol. 127. Mariana lib. 6. cap. 7.

y De qua plures agunt. Del-rius *De magia* lib. 2. quæst. 24. Torre-blanca lib. 1. cap. 14. Jo. Alberghinus in *Manuale qualificatorum* cap. 18. sect. 3. §. 1.

211. Theodistum sanè, sive Theodisclum, Honorati Hispalensis post S. Isidorum Episcopi successorem, synodali sententia, sub Cindasvintho Rege in exsilium missum, dignitatemque primatiæ, quam ab antiquo habuerat, totius approbatione Concilii, Toletanæ Ecclesiæ confirmatam, Rodericus Toletanus antistes docuit lib.2. cap.21. Nil tamen de falsatis ab eo Isidori operibus. Immo Græcum, hoc est, Romanæ ditionis hominem, eo tempore, quo recèns sub Sisebuto & Svinthila Romanum in Hispania imperium omnino disjectum fuerat, recuperatæque omnes eorum à Gotthis urbes, quod Isidorus ipse in Chronico, & *Gotthorum historia*, necnon & alii affirmant, in sedem Hispaniarum nobilissimam, primatiæque dignitate fulgentem irrepere potuisse, aut vocatum fuisse, ut statim credamus, vix eò tam magnus auctor duxerit. Inter enim annum DCXXXVIII. quo sexto Concilio Toletano Honoratus, & DCXLVI. quo septimo Antonius, Hispalenses interfuere antistites, tragœdiam hanc recitatam fuisse oportet: quæ duo Concilia, Cinthilę & Cindasvinthi temporibus, hoc est post integram Hispanam ditionem à Svinthila Gotthis vindicatam, coacta sunt.

212. Increbuit hæc forsan de corruptis Isidorianis libris fama, ob ei aliquando ab Hincmaro Rhemensi calumniosè atque injuriâ objectum, de quo suprà nos opportunè monuimus, in prædestinationis negotio errorem. Quamvis directè altera de Christo adoptivo Dei filio hæresis apostatæ huic imputetur à Luca Tudensi. Quod nec sine difficultate mihi est. Quî enim potuere recèns damnatum in Theodiscli caussa exsecrationeque conciliaris decreti sententiâ errorem, paullò pòst aliquo tolerabili prætextu suadere ac tueri Elipandus Toletanus, Felixque Urgellensis, Episcopi, quorum hæc de adoptione Christi abominanda, & ex Arii sive Nestorii rogo excitata hæresis fuit? Quorum quidem tota historia vix admittere posse videtur præjudicium id quod refertur in Theodiscli caussa non ita pridem factum. Cur enim, si Elipandus & Felix dissimulaverunt recenter judicatæ rei conscientiam, nullus eorum, qui sumptis in manus orthodoxæ fidei armis, perniciosissimam, & in Hispaniis redivivam hæresin opportunè conati sunt excindere, argumento isto & exemplo confirmatæ demum rei conciliari canone apud Hispanos ipsos, fortasseque Toleti, cujus Ecclesiæ Elipandus præerat, & in qua celebrabantur jam eo tempore vulgò Concilia, & abdicatione Theodiscli tam celebris Ecclesiæ præsulis memoriæ posterorum commendatæ, usus unquam fuit?

213. Exstat enim, hucusque licèt ineditum, in aliquot bibliothecis nostræ Hispaniæ opus insigne vastumque adversus Elipandum, ejusque hanc de adoptione Christi hæresin, Beati presbyteri, Heteriique Uxamensis Episcopi; ex quo nusquam comprobatum legi Theodisclum huic eidem luto hæsisse, pœnamque impietati suæ consentaneam luisse. Præterea, non solùm Ragenespurgensis, seu Ratisponensis in Bajoaria ann. DCXCII. cujus Alcuïnus paullò pòst laudandus meminit, verùm etiam Franco-fordiensis anno DCXCIV. coactæ Synodi sub Hadriano I. Papa & Carolo Magno Francorum Rege, eidem huic impietatis prosternendæ belluæ laudabiliter incubuere. Unde ad posteros emanârunt epistolæ plures, vel nunc in corpore Conciliorum exstantes, Hadriani videlicet Papæ, Paullini Aquilejensis, Petrique Mediolanensis, cum cæteris Italiæ Episcopis, necnon Galliæ, & Germaniæ Episcoporum ad Hispaniæ directæ Episcopos, qui Felicianam istam luem contraxerant, tandemque ipsius Caroli Regis nomine alia ad Elipandum eosdemque Hispaniæ Episcopos directa. Nec in ulla harum tamen Synodi hujus Hispanæ adversus eundem in Theodisclo Hispalensi compressum errorem celebratæ vola aut vestigium exstat.

214. Alcuïnus item, Caroli ejusdem Magni magister, librum inscripsit seu epistolam ad Elipandum, necnon & *contra Felicem Urgellitanum* libros VII. qui sub nomine Paullini Aquilejensis vulgati in *Bibliotheca patrum* fuere, aliaque sunt ejusdem Alcuïni huc spectantia in ejus operum editione Parisiensi; immo & in eorum appendice Paullini jam laudati Aquilejensis *contra Felicem* libri III. aliusque *Adversus Elipandum*, libellus continentur. Quos omnes in tam controversa & famosa ejus ævi quæstione, latere potuisse Fe-

Felicis & Elipandi caussam jam olim fuisse præjudicio Theodiscli caussæ in Concilio, quod ajunt, damnatam, incredibile prorsus videtur. Latuisse autem, obstinato isto universorum, quæ contentio hæc peperit, monumentorum silentio persuadetur. Elipandus autem & Felix, ut suprà tetigimus, qua fronte adversus Concilii hanc sanctionem judiciumque, nulla ejus mentione, vel ad interpretationis aliquo eludendum colore, habitâ, coram tota Hispaniarum Ecclesia insurgere, libellumque doctrinæ suæ, Ildephonsi etiam, Eugenii, Julianique, Toleti Episcoporum testimoniis munitum, ad Carolum dirigere ausi sunt; quo eodem Eugenio, ut Toleti Episcopo, Concilium illud Theodisclo infensum fuisse habitum, rationem temporum sequuti affirmare cogimur?

215. Tandem movet salivam, quominus Pseudo-Ildephonsi, seu, quod verius credimus, Lucæ ipsius Tudensis, relationi de Theodiscli impietate atque exitio credamus *, id quod in fine audimus: *Tunc temporis dignitas primatiæ translata est ad Ecclesiam Toletanam*. Quæ ipsa legitur rei caussa apud Rodericum Toletanum lib. 2. cap. 21. Unde Lucas Tudensis per me desumpserit, *Hinc* (Cindasvinthus Gotthorum Rex) *perfidum* ([z] *Theodisclum Hispalensem*) *Episcopum synodali sententia in exsilium misit, & dignitatem primatiæ, quam ab antiquo habuerat, totius approbatione Concilii Toletanæ* (ait) *Ecclesiæ confirmavit*. Nam, ut antea docuerat, Rex ille à Romano Pontifice privilegium obtinuit, ut secundum beneplacitum Pontificum Hispanorum primatię dignitas esset Toleti, sicut fuerat ab antiquo. Suspecta enim quodammodo hæc mihi sunt è Roderici calamo venientia, qui perpetuam hanc Toletanæ primatię prærogativam ita acriter omni tempore tutatus fuit, ut brevissimo etiam, quod laudavimus, capite, bis eam, neque necessariò, expresserit. Ecclesię quidem Toletanę aliqua major aliis, citra primatialem, dignitas à Regum in ea urbe regiam suam habentium accessit præsentia. Inde ibi crebrò acta Concilia, quę aliquo modo erant regni totius comitia, interveniebantque his Reges, & curię magnates; non à primatię munere: quod neque nomine tunc in Hispania notum. *Primas* enim pro metropolitano, non pro metropolitanorum principe, ubicumque in Conciliis ejus dignitatis mentio est, accipitur. Nec si revera esset, metropolitani antiquiores recentioribus antistarent sedendi ordine; sed omnes Toletano antistiti, si talis fuisset, loco cederent.

* Hanc de Theodisclò fabulam sibilo nos olim explodimus in *Collect. Max. Concil. Hisp.* tom. 1. pag. 85. & seqq. ubi totum negotium ad exactam criterii trutinam examinavimus. CARD. DE AGUIRRE.

[z] Desunt hęc parenthesi contenta in quibusdam libris.

216. Pariter honori regię curię atque ejus antistitis datum, quòd convicinos Toletanę sedis Episcopos (è suffraganeorum numero scilicet) singulis per annum mensibus in eadem urbe commorari debere statutum fuerit, can. 5. Toletani Concilii septimi: quòd item Toletani Episcopi Reges urgerent, & quòd Episcopis in propriis sedibus decedentibus, quos iis successores elegissent Reges, eos non exspectata uniuscujusque provincię Concilii, quod in more antea fuerat, approbatione, ne plus æquo electiones protelarentur, salvo tamen uniuscujusque provincię jure, Toletani deinceps ordinarent Episcopi: quam ei prerogativam Toletani XII. Concilii patres canone 6. decrevere. His saltem delati Ecclesię huic honoris gradibus veluti munita est via, qua recuperatæ à Mauris Toletanę urbis tempore in eam emersit primatialem totius Hispanię dignitatem, quam divinę Incarnationis anno MLXXXVIII. Urbanus ei Pontifex Romanus tandem concessit. Dicta hęc sunto liberè ab studio partium [a], ac saltem ne infligę ob indignum ejus antistitem Ecclesię Hispalensis urbis pœnę famam, à Luca Tudensi & Roderico Toletano Episcopis propagatam, absque ullo examine susciperemus.

[a] Uti fecit Franciscus Padilla *Hisp. Eccl. hist.* cent. 7. cap. 31. & 32. & post eum Rodericus Caro *De las antiguedades de Sevilla* lib. 2. cap. 14.

CAPUT V.

De BULGARANI *Comitis epistolis* MSS. *De* REDEMPTO, *qui de obitu S. Isidori scripsit. Et de* SISEBUTO *Gotthorum in Hispania Rege. Atque item* JOANNE *Cæsar-augustano Episcopo, Braulionis fratre. De canonibus paschalibus.* ARTHUAGI *monachi incerta memoria.* JUSTUS *Toletanus Episcopus diversus à Justo diacono apud Isidorum. Pseudo-Luitprandi oscitantia in exscribendis S. Ildephonsi verbis.* PAULLUS *diaconus Emeritensis.* BRAULIO *Cæsar-augustanus præsul. Ad hunc epistola S. Isidori explicatur. Anceps quæstio de quonam S. Æmiliano is scripserit. Additionum Braulionis nomine ad Maximi Chronicon confictarum insigne documentum.* EUGENII *duo Toletani, quorum junior scriptorum album ornat. Figmentum de Itinerario Antonini ab Eugenio correcto.* FRUCTUOSUS *Bracarensis Episcopus an Benedictinus. Hujus regula à Benedictina multùm differt. Joannes Mabillonius taxatur.* FRUCTUOSUS *alter senior fictitius. Pseudo-Juliani de Fructuoso nugæ. Anonymi carmen.*

217. TEMPORIS quo Isidorus Hispalensis floruit, æquales aliquot, ex quocumque lucubrationum genere dignos qui recenseantur, nunc subjiciam.

218. BULGARANUS Comes sub Gundemaro Rege (biennium hic Gotthis, usque ad annum DCXII. imperavit) Galliæ Narbonensis præfectus, plures epistolas ad diversos direxit, quæ ad nostram usque ætatem adhuc ineditæ in quodam Ovetensis Ecclesiæ codice membranaceo ante quingetos annos jussu Pelagii Episcopi ad usum Alphonsi Castellæ ac Legionis Regis VI. exarato, atque in alio codice Complutensis S. Ildephonsi collegii, Ovetensi isto antiquiore, servatæ sunt. Quibus quidem epistolis, quarum una ad Regem, duæ ad Episcopum quendam nomine *Illustrem*, aliæ ad alios scriptæ, leguntur [b], nonnulla illius temporis gesta, nec aliunde nota, manifestari, Ambrosius Morales, rei auctor, & oculatus testis, lib. 12. cap. 11. Historię suę nos docuit.

[b] Bulgarani epistolarum ἐκτάδα apud nos habemus, ex codice Ovetensi exscriptarum: quarum prima est ad Episcopum quendam Franciæ. II. ad eundem. III. ad Episcopum nescio quem. IV. & V. ad Agapium Episcopum. VI. ad Gundemarum Regem. Quas omnes, simul cum aliis diversorum, quas inter ἀνέκδοτα servamus, publici juris aliquando faciemus. CARD. DE AGUIRRE.

219. Ejus-

219. Ejusdem Isidori clericus fuit REDEMPTUS, qui brevem *Narrationem beatissimi Pontificis obitûs* nobis reliquit; ad quem, cum additamento *archidiaconi* directa legitur epistola quædam ejusdem Isidori *De usu panis azymi in occidentali Ecclesia*: quam tamen aliqui eapropter non admittunt, quia res ista inter utramque Ecclesiam diu post Isidori ætatem agitari cœpta est. Conservata fuit *Narratio* hæc *obitûs* in eo, quo de nuper loquuti sumus, Ildephonsini apud Complutum collegii septingentorum annorum, ut creditur, codice; cujus Ambrosius Morales cum rei notitia meminit lib. 12. cap. 21.[c] Exstatque in editionibus Isidorianis Matritensi ac Breulii Parisina.

220. SISEBUTUS quoque Rex Gotthorum, non minus quàm dignitatis culmine, armorumque præstantia, literis atque eruditione, Latinæque linguæ peritiâ inclytus, inter scriptores loco suo donandus est. *Etenim fuit* (Isidorum audis [d]) *eloquio nitidus, sententiâ doctus, scientiâ literarum magna ex parte imbutus*. Quare idem Isidorus libro suo *De natura rerum* ad eundem directo sic præfatur: *Dum te præstantem ingenio, facundiaque, ac vario flore literarum non nesciam, impendis tamen ampliùs curam, & quædam ex rerum natura vel caussis à me tibi efflagitas suffraganda*. Isidorus alter Pacensis Episcopus in Chronico seu *Epitome Imperatorum & Arabum*[e] vocat eum *virum sapientem, & nimium literaturæ deditum*. Quæ Rodericus Toletanus lib. 2. cap. 17. verba exscripsit. Anonymus Benedictinus in *Chronico abbatiæ S. Remigii Divionensis*[f] ad annum XII. Regis Theoderici (quantumvis *Sisebodum* nuncupet) *viri quoque sapientis, & in tota Hispania laudabilis, valdeque pietate pleni* elogio commendatum dimittit. Gundemaro hic suffectus regnum Gotthorum octo cum dimidio annis usque ad DCXXI. tenuit, belli & pacis artibus, religione, justitiâ, & benignitate, clementiaque in paucis clarus. De rebus ejus gestis nunc disquirere non est præsentis argumenti.

221. Quòd enim ad bibliothecam ejus pertineat nomen, unus & alter vetus codex apud nos servatus, in iisque aliquot ab eo auctore profectæ, cùm epistolæ, tum alia contenta opera, in caussa sunt. Ii sunt toties laudati libri Ovetensis Ecclesiæ, & Complutensis collegii, quos vidit Morales, lib. 12. cap. 3. & in epistola ad Andream Resendium[g], & in prologo ad secundum historiæ suæ volumen, ubi de libris antiquis agit, consulendus. Tertium adjungo, quem reperiri ajunt[h] in Toletanę Ecclesiæ bibliotheca. In his omnibus exstant Sisebuti Regis Epistolę ad Cęcilium Mentesanum Episcopum, ad Cæsarium Patricium Romanum, sub quo fuisse tunc videtur quicquid intra Hispanias Romanæ erat, hoc est, Imperatorum, ditionis; ad Eusebium Barcinonensem antistitem, ad Theudilam & Sandrimerum quosdam, ejus argumenti omnes, quod apud eundem Moralem interim videri potest, dum præteritę incurię nostræ vindex aliquis sacra hæc antiquitatis monumenta luci non ultrà invidet[i].

c Pag. 125.

d Hist. Gotthoris erâ DCL.

e In Heraclio erâ DCL.

f A Dacherio edito to. 1. Spicil. pag. 377.

g Tomo 2. Hisp. illustratæ pag. 1022.

h Martinus Ximena in *Annalibus Eccles. Giennensis*. pag. 35.

222. Legitur cum his etiam *Vita & martyrium S. Desiderii Viennensis in Gallia Episcopi*, quem Theodericus Rex, instigante Brunichilde ejus avia, ab exsilio insulæ, quò missus antea fuerat, reductum, lapidibus obrui fecit Lugduni XXIII. die Maji an. DCXII. Cujus, Sisebuto æqualis, martyris Beda, Usuardus, Ado in Martyrologiis, Romanumque II. die Februarii, post Sigebertum[k] & Fredegarium Scholasticum[l], meminere. Joannes tamen Mariana noster eò inclinare videtur, ut magis esse alterius Sisebuti hanc Vitam putet, nullâ tamen hujus sui judicii ratione proposita. Quæ cùm in antiquissimo non uno codice, ut jam diximus, ad Regem Gotthorum referatur, illeque doctrinam suam & pietatem & eloquentiam gravissimorum scriptorum ore posteris commendaverit; nihil est cur de alio auctore soliciti simus[m]. Scripsisse autem eum ulteriùs aliquid historicum, aut geographicum, inde colligere posse videmur, quòd Joannes Ægidius Zamorensis Franciscanus in Adversariis (qui liber vastus immensæque lectionis in schedis adhuc bibliothecarum latet ineditus) seu in tractatu I. *De præconiis Hispaniæ*, de Carpetania provincia loquens, *quæ tamen* (inquit) *sicut referunt Plinius & Sisebutus, ad Carthaginensem provinciam pertinet*.

223. Sub Sisebuto, & Svinthilano ejus successore vixit JOANNES Cæsar-augustanus Episcopus, Maximi successor, Braulionis fratris decessor, de quo S. Ildephonsus: *Joannes* (ait[n]) *in pontificatu Maximum sequutus, Ecclesiæ Cæsar-augustanæ sedem ascendit, primò pater monachorum, & ex hoc præsul factus in regimine populorum; vir in sacris literis eruditus, plus verbis intendens docere quàm scriptis, tam largus & hilaris dato, quàm hilaris etiam vultu. Unctionem namque Spiritûs Dei, quâ fovebatur intrinsecus, tam largitate muneris quàm habitudine vultus adeò præferebat, ut & datum gratia commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officiis quędam eleganter & sono & oratione composuit*. Hoc est, non solùm duxit stylo, sed & musicam modulationem cantui præscripsit. *Annotavit inter hæc* (subjungit) *inquirendæ paschalis solennitatis tam subtile atque utile argumentum, ut lectori & brevitas contracta, & veritas pateat patefacta*. E Concilii Toletani IV. canone 5. constat, solere *in Hispaniis de solennitate paschali varietatem existere prædicationis*, hoc est publicationis: *diversa enim observantia laterculorum paschalis festivitatis interdum errorem parturit. Proinde* (eidem Concilio) *placuit, ut ante tres menses Epiphaniarum metropolitani sacerdotes literis invicem se inquirant, ut communi scientiâ edocti, diem resurrectionis Christi & comprovincialibus suis insinuent, & uno tempore celebrandum annuncient*[o].

224. Vulgarius est, quàm ut hîc inculcare sic necesse, cùm Græcorum, tum Latinorum veterum, hanc circa rem studium, Hippolyti Portuensis, Prosperi, Anatolii Laodiceni, Theophili Alexandrini, Victoris Aqui-

i Ita nobis animo hæret, si aliquando licuerit accuratiùs ea cōferre cum MSS. Gotthicis biblioth. Toletanę, undè nęvis ac sphalmatis deformata, crassissimâ exscriptorum inscitiâ, ad nos pervenerunt. Epistolarū inscriptiones sūt: I. *Ad Episcopū Mentesanum, qui se reclusit in monasterio*. II. *ad Cæsarium Patricium, rescripta per Ansemundum*. III. *ad Eusebium Episcopum*. IV. *ad Tudilanem, cùm ex laïco habitum in monasterio accepisset*. V. *ad Advalicaldū Regē Longobardorum & Theudolindam Reginam, pro fide Christi, per Totilanem directa*. CARD. DE AGUIRRE.

k In Chron. ann. DCVIII. & DCXII.

l In Append. ad Greg. Turonensem anno Theoderici Regis VIII.

m In apographo nostro ex Toletano autographo transcripto, à Sisebuto Rege composita dicitur Vita hæc S. Desiderii. Quapropter nō est cur Sisebuto huic nostro opus hocce invideamus. CARDINALIS DE AGUIRRE.

n De Script. Eccl.

o Confirmat. Concil. Bracar. II. cap. 9. Arelaten. I. cap. 1. Carthagin. III. cap. 1. & V. cap. 7.

Aquitani, Dionyſii Exigui, aliorumque; de quibus latè hujus argumenti enarratores, atque inter alios Ægidius Bucherius Jeſuita in *De doctrina temporum*, ſeu *in Victoris, & aliorum canones paſchales commentario*, egit. In difficili ergo & controverſa re, cujus poſt tot doctiſſimorum hominum vigilias nondum tota conſtabat ratio, nonnullam, atque adeò laudabilem poſuiſſe operam Joannes Cæſaraugustanus videri debet. Ildephonſus inde ait: *Duodecim annis tenuit ſedem honoris, adeptus vitam gaudii, ad quam anhelavit deſiderabili voto. Subſtitit in ſacerdotio temporibus Siſebuti & Svinthilani Regum*. Inter annum ſcilicet DCX. quo Maximus, tunc Cæſaraugustæ Epiſcopus, Toleti decretum Gundemari Regis confirmavit, ac DCXXXIII. quo Braulio Joannis noſtri frater & ſucceſſor Toletano IV. Concilio interfuit. Siſebutus quidem anno DCXII. Svinthila (ut Reccaredi II. trimeſtre imperium cum Ildephonſo nunc omittam) anno DCXXI. regnum obtinuit, DCXXXI. vitâ functus.

225. ARTHUAGUM quendam, cognomento GOTTHUM, uſque ad Svinthilæ tempora ſanctitate ac literis floruiſſe, ſcriptamque reliquiſſe *Gotthorum hiſtoriam*, ex Auguſtiniani ordinis Chronicis Ambroſius Morales lib. 12. cap. 19. refert. Ciſlæ monaſterii, olim Auguſtinianorum, ut ajunt, nunc Hieronymianorum, Toletani fuiſſe alumnum credi voluit Pſeudo-Maximus [p]; cujus quidem verba in Eſtepano codice ita concepta: *Arthuagus* [q] *cognomento Gotthus, ex ordine S. Auguſtini floret.* (quæ ſi aliquo probabilitatis ſolo nitantur, hæc ſaltem *ex ordine S. Auguſtini*, uti gloſſema, omnino erunt furcillis rejicienda) ita leguntur in Bivariana editione: *Arthuagus cognomento Gotthus, ex ordine Sancti Auguſtini, Toleti floret opinione ſanctitatis.* Aliàs [r]: *Sciſlæ Toleti floret ſanctitate.* Pſeudo-Luitprandus item [s]: *Prima die Maji moritur ſanctè compoſiteque Toleti Arthuagus monachus Auguſtinianus Sciſlæ Toletanæ*. Tandemque Pſeudo-Julianus ferè iiſdem verbis [t].

p In *Chron.* ad an. DLXXXIV. num. 2.

q Abbreviatū ita *coc.* legitur in codice iſto.

r Ita citat Ramirezius in *Notis ad Luitprandum* anno DCXXXII. n. 46.

s In *Chron.* ad an. DCXXXII. num. 46.

t In *Chron.* ad ann. DCLIX. num. 325.

226. Et hanc, ſimilemque aliam, ex his fontibus derivatam, alterius Artinodi ejuſdem Ciſlæ domus cœnobitæ notitiam jactant Auguſtiniani [u], cum quibus nunc non agimus, ſed ſolùm quæ in hac hiſtoria ſalebrarum & vadorum eſt ſignificare intendimus. Arthuagum ann. DLXXXIV. ſanctitate floruiſſe (quod Maximus ait) jam monachum, quibus ſaltem virilis ætas, ſeu tricennaria, innuitur, vix convenire cum eo ad quem prorogâſſe dicitur ætatem, hoc eſt, DCLIX. anno, inficias nemo iverit, qui non in macrobiorum Dextri & ſequacium reipublicæ conſtitutionem, cum eorum auctorum juratis defenſoribus, conſpiraverit. Nam ætatis pluſquam centenariæ tempus hi duo anni, quorum poſtremum ejus vitæ ultimum Pſeudo-Julianus prodit [x], includunt. Neceſſe eſt ergo ut teſtimonium hoc refutantes conferamus nos ad Pſeudo-Luitprandi chronologiam, qui anno DCXXXII. emortualem Arthuago dixit. Sed Luitprandus, ſi germanus aliquis Chronici auctor, in Eſtepano fragmento ſervatus non ultra ann. DCXXX. progreditur: quare fruſtra eum, uti veri anni Arthuagi obitûs ſequeſtrem & arbitrum conſulemus. Deinde prima die Januarii deceſſiſſe eum Julianus ait, prima die Maji Luitprandus. Quæ conciliare inter ſe ipſa invicem pergant, qui ſolidi quicquam horum nominum præſtigiis atque umbris attribuere non verentur.

u Marquez *De origine eremitarū* cap. 11. §. 2. & 3. Hier. Roman. in *Auguſtinian. hiſtor.* cent. 3. Vide Bivarium *ad Luitprandi* an. DLXII. num. 8. & DLXXXIV. nu. 2. Ramirez *ad Luitprandum* anno DCXXXII. nu. 46. & ante eos Jordanus Saxoferratēſis, & Amb. Coriolanus, quos Romanus laudat.

x Num. 325.

227. Fertur & hujus met Arthuagi epiſtola ad Iſidorum Hiſpalenſem Epiſcopum data ab Auguſtinianis Salmantinæ urbis haberi. De qua hæc Hieronymus Romanus de la Higuera Jeſuita, in ſuis ad Luitprandum Notis, quæ in Ramiriziana Antuerpienſi hujus operum omnium editione leguntur [y]: *Ex epiſtola Deus-dedit Gordiano Hiſpalenſi, hoc* (Iſidorum nempe extruſum à ſede ſua, Gordianumque hunc intruſum fuiſſe) *maniſeſtè patet ex libris epiſtolarum Romanorum Pontificum Romæ impreſſis: nec mirum aliqua tacuiſſe ſcriptores, quæ in dies magis tempus retegit. Idque confirmatur ex epiſtola Gotthica manuſcrita, quam habent PP. Auguſtiniani Salmanticenſes, Arthuagi Gotthi Toletani monachi Auguſtiniani ad eundem Iſidorum.* Quid autem *Gotthicæ* adjecto ſignificare de epiſtola iſta voluerit Romanus rei auctor unicus, ὀνειροκρίτης aliquis interrogandus erit. Nam ſi Gotthicâ linguâ ſcriptam fuiſſe eam accipiamus, quiſnam ejus interpretem Auguſtinianis Salmanticenſibus aut Romano Higueræ præſtitit? Vix enim eſt ut è contrario credam de Gotthica ſcriptura ſeu charactere, doctum latinitatis hominem ſic loquutum.

y Ad annum DCXVI. num. 24.

228. Præterea ex domeſticis nullus, quod ſciam, neque Thomas de Herrera [z], qui cœnobii Salmanticenſis tabularia, omniaque vetera monumenta conſuluit, hujus epiſtolæ meminerunt. Unum Higueræ conformare Julianum, hoc eſt, vas figulo ſuo, noveris. Nam in hujus *Collectione variorum carminum*, importuno ſatis loco, hæc leguntur: *Nunc verò poſt hæc carmina ſequuntur quædam epiſtolæ, quarum prior eſt Arthuagi monachi Gotthi ad D. Iſidorum, quæ ſic incipit: Reverentiſſimo domino Iſidoro &c.* Sequuntur tamen poſt hanc notam adhuc alia carmina, nec deventum unquam fuit ab auctore ad præmiſſas epiſtolas. Extra hos duos, qui mutuò ſibi morem gerunt, nullam hujus epiſtolæ notitiam invenias.

z Auctor *Hiſtoriæ cœnobii S. Auguſtini Salmanticēſis.*

229. Siſenando, qui Svinthilæ ſucceſſit, Gotthorum Rege, JUSTUS, Helladii ſucceſſor in Epiſcopatu Toletano, à S. Ildephonſo elogium hoc promeruit [a]: *Juſtus poſt Helladium diſcipulus ejus illiique ſucceſſor innexus eſt, vir habitudine corporis ingeniique meritis decorus atque ſubtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monaſticæ inſtitutionis affatim educatus pariter & inſtructus, in Agalienſi monaſterio tertius poſt illum rector eſt factus. In Pontificatu autem mox illi ſucceſſor inductus, vir & ingenio acer, & eloquio ſufficiens, magna ſpe profuturus, niſi hunc antè longævam vitam dies abſtuliſſet extrema.* Quid verò hæ dotes ad bibliothecam ſi quæris, audi jam elogii clauſulam: *Scripſit ad Richilanem Agalienſis monaſterii*

a In libello *De ſcript. Eccl.*

ſterii patrem epiſtolam debita & ſufficienti proſecutione conſtructam, in qua patenter adſtruit ſuſceptum gregem relinquere penitùs non debere. Exſtitit rector (hoc eſt Toletanus præſul) *annis tribus, & tempore Siſenandi obiit, qui Rex poſt hunc die nono decimo defunctus abſceſſit.*

230. Concilio IV. Toletano Juſtus ejus urbis jam Epiſcopus interfuit, quod ſub Siſenando habitum fuit anno DCXXXIII. Hunc iterum S. Ildephonſus laudat in *proœmio* ſuæ *ad Iſidorum* De viris illuſtribus *additionis*, Gerontii presbyteri ei adverſantis facinus horribili pœna vindicatum à Deo memorans, Juſtumque Toletanum Epiſcopum ab altero Juſto, Helladii ejuſdem Eccleſiæ antiſtitis diacono, qui æquè Epiſcopo ſuo haud impunè inſultavit, apertè diſtinguens, ut in tam aperta re Higueræ prolixa quadam ad Luitprandi id ipſum confirmantis quoddam ſegmentum [b] notâ non multùm indigeamus. Paulliſper tamen manendum eſt in alio ejuſdem Luitprandi teſtimonio [c] de Juſti noſtri Toletani pręſulis pontificatu, quod convincendæ impoſturæ hujus Chronici unum ſatis mihi videtur. *Eligitur* (ait) *pręſul Toletanus S. Juſtus monachus Benedictinus ex monaſterio Agalienſi, rector patrimonii. Hic longè alius à ſęculari, qui vir ſanctus, pius, innocens, & optimis moribus inſtructus, præeſt tres annos ſuis monachis.* Potuit ne ſtupidè magis Ildephonſi de Juſto intelligi ac exponi relatio? *Rectorem* eum Ildephonſus dixerat in Agalienſi monaſterio factum ab Helladio tertium, extitiſſeque rectorem (Toletanæ ſedis intellige) annis tribus. At *rectorem patrimonii* Luitprandus expoſuit, tribuſque annis monachis ſuis pręfuiſſe. *Patrimonii rector* inter Gotthos nullus, ſed *Comes patrimonii* ſeu *patrimoniorum*, ut ex Conciliorum liquet ſubſcriptionibus [d]. Demus tamen rectorem aliquando dictum, qui revera patrimonium regebat principale; hoc tamen nihil proficit Juſti cauſſæ, qui ab infantia monachus, Ildephonſo teſte, neutiquam potuit huic muneri pręeſſe. Rexiſſe item annis tribus (ſuam ſcilicet Eccleſiam) ita refertur à Luitprando, quaſi de præfectura monaſterii S. Ildephonſus ſit loquutus. Quo nihil potuit ab ejus excogitari mente magis devium.

231. Hujus temporis PAULLUS ille eſt EMERITENSIS diaconus, qui *De vita & miraculis patrum Emeritenſium* librum nobis reliquit. Hunc à multis deſideratum primus edidit Barnabas Moreno de Vargas Emeritenſis urbis decurio, qui ejuſdem quoque hiſtoriam conſcripſit, Matriti anno MDCXXXIII. in 4°. Deinde iterum D. Thomas Tamajus de Vargas, vir clariſſimus, ad veteres, cùm Gothicæ tum Latinę ſcripturæ membranas collatum, ac propriis notis illuſtratum, Antuerpiæ apud Joannem Meurſium MDCXXXVIII. in 4°. Octo ſcilicet exempla is ad manus habuit, quatuor Gotthicis literis, totidem Latinis exarata. Ambroſius Morales in ſcholiis ad S. Eulogii Toletani Epiſcopi & martyris caput primum libri 2. *Memorialis ſanctorum*, alterius quoque ejuſdem operis meminit. *Paullus hic Emeritenſis* (ait [e]) *diaconus, cùm Emeritenſis Eccleſiæ & antiſtitum ejus hiſtoriam ſcripſiſſet, tum etiam de aliis ſanctis viris quædam adjunxit. Exſtat etiam ejuſdem confeſſio catholica. Quæ duo opera* MSS. *non parum antiqua, in S. Eccleſiæ Toletanæ bibliotheca habentur. Eadem multò vetuſtiora in nonnullis aliis bibliothecis conſpeximus.* Laudant Paulli hanc hiſtoriam, cùm idem Morales aliis locis [f], tum alii, tam noſtri quàm exteri ſcriptores [g]. Inter quos Hieronymus Romanus Auguſtinianus *De republica Chriſtiana* agens lib. 1. cap. 15. in ſuis *mundi rebuſpublicis*, quoddam hujus operis exemplum MS. ſe redemiſſe ait, & veluti ex orci faucibus eripuiſſe à quodam bibliopola Complutenſi, dum perdere id jam vellet; atque cum aliis libris Toletanæ Eccleſiæ donâſſe. Eaque eo videtur propoſito ab auctore formata, ut exemplis rerum domi, hoc eſt, in urbe Emeritenſi, mirabiliter patratarum fidem eorum confirmaret, quæ de Italiæ ſuæ miraculis S. Gregorius libris IV. dialogorum collegerat. Quos libros non alium habuiſſe auctorem, præter alia argumenta [h], non Iſidorus tantùm in libello *De ſcriptoribus Eccleſiaſticis*, ſed & in prologo Paullus noſter, ejus ſancti Pontificis æquales, egregiè comprobant. Latè agit de aliquot Emeritenſium Pontificum, præſertim Paulli, Fidelis, & Maſſonæ, rebus geſtis.

232. Diaconum ſe ipſe appellavit cap. 1. *Ego indignus & omnium peccatorum primus, levita Chriſti* &c. diverſuſque fuit à Paullo Emeritenſi Epiſcopo, cujus ipſe cap. 4. meminit. Scriptorem autem noſtrum hoc vixiſſe tempore inde vulgò colligitur [i], quòd in Renovato Emeritenſium antiſtitum ſeriem abſolverit, qui Innocentio, ut in eodem Paulli ultimo capite docemur, ei, quem Gundemari decreto anno DCX. ſubſcripſiſſe novimus, ſucceſſit, locumque ſuum reliquiſſe videtur Stephano, qui Concilio Toletano IV. anno DCXXXIII. interfuit. Non tamen video cur Paullum ſub hoc Stephano, potiùs quàm ſub alio vixiſſe & ſcripſiſſe, neceſſariò admittere debeamus. Fortè enim in Renovati ſucceſſoribus non eam animi virtutem is invenit, quæ deceſſorum virtutibus æquiparari digna eſſet. Non enim hiſtoriam Emeritæ urbis pręſulum, quæ omnes comprehendere debuit, ſed *De vita & miraculis patrum Emeritenſium*, ut habent omnes ferè MSS. codices, ſcribere voluit. Et forſan inferiorem aliquando ætatem ſignificare videtur auctor ipſe, cùm de Leovigildi loquens tempore [k], *ante multa jam curricula annorum* id contigiſſe dicat. Nos tamen à conjectura doctorum virorum non facilè diſcedentes, Paullum hoc ſiſtimus ęvo Stephani Emeritenſis pręſulis, & Siſenandi Regis, Conciliique Toletani IV. cui uterque interfuit. Ambroſius tamen Morales S. Fructuoſi res geſtas memorans [l], qui Bracaræ Epiſcopus factus fuit anno DCLVI. in Toletano decimo Concilio, Paullum hunc Emeritenſem diaconum auctorem laudat miraculorum ejuſdem ſancti viri, tot poſtea annis adhuc florentis. Sed errorem hunc puto magni hujus hiſtorici. Paullus enim *De vitis* tan-

b Anno DCXXXII. n. 48.

c Eodem ann. DCXXXII. num. 51.

d *Reccila Comitis patrimoniorum* in Concil. VIII. & IX. *Vitali Com. patrimonii* Conc. XIII. & XVI.

e *Hiſp. illuſt.* tom. 4. pag. 282.

f In *Prolegom.* tom. 2. ſub titulo *Las ayudas que tuvo*, & lib. 11. c. 72.

g Baronius ad an. DLXXXIX tomo 7. Mariana lib. 5. cap. 13. Padilla cent. 7. cap. 17. pluresque alii, quos Tamajus collegit in principio *Notarum*.

h De *Dialogorum* S. Greg. lib. 5. Labbeus *De ſcript.* tomo 1. pag. 391. Mabillon. *Præfat.* ad *acta SS. Benedict.* §. 2. tomo 1.

i Padilla dicta cent. 7. cap. 17. fol. 203. Tamajus in fine *Scholiorum* pag. 116.

k Cap. 3. principio.

l Lib. 12. cap. 35.

tantùm *Emeritenſium patrum* ſcripſit, ut vidimus, nec ullum in hoc ejus libro verbum de ſancto Fructuoſo repræſentant editiones. Qui autem miracula ſanctiſſimi Bracarenſis antiſtitis literis tradidit, auctor Vitæ ejus eſt, quem idem Morales S. Valerium monaſterii S. Petri de Montibus abbatem fuiſſe ſuſpicatus eſt, ut in S. Fructuoſi mentione infrà monebimus.

233. Laudatur apud ſanctiſſimum ſcriptorum hiſtoricum Ildephonſum Braulio, frater Joannis ſuprà laudati, cujus *in Cęſar-auguſta decedentis* (Ildephonſus ait [m]) *adeptus eſt locum, vir, ſicut germanitate conjunctus, ita non minimùm ingenio memoratus. Clarus & iſte habitus canonibus & quibuſdam opuſculis. Scripſit vitam Æmiliani cujuſdam monachi, qui & memoriam hujus, & virtutem illius ſancti viri ſuo tenore commendat pariter & illuſtrat. Habuit ſacerdotium ferè viginti annis, quibus expletis clauſit diem vitę pręſentis. Duravit in regimine temporibus Siſenandi, Cinthilę, Tulganis, & Cindaſvindi*. Subſcriptio ejus legitur in Conciliis omnibus hujus, quo vixiſſe refertur, temporis, Toletanis IV. V. & VI. In VII. ſub Cindaſvintho anno DCXLVI. deeſt Cęſar-auguſtani Epiſcopi nomen. In VIII. ſub Receſvintho anno DCLIII. Tajo Epiſcopus Cęſar-auguſtanus jam apparet. Quantum ejus de Eccleſia meritum in iis fuerit cœtibus, Iſidorus Pacenſis Epiſcopus ſatis docet, qui de quarto loquens, quod Siſenandus coëgerat, *huic ſanctæ* (inquit [n]) *Synodo inter ceteros Braulio Cęſar-auguſtanus Epiſcopus claruit; cujus eloquentiam Roma urbium mater & domina poſtmodum per epiſtolare alloquium ſatis mirata eſt*. Et paullò inferiùs de Concilio Toletano VI. ſub Chintilane: *Huic Synodo Braulio Cęſar-auguſtanus Epiſcopus prę cęteris illuſtris excellit, atque piam doctrinam Chriſtianis mentibus decenter infundit, cujus & opus nunc uſque Eccleſia relegit*. Quę duo teſtimonia in unum redegit ea exſcribens Rodericus Archiepiſcopus Toletanus lib. 2. cap. 19. *Huic Synodo* (ſextæ, juxta noſtrarum editionum ordinem, quam ipſe tamen quintam vocat) *Braulio Cęſar-auguſtanus Epiſcopus præ cęteris illuſtris* (ait) *effulſit, atque piam doctrinam Chriſtianis mentibus decenter infudit; cujus & opuſcula nunc uſque Eccleſia veneratur. Hujus eloquentiam Roma, urbium mater & domina, per epiſtolare alloquium eſt mirata*.

234. Nihil verò aliud infuſione illa doctrinæ ſignificatum nobis exiſtimo, quàm quòd ſextæ hujus Synodi canones Braulionis ſtylo ſint formati. Fuit enim, ut ex aliis ejus apparet, notatque Andreas Reſendius ad Quevedum ſcribens [o], *non paullò caſtigatioris, ac limatioris ęvi illius aliis ſtyli*. Et fatetur ipſe verſus finem pręfationis S. Æmiliani Vitæ, de qua ſtatim agemus, *diſciplinarum ſęcularium ſtudium ex parte ſe adtigiſſe*. Archidiaconus hic erat, cùm S. Iſidorus literas ei direxit, quæ inter Iſidorianas leguntur; Cęſar-auguſtanæ urbis, ut credimus, & Joannis germani fratris, ut contra Truxillum noſtrum cenſuit is, qui in magno opere *De actis Sanctorum* die XVIII. Martii *ſynopſin de Braulione*

[m] Cap. 12.

[n] In epitome Imp. vel Arabum ſub Siſenando.

[o] Epiſtola quæ edita eſt inter Reſendii *opera* pag. 177. & *Hiſp. illuſt.* tomo 2. pag. 1009.

hiſtoricam formavit; cujus & conjecturam de quibuſdam in errore cubantibus S. Iſidori hujus epiſtolę ad Braulionem directæ verbis, ferè eſt ut probemus. *Poſtulavi te* (ait Iſidorus) *ut mihi decadem ſextam S. Auguſtini tranſmitteres*. & ſtatim ſubjungit: *Poſco ut quoquo modo me cognitum ei facias*.

235. Quæ cùm nequeant de S. Auguſtino ante duo ſæcula vitâ functo intelligi, neceſſarium videtur ut ita corrigantur: *Poſco ut quoquo modo mihi cognitam eam facias*. Attamen libentiùs ea intacta relinquerem, cùm *cognoſcendi*, ſive *incogniti* verbum idem Iſidorus ita uſurpare amet. De Juſto enim Urgellitano ait cap. 21. *Hujus quoque fratres Nebridius & Elpidius quædam ſcripſiſſe feruntur, è quibus* (malim, *de quibus*) *quia incogniti ſumus, magis reticenda fatemur*. Sicut enim *incognitum* hoc loco, pro nondum docto, ſeſe dixit, ita & *cognitum* ſe S. Auguſtini ſextæ decadi ut faciat Braulionem rogavit. Niſi hoc eodem ſenſu levior iſta alia mutatio placeat: *quibus quia incogniti ſumus*, in Juſti elogio, aut *me cognitum de ea facias*, in ad Braulionem epiſtola. Cùm eſſet ergo jam Epiſcopus Cęſar-auguſtanus ſcripſit

236. *S. Æmiliani presbyteri vitam* (qui anno DLXIV. centenario major ad ſuperos abiiſſe dicitur) cum epiſtola dedicatoria ad Pruminianum presbyterum, quem *dominum ſuum*, & *germanum* appellat. Unde Bivarius rectè collegit [p], non ſolùm Joannem deceſſorem in Epiſcopatu, ſed & hunc Fruminianum fratres Braulionem habuiſſe. Quod ſignificâſſe in principio ejuſdem Vitę is videtur, Joannem *germanum majorem natu communem* [q], hoc eſt, ſuum & Fruminiani, appellans. Edita hæc primùm Vita fuit, ut credimus, à Prudentio Sandovalio Benedictino, Tudenſi, ac Pampilonenſi poſtea Epiſcopo, regio chronographo, in libro [r] *Fundationum Benedictini ordinis in Hiſpania ſub Gotthorum imperio*, ſive originum Hiſpaniæ Benedictinarum, cùm de monaſterio S. Æmiliani cucullati (vulgò *de la cogulla*) ageret. Quem hac Braulionis hiſtoria deſcriptum communis Caſtellanorum perſuaſio eſt [s], quamquam Aragonenſes [t] non hunc Æmilianum, cujus corpus in monaſterio dicto aſſervatur, eique monaſterio nomen dedit; ſed alterum Aragonię regni eremitam, cujus ſacra pignora in oppido *Torre-la paja* diœceſis Turiaſonenſis exſtant, Æmilianum Braulionis eſſe contendant.

237. Quam utique magnis animis decertatam hucuſque controverſiam non eſt inſtituti noſtri ut propriam faciam, aut cum Pſeudo-Maximi gladio nodum ſolvam; qui poſt ortam controverſiam ab inventore ſuo formatus, aut deformatus, ut morem utrique parti gereret, alterum & alterum Æmilianum laudâſſe ad annum DLXII. & ad annum DLXXVIII. non contentus, hæc addidit poſtremo iſto loco, ubi de Æmiliano Aragonenſi agit, quæ novitatem ſuam apertiſſimè produnt: *Fuit alius antiquior etiam presbyter & abbas S. Benedicti* (Maximúmne ita loquutum credis?) *de quo ſuprà dictum eſt*. In-

[p] *Ad Maximum* anno DLXII. num. 7. pag. 475. in margine.

[q] Aliter hoc verbum alii accipiunt. Vide Bivar. ibidem ad an. DLXXVIII. n. 2. pag. 565.

[r] *Primera parte de las fundaciones de los monaſterios de S. Benito*. Matrit MDCI.

[s] Venerus in *Enchiridio*, Morales lib. 11. cap. 58. Mariana lib. 5. cap. 9. Marieta *Santos de España* lib. 6 cap. 6. Santoro, Villegas, Tamajus plures laudat, Bivarius *ad Maximum* an. DLXII. pag. 468. Mabillon. in *actis SS. Benedictin.* tom. 1. pag. 205. in *obſerv. pręviis* ad hanc *Vitam*, Padilla cent. 6. cap. 31. & in *addendis* huic centuriæ, in principio volum. 2.

[t] Michaël Martinez del Villar *Del Patronato, antiguedades, varones ilustres de Calataiud, y ſu Arcedianato* fol. 128. Lanuza *hiſtorias de Aragon*. tom. 2. lib. 4. c. 3.

In fragmento sanè nostro, seu Estepano, ita semel fit Æmiliani mentio ad ann. DLIII. *S. Æmilianus monachus & presbyter in Cantabria moritur.* Suppositititium Helecanem pariter habeo, qui huic etiam dispellendæ quæstioni intentus, Vercellensem Episcopum eum esse garrit, qui apud Aragonenses colitur, vel à Bivario [u] ipso malè acceptus.

u Ad Maximum anno DLXXVIII. n. 2. pag. 562.

238. De Æmiliano agunt quidem, ac de ejus vita à Braulione conscripta, Usuardi, & Romanum, martyrologia. Prodiit secundò in commentario Francisci Bivarii ad Maximi Chronicon [x], tertiò in *Martyrologii Hispani* Joannis Tamaji de Salazar sexto volumine die XII. Maji [y], tandemque in *Actis sanctorum ordinis S. Benedicti* Lucæ Dacherii & Joannis Mabillonii operâ collectis & evulgatis volumine seu seculo I. [z] *Hymnum quoque in ejusdem sancti viri laudem* composuit Jambico senario metro, ut in hujus vitæ nuncupatoriæ epistolæ fine auctor ait. Transivit hymnus hic, ut creditur, ad Isidorianum Breviarium festumque hujus sancti viri Æmiliani, ubi & nunc legitur. Incipit:

x Ad ann. DLXII. num. 7. pag. 478.

y Pag. 111.

z Pag. 205.

O magne rerum Christe rector inclyte,
Parens Olympi, perpetim cui sidera, &c.

Editus exstat in Bivarii ad Maximum commentario post Æmiliani vitam prædictam.

239. *Vitam SS. MM. Vincentii, Sabinæ, & Christetidis.* Huic enim ea tribuitur, quæ aliàs absque auctoris nomine circumfertur, in codice quodam Toletanæ Ecclesiæ, quem *Smaragdinum* appellant: de quo Bartholomæus Quevedo, ejusdem canonicus, vir planè doctus, Andream Resendium olim monuit, ut ex Resendii ad eum responsoria constat epistola [a], tali viro dignissima, cujus paullò antè meminimus. Resendii verba: *Age, Braulio sanctus Cæsar-augustæ Pontifex, ut ais, horum trium martyrum historiam posteritati mandavit, & Braulionis nomen liber Toletanæ Ecclesiæ,* Smaragdinus *appellatus, ostentat. De auctore certi nihil habebam, nec Ecclesiæ nostræ Eborensis lectionarius, sanè ante annos trecentos viginti scriptus, nomen auctoris prefert. Credo tamen libro isti Smaragdino oppidò non invitus.*

a Laudatis suprà locis.

240. In bibliotheca monasterii S. Æmiliani cucullati servatur ingens codex MS. *Vitæ patrum* inscriptus, cujus fini hæc nota affixa legitur: *Explicitus est liber iste à Braulione Episcopo Cesar-augustano erâ sexcentesimâ septuagesimâ quartâ.* hic est an. DCXXXVI. Quamplures veterum patrum tam Græcorum quàm Latinorum vitas continet, quorum major pars in Ros-weidi hujus argumenti syntagmate jam publicata fuit.

241. Inter alia est libellus *De adventu SS. Apostolorum Jacobi, Petri, & Paulli in Hispanias.* Item *De vita vel mirabilibus sancti ac beatissimi Æmiliani presbyteri & confessoris, qui obiit Vergegii pridie idus Novembris.*

242. Sequitur aliud opusculum, seu carmen, *De vana seculi sapientia*, ejusdem forsan auctoris. Immo omnia in eo codice contenta, paucis exceptis quæ suis queque auctoribus disertè adscribuntur, Braulionis esse existimabat is, qui de codice isto Æmilianensi monuit olim nos oculatus testis D. Antonius Zapata & Aragon, vir antiquis literis exercitatus, plurisque habendus, si obtinuisset à se è manu sua non emittere quædam Chronica uti in schedis reperta, quorum fides apud eruditos nulla omnino est.

243. *Passionem sanctorum innumerabilium Cesar-augustanorum martyrum, qui passi sunt sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus die III. Kalendas Novembris*, ante paucos annos unà cum commentario ad leg. 12. cod. *De religiosis & sumptibus funerum* Cesar-augustæ edidit Joannes Ludovicus Lopez jurisconsultus Cesar-augustanus exculti judicii doctrinæque, quam habuit ab amico nostro D. Joanne Luca Cortesio ex codice ejus membranaceo quingentorum, & ampliùs, ut videtur, annorum, Gotthicis literis scripto. Hanc septimi seculi redolere stylum affirmatè, & Braulionis nostri sibi videri, ex conjectura existimat laudatus D. Joannes Lucas, cui consentit Joannes Ludovicus *Passionis* editor, in præludio secundo, & in Notis quibus eruditè hoc opusculum, germanamque antiquitatis gemmam illustravit. Id quod vel tantorum virorum prejudicio nobis arridet. Planè Joannes Tamajus *acta* hæc *innumerabilium MM.* die III. Novembris, prorsus tamen diversa, deprompsit.

244. De epistolis Braulionis ad Isidorum, & Isidori ad Braulionem, aliqua diximus cùm in Isidoro versaremur. Exstat quidem inter Isidorianas Braulionis una & altera ad eum scripta, quæ varia continent, & in his præcipuè urgentissimam expostulationem, urbanis tamen verbis conceptam, ut *Etymologiarum* librum, jam, ut fama sparserat, absolutum, ad se mitteret, cessaretque post sex annos, quibus exspectaverat opus hoc, cujus promotor fuerat, ultrà se frustrari. Inter epistolas & ea venit laudanda quæ ad summum ejus temporis Pontificem, Isidoro Pacensi & Roderico Toletano testibus, scripsisse dicitur; quamque, illorum verbis jam adductis, *Roma urbium mater & domina satis mirata est.* Qui quidem Pontifex necessariò erit Honorius, qui ab anno DCXXVI. usque ad annum DCXXXVIII. Romanam rexit Ecclesiam; si de rebus in Concilio IV. Toletano, quod anno DCXXXIII. celebratum fuit, peractis, concepta fuit epistola, ut subindicare Pacensis videtur; sive aliquis ex tribus Honorii successoribus, Severinus puta, Joannes, Theodorúsve, qui æquales inde Braulioni vixere. Ejusdem aliam ad Fructuosum Bracarensem presbyterum datam se vidisse in archivo S. Justæ Toletanę finxit more suo Pseudo-Julianus Advers. 488.

245. De labore hujus magni præsulis in etymologiarum S. Isidori magistri ejus opere exantlato, diximus jam in Isidoro. *Etymologiarum* (ait) *codicem nimia magnitudine distinctum ab eo titulis, non libris; quem quia rogatu meo fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi*, in præfatione ad sancti Pontificis opera. Preter hæc reliquisse Braulionem & alia opuscula, non solùm Ilde-

phon-

phonſus, ſed & Iſidorus Pacenſis, ex eoque Rodericus Toletanus, referunt.

246. Circumfertur etiam Braulionis nomine inter ficulneas merces Toletani Chronicorum pſeud-onymorum auctoris, ad calcem illius, quod Marci Maximi titulo inſignitur, appendix quædam veluti additionum potiùs quàm historiæ continuationis, additionibus aliis ſimilibus, quæ Helecanem, ſeu Helecam, ejuſdem Cæſar-auguſtanæ urbis nono ſæculo Epiſcopum præſeferunt auctorem, ita commiſtarum, ut Bivarius ipſe fateatur in Maximi editione, difficile admodum ſibi fuiſſe de uniuſcujuſque auctore dijudicare. Planè non hæc torſit difficultas editores Cæſar-auguſtanum & Hiſpalenſem; quibus præter ſegmenta ſeu Adverſaria ſex priora, quæ Braulioni, cętera uſque ad finem omnia Helecani adſcribuntur. Mirè autem variat Matritenſis Bivariana à duabus iſtis prioribus in collocatione Adverſariorum: ut videantur planè non ex uno fonte exempla fuiſſe omnia derivata; ſed ab eodem auctore, ſeu inventore, ad diverſos, eo ordine qui ſibi placuiſſet diſtributa, promanâſſe.

247. Conficta hæc omnia ſunt ab eo qui cogitationes ſuas, plerumque temerarias, ſive potiùs inſanas, ne fruſtra vænales proponeret, eis titulum affixit veteris alicujus nominis, quod pretium his conciliaret, curioſoſque abſtruſarum rerum provocaret. Euangelicorum nempe hominum genealogias, propinquitates, peregrinationes, ordines, dies mortis, formaſque, quaſi memorata ab aliis, quæ ſomniavit ipſe, falsò & abſurdè prodit. Aliorum ſanctorum virorum hiſtorias ad arbitrium ſuum fingit. Ut natas de aliis, hinc inde urgentibus documentis, quęſtiones reſecandi ſibi palmam arroget, ex uno duos homines compingit. Denique is gemellus Dextri, atque Maximi, omnes eorum artes fallendi atque mentiendi gnavus exercet. Cujus experimentum rei unicum hic exſtare velim, interim dum copia non datur hos veritatis hoſtes ſtyli clavâ conficiendi. Helecanis verè ad ſegmenta hoc pertinet quod nunc exagitare intendimus; ſed in Helecane Braulionem, qui cum eo coagmentatus eſt & commiſtus, ſive unus & idem cum eo eſt, urgemus.

248. Agitatur apud nos & Gallos jam diu quęſtio de S. Vincentii levitę ac martyris Hiſpani, Valentię priùs tumulati, hodierno ſepulchro. Luſitani Ulyſſippone ſe id habere, Galli ſe in Caſtrenſi Aquitanorum oppido jactant. Qua ſuper re, ne ſim prolixus, Andream Reſendium adeas, lector, in epiſtola doctiſſima ad Quevedum data, cujus non ita pridem mentionem fecimus. Utrobique cùm ſacra colantur pignora, Vincentio martyri, cognominum aliorum celeberrimo, adſcripta, credidit ſibi laudi futurum Pſeudo-Braulio hic, de quo agimus, ſi unius & alterius Vincentii, Valentię olim terrę conditi & aſſervati, indeque prioris ad promontorium ſacrum Luſitanię, poſterioris ad Gallias tranſlati, compoſitâ ad hiſtorię ſimilitudinem fabulâ, partes dudum ſine miſſione invicem adverſantes, in concordiam redigendi ſibi conſilium ſuccederet. Eò tendunt ea quę num. 7. Bivarianę editionis de duobus Vincentiis referuntur, altero Oſcenſi ex Hiſpania, Agennenſi altero ex Gallia, ſub eodem Valerio Cæſar-auguſtano pręſule archidiaconis, utroque autem poſt martyrium in Valentia Hiſpanię noſtrę ſepulto. Quibus adjungit: *Hiſpanus priùs allatus eſt ad promontorium ſacrum: hic verò* (Gallus) *ad Gallias ad monaſterium Caſtrenſe anno circiter DCCCL. Hiſpanus DCCLVII. obſidente Valentiam Abderegmane*. Annum audis, quo ex Valentia urbe Vincentius Agennenſis ad Caſtrenſe oppidum fuit exportatus. Et tamen hujus tranſlationis mentionem Juliano Archiepiſcopo Toletano, qui ante ducentos annos ferè vixerat, paullò poſt attribuit: *Toleti fuit à Gundemaro ędificatum* (templum) *in laudem S.Vincentii Hiſpani levitæ: & à Juliano Archiepiſcopo Toletano alterum in honorem S.Vincentii Agennenſis in edita parte urbis regiæ, cujus devotiſſimus fuit, & fecit illi hoc carmen:*

Vincenti, pateris conſtans qui martyr Agenni,
Et levita ſacer ſanguine ad aſtra volas;
Mucro tibi caput eripuit funeſtus; at illo
Laurea ſacra tibi non moritura datur.
Gallia te genuit, docuitque Auguſta miniſtrũ
Cæſarea, & Valerî ſub pietate viges.
Gallia teque iterũ recipit ſacra verba docentẽ:
Maximianus inops mentis at enſe necat.
Poſt cineres te pręſul amãs quoq; Murila vectat.
Ipſe Valentinus ad ſua tecta vigil.
Tandẽ te ad patrios revocat volventibus annis
Andualdus ovans, juſſus & ipſe, lares.
Ora pro nobis Vincenti &c.

249. Hæc illa tranſlatio eſt ad Caſtrenſe oppidum ex Valentia, ſive ex Cæſar-auguſta, quam fecit Audaldus monachus Gallus monaſterii *Conkittas*, aliàs *Okatas* nuncupati, poſt annum DCCCLV. regnante in Galliis Carolo Calvo; cujus tranſlationis hiſtoriam ab Aïmoïno monacho [b], qui hoc ipſo tempore vixit, & ab ore ipſius Audaldi, quæ retulit, ſe accepiſſe ait, ſcriptam, Jacobus Breulius monachus S. Germani à Pratis primus publicavit, exſtatque iterum edita in magno *De actis ſanctorum* opere XXII. Januarii [c]. Idem Aïmoïnus eandem hiſtoriam carmine compoſuit, in cujus initio annum ſic expreſſit:

Bis quadringentis decies quiniſque volutis,
Quatuor inque ſuper cyclis à præſule Chriſto,
Virgineo ſemperque ſacro de germine nato,
Audaldus fuerat tali de nomine notus
In Caſtro monachus.

250. Ceſſâſne adhuc, lector, impoſtorem peſſimè in fingendo cautum, & anachroniſmo duorum ſæculorum riſui ſeſe dantem, naſo ſuſpendere? Julianus Toletanus Epiſcopus Quirici ſucceſſor, qui *Prognoſticum futuri ſæculi*, ac *De ſextæ ætatis comprobatione* librum, aliaque ſcripſit, anno III. Egicanis Gotthorum Regis, florente adhuc in Hiſpaniis eorum imperio, erâ DCCXXVIII. (hoc eſt anno Chriſti DCXC.) diem vitæ clauſit extremum, quod Felix, ejus in eadem Eccleſia Toletana ſucceſſor, prodidit [d]. Et hic, ſi ficulneis Brau-

b Diverſo ab Aïmoïno Floriacenſi ætatis inferioris, de quo Labbeus multis altero volum. *De ſcriptor. Eccleſ.*

c 2. tomo Januar. pag. 400.

d Exſtat cum S. Ildephonſi libello *De ſcript. Eccleſ.*

Braulioni aut Helecani bibulas commodamus aures; de translatione S. Vincentii reliquiarum ab Audaldo carmen fecerit, quam anno DCCCLV. uti Aimoïnus, aut circiter annum DCCCL. ut hic ipse rei absurdus & incautus enarrator agnoscit, contigisse compertum est. Reliqua hujus appendicis additionum, sive Braulionis, sive Helecanis præseferant nomen, hoc pede, lector, moduloque metiri debebis, faterique non injuriâ dictum ab auctore synopsis historicæ ex *Actis sanctorum* jam laudatæ: *Multo autem magis indubitanter audemus asserere illas decem annorum* (ab era CCCXLII. ad eram CCCLII.) *additiones, fictitio, quod sub Maximi Cæsar-augustani nomine prodiit, Chronico subtextas, ab eadē prodiisse officina, unde & Pseudo-Dexter, & alia similis figmenti portenta prodiere*. Nos ad alia. Dies S.Braulionis festus agitur XVIII. Martii in Cæsar-augustana Ecclesia, uti nos docent Aragonenses ipsi [e], non XXVI. ejusdem mensis, ut per errorem primus scriptum reliquit Thomas Truxillus, qui & errare fecit Baronium, hic autem Pseudo-Luitprandum, Pseudo-Luitprandusque demum Joannem Tamajum, ut notatur in *Synopsi historica* jam laudata nu.20. Plura addunt nostri historici de regio Braulionis sanguine, miraculis in electione & obitu; sed quæ vetustatis fundamento deficiuntur.

[e] Carrillo *Hist. de S. Valero, y catalogo de los Prelados de Zaragoza* pag.231.

251. Eugenios duos, Toletanæ sedis, alterum post alterum, præsules, S.Ildephonsus miris extulit laudibus, quorum prior Cinthilæ, Tulganis, ac Cindasvinthi Regum tempore huic præfuit Ecclesiæ. Non hic prior Eugenius scriptor fuit, quamvis scientiâ clarus & ingenio callens. *Numeros enim, statum, incrementa, decrementaque, cursus recursusque lunarum tantâ peritiâ novit, ut considerationes disputationis ejus auditorem in stuporem verterent, & in desiderabilem doctrinam inducerent.*

252. Primum Gotthis inter Toletanos antistites hunc Eugenium (eo enim antiquiorem alium haud noverunt) sequutus est alter sive secundus Eugenius, vulgò tertius. Quem ita describit Ildephonsus: *Item Eugenius alter post Eugenium Pontifex subrogatur. Hic cùm Ecclesiæ regiæ clericus esset egregius, vitâ monachi delectatus est. Qui sagaci fugâ urbem Cæsar-augustanam petens, illic martyrum sepulchris inhæsit, ibique studia sapientię, & propositum monachi decenter incoluit.* (monasterium incoluisse innuit S.Engratiæ, aliàs *sanctarum Massarum* XVIII. martyrum Engratiæ sociarum, quod tunc temporis præcipuo cultu frequentabatur. Vide Anton. de Jepes cent.2. ord. Benedictini ad annum DCLVII. cap.1.) *Unde principali violentia reductus, atque in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis quàm viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, parvus robore; sed validè fervescens spiritûs virtute*. Deinde refert ejus opera, quibúsde nos postea, & absolvit his caput: *Clarus habitus fuit temporibus Cindasvinthi & Recesvinthi Regum, ferè duodecim annis tenens dignitatem simul & gloriam sacerdotis; sicque post lucis mundialis occasum in basilica sanctæ Leocadiæ tenet habitatione sepulchrum*. Erā nempe DCLXXI. hoc est anno DCXXXIII. Toleti adhuc sedebat Justus, cùm celebraretur quartum Toletanum Concilium, Sisenandi tempore. Inter hunc annum & DCXXXVI. necessariò ei successit prior Eugenius, qui Toletano V. provinciali præfuit, sextoque nationali anno DCXXXVIII. tertio loco subscribens interfuit. Diem autem suum ante annum DCXLVI. obiens vacuum jam hoc anno reliquerat Eugenio nostro locum: quo scilicet, tertius etiam ordine subscribendi, septimi Toletani pars fuit. Falsus ergo Pseudo-Luitprandus, qui ad ann. DCXLIX. Eugenii prioris mortem constituit. Patet autem non hunc, sed posteriorem esse hujus Concilii Eugenium, ex eo quòd in sexto posterior Eugenio legitur Honoratus Hispalensis, in septimo verò Antonius Hispalensis Eugenium præcedit; quod, nisi decedente post Antonii creationem priore Eugenio, contingere haud posset. Ordo enim inter metropolitanos juxta ordinationis ætatem servabatur proëdriæ. Interfuit quoque Toletano VIII. anno DCLIII. Recesvinthi tempore. Prȩfuit nono provinciali DCLV. decimoque nationali DCLVI. sub eodem Regȩ. De his omnibus agit Rodericus Toletanus Episcopus lib.2. cap.22. Isidorus autem Pacensis, quamvis crebra memoret facta sub Eugenio Concilia; unum tamen octavum descripsisse videtur, licèt de Episcoporum numero inter ejus Chronici & Conciliorum editiones aliquantulum intersit.

253. Die XIII. Novembris, quo obiisse dicitur, celebrat viri clarissimi sanctitatem Ecclesia Toletana, ejus olim sedes, ab anno MDCXIII. [f] Habeturque ejus memoria in additionibus ad Usuardum, in Romano martyrologio, & aliis, quȩ noviores laudant [g]. In divorumque numerum eum relatum fuisse Vasȩus annotavit in Chronico ad ann.DCLI. Cujus rei auctorem producere debuit, ne Ambrosio Morali, qui sciebat nondum ȩtate sua festum de eo in Toletana Ecclesia diem agi, temerè ac sine auctore ullo id scripsisse videretur. Idem Joannes Mariana observat lib.6. cap.9. sed nonnisi ad memoriam ejus Sancti à martylorogis factam Vasȩus respexit; recentioribus nempe, Maurolyco & aliis nostratibus, non primo Cabilonensi, aut Equilino, aut Galesinio. Exstat quidem in Romani martyrologii ab Alexandro de Peregrinis facta editione Veneta anni MDLX. Natum quoque Eugenium è regiæ stirpis parentibus, avunculumque S.Ildephonsi fuisse, iis credendum relinquimus, qui Pseudo-Juliani nenias [h] aliquo pretio habent, aut quicquid alicubi scriptum est, è larario ipso Veritatis desumptum existimant.

[f] Quintana-dueñas *Santos de Toledo* siglo 7. dia XIII. de Nov. pag.291.

[g] Idem Quintana-dueñas & Tamajus hoc die.

254. De operibus verò sic prosequitur Ildephonsus: *Studiorum bonorum vim persequens, cantus pessimis usibus vitiatos melodiæ cognitione correxit; officiorum omissos ordines curamque discrevit. Scripsit* De sancta Trinitate *libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum, qui Libyæ & orientis partibus mitti quantociùs poterat* (ubi forsan Arianorum hæresis, aliàve Trinitati sacrosanctȩ inimica, etiam-

[h] In *Collect. veter. carm.* ad finem edit. ejus operum. Vide Moralem lib. 12. cap. 34. principio, Marian. lib.6. cap.9. Padilla centur. 7. cap. 45.

etiamnum ſerpebat) *niſi procellis reſultantia freta incertum pavidis iter viatoribus diſtuliſſent. Scripſit & duos libellos: unum diverſi carminis metro, alium diverſi operis proſâ concretos, qui ad multorum induſtriam ejus ex hoc tenaciter ſanctam valuerunt commendare memoriam*. Cuncta hęc periere. Niſi ex aliquo eorum ſint teſtimonia illa quę de reſurrectione carnis, & beatitudinis ſtatu, S.Julianus ejuſdem Eccleſię Toletanę pręſul *egregio & ſacro pręceptori* ſuo Eugenio adſcribit lib.3. *Prognoſticorum futuri ſęculi* cap.17. & 24. Unum autem exſtat, de quo tandem Ildephonſus: *Libellos quoque Dracontii* De creatione mundi *conſcriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea quæ inconvenientia reperit ſubtrahendo, immutando, vel meliora conjiciendo*, (conficiendo melius eſt) *ita in pulchritudinis formam coëgit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quàm de manu proceſſiſſe videantur auctoris. Et quia de die ſeptimo idem Dracontius omnino reticendo ſemiplenum opus viſus eſt reliquiſſe; iſte & ſex dierum recapitulationem ſingulis verſiculis renotavit, & de die ſeptimo, quæ illi viſa ſunt, eleganter dicta ſubjunxit* *. Cujus viri ſanctiſſimi judicio de utroque poëta non parum detrahit *αὐτοψία* ipſa, quę docet affatim quantum valuerit unuſquiſque eorum facultate pangendi carminis, ętatiſque barbarę ſub qua natus Eugenius fuit, conſideratio.

* Epiſtolam Eugenii ad Regem (Recceſvinthum fortè aut Chindaſvinthum) de emendatione Dracontii inter apographa noſtra habemus ex codice Gotthico bibliothecæ Toletanæ. Item præfationem ad idem opus verſibus ſcriptam, licèt ἀκέφαλον. Ac tandem recapitulationem ſeptem dierũ, ad finem libri Dracontii appenſam. CARD. DE AGUIRRE.

255. Dracontium temerè ajunt gente Hiſpanum fuiſſe nonnulli, credentes auctoribus heri & nudius tertius confictis; quorum ex numero Haubertus Hiſpalenſis fabuloſiſſimus omniũ cęterorum ad annum Chronici ſui CDXXX. num.24. *S.vir Dracontius* (ait) *Oſcæ Celtiberorum obiit, ubi erat presbyter*. Pertinet ad eundem poëtam Julianus archipresbyter Toletanus Adverſario 498. Dracontii autem hoc opus inventum videtur fuiſſe anno MCDXCIV. in Bobienſi cœnobio Longobardię, ſi non aliud eſt *Dracontii varium opus*, quem inter alios ibi tunc repertos libros Raphaël Volaterranus in *Geographia ſua*, ſive *Commentariis*, verſus finem enumerat. Meminit ſanè Dracontii noſter Iſidorus, operiſque ejus *De creatione mundi*, cap. 24. *De ſcriptor. Eccleſ.* Multa de *Hexaëmero* Dracontii Gaſpar Barthius lib.7. cap.20. lib.9. cap.7. & lib.23. cap.19. *Adverſariorum*. Quem quidem poëtam ad incertę ętatis auctores minimè debuit Voſſius referre i, cùm ex verſibus ejus conſtet ſub Theodoſio juniore, qui ad quinquageſimum quinti ſęculi annum vitam produxit, ipſum floruiſſe.

256. Editum fuit duobus libellis conſtans, cũ Eugenii recognitione, & ſeptimi diei appendice, aliiſque ejuſdem poëmatis. Ex bibliotheca S. Victoris Pariſienſi primùm prodiit auctore Geſnerio, deinde Baſileę cum *poëtis Chriſtianis* aliis Georgii Fabricii operâ, & in *Bibliotheca veterum patrum* editionis ſecundæ anni MDCXXIV. quam pręceſſit altera editio Jacobi Sirmondi Pariſienſis anni MDCXIX. Horum aliqua carmina inſeruit actis Eugenii ad diem XIII. Novembris Joannes Tamajus Salazarius. Poëtica ſanè ejus facultas * pro captu illius temporis tam ex his apparet, quàm ex carmine quodam artificioſè elaborato, quod ex MS. codice Michaëlis Ruïzii Azagrii dedit nobis Ambroſius Morales lib.12. cap.34. in quo ſingulorum verſuum initiales & poſtremę literę EUGENIUS MISELLUS conficiunt *,

i Ult.cap. *De ætate poëtar. Latin.*

* Habemus penes nos, ex codice ſuprà laudato, poëmatiorum Eugenii ſeſquicenturiam; inter quæ lepidiſſima multa, & nullo non ſale condita: quæ aliquando è tenebris ſituque, in queis tamdiu latuerunt, emerſura ſperamus. Simulque epiſtolam quandam ad Protaſium Epiſcopum. CARD. DE AGUIRRE.

E xcipe Chriſte potens diſcretâ corpore mente M
U t poſſim picei pœnam vitare baratbr I
G randis ineſt culpa, ſed tu pietate redunda S
E lue probra pater, & vitæ crimina toll E
N on ſim pro meritis ſanctorum cœtibus exſu L
I udice te proſit ſanctorum videre tribuna L
U is, lector, uno qui ſim dignoſcere verſ U
S igna priora lege, mox ultima, nôſſe valebi S

* Habemus & nos acroſtichidem hanc inter Eugenii poëmatia, cum epitaphii titulo. CARD. DE AGUIRRE.

257. Michaël enim Ruïzius Azagra paraverat olim editionem horum Dracontii & Eugenii carminum ex codice Gotthico ante ſeptingentos annos, ut ipſe credebat, ſcripto, quæ quidem cum epiſtola ejus ad decanum & capitulum Toletanæ Eccleſiæ Kalendis Aprilis MDLXXVII. data vidimus in MSS. bibliothecæ Vill-umbroſanæ tomo 7. *Miſcellaneorum*. Adjunxerat & breves notulas: non utique à veteri propoſito edendi deterritus notitiâ duarum editionum quę præceſſerant, Gallicę & Germanicę, de quibus certior factus fuit ex Belgio à Benedicto Aria Montano, cùm exemplum Pariſienſe ad ſe tranſmiſſum agnoverit mutilum ſanè & incorrectum editum fuiſſe, ac in eo alterum Dracontii librum, & epiſtolam Eugenii, præfationemque deeſſe: ſed omnia hæc ſupplevit editione ſua Sirmondus, correctiore, ut exiſtimo, quàm illa eſſet ab Azagra promiſſa. Neſcio autem an Sirmondianam hanc præceſſerit Joannis Weitzii, alia adjectis ejus Notis, cujus ipſe meminit ad S. Hilarii Pictavienſis *Geneſim*, Francofurti anno MDCXXV. editam. Thomas ſanè Reineſius, vir ſingularis eruditionis, hanc editionem alicubi k laudans, Sirmondianâ priorem facit.

k Epiſt.7. ad Daumium pag.18.

258. More autem ſuo Pſeudo-Julianus, hoc eſt incautus & immemor, id quod priori Eugenio Ildephonſus, poſteriori ipſe attribuit l, dum non ſolùm *magnum poëtam*, in quo ſe continere debuit; ſed & *magnum aſtrologum* vocat, confundens utriuſque inter ſe laudes. Poſterior enim poëta, prior autem aſtrologiæ doctrinâ inſignis fuit.

l In Chronico num.320.

259. *Miſſam S.Hippolyti martyris* ſcripſiſſe etiam dicitur inſtante Protaſio Tarraconenſi metropolitano; ad quem data epiſtola xx. Maji erâ DCLXXXVI. hoc eſt anno DCXLVIII. exſtare dicitur in codice Gotthico MS. S.Æmiliani cucullati, qui hodie ad regiam Scorialenſem bibliothecam pertinet m.

260. Merę autem nugę impoſtoris Pſeudo-Juliani hæ ſunt, quæ his verbis ejuſdem ſuppoſititii Chronici continentur n: *S.Eugenius correxit Itinerarium provinciarũ factum juſſu Trajani Antonini Auguſti, & ſenioris Theodoſii Imperatoris*. Nam quicquid de Itinerarii iſtius auctore, inter varios omnium ætatum ſcriptores nunquam non controverſo o, divinare huic fabulatori, eruditum antiquitatis hominem ridiculè oſtentanti, licuerit; nullo tamen veteri

m Quintana-dueñas ubi ſuprà pag. 291.

n Num.329. ad ann. DCLIX.

o Flodoardus lib.1. *Hiſt. Rhemenſ.* cap. 1. Ætico tribuit. Videndi Voſſius *De H. L.* lib 3. pag. 691. Barthius lib.45. *Adverſ.* 13. Uſerius *De Britann. Eccl. origin.* cap. 5. pag.78. Simlerus ad *Ætici Itiner.* Schotus ad hoc *Antonini Itiner.* à Surita illuſtratum.

teri monumento,ſive inciſo,ſive fuſo,ſive ſcripto,uſquam unquam auditum lectúmve fuiſſe. credimus Antoninum aliquem,ſive pium,ſive philoſophum, multoque minus iis inferiores, Trajani ſibi adaptâſſe nomen. Leguntur quidem paſſim inſcripti lapides Pii [p], quibus ſe ſe *Hadriani filium*, *Trajani nepotem*, *Nervę pronepotem*, philoſophique [q], quibus *Antonini Pii filium*, *Hadriani nepotem*, *Trajani pronepotem*, *Nervæ abnepotem* vocant: hoc tamen fuit familiam, ſeu adoptionis honorem jactare, ac poſteris tranſmittere; non tamen ita ſeſe nuncupatos oſtendere velle.

261. Suppar fuit Eugenio huic, à quo jam diſcedimus, S. Fructuosus, qui Bracarenſis cùm eſſet Eccleſiæ metropolitanus,unà cum Eugenio interfuit Concilio Toletano x. Editus hic è nobiliſſimo, immo & regio ſanguine, ducis cujuſdam exercitûs Hiſpaniæ proles, ſpreto mundi faſtu monachale inſtitutum amplexus, primùm ſeſe Conantio Palentino Epiſcopo viro ſanctiſſimo ſpiritualibus diſciplinis imbuendum tradidit. Condito hinc monaſterio Complutenſi (vulgò *de Compludo* non longè ab Aſturica Caſtellæ veteris urbe,in regione illa quę *Bergidum* olim,nunc autem *el Bierzo* audit [r]) in honorem ss.MM.Juſti & Paſtoris, non ibi ſolùm accurrentes undique ad portum religionis viros ſaluberrimis ordinationibus innocentiſſimæque vitę exemplo viam ſalutis docuit; ſed & plura alia monaſteria conſtruxit, quæ vitæ ejus auctor *Rufinianenſe*, *Viſumenſe*, *Pheonenſe*, *Gaditanum*, *Nonum*, *ac Turonium* diſertis, plurimaque alia generalibus verbis appellat,neque ſolùm virorum hæc,ſed & fœminarum aliud cœnobium ædificavit.

262. Evectus è monacho ad paſtorale munus, Bracarenſi metropolitanæ Eccleſiæ imponitur in locum Potamii, auctoribus Toletani decimi Concilii,quod habitum fuit anno DCLVI. ſub Receſvintho Rege, patribus; in quorum decreto vocatur ipſe jam Dumienſis Eccleſiæ Epiſcopus; quamvis de hac ejus ſede in actis ejus altum ſilentium. Ad quam quidem pręambulam metropolitæ dignitatem non ita pridem aſcendere potuit, cùm in octavo Toletano ante triennium celebrato,Avianchimari Dumienſis Epiſcopi nomine ſubſcriptus legatur Oſdulphus ejus procurator. Floruit ſub Receſvintho & Wambane, locum, ut apparet, Leodiciſio relinquens, qui Bracarenſi tertio præfuit, quod anno DCLXXV. celebratum novimus. Magnis virtutibus atque inſignibus miraculis per totam Hiſpaniam vixit clariſſimus, obiitque ob ſanctitatis famam dignus ut à Bracarenſibus, apud quos primùm habuit ſepulturam, & à Compoſtellanis, ad quos poſt aliquot ſæcula exportata ejus venerabilia oſſa fuere, decima ſexta Aprilis die quotannis colatur.

263. Vita ejus exſtat ab anonymo ſcripta, qui res, quas narrat, à Bene-nato & Juliano presbyteris, & à Caſſiano abbate primo ejus diſcipulo, ſe excepiſſe ait. Quem quidem S.Valerium eſſe, monaſterii S. Petri de Montibus abbatem,de quo poſtea acturi ſumus in ſæculi ſequentis ſcriptoribus,ex eo quòd cum aliis hujus operibus hæc Vita legatur, Ambroſius Morales, cum eoque Sandovalius, & Tamajus,non temerè conjectantur [s]. Scabroſa quidem ea eſt,& Gotthicum ſonans; quòd verò cōtra Latinę grammaticę regulas peccat, ad exſcriptores libens retulerim: nec omnino ſimilis eſt aliis S.Valerii, quę exſtant in *Concordia regularum*, notante viro noſtri temporis planè docto Joanne Mabillone in *Actis SS.Benedictinorum* [t], qui poſt [u] Prudentium Sandovalium & Joannem Tamajum hanc Vitam in iis actis tertiò edidit [x]. Miraculorum autem ejus enarratorem non hunc, qui Vitam ſcripſit, eaque exactè refert, ſed Paullum Emeritenſem diaconum laudavit, quod mirum eſt, Ambroſius Morales lib.12.cap.35. deceptus forſan eo quòd in eodem codice monaſterii Carracedani Ciſtercienſis ordinis, qui ſubminiſtravit ei laudatum S.Fructuoſi ab anonymo, ſive à S. Valerio conſcriptam Vitam [y], Paulli etiam Emeritenſis liber *De vitis PP.Emeritenſium* ſimul fuerit; unde æquivoco anſa data. Certè ea omnia miracula, quę è Paullo is refert, legimus apud Vitę auctorem: quem cur clariſſimus hiſtoricus ante oculos habens, non ejus, ſed Paulli, in quo nihil horum occurrit, teſtimonio uſus fuit? Paullus ne etiam, pręter Emeritenſium patrum vitas de Fructuoſo quicquam ſcripſit? Ego neque affirmare neque negare auſim, pręcipuè cùm ex eodem Paullo Morales referat Fructuoſum carmina quędam ſcripſiſſe, de quibus poſtea,quę quidem in auctore Vitę non invenimus laudata.

264. Benedictini ſuo aſſerunt Fructuoſum ordini: quod vellem, ut ampliſſimæ & religioſiſſimæ familiæ res ſponte omnium feliciter cederet, ſolidioribus, & ab antiquitate venientibus fundamentis innixum [z]. Liber enim ejus, qui exſtat unicus, regula monachis data, diverſa prorſus eſt à Benedictina. Quæ fruſtra fuiſſet ſic prudenter copioſéque à ſancto parente Benedicto formata, ſi ſub ejus vexillo militantes ita citò aliam vivendi normam ſibi præſcribere & arrogare pręſumturi erant. Ac profectò aërem verberant qui has illorum, quos huic ordini addictos vixiſſe contendunt, Iſidori nempe, Leandri, ac Fructuoſi noſtri, regulas, veluti additionum ſeu commentationum Benedictinæ regulę loco habent [a]. Quid enim importat hanc cum illis in uno aut altero convenire,cùm plurima, & ferè omnia, diverſa ſint? Inurbanè omnino aut inciviliter, ne dicam arroganter & irreligioſè, Fructuoſus, Leander, atque Iſidorus parentem ſectę ſuę providentiſſimum tractâſſent, ſi vel ea quę Benedictus pręſcripſerat aliis verbis efferentes, vel ab iis quę præſcripſerat diſcrepantia commendantes, tam verba ejus quàm pręceptiones, parvipendere ſe palam ſignificâſſent.

265. Ad *regulam (ais) patrumque inſtituta* Fructuoſus provocat [b]. Non ſtatim hæc regula Benedictina eſt, ſed forſan veterum monachorum documenta, quos imitatus & ęmulatus, vel auctoris Vitæ ejus teſtimonio, Fructuoſus apparet. Audi illum ab initio ipſo:

p Apud Onuphrium lib. 2. *Faſtor*.pag.339. & ſeqq. & in Theſ.Gruter.

q Apud eundem Onuphriū pag. 345. & in Theſ.Gruter.

r Ambroſius Morales lib.12. cap.26. qui inſtrumentum fundationis, à Cindaſvintho Rege confirmatæ laudat anno DCXLVI. formatum.

s Morales lib. 12. cap.35. Sandoval. *Fundaciones de los monaſterios de España del orden de S. Benito* 1.parte, Tamajus in *Martyrol. Hiſp.* die XVI. Aprilis.

t Sæculi II. pag 581. in *obſervatione prævia*.

u Ubi proximè.

x Habemus quoque ea in magno opere *De actis ſanctor.* XVI. April.

y Ut ipſe ait ubi proximè.

z Quod & Henſchenii votum eſt XVI. Aprilis ad vitam Fructuoſi.

a Mabillon. in pręfatione *ad SS. Benedictin. Acta* tomo 1. pag.36.

b Cap. 8. prioris *Regulæ* & 15. poſterioris.

Postquam antiquas mundi tenebras supernæ veritatis nova irradiavit claritas, & à sede Romana, prima sanctæ Ecclesiæ cathedra, fidei catholicæ dogmatum fulgurans rutilaret immensitas, atque ex Ægypto orientali provincia excellentissima sacræ religionis præmicarent exempla, & hujus occiduæ plagæ exigua perluceret extremitas, præcipuæ claritatis egregias divinas duas illuminavit lucernas, Isidorum reverentissimum scilicet virum, Spalensem Episcopum, atque beatissimum Fructuosum ab infantia immaculatum & justum: ille autem oris nitore clarens, insignis industriâ, sophisticæ artis indeptus primitias, dogmata reciprocavit Romanorum. Hic verò in sacratissimo religionis proposito Spiritus sancti flammâ succensus, ita in cunctis spiritualibus exercitatus, omnibusque operibus sanctis perfectus emicuit, ut ad patrum se facilè, quorum æquaret (forsan legendum, *ut & patrum se facilè coæquaret*) *antiquorum meritis Thebeorum.* Ægyptiorum ergo monachorum exemplar, non Benedicti, noster sequutus dicitur; aut *regulæ* nomen non semel in Fructuosi hac, sed sæpiùs repetitum, non aliam ab ipsa regula, quam insinuare pergit, significare positum est.

266. In prioris partis cap. I. *regularis traditio* ea vocatur. Cap. 3. *institutum* esse *regulariter* dicitur nullum omnino monachum in secessu loqui debere. In 5. *contra sanctionem regulæ usumque veterum* agere eum, qui comederit carnes, quibus nimirum eodem regulæ capite abstinere jubentur monachi. In 8. verba sunt quæ perpendit ad Benedictinam regulam huc immittendam Mabillonius [a]. *Obedientia preceptum est regulæ, ut impossibilibus quoque rebus opere atque affectu ostentetur & teneatur, usque ad mortem videlicet; sicut & Christus factus est obediens usque ad mortem.* Quæ, quamvis importuna parenthesi ab eo divaricata, non alium sensum à communi, quem tot aliis ex ea regula locis comprobamus, habent. Convenit autem caput hoc de obedientia sic stricta cum sexagesimo octavo *Benedictinæ regulæ* capite, cujus lemma est: *Si fratri impossibilia injungantur*, ait idem Mabillonius. Sed quid inde? tum nullus prohibuerit Fructuosum, quin ex Benedicti, aut aliis regulis, flores ad suam decerperet, sicuti & Benedictus aliis usus fuit: quod quidem *Concordia regularum*, hoc est, Benedictinæ cum cæteris, à Benedicto Anianensi abbate scripta, & ab Hugone Menardo ante aliquot annos publicata, quemlibet abundè docere potest. Idem quoque reperitur in S. Columbani regulæ cap. I. [b] quam nemo dixerit è Benedictina excerptam. *Obedientia* (ait) *usque ad quem modum definitur? usq; ad mortem certè præcepta est; quia Christus usq; ad mortem obedivit patri pro nobis.* Convenit S. Basilii regula interrogatione 65. [c] & 69. [d] Quæ satis pro argumento quo utitur Mabillonius.

267. In eodem cap. 8. regulæ Fructuosi multa præfixa esse dicuntur *regulari sententia*, multa quoque *diuturna consuetudine* jussa: quæ quis dixerit ad Benedicti regulam respicere? In 6. quoque posterioris partis regulæ capite legitur: *qualiter debeant viri cum uxoribus ac filiis absque periculo vivere in monasterio*: quod quidem lemma ejus est. ac respondet quæsito: *Cùm venerit quisquam cum uxore vel filiis parvulis, id est infra septem annos, placuit sanctæ communi regulæ, ut tam parentes quàm filii in potestatem se tradant abbatis.* Quibus quidem verbis Benedictinam significari, quæ nihil de hujusmodi re cautum habet, dicere nemo audebit. Præterea de iisdem rebus diversissima utrobique, scilicet in Fructuosi & Benedicti regulis, sanciuntur: quod per singularia demonstrare capita facillimum esset. Ex quibus omnibus hucusque adductis contrarium potiùs ei sententiæ, quam Benedictini recentiores propugnant, de Fructuosi monachatu colligere debemus. Quod similiter de his dicimus qui ad Augustinianum ordinem referunt [e]. Sed jam ad opera.

268. Precipuum hæc regula est sepiùs laudata, quam fecisse eum monachis in Complutensi seu Compluticensi monasterio à se susceptis indicare id videtur, quòd Quadragesimam quandam pro festivitate sanctorum Justi & Pastoris, quibus hocce dicatum fuit monasterium, indixerit [f]. Divisa hæc est in duas partes, quarum posterior speciatim dicitur *Regula monastica communis*, in editione quam *Regularum codicis* à S. Benedicto Anianensi abbate collecti è Romana Vitalis Mascardi officina ann. MDCLXI. Lucas Holsthenius vir clarissimus exire fecit [g]. Qui titulus ex illis quæ adducta nuper sunt, ex capite sexto hujus partis verbis: *placuit sanctę communi regulæ*, comprobari videtur. Menardum tamen [h], alteri & alteri Fructuoso priorem & posteriorem regulam tribuere scimus; quam utique mentem instillâsse ei videtur Pseudo-Maximi locus ad annum Christi DLIX. [i] constituentis *Constantinę in agro Bracarensi sanctum* quendam *Fructuosum Benedictinum abbatem, S. Romani discipulum.* Sed quicquid de hoc antiquiore Fructuoso, & Romano ejus magistro, in Hispaniis diem suum obeunte, cujus alibi meminit idem Pseudo-Maximus [k], ab eoque Menardus, non omnino tamen rei sive auctoris fidei certus, habuit, commenta sunt vanissimi capitis, quæ & in codice Estepano, seu fragmento, quod ad calcem excudemus, Dextri, Maximi, & Luitprandi primordiali illo, desideratum, & iis quæ de S. Romano in Galliis abbate Gregorius Turonensis [l], ęqualis ejus, in viri ejusdem sancti Vita, qui uno ante S. Benedictum sæculo vixit, ut martyrologi omnes [m] referunt, contraria sunt.

269. Pro omnibus adi sis, lector ingenue & veritatis amans, Godefridi Henschenii commentarium prævium ad S. Romani Jurensis abbatis acta die XXVIII. Februarii, & confer cum Bivarii ad Maximum, Tamaji, Cardosique in martyrologiis Hispano & Lusitano, aliorumque hujus sectæ hominum, quorum idola Dexter, Maximus, aliique ficulnei sunt historici, rationibus, conciliationibus, tergiversationibus, hesitationibus, in Romani historia, futilitatis & vanitatis plenis; quo luto hęrere oportet eos qui, quamvis aliàs docti ac probi sint, horum pseudonuminum

Con-

a Ubi suprà tomo I, pag. 36

b Exstat in *codice regularũ* Holsthenii tom. I. parte 2. pag. 154.

c In ejusdem codicis tomo I. par. I, pag. 223.

d Pag. 225.

e Ant. à Purificatione in *Chronol. monastica* Ulyssippone edita MDCXLII

f Cap. 18. prioris partis.

g Ms. exstat pluribus in locis. Codicem monasterii *de Carracedo* Cisterc. ord. Morales vidit. Alterum *S. Petri de Aslanza* Sandovalius, alterum Nucalensis monasterii Bivarius, uti refert ipse ad Maximum pag. 531.

h In prefatione secunda ad *concordiam regularum*.

i In editione Bivariensi pag. 512.

k Ad ann. DLXVIII. n. 13. pag. 495. & 510.

l *De Vitis Pat.* cap. I.

m Die XXVIII Feb.

Conspergunt aras, adolentque altaria donis [n].

270. Fragmentum quoque exstat quoddam *De diversitate culparum super regulam S. Benedicti*, quod in nonnullis libris MSS. Fructuoso adscribi solet. Indignum tamen id Fructuoso esse Mabillonius rei auctor fatetur.

271. Paullo Emeritensi diacono acceptam referre nos debere quorundam carminum S. Fructuosi notitiam apud Moralem legimus [o], duorum scilicet epigrammatum in laudem Narbonensis Episcopi, cui Petro nomen, Regisque Sisenandi, & cujusdam diaconi.

272. Exstare quoque ait in Complutensis majoris collegii libro MS. epistolam ad Reccesvinthum Regem [p] scriptam, quâ precari eum videtur, ut cum quibusdam nocentibus clementer se habeat, in quo ejusdem temporis res agi videtur, quam Concilii octavi Toletani patres toto secundo capite satis prolixo expedire sunt conati. Edita fuit epistola hæc à D. Laurentio Ramirez de Prado in Luitprandi operum collectione Antuerpiæ ex officina Plantiniana Balthassaris Moreti an. MDCXL. sed tanquam ex collectione Juliani S. Justæ Toletanæ archipresbyteri quarundam veterum præsulum epistolarum. Julianus nempe nostræ ætatis eas quas in MSS. codicibus, quorum copiam habuit, lectu dignas existimavit, in unum à se coactas, Juliano illi antiquo, si verè aliquis fuit, supposuit.

273. At quàm impudenter idem Pseudo-Julianus, præfractæ audaciæ bipes, nostri Fructuosi historiam suis fędare fabulis ausus fuit! Pertinent huc ex portentoso *Adversariorum* ejus opere, quingentesimus decimus cum duobus sequentibus numeris, in quibus hoc in primis falsum est [q], Conantium Episcopum, sub quo, ut in ejus refertur Vita, Fructuosus aliquo tempore vixit, non Palentinum fuisse illum, cujus S. Ildephonsus meminit, Episcopum; sed Agaliensem Toleti abbatem, ex quo ad ejusdem urbis sedem ascendit [r]. Conantium, fateor, aliquem, aliàs Venantium, inter Adelphium & Aurasium, Toletanum Episcopum habet Loaïsæ catalogus, largeque pseudo-historici ficulnei huic nomini favent [s]. Sed cùm S. Ildephonsus disertissimis verbis Aurasium post Adelphium referat [t] huic Ecclesiæ datum Episcopum fuisse; non est cur ei fidem derogemus. Et cuinam alii credas Conantio tributum fuisse viri sanctissimi elogium ab auctore Vitæ S. Fructuosi, quàm Palentino Episcopo, quem elogio suo Ildephonsus commendavit [u]? Accedit vicinitas Bergidensis territorii, unde se Fructuosus ad Conantii Episcopi disciplinam proripuit, longè major cum Palentina, quàm cum Toletana urbe.

274. Nodum quoque plusquam Gordium continet, non quidem ficulneo scindendum gladio, Fructuosum anno DCVII. fuisse monachum sub Conantio monacho Agaliensi, Toletano præsule [x], qui Conantius (si revera fuit aliquis Toleti hujus nominis pręsul) anno DC. juxta Maximum, Adelphio successerit, eodemque anno, aut sequenti, sive ut plurimum tertio, juxta Julianum [y] martyr in Gallia Narbonensi factus, locum Aurasio vacuum reliquerit. Falsissimum quoque est Reccesvinthum Regem dedisse multa Complutensi monasterio; ac si hujus fuerit privilegium quod *de Compludo* vocant, ann. DCXLVI. indultum; & non Cindasvinthi, de quo Morales lib. 12. cap. 26. exstatque apud Tamajum die XVI. Aprilis [z]. Deinde num. 511. Pseudo-Julianus Sisenandi tempore floruisse refert Episcopum Bracarensem S. Petrum, postea Narbonensem, ad an. DCXLVI. mortuum. quod factum celebrare ait epigrammate quodam Latinè S. Fructuosum nostrum. Hocce carmen illud est, de quo nos suprà.

275. Sed Petrum illum Narbonensem Episcopum à Fructuoso celebratum, Bracarensem antea Episcopum, floruisse Sisenandi tempore merum somnium est. Nam vel floruit Sisenandi tempore adhuc Bracarensis, vel Narbonensis jam Episcopus. Narbonensem si dixeris, opponam, Selvam hujus sedis antistitem altero post Isidorum Hispalensem loco sedisse, quatuorque alios metropolitanos pręcessisse in Concilio Toletano IV. quod habitum fuit anno tertio Sisenandi Regis: quam proëdriæ prærogativam ex antiquiori ordinatione provenientem incredibile est tricennali recentiorem, hoc est ejusdem Sisenandi Episcopum, consequi potuisse. Aliter enim non potuit quatuor aliis antistare, quàm si quatuor illi, intra sic breve temporis intervallum, omnes metropolitæ ordinati fuissent. Si autem Bracarensem adhuc Episcopum sub Sisenando vixisse credideris, admitto nihil contrarium ex ejusdem Concilii ordine subscriptionum paullò antè considerata insurgere: nam quod in eo Julianus Bracarensis Episcopus interfuerit, duosque alios metropolitanos, Justum Toletanum & Audacem Tarraconensem post se habuerit, non omnino evincit Julianum veterem jam tunc fuisse Bracaræ Episcopum, neque intra idem Sisenandi triennium tam ipsum quàm Petrum à Fructuoso decantatum præesse Bracaræ haud potuisse. Ex S. Ildephonso enim certum est [a] Justum Toletanum trium annorum dumtaxat Episcopum, ejusdem Regis Sisenandi tempore, novemdecimque ante eum diebus obiisse, & consequenter sub eodem Rege, qui tres annos & undecim menses regno pręfuit, creatum fuisse. Quo cum bene stat Justo Toletano antiquiorem vel paucis diebus Julianum Bracarensem, tertio Sisenandi anno, fuisse; atque in Petri sub ejusdem Sisenandi principia florentis locum succedere potuisse.

276. Attamen inde, ne in præceps sese dent, statim pedem revocare debent Pseudo-Juliani defensores. Fateri enim his necessarium erit Petrum ex Episcopo Bracarensi Sisenandi tempore translatum fuisse ad Narbonensem Ecclesiam: quod pręterquam quòd Bracarenses malè habebit, sanctissimumque, qualis audit, Episcopum parum deceat nulla spe majoris fructus æqualem pro æquali commutare sedem; impossibile factu est, cùm Concilii IV. Toletani tempore Narbonensem Selva habuerit, vetus antistes, Julianusque Bra-

[n] Regulæ S. Fructuosi, hujus meminerunt Egbertus Eboracẽsis Archiepiscopus, Burchardus Wormatiensis, Benedictusque Anianensis abbas, locis ab Henschenio adductis in *præfatione ad Vitam S. Fructuosi* XVI. Aprilis.

[o] Lib. 12. cap. 36. fol. 51.

[p] Penes nos habemus ex codice Gotthico olim Ecclesiæ Ovetensis, nunc autem bibliothecæ Toletanæ. Quam in collectione nostra τῶν ἀνεκδότων (quamvis à Ramirezio luce donatam) cultiorem ac emendatiorem iterum forsan luci publicæ committemus. CARD. DE AGUIRRE.

[q] Adversi. 510.

[r] Quamvis hoc credat Mabillonus in *Notis ad S. Fructuosi Vitã*.

[s] Maximus ad ann. DC. num. 1. Julianus in Chronico num. 312.

[t] Cap. 5. *De script. Eccles.*

[u] Ita censuere Morales lib. 12. cap. 35. Loaïsa ad Conc. Tol. X. pag. 504. Acuña *Hist. de los Obispos de Braga* 1. par. cap. 86. Sandoval in *Fundationibus* fol. 16. Bivar. ad Max. pag. 705.

[x] Uti dicitur in eodem *Advers.* 310.

[y] In Chron. num. 313.

[z] Pag. 677.

[a] *De script. Eccles.* cap. 8.

Bracarensem, & adhuc Petrus in vivis fuerit. Vixit enim, eodem Pseudo-Juliano teste, usque ad DCXLVI. Quonam ergo abiit Petrus, quum sub ann. DCXXXI. aut circiter, & Sisenandi initia, locum fecit in Bracarensi Ecclesia Juliano? Nam plena tunc temporis erat Narbonensis, cui jam diu præfuerat, præfuitque etiam usque ad DCXXXVIII. annum, quo sexto Concilio Toletano interfuit, Selva. His salebris cùm se extricaverint, Achillem eorum nonnihil habebimus. Et jam satis multa. Sed tanti constare solet, ea quæ antiquitatis specimine sese venditant, fide, quam fortè invenerunt, exauctorare.

277. Neque dedecet laudare hìc poëtam ANONYMUM qui nomine Chintilanis nostri Gotthorum Regis carmen formavit, quod cum velo ab eodem Romam destinato legeretur. Produxit carmen id, hactenus invisum, ex codice monasterii Elnonensis in Belgio Joannes Mabillonius Benedictinus, Gallus, nunquam sine præcipuę laudis elogio nominandus, inter *Analecta* sua[z] *vetera*. Quod ita incipit sub hoc lemmate: *In velo, quod à Chintilane Rege Romam directum est.*

z Edita Parisiis anno MDCLXXV.

Discipulis cunctis Domini prelatus amore
Dignus Apostolico primus honore coli;
Sancte tuis, Petre, meritis hæc munera supplex
Chintila Rex offert. pande salutis opem.

Sed quod advertere debuit vir eruditissimus, hactenus pertinet carmen tetrastichon velo scribendum. Cętera alterius telæ & argumenti sunt, nempe illius poëtæ, qui planè voluit sub exemplis rerum inter se disparatarum significare adhuc difficilius esse ac indecentius Rusticum Euceriæ conjungi.

CAPUT VI.

De S. ILDEPHONSO *Toletano præsule, atque ejus rebus gestis & scriptis.* De virginitate S. Mariæ contra tres infideles *liber. Quinam hi infideles. Laudatur Alphonsus Vasquez de Miranda abbas S. Anastasiæ. Plura de his operibus Ildephonsi. Missæ quædam in codice Toletano: & quidnam hujus temporis* Missa. *Epigrammatum Ildephonso adscriptorum quędam supposititia & falsa: immo & germana alia corrupta & adulterata. Pseudo-Juliani adulatoria levitas in formanda S. Ildephonsi stirpe. De Bonito Arvernensi Episcopo ejusdem ac Pseudo-Luitprandi somnia. Additio ad Chronicon S. Isidori quale opus. Roderici Toletani locus depravatus corrigitur. Joannis Gerundensis Episcopi error notatur. Francofordiensis Concilii non æqua de S. Ildephonsi doctrina opinio. Liber adversus eos qui disputant de perpetua virginitate Marię, non est Ildephonsi. Hujus & aliorum sui temporis in Hispania scribentium phrasis & eloquentia describitur. Paschasio Ratberto hic liber jam hoc tempore adjudicatur. Pseudo-historicorum licentia in assignanda Ildephonso hujus scripti occasione multis refellitur. De modo parturitionis Deipare anceps etiam inter catholicos judicium. S. Amando Trajectensi antistiti falsò tributa in Hispaniam adventus & munus Episcopi. Francia non de tota Gallia tunc dicta. De Genesiis duobus, Arvernensi Episcopo & Corbejensi abbate, eorundem pseudohistoricorum figmenta.*

278. SANCTUS ILDEPHONSUS Toletanus antistes sequitur, qui sub iisdem Regibus Cindasvintho & Reccesvintho maximè floruit, cujusque postremi *nono anno* (ut Julianus ait, Episcopus & ipse Toletanus, in brevi ejus elogio) *ascitus in Pontificatum, novem annis & duobus ferè mensibus clarus habitus, vitæ meritis, & retentatione* [a] *regiminis, expleto octavodecimo ejusdem principis anno, decimo Kalendarum Februariarum viam universæ carnis fuit ingressus*. Ordinatus igitur an. DCLIX. ad superos abiit an. DCLXIX. die Januarii XXIII. ad quem diem refertur ejus memoria in Romano Martyrologio, quam & reperiri apud vetustissimum Adonis Martyrologii exemplar Joannes Mabillonius prodit [b]. Planè ea quæ de rebus sanctè ac laudabiliter ab eo gestis dicuntur, conservantque libri recentiores, omnia è duobus celeberrimi sui temporis viri encomiis derivata sunt, quorum auctores fuere, prioris quidem Julianus is, quem diximus, post Quiricum Ildephonsi successorem Toletanus antistes, ei, quem descripsit, coævus; posterioris Cixila, & ipse aliquando, hoc est sub Maurorum tyrannide, ejusdem Ecclesiæ præfectus, qui è coævis audivit. Nonnihil etiam S. Eugenii III. de quo loquuti jam sumus, quædam carmina præstant. Luitprandum, Julianumque, & si quos alios pseud-onymos adorat cæca noviorum superstitio, pariter cum his haberi debere auctores sumus, qui nec unius quidem sæculi ætatem habent, neque ipsi auctoritatem olim notis præstare possunt; sed ab ipsis, quum in ordine suo sese continent, mutuò accipere contenti esse debent.

a Aliàs *reteratione*: sed nihil mutandū. *Retentatio* pro retentione; frequentativum pro simplici. Sic alibi *renotare* pro *notare* in Prologo: *retemperare* pro *temperare* in Montano.

b *De Actis SS. Benedictin.* sæculo II. in *Vita S. Ildephonsi.* pag. 516. lit. d. in *Notis*.

279. Natum Toleti ex nobilissimis parentibus Stephano & Lucia Ildephonsum fama fert; sub Rege nimirum Witterico, anno hujus sæculi septimo [c]. Lucia soror germana dicitur fuisse Eugenii III. Toletani præsulis, qui puerum Ildephonsum, primis à se literis ac pietatis amore [d], cùm adhuc ipse in Ecclesia Toletana, priusquam Cæsar-augustæ induisset monachum, Ecclesiastico munere distineretur, imbutum, ad S. Isidorum Hispalim disciplinis omnibus instruendum remisit. Hinc ille evadens, qui jam inde apparere cœpit, vir omnibus doctrinæ & sanctitatis numeris absolutus, Toletum rediit; & sub Helladio antistite monachale institutum in SS. Cosmæ & Damiani monasterio, quod & Agaliense audiit, ejusdem urbis amplexus fuit. Helladius levitæ ordinem ei contulit sub vitæ suæ finem, qui Sisenandi principio, hoc est circa annum DCXXXI. contigit, quod Ildephonsus ipse de Helladio loquens [e] sibi testimonium præstitit. Abbas deinde electus sui monasterii, non alterius, (aliis aliter placet [f]) quod à Juliano apertè dicitur, è monachorum præfectura, Eugenio ejus avunculo diem suum obeunte, ad Toletanæ Ecclesiæ regimen invitus, principalique (uti Julianus idem vocat) violentiæ cedens, transfer-

c VI. visum Pseudo-Luitprando in Chron. erâ DCXLIV.

d Animadvertit hoc Morales. lib. 12. cap. 39. confirmantque Acta Breviarii Asturicensis. MS. apud Tamajū XXIII. Jan. pag. 247.

e *De Viris illust.* cap. 7.

f Tamajo 1. tomo *Martyr. Hisp.* die XXIII. Jan. pag. 255. & 256.

fertur. Abbas adhuc interfuit monasterii Complutensis à S. Fructuoso erecti dotationi, sæculi hujus anno sexto super quadragesimum [g]; inde Toletano Concilio VIII. anno quinquagesimo tertio, necnon & IX. circa annum DCLVII. ut è subscriptionibus constat.

280. In pontificio Toletano, cui post biennium initiatus creditur, veluti *facula ardens*, ut Cixila loquitur, *omnem Hispaniam* castimoniæ scilicet, prudentiæ, Christianæque universæ doctrinæ, hæroïcarumque omnium virtutum radiis *perlustravit*. Ut dignus habitus sit, stupendis duobus sibi à Deo collatis beneficiis signatam & consecratam sui memoriam posteris transmittere. Sacrum enim celebranti coram Recceswintho munus Leocadia virgo & martyr apparuit, locumque sepulturæ hactenus frustra quæsitum ostendens, gratias viro sanctissimo pro defensa Deiparæ matris virginitate, quòd paullò antè libris editis præstiterat, ejus nomine habuit. Cujus martyris sanctissimę, civis suæ, veli segmentum cultello [h] raptim à Rege ministrato ab Ildephonso pręcisum, servari apud Ovetum in arca sancta reliquiarum constans fama est. Nec diu pòst in Ecclesiam die festo exspectationis partus B. Mariæ Virginis ad peragendum matutinum officium veniens, eandem filii Dei matrem in Episcopali cathedra sedentem oculis mortalibus conspicere, sibique benignè alloquentem audire, ac de thesauro cœlesti acceptam vestem, quâ ipse in hoc solenni festo solus uteretur, sibi porrigentem, adorare promeruit: quod cum aliis per eum ab Spiritu sancto peractis miraculis retulisse sibi Urbanum & Euantium Cixila testatur; quorum prior ab Isidoro Pacensi [i] dictus Toletanę Ecclesię veteranus melodicus, hoc est cantor; Euantius autem ejusdem Ecclesię archidiaconus, *doctrinâ, & sapientiâ, sanctitateque, & in omni secundum Scripturas spe, fide, & charitate, ad confortandam Ecclesiam Dei* Hispanam, jam sub captivitate gementem, uterque clarus. Hos auctores Cixila habuit, quorum testimonio fidem rei adstrueret: quantumvis de ea siluerint Julianus [k], & Isidorus Pacensis [l].

281. Egregiè autem confirmat famam rei ubique vigentem duodecimi sęculi scriptor Hermannus monachus, quem historicum Vossius ignoravit *De miraculis sanctę Mariæ Laudunensis*, in epistola ad Bartholomęum ejusdem Ecclesię Episcopum [m]. *Cùm dudum* (inquit) *in Hispaniam ad videndum gloriosum Regem Ildephonsum* (Alphonsus hic Aragonię Rex, atque item Castellę per Urracam uxorem) *Feliciæ* [n] *materteræ vestrę filium, profectus, felicissimum ab eo promissum suscepissemus, quòd si secundò ad eum videndum reverteremini, daret vobis corpus B. Vincentii levitę & martyris, necnon & casulam pretiosissimam, quam B. Dei genitrix S. Ildephonso Toletanę civitatis Archiepiscopo dederat ob remunerationem trium libellorum, quos de virginitate sua composuerat*, &c. Sed de hac re commentaria [o] nostrorum hominum quęso adeas lector; ne nos ampliùs ea quę ad bibliothecæ argumentum ex Ildephonsi rebus gestis pertinent differamus.

282. *Scripsit* (Julianus ait) *quamplurimos libros luculentiore sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit dividendos, idest:*

283. *Librum prosopopœię imbecillitatis proprię*. qui deperditus fuit.

284. *De virginitate S. Marię contra tres infideles libellum*. Hic liber primùm, quod sciam, editus est ab æquè pio ac docto viro Michaële Alphonso Carranza Valentino, instituti Carmelitarum; qui quidem collatis inter se duobus mss. codicibus, altero Gregorii Mirandensis Valentini, Fidei rerum Judicis, altero Hieronymianorum Gandiensiũ, prodire eum fecit Valentię an. MDLVI. in 8°. ita inscriptum: *Sanctissimi patris nostri Ildephonsi Toletanę Ecclesię Archiepiscopi libellus* De illibata ac perpetua virginitate sanctæ ac gloriosæ genitricis Dei Marię ἀντὶ τριῶν ἀπίστων, *adversus tres infideles* (haud credimus Gręca ista ab Ildephonso esse, sed à noviore aliquo, qui græcissare importunè voluit) *ordine synonymorum conscriptus*. Adjunxit & Vitam; quam & emisit Hieronymus Welæus Lovanii anno MDLXIX. cum eodem hoc libro. Anno sequenti MDLVII. à Basilio Melanio, Congregationis Casinensis monacho, Basileæ in 8°. etiam publici juris iterum factum hunc eundem libellum scio.

285. Post aliquod tempus Franciscus Fevardentius Minorita cum aliis Ildephonso, non ita rectè, adjudicatis, Parisiis apud Nivellium MDLXXVI. & Bignęus nono volumine *Bibliothecę veterum PP.* MDLXXXIX. recuderunt. Inscriptio tamen in his variat. Nam quæ *De illibata* est apud Carranzam *& perpetua virginitate*, &c. in Fevardentii & Constantini Cajetani libris mss. *De laudibus* erat *B. Virginis Mariæ*. In quodam ejusdem Cajetani codice annotavit is, qui olim exscripserat [p], *se Gomesanum abbatem Ildensem in finibus Pampilonię esse, qui libenter conscripserit libellum à S. Ildephonso Toletanę sedis Episcopo dudum luculentissimè editum, in quo continetur De laude virginitatis sanctę Marię perpetuę virginis*. Sed infrà de hac nota iterum.

286. Tres hi infideles quinam fuerint, compellatio ipsa eos arguentis extra dubium ponit. Jovinianus nempe Helvidiusque, noti admodum superioris ævi hæresiarchæ, & à Maximo doctore Hieronymo peculiaribus libris confutati, ac tertio loco Judæus quidam, sectæ suæ tantùm appellatus nomine, hîc sistuntur, & ex adverso maxima vi atque impetu sermonis doctrinæque impugnantur. Primus olim negaverat [q] Mariam Deiparam in partu virginem permansisse [r]. Secundus post partum semper virginem fuisse. Tertius verò integritatem in puerpera omni tempore sacrilegus respuebat. Jovinianum igitur primo capite (*libellos* appellat Hermannus monachus suprà adductus) Helvidium altero, Judæum tertio, & his quæ tertium sequuntur, refutat. Hic enim postremus hostis profligandus fuit majoribus copiis argumentorum, in quo etiam Jovinianus & Helvidius seorsum priùs impetiti de novo prosternerentur.

287. Ve-

---

g Morales lib. 11. cap. 16.

h In prosa quadam facti olim officii, quod adducit Tamajus pag. 260. *ganipulo* Regis id factũ dicitur. *Ganivete de mesa* vocabulum est nostræ gentis antiquatum.

i In Chron. ad erã DCCLVII

k In elogio laudato.

l In Chron. ad erã DCCXXI. ubi de Ildephõso.

m Apud Sanmarthanos fratres in *Gallia Christiana* in Episcopis Laudunensibus fol. 620. pag. 2.

n Felicia Sancii Ramirezii Regis uxor, Alphonsi parens, filia fuit Hilduini Rociẽsis in Gallia Comitis, ut ex eodem Hermãno lib. 1. cap. 2. cujus verba legi possunt apud Sã-marthanos; unde apparet Suritæ error, qui lib. 1. *Annal. Arag.* cap. 19. Feliciam Urgellensis Comitis natam fuisse credidit, quem sequutus fuit Hieron. Blancas in Aragon. rerum commentariis, & Sancio IV. Rege.

o Integer hujus argumẽti liber exstat Francisci Portocarrero Jesuitæ; lateque Petrus Salazar de Mendoza in *Vita S. Ildephõsi*. Collegit omnes Tamajus hac die XXIII. Januarii, & XXIV. sequẽtis.

p In *SS. trib. Episc. Benedict. ord. vita* à Cõstantino Cajetano edita pag. 141.

q Joviniano hanc hæresin S. Augustinus adscribit, quãvis S. Hieronymus in libris adv. eum scriptis non meminerit, ut Erasmus notat in argumento horum librorum.

r Helvidius affirmabat Deiparam post editum Salvatorẽ à Josepho cognitam, ut è libro Hieronymi adv. eum constat, volum. 2. ejus oper.

287. Verè enim in hoc versari debuit Marianæ integritatis tota defensio, ut verum Dei filium ex ea natum disputatio stabiliret: hoc enim uno dato, quis deinde sanus inficiaretur potuisse Deum in claustra se penetrare incorruptæ matris, atque inde formatum sibi corpus æquè inviolato pudore virginis in dias luminis oras educere? Hoc ergo inculcandum prolixiùs fuit Judæo infideli, quod sectæ ejus maximè repugnabat; & per Judæi corpus cæterorum cæcæ mentis Antidicomarianitarum, quomodo Epiphanius in *Panario* appellat, jugula petendum. Hi enim posteriores Christum in ore Christianismumque habentes, ferè ab omnibus Mariæ propugnatoribus, Ambrosio præsertim epistolarum lib. 10. epist. 79. & 81. Hieronymoque *Adversus Helvidium*, tanquam asseclæ Hebraïcorum dogmatum traducuntur. Ita nempe de his tribus veri hostibus hoc libro debellatis rectè sensit Alphonsus Vazquez Mirandensis, defæcati judicii ac plurimæ doctrinæ, Mercenariorum sodalis, abbas, cum viveret, S. Anastasiæ in regno Siciliæ, conscripto vernaculo libello *De S. Ildephonso ejusque scriptis* agens cap. 4. libri 4. Idem Gabrieli Vasquio Jesuitæ venit in mentem in commentario ad tertiam S. Thomæ partem disp. 121. cap. 11. nisi quòd Cherintum aut Carpocratem, qui ambo fatum ex Josepho & Maria Jesum Dominum nostrum Judaïca persuasione olim docuerant, ut ex Epiphanio 1. *Adv. hæreses* libro, & aliis constat, in persona Judęi, quem hic appellat Ildephonsus, configi asseveravit. Verùm hæc ejus sententia planè impugnatur ex hujusmet operis cap. 3. & 4. in quorum utriusque principio de diva Virgine ad Judæum dicitur, ex stirpe sive gente ipsius eam esse; quod non bene accommodes ei, qui verè non est Judeus origine, sed sectâ aut heresi dumtaxat. Ego magis puto non privatum aliquem, sed totam sectam Judęorum, conficto sibi ex iis uno, quem argueret, tot capitibus ab Ildephonso refutari. Nec aliter rectum sensum habere capitis septimi ad Judęum verba hęc possunt: *Nam de passione, contumeliis, cruce, clavis, morte, & sepultura, quid tibi jam loquar? cùm te fecisse illa non dubites*. Et mox: *Quando de homicidio innocentis reus teneris, & hanc mortem ejus à te quidem crudeliter illatam, ab illo autem sponte susceptam*, &c. Quod vidit etiam Gomesanus ille transcriptor libri hujus *De virginitate*, quo usus est Cajetanus, jam à me vocatus ad testimonium, sępèque vocandus.

288. Hi ergo sunt tres illi infideles, quibuscum in hoc libro congredi voluit Ildephonsus. Sive quòd ex devotione in beatissimam Dei genitricem novos sibi hostes ex veteribus etiam profligatis suscitare voluerit, quo stylum pietatis, veluti declamatores solent, exerceret. Quò quidem vocâsse eum genius videtur proprius, ut in laudandis paullò infrà epistolis ejus clarebit, atque item è testimonio Quirici Barcinonensis tunc adducendo, & ex Gomesani presbyteri verbis infrà producendis; demumque ex testimonio fragmenti *De translatione reliquiarum è Toleto in Asturias*. quod inferiùs quoque à nobis sistetur: sive quia impudens horum heresis novos aliquos sortita esset, sive in Hispania, sive extra Hispaniam, hoc tempore sectatores. Planè hanc posteriorem partem ii qui ficulneis adherescunt Chronicis, mordicùs tenebunt. Frequenter enim horum Luitprandus & Julianus inculcare amant[s], Ildephonsum cum Theudio & Helladio Gotthis hæreticis Narbonâ venientibus congressum scriptis fuisse. Quibus dedit fundamentum Rodericus Toletanus lib. 11. *De rebus Hispanię* cap. ult. his verbis; *Hujus tempore cùm Helvidius & Pelagius à Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem beatæ Virginis infamantes; B. Ildephonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, & linguâ melliflua, & gratiâ in labiis suis diffusâ, eorum dogmata confutavit, & ab Hispania confusos abegit*. Quod sequitur *Historia generalis* Alphonso X. Regi communiter attributa. Neque id tenentibus cum Roderico enixè adversabor: de quo tamen opportunior alius hanc rem expediendi locus paullò postea occurret.

289. Jam ut confirmemus aliis testimoniis hoc opusculum S. Ildephonsi esse, Ambrosius Morales alicubi testatur se vidisse manu exaratum codicem, in quo exscriptus erat hic liber *De virginitate Deiparæ virginis*, manu ipsa Atilani Senticæ, sive Zamoræ Episcopi, viri sanctissimi, de quo prefixa ibi admonuit eum notula. Porrò is liber, quo usus fuit Cajetanus, perantiquo eo, manuque exarato, non sine exscriptoris nomine consignatus venit ad posteros. Exstat enim ad calcem adnotatio, ut jam indicavimus, prolixior ea quàm ut hìc integra referatur[t]; sed quæ id continet Gomesanum abbatem Ildensem rogatu Gotthiscalci Episcopi illac (in finibus Pampiloniæ, ut jam diximus) ex Aquitania in Gallęciam invisendi Sancti Jacobi corporis gratiâ transeuntis conscripsisse hunc libellum; eundem verò Episcopum transtulisse eum ex Hispania in Aquitaniam erâ CMLXXXIX. (sive anno CMLI.) tempore hyemis, diebus cœptis Januarii mensis, quibus ipsis diebus obiit Gallicianensis Rex Ranimirus. Hęc ferè Gomesani notula. Hic est Ranimirus, seu Ramirus II. Legionis Rex, qui obiit Januario mense anni CML. Quare ad hunc numerum reformanda est era, seu annus notulæ, ne clarissimis refragetur documentis à Morali adductis[u].

290. Membranaceum alium codicem literis Gotthicis ante DXL. annos exaratum servari ad sanctæ Trinitatis Toletanum cœnobium Hieronymus Higuera testatur in Notis ad Luitprandum[x], nempe à Salomone archipresbytero, ut credimus, Toletano, erâ MCV. sive anno MLXVII. quod idem alibi monet[y] in iisdem Notis. Meminit ejusdem libri Isidorus Pacensis in Chronico[z] his verbis: *Quod prænitente presidente tunc sanctissimo Ildephonso, mellifluæ os aureum in libris diversis eloquentiæ, atque de virginitate nostræ dominę Mariæ semper virginis, nitido politoque eloquio*

s Luitprandus in Chron. anno DCLXI. num. 101. & anno DCLXVIII. num. 311. Julianus in Chronico num. 337. & 338.

t Exstat in laudata *Vita trium Episcop. Benedictinor.* pag. 141.

u Lib. 16. cap. 20.

x Ad annum DCLXVIII.

y Ad annum CMXXXVII.

z Erâ DCCXXIII ut in editis à Sandovalio, revera erâ DCCXIII.

eloquio ordine synonymo (sic lego, pro *synonymè*) *persiorentem* [a], &c. Corrupta hæc & improprio loco posita sunt, ut ex Roderico Toletano lib. 2. cap. ult. & lib. 3. cap. 12. inter se collatis his quæ ex Isidoro, ut in more habet, utrobique scripsit, liquet.

[a] Ita Sandovalius ex codice, ut videtur, corruptissimo edidit. Aliter Miræus.

291. Auctor *historię translationis reliquiarum è Toleto in Asturias*, quæ Sebastiani Salmanticensis (sive ea sit Alphonsi III. cognomento Magni, de quo nos suo loco) historiæ inserta legitur apud Sandovalium editorem in mentione harum quæ in arca sancta conditæ sunt apud Ovetum reliquiarum, inter aliàs *pallium* laudat, *quod dedit ipsa Regina cœli Ildephonso Toletanæ sedis Archiepiscopo pro laudibus in honore sanctæ ipsius virginitatis celebratis, ubi ipse sanctus Episcopus gloriosus contulit adversus hæresiarchas Heliudium atque Lovinianum*, &c. ubi *Helvidium* atque *Jovinianum* legi debere manifestissimum est. Ms. exstabat in Ecclesiæ Eborensis bibliotheca, teste Resendio in epist. ad Quevedum [b], item in cœnobio *de la Mejorada* Ord. S. Hieronymi prope Ulmetum. Alium codicem fuisse ad S. Franciscum Pinciæ urbis Morales alicubi refert [c]. Antiquissimo alio usus fuit Constantinus Cajetanus [d].

[b] Hisp. illustrata tomo 2. pag.224.

[c] En el santo viage. MS.

[d] Refert ipse ubi suprà pag. 139.

292. Culpabunt forsan aliqui synonymorum coacervationem in hoc libro, cùm ex rhetorum regulis dedeceat eandem rem pluribus idem significantibus verbis exprimere. At in hoc sequutus fuit Ildephonsus Isidorum magistrum. Et licet quandoque in magna animi commotione non satiari loquentem priùs quam omni, quo potis est, modo, & verborum differentiâ, quæ concepit intùs foras producat. Talia patiebatur Ildephonsus, quum exorbitavit à frequenti loquendi usu, amoris erga beatam Dei matrem ignibus extra se veluti positus. Qualibus agitati affectibus chori aliquot in Euripidis tragœdiis leguntur. Pergamus ad reliqua opera cum Juliano.

293. *Opusculum de proprietate personarum Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. De sancta Trinitate vocat Eisengreinius.

294. *Opusculum adnotationum in sacris*, & *Opusculum adnotationum in sacramentis*. Quæ duo opera disertè Julianum distinxisse confirmat MS. Casinensis codex, quem vidit Cajetanus, Vitæ hujus, & sic edidit Mabillonius; agnovitque utrumque Vincentius Bellovacensis [e]. At Parisina editio, & Matritensis S. Isidori operum, quæ hanc & exhibent cum Isidori & Ildephonsi catalogis, unum dumtaxat *Annotationum in sacris* librum; Francofordiensis [f] pro eo alterum tantùm *Annotationum in sacramentis*, cui Henschenius calculum addit, agnovere.

[e] Spec. hist. lib.7. cap.120.

[f] Tomo 2. Hisp. illust.

295. Librum *De cognitione baptismi* unum. Hunc MS. exstare in bibliotheca Carmelitarum excalceatorum Claromontensium in Arvernis, cum libris quibusdam Ferrandi diaconi, ex Ludovico Jacobo à S. Carolo refert Labbeus in bibliotheca MS. pag. 207. *De gubernatione baptismi* Francofordiensis editio habet. Alii omnes *De cognitione* habent.

296. *De progressu spiritualis deserti* alium.

297. *Opusculum annotationum actionis diurnæ*. Fortè diurni temporis exercitia spiritualiter impensi. Francofordiensis habet: *actionis divinæ*; quomodo edidit Henschenius. Mabillonius hunc librum omisit. *Quod totum* (ait Julianus) *partis primæ volui volumine connectendum. Deinde* (ait) *partis secundæ*

298. *Liber epistolarum* est, *in quo diversis scribens, ęnigmaticis formulis egit, personasque interdum induxit: in quo etiam à quibusdam luculentiora scriptorum responsa promeruit*. Exstat quidem ad calcem Pseudo-Juliani systematis [g] *variorum carminum collectio* ab eo facta, in quo ait quasdam epistolas & carmina ex libro Gotthico membranaceo S. Justæ Toletanæ se collegisse, atque Fuldam (fundus hic fictionis) misisse. Desunt quidem eæ in hac editione, nec ultra carmina & eorum explanationem ab eodem Pseudo-Juliano factam, quicquam aliud. Sperabam promissorem hunc fortè aliquid Ildephonsinum è penu illa sua S. Justę commentitiæ bibliothecæ locupletissima depromere voluisse. Maximè postquam in expositione epitaphii S. Isidori eundem Julianum referentem se ad quasdam Isidori ad Ildephonsum, hujusque ad illum, aliquot epistolas legissem. Sed cùm in editione operum Luitprandi à D. Laurentio Ramirezio procurata [h], easdem, ut credo, epistolas, quarum spes nobis facta fuerat sub *epistolarum prĕsulum à Juliano collectarum* titulo vidissem; excidisse me curiositatis voto comperi.

[g] Parte 2. Adversariorum pag.141.

[h] Pag.515.

299. Delevit ergo invidia ętatis clarissima futura sanctissimi doctoris monumenta, è quibus historia ejus temporis apprimè illustraretur. Attamen exstant ex his duæ ad Cyricium, sive Quiricum Barcinonensem Episcopum, quarum priore respondet illius gratulatoriæ ob sibi remissum *De virginitate Virginis Mariæ* opus; alterâ verò suasoriæ ejusdem epistolæ de edendis similibus aliis operibus respondet. Quatuor has Cyriaci, seu potiùs Quirici, & Ildephonsi, è bibliotheca Corbejensis in Gallia monasterii, primus, nisi fallor, in lucem protulit Lucas Dacherius in *Spicilegio* suo [i]. E prima sanè Quirici constare videtur, libro, de quo ad se transmisso gratias habet Ildephonso, nihil præsentis cum præsentibus æqualibúsve hæreticis congressûs occasionem dedisse. Verba ejus hæc nonne aperti sensus? *Atque, ut ita dicam, ea quę opaca videbantur pro sui quantitate mysterii luce clariùs manifesta, ac nota pusillis & magnis effecerit; ita ut ex hoc hebetescat Jovinianus, dissipetur Helvidius, simulque & incredulus ac mente perfidus decidat Judęus*. Quiricus hic Barcilonensis Episcopus Tolet. X. Concilio interfuit anno DCLVI. quo adhuc abbas Ildephonsus erat. Huc refero epistolæ hujus primæ hoc initium: *Cùm à vobis remeans* (hoc est à Toletano isto congressu) *ad ovilis crediti loca rediissem, ita laboris magnitudine fessus*, &c. Unde titulum ei epistolæ inscriptum hunc: *Rescriptum Cyricii Episcopi Barcilonensis ad Ildephonsum Toletanę sedis Episcopum pro opere De virginitate S. Marię*, germanum auctoris non esse, sed exscriptoris, præter insolitam designandi hoc

[i] Tomo pag.302.

loco argumentum epistolæ formam, id planè convincit, hoc nondum fuisse tempore Toletanum antistitem Ildephonsum. Quod mihi confirmat secundæ, quâ Quirico Ildephonsus respondet, & quartæ similiter responsoriæ epistolarum inscriptio: *sanctissimo ac honorabili domino Quirico Episcopo Ildephonsus famulus vester*. Non enim se famulum, sed potiùs fratrem, alterius Episcopi Episcopus Ildephonsus, dignitatis suæ memor, quantumvis humillimus, appellâsset. Fateor inveniri hunc *servuli* demissum nomen in Quiricii tertiæ epistolæ titulo, reciprocamque *domini* appellationem in hacce, & quarta Ildephonsi. Sed excusabilius est Barcinonensem Episcopum se submisisse Ildephonso superioris ordinis metropolitano, quàm vice versa: ac *domini* compellatio alterius ad alterum in vulgari consuetudine semper fuit.

300. Quarta quidem Ildephonsi epistola truncata ad nos pervenit eo, quo minùs debuit, loco, ubi nempe excusat Quiricio quòd necessitate temporum, & incumbentium malorum metu scriptioni non incumberet. Ne autem id prætermittamus, aliam Quirici Barcinonensis Episcopi ad Tajonem Cæsar-augustanum epistolam protulit ex bibliotheca Thuanea Joannes Mabillonius *Analectorum* secundo volumiue, quâ is Tajoni respondet, & gratias habet pro remisso ad se *Collectaneo* quodam *ex operibus SS. Gregorii & Augustini*, de qua in Tajonis rebus mentio iterum occurret. Prosequitur Julianus:

301. *Partem sanè tertiam Missarum esse voluit hymnorum atque sermonum*. unde in albo isto operum collocamus.

302. *Missas* aliquot. Solenne erat tunc temporis Missas confici pro aliquo festo die Christi Domini, Mariæ Deiparæ, aut Sanctorum. Meminit quidem duarum Cixila, *ubi statim in officio* (abbatis) *clarens*, *duas Missas in laudem ipsorum dominorum* (SS. Cosmæ & Damiani martyrum, quibus monasterium dedicatum) *quas in festivitate ipsorum psallerent, miro modulationis modo perfecit, quas Missas infrà adnotatas habemus*, ait. Item alterius paullò pòst meminit Missæ de sancta Leocadia. *Ipse verò manibus* (inquit) *statim complexans & astringens, talia fertur depromere vota, vociferans cum omni populo, & clamans*: Deo gratias. Vivit domina mea per vitam Ildephonsi. *Et id ipsum repetens clerus vehementer psallebat*, alleluja, *& Canticum, quod ipse dominus Ildephonsus nuper fecerat*: Speciosa facta es, alleluja: & odor tuus ut balsamum non mistum, *& alia quę in ipsa Missa subter adnotata in laude ejus deprompserat*. Unde videmus non verba esse Leocadiæ martyris, ea quæ vulgò ei tribuuntur [k]: *Vivit domina mea per vitam Ildephonsi*; sed populi acclamantis eidem martyri è tumulo veluti resurgenti.

[k] Ab auctoribus nostris, Morali lib. 12. cap. 19. Mariana lib. 6. cap. 10.

303. Idem paullò pòst cujusdam *Missæ de Maria Virgine*, sive *de* ejus *Annunciatione* meminit. Præstat verba audire gravissimi historici, ad quem oportet, veluti ad fontem, sæpiùs recurrere. *Superveniente verò die sanctę & semper Virginis Marię* (hic est à Gotthis in X. Concilio Toletano institutus dies B. Mariæ Virginis, aliàs incarnationis Verbi divini in ejus sacro utero, cùm non aliud sit, ajunt patres Concilii, *festum matris*, *quàm incarnatio Verbi*, xv. Kal. Januarii in tota Hispania, post tot alios Deiparæ sacros dies, vel nunc celebris sub titulo *Exspectationis partûs*, aliàs *de nuestra Señora de la O*, ut vulgus loquitur, propter antiphonas ab hoc die, quarum principium ab *O.* litera, seu vocandi interjectione concipitur, usui præscriptas) *ante tres dies tribus diebus litanias peregit, & Missam suprascriptam* (fortè *subterscriptam*: hujus enim non priùs meminerat) *quę in ejus laude decantaretur perfecit*, *quę est septima*. Hunc autem habueritne in iis, quæ de B. Virgine, an in omnibus de aliis solennitatibus ab eo formatis Missis numerum, non satis explicuit.

304. Adjungemus tamen nos opportunam notitiam libri MS. Ecclesiæ Toletanę, qui, ut ex ejus indice, quo utimur, apparet plutei xxx. vicesimus nonus est. *Breviarii Muzarabis* hic partem continet, & ab ea titulum habet. In pagina autem ejus nona moderno charactere hæc habentur, partim Latino, partim vulgari Hispaniæ sermone: *Hic liber continet sequentia*.

3.
4.
5. } *Missæ de B. Virgine Maria*.
6.
7.

Officium Annunciationis mense Decembri [l]: Mas largo que en el Mozarabe.

Officium in Assumptione B. Mariæ.

Officium in Nativitate Domini.

Officium S. Stephani. [m] No tiene principio, y otras dos hojas suyas estan atras enquadernadas entre la Missa: *Qui non*. De nuestra Señora.

Officium S. Joannis Euangelistæ.

Officium Circumcisionis Domini.

Officium in Capite anni.

Officium in Apparitione Domini, sive Epiphania. [n] Yen medio del hay seis hojas, que son dę arriba de la Missa 2. ò 3. de nuestra Señora.

[l] Hoc est, *Longiùs quàm in Breviario Mixt-arabico.*

[m] Hoc est: *Principium non habet, ac duo alia ejus folia per errorem ligata fuere inter Missam*: Qui nō &c. *Deiparæ Virginis.*

[n] Hoc est: *Inque ejus medio sex folia inserta sunt, quæ ad Missam S. Mariæ Virginis secundam tertiamve pertinent.*

Sequitur ad hæc, Latina hęc nota Joannis Bapt. Perezii, olim bibliothecarii, viri doctissimi ac diligentissimi, quod ex ejus subscriptione manifestum redditur: *Hic liber in magno pretio habendus: nam septem Missas de B. Maria credo esse compositas à D. Ildephonso; primùm ex stylo, deinde quia Cixila Archiep. Toletanus in vita D. Ildephonsi ait illum edidisse septem Missas de B. Maria. Vocant autem Moz-arabes Missas, non totum officium, sed quædam quasi præambula* [o], *sive adhortationes ad celebrandum tale officium*.

Perez.

[o] Quæ *Missæ* nominis acceptio adjungēda est his, quas doctissimus vir Joannes Bona S. R. E. Card. post alios collegit lib. 1. *Rer. Liturgic.* cap. 2.

De quo antiquarum rerum, præcipuéque sacrarum, curiosos, divique Ildephonsi devotos admonere hìc operæ pretium duximus.

305. Quibus nec ignotum est quid scriptum reliquerit Franciscus Portocarrero Societatis Jesu in libro vernaculo *De S. Mariæ Virginis descensu in Ecclesiam Toletanam* [p], scili-

[p] Cap. 12.

scilicet visam fuisse Wormatiæ à Thoma de Torr-alba ejusdem Societatis in quodam Missali Gotthico Juliani Petri manu descriptam Missam quandam *compositam ab Isidoro Hispalensi, & modulatam cantu per dominum Ildephonsum præsulem*. Merces tamen has Fuldo-Wormatienses, Torr-albæque, & qui cum eo habuit Germanicum hocce commercium, Hieronymi Romani de la Higuera, nomina, toto hoc opere proscripta volumus, jureque tam severè cum iisdem agi, quotiescumque occurrit occasio (& occurrit sæpe) contendimus.

306. *Hymnos*. Meminit Cixila, ut vidimus, *cantici*, quod Ildephonsus fecerat in Leocadię virginis laudem; fortè ejus [q], qui immissus fuit in Breviarium Gotthicum, vulgò dictum Isidorianum.

307. *Sermones*. Pręseferunt aliquot Ildephonsi nomen qui ejus non sunt, ut mox dicemus. Julianus jam loquitur: *Ulterioris denique partis liber est quartus versibus prosaque concretus, in quo epitaphia & quædam sunt epigrammata æquè adnotata. Scripsit autem & alia multa, quę, variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit*. Cujus fide affigimus scriptorum, quod continuamus, albo.

308. *Epitaphia & epigrammata quędam.* Quorum nonnullis gaudere datum posteris esset, si germanam obtulisset poëtæ magis pii quàm tersi & facundi prolem *Collectio* illa *variorum carminum* à Juliano (archipresbytero S.Justæ, & Chronici auctore) facta, & scholiis explanata, quam editioni ejusdem Chronici, & Adversariorum, libellique *De eremitoriis* Ramirezius subjecit [r]. Continet ea collectio carmina, sive epigrammata, & epitaphia decem & septem, ex quibus duodecim Ildephonso tribuuntur. Ea nunc ad obrussam examinabimus, quam Hieronymus Romanus de la Higuera, hujus collectionis, ut contendimus, cęterarumque Julianarum fabularum, sive auctor, sive propola, in *historia* sua *Toletanę urbis & regni* opportunè suppeditavit. Is cùm historiam hanc scriberet, inciderat jam in hęc epigrammata, ut fatetur ipse lib.12.cap.5. sibi ostensa à prędicatorum quodam sodali, necnon & ad se ex Germania transmissa. Verba Higuerę vulgaria orę affiximus [s]. Descripsit quoque ea, quę ex his germana & vetera sunt Ambrosius Morales ex codice quodam Michaëlis Ruizii de Azagra, cujus sępè meminit [t]. Hic tamen ea tantùm laudat, quæ S.Eugenium auctorem præseferunt, Ildephonsi autem nullum, quod viderim. Higuera Ildephonsina quædam, sicut & Eugeniana alia, historiæ inseruit; quæ nobis dux viæ erit ad pertingendum quò veritatis vocat amor.

309. Primum quod incipit:

Lucæ sacravit supplex Euantius ædem &c.

Suppositítium est, continetque cogitationes omnes, quas de S.Ildephonsi stirpe & cognatione conceperat artifex; indignum ut imputetur sanctissimo viro, à quo omnis mundanæ superbiæ & arrogantiæ fastus abesse debuit. Parentum enim & avorum, & fratrum, atque sororum meminit. Aviam Blesillam illustri de sanguine Gotthorum natam, patrem suum Stephanum, unà & Ophilonem materteræ suæ Euantiæ conjugem, Athanagildi Regis filios fuisse ait. Athanagildum quoque, uti diximus, avum, qui Arianus vixit, nulli pietate secundum vocat, construxisseque ait alterum Eulaliæ, alterum Justæ martyribus templa. Verbo dicam: Ervigii meminit, qui Rex Gotthorum inauguratus anno DCLXXXI. duodecim nempe annis post Ildephonsi obitum, fuit [u]. Consequitur scholium Pseudo-Juliani, in quo priùs dicta confirmare secundo ac tertio epigrammate, quæ S.Eugenii germana proles sunt, contendit.

310. Inseruit duo hæc historiæ suæ Toletanæ Hieronymus de la Higuera. Aliter tamen in laudata historia, aliter à Pseudo-Juliano contrectata loquuntur. Namque, ut alia omittam parvi ad rem momenti, sesquidistichon hoc:

Hanc in bonore Dei supplex Euantius ædam
Sacravit, fabricans hanc in bonore Dei.
Hic patrios cineres præciso marmore clausi.

quod ita effert *historia Toletana*, necnon exemplum quod nos habemus ex schedis D.Joannis de Fonseca, qui & ipse descripsit ex eo exemplo, quod Ambrosius Morales ex codice Azagrii exculpsit, mutatis in tertiam primæ personæ verbis sic protulit Pseudo-Julianus:

Hanc in bonore Dei supplex Euantius ædem
Sacravit, fabricans hanc in bonore Dei.
Hic patrios cineres præclaro marmore clausit.

Magna hac inter utrumque differentiâ, quòd in priore ac vera forma Eugenius patrem suum Euantium loqui facit, compellareque Nicolaum parentem in eo versu:

Nicolaë genitor pro te devotio summa est.

In posteriore autem & adulterata loqui Eugenius fingitur, laudareque Euantium, uti avum forsan; Nicolaum verò certè ut patrem; quem se ex his versibus exsculpsisse sensum in subjecto scholio Pseudo-Julianus ostendit.

311. Qui autem vera Eugenii corrupit, aut corrupta inventa commentariis aucta edidit, idem S.Ildephonso primùm hoc falsò imputavit carmen, eo quòd certissimum nobis est, consilio, ut ad Euantiam Ildephonsi materteram, & Ophilonem ejus conjugem, Athanagildi Regis filium, Toletanorum procerum, & Hispaniæ magnatum; ad Euantium verò ejusdem Ildephonsi avunculum, Barrosorum, claræ apud eandem Toletum urbem familiæ, origines referret, ut constat ex Pseudo-Julianæo subjecto hoc stemmatismo:

q Exstat apud Bivar. in comm. ad Dextrum pag. 345.

r Parisf. MDCXXVIII. apud Sonnium.

s *Assi lo hallo en un libro antiguo, que me diò el P. Fr. Domingo de Medellin, gran siervo de Dios, y P. Maestro de la orden de S. Domingo, que vive en el monasterio de S. Pedro martyr de esta ciudad: lo qual fue tomado de unos versos que me truxeron de Alemania con titulo de S. Ildefonso, y dizen de esta manera, &c.*

t Tomo 2. ante lib. 2. sub titulo: *De las ajudas para lode à qui adelante* fol. 10. pag. 2. & lib. 12. cap. 34. fol. 147. pag. 2. in fine.

u Morales lib. 12. cap. 52. in fine, & cap. 53.

EUANTIUS

NICOLAUS ex Blesilla Cindasvinthi genuit — Julian. pag. 145. & 147.

EUGENIUM III. Arch. Tolet. Julian. pag. 145. & 147.

EUANTIAM, quæ ex Ophilone Athanagildi filio peperit (Julian. pag. 147.)

OPHILONEM. Unde Toletani. (Julian. pag. 147. & 148.) ex quo

RECCAREDUS

VITULUS

ELLAS

PELAGIUS

VITULUS II.

WIMIRANUS

HELECA

RODERICUS

GUTERIUS RODERICI, sub Comite Ferdinando Gundisalvi Castellæ Comite, qui Guterius ex conjuge sua Roderici Armildez filia procreavit Quirinorum Toleti urbis familiam; qui Rodericus ipse etiam ex Ophilone & Athanagildo veniebat, ut alibi monet idem Pseudo-Julianus [x]. Alia est hæc Quirinorum (vulgò *Chirinos*) familia, cui obtrudere voluit, regiam Gotthorum propaginem ei appingens.

EUANTIA nupsit Hilario cuidam Gallo, cui inscriptum est carmen Venantii Fortunati quod incicipit: *Omnes una manet* &c. Apud Julianum pag. 147.

SYAGRIA Theodato Arverno nupta, ex quibus natus S. Bonitus Arvernensis Episcopus. Julian. pag. 155.

LUCIAM, quæ ex Stephano Athanagildi Regis filio suscepit

ILDEPHONSUM Arch. Toletanum. Julian. pag. 145. & 147.

EUANTIUM, qui antequam fieret archidiac. Tol. ex Euphrasia genuit

NICOLAUM Barrosorum progenitorem. Julian. pag. 146. Luitp. Adv. 140. aliàs 123.

x In Chron. num. 379.

312. Arbor hæc è cerebro auctoris hujus collectionis germinavit, ramis suis latissimè luxurians, quæ, quo tempore formabatur ab eodem (si Deo placet) *historia Toletana*, intra brevem hanc, neque ambitiosam sanè pompam, quam stemmatismus alter hic subjectus præsefert, se continebat; atque eam quidem, à primigenia exorbitantem, seu potiùs ei contrariam.

NICOLAUS, qui subscripsit Concil. Tolet. III.

EUANTIUS Comes Scantiarum Cindasvinthi Regis, qui ex Blesilla genuit

EUGENIUM III. Arch. Toletanum

LUCIAM, quæ ex Stephano procreavit

S. ILDEPHONSUM Archiep. Toletanum.

EUANTIUM Comitem.

CAXILONAM Cindasvinthi Regis uxorem.

313. Primam ergo Ildephonsini stemmatis descriptionem carmine illo primo, scholiisque ad eum subjectis contentam, pro nothis & mendacibus; carmina autem duo, secundum nempe ac tertium, Eugenio adscripta, pro legitimis & germanis ævi illius reliquiis lector habeto.

314. Quartum ordine carmen, sive Ildephonsi secundum, de hospitali domo ab Stephano & Lucia parentibus ædificata, quod incipit:

Lucia cum Stephano genitrix, sed avunculus illam, &c.

ger-

germanum illius, quem ostentat, esse videtur; adduciturque ab auctore *historiæ Toletanæ* tamquam ad se ex Germania cum aliis remissum, non ut partem collectionis Juliani, quam ut architectaretur nondum ei in mentem venerat.

315. Prætermisso quinto, quod Venantius Fortunatus idoneum, in quo *Euantiæ* nomine collector abuteretur, suppeditavit, quodque miris modis truncatum in hoc habemus systemate, de quo alio loco arguemus incautum scriptorem; sextum carmen pro Helladii Toletani præsulis sepulchro, verum est antiquitatis monumentum; id tamen ab eo, quod fuit scriptionis Toletanæ historiæ, cui insertum habemus y, tempore non parum declinâsse inter collectoris manus deprehenditur. Utrumque dabimus, ac diversitatem notabimus.

y Lib. 11. cap. ..

316. Ex historia Toletana.

Præsulis Helladii tumba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti RECTOR *fuit hic dum degit in aula,*
Ex monachoque ABBAS *Agaliensis erat.*
Hinc Toletanam rapitur violenter ad urbem
Confectus senio, sed pietate vigens.
Corporis exuvias martyr Leocadia cepit.
Ista domus Reges Pontificesque capit.
Unde die extremo surget redivivus ad auras,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
Ildephonsus ego, quem fecerat ille ministrum,
Persolvi sancto carmina pauca seni.

Ex collectione Juliani.

Præsulis Helladii tumba requiescit in ista
Corpus, at illius spiritus astra tenet.
Toleti LECTOR *fuit hic dum degit in aula:*
Ex monacho LECTOR *Agaliensis erat.*
Hinc Toletanam rapitur violenter ad urbem
Confectus senio, sed pietate vigens.
Corporis exuvias martyr Leocadia cepit.
Ista domus Reges Pontificesque capit.
Unde die extrema surget redivivus ad auras,
Ut capiat meritis præmia digna suis.
JAMQUE OCTOGINTA SENIOR TRANSEGERAT ANNOS:
GLORIA PONTIFICUM, FAX ANIMOSA DEI.
Ildephonsus ego, quem fecerat ille ministrum,
Persolvi sancto qualiacumque seni.

317. Quæ insurgunt majori charactere, ea sunt, in quibus alterum discrepare ab altero observari debet. Integrum distichon de Helladii ætate novit unus collector. Quod autem notâ, seu potiùs risu dignum judicamus, RECTORIS nomen & munus est in LECTORIS mutata, quarto nempe carminis illo versu:

Ex monacho Lector Agaliensis erat.

Nam in tertio, quin scribere is voluerit *Rector*, erroremque typorum esse, minimè dubitamus. At ex monacho lectorem Agaliensem factum Helladium fuisse, credi eundem collectorem voluisse, hujus affixum scholion palam facit; siquidem hoc lectoris officium apud Benedictinos idem esse cum arcarii aut œconomi, idque ex Isidoro in libro *De officiis* constare ait. Sed impostura est quæ veræ sit lectioni. *Rector* enim pro abbate apud eundem Ildephonsum significare consuevit z. *Lectoris* autem pro arcario aut œconomo, neque Isidorus in libro *De officiis*, neque alius, credo, aliquis mentionem habuit. Equidem insani esset hominis memorare Helladium arcæ, non autem toti monasterio præpositum fuisse.

z Ut in Jul. cap. 8.

318. Septimum pro Eugenii sepulchro factum germanum videtur Ildephonsi, quantumvis Morali invisum, agnovitque purus adhuc labis Toletanus historicus. Nec adeò totum germanum dicimus, sed qua parte ab eodem historico uti tale agnitum olim fuit. Tetrastichon ille vocat, quod octastichon apud collectorem apparuit a: quare secundum & quartum disticha vix in censum aliorum duorum retulerim.

a Exstat quoque in Notis Ramirezii ad Luitprandum pag. 330.

319. Octavum pro SS. Leandro & Massone metropolitanis Hispalensi & Emeritensi. Nonum de S. Fulgentio. Decimum de S. Isidoro. Undecimum de S. Florentina. Duodecimum de S. Leocadia martyre Toletana, pro suppositititiis habeo.

320. De carmine decimo tertio, quod incipit:

Crux hæc alma gerit geminorū corpora fratrū.

hoc est de Leandro, Isidoro, & Florentina eâdem sepulturâ conditis, neque Ildephonsi, nec alterius antiqui esse, quâ formâ apud collectorem apparuit, ab ea quæ ex codice Nicolai Fabri propria forma fuit, non parum diversâ, diximus jam, cùm de Fulgentii rebus ageremus b.

b Lib. 5. cap. 1.

321. Decimo quarto tandem factum videtur, ut, si quæ aliis præstita, huc demum venientes omnem fidem, qui ratione utuntur, abrogarent. Eò enim direxit mentem confictor carminis, ut S. Bonitum Episcopum Arvernensem, cui, sicut & Ildephonso, Deipara Maria cappam miri candoris apparens ei donâsse dicitur, ex eadem, quâ Ildephonsus gente & familiâ, hoc est Ophilonis & Euantiæ S. Ildephonsi materteræ, nepotem fuisse. Forsan ut cappæ cœlestis, à Deipara Virgine semel Ildephonso concessæ, donum, siquidem in altero repetendum fuit, de familia tamen, quæ est lex fidei-commissorum, non exiret. Constat quidem ex Boniti actorum historia ab æquali conscripta c, Theodato & Syagrio parentibus editum eum fuisse *è senatu Romano dumtaxat nobili prosapia*, ut illius anonymi utar verbis. Quę quantum distent à Gotthica stirpe, & Athanagildo Rege Gotthorum proavo, nullus non videt. Et nonne ridiculum est ac demens, ut Ildephonsum credamus, Syagriæ sororis matruelis nomine hos versus pangentem, ob prænunciatam olim Bonito, dum adhuc in ventre matris esset, à sacerdote quodam sanctitatem, hæc inter alia concepisse:

c Apud Surium & Bollandum xv. Januarii. Item Franciscum Lanovium De SS. Francie Cancellariis.

Mira canunt puero sæclis volventibus ævi
Eventura. Deus sospitet ista mihi.

Fœ-

Fœmineo levi sexui facilè id concederemus, gravissimo ac prudentissimo Ildephonso minimè possumus. Neque stetit hic de Bonito fingendi licentia. Ille enim ipse, qui apud Julianum in scholio isto, cùm à Virgine Dei genitrice vestem accepit, Arvernorum erat Episcopus, Toletanus idem Episcopus, non Arvernorum, sed patriâ dumtaxat Arvernus, apud eundem Julianum, necnon & Luitprandum in Pseudo-Chronicis suis [d] publicatur. Hæc tamen hujus loci propria non sunt, sed ejus quo Julianus legitimitatis caussam dicet.

d Julian. n. 440. 441. 442. Luitprand. ad ann. DCCCLIX.

322. Præter hæc attributa Ildephonso à Juliano encomiaste, duo alia exstant opuscula, quorum is non fuit recordatus; fortè quòd non justa opera, sed veluti additiones essent, ut revera sunt, scilicet

323. Libellus *De viris illustribus*, aliàs *De scriptoribus Ecclesiasticis*, sive additio ad ejusdem argumenti librum S. Isidori. Cujus in præfatione ipse se prodit auctor, successorem se alterius Eugenii in sede gloriosa Toletanæ urbis referens. Sequitur tamen animadversione isthæc ampliatio dignissima: *Quam* (inquit) *non ex hominum numero gloriosam dico, cùm hanc etiam gloriosorum illustret presentia principum; sed ex hoc quòd coram timentibus Dominum iniquis atque justis habetur locus terribilis, omnique veneratione sublimis*. Id propter exhibitam sibi ea in Ecclesia, sive Leocadiæ martyris, sive Deiparæ Mariæ præsentiam, dubio procul, innuens tantùm, ait. Unde colligas libellum hunc post alteram ex duabus his apparitionibus, hoc est sub vitæ finem, exaratum ab eo fuisse. Quiquidem editus est, atque edi semper solet, cum laudato S. Isidori libello, MSS. ejus exempla habuere Romæ Cæsar Cardinalis Baronius, & Alphonsus Ciaconius, apud quos vidit Arnoldus Uvion [e], Cajetanus item habuit ex bibliotheca Casinensi, qui & refert [f] in Vaticana, sine auctoris tamen nomine, reperiri. Andreas quoque Resendius aliud penes se habuit [g].

e Refert ipse in *Ligno vitæ* lib. 5. cap. 63.
f In *Vitis trium* &c. pag. 140.
g Epist. ad Quevedum pag. 224.

324. *Supplementum* item seu *continuationem Chronici ejusdem S. Isidori* usque ad sua tempora, deinde edidit cum Lucæ Tudensis Chronico Franciscus Schotus, Andreæ frater, hujus operæ succenturiatus in publicandis *Hispaniæ*, ut vocant, *illustratæ* auctoribus [h]. Lucas enim Tudensis Ecclesiæ Episcopus Berengariæ Reginæ jussu scripturus mundi Chronicon jecit pro fundamento hujus operis id quod ab Isidoro scriptum noverat. Est quidem aliquantò diversum hocce, quod Tudensis pro Isidoriano nobis dedit, ab eo quod vulgò ei tributum circumfertur. Sed aliqua de hoc diximus, cùm in Isidoro versaremur. Differunt quoque hæc duo in conclusione: nam Isidorianum vulgare Heraclii quintum annum, ac Sisebuti quartum, hoc est eram DCLIV. non pretergreditur; Tudensis autem alterum Sisebuti reliqua, & qui post eum regnavit, Svinthilæ totum Imperii ac vitæ tempus adjecit. De qua differentia quid sentiendum sit, non facilè dixerim. Planè huic existimato à se Isidori Chronico hucusque pertingenti, quod duobus ipse Lucas divisit libris, tertium appensurus, incipere hinc ait *Continuationem Chronicorum B. Isidori per B. Ildephonsum Archiepiscopum Toletanum compositam*. Isthæc ab initio Sisenandi usque ad Recceswinthi mortem extenditur.

h Volum. 4.

325. At si revera Ildephonsi est aliqua ex parte (quod non aliâ quàm Lucæ ejusdem Tudensis auctoritate affirmare possumus) certè plura sunt novæ & alienæ manus antiquis consuta, quæ Ildephonsi non esse pro comperto habemus; utpote primò Machometi pseudo-prophetæ in Hispanias adventum & prædicationem, ejusdemque expulsionem S. Isidori operâ. Hoc enim præterquam quòd insipidum esse figmentum loco suo demonstravimus [i]; minimè Isidorus ipse tacuisset in Chronico, aut Gotthorum historia, quorum illud ad an. DCXVI. hæc verò usq; ad DCXXVI. quos quidem tempus huic anili fabulæ Machometi in Hispanias expeditioni præscriptum jam præcesserat. Nam quòd apud eundem Lucam Tudensem libri primi fine, & intra cancellos, ut significatur, laudati Chronici Isidoriani ad eram DCLIII. legatur, Sisebuti tempore Machometum ab Hispania turpiter fugatum, in Africa nequitiam nefariæ legis stultis populis prædicâsse; ejusdem commatis est cum Ildephonsinis assumentis ejusdem Tudensis, sive alterius, rumores vulgi, non veras hujus perversi hominis historias sequuti. Nec aliter hi censebunt de hac additione, qui perpetuò exercitam Ecclesiæ Toletanæ super alias primatialem dignitatem, tamquam Palladium Hispaniæ quoddam, tuentur. Hic enim disertè enunciatum legimus Hispali Sanctum Isidorum primatiæ dignitate floruisse.

i Ubi de S. Isidoro libro 5. cap. 3.

326. Paria sunt commenta quæ adjunguntur de corruptis ab Avicena sancti doctoris *De medica arte* libris, translatâ ob apostasiam Theodiscli ab Hispalensi Toletanam in Ecclesiam primatiali sede, & obtento per Cindasvinthum à Romano Pontifice privilegio, ut secundum beneplacitum Hispanorum Pontificum primatiæ ista dignitas vel Hispali vel Toleti esset, quam idem Rex Toletanæ adjudicavit: cujus rei tam feriæ, & quæ ex beneplacito, uti dicitur, Pontificum Hispanorum, simul intelligo congregatorum, expediri debuit, ne minima quidem nota aut vestigium in Cindasvinthi & Recceswinthi, necnon Wambanis, & successorum, Conciliis Toletanis relicta est.

327. Demum Ildephonsus moriens decimo octavo Recceswinthi Regis anno, ut vidimus, nisi Pythagorica usus aliqua metempsychôsi, minimè potuit additionem hanc Recceswinthi obitus relatione concludere, quod Tudensis credidit. Hanc enim sequitur hæc hujus auctoris nota: *Hucusque B. scripsit Ildephonsus*. &c. Aliter Rodericus Toletanus, cujus hac re super verba corruptissima sunt in vulgatis editionibus [k]: *Et cùm B. Isidorus scripsisset Gotthorum originem usque ad annum quintum Regis Svinthilæ, S. Ildephonsus scripsit tempora Gotthorum, Alanorum, Wandalorum, & Suevorum, à quinto anno Svinthilæ usque ad octavum decimum Recceswinthi* [l], [*at Isidorus junior*

k *Hisp. illustr.* tom. 2. pag. 52.
l Quæ sic leguntur intra ansulas, deesse in MSS. Schotus adnotavit in margine suæ editionis Francofurtensis. Similiter errat historia generalis 2. parte cap. 50. & Joannes Ægidius Zamorensis MS. verbis Roderici corruptis usus.

junior, qui à principio mundi incipit Chronica usque ad octavum decimum Reccesvinthi] annum fideliter prosequutus, & usque ad destructionem Hispaniæ per Arabes ipse scripsit. Quæ ita corrigenda esse censeo: *Et cùm B. Isidorus scripsisset Gotthorum, Alanorum, Wandalorum, & Suevorum originem usque ad annum quintum R. Svintbilæ, S. Ildephonsus scripsit Gotthorum tempora à quinto anno Svintbilæ usque ad octavum decimum Reccesvinthi annum, & Isidorus junior prosequutus usque ad destructionem Hispaniæ per Arabes ipse scripsit*. Quæ sic lecta recto currere talo, aliter sibi non constare, nemo non videt. Hæc nos de hac additione habuimus dicere; quam quidem admittunt præter laudatos Episcopos Toletanum ac Tudensem, Historiæ generalis auctorem, Joannem Ægidium Zamorensem in fragmentis suis MSS. Joannes Gerundensis in prologo *Anacephaleosis Hispaniæ*, qui, quum de ejus historiographis tractat, addidisse ait Isidoriano operi de Gotthorum successibus aliqua Ildephonsum Toletanum & Sulpicium. Qui emendandus est, ut pro Sulpicio Julianum, sive Isidorum juniorem scripsisse credendus sit. Alii hoc totum, quod sub Ildephonsi nomine sese venditat, Lucæ Tudensi attribuunt, quorum è numero est Laurentius de Padilla in Vita S. Isidori[m].

m In opere *de los santos de España*.

328. Ad Officium, seu libros Ecclesiasticos Isidoriani, ut vocant ritus, Breviarium scilicet ac Missale, nonnulla contulisse Ildephonsum, inde colligere possumus, quòd in epistola synodali, quam ad Hispaniarum Episcopos Francofordiensis Concilii sub Carolo Magno habiti patres undique eò collecti pro damnanda hæresi Felicis Urgelitani atque Elipandi Toletani antistitum nuncupavere, allegatis ab eodem Elipando pro se in libello fidei suæ ad Carolum eundem Magnum directo sanctorum Eugenii, Ildephonsi, atque Juliani testimoniis, sic reponitur: *Sequitur in eodem libello vestro: Item prædecessores nostri Eugenius, Ildephonsus, Julianus, Toletanæ sedis antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in Missa de Cœna Domini: Qui per adoptivi hominis passionem &c.* Sequuntur testimonium unum atque alterum ex hac Missa, & ex alia de Ascensione Domini, quibus adjungitur: *Et cetera, quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis; ut manifestum sit quales habeatis parentes, & ut notum sit omnibus, unde vos traditi sitis in manus infidelium*.

329. Injuriâ exprobrant [n] calamitatem captivitatis, tamquam pœnam falsæ doctrinæ ab antiquis patribus, qui verè sanctissimi & catholicissimi fuere, traditæ; quos datâ operâ tuetur Baronius [o] ab impressione hac synodalis censuræ in tales Hispaniæ doctores, una tantùm fide Elipandi eorum doctrinâ abutentis, tam acriter factâ. Id quod censendum pariformiter est de iis quæ adjungunt Francofordienses patres: *Et melius est testimonio Dei Patris credere de suo Filio, quàm Ildephonsi vestri, qui tales vobis composuit preces in Missarum solemniis, quales universalis & sancta Dei non habet Ecclesia. Nec vos in illis exaudiri putamus. Et si Ildephonsus vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit; noster verò Gregorius Pontifex Romanæ sedis, & clarissimus toto orbe doctor, in suis orationibus semper eum unigenitum nominare non dubitavit.* Quibus, quod æquum fuit, Baronius, & alii è nostratibus responderunt, aliis, sancti præsertim Ildephonsi nostri, laudatis testimoniis, quæ adoptionem carnis eo modo quo Elipandus sentiebat, & Francofordienses patres intellexere, ab ejus mente doctrinaque omnino excludunt. Quæ cùm Elipandus sæculo suo, hoc est sequenti, in stylum venerit, retractanda erunt. Interim enim adduximus eo consilio tantùm, ut ostenderemus Ildephonsum in rituales & Ecclesiasticos libros nonnihil operę contulisse.

n Vindicavimus nos olim S. Ildephonsum ab ea labe, quâ inustus fuerat à patribus Concilii Francofordiensis, à Felice & Elipando per errorem facti deceptis. Vide tom. II. *Collect. Max. Concil. Hisp.* pag. 669. & 670. CARD. DE AGUIRRE.

o Tom. 9. ad ann. DCCXCIV. ex num. 6.

330. His tamen, quæ verè ei tribuuntur, adjunxit nostra ætas quædam alia, quæ vel nec ejus, nec alterius unquam fuere, vel nulla congrua ratione ejus esse evincere possumus. Franciscus quidem Fev-ardentius Gallus, ordinis Minorum, Ecclesiasticæ totius historiæ sacrarumque disciplinarum peritissimus, merito suo pietatis doctrinæque à magno Baronio laudatus [p], superiore sæculo Parisiis edidit anno MDLXXVI. è Nivellii officina S. Ildephonso adscriptos, primò librum *contra eos qui disputant de perpetua virginitate S. Mariæ, & de ejus parturitione*. II. Homiliam *contra eos qui mendosè affirmant Mariam Virginem contra legem Dominum peperisse*. III. Sermones sex *de Assumptione B. Mariæ*. IV. Sermonem duplicem *in Nativitate B. Mariæ*. V. Sermonem *de ejusdem Purificatione*. Quod opusculum editum quoque inter veterum Patrum opera habemus [q].

p Ubi suprà ad an. DCCXCIV. num. 10.

q 9. volum.

331. Nec non Petrus de Alva & Astorga, ejusdem Franciscanorum ordinis, Hispanus, in magno opere à se tantùm initiato, *Bibliothecæ virginalis*, hoc est eorum auctorum collectione, qui peculiaria in laudem Deiparæ matris opera scripsere, *Coronam B. Mariæ Virginis* Ildephonsi nomine in lucem edidit. Pseudo-Julianus quoque vitam S. Eugenii decessoris sui, hoc est junioris, scripsisse eum credi voluit [r]. Nuper vir doctissimus Joannes Mabillonius Benedictinus *Revelationem* quandam Ildephonso cuidam Hispano Episcopo tributam, unà cum dissertatione *De pane Eucharistico azymo & fermentato*, Parisiis anno MDCLXXIV. in lucem emissa, publicavit. Quæ omnia singillatim absque ulla verisimilitudine adscribi ei, aut ejus esse credi, jam persuadere contendam.

r In explicatione epigram. Ildephonsi de Eugenio, seu in Collectione Var. carm. pag. 130.

332. Certè, ut ordine agamus, eaque præstruamus quæ legitimitatem comprobare videntur, librum *contra eos qui disputant de perpetua virginitate S. Mariæ, & de ejus parturitione*, olim pro Ildephonsi commentario agnovit Vincentius Bellovacensis Episcopus lib. 7. *Speculi histor.* cap. 120. Necnon & Michaël Alphonsus Carranza Carmelita Valentinus, is qui libros *De virginitate perpetua B. Mariæ* jam laudatos in lucem primus edidit, in eo tractatu, quo de eodem mysterio neophytum instruere voluit, superiorique subjunxit, aliquo exinde utitur Ildephonso adscripto testimonio. Ac prestò est huic sufficien-

tiendo judicio historia, quę scripto isti porrexisse occasionem dicitur. Rodericus enim Toletanus lib. 2. cap. ultimo hæc ait: *Hujus tempore cùm Helvidius & Pelagius à Gallis venientes plerasque partes Hispanię infecissent, virginitatem B. Virginis infamantes; B. Ildephonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, & linguâ mellifluâ, & gratiâ in labiis suis diffusâ, eorum dogmata confutavit, & ab Hispaniis confusos abegit.* Deinde narrat B. Mariæ factam ei apparitionem, & gratias habitas ob defensam ejus virginitatem.

333. Sed plura, & graviora sunt argumenta, quibus persuademur, quominus librum hunc in album Ildephonsinorum operum admittamus. Primum & masculum quidem ex stylo est, quæ vera & germana doctissimorum judicio auctoris censetur sui nota. Verè enim sermo is, quo Ildephonsus utitur in opere *De virginitate*, quod indubitatè ejus est, tam distat ab illo alterius libelli adversus disputatores editi, ut mirari subeat homines eruditissimos nunquam hujus differentiæ sensum ad animi sui examen reduxisse. Illius quidem stylus, characterem ejus ætatis, & Gotthicæ latinitatis, quâ vixit, & quâ imbutus fuit Ildephonsus, præsefert manifestissimum; nempe Latinæ orationis jam declinantis ad ruditatem & scabrositatem genus quoddam, longè discedens ab antiquæ veræque Romanæ dictionis puritate ac facilitate. Hoc genus, scilicet, quod verbis aut insolentibus, aut impropriè usurpatis, maximè delectatur, phrasi horret, dictioneque insuaviori, numerosque non tam in structura totius, quod oportebat, orationis, servat, quàm in exitum periodi cujusque laboriosa anxietate compingit. Verbis consonis, aut certè ejusdem naturæ & generis, nisi orationes cadant, mutuoque respondeant, sermo frigescere, ac sine lumbis esse, prorsusque ἀνάρθρος, creditur.

334. Accedit affectata etiam verborum congeries, inopsque, ut sic dicam, copia, cujus negotium in eo totum fuit positum, ut circumloquendo, anxiaque molitione quicquid pervium esset ac simplex, dictuque facile, verborum cumulus involveret. Hic istius ævi eloquentiæ characterismus fuit, quo Ildephonsus, & pares ferè omnes, in Hispania maximè, usi sunt. Ævum nos, non homines carpimus. At verò ductum libelli *Adversus disputatores* nulla affectatio, sed forma illa simplex & aperta dicendi, quæ apud alias gentes, & inferioris sæculi scriptores invaluit, eaque perpaucis verbis insolentioribus aspera, comitatur.

335. Sed ne hujus argumenti pondus intimatio hæc generalis extenuet, age, videamus singularia ista in exemplis clara. Primo loco verba ex libello *De virginitate* parum Latina, Latinéve usurpata, hæc notamus: *Connectatio* pro copula, ut credimus; *fatuissimus*; *fœtosa* pro fœta (quod S. Isidori exemplo in quodam hymno dixit) *rememoratus*, quasi recordatus, aut reminiscens; *inconstabilis*; *tantundem* pro tantùm; *ducare* pro ducere; *vetustatus*, quasi antiquatus; *plausibilis* pro libens; *audientia* pro audiendi sensu; *monitationes* pro monitiones; *almificus*, pro sanctificans; *impudoratus* pro eo qui pudore caret, quem Isidorus in glossis *expudoratum* dixit; *evadens* passivè pro evadibili; *implenitudo*, & *impromptissimus* haud negant hîc plenitudinem aut promptitudinem, aliaque.

336. Sequuntur affectatè dicta & redundanter. *Quid copiosæ frugis infamis?* (nam sic malo quàm *jugis*) *audientiæ tuæ intulisse*: de Anna prophetissa ait, *comitatu, conjugis non longeva, duodecies septies viduitatis annositate longinquâ & obsecrationibus opulentâ*. Item: *Licèt ego non explicaverim omnes talium & tantorum innumeros & innominabiliter existentes veridicos testes* &c. *Stellam novo nativitatis exordio, novo processionis apparatu prolatam*. Hæc notatu digniora sunt, quibus paria respersa alia per integrum librum facilè quivis observabit. Quæ quidem omnia hucusque dicta volui, ut styli hoc genus, quæ illius temporis elegantia fuit, divo nostro, istius operis fabro, consignarem. Quod piorum omnium veniâ dictum sit, virique sanctissimi, cujus hæc vel impolita sermonis vestigia relegens avido ore pronus exosculor. Planè in opusculo altero adversus eos qui disputarent de Mariæ parturitione, diversa omnia, genus scriptionis prorsus alterum, oratio liquidior & simplicior, vix ullum quod offendat aures verbum, nulla omnino affectatio aut circumducendi res, aut versus pariformiter absolvendi.

337. Secundò, movet hujus operis apud Julianum aliorum descriptorem silentium. Vix enim credibile est adeò sedulum & curiosum recensitorem librorum, quos quidem absolutos & integros reliquisset, nostri Ildephonsi, absolutum hunc & integrum, in eoque periclitantis in beatam Virginem pietatis articulo emissum, ignorâsse aut pretermisisse. Unum enim laudat is libellum *De virginitate S. Mariæ contra tres infideles*, qui manifestissimè alius ille est, & ab hoc diversus. Nec Isidorus Pacensis divagatur ab isto unico opere, laudans eum, quem *De virginitate nostræ Dominæ Mariæ semper Virginis nitido politoque eloquio, ordine synonymo* (vides quod eloquatur) *persflorentem libellum*. Pelagio similiter Ovetensi, aut Sebastiano Salmanticensi nullum aliud opus cognitum dixeris; quo scilicet meruit sanctissimus doctor cappæ cœlestis Marianum donum, quàm id quo *contulit* (verba ejus audis) *adversus hęresiarchas Helvidium atque Jovinianum*, qui verè hostes sunt ab Ildephonso sibi in eo, quem unicum contendimus ejusdem esse librum, ad concertationis exercitationem propositi. Quibus iisdem notis deprehenduntur haud quidem ad aliud opus eidem Ildephonso scribens Quiricus [s], necnon & Hermannus monachus ad Laudunensem Episcopum directis [t] literis respexisse.

338. Tertiò, Ildephonsúmne tam peregrinum existimabimus, herentémve in dimetiendo carmine, cujus artis tam studiosus nobis à Juliano describitur, cui hæc exciderint? *Hinc est sanè quòd Ecclesia ex auctoritate sanctorum patrum, canit de nativitate ejus:* (Christi Domini) & gaudium matris habet cum vir-

[s] In epistola illa apud Dacherium 1. tomo *Spicil.* pag. 308.

[t] Legitur apud Cajetanú laudato loco. & apud Mabillonium laudato item volum. 2. *De Actis SS. Benedictin.* pag. 520.

virginitatis pudore, *ubi alii quam egregii viri emendaverunt*, cum virginitatis honore. Agnoscis versum ex *Paschalis operis* Sedulii secundo libro, nempe illius hymni, quem sanctæ Dei genitrici Ecclesia canit, *Salve sancta parens* &c.

Versus hic est, nec aliter constare potest:

Gaudia matris habes cum virginitatis honore.

Quid ergo dicemus de illo vitio? an existimâsse auctorem, qui carmine utitur, hanc labem apud Sedulium ipsum contractam, an secus? Utrum videbitur, absurdum dixeris. Planè Ildephonso, artis non ignaro poëticæ, sedere non potuit, lapsum fuisse adeò turpiter Sedulium.

339. Rursus è contrario, quis prudens & sanus credat ab Ecclesia, hoc est universo Christiano orbe, tot literis ac disciplinis præstantium virorum, sive vitiatum, sive vitiosum susceptum in usus suos hunc versum; eo quidem tempore quo nondum extincta erant, vel in Hispania ipsa, poëticæ artis lumina? Præterea quòd Ecclesiam dixerit *ex auctoritate SS. Patrum* hunc hymnum, seu hymni versum, canere; si loquatur Ildephonsus; de eo Ecclesiæ ritu, & psallendi consuetudine loquutus videri debet, quæ ex constitutione duorum Toletanorum, quarti & quinti, Conciliorum, tam in Hispania, quàm in Narbonensi provincia Gotthorum ditionis (unde ii, quos improbâsse liber dicitur, heretici venere) constanter viguit, non de Ecclesiastici officii, nempe Romani, extra eos limites vulgata forma. Atqui in Gotthico Missali libro nunquàm fuit iste Sedulii receptus hymnus.

340. Quartò, hunc librum, de quo loquimur, non Ildephonsi, sed Paschasii Ratberti Corbejensis abbatis, qui sub Ludovico Pio vixit, partum esse, Joannes Mabillonius & Lucas Dacherius Benedictini, sæpe jam præconio solidæ virtutis à nobis excepti, certissimis alter, ut putat [u], argumentis, conjecturis alter [x] usus, contendunt. Orta nempe fuit Ratberti tempore in Germaniæ partibus nova sententia de modo nativitatis Christi Salvatoris ex utero Deiparæ Virginis, *dogmatizans Christi infantiam per virginalis januam vulvæ, humanæ nativitatis verum non habuisse ortum, sed monstruosè de secreto ventris incerto tramite luminis in auras exiisse: quod non est nasci, sed erumpi*, ut Ratramnus inquit, Corbejensis & ipse monachus, Ratberto æqualis, in libro, *De eo quòd Christus ex Virgine natus*, contra ita sentientes elucubrato, & à Luca Dacherio primo *Spicilegii* sui volumine in lucem edito [y]. Adversus hunc Ratramni librum, sive alium alterius, qui virginitatem quidem asserebat Mariæ in partu cum catholicis, sed malè interpretabatur, *id ipsum, quod confiteretur negans*, dum diceret *eam communi lege naturæ puerperam filium edidisse*; quæ verba ejus sunt opusculi nostri, cui insistimus, auctor calamum strinxit.

341. Descriptum hunc in bibliothecæ Corbejensis apographis Mabillonius vidit cum hac inscriptione [z]: *Venerabili matronæ Christi unà cum sacris virginibus Vesona* (legendum *Suessona* Mabillonius existimat) *monasticè degentibus P. R. monachorum omnium peripsema. Quæstionem, charissimæ, de partu B. Mariæ Virginis mihi nuper allatam vobis persolvere decrevi, quoniam vos eam plurimum amare non ambigo: ut ex hoc sciatis, quantum vos diligam longè diu ab utero vester alumnus, multo jam senio confectus*. Grandioribus nempe his in literis *P. R.* Paschasii Ratberti nomen latere Mabillonius certè judicat. Immo Dacherius ait, binos ejusdem bibliothecę Corbejensis codices MSS. Paschasii Ratberti nomen præfixum habere. Extra verò rem concertationis cum hæreticis, quod volunt hi, quibus Ildephonsus videtur auctor, librum consistere, inde is colligit, quòd fratres, non hostes, in eo impetantur. Verba ejus audis ex eadem præfatione: *Sed quia quorundam nunc fratrum rursus impudica quasi percunctando laborat temeritas; decrevi ad vos, matronæ Christi, de his scribere, quæ ipsi curiosiùs* (verbum attende) *contra ejus pudicitiam, quam religiosiùs* (fortè *irreligiosiùs*) *conantur explorare*. Sed quæ sequuntur infrà, extra controversiam ponunt, opere isto, non Ildephonsi, sed Paschasii, sive alterius (ut nos interim hoc demus refragantibus huic posteriori de Paschasio auctore judicio) impeti ac refutari Ratramnum, ejusque istum *De eo quòd Christus ex Virgine natus est* Dacherianum librum. Quod manifestissimè ex his utriusque similibus notis & sententia constat.

342. Prioris illius *De parturitione, sive adversus eos qui disputant* &c. hæc sunt: *Dicunt enim non aliter B. Virginem Mariam parere potuisse, neque aliter debuisse, quàm communi lege naturæ, & sicut mos est omnium fœminarum, ut vera nativitas Christi dici possit: aliàs autem inquiunt, si non ita natus est ut cæteri nascuntur infantes, vera nativitas non est, & ideo ne phantasia putetur, aut ne sicut aqua per alveum transisse, ita per uterum Virginis absque nascentis ordine credatur natus; pium est sentire sic eum lege naturæ natum fuisse, quomodo nascuntur cæteri infantes, & eam sic peperisse, sicut reliquæ pariunt mulieres. O cæca pietas!* (infit) *quæ tam impiè sentit de Maria Virgine, & cæca præsumptio, quæ tam impiè loquitur de Christo!*

343. Audi nunc Ratramnum cap. 1. postquam Germanorum sententiam retulisset: *Jam ergo* (infert) *nec verè natus Christus, nec verè genuit Maria*. Et mox: *Ita nec ipsa mater diceretur integra, nec Salvatoris nativitas ex matre perfecta*. Et cap. 2. *Non peperit autem, si partus aliter quàm per naturæ januam processit. Siquidem jam talis ortus non Virginis est partus, sed proprius, videlicet ipsius infantis egressus*. Liber totus hoc ferè argumento urget adversarium. Perpetua multorum sęculorum diversitas inter auctores catholicos hoc super articulo, de Christi Domini nativitatis & Mariani partus modo, huic dedit controversiæ locum inter Germanos illos, Ratramnum & Paschasium, hoc sæculo motæ; quam pars major nostrorum theologorum cum D. Thoma eorum Principe tandem diffinivere [a].

344. Quintò, cùm Hermannus monachus

u In *observationibus de quibusdam Ildephonsi scriptis* tomo 2. *De Actis SS. Benedictin.* pag. 519. & in præfatione partis 2. sæculi III.

x In præfatione ad lectorem primi tomi *Spicilegii*.

y Pag. 318.

z Edidit eam Dacherius in laudata præfatione ad lectorem 1. tomi *Spicil.*

a 3. parte q. 28. art. 2. junge 1. part. q. 98. art. 2. ad 4. Suarez in 3. par. tom. 2. q. 25. art. 8. disp. 13. sect. 1. Vasquez in 3. par. tom. 2. q. 28. art. 3. disp. 121. cap. 5. Durandus in 4. sent. dist. 44. q. 6.

chus ad Bartholomæum Laudunensem scribens referat, se auspiciis ejus quæsivisse, & in Catalaunensi urbe reperisse tres libellos, quos *De virginitate Virginis Mariæ* Ildephonsus composuerat, & ob quorum remunerationem casulam pretiosissimam ab eadem Dei genitrice acceperat; satis innuit non aliud esse hujus argumenti opus Ildephonsinum, novoque huic invento libros ejus multiplicandi, quos *De virginitate*, & *parturitione* diversos scripsisse fingitur, antiquam ejus ævi persuasionem præscribere.

345. Sextò, plena sunt erroribus, cùm in historia, tum in theologia commissis, quæ de hocce libro referuntur apud eos auctores, qui recèns erupere, ut quamplurimos veterum in libris nodos incidere, vel falsa pro certis venditare ausi, tanquam Dei è machina prosilientes, acclamarentur. Nec enim contenti Roderici Toletani vestigia sequi, nova ipsi posuere, quibus sufflaminandis jam insistimus. Hujus tempore (ait Rodericus[b]) *cùm Helvidius & Pelagius à Gallis venientes plerasque partes Hispaniæ infecissent, virginitatem B. Virginis infamantes; B. Ildephonsus illis occurrens, sacrarum Scripturarum testimoniis, & linguâ mellifluâ, & gratiâ in labiis suis diffusâ, eorum dogmata confutavit, & ab Hispaniis confusos abegit. Unde & in festo gloriosæ Virginis* &c. Quibus prosequitur de Virginis sanctissimæ apparitione, Ildephonsoque ab eadem Virgine Maria cœlesti veste ob ejus virginitatem defensam remunerato.

b Lib. 2 c. 22.

346. Planè nullus dubito, quin hæc historia vera sit, perversique è Gallis hæretici Helvidianum virus jam ab Hieronymo dissipatum per Hispanias disseminare conati sint. Nullo enim operæ pretio, aut potiùs temerè, Ildephonsus hæresin extinctam, etiam ut stylo configeret, è tumulo excitare, atque hominum advertere mentibus præsumpsisset. Sed quòd Helvidium & Pelagium propriis hos nominibus fuisse Rodericus scripserit, errore factum existimamus. Nomine veterum Deiparæ virginitatis allatrantium hæreticorum, Helvidii nempe & Joviniani, proposuit sibi arguenda, iterumque damnanda, Ildephonsus, ut sub utriusque Antidico-Mariani hæresiarchæ larva, nova illa, quæ proprio vocare nomine fuit dedignatus, hominum excinderet monstra. Facem præbet Pelagius Ovetensis: *Contulit adversus hæresiarchas Helvidium atque Jovinianum*. Quibus Ildephonsus adjunxit innominatum tertium hostem, sub Judæi appellatione, in communionem triumphi, ut in cunctis suis propugnatoribus impudentem illam hæresin debellaret. Hinc Roderico in mentem venisse credimus, quòd hæreticum alterum ex Gallis illis, quibus noster occurrit Ildephonsus, Helvidium appellatum crediderit.

347. Quod item Pelagium pro Joviniano dixerit, errore id factum suspicamur. Hoc sensu accepisse videtur eum Joannes Magnus Archiepiscopus Upsalensis in *Gotthorum & Suevorum historiæ* ab Olao fratre ac successore ante seculum editæ lib. 16. cap. 21. *In cujus tempore* (ait) *duæ hæreses, Pelagiana & Helvidiana, ex Galliis in Hispanias irrumpentes, maximam Hispaniarum partem corruperunt*[c]. Historici autem plerique[d] nostri videntur in Roderico legisse pro *Helvidio Helladium*, propriaque non rectè putant recentium nomina hæc, quibus ille usus fuit: quamquam alii Helvidium retineant[e].

348. Aliter autem qui Luitprandi & Juliani nomina ætate nostra subiit, ut vetustatis mantellum fabulis sive cogitationibus suis obduceret. Hi enim non *Helvidium* & *Pelagium*, sed *Theudium* & *Helladium* appellant. Luitprandus[f]: *Hæreticos Narbonâ venientes, natione Gotthos, Theudium & Helladium, per Hispanias teterrimè vagantes, & de virginitate B. Mariæ Virginis temerè sentientes, quod more cæterarum mulierum dilatatis claustris virginalibus peperit Christum Dominum verum Deum & hominem filium suum, sermonibus, & quatuordecim editis libris* (ita habet Thomæ Tamaji editio Matritensis; at Ramirezii Parisina loco eorum, *sermonibus quatuordecim, & editis libris*) *Ildephonsus, diversis ab illo* (soliloquiorum) *incipiente*: Domina mea, *viriliter confutat, & castigatos jussu Regis Recesvinthi catholici serenissimique principis totâ Hispaniâ cogit exsulare*. Nec semel tantùm, sed & iterum post septennium ex Hispania, quò redierant, signateque ab Elbora ejectos (quod in gratiam Carpetanorum suorum, ac Talaveræ urbis civium dictum puta) Pseudo-Luitprandus refert[g]. Eadem ferè Pseudo-Julianus[h]: *Hæreticos Gallos Theudium & Helladium loquentes de parturiendi modo B. Virginis Mariæ, editis libris, quos ad moniales Deliviensis* (*Deibiensis* aliàs) *monasterii in agro Toletano positi dedicârat, confutat. Concilium multorum Episcoporum contrahit, in quo interfuit ipse Ildephonsus & multi Episcopi, inter quos fuit unus S. Amandus primus*[i] *Episcopus Trajectensis, deinde verò Castellonensis in Hispania, vir doctus & sanctus*. Et infrà[k]: *Multis habitis concionibus sanctus Ildephonsus defendit mirabilem parturitionis modum B. Mariæ Virginis, contra illos hæreticos, dicentes more cæterarum mulierum peperisse; nihilominus permansisse virginem: quod fieri non potest.*

349. Somnia hæc sunt in cerebro ejus nata, quem toties damnamus. Helladium nempe vocavit hæreticorum alterum, eò quod in Roderico Toletano ita pro Helvidio, quæ vera lectio est, alicubi legitur; Theudium verò alterum, sua unius fide, quæ nulla est; quasi facto ex parte sibi bono nomine in Roderici auctoritate, quod reliquum assis fuit mendacio commodare tutò posset. Ad hæc injustè agunt ficulnei historici cum suppositiis suis Theudio & Helladio, hæreticos eos vocantes, propterea quòd B. Mariam cæterarum more fœminarum peperisse Christum Salvatorem, absque tamen virginitatis suæ detrimento, contenderent. Nam neque ipsius libri auctor (Ildephonsus eis) ampliùs quàm impudicam in percontando temeritatem, eamque eorum, quos fratres (quantum ab hæreticis compellatio hæc distat!) sugillare ausus est; clarissimè hanc distinguens ab hæreti-

c Perperam pro nominibus Luitprandianis horum hæreticorum laudat Jo. Magni Thomas Tamajus in Notis ad Luitprandi Chron. anno DCLXI. pag. 62.

d Morales lib. 12. cap. 39. Padilla cent. 7. cap. 48. Vasæus in Chron. ad ann. DCLXII. Mariana lib. 6. cap. 10. Portocarrerus *De Descensione Deip. in Eccles. Toletanam*. Vazquez in suo *Ildephonso* lib. 4. cap. 3. necnon & Vazquez theologus in 3. par. disp. 121. cap. 2.

e Marieta lib. 5. *de SS. Hisp.* cap. 50. Higuera in *Notis ad Luitprandi* ann. DCLXI. num. 113.

f In Chron. ad ann. DCLXI.

g Ad ann. DCLXVIII.

h In Chron. num. 338.

i Immo *priùs*, ne calumniosè audiamus, legendum.

k Num. 341.

reti-

reticorum caussa; & Helvidiana jam ab Hieronymo debellata hæresi.

350. Neque defensoribus catholicis tam antiquæ quàm nostræ ætatis sententia hæc destituitur. Planè ita existimâsse videntur Tertullianus *De carne Christi* cap.4. & *Adv. Marcionem* lib. 3. cap. 11. & 16. Hieronymus epist. 22. ad Eustochium *De custodia virginitatis*, Leo Pontifex ad Leonem Augustum epistol. 97. cap. 3. Gregorius Nazianzenus orat.51. sive ad Chelidonium epistolâ 1. Epiphanius hæresi LXXVIII. l Damascenus item in oratione *De dormitione Mariæ*. Durandus ex scholasticis m, Gregorium & Ambrosium laudans. Huncque parturiendi modum, laxatis, sicut & concipiendi, non luxatis membris, & absque eo quòd læderetur integritas, in statu innocentiæ S. Augustinus admisit, ex quo S.Thomas 1. parte quæst.98.art.2.ad quartum, Riccardus in secundum sent.distinct.20. quæst. 4. & alii recentiores n. Ratramnus certè Corbejensis monachus, cui oppositum diximus hunc, Ildephonsi existimatum, verè Paschasii Ratberti, librum, aliter sentiens de nativitate Christi Domini, quàm de solenni & communi (attamen integra) parturitionis forma, *veneni novæ perfidiæ* appellatione notare non dubitavit. Verè articulus catholicis semper incontroversus, quòd servata fuit, sicut in conceptione, ita & in partu, Mariæ integras: de miraculi autem forma, quâ divinus fœtus è claustro virginali fuit solutus, liberum fuit unicuique argutari; quamvis hodie jam recentiorum calculo prævaluerit sententia de miraculo penetrationis, de quo ad scholasticos o recurrere te lector moneo.

l Præter hos duodecim ex SS. PP. laudat impius Rivetus in *Apolog. pro Deip. Virg.* lib.1.cap.16.

m In 4.sent. dist.44.quæst.6.

n Vives ad August. *De civit.Dei* lib.14. cap.26.Guilielmus Estius in 2.sent. dist.20. sect.2.

o Suprà citatos.

351. Quàm verò sapiunt recentem manum, putidaque affectatione ea turgent, quæ Luitprando imputantur! Ildephonsum nempe p sermonibus quatuordecim, atque editis libris diversis ab illo Soliloquiorum, incipiente: *Domina mea*, hereticos illos viriliter confutâsse. Ad Fev-ardentii editionem S. Ildephonsi operum respicere hîc nugatorem, in qua tredecim ei sermones adjudicantur hactenus invisi, nonne vides? Quamvis enim non omnes hîc editi mysterium hoc agant intemerati & purissimi partus, sed vel assumptionis, vel nativitatis, ut jam dicemus; non adeò strictè ponendæ sunt cum eo rationes, qui nullâ aliâ, quàm libidinis suæ, ratione circumagi se passus fuit. Numerum autem decimum quartum pro decimo tertio typographo libenter imputamus. Item q composuisse S.Ildephonsum ad privatam devotionem suam *soliloquiorum* librum, sive *synonymorum*, ac postea *sermones*, ac *libros elegantiori sermone* (ut declinaret telum à diversitate styli) *contra hos hæreticos*.

p Num.101.

q Num.103.

352. Quod autem de Concilio additur hac super re Toleti habito, falsissimum est, non ea solùm ratione, quòd cum aliis superioris ac inferioris sæculorum Toletanis in veteribus libris servatum non habeamus, nullaque ejus mentione apud scriptorem aliquem integræ fidei, neque etiam in his falsò creditis Ildephonsi libris & sermonibus, eo tempore celebratum comprobetur; sed præsertim quia ex Concilio Toletano XI. Wambanis anno quarto, idest redempti orbis DCLXXV. sexto autem post Ildephonsi obitum coacto, totis antea XVIII. annis nunquam convenisse Hispanos patres manifestissimè constat: quo intervallo temporis, præter Wambanis quadriennium, Ildephonsini Pontificatus novennium contineri quis non videt? Et tamen id non animadvertentes, pro Juliani Concilio stant adhuc ex nostris quidam r, eo solùm moti quòd parum verisimile iis videatur, toto Ildephonsi tempore, talis Pontificis, lucem Conciliorum extinctam fuisse. Vero tamen hi, non conjecturis fidere suis, debuere.

r Higuera in Notis ad Luitprandum anno DCLXI. num.101.

353. Cujus farinæ historicis credere quando desinent tot experimentis edocti? Cùm vel unum hoc satis deberet esse, quòd Amandum, Trajectensem priùs Episcopum, deinde verò Castellonensem in Hispania, virum doctum & sanctum, interfuisse huic Toletano Concilio insulsus idem fabulator Julianus s effutire non dubitaverit. Planè sæculo isto S.Amandus floruit, vitamque usque ad annum ejus octogesimum quartum (alii t septuagesimum nonum præferunt) produxisse creditur u. Episcopus tamen hic fuit dumtaxat urbis Trajectensis in Belgio sub Sigeberto Austrasiæ Rege, ac post triennium, circa annũ DCXLIX. annuente, ut creditur, Martino Papa, ei renunciavit x, privatæ, sed actuosissimæ persanctæque actæ vitæ deditus, nunquam extra Galliam, Vasconesque à meridie, Belgium à septemtrione, Romam ab oriente pervagatus, nedum ut in Hispania (ubi ubi Castellonensis collocetur sedes y) humeros olim oneri subductos inconstanter iterum supposuerit.

s Num.338. in Chronico.

t Mabillonus in Notis ad vitam S. Amandi pag. 723.

u Vide *Acta SS.* Antuerp. edit. VI Februarii in *S.Amando* §.2.

x Ibid.§.2.

y Disputant Tamajus Salazarius 1. tomo Martyr. Hisp. VI.Febr. Franciscus Ruspuerta in *Hist. Eccles.Giennensis* sæc.7. cap.2.

354. Nullus forsan Amando plures fortitus fuit vitæ ac rerum à se gestarum scriptores. Baudemundus abbas Blandiniensis, qui testamentum ejus scripsit, Alanus, Harigerus abbas Lobiensis, Philippus Bonæ-spei abbas, prosa oratione; Milo autem presbyter Elnonensis versu, in his enumerantur: qui hodie omnes exstant, & in *Actis Sanctorum* Antuerpiensibus, ac *Benedictinorum* Parisiensibus Joannis Nabillonii, vel primùm vel iterum prodiere. Cùm autem horum nulli Hispaniensis hujus habitationis, habitæque in ea gente dignitatis mentionem debeamus; profectò stipes truncúsve is fiet, quem tot admonitum testibus, ipsaque rei incongruentiâ, doli tamen adhuc Toletani præstigiatoris ludificentur.

355. Allucinatus forsan vir fuit, occasiones undique captans ornandi, vel fabulis, suam Spartam, (Hispaniam nostram scilicet) ex eo quòd præsul sanctissimus Amandus sacram quandoque expeditionem in Vasconas fecerit. Quam interpretantur noviores z Pseudo-Juliani dicto audientes, de gesto in Hispania Castellonensis Episcopatus munere (*Castellon de Empurias* in Catalonia) atque interim coacto Toletano, & ab eodem Amando eodemque subscripto, Concilio. Sed res non obscurè narratur ab ejus historicis. Baudemundus: *Audivitque ab eis gentem quam Vaccæ-* jam

z Tamajus VI Febr.

jam [a] *appellabat antiquitas, quæ nunc vulgò nuncupatur Vasconia, nimio errore deceptam; ita ut auguriis vel omni errori dedita, idola etiam pro Deo coleret. Quæ gens erga Pyrenços saltus per aspera & inaccessibilia diffusa erat loca, fretaque agilitate pugnandi, frequenter fines occupabat Francorum.* Hęc de situ gentis, quam aggressus fuit gladio armatus veritatis Amandus. Cui cùm predicâsset Euangelium, nec proficeret, brevi ad fines Francorum ait reversum. Similiter ceteri. Hęc illa est peregrinatio in Hispania, ut visum fuit; in cujus brevi circulo Pontificatum pacificè gestum Castellone, curamque purgandi novo errore Hispaniam, ita longè hinc, Toleti nempe, convocato Concilio, belluli nostrę antiquitatum Ecclesiasticarum gentis vindices comprehenderunt. Profectò alia cura fuit Amandi, Vascones nempe suos (Aquitanus enim is patriâ) ut ab idolorum ac dęmonum cultu averteret; non ut peregrinam gentem, Hispanos, Marianę parturitionis formam, quę inter adiaphora est, eo conatu doceret.

356. Nec fallaris cum Pseudo-Juliano, rem intra Hispanias & ad saltus Pyrenęos, qui ad nos pertinent, gestam credens, eo maximè quòd *Francorum fines* occupâsse *frequenter* hos Vasconas, Baudemundus, atque idem cum aliis, remeâsse hinc Amandum *in fines Francorum*, sive in Franciam, scripserint. Francia enim, eo ferè tempore, Francis Regibus subjecta ditio audiebat, quorum imperio Vascones vix paruere, immo frequenter in eorum fines impetus faciebant. quod ex Arnaldi Oihenarti *utriusque Vasconiæ notitia* [b] liquet. De Ristrude abbatissa Marcianensi, in Vasconia edita, *quæ caussa ei fuerit in Franciam veniendi* dicturum se auctor vitæ ejus [c] Hucbaldus Elnonensis annotat monachus. Unum hoc expressimus de ista *Franciæ* acceptione testimonium, ne innumeris lassaremus legentes.

357. Duplex fuit (non negamus) Vasconia, cis Pyrenæum Hispanica, ultra illum Gallica: quod notum geographis. Sed Baudamundum de hac posteriore agere, neque extra illam se extendisse Amandum, monachus Milo clarissimè significat. Narrans enim hanc ipsam Amandi expeditionem ait:

Eia, age, Vaccejam latè, mea Musa, vagantem
Fidentem frænis, torquentem tela lacertis,
Pande, rogo, & vulgo vulgari voce notato.
Si demas, mutesque apices, Vasconia fertur.
Quæ gens dura satis, variis incursibus instans,
Ictibus ac telis hostilia tela rependens,
Extremis fuerat Francorum finibus hostis.

Amandi nempe tempore: eadem autem postea subacta; nam subjungit;

Sed nunc vulnificis substrata est pacifica armis,
Frenaque consilio tandem conducta salubri,
Non laniat morsu, sed pacis in oscula tractat.

Quod ad Vascones Gallicani limitis pertinere, non verò ad Hispanici, qui nunquam Francis subjecti fuere, certissimum est. Dagoberti tempus fortè respicit Milo, qui *ferocissimos* etiam *Vaccæos ditioni suæ hostili gladio* subegisse, in *actis S. Eligii Noviomensis Episcopi* à S. Audoëno Rothomagensi conscriptis refertur [d]. Notum quid de Vacceis, in cujus nomen Vascones successisse, præter Baudamundum, Fredegarius [e], & alii produnt, & *Vaccâ*, sive *Vacceâ*, eorum urbe, Isidorus scriptum reliquerit [f], in cujus testimonium plura conferunt viri eruditi [g].

358. Non ergo ad nos pertinet Hispanos S. Amandi illa brevis atque irrita expeditio Vasconica; quantumvis duplex forsan ea fuerit, prima cùm à Dagoberto in exsilium amandatus, sanctæ Ristrudis (hoc est Vasconiam) *aggressus est patriam*, uti Hucbaldus in hujus Vita loquitur: quod circa annum DCXXXIV. ex sententia fuit Henschenii [h]. At eo tempore Castellonensis in Hispania Episcopus Perseverantius erat, qui anno DCXXXIII. Concilio quarto Toletano præsens, anno DCXXXVI. quinto per procuratorem interfuit. Ante hunc autem annum Amandus ab exsilio revocatus fuit, & in curiam à Dagoberto vocatus [i]. Non ergo hujus prioris Vasconicę expeditionis tempus acu tangit, ut fallat, Toletanus impostor. Nec item posterioris: quam licèt alius Castellonensis Episcopus, Marcus nomine, qui ab anno DCXLVI. usque ad DCLVI. Conciliis septimo, & sequentibus, usque ad decimum subscriptus legitur, nō excludat admittentibus Amandum circa annum DCLXV. (quod observat idem Henschenius [k]) ad Vasconas rediisse, ibique Euangelium prædicâsse; re tamen ipsa & successu istius prædicationis, uti suprà monuimus, convincitur non potuisse hujus temporis esse somniatum hoc Amandi Pontificium. Unde hanc fabulam de Castellonensi ejus sede in Hispaniis meritò refutat Henschenius [l].

359. Sed neque finem sibi fallendi præscribens ullum Pseudo-Julianus, eundem S. Amandum anno etiam DCL. (sic enim admittimus legi verba ejus debere) Castellonensi jam præesse apud nos Ecclesiæ jactat. *S. Amandus* (ait [m]) *Episcopus Castellonensis in Hispania per id tempus floret, ad quem literas mittit S. Martinus Papa*. Certè hic Pontifex ad Amandum, Trajectensem tunc Episcopum, deprecantem ut huic Ecclesiæ renunciare sibi liceret, literas misit, quas Philippus abbas in *vita Amandi* [n], necnon & Milo ejusdem biographus [o], conservavere. Pergit tamen is auctor: *Contrahitur Amando impulsore Concilium contra Monothelitas anno Domini DCL.* Hæc illa est Lateranensis Synodus statim à Martini Papæ I. inauguratione convocata, non impulsu Amandi, quod fingit Pseudo-Julianus, ipsaque jam laudata evertit epistola, sed Maximi abbatis, ut scribit Thophanes, atque ex eo Baronius [p].

360. Nondum tamen finis. Nam quod dicimus ex Luitprando, præter *synonymorum* libros, scripsisse Ildephonsum libros alios & sermones elegantiori stylo adversus hos hereticos, constare idem ait [q] *ex literis Genesii, secundi hujus nominis, Lugdunensis (qui dictus est etiam Abelardus) abbatis Corbeję priùs, pòst Episcopi Urcitani.* Hunc Luitprandi locum unum ex his noveris, lector, qui inter manus figuli sui Toletani aliam & aliam vultûs formam

mam

a Aliàs *Vaccejam*.

b Lib. 3. cap. 1. & 2.

c In *Actis SS. Benedictinorum* Mabillonii tomo 2. pag. 941.

d *Rer. Francicarum* 1. vol. pag. 631.

e In Chron. ad an. DCCLXVI. eodem volum. *Rer. Francicar.* pag. 778.

f Lib. 9. *Orig.* 2.

g Marca *Hist. de Bearn.* lib. 1. cap. 11.

h Die VI. Feb. §. 10. *De Amandi rebus* pag. 831.

i Ut ibidem Henschenius monet.

k §. 14. pag. 835.

l §. 31.

m In Chronicum num. 336.

n Tomo 1. *De actis SS. Februarii* die VI. pag. 866.

o In *Actis SS. ord. S. Benedicti* Mabillonii seculo seu tomo 2. pag. 719. Exstat quoque tomo 6. *Concil.* edit. Labbei columnâ 383.

p Tomo 8. ad ann. DCXLIX. num. 5. & 6.

q Num. 103.

mam induit. Apud enim Franciscum Portocarrerum Jesuitam in libro *De descensione Beatæ Virginis in Ecclesiam Toletanam* cap. 14.[r] hęc è Luitprandi Chronico verba transcripta sunt, quæ vel ex illis quæ præmisimus non parum mutatis, erupêre; vel Luitprandus idem nunc ait, nunc negat. *Genesius primus Episcopus Arvernensis admonet D. Ildephonsum per literas de hęresi Joviniani per quosdam excitata Arvernis, qui dicebant beatam Virginem in partu corruptam mansisse, & eos tendere in Carpetaniam, ut urgentem* (seu potiùs *vigentem*) *in sanctissimam Virginem suis falsissimis rationibus labefactarent, & omnino perderent.* Quę cùm in MSS. suis Luitprandini Chronici libris Thomas Tamajus non haberet, jure ait nescire se unde ista Portocarrerus hauserit. Et bene est quòd recentem alicujus manum subodoretur. Recens quidem ea, sed ejusdem auctoris Chronici est, jam hoc jam illud cogitantis, codicique quæcumque in mentem venirent committentis, nec raró ad aliquem amicum, ita nunc, postea ad alium aliter, concepta transmittentis.

r Quem reperies apud Thom. Tamajum in Notis Luitprandi pag. 63.

361. Vides unum & eundem S. Ildephonsi monitorem, apud unum & eundem rei scriptorem Luitprandum, jam Genesium Abelardum, Corbejæ abbatem, sive Lugdunensem Episcopum, hujus nominis secundum; Urci tamen deinde apud nos antistitem; jam Genesium primum Episcopum Arvernensem fuisse. Genesius quidem, Ildephonsi æqualis[s], Arvernorum Ecclesiam rexit; sed neque ordine primus, neque altero ejusdem nominis prior. Quò igitur tendant insanę hę molitiones, haud facile est dijudicare. Nam & Lugdunensis hic idem fuisse Episcopus, nisi fallor, dicitur à Luitprando; quò quidem per me Julianus respexerit, Genesios duos Lugdunenses Archiepiscopos fuisse referens[t], alterum altero antiquiorem. Planè quod jactatur de Genesii literis ad Ildephonsum, ad Laurentii Surii hęc respicit in S. Boniti vita XV. Januarii: *Hunc autem locum* (de Magnilocensi monasterio loquitur, *Manlieu* hodie, diœcesis Claromontensis) *jam pridem Genesius nobilissimus Pontifex* (Arvernorum) *in solo proprio voluit esse monasterium* &c. *Qua tempestate hęresis Novatiana, sive incuriâ sive ignorantiâ quorundam, in Arvernorum irrepsit urbem: impurum quoque Joviniani dogma illic exstitit. Contra quas hęreses in eodem Magnilocensi monasterio edita exstat epistola* (cujus non dicit) *quam fortassis operę pretium fuerit quandoque in lucem proferre.* Hęc parum diversa in prototypo anonymi apud Bollandum XV. Januarii, quem Surius more suo reformavit. Atqui ea est epistola, quam innuere voluit Pseudo-Luitprandus[u], ad Ildephonsum à Genesio directam.

s In Gallia Christianę 2. tomo, & Episc. Claromontanis fol. 316.

t Adversar. 313.

u Num. 103.

362. De Amando autem & Genesio hucista congessimus, ut constaret quanta hinc inde moverit, quanta invicem sibi opposita incautè ac stolidè infelicibus his lucubrationibus fabulator intulerit, eo dumtaxat fine, ut Ildephonso librum hunc *De parturitione Virginis Deiparę* vindicaret. Quem ejus non esse, primus, ut credo, Joannes Baptista Poza, ingenio vir atque eruditione singulari, aliàs studiis infelicissimus, observavit[x], atque hunc sequutus est Theophilus Raynaudus[y] uterque Jesuita, rationibus agentes; tandemque rationibus & scriptis libris, qui Paschasio Ratberto disertè adjudicant, Lucas Dacherius[z], & Joannes Mabillonus[a], Benedictini; quantumvis Baronius[b], Bellarminus, Possevinus, & alii, Fev-ardentii editionem admiserint.

x In Elucidario Deip. Virgin. Marię lib. 4. tract. 4. cap. 6.

y De bonis & malis libris partit. 1. erotem. 10. num. 228.

z In præfat. tomi 1. Spicilegii.

a In Actis SS. Benedict. præfat. part. 2. sæculi III. pag. 13.

b Ad ann. DCCXCIV. num. 8. & 10.

363. Ejusdem Fev-ardentianę editionis sunt, ęqueque Ildephonsi nostri non sunt, sermones XIII. scilicet I. *De parturitione ac purificatione S. Marię.* II. *Contra eos qui mendosè affirmant Mariam Virginem contra legem Dominum peperisse.* III. IV. V. VI. *De Assumptione B. Virginis.* VII. *De eadem Assumptione, super illa verba Lucę cap.* 10. Intravit Jesus in quoddam castellum. VIII. & IX. *De eadem Assumptione.* X. *De Nativitate.* XI. & XII. *De eadem.* XIII. *De Purificatione, super illa verba Lucę cap.* 11. Postquam impleti sunt dies purgationis Marię. Audi Joannem Baptistam Pozam, cujus verba damus[c], quia *Elucidarium Deiparę*, unde hęc sunt, in censuram incurrit sacrosanctę fidei patrum, neque in manibus omnium est. Reddit ille caussas, quare Ildephonso abjudicet hos sermones. *In sermone* I. *de Assumptione* (ait) *minus cautè de adoratione corporis est loquutus. Ibidem voces sunt peregrinę, & inconcinna phrasis, à legitimo spiritu Ildephonsi aliena. Sermone* II. *ait, de carnis incorruptione jam me suprà satis in priore tomo dixisse credo* &c. *Ecce ubi non sermo ad plebem, sed fragmentum alicujus scripti. Sermo* III. *ex centonibus compilatus ab Ambrosio & Augustino desumptis. Sermone* IV. *insinuat B. Virginem necdum corporis resurrectionem obtinuisse. Et tandem sermone* IV. *hunc errorem expressè profitetur. Sermone* V. *ait: Non audent ministri tartarei hodie attingere suos captivos, quos recolunt redemptos illius sanguine, qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine. Sermo* VI. *eum habet errorem, quem diximus suprà in sermone quarto, & ex fragmentis Augustini est. Sermo* I. *&* II. *De nativitate Virginis nihil ferè habent, quod ad ortum Marię pertineat. Plura capit ex Augustini sermone secundo* De Assumptione, *cujus nomen dissimulat. Sermone de Purificatione peculiaria quędā scribit de peccato originis, & tamen erroneam illam doctrinam sectatur, quę negat Christi corpus in momento perfectum & absolutum. Quadraginta* (inquit) *dierum numero corpus Dominicum in utero Virginis formatum credimus; cujus oppositum scripserat in* Synonymis. *Quę omnia persuadent non esse opuscula Ildephonsi.* Hęc ille, cui nos suffragamur. Jam ex aliis, quę falsò attribuuntur eidem nostro Pontifici Toletano, vita est S. Eugenii, ejus decessoris, quam solus ei tribuit soppositițius Julianus[d].

c Elucidarii Deip. lib. 4. tract. 4. cap. 6.

d In varior. carmin. collect. pag. 150.

364. *Coronam* quoque *B. Mariæ Virginis* inter Mariana alia depromptam è codice MS. Toletanæ Ecclesiæ vulgavit ante aliquot annos Petrus Alva & Astorga Franciscanus, in *Bibliotheca virginali*, S. Ildephonsi nomine, eo argumento maximè motus[e], quòd in eodem codice alia sint Ildephonsi hactenus inedita opuscula sub ejus expresso titulo & nomine,

e Ut ex prefat. constat.

mine, quæ fœtum ejus esse, neminem, qui sapiat, dubitaturum ait. Fidem insuper obstringit se in lit. I. Ildephonsi initiali (alphabeti enim ordinem sequitur) tomo 4. hæc editurum opuscula. Miror quidem Ildephonsi tot amatores & illustratores, Toletum frequenter adcurrentes, aut ibi commorantes, Toletanæque bibliothecæ custodes, hæc latere potuisse. Planè in catalogo penes me MS. hujus bibliothecæ ita habetur: *Corona B. Virginis cum ejus psalterio parvâ formâ*. Et in ora libri annotatur: *Titulus psalterii est: Incipit psalterium B. Mariæ semper Virginis, editum ab Ildephonso Toletano Archiepiscopo, unaquaque die devota mente canendum*. In margine signantur dies, in quibus dicendum est. *In Dominica die, feriâ* IV. *feriâ* VI. *& in die sabbathi*.

365. Est in eodem catalogo alius codex, *Corona B. Mariæ* inscriptus, reperiunturque simul, nisi nos numeri fallunt, pluteo 1. num. 13. & 14. inter MS. theologicos. Attamen *nemo est qui ignoret* (ait Baronius [f]) *qui antiquorum codicum habet usum, sæpe sæpius solere contingere, ut non unum vel duos, sed & tres, quatuórve, & ampliùs habeat idem volumen diversorum auctorum tractatus, & aliquos ex illis inveniri sub nomine unius auctoris exscriptos; ut, nisi quis oculos lynceos habeat, sæpe accidat, ut inscripto auctori tribuatur quicquid inferiùs eodem codice continetur*. Quare non inde quòd *psalterium* sit Ildephonsi, *Corona* ejusdem erit. Sunt, fateor, in *Corona* ista, non minùs quàm in germano & certo Ildephonsi fœtu *De perpetua B. Mariæ virginitate* libris, vocabula quædam ejusdem formationis, à puritate Latinæ linguæ exorbitantis, Gotthicumque sapientis, uti inter alia *nectura*, pro *nexu*, quam *connectationem* vocant laudati libri *De virginitate*. Sed plura alia sunt, quibus magis deferendum est quàm huic indicio, aliis etiam scriptoribus, non tantùm illius, quàm sequentium etiam sæculorum communi.

f Ad annum CDXLI.

366. Carmina interserit, aliena etiam, plerumque prosæ orationi; quod secundum Ildephonsi stylum non est, quamvis editor non distinxerit. Talia sunt de nomine Mariæ [g]. De nomine Mariæ (ait quidam) *Mariæ nomen aurum-fragrans & aromaticum-velut pigmentum cœlicum-ut sol est, luce fulgidum, & mortuis vivificum-& monachis mellifluum-sanctum & anagogicum-divinum & estaticum*. Et alibi [h]: *Porta clausa pôst & antè-via veris invia* [i] *- fusa rore cœli tellus-fusum Gedeonis vellus-deitatis pluvia-placa Maria maris stella-ne involvat nos procella-& tempestas omnia.* Iota itidem capitis noni oratio metrica est, quantumvis malè sibi constantibus versibus. Et auctor: *Hos* (inquit) *quos tibi offero versus, domina digneris suscipere: ut nec sonus constet, & aurium judicium falli possit*. Quæ rhithmica poësis ævi non est Ildephonsini. Utitur aliorum testimoniis frequenter, quos haud nominat; nec difficile fuerit cum cura legentibus observare unde illa sint. Ut cap. 11. *Cujus stellę patrocinium quidam servitor tuus, & laudator devotus, in suis opusculis nos corde attento flagitare admonet, dicens*: In periclis, in rebus dubiis, respice stellam, invoca Mariam, non recedat à corde, non recedat ab ore.

g Cap. 5.

h Cap. 6.

i Editum tamen est *via veris in via*; aliaque malè distincta. In fine pro *omnia* fortè legendum *obruat*.

CAPUT VII.

De S. VALERIO *abbate, & ejus operibus. De S.* JULIANO *Toletano antistite: non quidem Pomerio cognominato, nec monacho. Ejus opera. Reprehensus propter quoddam ejus opus Romæ Julianus, validè se alio scripto defendit. Cujus rei historia curiosè enodatur. Baronii Cardinalis erratum è Petri Siculi prava versione. Pseudo-historicorum de eadem re nugę.* Ἀντικειμένων *liber, usurpato aliis scriptionis titulo. Alia opera.* IDALIUS *Barcinonensis,* FELIX *Toletanus, &* TAJO *Cæsar-augustanus, Episcopi. Carmen sepulcbrale Hispalense suppletum à pseudo-historicis. Libri quinque* Sententiarum ex S. Gregorii operibus *Tajoni tributi. Quando scripti. Carmen quoddam hujus operis prefationi ab eo affixum.*

367. ACCEDIMUS ad Wambæ Gothorum victoriosissimi & catholicissimi Regis tempora, qui LXXII. hujus sæculi anno electus, LXXXI. vitam cum morte commutavit, Ervigio locum vacuum relinquens. Sub hoc maximè floruisse scimus S. VALERIUM, abbatem vulgò dictum celebris monasterii S. Petri de Montibus. De quo insignis hæc memoria in eodem usque nunc legitur marmori inscripta [x].

368. *Insigne* [l] *meritis B. Fructuosus postquam Complutense condidit cœnobium* (diximus de eo in mentione S. Fructuosi cap. 5.) *sub nomine S. Petri, brevi opere in hoc loco fecit oratorium. Post quem non impar meritis Valerius sanctus opus Ecclesiæ dilatavit. Novissimè Gennadius presbyter cum duodecim fratribus restauravit. Erâ CMXXXIII.* [m] *Pontifex* [n] *effectus à fundamentis mirificè, ut cernitur, denuò erexit, non oppressione vulgi, sed largitate pretii, & sudore fratrum hujus monasterii. Consecratum est hoc templum ab Episcopis quatuor, Gennadio Astoricensi, Sabario Dumiensi, Fruminio Legionensi, & Dulcidio Salmanticensi, sub era* [o] *novies centena decies quaterna & quaterna*, IX. *Kalendarum Novembris*. Videndi de eo Ambrosius de Morales lib. 12. cap. 51. Mariana lib. 6. *Hist. Hisp.* cap. 8. & 14. Arnoldus Uvion lib. 2. *De ligno vitæ* cap. 79. Tamajus die XXV. Februarii. Sandoval in *Fundationibus Benedictinis*, ubi de monasterio S. Petri de Montibus. Scripsit hic sanctus abbas, inter alia opera,

x Apud Moralem lib. 12. cap. 35.

l Ita apud Moralem.

m Est annus DCCCXCV.

n Astoricensis, ut postea dicetur.

o Erâ CMXLIV. est an. CMVI.

369. *De vana sæculi sapientia* [p] librum, in cujus fine verba de se ipso faciens, ex Asturicensis urbis territorii quodam loco se esse oriundum ait, eremiticam egisse vitam vicennio integro variis persecutionibus agitatam, demumque in cellula pedem fixisse, quam S. Fructuosus juxta oratorium Sancto Petro Apostolo in Bergidensi eremo à se dicatum olim construxerat. Manet ibi nunc sub Benedictinorum regula Sancti Petri de Mon-

p Exstat id opus in apographo nostro ex codice monasterii Carracedi exscripto. CARDINALIS DE AGUIRRE.

Montibus dictum, totaque Hispaniâ inclytum monasterium; ex oratorio nempe in Ecclesiam, ut in monumento jam laudato legitur, dilatatum. Cui Ecclesiæ adhæsisse etiam tunc operâ ejusdem, monasterium, ex quo abbas in ea Ecclesia Valerius dicitur, vero simile est. Inde eum honoris causâ deducere, & in Toletanum orbem secum perducere conatus fuit ejus Episcopus, Isidorus scilicet Asturicensis. (interfuit is Bracarensi Concilio Wambanis tempore an. DCLXXV.) pervicissetque precibus jussioni paribus, ut ab amatæ Rachelis suæ amplexibus avelleretur, nisi Deus ad se vocato Episcopo quieti & solitudini servi sui opportunè prospexisset. Hæc in compendio sunt quę ex eo opere Valerius de se communicatum posteris voluit. Fortè hujus *De vana sæculi sapientia* libri fragmentum est illud in quo de hypocrisi quorundam sui temporis monachorum altè conqueritur, à Tamajo adductum in Martyrologio Hispano die XXV. Februarii, qui & typis mandavit

370. *Epistolam sive tractatum de institutione novæ vitæ*, ex quodam MS. codice, in cujus ora notaretur, hanc non Isidori Hispalensis, cui adscribitur, sed potiùs Valerii esse. Scripsit item

371. *Vitam Sancti Fructuosi* abbatis Dumiensis, posteaque Archiepiscopi Bracarensis. Hanc edidit primus è codice monasterii S. Petri de Arlanza anno Christi DCCCCXII. manu exarato Prudentius Sandovalius Pampilonensis Episcopus [q], atque exinde in Martyrologium suum Hispanum [r] Joannes Tamajus misit. Tertiò habemus editam, nec parum emendatiorem, à Joanne Mabillone in *Actis SS. Benedictinorum* [s]. Tandem in *Actis Sanctorum* die XVI. Aprilis. Valerii autem nostri esse creditur ex conjecturis tantùm. Unà enim cum aliis ejusdem operibus prostat, non solùm in codice illo Arlanzensi, sed & in alio monasterii Carraceti Cisterciensis ordinis, non procul à S. Petri de Montibus dicto, quem Morales vidit [t], scripta. Consonat & stylus utriusque operis, uti visum Morali, item quòd Bene-nati & Juliani, atque item Cassiani, S. Fructuosi familiarium, ac discipulorum testimonio sic utitur vitæ auctor, ut & ipse familiares eos in eodem Bergidensi tractu, in quo monasterium S. Petri est, habuisse facilè appareat. Reperiuntur in iisdem codicibus, atque in alio Ovetensis Ecclesiæ, quem & vidit Morales [u], sub S. Valerii jam nomine,

372. *De vita & sancta peregrinatione* fœminæ cujusdam, sanctæ Eucheriæ [x] nomine, ad Bergidenses monachos polixa epistola.

373. *Historia brevis Dona-dei abbatis* [y].

374. Item *De quibusdam miraculis & revelationibus duorum monachorum Maximi & Bonelli, cujusdamque S. Fructuosi* [z] *famuli.*

375. Poëtica quædam alia opera se reperisse in eodem codice Ovetensis Ecclesię Morales ait.

376. *In psalmos* fortasse scripsit: si quidem prologum ad eos Valerii nostri se vidisse in codice illo Ecclesiæ Ovetensis Morales

q *De las fundaciones de S. Benito en España.*

r Tomo 2. die XVI. April.

s Sæculo II. pag. 581.

t Uti refert lib. 12. cap. 35.

u Lib. 12. cap. 51.

x *Etheria* est in codice Carracedi, unde nos exscriptam habemus hanc epistolam, lucem aliquando, ut unà cùm aliis monumentis, visuram. CARD. DE AGUIRRE.

y Habemus etiam hanc historiam inter ἀνέκδοτα ex eodem codice. CARD. DE AGUIRRE.

z Hujus exêplar apud nos est ex eodem codice Carracedi. CARD. DE AGUIRRE.

scriptum reliquit in libro cui titulus est: *El santo viage*, agens de libris Ecclesiæ Ovetensis MSS.

377. In *concordia regularum* S. Benedicti Anianensis abbatis, quam vir doctissimus Hugo Menardus publicavit [a] cap. tertio, quod est *De generibus monachorum* §. 7. dicta, hoc est, fragmentum S. Valerii *De genere monachorum* insertum legitur, quod septimum genus quoddam eorum, & quidem prioribus pejus, descriptum it, quo satis ostendit sex alia se antea descripsisse. An verò ex aliquo eorum operum, quæ jam memoravimus, hoc sit fragmentũ, illi viderint qui MSS. codices habent ad manum. Mabillonius certè aliquantulum variare hujus segmenti stylum ab eo quo utitur vitę Fructuosi auctor admonuit [b]; sed solœcis quibusdam, quę tribui exscriptoribus possunt, è vita ista sublatis, & in rectum sensum reductis, quod Mabillonius ipse fecit: in quonam autem alter ab altero auctore differat, non facilè invenio. Saltem de legitimitate inscriptionis fidem faciunt hæc ejus fragmenti verba: *& cum in ista ultimæ extremitatis occiduæ partis confinia, rara videlicet & exigua pullularent sacræ religionis crepundia.* quibus ultimi occidentis scriptorem se esse satis prodit, hoc est Gallęciæ terrarum ultimæ finibus inclusum, quod observavit & [c] Menardus [*].

378. Jacet sanctum ejus corpus, non quidem in suo S. Petri de Montibus monasterio, sed in Ecclesia quatuor ferè milliaribus indę dissita S. Michaëlis archangeli; ubi magna religione & peregrinationibus frequentibus, uti & solenni festo die XVI. Aprilis in Asturicensi Ecclesia ritè colitur.

379. Valerio subjungimus celeberrimum suæ ætatis virum, orbique Christiano bene notum, JULIANUM Toletanum antistitem, quem Felix, & ipse aliquando eidem sedi pręfectus, graphicè descripsit eo elogio, quod Ildephonsi *De scriptoribus Ecclesiasticis* libello subjici consuevit. Distinctum esse hunc à Juliano Pomerio, quem cùm laudâsset sub nudo *Pomerii* nomine Gennadius [e], revocavit iterum in scriptorum catalogum sub integro *Juliani*, cognomento Pomerii, nomine S. Isidorus [f], quinti sæculi scriptorem, Mauritanum, sed in Galliis florentem, nemini dubium est [g]. Attamen non pauci contendunt, Julianum quoque Toletanum, de quo agimus, *Pomerium* similiter fuisse cognominatam, quos inter Bellarminus [h], & Labbeus [i], & Barthius lib. *Adversar.* 19. cap. 14. Innituntur nempe Roderici Toletani testimonio, qui & lib. 3. cap. 13. sic appellat, & libri 4. capite 3. detulisse ait Urbanum pariter Toletanum Episcopum ad Asturias ob Maurorum metum *scripta B. Ildephonsi & Juliani Pomerii*, quo nomine verisimilius est non alium quàm nostrum intelligi. Sed planè Rodericus, aut falli æquivoco nominis, aut glossemate ascititii cognominis à transcriptore aliquo fædari potuit. Saltem is auctor in caussa videtur fuisse aliis [k], ut ex duobus eundem facerent, in quo errore confirmati sunt exinde quòd alter *Prognosticum* scripserit *futuri sæculi*, ut ex Felice, alter *Prognosticos tres de futurę vitę*

con-

a Parisiis apud Dionysium Bechet MDCXXXVIII.

b In observat. præviis ad *S. Fructuosi vitam sæculo I SS. ordinis S Bened.* pag. 581.

c In fine præfationis *De concordia auctore* &c. pag. 66.

* Acrostichidem quandam inter ejus opera apud nos habemus, cujus summæ literæ sunt: MISER VALERIUS. cujus aliquando copiam vulgo faciemus. CARD. DE AGUIRRE.

e *De script.* cap. 98.

f *De script.* cap. 12.

g Rationibus tamen agunt Morales lib. 12. cap. 58. Vossius *De H. L.* lib. 1. cap. 27 Baronius ad VIII. Marti. Vasæus in *Chron. Hisp.* ad ann. DCLXXXV. Padilla *Hist. Eccl. de España* centur. 7. cap. 66.

h *De script.* ad annum DCLXXX.

i Dissert. *De script.* tom. 1. pag. 652.

k Trithemio *De script. Eccl.* &, ut videtur, Matamoro *De Academiis* &c. Roderico Sanctii Palét. Episc. part. 2. *Hist. Hispan.* cap. 33. Alph. à Carthagena *Anacephal. Reg. Hisp.* cap. 40. Justo Marinęo Siculo *De reb. Hisp.* lib. 5. Padillę *De los sãtos de España* fol. 30. Eisengreinio in catal. testium verit.

contemplatione libros, ut ex Honorio, post Isidorum, constat. Planè nullus dubito, quin si Toletano huic nostro præsuli *Pomerio* nomen fuisset, id Felix vitæ scriptor non reticuisset. Quinimmo tertium *Pomerium* obtrusit Pseudo-Julianus in Chron. n. 369. duobus non contentus. Frustrà tamen jacitur rete ante oculos pennatorum, ut sacro utar eloquio.

380. Increbuit apud posteros fama, Julianum ex traduce Judæorum, uti idem Rodericus Toletanus loquitur, productum fuisse; quod cùm annotare idem vitæ auctor omiserit, subdubitari à quibusdam l video. Plures tamen Roderico credunt [m], nec temerè; cùm Isidorus ei Pacensis [n] iisdem verbis auctor rei fuerit. Natus autem, baptizatus, & educatus Toleti, tam literarum quàm veræ sapientiæ studiis, sub Eugenio secundo Ildephonsi decessore, unà cum Gudila diacono, quem strictissimo amicitiæ vinculo habuit obstrictum, mirè profecit. Avebant ambo sese addicere monasticę vitæ; sed frustratam fuisse eorum devotionem apertissimis verbis ait Felix. Quare impotentia quadam favendi rebus suis actos jure dixeris, qui catalogo Benedictinorum Julianum adscribunt [o].

381. Atque ideo alium fuisse oportet Julianum S. Michaëlis abbatem, qui Toletano Concilio undecimo inter alios subscriptus legitur in eadem Ecclesia Toletana. Levita fuit, presbyter, ac demum post Quiricum, qui anno obiit DCLXXXI. electus antistes; iisque in sacerdotio isto virtutibus verè pastoralibus instructum se prodidit, quas vitæ scriptor sigillatim enumerat, usque ad Egicanis tertium scilicet annum, redemptionis verò humanæ DCXC. Pontificii ejus ultimum. Interfuit, & ante alios subscripsit, quatuor Conciliis Toletanis, duodecimo, anno DCLXXXI. decimo tertio, an. DCLXXXIII. decimo quarto, anno DCLXXXIV. Ervigii Regis primo, quarto, & quinto, necnon decimo quinto, Egicanis primo, redemptionis autem Christianæ DCLXXXVIII. sanctorum legitur albo adscriptus, non solùm in *Breviario Toletano* die VIII. Martii, & aliis nostrarum Ecclesiarum [p]; sed & apud Usuardum VI. ejusdem, ita: *Civitate Toleto depositio Juliani Episcopi, qui apud ejusdem loci incolas famosissimus habetur*. Lipomanum, Suriumque XXIII. Junii, & recentiora Martyrologia cum Romano die octavo.

382. Plurima is reliquit doctrinæ suæ monumenta posteris commendata, quæ tamen magnam partem periere. Et ex illorum serie, quam Felix accuratè persequutus fuit, scripsisse eum *sancti spiritus ubertate repletum*, & *irrigui fontis affluentiâ præditum*, ut idem ait Felix, Latino, & ultra vires illius ætatis eleganti sermone, *ingenioque facili*, *copioso*, *atque suavi*, quod Joannes Mariana censuit, novimus.

383. *Prognosticorum futuri sæculi librum*, ad B. Idalium Episcopum (Barcinonensem) directum, habentem in capite epistolam, quæ ipsi est directa, & orationem. Superest quidem hoc *Prognosticon futuri sæculi*, quomodo id ab auctore appellatum ex epistola constat Idalii Barcinonensis Episcopi, ejus, ad cujus preces sese operi accinxit Julianus, quam nobis conservavit codex monasterii Corbejensis, indeque Dacherius in *Spicilegium* suum immisit [q]. Quæ ipsa, credo, est epistola ipsi (hoc est Juliano nostro) ab Idalio directa, cujus meminit Felix. Ac descripsit quidem is germanis notis Prognosticum. *Cujus codicis opus* (ait) *discretum in tribus libris habetur, ex quibus primus de origine mortis humanæ est editus, secundus de animabus defunctorum, quomodo sese habeant ante suorum corporum resurrectionem, tertius de suprema corporum resurrectione*. Non hæc divisio ab alio quàm ab auctore, quantumvis Felix id subindicare videri possit, quod ex Idalio hac de toto opere censura, quam subjecimus, constat. *In quo quidem quamlibet primus liber quadam ex parte peccantibus asperitatem metumque incutere videatur; duo tamen subsequentes libri maximâ fiduciâ Christicolarum relevant corda ob spem futurę resurrectionis, & regni, quod se fidelibus Christus daturum promisit*.

384. Editum est hoc *Prognosticon* in bibliothecę VV.PP. volumine nono; olim tamen Lipsiæ in Germania publicatum per Michaëlem Blum anno MDXXXVI. in 4°. secundò Parisiis MDLIV. cujus editionis Morales meminit [r], & ad hanc Andreas respexit Resendius, quum in ad Quevedum epistola doctissima, eoque viro dignâ, sublatum sibi refert à Parisiensi quodam hospite ante annos viginti suum hujus libri codicem, quem librum postmodum ait se recepisse typis excusum; non tamen à mendis, quibus scatebat, repurgatum. Tertiò inde Duaci MDLXIV. per Ludovicum de Winde, auspiciis tamen & operâ Boëthii Eponis Belgæ doctissimi; qui tamen ignorâsse mihi videtur superiores editiones. Manu exarati operis hujus codices asservantur apud nos in monasterio Spinę Cisterciensium, quem vidit Morales [s], ubi pręponi huic aliud opus *De doctrina novitiorum* inscriptum asseverat. Vidimus nos unum & alterum in 4°. & in 8°. penes Martinum Vasquium Siruelam Hispalensem portionarium, eruditissimum virum. Exstat & alius in bibliotheca Basileensi, de quo Spizelius testis est [t]. Alius ille est, quem Resendius sibi involatum dolebat.

385. *Responsionum* item *librum*, *ad quem suprà* (Idalium) *directum*, *in defensionem canonum & legum*, *quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deservire*. Cautum id Toletano Concilio III. cap. 14. & IV. c. 66. lege 13. & 14. (quæ Sisebuti sunt) tit. 2. lib. 12. *Legum Wisi-gotthorum*. Post hæc omnia Ervigius Rex primo regni sui anno prohibitionem eandem instauravit, pœnâ tamen capitis, quam Sisebutus transgressoribus indixerat, sublatâ, & in molliorem transformatâ, leg. 22. & 13. & 16. tit. 3. eodem lib. 12. Quam spero illustratum & confirmatum ivisse Julianum veterum testimoniis & congruis argumentis in his *responsionibus*.

386. *Apologeticum fidei*, *quod Benedicto Romanæ urbis Papę directum est*. Et occasione hujus scripti

l Vasæo ad ann. DCLXXXV. Pisa *Hist. de Toledo* lib. 2. cap. 24. Thoma Tamajo *Verdad de Dextro* pag. 225. Joanne Tamajo ad diem VIII. Martii.

m Mariana lib. 6. cap. 18. Morales lib. 12. cap. 58. Did. Rodriguez de Almela *Valerio de las historias* lib. 1. cap. 5. tit. 1.

n Ad eram DCCXXVIII. in rebus Ervigii Regis.

o Arn Uvion. in *Ligno vitæ*. Menardus lib. 1. *Observat. ad Martyrologium Benedictinum* fol. 206.

p Vide Tamajum hac die pag. 125.

q Tomo 1. pag. 313.

r Lib. 12. cad. 58.

s Refert in *relatione sui itineris* inedita.

t In *Arcanis bibliothecarum retectis* pag. 40.

387. Alitud

387. *Aliud item Apologeticum De tribus capitulis, de quibus Romanæ urbis præsul frustrà visus est dubitâsse*. Res sic se habet. Sub Agathone Papa & Constantino Pogonato Imperatore Constantinopoli habita fuit sexta Oecumenica Synodus contra Monothelitas, qui negabant in Christo esse duas voluntates, duabus naturis, divinæ atque humanæ, correspondentes, anno DCLXXX. & sequenti. Cujus præcipuam actorum partem, idest diffinitionem, Leo II. Pontifex, qui Agathoni diem suum obeunti anno DCLXXXII. post septem menses eodem anno successerat, ad Hispaniarum Ecclesiam solenniter misit, ut prædicta synodalia instituta, auctoritate etiam hujus nostratis Ecclesiæ suffulta manerent, ut loquuntur PP. Toletani decimi quarti Concilii capite secundo. Leonis epistolas ad Episcopos Hispaniæ unam, ad Quiricum tunc adhuc in vivis agentem, Toleti præsulem, alteram, Simplicio quoque Comiti tertiam directam, Garsias Loaïsa noster ex codice cœnobii Sancti Joannis Regum Toletani publicavit in Notis ejusdem Concilii [u]. Quarta ad Ervigium Regem adjecta est ab aliis. Exstantque omnes in communibus editionibus Conciliorum [x]. Quas injuriáne excluserit Baronius [y] à Leoninis compertæ fidei monumentis inquirendi non est hic locus.

388. Allatæ sunt Leonis hæ literæ ad Hispanias hyeme exeuntis an. DCLXXXIII. aut ineuntis DCLXXXIV. post nuper dimissum Concilium Toletanum decimum tertiũ, quod Novembri mense anni DCLXXXIII. sub Ervigio Rege, & Juliano, jam tunc præsule Toletano, habitum fuit; ut colligi datur ex canone tertio sequentis decimi quarti Concilii. Cùm autem importunum esset dimissos è Toletana urbe & nationali Concilio patres adhuc hyemali strictâ gelu terrâ, ut ajunt, singulos provinciarum conventus iterum convocare; placuit interim Juliano nostro *Apologeticum* scriptum ad eundem Romanum Pontificem, Constantinopolitanæ fidei confirmatorium, dirigere, interim dum cogendæ Synodi ex diœcesis suæ Episcopis opportunitas adveniret. Hujus *Apologetici* mentio exstat in ejusdem decimi quarti Toletani Concilii capite quarto. *Placuit proinde illo tunc tempore* (ajunt PP.) *apologeticæ responsionis nostræ responsis satisfacientes Romano Pontifici ea ipsa gesta* (Constantinopolitana) *firmare* &c. Sed cuinam Pontifici? Non Leoni, qui paullò post datam epistolam, cujus antea meminimus, eodem scilicet anno DCLXXXIII. Junio mense obierat; sed Benedicto II. ejus successori, qui post decem à Leonis obitu menses anno DCLXXXIV. fuit creatus Pontifex [z]. Ita expresè Felix in hujus *Apologetici* mentione.

389. Paullò pòst eodem anno convocata diœcesanorum provinciæ Carthaginensis Synodus ab eodem Juliano (quod est inter Toletana decimum quartum Concilium) cui & vicarii cæterarum provinciarum metropolitanorum suorum nomine interfuerunt; Constatinopolitana eadem acta [a], necnon & Apologeticum super iisdem præmissum [b], plenè laudavit & approbavit. De Apologetico autem hocce Juliani scripto non ita solidè placuit Benedicto Pontifici. Quinimmo Juliano rescribens, cuidam ejus homini nonnulla verbis intimavit, quæ in laudato Apologetico exorbitare quidem à recto Ecclesiæ dogmate sibi viderentur; nempe quòd dixisset auctor, *voluntatem genuisse voluntatem in divinis*, sicut & *sapientiam sapientiam*: item *tres substantias in Christo esse*, corpus scilicet, animam, atque deitatem, duoque alia, quæ ignoramus. De quibus omnibus explicatè magis proditis, ac recto sensu donatis, veterumque patrum testimoniis confirmatis, Julianus ipse statim ad Benedictum responsionem adornavit, cujus meminit ipse, Toletanorum, qui Concilio decimo quinto interfuerunt, patrum ore; atque ipsum est alterum, sive secundum Apologeticum, cujus Felix meminit, *De tribus capitulis, de quibus Romanæ urbis præsul frustrà visus est dubitâsse*; cujusque tenorem contextúmve, patres iidem Toletani si actis ejusdem xv. Concilii intexerent, operæ pretium sese facturos existimavere [c]. Quo de rectè, ut solet, Ambrosius Morales lib. 12. cap. 58. aliique [d].

390. Rem quoque narrat Rodericus Toletanus lib. 3. cap. 14. *Ejus in tempore* (Ervigii Regis) *librum de tribus substantiis* (ab uno è tribus capitulis, quod majores forsan turbas dederat, ita denominatum) *quem dudum Romam miserat primas sanctissimus Julianus, & minus cautè tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum* (non eo usque perductam rem fuisse Concilium innuit) *ob id quòd* [e] *voluntas genuit voluntatem; sanctus Julianus veridicis testimoniis in hoc Concilio ad exactionem præfati principis per oracula eorum* [f] *quæ Romam transmiserat, verum esse firmavit, & Apologeticum fecit, & Romam misit per suos legatos presbyterum, diaconum, & subdiaconum, viros eruditissimos, & in omnibus Dei servos, & in divinis Scripturis imbutos, cum versibus etiam acclamatoriis, secundum quod & olim transmiserat De laude Romani Imperatoris. Quod Roma dignè & piè recipiens, cunctis legendum indixit, atque Imperator acclamando:* Laus tua Deus in fines terræ, *lectum sæpiùs notum fecit. Qui & rescriptum domino Juliano per suprà fatos legatos cum gratiarum actione, & cum honore remisit, & omnia quæcumque scripsit justa & pia esse deprompsit*.

391. Cæsar Baronius [g] increpat Rodericum eo quòd durè nimis expresserit Benedicti Papæ de Apologetico sententiam, reprobationis usurpato nomine; quodque minùs cautè hanc eum interposuisse, inconsultè idem scripserit. Sed duriùs planè concepta sunt Concilii xv. Toletani hæc de eadem re verba, quę tacito Benedicti nomine, quod decuit, cætera Rodericianis longè magis aculeata sunt. *Jam verò si post hæc, & ab ipsis dogmatibus patrum, quibus hæc prolata sunt, in quocumque dissentiant, non jam cum illis est ampliùs contendendum; sed majorum directo calle inhærentes vestigiis, erit per divinum judicium amatoribus veritatis responsio nostra sublimis;* etiamsi

[u] Pag. 650.

[x] Noviss. Paris. tomo 6. columna. 1246.

[y] Ad ann. DCLXXXIII. nu. 16. tomo 8.

[z] Baronius hoc anno DCLXXXIV. n. 2.

[a] Cap. 5. & seqq.

[b] Cap. 11.

[c] Vide quæ consequuntur Symbolum §. *Post hujus*, in edit. Loaisæ pag. 662.

[d] Baronius ad ann. DCLXXXV. num. 5. 6. 7. Loaïsa in Notis ad xv. Conc. Toletanum. Binius ex Baronio, ut solet, in notis ad Benedicti Papæ vitam. Vazquez in 3. part. dist. 37. cap. 3. in fine. Padilla cent. 7. cap. 65.

[e] Deesse aliquid videtur.

[f] Quos forsan.

[g] Ad ann. DCLXXXV. nu. 5. 6. & 7.

etiamsi ab ignorantibus æmulis censeatur indoctis. Quæ aliquantò liberiora, quàm ut Juliani modestiam (fuit absque dubio is auctor) erga Romanum Pontificem decerent, Joanni Marianæ visa sunt [h]. Non autem dubito quin in errore cubet ejusdem Roderici lectio vulgaris, dum Imperatori (Constantino scilicet Pogonato, aut Justiniano ejus successori) Constantinopoli degenti, id quod Romæ factum fuit, nempe Apologetici à Juliano transmissi, lectionem & approbationem, quæ quidem non alii quàm summo Ecclesiæ præsuli, ad quem directum fuerat, competebat, incongruenter attribuit.

h Lib.6.cap.18.

392. Clarissimus vir mihique pro Theseo nostratis historiæ Ambrosius Morales [i], ad hunc locum veniens observavit plura in libris Roderici vulgaribus menda contra veterum, quos se se vidisse testatur, manuscriptorum codicum fidem, atque, inter alia, istud, quod nunc arguimus, de Imperatoris importunè facta hoc loco mentione, cujus loco mentionem Pontificis laudati codices disertè habent, inolevisse. In duobus etiam codicibus Toletanis, altero cœnobii S.Joannis Regum ordinis S.Francisci, altero bibliothecæ templi maximi, ex quibus variantes lectiones curiosissimè olim decerptas apud me habeo, pro illis: *atque Imperator acclamando* &c. constanter legitur: *atque Imperatori acclamando*. quam lectionem absurdi nihil continere contendimus; si nempe summus Pontifex lecti & approbati Julianæi opusculi exemplum, cum acclamatione seu elogio: *Laus tua Deus in fines terræ*, ad Imperatorem Constantinum religiosissimum principem, qui Constantinopolitanæ magnæ Synodi congressum, & Monothelitarum damnationem promoverat, testimonio ei futurum, ultimæ orbis terrarum Hispanæ Ecclesiæ, cum Græca & universali conspirantis, transmiserit.

i Lib. 12. cap.38.

393. Nisi placeat Rodericum ex Isidoro Pacensi, è cujus ore verba sæpiùs capere amat, corrigere; ut *atque summo Imperatori acclamando*, quomodo editum est in Sandovalis Isidoro, legatur. Sergium quidem Papam laudant Morales & Mariana, atque hic Rodericum in re laudans, ad cujus manus jam Petri regentis cathedram liber pervenerit. Ego in Roderico Sergii nomen haud invenio. Item cùm hic post Benedicti, &, qui Benedicto successerunt, Joannis V.& Cononis obitum, non ante annum DCLXXXVII. exaltatus fuerit, vix admittendum existimo, alii quàm Benedicto Apologeticum directum, quod ait Felix, aut ab alio quàm à Joanne ejus successore, qui Novembri mense DCLXXXVI. in Pontificatum ascendit, receptum fuisse. Quòcum bene convenit quòd Julianus ipse inter patres Toletanos anno DCLXXXVIII. Concilium xv. celebrantes, ante biennium sese scriptum illud ad partes direxisse asserit. *Has sanè* (inquit [k]) *quatuor specialitates capitulorum* (tria tantùm libri titulus apud Felicem cur expresserit scire aveo) *quę ut à nobis solida efficerentur, hortati sunt, quid à quo fuerit doctore prolatum, congesto in uno responsionis nostræ libro catholicorum dogmate patrum ante hoc biennium parti illi porrexissemus dignoscendum*.

k Edit Loaisæ pag.671.

394. Unum autem & alterum, antequàm ab Apologetici hujus mentione discedamus, annotare opus. Primum est Pseudo-Julianum falsa dicere in supposititio Chronico [l], quum ita ait: *S.Julianus mittit Apologeticum cum expositionibus ad Papam Sergium, & carmine ad Imperatorem Heraclium Justinianum in laudem ipsius. Respondent illi eleganti epistolę* [m]. Similia Pseudo-Luitprãdus ad an. DCLXXXIX. Sergius, uti jam monuimus, ann. DCLXXXVII. cathedrę Petri fuit impositus. Julianus verò in Synodo Tolet. sequenti an. DCLXXXVIII. habita, professus fuit se ante biennium Romam direxisse. Non ergo ad Sergium, nondum eo tempore Pontificem, quod ait Julianus, mittere potuit, nisi ter scripsisse Romam asseramus antistitem Julianum; semel quidem cum confessione Ecclesiæ Hispanæ, seu Constantinopolitani dogmatis approbatione; iterum privata destinatione Benedicto dirigens Apologeticum jam dictorum; tandemque tertiò eundem Concilii nomine & auctoritate præsignatum, cùm Sergius jam esset Pontifex. Quod quidem innuere videtur Isidorus Pacensis.

l Num. 361.

m Epistola forsan.

395. Planè tamen à vero abit in eo, quòd Justinianum II. cognomento *Rhinotmatum*, hoc est, *naso truncatum*, Constantini Pogonati filium, Heraclium Justinianum appellat. Silent enim de hoc agnomine Græci omnes & Latini; quo tamen alicubi, scilicet apud Lucam Siculum, veterem historicum, appellatum fuisse Constantinum saltem Pogonatum patrem, testimonio contendi potest Baronii Cardinalis [n]. Hic est Petrus Siculus, non Lucas, *De vana & stolida Manichæorum hæresi* scriptor, quem cum Latina versione publicavit primus Ingolstadii Matthęus Raderus [o], quemque laudatus Cardinalis nunc Lucam, nunc Petrum, annotante Vossio in *De historicis Græcis* [p], vocat. Sed fefellit summum virum is, qui ei Græca Siculi Latinè subministravit. Quę enim Latinè apud Baronium sonant, *de singulis è vestigio refert* (Episcopus Coloniæ Armeniæ) *ad Imperatorem Justinianum Augustum, qui post Heraclium Constantinum imperii sceptra gubernavit*, Græcè aliter habent, scilicet: ἀνήγαγε περὶ τῦτον βασιλεῖ Ἰυςινιανῷ, τῷ μετὰ Ἡράκλειον βασιλεύσαντι. Quæ Raderus vertit: *De singulis è vestigio refert ad Justinianum Augustum, qui post Heraclium imperii sceptra gubernavit*. Miminè quidem Heraclii nomine Constantinum Justiniani junioris patrem, ac in imperio antecessorem, singnificare voluit, quod existimavit Baronius, Græcus auctor; sed cùm Justinianos duos, alterum ante alterum post Heraclium imperio præfuisse nôsset, posteriorem hunc intellexit subindicavitque. Nec novum est aut infrequens, cum bono illo Homero, pseudo-historicos dormitare nostros.

n Ad ann. DCLXXXV. nu.2.

o Anno MDCIV.

p Lib.4.cap.19.

396. Prosequitur idem hypobolimæus Julianus, misisse Julianum Toletanum unà cum Apologetico, & ejus expositionibus, carmen ad Imperatorem in laudem ipsius. Quinimmo & ad Sergium Papam carmen aliud,

Isido-

Isidorus Pacensis ansam dedit. *Apologeticum factum Romæ* (*Romam* dicere voluit) *per suos legatos* &c. Iterum: *cum versu acclamatorio* q, *secundum quòd & olim transmiserat, De laude Imperatoris, mittit*. Hac super Isidori area (bone Deus!) quàm sumptuosè ædificavit Pseudo-Juliani architectus! Prolixam quidem totius rei narrationem, cum duplici carmine, altero ad Justinianum Imperatorem, altero ad Sergium Papam, tanquam Chronici partem, ab Hieronymo Higuera in Notis ad Luitprandum r exhibitum legimus. Quæquidem olim, ut coagmentaretur postea corpori, formata, prætermissa est tamen eò immitti, & in armariis Toletani Promethei tanquam truncus iners relicta; è quibus tandem à Ramirezio s educta, insignem oppidò figlinæ Toletanæ indicem atque vestigium chartis impressit. Tota enim illa, quæ uti Julianæi Chronici portio ab Higuera laudatur, è Chronico nunc abest. Quare nec præstabimus ei fidem, quæ & auctori ipsi parum digna, & inepta etiam Julianæis quisquiliis commisceri, visa est.

q Malè apud Sandovalis editionem *versus acclamatorius*.

r Ad ann. DCLXXXVIII. pag. 369.

s Edidit hic Luitprandi opera cum Hieronymi Higuera Notis ad Chronicon, Antuerpiæ MDCXI.

397. Qua in censura, interim dum nobis de codice Juliani Archiepiscopi carminum aliquo præjudicatæ auctoritatis non aliàs constat, duo illa carmina, ad Imperatorem, & ad Sergium Papam, comprehensa velim, tamquam supposititia & recentioris manus. Non enim alia, quàm è Juliani Pseudo-Chronico excepta verba producere voluit notæ auctor Higuera; quantumvis partem ejus rotundo, uti vocant, partem vero cursivo charactere, quasi non ejusdem auctoris verba essent, typographus per errorem ediderit. Quod enim se è manuscripto libro sanctæ Justæ carmina ista deprompsisse auctor ait, non ad Higueram, qui nullâ fuit unquam S. Justæ bibliothecâ aut codice usus; sed ad eum, qui simulavit se Julianum sanctæ Justæ archipresbyterum, absque dubio referri debet. Sed jam pergamus ad alia opera.

398. *De remediis blasphemiæ* libellum, cum *epistola ad Adrianum abbatem*.

399. *De sextæ ætatis comprobatione* (aliàs *demonstratione*) adversus Judæos; *qui habet in capite* (ait Felix) *orationem & epistolam ad dominum Ervigium Regem*. Describit & ipse argumentum & partitionem operis. *Est tamen* (ait) *idem codex tribus libris distinctus. Nam primus eorum habet veteris Testamenti quamplurima documenta, quibus absque aliqua supputatione annorum Christus Dei filius, non nasciturus, sed jam natus, patulè declaratur. Secundi verò series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam, quæ dilucidè monstrat Christum in plenitudine temporis de Maria Virgine natum, non in annis à principio mundi collectis. Tertii quoque libri excursus sextam ætatem, in qua Christus natus est, haud dubiè adesse veris documentis ostendit; in quo quinque præteritæ ætatis sæculi, non in annis, sed præfixo generationum limite, distinguuntur*. Huc usque Felix.

400. Exstat opus inter *Veterum patrum opera* volumine quarto, quod & olim, ac primùm lucem viderat Hagenoæ per Joannem Secerium MDXXXII. in 8°. unà cum *Testamento* XLI. *Patriarcharum filiorum Jacobi*, per Robertum Lincolniensem Episcopum è Græco in Latinum converso. Suam huic editioni commodavit operam Menardus Moltherus Augustanus, vetusto exemplari usus Laurentii, monasterii Eberbacensis in Phenigoïa abbatis, præfationemque multa cum operis commendatione adjecit. Laudavit quoque olim Isidorus Pacensis in fine sui Chronici. *Sic enim* (ait) *sanctissimus Julianus Toletanus Episcopus in librum* t, *quem contra Judæos de sex ætatibus sæculi scripsit, dicens* &c. Sequuntur verba ipsius Juliani, ac post integrum ejus testimonium, *denique* (ait) *sanctissimus, & valdè in hoc opere pretium* u *doctissimus Julianus sic in libello inquit, quem suprà fati sumus*. At quæ libro tertio hujus *demonstrationis* continetur, annorum supputationem, paullò aliter digestam, & emendatiorem eâ, quæ apparet in editionibus Bibliothecæ SS. PP. Parisiensi & Coloniensi, inventam à se in MS. exemplari, annotatum voluit Philippus Labbeus in *Nova bibliotheca* MSS. *librorum*, sive *specimine antiquarum lectionum* x. Possevinum consule in *Apparatu* y, Barthium lib. 19. *Adversariorum* cap. 14. ubi & multis aliis operis vasti ac doctissimi locis quædam ejus sanat, explicat, illustrátve testimonia. Absolutum sanè hoc à se opus fuisse anno Domini DCLXXXVI. sub Conone Pontifice Romano, jussuque Ervigii Regis, testatur ipse auctor in epistola præliminari ad Ervigium, & in fine libri tertii.

t Libro.

u An *pretioso*?

x Pag. 2. edit. Paris. MDCLIII.

y Tomo 2. pag. 986.

401. *Librum carminum diversorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atque de diversis caussis epigrammata numerosa*. Ita Felix. Andreas noster Resendius ad Bartholomæum Quevedum scribens z ait, se in Germania vidisse carminum Juliani libellum, sed apud hominem, qui neque unius diei usuram præstare voluerit. Venetiis in bibliotheca S. Antonii, quæ fuit Cardinalis Grimani, opusculum quoddam Juliani Toletani Ecclesiæ Episcopi exstare docet Thomassinus a, *cui annectitur* (ait) *opusculum carminibus exaratum antiquissimo charactere*. Quæ verba an huc pertineant, lectoris judicium esto. De carminibus ad Sergium Papam, & ad Justinianum Juniorem Cæsarem directis, interim abstinemus, dum non ostendatur nobis unde ad posteros ea pervenerunt, censuram adjicere.

z Exstat epistola bene docta tomo 2. *Hisp. illustratæ*

a *Bibliothecæ Venetæ* pag. 9.

402. *Librum epistolarum*, plurimarum, ut ait Felix.

403. *Librum sermonum; in quo* (idem ait) *est opusculum modicum de vindicatione domûs Dei, & eorum qui ad eam confugiunt*. De eodem argumento est liber *Responsionum*, de quo infrà.

404. Ἀντικειμένων librum, de quo Felix. *Item librum* (ait) De contrariis; *quod Græcè* ἀντικειμένων *voluit titulo adnotari: qui in duobus divisus est libris, ex quibus primus dissertationes continet veteris Testamenti, secundus novi*. S. Isidorus lib. *Originum* 2. cap. 31. *Contrariorumque genera quatuor sunt, quæ Aristoteles anticimena, idest opposita, vocat*. Sive τὰ κείμενα apud Græcos ii sunt loci, sive Sacræ scripturæ, sive aliorum auctorum, qui explicandi proponuntur, quos

quos vulgò dicimus *Textus*[i]. S. Joannes Chrysostomus homiliâ 39. *in Genesin*: Εἴδετε ἀγαπητοὶ πῶς οὐδὲν ἀργὸν τῶν παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ κειμένων. hoc est, *vidistis, dilectissimi, quomodo nihil est otiosè in divina Scriptura positum*. Ex quo præcipuè testimonio hunc vocabuli usum aliud agens confirmavit vir doctissimus ac diligentissimus Petrus Lambecius Cæsareus Leopoldi I. Imperatoris chronographus & bibliothecarius *Commentar. de bibliotheca Cæsarea* lib. 6.[b] Ἀντικείμενα igitur *contraposita*, sive *opposita*, utriusque Testamenti sunt, quæ explanantur, testimonia.

b Pag. 71.

405. Editum fuit jam olim absque auctoris nomine Joannis Alexandri Brassicani jurisconsulti operâ Basileæ MDXXX. Deinde ex officina Coloniensi Cervicorni in 8°. anno MDXXXII. ex codice, nî fallor, Fuldensi longè antiquissimo. Parisiis quoque cum Junilio Africano *in Genesin* prodiit. Sed Andreas Schotus Juliano Toletano restituit, ut insereretur cum ejus nomine magnæ veterum patrum bibliothecæ Coloniensi, in cujus xv. volumine nunc legitur. Felicis quippe fidem sequutus, habuit & alium rei sponsorem, Samsonem abbatem in libro adhuc inedito, sed à Garsia Loaïsa in bibliotheca Toletanæ Ecclesiæ reperto, adversus Hostigesium Malacitanum Episcopum, qui sub annum DCCCLXIV. scriptus fuit.

406. Xystus tamen Senensis[c] hoc Ἀντικειμένων opus, quod incipit: *Cur in Genesi septem*, Richardo tribuit Cluniacensi monacho, qui floruit XII. sæculo sub Adriano IV. Papa, & Imperatore Frederico I. cui tamen unicum, quod exstaret, historicum opus Philippus Bergomas[d], & Raphaël Volaterranus[e] tribuêre. Alphonsus Castrensis[f] Salviano Massiliensi eadem adscribit Ἀντικείμενα. Necnon & similiter inscriptum opus edidisse olim Bertharium Casinensem abbatem, testes sunt Leo Ostiensis lib. I. cap. 33. *Chronici Casinensis*, & Petrus Diaconus *De viris illustribus Casinensibus* cap. 12. quod Berthario huic adscriptum possedisse olim D. Constantinum Cajetanum testis est Leo Allatius in *Apibus Urbanis*, & vel nunc exstare in Casinensi bibliotheca, D. Angelus de Nuce Rosanensis Archiepiscopus, amicus noster, vir optimus & eruditissimus, in Notis ad Leonis Chronicon[g] monitum voluit. Fortasse tamen hic diversus liber est à superiore, quantumvis similiter inscriptus. Ut ut sit, procul dubio esse debet, Ἀντικειμένων opus Julianum Toletanum scripsisse.

c Libro 4. *Bibliothecæ*.
d In *supplemento* lib. 12. ad an. MCXLIX.
e *Anthropologiæ* lib. 20. sub tit. *Benedictus, ejusque ordo multiplex*.
f Lib. 4. *Adv. hæreses*.
g Cap. 33.

407. *Librum item historiæ* (prosequitur Felix) *de eo quod Wambæ principis tempore in Galliis exstitit gestum*. Inseruit historiæ suæ hanc historiam Lucas Tudensis, ediditque cum nota diversi auctoris Franciscus Schotus in quarto volumine *Hispaniæ illustratæ*, seorsumque, & Duchesnius postea inter *scriptores historiæ Francorum* tomo I.[h] in multis autem diversè. Incipit: *Solet virtutis esse animorum incitamentum* &c. Vestigiaque exstant, vel in principio ipso, æqualis eorum temporum gestorumque scriptoris. *Hac de re* (inquit) *ut timidis & pigris mederi possit, relationem præteritæ rei nostris temporibus gestam inducimus, per quam ad virtutem subsequentia sæcula provocemus. Affuit in diebus nostris Wamba* &c. Quam quidem Juliani historiam in Wambanis in Toletanam urbem ingressu triumphali, & illis verbis: *æternis proscriptionibus recognoscat*, tam priore Schoti, quàm posteriore Duchesnii editione concludi, non rectè, judicio meo, existimabimus. Julianæum enim prorsus est, quod ad finem hunc in utraque editione præscriptum sequitur, deestque in Duchesniana, exstat verò in Schoti alia; sed tanquam Lucæ Tudensis jam scriptura sit; incipitque: *Perfidorum denotata transgressio* &c. Quod cuicumque, vel minùs attentè legenti, statim liquidò apparet. His quidem nunc primùm à nobis Juliano restitutis Lucas prædictus sermonis sui tenorem ibi tandem attexit: *Et quia præpediente malignitatis auctore* &c. Et historiam hanc publici eo tempore, quo dicimus, juris factam esse non animadvertit, cùm *De historicis Latinis* scriberet, Vossius, dum ignorare an lucem viderit, attamen propediem visuram sperare se ait[i].

h Pag. 321.
i Lib. 2. *De H. L.* cap. 27.

408. Hîc & Pseudo-Luitprando argutari in mentem venit; sed quàm frigidè & incogitanter[k]! *Sanctus Julianus scripsit vitam S. Ildephonsi. Felix præterea scripsit vitam S. Juliani Toletani Episcopi. Idemque adjecit Chronico, quod sic incipit*: In nomine Domini incipit Chronicon, quod S. Julianus composuit. *Illud*: Natus est autem Witiza; *alii tribuunt Gunderico. Nihil de additione certè hactenus reperitur*. Falsus est & stupiditate sua se prodit planus. Julianus non scripsit Chronicon, sed de uno Regis Wambanis bello Gallico historiam. At in quo historia & Chronicon differant, germanus Luitprandus ignorare non potuit, quod pueri sciunt.

k In Chron. ad ann. CMLX. num. 361.

409. Hîc non tamen moratur in hujus loci notis Pater Higuera. Ait enim: *Chronicon quod nomine Wulsæ circumfertur, etiam est Juliani, nisi quòd illud de Witiza additum est à Gunderico, quamquam hoc ultimum tanquam incertum relinquit*. Scripsit igitur, si fidem huic habemus, Chronicon Julianus noster. Ita videtur is censuisse de Wulsæ Chronico, & hanc suam sententiam ut proferret, imposuisse huic suo Luitprando, necnon gemello ejus Juliano ad ann. DCXCII. num. 359. de quo nos alibi. Verba etenim illa, quæ Felicis esse aut Gunterici annotat, in Juliani hac, qua de loquimur, historia, non leguntur. Fortè autem in illa sunt, quæ Wulsæ adscribitur, neque hactenus prælo subjecta fuit; sed tamen proprium hoc fuisse nomen illius, qui perbrevem Gotthorum usque ad Hispaniæ excidium, sub quo vixisse creditur, historiam scriptam reliquit, & absque ulla caussa Juliano attribui, loco suo, ubi de Wulsa nobis agendum erit, confirmabimus. Profectò hæc Juliani historia, veluti continuatio Isidorianæ de Gotthorum Regibus historiæ, atque Ildephonsi appendicis, habita fuisse videtur: immo & cum Isidorianis confusa. Chronici etenim Exiliensis auctor anonymus Isidoro tribuit, & Gotthorum ab eo scriptæ historiæ

Wam-

Wambanis adversus rebellem Paullum gesta, uti jam diximus in Isidoro.

410. *Librum sententiarum ex decade Psalmorum B. Augustini breviter summatimque collectum*. Ita Felix obscurâ sententiâ. Nisi decadẽ tantùm primam Psalmorum innuere voluerit.

411. *Excerpta de libris S. Augustini contra Julianum hæreticum collecta*. Hi sunt elaboratissimi illi Augustini, vel ipsius judicio[l], *contra Julianum* Eclanensem Episcopum libri sex, de quibus post alios Henricus de Noris Augustinianus noster agit lib. I. *Historiæ Pelagianæ* cap. 21.

l Lib. 2. Retract. cap. 62.

412. *De divinis judiciis libellum ex sacris voluminibus collectum, in cujus principio* (inquit Felix) *est epistola ad dominum Ervigium Comitatûs sui tempore* (hoc est cùm sub Wambane Comes adhuc & privatus esset, ut constat ex fine, quem assignavimus historiolæ Juliani de Wambane Rege in Lucæ Tudensis Chronico) *pro eodem libello directa*. Hic postea Ervigius adversus Regem conspirans, exauctoravit eum, & monasterio inclusit judiciorum divinorum securus, Casilone autem filiâ & herede in uxorem datâ Egicæ Wambanis consobrino, justaque regnandi formâ pii quidem atque modesti principis appellationem obtinuit.

413. *Librum responsionum contra eos qui confugientes ad Ecclesiam persequuntur*. Oportet diversum opus hoc esse ab eo, quod appellavit Felix *De vindicatione domûs Dei, & eorum qui ad eam confugiunt*, de quo suprà, ejusdem tamen argumenti. Quæ quidem duo scripta pro sacrarum ædium immunitate occasionem forsan dedere Concilii Toletani XII. patribus, quos inter fuit Julianus noster, de hac re, canone nempe decimo, cavendi; cùm scilicet Reccesvinthi Regis quadam lege, quæ nunc decima sexta est quinti tituli sexti libri *Legis*, ut liber audit, *Wisi-gotthorum*, minùs ad religionem templorum attentè aut piè sancitum non ita pridem fuisset.

414. *Librum Missarum de toto circulo anni in quatuor partes divisum, in quibus aliquas vetustatis incuriâ vitiatas ac semiplenas emendavit atque complevit, aliquas verò ex toto composuit*. Hæc Felix. Pars igitur fuit Julianus integri corporis *Isidoriani* (quod nomen vulgò assumpsit (*libri Missalis*, quo Mixt-Arabes usi postea sunt, de quo egimus in Isidori & Ildephonsi monumentis.

415. *Librum item* (Felix tandem ait) *Orationum de festivitatibus, quas Toletana Ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenii depromptum, partim etiam insolita antiquitate vitiatum, studiosè correctum, in unum congessit, atque Ecclesiæ Dei usibus ob amorem reliquit sanctæ religionis*. Hunc librum, & vasto quidem volumine, in Toletanæ Ecclesiæ bibliotheca servari docuit me olim Hieronymus Romanus de la Higuera, historiam ejus adhuc ineditam Toletanæ urbis & regni in schedis legentem. In eo autem, qui penes nos est, accuratissimè transcripto ejusdem bibliothecæ catalogo nihil, quod ad hunc Orationum librum respicere videatur, offendimus.

416. Adjicienda sunt ad Felicis hanc librorum Juliani enarrationem, quæ aliàs de his legitur. Hujus namque esse pro certo habetur

417. *Appendix ad librum sive additionem S. Ildephonsi De viris illustribus*. sive potiùs unicum ejusdem sancti viri elogium. Quod tamen Cardinalis Baronius Juliano alteri, hoc est Toletanæ Ecclesiæ, non quidem Episcopo, verùm diacono, attribuit[m], exstareque ait loco præfationis in volumine S. Ildephonsi operum, quæ in lucem protulit Franciscus Fev-ardentius. MSS. libri, vel Juliano diacono, vel Juliano Episcopo adscribunt. Nec diversi sunt inter se. Julianus enim, quum Ildephonsus ad superos abiit, diaconus adhuc fuisse refertur, unde potuit elogio inscribere Julianum diaconum. Patet id quod assumimus ex Felice. *Post decessoris sui obitum divinæ memoriæ Ildephonsi à decimo septimo fermè anno Reccesvinthi principis, necnon & per omne Wambanis imperii tempus, usque ad tertium regni gloriosissimi Egicanis Regis annum, in levitici, presbyterii, ac Pontificatûs honore consistens celebre nomen obtinuit*. Sunt & codices, qui Felici duo hæc elogia, & Ildephonsi & Juliani, attribuunt[n]. Ediderunt hanc appendicem Lipomanus & Surius die XXIII. Junii. Quæ & exstat in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, qui editus fuit in S. Isidori operum Matritensi editione, unde Miræus ad suam transtulisse videtur.

m Tomo 8. ad an. DCLVII. num. 43.

n Notas consule Jo. Bap. Perezii ad hoc Ildephonsi elogiũ in edit. Matrit. Oper. S. Isidori tomo 2. pag. 137.

418. Henricus Canisius ex codice bibliothecæ Bavaricæ MS. publicavit I. tomo *Bibliothecæ SS. PP.* Bignæi, Juliano nostro adjudicans,

Commentarium in Nahum Prophetam; attamen mutilum, aut vix ceptum: quatuor enim tantùm expositionem Prophetæ versuum laudatus codex continebat. Sed de Juliano hæc satis.

419. Ad Idalium Barcinonensem Episcopum direxisse Julianum jam audivimus cùm *Prognosticum futuri sæculi*, tum quoque *Responsionum* quendam librum. Quiquidem IDALIUS, & ad nos pertinere videtur, si vera sunt quæ de eo Hieronymus Paullus, vir doctissimus, ducentis ab hinc ferè annis, & Franciscus Tarrafa, Hieronymi Pujades testimonio[o] scriptum reliquere; plura nempe ipsum elucubrâsse opera, è quibus pauca exstant.

o Lib. 6. De la corona de Catalunya. cap. 132.

420. Habemus certè unam & alteram epistolam, quarum prior ad Julianum directa est, cujus suprà mentionem fecimus, in *Spicilegio* Dacheriano[p] conservata ex MS. libro Corbejensis monasterii. Posterior hanc sequitur in eodem *Spicilegio* ad *Zunifredum Narbonensis primæ sedis Episcopum*; mittens ad eum Juliani Toletanæ primæ sedis Episcopi, hoc est metropolitani, *Prognosticon futuri sæculi*. In qua epistola notandum est parvam tunc fuisse urbem, quæ nunc adeò increbuit, Barcinonem; siquidem ait, *cùm devotus essem in hac civitatula, cui indignus præsideo*. Hunc Narbonensem antistitem Sunifredum vocat Rodericus Toletanus lib. 3. *Histor. Hisp.* cap. 12. & 13. ex eoque *Galliæ Christianæ* auctores. Concilio quidem is inter-

p Tomo 3. pag. 313.

terfuit Toletano decimoquinto primus post metropolitanos: quod Concilium cùm celebratum fuerit anno DCLXXXVIII. Idalii in eo locus satis indicat antiquioris ordinationis prærogativâ cæteros præcessisse. Certè in huic proximè antecedenti Nationali, quod inter Toletana decimumtertium audit, ante quinquennium habito, Laülfus diaconus ejusdem Idalii vices egit. In XII. similiter totius Hispaniæ, quod in ann. DCLXXXI. incidit, ejus nomen desideratur; sed neque ullius Barcinonensis exstat Episcopi. Quare ab anno DCLXXIV. successisse Raymundo Idalium credit Pujades [q], vixisseque usque ad annum DCXC. vel circiter [r].

q Lib. 6. cap. 123. & 127.
r Cap. 132.

421. Eundem Julianum Toletanum antistitem laudavit, sive elogio ornavit, FELIX, & ipse Toletanus post Hispalensem (quod ex Concilii XVI. hac in urbe celebrati constat actis) præsul. Subjicitur vulgò id elogium Ildephonsi libello *De scriptor. Ecclesiast.* & Juliani ejusdem *De Ildephonso* appendici. Erat in vivis adhuc anno DCXCIV. quo celebratum fuit Concilium Toletanum XVII. cui hunc interfuisse, subscriptiones licèt intercciderint, Rodericus Toletanus docet. Hunc Felicem Pseudo-Luitprandus Iriensem fuisse ante alia Episcopum, Julianique Chronicon nonnihil auxisse, concionatorem magnum, necnon acerrimum Fidei defensorem, ac B. Virginis Mariæ clientem exstitisse, credere nos voluit [s]. Iriæ fuit revera Episcopus Felix quidam, ut ex subscriptionibus Conciliorum Toletanorum XII. anno DCLXXXI. XIII. DCLXXXIII. XV. DCLXXXVIII. novimus. Hunc tamen Felicem Iriensem, Hispalensibus inde mactum infulis, ut credamus, aliis testimoniis pervincendum est. Quale autem Juliani Chronicon idem continuaverit Felix, edoceri cupimus, qui nec fidem habemus Pseudo-Juliano, eundem libelli de XII. scriptorum Vitis auctorem jactanti [t].

s Chronico ad an. DCXCIII. & DCC.
t Chronico num. 363.

422. TAJUS Cæsar-augustanus antistes, S. Braulionis successor, notior est quàm ut necesse nunc sit referre, missum vulgò jactari eum à Cindasvintho Rege, sive à Concilii VII. Toletani patribus, Romam, cui tunc præerat Pontifex Theodorus, venisse pro quærendis S. Gregorii *Moralium in Jobum* libris, qui olim ab auctore ad Leandrum Hispalensem antistitem remissi jam non invenirentur; revelationem ei Romæ in Ecclesia S. Petri factam, locumque ab eodem Sancto Gregorio digito monstratum, in quo exemplar Romanæ bibliothecæ consignatum latebat. Cujus rei historia vulgò edi solet inter sanctissimi doctoris opera in *Moralium* limine, atque apud auctores rerum Hispanarum [u] celebris est, de qua nos infrà.

u Roderic. Toletan. lib. 2. cap. 20. Mariana lib. 6. cap. 8. Morales lib. 11. cap. 25. Padilla cent. 7. cap. 36.

423. Hujus carmen in sepulchro apponendum Honorati, quem *germanum suum*, *Cæsar-augustanumque* vocat, atque insuper *Hispalensem Archiepiscopum*, in additionibus ad Maximi Chronicon [x] legimus. Epitaphium certè quoddam in lapide Hispalensi semeso atque divulso servatum fuit mutilum à Benedicto Aria Montano, posteaque à Joanne de Torres, uti refert in Notis ad hocce carmen Rodericus Carus: sed neque in illo Honorati nomen, nec Hispalis urbis mentio ulla. Insuper, non omnino conveniunt epitaphium hocce lapidi insculptum in iis quæ legi possunt, & epitaphium quod Tajoni tribuitur: quod utique necessarium esset, unum ut existimaretur idemque Tajonis carmen Honorati sepulchro destinatum. Quare potiùs credimus fabricatum hoc Tajonis nomine carmen sepulchrale ab eo, qui vidisset Hispali, aut exemplum habuisset, mutilæ illius inscriptionis ab Aria Montano inventæ, atque deletas & fugientes literas ex conjectura eum supplevisse, ut inscriptio esset Honorati Episcopi Hispalensis sepulchro adaptata. Cujus cogitationis nostræ censuram eruditis viris relinquimus examinandam. Certè Rodericus Carus in Nota ad hocce epitaphium suppositionem & imposturam clarissimè arguit.

x Edit. Hispal. fol. 232. Matrit. Bivarii pag. 56.

424. Huic eidem Tajoni adscriptos fuisse scio ab Joanne Mabillone Benedictino in Notis ad *Analecta* sua *vetera* [y], *libros quinque Sententiarum ex S. Gregorii operibus*. Hos aliàs vocari *Collectaneorum* constat: nam exstare in bibliotheca Parisiis antiquissimo & optimæ notæ codice exaratum *Collectaneum ex operibus Sancti Gregorii* à Tajo Cæsar-augustano Episcopo anno DCL. compositum, docuit nos Petrus Gussanvillæus Carnotensis presbyter in præfatione ad tertium tomum operum magni doctoris editionis ultimæ Parisiensis anni MDCLXXV. Post quam laudatus nuper Mabillonus altero in publicum dato *Analectorum* volumine publicavit *Tajonis Episcopi Cæsar-augustani præfationem ad Quiricum Barcinonensem antistitem, in quinque libros Sententiarum à se collectos ex operibus Sancti Gregorii Papæ*, cum initio ipsius operis. Quod quidem pretiosissimum antiqui illius ævi fragmentum haberi debet, cùm in hac præfatione mentio fiat cujusdam Froïæ rebellionis adversus Reccesvinthum Regem, & Vascanum è Pyrenæis montibus à tyranno promotorum in Hispaniam, præcipuè Tarraconensem proximam, incursionis, victoriæque de his à quodam Regis duce reportatæ: de quibus Rodericus Toletanus breviter lib. II. cap. ultimo. Quo quidem tempore ait se in urbe Cæsar-augusta inclusum ob hostium metum per nocturnum otium S. Papæ Gregorii Romensis sententiarum capitula in quinque libros discreta uno codicis textu colligendo decerpsisse; ita ut ab ipsa protoplasti formatione Hierusalem & Babylonis cives, electos scilicet ac reprobos, virtutibus ac vitiis deditos, discreto rationis ordine protulerit; monetque se ubi ad supplenda titulorum capitula in Gregorii opusculis reperire minimè potuit, ex libris S. Augustini pauca congerere curâsse.

y Tomo 1. pag. 317.

425. Hæc totidem ferè verbis ille: cujus & affixum præfationi carmen hoc edidit Mabillonius:

Quisquis amas sacram lector addiscere legem,
Hunc nostri studii librum percurre legendo:
Repperies facilè quicquid cognoscere malis.
Florea cuncta gerit [tum] prata virentia gestat.

Pascit

Pascit amantis oves sincera animalia Christi,
Ostendit patrium celsam, regnumque potentem,
Tartareos ignes, & tristia non finienda.
En tibi Christus adest regnum conferre beatis,
Impiis è contrà horrenda suplicia confert.
Sublimis anima conscende ad regia coeli:
Impiger adcurre, careas ne præmia tanta;
Et picei fontis horrendas despice flammas.

426. E quibus utiq; constat non virum tantùm doctum, sed & poëtam idoneum Tajum fuisse. Sequitur principium & primus titulus primi sententiarum libri, *quòd Deus incommutabilis, summus, & æternus existat*, paucaque è textu verba, necnon & Quirici responsoria epistola; de qua in Quirico dicimus. Mirum autem videri debet, nullam, occasione laudandi Gregorium atque eo utendi, factam ab eo mentionem repertorum à se miraculosè Romæ librorum *Moralium* sancti doctoris, cùm id contigisse Cindasvinthi auspiciis feratur; hæc autem jam Reccesvintho Rege scripserit. Subnectit omnibus his notam Mabillonius, admonens se opus istud in codice illo Thuaneæ bibliothecæ vidisse; primumque sibi videri Tajonem, ad cujus exemplum alii cum Petro Lombardo collectiones hujusmodi aliàs condiderint, commendatque hanc præfationem uti rebus Hispanis illustrandis utilem.

427. *Tagii sententiarum volumen*, quod Fontanellensi monasterio donâsse Ansigisum ejusdem abbatem circa ann. DCCCXXIII. ex Fontanellensi Chronico Dacheriano constat, de hoc eodem opere intelligendum est.

428. Nihili autem sunt fragmenta, ut jactant, hujusmet Tajonis, quæ cum aliis Braulionis & Helecæ Cæsar-augustanorum præsulum Pseudo-Julianus laudat in Chronico num. 414. alludens ad epitaphium Honorati Hispalensis, de quo suprà diximus [z].

[z] Exstat apud nos epistola quædam nondum edita, cum hac inscriptione: *Sanctissimo & venerabili domino meo Eugenio Episcopo Toletanæ urbis, Tajus ultimus servus servorum Dei Cæsar-augustanus Episcopus*. Quam aliquando publici juris faciemus. CARD. DE AGUIRRE.

CAPUT VIII.

Falsò attribui scriptoribus nostris VERECUNDUM, *seu* VERGUNDUM *Episcopum Africanum à Pseudo-Luitprando,* RECCESVINTHUM *abbatem ab eodem,* GAUDIOSUM *Turiassonensem Episcopum à Pseudo-Braulione. De hoc & S.* VICTORIANO *ejus magistro quædam annotantur. Venantii Fortunati carmen ad Victorianum hunc pertinens producitur. Spata verbum. Pseudo-Hauberti fabula impudens de* BONIFACII IV. *Pontificis Hispanis natalibus. Argaïzii contumacia & temeritas. Pseudo-Haubertini hujus sæculi scriptores,* LIBERATUS *&* BERITUS *monachi. Ejusdem Pseudo-Hauberti in* SOPHRONIO *Hierosolymitano Patriarcha impudens mendum.*

EXSTAT, in septimo isthoc sæculo non unus alterve, qui nomen invaserit Hispanum, in ordinem suum reducendus auctor.

429. Primus est VERECUNDUS, aliàs VERGUNDUS, cujus recordatur anonymus (quem Isidorum, nec alium, diximus) *de XII. scriptoribus Ecclesiasticis*, qui Isidoriano & Ildephonsino syllabis appendi solet. *Vergundus* (ait) *Africanus Episcopus studiis liberalium literarum disertus, edidit carmine dactylico duos modicos brevesque libellos, quorum primum* De Resurrectione & judicio *scripsit, alterum verò* De pœnitentia, *in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat*. Posteriorem hunc vidit in codice Ovetensis Ecclesiæ Joannes Baptista Perezius, cujus hoc erat initium:

Quis mihi mœsta dabit lacrymosis imbribus ora?

ut monet ipse in Notis ad hunc locum, quas cùm crederet Garsiæ Loaïsæ esse Haubertus Miræus, falsò hunc auctorem rei laudat [a]. Hunc ipsum *De pœnitentia* librum cum scholiis Joannis (Michaëlem dicere debuit) Ruizii Azagrii à secretis Bohemiæ principum, viri doctissimi, possidere se, in nota quadam ad Luitprandi Chronicon, cujus statim nova mentio incidet, Hieronymus Romanus de la Higuera nos docuit.

[a] In Notis ad hunc anonymum cap. 6.

430. At eundem fuisse Vergundum istum cum Verecundo Nicensi, provinciæ Byzacenæ Episcopo, trium capitulorum defensore, qui jussu Justiniani Imperatoris exsul Chalcedone diem suum obiit, Victore Tunnunensi referente [b], idem Perezius, necnon & Azagrius is, quem scholia ad hunc auctorem scripsisse ex Higuera annotavimus, non temerè existimaverunt. Quem quidem bene potuit Isidorus eo posterior (si auctor is fuerit hujus operis) laudare. Non autem Verecundum monachum, S. Eugenii Toletani præsulis diaconum, quem postea fuisse Uticensem in Africa Episcopum, hujusque præconii argumentum, cum Pseudo-Luitprando suo idem Hieronymus Romanus finxit. Pseudo-Luitprandum audi sis [c]: *Verecundus Episcopus Uticensis in Africa, vir magnus ingenio & piis editis libris, moritur*. Qui priùs scripserat [d]: *Floret Toleti archipresbyter Verecundus, cujus meminit S. Isidorus. Fuit postea idem Episcopus Africanus*. Juxta quæ duo testimonia Hieronymus Romanus de la Higuera in Nota ad prius istud, archipresbyterum Toletanum hunc, & Uticensem Episcopum fuisse contendit, atque eundem cum laudato in appendice *De viris illustribus* Vergundo. In Isidori *De viris illustribus libello* dicere debuit cum Luitprando suo.

[b] In Chronico post Consul. Basilii anno undecimo & duodecimo

[c] Ad ann. DCXLVII.

[d] Ad ann. DCXXXVI.

431. Sed mirare jam viri docti crassissimum errorem. *Hunc* (Michaël Ruïzius Azagra) *putat fuisse illum, cujus meminit in Chronico Victor Uticensis. At fallitur. Utica in Italia est, non in Africa. Felix* (quem auctorem credit appendicis) *vocat Episcopum Africanum*. Fallitur quidem ille adeò, ut vix credibile fiat ignorâsse virum talem geographiæ amantissimum celeberrimam Africæ urbem Uticam, à quo Uticensis, quod ibi sibi manus intulerit, Cato. Maximè cùm alibi in schedis ejus legerim non ea propter reprehensum ab eo Azagram, quòd Uticam, sed quod Niceam & Nicensẽ urbem in Africa dederit, ut Victori Tunnunensi secundaret, qui hanc sedem Vergundo tribuit: ut jam diximus. Conveniunt ergo in assignanda Episcopatûs plaga Pseudo-Luitprandus cum auctore appendicis, & Tunnunensi Victore. At primus ille *Uticensem*, Victor (uti diximus) *Ni-*

cen-

censem, quod vulgò editur [e], sive *Juncensem*, uti legisse videtur in MSS. codicibus, quibus utebatur, Joannes Baptista Perezius, vocant. Quicquid sit, transmigrationis hujus auctor ex Toletana Ecclesia ad Uticensem Vergundi, seu Verecundi, unicus assertor Higuera est, ficulneæ, immo falsissimæ, rationi subnixus.

432. Majori opera contentum fuit, ut crederemus de RECCESVINTHO abbate. Pseudo-Luitprandus [f]: *Reccensvinthus abbas Benedictinus Bracarensis floret*. Pseudo-Julianus ambitiosè magis [g]: *Reccinsvinthus abbas Bracarensis patriâ ex Benedictinis floret. Poëta & orator egregius, cujus ad Ildephonsum exstant epigrammata, & nonnullæ epistolæ spirantes pietatem. Scripsit etiam in laudem* XVIII. *martyrum, & S. Ucatridis Bracarensis, qui SS. MM. omnes priùs jacuerunt in B. Virgine de Pilari*. Hæc ille Julianus, qui lucem post Higueræ obitum vidit, non verò ille, quem sub oculis eidem erat Higueræ, quum *Toletanam* formabat *historiam*. Urgemus frequenter, jureque fictitios auctores istos ejus Higueræ testimonio, qui primus excepisse eos, laudâsse, atque aliis communicâsse, totius Hispaniæ judicio & existimatione verè creditur. Meminit is lib. 13. cap. 6. Reccesvinthi abbatis his verbis, quæ ex vernaculis Latina dedimus [h]: *Hoc tempore floruit quoque Reccesvinthus abbas ordinis S. Benedicti urbis Bracarensis, magnæ vir existimationis ac doctrinæ, quem Julianus ait archidiaconus his diebus floruisse. Devotissimus fuit quorundam Sanctorum, fecitque in eorum laudem quoddam epigramma, quod unà cum aliis S. Eugenii III. circumfertur. Misit hunc Liuba Bracarensis metropolitanus uti præcipuum suum vicarium ad Concilium istud Toletanum*. Intelligit XIV. sub Ervigio anno hujus sæculi octogesimo quarto.

433. Inde ait, composuisse eum in laudem S. Encratidis, sive Engratiæ, atque ejus sociarum martyrum Cæsar-augustanarum, eo nempe motum, quòd sibi concives, hoc est Lusitanę, fuissent. Infit inde: *Hoc diximus propter abbatis debitum, quod magnum fuit, atque eò majus, si tam illę quàm hic Bracarenses natu fuere, quod nondum certò scire potuimus*. Hymnum deinde producit, absolvitque his de Reccesvintho mentionem: *Ambrosius Morales credit carmen hoc S. Eugenii esse. At ego illud reperi cum aliis Reccesvinthi, quæ in Sanctorum laudem composuit*. Ex qua Higueræ confessione colligimus Juliani adhuc puri & incorrupti, si talis aliquando fuit, verba Higueræ laudata, pauca illa esse, quæ postmodum turbatis rebus in Pseudo-Luitprandi viciniam migravere, totumque illud, quod Juliano affictum fuit, Reccesvinthi elogium, ex Higueræ conjecturis, quas ex ore ipsius nuper excepimus, fabricatum postea fuisse. Cur autem de Reccesvinthi carminibus fidem ei habebimus, qui adeò inhoneste suam ipsius fidem his postea fictionibus decoxisse creditur, & Morali denegabimus, asserenti carmen id, Encratidi atque ejus sociis martyribus dicatum, S. Eugenii esse, utpote inter ejus alia repertum opera, quod nec Higuera ipse negat? Fuerit ergo Reccesvinthus saltem abbas, Liiubanisque Bracarensis in Toletano XIV. Concilio vicarius, interim dum ad hæc nota & comperta, poëtam quoque illum, & hymni laudati auctorem exstitisse, atque adeò bibliothecæ nostræ albo inferri dignum, alius quàm Higuera, etiam Luitprando atque Juliano symmistis suis expoliatus, persuaserit.

434. S. GAUDIOSUS Turiasonensis Episcopus discipulus fuit S. Victoriani abbatis ejus monasterii, quod ab eodem fundatore nomen habuit, totius regni Aragoniæ celeberrimi & antiquissimi; qui Victorianus quinto sæculo, aut sexto ineunte, ex Italia ad Celtiberos veniens, intra idem sæculum ad superos abiit: sanctus autem Gaudiosus, ajente etiam ex novorum incompertæ originis auctorum agmine, Maximo Cæsar-augustano [i], utpote S. Victoriani ejusdem discipulus, hoc eodem tempore floruit. Et tamen ausus fuit, anachronismi securus, Pseudo-Braulio in additionibus ad eundem Maximum hanc de S. Gaudioso crudę & indigestæ fictionis offam evomere [k]: *Miraculis multùm fulget S. Gaudiosus Episcopus Turiasonensis, S. Victoriani in teneris annis discipulus, postea adultior uxorem duxit, gratissimus Mauricio Augusto factus est præfectus prætorio Africę. Postmodum relicta uxore Syrica, electione populi clerique Turiasonensis, ac Gundemari gloriosissimi Gotthorum Regis, Stephano sufficitur. Vivens mortuusque multis miraculis nobilitatur. Obiit in pace sanctus vir erâ DCLXVIII.* [l] *Fuit adhuc sæcularis Gregorio Magno charissimus, ad quem scribit epistolam, & ejus perhonorificè meminit*.

435. Sed quid nobis cum Braulione hìc & Gaudioso, qui de scriptoribus commentamur? ais. Mane, quæso, & quæ adjunguntur audiens; ipse tibi responsum dabis. *Exstant Gaudiosi literæ ad Isidorum Hispalensem, Maximum, Braulionemque Cęsar-augustanum, & Fulgentium Astigitanum, de rebus sacris, & quædam poëmata, contraque eorundem ad ipsum etiam responsiones*. Putidissimum hoc de sancto isto Tirasonensi pręsule commentum oppugnavit jam D. Josephus Pellizerius amicus noster in opere suo [m] *De Maximo Cęsar-augustano Episcopo distincto à Marco levita Casinensis monasterii*, vernacula Hispaniæ linguâ scripto [n], cui nos aliqua non inutilia adjungemus. Sufficere quidem posset redarguendo mendacio ætas Victoriani atque ejus discipuli Gaudiosi, si hæc satis appareret. Neque enim quinti, aut saltem sexti sæculi, homines naturâ possunt ad septimum pertinere, nisi res ad primæ ætatis Mosaïcos patriarchas deducatur. Sive enim sequimur veterem quandam relationem Vitæ ejus, quæ servatur in tabulario ejusdem S. Victoriani monasterii, inde habebimus venisse eum in Hispanias regnante Theoderico Rege anno CDXLII. octogenariumque obiisse.

436. Duę tamen istæ anni & Regis notę malè inter se cohærent, atque ideo, aut pro *Theoderico* corrigendum est *Theodoredo*, qui in Catalaunico cum Attila Hunnorum Rege quinquagesimo primo anno hujus sęculi commisso prœlio cecidit, aut, si Theodericum servare

e In Thesauro Scaligeriano, & 4. tomo Hisp. illust. & aliàs.

f Ad Ann. DCLXVIII. num. 117.

g In Chron. num. 349.

h Vulgaria hìc in margine apponere placuit. *En este tiempo floreciò tambien Recesvindo abad de la Orden de S. Benito de la ciudad de Braga, persona de mucha cuenta, y letras; de quien dize el arcediano Julian, que floreciò en estos dias. Fue muy devoto de algunos Sãtos, y como tal les hizo cierto epigrama que anda con los epigramas de San Eugenio tercero. Embiòle Luiba metropolitano de Braga por su principal Embaxador à este Cõcilio*, &c. Et postea: *Esto he dicho por la obligacion deste abad, que era grãde, y mayor si eran el y ellos naturales de Braga, que nolo he yo podido averiguar*. Tandemque post hymni seu carminis mentionem: *Ambrosio de Morales* (ait) *haze estos versos de San Eugenio. Yo no los hallè sino entre los de Recesvintho, entre otros que compuso à Santos*.

i In Chron. ad an. DXXXIV.

k Num. 33.

l Anno DCXXX.

m Valentiæ edito MDCLXXI. per Benedictũ Macè in 4.

n Fol. 64.

servare malumus, pro anno CDXLII. annus CDLXII. leni mutatione restituendus. Quó cum optimè conveniet S. Gaudiosi, qui discipulus fuit S. Victoriani, parentem, Guntham nomine, Theoderici Regis (hujus scilicet de quo loquimur) Protospatharium fuisse, uti epitaphio S. Gaudiosi ab eo tempore, quo facta fuit ultima ejus corporis ad S. Victoriani monasterium translatio, inscriptum repererunt ii, qui anno MDLXXIII. Gregorii XIII. P. M. auspiciis, ut ad Ecclesiam Turiasonensem venerabilia transportarent ossa, ejusdem sepulchrum aperuere [o]. Sive communem nostrorum historicorum opinionem approbamus, qui anno DCVI. exstructum S. Victoriani laudatum monasterium existimant à Geselaïco Rege Gotthorum. Sive tandem aliâ viâ progredimur, quâ nos ducit, in *Actis sanctorum Benedictinorum*, & mentione S. Victoriani Joannes Mabillonius doctissimus eorum historicus & illustrator, existimantes Venantii Fortunati epitaphium, quod inscribitur [p], *Victoriani abbatis monasterii Agaunensis* ad nostrum pertinere. Notatur quidem ad oram libri à Browero editore inscriptum aliàs sic: *abbatis de monasterio Asanæ*. quomodo & se deprehendisse in membranaceis poëtæ libris Mabillonius confirmat. *Asanæ* autem, sive *Asanense monasterium* [q], id est, de quo loquimur, ab Asanio Aragoniæ regni vico juxta flumen Cinga olim dictum, prius quàm S. Victoriani, à quo ampliatum est, appellationem sortiretur.

o Vide Pellizarium *De duobus Maximis* lib. 2. n. 34 fol. 64.

p Inter Venantii opera libri 4. carmen undecimum.

q Franciscus Didacus de Ainsa in *Historia Oscensis* urbis lib. 2. versus in Latinum apud Bollandum *De Actis SS.* die XII. Januar. pag. 740. Zurita lib. 1. *Annal. Aragon.* cap. 13.

437. Epigramma sic habet Venantii.

Quisquis ab occasu properas huc, quisquis ab ortu,
Munus in hoc tumulo, quod venereris, habes.
Respice ditatum cœlesti dote talentum,
Cujus semper habet pectoris arca Deum.
Relligionis apex, vitę decus, arma salutis,
Eximius meritis Victorianus adest.
Dignum opus exercens, qui fructificante labore,
Cunctis, non soli vixit in orbe sibi.
Plurima per patriam monachorum examina fundens,
Floribus æternis mellificavit apes.
Lingua potens, pietas pręsens, oratio jugis,
Sic fuit, ut jam tum totus ad astra foret.
Plura salutiferis tribuens oracula rebus,
Sæpè dedit signis vita beata fidem.
Bis senis rexit patrio moderamine lustris
Ritè Deo placitas pastor opimus oves.
Calle sequens recto sacra per vestigia Christû,
Nunc fruitur vultu, quem cupiebat amor.

438. Suadet verò non unum argumentum, Asanensem abbatem Victorianum illum esse, de quo Venantius hoc egit carmine. Nam inter Agaunensis monasterii abbates, quos pręsefert vulgaris lectio, nullum habent Victorianum illius tabulæ, ut ex catalogo abbatum apud San-marthanos fratres constat [r]. Deinde Venantio adeò notum Victorianum, quem Gallus homo in Hispanis florentem, dieque suo functum celebraret, mirum non est, cùm sanctus vir ex Italia dicatur [s] in Gallias, priusquàm in Hispanias, venisse, atque apud Gallos in magna fama diu vixisse, pluraque monasteria ædificâsse.

r In *Gallia Christ.* tomo 4. pag. 24.

s Apud Bollandum ubi proximè in *Actis* cap. 2. pag. 740.

Ad hęc Mabillonius existimat sibi haberi debere ab Hispanis gratias eo quòd ignotum hactenus nobis civem restituerit VICTORIANUM. Talem enim esse, & non Italum, ut vulgò creditur, innuere Venantium autumat, dum *plurima per patriam monachorum examina* fudisse eum, *bisque senis* oves rexisse *patrio moderamine lustris* ait. Nondum tamen id nobis persuadet vir doctus, qui scimus nonnisi unius Asanensis apud nos monasterii auctorem, sive ampliatorem, ferri Victorianum; unde plura monachorum examina per patriam Hispanam fudisse is non verè dici poterit. Nec rectè ad patriam Hispaniam refertur à Mabillonio, quòd *patrio*, hoc est, paterno (ita credimus) *moderamine* id monasterium, Asanense nimirum, in quo vitâ functus fuit, rexerit. Forsan Venantius virum famâ in Galliis clarum, civem Galliarum existimavit, & ad plura in his structa, uti jam diximus, cœnobia respexit.

439. Floruit verò, ut ad argumentum S. Victoriani ætatis transeamus, sub Justino Juniore circa ann. DLXXV. quo anno Sigebertus ejus meminit, Venantius Fortunatus, quem exeunte hoc sæculo sexto Pictaviensem Episcopum obiisse idoneis rationibus Browerus existimat [t]. Quo igitur tempore Venantius hocce ad superos translati jam Victoriani epitaphium scripsit, necesse est Gaudiosum ejus discipulum monachatui jam addictum fuisse. Nihil enim aliud significare credendum est id quod de Gaudioso dicitur, Victoriani videlicet discipulum fuisse, nisi quòd sub ejus institutione & regula monachum & ipse sit professus. In epitaphio suprà laudato in sepulchro S. Gaudiosi reperto, quod semigotthicè scriptum erat, ita habetur: *Ab eisdem parentibus B. Victoriano infra annos pueriles docendus est traditus; qui pii patris priùs alumnus crescente merito, Tirasonensi Ecclesiæ pręficitur Episcopus.*

t Vitæ ejus. cap. 6.

440. Memini hoc ita interpretari ficulneos auctores, ut puerilem in schola, non religiosam in claustro, educationem Gaudiosi à Victoriano curatam intelligant. Quocum stat, ut post tempestivam à discipulatu Victoriani dimissionem, Gaudiosus sæculo addictus uxorem duxerit; civilibus, & inter hæc Prætorii Africæ præfecturæ, functus sit muneribus, tandemque Turiasonensis creatus antistes decesserit; quæ omnia sive Helecæ, sive Braulionis suppositittiorum verbis, tam in eo quod antea de Gaudioso deprompsimus, quàm in præcedenti de S. Victoriano, fragmentis, repræsentant nobis fabulosissimæ hujus historiæ auctorum editiones [u].

u In Addition. ad Maximum num. 32 & 33.

441. Dispellemus mox offusam hanc errorum & falsarum assumptionum de Gaudiosi vitæ sic vario tenore caliginem. Parùm autem verisimilia aut inter se conformia de ętate ab his jactari, nunc contendimus. S. Victorianus obiit, horum fragmentorum fide, anno septimo Regis Athanagildi, hoc est DLX. [x] ab hinc ad DCXXX. quo obiisse dicitur S. Gaudiosus, septuaginta intercurrerunt. His verò nunc eos annos addere opus est, quos S. Gaudiosus in ętate habebat, quum

x Vide Marialem lib. 11. cap. 56.

S. Victorianus ad superos fuit vocatus. Certè ad id prodendum nonnisi conjecturis agere possumus, iis tamen sobriis ac verosimilibus. Si Gaudiosus parentem habuit (cur enim epitaphio sic antiquo, & ignota priùs nomina sancti viri parentum, aliaque ejusdem gesta præseferenti fidem non habebimus?) Guntham, Theoderici Regis Spatharium, hoc est corporis custodem, sive corporis custodum, aut prætorianorum, quos Romani vocabant, militum Præfectum & Comitem, ut videre est in Concilii XIII. Toletani subscriptionibus (ab *Spatha* Germano, seu Gotthico verbo [y], aliis Gallico, sive etiam Græco, cujus meminit non solùm Tacitus, Vegetius, Isidorus, Apulejus, & è Græcis Diodorus; sed & Anastasius Bibliothecarius in Gregorii II. rebus) ab quo Guntha & ejus uxore filius Gaudiosus in disciplinam Victoriano traditus ibidem dicitur; res ergo agitur sub Theoderico acta Ostro-Gotthorum Rege in Italia, qui pro Amalarico ex filia nepote regnum Wisi-Gotthorum in Hispaniis & Galliis dominantium, diu, scilicet usque ad annum DXXVI. quo obiit, Ducum suorum operâ usus rexit.

[y] Loaïsa in Notis ad Concil. VIII. Tolet. pag. 461. Spelmanus in *Glossario*. Stewechus ad lib. 3. *Vegetii* cap. 14. Menagius in *Originibus linguæ Gallicæ*.

442. Ab hujus Theoderici morte, Gunthæque apud eum exercito munere, anni plus centum usque ad Gaudiosi obitum Gunthæ filii intermedii, suspicionem statim cuique injiciunt, malè sibi veram ætatem sancti Episcopi, & Braulionis pseudo-historiam convenire. Accedit quòd in epitaphio etiam dicitur superfuisse Gaudioso matrem, à qua & marito ejus Guntha traditum olim fuisse in disciplinam S. Victoriano audivimus. Qui ergo potuit Neumantia uxor ejus, qui Theoderici Regis, ineunte sæculo sexto, familiaris fuit, usque ad tricesimum sexti sæculi annum, quo è vivis abiit filius Gaudiosus, vitam extendere? Immo non ita senem obiisse eum, hymnus in missali quodam antiquo monasterii S. Victoriani versibus, ut appellant, Leoninis confectus indicat; nempe versu isto:

Donatus sub Agila, translatus sub Petronilla.

Agilam intellige Gotthorum Regem, qui occisus fuit à suis anno DLIV. [z] sub quo Gaudiosum obiisse verosimile est. Petronillam verò, sub cujus regno translatio facta dicitur, illa erit, quæ cùm unica esset proles Ranimiri, cognomento monachi, ann. MCXXXVII. Remondo Berengario Comiti Barcinonensi nupta, regnum Aragonense in domum illius transtulit; ipsa tamen sola regium nomen & auspicia retinens, ut historiæ tradunt hujus gentis. Ideoque in Dipthyca Turiasonensis Ecclesiæ, & apud Aragoniæ historicos [a] vulgò dicitur sanctus Gaudiosus Episcopatui scilicet anno DXXX. initiatus. Quo tempore anno DXXXIII. eum floruisse, apud Maximum, non eum solùm qui editus fuit, sed & Estepanum nostrum, legimus. Ad quem locum Bivarius hæret nescius modi Maximum cum Braulione conciliandi.

[z] Morales lib. 11. cap. 55.

[a] Suritâ lib. 2. cap. 1.

443. Epitaphium subjunximus, ne hîc desideretur, aliàs quærendum in parum noto extra Hispaniam libro Pellizerii nostri de duobus Maximis: *In nomine nostri Jesu Christi. In hoc loco clauduntur ossa gloriosi Gaudiosi Episcopi, cujus spiritus in mansionibus summi Patris feliciter spatiatur. Hic genere Iberus, nobilissimo patre Gumba nomine progenitus, qui fuit Theoderici Gotthorum Regis Spatharius, non minus illustri matre procreatus, Neumantiâ nomine. Ab eisdem parentibus B. Victoriano infra annos pueriles docendus est traditus. Qui pii patris priùs alumnus, crescente merito Tirasonensi Ecclesiæ præficitur Episcopus. In quo regimine post multa temporum spatia caussâ visendę matris ad proprios lares revertens, incumbente ægritudine diem clausit extremum sexto Kal. Novembris, sepultusque est in Ecclesia B. Marię in proprio prædiolo, quod* Scurrius *nominatur. In quo loco invadentibus omnem Hispaniam infidelibus Mauris diu sub neglectu delituit. Postea Dei virtute, inimicis Christi à Pyrenęis montibus longiusculè expulsis, quidam vulgares homines rusticana præsumptione, fideli tamen animo, inde effossum ad propriam Ecclesiam detulerunt, quæ est in villa Fossatensi, sub bonore S. Martini Episcopi fundata. Unde multis emersis annis, pręmissa divina revelatione à tribus religiosis monachis ad monasterium S. Victoriani nocturno silentio est delatum* VII. *Kal. Octobris, & boc vasculo collocatum; quatènus ubi cineres magistri honorificè coluntur, ibidem discipuli ejusdem bonoris participio fruantur; & cum magistro sit præsens precantium exauditor, qui magistri virtutum cùm viveret fuit promptus imitator. Amen.*

444. Haberi certè hæc pro certiore aliis S. Gaudiosi historia, quam scripturæ antiquitas, & inventionis locus non parum commendant, & ad ejus obruzam apocrypha quęque de eo jactata dirigi debent. Unde cadit fabula illa de S. Gaudiosi cum S. Gregorio Pontifice familiaritate, quæ fabulatori venit in mentem ob lectam hujus sancti Papæ ad Gaudiosum quandam epistolam, quâ impunè se abusurum credidit ad transformandos alios in alios homines Chemiæ suæ artificio. Legebatur olim hæc inscriptio epistolæ 74. libri primi Gregorianarum, indictione IX. hoc est anno DXC. aut sequenti scripta, hoc modo: *Gregorius Gaudioso maternæ Africæ.* Manifestissimo errore. Sed in Romana, & aliis, quæ sequutæ sunt, restituta fuit vera lectio: *Gregorius Gaudioso magistro militum Africæ.* Nugator ad hanc respexit, ut statim liquet, quum ait Gaudiosum adhuc sæcularem Gregorio Magno charissimum fuisse, per honorificamque sui mentionem ab eo in quadam epistola meruisse.

445. Prorsus hic Gaudiosus tam alius fuit à Tirasonensi Episcopo, quàm ab utroque alius ego sum. Sed hoc est germanum horum auctorum cacoëthes, ut plures aliarum gentium, aliarum conditionum, & generis mortales in unum coagmentare iis ludus sit. Noster Gaudiosus in Hispania natus, ut in epitaphio legitur; Africanus alter, ad quem literas dedit Gregorius, ut ex illis verbis constat: *Et quidem maximas Deo gratias referimus, cùm tales babere proprios provincias babitatores agnoscimus, qui ingenita nobilitate polleant,*

& po-

& potentibus viris adhæreant, provincialibusque suis ad remedium adepta temporū opportunitate consistant. Nec verba hęc exprimere nata sunt prefecti prætorio munus, quo gavisum à Mauricio Imperatore Gaudiosum nostrum fuisse blateravit Braulionis simia. Adhærere enim potentibus viris, consiliumque, ut & in superioribus refertur, administratoribus ejus provinciæ dare, non est ejus qui cum summo imperio rebus Africanis præesset. Et in hoc dignoscendo munere, & ab alio magistri militum distinguendo, miserè decepit fabulatorem sua ipsius somnolenta securitas.

446. Magistris militum cura data est militum à Constantino Magno, relictâ provincialium curâ pretorio prefectis, ut ex Panciroli ad Notitiam commentario [b] constat. Consistere autem, seu adsistere, quod idem hîc significat, provincialibus suis adepta temporum opportunitate proprium fuit pietatis munus, ab eo exercitum, qui non ipse præerat iis, sed pro iis apud pretorio præfectum officia interponere opportuna consueverat. Et fruebatur quidem hujus prefecturæ dignitate Gennadius quidam, cujus forsan Theophilactus Simocatta lib. 7. cap. 6. historiæ suę meminit, hoc ipso tempore, quo Gaudiosus militum fuit magister; quamquam non jam sub Latino isto prefecti nomine, sed exarchi, quod idem sonat, Greco, cui inscriptas ejusdem libri primi, sive ejusdem anni, septuagesimam secundam, & septuagesimam tertiam epistolas, *Gennadio patricio & exarcho Africæ* nimirùm, legimus. De qua muneris appellatione, & à Justino Imperatore usu, non hic eruditorum compilamus scrinia [c]. Non ergo vel ipsa Pseudo-Braulionis narrata inter se coherent; nec aliqua verisimili inductione confirmatur Gaudiosum Tirasonensem Episcopum secularia munera obiisse, aut coevum Gregorio, Isidoro, Fulgentio, atque vero Braulioni fuisse, cum iisdemque commutâsse literas, poëmataque scripsisse.

[b] Parte 1. Orientali c. 30.

[c] Post alios Petri Gussanvillęi in Notis ad epist. 32. lib. 1. in ultima Paris. editione anni MDCLXXV. S. Gregorii operum.

447. Diximus jam sæpius Braulionis hæc & aliorum supposititia monumenta Hieronymum Romanum de la Higuera nominare auctorem debere. Quod nunc in Gaudiosi rebus insigni alio argumento persuasissimum faciam. Exstant ejusdem Higuerę opuscula multa manu exarata, in quibus Vitę sanctorum quorumdam, & inter alias, S. Gaudiosi hujus Vita, ex tabulis, ut ait, Turiasonensis Ecclesiæ deducta, quampluribus autem propriis cogitationibus, in quibus expressissimè suum, aliàs notum, genium ostendit, formata. Ibi ex hoc Braulionis, quod olim fabrefecerat, immo potiùs Valderedi, cui quidem id tribuit, fragmento, non solùm munus istud prefecturæ ab eo gestum comprobat; sed & profectum eum ab Hispania uxorem duxisse Syricam nomine, quâ relictâ, non dubitavit bonus vir Pseudo-Valderedus asserere Gaudiosum in Hispanias rediisse, & in Episcopum Turiasonensem inaugurari se permisisse. Verba fragmenti: *Postmodum relicta uxore Syrica, electione populi clerique Turiasonensis, ac Gundemari gloriosissimi Gotthorum Regis, Stephano sufficitur*.

448. Hominis inventum quæris jam noscere quò respexerit? Et jure quidem. Solet enim horum commentitiorum librorum artifex non ex nihilo chimeras suas struere. Exstat nempe inter S. Gregorii epistolas quædam Anthemio subdiacono directa, quę libri primi quinquagesima tertia est. Fundus hæc fictionis. Refert ibi sanctus Pontifex, hujus epistolæ latorem Gaudiosum quendam sibi insinuâsse quòd filios suos vellent sibi vindicare sanctæ Romanæ Ecclesiæ actores, quasi nati ei fuissent ex ejusdem Ecclesiæ ancilla Syrica nomine: quam tamen documentis probaverat, à domina sua fuisse per literas manumissam. Committit ergo Anthemio ut hominem tueatur, nec permittat Ecclesiam revocare, quas defendere potiùs debebat, libertates. Hęc summa Gregorianæ hujus epistolæ, quam de Gaudioso nostro, gravissimo & sanctissimo viro, conceptam fuisse, Hieronymus Higuera cum Valderedo, sive Braulione, suis, contendit: dummodo Gaudiosi omnes qui hoc tempore ubivis gentium vixerint in unum & eundem Gaudiosum Tirasonensem antistitem compingantur, quid decuerit magis de tanto viro credere susque deque habens. Gaudiosus ergo nobilissimo patre genitus Theoderici Spathario, & qui natalium splendori prefecturæ Africanæ dignitatem addidisse fingitur, Syricam libertinam, hoc est paullo antè mancipium, duxerit, adeoque abjectę conditionis fuerit, ut actores Ecclesię Romanæ litem ei de filiis ex Syrica genitis, quasi de ejusdem Ecclesię servis, moverint, si has nugas sequimur. Quę quidem nec tempori convenientia concipiunt, ut sibi caveant. Nam epistola hęc anno DXC. indictione IX. (cujus sunt omnes libri primi) data est, quo anno vindicias egisse suorum filiorum Gaudiosum credemus, qui, ut diximus, ante annum ejusdem seculi LIV. Episcopus jam Turiasonensis è vita decesserat? Hęc de Gaudioso, ut rem obscuram quomodocumque illustraremus, nec extra rem scriptorum, quorum albo temerè adscriptum à Pseudo-Braulione indicare & comprobare opus fuit.

449. Sed & huic sæculo merces suas supposititiorum Hispaniæ scriptorum intrusit fictitius ille & ridiculus Haubertus Hispalensis, dehonestamentum historiæ nostræ, nisi figmenti fraus jam apparuisset, paullò pòst futurum. BONIFACIUM planus hic Papam hujus nominis IV. quorundam operum auctorem existimatum [d], Hispanum ex Toleto, sive Valeria urbe, fuisse, impudenter finxit. *Bonifacius* (ait [e]) *priùs presbyter in Ecclesia Valeriensi in Carpetania, pòst monachus Agaliensis, creatur Papa. Fuit filius Joannis medici Toletani, & Ildibildis uxoris ejus*. Ad quem locum deveniens Argaïzius interpres & annotator, arroganter se jactat, præque hoc uno stramentitio Hauberto saniores ac certiores historiæ atque geoprapbiæ veteris auctores, antiquissimosque pontificalium rerum enarratores, quibus tota credit Ecclesia Christiana, nauci habet. Cùm enim nescio ubi legisset Bonifacium patriâ Valeriensem fuisse, de Valeria Italiæ provincia id negat posse intelligi,

[d] De quibus *Biblioth. Pontif.* auctor. in *Bonifacio IV*, pag. 28.

[e] Ad ann. DCVI.

cùm neque de urbe poſſit, quæ in eadem Italia hoc tempore nuſquam fuit. Quamvis enim Valeriæ urbis Ptolemæus meminerit, Plinii tempore ea jam non exſtabat; ſiquidem ejus deeſt apud eundem mentio. Icircò recurrendum eſſe ad Valeriam Hiſpaniæ ait, fidemque Hauberto, & plurimas gratias habendas.

450. Huic plumbeo gladio ſcutum veritatis ferreum opponimus. Anaſtaſius Bibliothecarius, *Bonifacius* (ait [f]) *natione Marſorum de civitate Valeria, ex Joanne medico* &c. Et poſtea: *Hic domum ſuam monaſterium fecit, quod & ditavit*. Luitprandus, ſive alius in ejuſdem argumenti libro, *Bonifacius* (inquit) *natione Marſus ex civitate Valeria, ex patre Joanne medico*. Et quidem Valeriæ urbis Marſorum apud Strabonem (non Ptolemæum, ut Argaïzius ait) lib. 5. mentio eſt, uti & viæ Valeriæ, quę à Tiburtinis Marſos uſque & Corfinium Pelignorum metropolin ducebat. *In ea* (via Valeria) *Latinæ urbes ſunt, Valeria, & Carſeoli, & Alba*, inquit ille. Sed Plinius non meminit Veſpaſiani tempore, cùm Marſorum urbes recenſeat lib. 3. cap. 12. At non ſtatim inde fit non fuiſſe; cùm ejus iterum factam inveniamus mentionem in Anaſtaſio Bibliothecario, qui ſæculo vixit nono, hodieque oſtendantur veſtigia ejus, lacu forſan Fucino (hodie *de Cellano*, in Aprutio) cui adjacebat, uti olim Archippe oppidum, cujus rei meminit Plinius [g], hauſta. Quod produnt Itali deſcriptores Leander Albertus [h], & Ferdinandus Ughellus [i]. Aliis, ut Cluverio, aliter placuit, *Vicovaro* nempe Urſinorum oppidum, Valeriæ ſuccenturiatum, in quo aſſentientem habet Sabellicum [k]; quamvis eum non laudet; immo *Variam* pro *Valeria*, apud Strabonem Cluverius idem prętuliſſet, niſi Anaſtaſius obſtaret, cui majorem, quàm Argaïzius, adhibebat fidem vir doctiſſimus.

f De Vitis Pontificum.

g Lib. 3. cap. 12.

h Lib. . Italiæ ſuæ.

i Italiæ ſacræ tomo 1. in Marſicanis Epiſcopis.

k Ennead. VIII. lib. 3.

451. Quicquid autem de Valeria urbe credamus, complexio illa nationis Marſorum, & Valeriæ apud Anaſtaſium & Luitprandum minimè poteſt, niſi obtorto collo, ad Hiſpaniam, & Valerienſes noſtros, quorum recordatur Plinius [l], ſive Valeriam urbem trahi. Unus ergo Haubertus vera dixerit, Argaïzio fide-jubente, cæteri tanquam umbræ prætervolabunt, Sabellicus [m] nempe, Equilinus [n], Stella & Platina [o], Volaterranus [p], Gobelinus Perſona [q], Onuphrius Panvinius [r], Baronius [s], Genebrardus [t], Donatus Boſſius [u], Trithemius [x], alii; quos Italos, rerumque ſuarum gnaros, Hiſpani ſequuntur omnes, qui de Bonifacio & Pontificum vitis ſcripſerunt. Ludebatur nempe hæc fabula inter Benedictinos ab eo qui Bonifacium IV. Benedictinum fuiſſe monachum, Joanni Trithemio, & aliis, contra ſaniorum [y] opinionem facilè credens gratam rem his, quorum vivebat quadrâ, ſe facturum cenſuit, ſi & eum civitate Hiſpana donaret, Toletaniſque, & Agalienſi monaſterio civem & ſodalem quoquo modo aſſereret.

l Lib. 3. cap. 3.

m Ennead. VIII. lib. 6.

n Lib. 4. Catal. cap. 161.

o In Bonif. IV.

p Lib. 22. Comm. urb.

q Coſmodromię ætate VI. cap. 35.

r De Pontif. Romanis pag. 27.

s Ad ann. DCVII. tomo 8. Annal.

t In Chronog. lib. 2.

u In Chron. uſque ad ann. MCCCCLXXXIX. ſcripto.

x Lib. 4. De viris illuſtribus ordin. S. Bened.

y Vide Mabillonium ad Acta SS. Benedictin. tomo ſeu ſæculo 2. in indice prævio SS. prætermiſſorum.

452. Sequuntur alii Haubertini literarum pſeudo-heroës, totidem ſuppoſititiæ hiſtoriæ ſegmentis laudati, quorum verba huc transferre libuit.

453. Anno DCXIV. Liberatus *monachus Benedictinus Pampilone obiit. Fuit valdè hiſtoricus*. Hic ille eſt Liberatus, qui pro tuenda Dextri, Maximi, & Hauberti deſperata cauſſa, nuper è tenebris caput extulit: de quo erit infra tractandi locus.

454. Anno DCXCVII. *Florebat hoc eodem anno* Beritus *monachus, qui ſcripſit vitas Regum Gotthorum & Suëvorum*.

At quod impudentiſſimum & abſurdiſſimum eſt mendacium ſequens continet nota.

455. Anno DCXXXIII. Sophronius *monachus Æmilianenſis Romæ conſecratur Epiſcopus Hieroſolymitanus*. Pertinet quidem is ad ſcriptores, utpote qui præter *Vitam S. Mariæ Ægyptiacæ*, *SS. Cyri & Joannis martyrum*, quaſdam epiſtolas & orationes Græco elucubravit ſermone; de quibus Bellarminus, Poſſevinus, Labbeus. Hic celeberrimus Aſiæ ſuæ vir Damaſci in Phœnicia natus, quod omnis comprobabit paullò pòſt antiquitas, eo ſolùm, ut hanc fabulam luderet, Hauberto in mentem venit, quia in vita S. Æmiliani presbyteri à Braulione Cæſar-auguſtano conſcripta Sophronii cujuſdam monachi habetur mentio; à quo inter alios viri venerabilis res geſtas ſe didiciſſe fatetur auctor. Patria quidem ejus adeò fuit Græcis, cujus linguæ & Eccleſiæ erat, nota, ut vel in faſtis ſuis Eccleſiaſticis, quorum tabulis, ob ſanctitatem vitæ, & in Eccleſiam univerſalem inſigne viri meritum, inſcripſerant, annotatum habuerint.

456. Menologium Græcorum ex interpretatione Cardinalis Sirleti XI. die Martii: *Eodem die S. Patris noſtri Sophronii Patriarchæ Hieroſolymitani ex regione Phœnicia urbe Damaſco, multiplici eruditione, divinarum literarum ſcientiâ, & pietate inſignis*. Res ejus geſtas, eorundem cum natalium mentione, tam Græcorum Menæa, quàm novum ejus Eccleſiæ Anthologium, continent. Menæorum elogium in magno opere *De actis Sanctorum* die XI. Martii [z] habetur. Nos ex Anthologio hæc damus: Σωφρόνιος ὁ ἐν ἁγίοις, πατὴρ ἡμῶν, γέγονε μὲν ἀπὸ τῆς χώρας Φοινίκης, ἀπὸ πόλεως δὲ Δαμάσκου, εὐσεβῶν καὶ σωφρόνων γονέων ἦν υἱός. Ἀφυὴς δὲ ὢν ἔμαθε πᾶσαν Ἑλληνικὴν καὶ Χριστιανὴν γραφήν. Εἶτα τὴν μάνδραν τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου κατέλαβεν, ἐν ᾗ πᾶσαν διῆλθε γραφήν. Ἔπειτα ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπῆλθε, πλείονος γνώσεως ἐφιέμενος· διὰ δὲ τὴν γνῶσιν, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων γίνεται. τῆς δὲ ἁγίας πόλεως πολιορκηθείσης, πάλιν πρὸς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν ἐλεήμονα ἀπέρχεται, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ἐκείνου πάλιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὑποστρέφει· πολλὰς δὲ βίβλους συγγραψάμενος, καὶ διαφόρους ἁγίους ἐγκωμιάσας, καὶ συνθεὶς τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον διήγημα τοῦ βίου τῆς ὁσίας Μαρίας, καὶ καλῶς τὸ ποίμνιον τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας χειραγωγήσας καὶ ἰθύνας ἐν εἰρήνῃ πρὸς κύριον ἐξεδήμησε. Hoc eſt: *Sophronius, qui inter Sanctos eſt, pater noſter, natus in regione Phœnicia, & urbe Damaſco, piorum & prudentum genitorum* (patri Plinthas, matri autem Myro fuere nomina, uti Menæa habent) *proles fuit. Cùm autem ingenio polleret, ethnicas & Chriſtianas*

z In fine Actorum S. Sophronii tom. 2. Martii

omnes

omnes literas didicit. Inde cœnobium magni Theodosii ingressus, omnem ibi percurrit Scripturam. Postea in Alexandriam venit plenioris doctrinæ cupidus, ac propter scientiam & excellentem virtutem Hierosolymitanus Episcopus fieri meruit. Alma autem ista urbe obsidione cincta, iterum in Alexandriam ad Joannem sanctum Eleemosynarium se contulit, ac post ejus obitum denuò Hierosolymam rediit. Post plures libros scriptos, diversosque Sanctos encomiis celebratos, compositamque supra humanam vitæ sanctæ Mariæ (Ægyptiacæ) *narrationem, & Christi Ecclesiæ gregem pulchrè gubernatum, directumque, in pace ad Dominum è corpore abiit.* Hucusque Græci libri Ecclesiastici, quamvis non uno anachronismo à vera historia deviantes [a].

457. Magnus quidem hic fuit Sophronius, qui adhuc privatus, & monachus Alexandriæ manens, Cyro Alexandrino Patriarchæ, Monothelitarum hæresin, quæ Christo unicam tribuit voluntatem, suscitanti, deinde Sergio Constantinopolitano etiam Patriarchę, eadem labe infecto, cùm ipse jam esset factus Hierosolymorum antistes, validissimè usque ad mortem restitit; de cujus rebus gestis agunt Theophanes [b], Cedrenus [c], Nicephorus Callistus [d], Maximus martyr [e], Græci omnes, & cum eis Baronius Cardinalis multis locis [f], Franciscus Combefisius in *Hist. hæresis Monothelit.* disp. 1. §. 8. auctores *De Actis SS.* die XI. Martii. Quæ omnia ita contraria sunt Haubertinę absurdissimę de Sophronii monachatu apud Hispanos, immo & patriâ (nam & id subintelligere voluit) & consecratione in Episcopum Romæ factâ inventioni, ut ferè pudeat in refellendis his tempus terere. Sed respondendum stulto est juxta stultitiam ejus, ne fortè his qui omni spiritui credunt, suam ipsius affricare insipientiam possit. Planè tantum abest, ut à nostris oris, & Hispanis natalibus & commoratione transierit sanctus & inclytus vir Sophronius ad Hierosolymorum infulas, ut de omni vita ejus in oriente gesta omnino liqueat.

a Ut observatur ab auctore *De actis SS.* cap. 4. n. 42.

b In *Chronog.* anno DCXXVII.

c In *Comp. hist.* anno XXV. & XXVI. Heraclii.

d Lib. 17. cap. 5.

e *Disp. cum Pyrrho.*

f Tomo 8. ad annum DCXXXIII. n. 8. & seqq. ann. DCXXXVI. & nu. 9. ann. DCX. n. 9.

458. De patria Græcos audivimus. In studiis sacris, præter alios, Joannis Moschi, sive aliàs Evirati, fuit discipulus, qui Moschus in Theodosii monasterio, uti Sophronius, monachali instituto nomen dederat. Theodosium verò hunc abbatem & archimandritam omnium, quæ sub Hierosolymis sunt, cœnobiorum, vocat elogii prædicti Moschi auctor [g]. Quiquidem Moschus λειμωνάριον, vel *Pratum*, suum, sive utriusque, ut credunt plures [h], opus eidem Sophronio inscripsit.

g Quem scripsit Photius cod. CXCIX. sed pleniùs in *Vitis PP.* Rosveidus edidit.

h De auctore *Prati* plura in opere de *Actis SS.* in *Sophronio* XI. Martii cap. 1. Labbeoque *De script. in Joanne Moscho*.

459. Sanctus item Joannes cognomento Eleemosynarius in Patriarcham Alexandrinum, anno DCX. hoc est Heraclii Imperatoris primo, electus, cùm ab initio ipso suæ administrationis singulis duobus hebdomadæ diebus omnes qui supplicare ab eo aliquid vellent ad se admitteret, atque aliquando accedente nullo tristis & lacrymans vespere recessisset, præstò fuit Sophronius, qui jam tunc Alexandriam venerat, & unà cum Joanne Moscho consiliarius ac domesticus erat Patriarchæ, eundem sanctissimum præsulem consolaturus. Quod iis verbis Leontius Neapolis Cypri Episcopus, S. Joannis hujus Eleemosynarii vitæ scriptor, atque æqualis, narrat [i]. *Nullo verò audente rogare caussam, cur esset tristis, divinus qui aderat Sophronius; Quid est, inquit, ò vir divine, quod te afficit molestia* &c. Et postea: *Cùm itaque sacrosanctus intellexisset Sophronius, quid sibi vellet quod ab eo dictum fuerat, Te potiùs, inquit, lętari oportet, ò beatissime domine, quòd tibi commissum gregem feceris vivere in tanta pace, ut nullus de re aliqua cum vicino habeat controversiam.* Dixerat idem priùs, *misisse ei Deum viros sapientes, & semper memorandos Joannem & Sophronium, quibus tanquam patribus indiscretè obediebat* [k]. Joannem Moschum scilicet, & Sophronium nostrum, ejus contubernalem & individuum comitem. Idem Leontius in principio vitæ amborum meminit, uti ejusdem Joannis Eleemosynarii clararum actionum post ejus obitum celebratores.

i Apud Baronium eodem tomo 8. ad ann. DCX. num. 9.

k Verba reperies in *Actis SS.* cap. 2 n. 17.

460. Rursus de eodem adhuc etiam monacho sensisse videtur (ne quidem abnuente nuper laudato viro hujus nostræ ætatis à Græcis patribus, & totâ doctrinâ, optimè merito, Francisco Combefisio [l]) S. Maximus martyr horum temporum, & Sophronii ęqualis, in epistola quadam [m]. *Cęterùm habetis* (ait) *apud vos benedictum dominum meum patremque ac magistrum abbatem Sophronium, hominem verè pro nominis ratione sobrium, & castum, sapientemque veritatis patronum, atque invictum divinorum dogmatum defensorem, qui adversus omnes hæreses opere simul atque sermone strenuè defungi certamine valeat; cui etiam prȩter alia omnia ornamenta ingens divinorum librorum copia in promptu sit* &c.

l In *Notis S. Maximi* pag. 712. tom. 2.

m *Ad Petrum illustrem* poster. volumine Operum S. Maximi Paris. editionis anni MDCLXXV. pag. 306.

461. Idem adhuc monachi gerebat schema, quum Cyro Alexandrino unius Christi voluntatis hæresin pro concordia aliarum in Ægypto vigentium hæresum stabilire cogitanti catholicum opposuit dogma. Nec eo contentus, ad Sergium Constantinopolitanum Patriarcham cum literis ejusdem Cyri, sermonemque de re ipsa cum eo habiturus accessit. *His itaque preordinatis* (ait Sergius ipse ad Honorium Papam scribens [n]) *Sophronius venerabilis monachus, qui (ut ex nunc auditis didicimus) Hierosolymorum presul est ordinatus (nedum enim hactenus ejus ex more synodica suscepimus) apud Alexandriam tum temporis positus cum prefato sanctissimo Papa* (Cyro) &c. *adversatus est.* Et quæ de veniente ad eum, & coràm de his agente Sophronio annectit. Convenit Maximus martyr ad Pyrrhum Sergii successorem datis literis [o], ubi ait Sophronium admonuisse Sergium *humilitate; quę ejus habitum decebat, ad ejus vestigia provolutum*, ne vocem hæreticorum renovaret.

n Apud Baronium tomo 8. ad annum DCXXXIII. n. 19.

o Exstat apud eundem ibidem nu. 53. & in S. Maximi oper. tomo 2. pag. 182.

462. Post reditum à Constantinopolitana urbe, cùm scilicet ad Honorium hæc scriberet Sergius, Hierosolymis promotus fuit *à clericis, & reverendis monachis, & fidelibus laïcis universis sanctæ hujus civitatis Christi manu & violentiâ eum cogentibus*. quæ verba ejusdem Sophronii sunt ad Honorium Papam, sive ad eundem Sergium Constatinopolitanum (nam directâ modò uni, modò alteri epi-

p Apud Baron. eodem anno num. 11.

ri epistola legitur) scribentis [p]. Sophronius ergo, si totius veræ historiæ ac monumentorum veterum auctoritati fides præstanda sit, Damascenus patriâ, Theodosiani juxta Hierosolymam cœnobii monachus, Joannis Moschi discipulus, & omnium ferè ejus peregrinationum, ut ex *Prato* liquet, comes; Alexandriæ diu commoratus, Græcè, uti vernaculo sermone, non solùm ad Græcos, quibúscum semper vixerat, sed & ad Latinos, qualis Honorius Pontifex erat, scribens, non quidem ab eo, sed à clero & Hierosolymorum tota Ecclesia in Patriarcham sanctæ civitatis admotâ vi promotus.

463. Si autem præ his omnibus Hauberti sint quisquiliç, nihil horum, sed in Hispania natus; certè monachus Æmilianensis monasterii, Romæque in Patriarcham consecratus fuerit. Quod vel audacissimis hujus pseudohistoriç propugnatoribus admittere nec in mentem veniet. Immo hunc Sophronium Asiç suç, sicut & Joannem Constantinopolitanum Patriarcham, Grçcis natalibus restituere satius videbitur; de quo ultimo hæc apud eundem ridiculum Haubertum anno DCLXXII. *S.* JOANNES *monachus Benedictinus, & abbas S.Mariæ* (*de Valvanera*, ut interpres explicat) *Episcopus Constantinopolitanus, natione Hispanus, floret*. Ad illum fortè manus porrexit avidas, qui post Thomam anno DCLVIII. huic Ecclesiç prçfectus dicitur. Sed hic syncellus, & custos vasorum in ea Ecclesia ante pontificatum fuit. Cur non (inquis) Benedictinus monachus gerere ista potuit munera? Cedo unum hujus sectç hominem inter Grçcos florentem; &, auctore me, Haubertus saltem loco isto non desipuerit.

BIBLIO-

BIBLIOTHECÆ VETERIS HISPANÆ

LIBER SEXTUS,

De ſcriptoribus ſæculorum octavi, noni, ac decimi.

CAPUT PRIMUM.

Subjugatâ à Mauris hoc ſæculo Hiſpaniâ, infrequens literis & ſcriptoribus locus datus. GUNTHERICO, SINDEREDO, CONCORDIO, *Toletanis præſulibus relictis*, CIXILA *ejuſdem urbis Epiſcopus laudatur, vitæ S. Ildephonſi auctor. Pſeudo-hiſtoricorum de Egilane Eliberitano Epiſcopo curioſum figmentum.* PETRUS PULCHER *incertus auctor*. SERVANDUS *Aurienſis præſul, quale opus hiſtoricum & genealogicum reliquiſſe dicatur*. JULIANUS *diaconus*, LUCAS *cognomento, Grecus Theſſalonicenſis, à Floriano de Ocampo laudatus, quanam fide ſubnitatur, atque item Bernardi Britti* LAIMUNDUS, *horum temporum hiſtorici*.

1. GGREDIMUR fatale atq; infeliciſſimum Hiſpaniæ noſtræ octavum ſeculum, quo vix ineunte, ira divini numinis ad vindictam ſui, atque erratorum Gotthico-Hiſpanæ gentis punitionem, quæ ab antiqua illa morum doctrinæque integritate, tot Conciliis ac legibus confirmatâ, ſub Witiza & Roderico iniquiſſimis Regibus miſerrimè præcipitaverat, è vicina Africa accitos Mauros, ſeu Arabes, Machometi aſſeclas, nobis intulit, hoſtes teterrimos; vultumque omnem feliciſſimi regni, atque Gotthici ſic ad eum diem florentis imperii, ad exterminationem uſque lacrymabiliter defædavit. Quod hoſtium Chriſtianæ fidei jugum octavo iſto cervicibus ſuis impoſitum, multis deinde ſæculis Hiſpania tulit, vixque tandem decimo quarto excuſſit. Nec miraberis, lector, magnæ hujus calamitatis defuiſſe tempore viros illos doctrinâ olim inter nos ac toto terrarum orbe inclytos, quorum nomina huic albo insereremus. Raras igitur ſcriptorum ſpicas, quibus malignum ab auſtro & oriente veniens pepercit ſydus, ac tritura Sarracenorum non decuſſit, legere nunc erit nobis opus, ac veluti diſciplinæ ignis ferè exſtincti ſtricturas quaſdam hiſtoriæ hujus gremio, ne pereant, confovere.

2. Numerantur in his Toletanę urbis quidam antiſtites, Gunthericus, Felicis, de quo ſæculo diximus [a] ſuperiore, ſucceſſor, Sinderedus, Concordius, Petrus Pulcher, Cixila, Elipanduſque; ſed numerantur, & ſic ordinantur fide ſola pſeudo-hiſtoricorum noſtri ſæculi.

3. GUNTHERICUS nempe, aut Gundericus, ab Iſidoro Pacenſi [b] & Roderico Toletano [c] ſanctitatis morum ac mirabilium ſupra naturæ vires operum nomine laudatus, tanquam auctor epitaphii deceſſoris ſui Felicis; de quo epitaphio diſtichis novem comprehenſo, atque ipſius Gunderici rebus, multis blaterat Pſeudo-Luitprandus [d].

4. SINDEREDUS Romanus, olim ejuſdem Gunterici archidiaconus Toletanus, compoſuiſſe dicitur apud eundem Pſeudo-Luitprandum [e] Gunderico epitaphium, notus aliàs ex catalogis Toletanæ Eccleſię pręſulum [f], & ex Iſidoro Pacenſi [g], malè ab eo habitus ob derelictum gregem ſuum Arabum hoſtium metu.

5. CONCORDIUS item quaſi ſcripſerit homiliam in laudem S. Toribii ex monacho Palentini Epiſcopi, ejuſdem malè conſuti Luitprandi teſtimonio [h]. Omnes quidem hi præ-

a Cap. 7. lib. 5.

b In Chron. erâ DCCXXXIX.

c Lib. 3. cap. 14.

d Ann. DCC. DCCI. DCCIV. DCCVII.

e An. DCCVII.

f Morales lib. 13. cap. 7.

g Erâ DCCL.

h An. DCCIX.

preſules fuere Toletani, ſed quòd eos inter ſcriptores recenſenti falſo & ſtramentitio auctori denegemus fidem, à doctis & prudentibus viris, ut ſpero, iniquitatis non arguemur. Aliter cum Cixila, Petro Pulchro, atque Elipando agemus; qui non modò Pontificum ejuſdem Eccleſiæ, ſed & ſcriptorum albo jam olim, & ante nugatoria iſta Chronica, quæ ſuis, unde exierunt, damnamus ſæpè atque addicimus tenebris, immiſſi laudantur.

6. CIXILA, Concordii ſucceſſor, aliàs [l] CIXILANES, cujus nomen, ut omittamus interim ſuppoſititios Luitprandum [k], & Julianum [l], in catalogis exſtat, atque item in hymnis Iſidoriani officii, auctor eſt brevis *Vitæ, ſeu geſtorum S. Ildephonſi Epiſcopi Toletanenſis ſedis metropolitani*, quo titulo deſcriptam in antiquiſſimo S. Æmiliani cucullati codice ante ſexcentos annos manu exarato legi ajunt [m], adjectumque: *à Cixilane Epiſcopo ejuſdem urbis edita* x. *Kal. Februarii*. quomodo ſcriptum in eo libro, unde emanavit hoc apographum, fuiſſe videtur. Exſtat item eodem modo, atque ab eodem auctore appellata, in ſchedis Toletanæ ſedis bibliothecæ [n]. Concurrunt veſtigia ætatis ab auctore ibi relicta: nam audiviſſe ea ſe, quę de Ildephonſo ſcribit, ab Urbano & Euantio, quorum circa eram DCCLXXV. ſive annum Chriſti DCCXXXVII. Iſidorus Pacenſis meminit, refert.

7. Toto autem cœlo errant illi codices, quos ad manus habuerunt Conſtantinus Cajetanus, & Franciſcus Fev-ardentius, quorum alterius, Cajetani nempe, MS. codex [o] pro *Cixilæ* nomine præferebat *Eladii* nomen; alter, ſcilicet Fev-ardentius, in editione ſua S. Ildephonſi operum Juliano Pomerio Toletanæ ſedis diacono hanc Vitam adſcribere, libro forſan aliquo deceptus, non dubitavit. Cùm Helladius Toletanus Epiſcopus Ildephonſum præceſſerit, Juliani autem, non Pomerii, ſed hoc tantùm noti nomine, ſcriptum de Ildephonſo elogium diverſum prorſus ſit ab Cixilanis de vita & geſtis ejuſdem opuſculo, cujus initium eſt: *Ecce dapes mellifluæ*, &c. atque huic Juliano convenire nequeat Siſeberti Epiſcopi mentio in hac Vita facta, qui Juliano poſterior fuit. Editum hoc poſt Pſeudo-Juliani Chronicon à viro eximio D. Laurentio Ramirezio à Prato habemus, & in Conſtantini Cajetani in *De SS. trium Epiſcoporum, Iſidori, Ildephonſi, & Gregorii Oſtienſis vita & actionibus*. Sed pridem ante hos unà cum laudati Ildephonſi libro *De laudibus B. Virginis* Baſilius Melanius Caſinenſis monachus Baſileæ ann. MDLVII. publici juris fecerat.

8. Hęc de Cixilane certa & comperta. Quibus autem libuerit ex cœnoſis pſeudohiſtoricorum ficulneæ ſcaturiginis fontibus haurire de eo alia, meras fabulas diſcent. Cujuſmodi ſunt [p], Carolum Francorum Regem magnum deſponsâſſe Toleti uxorem Galianam Galafri Regis filiam, à Cixilane Chriſtiana fide priùs imbutam; cui confutandæ putidiſſimæ fictioni alia forſan opportunior occaſio dabitur [q], conſecrâſſe Toleti ſancti martyris Thyrſi templum, quod ut civibus ſuis perſuaderet olim factum, occaſione uſus cæmentorum quorundam veterum à foſſoribus aliud agentibus inventorum Hieronymus Romanus de la Higuera, fabuloſæ hujus totius hiſtoriæ ac ficulneorum hiſtoricorum, ut creditur, artifex, nihil non movit. Attamen re comperta, derididiculo auctor habitus, & in ora libri hac ſuper inventione ab eo confecti, qui vel hodie ſervatur in Eccleſiæ Toletanæ bibliotheca, juſſu collegii ejuſdem ſacri monendæ poſteritati notata impoſtura fuit: de quo etiam nos alibi proprio loco dicemus [r]. Habuiſſe item Cixilanem ann. DCCLXXVI. Toleti Concilium ex mandato literiſque Adriani Papæ contra Egilanem Epiſcopum Eliberitanum nolentem die ſabbathi à carnibus abſtinere, ad quod ex omnibus Hiſpaniæ partibus fuit concurſum: in quo etiam, Juliani teſtimonio, actum eſt de canonibus pœnitentialibus Theodori Anglorum Archiepiſcopi.

9. Scire aves, lector, undenam arripuerit hæc omnia confingendi anſam? Nempe Baronius Cardinalis [s], dum ſcriptarum ab Adriano I. hujus nominis Papa, quæ vel nunc exſtant, epiſtolarum meminit, deperditarum quarundam aliarum ſummaria tantùm in Vaticana bibliotheca ſervari docuit; unde novimus ſcripſiſſe eum *ad Egilam in Hiſpania Epiſcopum, ipſumque hortatum fuiſſe de Fide orthodoxa tuenda. Pro jejunio ſextæ feriæ ac ſabbatho celebrando*. Item ad eundem, *ſeu Joannem presbyterum, de conſervatione continentiæ in Hiſpaniæ partibus epiſtolam ſcripſiſſe, ac de Paſchali celebritate, ut eo tempore celebretur, quando à Romana celebratur Eccleſia*. Item eum (inquit nota hæc) *monuit de prædeſtinatione hominis, ſive ad bonum ſive ad malum, de coïnquinatione eorum tam in eſcis quàm in potu, de diverſis erroribus, & eorum pſeudoſacerdotibus, qui vivente viro* [t] *ſortiuntur uxores; de libertate arbitrii, atque aliis multis capitibus in partibus illis contra Fidem catholicam exortis. In fine ipſos hortatur, ut omnes ſint conformes, ut canones ſciant, ut omnes non obedientes ſalubribus præceptis excommunicent*.

10. Verùm tot inter Hiſpanę Eccleſię ſub Sarracenorum jugo tunc gementis, & ignorantię tenebris circumſeptę, vitia noſtris paſtoribus ab Adriano imputata, nil aliud prorſus Toletanum doluit figulum, quàm Egilę nomen duabus his epiſtolis Adriani inſcriptum; ne fortè aliquis ſuſpicari poſſet eundem cum Cixilane noſtro hunc eſſe Egilam, qui quidem ita promeruit de tot capitibus violati paſtoralis muneris, habitęque negligenter curę gregis admoneri. Id quod nonnulli jam in mentem veniſſe, moderno, ut ait, ac docto homini, conqueritur ipſe, quóde loquimur, Hieronymus Romanus *Toletanæ hiſtoriæ* adhuc ineditę lib. 14. cap. 11.

11. Inde huic evertendę conjecturę, quęquidem aliorum [u] etiam animis ſedit, omnes intendit mentis nervos, in hiſtoria quidem iſta Toletana, rationibus dumtaxat uſus, quę rem parum, aut ne vix quidem, promovent,

qua-

[l] In MSS. Cixiliis codicis S. Æmiliani.

[k] An. DCCLII. DCCLXXV.

[l] In Chron. nu. 390. & ſeqq.

[m] In editione quæ facta fuit poſt Juliani Chronicon ad oram libri. Portocarrero in lib. *De deſcēſu Deip. in Eccleſiam Tolet.* cap. 18. Morales lib. 12. cap. 39. in principio.

[n] Pluteo. 70. num. 15.

[o] Meminit ipſe in vita S. Ildephonſi.

[p] Luitprand. ann. DCCLXXV. ſive erâ DCCCIX Julianus n. 395.

[q] Luitprandi ibidem. Julian. num. 397.

[r] Luitprand. ibidem, Julian. nu. 394. & 396. & 399.

[s] Tomo 9. ad ann. DCCXCV. num. 9.

[t] Ita legitur.

[u] Thomæ Tamaji. *Novedades antiguas* fol. 126.

quarum tamen levitati pondus dare aliquod muneris sui esse existimans, quanto dein molimine, ut dedecus hoc Toletanę Ecclesię tollere procurarent, Luitprando & Juliano emissariis suis imposuit! Nimirum Egila quidam fuit vivis, ne res dubia esset, coloribus describendus x, ut in urbe *Tadera* sive *Secura* natus, Agaliensis abbas & Eliberitanus tandem creatus Episcopus existimaretur, non Cixila Toletanus, is qui dedit reprehensioni, aut saltem epistolis, caussam.

x A Luitp. ad annum DCCLXXXVI. Julian. in Chron. num. 388. 391. ac 396.

12. Attamen observatione dignum puto, nihil eorum, in quibus Hispani exorbitabant, præter unum de sabbathino carnium esu, cùm tam multa ex Baronii relatione constent, Luitprandum Julianumque inculcâsse. Nondum enim ad manus eorum formatoris Baronii Annalium volumen hoc nonum, cùm distringeretur his plasmandis, forsan pervenerat. Nuncupatus enim ab eximio annalista hic tomus fuit Henrico Galliarum Regi IV. circa annum sęculi anterioris ultimum, quo Mariam Mediceam, ut ex ipsa nuncupatoria epistola colligere pronum est, conjugem duxit. Certè cùm Toletanam scriberet historiam ante hunc annum aut circiter Higuera, nondum Baronium viderat, nec vidisse item tunc videtur, cùm dabat aliis suis libris operam, qui tam longè ab Adriani epistolarum scopo dirigere eos ictum fecit.

13. Petrus, cognominatus ab oris specie Pulcher, descriptusque à nonnullis y in Toletanorum pręsulum albo, ut Cixilę successor, aliis decessor, qui tamen in catalogis quę apud hanc Ecclesiam servantur, deest, scripsisse dicitur *De paschatis recta celebratione ad Christianos Hispali habitantes, qui à vero computo deerrabant, libellum elegantem*, uti apud Vasęum legimus, qui nullo alio nititur antiquo rei auctore. Quantumvis enim Morales noster Vasæo imputet Isidoro Pacensi laudato id affirmâsse; nullum tamen nos apud Vasæum Isidoriani testimonii ad hanc rem adducti vestigium deprehendimus. Quòd enim paullò ante Pacensem in testem appellaverit, ad visos Cordubæ hoc anno tres soles omnino pertinet. Verumque est quod Morales Vasæo modestè opponit, in codice suo Isidoriani hujus Chronici bene antiquo desiderari hujus scripti mentionem. Nec item ea fit in Sandovaliana ejusdem editione. Unde Joannes Mariana z præstarétne fidem rei, ambiguum habuit. Pseudo-historicos nostros a ad hunc librum injecisse oculos, cùm Petrum Pulchrum, scriptorem nobilem, doctrinaque præclarum appellavere, certum haberi debet. Cæterùm Elipandus, quem inter scriptores Toleti præsules revera dicendum esse antea affirmavimus, quia ferè ad sæculi finem vixit, post alios paullò antiquiores infrà describetur.

y Vasæus Chron. ad ann. DCCXLVII. Morales Vasæo laudato lib. 13. cap. 7. Loaïsa *ad decret. Gundemari* pag. 280. *Concilior. Hispaniæ*, Pisa in *Hist. Tolet.* lib. 3. cap. 5. Tamajus de Vargas *Novedades antiguas* fol. 126. & ad Luitprandum pag. 132.

z Lib. 7. cap. 6.

a Luitpr. ann. DCCXLVI. Julianus num. 384.

14. Servandum Auriensem Episcopum fama est, non satis certa, Roderico Gotthorum ultimo Regi à Confessionis sacramento ministrum fuisse, ejusque lateri hæsisse in eo prœlio, quo à Sarracenis debellata fuit Hispania, immo & historiam, sive *Hispanicarum rerum* usque ad ætatem suam (vixisse autem dicitur post fatale hoc prœlium quatuor supra viginti annos) ex Idatio præsertim, *Historiæ compendium* scripsisse. Exstat quidem, qualis ea est, adhuc in schedis manu exaratis, cujus exempla in magno pretio non ante multos annos apud eos haberi, qui in describendis nobilibus ab antiquitate venientibus familiis operam ponunt b, rectè memini. Adjunctum enim legitur, veluti historiæ appendix, domorum quarundam, seu palatiorum, ad quæ veteres referuntur, sive referri amant, familiæ (*Solares*, à solo, vulgus vocat) quoddam summarium.

b Videndi D. Josephus Pellizer en el *Memorial de la casa, y servicios del Marques de Ribas Don Joseph de Saavedra*, Ægidius Gonzalez de Avila *in Theatro Ecclesiæ Auriensis* tomo 3. *Theat. Eccles. Hispan.* pag. 383. & in *Ecclesia Compost.* tom. 1. cap. 2. pag. 30. Cardoso *in Hagiologio Lusitano* die IV. Maji lib. 6. Gandara Nobiliario de Galicia lib. 2. cap. 1.

15. Liber qui exstat non ille Latinus est, quem Servandus composuisse dicitur, sed interpretatio ejus vernacula, hoc est, proprio Gallæciæ sermone, à Petro quodam Seguino ejusdem Auriensis Ecclesiæ antistite anno MCL. facta. Qui Seguinus suæ interpretationi tractatum & ipse addidit, de iisdem familiis tesseras conferens, sive stemmata gentilitia, & successiones earum, aliarumque ad suam usque ætatem. Deferbuit tamen jam apud eosdem, qui olim auro contrà carum non habuere, utendi eo in genealogiis, ut vocant, deducendis amor & cupiditas c; pluraque observata fuere, tam in Servandi, quàm in Seguini scriptis, vel parum vero similia, vel eventibus ipsis aliàs certis, eorum ætate, à quibus referuntur, posteriora. De quo tamen quia librum non vidimus, judicium nostrum abstinemus. Nihilominus & ipsi ejus propugnatores d fatentur, fædatum jam exstare ac deturpatum additionibus & commentis pluribus ineptis.

c D. Josephus Pellizer in *Bibliotheca suorum librorum* fol. 145.

d Gandrea ubi proximè.

16. Julianus, præter alia cognomina, diaconus Toletanus, hujus temporis reputatur auctor fuisse cujusdam alterius historiæ, seu *Hispanicarum antiquitatum*, rerumque apud nos, & à Pelagio quoque, primo post captivitatem Rege, olim gestarum *commentarii*. Id omnes notum habent historici nostri, pars obnoxii, pars ambigui. Unus enim Florianus Docampius, Caroli V. Cæsaris & Hispaniarum Regis chronographus, ejus scripto isto usus fuisse dicitur, quod aliis commendavit; nulli verò codicem, requisitus etiam hoc super ab amicis, ostendit. De quo Ambrosius Morales jure eum expostulat lib. 13. cap. 7. ut postea dicemus. Floriani verba de hoc auctore Latina è vulgaribus dabimus, syllabumque eorum omnium locorum ejus, ubi Juliani testimonium pro rebus à se narratis laudat, subjiciemus. Qui velut quædam erit argumenti ejus, quo de agimus, operis tabella, è disjecta vi tempestatis nave, si quæ fuit, servata.

17. Hęc nempe Floriani ex prologo *Generalis Hispanię Chronici* e vernaculè scripti, seu potiùs incepti, verba sunt, Hispanis ad oram collocatis respondentia: *Post dictum Julianum rerum Hispanicarum seriem prosequutus fuit, cęteris melior, Julianus alter, diaconus, & ipse Toletanus, hujusce urbis civis, quantumvis natione Græcus, quod ipse in principio Chronici sui indicare videtur; quo quidem, antequam temporis sui res gestas aggrediatur, antiquitates Hispaniæ plurimas summariè colligit,* non

e In prologo fol. 5. *Despues del Juliano sobredicho prosiguio la relacion de los hechos Españoles, mucho mejor que todos, otro Juliano diacono, tambien Toledano, morador en aquella misma ciudad puesto que Griego de nacion, segun el parece declarar en el principio de su Chronica, dentro de la qual, primero que trate los acontecimentos de sus tiempos, recapitula sumariamente muchas antiguedades Españolas, donde se muestra leido, y muy exercitado en letras, y ciencia de la gente Griega. Despues de lo qual viene à contar la mayor parte de los trabajos, y victorias del santo Rey D. Pelayo, en cuya edad el dize que fue, con la entrada de aquellos Alarabes, y Moros Africanos, que diximos arriba.*

non parum ſe in doctrina & literis Græcis verſatum oſtendens. Pòſt inde is Pelagii Regis *ſancti, ſub quo vixiſſe dicitur, laborum ac victoriarum majorem partem, Arabicorumque & Maurorum Africanorum, de quibus diximus, ingreſſum narrat*. Hoc illius operis argumentum hinc fuiſſe novimus.

18. Teſtimonio autem ejuſdem Juliani diaconi Florianus ſæpe utitur; nempe

Lib.1. cap.38. ait Julianum prædictum de origine *Calpes*, in freto Herculeo antiquiſſimæ urbis, multa narrare.

Lib.2.cap.31. in *Turdetanorum* gentis etiam noſtræ mentione.

Lib. 3. cap.32. Dum legationem Hiſpanorum ad Alexandrum Macedonem deſtinatam refert.

Cap.41. Quum de *Aſtyrum*, ſive *Aſturum* populo, atque ejus rebus geſtis agit.

Lib.4.cap.5.Hamilcarem Annibalis patrem in Sicilia bellum adverſus Romanos geſturum, ex Balearibus inſulis, cum Hiſpanorum duobus millibus, atque earundem inſularum trecentis fundibulariis ſolviſſe, ex eodem Juliano memorat.

Cap.9.Diſtinguere eum ait *Carthaginem*, cognomento *veterem*, ac *Dertuſam* urbes, quas nonnemo inter noviores confundere voluit, quaſi una eademque eſſet Ilercaonum urbs, *Tortoſa* hodie dicta.

Cap. 10. Dum de *Turdeto* urbe à Turdetanis ſub Hamilcare militantibus ædificata mentionem habet.

Cap.14.Eundem Julianum, dum de *Barcinonis* fundatore agit Hamilcare cognomento *Barcino*, plura collegiſſe ait Latinorum poëtarum de hac re carmina.

Cap.44. Quum de anno agit, quo Annibal cum exercitu Pœnorum & Hiſpanorum Italiæ expeditionem aggreſſus fuit.

19. Novem his, nec aliis, ut credo, locis Juliani diaconi Florianus meminit. In eorum autem quibuſdam recordatur etiam alterius Juliani, quem *Pomerium* in prologo appellat, earundem Hiſpanicarum antiquitatum illuſtratoris, quemque eundem eſſe cum eo exiſtimavit, qui res ſub Wambane Gotthorum Rege contra Paullum rebellem geſtas luculenter enarraviſſe ſcimus. De quo ſuprà diximus quæ de hac re ſcire oportuit, cùm de Juliani Toletani Archiepiſcopi, hujus de Wambane hiſtoriæ vulgò exiſtimati auctoris, rebus ageremus.

20. Sed vide ſis nunc de Juliano iſto, & ejus hoc à Floriano laudato Chronico, quid Ambroſius Morales, probitate non minori quàm doctrinâ & induſtriâ vir, quem Floriano ante tempus defuncto in continuandæ *Generalis Hiſtoriæ* cura Philippus Rex ſecundus ſubrogavit, libri 13. cap.7. exiſtimaverit. Verba ejus vulgaria in ora poſita Latinè ita ſonant [f]: *Florianus de Ocampo ait in ſuo prologo, quandam hiſtoriam horum temporum penes ſe habuiſſe Juliani Theſſalonicenſis, qui florebat tunc Toleti, ſanctæque ejus urbis Eccleſiæ erat diaconus. Habeo tamen de hac re dicere, mecum plures Floriani amicos videre hunc librum deſideraſſe, quem nunquam nobis oſtendit, nec poſtea viſus ab aliquo fuit. Quinimmo in ejuſdem Floriani ſchedis non unquam exſtitiſſe hunc librum, veſtigia plurima deprehendi*.

[f] *Florian de Ocampo dice en ſu prólogo, como tuvo una hiſtoria deſtos tiempos de un Juliano Teſſalonicenſe, que florecia agora en Toledo, y era diacono en la ſanta Igleſia. Lo que ſe dezir deſto es, que muchos de ſus amigos de Florian deſeamos ver eſte libro, y nunca nos lo moſtrò, ni deſpues hà parecido; antes hallè yo en ſus papeles ſeñas hartas de no haver havido tal libro.*

21. Neſcio culpæ quid in his verbis D.Laurentius Ramirezius de Prato, cætera vir doctiſſimus, ſpiritui tamen (quod veniâ ejus dixerim) cuicumque credens, invenerit; cujus nomine probitate conſpicuum & pietate virum, quarum virtutum in omni vita ſua, &, quæ ſuperſunt ab eo, ſcriptis, documenta clariſſima oſtendit vivus, poſteriſque reliquit, ob hoc ſincerè interpoſitum de Juliani Chronico judicium derídiculo habuerit [g]. Si enim hiſtoricis non licet de rebus dubiis ambigere, & nullo præjudicio, etiam doctorum hominum, impediri, quominus id, quod mente conceperint, eloquantur; fruſtra calamum in manu arripimus, & veritati, proprio hiſtoriæ genio, ſacramentum dicimus. De hoc ſanè Juliano Theſſalonicenſi quicquid habent auctores noſtri [h] ex Floriano hauſerunt; cætera ignotus ivit per omnem ætatem, & cum aſſertore ſuo interiit. Petrus unus de Medina in libro *Grandezas de Eſpaña* inſcripto, Julianum Lucam vocans laudat eum, quod ſcripſerit Medinam Sidoniam, quæ *Aſſido* vetus fuit in Bætica, ex antiquiſſimis fuiſſe noſtri regni urbibus: quod in Floriano non dum reperi.

[g] In *Notis ad Luitprand. Adverſaria* num. 36. aliàs 34.

[h] Garibay lib.9. cap. 3. Mariana lib.7. cap.6. Paulius Eſpinoſa. *Hiſtoria de Sevilla* 1.par. lib.2. cap.1.

22. Neque enim morantur nos pſeudohiſtoricorum ficulneorum ea teſtimonia [i], quæ potiùs ſuccollandæ Floriani fidei apud Moralem vacillanti, quàm aſſerendo hujus ſæculi ſcriptorum albo Theſſalonicenſi Juliano Toleti diacono nata, facta fuere. E quibus eſt Luitprandi illud [k]: *Floret Toleti Julianus Lucas, qui multa de utroque Beroſo collegit & continuavit*. Et Juliani quoque hoc [l]: *Hinc auſpicatur ſuam hiſtoriam Julianus Lucas Theſſalonicenſis, & in ſancta Eccleſia Toletana celeberrimus archidiaconus; qui vixit ſæculo ſanctiſſimi Regis & reparatoris Hiſpaniç Pelagii*. Quaſi non contentus fuerit horum verborum artifex uno fabulis doliſque conſuto Beroſo Anniano, quin & alterum nobis hoc loco intrudere voluerit. Tamajus autem ſuſpicatur poſſe intelligi pro altero Beroſo Lucium illum Valerium Hiſpanum à Pſeudo-Dextro laudatum [m], qui Beroſi fragmenta in quinque partes digeſſit. Sed fruſtrà lavat Æthiopem. Potiùs credo Luitprandum voluiſſe præſtigiis ſuis fallere eos, qui ſciunt Annianum Beroſum ab eo Beroſo, cujus in veterum ſcriptis fragmenta conſervata ſunt, toto cœlo differre, idque memoratis duobus, hactenus inauditis, pro uno Beroſo. Hæc enim eſt ejus & ſimilium fallendi ars, Salomonico, ſed pravo, judicio, infantem, hoc eſt veritatem dividere, ut partium rixas quoquo modo ſedare poſſint.

[i] Luitprandi in Chronico an.DCXCVIII & Adver.34.aliàs 36. Juliani in Chron.num.234. & 385.

[k] Ad ann. DCXCVIII.

[l] In Chron. num.234.

[m] Ad ann. CCC. pag. 316. in Bivarianâ editione.

23. Adjungimus pro arguenda Juliani etiam apud ſuum Florianum fide, D.Joſephum Pellizerium regium chronographum, virum ſcriptis ſuis perennaturum, affirmare alicubi [n] habere excerpta, ſeu eclogas, ex Juliani hujus Chronico ipſa Floriani manu ſcripta; quorum tamen, ſive in iis contentorum, nullam habitam ab eo in Chronico Hiſpaniç men-

[n] In libro *Trofeo de la verdad* fol. 86. horum quoddam excerptum affert. fol.88.

mentionem Pellizerius tradit, simul & miratur. Quasi hujus mercis pretium apud ipsum etiam Juliani proxenetam viluerit.

24. Juliani Lucæ diaconi in *Historicis Latinis* suis Vossius ex Floriano meminit. Quem Julianum eundem cum Juliano Petri archidiacono S. Justæ Toletanæ urbis à Petro Marca in *Historia Benearnensi*, ut ait, laudato fuisse, non rectè censuit Christophorus Christophori Sandius in Notis & Animadversionibus ad dictum Vossii opus [o].

o Pag. 176.

CAPUT II.

De Felice *Urgellensi Episcopo, atque ejus hæresi, Christum Dei filium adoptivum blasphemè appellante: cui consensit* Elipandus *Toletanus Episcopus. De Migetii errore circa celebrationem Paschatis. De Concilio Franco-fordiensi sub Carolo Magno. Elipandi & Felicis hæresis quibusnam Conciliis & scriptis refutata fuerit.* Beati *presbyteri, &* Heterii *Uxamensis Episcopi commune opus de hac re.* Levana *hodie* Lievana *in Asturiis. Beatus an monachus. Paullinus Aquilejensis exponitur. Iberia etiam Italia dicta. Pseudo-historicorum Luitprandi & Juliani ad excusandum Elipandum stultæ machinationes. Ludovicus Pius Caroli Francorum Regis ex Ildegarde filius, non ex Galianà Toletani Regis nata. Concilium Toletanum hujus temporis fictitium. Ficulnei generis, sive Higuerarum Toletanorum civium, jacta fundamenta.* Arcarici *Bracarensis Episcopi supposititiæ literæ ad Elipandum.*

25. ENATUS verò, cùm exiret hoc sæculum, novus ob ignorantiam gementis sub jugo Sarracenorum Hispanę gentis error de persona Christi Domini nostri, puriorem Christianitatis aëra, quo illius ętatis fides vivebat, infecit. Quæ tamen ansam dedit aliter ac rectè sentientibus cudendi monumenta doctissima; scriptisque suis pudendas, si brevi non succurreretur, futuras maculas extergendi. Felix Urgellensis atque Elipandus Toletanus antistes mali fundus occasioque. Deceptus enim uterque contagione forsan insidentium cervicibus, aut è proximo blasphemantium Machometanorum, Jesum Christum adoptivum Dei filium appellare ac docere non erubuerunt. Quorum primus Felix in Concilio Ratisponensi semel, idemque iterum cum Elipando, sive eorum hæresis, in Franco-fordiensi damnata fuit.

26. Rem luculentiùs aliis Jonas Aurelianensis in libris *Adversus Claudium Taurinensem* statim in limine his verbis narrat, nec sine eximia quadam nostræ gentis laude: *Disertissimos viros, & eloquentissimos, atque catholicæ & Apostolicæ fidei invictissimos defensores, Hispaniam protulisse, manifestum est; quorum imitanda exempla, & documenta sequenda, quia in promptu habentur, & Ecclesiæ amplectuntur, ab eis, Christo favente, non ab jure sancta salubriter instruitur & fovetur Ecclesia. Sed quoniam sæpissimè, & hæresiarchas simplicitatem catholicę fidei perversis dogmatibus commaculare conantes, & multifariis superstitionibus auctoritati sanctæ Dei Ecclesiæ contrà euntes creavit, & hactenus creare non cessat; cunctis valdè fidelibus dolendum est. Ut igitur cæteros omittam, emersit ex eadem Hispania tempore sanctæ memoriæ Caroli piissimi atque invictissimi Augusti quidam Felix nomine, actu infelix, Urgellitanensis civitatis Episcopus, qui juncto scelerato errori Elipando Toletanæ urbis Episcopo, secundum humanitatem non esse proprium filium Dei, sed adoptivum prædicare ausus est, & hac virulenta doctrina uterque Hispaniam magna ex parte infecit.*

27. Narrat inde Felicem propinare Gallis & Germanis conatum veneni hujus haustum; Caroli ejusdem Magni jussu, & Adriani I. Papæ auctoritate congregatam Synodum (Ratisbonæ, sive Raiginisburgi: nam ita vocat Alcuïnus [p]) cum erroris sui auctore Nestorio præsentem condemnâsse. Quando hæc habita Synodus fuerit observavit Jacobus Sirmondus [q], nempe anno DCCXCII. Immo ductus inde Felix Romam, coram Adriano in Basilica S. Petri hæresin confessus, eam abdicavit, libereque redire in urbem suam fuit permissus, uti refert Eginhardus in Annalibus suis, sub Ludovico Pio conscriptis [r], quem auctorem, quia ignotus antea fuit [s], non ullo nomine Baronius [t], & alii appellant. Qui & scripsisse de errore suo libros ad Elipandum directos ait [u]. *Orgellis est* (inquit) *civitas in Pyrenęi montis jugo sita, cujus Episcopus, nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti Episcopo per literas consultus, &c. valdè incautè ac inconsideratè, & contra antiquam catholicæ Ecclesiæ doctrinam adoptivum non solùm pronunciavit* (Christum Dei filium) *sed etiam scriptis ad memoratum Episcopum libris pertinacissimè pravitatem opinionis suę defendere curavit.*

p *Advers. Elipandum.* lib. I.

q In Notis Conciliorum Galliæ tom 2. pag. 160.

r Editus fuit inter Germaniæ scriptores absque nomine à Justo Reubero, deinde sub Eginhardi à Duchesnio tomo 2. *Script. Franciæ* pag. 233.

s Ante editionem *auctor. coætan. Galliæ* Duchesnii.

t Tomo 9. an an. DCCXCII. num. 10. Morales lib. 13. cap. 26.

u Ad ann. DCCXCII.

28. Ex quibus verbis natales Hispanici Felicis adeò indubitati esse debent, ut frustrà sit, prosapiâ eum fuisse Gallum Joannes Tamajus volens. Ab eo enim interpolata Vita fuit Beati, in qua hoc legimus edita die XIX. Februarii, quamquam affirmet se eam ex legendario Asturicensi desumpsisse. De quo iterum quum de Beato agemus. Exstant quidem in appendice operum Alcuïni *epistolæ & confessiones Felicis Episcopi Urgellensis & Elipanti Archiepiscopi Toletani.* (Quam confessionem etiam Lalandus edidit in *Supplemento Conciliorum Galliæ* Sirmondi [x].) Item *epistola Felicis ad filiam in Christo charissimam.* Nec non *epistola Elipanti ad Felicem nuper conversum.* Demumque *Elipanti ad Alcuïnum*, sive Albinum. Alia *responsiones continens prioris epistolæ ejusdem.*

x Pag. 89.

29. Neque tum recèns natus error hic: namque ab anno DCCLXXXIII. (si recto it calculus talo, ac nota numeri nos non fallit) in quodam codice MS. Toletanæ Ecclesiæ, in quo, uti & in aliis, conservatur magnum quoddam adversus Elipandi hunc errorem Beati atque Heterii, quibúsde statim agemus, opus, epistola quędam legitur ab Eli-

pando Toletano Episcopo ad quendam abbatem, *Fidelem* appellatum, cujus loci ignoramus, sed in Asturiis manentem, Octobri mense hujus nuper laudati anni Toleti, ut videtur, scripta. Quo anno [y], Silone Rege Asturiarum defuncto, Mauregatus Alphonsi catholici nothus, Alphonso Casto ejecto, regnum usurpavit. Argumentum hujus epistolæ apud Ambrosium Moralem [z] vidas; quæ tamen hactenus in schedis latet. Hoc autem primum scriptum fuit, quo Elipandus pro væsana sua sententia stylum strinxit, Beatum incusans eum, quem nuper laudavimus, unaque Heterium Oxomensem nuncupatum Episcopum, ejus amicum & asseclam, eo quòd inconsulto præsule Toletano, immo contrà sentiente, Asturiarum incolæ ipsi, quod veluti opprobrii loco jacit, quę sibi viderentur, docerent populos; laudansque Arcarium quendam Episcopum prudentiæ & obsequii nomine, qui super utriusque Beati atque Heterii doctrina officiosè eum consuluisset. Refert inibi se errorem alium circa celebrationem Paschatis, cujusdam Migetii [a], unà cum aliis præsulibus, Hispali serpentem extinxisse; sperareque similiter extincturum *Beatianam* (sic à Beato appellat) in Asturiis hęresin. Huic sanè epistolæ reposuere ii, quos diximus, Beatus & Heterius, de quo paullò pòst dicemus, veræ sententiæ apologema.

[y] Morales lib. 13. cap. 25. & 26.

[z] Cap. 28.

[a] Meminit hujus Adrianus Papa in epist. ad omnes Hispaniæ Episcopos contra Elipandum, quã Sirmondus edidit 2. tomo Concil. Galliæ pag. 161. quamque postrema editio Parisiẽsis omnium Conciliorum exhibet.

30. Neque admonitus aut repressus Elipandus Felicis pœnitentiâ, immo eandem hujusce erroris caussam iterum ipse tueri satagens, ad Carolum Francorum Regem, immo & ad quosdam dedit Episcopos literas, *in quarum* (ait ipse Carolus [b]) *serie non satis elucebat, an quasi ex auctoritate magisterii nos vestra docere disposuistis, an ex humilitatis discipulatu nostra discere desideratis*. Certè in his quæ Carolo Regi sunt directæ, ab eo petiit, ut libelli sui de re conscripti (idem est cum epistola) textus in præsentia ejus legeretur. Quod Carolus exsequutum sese ait, ex omnibus suæ ditionis Ecclesiis vocatis ad Concilium Episcopis, coramque iis recitatâ epistolâ. Hoc est Concilium illud Franco-furtense, seu Franco-fordiense, anni DCCXCIV. celeberrimum, at non omni ex parte beatum; in quo sanctè quidem anathematizata fuit *impia ac nefanda hęresis Elipandi Toletanæ sedis Episcopi, & Felicis Orgellitani, eorumque sequacium, qui malè sentientes in Dei filio asserebant adoptionem*; ut canon primus loquitur: temerario autem ausu catholicum de adoratione imaginum. Nicænæ secundæ Synodi generalis [c] tunc forsan haud satis in Gręco fonte intellectum dogma, in canone secundo damnatum.

[b] In epist. de qua infrà.

[c] Rem forsan acu tetigit post diversas hac super differẽtia utriusque Concilii conjecturas Ludovicus Maimbourg Societatis Jesu Gallus in *Historia Iconoclastarum* volum. 2. lib. 5. ad annum DCCXCIV. & plura confert doctè animadversa post Sirmondum ad hoc Concilium Francofordiẽse Notis Joannes Mabillonius in præfatione ad primam partem sæculi quarti *De Actis SS. Benedictinorum* §. 3.

31. Unde emanavere ad Elipandum, simulque generaliter ad Hispaniæ Episcopos, qui non omnes tamen luto isti hęsisse verosimilius est, refutatoriæ epistolæ; prima, quæ Episcopis dumtaxat Italię eo in Concilio coëuntibus adscripta, & *ad provincias Galliciæ ac Spaniarum* directa: secunda Episcoporum Germaniæ, Galliæ, & Aquitaniæ *Præsulibus Hispaniæ* inscripta: tertia verò Caroli ipsius ad Elipandum responsoria, cujus ad eundem, & cęteros *in partibus Hispaniarum consacerdotes* nuncupationem esse voluit. Quæ omnes in Concilii hujus actus conjectæ sunt [d], uti & Adriani Papæ I. alia [e], non jam ad Elipandum, sed contra eum, *Galliciis Spaniisque* (ita legitur) *Ecclesiis præsidentibus* inscripta, & ante Concilii jam dicti celebrationem, statim atque de missis ad se ab Elipando literis Carolus ipsum admonuit, exarata. Leguntur & aliæ ejusdem Pontificis tertio volumine collectionis Duchesnianæ *Historiæ Francorum*.

[d] Edit. Paris. ultimæ tomo 7. columnã 1022.

[e] Ibidem col. 1014.

32. Strinxit & contra Elipandum calami aciem, multisque cum eo super dogmate isto Alcuïnus egit. Alcuïnus, inquam, Caroli Magni magister, quem ille hoc ipso tempore propter doctrinæ existimationem è Britannia evocaverat. Leguntur namque in hujus operibus Parisiensis editionis [f] ab Andrea Duchesnio procuratæ, tum ejus *epistola ad Elipandum Toletanum Episcopum cohortatoria in catholica fide*; tum alia *Elipanti ad Alcuïnum, continens responsiones prioris alterius*. (de qua jam suprà diximus) item *libelli duo Alcuïni contra epistolam sibi ab Elipando directam, quibus evacuat pravas illas assertiones*. Nec non ibidem extant *contra Felicem Urgellitanum* libri VII. sub nomine Paullini Aquilejensis, in *Bibliotheca veterum Patrum* vulgati, quos idem Duchesnius Alcuïno asseruit [g].

[f] Anni MDCXVII.

[g] Notat & Placcius *De script. Pseudonymis* pag. 235.

33. Sunt enim diversa, quæ adversus hunc errorem Paullinus ejusdem temporis scriptor Caroloque valdè charus exaravit, nempe *libellus de sanctissima Trinitate adversus Elipandum Toletanum, & Felicem Urgellitanum, antistites, dictus sacro-syllabus* (hęc est epistola superiùs memorata hujus Paullini, aliorumque Italiæ Episcoporum nomine ad provincias Hispaniæ destinata) atque item *libri tres contra eundem Felicem Urgellitanum Episcopum, cum epistola ad Carolum Magnum*, quos jam laudatus Andreas Duchesnius ex codice MS. Puteanorum fratrum cum Alcuïni operibus emisit in publicum. Agobardus etiam Lugdunensis pręsul *contra Felicem Urgellitanum* ad Ludovicum Imperatorem directum librum emisit.

34. Tantæ molis fuit redivivi apud nos erroris, ut jactabatur, Nestoriani machinationes, & falsissimas duorum Episcoporum assertiones veritatis malleo confringere. Et tamen post conciliare ac pontificium anathema (laudantur hac re super celebrata Concilium Narbonense [h], Romanum [i], Urgellense [k], Aquisgranense [l] apud varios) movebat adhuc in Hispaniis caput excetra erroris in discipulis quibusdam Elipandi, quos sese in Asturiis cognovisse, & quia post trinam admonitionem adhuc etiam in eodem errore permanebant, ut hęreticos devitâsse, Jonas prodit Aurelianensis. Videantur tamen ab iis qui Elipandi errorem quodammodo excusari vellent, Franciscus Suarez, Gabriel Vasquez in *Commentar. Theologicis*, & post eos Joannes Eusebius Nierembergius in epistola [m] ad D. Laurentium Ramirezium de Prato scriptam, & cum Luitprandi operibus ab hoc publicatam.

[h] Anno DCCLXXVIII. in *Gallia Christiana* tomo 1. pag. 368. Synopsi Labbei pag. 373.

[i] Apud eundem Labbeum sub Leone III. anno DCCXCIX.

[k] Apud Baluzii append. ad Agobardũ.

[l] Apud Lalandum in supplem. Concil. Galliæ pag. 89.

[m] In edit. *Oper. Luitprandi* pag. 518.

35. Nulli autem fuit inferius BEATI Hispa-

ſpani de noſtris Eccleſiis, ſuper eadem re, atque his ipſis diebus, meritum, cujus, & Heterii (fuit hic Oxomenſis Epiſcopus) liber exſtat *Adverſus Elipandum*. Oppoſuit ſeſe, uti jam diximus, novo Elipandi dogmati Libanienſis in Aſturiis Beatus, doctus vir, ac teſtimonio Alcuïni tam vitâ quàm nomine ſanctus: & quia cum Heterio ſibi erat intima conſuetudo, ejus etiam nomen inſcripſit operi, quod ſub hac inſcriptione officii plena in Toletanæ Eccleſiæ codice quodam nuper à nobis memorato legitur: *Eminentiſſimo nobis & Deo amabili Elipando Toletanæ ſedis Archiepiſcopo, Heterius & Beatus in Domino ſalutem*. Tantum abeſt, ut veritatis amantes viros irritaverit ſuperba illa, ſuprà à nobis dicta, Elipandi ad Fidelem abbatem, utriuſque horum operæ reprehenſoria epiſtola.

36. Primus, quod ſciam, in lucem protulit antiquitatis hoc monumentum Petrus Stevartius in *Collectione inſignium auctorum, tam Græcorum quàm Latinorum, de rebus Eccleſiaſticis* [n]. hac ſcilicet inſcriptione: *Heterii Epiſcopi Uxamenſis & Beati presbyteri adverſus Elipandum Epiſcopum Toletanum de adoptione Chriſti filii Dei libri duo*. Deinde in *Bibliotheca Patrum* editionis quartæ Pariſienſis tomo 4. & aliis. Ms. exſtat in duobus codicibus Eccleſiæ Toletanæ [o], quorum alterum vidit Morales, uti jam diximus, & Franciſcus Piſa [p]. Meminit hujus operis, ad Carolum ſcribens, ipſe Elipandus, ut conſtat ex his Carolinæ reſponſionis verbis [q]: *Exemplum mihi Conſtantini Imperatoris propoſuiſtis, cujus initium Beatum Iſidorum laudâſſe dicitis, & finem doluiſſe, quod ne mihi accidat per quendam Beatum* (malè *beatum* in editis) *quem Antiphraſium cognominâſtis, benignè ſuadetis*. Hac *Antiphraſii* compellatione, quaſi irriſoriâ, uſus fuerat Elipandus: *contradictorem* Latinè dixeris) Beatum ſignificaturus. Immo & in eo conſpirans Felix, qui Alcuïno reſcribens *Reverentiſſimo fratri Albino diacono, non Chriſti miniſtro, ſed Antiphraſii Beati fœdiſſimi diſcipulo* epiſtolæ inſcripſit, uti Joannes Mabillonius rectiſſimè emendavit [r]. Qui & de hoc ipſo Antiphraſii nomine duo alia teſtimonia, epiſtolæ ſcilicet Elipandi ad Felicem, & Vitæ Alcuïni, produnt Beati.

37. Laudat quoque idem opus Beati Alvarus Cordubenſis, hactenus ineditus, ſequentis ſæculi ſcriptor, variis in locis ſuorum operum, ut ait Morales, ibique eum notare, Beatum impeditiore lingua fuiſſe, iccircoque ad ſcribendum quàm ad diſputandum habiliorem & promptiorem. Nos hunc ejus locum non vidimus, quo ita de Beato cenſet, ſed tantùm quòd in epiſtola 1. ad Aurelium Flavium Joannem inter alia SS. PP. teſtimonia argumentum ejuſdem epiſtolæ promoventia, *Item* (ait) *ex libro Beati Heterii contra Helipandum* (lege ſis *Beati & Heterii*; nam duo ſunt: & *Heterium* & *Helipandum* cum nota aſpirationis non incuſamus) *quum dicit*: *qui me miſit, mecum eſt* &c. Confirmatque emendationem, eundem laudans ſtatim: *Item ſuperiùs nominatus Livanenſis Beatus*. *Quod ſi diſcutere volueris* &c. Et in alia ad eundem: *Sed ut Beatus Libanienſis presbyter dixit*. Ibidemq; mox: *Penè temporis noſtri Beati Livanienſis presbyteri*.

38. Quibus locis ſive patriam ſive locum commorationis ejus indicat. Apud Sebaſtianum Salmanticenſem Epiſcopum, ſive Alphonſum Regem, in Chronico, inter alios terræ tractus quò immiſſi denuò ſunt ſub Alphonſo Catholico, Pelagii genero, fideles Hiſpaniæ populi, Aſturiarum quibuſdam angulis ob Sarracenorum metum uſque ad eum diem reſtricti, *Levanam* nominatam legimus. *Eo tempore populantur* (ait) *Primorias, Levana, Transmera, Supporta, Carranza, Burgis, quæ nunc appellatur Caſtella, & pars maritima Gallæciæ*. Hodie non ullum certum oppidum, quod ſciam, ſed pars quædam Aſturum, inter Oveti & Sanctæ Julianæ, ſive *Santillanæ*, ut vocant, Aſturias, totius provinciæ altiſſima & aſperrima, novem longa, quatuor autem leucis lata, provincia *de Liebana* nuncupatur ſub Ducis Infantatûs ditione. In eo tractu oppidum eſt, *Vallemcavatam* [s] vocant, juxta *Saldaña*, in cujus Eccleſia corpus quoddam ſancti viri, quem *Santo-Vieco* populares corruptè, ut videtur, pro *Santo Beato* appellare amant, religioſè aſſervatur, ſeorſumque alterum ex ejus brachiis colendum palam oſtendi plures affirmant [t]. Monachum ſuum Benedictini [u], Jepes, Uvion, & Menardus, immo hypobolimæus Haubertus in Chronico ad ann. DCCXCII. Mabillonius [x] autem aliquando, & alii omnes [y], non ejus inſtituti, presbyterum tantùm fuiſſe ajunt. Sed retractavit judicium ſuum Mabillonius quum ad Beati acceſſit res geſtas, priore parte ſæculi quarti, monachum & abbatem ex Alcuïni, atque ejuſdemmet Beati libris, oſtendens. Ex legendario quodam Aſturicenſis Eccleſiæ Beati hujus actus, ſeu Vitam, ad Februarii diem XIX. quo vir ſanctus colitur, Jo. Tamajus produxit. Sed qui parvam aut nullam fidem huic habent martyrologo, non faciunt ei ullam injuriam. Quò de infrà agemus. Quibus aliter viſum fuerit, Beati obitum anno DCCXCVIII. inde docti aſſignabunt.

39. Quod verò ibi, & apud eundem Haubertum anno DCCXCII. annotatum legitur, Heterium & Beatum pro catholicis Hiſpanis miſſos Franco-fordienſi Concilio interfuiſſe, iiſdem ſuprà laudatis patrum eò vocatorum, & Caroli Regis præcipuè literis ad Hiſpaniæ Epiſcopos directis, redarguitur [z]. Nulla enim Beati, uti præſentis, cùm verè fiat, uti adverſus Elipandum ſcriptoris, inibi mentio. Et ex eodem Carolo novimus convocatos in hunc cœtum omnes ejus ditionis, quæ tunc Francorum Regi parebat, Epiſcopos, necnon & ex Britanniis aliquos, tandemque ex Italia Petrum Mediolanenſem, Paullinum Aquilejenſem, & ex Germania, Gallia, Aquitania alios, quin adjungat ex Hiſpania aliquos. Paullinus [a] autem Aquilejenſis quod *ex Heſperia* addit [b], *Liguriaque, Æmilia, & Auſtria provinciis*, potiùs ad Italicam, quàm ad Hiſpanicam Heſperiam pertinet. Nam & ipſe ſedem ſuam Aquilejenſem, ſive Foro-julien-

[n] Ingolſtadii MDCXVI. in 4.

[o] Pluteo 30. num. 13. ſub nomine *Eterii adv. Elipandum*.

[p] Vide *Hiſt. Tolet* fol. 137.

[q] Edit. Pariſ. col. 1051.

[r] Præfatione ad primam partem ſæculi IV. de Actis SS. Benedictinorum §. 1.

[s] *Val-cavado* vulgò.

[t] Morales lib. 13. & 27. Lobera in *Hiſtor. Legion.* cap. 33. Tamajus in *Martyr. Hiſp.* x. Feb.

[u] Jepes in *Chron. Bened.* ad annum DCCLXXXIII. tomo 3. & ad ann. DXXXVII. cap. 3. tomo 1. Uvion in *Ligno vitæ* lib. 2. cap. 63. Menardus in *Appendice Martyr. monaſtici* lit. B.

[x] In *Actis SS. Bened.* ſæculi III. parte 2.

[y] Morales lib. 13. cap. 26. Mariana lib 7. cap. 8. Tamajus in *Martyr. Hiſp.* die XIX. Feb. pag. 184. Bollandus *De Actis SS.* eadem die.

[z] Conſentit Mariana dicto cap. 26. & Tamajus ibidem.

[a] In *ſacroſyllab.* ſeu epiſt. jam laudata Epiſcop. Italiæ contra Elipandum.

[b] Liguriæ, Hiſtriæ Heſperiæ, Æmiliæ, vel Hiſtriæ, Venetiæ, Æmiliæ vellent alii legere

lienſem, quæ pars Italiæ vel nunc eſt, *Heſperiis oris accinctam* paullò priùs appellaverat.

40. Ex eadem certè conſtat Felicem ſcriptæ hujus ſynodalis Paullini ſtylo epiſtolæ, hoc eſt Concilii Franco-fordienſis tempore, nondum verè pœnituiſſe, ſive ad hereſin ſuam unà cum Elipando tuendam denuò lapſum fuiſſe; immo impœnitentem vitâ functum in Lugdunenſi relegatione, Ado Viennenſis auctor eſt. De Elipando aliter vulgò ſentiunt[c]. Profectò, ſi germana eſt Archarici Bracarenſis Epiſcopi ad eum epiſtola, quam Tamajus ex MS. codice ſe deſumpſiſſe ait[d], revera autem inter epiſtolas preſulum, quas collegit, & notis illuſtravit Julianus (omnia officinæ Higueriane merces) à D. Laurentio Ramirezio edita jam fuerat; certè inibi Toletani Concilii ab Elipando coacti, retractatique coram patribus veteris erroris mentionem legimus: quę omnia more ſuo amplificavit Pſeudo-Luitprandi artifex, ac Pſeudo-Juliani, pluribus in locis[e], de quibus mox aliqua dicenda ſunt, poſtquam annotabimus Beati, pręter dictum opus adverſus Elipandum (in quo notandum eſt cum Joanne Mabillonio[f] acta S. Andreæ, quę recentiora creduntur, laudari) exſtare adhuc inedita *in Apocalypſin commentaria*, ſive catenam, ut vulgari ſimilis formæ ſcribendi verbo utar, ex ſanctis patribus, quorum aliqui jam non exſtantes ibi laudantur, atque iccircò magnum operę pretium eſſet ea in publicum poſt tam longum ſilentium exire[g]: quod idem Mabillonius deſiderabat.

41. At hoc eſſe Beati opus, quamquam deſit omnibus in exemplis auctoris nomen, ambiguum haud eſt apud noſtros. Argumenta ſunt, primùm Heterio nuncupatum fuiſſe, quocum Elipando Beatus obſtitit, verbis his quę indicant Vitæ conſuetudinem & amicitiam: *Hęc ego, ſancte pater Heteri, te petente, ob ędificationem ſtudii fratrum tibi dicavi, ut quem conſortem perfruor ordinis, cohęredem etiam faciam mei laboris*. Secundum, ſervari codicem in Eccleſia Vallis-cavatę membranaceum, in quo deſcripta ſunt ante ſeptingentos annos commentaria iſta, famamque ibi perpetuò viguiſſe, ejus ea eſſe auctoris, cujus eſt ſepultum ibidem ac religioſè cultum ſancti viri corpus. Codex hic deſcriptus fuit erâ MVIII. hoc eſt ann. Domini CMLXX. ſed hunc ſe vidiſſe apud privatum quendam Hieronymus Romanus de la Higuera *Hiſtoriæ Toletanæ* adhuc MS. lib. 14. cap. 17. ſcriptum reliquit. Qui auctor ibidem conjectatur hunc eundem eſſe Beatum, cujus mentio fit in *Martyrologio Romano* & Uſuardi die IX. Maji. *In caſtro Vindecino depoſitio S. Beati Confeſſoris*. Beda, & ex eo Galeſinus, *Romę* habent. Sed *caſtrum Vindecinum*, ſeu *Vindocinum*, in Gallia eſt urbs *Vendome*, in qua parœcia eſt Beato dicata, & ſpelunca oſtenditur, in qua vixit & ſepultus fuit, Auguſtino Lubino teſte in ſuo *Martyrologio illuſtrato*[h]. Dies quoq; diverſa eſt. Similis alius codex fuit in monaſterio S. Iſidori urbis Legionenſis, deſcriptus & is erâ MLXXXV. ſive an. MXLVII. qui nunc eſt penes Excellentiſſimum Marchionem de Mondexar. Exſtant & duo alia hujus operis exemplaria: prius ſatis antiquum in bibliotheca S. Eccleſię Ovetenſis, & alterum in monaſterio regio divę Virginis *de Guadalupe*: quos omnes vidit Ambroſius Morales[i]. Fuit & aliud in bibliotheca Eminentiſſimi domini D. Antonii S.R.E. Cardinalis de Aragonia, ut nobis retulit Martinus Vazquez Siruela, amicus noſter doctiſſimus: & aliud adhuc eſt in bibliotheca Toletanæ Eccleſię, ut ex ejus catalogo, quem MS. ſervamus, liquet[k].

42. Diximus multos eſſe in excuſando Toletano antiſtite Elipando, aut amplificanda ejus pœnitentia, rebuſq ue ejus enarrandis, Toletanę creationis pſeudo-hiſtoricos, Julianum ſcilicet Luitprandumque, ex quibus aliqua hîc dabimus, ut vanitatem eorum auctoris oſtendamus. Archidiaconus Julianus ait[l] fuiſſe Toletanum ſub Cixilane archiepiſcopo Elipandum, quo tempore Carolus Magnus Toleti fuit, deſponſavitque Galianam Galafri ejus urbis Regis filiam, ex qua, ut quidam auctores ajunt, Ludovicus Pius Imperator natus fuit. Hæc magni Juliani eruditio eſt, quam ſtupent noſtri homines, unum veteres omnes contrà niti & credi velle. Nihil certius eſt,[m] quàm Ludovicum Carolo Regi ex Hildegarde Suëva uxore procreatum, prope cujus ſepulchrum Metis apud S. Arnulphum jacere dicitur; nihilque à veritate magis abſonum, quàm Toleti Carolum aliquando fuiſſe, Galianamque in uxorem duxiſſe. Hæc enim poſterior una eſt ex anilibus fabulis, quæ temerè in aliquot ex noſtris hiſtoriis[n] prorupere; jureque prudentiores abjudicant[o].

43. Texit deinde[p] geſta Elipandi, aitque eum Toletanum fuiſſe civem, ſed ex genere Gotthorum (Gracchorum corruptè, ut credimus, editum fuit[q]) deceptumque à Felice Vincentioque ſcripſiſſe de adoptione Chriſti ad Carolum Magnum ſibi amiciſſimum. Vellem quidem in epiſtola Caroli ad eum directa veſtigium hujus amicitiæ exſtare aliquod. Sub Elipando refert[r] Muz-arabes ſub Sarracenorum jugo vehementiſſimè paſſos fuiſſe. Et tamen paullò pòſt[s] (quod in altiſſima quiete ac rebus proſperis Chriſtianorum obtinere à Mauris arduum fuiſſet) Elipandus in eadem Toletana urbe Concilium plurium Epiſcoporum habuiſſe dicitur, atque eo quidem tempore quo (ait idem Julianus alibi[t]) *Muzarabes vehementiſſimè paſſi ſunt injuriis Sarracenorum provocati, propter quod multi ad Aſturias, alii ad Gallias fugere coacti ſunt*. ut ejus telo Julianum petam, quo cum Luitprandus, ejus ævi homo, ut fingit, conſpirat omnino[u], de his iiſdem annis Concilio adſcriptis loquens.

44. Poſtea idem Julianus miſſos ait ad Carolum Magnum cum Elipandi legatione & literis Gumeſindum ejus archidiaconum, & Lupum Andreæ ficulnei; cujus Andreæ, Lupi patris, memoranda ibidem facinora & originem familiæ ſuæ *De la Higuera*, cui ficulnei Latinum cognomen convenit, & aliarum Hiſpanarum ejuſdem ſtemmatis, Hieronymus Roma-

c Morales dicto cap. 26. Mariana dicto cap. 8.

d Die XIX. Feb. pag. 187.

e Luitp. ad an. DCCXCV. & DCCCX. Julianus in Chronico num. 402. 411.

f In obſerv. prævia ad Beati vitam pag. 734.

g Vide Ludovicum Alcazar in *Apocalypſin* pag. 89.

h Tabula V. pag. 108.

i Vide eum lib. 13. cap. 27.

k Num. 30. 13.

l In Chron. num. 395.

m Eginhartus in *Vita Caroli*, verſus finem, Paullus diaconus in *fragmento de Caroli majoribus & liberis* tomo 2. *Hiſt. Francorum* pag. 202. Sanmarthani fratres *Hiſtoire de la Maiſon de France*. tom. 1. lib. 3. cap. 6.

n *Hiſt. general* Alphonſi Regis, Beuter, & alii ex Turpini fabuloſa hiſtoria, in cujus cap. 1. & 12. & aliis hęc habitatio Caroli Toletana cum aliis legitur.

o Morales lib. 13. cap. 20. Garibayus lib. 37. cap. 15. Mariana lib. 6. cap. 10. Piſa in *Hiſtoria Toletana* lib. 1. cap. 17 Barreiros in *Itinerario* fol. 98. Vaſæus in Chron. ad ann. DCCLVII.

p Num. 401. & ſeqq.

q In edit. unica Pariſ. MDCXXVIII.

r Num. 402.

s Num. 411.

t Num. 402.

u Ad ann. DCCLXXXII. num. 241. & DCCLXXXVI. num. 251.

Romanus de la Higuera, Pseudo-Juliani architectus (ut creditur) conglomeravit; de quibus non alibi [x]. Mox [y], Heterio Episcopo dumtaxat, nulla Beati veri auctoris habita mentione, tribuit *Apologeticum adversus Elipandum.* Immo Archaricum Bracarensem Episcopum literas ad eundem dedisse, & ab eo accepisse super quęstione de adoptione Christi, paullò pòst refert [z].

x In Juliano hypobolimæo sect.…

y Num. 406.

z Num. 409. & 410.

45. At quia hujus Arcarici, sive Archarici epistolæ duæ ad Elipandum in eam collectionem epistolarum conjectæ sunt, quas Julianus noster auctor procurâsse, ac Notis illustratas in schedis reliquisse dicitur; hodie jam cum Luitprandi operibus à D. Laurentio Ramirezio à Prato juris publici factam, hìc sistendum paullisper est; ne illaudatus à nobis hic scriptor Hispanus, si verè scriptor fuerit, dimittatur. Epistolæ quidem ab Archarico quodam præsule ad se scriptæ super Beato & Heterio Elipandus meminit in ea, quam superiùs laudavimus, ad Fidelem abbatem data. Multa tamen sunt, quæ novitatem & suppositionem in his epistolis, de quibus nunc agimus, redolent. In prima *eminentissimi* titulus Elipando tributus ab Archarico, fastus sæcularis eo tempore potiùs quàm Ecclesiasticæ modestiæ proprius, quantumvis Ramirezius laudatus uberi nota hìc prætitò esse curaverit. Habemus enim Isidori, aliorumque, immo & Alvari Cordubensis ferè æqualis epistolas, quæ socco isto non ambulant.

46. Metropolitanorum item, Hispalensis, Emeritensis, Tarraconensis, mentio, quos consuluisse se Archaricus ait. De Tarraconensi etenim debellata à Mauris ab anno DCCXIX. ac funditus excisa urbe, quod vulgò scribitur apud Cataloniæ auctores [a], ægrè id credimus, durâsse Ecclesiam, nedum sedem metropolitanam. Emeritensis verò Episcopi post Maximum, qui florente adhuc Gotthorum imperio Conciliis duobus Toletanis xv. & xvi. interfuit, nulla ulterior mentio. Eversa fuit à Mauris urbs, ut apud Rasim [b] Arabem historiographum legitur, eaque sub jugo illorum passa est, quæ in epistola quadam Ludovici Francorum Regis Pii, Caroli Magni filii, quæ inter Eginharti est epistolas, ad Emeritensem universitatem data, recensentur [c]. De Hispali certum est Joannem sacra rexisse adhuc proximo huic nono sęculo, magni apud omnes, atque etiam Mauros, habitum, de quo nos suo loco ob doctrinæ ac monumentorum ejus laudem plura dicemus. Sed quicquid de durante in his urbibus Episcopali dignitate dicendum sit, quòd tamen duraret adhuc inter captivitatis & perpetui belli turbas illa sacræ politiæ vetus œconomia, & metropolitanorum inter se tot parasangis divisorum communicatio, & non potiùs super religionis capitulis promptiùs & expeditiùs inter vicinos antistites conferretur, vix mihi persuadeo.

a Ioart. *Grandezas de Tarragona* cap. 9. & cap. 21. Beuter *Hist. de España* part. 1. cap. 28. Pujades *Hist. de Cataluña* lib. 6. cap. 148. Zurita lib. 1. *Annal. de Aragon.* cap. 28.

b In *Hisp. descriptione*.

c Apud Sirmondum post Notas ad *Capitula Caroli Calvi*, & apud Thomam Tamajum in *Apospasmatio de rebus Emerit.* cum Paulli diaconi libro *De Vitis PP. Emer.* edito pag. 151.

47. Tertiò movet, Archaricum dicere se Adrianum Pontificem consuluisse, idque de eo tempore dicere, quo jam Adrianus ad Hispaniæ Episcopos, & Carolus Rex ad Elipandum epistolas, quæ vel hodie exstant, (de aliis quippe nil scimus) scripsissent. Qua tamen in epistola Adriani oportuit utique non prætermitti, Archaricum ad eundem hac super re dedisse literas. Quod minimè factum ostendit Adrianus, qui epistolam suam ita inscripsit: *Consacerdotibus nostris Gallicis Spanisque Ecclesiis præsidentibus.* In quibus dubio procul, & ante plures, venit intelligendus Bracarensis. Immo universos, nullo dempto, statim ab initio, *non sinceris sensibus ejus fidei communioni sociatos*, ac totâ epistolâ *temeritatis dementiâ delusos*, *querulos*, *obtrectatores*, *Deo odibiles*, *cæcos*, *scelestos*, *immites*, *& incompositos* esse ait, tandemque, nî resipuerint, extremum omnium malorum anathema imponit. Nolim utique injuriosus esse magno viro & Pontifici. Certè apparet magnâ eum injuriâ Archaricum Gallæciæ Episcoporum primatem affecisse, si ab eo consultus, nulla ejusdem facta mentione, generaliter universis ejus provinciæ Episcopis eandem erroris notam impingere non dubitavit.

48. Quartò, has dedit epistolas bibliotheca S. Justæ Toletanæ, ut legitur in Juliani Nota ad primam epistolam, quæ mera est mendaciorum, quæ ficulneus Julianus architectatus fuit, officina. Quare album calculum adhuc his denego, dum fontes legitimi desiderantur.

49. Persequamur jam quæ Julianus temerè de Elipando finxit, quibusque suam ipse fidem evertit. Actum fuisse ait [d] in Toletano Concilio isto, quod nobis nullum fuit, de mutando officio Gotthico, eo quòd patres Concilii Italiæ perperam intellexissent, aut veriùs imposuissent, ea quæ de adoptione Christi non dixere, sanctissimis Ildephonso & Juliano Toletanis patribus. Cespitavit hæc referens planus. Hæc enim sugillatio doctorum Ildephonsi & Juliani, quorum testimoniis peragere rem suam Elipandus atque ejus asseclæ contendebant, non in Italiæ ea, quam dicit, sed in Galliæ & Germaniæ Episcoporum ad Hispaniæ Episcopos altera epistola leguntur. Neque hi imposuere aliqua Ildephonso & Juliano, sed tantùm illa eorum testimonia sibi non visa, quæ pro se adducebat Elipandus, non eo, quo sanè oportuit, loco habuere, uti habuit Cæsar Baronius [e] hac nostra ætate, & alii, qui ut has imputatas ab Elipando sanctissimis Pontificibus maculas ab opinione hominum abstergerent, religiosè ac prudenter elaboraverunt.

d Num. 411.

e Ad ann. DCCXCIV. n. 8.

50. Quòd ergo pœnituerit Elipandum in Concilio isto, sic solenniter, videntibus & consentientibus Mauris congregato, hìc nobis aqua hęret. Scio in actis seu Vita S. Beati, quam ex legendario Asturicensis Ecclesiæ, ut ait, deductam, Joannes Tamajus xix. Februarii, atque ex eo Actis Sanctorum inseruere viri clarissimi operis magni compilatores, hujus Concilii Toletani mentionem haberi. Sed Joannis Tamaji hic mos fuit præposteri quidem judicii & abominandæ audaciæ, actis genuinis legendariorum ac Breviariorum inventa pseudo-chronicorum, quibus adhęrebat, inserere, tamquam hęc ejusdem texturę & auctori-

ctoritatis eſſent cum Eccleſiaſticis illis, quæ traditiones noſtræ gentis antiquas conſervabant, veteribus monumentis. Cujus ſic temerarii auſus ſecuri, Henſchenius in commentario hujus *Beati vitæ*, atque item Joannes Mabillonius Benedictinus *De actis Sanctorũ* iſtius ordinis agens priore parte ſæculi quarti, acta hæc ſeu Vitam, ut germanum hiſtoriæ ſcriptum acceptavere. Quo præjudicio ductus Henſchenius, credidit Joannem Marianam ex hac Vita à ſe viſa quędam verba mutuâſſe: cùm certius ſit confectorem Vitæ Tamajum Marianę verbis uſum fuiſſe. At inter ea quæ ſunt Tamajanæ manus omnia hæc haberi debere cenſeo, quæ de præſentia Heterii & Beati in Franco-fordienſi Concilio, ut jam diximus, & quæ de Toletano altero (ex Luitprando ſcilicet & Juliano) hîc dicuntur: atque itidem quòd Felicem audimus *Gallum proſapiâ*, qui vero Eginharti teſtimonio, cui debemus, potiùs quam Tamaji, credere, Hiſpanus fuit. Mabillonius acutum huc deveniens, ut ſolet, vidit, Eginhartum opponens Gallicæ hujus Felicis patriæ, notanſque Joannem Marianam aſſerere id non auſum. (tam à vero abeſt profeciſſe eum à Vita iſta, quod Henſchenio excidit) Non jure tamen in nos invectus, quaſi omnes Hiſpani has adoremus fabulas, hiſce verbis: *Feſtivi verò ſunt Hiſpani, qui ſi quos habent nebulones, Francis aut Gallis adſcribunt: quos autem inſigniores habemus ſibi vindicant, ut multis exemplis patet in Martyrologio Hiſpano*. Meretur hocce ſcriptum ut hæc & acriora adhuc audiat; ſed non omnes Hiſpani cum eo conſentimus; immo & pudet nos quotieſcumque id in manus ſumimus, enixeque cupimus Martyrologium Hiſpaniæ verum huic Tamajano, innumeris fictionibus fædo, in quo vera falſis interpolata paſſim leguntur, à viro aliquo veritatis & boni gentis noſtrę nominis amante ſubrogatum iri. Et nos hanc Galli viri eruditiſſimi & modeſtiſſimi ſugillationem, quam expreſſit ei noſtra credendi quæque facilitas, chartis his illinere voluimus; documento fore cupientes, quàm oporteat & noſtra intérſit, ut non ita malè audiamus, vindicare gentem in priſtinæ ſinceritatis, ac bonæ fidei famam, nil parcentes labori & operæ, quam debellandis noſtræ pſeudo-hiſtoriæ monſtris optimus ac doctus quiſque impendere debet.

51. At quantâ operâ Elipandianę huic pœnitentiæ, obnoxioque animo erga Carolum Regem, ab eodem Juliano Fuldenſis imponitur & quaſi ſuccollatur inventio illa & effoſio tot, vel Crœſo invidendorum, theſaurorum, quot inde fuiſſe ad ſe miſſa volumina Hieronymus Romanus de la Higuera olim jactavit! Eo enim fundamento nititur tota machina, Elipandum ſcilicet officii memorem tunc temporis miſiſſe ad Carolum plura Hiſpanorum hominum omnis generis monumenta, & in his *Chronica Dextri & Maximi; fragmenta Braulionis, Helecæ, Tajonis, & aliorum*, ut ait ille [f]. Quod quidem tam ipſe alibi [g], quàm Luitprandus ejus gemellus [h] putidè inculcant, ita ut ſuppoſitio ac dolus non prorſus obeſæ naris hominibus ſeſe ipſa prodant. Obiiſſe autem Elipandum in pontificatu ferè jam XXX. annorum, id eſt quod tandem Julianus ſui admiratores docuit [i], in quo non diſcedit à Luitprandi calculo [k]. Sed jam nos ad alia.

f Num. 414.
g In epiſtola ad Albertum Furneſé Chronici præliminari.
h In epiſtola ad Tractemiſidum, cui Chronicon dedicat.
i Num. 401.
k Ad anni DCCLXXXII.

CAPUT III.

De ISIDORO *Pacenſi Epiſcopo, & ejus Chronico, ſeu epitome: quod corrigitur in annorum epocha. Moralis error circa hujus ętatem. Chronicon is non vidit, quamvis Iſidoro utatur. Rodericus Toletanus id tranſcribit ſępè. D. Joſephus Pellizerius, Marchio Acropolitanus, & D. Joannes Lucas Corteſius laudantur. Pelagii Ovetenſis Epiſcopi error, confundentis hunc Iſidorum cum Chronici ab initio mundi, qui Hiſpalenſis eſt, auctore. Pellizerii ſententia de ſeptem Iſidoris examinatur.*

52. SI quid aliud in rebus noſtris, & inter auctores noſtros, implicatum & obſcurum eſt, id quod ad Iſidorum Pacenſem Epiſcopum attinet haberi debet. Fuit quidem inter alios cognomines (ſeptem non minùs ſcriptores ſic appellatos (rectè ne?) Pellizerius conſtituit) ISIDORUS vulgò dictus PACENSIS à Pace Luſitanię urbe (*Beja* hodie vocant) cui adhuc Mauris ſubjectæ [l] antiſtes pręfuit; cujus nomen præſefert in codicibus MSS. Complutenſi & Oxomenſi ſic appellatum Chronicon quoddam, barbarum quid ſonans ab inſcriptione ipſa, nempe *Epitoma Imperatorum vel Arabum ephemeridis unà cum Hiſpaniæ Chronico*. Ita in editione unica, quam habemus, hujus Chronici à Prudentio Sandovalio Pampilonenſi Epiſcopo, unà cum *Idatii*, *Sebaſtiani*, *Sampiri*, & *Pelagii*, Hiſpaniæ Epiſcoporum, aliis Chronicis, procurata.

l Morales lib. 12. cap. 4.

53. Hæc hiſtoria (quæ veluti continuatio eſt Iſidori Hiſpalenſis præſulis Chronici, ut rectè obſervavit Petrus de Marca vir doctiſſimus lib. 2. *Hiſt. Benearnię* cap. 1.) incipit ab era DCXLVIII. (ſic emendandum eſt pro *era de XLIX.*) ſive anno DCX. quo extincto Phoca Heraclius imperium ſuſcepit; pertingitque uſque ad eram DCCXCII. ſive annum Chriſtianum DCCLIV. Conſtantini Copronymi imperii, non X. uti editum eſt, ſed XIV. Aliæ epochæ annorum Arabicorum, & Mundi, eadem in editione, non huic anno, ſed ſuperiori conveniunt DCLIII. nempe annus mundi Euſebianus MMMMMCMLIV. & Arabum, ſeu Hegiræ, CXXXVI. Quod chronologicis relinquimus.

54. Hoc verò tempore ſcriptam fuiſſe hanc, ut auctor vocat, *epitomam*, ex his illius verbis patet: *Fiunt igitur* (verſus finem ait) *ab exordio mundi uſque in eram ceptam ſeptingenteſimam nonageſimam ſecundam* &c. Prius autem eodem ſenſu, quamvis obſcuriore aliquantulùm propter incorrectam lectionem, ac ſtribiliginem ſtyli, ſententiâ, *erâ DCCLXXXII. completâ, atque incipiente jam tertiâ* (dicere vult DCCLXXXIII.) *Romanorum ſexageſimus octavus* (Imperator) *Conſtantinus*

tinus Leonis filius post patrem imperio coronatur, regnans annis. Tot (corrige, *regnans annis tot*: neque enim potuit aliter, quot regnaturus esset annis vivus adhuc princeps, cùm auctor hæc scriberet, significare, ideoque ibi relictam ab eo fuisse lacunam credimus, aut ejus loco adverbium illud *tot*, quasi numerum postea subrogaturo) *peractis à principio mundi usque in anno Constantini X.* (jam diximus XIV. corrigendum) *peragente V. MDCCCCLIV.* annum *peragentem*, hoc est, qui tunc currebat, opposuit annis *peractis*, barbaro, nempe suo, more. Ad quę minus attendit vir cætera industrius, si quis alius inter historicos nostros, Ambrosius Morales, quem honoris caussâ semper nominamus, dum ad inferiorem ætatem, hoc est ad Garsiæ Regis tempora, qui anno nongentesimo duodecimo [k] Legione regnare cœpit, Isidorum hunc refert [l], Sebastianoque Salmanticensi, alio ejusdem commatis historico, juniorem facit. Nec mirum, cùm revera is Isidori hocce Chronicon, quod Sandovalius publicavit, ejus nomine inscriptum nusquam viderit. Attribuit quippe hujus operis seu epitomes quædam Sebastiano nuper laudato Salmanticensi: quod qui attentè observabunt, non semel deprehendent [m].

55. Aliàs ea quæ in Chronico leguntur Sebastiani, pro Isidorianis laudat [n]. Sæpissimè verò Roderici Toletani, aut Lucæ Tudensis, aut Rhasis Arabis, aliorúmve testimonio utitur [o] ea referens, quæ in Chronico seu epitome Isidori nunc habemus: quod utique non levi culpæ ei fuisset, si antiquiore & æquali scriptore prætermisso, quatuor ferè sæculis juniores historicos dicendo testimoniio sisteret. Tandem aliqua, Isidorum laudans, memorat [p], quæ ab ejus hac epitome disparuere. Exempla horum omnium in ora libri dedimus, ne retardaremus properantes. Joannes Vasæus vidit certè Chronicon hocce, atque passim ex eo, quæ quidem edita habemus, refert [q]; desinitque eo uti, ubi id absolvitur. Decerpsit quoque inde quædam fragmenta ad Galliarum res pertinentia Andreas Quercetanus, & primo volumine *Galliæ historicorum* edidit, pag. 785. nempe ex Sandovalii editione. Rodericus certè Toletanus præsul adeò usus fuit Isidori hac historia, ut integra passim exscribat inde capita [r]. Cujus cum Isidorianis verbis collatio haud parum sanandis Chronici hujus vulneribus conducere poterit. Nec solùm in Hispaniæ, sed & in Arabum historiam, hujus verba transtulit, computo ejus adhærens, quod apud Isidorum, demptis scripturę erroribus, exactissimum est, ut Petrus Marca jam laudatus observavit [s]. Exstant quidem in Hispania hujus historiæ, seu epitomes Isidorianæ aliquot MSS. exempla.

56. Sandovalio, uti diximus, præstò fuere codices duo [t], alter Oxomensis Ecclesiæ, absque auctoris nomine [u], alter Complutensis: quorum posterioris, atque item tertii, jussu Francisci Cardinalis Ximenii descripti ope D. Josephus Pellizerius regius chronographus, vir diligentissimus, exemplum quoddam suum se correxisse alicubi [x] ait. Quartum vidit Petrus de Marca in bibliotheca Pariensis Navarrę collegii, ut ipse refert *Benearniensis hist.* lib. 2. cap. 1. Fortasse & in Lusitaniam penetrârunt alii, cùm Andreas Resendius in *Antiquitatibus Lusitanis* [y], Isidori Pacensis opuscula *horrido, parumque culto sermone, eaque imperfecta, & mendis senticosissimis scatentia circumferri*, de Pace urbe loquens adnotaverit. Vereque ita est, cùm auctorem hunc non minùs propria & innata, quàm ab exscriptoribus inflicta vulnera miserrimè debilitaverint.

57. Cur ergo accuratiorem aliam, & luculentiorem hujus operis editionem invident nobis ii, qui otio & industriâ inter nostros valent, habentque ad manus, unde in publicum prosint, inutilia alia, aut quidem non sic utilia, prætermittentes. Exspectari quidem hoc posset à laudato Pellizerio, amico nostro, qui potiori labore collationis & correctionis jam se esse functum ait (sed hic jam fato cessit quum hæc in incudem revocamus) aut à D. Gaspare Ivañez de Segovia Marchione Acropolitano (& nunc Mondexarensi) aut à D. Joanne Luca Cortesio, cive meo, quum hæc scribimus uno ex judicibus, qui in regia Matritensi curia criminibus vindicandis invigilant: qui cùm de harum antiquarum literarum & Hispanæ totius historiæ sit callentissimus, optimosque codices MSS. sive penes se, sive in amplissima, & horum instructissima Excellentissimi Comitis *de Villa-Umbrosa*, Castellæ magni Senatus præsidis (nunc jam Excellentissimæ Comitissæ ejus viduæ) bibliotheca ad manum habeat, si per negotia publica ei liceat, debebit utique, ut genio suo obsequatur, hæc & alia vetustatis monumenta in publicum industriâ suâ, hoc est, quàm potest, integra & à mendis purgata, depromere.

58. Et quidem Isidorianum hoc, si quod aliud è nostris, Chronicon, operâ istâ indiget, ut propriis tantùm suis styli plagis fędum, quod erit sibi ipsi constare, in conspectum hominum iterum veniat. Propriis tantùm suis styli plagis diximus, cùm ambigi nequeat tale è manu auctoris exiisse, *portentum potiùs quàm Chronicon* (ait Joannes Vasæus [z]) *Adeò prodigiosè scribit, & Gotthicè potiùs quàm Latinè*. Quòcum convenit, uti audivimus, Resendius, qui tamen barbaro auctoris sermoni superaddita ac foris venientia agnoscit menda.

59. Sed quod de Isidori ætate diximus, verbis hujus ejusdem operis confirmatum, præter Moralis jam laudati opinionem, in controversiam fortè venire faciunt codices, qui Isidoro juniori hanc epitomen adscriptam habent; quo ipso junioris titulo appellatur aliàs Isidorus Chronici alterius universalis ab initio mundi scriptor, quem Hispalensem adstruximus loco suo præsulem exstitisse. Unde non tam hunc, quàm Pacensem, quem respectu Isidori Hispalensis eo senioris *juniorem* dictum existimabant, utriusque historiæ, tam universalis quàm particularis, auctorem fuisse sibi persuasere ii, quibus Isidorus Cordubensis Episcopus Hispalensi antiquior,

k Morales lib. 15. cap. 34.

l Lib. 12. cap. 40. in fine.

m Lib. 12. cap. 53. & cap. 54.

n Lib. 13. cap. 9.

o Lib. 12. cap. 68. 69. 72. 75. 58. 65. 40. 48. 25.

p Lib. 12. cap. 40. 57. 59. 64. 65. 66. lib. 13. cap. 2. 3. 4. 5.

q In *Chron. Hisp.* an. DCXII. DCXVII. DCXXI. DCXXXI. DCXXXIII. DCXLI. DCXLII. DCXLVI. DCXLVII. DCLIII. DCLXXVIII. DCLXXXI. DCLXXXV DCCII. DCCX. DCCXIV. DCCXVIII. DCCXIX. DCCXXVII. DCCXLI. DCCXLVII.

r Lib. 2. cap. 17. cap. 19. 20. 22. lib. 3. cap. 12. cap. 13. 14. 15. & aliis, & in *Hist. Arab.* cap. 11. & aliis.

s Lib. 2. *Hist. Benearniæ*. cap. 1.

t Meminit Sandovalius in epigraphe editionis.

u Ut idem ait in Notis pag. 359.

x In *Annal. Hisp. post Maurorum irruptionem* MSS. quorum partem vidimus, & in *Biblioth. Pellizeriana* fol. 146.

y Lib. 4.

z *Chron. Hisp.* cap. 4. num. 11.

quior, atque iccircò dictus *ſenior*, minùs fuit notus. Quem incurriſſe errorem eos qui *Generalem hiſtoriam* juſſu Alphonſi Regis X. cognomento *ſapientis*, compoſuere [a], atque item Joannem Ægidium Zamorenſem Franciſcanum ſeculi XIV. ſcriptorem [b], qui *Hiſtoriam* iſtam *generalem* ducem erroris habuit, minus mirandum eſt, quàm hoc eodem hęſiſſe vado Pelagium Ovetenſem Epiſcopum, duodecimi ſeculi hiſtoricum: ſiquidem hic auctor eſt ejus operis ſive Chronici, ex variis Chronicis coagmentati, & uſque ad ętatem ſuam continuati, cujus & ſuprà habuimus, & de rebus hujus Pelagii agentes mentionem habebimus. Qui ſanè auctor in prefatione ita ſcribit: *Chariſſimi fratres, ſi Chronicam hanc, quam aſpicitis, bono* (non *dono*, ut excuſum eſt [c]) *animo eam legeritis, invenietis, quomodo junior Iſidorus Pacenſis Eccleſiæ Epiſcopus, ſicut in veteri Teſtamento & novo legit, & per Spiritum ſanctum intellexit, ita ab Adam uſque ad Noë, & uſque ad Abrabam, & David, & uſq; ad adventum noſtri Redemptoris, & de Judicibus, ſive & de Regibus in Iſraël, & inde de Romanis Regibus, ſive Imperatoribus, & de Wandalis, & Alanis, ſive & Suëvis Hiſpanię Regibus, ſicut à majoribus & predeceſſoribus ſuis inquiſivit & audivit, pleniſſimè ſcripſit*.

a 2.par.cap. 30.pag.242.

b Tract. 6. *Adverſariorum* MSS. qui eſt *De philoſophorum, & Hiſpanię doctorum perſpicacitate.*

c A Pellizerio in *obſervation. ad Chron. Dulcidii Salmantic.* fol. 15. Barcinone MDCLXIII.

60. Quibus verbis non tantùm generale, S. Iſidoro Hiſpalenſi attributum, ab exordio rerum Chronicon, ſed & *Wandalorum, Alanorum, & Suëvorum hiſtorię* eidem ſanctiſſimo Hiſpalis pręſuli adſcriptę, Pacenſi Epiſcopo, ſeu juniori Iſidoro, adjudicantur. Quinimmo cùm *particularis* hujus, de qua nunc agimus, Pacenſis epitomes, tot inter chronographos, ex quibus ſyſtema ſuum hiſtoricum ſe confeciſſe Pelagius Ovetenſis prodidit, nuſquam meminerit; ſimile vero eſt quandam partem generalis Chronici jam laudati fuiſſe ab eo hanc epitomen exiſtimatam. Profectò quidem nec oculos nec mentem habent qui ab eodem pectore atque eodem calamo *Generale* illud mundiale, ut ita dixerim, *Chronicon*, è nullo ſermonis dehoneſtamento turpe, ſed bene Latinum, ſimulque barbarum hocce aliud, vix ſemi-latinum, Pacenſis Iſidori nomine publicatum, derivare potuiſſe, ſive aliorum ſive ſuis oculis credunt.

61. Huic errori proximus error eſt vulgaris typis factæ Roderici Toletani hiſtoriæ. Hæc enim ſine libri 2. cùm beato Iſidoro, hoc eſt Hiſpalenſi Gotthorum originis uſque ad quintum annum Svintilę Regis hiſtoriam adſcripſiſſet, & S. Ildephonſo eorundem Gotthorum, Alanorum, Wandalorum, & Suëvorum, à quinto Svintilæ anno uſque ad XVIII. Recceſvinthi rerum geſtarum continuationẽ; ſubjunxiſſe creditur: *Et Iſidorus junior, qui à principio mundi incipit Chronica, uſque ad octavum decimum Receſvinthi annum fideliter proſequutus, & ad deſtructionem Hiſpaniæ per Arabes ipſe ſcripſit*. Ita enim concluditur hic liber Roderici ſecundus in editionibus. Quod quidem gloſſema eſt, furcilliſque hinc ejiciendum, idque à MSS. libris abeſt; quod in ora Franco-furtenſis hujus hiſtoriæ editionis in *Hiſpaniæ illuſtratæ* annotatur ſyſtemate. Cùm præſertim Hiſpalenſem ſcripſiſſe Chronicon ab initio rerum, non utique Gotthorum tantum temporis, jam quum de eo egimus liquidò oſtenſum fuerit, Iſidori verò hujus Pacenſis operum nullo, ad quæ ipſe refert ſe, nedum in hac epitome, qua de agimus, ſignificetur ab illo uſque primordio rerum hiſtoriam eum pertexuiſſe. Legerem planè libens Roderici teſtimonium iſtud inverſo parùm ordine, ut conſtet ſibi, & ſuſtineri poſſit: *Et Iſidorus junior, quod à principio mundi incipit Chronicon, uſque ad XVIII. Receſvinthi annum fideliter proſequutum* (ab Ildephonſo ſcilicet) *& ad deſtructionem Hiſpaniæ per Arabes ipſe ſcripſit*. Quod verum eſt.

62. Æquè, ſed aliâ quidem viâ, deerràſſe mihi videntur, qui tot Iſidoros multiplicant, quot fermè opera hujus nomine ſciunt inſcripta. In quorum numero habeo D. Joſephum Pellizerium chronographum regium, mihique, ſine præjudicio tamen veritatis, amiciſſimum (dum viveret) caput. Qui in obſervationibus ad Chronicon, quod ſuperioribus annis primus edidit, exiſtimabatque Dulcidii eſſe Salmanticenſis Epiſcopi [d], ſeptem non minus agnoſcit. Primum Iſidorum Cordubenſem circa annum CD. ad libros quatuor Regum commentarii, & utriuſque Teſtamenti allegoriarum auctorem. Hunc Pſeudo-Dexter in duos diviſit [e], Cordubenſem utrumque Epiſcopum, qui fortè nullus uſquam unquamve fuit, uti de quinti ſæculi ſcriptoribus loquentes ſuſpicari nos diximus: Pellizeriuſque Hiſpalenſi eſt injurius, qui *allegoriarum* librum ei abjudicat.

63. Secundus ejuſdem Iſidorus eſt Hiſpalenſis nuper laudatus, *etymologiarum* ſcriptor. Tertius verò alius ejuſdem ſedis Epiſcopus, eo junior, idemque Cæſar-auguſtanus antiſtes. Et huic quidem non tantùm Chronicon Iſidori nomine inſcriptum, & ab exordio rerum uſque ad Wambanis primum annum continuatum; ſed & hiſtoriam Alanorum, Wandalorum, atque Suëvorum, Iſidoro Hiſpalenſi ęquè tribui ſolitam, adjudicat. In quo inflictam Hiſpalenſi magno Iſidoro alteram à Pellizerio injuriam depulſavimus, dum de hujus viri ſanctiſſimi rebus & libris commentaremur. Eoque magis quòd non alium niſi hunc Iſidorum Eccleſia Hiſpalenſis, nullumque Cæſar-auguſtana in catalogis ſuorum Epiſcoporum annotatum habeant. Remittit quidem hujus dicti ſui probationes ad ordinem Gotthorum Pellizerius; de quo nihil ſcripſit, neque eo loci, neque alibi; ſaltem Chronicon, de quo loquitur, id eſſe ait, quod, tamquam ſi Iſidori Pacenſis eſſet, Pelagius Ovetenſis Epiſcopus centoni ſuo paullò antè laudato intexuit, ac Lucas Tudenſis, tamquam ſi magni Iſidori eſſet, continuavit, hoc initio conſpicuum: *Brevem temporum ſeriem per generationes & regna primus ex noſtris Julius Africanus* &c. quæ quidem præfatio eſt ad Chronicon, non ipſum Chronici initium. De his tamen ſatius erit eò lectorem nos remittere, ubi de ſancto Hiſpalenſi Archiepiſcopo, & ejus Chronico abundè egimus.

d Fol. 16.

e Ad annum CCCLXXXIV. n. 8. CDXXIII. num. 5. & CDXXX.

64. Quar-

64. Quartus Pellizerii Isidorus ille est, qui *peccatorem* sese appellans, collectionem epistolarum decretalium & Conciliorum edidit. Sed neque hunc fuisse usquam forsan apud nos revera hujus operis auctorem, in Isidorianis quoque rebus annotatum relinquimus. Quintus ejusdem Isidorus est Setabitanus Episcopus, cujus esse inquit librum *De significatione nominum*. Sed est ne hic idem cum *allegoriarum* libro, quem *De nominibus legis & Euangeliorum* Braulio appellat; an glossarium, quod Isidori, seu Isidorianarum glossarum adnotatur titulo? Ampliamus interim ab aliquo qui ejus schedis utatur, docendi. Sanè auctor hujus Setabitani Episcopi Luitprandus est ad annum DCLXXXI. cui tamen ille collectionem Conciliorum attribuit. Mirorque Pellizerium in hoc homine constituendo, quod aliàs minimè solet, Luitprando detulisse.

65. Sextus illi Isidorus Pacensis, de quo nunc sermo, qui scripsit *Chronicon Arabum* anno DCCLIV. quod verissimum est. Septimus tandem Isidorus alter *de Beja* Episcopus (cur non *Pacensem* & hunc dixerit ignoro, cùm Pax, sive Pax-Julia, *Beja* sit) quem semper hoc dignitatis nomine Ambrosius Morales passim hujus historiam laudans appellare solet. Cujus esse ait Pellizerius Chronicon, quod sic incipit: *Sex diebus rerum omnium creaturam formavit Deus*, quasi hæc non essent ex initio illius Chronici verba, cujus præfationem esse diximus illam antea, uti Chronici ab hoc diversi principium, laudatam. Saltem hoc ultimum, duos nempe Isidoros ejusdem Pacis-Juliæ Episcopos fuisse, alterum epitomes Imperatorum & Arabum, quâ utimur, auctorem, junioremque alterum qui hanc continuaverit, quaque nos caremus, ex indicio tantùm Moralis notum, ut admittamus persuadet bona fides candidi hujus historici, & quod is Arabum istum chronographum Isidorum non vidit, posteriorem verò in manibus semper habuit. Nec prior ille vivens & scribens erâ DCCXCIII. sub Constantino Leonis filio Imperatore orientis pertingere vitâ aut commentariis potuit ad Garsiam Legionis Regem atque eram CMXL. sive annum CMII. Si ergo Pseudo-Dextro ac Pellizerio aures dabimus, Isidori duo Cordubenses, duo Hispalenses, duo denique Pacenses erunt, scriptores omnes, ultra illum Setabitanum. Sed ego cras fortè, ut in proverbio est, hodie nihil credam.

66. Multiplicatione ista nunc afflictâ, duplicique Isidoro, Hispalensi altero, Pacensi altero, junioreque isto respectu illius senioris, contenti, ad alia ejusdem Pacensis opera nos conferamus. Meminit ipse unius, duorúmve, ab hac epitome diversorum, nempe alterius *epitomæ*, sive *epitomæ temporalis*, ut ex his ejus verbis patet, cùm de orientalium Arabum duce Belgi, & occidentalium ductore Humeja Abdelmelici filio, inter se prœliis ageret. *Sed quia nequaquam* (ait [f]) *eam ignorat omnis Hispania, ideo illa minimè recensere tum ystraïca* (sic editum est) *bella ista decrevit historia, quia jam in alia epitoma, qualiter cuncta exstiterunt gesta, patenter & paginaliter manent nostro stylo conscripta*. Et postea [g]: *Quisquis ergo hujus rei gesta cupit scire, ad singula ad* epitoma temporalia, *quod dudum collegimus, cuncta reperiet enodata, ubi & prœlia Maurorum adversus cultum* (Christianum scilicet) *dimicantium, cuncta reperiet scripta, & Hispaniæ bella eo tempore imminentia releget adnotata*. Ex quibus videtur in hac eum historia prolixè & specialiter de Maurorum cum Gotthis, & inter seipsos prœliis, tractâsse.

f Erâ DCCLXXX. pag. 21. editionis Sandovalis. g Erâ DCCLXXXI. pag. 22.

67. Aliud ab hoc opus, *verba dierum sæculi* nuncupatum, significari ab eodem de Arabum adhuc mutuis cædibus agente his verbis videtur: *Reliqua verò gesta eorum qualiter pugnando, & nonne hæc scripta sunt in libro* verborum dierum sæculi, *quem Chronicis præteritis ad singula addere procuravimus*? Dicas paraleipomena, seu prætermissa quædam in superiorum ætatum Chronicis hoc libro contineri. At habueréne ex duobus his aliquem aut Morales, qui toties Pacensi ea tribuit [h], quæ in ejus edita epitome non leguntur, aut Joannes Mariana, qui ex Isidoro eodem Pacensi constare ait [i] Reges nostros à Reccaredo descendere, ac [k] postremum Regum Gotthorum Rodericum exstructum à Witiza parente ejus prope Cordubam urbem palatium amplificâsse? quæ duo etiam in epitome frustrà quæsieris. Nil aliud, respondebo, quàm, ut rem acu tangere possis, exempla illa, quibus uterque auctor olim fuit usus, consuli oportere. Hæc autem de Isidoro Pacensi habuimus dicere.

h Uti suprà notavimus. i Lib. 6. cap. 1. k Lib. 6. cap. 21.

CAPUT IV.

Hujus octavi sæculi scriptoribus falsò adjudicantur à pseudo-historicis VENANTIUS *monachus*, JOANNES Hispalensis antistes, GUDILA, *sive* GULLITA, *Toletanus*, ISIDORUS *Setabitanus Episcopus*, SEVERUS *monachus*, *&* LAIMUNDUS *cognomento de* ORTEGA. *Hujus opus* De antiquitatibus Lusitanorum. *Quando, & à quibus inventum. Ejus suppositio detegitur pluribus argumentis*. Bracara *unde dicta*.

68. MISIT quoque huic sæculo manum cacoëthes fingendi scriptores Hispanæ gentis. Pseudo-Luitprandi hæc sunt [l]: *Sub Egila floluit Toleti* VENANTIUS *monachus, qui fecit* Homiliam S. Adelphi Toletani pontificis, *quæ falsò adscribitur Petro Episcopo Ravennati*. Significare nempe voluit sermonem 126. eorum qui S. Petri Chrysologi Ravennæ Episcopi nomine circumferuntur, ingeniosissimi & elegantissimi. Incipit: *Habet hoc Adelphi antistitis sanctus animus*. Atque hunc quidem sermonem, Adelphiique nomen, in cujus laudem conceptus fuit, ad Toletanum Adelphium referri non improbabiliter posse credidit Toletanus Pseudo-Luitprandi ac similium profligatæ fidei librorum architectus. Sed quamvis non perfunctoriè hanc Episcopo urbis suæ laudem asserere, corrogatisq; undiq; officinæ suæ auctorum testimoniis confirmare sit conatus; miserè is suis ipsius probationibus adeò se illaqueavit; ut

l Erâ DCCLXXXVI.

ut non allunde opus ſit reſellendo huic falſo argumenta colligere. Inde enim conſtat eundem Venantium, qui Adelphii laudes eo ſermone compilâſſe dicitur, & circa annum DXCVIII. florente adhuc ſub Reccaredo Rege Gotthorum imperio, & poſt annum DCCLXXI. adulta jam captivitatis calamitate, Adriani Pontificis tempore, hoc eſt duobus ferè pôſt integris ſeculis, vixiſſe.

69. Primum ſic probo. Adelphius, & Sermonis auctor æquales fuere: nam hic grates ibi Adelphio habet, quòd in domum ipſius venerit, atque ejus *audientiam* (hęc ejus verba) *concupierit*. Adelphius autem Toletanus factus fuit Epiſcopus anno DXCVIII. referente Maximo ad hunc annum. Qui ipſe Maximus Venantii meminit [m]. *In cujus laudem* (Adelphii) *Venantius Toletanus compoſuit homiliam, quæ incipit*: Habet hoc Adelphii Pontificis ſanctus animus, *quæ falsò inſcribi ſolet Petro Ravennati cognomento Chryſologo*. Et in fine Chronici [n]: *Venantius Toletanus eximius fuit concionator, quem rediens* (Metis, quò transferat, Toletum) *optavit audire ſanctus Adelphius Epiſcopus. Is ex Metenſi civitate Toletum miſit ad Venantium tunc Toletanum archiepiſcopum* &c. Gerræ, gerræ. Sed quæ ad minus evincunt, Maximi ſaltem hujus fide, quem dedit Fuldenſis inventio, Venantium Adelphio, atque utrique Maximum fuiſſe ęquales. Maximus autem obiiſſe dicitur an. DCXVI. [o] Huic autem concordat etiam Pſeudo-Julianus, qui Venantium notat [p] anno DCIII. Toletanam ſedem Auraſio vacuam reliquiſſe.

m Eodem anno DXCVIII. §. 11.

n Ad ann. DCXII. §. 16.

o Luitprandus ad hunc annum.

p *Chronico* num. 312. & 313. & *Adverſario* 452.

70. Alteram propoſitionis partem, nempe poſt ducentos ferè annos eundem auctorem homilię, hoc eſt Venantium, vixiſſe, Pſeudo-Luitprandus nos docet. *Sub Egila* (inquit [q]) *floruit Toleti Venantius monachus* &c. Hunc autem Egilam, ſeu Egilanem, abbatem priùs Agalienſem, Epiſcopum deinde Eliberitanum, eum eſſe, ad quem Adrianus Papa, ſcilicet hujus nominis primus, ſcripſit epiſtolam, idem teſtatur auctor [r]. *S. Papa Adrianus ſcribit ad Egilanem Epiſcopum Iliberitanum ex-abbatem monaſterii Agalienſis Toletani*. Adrianus autem in Pontificatum non ante annum DCCLXXI. aſſumptus, viginti quatuor annos adminiſtravit. Si ergo ſub Egila Adriani Papæ ęquali monachum adhuc octavo jam exeunte ſeculo egiſſe in monaſterio Agalienſi Venantius dicitur; nec potuit Adelphium domi ſuſcipere, nec Maximo eſſe notus, quæ omnia ſub finem ſexti ſeculi contingere debuerunt. Hęc autem mala conditio eſt mendacis, veſtigia ſępè ſui, quibus deprehendatur, incautum relinquere.

q Ubi ſuprà erâ DCCLXXXVI.

r Erâ DCCLXXXVI. an. DCCXLVIII.

71. Hujus commatis, hoc eſt falſi, in Luitprando eſt, quòd ſeculo iſti JOANNEM adjudicat Hiſpalenſem archiepiſcopum Arabicæ linguę callentiſſimum, & bibliorum ſacrorum in hanc linguam interpretem, cùm vel proximè ſequentis, vel eo adhuc inferiorum, revera ſit: quòde loco ſuo videbimus.

72. Fingit etiam larvatus alter hiſtoricus ejuſdem farinæ Julianus, GUDILAM, ſive GULLITAM, Toletanum, hiſtoriam quandam ſub captivitatis tempora conſcripſiſſe. *Obſeſſa manſit civitas* (de Toleto inquit [s]) *pluſquam tres annos; evenerunt que utrinque res magnæ, quas Gullita Toletanus hiſtoriæ mandavit ad poſteritatem, quæ manet adhuc in tabulario S. Juſtę, unde hæc ego deſcripſi*. Valdè ſuſpicor pro *Gullita* ſubſtituendum *Gudilam*, ſcilicet ficulneum, cujus paullò antè meminerat Hieronymus Higuera, genus ſuum ficulneorum, ſive (quod idem ſonat vulgari lingua) *Higuerarum*, ut ſic dicam, omnibus numeris abſolutum, antiquiſſimum, patriæque proficuum deſcribere voluit. Tabularium verò S. Juſtæ Toletanę Lararium fuit prorſus Deę Fabulinæ, cui nullus, qui ſapiet, ut ſpero, litare cupiet.

s Num. 316.

73. Eidem auctori affigere lubuit huic ſæculo ISIDORUM quendam Setabitanum Epiſcopum, eundemque cum eo, qui collectionem dedit epiſtolarum decretalium, & Conciliorum, cognomento *Mercatorem*, ſeu *Peccatorem*, comminiſci. *Florebat Iſidorus* (inquit [t]) *Mercator, venitque ad ann. DCCCVIII. fuitque Epiſcopus Setabitanus* (malè editum *Seſabitanus*) *ſcripſit amico ſuo fideli* (an *Fideli?*) *monacho Benedictino, qui fuit collector ejuſdem Iſidori. Vixit pluſquam CXVIII. annos, ſcilicet, ut dixi, ad an. DCCCVIII. die* xv. *Maji*. Huic teſtimonio præterquam quòd veriora & ſolidiora, de rebus agentes S. Patris Iſidori, & hac Iſidoriano ſub nomine vulgari collectione Conciliorum, oppoſuimus; repugnat quoque collactaneus Juliani Luitprandus, qui ann. DCLXXXI. hoc eſt annis CXXVII. ante eum annum, quo vitâ functus à Juliano dicitur, Epiſcopum jam urbis ſuę Setabis Toletano Concilio XVI. interfuiſſe ait. Nempe hi terræ filii ſic ſe ipſi debellant.

t Num. 378. in Chron.

74. Scurra item pſeudo-hiſtoricorum Haubertus centenario annorum huic SEVERUM [u] contribuit monachum Cæſar-auguſtanum; qui cùm *valdè concionator* (verbo ejus) eſſet, anno hujus ſeculi DCCLIX. Romæ obiit.

u Ad ann. DCCLIX.

75. Sed LAIMUNDUS dici ante alios debuit inter huic ſeculo temerè adſcriptos hiſtoricæ rei auctores. LAIMUNDUS, cognomento de ORTEGA, Luſitanus, omnibus antè ignotus auctor, nec ulli unquam viſus, venit in poſteritatis cognitionem, & è latebris emerſit Alcobazienſis monaſterii Portugalliæ ampliſſimi bibliothecæ, operâ Bernardi Britti ejuſdem ordinis ac domûs Ciſtercienſis monachi, & Portugalliæ clariſſimi hiſtoriographi; qui primùm in veſtibulo *monarchiæ* ſuæ *Portugalliæ* vulgaris linguæ, quaſi viam præſtruendæ fidei rebus his, quæ teſtimonio hujus dicendę erant, prudenter muniens, repertum à ſe in laudata bibliotheca Laïmundi hujus multis libris conſtans opus de *Antiquitatibus Luſitanorum* Latinâ linguâ ſcriptum, Gothicîſque characteribus in membranis craſſioribus exaratum, tabulîſque vaccina pelle alba coopertis, ęneîſque ornamentis exteriùs munitis compactum, non ſua ipſius dumtaxat, ſed & cujuſdam Hieronymi de Souto, diſtrictûs ejus auditoris, ut vocat, ſive Juridici, nec non & Franciſci à S. Clara, ejuſdem domus Alcobaziæ abbatis, ſimulque Generalis Ordinis ſui

sui Cisterciensis per Portugalliam Reformatoris, attestationibus in publica instrumenta deductis comprobare curavit, posterisque rei novitatem haud æquo forsan animo suscepturis, quomodo posset, commendare.

76. Ex his autem instrumentis deducitur inscriptum fuisse operi undecim libris contento: *Laïmundum De antiquitatibus Lusitanorum*. cujus principium: *Lusitaniæ initium &c.* finisque: *Lusitaniæ gentes sub Mauris annis pluribus quievere*. Ostendique ex ipso codice scriptum fuisse eum anno Christi octingentesimo septuagesimo octavo. Hujus verò auctorem Laïmundum tempore eo vixisse ac scripsisse, cùm Hispaniarum regnum Gotthicum in Maurorum ditionem miserabiliter sub Roderici Regis tempora conversum fuit; cujus Regis cappellanum se fuisse eundem ostendere videri alibi, nempe altera parte *Monarchiæ Lusitanæ* lib. 7. cap. 1. Brittus annotavit. His notis Brittus conspicuum reliquit novum suum atque illaudatum anterioribus sæculis Laïmundum, qui ante octo sæcula floruerat: eum nempe, qui ab initio rerum & conditura Hispaniarum populi, immissisque huc post diluvium Noachi nepotibus initium historiæ sumpsit, & ad ætatem usque suam, hoc est, usque ad Hispaniæ excidium, perduxit.

77. Nec dubitari debet, hoc Laïmundo adscriptum opus in laudata monasterii Alcobaziæ bibliotheca aliquando exstitisse, eo quòd Antonius Brandanus, & is Cisterciensis ejusdem domus, qui Bernardo Britto in scribendæ Lusitanorum historiæ munere aliquando successit, liquidò id affirmat, adjungens, visum quandoque librum ibi à D. Fr. Augustino à Castro Bracarensi archiepiscopo, cujus tunc adhærebat lateri Gaspar Alvari à Losada Portugalliæ archivi custos, à quo ipse certior de re factus fuit Brandanus. Et, quod potiori loco habeo, testis oculatus Franciscus Macedo à S. Augustino Lusitanus horum temporum, multorum omnis generis librorum confector insignis, vir multiscius & eloquens, qui ante paucos annos Patavinus professor sub Venetis in eorum urbe principe, aut Patavii degebat, in quadam responsione ad Notas nobilis critici anonymi, (is est N. Sparverius Veronensis, in *Apologiam* Thomæ Mazzæ Dominicani *pro Joanne Annio Viterbiensi* Veronæ anno MDCLXXIV. excusa pag. 41.) *In Lusitania nostra* (inquit) *nobilis quidam fuit Regum chronologus, monachus Cisterciensis* (*S. Bernardi vocant Ordinis*) *dictus Bernardus Britto. Hic multa in suis libris retulit cujusdam scriptoris antiquissimi* (*Laïmundum appellabant*) *quæ quia inaudita antea fuerunt, & auctor ignotus, putabantur vulgò commenta, idque multi Britto cum sanna exprobrabant, quasi ille auctorem illum confinxisset. Quinetiam contrà scripserunt nonnulli eruditi* [x]. *Pupugit hoc dictum quemdam ejusdem instituti monachum* [y], *qui honorem & fidem Britti scriptâ quadam apologiâ vindicavit, probavitque Laïmundum inveniri manuscriptum in regia bibliotheca insignis conventus Alcobaziæ, ubi ego eum ipsemet vidi, quem etiam reddiderant ambiguum illæ cavillationes criticorum: ac exinde didici minus temerè de scriptoribus judicare.* Huc usq; Macedo. Quantumvis mirum videri debeat Antonio Brandano ejusdem cœnobii sodali, atq; ejus bibliothecæ libros quotidie contrectanti, Laïmundi codicem latuisse, ut pro eo asserendo aliorum fide opus ei fuisset uti; ipsum autem codicem hoc nostro tempore Francisco Macedo ibidē repræsentatum, quasi è tenebris iterū emersisse.

[x] Didac. Paiva *Exame de Antiguedades*.
[y] Bernardinum de Sylva *Defensa de la monarchia Lusitana*.

78. Quicquid autem sit, librum contendimus ementito nomine antiqui auctoris, qui novæ sit conditurae, in album legitimorum veteris ævi fœtuum, quo tempore ignoratur, intrusum, eum minimè, aut non facilè admittendum videri. Quod multa neque eludenda persuadent. Primùm fabulas Berosianas de antiquis Hispaniæ Regibus ab operis sui initio asserit, quæ primùm ab Anniana Berosi publicatione auditæ sunt, & communi eruditorum omnium, qui aures aceto lotas habent, exceptis paucis, qui novo invento parum providè, idque in examen nondum vocantes, crediderunt, suffragio damnantur. Adeò ut necesse sit, huic si credimus, quisquilias Berosi cœno jam demersas, quærere iterum, & aliquo existimationis loco habere. Quæ adeò indigna hoc erudito sæculo rerum catastrophe non multos ab orchestra sortietur plausores. Tam enim ille adhæret Berosiano confictorum Regum catalogo, ut & Laïmundus & Berosus verax uterque, aut mendax & commentitius haberi debeat. Quid quòd siccam & jejunam Berosi, qualis ille est, relationem, ea rerum singularitate atque expositione adjuvat & auget, ut Berosum alium eo, quem dicimus, antiquiorem, aut facti rerum locupletiorem, ante oculos habuisse videatur, quem viæ ducem in ultimæ antiquitatis dirumpendis tenebris sequutus sit.

79. Huic parti adjungimus, quòd & Fabium Prætorem sequitur ex libello de *Aureo sæculo*, quem dedit quoque nobis Annius, ut idem Brittus lib. 1. cap. 10. observavit: quem libellum quo loco habeat Vossius post innumeros è cap. 3. libri 1. *De Historicis Latinis*, docebere. Urget secundò Laïmundi fidem rarum illo sæculo, quo vixisse is dicitur, cognomen *de Ortega*, quod ei nescio unde, calculo Britti, accessit, propinquum illi *de Salazar*, quo (ridentes dicimus) Laurentium inclytum Aragoniæ regni ac tertii Ecclesiæ sæculi martyrem indigitare ausus fuit, Gallus quidem scriptor, eique nimio plus in re adeò antiqua atque inpersuasibili deferens è nostris aliquis novæ cujusque rei sectator ardens, magni nominis aliàs historicus & philologus, cujus nomen, quod in hoc non probamus, silentio involvere satiùs duximus.

80. Pertinet ad rem itidem, quòd cùm antiquissima & princeps Lusitanorum appellatio non ad totam, quæ à Romanis ita dicta fuit, in provinciarum distributione Lusitaniam pertinuerit, sed hæc à Lusitanis quodam hujus plagæ sive occidentalis Hispaniæ populo, ut Bætica à Bæti fluvio, & à Tarracone urbe Tarraconensis, dicta, postmodum fuerit; Laïmundus in enarrandis antiquissimis Hispaniæ rebus, describendoque mythico illo

lo Regum Berosianorum ævo, Lusitaniæ suæ, quam laudare pergit, totum Lusitaniæ Romanæ tamdiu postea natæ, tractum attribuat. Lusitanos autem peculiarem populum Lusitaniæ integræ, quam hi non soli, sed cum aliis habitabant, nomen peperisse non difficile est è Ptolemæo colligere. Apud quem inter Lusitaniæ jam tunc Romanæ populos, cùm *Lusitani*, tum post Anæ fluvii ostia *Turdetani*, usque ad *Salaciam* & *Cetobrigem*, *Sacrum* ultra *promontorium*, quæ hodie *Alcazar do Sal*, *Setubal*, & *Cabo de S. Vicente*, in meditullio nunc Portugalliæ, immo & Lusitaniæ Romanæ, vocant, *Celtici* item, *Vergonesque*, quos *Vettones* intelligo, descripti habentur. Non ergo debuit Lusitanorum res veterrimas Laïmundus describens, Lusitaniæ vocabulum, sic suo tempore extensum, jam tunc ad populum finibus contentum haud paullò brevioribus significandum usurpare. Ut colligere inde audeam Lusitaniæ seu Lusitanorum hunc laudatorem non temporis Gotthorum esse, ut jactant, quo iisdem Regibus Gotthis integra Hispania (hoc est, tres ejus prioris divisionis provinciæ, sive posterioris quatuor aut quinque) omnes penè indistinctè subjacebant. Eo enim quid opus fuit, aut quo exemplo, unius partis Hispaniæ cum aliis jam confusæ, historiam subtexere? immo ejus sanè temporis fuisse Laïmundum inde colligas, quo hæc ejus portio sub Portugalliæ nomine, jam in particularem Regum ditionem à Maurorum manibus ereptam iverat: quo tempore opportunum ac decens fuit propriæ gentis seorsum regnatæ laudes, resque olim gestas colligere ac literis consignare.

81. In hoc eodem Lusitaniæ nomine alio argumento Laïmundum premimus. Regio Interamnensis, quam vocant, inter Durium & Minium amnes sita, Portugalliæ jam hodie portio, non utique ad Lusitaniam olim, sed ad Tarraconensem priùs, atque inde ad Gallæciam pertinuit: quod intelligi debet non solùm de eo tempore, quo Romanis paruimus Hispani; sed etiam de eo, quo Gotthis Regibus. Nec nisi restaurata ea regione Interamnensi à Maurorum imperio, stabilitoque peculiari Portugalliæ regno, auditum lectumve fuit, Lusitaniæ vocabulo Interamnensem istam regionem comprehendi. Portugalliæ enim novum regnum ejus incolæ, ut Latino verbo appellarent, Lusitaniam, à majori ejus parte, quam Portugalliæ regnum comprehendebat, tunc primùm vocavere.

82. Quod cùm ita sit, nonne debuit Laïmundus tempore Gotthorum de Lusitaniæ sive Lusitanorum rebus tantùm scribens, ea solùm in literas referre, quæ Lusitanæ tunc dictæ gentis propria essent? profectò id fines fuerit sibi præscriptos non transilire, & propositum exsequi. Contrarium tamen per omnes hujus historiæ suæ libros agere eum dicet, qui Brittum attentè legerit. Non minus enim res Interamnensium, qui Gallæci tunc erant, quàm suorum Lusitanorum prosequitur, atque iis insistit, ut jam iterum inde conjectari pronum sit, non Laïmundum Gotthorum temporis, sed Pseudo-Laïmundum ejus, quo Interamnenses jam in Portugalliæ ditionem conjecti fuerant, hujus historiæ auctorem fuisse.

83. Sed persequamur tandem hunc leporem quærere, vestigia ejus colligentes, quæ quidem nobis, ut capi posset, apud Brittum reliquit. Adducit enim hic per totam historiam aliquot è libris Laïmundi testimonia, in quæ nobis inquirere relictus est locus. Primum est è libro ejus *Antiquitatum Lusitanarum* secundo [z]. Audi sis, lector, Gotthici temporis stylum: *Celtiberi enim, quicquid patriæ nostræ hac ætate boni evenit, deberi necesse est. Illi enim turres fracassatas, si fortè erant, levaverunt*. Et postea: *Quasi enim de novo Lusitaniam nostram ipsi fecerunt, & à populis alienigenis, qui tunc Wandaluziam tenebant, armis defenderunt non semel*. Canterius (ut dici solet) in porta. *Fracassare* verbum Italicum, & *fracasser* Gallicum, unde nos Hispani *fracaso* dicimus, Gotthicus scriptor, sagacium narium securus, usurpavit. Necdum inveni hoc annumeratum his, quæ corrupta latinitas, aut exterarum gentium colluvies, tribus his linguis novioribus infudit, quæ multi collegerunt viri eruditione ac inexplebili lectione clarissimi [a]. Deinde Wandaluziam tunc temporis & ante Maurorum ingressum (qui, & non Wandali, hujus vocabuli auctores sunt, ut alibi dicimus) loco Bæticæ positam si testimonio aliquo idoneo Laïmundi assertores confirmare possunt, Laïmundus ipse verus & magno in pretio habendus per me scriptor esto: quo quidem verbo is, non hîc tantùm utitur [b].

84. In alio etiam testimonio, cujus idem auctor verba affert [c], novitatis suæ indicium Laïmundus præstat. *Bracadam, vel Bragadam* (ait lib. II.) *ut alii malunt, fundaverunt Afri, qui undis jactati huc appulerunt, & inito fœdere cum Graviis, postulavere sibi locum urbis, quo dato Bragada exsurgit, indito illi nomine à fluvio Bragada, & oppido, unde originem traxerant*. Hoc planè est Joannis Episcopi Gerundensis somnium, quod ante eum nullus somniavit, unde Laïmundus tam absurdam rem haurire posset. Bracarios hic posuit Libycam gentem Bracadæ fluminis riparum incolam; Bracariosque istos Carthaginensium milites huc appulsos Bracaram constituisse urbem; cujus rei testem Ptolemæum laudat versus finem lib. 3. *Paralipomenωn Hispaniæ*. Quam opinionem in medio relinquit Vasæus [d], alii jure rejiciunt. Sed nec Ptolemæus Bracarorum gentis Libycæ, nec nisi *Bagradæ* (non *Bragadæ*) fluvii meminit [e], quomodo frequentiùs appellant veteres [f]. Callaïcorum Bracariorum (non Bræcariorum, uti alicubi editum ait) recordatur quidem Ptolemæus lib. II. (quem Gerundensis laudat) cap. 6. inter Durium & Minium gentis.

85. At hoc quid pertinet ad coloniam Bracarorum Libycorum hîc positam? Conjecturâ ergo hæc pars nititur unius Gerundensis, qui nimium sanè in originibus nostris deducendis ingenio suo & patientiâ lectorum eruditorum abusus est. Planè Bracares nomen Græcum; cujus nationis tota hæc Hispaniæ pla-

z Apud Brittum lib. I. c. 23.

a Vossius *De vitiis sermonis*, Menagius *De originibus linguæ Gallicæ*.

b Vide Britti lib. I. cap. 27

c Lib. 2. cap. 6.

d Chron. cap. II.

e Lib. 4. cap. 3. & lib. 4. c. 6.

f Bochartum vide lib. I. Chanaam cap. 24. pag. 532.

plaga, quod frequentia ejusce linguę ostendunt nomina, incolatus fuit [g], sive à Bracchatis Gallis dicti, quod Florianus & Garibajus censent [h], sive à Græco nomine βράκος, seu βράκα, quo velum, quod pudenda cooperit, significatur. *Bracarum* urbem Galli hodie *Brągues*, quomodo femoralia, appellant. Scio ab originum studiosis *bracbas* Gallicum esse vocabulum [i].

86. Existimat autem Vossius antiquissimum videri sibi orientalis linguarum divisionis nomen. Unde tam ad Hispanos, quàm ad Gallos (omnes enim Europæ incolæ inde venere) derivatum qui dixerit, non ineptè censebit. Nihilominus tamen Brittus Laïmundo suo adhærens, & Florianum sequutus, qui Himilconis Pœnorum ducis *Periplum*, sive meridialis & occidentalis Hispanię orę maritimę lustrationem, quam Carthaginensibus navibus fecisse dicitur lib. 3. cap. 11. descripsit, Florianeæ huic narrationi alia quędam addit, & inter ea Pœnorum ab Himilcone in Interamnensi provincia relictorum cum provincialibus pacem ictam, atque inde natam Bracarę urbis conditionem à populis Bragadis nuncupata. Planè Hannonis & Himilconis Carthaginensium fratrum *Periplos*, seu navigationes, habuit antiquitas, literis Punicis consignatas, unde ad Græcas transire potuerunt. Nam Hannonicę Pomponius Mela [k] & Plinius [l] sępè, at verò alterius ab Himilcone descriptę, Plinius idem [m] & Festus Avienus [n] meminere. Quarum duarum solius prioris fragmentulum quoddam exstat non semel Basilęę excusum [o], Italiceque à Ramusio in suis *Navigationibus* [p], quodque exspectare debemus insigniter ab Isaaco Vossio, Gerardi filio, uti ad Melam promisit, illustratum. Himilconis verò illa omnino periit; adeò ut fabulis annumerandam esse Camdenus censuerit, quem iccircò Bochartus [q] reprehendit, cùm eam se legisse in *Punicorum annalibus* idoneus sanè testis Avienus tradat. Quem Avienum si demas, vix est ut ab aliis quicquam de Himilconis re geographica exsculpere possis: & tamen Florianus Avienicis aliquid nescio unde superstruxit, quem Joannes Mariana exscripsit Latinè lib. 1. cap. 21. Atque adhuc plura Brittus Laïmundo huic, incertis (Florianus ut solet) auctoribus. De quo admoneri lectorem hujus Laïmundi testimonii occasione, non importunum existimavimus.

87. Alia innumera sunt Laïmundi fragmina in utroque *Monarchiæ Lusitanæ* volumine per Brittum historiæ huic intexta, partim è Latinis antiquis scriptoribus desumpta, quos haud semel non capit, è quibus est Ælii Spartiani locus in *Vita Adriani* de delectu Tarracone habito apud Brittum lib. 5. cap. 13. qui non potuit aliter magis contra hujus Latini historici mentem concipi, de quo lectori judicium relinquimus; partim incertum unde deducta, totque gestis rebus Lusitanorum, indictis hactenus & inauditis, sive rerum circumstantiis, ut barbaro isto utar verbo, locupletia & ornata; ut otio suo non perfunctoriè abuti opus ei fuerit, qui Laïmundum se finxit. Sed hanc rem admiraremur hodie magis si Dextros, Maximos, Luitprandos, Julianos, Haubertos, Liberatos, & hujusmodi monstra, nondum passi essemus.

88. At sistamus aliquantisper Laïmundum excusantes, qui potuit quidem plura veterum auctorum jam nunc deperditorum monumenta per ætatem adipisci; de quorum jactura noviores exquisitè queruntur; ut inde instructus historiam texeret Lusitanam integram, & non laceram aut jejunam, utpote ex Romanorum, qui ad hoc tempus supervixere, libris dumtaxat confectam. Sed an ne Laïmundus, ut alibi veteres scriptores, quorum studium fuit, antiquissimos rerum eventus in commentariis suis præsentes reddere, fidei suæ consulentes consuevere, aliquos rerum Hispaniensium enarratores antiquos, quorum relationibus ipse nitatur, in his suis *De Lusitanorum antiquitatibus* laudare solet? Passivum hoc enim est in quibuscumque historicorum vel geographorum lucubrationibus priscos appellari rerum auctores, ne lubrica maneat narratorum auctoritas. Legimus sanè omnia hujus, à Britto passim, perque omnes paginas adducta testimonia; nihilque invenimus hujusmodi, excepto quòd alicubi sequutum se ait [r] regestum quoddam antiquitatum à Reccaredo Gotthorum Rege confici jussum, collectâ ex pluribus Hispaniarum locis materiâ; quod quidem adhuc Roderici tempore, cui à confessionibus fuit, superstes erat.

89. At hoc certè mera fabula est ad arbitrium formata, tamque facilis rejici quàm confingi. Quod palmari argumento evincimus, imputata Laïmundo ipsi altera veteris monumenti allegatione, quo miserè deceptus, nihilque in tenebris suæ fictionis videns, se profecisse loco alio affirmat [s]. Nempe dum res apud nos gestas eo tempore, quo de Romano Imperio Julius Cæsar Antoniusque decertabant, referre Brittus pergit; nihil se è Romanis scriptoribus exculpturum. His enim annis cùm res alibi gererentur reipublicæ, altùm de Hispanis silent, sed ex uno Laïmundo suo, lectores admonet. Hunc tamen belli cujusdam tunc temporis inter Gallęcos & Interamnenses gesti memorem fidem sequi ait Catonis operum: quod ipse de se affirmat Laïmundus. Quæ verè affirmatio absurditatem continet enormis cujusdam parachronismi. Sive enim Catonem Censorinum intelligat, cujus & *Historiarum*, sive *Originum*, atque item *De re militari* ab eo conscripti laudantur [t], neque jam exstant, libri; sive Catonem Uticensem, à quo nihil in scripta redactum fuit, intelligat, uterque ante Octaviani imperium ac trium-viratûs tempora. Et quidem Censorinus CVI. ferè annis, hoc est, belli Punici tertii exordio, ut Plutarchus refert in ejus Vita, urbis nimirum conditæ DCIV. Uticensis verò anno ejusdem urbis DCCVII. obiere. Vade nunc, & Laïmundo (Britte) fidem præsta, qui Catonem ejus rei auctorem laudat & sequi se ait, quæ sæculo integro post Catonis scriptoris, Censorii scilicet, fereque

g Justinus lib. 44.

h Florianus lib. 3. cap. 26. Garib. lib. 5. cap. 10.

i Vossius lib. 1. *De vitiis sermonis* cap. 2. Menag. in *Orig. ling. Gall.* Merula *Cosmogr.* part. 2. lib. 3. cap. 14.

k Lib. 3. cap. 9.

l Lib. 2. cap. 65. lib. 5. cap. 1. lib. 6. cap. 32.

m Lib. 3. cap. 9.

n In *ora maritima*.

o testatur Isaac. Vossius ad locum Melę laudatum.

p Vol. 1. folio 114.

q Canaam lib. 1. cap. 39. pag. 724.

r Apud Brittum lib. 4. cap. 26.

s Apud eundem Brittum lib. 4. cap. 24.

t Vossius *De hist. Lat.* lib. 1. cap. 5.

reque

reque triennio poſt alterius, qui nihil ſcripſiſſe legitur, mortem contigit.

Hæc ſufficiant pro neceſſitate de ſcriptore iſto cenſendi, dum alios nondum amor corripit veram hiſtoriam ab his abominabilibus malè feriatorum hominum fictionibus diſtinctiùs & enucleatiùs expiandi.

CAPUT V.

De Claudio *Taurinenſi in Italia Epiſcopo: ac de ejus erroribus, præſertim negantis imaginum ſacrarum cultum. Adverſus eum qui ſcripſerint. Claudius hic diverſus à Claudio Clemente Scoto. De tribus Claudiis Clementibus Thomæ Dempſteri opinio: & qualis in hiſtoria Dempſterus.* Anonymus *quidam* Floris Sanctorum *ſcriptor. De* Roderico Lucensi. *Hiſtoria* De memorabilibus Hiſpaniæ *hujus forſan non eſt. Ægidii Gundiſalvi lapſus.* Theodulphus *Aurelianenſis Epiſcopus ex non vana conjectura Hiſpaniæ adſcribitur. Carmen ejus circa hoc expenditur. De hujus Theodulphi operibus.*

90. SCRIPTORES ſæculi noni caput hoc, & quæ ſequentur, elucidabunt. Primus verò ætate, & contemporalis adhuc Carolo Magno, qui anno DCCCXIV. vitâ deceſſit, Claudius fuit Taurinensis Epiſcopus, pudendum genti noſtræ, pluſquam literis celebrandum, hominis Hiſpani nomen. Sed ita poſtulat bibliothecæ formandæ negotium, quæ non minùs pravè, quàm innocuè, aut utiliter ſapientibus, dummodo ſcriptoribus, conſtat. Iconoclaſta hic obſtinatiſſimus, ſive imaginum ſacrarum hoſtis, Felicis Urgellitani præſulis, de quo jam antea egimus, diſcipulus, ex Hiſpania noſtra, unde ortum habuit, ad Italos venit Ludovici Pii deſtinatione, ut ſacram, quâ vigebat, doctrinam Italos doceret, factus in eum finem Auguſtæ Taurinorum in Gallia ſubalpina, ſive Pedemontana regione Epiſcopus.

91. Jonas Aurelianenſis præſul, quem antagoniſten Claudius habuit, cuncta hæc indubia reliquit in opere adverſus ejus blaſphemias conſcripto. *Quo feliciter* (ait) *imperante* (Ludovico Imperatore Caroli filio) *idem Felix* (Urgellitanus) *in quodam diſcipulo ſuo, nomine Claudio, utpote* (*ut verbis B. Hieronymi utar*) *Euphorbus in Pythagora, renaſcitur; qui utique etſi non fidei catholicæ regulam* (uti Felix præceptor Neſtorianus hæreticus) *Eccleſiaſticas tamen traditiones quàm venenatis telis per eundem diſcipulum ſuum jaculari niſus eſt*. De ejus patria & educatione & in Italiam profectione, atque infulis Taurinenſibus, idem paullò pòſt: *Is itaque, de quo agitur, exortus ex eadem Hiſpania, ejuſdemque Felicis diſcipulatui ab ineunte ætate inhærens, per aliquot temporis in palatio memorati glorioſiſſimi ac ſereniſſimi, Deoque amabilis Auguſti* (Ludovici) *in officio presbyteratûs militavit. Sed ut aliorum utilitati doctrinâ prędicationis Euangelicæ, quæ illi admodum ineſſe videbatur, conſuleret; ipſius piiſſimi principis piiſſima devotione præſul Taurinenſis ſubrogatus eſt Eccleſię*. Ibi reprobâſſe eum, ſerioque damnâſſe ſacrarum imaginum cruciſque ſalutarium ſignorum uſum, Sanctorum reliquias, ſepulchraque, proſequitur. Quibus auditis, Theodemirum quendam patrem monachorum, ut ab eis deſiſteret, literis eum admonuiſſe ait. Theodemirum hunc poſtea fuiſſe Calagurritanum Epiſcopum pſeudo-hiſtorici noſtri contendunt [u]; verè tamen is fuit pars Gallicanæ Eccleſiæ, ut ex Jonæ verbis lib. 1. Joannes Mabillonius, vir eruditiſſimus, in annotationibus ad *Analecta vetera* [x], prudenter vidit.

92. Claudium tamen ad has aliis literis ſic inſolenter reſpondiſſe Jonas proſequitur, ut Gallos omnes & Germaniæ fideles idololatriæ vanarumque ſuperſtitionum laqueis irretitos eſſe jactaverit. Falſus tamen ipſe Jonas, & in contrarium è via recta devians, qui imaginum uſum non ad adorationem, ſed ad inſtructionem tantùm cum Franco-fordienſi hujus temporis Synodo permittebat [y]. Hujus Claudii literas haſce in grande ac prolixum ſcriptum tranſiiſſe hæc ejuſdem Jonæ convincunt: *Fertur interea in ſugillatione ejuſdem abbatis, totiuſque Gallicanæ Eccleſię tantę prolixitatis evomuiſſe libellum, ut magnitudine ſua quinquagenis pſalmis Davidicum ſuperârit pſalterium, de quo nonniſi quoddam excerptum in manus parvitatis noſtræ eſt perlatum, cujus hoc eſt exordium: Titulus libri: Apologeticum atque reſcriptum Claudii Epiſcopi adverſus Theodemirum abbatem.*

93. Hoc ſcriptum Jonas refutavit tribus libris, *De cultu imaginum* in editionibus antiquioribus nuncupatis; revera autem primo *De imaginum cultu cruciſque adoratione*. Secundo ſpecialiter atque iterum *De crucis cultu*. Tertio autem *De peregrinationibus in urbem conceptis*. Quorum totus tenor, præcipueque jam dicta teſtimonia, & præfatio integra primi libri ad Carolum Regem Calvum, Ludovici Pii filium, cujus Ludovici juſſu rem aggreſſus fuerat, directa oſtendit pernicioſiſſimum Eccleſiæ hoſtem Claudium fuiſſe; neque illum tamen vivere, cùm hæc in publicum ederet (præmortuus enim fuerat ſuperſtite adhuc Ludovico Pio, qui anno DCCCLX. obiit, aut paullò poſt ejus mortem: nam perveniſſe ad an. DCCCXXXIX. ſaltem habetur ex monumento quodam Herigarii Secuſiæ Marchionis, cujus Ferdinandus Ughellus meminit [z]; ſed tamen reliquias ejus hæreſis exſtirpatum ire ſeſe ait, adjungens de aliis ejus operibus æternâ infamiâ damnandis: *Sed quia, ut relatione veridica* (inquit [a]) *didici, non modò error, de quo agitur, in diſcipulorum ſuorum mentibus reviviſcit, quin potiùs eo docente hęreſis Ariana pullulare deprehenditur, de qua fertur quędam monumenta librorum congeſſiſſe, & ad ſimplicitatem & puritatem Fidei catholicę & Apoſtolicæ oppugnandam in armario Epiſcopi* (fortè *Epiſcopii*) *ſui clandeſtina calliditate reliquiſſe; non ſum auſus, quin monitu & hortatu filiorum ſanctę Dei Eccleſiæ, opus, quod prætermiſeram, enucleatim diſcutiendum repeterem*. Hæc Jonas.

94. Ejuſdem temporis ſcriptor Walafridus

u Luitpr. ad annũ DCCCXL. Julian. nu. 431.

x Pag. 45.

y Baron. to. 9. ad an. DCCCXXV num. 61.

z *Italiæ ſacræ* tomo 4. inter *Taurin. Epiſcopos*, col. 1432.

a In Præfat. 1. libri.

dus Strabo simile quid de Claudii obitu, suo ipsius judicio, etiam priùs quàm adversis scriptorum catholicorum telis confoderetur, *damnati* refert. At quia in apologetico ipso Claudii hæc verba ad Theodemiri, quod præcesserat, scriptum referenda leguntur, *hoc dixisti, inquis, de Paschali Ecclesię Romanæ Episcopo, qui præsente jam corruit vita*; necesse est Theodemirum ante annum hujus sæculi vicesimum quartum, qui ultimus vitę Paschalis fuit, dedisse ad Claudium admonitorias suas literas; Claudiumque paullò pòst, Eugenio jam Pontifice hujus nominis II. ad nefandum apologeticum scribendum se accinxisse. Cujus hominis falsa dogmata, præter Jonam, Dungalus presbyter ejusdem temporis (*Dugalus* aliis, & in his Barthio lib. 19. *Adverf.* cap. 12.) & Eginhardus ipse *Caroli Magni Vitę* auctor illustris, scriptis suis convellere curârunt. Prioris liber, *pro cultu sacrarum imaginum adversus insanas blasphemasque nænias Claudii Taurinensis Episcopi*, Ludovico Pio, ejusque filio Lothario Imperatoribus dicatus, exstabat olim in Petri Pithœi bibliothecâ [b], editus jam inter veterum PP. monumenta tomo IV. bibliothecæ. Eginhardi autem libelli jam hodie non exstantis, *De adoranda Cruce*, quem cultum Claudius reprobabat, meminit Lupus Ferrariensis abbas epist. 4. ad eundem Eginhardum directa [c].

95. Hactenus Claudius Dei ac veræ fidei hostis. Sed nonne & quædam catholicè scripsit idem, priusquam bonam exuisset mentem? Utique, si vera certaque dixerit vir diligentissimus Philippus Labbeus in dissertatione *De scriptoribus Ecclesiasticis* [d], à Bellarmino suo recedens. Nempe Labbei sententiâ idem fuerit Claudius Clemens, quem Bellarminus laudat, uti catholicum plurium operum in sacros libros scriptorem, cum Claudio Taurinensi hoc Episcopo, de quo nunc agimus. Peccat autem valdè Labbeus: nam Claudium Clementem hunc Scotum natione fuisse agnoscit, quia alterum Taurinensem ex Hispania fuisse ex Jonæ scriptis liquidissimè constare, ante oculos habere debuit. Et hunc quidem Claudium Clementem Scotum, à Claudio Taurinensi Episcopo distinguere vulgò solent [e]. Sed quicquid sit, inde ansam arripuit multorum error, qui Claudium Iconoclastam hęreticum, non Hispanum, quod fuit, sed Anglum [f], quandoque & Scotum [g], cum altero Claudio Scoto confundentes, appellant. Philippus quoque Labbeus in *Novæ bibliothecæ manuscriptæ* primo volumine Claudii cujusdam quoddam *Chronicon breve* ab initio mundi ad Christi nativitatem pertingens, imperfectum tamen, edidit, quod Claudii hujus Taurinensis esse suspicabatur.

96. Thomas utique Dempsterus, ut largus fuit in constituendis Scoticæ suæ gentis illustribus famâ viris, tres non minùs similiter appellatos, ex Scotia omnes, ejusdem temporis, librorumque scriptores, laudavit. Primum S. Claudium Clementem Benedictinum monachum Alcuïni collegam, qui in Academiis Parisiensi ac Ticinensi erigendis navavit operam; cujus Trithemius [h], Paullus Langius [i], Possevinus [k], Arnoldus Uvion [l], aliique apud eundem Dempsterum videndi, Cæsar quoque Egasius Bulęus in *Historia universitatis Parisiensis* non semel [m], meminere. Ad quem judicio meo spectant quæ ex MS. *Indice Fuldensium abbatum* communicavit nobis Christophorus Browerus in scholiis ad Rhabani carmen XIII. de Brunone, Einardo, Modesto, & Candido *ad Clementem Scotum grammaticæ studendæ gratiâ* destinatis; licèt aliter Dempsterus existimaverit. Nam primi hi reviviscentium literarum instauratores, encyclopędiam profitebantur, uti Beda, Alcuïnus, alii, non dedignati grammaticam, quâ intrandum est ad scientię & sapientiæ arcem, docere. Labbeo autem in hoc displicet, quòd unum ex fundatoribus Academiæ Parisiensis eum plerique dixerint, quæ nulla tunc fuit, nec nisi aliquot pòst sęculis emersit. Displicet etiam quòd Benedictinus monachus & Altisiodorensis Episcopus ab iisdem audiat. Nos Gallis disputandum relinquimus de amplissimi sui gymnasii origine. Cæterùm Clementis (si hic est Claudius Clemens) & Alcuïni monachatum San-Gallensis monachus *De gestis Caroli M.* sub Carolo Calvo ejus nepote scriptor, quem Henricus Canisius edidit [n], subindicare videtur, pręter suprà jam laudatos eo recentiores.

97. Hunc Clementem ex Hibernia Scotum, atque Alcuïnum, seu mavis Albinum, *in sæcularibus, & in sacris Scripturis incomparabiliter eruditos* ejusdem San-Gallensis elogio, honorificentissimè à Carolo M. exceptos fuisse, ut juventutem Gallicam sapientiam docerent, cùm idem monachus auctor sit, proclivis sit aliquis ad credendum hujus esse, non Taurinensis Claudii Hispani, cujus nullum de literis sacris meritum in memoria hominum perduravit, quicquid commentariorum ad sacra Biblia sub Claudii laudatur nomine; scilicet, in epistolam Paulli ad Galatas, Drunteranno abbati dicata [o], Parisiisque anno MDXLII. in 8°. indeque in Bibliotheca VV. PP. edita; item ad Romanos, duarumque ad Corinthios, in Euangelium S. Matthęi [p], quæ in aliquibus Galliarum musęis MSS. asservantur; &, si vera Trithemius retulerit de ejus operibus, etiam in Genesin, Exodum, Numeros, Deuteronomium, libros Judicum, & Ruth, & in libros Josuë, sive commentaria, sive explanationes; tractatum item super Leviticum, cujus pręfationem & epilogum præ manibus se habere Labbeus retulit [q].

98. In quo tamen hæremus, Claudiique Taurinensis esse opus cum Labbeo contendere possumus, ideo quòd directus dicatur anno DCCCXXIII. ad Theodemirum abbatem, qui esse videtur ille, quôcum concertationem *De imaginum cultu* Taurinensis noster paullò pòst habuit. Exstat quidem hoc jam tempore à Joanne Mabillione Benedictino, viro industriæ atque eruditionis singularis, edita in *Analectis veteribus* Claudii Episcopi Taurinensis præfatio jam priùs laudata *in libros informationum literæ & spiritus super Leviticum*, Theodemiro abbati directa, in qua

b Baronius tomo 9. ad an. DCCCXXV. n. 62. Labbeus *De script. in Dungalo*.

c Inter ejus opera à Baluzio edita ann. MDCLXIV. Parisiis post veteres editiones.

d Tomo I. in *Claudio Scoto* pag. 227.

e Xystus Senen. lib. 4. *Bibliothecæ*. Possevinus in *Apparatu*. Bulæus, tomo I. *Hist. univers. Paris. in catalogo Academicorum*.

f Amb. Cassin. in *Triumpho cathol. verit.* Verbo *Adoratio*. Francisc. August. ab Ecclesia in *Hist. Chron. Cardin. Episcopor. Pedemont.* post Prateolum in libro *De hereticis*.

g Laudatus Labbeus, Th. Dempsterus in *Hist. Eccles. Scotor.* c. 304.

h Lib. 2. *De Viris illust. Bened.* cap. 28.

i In *Chron. Citizensi* ad finem.

k Suprà laudatus.

l In adjunctis ad *Lignum vitæ*.

m Tomo I. ad an. DCCCXV. pag. 146. & in *Catal. illustrium Academicorum* pag. 568.

n Tomo I. *Ant. lection.*

o Consentit Bulæus in *Catal. Academic. Paris.* laudato.

p Consentit idem Bulæus. ibidem.

q *De script.* tomo I. pag. 228. & in *Novę Biblioth. specimine* parte I. pag. 24.

qua Claudius noſter manifeſtiſſimè judicio meo ſeſe prodit auctorem operis. Lamentatur enim apud chariſſimum, ut vocat, fratrem prædictum Theodemirum, cruciari ſe malorum hominum perverſitate, ut ſibi tædium ſit vivere: & in ipſo opere, cujus memoratæ præfationi appenditur quoddam fragmentum, adductis S. Auguſtini verbis ex libro *De vera religione*, de non colendis angelis, ſubjungit auctor: *Hoc fidei noſtrę munitiſſimum atque altiſſimum ſacramentum, & cordi noſtro firmiſſimum character impreſſum, hanc adſtruendo & defendendo veritatem, opprobrium factus ſum vicinis meis, & timor notis meis, in tantum, ut qui videbant nos non ſolùm deridebant, ſed etiam digito unus alteri oſtendebat*. Ex quibus jam apparet homo ſanctorum ſpirituum adorationi cultuíve infenſus. Videtur autem hæc ante apologeticum eidem Theodemiro directum ſcripſiſſe, cùm inciperet de cultu beatorum præpoſterè ſentire.

99. Idem verò in pręfatione memorat ſeſe ad eundem Theodemirum *expoſitionum atque informationum literæ & ſpiritus in Exodo* libros quatuor ante biennium miſiſſe; quorum initium fuit: *Poſt expoſitionem libri Geneſeos*. Meminit quoque ibidem hujus *expoſitionis in librum Geneſeos* ante octo annos ex *dictis SS. PP. de litera & ſpiritu tribus libris* comprehenſæ. Quæ quidem opera duo non uſquam extare audivimus.

100. *Levitici* autem *commentarium* ſeſe in codice Remigiano habere ait Mabillonius in annotationibus ad hæc Analecta [r].

r Pag. 46.

101. Quidnì & ſuſpicabimur eundem hunc auctorem habere *Commentaria in epiſtolam Paulli ad Galatas*, ejus nomine jam olim vulgatam; item *in epiſtolam ad Epheſios*, & *ad Philippenſes*, cujus pręfationem Ludovico ipſi Auguſto nuncupatam edidit quoque Mabillonius? In hac quidem ſuperioris *Commentarii ad Galatas epiſtolæ* meminit præterito anno à ſe elaborati. Expoſitiones verò in S. Paulli has, & fortaſſe alias omnes epiſtolas, aſſervari in Floriacenſi bibliotheca idem Mabillonius teſtatur.

102. Fragmentum itidem præfationis in S. Matthæum in lucem emiſſum à Jacobo Uſſerio inter *Hibernicas epiſtolas* idem refert. E pręfatione ſanè ſuperiùs dicta in *epiſtolas ad Epheſios* & *ad Philippenſes*, illa quidem ad vexationes Claudio propter ejus dogmata exhiberi cœptas pertinere videntur. *De cæteris verò epiſtolis licèt plurima penes me teneantur excerpta, multa tamen adhuc ſuperſunt perquirenda. Sed quia me anno pręſenti prępedientibus peccatis meis graviter obligâſtis, & nimiis anxietatibus deditus mihi vivere non libet, neque Scripturas perſcrutari licet*. Hæc ille.

103. In Vaticano etiam codice, cui affixus eſt numerus 5775. inter MS. Claudii Taurinenſis nomine inſcriptus eſt *Tractatus in epiſtolam ad Corinthios*, qui incipit: *Pręcepto Domini admonitus* &c. & folio 97. incipit ad eoſdem ſecunda cum hoc principio: *Sciens ſanctus Apoſtolus*. Pręcedit utrumque pręfatio cum hoc titulo: *Venerabili in Chriſto, ſinceraque charitate diligendo, Theudemiro abbati Claudius inſpirante gratia Dei Epiſcopus* &c. Sequitur epiſtola Theodulphi Terdonenſis Eccleſiæ indigni Epiſcopi, qui, ut ait, fecit ſcribere. & proſequitur: *Offero eum pro amore Dei & avunculi mei Joannis venerabilis Epiſcopi, qui huic Eccleſiæ, ubi ego præſideo, præfuit epiſcopus; & pro remedio animæ meę B. Columbano confeſſori Chriſti, quatenus eum & pręſentes & futuri monachi inibi commorantes in ſua habeant poteſtate.* &c. *Actū eſt anno ab Incarnatione Domini Jeſu Chriſti octingenteſimo ſexageſimo ſecundo indictione decima. Theodulphus Epiſcopus*. Nota ſequitur recentioris characteris ante CC. aut CCC. annos vulgaris. *Iſte liber eſt monachorum S. Juſtinæ de obſervantia ordinis S. Benedicti, reſidentium in monaſterio S. Columbani de Bovio, ſcriptus ſub an. XLVII.* Ex quibus conſtat librum fuiſſe ſęculo iſto nono, quo in vivis Claudius erat, ſcriptum, quo quidem ignorari haud potuit hunc ejus fœtum germanum eſſe.

104. Secundus Dempſteri Claudius Clemens Scotus alter eſt, cui Taurinenſi Epiſcopo, ac Jonæ libris dilacerato is tribuit commentaria in epiſtolam ad Galatas, Ludovici Pii tempore ſcripta; cujus in Nortmannos ſuſceptę expeditionis recordatur auctor in pręfatione. Hunc & ait inter Latinos poëtas à Lilio Giraldo Ferrarienſi laudatum. Sed, niſi fallor, unius Clementis poëtæ Giraldus meminit [s]; hunc autem Appuleji familiarem, quem in *Floridis* ſuis idem laudat. *Sententiarum* quoque *Theologicarum* auctorem ait Dempſterus; contra quas ſcripſit Dungalus: item commentariorum in Matthęum libris tribus, *quem primus* (ait) *expoſuit Baronius tomo* x. *Annalium*; quæque mihi meræ tenebræ ſunt. Deinde accumulat eidem lucubrationes in Pentateuchum, Judices, Ruth, Pſalterium, Paulli epiſtolas omnes; *De Euangeliſtarum* item *concordia* libros XIV. *Memoriale hiſtoriarum*, *ſummam* quandam, ac tandem *homilias*. quod Boſtonum tradere ait. Sed ſcimus quid de Thoma Dempſtero cenſuerint viri eruditiſſimi [t]: cui ſcilicet (Uſſerius ait [u]) *familiaris fuit librorum, qui nunquam ſcripti ſunt, ex ipſius otioſo deprompta cerebro recenſio*. qui alibi [x] *hominem multæ lectionis, ſed nullius planè judicii*, appellat.

s *De poëtis* dialogo 4. pag. mihi 187.

t Labbeus in *Bibliotheca bibliothecarum* pag. 159. Hallervordius in *Specim. de Latin. Hiſt.* pag. 8.

u *De Britannar. Eccleſ. primordiis* cap. 13. pag. 463.

x Ibidem cap. 1. pag. 11.

105. Jam tertius & ultimus Claudius Clemens Dempſterianus, ejuſdem & ipſe cum duobus ſuperioribus ętatis & nationis, ille eſt Clemens Scotus in Francia orientali hęreticus, qui Bonifacio martyri Moguntino antiſtiti, & Germanorum apoſtolo, moleſtus & adverſarius fuit in propagando Euangelii ſemine [y]. Sed hic non æqualis, ſed multò eſt antiquior duobus aliis; damnatus quippe à Zacharia Pontifice in Concilio Romano anni DCCXLV. Nec ad hunc, ſed ad Clementem illum Alcuïni collegam, pertinent quæ in indice Fuldenſium abbatum Chriſtophorus Browerus legit, ut ſuprà jam annotavimus.

y Vide Baronium tom. 9. ad an. DCCXLV. num. 21.24 28. 37.

106. Ut finiamus tandem, Claudio Hiſpano Epiſcopo Taurinenſi, quem unicum hujus ætatis ita vocatum exiſtimamus, alias etiam, quàm nefarias de ſuis hęreſibus lucubra-

bra-

brationes non denegamus; quantumvis omiserit Jonas, qui adversus eum fato jam functum scripsit, quemadmodum & Dungalus, aliquam ab eo pridem derivatorum operum catholicorum mentionem habere. Quod planè debuere, ut vel sic castrorum fidei desertorem iniquissimum validiùs premerent.

107. Alterum fortè dedit Galliç non Cisalpinæ cùm Episcopum tum scriptorem Hispania, sub eodem Caroli Magni, ac Ludovici Pii tempore, quo se jactare, atque efferre, quemque Galliis præ Claudio imputare possit. Is est Aurelianensis prçsul, Jonç decessor, THEODULPHUS, sive THEUDULPHUS, quem cùm Hispanç genti ex conjectura non imbecilli asseruero, rerum gestarum, & operum editorum nomine laudabo. Italum, fateor, credit fama vulgatior, cui Jacobus Sirmondus operum ejus postremus editor, & Philippus Labbeus [z] assensit. Remque confirmare videtur vetus Chronicon à Quercetano editum. *Floruit etiam* (verba hujus legis) *bis temporibus apud urbem Aurelianensem Theodulphus Episcopus, qui propter scientiç prerogativam, quâ pollebat, à memorato Imperatore Carolo Magno ab Italia in Gallias adductus, & Floriacensem ab eo abbatiam, & Aurelianensem simul meruit episcopatum.*

z *De script. Eccles.* tom. 2. pag. 406.

108. Cçterùm Joannes Mabillonius Gallus Benedictinus monachus hac çtate nostra singularis eruditionis, qui in *Analectis* suis *veteribus* hanc de Theodulpho quçstionem primus, ut credimus, excitavit, anonymi hoc testimonio, quod nos ejus indicio tomi quarti Francorum historiç pag. 36. minimè invenimus, adducto. *At bis obstat* (ait [a]) *quòd Theodulphus ipse se ex Hispania ortum esse non obscurè innuit in Parçnesi ad judices, bis versibus*:

a Pag. 433. edit. Parif. an. MDCLXXV.

Mox sedes, Narbona, tuas urbemque decoram
Tangimus, occurrit quò mibi lçta cobors.
Relliquiæ Getici populi, simul Hespera turba
Me consanguineo fit duce læta sibi.

ubi Theodulphus consanguineos vocat Hesperiæ populos in Septimania degentes, qui ex Hispania eò confluxerant. Sed addit: *Nisi consanguineos dicit hoc nomine, quòd ex eadem gente tam Gotthi illi Septimaniæ populi, quàm Ostro-Gotthi in Italia degentes, ex quibus procreatus esset Theodulphus, processissent.* Hçc pro utraque parte Mabillonius.

109. Nec dubium tollit epitaphium Theodulphi apud eundem [b]:

b Pag. 426.

Illius cineres saxo servantur in isto,
Qui quondam populis prçsul & abba fuit.
Non noster genitus, noster babeatur alumnus:
Protulit hunc Speria, Gallia sed nutriit. &c.

Nam Speria sive Hesperia utramque & Italiam & Hispaniam significat. Nobis autem nostram caussam agentibus quidnî Hispanum agnoscemus Theodulphum? Qui duarum gentium populos occurrisse sibi Narbonç ait, nempe Getici populi reliquias, hoc est Gotthos, qui à Mauris expulsi Septimaniç asylo se commiserant, simulque Hesperiam turbam, origine videlicet Hispanos, non Gotthici sanguinis, qui eodèm confluxerant. Utrumque populum, & Gotthicum, & Hispanum, se consanguineo duce, lçtatos haud poterat Italus dicere, quantumvis ex sanguine Ostro-Gotthorum in Italia olim dominorum procreatus fuisset.

110. Quicquid rei sit, *virum sui temporis undecumque doctissimum*, uti eum appellat auctor incertus *vitæ Ludovici Cçsaris* [c], volentes non abdicabimus. Fuit is Floriacensis abbas, & ex monacho sedi Aurelianensi à Carolo prçpositus. Nec inverisimile est hunc ipsum Theodulphum fuisse Episcopum, quem à Carolo missum ad Adephonsum III. Gallçciç & Asturiarum Regem, apud Sampirum in ejus historia legimus. *Sicut prçdictus* (ait) *Magnus Carolus per Theodosium Episcopum nobis significavit.* Incurrit postea, Ludovico Pio rerum domino, in calamitatem carceris & exauctorationis, eo quòd cum Bernardo Italiç Rege adversus Ludovicum patruum conspiràsse diceretur, uti narrant Francici annales [d].

c Ad ann. DCCCXIV. tom. 2. *Hist. Franc.* pag. 294.

111. Restitutus demum Ecclesiç suæ à Ludovico, sive antequàm restitueretur, ut aliàs dicitur, veneno sublatus fuit [e]. Ante annum DCCXCIV. Aureliis prçerat Episcopus; hoc enim anno Franco-fordiensi Concilio interfuit subscripsitque; immo ante annum DCCCLXXVII. si Theodulphus fuit ille ad Alphonsum missus: hoc enim anno erecta est Ovetensis Ecclesia in metropolitanam, de qua re Theodulphus cum Alphonso egerat. Quemadmodū & an. DCCCXI. Caroli testamento subscripsit, & ante DCCCXXIII. decessit, successore Jona, qui conventui Parisiensi de imaginibus hoc anno interfuit, uti Labbeus observat, auctores omnes qui de eo meminerunt è veteribus colligens. Opera Theodulphi primus omnia edidit Sirmondus anno MDCXLVI. in 8°. metricaque in sex libros distinxit, notisque illustravit. Quædam priùs seorsum prodierant. Eccilla.

d Apud auctores *Galliæ Christ.* in *Aurelian. Episcopis* pag. 238.
e Mabillonius ubi suprà pag. 434.

112. *Capitula* ad presbyteros parochiç suç, hoc est Ecclesiæ seu diœcesis Aurelianensis. Quæ Baronius sub lemmate epistolæ tantùm, utpote quæ multa contineret notatu dignissima, annalibus suis inserere non dubitavit, anno quidem DCCCXXXV. num. 5. cùm citiùs debuisset, aliquo ex his annis, quo Theodulphus adhuc superstes erat. Joannes item Busæus cum quibusdam Hincmari epistolis Moguntiæ anno MDCII. Sirmondus iterum tomo 2. Conciliorum Galliæ, & cum Labbeo Cossartius tomo 7. postremæ collectionis Conciliorum omnium [f] edidere. Legitur & in codice Vaticano Palatinæ bibliothecæ num. 485.

f Col. 1136.

113. *De ordine baptismi* ad Magnum seu Magnonem Senonensem Archiepiscopum. In codice ejusdem bibliothecæ Palatinæ num. 278.

114. *De Spiritu sancto* ad Carolum Magnum Imperatorem . . . . metrica, cujus facultatis nomine ab Hincmaro [g] promeruit, ut *orthodoxus & insignis poëta*, licèt innominatus, audiret.

g *De divortio Lotharii, & Tetberga* tomo 1. operum pag. 602.

115. Carmina sunt ad diversos, & de diversis argumentis, inter quæ *Parænesis* ad judices, seorsum edita anno MDCXIV. *Elegia* ad Aïgulphum Bituricensem Archiepiscopum,

pum, & alios, in carcere ſcriptæ, quas & Henricus Caniſius volum. 5. *Antiquarum lectionum* vulgaverat. *Hymnus*, ut in die Palmarum caneretur, compoſitus, unde eſt ille verſus:

Fruge, ope, nundinis, pulchris & rebus abundans.
Ad quem Lupus Ferrarienſis abbas, Theodulphum laudans, alluſit epiſt. 20. ad Altuinum, & alia ibidem videnda.

116. Quædam tamen Sirmondianis his adjunxit ex bibliothecæ monaſterii S. Vitoni codice Joannes Mabillonius in laudatis *veteribus analectis* [h]. Scripſiſſe Theodulphum Annales Caroli Magni & Ludovici Pii, Arnoldus Uvion in *Ligno vitæ* ait. Sed & Voſſius annotavit *De hiſtoricis Latinis* [i] referens. Ejus rei nec Sigebertus meminit, nec Trithemius in *Catalogo*, nec Philippus Bergomenſis in *Supplem. Chronicorum* lib. 11. nec, quod ſciam, veterum aut noviorum ante Arnoldum Uvionem ullus.

h Pag. 376. & ſeqq.

i Lib. 3. par. 4. cap. 4.

117. Sub Alphonſo cognomento *Caſto* Rege Oveti ANONYMUS quidam *Florem Sanctorum* ſcripſit, quem laudat Franciſcus Bivarius in commentario ad Maximi Chronicon [k].

k Anno DCCXLVIII. n. 6. pag. 153. in principio.

118. Anno hujus ſæculi quadrageſimo ſecundo Alphonſus jam dictus obiit, cui ſucceſſit Ranimirus primus. Ab hoc obtentam fuiſſe juxta *Clavijum* oppidum, à quo denominata venit ad poſteros, clariſſimam de Sarracenis victoriam, Hiſpanicarum rerum enarratores memorant. Huic prœlio poſt biennium Ranimiri commiſſo RODERICUS Epiſcopus LUCENSIS interfuiſſe dicitur, ſcripſiſſeque *De memorabilibus Hiſpaniæ* quandam hiſtoriam. Auctorem rei laudare poſſum Ægidium Gundiſalvi de Avila in *Theatro Lucenſis Eccleſiæ*. Sed quum idem alterius Roderici Lucenſis Epiſcopi, qui prœlio interfuit ſub Alphonſo VIII. Caſtellæ ac Legionis Rege ad *Navas* Toloſanas cum Mauris ad internecionem uſque eorum anno MCCXII. commiſſo, quem ſimiliter hiſtoriæ cujuſdam auctorem ait, virum optimum hîc, ut ſæpè aliàs, lapſum credimus; cùm pręcipuè nullus alius è noſtris compertæ diligentię ſcriptoribus Roderici hujus hiſtorię meminerit.

CAPUT VI.

De S. EULOGIO *martyre Cordubenſi, vitâ ejus, & ſcriptis, Alvaro Cordubenſi auctore. Cauſſa huic ſcribendi* Memoriale Sanctorum, & Apologeticum, *aliaque. Petri de Alva error tribuentis ei tractatum* De ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

119. AD ſanctum Chriſti martyrem EULOGIUM devenimus, qui ſub eodem Ranimiro atque ejus filio Ordonio I. hujus nominis, Oveti Regibus, pręcipuè floruit. Hujus vitâ & rebus geſtis nihil deſiderari certius poteſt: ſcripta quippe ab Alvaro Cordubenſi ejus perfamiliari; qui *non incerta, & quorumcumque hominum narratione comperta, ſed ſecum geſta & per ſe cognita narrare* ſe ait. *Quia ſicut de incertis temerè referre ſententiam periculoſum fore profiteor;* (ſubjungit) *ita de cognitis ſupprimere ea quæ noſci debent, vacuum periculis eſſe non reor.* Et mox (quæ memoriâ tenere omnes, qui ſanctorum hominum vitas hodie proferunt, ante omnia deberent) *Quoniam melius eſt de multis præclaris nihil facinoribus dicere, quàm ex parvis bonis multa falſa differere; tutiuſque eſt omnia quæ geſta ſunt præterire, quàm ea quæ non fuerunt, aliqua fingere.*

120. Eulogius Cordubæ natus è clara & ſenatoria ſtirpe, ad S. Zoïli templum presbyter, *multis & clariſſimis virtutibus* (ait Alvarus) *floruit, magnis & laudabilibus operibus viguit.* Sub doctrina, tum aliorum, tum etiam Spera-in-dei abbatis ſanctiſſimi, unà cum Alvaro domum ejus frequentans, evaſit non ſolùm in literis valdè doctus, ſed & in moribus, nunc clericum in Eccleſia, nunc inter cœnobitas monachum agens, ante alios probatus. Monachum Benedictinum quidam temerè crediderunt; quod nec placet hujus familię prudentioribus [l].

l Jepes tomo 4. *Hiſt. Ben.* ad an. DCCCLIX. cap. 1. Vide *Acta SS.* edit. Antuerp. tom. 2. Martii die xi.

121. Itaque ingruente perſecutionis turbine, qui Chriſtianis ſub Habdaraghmane II. Rege Cordubæ, inſtigatione cujuſdam Reccafredi Epiſcopi, anno hujus ſęculi quinquageſimo excitatus fuit, contumelias, terrores plurimos, carcerem quoque infractus ipſe ſuſtinuit, magno animi robore invictos martyres, qui eum ad palmam prçceſſerunt, utriuſque ſexus, non ſolùm ad martyrii ſubeundum agonem incendit, ſed & decollatorum cadavera collegit, ac tumulo compoſuit. Seges hęc ſanctorum Chriſti athletarum per reliquum Habdaraghmanis regnum uſque ad Mahomadis filii tempora Cordubenſem urbem prędictam lętiſſimo proventu fœcundavit, ac inter tot decuſſa propinquorum amicorumq; capitum culmina ſtetit ipſe, dono Dei ſervatus, ut victorum triumphalia geſta ſtylo ſuo ad poſteritatem omnem propagaret. Paſſus tandem ipſe fuit anno, ut creditur [m], DCCCLIX. Martii die xi. caput ſcilicet ei ſolenni gentis more amputatum.

m Morales lib. 14. cap. 30.

122. Inſcripſerunt albo martyrum ejus nomen Romanus martyrologus hac die, Uſuardus, ſive aliquis alius qui eum auxit, die xx. Septembris, falſus ex eo forſan, quòd Eulogium alterum antiquiorem presbyterum, eremi cultorem, & in Vitis Patrum [n] laudatum hac die obiiſſe ibidem legerit. Qui & errare poſt ſe alios recentiores fecit. *Erat ille vir* (ait Alvarus) *in omnibus profeſſionibus principaliter, & non mediè decoratus, cunctis ex æquo deſerviens, &, cùm præiret omnes ſcientiâ, humilior certè etiam infimis videbatur. Clarus vultu, & honore pręcipuus, eloquentiâ fulgidus, & vitę operibus luminoſus: incitator martyrum & laudator; tractator peritiſſimus & dictator. Quis ardorem ingenii, quis decorem eloquii, quis fulgorem ſcientiæ, quis affabilitatem uſualem officii, quocumque potuit prudentię dicere flumine? Quę enim illi non patuere volumina? quæ potuerunt eum latere ingenia catholicorum philoſophorum, hæreticorum, necnon & gentilium? Ubi libri erant metrici, ubi proſatici, ubi hiſtorici, qui ejus inveſtigationem effugerent? ubi verſus, quorum ille ignoraret canora? ubi*

n Rufino lib. 2. *De vitis PP.* cap. 14. Palladio Lauſiacæ hiſt. cap. 75. Acta SS. die xi. Martii pag. 89.

ubi hymni, vel peregrina opuscula, quę ejus non percurreret pulcherrimus oculus? Quotidie enim nova & egregiè admiranda, quasi à ruderibus & fossis effodiens, thesauros elucidabat invisos. Quanta docibilitas tam pretioso munere ornatæ inesset animæ, quanta & inexhausta cura solertię, nullus sapiens comprehendere poterat. Et (ô admirabilis suavitas mentis!) nunquam privatè scire aliquid volens, nobis omnia pręstabat, vitiata corrigens, fracta consolidans, inusitata restaurans, antiqua repriorans, neglecta revocans, & quęque poterat ex antiquis viris gesta competere, satagebat operibus adimplere. Severitatem Hieronymi, modestiam Augustini, lenitatem Ambrosii, patientiam Gregorii in corrigendo errores, in sustentando minores, in demulcendo majores, in sufferendo horrores, unus idem se multipliciter varium exhibebat. Hactenus ex Alvari descriptione, verbis ejus potiùs quàm nostris doctissimum ac sanctissimum doctorem & martyrem ob oculos ponere animus fuit.

123. His virtutibus quoque inter homines meruit, ut etiam peregrinus, hoc est alterius urbis civis, famâ autem notissimus, à comprovincialibus Episcopis decedenti Wistremiro Toletano subrogaretur. Cujus tamen exercitio muneris eum arcuere, tum nata quædam obstacula, quę non satis declarat Alvarus, tum majus omni dignitate atque excellentius à Deo ei per eosdem dies opportunè impositum martyrii diadema.

124. At hujus illustrissimi martyris operum inventionem lectissimo ac eruditissimo præsuli D. Petro Pontio de Leon & Corduba Placentinę urbis Episcopo, emendationem verò, expositionem, ac tandem editionē, summo viro Ambrosio Morali, magno Philippi Regis II. historico, atque Hispanarum rerum illustratori, debemus. Reperit ille in Ovetensis Ecclesiæ codice adeò antiquo, ut (quemadmodum ipse ait in Latina quadam & eleganti Ecclesiæ civitatique Cordubensi directa epistola [o] inventionis hujus nuncia) eo cum aliis, quos ante sexcentos penè annos scriptos fuisse constabat, collatò, paucis retrò annis illi prorsus scripti fuisse viderentur. Ambrosius autem Morales hæc omnia opera, unà & *S. Eulogii vitam & martyrium*, ab Alvaro descripta, aliaque similia, cum scholiis propriis oppidò eruditis eidem Episcopo nuncupavit, Complutique in lucem emisit anno superioris sæculi septuagesimo quarto. Deinde Franciscus Scotus juris consultus, ab Andrea fratre instructus, post ejus obitum in *Hispaniæ illustratæ* systematis volumen quartum conjecit [p]. Præcedit opera

[o] Tomo 4. *Hisp. illustratæ* pag. 342.

[p] Pag. 217.

125. *Vita S. Eulogii* per Alvarum Cordubensem descripta. De qua nos in rebus Alvari. Vitam hanc S. Martyris vidit in codice MS. septingentorum & ampliùs annorum Michaël Ruïzius Azagra, cujus verba ex epistola ejus nuncupatoria Dracontii & Eugenii Toletani præsulis carminum ad decanum & capitulum Toletanæ Ecclesiæ in rei testimonium dabimus. *Admirabili quidem certè facto pervenit ante aliquot annos ad manus meas volumen satis magnum & vetustissimum, literis Gotthicis in charta pergamena (ut vocant) conscriptum, quod vel solius antiquitatis nomine esset profectò venerandum, cùm non ex conjecturis, sed fide argumentisque planè certissimè constet ante septingentos & ampliùs annos fuisse descriptum. In eo continentur varia opera diversorum auctorum ejus ætatis, quâ jam imperium Romanum declinare, barbariesque latè omnia occupare cœperat; eaque, præter unam D. Eulogii Cordubensis martyris vitam, carmine conscripta* &c. Quæ cùm scripta sint anno MDLXXVII. paullò post martyris obitum exaratum fuisse librum, si conjectura sua de antiquitate ejus Azagram non fefellit, oportet. Sequuntur deinde Eulogii ipsius monumenta (ut Baronius ait [q]) *præclarissima, quæ Apostolicum spiritum redolent, & purissimam pristinam illam sinceritatem præseferunt*.

[q] In Notis ad *Martyrol.* die 11. Martii.

126. *Memoriale Sanctorum*, tribus libris: primo in eum finem formato, ut ora eorum occluderet, qui martyribus, quorum gesta narrare proposuerat, martyrii gloriam adimere non verebantur, eo quòd propria se ipsos voluntate discrimini offerrent, non ullâ violentiâ fidem suam negare compellerentur. Secundo refert agones eorum qui sub Habdaraghmane usque ad annum . . . . . passi sunt; cui tertium pòst intervallum aliquod temporis adjunxit novâ superadditâ materiâ eorum, quos Mahomad Habdaraghmanis filius usque ad annum DCCCLVI. martyrio affecit: sive (ut Alvarus ait) *passiones sigillatim martyrum claro fonte locutionis explicuit, & prosecutione sufficienti quæcumque acta sunt in martyribus Domini & dicta, sequuturis generationibus propalavit*. Nec notatu indignum est Ambrosium Moralem editorem ex primo libro, atque item ex secundo, aliquot versus dempsisse, ubi sanctus martyr quæ pessimè de Christo Salvatore & sacratissima ejus matre Machometus tradidit ex nefando Alcorano persequebatur: quod ex sapientissimorum consilio se fecisse in scholiis [r] ait, non æquè ob id reprehensus à viro doctissimo Thoma Maluenda lib. 1. *De Antichristo* cap. 24. versus finem, quem laudat in notis & animadversionibus ad Vossium *De historicis Latinis* Christophorus Sandius pag. 294.

[r] Ad lib. 1. num. 4. & ad lib. 2. cap. 1. n. 7.

127. Ex omnibus his quinque tantùm, Aurelii scilicet, Felicis, Georgii, Sabigotonis, ac Liliosæ martyrium ex libri 2. cap. 10. *Memorialis* Laurentius Surius, nonnullis aliunde additis, exscripsit XXVI. die Augusti. Desumpsere autem ab Eulogio quorundam ex his sanctorum martyrum memoriam Breviaria Ecclesiarum Hispaniæ aliqua, ut notat Morales lib. 14. cap. 20. qui pius æquè ac disertus scriptor omnem horum trium librorum laudati *Memorialis* materiem distinctè & eleganter paraphrasticè in historiam suam à cap. 4. usque ad 26. libri 14. conjecit. Ex his iisdem Breviariis (nam Eulogii non meminit) Laurentius Padilla eorundem quinque martyrum, quorum Surius, atque item Nunilonis & Alodiæ sororum, martyria exscripsisse videtur [s]. Sequitur

[s] De SS. Hisp. fol. 33.

128. *Liber apologeticus SS. martyrum*. quo non solùm Roderici & Salomonis novum post

post absolutum *Memoriale* triumphum commemorat; sed & rursus ultroneam sui exhibitionem, & Fidei confessionem sanctissimorū heroum, à quibusdam reprehensam, meritoque evacuatam, tum iisdem, quibus in *Memoriali*, tum novis aliis argumentis, validè tuetur. Laudati martyres erâ DCCCXCV. hoc est anno DCCCLVII. coronati sunt, ut ex libri fine constat. Deinde scripsit

129. *Documentum martyrii, quod in carcere positus virginibus Christi Floræ & Mariæ ergastulo mancipatis dicavit*. uti conceptus exstabat in veteri libro titulus. *Documentum martyriale* appellat Alvarus [t]; in quo SS. Virgines Floram & Mariam pro fide comprehensas *ad martyrium verbis tenacibus solidavit*. Sequuntur in editionibus

t Num. 7.

130. *Epistolæ*. Prima *ad Wiliesindum Pampilonensem Episcopum* è carcere data, ubi detinebatur, anno DCCCLI. In hac meminit duorum suorum fratrum Alvari & Isidori, qui olim apud Ludovicum Bajoariæ Regem (Ludovici Pii filium, Caroli Calvi fratrem) peregrinati fuerant mercaturæ caussâ. Hic Isidorus est, cui suppositam à Gallis fuisse sub *Isidori Mercatoris* (aliàs *Peccatoris*) nomine *collectionem epistolarum decretalium & Conciliorum*, suspicatus olim solerter fuerat David Blondellus, de quo nos alibi. Meminit item Josephi fratris junioris, Niolæ & Anullonis sororum, atque Elisabeth matris. Hujus epistolæ mentionem facit in vita Eulogii Alvarus.

131. Attamen non tam ambiguum sese esse de hujus epistolę fide, dum viveret, & *Annalibus Hispaniæ* tandem edendis vacaret, quiquidem imperfecti remanserunt, D. Josephus Pellizerius (lib. 5. num. 52. & 53.) ostendit, quinimmo certò sibi suppositã constare ait ab eodem, qui Juliani Chronicon supposuit, auctore, spondens id à se probandum clarissimè, cùm ad Eulogii tempora historia descenderit: hæc enim anticipat occasione quadam data. In quo quidem præter argumenta quibus hanc censuram superioribus auctoribus contrariam egregius historicus Petrus Abarca Jesuita in *Regibus* suis *Aragonię* non dudum afflixit de Eneco Arista loquens [u], is certè qui Juliani formator non temerè creditur, Hieronymus Romanus ab Higuera, diu post hanc Eulogii operum inventionem, & annum superioris sæculi septuagesimum, quo in publicum prodiere, animum applicuit edendis fabulosis auctoribus, contra quos sæpius agimus.

u Fol. 52.

132. Secunda *ad Alvarum* prædictum, cum qua remisit ei librum jam laudatum *documenti martyrii*.

Tertia *ad* eundem *Alvarum*, in qua gratias agit pro libro ab illo ad se misso, scilicet, ut existimamus, *Indiculo* (quomodo nuncupavit auctor Alvarus) *luminoso*, de quo nos opportuno tempore.

Quarta est *ad* hunc ipsum *Alvarum de martyrio SS. Florę & Marię*. De qua in Vita hæc legimus: *Exstat super hoc inlustriore stylo confecta, & mihi bis diebus directa epistola, passionem earundem virginum, & ereptionem sacerdotum ipsarum virginum meritis continentem. Ibi metricos, quos adhuc nesciebant sapientes Hispaniæ, pedes perfectissimè docuit, nobisque post egressionem suam ostendit*. Quæ ad orationis harmoniosum, & quasi metricum tenorē, referri possunt; aut cum Morali significare hymnos eum in carcere, Hispanis tunc temporis nondum in usu, composuisse.

Quinta *ad Baldegotonem*, Florę jam laudatæ martyris sororem.

Sexta *ad Alvarum*, quem *arbitrum* vocat *scientiolę suę justissimum*, mittens ei atque censuræ ejus subjiciens *Memoriale Sanctorum* ante alia opera memoratum. Subnectitur epistola Alvari responsoria. Hæc Eulogii sunt scripta quæ usque àd superius sæculum in schedis delitescentia Petrus Pontius laudatus Placentinus Episcopus, cujus elegans ad Philippum Regem II. directa epistola de inventione hujus veri thesauri cum iisdem edita est, & Ambrosius Morales Hispaniæ decus, & ornamentum pietatis, curiosæ posteritati laudabiliter communicârunt.

133. Nescio tamen ubi oculos habuit Petrus Alva & Astorga Franciscanus sodalis, ex operibus suis sat notus, dum in *Sole* suo *veritatis*, notante Philippo Labbeo in *Bibliotheca Bibliothecarum* [x] (neque enim apud eum vidimus) ait se in bibliotheca S. Ecclesiæ Toletanæ Eulogii tractatum *De scriptoribus Ecclesiasticis* MS. vidisse. Qui valdè in hoc errat: verum enim si esset, non utique latuisset hactenus, hoc literarum meridie, inter tot eruditissimorum hominum, qui bibliothecæ præfuerunt, eamque contrectaverunt, manus, liber luce dignissimus; neque in prædicta bibliotheca invenitur: quod asseverare possum; habeo enim penes me catalogum diligentissimè formatum librorum illius omnium, tam manu exaratorum quàm typis editorum, anno MDXCI. primùm scriptum, postea anno MDCXIV. recognitum, denique anno MDCXXIV. denuò recognitum & auctum.

x Pag. 24.

134. Elogia resque gestas S. martyris ac celebratoris martyrum Eulogii reperies apud Constantinum Ghinium in *Natalibus sanctorum canonicorum*, Martinum de Roa *De Sanctis Cordubensibus*, Joannem Marieta lib. 2. *De SS. Hispan.* cap. 83. ac duobus sequentibus, apud Toletanorum præsulum descriptores [y], & eos qui Acta Sanctorum publici juris fecerunt [z].

y Pisa in *Hist. Tolet* lib. 3. cap. 8. Castejon *De prim. Toletan.* tom. 2. parte 3. cap. 1. §. 6.
z Tamajus, Bollandus & socii 11. Martii

CAPUT VII.

De SPERA-IN-DEO *Cordubensi*, *&* SAMPSONE *Malacitano, abbatibus;* LEOVIGILDO *presbytero*, *&* CYPRIANO *Cordubensi; cui falsò tribuuntur plura carmina. Veri ejus fœtus recensentur, supposititii carbone notantur. Joannis Tamaji passivę locutiones in his omnibus occurrunt. Impudentes Pseudo-Juliani & Pseudo-Cypriani de Joanne & Paullo Hispanis martyribus, & aliorum cum hoc pseudo-historicorum de Rutilio martyre & aliis fictiones.*

135. DIXIMUS Eulogium consuetudine doctrinaque sancti *Spera-in-dei* abbatis multum Cordubæ profecisse; qui

qui & ipse inter scriptores numerandus pone eundem Eulogium opportuno venit loco. SPERA IN-DEUS, sive SPERANDEUS, in Cordubensi hac urbe vocatus abbas, absque eo quòd sciamus an monachorum, & qualium, an verò clericorum fuerit præfectus, his venit notis ab Alvaro Cordubensi jam memorato in vita Eulogii martyris dignoscendus: *Nam & abbatem bonæ recordationis & memoriæ* (mortuum ergo jam, quum sic ajebat) *Spera-in-deum, opinabilem & celebritate doctrinæ præconabilem virum, sæpiùs invisebat, auditorioque more ex illius ore disertissimo dependebat, qui ipso tempore totius Bæticæ fines prudentiæ rivulis dulcorabat.*

136. Hic tantus vir, vel inter Machometanos, & sub jugo eorum positus, haud veritus fuit (quod unum Christianis minimè permittebatur) adversus Coranum, seu Sarracenorum legem, scribere. Cujus commentarii cum ejus & auctoris ejusdem recordatione elogium conservavit nobis primus liber *Memorialis Sanctorum* Eulogii martyris discipuli. *Quam quæstionem* (ait) *vir disertissimus, magnum temporibus nostris Ecclesiæ lumen, Spera-in-deo abbas, cùm contra nugas hujus nefandi* (Machometi) *stylum admoveret, & uno opusculo ex ejus deliramentis nonnulla niteretur arguere; in sexto ipsius libelli capitulo, quasi ex voce cultorum ejus objectionem inducens, ac deinceps suam proponens sententiam, ita disseruit dicens.* &c. Sequitur inde locus, quo Coranicum voluptatum in Paradiso beatis suis præparatarum articulum acriter atque eleganti præ aliis æqualibus stylo urget ac refutat.

137. Alibi eundem vocat [z] Eulogius *doctorem illustrissimum*, quum scripsisse eum docet Adulphi & Joannis martyrum triumphalem obitum, & de matre eorum Artemia obiter loquitur. *Quæ & ipsa* (ait) *geminum pignus per martyrialem obitum olim cœlo præmiserat,* (editum est *promiserat*) *Adulphum scilicet & Joannem, qui in primordio regni principis hujus* (Habdaraghmanis scilicet, circa annum DCCCXXV.) *viriliter de hoste triumphârunt. Quorum, instar siderum cœli, gesta micantia ad emolumentum Ecclesiæ sanctæ, & exemplum debilium, senex & magister noster, atque illustrissimus doctor* (*de quo in libro* I. *meminimus*) *beatæ recordationis & memoriæ Spera-in-Deo abbas stylo latiore composuit.* Pepercit ergo Eulogius calamo, ne rem ipsam repeteret; quo factum fuit ut deperdito sancti abbatis nostri commentario, nihil de iis SS. martyribus Hispalensibus [a] (quorum lib.3.cap.ultimo *Memorialis* iterum fit mentio) ex Eulogii commentariis discere possemus. Quamvis non prorsus extincta sit eorum memoria. Ea enim ex Usuardi ab alio quodam aucti, ex Adonis, aliorumque iis recentiorum Martyrologiis, XXVII. die Septembris [b], festumque eorum apud plures Hispaniæ Ecclesias celebratur.

138. Exstat quoque in Ecclesia Cathedralis Cordubensis bibliothecæ antiquissimo manuscripto volumine *Alvari ad Spera-in-Deum*, hujusque *ad Alvarum* duplex epistola, quarum cum aliis Alvari exemplum apud nos habemus. Poposcerat Alvarus à doctissimo præceptore, quem, ait, *ab omnipotenti & præscio Deo, eorum, in quæ devenissent, temporum, ac verbi ejus* (ita vocat) *esuriei, validam* appositum fuisse *destinam*, ut contra resurgentem illis diebus multiplicem hæresin, cujus præcipuum & ferocissimum omnium aliorum erat caput, Trinum in Unitate, & Unum in Trinitate Deum negare, Christumque Deum ac dominum nostrum hominem tantùm asserere, aciem styli, ut in aliis solebat caussis, stringeret. Respondet Spera-in-deus graviter & modestè, recusans quodammodo, S. Hieronymi verbis, Dei inenarrabilia scrutari velle; aut saltem prætendens Alvaro ipsi potiùs id competere, qui verè ad id sufficiebat, nullamque tribulationẽ adversitatémve fuerat passus; cùm è contrario ipsum multis modis ejus sæculi acerbitas contrivisset. Aggreditur tamen *humiliter ea proferre, quæ* credit, *ac suppliciter* enarrare *in quæstionibus suscitatis quæ sentit*. Malo tamen doctissimi commentarii fato contigit, ut trunca hoc loco remanserit

139. *Epistola*. Ab Alvaro scripta sic incipit: *Præscius & omnipotens Deus* &c. Sancti verò abbatis responsio ista: *Dum à tribulationibus validissimis*. Reparare tamen sese hanc nobis jacturam credi voluit Joannes Tamajus è legendario Asturicensis Ecclesiæ quodam, productâ *martyrii SS. Adulphi & Joannis relatione*. in qua tamen videro mihi videor plura Tamajanæ telæ: de quo testes voco eos, quorum palato non alienus sit hujusmodi dapsilium epularum gustus. Quod ipsum de Cypriani Cordubensis epigrammate, quod Relationi adjungitur, sentire nos, in mentione ejusdem Cypriani, quæ paullò pòst sequetur, admonebimus. De Spera-in-deo agit Morales lib.14.cap.3.

140. SAMSON quoque, abbas vocatus, rectorque, anno DCCCLXIII. S. Zoïli Ecclesiæ urbis ejusdem Cordubensis factus, his diebus, longoque postea annorum tractu, usque ad finem penè hujus sæculi, doctrinâ catholicâ Bibliorum sacrorum, & philosophiæ studiis floruit. Scripsit hic apologeticum tribus libris distinctum pro se *adversus Hostigesium Malacitanum præsulem*, qui lupi gerens, non pastoris vices, lucro deditus, &, ut faciliùs à Christiana plebe nummos extorqueret, cum Sarracenis conveniebat contra Christianos ipsos sibi subditos, suggerebat iis artes opprimendi hos vectigalibus, & jam satis odio fidei adversus fideles Christi oves inflammatis Machometi asseclis, novas ipse indignationis faces admovebat. Rem hujus defensionis, perpessasque, instigantibus Hostigesio atque item Servando quodam Cordubæ Comite, à Christianis vexationes, multaque alia de Concilio Episcoporum Cordubæ coacto, & producta ibi Samsonis quadam fidei confessione, Hostigesii tamen vi & impotentia ab cæteris iniquè tunc rejecta, licèt paullò pòst à pœnitentibus & ad se reversis laudatâ & approbatâ, Samsonisque ejusdem Tuccitana (*Martos* hodie est) relegatione, hic liber prosequitur; qui in vetustissimo codice [c] Toletanæ Ecclesiæ, in quo & *Heterii* seu *Beati adversus*

[z] Lib. 2. Memor. cap. 8.

[a] Tamajus tom. 5. Martyr. Hisp. XXVII. Septembr.

[b] Morales lib. 14. cap. 4. & in Notis ad Eulogii lib. 2. Memor. cap. 8

[c] Arcâ 30. num. 13.

verſus Elipandum liber eſt ineditus adhuc, luceque digniſſimus, conſervatur [d]. Luculenter ea omnia quæ in eo continentur, cæteraque ad Samſonem pertinentia, non uno aut alio loco apud Moralem tractata reperiuntur [e].

141. Vixit enim Samſon uſque ad eræ annum CMXXVIII. ut in quodam ſepulchrali carmine, quod inter Cypriani Cordubenſis alia ſupereſt, annotatum legitur, qui annus eſt hujus ſeculi nonageſimus. Sepulchrale hoc etiam carmen & in Notis ad Eulogium [f], & in *Hiſpanica hiſtoria* [g] idem produxit auctor. Sed Anthropomorphitarum quoque hæreſin, quæ veram Chriſti Domini humanitatem reſpuebat, incurriſſe hos Chriſtianorum, quos diximus, malè Chriſtianos hoſtes, conſequenterque hunc errorem hoc ipſo apologetico libro Samſonis doctè non minùs quàm efficaciter everti ſcias. Hæc certiora ſunt, quàm damnatam in Concilio jam dicto Cordubenſi hanc hæreſin fuiſſe, quod in mentione Samſonis abbatis, quem Benedictinum exiſtimavit, Arnoldus Uvion ſcripſit [h]; cùm è contrario fidei hoſtes in eo prçvaluiſſe ab eodem Samſone habeamus.

142. Necnon & quçdam ejuſdem Samſonis epigrammata in eodem legi codice Martinus de Ximena Jurado in *Giennenſibus annalibus* [i] annotatum reliquit, ſive *epitaphia* [k] *& epigrammata*, quomodo hæc effert è codice ſuo datis ad me literis D. Joannes Lucas Corteſius amicus meus, in paucis doctus. Falſum ſanè eſt & ridiculum quod Pſeudo-Luitprandus de Samſone finxit [l], abſolutum eum literis Toleti datis à Bonito prçſule Toletano, nempe, ut credimus ſignificatum, à damnatione Cordubenſis conventus prædicti aliquot Epiſcoporum. Perpetuum etenim ſanctiſſimç iſtius Eccleſiæ adulatoris conſilium fuit, nunquam ceſſantem, aut controverſum ejuſdem primatum ſupra alias omnes Hiſpaniæ, etiam captivç, Eccleſias frequenter aſſerere, ſatiſque ipſis, quantumvis commentitiis, conſtabilire. Quod itidem hic fecit ore Juliani ſcribentis in pſeudo-chronico [m], noluiſſe Bonitum Toletanum *intereſſe Concilio Cordubenſi, in quo graviter erratum eſt contra Samſonem abbatem*. Iterumque [n] Julianum Boniti ſucceſſorem *coëgiſſe Synodum in defenſione Samſonis cum Concilio*.

143. Emendicatis his à fictione ſuffragiis minimè indiget Eccleſia Toletana: verè enim, ut ex eodem Samſone liquet, viciniores tantùm Cordubç Epiſcopi eò tunc ad Concilium convenere, ut ex his colligitur, qui ſuis vocantur ab eo notis, Valentio Cordubenſi, Reculpho Egabrenſi, Beato Aſtigitano, Joanne Baſtenſi, Geneſio Urcitano, Theudeguto Ilicitano, Mirone Aſidonenſi, hoc eſt *de Cordova*, *de Cabra*, *de Ecija*, *de Baza*, *de Almeria*, *de Elche*, *de Medina-Sidonia*, ut vernaculis urbium utar nominibus. At libentes etiam Juliano nos remittimus Samſonis atque ejus apologetici mentionem à Corduba Toletum Cypriani operâ tranſportati. In officina enim hujus Bibliothecæ mercibus iſtis licitator deeſt.

d Morales lib. 14. cap. 3. & 31. & in Notis ad S. Eulogii lib. 1. num. 9. Roa *Santos de Malaga* fol. 41. Martinus Ximena *Annales de Jaën* pagin. 49.

e d. lib. 14. cap. 3. & 31. lib. 15. cap. 7. & 21. videndi Mariana lib. 17. cap. 15. Baronius tomo 10. ad annũ DCCCXC. num. 10.

f Lib. 1. n. 9.

g Lib. 15. cap. 21. legitur quoque in Notis ad Luitprandi annum DCCCLIX. num. 301. edit. Ramirezianæ.

h Lib. 2. *Ligni vitæ* cap. 77

i Pag. 50.

k Tria apud nos exſtant ex Toletano codice ſæpius laudato, quorum primum eſt *ſuper ſepulchrum Oſilonis abbatis* ſecundũ *Athanagildi abbatis*, tertium *Valentiniani presbyteri*. CARDIN. DE AGUIRRE.

l Ad annũ DCCCLIX.

m Num. 440.

n Num. 444.

144. Æqualis & civis Samſonis, Eulogii, Sperandei, & Alvari Cordubenſium, LEOVIGILDUS fuit presbyter, qui *De habitu clericorum, atque ejus ſignificatione* libellum edidit. Supereſt hic adhuc non publici juris factus, malo antiquitatum noſtrarum fato, in libro magnç vetuſtatis Gotthicis characteribus exarato, qui regia in bibliotheca Laurentina exſtat [o]. Atque hunc eundem eſſe cum eo Leovigildo, qui in Samſonis toties dicto apologetico laudatur, Ambroſius Morales prudenter exiſtimavit. Ego autem nullus dubito, quin ad hunc ſpectent verſus Alvari Cordubenſis, quos ſub hoc lemmate habet codex meus: *Verſi in bibliotheca Leovigildi ejuſdem Alvari*. Initium hoc: *Sunt hìc plura ſacra*, &c. Abſtinuerunt certè ab hoc manus logo-dçdali Toletani.

145. His omnibus convixit CYPRIANUS [p], Cordubenſis Eccleſiç archipresbyter, poëta ſuo tempore nonnullius nominis, cujus aliqua exſtant etiamnum germana, ſive epigrammata, ſive epitaphia, ſive hymni, aliaque carmina in libris MSS. aliqua eidem ſupponuntur ab eis, qui larvam antiquitatis ſibi adaptantes, nihil magis quàm fallere ac de hiſtoria ludere amant. Vir literis & probitate magnus, ac mihi perfamiliaris, quem nuper appellavi, D. Joannes Lucas Corteſius Hiſpalenſis, regius nunc Matritenſis in cauſſarum criminalium dicaſterio judex, codicem quendam habet, qui fortè idem cum eo eſt, qui olim fuit Michaëlis Ruïzii Azagrç, viditque Ambroſius Morales [q], in quo carmina hçc Cypriani leguntur tantùm, ſub hoc lemmate:

146. *Incipiunt epigrammata domini Cypriani Cordubenſis ſedis archipresbyteri* [r].

I. *De Bibliis ſacris repoſitis à comite Adulpho Cordubæ in Eccleſia S. Aciſcli*.

II. *Item ejuſdem ad petitionem Zoïli filii ſui in finem bibliothecæ, quam ſcripſerat Saturnino archidiacono*.

III. Aliud epigramma ſine titulo.

IV. Epigramma *ad Comitem Guifredum, & illius conjugem Guiſindam*.

V. *Item aliud ejuſdem in flabellum ejuſdem Guiſindis Comitiſſæ*.

VI. *Epitaphium, quod idem in ſepulchro domini Samſonis edidit metro heroïco*. Editum fuit ab Ambroſio Morali lib. 15. *Hiſtor. Hiſp.* cap. 21.

VII. *Item epitaphium ab eodem editum ſuper ſepulchrum Hermildis famulæ Chriſti*.

VIII. *Item ſuper tumulum Sancti Joannis Confeſſoris*. Unicum eſt diſtichon apud Moralem legendum [s].

IX. *Hymni duo ejuſdem in feſtivitate Sanctæ Leocadiæ virginis & martyris, civis, & patronæ urbis Toleti*. Hos tamen deſiderari in ſuo iſto codice Corteſius adjunxit.

147. Hæc Cypriani carmina [t] ſunt, quæ pro germanis ejus haberi debent, niſi producantur aliunde alia minimè ſuſpecta. Qualia ſunt ferè omnia, his exceptis, quæ in *Martyrologio Hiſpano* Joannis Tamaji paſſim leguntur. Quorum elenchum hìc damus, ex codice quodam MS. carminum Auli Hali, & alio-

o Morales lib. 14. cap. 3.

p Morales lib. 10. cap. 23. & lib. 14. cap. 3.

q Refert in Notis ad lib. 1. *Memor. SS.* Eulogii in præfationis num. 6. & lib. 15. cap. 21.

r In exemplari noſtro ex codice Toletano tranſcripto aliquãtò latiùs, ſcilicet: *Incipiunt epigrammata domini Cypriani Cordubenſis archipresbyteri ſedis, ad petitionem Adulphi edita*. CARDIN. DE AGUIRRE.

s In Notis ad lib. *Memor.* S. Eulogii præfationis. nu. 6.

t Omnia apud nos ſervãtur ex codice Toletano (licèt ob exſcriptoris inſcitiam aliquibus mendis deformia) prçter hymnos, quorum in exemplari noſtro nulla mentio. CARDINALIS DE AGUIRRE.

aliorum, quo ferè omnibus utitur paginis, uti ait, desumptorum.

TOMO III.

Die Junii III. Carmen quoddam producit *De S. Isaaco monacho & mart. Cordub.* quod ex conjectura tantùm, aut Cypriano, aut Alvaro tribuit pag. 430.

XV. *In tumulo S. Benildis mart. Cordub.* pag. 533. *Blasii Toletani Pontificis epitaphium.* pag. 534.

XXV. *Pro S. Gallicano Ovino, viro consulari, mart.* pag. 604.

XXVI. *In SS. Joannem & Paullum martyres Hispanos.* pag. 620.

TOMO IV.

Die Julii XVI. *De S. Sisenando M. Cordubensi.* pag. 144.

XX. *De S. Paullo diacono & martyre Cordubensi.* pag. 182.

XXV. *De S. Theodemiro abbate & mart. Cordub.* pag. 254.

Augusti II. *De S. Flavio Rutilio M. Africano.* pag. 340.

XXI. *Epitaphium S. Samsonis abbatis.* pag. 536.

Hoc est illud germanum ab aliis laudatum sacri poëtæ carmen, iccircò eximendum huic suspectorum notæ.

XXV. *Ad S. Genesium M. Cordubensem.* pag. 570.

TOMO V.

Die Septembris III. *Pro S. Sandalio mart. Cordub.* pag. 39. *Pro SS. Habundo, Marco, & sociis martyribus Cordubensibus.* pag. 43. quod à se ait desumptum ex codice hymnorum SS. Cordubensium, non jam ex codice carminum Auli Hali, & aliorum, uti diximus.

XV. *De SS. Emila & Hieremia mart. Cordub.* pag. 190.

XVI. *De SS. Rogelio & Leovigildo mart. Cordub.* pag. 204.

XVII. *In tumulo S. Columbæ Virginis & mart. Cordub.* pag. 223.

XIX. *De S. Pomposa virg. & mart. Cordub.* pag. 272.

XXVII. *Pro SS. Adulpho & Joanne fratribus mart. Cordub.* pag. 342.

Octobris XIV. *De Lupo & Aurelia ejus conjuge mart. Cordub.* pag. 525.

XIX. *De S. Laura vidua & mart. Cordub.* pag. 585.

TOMO VI.

Decembris IX. *Hymni duo in officio S. Leocadiæ antiquo Ecclesiæ Toletanæ* Cypriano tribuuntur pag. 430.

XX. *De S. Gregorio Illiberitano Episcopo.* pag. 491.

XXI. *De S. Amasindo abbate.* pag. 524. Quod carmen seu epitaphium ex parte publicavit Ambrosius Morales in postremo folio tomi tertii.

148. Fatetur quidem Joannes Tamajus habere se, beneficio D. Martini de Ximena Jurado, ea omnia carmina, quæ habet codex quidam Toletanæ Ecclesiæ, quem vidit Morales. *Et licèt in illis* (ait[u]) *hæc desiderentur elogia; in alio meo codice Ms. Auli Hali inter aliorum epigrammata recensentur cum titulo superiùs scripto. Non enim in illo codice Toletano omnia Cypriani carmina inseruntur; sed tantùm octo epigrammata diversis scripta successibus, cùm tamen alia plurima scripserit, ut ex hujus operis tabulis suis locis manifestè constabit.* At cùm probare hoc esset ei opus, adjungit, ut patet ex relatione Juliani archipresbyteri Toletani (idonei scilicet in caussa testis!) qui dicto num. 284. [x] recenset hunc Cordubensem Cyprianum scripsisse hymnum, qui incipit: *Lætare Toletum.* & hic haud quaquam in Toletano codice reperitur.

[u] Tomo 3. die xv. Junii pag. 534.

[x] *Adversariorum.*

149. Putabam egere testibus probatissimis Julianum ut sua illi fides constaret, potiùs quàm sufficere ejus testimonium, ut de re aliqua nonnullam fidem faceret. Sed conferentibus duo germana, quæ jam edita sunt, Cypriani carmina cum cæteris de Tamaji penu depromptis, non ægrè apparebit, prædicta duo, quæ subjicimus, temporis sui & auctoris lineamenta prodere, Tamajanis verò illis omnibus novitatis impressas durare notas.

[y] *Epitaphium quod idem* (Cyprianus) *in sepulchro domini Samsonis edidit metro heroïco.*

Quis, quantúsve fuit Samson, clarissimus abba,
[z] *Cujus in una manent hac sacra membra sub aula*
Personat Hesperia illius famine [a] *fota.*
Flecte Deum precibus, lector, nunc flecte, per oro,
Æthera uti culpis valeat [b] *conscendere tersis.*
Discessit longè notus, plenusque dierum:
Sextilis namque mensis die vicesima prima,
Sexti namque mensis primo & vicesimo sole.
Erâ CMXXVIII.

[y] Apud Moralem lib. 15. cap. 21.

[z] In nostro exemplari aliter: *Cujus in urna manet ac sacra membra in aula.* CARD. DE AGUIRRE.

[a] *Faminis* verbo utitur Alvarus in *Carmin. pro bibliotheca Leovigildi.*

[b] *Valeas* fortè.

[c] *Item super tumulum Sancti Joannis Confessoris.*

Carceres, & dira Joannes ferrea vincla
Christi amore tulit. Hac functus in aula quiescit.

[c] Apud Moralem in Notis ad lib. 1. *Memorialis SS. Eulogii* martyris num. 9. præfat.

150. Proprium in his duobus unius hominis, ejusque ævi sermonem agnoscis. *Aula* utrobique pro sepulchro, sive sacra æde, in qua sepulchrum. *Functus* in posteriore horum carminum pro defuncto. Alvarus enim coævus ita verbum usurpat [d], *aut functum telluri reddam humandum.* Adamussim ergo reliqua examinare oportet Cypriano falsò tributa. Quæ quidem, sive de martyribus Cordubensibus captivitatis tempore concepta sunt, sive de aliis, quorum verè Hispanorum in obscuro gesta remansere, sive de aliis tandem, quorum natales ad Hispaniam non jure refert grex ille historicorum, quos toties evertimus, ab omni veritatis via sunt, ut cum Lucretio loquar, *sejuncta seque gregata.* Nullum eorum carminum, si laudata demas Cordubensium sub Machometanis martyrum elogia, confirmandis germanis olim cognitorum, & nunquam non à nobis susceptorum martyrum, sive aliàs Sanctorum, quorum notitia clara est & constans, actibus formatum offendes;

[d] In epistol. ad Joann. Hispal.

des; sed illis tantùm, quæ intrusit nobis præpostera, immo damnanda prorsus ficulnei Toletani ars per emissarios suos Dextrum, sequacesque, Dextri suffulciendis commentis. Quæ certissima nota est suppositionis, omnibus his profundissimè inhærens auctoribus, qui ea ex officina, & quacumque alia ad ejus imitationem & exemplum deinde adaperta, prosiluere. Quasi prævidenint inventores, & talium mercium propolæ, clara aliàs gesta nullis egere testimoniorum, ut ita dixerim, substructionibus; illa tantùm egere, quæ finguntur.

151. Necnon & in martyrum Cordubensium celebrandis agonibus id fuit Pseudo-Cypriani consilium, ut S. Eulogii verissimam narrationem, aliis ipse, sed falsis eventibus, locupletare videretur. Exempli caussâ, Eulogius de Benilde mart. pauca hæc dixerat [e]: *Denique hos* (Anastasium & socios martyres, de quibus paullò priùs) *sequens Benildis, fœmina ætate jam provecta, & ut ferunt, non mediè* [f] *timorata, sub professione cæterorum occubuit* XVII. *Kalendas Julii, erâ quâ suprà* (DCCCXCI.) *quorum cadavera post aliquot dies ingenti concremata incendio, ad ultimum fluvii projecta dispersa sunt*. Obscura hæc & pauca Pseudo-Cypriano sorduere. Deo igitur plenus, sed illo deo, qui furorem insanum, non autem sanam inspirat poësin, rudere illi potiùs quàm canere de Benilde carmen illud placuit, quod martyrologus noster Junii XV. die protulit. En primum distichon, ut ex ungue leonem discas:

Corduba me genuit nascens, me Corduba vivens
Edocuit Christi dogmata sacra, fidem.

Affirmare ausim nullam prorsus vel afflictissimæ Latinitatis licentiam admittere potuisse ut *nascens* pro *nascentem*, *vivens* pro *viventem*, usurparet: hoc tamen, quod ruditatem omnem & imperitiam grammaticæ artis ex æquo provocat, in martyrologi grammatica peregrinum non est.

152. Alterum exemplum. S. Eulogius de Sisenando mart. Cordubensi agens, ex Pacensi oppido eum ortum dixerat [g]. Quod non iniquè de Pace-Julia Lusitaniæ urbe interpretantur saniores [h]. At cùm sedisset nostro Tamajo quicquid ad Pacem (hodie *Beja* oppidum) Portugalliæ spectare posset, Paci-Augustæ Castellanorum, & Extremadurensis suæ provinciæ (*Badajoz* hodie) adjudicare; more suo hìc egit Cypriani gerens personam, in carmine, quod ex parte dedimus, aliàs apud eundem Tamajum [i] quærendum.

Sisenande, tuos custodit theca, levita,
Artus sacratos Aciscli in limine sancto,
Quos pia fœminei junxit audacia sexus.
Pax-Augusta Dei nutu te provida nobis
Concessit, &c.

153. Tertium exemplum. De Sancto martyre Paullo Eulogius egerat [k]. Quem quidem sui ordinis monachum fuisse quidam Benedictini asseruere [l], reclamantibus aliis [m]. Tamajus voluit Benedictinis occludere os carmine Pseudo-Cypriani, ubi *clericus*, non *monachus*, Paullus ille asseritur.

154. Quartum exemplum. Paulli hujus cadaver cum beati Theodemiri Carmonensis monachi corpore apud sanctuarium martyris Zoïli conditum fuisse (qui & ipse juvenis pòst sexta die, qua sanctus decedit Paullus, idest VIII. Kal. Aug. fer. VII. erâ quâ suprà, occubuit) nil ultrà de eo referens, scribit Eulogius [n]. Calagurritanum verò hunc aliquando fuisse antistitem, atque eum prorsus, quem vera de imaginum sacrarum religione admonentem Claudius Taurinensis impiissimo apologetico excepit, Pseudo-Juliano [o] credens Antonius Quintanadueñas *Sanctorum Hispalensis diœcesis* historicus, scriptum reliquerat. Quod cùm jure displicuisset Tamajo, ad Pseudo-Cypriani sui cucurrit hoplothecam, unde telum desumeret, quo feriret contrà sententis jugulum, carmen scilicet [p], quo nulla Episcopalis muneris, sed martyrialis tantùm palmæ, habetur mentio.

155. Quintum exemplum. Adulphi & Joannis MM. Eulogius per transennam meminit lib. 2. cap. 8. Ideo eguere prorsus hi Pseudo-Cypriani eo carmine, quod XXVII. Octobris legimus.

156. Sextum. De Emila & Hieremia Eulogius egerat [q]. Quorum prior aliis *Emila*, *Emilianus* aliis audiebat. Neutrubi consistere amavit Tamajus; sed novum, & nullius linguæ nomen adinvenit *Emiliam*, quo sanctum vocaret martyrem primo isto carminis versu, quod Cypriani esse persuadere nobis voluit:

Emilias sequitur lévita ex sanguine primus
Cordubensis.

Sed sequitur, ut grammatici rectè loqui vel hinc jam discant,

——— *Hieremias, qui gentibus unà,*
Et quoque nobilibus Christi admirabile nomen
Extollunt sanctum.

Abusus iste *quoque* adverbii, unà cum & conjunctione, atqui aliàs male collocati, hyperbatonque intolerandum, & stribiligo mera prioribus verbis contenta, quasi dicere vellet Hieremiam quoque, uti Emilam, genere nobili Cordubæ natum, omnia sunt, ita ut ovum ovo, similia Tamajanæ, atque illorum eloquentiæ, quibus frequenter è MS. suo *codice diversorum carminum* gemellis versificatoribus Tamajus utitur. Quod ex horum quibusdam repræsentatis hìc opportunè locis, patebit; indeque omnia ferè sub tot capitibus producta unius tantùm cerebri unicam hydram esse.

157. Miraberis, lector, quantum sibi placuerit bellulus homo in hocce vitio sæpè atque sæpiùs barbarè utendi *quoque* adverbio. Juliani carmen *de SS. Socrate & Stephano MM.* die XVII. Septembris:

Per quoque verbera Christum.

Alterum ejusdem XV. Octobris *de S. Caritbina V. & M.*

Quam quoque virgo favet.

aliud IV. Novembris *de S. Claro M.*

Ardua carpenti dum quoque voce premit.

aliud I. Decembris *de S. Evasio* Episcopo & martyre.

Quos quoque cruce capit.

Aulus Halus non aliter loquitur VIII. Novembris *de SS. Castorio & sociis.*

Clau-

[e] Lib. 3. *Memor.* cap. 9.

[f] Pro *mediocriter*.

[g] Lib. 2. cap. 5.

[h] Ambros. Morales lib. 14. cap. 9. & in Notis ad Eulogii hunc locum. Marieta lib. 2. cap 71. Roa *De SS. Corduben.* fol. 117.

[i] Tomo 4. die Julii XVI. pag. 144.

[k] Lib. 2. cap. 6.

[l] Uvion & Menardus.

[m] Jepes *Ann. Benedict.* cét. 4. ad an. DCCCLI.

[n] Eodem cap. 6. lib. 2.

[o] In Chron. num. 418.

[p] Eodē to. 4. die Julii XXV. pag. 254.

[q] Lib. 2. cap. 12.

Claudius adhæret, cui quoq; turba sequens. item primo Septembris *De Vincentio & Læto MM.*

Hos colit ut proprios Toletum regia sedes,
Hos & Aquensis amat, ut quoq; matre suos.

Non alius sermo est incerti cujusdam, unius, sive plurium, qui omnem ferè paginam Martyrologii complent. Sept. XXIV. de S. Firmino:

Dum vitam civis, dum quoque presul agit.

Octobris IV. de Juliano Urbano præsule Toletano:

Qua quoque in astra volat.

XIII. ejusdem de S. Petro Episcopo Bracarensi:

Quos quoque stipe foves.

III. Decembris de S. Anthemio Episcopo & M.

Qui quoque membra secat.

Tamajus tandem non magis est elegans, quum proprio loquitur nomine III. Novembris de imagine S. Dominici:

——— Sed undique fulges
Signis, vel vivens, vel quoque pictus eas.

& alibi pluribus locis. Idem dicimus de S. Columbæ epitaphio die XVII. Septembris apud Tamajum, cujus martyris Eulogius meminit lib. 3. cap. 10. alteroque S. Pomposæ die XIX. Octobris, memoratæ similiter ab Eulogio lib. 3. cap. 11. in quo non unum emicat signum Tamaji eloquentiæ.

158. Sunt & alia Pseudo-Cypriani carmina vestiendis nudis Sanctorum verè Hispanorum historiis excogitata. Hujus rei exemplum esto primum

S. Sandalius, quem Cordubæ celebrari martyrem, ejusque acta excidisse, vulgò refertur [s]. Præstò igitur fuit Pseudo-Cyprianus huic defectui actorum supplendo in carmine illo, cujus lemma est: *Pro S. Sandalio M. Cordubæ die III. Septembris.*

[s] Baronii Martyrol. III. Sept. & plures alii apud Tamajum eodem die.

159. Alterum. Lupus & Aurelia Cordubæ in Hispania Octobris XIV. die laudantur in Martyrologiis Bedæ atque Adonis; quibus recentiores nil ultrà de his addentes, consentiunt. Apertus invitavit campus Tamajum, ut liberè sub Cypriani persona divagaretur, eorumque conditionem, tempus martyrii, &, quod maximè fuit pretii, habitationem martyrum, in Illipa urbe Tamaji patria his versibus comprehenderet:

Corduba, Lupe, tuos veneratur provida sacros
Artus, & Aureliæ conjugis ultrò simul.
Insidias fugiens fallacis uterque Neronis,
Italiam linquens quæris in urbe lares.
Illipa vos capit alumnos Beturica, sed pòst
Corduba vos felix martyrioque rapit.
Quælibet urbs simul exhinc computabitur ingens,
Illa prout cuna, ista prout tumulus.

Natus in *Zalamea* oppido, quod Illipam olim fuisse credebat, Joannes Tamajus [t] (cùm revera *Julipa* fuerit, de quo nos alibi) Lupum & Aureliam quoquomodo illuc advocans, in solo suo ędificavit, palpumque civibus suis obtrudere voluit.

[t] Vide tom. 5. die XIV. Sept. pag. 183.

160. Tertium. *SS. Habundus, Marcus, & socii*, Cordubæ celebrati jam diu martyres, quorum ex tabulis hujus Ecclesiæ Ferrarius meminit die XI. Julii. Horum quoque Cyprianus vestivit nudam aliàs memoriam apud Tamajum die III. Septembris.

161. Cęterorum carminũ Cypriano suppositorum caussa & origo fuit eadem illa, quæ communis aliorum plurium, Tamaji credulitas, & fides habita pseudo-historicis Toletanæ officinæ; quibus ut majorem in modum auctoritas conciliaretur, non dubitavere dolis & inventionibus eò obniti plumbei cordis homines, & in id tantùm nati, ut, quemadmodum sepia solet [u], ne veritas deprehendi posset, effuso atramento historiæ aquam infuscarent. Ad rem veniamus.

[u] Plin. lib. 9. cap. 29.

162. In primis notissimi sunt Romanæ urbis MM. Joannes & Paullus, quorum natalis dies Junii vicesima sexta est, item Gallicanus vir consularis, duxque Romani exercitus contra Persas & Scythas, qui sub Juliano Apostata, uti & memorati Joannes & Paullus, qui eum ad fidem converterunt, Alexandriæ tamen ipse Ægypti, XXV. ejusdem mensis passus fuit. Quorum acta martyrii quidam Terentianus, qui Joannem & Paullum capite cedi jussit, in scripta redegit, & usque nunc apud Surium aliosque die XXVI. Junii legimus. Hos tres habendi furiosa cupido incessit quondam bipedum omnium levissimum hominem, Juliani artificem, quem verbis his litare mendacio fecit, *Adversariorum* num. 8. *SS. Joannes & Paullus* (ait) *& Ovinus Gallicanus vir consularis, quorum hic Alexandriæ, illi Romæ passi sunt, Hispani, Saguntini, & in aula Cæsarum diu versati*. Idem num. 399. *Eodem tempore* (dum Bracaram cum Archiepiscopo Toletano Bernardo venisset) *cognovi sanctos Ovinum Gallicanum martyrem virum consularem, & Joannem & Paullum cognatos ejusdem, natos Bragantii non procul admodum Bracarâ, Romam delatos martyres fuisse clarissimos.*

163. Quod mera fabula est, ipsa sibi invicem, eodem ipso, quo nata fuit, auctore litem falsi intendens. Neutiquam enim & Saguntinos, & Bragantinos, natu scilicet, esse potuisse palam est. Ideo conciliatio eorum, quæ temerè effudisset blatero, statim quæsita [x]: Bragantiæ scilicet natos martyres originem suam ad Saguntum urbem retulisse. Cumque nec Terentianus actorum scriptor, nec alius aliquis, post Adonem & Usuardum, è recentioribus quicquam de Hispana horum patria expresserit, asserendo, ut sic dixerim, Julianæo mendacio Cypriani hoc statumine uti opus fuit:

[x] Sic apud Tamajum XXV. Jun. pag. 602. Pater Higuera in Martyrol. Hispano MS.

In tumulo hoc jacet almus Gallicanus Ovinus [y],
Qui fuit Hispanus, grandi & ex origine quondã
Saguntina, cujus urbs memorabilis actus
Vidit, & illustres, Consul bis [z], *Roma triumphos;*
Cujus & ostia post fidei duràsse trophæa
Cognovit &c.

Item de Sanctis Joanne & Paullo [a]

Paulle decus nostri [b], *nec non venerande Joannes,*
Hispani proceres, Romani martyres almi,
Amboque progeniti [c] *Sagunta & origine, fratres*
Opibus illustres, fide & insuperabiles ambo.
Vestri Hispania vestra cupit consortia semper,
Et licèt ossa tenet Roma, hìc in corde jacetis.

[y] *Ovinius Gallicanus* in inscript. apud Gruter. pag. 284. & Onuphrium in *Fastis* ad annum MLXVII.

[z] Grammatica Tamaji.

[a] XXVI. Junii.

[b] *Nostrum* dicere debuit.

[c] *Progeniti Sagunta ex origine.*

164. Aliud carmen Cypriani ex his, in qui-

quibus cum pſeudo-hiſtoricis conſpirat, de Rutilio eſt martyre Africano, cujus Tertullianus unus meminit in libro *De fuga in perſecutione* cap. 5. *Rutilius ſanctiſſimus martyr* (inquit) *cùm totiens fugiſſet perſecutionem de loco in locum, etiam & periculum, ut putabat, nummis redimiſſet; poſt totam ſecuritatem, quam ſibi proſpexerat, ex inopinato apprehenſus, & præſidi oblatus, tormentis diſſipatus* (credo pro fugæ caſtigatione) *dein ignibus datus, paſſionem quam vitârat, miſericordiæ Dei retulit*. Ne quidem ullum verbum Tertullianus de locis fugæ martyris. Reſtabat ergo argutandi, aut ſomniandi potiùs, de his licentia; quod Pſeudo-Dextri [d], & Pſeudo-Maximi [e] quadruplici teſtimonio ab eorum architecto fuit procuratum, Cordubam veniſſe Rutilium exſulem affirmantium. Nec deeſſe hìc ſibi Pſeudo-Cyprianus voluit, fictionem fictione cumulans, & Italum natu eum affirmans in carmine, quod Auguſti die ſecunda apud Tamajum legitur, incipitque:

Italus en noſtras Rutilius corpore caſas
Trajani metu inviſit &c.

d Ad ann. cx. num. 5. & ann. cxvi n. 5.
e Ad ann. DCXII. num. 22.

165. Aliud carmen eſt de S. Geneſio M. Cordubenſi, ut perſuadere nobis eadem turba pſeudo-hiſtoricorum voluit, ne S. Geneſii titulo Eccleſia ejus urbis apud Eulogium & alios celebris, martyre cive caſſa & vacua eſſet. Eò igitur, quaſi uno capite & uno ore, concurſum ab his fuit [f], ut novus martyr Cordubenſis ſub Nerone, nuſquam aliàs dictus, fingeretur; quaſi religio eſſet non civibus aut exteris martyribus dicari templa; cùm verè non Cordubæ tantùm, ſed & Toleti quoque, Matriti, & Hiſpali, Salmanticæque, & fortè alibi, Geneſii martyris (Arelatenſis, ut credimus, propter majorem viciniam, Galliæque Gotthicæ, & Hiſpaniæ ſub eodem dominii jugo antiquæ unionis) ędes ſacræ olim conſtructę ſint. Huic ergo novi martyris inventioni ſuffragium ſuum conferre Cyprianus ſuppoſititius non dubitavit in eo carmine, cujus hoc eſt principium:

Corduba te genuit Geneſi pòſt martyr, & ipſa
Te quoque martyrio ſublatum novit &c.

f Luitprandus anno DCLXVIII. Julianus n. 376. in principio, & *Adverſ.* 149. 389. 481. Videndus Bivarius in *epiſt. ad Ramirezium* in editione Luitprandi operum pag. 345. Tamajus xxv. Auguſti.

166. De S. Laura martyre etiam Cordubenſi carmen habemus Cypriani die xix. Octobris; ne ſolus eſſet Luitprandus aſſerendæ huic nobiliſſimæ urbi novæ protectrici, utinam certæ. Luitprandum lege ſis *Adverſario* 281. [g] de hujus Lauræ corporis inventione in hac ipſa urbe.

g In editione Ramirezii: nam in altera Thomæ Tamaji multa, idque inter alia, deſunt.

167. Tribuit etiam Cypriano Tamajus hymnos duos, qui in veteri aliquo Toletanæ Eccleſiæ de S. Leocadia V. & M. officio legebantur, ut Juliano teſtimonium diceret, qui priùs id notaverat *Adverſario* 284. ubi & compoſuiſſe refertur Cyprianus alterum eorum, qui incipit: *Lętare Toletum.* ad petitionem Adulphi Comitis, Athanagildi abbatis, & Valentiniani presbyteri Toleto oriundorum, anno MCXX. Certè in elencho hujus poëtæ carminum ad nos tranſmiſſo, cujus ſuprà meminimus, hi duo hymni laudantur. Quare interim pro ei ſuppoſitis non habemus.

168. Et ſanè Adulphi Comitis mentio eſt in primi, è germanorum ſerie, carminis lemmate; niſi ſumpta inde ſit fallendi occaſio. At, ſi Juliano aliqua haberi fides deberet, non quidem nos opportuno loco duodecimi ſæculi poëtam ſæculi noni ſcriptoribus adſcripſiſſemus, cùm, ponè verba ſuperiùs ex iſto *Adverſario* ejus adducta, hæc ſequantur: *Obiit ipſe Comes* (Adulphus) *anno MCIV. Cyprianus MLX. jacent Cordubæ*. Sed malumus nos cum Morali è via diſcedere, quàm cum larvis iſtis ficulneis rectum tramitem ſequi. Prius enim errori, poſterius autem ſtoliditati atque inſipientiæ imputaretur.

169. De Gregorio Eliberitano Epiſcopo, quem celebrat aliud Cypriani carmen apud Tamajum die xx. Decembris, ſatis multa jam dicta ſunt, cùm de Gregorio iſto ageremus; quæ huc reduci poſſunt ad evertendam hujus carminis fidem.

170. Extra ordinem hujus ultimæ claſſis eorum carminum, in quibus auctoris temeritas cum pſeudo-hiſtoricorum conſpiravit temeritate, ponimus ultimum in laudem Amaſindi abbatis conſcriptum Cypriani ſuppoſititii carmen; quod Joannes Tamajus ſigillo ſuo munivit, ut veluti germanum exciperetur, xxi. die Decembris [h]. Hic eſt Amanſvindus ille monachus, cujus repertum in montibus Malacitanis ſuperiore ſeculo epitaphium produxit primus Ambroſius Morales in annexo folio ultimi libri ſuæ *Hiſpaniarum hiſtoriæ*, deinde Bernardus Alderetus lib. 3. *Originis linguę Caſtellanæ* cap. 18. & Martinus de Roa *hiſtoriæ Malacitanæ* cap. 14. Hujus quaſi paraphraſin dedit auctor carminis, quod incipit:

Hac & Amaſindi jacet urna corporis almi
Compago inſignis &c.

Deſinitque:

Cui poſui Cyprianus ego hoc in marmore carmen,
Impetret ut mihi jam veniam cœleſtis amicus.

Quod ſi verè Cypriani noſtri eſſet, cùm Amanſvindum erâ MXX. hoc eſt anno DCCCCLXXXII. ad ſuperos abiiſſe lapis oſtendat, jam haberemus inde compertum, non hujus, ſed undecimi ſaltem ſæculi æqualem Cyprianum fuiſſe, & Amanſvindo poſteriorem. Sed planiſſimè hæc Tamaji merx eſt, quam profitetur ipſa ejus facilitas barbarè quicquid in mentem venerit in verſus fundendi. Sed ſatis jam de Cypriano poëta Cordubenſi, & Joannis Tamaji eidem ſuppoſitis carminibus.

h Pag. 514.

CAPUT VIII.

De ALVARO PAULLO *Cordubenſi. An ſit ex ſtirpe Gotthorum, an Hebræorum? Studia ejus & cum Eulogio martyre amicitia. Omnia ejuſdem opera adhuc manuſcripta. D. Thomas Tamajus laudatur.* Indiculi luminoſi *non alius auctor. Phraſis hujus ſcripti, & aliorum Alvari. D. Joſephi Pellizerii conjectura de Eulogio auctore improbatur. Alvari quædam epiſtola corrigitur, cæterarum notitia exhibetur. Joannis Tamaji levitas.*

171. SYNCHRONUS omnibus his fuit ALVARUS CORDUBENSIS, de quo memoriæ quicquid eſt, compilavit Ambroſius Mo-

Morales lib.14.cap.3.Nobis tamen non omnia placent quæ de eo, uti comperta, referuntur. Ait Morales, illustri eum genere ortum Cordubæ fuisse, atque iccircò *serenitatis* & *serenissimi* vocabulo compellatum ab Eulogio eundem putat [i]. Sed, si non alius est auctor epistolæ cujusdam, inter alias Alvari ad Eleazarum sectâ Judæum ex idololatra, quæ incipit: *Confectam mendacio* &c. fateri opus est, de genere Hebræorum esse eum, qui hæc de se ad Eleazarum: *Quia ex ipsa stirpe Israëlitica orti parentes olim fuerunt nostri; sed ubi desideratus cunctis gentibus venit, illicò jam venisse cognovimus*. Et clariùs expressiusque infrà: *Et hæc dicimus, ut vestra frangatur superbia, & retundatur assertionis versutia. Cæterùm liberior mihi responsio & brevior, immo clarior exstat, eò quòd ex Israëlis stirpe descendens cuncta mihi glorior dicta, quę tibi tu applaudis excerpta. Prudenter intellige, & collige sapienter, & æquus arbiter esto. Quis magis Israëlis nomine censeri est dignus, tu qui diu ex idololatria ad summi Dei cultum reversus es, an ego, qui & fide & genere Hebræus sum? sed ideo Judęus non vocor, quia nomen novum mihi impositum est, quod os Domini nominavit. Nempe pater meus Abraham est, quia majores mei ex ipsa descenderunt traduce. Exspectantes enim Mesiam venturum, & recipientes venientem magis illi videntur Israël esse, quàm qui exspectabant, & venientem respuerunt, nec tamen eum exspectare cessârunt*.

i Eodem argumento Higuera utitur in Notis ad Luitprandum anno DCCCXLVI.

172. Aliquo autem modo videtur & mihi Gotthum se esse affirmare ad eundem Eleazarum rescribens epistolâ, quæ mutila est in postremo loco, & incipit: *Quę stylus tuę prosecutionis*. nempe his verbis: *Sed ut me, qui sim ipse cognoscas, & ampliùs me tacendo devites, Virgilium audi* [*]:

Mortem contemnunt laudato vulnere Getes.
Necnon & illud:
Getes (inquit) quo pergit equo.
Unde & illud exstat poëtę:
Hinc Dacus premat, inde Getes,

occurrat. Ego sum, ego sum, quem Alexander vitandum pronunciavit, Pyrrhus pertimuit, Cęsar exhorruit. De nobis quoque & noster Hieronymus dicit: Cornu habet in fronte, longè fuge. Quæ nisi ad genus scribentis referantur, quasi ludens jactaverit Gotthicam ferociam provocanti adversario pertimescendam, nescio quem alium idoneum sensum habeant. Cæterùm quod de *Serenitatis* salutatione Alvaro attributa priùs dictum fuit, alius omnino, quàm hodiernus est, stylus erat illius temporis; quo tam isto quàm *Excellentiæ* & *Sublimitatis* honore sese invicem non præcipuæ alicujus dignitatis homines excipiebant.

* Falsò tribuuntur hi versus Virgilio.

173. Exempla habemus in his ipsis Alvari, & aliorum ad eum, epistolis. Cujusdam inscriptio talis est: *Serenissimo omnium catholicorum domino meo Romano*. Quem Romanum medicum vocat lemma epistolæ. Ad eundem, *Anteriorum meorum* (inquit) *exordiens, serenissime domine erga vos* &c. Paullò infrà *sublimissimum* hunc ipsum vocat. Ac deinde: *Mi sublimissime domine, dilectionem meam erga vos* &c. Ejusdem generis fuit *Excellentię* compellatio. Spera-in-deus ad Alvarum: *Et ad ea quę vestra excellentia posuit, revertam*. Animadvertendum est tamen quòd, sive à Gotthica origine, sive aliam ob caussam, videtur is *Flavii* & *Aurelii* cognominibus ab his, qui literas ei dabant, compellatus: sed proprio nomine *Alvarum Paullum* se ipse vocat in plerisque epistolis.

174. Sed quicquid de stirpe sit Gotthica, an Hebræa, modestè ipse in *Indiculo luminoso*, cujus auctor fuisse creditur, de suis studiis loquitur: *Quia nec in liberalium artium disciplina* [x] *non exultum proprium ignoro studium, & nescientiam meam ipse non nescio, & quod magisterio humano non didici, exhibere aliis, utpote ignarus, non valui*. Sed licèt eloquentiam desideremus in viro densis captivitatis tenebris immerso; ingenium doctrinamque suspicimus. Sub Spera-in-deo, unà cum Eulogio martyre, bona mente & seriis cogitationibus admodum profuisse eum aliàs novimus.

x Fortè disciplina excultus.

175. Calamitates etiam ab adversariis passus dicitur, de quibus ipse ad Romanum medicum: *Omnes adversantes mihi amicissimos feci, & quibusdam pacificis nexibus utens solertiâ animi, manu dilectionis contrarios amplexavi, humilitate leniens, & affectione demulcens.* S.Eulogii martyris amicitiâ in primis claruit, scriptisque ejus vita & martyrio; cujus scripti frontem hac inscripsit notâ, conditionemque status sui laïcalis & sæculo hærentis omnibus notum reliquit. *Profiteor* (inquit) *me non audita & dubia, sed visa & per me probata retexere*: (de Eulogio) *quoniam gratia Dei cooperante à primęvo adolescentię flore charitatis dulcedine, & Scripturarum amore uno vinculo concordi innexi hujus vitæ, licèt non pari ordine, tamen pari affectu, in cunctis quæstionibus duximus jugum. Sed ille sacerdotii ornatus munere, pennis virtutum in sublime evectus altiùs evolabat, ego luxurię & voluptatis luto confectus, terrâ tenùs repens hactenus trahor*. Conjugio autem adstrictum fuisse Alvarum, Joannes Hispalensis ei scribens innuere his videtur: *Salutare pręsumo per os vestrum omnem decorem domus vestrę. Salutat vos domina Froïsinda* &c.

176. Plura ex eodem Vitę Eulogii exordio de communi utriusque sub Spera-in-dei abbatis ductu consuetudineque subjicere, quia de studiis concepta sunt, libet. *Agebamus* (ut alia prætereeam in editis videnda) *utrique Scripturarum delectabilem* (inquit) *lusum, & scalmum in lacu nescientes regere, Euxini maris credebamur fragori. Nam pueriles contentiones pro doctrinis, quibus dividebamur* (fortè in philosophorum placitis) *non odiosè, sed delectabiliter epistolatim in invicem egimus, & rhitmicis versibus nos laudibus mulcebamus. Et hoc erat exercitium nobis melle suavius, favis jucundius, & in ante nos quotidie extendentes multa inadibilia tentare in Scripturis puerilis immatura docibilitas egit. Ita ut volumina conderemus, quę postea ętas muta abolenda, ne in posteros remanerent, decrevit*.

177. Opera hujus Alvari nobis feliciter conservavit codex quidam Ecclesiæ Cordubensis à septingentis, ut colligere datur, annis scri-

ſcriptus, quem vidit Morales, laudatque non uno loco [l]. Codicem alium Toletanæ Eccleſiæ Thomas Tamajus laudat [m]. Nos inde dimanans omnium, quæ ibi exſtant, habemus exemplum, tranſcriptum ex altero nobis communicato ex ampliſſima Franciſci S.R.E. Cardinalis Barberini Romana bibliotheca, in qua aſſervatur; olim eidem purpuratorum magno decori, & literatorum ac literarum protectori beneficentiſſimo, Matriti, dum eò ſanctæ memoriæ Urbani VIII. à latere veniſſet legatus, ab eodem Thoma Tamajo de Vargas regio chronographo, unà cum aliis antiqui ævi monumentis Hiſpanis, ex apographo ſuo ſcriptum & oblatum.

l In præfatione ante lib. 11. *Hiſt. Hiſpan.* ſub epigraphe: *las ayudas para lo de aqui adelante*, & lib. 14. cap. 3.

m In Notis ad Luitprandum ann. DCCCLXIX. pag. 209.

178. Hujus conſpectum hîc dabimus, quemadmodum ex eo, quod fuit laudati Thomæ Tamaji, exemplo prodiit: *Aurelii Flavii Alvari viri inluſtris, patricii Cordubenſis, S. Eulogii Archiepiſcopi Toletani martyris amici, & ſtudiorum collegæ, opera omnia, quæ in bibliothecis Hiſpaniæ exſtant, à multis hactenus deſiderata, nunquam edita, è codice pervetuſto Eccleſiæ Cordubenſis literis Gotthicis exarato, bona fide primùm tranſcripta, tandem è bibliotheca D. Thomæ Tamaji de Vargas hiſtoriographi regii, libenter communicata.* Nempe hac inſcriptione inſignitum habebat vir ille doctiſſimus, quod editioni præparabat, Alvari operum corpus, quo hæc continentur.

179. *Indiculus luminoſus.* Incipit: *In defenſione ſervorum tuorum Domine* &c. Scriptus ab auctore anno DCCCLIV. ut ex his liquet: *Siquidem in hoc* (ait) *Incarnationis Domini anno octingenteſimo quinquageſimo quarto, & erâ, quæ currit, octingenteſimâ nonageſimâ ſecundâ, anni Arabes lunares ducenti computantur quadraginta, ſolares verò anni ducenti . . . . . ex qua ſumma ſuperſunt anni ſolares ſexdecim.* Opus non eſt in computum hocce diligentiùs inquirere, dum Incarnationis eræ Hiſpanæ, Arabumque, ſeu Hegiræ annos habemus. Alvari eſſe hoc opus negaverat olim Morales [n] ex eo maximè, quòd nullum in eo verbum de Eulogio factum reperiatur, Alvari amiciſſimo capite; quod vix committere hic potuerit, idem cum illo argumentum tractans. Attamen poſtea renunciavit huic opinioni, cùm hiſtoriam ſcriberet [o], & ex animi ſententia hunc noſtro librum adjudicavit. Jure quidem: ipſe enim ſtylus & verbis & compoſitione cæteris Alvari ſcriptis ſimillimus, eædemque res, idem utriuſque tempus Eulogii & Alvari, necnon & mentio in Eulogii Vita exſtans, ſcripſiſſe Alvarum aliquod opus, quod ad hiſtoriam illius perſecutionis pertineret, in tuto ponere videntur, non alium eſſe libri auctorem.

n In Notis ad vitam Eulogii in fine.

o Lib. 14. cap. 3.

180. Quare has partes ſequuntur frequenter noſtri [p], excepto uno uſque ad ſuum tempus Hieronymo Romano de la Higuera; eâ tamen ipſa inconſtantiâ, quæ in aliis ejus operibus apparet, & maximè in præſtituendo Indiculi hujus auctore. Nam ſi Luitprandum [q], Higueræ opus, conſulas, Bonitus Epiſcopus Toletanus; ſi autem ejuſdem Julianum, Wiſtremirus, & idem Toleti præſul, fuerit. Necnon & unus idem Julianus id poſterius in Chronico effert, & in epiſtola Chronici præambula pro Bonito ſtat. Et hunc hominem ſuſpiciunt plures, de quo aptè cum Ennio dixeris: *Imus hinc, imus illinc: cùm illuc ventum eſt, iri illinc lubet*, aut cum Græco alio: *Ajo, negoque, quidque dicam neſcio*. Cujus quidem nihili auctoritas hærere tamen fecit Thomam Tamajum, virum falli præſtigiis hiſce minimè dignum; qui demum poſt inculcatam omnem viam, ad Alvarum flectit. Eoque movetur maximè, quòd *luminoſi* hoc epitheton *Indiculo* adaptatum, quaſi proprium, &, uti tunc loquebantur, ſcriptorum aliorum Alvari verna ſit. Hujus rei aliquot is exempla adducit, ex Vita nempe Eulogii, & ex ad eundem epiſtola quadam.

p Petr. Pontius apud Moralem in Notis ad Eulogii Vitam, ubi proximè. Ramirezius ad Luitprand. ann. DCCCLXVI. num. 309. Tamajus huc magis inclinat ad ann. DCCCLXIX. pag. 208.

q Anno DCCCLXVI. num. 309.

181. Ultra hæc, in alia ad Joannem Hiſpalenſem in fine: *Atque luminoſiter cuncta nobis oris veſtri aperta ſententia revelet*. Nec auctor Indiculi contentus fuit uſurpâſſe tantùm in lemmate hoc vocabulum; quinimmo paſſim eo utitur. *Eleazarus* (alicubi ait) *in lib. 2. Machabæorum luminoſiter docet.* Et alibi: *Et B. Joannes in ſua epiſtola prima luminoſiter docet*. Nec minus Indiculi nomen Alvarus uſurpat in epiſtolis, *& deſideratum nobis amici Indiculum miſit*. Ad hęc *Invectionis* nomine, quaſi ſermonem ad aliquem factum dixeris, ſæpiſſimè tam Indiculi auctor, quàm Alvarus aliàs utitur. In Indiculo hæc legas: *Cui rectè convenit illa in Iſraëlitica gente exaggerationis invectio*. Et paullò pòſt: *Et licèt invectio accurata exerto [r] opere in campum tota producat*. Et iterum poſt pauca: *Illecebroſa invectio non puduit*. Atque item: *Et contra reprehenſionis invectionem ſtolidam*. Vix alius quàm Indiculi hujus auctor ſic ſæpe loquutus fuerit, quemadmodum in epiſtolis Alvarum loquutum legimus. In una earum quas ad Joannem ſcripſit: *Ut tota contra hæc certet invectio veſtra*. Et in alia ad eundem Joannem bis intra pauca verba: *Nunquam enim ſedatur reſponſio, niſi priùs [s] convincatur invectio*. Et: *Sit flexuoſa catenula, & catenatim contentio flexuoſa, quæ nec invectionibus eluditur, nec reſponſionibus terminatur*. In epiſtola quoque ad Romanum medicum: *Et invectiones adverſariorum apologetico retunderem opere*.

r Fortè *exerto opere*.

s In MS. noſtro legitur, *converſiatur*, malè.

182. Quamplurima ſunt, in quibus idem utrobique ſibi reſpondet auctor, quæ, ut de re qua de agimus non ultrà dubitetur, ſubjungere operæ pretium eſt. *Sequipedi* nominandi caſu, & plurativo numero, Indiculo ſunt ii, qui ſequuntur pedibus: *Et pro dogmate eruditis, & Chriſti ſequipedis*. Et infrà: *Nos verò Euangelici ſervi Chriſti diſcipulorum ruſticanorum ſequipedi*. Item de Machometi ſectatoribus: *Quam impuriſſimi ſectam impuriſſimè ſequipedi ampliantes* &c. De iiſdem mox: *Sequipedes fidei ſuæ*. Eodem modo loquitur una ex epiſtolis ad anonymum Epiſcopum quendam: *Et ideo mi ſublimiſſime domine, Apoſtolorum vicarie, & rerum opificis Chriſti ſequipede [t]* &c. Phraſis eſt Indiculi, opus præci-

t In noſtro cod. eſt *ſequipede*.

præcidere pro *finire*. *Fine debito opusculum præcidamus*. Quemadmodum & epistolarum, quartæ scilicet ad Joannem Hispalensem, *quo fine talia præcidit dicta*.

183. Adverbio seu præpositione *tenus* sæpè utitur hic, quem eundem credimus, scriptor. De beatis visione Dei fruentibus Indiculus ita loquitur: *Quietitudine jam lætantes æterna, & Regi suo facie tenus servientes*. Item *cœlo tenus*, pro, usque ad cœlum. *Ita hi hodie abundantia perfectiori, ut sibi videntur, cœlo tenus perferunt*. Pari modo *facie tenus*, pro apparenter. De Machometanis: *Pietatis speciem facie tenus ostendunt*. Et postea: *Facie tenus pietatem prætendentem*. Similiter in Eulogii Vita, quæ certè est Alvari, *Terrâ tenus repens hactenus trahor*. Et in epist. 2. ad Joannem: *Verbo tenus narrat*. Et in 4. ad eundem: *Et ipso nomine, facie tenus, quid sit, apertiùs indagatur*. quasi dicat, patenter. Et in 5. ad eundem: *A terra altiùs cœlo tenus extendamus*. Et paullò pòst: *Astrologi cœlo tenus voluerunt pennis volare*. pro, usque ad cœlum.

184. Simillimi etiam commatis sunt in Indiculo, *ut conatus adfuit*. Et in epist. 4. ad Joannem: *quantum posse mihi exstitit*. pro, ut potui. Deponentia verba, *opinari*, *adversari*, *prçconari*, & alia hujusmodi, utrobique legimus activè formata. Indiculi hæc sunt: *Fortasse aliquis opinat fuisse vitandum*. Et mox: *Opinaverint multa*. Epistolæ 4. hæc sunt: *Tam leviter opinâsse*. Auctor Indiculi ait: *Veluti furiosi prçconant*. Et mox: *Clamant, replicant, & prçconant*. Alvarus in confessione: *Peccata detestas*. Et infrà: *Adversare conetur*. Indiculus: *Ex numero ejus revertent*. Epist. 2. *Deus hominem non dedignat*. Epist. 4. *Et nec dum apprehendisse conquerunt*. Et postea: *Per regulas non ordivit Donati*. *Euphrasię* Græco vocabulo Indiculus utitur: *Euphrasiâ suâ milleno sectarum ritu conflavit*. Sicut Alvarus initio epist. 4. ad Joannem Hispalensem, quod corruptum est in meo exemplari, sed non in *euphrasię* nomine. *Emperię vestrę sumentes euphrasia*.

185. Verbo *innumerositatis* tam Indiculi auctor his, *innumerositatis licentiam tribuit*, de licentia plures uxores habendi Machometanis concessa, quàm Alvarus epist. 15. ad Eleazarum: *Per diversitatum innumerositates utuntur*. *Domui pro domus* In gignendi casu retinendū utrobique credimus; in Indiculo nempe: *Pudet namque insaniam illius domui sigillatim exponere*. & in epistola secunda: *Decorem domui vestrę*. Alterius generis substantiva cum alterius adjectivis juncta, ut finiamus, passim, ita ut in epistolis, in Indiculo etiam leguntur. Ex Indiculo hæc selegimus: *Imitare decuit factum probabilem*. Item *conjugium quem* &c. Ex epistola 5. hæc: *Ad illum flectere articulum congruit, quod mentem macerat* &c. Ex 7. *Apostoli eum dictum*. Epist. 9. *Abundantiorem pretium*. Quæ grammatica est Alvari, difficillimè, cum aliis omnibus jam annotatis, duobus auctoribus communis; ut jam de Indiculi auctore ampliùs quærendum non sit.

186. Neque novæ amici nostri D. Josephi Pellizerii opinioni deferendum, qui ex eo tantùm quòd Alvarus in quadam epistola ad Eulogium scripta, sic incipit: *Luminosum vestri operis documentum*; suspicatur ad hoc Eulogii opus, quod *Indiculus luminosus* audit, respexisse videri. Planè errat vir eximius, mihique præcipuo semper honore excipiendus: nam de *documento martyriali* Floræ & Mariæ sororibus virginibus nuncupato, quem librum Eulogius ei cum proxima retrò epistola invisendum remiserat, Alvarus, solenni suo *luminosi* vocabulo utens, loquitur. Nec facilè in Eulogio talem sermonis, quæ in Alvaro est, licentiam reperiemus. Nec tanti ponderis est, ut nos urgere debeat, auctorem Indiculi haud meminisse Eulogii, talis viri, quique eandem olim navaverat operam; cùm potuerit Indiculus hic ab Alvaro scribi, antequàm Eulogius *Memoriale* suum *Sanctorum* confecisset. Constat enim formatum Indiculum anno DCCCLIV. uti priùs annotatum fuit, *Memorialis* autem tertium saltem librum post DCCCLVI. Suum autem Indiculum modestè Alvarum suppressisse, ut nec ad Eulogii notitiam perveniret, non impossibile est.

187. At quod de Toletanis Episcopis Bonito & Wistremiro audivimus, Higueram ipsum, atque ejus, ut Alvari verbo utar, sesquipedes torquebat maximè, tam utilis & docti opusculi auctorē alium à Toletano fuisse Episcopo; &, dummodo huic assererent, Wistremirus fuerit an Bonitus, pariter habuere. Mutilus certè Indiculus ad nos pervenit, cùm non tantùm illius partis, quam habemus, finis; immo totus alter, sive secundus liber, desideretur, ut ex his constat: *Et quam hæc universalis sit nostra credulitas, in secundo hujus operis libro majorum firmabit auctoritas*. Et alibi: *Ac in secundo libro doctorum sententias congregemus, nostrasque operosas fabellas veracium stillatione firmemus*. Argumentum operis, defensio illorum qui Cordubæ sese martyrio non perquisiti obtulerunt, pro quibus & Eulogius decertavit; dein prophetiarum de Machometo & ejus nefanda hæresi explicatio. Sequitur in codice Cordubensi

188. *Confessio* ejusdem Alvari, quæ incipit: *Excelse Deus, ineffabilis*, &c. ad exemplum Isidorianæ, demissiffimi ac vero pœnitentiæ malleo contriti animi signa præseferens manifestissima.

189. *Liber epistolarum*: quarum

I. Inscribitur *ad Joannem*, *seu Flavium Joannem* Paullus *Alvarus*. Initium est: *Nôsti, dilectissime, fomitem dulcedinis*.

II. *Ad Joannem*, quem hîc primùm vocat *Spalensem*. Lemma: *Aurelio Flavio Joanni Paullus Alvarus*. Incipit: *Hactenus amicorum more*.

III. Est *Joannis Spalensis* cum hac epigraphe: *Aurelio Flavio Alvaro illustrique viro minimi Joannis suggestio*. Vides, ut Joannes & Alvarus invicem se *Aurelium* & *Flavium*, honoris, ut credere pronum est, caussâ, non quòd ita appellarentur, vocent. Initium: *O magne domine*.

190. IV. *Ad eundem Joannem* Alvari est cum

cum iisdem nominibus. exordium corrupit vetustas. In meo exemplo legitur, non procul à vera lectione: *Enclocæ, emperiæ vestrę sumentes euphrasia, immo energię percurrentes epitoma, jucunda facta est anima*. Libens legerim: *Englocæ empeirię vestrę sumentes euphrasiam*. hoc est, *dulcifluæ peritię vestrę sumentes* (in manibus) *eloquentiam*. Gręcis ἐγγλύσσω est *indulcoro, dulcedinem affero*, ἐμπειρία *peritia, prudentia*. Et forsan his tribus Græcanicę linguæ verbis exordiri epistolam, languescente jam eloquentia, non putidum fuit. Longior autem aliis hæc est epistola.

V. *Ad eundem* similiter inscripta. Incipit: *Post disputationem inscientiæ nostræ*.

VI. Est *Joannis ad Alvarum*. cujus hæc inscriptio: *Illustri, eximio, celsoque Alvaro, Joannes minimus omnibus, in cunctis extremus*.

VII. *Alvari* ad *Spera-in-deum abbatem*, cum hoc titulo: *Domino dilectissimo, & in Christo patri Spera-in-deo abbati, Alvarus cliens*. Initioque isto: *Præscius & omnipotens Deus* &c. Diximus in superiori capite 7. quisnam Spera-in-deus abbas fuerit, quantumque eo magistro tam Alvarus quàm Eulogius martyr Cordubæ in juventute profecerint.

191. VIII. *Responsio Spera-in-dei abbatis* mutila cum hac nuncupatione: *Illustrissimo mihi domino, ac venerabili, seu omni affectione Christi in charitate amplectendo, inclyto Alvaro Spera-in-deo*. Initium epistolæ: *Dum à tribulationibus*. De ea jam diximus in Spera-in-deo.

IX. *Alvari Romano medico*, cum hac epigraphe: *Serenissimo omnium catholicorum domino meo Romano Alvarus*. Exorditur sic: *Anteriorum meorum*. In hac epistola mentio Romanorum Cordubæ, cujusdamque principis, necnon & Servandi Comitis.

X. Sine titulo est, & videtur scripta cuidam Episcopo, quem vocat *Apostolorum vicarium, & rerum opificis Christi sequipedem*.

XI. *Alvari Saulo Episcopo*, cum hac epigraphe: *Sanctissimo domino meo Saulo Episcopo (Sauli* [u] *Episcopi) Paulli Alvari* [x] *suggestio*. Post acceptam in extremo vitæ periculo absolutionem, ut jure debuit, jam liber ægritudine ad Saulum Episcopum absolvendus iterum à censuris, nescio quibus, canonico ritu per hanc recurrit epistolam.

[u] Repetitio videtur ejusdem rei.
[x] *Suggressio* non rectè in codice meo.

XII. *Rescriptum Sauli Episcopi Alvaro*. Incipit: *Multa nobis erant*. Abnuit absolvere Alvarum, remittitque eum ad eos, à quibus pœnitentiam in morbo susceperat; quod negat rectè factum præsente in urbe Episcopo sine ejus licentia. Insuper Pseudo-Episcopi cujusdam partibus adhęsisse Alvarum innuit.

192. XIII. *Epistola Alvari Saulo Episcopo directa*. Exordium hoc: *Epistolam ex nomine vestro*. Improperat Saulo, quòd cujusdam homunculi, pacis perturbatoris, & hæresum satoris, persuasione ac verbis, postulatum ab eo absolutionis officium negaverit. Item quòd in pluribus veri Dei ministri partes non egerit.

XIV. *Alvari transgressori directa*. Lemma est: *Dilecto mihi Eleazaro Alvarus*. Principium: *In primis, mi dilecte*. Gallus Eleazar fuit natione, sed Hebræus fide ex Christiano: quare eum transgressorem appellat. Totaque est de promissionibus & prophetiis jam adimpletis venturi Mesiæ.

XV. *Rescriptum transgressoris Alvaro directum*, cum hac salutatione: *Dilecto mihi Eleazar*. Initium: *Scripsisti mihi*. Hujus tamen paucissimos versus superesse fecit alicujus forsan religio, superstitioni proxima, ne Judæi scriptum legeretur. Verè enim quatuordecim versus, qui in pagina sequebantur, cancellavit possessor libri, foliumque integrum subsequens exsecuit, tandemque quatuor aliis versibus epistolam absolventibus paginam, quæ volumen continuabat, multavit.

XVI. *Alvari* alia *Eleazaro directa*. *Dilecto Eleazaro Alvarus*. Initio isto: *Responsionis tuæ*. Retundit hęc Eleazari pro synagogæ erroribus argumenta. Scripta fuit anno DCCCXL.

XVII. Fragmenta duo epistolæ alterius Alvaro opposita ab eodem Eleazaro; cùm ea, quæ inde potuit sine dispendio aliarum Alvari, similiter hìc oblivioni sacrificaverit, libri possessor.

XVIII. *Alvari alia transgressori directa*. Exorditur: *Confectam mendacio*. Lectu omnia in re Christianæ veritatis adversus perfidiam Judæorum dignissima.

XIX. *Transgressori Alvaro* alia brevissima.

XX. *Reciprocatio Alvari transgressori directa*.

193. Ante has epistolas in codice nostro carmina quædam sunt post hanc inscriptionem: *Incipiunt versi*. Sequitur *carmen filomelaïcum in filomelæ laudem*. *Fragmen alterius carminis*. *Disticha de gallo*. *Versi* (ita semper vocantur, non *versus*) *laudis vel precis*. *Versi Epimenides, ęgritudinis proprię*. *Lamentum metricum proprium*. *Versi in bibliotheca Leovigildi*. *In Crucis laudem*. *Versi heroïci in laudem B. Hieronymi*. Omnia hæc in exemplari nostro, & in codice Cordubensi. Pręterea scripsit Alvarus, uti jam vidimus,

194. *Vitam vel Passionem beatissimi martyris Eulogii presbyteri & doctoris, qui passus est erâ DCCCXCVII. anno Incarnationis Domini DCCCLIX. sub Rege Mahomad die v. Idus Martii*, quam ex codice MS. Ecclesiæ Ovetensis, hoc titulo insignem, & quasi operum Eulogii prodromum, Morales edidit, & post eum Schotus in *Hispaniæ illustratę* quarto volumine [y], cum Notis ejusdem Moralis.

[y] Pag. 223.

195. Hanc consequuntur in eodem codice & editionibus, *Hymnus in diem S. Eulogii*.

Almi nunc redeunt
Festa polifera.

atque item epitaphium ejusdem. Omnia hęc, excepto postremo hocce vitæ Eulogii, latent adhuc. Neque D. Laurentius Ramirezius, neque D. Thomas Tamajus, nostrarum rerum diligentissimi, qui olim editionem meditati sunt, fidem suam liberaverunt. Fortè nos, si otium suppetat scholiis conficiendis, id præstabimus. Tributur quoque nostro Alvaro

196. *Liber scintillarum*, in codice membranaceo bibliothecæ monasterii S. Facundi (*Saba-*

(*Sahagun* vulgò) in Hispania; ubi post S. Gregorii *expositionem in Ezechielem*, hic liber exstat cum hac inscriptione: *In Christi nomine, incipit liber Scintillarum Alvari Cordubensis collectus de sententiis sanctorum patrum. Scriptus dicitur* v. *Kal. Octobris erâ MCCXIII.* Opera exscriptoris hîc laudatur, non tempus auctoris. Exempla duo alia Morales, qui & primùm hoc vidit, laudat in relatione adhuc inedita suę expeditionis regio nutu ad visitanda tabularia & cimelia Gallęciæ, Asturiarum, & Castellæ veteris initæ, & in historia [z]. Alterum exemplum servari ait Gothicæ scripturæ antiquissimum in monasterio *de la Espina* Cisterciensis ordinis quinto decimo à Pincia urbe lapide, alterum in Mindoniensi urbe. Editum opus fuit Basileæ absque auctoris nomine anno • • • • •

[z] Lib. 14. cap. 3.

197. Periere alia, scilicet ad Eulogium literæ, seu cum eo velitationes scholasticæ, quas tamen, & rhithmicos versus, *ætas* (ut jam ex eo possumus) *muta abolenda, ne in posteros remanerent, decrevit.*

198. Meditabatur quoque adversus Alcoranum ex proposito scribere, ut ex his Indiculi datur colligi: *Quæ omnia in alio opere enucleatiùs & limatiore* [a] *invectione, si Deus vitam concesserit, differemus.* Et postea: *Pudet namque insaniam ipsius domui* [b] *sigillatim exponere, nec expedit breviter aliqua ex multis deridenda jaculis impetere, cùm nostris teneatur in mentibus tota quandoque fidelibus publicare.*

[a] Editum non rectè, *limitatiore*.
[b] Ita pro *domus*, de qua suprà egerat, idoli nimirum cujusdam.

199. De Alvari obitu nihil habemus certi. Neque enim vel titivilitio quidem æstimari debet quod Pseudo-Luitprandus dixerit [c], obiisse Cordubæ sanctum virum patricium Alvarum IV. die mensis Maji, erâ CMVII. Christi verò DCCCLXIX. Quantumvis ei temerè credens Joannes Tamajus, Martyrologio Hispano hac die uti Sanctum invexerit. Hæc sunt Toletanæ apotheôses: nam & nuper dictus Luitprandus [d], & symmista ejus Julianus [e], sanctum, & sanctitatis opinione Cordubæ florentem, ore rotundo appellant. Oscitantiam Joannis Tamaji nunquam satis demirari possum, qui cùm in elogio dixisset de Alvaro, fuisse, ut quidam credunt, S. Eulogii fratrem; inde in Notis, seu actis ejus, hunc nostrum confundere non dubitavit cum Alvaro Eulogii fratre, qui, unà cum altero utriusque fratre Isidoro, in Germania peregrinati sunt; de quibus Eulogius in epistola ad Wiliesindum Pampilonensem, ut in Eulogio diximus.

[c] Anno DCCCLXIX.
[d] Anno DCCCXLVI. num. 290.
[e] In Chron. num. 433.

200. Cęcus utique est qui non videt, Alvarum ipsum fateri, se non ullo sanguinis, sed uno familiaritatis & mutuæ consuetudinis vinculo, Eulogium habuisse sibi obnoxium. Clarissimè in Vita: *A primævo adolescentiæ flore charitatis dulcedine & Scripturarum amore, uno vinculo concordi innexi hujus vitę* &c. *duximus jugum*. Et infrà, cùm dixisset consuevisse Eulogium abbatis Spera-in-dei frequentare domum; *ibi eum* (inquit) *primitus videre merui, ibi ejus amicitiæ dulci inhæsi, ibi illi individua sum nexus dulcedine*. Et quæ sequuntur. Putásne germanos fratres sic potuisse fortè fortuna invicem sibi notos fieri? Sed nonne ipse Alvarus peregrinationis meminit fratrum Eulogii? *Nec ei sufficit monasteria patriæ suæ* (ait) *invisere, quin potiùs occasione fratrum suorum, qui ipsis diebus in Franciæ finibus exsulabant, indemptam viam arripuit*. Hæc in Tamajum non sine bile, cùm actis Alvari colophonem ab eo hunc impositum mirabundi ad animum advertimus: *Unum notabis, quòd licèt fratres vocentur B. Eulogii Alvarus & Isidorus; non carnis nexu, sed contubernii vinculo fuere.* Judicium hominis nugacitatibus dediti! qui verè semel in eas angustias detrusus, unum eundemque de duobus Alvaris conficiendi, videns fortè superiora, quæ laudavimus, Alvari nostri Paulli cum Eulogio amicitiæ; non utique consanguinitatis, testimonia, fratrem verè germanum Eulogii alterum Alvarum abdicare, & à cognatione illius ejicere non dubitavit.

201. Eulogii autem hęc, quæ subjicimus, vindicias secundum naturalem utriusque, & Isidori & Alvari, cum Eulogio fraternitatem decerni præstabunt. In epistola ad Wiliesindum, in qua de eorum in Togatæ Galliæ partes arrepto itinere agit, *adeò ut in exsilio meo* (inquit) *nihil præter affectuosam peregrinorum fratrum, & destitutæ familiæ præsentiam suspirarem*. Cujusnam familiæ? ostendit infrà: *Igitur cùm proprium revisere arvum, piæ matris Elisabeth, seu sororum suarum Violæ & Anullonis, juniorisque fratris Joseph urgeret affectus; cogis ut adhuc remaneam, nec sinis abire mærentem; sed utroque vulnere percussum cor meum tu jam mederi non poteras, cui & peregrinatio fratrum, & desolatio domesticorum, quotidianum afferebant lamentum.* At quantumvis demus *fratres* ab eo utrumque appellari potuisse charitatis ob nexum, uti *patrem*, aut *matrem*, *sororesque*, nec minus *fratres* sæpe alios, hoc tantùm respectu, Eulogius idem vocâsse legitur; hęc excusatio ad alium non pertinet, scilicet Alvarum, qui de Eulogio loquens in ejus Vita, uti jam diximus, *fratres* Eulogii Isidorum & Alvarum ineptè, nisi germanos, appellâsset.

CAPUT IX.

De JOANNE *Hispalensi verba Isidori Pacensis Episcopi, & Roderici Toletani eum exscribentis rectâ interpretatione ac declaratione donantur. An ille qui cum Alvaro Cordubensi literas commutavit? Transtulit optimo consilio Biblia in Arabicum. Nullæ hoc tempore in Hispania vernaculæ, nisi Latina, Gothica, aut Arabica, linguæ. Ex occasione de altero* JOANNE *Hispalensi plurium Arabicorum operum interprete. Confunditur magnâ injuriâ Joannes Hispalensis hic Episcopus cum Toletano. Pseudo-Juliani novitas & oscitantia à Thoma Tamajo observata. Vanitas hęc sederat Hieronymo Higueræ Pseudo-Juliani architecto.* Cacit Almitran *quidnam significet, nomen ab Arabibus Joami tributum apud Rodericum Toletanum. Thomæ de Leon è Socie-*

Societate Jeſu eruditiſſima circa hanc rem epiſtola.

202. QUO tempore vixerit magnus vir JOANNES Hiſpalenſis Epiſcopus, non ſatis compertum habemus. At cùm Alvari nuper memorati ęqualis & familiaris quidam, cui nomen *Joannes*, & cognomentum, à patrio forſan loco, *Hiſpalenſis* fuit, qui cum eo plures commutavit literas, inter Alvari opera MSS. uſque nunc ſuperſtites, non abſque fundamento idem cum eo, de quo agere intendimus, exiſtimari poſſit; placuit poſt dictum Alvarum viri celeberrimi memoriam hoc loco habere, ut aliquo habeamus. Notus is è Roderici Toletani hiſtoriæ lib. 3. cap. 4.

203. Sed priuſquàm ejus verbis utamur, Iſidorum Pacenſem audire oportet, cujus teſtimonium Rodericus exſcripſit, atque iis, quę Iſidorus per ętatem non fuit adeptus, locupletavit; forſan inde documentum aliquod temporis, quo vixit Joannes, exculpere valebimus. Recens à captivitate Sarracenica, hoc eſt erâ DCCLVII. vel anno DCCXIX. florentes literis & ſanctitate quoſdam viros hiſtoricus ille, qui ſemi-ſęculo poſt hęc tempora vixit & ſcripſit, laudaturus, hęc habet: *Per idem tempus Frodoarius* (ita legendum pro *Fredericus*, quod Sandovalius edidit) *Accitanæ ſedis Epiſcopus, Urbanus Toletanæ ſedis urbis regiæ Cathedralis veteranus melodicus, atque ejuſdem ſedis Melantius archidiaconus, nimiùm doctrinâ, & ſapientiâ, ſanctitateque, & in omni ſecundum Scripturas ſpe, fide, & charitate, ad confortandam Eccleſiam Dei clari habentur*. Hęc Iſidorus. Qui, qua ętate huic incumbebat operi, non alios adjungere potuit, à Roderico deinde adjunctos, ut ſemel occaſione data, magna quædam doctorum & ſanctorum hominum per aliquot ſęcula micantia in tenebris captivitatis ſidera poſteritati relinqueret conſignata. *Eo & tempore, quo Urbanus in urbe regia præſidebat*, (ait) *Ovantius archidiaconus Toletanus doctrinâ, ſapientiâ, & ſanctitate ſecundum Scripturas, ſpe, fide, & charitate pręcipuus habebatur, & Frodoarius Accitanæ urbis religione & ſapientiâ prædicabatur inſignis, & uſque ad tempora Almohadum, qui Imperatoris Adephonſi tempore inceperunt, in pace inſtituta Euangelica ſervaverunt*.

204. Siſtendum hîc, ut viam ſternamus futuræ de tempore Joannis Hiſpalenſis, quem ſtatim Rodericus ad partes vocat, diſquiſitionis. Hęc eadem repetit in *Hiſtorię Arabum* cap. 11. Rodericus adhuc magis Iſidori verbis inhęrens: *Poſt idem tempus Frodoarius Accitanę ſedis Epiſcopus, & Urbanus Toletanæ ſedis veteranus melodius, & Euantius ejuſdem Toletanæ ſedis archidiaconus, doctrinâ, ſapientiâ, ſanctitate, in fide, ſpe, & charitate ad confirmandam captivam Dei Eccleſiam clari habentur*. Planè, ut hęc tria teſtimonia ſibi & inter ſe conveniant, fateri oportet Iſidorum in errore cubare, dum Toletanum archidiaconum *Melantium*, & Rodericum in *Hiſtoria Hiſpanię*, dum *Ovantium* pro *Euantio*, quod Gotthicum & vulgare nomen fuit, & rectè conſtitutum fuit in *Arabum hiſtoria*, nuncupant. Deinde ambiguum nobis haud eſt, minimè Iſidorum vel Rodericum de Urbano dicere, quòd *veteranus melodicus*, cantor nempe antiquus, Toletanæ fuerit hoc tempore Eccleſiæ, qui ad Epiſcopalem poſtea dignitatem aſcenderit, quomodo Roderici verba ex *Arabum hiſtoria* Morali noſtro ſignificare viſa ſunt [f]. In eo quippe reſpondere aliis alia hęc debent teſtimonia, ut de Urbano loquantur Toletano tunc temporis pręſule. Rodericus enim ita intellexit Iſidorum, dum ait: *Eo & tempore, quo Urbanus in urbe regia pręſidebat, Euantius* &c. Quò trahi poſſunt recta interpunctione donati, tum Iſidorus, ſi *per idem tempus Frodoarius Accitanę ſedis Epiſcopus, Urbanus Toletanæ ſedis urbis regiæ Cathedralis*, ſcilicet & ipſe Epiſcopus; tum in *hiſtoria Arabum* Rodericus, ſi *Frodoarius Accitanę ſedis Epiſcopus, & Urbanus Toletanę ſedis*, legatur. Tunc enim temporis, hoc eſt ſub Maurorum ingreſſum, ac recenti captivitate, Urbanum Toleti Epiſcopum fuiſſe, quantumvis in catalogis deſit, compertum aliunde habemus [g].

205. Sequitur apud Iſidorum, *veteranus melodicus, atque ejuſdem ſedis Euantius* (non Melantius) *archidiaconus* &c. ſuſpicabar aliquando de *Veterano* quodam ita nominato, qui melodicus, ſeu cantor eſſet Toletanus, hîc agi; ſed verè intelligendum eſſe hoc de eodem Urbano munus certiſſimum eſt; quaſi dixerit Iſidorus, Toleti pręſulem agere Urbanum, qui priùs fuerat cantor in eadem Eccleſia: nam ſi novus aliquis homo ſignificatus his verbis fuiſſet ab Iſidoro, Rodericus eum exſcribens proculdubio laudâſſet. Proprieque de eo, quod exercuiſſet, munere ante Epiſcopatum, *veteranum* appellavit, uti miles multorum ſtipendiorum, poſtquam militare deſinit, veteranus audit. Lucanus lib. I.

Quę ſedes erit emeritis, quę rura dabuntur,
Quę noſter veteranus aret?

Melodicus à melodia dictus cantor, ſeu præcentor, aut primicerius, uti hodie variis in locis variè munus vocant, quia cantorum choro præeſſet, aut cantum dirigeret. *Melodimate* uſus eſt Glaber Rodulphus [h]. Pari diſtinctione notandus Rodericus eſt [i], *& Urbanus Toletanę ſedis veteranus melodius*, ſeu *melodicus*, hoc eſt, tunc Epiſcopus, olim cantor Toletanus.

206. Pergit idem referre, horum antiquorum patrum inſtitutionem & exemplum profuiſſe ad ſalutem Toletanis, & quarumcumque aliarum, quę ſub Maurorum jugo gemerent, Hiſpanarum urbium civibus, uſque ad Almohadum imperium, qui Alphonſi VII. nuncupati Imperatoris tempore, hoc eſt circa annum centeſimum & quinquageſimum ſupra milleſimum [k] Hiſpaniæ invecti novę ſectæ homines, & in Chriſtianos Miſt-arabes graſſatores, veręque religionis exſtirpatores ſęviſſimi. Hæc eſt Roderici ſententia de quatuor, & ultrà, ſęculorum ſtatu fidelium inter Sarracenos loquentis; *& uſque ad tempora Al-*

[f] Lib. 13. cap. 7.

[g] Morales lib. 12. cap 71. Mariana lib. 6. cap. 24. Garibajus lib. 9. c. 3.

[h] Voſſius De vitiis Lat. ſer. lib. 3. cap. 25. Macrus in Lexico Eccleſiaſtico.

[i] Hiſt. Hiſp. cap. 4. lib. 3.

[k] Mariana lib. 11. cap. 1.

Almobadum, qui Imperatoris Adephonsi tempore inceperunt, in pace instituta Euangelica servaverunt. Tunc ait: *Et in isto medio fuit apud Hispalim gloriosus & sanctissimus* Joannes *Episcopus, qui ab Arabibus* Cajet (sic legendum ex mss.) Almatran *vocabatur, & magnâ scientiâ in lingua Arabica claruit, multis miraculorum operationibus gloriosus effulsit, qui etiam sacras Scripturas catholicis expositionibus declaravit, quas in formationem posterorum Arabicè conscriptas reliquit.*

207. Nullum ergo ex his quatuor sæculis constituere certò possumus Joannis ætati, sed ex his aliquod tantùm. Quamvis proclivius sit existimare, non aliud ultra primum (quod pluribus placuit [l]) sive secundum servientis Hispanię sęculum Joannem produxisse; atque ei animum injecisse, ut Arabica Bibliorum versione Christianis jam ferè arabizantibus, propriæque linguę oblitis, præstò esset. Facilè enim desuescit usus vernaculi sermonis populo ei, qui alterius idiomatis populo subest; naturaque dominæ gentis linguam, sive necessitate, sive adulatione, subjecta gens addiscere, tractuque non longi temporis vulgarem sibi facere solet. Præterea, ut Sarracenis ipsis lumen sacrarum accenderet Scripturarum, quo arrepto possent suæ sectæ densissimas tenebras veritatis face perrumpere atque dispellere.

l Mariana lib. 7. cap. 3. Espinosa *Hist. de Sevilla* lib. 3. cap. 3. *Histor. generalis Hisp.* 3. parte cap. 2. fol. 210.

208. Prǫterea Joannes Hispalensis, Alvari amicus, hoc sæculo, quod fuit captivitatis secundum, doctrina floruit multiplici; quod ex epistolis ejus ad Alvarum, & Alvari ad eum responsis constat, apud nos mss. uti in Alvaro jam diximus. In secunda epistola sic ad Joannem Alvarus: *Numquid deest tibi rhetorum faceta facundia, aut dialecticorum, quæ ego novi, spineta contorta? ubi est liberale illud ingenium quasi tecum congenitum literarum? Exciderunt tibi philosophorum præcepta, & à mente elapsa est tot tantaque artium, quæ tę excoluit disciplina; ut nec iratus fortè valeas conceptum intrinsecus lævigare furorem?* Idem alibi [m]: *Virum prudentissimum & Romanę dialecticæ caput.* Necnon alio loco [n]: *Scientiâ & liberalibus artibus illustratum appellat.* Ut minimè dubitari possit, quin Joannes doctus vir fuerit, dignusque ad quem Joannis Hispalensis præsulis elogium à Roderico reportatum referri possit; cùm ex conditione hujus temporis, quo amœbæis epistolis cum illo certabat Alvarus, ut videtur, adhuc privata, sublimiorem alteram Archiepiscopatûs jam adeptus fuisset.

m Epist. 4.

n Ibidem.

209. At, ut nihil dissimulem, contendi ab aliquo jure posset, Joannem, quando literas cum Alvaro commutabat, uxorem habuisse; si vera sunt quæ in Alvaro isto notabamus, eum scilicet non cœlibem fuisse, idque significari ex eo quòd ad eum scribentes salutari suo nomine decorem ejus domus desiderent. Similiter enim ad Joannem Alvarus [o]: *Opto per te decorem domus vestrę salutari.* Ad quę Joannes: *Salutare* (respondet) *pręsumo per os vestrum omnem decorem domus vestrę. Salutat vos domna Froïsinda cum filiis suis, qui sunt sani & incolumes, & tritici multitudine locupletes.* Vix credam de sorore aut propinqua fœmina, quæ Joanni aliqua commoraretur, sermonem hìc haberi. Quare, aut dicendum est, præmortua uxore sacris Joannem initiatum, ob virtutis ac doctrinæ meritum in antistitem fuisse Hispalensis patriæ suæ cooptatum; aut fortè alium Joannem quærendum hujus temporis, cui utique non ineptè possit, ex conjectura saltem, pontificale munus adaptari. Certè ad eum non inviti pergimus Joannem, cujus uterque, & Alvarus & Joannes hic, de quo agimus, sub nomine *communis parentis* recordantur. Alvarus [p]: *Patrem nostrum communem domnum Joannem salutari exspecto.* Joannes ad Alvarum similiter: *De trium verò ancillarum vestrarum migratione, ex ore patris communis audivi integrè.* Omnia tamen hęc suspicari quàm asserere malumus, & in re obscura, facem aliquam, unde possit immitti lux accuratioris indagationis, accendere.

o Epist. 2. in fine.

p Epist. 5.

210. Quantus autem vir fuerit Joannes hic Hispalensis, tum sacrarum, & Arabicæ doctrinæ peritiâ, tum quoque innocentiâ & sanctitate vitæ usque ad miraculorum experimenta probatæ, quas virtutes existimatio & fama etiam inter fidei hostes comitabatur, Rodericus noster Toletanus sublimibus verbis, & re dignis, posteritati notum fecit. Duo ergo hìc disquiremus. Primum de ejus operibus, præsertimque Bibliorum translatione: alterum de adscripto ei à Mauris *Cajet Almetran* cognomento.

211. Circa primum optimo consilio id factum consideramus, evanescente in dies linguæ Latinæ, hoc est vernaculæ Hispanorum, usu apud eos, qui Sarracenis Arabicè loquentibus in captivis urbibus convivebant, Joannem nostrum translatione Bibliorum in hanc linguam facta opportunè cavisse, ne aliquando sacris libris, quorum intellectum haberent, Mist-arabes nostri Christiani carere possent. Miraberis forsan, lector, me vernaculum gentis nostræ Latinum sermonem appellâsse. Certè hunc, aut Gotthicum, fuisse eum oportuit, qui Sarracenorum adventûs tempore in vulgari usu erat: nam quod solet de proprio, & antiquissimo Hispanæ gentis, etiam post Latinæ seu Romanæ linguæ introductionem nondum eradicato & abolito, inter nos jactari, suffragio id contendentibus nonnullis Pseudo-Luitprandi [q], qui decem linguas, & inter eas *veterem Hispanam*, immo *Celtibericam* (bone Deus!) *Catalaunicam*, & *Valentinam*, & Pseudo-Juliani [r], qui loquutos Mist-arabes cum Sarracenis Arabico, inter se autem *Hispano consueto* seu *vetusto* sermone ajunt, nullis idoneis rationibus, nullis ævi illius exstantibus documentis suadetur. Quicquid autem testimoniorum de Hispanæ gentis lingua conceptorum producitur ab iis qui aliter judicant [s], ad sua tempora referendum est, quibus nondum Latina lingua Hispanæ usum detriverat; quod sensim oportuit factum, non repentè, aut lata de eo lege. Et si Turdetani, hoc est, Bętis accolæ, jam Strabonis tempore Romanis moribus ita assueverant, ut ne sermonis quidem vernaculi memores essent, ut ille tertio libro ait; quingentis, & ampliùs postea annis subdita, vel Romanis,

q Ad ann. dcxc.

r Ad ann. dccxix.

s D. Thoma Tamajo *ad Luitprandum* ubi suprà, D. Josepho Pellizerio....

vel Gotthis gens quî potuit vernaculam illam partim jam obliteratam retinere? Non autem hic est locus ultrà de re inquirendi.

209. Existimamus ergo, contigisse potiùs Gotthis dominatoribus, ut Latino-Hispanum gentis nostræ sermonem præ Gotthico suo in vulgarem assumerent (quod Concilia, leges, & pristina quęque monumenta eorum ostendunt) quàm genti nostræ Hispanæ, quantumvis Gotthis subditæ, ut relictâ Latinâ vernaculâ cum dominatore mallent populo Gotthicè loqui. Non tamen potuit inter Arabes linguæ suæ retinentissimos prævalere id, quod cum Gotthis nuper factum diximus. Oportetque idem nos de Christianis ejus temporis, Arabes inter degentibus, existimare, quod de commorantibus in Christianorum urbibus Hebræis oculis & auribus credimus, vernaculum nempe illis esse prædictarum urbium linguam, non Hebraïcam, quæ tantùm in scholis arte & industria ab his qui curiosi sunt legis addisci consuevit.

210. Hoc ergo Joannis Hispalensis fuit propositum, ut Christianis arabizantibus Bibliorum Arabica versione opitularetur. Quod eodem sæculo factum novimus à Rabbi Saadia, Gaon, sive *excellenti*, cognominato, & ab incerti nominis ac ævi alio: qui duo totum Bibliorum corpus, tum ab aliis ex parte, qui aut legem, uti Harit Ibn-Sina, qui in Laurentiana regia bibliotheca est, aut singulares libros, sive ex Hebræo, sive ex septuaginta duorum virorum Græca versione, interpretati sunt. De quo adiri possunt qui de translationibus hujusmodi indagationes suas in publicum edidere [t]. Quorum tamen nullus nostri Joannis operæ notitiam habuit. Sed hi omnes è Græco, aut ex Hebræo, Joannes autem noster è vulgari Latino, uti credimus, in Arabicum, transtulere.

t Hottingerus in *Thesauri philolog.* lib. 1. cap. 3. sect. 7. & in *Dissertat. theologico-philologicis*, dissert. 3. §. 56. Christ. Kortholt. *De variis Script. sacræ editionibus* cap. 16. qui alios citat.

211. Animum tamen cogitatio subit, affirmaverit ne Rodericus, fecisse Joannem Scripturarum versionem, an expositiones in Scripturas. Verba enim illius in æquivoco laborare quis non videt? *Qui etiam* (ait) *sacras Scripturas catholicis expositionibus declaravit, quas in formationem posterorum Arabicè conscriptas reliquit*. Si enim, ut vulgò existimatur [u], posteriora hæc verba de conversis in Arabicam linguam sacris libris intelligamus; fateri omnino necessarium videtur, expositionum quoque in sacram Scripturam diversum à translatione opus, tribuere ei prioribus verbis Rodericum. Quod facit, duo inter se distinguens opera is, qui ante duo sæcula scripsit *Valerium historiarum* vulgaris linguæ, Didacus de Almela noster.

u Vasæus in Chronico ad ann. DCXVII. Mariana lib. 7. cap. 3.

212. Ad translationem quod attinet, ejus exempla ad nostram ætatem conservata fuisse, atque non uno loco in Hispania exstare, Joannes ait Mariana [x]. Hispalensis Ecclesiæ armariis consignatam agnoscit Paullus Espinosa in hujus urbis historia [y]. Vellem tamen eos nobis dixisse, quibusnam Arabicæ linguæ peritis auctoribus, hanc interpretationem in schedis istis repertam, Joannis illam, neque aliam esse, ab impressis ei notis, aut nomine interpretis, asserere non dubitaverint. In regia tamen Scorialensi exstare catalogus ejus refert *librum Euangeliorum versum in linguam Arabicam à Joanne Episc. Hispal. qui ab Arabibus appellatur* Zaid Almatrud *tempore Regis Alphonsi Catholici*. Hunc autem minimè volumus confundi per nos cum Joanne Hispalensi, notissimo quidem ob interpretationes quasdam ex Arabico in Latinum factas; astrologicorum maximè librorum, cujus tamen ætatem conditionémve ignoramus, inter ętatis incertæ auctores inveniendi.

x Dict. cap. 3. in fine.

y Lib. 7. cap. 3.

213. Ut ad posteriorem observationem de titulo *Cajed Almatran*, quem Joannes adeptus fuit à Mauris, transeamus; removendus in primis est quorundam error, qui hunc antistitem, Ecclesiæ Hispalensis decus maximum, cum Joanne alio Toletanæ sedis confundunt [z]. Verè enim Joannes hic *Servus-dei* cognomento, ultimus, ut existimatur, Toleti Episcopus [a], non tempore tantùm, sed & sanctitatis opinione cum Hispalensi concurrit nostro. Errorem autem agnovit D. Franciscus Pisa *Historiæ Toletanæ* scriptor, Alphonsum Margadum *Hispalensis historiæ* scriptorem ob id quòd in catalogo hujus sedis antistitum Joannem prætermiserit, incuriæ expostulans.

z Auctor *Compendii historiarum* vulgaris lib. 8. tit. 6. cap. 7. Alvarus Gomezius apud Pisa in *Hist. Tolet.* fol. 140. Higuera in *Histor. Tolet.* ms. lib. 15. cap. 5.

a De quo Loaïsa Notis ad Gundemari decretum in corpore Concil. Hisp. pag. 281. Tamajus ad Luitpran. anno CMXLVI.

214. In hoc æstu variantium de Joannis sede auctorum, quonam Toletanus logo-dædalus [b] sese arripi consenserit vento, scire aves? Hæsit quidem, nec toto alarum remigio derelinquere ausus fuit veritatem in Roderici verbis manifestam. Cupidine tamen ea præpostera in quoquo modo faventem Toletanis rebus sententiam pedibus & manibus eundi, minimè à se impetrare potuit, quin aliquem ventosissimæ fabricæ suæ angulum hocce mendacio conspurcaret. Cùm enim recta tuens Pseudo-Luitprandus [c], Joannem Episcopum Hispalensem sacras Scripturas de Latino in Arabicum transtulisse confessus fuerit; Pseudo-Juliano impositum fuit munus spargendi pulverem in cęcutientium oculos, ne clarè viderent. Legitur enim apud eum [d]: *Apud S. Lucam Toleti sepultus est Joannes, non presbyter, sed Archiepiscopus Toletanus, dictus Arabicè Almetran* (de quo loquatur hac nota prodit) *idest Primas*. *Habet epitaphium in pariete linguâ Arabicâ*. *Dicitur sanctus vir*. Hanc autem ad S. Lucæ Toleti templum inscriptionem Joannis cujusdam sepulcralem ad sæculum decimum tertium pertinere, ipsâ ex eræ affixę notâ convincit Notis ad Luitprandum Thomas Tamajus [e].

b Hier. Romanus de la Higuera.

c Ad ann. DCCXLVIII.

d *Adversario* 519. Consonat Chronic. num. 516.

e Ad ann. CMXLVI. pag. 231.

215. Planè adulator profligatissimus Toletanæ Ecclesiæ concoquere non potuit, alii quàm Toletano datum olim Primatis nomen. Ita enim ei Arabicus *Cajed Almetran* sonabat titulus; de quo postea dicemus. Certè hic auctor, dum Toletanæ urbis & regni historiam conscriberet [f], quæ inedita adhuc in quibusdam Hispanię bibliothecis asservatur, valdè sibi placuit in tenendis Joannis Toletani partibus. Id tamen non ullo veteris auctoris testimonio, cùm Juliani posset, confirmavit; sed rationibus tantùm, quas nihili habendas, ipsa earum ostensio demonstrabit.

f Dict. lib. 15. cap. 5.

216. Primò, verba Roderici Toletani sermo-

sermone vulgari Hispano ita vertit, ut non fuisse Hispali, sed in eam urbem venisse Joannem Episcopum, sonent. Si autem id non est insciis ac simplicibus fucum facere, deformareque in alienum sensum auctoris sententiam, verboque, de historia ludere; minimè quidem injuriam ei à nobis factam deprecari audebimus. Rodericus hunc respuit interpretem, cùm apertè dicat: *Et in isto medio fuit apud Hispalim gloriosus & sanctissimus Joannes Episcopus, qui ab Arabibus* Cacid Almetran *vocabatur*. Ridiculum verè, atque homine Latinè docto indignum dicerem, si, *fue à Sevilla* Hispanum, & *fuit apud Hispalim* Latinum, unum atque idem Higueræ significâsse contenderem: quò tamen hæc ejus translatio persuasionem quorundam forsan adiget.

217. Sed hanc tamen à se confictam, falsaque verborum Roderici versione munitam, Joannis à Toleto ad urbem Hispalim profectionem, inani alia & vacua rei consideratione potiùs evertit quàm confirmavit. Servabatur (inquit) Hispali Bibliorum codex à quodam Servando Hispalensi presbytero emendatissimè scriptus, qui nunc in Toletana est Ecclesia. Hunc Servandus dono dedit cuidam Joanni, Archiepiscopi Hispalensis, ut nostro, ac declinantis Romanorum juris prudentiæ verbo utar, sobrino, qui postea fuit Carthaginensis, indeque Cordubensis Episcopus. Qui, Cordubensis cùm jam esset antistes, ad Hispalensem Ecclesiam xx. die Decembris anni CMLXXXVI. misit eundem codicem, eâ dictâ conditione, ut nulli esset daretúrve inde eum aliò deducendi facultas. Totum id ex nota eidem codici affixa constat, quam apud Higueram ipsum in Notis ad Luitprandi eram CMLXXV. sive annum CMXXXVII. aliud agentem legere est.

218. Hoc nempe ut consuleret, ac sequeretur sic emendatum Scripturarum sacrarum exemplum, venisse Hispalim suspicatur Joannem Toletanus historicus. Suspicionem utique non improbaremus, si venisse eum aliunde constaret. Sed nec ea vero aliquo fundamento nititur. Immo nota ista, cui soli conjecturam suam superstruxit, ipsa est quæ eam emolitur. Diu enim antequam Servandianum id, quod laudamus, Bibliorum volumen Ecclesiæ Hispalensi datum fuisset à Joanne Cordubensi Episcopo sub ea non alienandi, mutuóve dandi, aut extrahendi conditione, Joannes Servus-dei Toletanus Episcopus, quem Arabicum sacræ Scripturæ interpretem fuisse Higuera vult, mortem cum vita commutaverat. Creatus nempe Toleti præsul, sive juxta ejusdem Higueræ computum [g] anno CMXL. sive juxta Luitprandi [h], anno CMXXXVII. sive juxta Juliani [i], (adeò non conveniunt testimonia hæc) anno CMXLVI. obiit [k], aut CMLVI. aut [l] CMXLVII. aut tandem [m] CMLVI. Inter hunc autem ultimò dictum, atque eum annum, quo missus est liber Hispalim, triginta non minus alii intercesserunt. Ante quos defunctum vitâ Joannem Toletanum resurrexisse, atque Hispali Bibliorum versioni vacâsse, fateri oportet eos, qui notam libro affixam Higueræ suspicioni favere contenderint.

219. Secundò ait, Joannis non ullam fieri mentionem in Episcoporum Hispalensium catalogis. Sed neque hoc urgeri nos argumento, maximè à Toletanis, facilè permittemus, cujus Ecclesiæ præsulum catalogus in Joanne isto Servo-dei appellato deficit, cùm aliunde constet plures ei Ecclesiæ præfuisse [n]. Deficit certè in Davide, aliàs Daniele, Hispalensium captivitatis tempore Episcoporum albus, quin meminerit Recafredi, cujus in Eulogii martyris Vita mentionem fecit Alvarus; quin etiam Stephani, quem in nota illa codicis Bibliorum Toletanæ Ecclesiæ memorati laudatum novimus, uti Paullus Espinosa [o], & ante eum Franciscus Paciecus Hispalensis canonicus, eruditione vir præstanti, quem ipse laudat, observaverunt, cæteris ob incuriam omissis adjungendum omnino hunc Joannem hujus Ecclesiæ præsulem optimo jure contendentes.

220. Producit tertiò verba cujusdam nostræ gentis historici, qui *Compendium* (hic libri titulus) *historiarum* decimo quinto sæculo composuit, cumque ejus testimonio Alvari Gemezii viri eximiè docti atque facundi, Toletani canonici, huc inclinantis non levis mihi ponderis auctoritatem. Hæc tamen, & antiquioris eo, sed minùs exculti sæculi, auctoris opinio cedere omnino debet manifestissimo Roderici Toletani, qui fundus est rei, testimonio; cui pro merito assurgunt, ita, ut nos, intelligentes, præter paucos jam dictos, omnes cæteri [p], cum *Historia generalis Hispaniæ*, Alphonsi Regis cognomento sapientis jussu formatæ, anonymo auctore. Apud quem verba hæc Hispana legimus: *Otro si, en Sevilla era Obispo D. Joan, home de Dios, y de buena y santa vida*, &c.

221. In regia Scorialensi bibliotheca vetus asservatur, uti diximus, codex cum hoc titulo: *Liber Euangeliorum versus in linguam Arabicam à Joanne Episcopo Hispalensi, qui ab Arabibus appellatur* Zaid Almatrud (ita legi ajunt) *tempore Regis Alphonsi Catholici*. Nec spernendum est quod Ambrosius Morales huic rei confirmandæ ex scriptura & pictura cujusdam Conciliorum codicis ejusdem bibliothecæ lib. 15. cap. 31. adducit. Advocandus etiam, adversus Higueram saltem, ejus emissarius Luitprandus, *Joannem Episcopum Hispalensem, qui sacras Scripturas ex Latino transtulit in Arabicum*, disertè laudans [q]. In quo tamen testimonio reprehendendum est quòd Frodoarium Accitanum Episcopum Toleti floruisse contenderit cum aliis, quos in ordinem reducit Ambrosius Morales libro 13. cap. 7. Jam tempus est ad Arabicum Joanni datum honoris ac dignitatis cognomentum transeundi.

g Lib. 15. *Hist. Tolet.* cap. 4. in fine, & cap. 5. in princ.
h Era CMLXXV. sive hoc anno.
i In Chron. num. 502.
k Ita Higuera d. lib. 15. cap. 8.
l Luitpran. ad hunc ann.
m Julian. num. 502.
n Thom. Tamajus ad Luitprand. anno DCCCLXII. pag. 205.
o Lib. 3. *Hist. Hispalensis* cap. 3. in fine.
p Vasæus ad ann. DCCXVII. Morales lib. 13. cap. 7. & lib. 15. cap 31. Mariana lib. 7. cap. 3. Pisa *Historia de Toledo* fol. 140.
q Erâ DCCLXXXVI. sive anno DCCXLVIII.

CAR-

CARTA DEL P. THOMAS DE LEON DE LA COMPAÑIA DE JESUS de Granada al Doctor Martin Vaſquez Siruela racionero de la ſanta Igleſia de Sevilla: en que ſe trata del nombre de Cacit Almitran *, que dieron los Arabes à Juan Arçobiſpo Hiſpalenſe en tiempo de la captividad.*

222 NO ſabrè encarecer quanto hè eſtimado ſu carta de V. M. tan llena de ſingulares noticias, y brotando por todas partes las luces de ſu inſigne erudicion. Yo hè acreditado mucho el acierto de mi eleccion; y ſino me hallára con el reſguardo de quien llega à aprender, temiera el eſcrivir en eſte punto. Pero con el ſeguro de que aun errando no errarè, pues es para ſer enſeñado; me atreverè à dezir lo que ſiento acerca de ſus doctiſſimas interpretaciones de V.M. del nombre que los Arabes dieron al Arçobiſpo de Sevilla Juan, llamandole *Cacit Almitran*. Luego dirè lo que juzgo de la obra que eſte Arçobiſpo eſcrivio en Arabe; y ſi hiço traduccion de la Biblia: yá que nueſtra deſgracia hà querido, que perdiendoſe el libro, quedaſſe eſto expueſto ala conjetura. Y concluirè ſuplicando à V. M. como maeſtro en todo, ſe ſirva de darme mas luz y noticia de algunos autores que cita, y yo no hè viſto, por haver carecido del calor de perſoñas de ſu mucha leccion y eleccion.

223. Començando por el nombre *Almitran*, pareceme que V. M. ſiente muy acertadamente: y que ſin duda alguna ſignifica lo miſmo que *Metropolitano*. Expreſſalo aſſi el autor del *Nomenclador Copto-Arabico*, intitulado السلم الكبير *Scala magna*, que publicò en dos lenguas Orientales con translacion Latina el Padre Athanaſio Kirchero nueſtro amigo. En la باب, ò puerta ſeptima, cap. 22. pone el orden de la Hierarchia Eccleſiaſtica entre los Orientales, como ſe ſigue:

ⲡⲓⲡⲁⲧⲣⲓⲁⲣⲭⲏⲥ	البطريرك Patriarcha.
ⲡⲓⲓⲉⲣⲟⲫⲁⲛⲧⲏⲥ	كبير الانبيا Antiſtes. Major Prophetarum. Hierophantes.
ⲡⲓⲡⲣⲟⲧⲟⲥ	الاول . الراس Primus. Caput.
ⲡⲓⲙⲉⲧⲣⲟⲡⲟⲗⲓⲧⲏⲥ	المطران Metropolita. Decanus.
ⲡⲓⲉⲡⲓⲥⲕⲟⲡⲟⲥ	الاسقف Epiſcopus, &c.

224. Del lenguage Copto, tan vecino al Griego, ſe conoce la interpretacion cierta del Arabe: y del contexto ſe conoce que la primera perſona que nombra deſpues del Patriarcha, llamandola *Kabir Alnabia*, es el Protoſyncello, que en lo antiguo tenia la futura ſucceſion del Patriarcha, como el Rey de Romanos en el Imperio. A cuya imitacion los Califas de Bagded y Damaſco uſaron tambien en ſu vida ſeñalar ſucceſſor, llamando à eſtos tales *Seriſes*, como nota Zonaras. Todos aprendieron el eſtilo de los Hebreos: entre los quales el ſummo Pontifice eligia ſu Vicario, ò ſucceſſor; cuja juriſdiccion y autoridad era la ſegunda en aquella Igleſia: como conſta del 4. de los Reyes 25. 18. *Sarajam tulit ſacerdotem primum, & Sophoniam ſacerdotem ſecundum.* Y en Jeremias cap. 29. 25. *Dominus dedit te ſacerdotem pro Jöiade, ut ſis dux in domo Domini ſuper omnem virum arreptitium, & prophetantem, ut mittas eum in nervum & in carcerem*. Siente Eſcaligero *Prologo ad Euſebium*, y con èl Caſaubono, que al tiempo de la Paſſion Anas, que ſe llama ~~Principe~~ de los ſacerdotes, era Vicario ſucceſſor, y como Πρωτοσύγκελλος de Caiphas: y añade: Πρωτοσύγκελλος *apud Patriarchas Alexandrinum, Antiochenum, & Conſtantinopolitanum ſecundum proximè à Patriarcha locum obtinet: & olim ante Turcarum imperium erat Patriarcha deſignatus*. Y en los Chronicos Turcicos año MDLXXXIV. *Meletius Protoſingellus, Calogerus Græcus, & montis Sanctæ Catharinæ frater, qui Alexandrinus Patriarcha ſperatur, crediturque futurus*. El llamar à eſte Protoſyncello el autor de la Scala citado الانبيا, es por la amplitud de la palabra Arabe, que llama con nombre de Profeta al predicador, y al que explica lo oculto de la ley, como es notorio.

225. Deſpues en el texto citado ſe pone en tercero lugar al que nombra en Copto ⲡⲓⲡⲣⲟⲧⲟⲥ, y en Arabe, الاول . الراس, y ſin duda ninguna, ſino me engaño, es el Primado, y primero de los Metropolitanos: como dà à entender la palabra Copta, y tanbien la Arabe en ſus origenes. Confirma eſto Fr. Pedro de Alcalà en ſu Vocabuliſta. *Primado. Alavili*. Y aunque eſte autor comunmente uſa del lenguage vulgar Arabe, porque fue ſu profeſſion; no por eſſo dexa de ſaber el eſcolaſtico y Eccleſiaſtico; como mueſtra en las palabras de Patriarcha, Obiſpo, Dean, y otras. Conſiſtia el ſer Primado entre los Orientales en preceder à los Obiſpos y Metropolitanos de ſu provincia; y en participar algunos honores y preeminencias de los Patriarcas. En los canones Arabes del Concilio Niceno, traducidos y comunicados por Juan Bautiſta Elias al P. Franciſco Turriano, el qual los publicò, ſe dice en el canon x. del Arçobiſpo y Primado de Ceſarea de Paleſtina (no de Philipo junto à Damaſco, que hoy llaman Balbec) *vocetur ille Exarchus; ideſt major quàm Archiepiſcopus*. Tengo para mi que en el original por *Exarchus* eſtà الاول. Y del Arçobiſpo de Seleucia de los Parthos, ò Mozal, en el canon XXXIII. dice: *Honoretur*

qui

qui tenet sedem Seleuciæ, quæ est de civitatibus orientalibus: qui debet etiam appellari nomine catholico: & possit is ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ. Y igualmente en el canon XXXVI. se le concede al Primado de los Ethiopes, que puede apellidarse *catholico*. pero niegasele la potestad de elegir Metropolitanos. Y al Obispo de Hierusalem por reverencia de la ciudad santa, aunque estava sujeto al Primado de Cesarea, se le dà el titulo de *Patriarcha* y *catolico*. De donde se colige, que el nombre de catolico y patriarcha es uno mismo: y que con el igualmente que con el *Abuna Papa*, ò بابا se honran los orientales: como consta de la carta de los Nestorianos escrita en Mozal, y embiada con embaxada al Pontifice, y traducida del Syriaco por Andres Masia: el qual à la margen de las palabras *Patriarcha*, idest *catholicus*, diçe: *Syri indifferenter utrovis vocabulo utuntur, Patriarcha & catholicus. Cæterùm Archiepiscopos vocant Metropolitas, à Græcis mutuantes nomina*. Y lo mismo nota Mireo in *Notitia Episcopatuum*. Parece que el doctissimo Kirchero en el fin del Lexico Copto estrañò el nombre *catholico* escrito en Arabe: porque donde el escriviente del original MS. puso وناقله غبريال ابن الرسيد عرف بكاتب قطليكه interpreta: *Et transtulit eum Gabriel filius Rescid cognitus in libro Kadlica*. deviendo dezir: *Patriarchæ*, vel *Patriarchali*.

226. Inferese lo segundo de lo dicho, que el nombre de Patriarcha no solo le tienen los tres principales del Oriente; sino tambien otros Metropolitanos, como el de *Cesarea*, ò *Caisar*. Al de Hierusalem llaman los Jacobitas S. Patriarcha. Y suele residir en Damasco, ò *Schan*. Y aun suele ser Arçobispo de Damasco el mismo que de Hierusalem. Y assi se hà de entender lo que dize Pedro Bellonio lib. 1. *Observ.* cap. 21. *Jam dictum est Patriarcham, qui Alexandriæ præest, Memphi habitare, alterum Damasci esse, tertium Constantinopoli, cui omnes Calojeri montis Athou per omnia obsequuntur*. No advirtiendo esto Escaligero, cuyas son las Notas à este autor, que imprimio Carolo Clusio; llegando aqui dize: *Nihil falsius quàm Patriarcham esse Damasci. Isti sunt tantùm Patriarchæ in toto orbe terrarum, Constantinopolitanus,* Ῥωμαίων Πατριάρχης, *Antiochenus*, τῶν Σύρων ἐ τῶν Μαρωνιτῶν, *Alexandrinus*, τῶν Κοφθιτῶν, *Armenius catholicus, & Papa Romanus*. Claro es que no habita en Damasco Patriarcha que originalmente lo sea, como tampoco el catholico ò Patriarcha de Armenia mayor es mas que Primado con el renombre de Catholico, como el de Ethiopia, de Seleucia, y otros. Y aun juzgan algunos, que las dos Armenias en lo antiguo no tenian mas que Metropolitanos, à quienes consagrava el Arçobispo de Seleucia.

227. El autor citado de la *Scala Copta*, pone en quarto lugar del òrden y Hierarquia Ecclesiastica à los Metropolitanos ⲙⲉⲧⲣⲟⲡⲟⲗⲓⲧⲏⲥ, y interpreta en Arabe المطران *Almetran*. Con que salimos de qualquiera duda en la interpretacion deste vocablo: y aun yo vengo à conjeturar que en el lugar que V.M. cita de la paraphrasis al canon VI. Niceno, (no hè visto el libro) ha de escrivirse no مطرابا *Metraba*, sino مطرانا *Metrana*. Y es grande la autoridad que tienen en la Iglesia Oriental, pues no puede el Patriarcha consagrarse, sino por mano de tres Metropolitanos. Y quando al pueblo de los Nestorianos, que son los del Patriarchado Antiocheno, falta este numero de Almetranes, embian al Pontifice Romano à pedir la consagracion de su Patriarcha; como sucedio año MDLII. y refiere Andres Masia citado.

228. Aunque esta dicha es la primaria y principal significacion del vocablo *Almitran*, pero tiene tambien deducida y derivada desta primera la significacion de *anciano*, *decano*. Y assi el traductor Latino en el lugar alegado de la Scala Copta buelve: المطران *Metropolitanus, decanus*. Y un Lexicon Arabe MS. que yo tengo contesta: المطران هوالشيخ *Almetran, idest Senior*. Y me parece que con esta significacion se engañò el autor (Juzgo que es moderno, y supuesto) que anda encubierto con titulo de Juliano Arcipreste. Dixole alguno que sabia Arabe, que *Archiepiscopus Almitran* era *senior inter Archiepiscopos*: y con la passion de la Primacia de Toledo añadiò este testimonio, siendo assi que el vocablo Ecclesiastico, con que en Arabe se nombra el Primado, es *Alavili*, como havemos dicho, y no Almitran. Ni yo creo que haya havido Arçobispo Toledano celebre nombrado assi. Acuerdome de semejante interpretacion de Miguel de Luna en la que hiço del pergamino que se hallò aqui en la Turpiana: porque hallò على جميع الوكل Prefecto, ò Prelado sobre todos, interpretò Patriarcha de la Iglesia Santa. Y hiço Patriarchal la Iglesia de Athenas.

229. Passando de la significacion al etymo y origen de la palabra *Almetran*, tengo por cierto que se deduce del Griego, y està cercana la palabra μητρὶς, con que estos denotavan la ciudad metropolitana, como los Latinos con la de *Matrix*, *Matrex*, y *Matra*. Veo en el Chaldaïco usada la palabra מטרופולין, como la pone Munstero en su *Trilingue*: pero no veo imitada la brevedad que buscò el Arabe por los Rabbinos: los quales llaman מתרין al lugar ò ciudad cabecera de algun dominio: ממשלתמקום, como dice el Aruch. No se si tiene alguna conformidad el significar el Syro con el vocablo ܡܝܬܪܐ *Mithra* lo mas noble y grande con esta misma derivacion. Pero tengo por totalmente superfluo recurrir al lenguage Persiano; quando vemos que del Griego se deducen los nombres casi todos, que usa el Arabe en el ordē Ecclesiastico, como البطريرك *Albatrirch, Patriarcha*. اسقف *Escop, Episcopus*. الاغنوستس, *Alaginostes, lector*. الدياقن *Aldiacon, diaconus*. الارشدياقن *Alarsch diacon, Archidiaconus*. Y otros muchos que pone el Nomenclador Copto-Arabico citado. Y del ultimo se puede corregir un vocablo

que

que eſtà vicioſamente eſcrito en el Arçobiſpo D. Rodrigo lib.4. cap. 3. *Et quidam archidiaconus ſanctiſſimus, pro quo etiam Dominus miracula operabatur, qui Archiques Arabicè dicebatur*. La general buelve: *Y llamavanle los Moros por ſu Arabigo Archiqus*. Aſſi ſe imprimiò. Hà de dezir: *qui Arſch diacon Arabicè dicebatur*. Y con eſto no me difundirè mas en el ſentido de la palabra *Almitran*: que ya eſtà pidiendo perdon lo prolixo deſte diſcurſo.

230. Paſſando à lo que entiendo del vocablo *Cacit*, daráme V.M. licencia para proponer à ſu erudicion las raçones que me perſuaden à no aſentir à lo que en la ſuya diſcurre con tan lindas noticias. Y generalmente no creo que el vocablo قيد, ò قايد, de donde el Eſpañol *Alcayde*, ſe uſe en lo Eccleſiaſtico entre los Arabes: y no quiſiera que los lugares que V.M. trahe para comprobar lo contrario padecieran la equivocacion que yo imagino. Y primeramente de los originales, ò impreſſos ò manuſcritos, del Arçobiſpo D.Rodrigo, que leen *Cacit*, y tiene vecindad con que ſe llame el Arçobiſpo de Sevilla Juan *Cajed Almitran*, hago poca confiança por la vicioſa eſcritura que à cada paſſo uſan en el Arabe, como en lengua que no entendian, los eſcrivientes: y quando la entendieran, no era poſſible ſin amphibologia ajuſtar ſu pronunciacion à las letras Latinas, por la cortedad deſtas. Lo miſmo digo de la hiſtoria general que mandò recopilar el Rey D. Alonſo el Sabio, ò como quieren otros, D. Alonſo el onceno: y eſtraño que diga V.M. trasladò della el Arçobiſpo D.Rodrigo, ſiendo al revès, que ella trasladò de D. Rodrigo.

231. Los demas lugares, donde ſe interpreta *Alcadius*, lo miſmo, ò equivalente, à la palabra *Epiſcopus*, *Pontifex ſummus*, *Sacerdos*, recogidos de varios autores, que eſtan en el libro intitulado *Geſta Francorum*, padecen la equivocacion que aqui dirè. *Alcadi*, ò *Cadi*, es entre los Turcos y Arabes orientales el *Juez* que ſentencia las cauſſas ſegun ſus leyes, remitiendo la execucion al *Baſsà*, ò Prefecto. Eſtos *Cadies* ſon como Eccleſiaſticos, y los eligen de los *Muderes*, ò doctores, y hay dellos varios grados y ordenes, y ſon ſuperiores à todos: en los reynos y provincias, como Grecia y Natolia, hay un *Cadi Leſcher*, que en Turqueſco quiere dezir, *Juez ſupremo*. Y para eſto hay apelacion de los juezes inferiores, y elige con plena poteſtad à los juezes inferiores de ſu diſtrito: como conſta de Nicolao Nicolai del Delfinado lib. 3. cap.14. Y dize que ſu dignidad entre los Turcos correſponde à la de los metropolitanos entre los Griegos. El ſupremo de todos eſtos juezes es el *Muphti*. Y aſſi no interpreta mal Megiſero en ſu Diccionario Turcico-Latino, *Muphti*, *Papa*. Y George Douza en ſu Itinerario fol. 27. *Muphti eam apud Turcas auctoritatem obtinet, quam Papa apud Latinos*. Eſta es la hierarquia del juzgado y eſtado Eccleſiaſtico entre eſtos infieles. Entre los Africanos hay otro orden.

232. Acercandonos al punto, el *Alcadi*, ò *Cadi*, no tiene que ver, ni en la palabra, ni en ſu ſentido, con *Cajad*. porque *Cadi* ſe eſcrive en Arabe y Turqueſco قضى, y ſegun varios grados ſe puede traducir, *quaſi Epiſcopus*, *Pontifex*, &c. pero el قايد ſiempre es dignidad ſecular, *governador*, *general de guerra*, ò *conſejero*. Y aſſi todos los Lexicos diſtinguen eſtas voces: y aunque eſcritos con letras Latinas tienen afinidad alguna, en el Arabe no tienen homonymia. Fr. Pedro de Alcalà aun con la cortedad de las letras Latinas los diſtinguio baſtantemente: *Alcayde*, *Cajad*. *Juez*, *Cadi*. Y el Autor del libro intitulado *Perdida de Eſpaña* por Aben-Tarich, que compuſo, ò interpretò Miguel de Luna, diſtingue bien y à cada paſſo entre *Alcaydes* y *Cadies* Arabes lib.2. cap.2. hablando de Abilgualit: *Quando iva à la Meſquita, ſalia el Alguacil mayor; luego el conſejo de guerra, y el conſejo de govierno de ſus reynos. El Cadi, que es juſticia mayor ſuya, el Alcayde capitan general de la mar, el Alfaqui mayor*. Y en el capitulo 3. hablando de Almançor: *Ninguno oſava pedir ante èl, ni ante los Alcaldes de ſu govierno, coſa injuſta: y el ſabado, paſada una hora del dia, ſe aſentava en ſu audiencia real en ſu eſtrado: y ſu Cadi ò juſticia mayor ſe aſentava un eſcalon mas abaxo con los memoriales que havia recibido, teniendolos viſtos, y llamando à las partes que proponian ſu juſticia: y juzgava el Cadi*. Y en el cap. 13. donde pone una carta de Abilgualit: *Hacemos ſaber à los Alcaydes governadores de nueſtros reynos, y a los Caudillos, Virreyes, governadores de la gente da guerra, Alfaquies, Cadis, Muſties mayores y menores de las Meſquitas, hermitaños de las religiones de nueſtra ley*. Segun eſto el autor del libro *Geſta peregrinantium* no interpreta mal *Alcadium*, *quaſi Epiſcopum*. El que interpreta *Summum Pontificem* yerra: ſino es que fueſſe *Cadi Muphti*. Los *Califas*, como el *Walid*, mas ſon principes ſupremos ſeglares, capitanes generales, que no Eccleſiaſticos. Y aſſi concluyo, que nunca hè viſto uſada la palabra قايد *Cajad* en lo Eccleſiaſtico, ſino قضى *Kadi*. Y no ſiento que eſtà bien fundado el deducir deſte vocablo el *Cacit Almitran*.

233. Lo que V. M. en la ſuya añade, de que el vocablo قايد *Cajad* ſe halle *denotando ſantidad*, lo eſtrañè aun mas. Y pareceme que en la prueva que ſe trahe de Conſtantino Porphyrogenneta, hay equivocacion, como en la paſſada. Trata eſte autor, ò Theophanes, à quien alega de Ali-Ben Abit Taleb, que casò con Fatima hija de Mahoma, y llamale unas veces *Alem*, otras Ἀλῆ, *Ali*. con que el letor imagina que ſon dos ſugetos, y ſon uno miſmo. Pone la contienda de Ali y ſus hijos con Moabia Califa: y el que hazia las partes de Ali dize que era de los que llaman los Arabes Καδῆς, *τουτέστι πιστοὺς καὶ ἁγιασμένους*. Καδῆς *hoc eſt fideles, ſanctos*. Pero quien no ve luego que eſte Καδῆς es el Arabe قديس? como quando ſe dize: قديس انطونيوس. *Cades Anthunius*, *Sanctus Antonius*: ò aſſi miſmo قديس مرقوريس *Cades Marcuris*, *Sanctus Mercurius*. Y en el vocabulario Copto-Arabico

bigo lit. C (Buſcaſe en eſte Vocabulario, como en muchos Arabes, començando por la ultima letra del vocablo, como en los nueſtros por la inicial) ⲁⲅⲓⲟⲥ, ἅγιος: قدس. Y eſte vocablo, aſſi proprio nombre como apelativo, es Hebreo: y ſignifica ſiempre *ſantidad*. en que no me detengo.

234. Solo quiero advertir una correccion facil de un lugar del Nomenclador Copto-Arabigo, que arriba citámos: y es en la puerta 8. cap. 24. donde pone la interpretacion de algunos nombres Hebreos que ſe encuentran en la Biblia, como *Salim Themam* &c. ⲕⲁⲗⲧⲏⲥ. القدس قدس. y el interprete buelve: *Caldas, Sanctitas*. Sin duda deve leerſe: ⲕⲁⲇⲏⲥ قدس. Por que en la Biblia: ni en Hebreo, no hay *Caldas*, ni *Caldes*, que ſignifique *ſantidad*, ſino *Cades*. De aqui ſe infiere que del lugar del Porphyrogenneta no tenemos argumento de que la palabra *Cajed*, ni *Cadi*, en Arabe denote *ſantidad*. Es verdad que Juan Meurſio pag. 20. de las notas que hizo al Conſtantino, confundio el καδῆς *ſanctus*, قديس, con καδῆ قضى *Judex*: y aſſi en conformidad de lo primero, y como una miſma coſa con el, trahe un lugar del Chronico Conſtantinopolitano, en que ſe dize que el Turco κατέςησε φύλακας ἐν καδῆν πόλει. *Conſtituit in urbe gubernatores & judicem*. Y otro de Malaxas en ſu hiſtoria de los Patriarchas, en qne haze mencion del *Cadi*. Lo qual no tiene que ver con el vocablo de que uſa Conſtantino, y ſignifica ſantidad. Y todas las veces que ſe eſcriven nombres Hebreos ò Arabes con letras Latinas, eſtà expueſto à muchas equivocaciones, como es ſabido.

235. De todo eſto colijo que el nombre con que los Moros llamaron al Arçobiſpo de Sevilla Juan en ſu lengua, no fue *Cajed Almitran*: porque *Cajed* no es voz que ſe podia aplicar à un pobre ſacerdote captivo: y tampoco da à entender concepto de ſantidad. Y aſſi me perſuado que le llamaron قسيس المطران *Cacis Almitran*, ſacerdote Arçobiſpo. Y fue facil en el texto original de *Cacis* hacer *Cacid*. Y à eſto mirò el autor del Juliano Arcipreſte en ſus Adverſarios num. 519. *Apud Sanctum Lucam Toleti ſepultus eſt Joannes, non presbyter* (eſte presbitero, ò *Cacis*, es el de Sevilla) *ſed Archiepiſcopus Toletanus, dictus Arabicè Almitran, ideſt Primas*. Y aſſi eſto autor diſtingue entre el que ſe dezia *ſacerdote Almitran*, y *Arzobiſpo Almitran*. Y en el que ſe llamò ſacerdote, ò *Cacis*, denota al de Sevilla. Y aunque eſte es mi parecer, ſiempre eſtarà ſugeto al que es tanto mejor, como el de V.M. Y eſto lo he eſcrito para amigable conferencia. Y en la materia no hablarè mas.

236. En quanto à lo que eſcrivio en Arabe eſte ſanto Arçobiſpo, yo no me perſuado que haya verſion de la Eſcritura, ni que la traduxeſſe en Arabe: porque eſto eſtava hecho mucho antes: y la uſavan las Igleſias orientales de las Arabias: y ſe hà ido difundiendo con el imperio deſta nacion. Y era ſuperfluo emplearſe en nueva verſion. Antes del falſo Profeta Mahoma havia eſtas translaciones aſſi del viejo, como del nuevo Teſtamento: y haze dellas mencion en ſu Alcoran. Y los Arabes, aun Mahometanos, las han tenido ſiempre en mucha veneracion. Y aſſi me parece que el *Almetran* de Sevilla haria algunas expoſiciones en Arabe ſobre eſta verſion tan antigua, en orden à inſtruir los Chriſtianos: y eſto me parece denota el Arçobiſpo D. Rodrigo, *ſacram Scripturam catholicis expoſitionibus declaravit*. Sin dezir palabra de verſion. Y ſi permaneciera el libro con la abundancia que dize Mariana, pues dize que havia muchas copias en Eſpaña, ſalieramos de duda.

237. Bien veo que Luitprando y Juliano dizen que hiço verſion: pero eſtos dos libros los tengo por modernos, partos de un ingenio miſmo, ſin mas autoridad. Los demas ſe ſiguieron por mala inteligencia del Arçobiſpo D. Rodrigo, à que dio pie la hiſtoria general del Rey D. Alonſo el Sabio. Los modernos que vieron la Biblia Arabe, y con notas, ſe perſuadieron que aſſi eſtas como aquella eran de un miſmo autor. Sucediome ver aqui caſo ſemejante: en S. Franciſco, donde fue Guardian y murio, buſquè algunos papeles de F. Franciſco de Guadix. Dixeronme, con mucho guſto mio, que havia un libro grande en Arabigo. Traxeronmele, y luego en lo exterior vi una teſtificacion firmada de perſona que fue compañero del dicho Padre Guadix: y dava fe como compuſo aquel libro hallandoſe en Roma. Abierto, hallome con los Euangelios de la imprenta Medicea de Roma. Lo miſmo pudo paſſar. καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

238. Mucha envidia tengo de la abundancia de libros modernos que me dizen tiene V.M. El Antonio Giggejo, cujo Teſoro de la lengua Arabe cita V.M. no le hè viſto: quiſiera ſaber donde eſtà inpreſſo, y de que nacion, para diligenciar el verlo, ò haverlo. Tampoco hè viſto la paraphraſis del Concilio Niceno, ò ſus canones: como ni otro librito Arabe con notas de Juan Seldeno, contra la ſupremacia Romana, de que me hà dado noticia el ſeñor D. Nicolas Antonio. Pareceme tambien que tiene V.M. Lexico y grammatica Perſiana. Yo los deſeo: y eſtoy aguardando el Pentateucho Perſiano del Tavoſio, y Arabe de Saadias. Y aſſi le ſuplico ſe ſirva de aviſarme donde eſtan impreſſos, y por que autor.

239. Una Roma entera de perdones y remiſſion hà meneſter carta tan larga como eſta: y ſi μέγα βιβλίον ἐςὶ μέγα κακὸν; que ſerà carta tan prolixa? reſpueſta tan dilatada? por el tiempo y σπερματολογία. De la una dilacion han ſido la cauſa mis ocupaciones, de la otra tiene la culpa mi inſuficiencia. Bien veo que la correccion devida hà de ſer de las de una *litura delere poteſt*. Pero de mano de tan grande maeſtro mio, como reconozco en V.M. ſerà aliento para la enmienda, y eſpuela para aprender. Guardeme Dios à V.M. como deſeo y he meneſter. Granada y Octubre 28. de 1653.

D. Thomas de Leon.

Hè hallado para el propoſito deſta carta què dize el ſeñor Obiſpo preſidente D. Diego de Caſtejon en la Primacia de Toledo to. 2. parte 3. cap. 1. §. 1. pag. 545. hablādo de Seniofredo, ò Sunieredo, ſegūdo Obiſpo de Toledo deſpues de la captividad de la ciudad, que Salazar de Mēdoza en un papel MS. hablādo deſte Prelado dize que los Moros ſe llamaron *Ceid Mudarrahim*, que ſignifica en lengua Arabiga: *el ſeñor Primado*.

CAPUT X.

ALPHONSO *Regi cognomento Magno adjudicatur Chronicon, quod Sebastiani Salmanticensis nomen præsefert, Joannis Marianæ D. Josephi Pellizerii, Joannis Tamaji, necnon & verborum ipsius Chronici auctoramento. Error & licentia in eo Pelagii Ovetensis.* DULCIDII *Salmanticensis Episcopi memoria, cui imputatur Chronicon, quod Æmilianense, sive Annales Complutenses, sive ex codice Albeldensi desumptum vocare solent. Ad quod credendum nulla quidem necessitas; immo nec probabilis invitat conjectura. Carmen de Episcopis hujusce temporis in hocce Chronico servatum illustratur. Quędam de Castellę veteris appellatione. D. Josephi Pellizerii cogitatis non assentimur.*

240. ANNO hujus sæculi sexagesimo tertio habenas Hispanici, quod Christianorum tunc temporis erat, Imperii ALPHONSUS, hujus nominis tertius, cognomento *Magnus*, à rerum gestarum claritudine id promeritus, in manus sumpsit [s], tenuitque ad duodecimum usque sequentis [t], quadraginta quinque annorum Rex victoriosissimus. Scriptor & hic non temerè creditur, & historicus; auctor nempe cujusdam brevis Chronici Sebastiano cuidam directi, quod ab Hispaniæ per Machometanos excidio usque ad Ordonii I. Regis mortem, quæ anno DCCCLVI. contigit, quique Alphonsum hunc, de quo loquimur, filium successorem habuit, sesqui-sæculi ferè res non inepto sermone prosequitur. Vulgò id Chronicon fuit non huic Regi, sed Sebastiano Salmanticensi Episcopo ab illis attributum, qui primi manibus schedas, quibus continetur, tractavere, moxque foras cum aliis misêre.

241. Primus, quod sciam, è recentioribus, qui Hispanas res illustraverunt, Sebastiani Salmanticensis, ut Chronici cujusdam auctoris, meminit Florianus Docampus [u]. Eum tamen à Pelagio ad Alphonsum II. Castum gesta conscripsisse ait; cęteraque ejus Chronici, quæ ab Alphonso isto usque ad Ordonium sunt, ei, quod sequitur, Sampiri Asturicensis Episcopi, quem Zafirium ait aliàs dictum, Chronico adjudicat. Idem Florianus lib. 2. cap. 32. quum irruptionem quandam Pœnorum & Gaditanorum in Turdetanos refert, horum ducem Baurium Caropum ait vocatum, sive, ut eum appellat Sebastianus electus Episcopus Salmanticensis in prologo suarum historiarum, Bocium Capetum. Qui prologus, & cum eo hujus hominis memoria, hodie nusquam est: uti alia quæ Florianus vidit unus. Ambrosius Morales, qui Floriani continuavit historiam, sæpiùs monet, usum se Chronico Sebastiani Salmanticensis; eique cuncta illa accepta fert, quæ in Chronico isto sub Sebastiani nomine typis, uti jam dicemus, edito continentur. Quod quidem dedit in publicum tandem è codice Ovetensis Ecclesiæ sub ejusdem Sebastiani nomine Prudentius Sandovalius Pampilonensis Episcopus, unà cum Isidori Pacensis, Sampiri Asturicensis, & Pelagii Ovetensis, Episcoporum, Chronicis.

242. Nec novus hic error, aut falsa persuasio de Sebastiano auctore; cùm vel Pelagio Ovetensi Episcopo XII. sæculi chronologo, quo de statim dicemus, jam olim insederit. Nostris tamen diebus cùm ad manus diligentissimi ac æquè doctissimi regii chronographi D. Josephi Pellizerii de Ossau & Tovar Cæsar-augustani, codex ille pervenisset manu exaratus, quem Sandovalius vidit unicum ad editionem suam conficiendam, fuitque olim amplissimi viri Garsiæ de Loaïsa Toletani præsulis, necnon & Ecclesiæ Ovetensis, posteaque in summi quondam literis, pietate, integritate, prudentiâ viri D. Didaci de Arce Reinoso Placentini Episcopi, atque Hispaniarum Inquisitoris Generalis bibliotheca, quæ domi ejus relicta fuit, & à domino D. Ferdinando de Arze, summi Castellæ senatus consiliario, Didaci ex fratre nepote, Matriti possessa exstitisse dicitur; animadvertit, minùs rectè adjudicari Sebastiano id Chronicon, in quo nihil aliud Sebastianus quàm nuncupationis ei ab auctore factæ honorem, habuit. Quicquid enim ex Chronico isto, à Pelagii regno ad Ordonii I. regnum pertingente, insertum legitur *collectioni*, sive, ut appellavit Pelagius Ovetensis Episcopus auctor nuper laudatus, *libro Chronicorum ab exordio mundi usque eram MCLXX.* quo ipse in vivis erat, quem librum codex ille MS. continet, hac præambula Regis Alphonsi Magni, Ordonii filii & successoris epistolâ ad Sebastianum insignitur; quam hîc subjici non parvum operæ pretium existimamus.

243. [x] *Adephonsus Rex Sebastiano nostro salutem.*

Notum sit tibi de historia Gotthorum, pro qua nobis per Dulcidium presbyterum notuit, pigritięque veterum scribere voluerint, sed silentio occultaverint. Et quia Gotthorum Chronica usque ad tempora gloriosi Wambani Regis Isidorus Hispalensis sedis Episcopus plenissimè edocuit; & nos quidem ex eo tempore, sicut ab antiquis & prædecessoribus nostris audivimus, & vera esse cognovimus, tibi breviter intimabimus.

244. Hujus fide epistolæ Sebastianum cedere Alphonso Regi, atque ei conscriptę hujus partis historiæ laudem restituere debere, tum Pellizerius, tum Joannes Tamajus jure contendunt [y]. Quos verè pręcessit in agnoscendo magno auctore Joannes Mariana, qui contenta in eo Chronico Alphonso Regi attribuit, libro nempe 7. cap. 16. *Alphonsi Regis* (inquit) *Chronicon ędificâsse ait, & Alveldam nominâsse*. Ad hæc respiciens Chronici verba in Ordonio Rege: *Et ad civitatem, quam ille* (Muza Maurus) *noviter miro opere instruxerat, & Alvelda nomine imposuit, Rex cum exercitu ad eam venit* &c. Item paullò inferiùs Mariana: *Amajam, quam Alphonsi Chronicon Amagiam-Patriciam vocat*. Ita dicta in eo legitur, dum urbes memorat, quę olim ab Alphonso I. Catholico Mauris ereptæ, incolis-

s Morales lib. 15. cap. 1.
t Idem c. 33
u In Prologo Hist. Hispaniæ.
x Edita fuit priùs à Joanne Tamajo in Martyr. Hisp. tomo 3. die XIII. Maji, posteaque à D. Josepho Pellizerio in fronte Dulcidii Salmanticensis Chronici, Barcinone anno MDCLXIII. editi.
y Tamajus dicto loco, Pellizerius in observ ad Dulcidii Chron. fol. 1. & seqq.

colisque nudatæ, sub Ordonio hoc Rege denuò habitari cœperunt. Similiter fecit aliis
z Lib.7.cap. 7. & cap.12. in fine. locis [z], Alphonsi testimonio rebus narratis quęsita auctoritate, prȩsertim cùm de victoria in Pyrenęis saltibus à Caroli Magni Regis Francorum copiis, quod fama fert, Alphonsi Casti auspiciis reportata dicendum ei fuit, negandumque è Gallorum historiis id comprobari posse, nec ex vita Caroli ab Eginharto conscripta, *quod ex malitia inde detractum*
a Lib.7.c.7. (ait [a]) *crederem, nisi idem contigisset Alphonso Regi, cui Magno cognomen fuit, in eo Chronico, quod Sebastiano Salmanticensi Episcopo paullò post hęc tempora nuncupavit.* Nec tacet eo usum codice Ovetensis Ecclesiæ, quod ipsum credimus à Sandovalio exscriptum. *Pravia se-*
b Lib.7.c.7. *pultus* (de Mauregado ait [b]) *in D. Joannis, ut Chronici, quod Alphonsi Magni nomine vulgatum est, Ovetense exemplum habet.* Vulgatum dixit de nondum edito, cujus rei caussam ignoramus. Joannes item Baptista Perezius, vir in paucis eruditus & diligens, in quadam *Chronologia Regum Gotthorum Hispaniæ*, quam prȩfixit collectioni à se factȩ Conciliorum Hispaniȩ ex MSS. codicibus desumptorum, ut Gasparis Quirogæ, cujus erat domesticus, Conchensis prȩsulis, nomine ad Gregorium Papam XIII. mitteret, ad lectorem prȩfatus, notat se priores Reges ex Isidori, posteriores ex Wulsæ Episcopi Chronicis desumpsisse; & tamen de Wambanis morte, sequentiumque ad Rudericum usque Regum rebus gestis dicturus, Alphonsum III. Ovetensium Regem in Chronico auctorem adducit.

245. Pro Alphonso sunt & alia argumenta prȩter laudatam epistolam. Nullum scilicet Salmanticæ Episcopum nomine Sebastianum hoc sæculo vixisse. Integroque eo desolatam jacuisse urbem, donec anno sȩculari CM. à Magno nostro restaurata fuit, Dulcidioque in sacris subjecta. Quicquid de Sebastiani ætate Prudentius idem Sandovalius exquirat in *fundationibus Benedictinorum monasteriorum*, dum in S. Æmiliani versatur. Item initio Chronici, de quo loquimur, auctorem se non obscurè Alphonsus Rex prodit. Initium dicimus, non ad Sandovalii editionem respicientes, quæ acephalum protulit Alphonsi hoc, aliàs Sebastiani, Chronicon; sed ad MS. Pellizerii, & aliorum, qui usi sunt, codicem, in quo à Roderici, Witizæ filii, Gotthorum ultimi Regis, regno caput historiæ sumitur. Ibi de Roderici mortis loco hęc legimus: *De Roderico verò Rege nulli cognitum manet caussa interitûs ejus. Rude namque nostris temporibus, cùm Viseo civitas & suburbana ejus à nobis populata essent, in quadam basilica monumentum est inventum, ubi desuper epitaphium sculptum sic dicit: Hic requiescit Rudericus ultimus Rex Gotthorum.* Quid clarius potuit? Constat enim ex Sampiri continuatione, Alphonsum inter alias Visensem urbem restauràsse. *Urbes namque* (ait de ejus Imperio loquens) *Portugallensis, Bracarensis, Vesensis, Flavensis, Tudensis, Christianis populantur.*

246. Neque enim Sebastianus prȩfuisse dicendus inde est deducendis in hanc urbem colonis; quod falsa opinione prȩoccupatus Morales credidit [c]. Certè occasionem errandi c Apud Pellizerium ubi supra.
tam ei quàm Sandovalio peperit, tum effigies Sebastiani infulati, Chronici hujus principio è regione positi à Pelagio Episcopo in eo libro Chronicorum laudati MS. codicis, tum multò magis auctoritas Pelagii ipsius Ovetensis, qui tribus sȩculis Sebastiano & Alphonso inferior hallucinatus & ipse fuit in existimatione veri auctoris; quem errorem etiam in aliis reddendo auctoribus, quod eorum esset in enarratione partium, è quibus collectionem hanc suam coagmentavit, sȩpiùs commisisse deprehenditur. Memini me alibi de Isidoro Pacensi commentantem verba prȩfationis ejusdem Pelagii, quâ, unde quęque membra formati à se universalis historię cerporis exculpserit, suum lectorem admonet, in medium adduxisse, sphalmataque ejus opportunè notâsse. Quæ verò huc pertinent hęc sunt: *Et à Pelagio Rege usque ad Adephonsum Castum & Catholicum Regem Gotthorum Sebastianus Salmanticensis Episcopus, sicut à majoribus & prȩdecessoribus suis inquisivit & audivit, plenissimè scripsit. Et ab Adephonso Casto usq; ad Weremundum Regem podagricum Sampirus Astoricensis Ecclesię Episcopus, sicut à majoribus* &c. *de Gotthis Regibus, prout potuit, plenissimè scripsit.* Quibus verbis, aliter quàm in editis est, dividi Sebastianum inter, veriúsve Alphonsum & Sampirum, videmus. Cùm prȩter Alphonsi Casti, etiam Ramiri & Ordonii res gestas Sebastiano tribuat Sandovalii editio, quorum utriusque horum auctorem Sampirum Pelagius laudat. Verè autem ajente Alphonso se ab eo tempore, quo Isidori Hispalensis Chronicon desinit, historiam formâsse, consentaneum est haud prȩtermisisse eum Ranimiri avi, atque Ordonii patris gesta literis tradere, suoque commentario includere.

247. Ut redeamus ad auctorem, Pelagio potior est ipsius Alphonsi de se testimonium, non in epistola tantùm, sed & in textu ipso historiæ non obscurè prȩstitum. Nec ideo quòd isto in loco hujus scriptionis ejus meminimus, cogitandum est nos existimâsse factam ab eo circa hęc tempora. Ad initium quippe ejus regni, quod his annis contigit, quos prosequimur, & Chronici materiam Ordonii excessu absolutam, dumtaxat respeximus. Immo scriptum Chronicon, postquam Visensis urbs novis colonis ab Alphonso donata fuerit, quod factum ipse sibi jam arrogat in ejus vestibulo, dubitari non debet. Initio regni contigisse id Mariana prodit [d]. d Lib.7.cap. 19.
Morali post annum hujus sæculi XCVII. aut sequentem, quorum altero recuperata fuit à Maurorum manibus urbs Conimbrica, videtur [e]. Nos ampliamus, contenti nunc admo- e Lib. 15. cap. 24. & 27.
nere lectores, non integrum Alphonsi Chronicon esse id, quo utimur; sed bona sui parte, hoc est rerum Imperii Gotthici ab Wambane per Ervigium, Egicanem, & Witizam continuatarum, à Pelagio Ovetensi mutilatum, ne, ut de ejus consilio suspicamur, narrata, licèt jejunè, ab Isidoro Pacensi, de his Regibus, in Chronico, quod huic Alphonsi

præmisit in collectione seu centone suo, replicare videretur. Convenitque cum eo quod dicimus de ejus historiæ jactura, testimonioque ei præbito ab ipso Alphonso auctore, codex ille quo usus fuit hujusmet Chronici Joannes Baptista Perezius suprà laudatus: nam eo utitur, Alphonsum advocans de Wambanis morte, ac de Egicæ, Witizæ, ac Ruderici tempore, & vitæ annis agens.

248. Quod attinet ad opus ipsum, quod exstat, non satis certus sum Alphonsi esse telam, an Pelagii collectoris assumenta, quæ ibi statim à principio multa de arca reliquiarum sub ipsum Sarracenorum ingressum Ovetum exportata, posteaque de Ecclesia S. Salvatoris, aliisque in eadem urbe ab Alphonso Casto ædificatis, prolixè narrantur. Planè autem id quod de Pelagii martyris corpore in quandam earum Ecclesiarum præcursori Joanni Baptistæ dicatam solenni translatione relationi illi inseritur, quæ edita fuit sub hoc lemmate: *De arca reliquiarum è Toleto in Asturias translata*, Alphonsi esse non potest, cujus tempore nondum puer hic Beatus fuerat passus: martyr enim factus fuit anno CMXXV. Quare Pelagii glossema putamus. Nisi dicendum potiùs sit omnia hęc Pelagii esse, Chronico Alphonsino ab eo inserta, præ charitate illa, quâ, pręsul Ovetensis cùm esset, thesaurum arcæ illum ibi servatum posteris intimare desiderabat.

249. Sed an de Chronico isto Alphonsi Regis, an de alio quovis, sive Latino sive Hispano, Prudentius idem Sandovalius intelligendus est, cùm in historia fundationis monasteriorum sui ordinis Benedictini, loquens de monasterio S. Petri Caradignensis fol. 37. antiquissimam, quæ vix intelligatur, *Regis Alphonsi Magni historiam* laudat? Vereor quidem ne isthęc fuerit integra, de qua soliciti sumus, ejusdem Alphonsi historia. Certè illam Prudentius in Compostellana Ecclesia exstare ait.

250. Ne ab historicis discedamus, famâ clarus sub eodem Alphonso Rege Magno DULCIDIUS fuit Salmantinus antistes. Hic, dum adhuc Toleti esset presbyter, missus anno DCCCLXXXIII. fuisse legitur ab Alphonso ad Abub-Alithum Sarracenorum ducem, qui auspiciis Almundaris Cordubæ Regis, aliàs Mahomad, verè Mahomadis filii, Christianorum limites ingressus, pacis tamen conditiones idem offerebat. Cordubam usque venisse is dicitur, & icto pacis fœdere, corpora beatorum martyrum Cordubensium Eulogii & Leocritiæ secum in Ovetensem urbem transportâsse: cujus rei exstat Samuëlis cujusdam ejusdem urbis civis relatio [f]. At cùm sequentibus annis Dulcidii Salmanticę Episcopi memoriam quædam ejus ętatis monumenta conservaverint; vero quidem videtur simile, è presbytero eum in istius urbis Episcopum evectum fuisse.

[f] Morales lib. 15. cap. 14. & 15.

251. Plura de Dulcidio amicus noster D. Josephus Pellizerius in opere paullò pòst laudando. Sed quod suspicatur, presbyterum Toletanum, quomodo in Chronico jam proferendo audit, fortè significare Toleti Episcopum, vix est ut vulgaris eo tempore stylus loquendi confirmet. Cumque Salmanticensibus infulis aliquando credamus decoratum, non absque injuria Toletanarum infularum hanc translationem admiserimus. Neque exempla ab eodem adducta Episcoporum legationibus impensorum cogere nos debent, ut à propria verbi significatione recedamus. Interfuit Salmanticensis præsul Dulcidius [g] consecrationi templi maximi Compostellani; quo servatur S. Jacobi Majoris corpus venerandum; & Ovetensi Concilio, in quo indulgentiâ Joannis Papæ VIII. sedes hujus urbis in metropolitanam erecta fuit; quæ circa annum sęculare CM. aut huic proximum CMI. contigere: cujus rei Sampirus Asturicensis Episcopus testis est in Chronico.

[g] Morales lib. 15. cap. 15. & 16.

252. At cujus nullum usque dum noveramus, Dulcidii hujus scilicet, à posteritate & historia meritum asserere hac nostra ætate voluit, antea jam, sępeque laudatus D. Josephus Pellizerius historicus regius, edito antiquo & optimæ notæ Chronico huic Dulcidio primùm ab eo adscripto, cum hac epigraphe vulgaris linguæ Hispanæ: *Chronica de España de Dulcidio presbytero de Toledo, Obispo de Salamanca, y Embaxador del serenissimo Rey D. Alphonso el Magno tercero deste nombre, al Califa de Cordova el año DCCCLXXXIII. con las observaciones de D. Joseph Pellizer de Osau y Tovar &c.* Barcinone MDCLXIII. in 4°. Codex MS. unde fuit exculpta hæc editio, Pelagii, toties dicti, Ovetensis Episcopi manu exaratus, à Pellizerio, qui penes se habet, creditur: quippe qui scriptus anno MCXLII. quo is florebat, characteribus Gothicis, quandoque ob ligaturam eorum obscuris seu inperceptibilibus. Huic similem alium possidet Josephus Moretus Jesuita, clarissimus hac nostra ætate *Navarrensium historiarum* scriptor, quem, eò quòd S. Æmiliani Benedictinorum monasterii olim fuerit, *Chronicon* ipse vocat, quoties id laudat, *Æmilianense*.

253. Tertium ex ejusdem monasterii archivo habitum, Matriti servat D. Gaspar Ivañez de Segovia, Marchio Acropolitanus, noster in paucis amicus, eruditionis exquisitæ laude omnibus notus. Idque passim allegare Ambrosium Moralem sub diversis appellationibus sive notis, jam *Annalium Complutensium*, jam *codicis Albeldensis* nomine, observat idem Pellizerius [h]. Titulum hunc præsefert Chronicon: *Incipit liber Chronica, seu Fabularium*. Initium: *Ab Adam usque ad diluvium anni MMCCXLII.* &c. Et post summariam omnium mundi generationum usque ad Alphonsi Regis, Ordonii filii, annum XVIII. Incarnationis Dominicæ DCCCLXXXIII. ętatumque sex mundi recensionem, orbisque totius brevissimam descriptionem, dividitur totum opus in *quatuor*, uti vocat, *ordines*, scilicet *Romanorum*, *Gothorum*, *Asturianorum*, & *Sarracenorum*.

[h] In Notis ad Dulcidium fol. 18. & in biblioth. propriorum operum num. 131. fol. 73.

254. Sed cum venia doctissimi viri, ac de universa Hispana historia optimè meriti, non ullum video argumentum, quod moveat, ne dum cogat, assensum nostrum ad convenien-

dum

dum de Dulcidio auctore. Nullum quidem, ut fatetur Pellizerius ipse, ab scriptura istorum codicum, quos jam diximus, in quibus absque auctoris nomine Chronicon hoc legitur. Atque idem dixeris de duobus codicibus unde Ambrosius Morales hanc rem mutuare se ait lib. 15. cap. 14. Immo auctor in fine illius de Dulcidii ad Cordubensem Regem ab Alphonso missi legatione, uti de quodam alio, loquitur; cùm si Dulcidius ipse esset auctor, juxta sinceritatem illius sæculi potiùs sese missum fuisse, qui ista scriberet, quàm aliter significaturus rem videatur. Sed, quod præcipuum apud me est, ea quæ in fine leguntur *ordinis Asturianorum*, de hac legatione excludunt mihi non obscurè hinc Dulcidium auctorem. *Propter quod etiam & Rex noster* (ait) *legatum nomine Dulcidium Toletanę urbis presbyterum cum epistolis ad eos* (Regis Cordubensis duces) *direxit Septembrio mense disurrente. Supradictus quoque Ab-Abdella* (Cęsar-augustanæ urbis dominus, qui à Cordubæ Rege defecerat) *legatos pro pace & gratia Regis sæpiùs dirigere non desinit. Sed adhuc perfectum* (lego, *non perfectum*) *est quod Deo placuerit*.

255. Dulcidius Cordubæ aliquot mensibus, scilicet à Septembri usque ad finem anni, mansisse, nec nisi confecto negotio inde creditur discessisse. Siquidem sanctorum martyrum Eulogii & Leocritiæ corpora secum è Corduba exportavit, quæ Oveti excepta sunt nona Jan. die an. sequentis DCCCLXXXIV. qui dies anniversario ritu jam ab eo tempore translationis eorum solenni festo addictus est; in quo antiqui Breviarii Ovetensis lectiones testimonium Samuëlis cujusdam gestæ rei præsentis adhibent. Nunc, rogo, quandónam ista scripserit de Dulcidii profectione in Cordubam auctor Chronici; num antequam ab ea ad Christianos rediisset, an post reditum? Si prius dixeris, qui Dulcidium credis auctorem, fatearis necesse est Cordubæ eum hæc scripsisse, dum exitus rei penderet, nec eum exspectâsse, quò magis certa proderet, in patriam reditum: quod parum est verosimile. Si posterius, cur non dixit quo mense redierit, ac rei successum, qui Sept. mense profectum sese Cordubam fuisse priùs expresserat?

256. De alio igitur, non de se, agit scriptor Chronici, cui durante Dulcidii absentia, quominus in historia progrederetur, nescio quæ res impedimento fuerit. Sed nec argumentum, quo tanquam Achille suo amicus noster utitur, epistolæ Alphonsi Regis ad Sebastianum Chronici sui nuncupatoriæ, adeò validum est, ut eo solo statuere, quod aliàs non ulla juvat ratio, debeamus. Alphonsus ait: *Notum sit tibi de historia Gotthorum, pro qua nobis per Dulcidium presbyterum notuit, pigritiæque veterum scribere noluerint, sed silentio occultaverint*. Fatemur sensum esse obscurum, luxataque verba esse, aut corrupta; sed quid vetat sic interpretari, à Dulcidio monitum fuisse Regem deesse post Isidori tempora, qui res Gotthorum gestas literis consignâsset, idque pigritiæ veterum apud eundem Alphonsum tribuisse.

i Morales lib. 15. cap. 14 & 15.

k *Ovetum*, curiam tunc Regum.

l Qui interfuit consecrationi Ecclesiæ Compostellanæ anno DCCCLXXVI. aliàs CM. nã Morales lib. 15. c. 20. factam ait anno CM. Sandovalius anno DCCCLXXVI. in Notis ad Episcop. pag. 245.

m Subscripsit anno CM. cuidam regiæ donationi. Morales lib. 15. cap. 25.

n Non hic S. Rudesindus Episc. Iriensis sequentis seculi. Morales lib. 15. cap. 29. & lib. 16. c. 36.

o Rudesindo *Villæ Mindumiensis nuper laudatæ* Episcopo concessit Alphonsus III. locum *de Dumio*. Donationis verba adducit Gonzalez Davila in *Theatro Eccles. Mindoniensis* pag. 412. Idem est *Briconiæ Episcopus*.

p Interfuit eidem consecrationi Compostellanæ Ecclesiæ anno CM. teste Sampiro Astoricensi.

q Sic emendavi pro *Aufius*. Vide Sampirum, & Moralem dicto cap. 25.

r Anno CM. jam præerat Argimirus, qui interfuit eidẽ consecrationi.

s Vide Davila in *Theatro Eccles. Auriensis*.

t Cui fortè Gumaldus successerat, de quo Sampirus, & Morales ubi suprà.

u Hunc Episcopum Alvarum restituere se ait, hucusq; ignotum, Burgensi Ecclesiæ Pellizerius, putatq; Castellam, à qua Burgenses Episcopi olim audiebant *Castellæ Episcopi*, dictam *Velegiam*, indeque per corruptionem verbi dictum *Castilla la vieja*. Viri doctissimi & ingeniosissimi

257. Nec ultrà, scilicet ad aliquod Dulcidii opus, hæc referri verba posse, reliqua Alphonsi persuadent. *Et quia Gotthorum* (inquit) *Chronica usque ad tempora gloriosi Wambani Regis, Isidorus Hispalensis sedis Episcopus* (erravit hìc Alphonsus: appendices enim Ildephonsi & Juliani Toletanorum pręsulum Isidori Chronicon usque ad Wambanis continuavere tempora) *plenissimè edocuit. Et nos quidem ex eo tempore, sicut ab antiquis & prędecessoribus nostris audivimus, & vera esse cognovimus, tibi breviter intimavimus*. Si enim superiora de Dulcidio verba planè significarent, ut Pellizerio visum fuit, quicquam operis Dulcidiani de historia Gotthorum scripti; quidnam, quęso, Alphonsum movit, ut antiquorum incuriam, cui jam suppetias Dulcidius ierat, iisdem propè rebus narratis supplere is contenderet? Quare retorquenda est epistola adversus eos, magis quàm excipienda pro iis, qui Dulcidio hìc favent.

258. Sed quoquomodo id sit, anonymus auctor Chronici hoc ann. DCCCLXXXIII. id formavit; aliquis fortè ex his Episcopis, (nam & horum erat eo tempore hoc munus) qui in carmine seu *Notitia Episcoporum*, cum sedibus suis, quæ in eodem, de quo dicimus, Chronico, post eræ CMXV. res habetur, nominibus suis appellantur. his scilicet:

Regiamque sedem [k] *Hermenegildus* [l] *tenet,*
Lajanus Bracarę, Luco Episcopus arce [m] *Recaredus,*
Rudesindus [n] *Dumio, Monduneto* [o] *degens,*
Sisnandus Iriæ [p], *sancto Jacobo pollens,*
Naustusque [q] *tenens Conimbrię sedem,*
Candericus [r] *quoque locum Lamecensem,*
Sebastianus [s] *quidem sedem Auriensem,*
Justusque [t] *similiter in Portugalense.*
Alvarus [u] *Velegiæ, Velemirus* [x] *Oximę,*
Maurus [y] *Legione, Ranulphus* [z] *Astoricæ.*

CAPUT XI.

De PRUDENTIO, *seu* GALINDONE PRUDENTIO *Trecensi in Galliis Episcopo. Galindonis nomen Hispanum. Hujus doctrinæ laudes, quam Hincmarus Rhemensis Episcopus magnâ injuriâ tanquam hæreticam damnavit. Godescalchi hęresis. De prædestinationis negotio controversia ingens inter Gallos hujus ævi Episcopos. Lupi duo, Servatus, & Ferrariensis. Nulla Prædestinati, aut Prędestinatorum hæresis contra Sirmondum caussam suam agentis. Prudentii opera nunc tandem edita.*

259. EJUSDEM Alphonsi Magni Regis tempore, & sub Carolo Crasso Galliis imperante PRUDENTIUS, Hispanus natalibus, Trecensem in ea gente, ut Hispani aliàs alii, Ecclesiam obtinuit. GALINDONEM, seu GALINDUM, cognomento PRUDENTIUM, vocant eum Annales Bertiniani [a] ad annum DCCCLXI. ut inde magis confirmetur natione Hispanum fuisse, quod in iisdem legitur Annalibus, auctoris ferè æqualis, qui ad annum usque DCCCLXXXII. res in Francia gestas persequutus est. Hispaniensem quip-

cogitata magni habemus: hoc autem omnino improbamus. *Castilla la Vieja* ad *Nova* differentiam, dum à Maurorum manibus sensim recuperaretur, dictam, certissimum omnibus haberi debet. Nec à Gregorio Argaïzio in hoc discedimus, qui *Velegiam* in Gallæciæ locum in monumentis Benedictinorũ S. Martini Cõpostellæ urbis monasterii laudatum se invenisse ait; eumque locum hoc tempore donatum sede fuisse Episcopali ex carmine isto, quod percurrimus, viso à se in Chronico, uti appellat, Æmilianensi, eò quòd servetur in hujus monasterii tabulamo, non malè conjectatur, volum. 1. *Populationis Hispaniæ Eccles.* pag. 192. Nec satis capio, quem sensum habeant illa Pellizerii, *Brigæ* nomen Hispanæ linguæ antiquæ vernaculum corruptum in *Velegiæ* fuisse. quænam enim soni vicinitas aut similitudo huic ansam dederit corruptioni? Adducit quoque is privilegium, ut vocant, Sancii Ramirezii Aragoniæ & Navarræ Regis an. MLXXVI. sive eræ MCXIV. in qua regnare dicitur hic Rex *in Aragonia, & in Naxara, & in Castella, Velegia, & in Ripacurzia*. Hic Pellizerii eruditionem & judicium desidero. Licèt enim demus Sancium Regem à Naxarę urbis dominio, quam cum toto regno possidebat tunc temporis Castellæ Rex Alphonsus VI. ne juri suo ad Naxarense regnum, quod Navarrensi adhæserat, renunciare videretur, se appel-

quippe hanc fuisse appellationem, Galindus Aragoniæ Comes II. Azenarii filius, è monumentis hujusce regni antiquis affatim notus[b], dubitare nos haud finit. Quid verò impedit ex eadem progenie cum Galindo nostro Prudentio fuisse? nam & vixisse pares, obitus Galindi Comitis post annum sæculare octingentesimum, ut fama est, contingens, evincit manifestè. *Galindo* item *Enneconis* apud Eulogium martyrem in epist. ad Wiliesindum Pampilonensem Episcopum istius regionis homo fuit; ad quem Eulogium scriptis scholiis Ambrosius Morales in tabularii Compostellanæ Ecclesiæ tribus vetustissimis diplomatibus affixum Galindonis nomen sese vidisse ait.

260. De patria incertus auctor *Rerum Frodoberti abbatis*, quem Barthius *Adversl.* lib. 18. cap. 11. laudat, *Erat* (inquit) *per idem tempus præfatæ sedis antistes Prudentius nomine, natione Hispanus, pontificalis vitæ institutione clarissimus, in divinis rebus undecumque non mediocriter eruditus*. Immo & ipse Prudentius in carmine quodam ad codicem Euangeliorum prævio *Hispaniâ genitum se*, *ac Celtas deductum*, ibique *altum* ait. *Apprimè literis eruditum virum* anonymus idem Bertinianus auctor appellat. Audivimus nuper anonymi elogium. Multus quoque est Lupus Ferrariensis in eo laudando. Inter recentiores Barthius *sui sæculi literatorum facilè principem* vocat lib. 44. *Adv.* cap. 19. ubi & subjungit: *Eruditissimum eum Episcopum fuisse clamant coætanei omnes, & imitatio optimorum auctorum eo ævo admodum rara*. Et lib. 18. cap. 11. *Cordatum, & scientem antiquitatis* vocat.

261. Interfuisse legitur pluribus Galliarum Synodis Episcopus, Parisiensi anno DCCCXLVI. Turonensi IV. (aliàs Parisiensi ex observatione Philippi Labbei[c]) ann. DCCCXLIX. Suëssionensi II. DCCCLIII. Ad eum directam S. Leonis Papæ IV. epistolam habemus in Conciliorum editionibus[d]; meminitque Baronius non uno loco[e]. Alia autem, quæ ad Nominojum Priorem, uti vocant, Comitem scilicet Britannicæ gentis, à pluribus Episcopis, è quorum numero Prudentius Tricassinorum est Episcopus, directa, quæ inter alias Servati Lupi edita demum à Baluzio fuit, ipsa est synodalis Concilii Turonensis, sive Parisiensis, cujus antea mentionem fecimus. Sed & ejusdem Lupi ad Prudentium aliam[f] indidem habemus; ex qua destinatum à Carolo utrumque novimus visitandis ac reformandis regni sui cœnobiis: quæ quidem summæ amborum dignitatis, & apud Regem existimationis præcipua quædam nota est. Scribit & idem Prudentius cum Senonensis provinciæ aliis præsulibus epistolam 99. inter Lupi jam dictas, ad clerum & monachos Ecclesiæ Parisiorum de Æneæ Episcopi electione ab iis facta. Habitæ inter nostrum atque Rhemensem antistitem Hincmarum hujus ævi celeberrimum consuetudinis memoria exstat in Flodoardi Rhemensis historiæ lib. 3. cap. 21.

262. De scriptis verò ejus calumniosè & iniquè censuit jam laudatus auctor Annalium Bertinianorum. *Galindo, cognomento Prudentius* (inquit) *Tricassinæ civitatis Episcopus, natione Hispanus, apprimè literis eruditus, qui ante aliquot annos Gotescalcho Prædestinatiano restiterat; post felle commotus contra quosdam Episcopos secum hæretico resistentes, ipsius hæresis defensor acerrimus, indeque non modica inter se diversa & fidei adversa scriptitans, moritur. Sicque, licèt diutino labore fatigaretur, ut vivendi, ita & scribendi finem fecit*. Pensanda hæc sunt quæ de doctrina & scriptis præsumit: quæ quidem, uti diximus, calumniosè & iniquè dicta contra Prudentium, Gilbertus Maguinus[g] infrà laudandus, & veritas ipsa jam explananda satis convincent.

263. Gotescalchus certè monachus monasterii Orbei diœcesis Suëssionensis hoc tempore quosdam doctrinæ de prędestinatione Dei, redemptioneque Christi articulos in medium proposuit, multosque sectatores habuit, usque dum in Moguntino Concilio, cui Rhabanus pręfuit, ejus urbis antistes, auditus fuit, atque damnatus[h]. Idem à Galliæ Belgicæ Episcopis in conventu apud Carisiacum anno DCCCXLIX. denuò in judicium vocatus, iterumque condemnatus, ad Hincmarum tunc Rhemēsem Archiepiscopum fuit remissus, ut in custodia detineretur, ut ex epistola Hincmari ejusdem constat ad Nicolaum Papam I. quæ apud eundem Flodoardum legitur[i]. Suscitâsse hîc dicitur ab Hincmaro Gotescalchus Prędestinatianorum antiquam hæresin, in Africa olim Galliaque damnatam, hoc est, Pelagianæ membrum, de qua idem multis agit Hincmarus *De Prædestinatione Dei & libero arbitrio* ad Carolum Calvum scribens. Cujus Prædestinatianorum sectæ, quam Gotescalchus propugnare credebatur Hincmaro, isthæc erant pręcipua capita: I. *Deum prædestinâsse quosdam ad vitam, pariterque alios ad mortem æternam*. II. *Deum non velle omnes homines salvos fieri, sed eos tantùm, quos ad vitam prędestinavit*. III. *Christum non fuisse mortuum pro omnibus, sed pro his duntaxat qui salvantur*. Tria hæc unius commatis sunt & ordinis; sed & quartum addidit, *quòd Deitas triplex sit*.

264. Adversus has hæreses Hincmarus prædictus calamum strinxit duabus editis lucubrationibus, quarum prioris pro defensione capitulorum Carisiacensis Synodi adversus Gotescalchum, quæ Lugdunenses scriptis suis impugnaverant, nuncupatoriam epistolam servavit Flodoardus lib. 3. c. 15. Altera lucubratio integra exstat inter hujus Hincmari opera, cujus etiam Flodoardus capite proximè sequenti recordatur. In his Prudentium nostrum carpit eò quòd Gotescalchanis de prædestinatione capitibus consentanea senserit in quadam epistola ad Wenilonem Senonensem, atque hujus provinciæ Episcopos, de ordinando Ænea Parisiorum Episcopo: quam epistolam in præfatione hujus sui *De prædestinatione Dei* commentarii Hincmarus protulit, passimque toto opere traduxit.

265. Sed verè catholicæ sunt Prudentii sententiæ, indignæque Hincmari censurâ. Dicit enim. I. *Quosdam à Deo fuisse gratuitò præ-*

lâsse; nullo quidem prorsus regnare se in Castella, Alphonsi legitimo regno, jactare potuit. Planè olim jam *Castellæ* nomen vulgare fuisse è *Chronico* Sampiri novimus, in quo legitur adstitisse Alphonso Magno Legionis Regi, dum anno DCCC. aut circiter, Ovetensis Ecclesia in Metropolitanā cōstitueretur, & ibi Conciliū haberetur, Ordarium *Castellæ & Ausæ* (legimus *Aucæ*) Comitem. Morales interpretatur lib. 15. c. 25. *Castellæ & Visei*, quasi de Visensi urbe agatur. Sed *Ausea* est in editione Sandovalii, à qua lectione quantillum distat *Aucæ*? quæ verè urbs in eo tractu quæ *Castella* tunc audire poterat, ubi fuit Episcopus eodem tēpore Joannes, cujus idem Sampirus meminit. A qua urbe *Auca*, uti sede, Burgensis urbs Castellæ primaria, eò magis appellationem, & non à Velegia obscura, & nullius nominis, tota Castella mutuare debuisset.

x Vereor ne hîc mendum subrepserit in *Oximæ* (si Uxama, sive *Osma* hodierna est) vocabulo. Hæc enim urbs hoc tempore nondum sub ditionem venerat Christianorū Regum; nec nisi sub Ramiro II. qui anno CMXXVII. regnare cœpit, incolis eam habitandam Gundisalvus Tellix dedit. Sampiro auctore; cùm Alphonsus Catholicus, à Pelagio tertius, cives ab ea omnes, cùm à Maurorum cœpisset manibus, ad montana deduxerit, ut Sebastianus, seu potiùs Alphonsus Magnus, in Chronico narrat,

y Decessor Vincentii, qui Concilio Ovetensi interfuit anno CM. ex Sampiro.

z Anno CM. jam erat Astoricæ Episc. Gomerus; ex eodem Sampiro.

a Hoc est, habiti ex Bertiniani monasterii codice tomo 3. *Hist. Francorum* pag. 212.

b Vide Blancam in *Aragon. rerum commentariis* tomo 3. *Hisp. Illust.* pag. 596. Suritam in *Indicibus Aragon.* eodem tomo pag. 6. & lib. 1. *Hist. Aragon.* vulgaris cap. 4. Joann. Briz lib. 1. *Hist. de S. Juan. de la Peña* cap. 46. in fine.

c Tomo 8. Concil. edition. Parisiensis an. MDCLXXI. col. 58. & 61.

d Ibidem col. 30.

e Tom. 10. ad annum DCCCXLVII. n. 23. & DCCCLV. num. 19.

f Epist. 63.

g *Vindiciarum dissertatione historica*, seu *Vindiciarum de Prædestinatione* c. 44.

h Exstat Rabani de hoc epist. apud Hincmarum *de Prædestinatione* cap. 2.

i Lib. 3. cap. 13. *Hist. Rhemensis*, & apud Baron. tom. 10. ad annum DCCCXLVIII. num. 5. & sequentibus.

prædestinatos ad vitam, *quosdam imperscrutabili justitia prædestinatos ad pœnam*. Sed statim id explicat: *Ut id videlicet, sive in salvandis, sive in damnandis, prædestinaverit: quod se præscierat esse judicando facturum*, *dicente Propheta*: Qui fecit quæ futura sunt. Consule Suarezium lib. I. *De prædestin.* cap. 5. Macedum in *doctrinæ S. Thomæ & Scoti* collat. II. differ. 3. sect. I. II. *Sanguinem Christi pro omnibus fusum credentibus; non verò pro his qui nunquam crediderunt, nec hodie credunt, nec unquam credituri sunt.* Vide Lupum Ferrariensem in collectan. quæst. 3. *De sanguine Christi*, editum à Maguino cum aliis *De prædestinatione* auctoribus: qui Maguinus videndus etiam in *dissertatione histor.* cap. 29. III. *Deum omnipotentem omnes quoscunque vult, salvare; nec aliquem posse salvari, nisi quem ipse salvaverit: & qui non salvantur, non esse Dei voluntatis ut salventur.* De voluntate antecedenti & subsequenti S. Thomas ad I. *Sent.* dist. 46. quæst. I. art. I. & in I. parte quæst. 19. art. 6. ad I. Scotus I. parte in I. dist. 46. quæst. unic. §. ad primum. Macedus ubi proximè collat. 12. dissert. 2. sect. I. Quæ omnia rectum sensum & catholicum habent.

266. Planè inter Galliarum Episcopos, atque alios doctrinâ eximios theologos, magnis undique animis decertata hoc nono fuit sæculo *De prædestinatione Dei* disquisitio ista, Gotescalchi atque ejus caussæ & confessionum occasione, commisitque parti eorum partem, provincias provinciis, viros viris. Hinc Rhabanus Moguntinus, Hincmarus Rhemensis, Pardulus Laudunensis, antistites; excitatusque à duobus ultimis ad dicendam de scripto sententiam tum Amalarius quidem, tum Joannes, Scotus cognomento, Erigena, Caroli Regis gratiâ florens, stetere. Illinc Prudentius noster Tricassinus Episcopus, Lupus Servatus Moguntinus presbyter, alter Lupus Ferrariensis abbas (duo enim sunt, non unus [k], quod Baluzius credidit) Ratramnus Corbejensis monachus, S. Amolo, & S. Remigius ejus successor, Lugdunenses Archiepiscopi, Florus magister cum Lugdunensi tota Ecclesia, quorum sententiam Concilium Valentinum III. ann. DCCCLV. [l] & Lingonense paullò pòst celebratum [m], confirmavere.

[k] Maguinus in differt. hist. de qua infrà cap. 10. & *Vindiciarum* parte altera pag. 10.

[l] Idem dissertat. cap. 36.

[m] Idem cap. 40.

267. At hujus controversiæ omnes, quotquot sunt, scriptores, & utriusque partis propugnatores, si Hincmarum demas, qui ex operibus ejus à Jacobo Sirmondo jam editis innotuerat, cum *Veterum auctorum qui sæculo nono* De prædestinatione *scripserunt* titulo Gilbertus Maguinus Galliarum Regi à consiliis, & in suprema monetarum curia præses, duobus voluminibus anno MDCL. à se collectos in publicum dedit; quorum posterius ita inscriptum voluit: *Vindicias prædestinationis & gratiæ*, *continentes historicam & chronicam synopsin*, *cum gemina dissertatione*, *& pacifica operis coronide*. Nempe doluerat eum, & alios Galliæ doctos viros, Jacobum Sirmondum Hincmari partibus addictum, in quo recentiorum societatis suæ *De gratia & auxiliis ejus*, seu *De prædestinatione* doctrinam adjuvare sibi visus fuit, *Prædestinatum*, *sive Prædestinatorum hæresis*, *& libri S. Augustino temerè adscripti refutationem*, tamquam ab auctore, qui ante annos MCC. vixisset, editam, anno MDCXLIII. publici fecisse usus; & post biennium Hincmari *De prædestinatione* opus; anno autem XLVII. *Historiam Prædestinatianam*, & alia inde similia adjunxisse.

268. Meram enim fabulam esse hanc Prędestinatorum hæresin, ac Semi-Pelagianorum inventum, integris lucubrationibus contenderunt, Sirmondo respondentes, cùm Avuræus theologiæ doctor Sorbonicus, Gallicè conscriptâ *censurâ Prædestinati* Sirmondiani, quæ in Latinum postea fuit translata, annoque MDCXLV. edita cum *Prædestinato* ipso; tum nuper laudatus Maguinus in *Gotescalchanę controversię historica & chronica*, cujus meminimus, dissertatione; in qua prolixè docteque Gotescalchum ab omni hæresis nota liberum contendit [n], Prædestinatianam hæresin Hincmari fuisse commentum asserit [o], Hincmarum accusat obstinationis, calumniarum, crudelitatis [p]; Prudentioque sanctitatem, nec minùs catholicæ doctrinæ præconium, in his quæ hac in caussa elucubravit, multis consignat [q].

[n] Per totam dissertationem priorem.

[o] In *Confutat. hist. Prędest.* Sirmondi, quæ est *Vindiciarū* dissertatio altera.

[p] Primæ dissertationis cap. 46. & seqq.

[q] Cap. 44.

269. Scripta verò hæc Prudentii, absque illo esset jam laudato Maguino, in tenebris adhuc latuissent; adeò ut neque summa Gerardi Joannis Vossii industria in colligendis hujus controversiæ Gotescalchanæ, uti Pelagianæ historiæ appendicis, momentis & monumentis omnibus adepta sit navatæ à Prudentio alicujus in re operæ notitiam [r]; nullus ex scriptorum Ecclesiasticorum celebratoribus, tam antiquis quàm recentibus, hujus viri recordatus sit; neque (ut de Magdeburgensibus Centuriatoribus, apud quos de nostro altum silentium, nunc taceam) inter sæculi noni, cui, atque decimo, illustrandis, peculiarem commentarium panxit Boeclerus, aliquem inter ejus ævi literis aut famâ illustres viros Prudentio locum dederit. Immo Nicolaus Faber, sive Andreas Duvallius, Trecensem Episcopum cum Floro magistro confudit [s].

[r] Ut apparet ex *Hist.* ejus *Pelagiana* lib. 7. par. 4.

[s] In *Notis ad lib. Ecclesf. Lugdun. De tribus epistolis Vindiciarum* Maguini parte 2. pag. 170.

270. Planè, ut hujus doctrinæ meritum ab Annalium Bertinianorum, & quorumcumque aliorum similiter de re obscura, diuque per Gallias decertata, pro ingenio aut partium amore scribentium imputatione & impressione longè habeamus, abundè erit sanctitatis Prudentii Episcopi communis famæ testes advocare Democharem, Camuzatum, Ferrarium, Bollandum, Saussajum, Trecensemque ipsam ejus quondam Ecclesiam, quæ in catalogis suorum præsulum *sanctum* vocat, & uti mirabilium operum à Deo impetratorem cultu atque officio prosequitur [t]. Adjungimus Hincmarum ipsum adversarium, qui vel mortuum Prudentium, ante quàm is posteriorem *De prędestinatione* commentariū, qui superest, scribere aggressus esset, etiam quum doctrinę ejus derogare intendit, *dominum Prudentium* cum elogio honoris sępiùs vocat. Sed Bertinianus anonymus Hincmari metropolitæ sui velificatus partibus, non cum hoc tantùm Prudentio, sed & cum Rothado Suëssionensi Episcopo, atque cum ipso Nicolao I.

[t] Vide D. Maguinum d. o. p. 44.

san-

ſanctiſſimo Pontifice, quos omnes Hincmarus ſibi adverſantes habuit, indigniſſimè atque iniquiſſimè agit [u]. Nec verum eſt Prudentium Goteſcalcho obſtitiſſe unquam, diverſave aut fidei contraria ſcripſiſſe, quod ajunt calumnioſi annales prædicti. Quod ſatis, ne actum à Maguino agamus.

u Ad ann. DCCCLVIII. DCCCLXI. DCCCLXV. DCCCLXVII.

271. Scripſit ergo Prudentius de hoc argumento ea quæ ſubjicimus,

I. *Opuſculum ad Hincmarum Rhemenſem, & Pardulum Laudunenſem*, ſcriptum anno DCCCXLIX. quod ſua manu Jacobus Sirmondus deſcripſit ex MS. codice S. Arnulphi Metenſis; nec tamen edidit, contentus data Maguino ſupradicto facultate exſcribendę ex iſto ejus apographo præfationis, quam ipſe publicavit [x]. Incipit: *Dominis prędicabilibus*. Meminit hujus opuſculi Rhabanus ad Hincmarum epiſtolâ [y], & Prudentius ipſe auctor in opere ſtatim laudando, Hincmaruſque *De prędeſtinatione* cap. 34. Agit de hoc Maguinus *Vindiciarum* parte 1. cap. 13. Cæterùm excitato, Hincmari impulſu, ad ſcribendum contra Goteſcalchum Joanne Scoto, ſeu Erigena, cujus *De divina prędeſtinatione* librum Maguinus idem primus in lucem protulit; idem noſter Prudentius repoſuit.

x Parte 2. *Vindiciarum* pag. 6. & parte 1. pag. 107.

y *Veterum auctorum* &c. tomo 1. pag. 5.

272. II. *De prędeſtinatione contra Joannem Scotum cognomento Erigenam, ſeu librum Joannis Scoti correctum à Prudentio, ſive à cęteris patribus, videlicet à Gregorio, Hieronymo, Fulgentio, atque Auguſtino* (ita concepta eſt epigraphe) *ad Guenilonem ſeu Wenilonem Archiepiſcopum Senonenſem*. Incipit: *Blaſphemias tuas, Joannes*, &c. Quæ duo Joannis & Prudentii ſcripta ex antiquiſſimo & integerrimo bibliothecæ Corbejenſis MS. codice Maguinus publicavit deſideratum à Barthio, ut videre eſt lib. 18. *Adverſar.* cap. 11. Scripſit opus ſuum Prudentius anno DCCCLII. de quo Maguinus *Vindiciarum* part. 1. cap. 19.

273. III. *Tractoriam* epiſtolam, quam per vicarium ſuum Arnaldum miſit ad Senonenſem Synodum pro ordinatione Æneæ Pariſienſis Epiſcopi. Incipit: *Quantum ad meritum peccatorum*. Ordinandus nempe à patribus fuit Epiſcopus Pariſienſis Æneas, quem debere, priuſquàm ordinaretur, profiteri, & ſubſcribere quatuor propoſitionibus contendit, & obtinuiſſe creditur Prudentius, quarum contrarias Hincmarus in palatio Cariſiaco à Rege Carolo & quibuſdam Epiſcopis ſubſcribi curaverat. Meminit Hincmarus ipſe *De prędeſtinatione* cap. 5. Deque ejus hiſtoria conſulere eundem Maguinum cap. 34. pretium erit operæ, qui hanc *Tractoriam* edidit *Vindiciarum* parte alterâ [z]. De *tractoriæ* epiſtolæ vocabulo vide ſis poſt Franciſcum Ferrarium, Philippum Priorium *De literis canonicis* diſſertatione, cum appendice *De tractoriis & ſynodicis*, ubi de hac Prudentii loquitur [a].

z Pag. 176.

a Pag. 168. edit. Pariſ. MDCLXXV.

274. Omnia dogmata hæc confirmâſſe Nicolaum Papam, in annalibus Bertinianis legimus, auctoris licèt Hincmaro addictiſſimi, nec minùs Nicolao & Prudentio infenſi, ad annum DCCCLIX. Necnon & ipſe confirmat Prudentius in annalibus. Nam, ad alia opera non dogmatica ut jam tranſeamus, ſcripſit etiam noſter

275. IV. *Annales*, ſeu *annale Regum Franciæ*, teſte Hincmaro in epiſtola 24. ad Egilonem Senonenſem Epiſcopum. *Qui etiam dominus Prudentius* (ait) *in annali geſtorum noſtrorum Regum, quæ compoſuit ad confirmandã ſuam ſententiam, geſtis anni Dominicæ Incarnationis DCCCLIX. indidit dicens*: *Nicolaus Papa Pontifex Romanus De gratia Dei & libero arbitrio, De veritate geminę prędeſtinationis, & De ſanguine Chriſti, ut pro credentibus omnibus fuſus ſit, feliciter confirmat, & catholicè decernit*. *Quod per alium* (Hincmarus infit) *non audivimus, nec alibi legimus*. Et mox: *Ipſum autem annale, quod dico, Rex habet, & ipſe eſt liber, quem coram vobis in Eccleſia ubi vos nobis commendavit, coram vobis ab illo mihi pręſtitum ei reddidi*. Periit opus tamen, aut latet adhuc.

276. V. *Præcepta* quoque *ex veteri & novo Teſtamento* in uſum & utilitatem publicam excerpta ſervari MS. in bibliotheca Petaviana, teſtis eſt laudatus toties Maguinus *Vindiciarum* priore parte cap. 44. [b]

b Pag. 343.

277. VI. *Poëmata* quædam, & alios verſus, quos ex MS. codice Euangeliorum Tricaſſinæ ejus Eccleſiæ publicavit Nicolaus Camuſatius in catalogo Epiſcoporum Tricaſſinorum ſive Trecenſium [c], dum de noſtro ageret. Quoddam horum carminum, ut in codice prædicto Euangeliorum legeretur ab eo ſcriptum, Gaſpar Barthius illuſtrat lib. *Adverſar.* 18. cap. 11. hortatus Camuſatium, & exoptans, ut quæ alia hujus noſtri cum blattis hactenus rixantia haberet, publico non diutiùs invideret bono. Ab eodem habemus quoque

c Fol. 163.

278. VII. *Vitam beatę Maurę virginis Trecenſis* (cujus Maurolycus, Felicius, & Ferrarius in Martyrologiis meminere die XXI. Septembris) proſa oratione; quam idem Barthius vidit, emendationibuſque atque explanationibus nonnullis enornavit lib. 44. *Adverſar.* cap. 19. Ob hanc, non propter annales, de quibus non audierat Voſſius, hiſtoricis annumeravit Prudentium lib. 3. par. 4. *De hiſt. Latin.* cap. 4.

279. Servantur MSS. in bibliotheca Regis Galliarum [d] Prudentii cujuſdam *Collectanea ex* CL. *Pſalmis*, quod non eſt alienum à noſtri Prudentii more argumentum.

d Labbeus in *Biblioth. MS.* pag. 308.

Obiit diem ſuum Prudentius, uti ex Bertinianis annalibus diſcimus, anno hujus ſæculi ſexageſimo primo.

CA-

CAPUT XII.

De Rasi, *seu* Rase *Cordubensi. Ejus historia, & Hispaniæ descriptio. Duplex hujus translatio.* Machometus, *seu* Mafamedus, Ægidius Petri, *&* Anonymus *quidam, incertæ ætatis scriptores.* Abobacar, Mahomad, *&* Altus Bucar *historiæ apud Hispaniam scriptores Arabici. Ætas Rasis non planè certa. Diversus hic à Rhase Persa, sed Hispaniæ incola, & Almansor libri auctore medico.*

280. NONO sæculo micare fama è literarum studiis, vel inter Sarracenos, qui jam Hispaniæ cives & propago facti fuerant, cœpit. Primus enim eorum, quibus ex hac secta contigit (contigit autem pluribus) nomen suum albo scriptorum, quorum habemus opera, consignandum offerre, Rasis fuit, seu Rases, Cordubensis, Dalharabi, Marrochii, seu Africæ Miramolini (quomodo vocari cœpere ii, qui ex Arabia venientes Africanum constituere imperium) sive [e] proprio verbo Amirolmumenini, quod *Imperator credentium* interpretatur, historicus, ut vulgò fertur. Hunc eo præcipuo argumento ad hocce tempus referri debere existimamus, quòd, Ambrosii Moralis testimonio in fine cap. 68. lib. 12. ex ejus historia, de qua postea dicemus, constet vixisse Rasim Cordubæ sub Abderraghmane, qui circa ann. DCCCXXI. susceptis regni habenis ad DCCCLII. [f] vixit, & Mahomad ėius filii, qui exinde regnans ad annum usque imperii XXXV. superstes fuit [g].

e Mariana lib. 6. cap. 11.

f Morales lib. 14. cap. 16.

g Rodericus Tolet. in *Hist. Arabum* cap. 19.

281. An autem id Morales ex eo collegerit, quòd non ultra hos Cordubæ Reges historiam suam prosequutus sit noster Rases, his examinandum relinquimus, qui librum viderunt. Certè is nusquam eorum, quæ post hæc tempora contigere, auctor laudatur. Saltemque nobis sufficit non aliunde constare liquidò ulteriorem ejus ætatem. In quo cum eodem Morali convenit Rodericus Dosma Delgado Pacensi canonico, Philippique Regis II. chronographo, viro linguarum orientalium peritissimo [h]. Quòcum stare nequit eorum existimatio, qui ad proximum huic decimum Christi sæculum Rasim, atque ejus obitum etiam ad undecimum, rejiciunt. Cujus rei examini præferenda est notitia ejus operis, quo famam suam posteris commendabilem reddidit.

h In lib. inscripto: *Discursos patrios de la ciudad de Badajoz.*

282. *Historia* hæc est, seu *Annales Regum Sarracenorum, qui in Hispania rerum potiti sunt.* (commentarios *De rebus Hispaniæ* Joannes Mariana vocat lib. 8. cap. 8.) Quam præcedit, sequitúrve Hispaniæ ipsius descriptio, auro contrà non cara, si fontes Arabicos, quâ linguâ scriptum opus fuit, adire possemus. Judicio enim eorum qui translationes viderunt, pleraque optima, & alibi non reperienda, nobis hoc opus conservavit, præsertim (Morales ut ait [i]) de tempore & eventibus Sarracenorum, in Hispaniam ingressûs, totiusque ferè Gotthorum regni devastationis. Distinctè magis Andreas Resendius, qui libro usus fuit, eumque bene notum habuit. *Is igitur Rases* (ait ad Bartholomæum Quevedum canonicum Toletanum scribens [k]) *De montibus, fluminibus, & urbibus Hispaniæ, de priscis Hispanorum Regibus ante Romanos, de Romanis ac Gotthis nonulla commodè, permulta ineptè, quo pacto ethnici scriptores atque poëtę de rebus sacris divinæ Scripturæ quasi per somnium loquuti sunt, omnia fabulis involventes. Ut tamen ad Sarracenorum Regum compertiora sibi tempora devenit, non contemnendus scriptor judicandus est.* Hæc scitè Resendius.

i In Prologo tomi 2. *Hist.* tit. *De los libros antiguos* &c. fol. 11.

k Exstat epist. inter alia ejusdem Resendii opera Coloniæ edita MDC. sumptibus Mylii pag. 151. tomi 2. testimonium verò, quo utimur, pag. 164. & in *Hisp. illustr.* tomo 2. pag. 1006.

283. Periit tamen, si non in aliquo angulo adhuc obscurus latet, historiæ textus Arabicus [l], incompertus etiam iis, qui Arabicè intelligentes ubique seduloque conquisivere. Ejus autem duæ exstant interpretationes, altera Lusitana, & altera Castellana. Prioris meminit Resendius nuper laudatus. *Versus est* (inquit [m]) *in linguam Lusitanam ex Arabica per magistrum Machometum Sarracenum nobilem architectum.* Ut constat ex ipso quo usus fuit codice: ubi & interpres adjungit: *Et scribebat mecum Ægidius Petri clericus domini Petri Joannidæ Portellensis, patris domini Joannis Avolini*, aliàs *Avoïmi*, ejus, qui Marmellarium oppidum equestri militiæ Divi Joannis attribuit, quod ex genealogico Petri Comitis, Dionysii Regis Portugalliæ filii, opere constare, idem ait Resendius in libelli *De Eboræ antiquitatibus* cap. 11. Quorum utriusque, ut videtur, operâ, Machometi Arabica exponentis, & Ægidii Lusitani explicantis, hæc versio prodiit; quam & vidit Thomas Tamajus. At Castellanam, cùm ipse, tum Morales ante eum, habuere. Laudat hic exemplum suum alicubi [n], an. MCCCXII. scriptum è Lusitano, ut suspicatur, conversi operis.

l Uti notat Ludov. de la Cueva *en los dialogos de las cosas notables de Granada*. Thomas Tamajus *ad Luitprand.* pag. 140.

m Ubi suprà.

n In prologo ad hist. tomo 2. fol. 11. & lib. 12. cap. 68.

284. E quorum testimoniis æquum est ut scriptoribus nostris non tantùm accenseamus tres hos interpretationis utriusque, Machometum scilicet, sive ut alibi (quod in idem recidit) appellat Resendius [o], magistrum Mafamedum, atque Ægidium Petri, seu Pirez, Lusitanæ, & Anonymum Castellanæ, auctores; quorum ætas longè inferior hoc sæculo est, incerta tamen.

o *De antiquit. Ebora* cap. 11.

285. Sed & alios tres historiæ Arabico-Hispanæ scriptores, è quorum libris se profecisse Rases ipse non tacet. Hi sunt Abobacar filius Naranca, magister Mahomad, & Altus Bucar, quod Ambrosius Morales itidem nos de historia ista docet [p], hunc postremum magni haberi apud Mauros adjungens. Quamvis verear, ne magister iste Mahomad, & ille interpres similiter appellatus, unus atque idem homo sit; & Castellanus auctor anonymus Lusitanæ interpretationis partiarium auctorem citaverit.

p Dict. lib. 12. cap. 68.

286. At ex inscriptione ipsa libri manu exarati, qui apud Resendium fuit, obscurum ac dubium redditur id quod suprà de ætate Rasis diximus; immo abire hinc jubemur ad sequens sæculum. Ita enim habet ex Lusitano Latinè conversa: *Incipit liber Rasæ, historici Dalbarab Marochiorum Miramolini, Cor*-

dubæque Regis, quem ipsius jussu composuit. Quomodo & in codice Moralis legebatur [q]. Hunc autem regnâsse sequenti sæculo, scriptumque circa annum CMLXXVI. hunc librum fuisse jussu ejusdem Dalharabi, ut rerum in Hispania à Mauris gestarum notitiâ imbueretur, Ludovicus Marmolius [r], Africanarum historiarum bene gnarus, & cum eo Joannes Mariana [s], scriptum reliquere. Immo Resendius ipse disertè docet [t], regnare cœpisse hunc Maurusiorum Miramolinum, ut vocat, Dalharab an. Arabum CCCLXVI. qui respondet anno Christiano CMXC. Vocatur forsan Africanus Rex Maurorum, Cordubæ etiam Rex, in titulo libri, more consueto ejus temporis, ne videretur juri suo in Hispanias cedere, quantumvis jam à primis factæ expeditionis temporibus ii, qui olim duces auspiciis, vel Califæ Babylonis, vel Africæ Regis, provinciam sibi subjecerant, jugo excusso veteri plenam ejus dominationem usurpavissent. In his vadis hærere necesse est nobis, dum alius hanc solvat contradictionem. Neutiquam enim potuit homo idem Abderraghmanis & Mahomadi Cordubensium, & Dalharabi Marrochiorum Regum, qui plusquam centum annis disparati vixere, tempora contingere.

287. Planè Rases noster Cordubensis, historicus alius est à Rasi, sive proprio nomine Abubecar Muhamed, filio Zachariæ, qui vulgò quoque Rhasis, seu Razis, à *Rei*, vel *Rai*, vel *Raja*, Persiæ urbe, in qua natus fuit, vocari solet [u]. Cujus vitam alias inter Arabicorum scriptorum descripsit Leo Africanus, quem publicavit Hottingerus [x]. Hic tamen & ad nos pertinet: magnam enim vitæ partem egisse dicitur Cordubæ; non verò in ea natus est, uti credidit Petrus de Medina libro *De las grandezas de España*, falsus nomine, quod noverat historici Cordubensis esse. Cùm enim, ut Leo refert, à patria cum patre in Bagdad civitatem venisset studii caussâ, ibi remansit, & *in medicina & philosophia singularissimus* (verba Leonis ex Arabico Latina audis) *effectus est. Post hoc profectus est ad Chairum, ubi per aliquot annos ægrotavit. Cujus famam cùm intellexisset Elmansor, secretarius major Pontificis Cordubæ, qui in omni facultate & scientia doctissimus erat, vocari jussit hunc Rasim, promittens ei mercedem magnam.*

288. Antequam ultrà progrediamur, notâ dignum est quod idem Leo alibi [y] *Vice-cancellarii, Consiliariique majoris* in civitate Bagdad, seu Califę Arabum principis, meminit: quod munus diversúmne ab isto sit *secretarii majoris*, juxta cum ignarissimis novimus. Planè Hottingerus in notulis unicuique paginæ subjectis, Vice-cancellarii, & Consiliarii majoris hocce munus *primum Visirem* interpretatur. Valdè tamen suspicor pro *Pontificis Cordubæ*, legendum, *principis Cordubæ*. Nec enim tantæ auctoritatis esse potuit secretarius ejus, qui Maurorum Cordubensium sacris prę-esset, cujus nutum longè positus, atque ejus famæ medicus, relictâ patriâ sequeretur. *Cùm autem Rasis recepisset literas* (Leo subjicit) *profectus est, & navim in Alexandria ingressus, ad Cordubam tandem pervenit. Elmansor verò lætatus est, dictumque Rasim magno affecit bonore, eique habitationem, possessionem, ac servitores, & famulos tradidit. Eo tempore Rasis famosum librum composuit, quem* Elmansor *nominavit, & usque nunc vocatur,* Elmansoris liber. *Dixit Ibnu-Hajan Lusitaniæ chronista, quòd Rasis in suis caussis nimis fortunatus exstiterat: adeoque permultas acquisivit facultates.* Hinc refert quandam ejus factam in homine, qui cecidisse mortuus videbatur, curationem, caputque his verbis absolvit: *Et mortuus est Rasis anno CDI. in civitate Cordubæ, ętatis suę circa nonagesimum.*

q Lib. 12. cap. 68.

r *Hist. Africæ* lib. . . cap. . . .

s Lib. 8. cap. 8.

t Epist. ad Quevedum pag. 174. editionis ejus operum.

u De quo nomine Golius in Notis ad Alfragani eleméta astronomica pag. 213.

x In *Bibliothecario* pag. 253.

y In vita Gazzalis pag. 261.

289. Meminit hujus Rasis Gregorius Abulfarajus in *historia Dynastiarum* [z], quam ex Arabico Latinam fecit Eduardus Pocockius [a], *singulare sui temporis decus, & sui sęculi Phœnicem* appellans, *inque omnibus disciplinis veterum versatissimum*, præcipuè *medicinâ*. *Principem Arabum* alii vocant [b]. At obiisse ait anno Arabum CCCXX. qui respondet circumcirca anno Nativitatis Domini • • • • • • • • • Scimus autem, inter hæc duo tempora annorum CCCXX. & CDL. eræ Arabum, Cordubæ rebus pręfuisse, vicario quidem Issem Regis nomine, sed plena auctoritate, Mahomadum, Abenhamiri filium Alhagib, hoc est *Pro-regem* priùs, postea autem *Almansor*, hoc est *Defensorem*, propter decertata multa feliciter prœlia, nuncupatum.

290. Vicarius hic factus fuit anno CCCLXVII. & post præfecturam annorum XXVI. obiit anno CCCXCIII. uti docet Rodericus Toletanus in *Historię Arabum* cap. 32. Principatus hic cum regno Veremundi II. qui Legionis regnum ab anno CMLXXXV. usque ad CMXCIX. tenuit, magna ex parte concurrit. Et quid vetat hunc esse Almansorem, cujus auspiciis excellens iste medicus Rasis Cordubæ commoratus dicitur, librumque præstantissimum exarâsse, inscriptum ejusdem *Almansoris* nomine? Convenit enim quòd non ipse Rex, sed Regis vicarius fuit; quod quidem munus Joannes Leo forsan *secretarii majoris* nomine intellexit. Convenit etiam, quòd Almansor hic, à quo liber inscribitur, Rex appellari solet ab iis, qui de opere tractant; cùm revera imperium ipse administrârit, reclusi Regis Issem illibata majestate munitus. Res mira! Vix est ut de Rasis ætate, rebus gestis, ac mortis anno, duo veterum aut recentiorum testimonia conveniant. Zacutus in præfatione *De principum medicorum historia* refert Ottonem Heurnium per epistolam eum admonuisse, Rasim CXX. annos vixisse, curâsse autem centum. Quod ipsum de longæva ejus ætate admittit Joann. Antonius Vanderlinden *De scriptis medicis* [c]. Sed Pœnum vocat eum; nisi pro *Persa* error subrepserit: & floruisse ait circa annum MLXX. Potuit quidem huc pertingere, si tam longævus decessit. Renatus Moreau [d], sub Almansore Rege vixisse ait circa annum CMLXVI. Theodorus Spizelius in *Specimine bibliothecę universalis*,

z Pag. 191.

a Oxoniæ edita MDCLXIII.

b Amatus Lusitanus centur. 2. Curat. 6. *Elogia Averrois* Arnaldi à Villa-nova & aliorum. Vide apud Zacutum Lusitan. in pręfat. *De principum medicorum historia*. Monardes medicus Hispal. lib. vulgaris linguæ *de la piedra Bezaar*.

c In *Abubeter Rhazes*.

d Ab eodem Vanderlinden citatus.

e Edito in Bibliothecarum arcanis retectis.

salis e, refert eum à Manzore in Bagdad ablegatum, eo quòd in experimentis Chymicæ artis fidem huic promissam decoxisset.

291. Guido de Cauliaco in *procemio* ad *Chirurgiam*, an *Rasis*, & *Albucasis*, & *Azoran* (credo *Abenzobar*) unus sit & idem homo, dubitare se ait. Planè insignis philosophi & medici opus hoc *Almanzor* inscriptum, decem tractatibus seu libris constans, unà cum ejus aliis Basileę prodiit ex officina Henrico-petrina anno MDXLIV. Hocce transtulit, ut credimus, ex Arabico in Latinum Gerardus Carmonensis Hispanus; quem errore ferè vulgari Cremonensem vocant, de quo suo loco.

292. Celeberrima quoque sunt opera ejusdem Rasis, *Continens*, hoc est Arabicè *Helchavi*, sive *Elbavi*, aut *Achavi*, quod *totum continens* sonat: quod quidem *Medicorum fundamentum* Ibem-Calican historicus Arabs vocat f, correctum (an & translatum?) ab Hieronymo Suriano Faventino, Brixię & Venetiis editum an. MCDLXXXVI. & MDIX. duobus voluminibus.

f Apud Spizelium loco citato.

293. *De pestilentia*, ex Syrorum lingua in Græcam translatum, & à Georgio Valla in Latinam.

294. *Aphorismi* sex libris, & alia apud Lindanum & Spizelium videnda.

295. Poterit & consuli in bibliotheca Leidensi catalogus librorum, quos composuit Ibn-Zacharia Rajeus, qui vulgò Rasis dicitur; item Gadamfer Taurisius *De Rasis doctrina & scriptis*, inter libros quos ex oriente advexit Golius quærendi.

296. Adjungimus opus contra Galenum, quod laudat Raimundus Martini in *Pugione fidei* 1. parte cap. 14. Nos enim ex occasione moræ, ac fortasse obitûs Cordubensis, Rasem hunc medicum quoquomodo descripsimus; atque item ut ab historia distingueremus. Diversus ab his duobus est Rasis, Abenzohar filius, Hispalensis medicus, decimi tertii sæculi scriptor, de quo loco suo erit sermo.

CAPUT XIII.

BENTO *Episcopus Cæsar-augustanus, commentitius Pseudo-Juliani auctor Vitę S. Magni Famensis abbatis. Hujus fabulosa in Hispania pseudo-historicorum mentio.* BONITUS *Toletanus Episcopus nullius operis auctor.* NICANDER *Toletanus, Ambrosius est Nicander sæculi superioris scriptor; cujus carmen de Lauretana sacra domo dum Anconæ ageret scriptum, producitur.* GOTVILLA *Hibernus, noster autem civis, nullus homo. Francisci Cardinalis Barberini bibliotheca, quam Romæ habet, amplissima laudatur.* HELECANIS, *seu* HELECÆ *Cęsar-augustani Episcopi fragmenta commentitia.* WISTREMIRO, & GUMESINDO, *Toletanis Episcopis, &* THEODEMIRO *monacho adscripta falsò opera. Historiæ Gregorii Turonensis libri undecimi quisnam auctor. De* CLAUDIO BELLATORE & LEANDRO AGALIENSI *Pseudo-Juliani inventiones. Ejusdem S. Boniti Toletani distincti à Bonito Arvernensi fabula impudens, miserque cum Galesino lapsus. Haubertini scriptores,* COSTUS, *seu* COSTINUS *poëta,* ROMANUS *monachus, &* MARINUS. *Hieronymi Romani de la Higuera quoddam laudatur opus levissimum, unde optimè colligi potest, eum Toletanorum pseudo-historicorum, nec alium, architectum fuisse. De Romanis Toletanis, & Marinis Gallęcis absurdæ hujusmet Higuerę cogitationes. De duobus* SEBASTIANIS, *Salmanticensibus Episcopis, falsò huic sæculo adscriptis.*

297. HABET, non minus aliis, hoc sęculum, quos è scriptorum Hispanorum albo, quò temerè admissi sunt, deleri, nostra interest; ne vel falsis præstare fidem, vel alienis ditari velle videamur. Ex ficulno-Toletanis mercibus huc pertinent

298. BENTO (credimus scriptum fuisse LANTO, propter ea quæ infrà notabuntur) Cęsar-augustanus Episcopus. Julianus in Chronico ad ann. DCCCLXX. g *Bento Episcopus Cesar-augustanus, vel Augustanus, auctoritate Adriani Papę refert in numerum Sanctorum S. Magnum in oppido Lusitanię, ad Fauces. Scripsit autem hic vir Dei eleganti stylo contra Iconoclastas hęreticos.* Vix intelligas mentem impostoris, Magnúsne, an Bento scripsisse adversus imaginum hostes dicatur. Nos ambigentibus opitulabimur, super utrumque exclamantes: periit frons de rebus! apud simplices quosdam vera discere, ac impudentissimis mendaciis oppleri aures tantundem est. S. Magnus S. Galli discipulus, aliàs Magnoaldus, Faucensis in Alemannia ad pedes Alpium Juliarum conditi à se monasterii, quod vel nunc exstat, abbas; quem sæculo septimo vivis exemptum Lanto Augustanus Episcopus, Simperti successor, consilio inito cum Otkario Magontiacensi Archiepiscopo metropolitano suo, & cęteris suffraganeis, ex inferiori in sublimiorem & honorificentiorem locum transtulit, & in cujus honorem Nitkarius Lantonis successor Ecclesiam B. Magni à fundamentis erexit.

g Num. 447

299. Is, inquam, notissimus Germanię, & Faucium Alpinarum abbas, à Lantone Augustæ in Suëvia clarissimæ urbis Episcopo, honore, quem diximus, ob sanctitatis famam religiosè mactus; de quo monumentis quamplurimis ab antiquitate venientibus admonemur, vestigiaque etiam nunc his locis servata irrefragabilia testimonia sunt, ad Lusitanos, & in iis confictum, quod nunquam fuit, *Faucium* locum, transfertur. De Lantone Augustano antistite fit Lanto Cæsar-augustanus; scriptorque, sive is Lanto, sive Magnus, qui nunquam fuit, contra Iconoclastas fingitur. Hujus Magni vitam à Theodoro quodam monacho ejus discipulo scriptam, cui adjunxisse quędam dicitur Ermericus Elewangensis monachus, edidere Canisius h, Surius i, Goldastus k. Quam tamen non in omnibus probat, Sanctorum Benedictinorum res gestas cum judicio exornans Mabillonius l. Meminit & in Vita S. Galli Walafridus Strabo m, Joannes Trithemius n, & ex Martyrologiis VI. Septembris Notkerus, Molanus in additio-

h Tomo 5. *Antiq. lection.*
i VI. Sept.
k *Alemannicarum rerum* tomo I.
l In *Actis SS. Benedictin.* sæculo II. pag. 505.
m Loca collegit Mabillonius pag. 508.
n Lib. 3. *De viris illust. S. Bened.* cap. 107.

-tionibus ad Usuardum, Maurolycus, Galesinusque, & Ferrarius. Omnes ferè ii *Faucium* cœnobii & loci recordantur; qui *Fuessen* hodie audit, olim *Fuazin*, hoc est *pedes*, quòd ad pedes Alpium Juliarum sit, notante Haiminsfeldio [o] hujus tractus, atque item Ferrario, totius geographiæ viris peritissimis.

300. Lanthonis, aliàs Lanchonis, aut Danthonis, Augustani præsulis XVI. Gaspar Bruschius meminit *De Episcopatibus Germaniæ*, atque ex eo Molanus ubi proximè. Minimè gentium, Pseudo-Julianus ait [p]: falsa hæc omnia: in oppido Lusitaniæ *ad Fauces* apotheôsis hæc facta fuit à Lantone Cæsar-augustano, aliàs Augustano Episcopo. Augustam-Emeritam significari ait Higuera in Notis ad Luitprandum [q]. Nam & Luitprandum fabulæ hujus vadem habemus, ridiculo isto, & novitatem suam prodente, si recta videmus, testimonio.

301. *Ad Fauces Hispanię in Lusitania, vulgò Garganta-la-olla, Magnus, cognomento Joannes, abbas floret*. Thomas Tamajus inverso ordine nomen expressit in editione Matritensi: *Joannes abbas, cognomento Magnus*. In cujus loci Nota vir optimus & eruditus statim vidit vocabuli novitatem, quare eradendum τὸ *Garganta-la-olla*, monuit; sed non animadvertens, quemnam intellexerit Magnum Luitprandi artifex, eò quòd Juliani alterum de eo testimonium fortè non viderat. Joannem hunc Magnum Joannem existimavit *Biclarensem* dictum, de quo nos suprà.

302. Novitatem quoque illud sapit in Juliani adductis verbis, quòd auctoritate Adriani Papæ relatum à Lantone in numerum Sanctorum Magnum ait abbatem. Nullam quippe intercessisse Romani Pontificis auctoritatem, sed solùm metropolitani Moguntinensis, & suffraganeorum ejus diœcesis Episcoporum, auctor Vitæ prodit. Non quidem Theodorus ille, cujus non in omnibus fidem constare Mabillonius nos docuit, sed Ermenricus Elewangensis monachus, qui supplementum ad Theodorum, Lantonis ipsius Augustani Episcopi jussu, sese confecisse ait in editione Goldasti; quod supplementum frustrà in Canisii & Surii quæras. Vero magis id videtur simile, quàm ut, non ex more illius ęvi, Pontificis Romani oraculum consuleretur. Prębstabant id enim Episcopi in sua quisque diœcesi; quod jam ante aliquot sęcula fuit optimo consilio ad judicium Episcopi Episcoporum evocatum. Gaspar Bruschius adjunxit primus id, quod de Pontificis auctoritate hac in re interveniente, ab eodem Galesinus desumpsit, & ab hoc ultimo Pseudo-Julianus, Adrianum Papam disertè nominans, qui eo anno DCCCLXX. quo canonizatum (sic loquitur) S. Magnum ait Bruschius, universali Ecclesiæ præerat. Deliramenta helleboro curandi capitis de Bentone Cæsar-augustano Episcopo, & Magno in Faucibus Hispanis abbate, cum tædio, quia munus urgebat nos, tractata lubenter jam absolvimus.

303. Monuimus in superioribus hujus sęculi opus *Indiculi luminosi* nuncupatione ab auctore donatum, Alvari esse, aut saltem videri, Cordubensis. Cujus judicii nostri rationem octavo capite hujus libri ostendimus. Quare Bonitum Archiepiscopum Toletanum hujus fuisse operis auctorem, & Luitprandum, qui sequaces suos id credere voluit, verum Luitprandum esse, uno atque eodem negandi verbo excipi debere asseveramus. Planus hic ait [r]: *Toletum fertur* Indiculus luminosus, *quem S. Bonitus scripsit Cordubæ*. Similiter Julianus in prologo sui Chronici; qui tamen intus Chronicon ipsum [s] Wistremiro etiam Toletano id attribuit, mendax is, atque eorum quę finxerat, quod minimè oportuit, immemor. Rem jam expedivimus in Alvaro.

304. At alterius cujusdam operis auctor sit Bonitus, si verum est quod alicubi legimus [t], in bibliotheca Toletanæ Ecclesiæ servari *Apologeticum* Boniti *in Samsonis abbatis Cordubensis* adversus Hortigesium Malacitanum Episcopum *defensionem*. Sed non hic solus error est ejus viri, qui primatialem perpetuam Toletanæ almæ Ecclesiæ dignitatem propugnare fuit conatus; cùm *Apologeticum* hocce nonnisi ejusdem Samsonis esse illud ipsum exemplum, quod ejus pars bibliothecæ est, confirmet. Non est hic locus refellendæ, immo exsibilandæ ficulneæ [u] de Bonito eodem Toletano & Arvernensi Episcopo (cui Arvernis, seu Claromonte in Galliis cùm esset, cappa de cœlo donata fuit) absonæ ab omni veri specie inventionis. Huic namque rei alias præparamus lucubrationes.

305. NICANDRUM quoq; Toletanum quendam impingunt nobis, ad initium sæculi hujus, iidem isti duo mendaciorum & fabularum diribitores largi & liberales Luitprandus & Julianus. Ille ait [x]: *Hoc tempore Nicander poëta Hispanus Toleti floret*. Posterior autęm sic [y]: *Nicander poëta Toletanus in Hispania in pretio habetur*. Admonebimus tamen in altera Bibliothecæ hujus parte [z], Nicandrum hunc nono sæculo imputatum ab eo, qui se sub veterum nominum velo latere posse credidit, non alium esse, quàm Ambrosium quendam Toletanum, qui de *Victoriæ* forsan cognomine Hispano *Nicandrum* se appellare amans, Florentiæ atque Anconæ in Italia; nostrorum avorum tempore, humaniorum literarum ac poëticæ artis studio claruit. Facinus eo, quo debuit, irrisionis modo nos ibi excepimus; ut exinde lectorem nostrum hac super re doceri satius sit.

306. Adjungemus tamen hoc loco Ambrosii hujus Nicandri quoddam carmen *De sacra æde Lauretana*, lectum nobis in MSS. schedis quæ Alphonsi Ciaconii Dominicani *Pontificalis historię* scriptoris, olim fuere, servanturque hodie in archivo cœnobii S. Isidori Fratrum Minorum Hibernorum in hac Romana urbe, quod mihi Franciscus Haroldus amicus noster, ejus custos, bibliothecarius, & ordinis sui chronographus, benignè reseravit. Cùm autem præstet remanere hoc typis editum, tineisque ac blattis subduci, ut ostensum redarguat ipso argumento suo paucorum secu-

[o] in Notis ad Ekkehardi casus cap. I. *Rer. Aleman.* tomo I. pag. 107.

[p] Num. 447.

[q] Ad ann. DCXXI.

[r] Ad ann. DCCCLXVI.

[s] Ad ann. DCCCVII.

[t] *Primacia de Toledo* 3. par. cap. I. §. 16. pag. 564.

[u] Julianus in Chronico num. 440. 441. 442. Luitp. ad ann. DCCCLIX.

[x] Ad ann. DCCCXVIII.

[y] Chron. num. 421.

[z] In Ambrosio Nicandro.

sæculorum ętatis, quid de Nicandri auctoris ętate sentire debeamus, non abuti nos patientiâ lectoris huc inserentes arbitramur. En illud lectu sanè dignum ob elegantiam & argumenti pietatem.

307. [a] *Hecastichon ædis Laurentinę.*

Littore quà Adriaco surgit super ętbera moles,
Est ubi perpetuo celebratum in sæcula cultu
Templum augustum, ingens, opulentum, & numine matris
Ætheriæ exposcit divini carmen Homeri.
Sed nos interea hæc gracili modulamur avena.
Pervigiles lychnos, foribusque adfixa trophęa
Hospes qui cernis, venerare, ac pronus adora;
Et crede hîc habitare Deum, qui numine terras
Qui cœlum, & stygii . . . . abdita regna profundi.
Namque ferunt prisci (fama est certissima) patres
Longa Palęstinę quà se confinia terræ
Ad Solymas vertunt, tenui muro undiq; cinctum
Oppidum, & angustis rara esse mapalia tectis.
Hic quondam humanam celato numine formam
Adsumpsisse Deũ, & superûm commercia prima
Facta homini; non antè datum nam dicitur unquã
Æthereas homini mortali ascendere sedes.
Inde etiam eligitur regali ex stirpe parentum
Virgo decora nimis, & . . . . . pulcherrima vultu,
Cui Pater omnipotens natum demittat alendum:
Ad quam stellato pręmisit vertice cœli
Unum ex aligeris, quibus est mandata tonantis
Cura sequi, interpres tanti qui fœderis esset.
Ille volat per inane secans vaga nubila pennis,
Virginis augustam donec descendit in aulam:
Quę postquam ętherei, turbato pectore, Patris
Nuncium, & æternæ accepit communia vitę,
Flagrantes accensa genas, suffusa decore,
Est inventa Dei mater, cui gaudia menses
Lęta novem tulerunt; dehinc partuque salubri
Edidit indutum mortali tegmine natum,
Qui regit immensi qui molem continet orbis.
Hic tamen obscuro texit velamine nostro
Numina sacra Dei, dum se puerilibus annis
Immensus cohibet, tenerisque sub artubus, illam
Inclusit mentem, totum quę complet Olympum.
Ille etiam castæ dum pendet ab ubere matris,
Se monstrat verum esse Deum: nam littore ab Indo
Quâ felix sua vertit Arabs sola pinguia glebæ,
Tres virtute viros claros, qui gentis Eoæ
Imperium tenuere, trahit duce sidere ad ipsas
Infantis cunas, quem flexo poplite adorant.
Multaque prętere a divina oracula vatum
Edita complentur, quæ quondam numine pleni
De puero cecinere. Latet tamen ille, peregit
Donec juncta tribus tria lustra. Hinc protinus omni
Esse Deum varia ostendunt miracula mundo.
Nec minùs interea matri parebat, & ultrò
Obsequium nati prestabat, cujus in ævum
Esse dedit cunctis nomen venerabile terris.
Ejus ab auxilio tellus & sidera pendent;
Aligerum & variæ species super atria cœli.
Tramite à mortali completo hanc sustulit, atque
Corpore in astra tulit, ne tanti claustra pudoris,
Néve Dei domus ulli sint obnoxia tabi,
Virginem ab adsueta terreni labe sepulcbri
Intactam esse, cinis sacrum ne corpus haberet;
Sed nullo ut vivens fuit unquam crimine lęsum,
Sic in morte foret melioris origine vitæ.
Inde aliud majus miseris mortalibus addit
Mirandumque magis, sese vertentibus annis:
Limina nam sacra, & subducto cardine portas,
Angustamque domum, matris mysteria tanta,
Cumque sua mole (auditu mirabile!) totam
Abstulit, inque alias super aëra transtulit oras.
Fæda ibi relligio tota regione suborta
Tenebat sacrę celebrandam Virginis aulam,
Inque alios usus vertebat: turpiter esset
Ut vanis domus ampla Deis, quos impia quondã
Gens coluit, ritu celebrans simulacra nefando.
Non tulit hoc Deus ipse malũ, sed dedecus arces,
Ad populos tulit ille suos, radicibus imis
Parietibusque suis convulsam protinus ędem.
Prętereo, quibus ipsa locis consederit, alto
In Ricini donec Laureto constitit. Hæc est,
(Ne dubita) domus hæc, ubi tot miracula quondã
Fulsere, atque Dei fuit olim filius infans.
Ergo alacer lętusque hoc sanctum limen adora
Cernuus, & templi jam postibus oscula fige,
Dum licet hanc spectare oculis, quę vera videtur
Virginis effigies, sacro de stipite factam.
Quò magis id credas, neque me figmenta referre
Fortè putes, sincera fides si pectori inhæsit,
Verte oculos quocumq; libet: nam adfixa videbis
Nunquam audita priùs miracula. Syrtibus ille
Naufragus evasit fluctus, huic ensis adactus
Penè animam abstulerat, crucis effugit ille periclũ,
Fune ter abrupto excutit hic cervice securim,
Solvitur hic magno religatus pondere ferri;
Ast alius flammis ereptus, at ille per altum
Aëra præcipitans illæso corpore terram
Attigit; hic ęstu febris fit liber, at illum
Eripuit miserum rabidarum à dente ferarum.
Sed neq; quàm multę species, quæ nomina cunctis
Est numerus, nemo hęc numero comprendere posset;
Quem qui scire cupit, fulgent quot nocte serena
Astra polo, quot vere rosę, quot dicere tentet
Autumno poma, & quot spicis horreat æstas.

[a] Fortè *Hecatonstichon.* Licèt enim nonaginta & octo tantùm versus hic legantur, vero simile tamen est, duos ex iis vel temporis, vel exscriptorũ injuria excidisse. CARDINAL. DE AGUIRRE.

308. GOTVILLA Hibernus huc pertinet, exterus quantumvis homo, Hispanus tamen incolatu, ac nostratis historiæ scribendæ merito, si verè is usquam inter mortales vixerit. Non enim nemo è nostris [b] ait Gotvillę, qui anno DCCCL. florebat, Hiberni, apud nos degentis, opera duo exstare, alterum, *Historiam Ranimiri I. Legionis seu Oveti Regis*; alterum *De religione Gotthorum*. Subjunxitque in rei fidem apud amicum nostrum D. Josephum Pellizerium regium historicum, à quo id accepimus, asservari hæc Romæ in bibliotheca Cardinalis Antonii Barberinij, unà cum Juliani diaconi Toletani *Antiquitatibus Hispaniæ*, & quidem eo ipso pluteo & loculo, ubi Bibliorum Cantabrica quædam interpretatio custodiretur typis edita. Cùm autem commorantibus Romæ nobis nihil antiquius fuisset, quàm certiores de hac re fieri, & tamen existimantibus, uti experientia nos docuit, errore quodam ad Antonii, pro Francisci Cardinalis Barberini, celeberrimam bibliothecam, nos dirigi; sedulò ibi accuratissimorum indicum, memoriæque Caroli Moroni bibliothecarii doctissimi, ad S. Laurentium in Damaso canonici, operâ adjuti, omnibusque excussis angulis, in biblicum quidem opus, hoc est, Novum dumtaxat Testamentum, Cantabricâ seu Vasconum

[b] D. Ant. Fern. Alvarez de Mirãda Legion. canonicus hæc duo opera citat in libro, *De la antiguedad de la milagrosa imagen de Cãpo sagrado.*

num vernaculâ converſum linguâ incidimus: Gotvillæ autem tam inſignis hiſtorici, neque volam neque veſtigium invenimus.

309. Eſt ne autem eadem larva hominis GULLITA Toletanus ille, cujus in deditionis urbis Toletanę Mauris factæ relatione utitur Pſeudo-Julianus c, quam in tabulario Sanctę Juſtæ apud eandem urbem ait ſervatam? Vix credo. Hunc tamen Gullitam, incertum aliàs ætatis, cui adſcribere eum voluit, chimæricis atque confictis à Juliano auctoribus nunc contribuimus.

c In Chron. num. 376. pag. 89.

310. HELECANIS Cæſar-auguſtani Epiſcopi memoriam, non eo, quo decuit, jure, ſed ut eâ abuteretur hominis famâ, renovavit ſuperiore ſæculo inventor aut corruptor Maximi, Cæſar-auguſtani ſimiliter præſulis, Chronici, appenſis eidem Braulionis, & hujus Helecanis, Maximi eadem in ſede aliquando ſucceſſorum, quibuſdam additionibus; formatis quidem reverâ iis ad perſuadendum veterum teſtimoniis antiſtitum, quicquid fabulæ auctor de antiquis Eccleſiæ rebus, ſeu de ambiguis exiſtimaret ipſe, ſeu de planè falſis, aut inveroſimilibus exiſtimare alios, præcipueque noſtræ gentis homines, avidiſſimè cuperet. Cæterùm Heleca ſub Alphonſo magno Oveti Rege floruit, à ſede ſua, ut videtur, exſul, quæ Mauris ſuberat. Ferè enim omnis ejus viri memoria his monumentis cōtinetur, quæ in ditione Chriſtiani reſurgentis in angulo Hiſpaniæ iſto regni exſtant. Compoſtellanæ Eccleſiæ conſecrationi eum cum aliis interfuiſſe (anno d CM.) Sampirus Aſturicenſis annotavit, apud quem *Elecca* editum eſt. Qui & priùs, nempe DCCCXCIII. Eccleſiam ſacraverat cœnobii, nunc Ciſtercienſium ſodalium, *Vallis-Dei* e nuncupati, Aſturiarum regionis, unà cum Rudeſindo Dumienſi, Nauſto Conimbricenſi, Siſenando Irienſi, Ranulpho Aſturicenſi, Argimiro Lamecenſi, & Reccaredo Lucenſi, cujus dedicationis eodem in loco durat monumentum lapidi inciſum f.

d Uti docet Morales lib. 15. cap. 20.

e *Val de Dios*.

f Apud Moralem lib. 15. cap. 23. Bivar. ad Maximi additiones pag. 2.

311. Pſeudo-Braulionis ac Pſeudo-Helecanis additiones iſtas alio & alio modo partitioneque edidere Hiſpali Rodericus Carus, Cæſar-auguſtanam principem Joannis Calderonis editionem ſequutus, & Matriti Franciſcus Bivarius. Prior nempe omnia quæ ſex primis ſegmentis, ſive, ut loqui amant noviores, paragraphis ſubjiciuntur, Helecanis præſeferre nomen fecit; ſex tantùm illis in capite additionum Braulioni attributis. Poſterior Bivarius ſaltuatim, nunc Braulionis, nunc Helecanis, prout res majori aut minori ab antiquitate in memoriam reductæ alterutrum fuiſſe ejus partis auctorem ſuadere videbantur, diſceſſione à prioribus duabus editionibus pro arbitrio facta, nominibus conſignavit.

312. Jure autem quod de Joannis Cæſar-auguſtani Epiſcopi ſepultura §. 38. refertur, cùm ibi eum fratrem ſuum ſcriptor appellet, non alio quàm Braulionis notari debuit nomine, qui verè Joannis germanus frater fuit. At omnia iſta utriuſque Epiſcopi ſub titulis vænalia, è mercimonio ſunt figulno-Toletano, vereque, ut poëta inquit, *canoræ nugæ;* deſuntque in exemplo, quod habere nos è bibliotheca Marchionis Eſtepani, Maximi Chronici, cujus eſſe finguntur additiones, jam ſæpiùs, cùm de Dextri Chronico, ac de altero iſto Maximi pro munere ageremus, lectores veri amantes monuimus.

313. WISTREMIRUM Toletanum Epiſcopum Gumeſindi ſucceſſorem ſcripſiſſe *adverſus Claudium Taurinenſem Iconomachum*, referenti Luitprando g crederemus, ſi fides ejus pridem non decoxiſſet.

g Ad annum DCCCXLVI.

314. THEODEMIRUM monachum literis monuiſſe, ut ab ea hæreſi deſiſteret, eundem Claudium Taurinenſem, carta res eſt, ut cap. 5. diximus; ſed eum noſtratem fuiſſe, & apud nos Calagurri antiſtitem h, Julianus & Luitprandus nequaquam iis perſuadebunt i, qui cras illis, hodie nihil credere certi ſunt. Planeque deridendum ſeſe in eo dat nobis, quòd Theodemirum hunc Claudii hyperaſpiſten abbatem vocat, ſimulque Cordubæ martyrio ait coronatum: quod & apud Pſeudo-Haubertum legimus k. Qui adjungit martyrii diem xx. Julii an. DCCCLI. cùm Theodemirus is, qui hac die Cordubam ſuâ nobilitavit coronâ, monachus tantùm & juvenis audiat à clariſſimo ejus Sarracenicæ perſecutionis hiſtorico Eulogio Cordubenſi martyre lib. 2. cap. 6.

h In Chron. nu. 418. & 431.

i In Chron. ad an. DCCCXL.

k In Chron. ad annum DCCCXXIX.

315. Nugivendulus idem auctor de GUMESINDO Toletano antiſtite hæc habet l: *S. Gumeſindus Archiepiſcopus Toletanus adjecit Chronico S. Gregorii Turonenſis, quæ dicuntur appendices*. Nempe Hiſpanus homo, inter Mauros ferè captivus, Gallicanarum rerum ita fuit gnarus & amans, ut contemptis propriis, Gallum hiſtoricum continuaret. Præterea hæc appendix liber eſt undecimus, qui non ullo notatus auctoris nomine, decem *Hiſtorię gentis Francorum* Gregorii Turonenſis libris olim annexus legebatur. Certum quippe eſt Gregorium hos tantùm ſcripſiſſe, ut & ipſe in fine ultimi, & Sigebertus Gemblacenſis m, docent. Nondum autem, cùm Julianum architectatus eſt figulus Toletanus, de auctore hujus appendicis erat aliquid intimatum. Quem quidem eſſe Fredegarium Scholaſticum vulgò hodie creditur. Conſule ſis Voſſium *De hiſt. Lat.* lib. 2. cap. 22. & lib. 3. ſub titulo *De anonymis incertæ ætatis* n, & ultimam hujus appendicis editionem in corpore *Scriptorum Franciæ hiſtorię* o, quam Andreas Cheſnæus procuravit, ubi prologus ipſe auctoris oſtendit illum Gregorii hiſtoriam, quæ in Chilperico Rege deſinit, uſque ad ſua tempora continuare voluiſſe, hoc eſt Francorum Regum res geſtas proſequi.

l Ibidem num. 417.

m *De ſcript. Eccleſiaſt*

n Pag. 753.

o Tomo 1. pag. 740.

316. Quamvis enim nonnulla de Gotthis Hiſpaniæ Regibus, quod & Gregorius fecerat, ipſe quoque admiſceat Francicis; hoc ex occaſione, breviterque, ac per tranſennam, quod dici ſolet, corruptiſque miſerabiliter noſtrorum Regum nominibus, exſequitur. uti cap. 33. & alibi, *Siſebondum*, pro *Siſebuto*; cap. 73. *Sencilam*, pro *Svintbila*; *Torremodum*, pro *Turiſmundo*; cap. 82. *Tolgam*,

gam & *Chindasindum*, pro *Tulga* & *Cindasvintho*; item *Richisindum* pro *Reccesvintho* appellat. Eorundem item Regum famam non semel maledictis onerat, ut hæc omnia Francum auctorem, à Gothisque alienæ gentis, non Gumesindum Hispanum, liquidè ostendant.

317. Nondum tamen mentiendi finis. Ludionem adhuc audiamus nostrum [p] CLAUDIUS BELLATOR *presbyter Bigastrensis, vel Murciensis, scriptor nobilis*. At hunc quoque nos albo chimæricorum scriptorum inseramus.

318. LEANDRUM item Agaliensem abbatem scriptoribus annumerare opus esset, si vera de eo scripsisset planus noster. Hic de Bonito Episcopo Toletano, quem fingit natione Gallum fuisse atque Arvernensem civem, anno hujus sæculi quinquagesimo nono Ecclesiæ isti præfectum, *Petit Arvernos*, (inquit [q]) *ibi per annum prædicat, & cappa cœlesti propter humilitatem in æde S. Michaëlis donatur. Fuit alter Bonitus Arvernensis, vir sanctus, cujus memoria colitur* XV. *Januarii, hoc anterior* CXL. *annis. Et hujus recentioris vitam, plenam signis, scripsit Leander abbas Agaliensis, & alterius Ægidius, & Gallus, qui nihil de donatione cappę cœlestis meminerunt, quia junior donatus est post S. Ildephonsum ferè* CC. *annis; Galli duos in unum Bonitum contrahunt*. Habemus jam hinc Leandrum historicum S. Boniti Toletani, non Arvernensis Episcopi, patriâ tamen ex hac urbe, quæ Clarus-mons (*Clermont*) hodie audit, in Galliarum regno. Cujus Leandri meminit iterum dicens [r]: *Leander abbas Agaliensis, vir eximius, Toleti floret*.

319. Consonat in BONITI re Luitprandus [s]. At hoc novum est & evidens falsitatis & suppositionis horum auctorum, Luitprandi & Juliani, quod ipsi nobis incauti adversus sese ipsos exhibent, argumentum. Verè unus fuit Bonitus Arvernensis, isque suæ hujus urbis Episcopus; nilque ad aliquem Toletanorum præsulum, quibus idem nomen fuisse dicitur, è miraculosa Deiparæ Virginis apparitione, cappęvé cœlestis dono, pertinet. Gallis quidem constat Bonitum suum Arvernensem antistitem hoc munere ornatum fuisse, cujus natalem XV. die Januarii celebrant. Famæ in hoc, & non vanis documentis credunt [t]. Verum est, nunquam in actis ab æquali conscriptis hujus rei mentionem haberi. Sed aliàs refertur. Legerat quidem apud Surium [u] acta prędicta noster planus, cumque ab iis separatam videret apparitionis Marianæ relationem, nempe Vincentii Bellovacensis Episcopi [x] testimonio nitentem, cupidinem usurpandi Arvernensi Ecclesiæ, Toletanæque adscribendi celeberrimum hoc miraculum facilè concepit, futurum sperans non ægrè se nostratibus persuasurum, quòd æquivoco nominis, & ipsâ sibi ambiguitatem quodammodo ingenerante rerum à Bonito gestarum historiâ, niteretur.

320. Bonitum igitur duplicem, Arvernensem utrumque civem, sed priorem in patria Episcopum, alterumque centum quadraginta annis eo posteriorem Toletanum antistitem finxit; Arvernensique spoliato in possessionem gloriæ, quem miraculum cappæ cœlestis exceptori suo pepererat, Episcopum Toletanum intrusit. At quia in relatione ipsa de miraculi loco monemur, Ecclesiâ scilicet S. Michaëlis urbis Arvernensis, in qua apparitio Deiparæ contigit, neque eo retardatus fuit insignis præstigiator, quin rem posse expedire sibi videret; scilicet conducto ad Arvernos usque Toletano antistite, ac per biennium in patria urbe detento; parum quidem animadvertens indignum prorsus sic eximio dono atque honore cœlitus dispensato eum videri, cui tamdiu derelictę, grex fidelium Toletanorum, pabulo ejus doctrinæ, & curâ regiminis, tot inter ærumnas, discriminaque, scandalaque à commistione Sarracenorum venientia, omnino egens, nullam noxiè aut incuriosè administrati muneris Pontificalis conscientiam injecerat.

321. Planè autem hæc potuit, non omnino infeliciter, attentare impostoris rapacitas; quamquam tota ferè Gallorum de re existimatio, Bellovacensis auctoritas, atque eo adhuc antiquioris anonymi de Sancto Bonito hymnus à Joanne Bollando adductus [y], contrà sit. In quo tamen miserrimè luto hæsit, caudamque, ut perdix solet, occultato tantùm capite, omnium oculis, qui aucupio hujus generis nugarum delectantur, discoopertam reliquit, insignis æquivocatio est in laudandis auctoribus Vitæ S. Boniti Arvernensis Episcopi admissa. Ægidium quippe ait & Gallum hanc scripsisse. Imbibit miser à Galesino errorem, qui hæc habet [z]: *Arvernis S. Boniti Episcopi & Confessoris, cujus vita virtutum splendore insignis, beatorum patrum Adelphi & Eucherii jussu ab Ægidio & Gallo literarum monumentis consignata est*. Malè quidem is intellecto quod de Ægidio & Gallo in actis dicitur, in eandem secum erroris foveam sequacem præcipitavit. Non enim ea mens actorum, cùm de his loquitur, sed hæc potiùs. Anonymus actorum scriptor jussis se in scribenda Boniti Vita, Adelphi & Eucherii (aliàs Eutherii) obsecundare ait, conquerentium hanc eo justiùs desiderari, quòd jam luculento stylo scriptæ ab aliis *Vitæ Elidii & Galli*, ejusdem sedis Arvernensis Episcoporum, exstarent.

322. Verba ipsa præfationis actorum subjicere res ipsa postulat; quam quidem Surio invisam, à Galesino visam, sed non intellectam, Joannes Bollandus cum actis ipsis primus edidit [a]: *Cùm dies S. Theophaniæ immineret, & vigiliarum jam solennia celebrarentur, imperio vestro nostræ imputâstis segnitię* (ita legi velim pro nullius sensus his: *imperii vestri nostrę imputantes segnitię*) *ô beatissimi PP. Adelphi & Euteri, cur beati sacerdotis & confessoris Boniti pręternissa haberentur luce clariora, cùm antistitum sedis confessorumque Elidii* (ita, non *Ægidii*) *& Galli luculento sint stylo prolata; & hęc dicentes jussistis, ut quamquam simplici & inculto sermone, meo eliciam stylo*. Videlicet ita clara sunt, singularem actorum descriptorem, non duos, hìc loqui, itemque exem-

[p] Ad ann. DCCCXLVIII. num. 437.
[q] In Chron. num. 441.
[r] Num. 443.
[s] Ad ann. DCCCLIX.
[t] Collegit auctores hujus rei Bollandus *De actis SS.* tomo 1 Januarii pag. 1069.
[u] XV. Januarii.
[x] Lib. 7. *Spec. histor.* cap. 97.
[y] In *Actis SS. Januarii* tomo 1. die XV.
[z] Die XV. Januar.
[a] Ubi suprà.

exemplo deſcriptarum olim à nonnemine Elidii & Galli Epiſcoporum Arvernenſium Vitarum, Adelphium Heteriumque apud hunc anonymum uſos, quo ſtimularent eum ad elucubrandum de Boniti Vita, ut qui ſtatim non agnoſcat, fateaturque Galeſinum deerrâſſe, Prometheumque Toletanum hunc caligantem viæ ducem incautè ſequutum fuiſſe, indignus ſit, adverſus quem ratione agamus.

323. Noti enim ſunt Arvernenſes Epiſcopi, Bonito antiquiores, *Illidius* (ſic vocat) ex Gregorio Turonenſi *De vita patrum* cap. ſecundo. *Gallus* autem ex eodem, ejuſdem operis cap.6.& *hiſtoriæ Francorum* lib.4. cap.5. Qui Gregorius, Elidii & Galli encomiaſtes, ſæculo ſexto vixit. Tam à vero exorbitat hos Elidium & Gallum octavo ſaltem ſæculo, quo Bonitus floruit [b], æquales fuiſſe, ac vitam ejus literis conſignâſſe. Hæc ſunt procaciſſimi veræ hiſtoriæ conturbatoris, immo religionis, adverſus quam introductor Sanctorum ſuppoſitorum graviter peccat, non obſcuri contemptoris facinora, juſtâ potiùs eorum, qui eidem religioni tuendæ invigilant, cenſurâ configenda, quàm critico tantùm carbone notanda, naſóve ſuſpendenda.

b Bollandus videndus in Notis ad Boniti vitam die xv. Januar. pag. 1069.

324. Sed & fictitius ille Haubertus Hiſpalenſis, quem noſtra hæc ferax hujuſmodi ſuppoſitionum ætas è fæce ſua eduxit, Heroas quoque aliquot literarum ſuppoſititios, huic tamen ſæculo adſcriptos, commendare auſus fuit; è quorum numero eſt, quem vellet in chorum Chriſtianorum poëtarum intruſum, his verbis, anno DCCCXXI. Costus, *vel* Costinus, *poëta floret Flaviobrigæ*.

325. Cæterùm Haubertum percurrens, in quendam incidi Romanum Benedictinum, ut ajunt, monachum, quem huic ſæculo adjudicari oportebit, ſi revera is ſcripſerit, non verò tantùm exſcripſerit, *pſalmorum* quandam *explicationem*, quæ in archivo monaſterii Æmilianenſis, ſive S. Æmiliani Benedictinorum, apud nos exſtare, Gregorius Argaïzius ejuſdem inſtituti ſodalis auctor eſt [c]. Ad cujus operis Gotthicis literis in pergamena charta exarati finem ita legi ait: *Explicitus eſt liber iſte à Romano prępoſito ſub era CMXIX.* Sed (bone Deus!) quantum ſibi viſus fuit Argaïzius è codice iſto profeciſſe, ut Hauberti ſui ſomnia, quæ Luitprandus quoque Julianuſque viderunt, ipſe, ut Tertulliani verbo utar, non evacuaret.

c In libro inſcripto: *Poblacion Ecleſiaſt. de Eſpaña y Chronicon de Hauberto* part. 2. tom. 1. pag. 604.

326. Romanus certè hic, ſi & ſomniare quoque nobis lubet, Romanus ille erit ſupremus Eccleſiæ Pontifex, qui poſt infelicem Stephani VI. (aliàs VII.) mortem, Romanorum factione adverſus Adelbertum Thuſciæ Marchionem anno CM. creatus fuit, quatuor menſium Papa. Immo & Luitprandus meminit Marini & Romani Gallæcorum à Papa Joanne ad Adephonſum miſſorum, ad ann. DCCCXCVI. Sed Julianum audi: *Marinus & Romanus* (ait [d]) *natione Galleci in Hiſpania, mittuntur ad Adephonſum Legionenſem Regem, & à Joanne Papa Romenſi venientes Legionem comiter excipiuntur à Rege.* Et paullò pòſt [e]: *Romanus Papa Gallicienſis* (ita lego pro *Galvienſis*, quod nihili verbum eſt ad auctoris propoſitum) *Hiſpanus, quatuor menſes ſedet in ſolio S. Petri ex presbytero Cardinali: qui cùm legatus eſſet in Hiſpania attulit ex Gallęcia multos equos Gallęcianos; eoſque Papæ Joanni poſcenti obtulit.* Eademque vitulâ arantem Haubertum [f]: *Romanus monachus Æmilianenſis Romæ creatus eſt Cardinalis.* Et infrà [g]: *Romanus monachus Æmilianenſis in Gallæcia natus, valdè dominus meus, conſecratur Papa. Sedet menſes quatuor & dies* XIX.

d In Chron. num. 458.

e Num. 460.

f Ad ann. DCCCXCVIII.

g Ad ann. CMI.

327. Morem nempe gerere auctori & creatori ſuo Luitprandus Julianuſque debuere. Hieronymum Romanum de la Higuera Toletanum intelligo, qui genus ſuum antiquis imaginibus ornare ſatagebat. Cujus rei firmiſſimum dat mihi teſtimonium ipſius quædam in ſchedis relicta lucubratio, quæ in eo tota eſt, ut in quatuor familiarum, quas ille contingebat ſanguine, (*Higueras* ſcilicet, *Romanos*, *Peñas*, & *Cuellares*) origines inquireret. Hujus autographum apud ſe habet amicus noſter D. Joſephus Pellizerius, ipſa Hieronymi Romani auctoris manu per libri oram auctum & annotatum, cujus nobis benignè copiam fecit.

328. Rem tamen aliam ageremus, ſi pręter id quod ad Romani Papæ hujus notitiam pertinet, refellendis hujuſce genealogici commentarii nugis ulteriorem operam impenderemus. Nempe Baronium legens de Romani & Marini ejus, qui Joannem inter octavum & Adrianum III. ſacris Romanis & univerſi orbis præfuit, Galleſianâ patriâ, neſcio quid ſubodoratus ad Romanorum familiam ſuam referri aptum, ſi non hi Pontifices è *Galleſio* Italiæ oppido, quod re ipſâ contigiſſe credendum eſt, ſed è *Gallęcia* provincia Hiſpaniæ orti fingerentur, ſtatim quicquid mortalium, quibus Romanis nomen fuiſſet, ex utraque orbis Chriſtiani parte, Latina Græcaque in memoria hominum eſſet, Romanorum Toletanorum ſtirpem augere, atque ad ultimam antiquitatem deducere poſſe ſibi perſuaſit.

329. Ex ungue leonem diſce Romanum, Imperatorem Conſtantinopolitanum, qui nono ſæculo vixit, è Gallæcia oriundum fuiſſe ait, cognominatum *Lecapenum*, à *Lecapeno* municipio, cujus in Hiſpana inſcriptione quadam mentio eſt; atque hujus Romani filium nothum Baſilium ab Stephano fratre fugatum ad nos veniſſe, dum Ramirus Rex Legionis III. rerum potiretur, necnon Toleti, ſub Maurorum ſcilicet ditione, hærentem, matrimonio ſibi in ea urbe, è Gallæcia tamen perductam, junxiſſe ſibi nobilem fœminam; unde Toletana effluxerit Romanorum propago. Et tamen è Gręcis hiſtoriis conſtat Baſilium hunc Romani generis in exſilio ſuo Hiſpano auctorem, non priuſquam à Conſtantino Porphyrogenneta juſſus fuerit caſtrari, permiſſum fuiſſe aliò abire.

330. Hujus Romani Lecapeni, ait poſtea, propinquos fuiſſe, de Romanorum & Marinorum Gallæcorum genere, ſupradictos Marinum & Romanum Pontifices, quorum poſterior Conſtantinum habuit parentem, Marini

rini fratrem, qui duo Constantinus & Marinus, è Palumbo presbytero nati sunt. Palumbum ergo hunc suspicatur circa annum DCCCXL. Romam profectum, in aliquo Thusciæ oppido (ad *Gallesium* respicit) mansisse; ibique Constantinum & Marinum, & ex Constantino Romanum atque alium Marinum natos, cui Romano impositum fuerit familiæ nomen. Atque ideo Panvinius dixerit, Marinum fuisse *Gallecienſem Thuſcum*, hoc est, è Gallæcia oriundum, in Thuscia tamen ortum: quod necessariò credendum esse ait, cùm nullum in Thuscia Gallęciæ nomine fuerit oppidum.

331. Marinorum inde longa deducta serie, ad genus hoc pertinere credit Marinum Gallęciæ XVIII. Julii, Marinum Cęsareæ Cappadociæ, de quo Eusebius lib. 7. cap. 13. Marinum in Scythia V. Augusti, & alium in Africa X. ejusdem mensis, alium item Anazarbensem VIII. Augusti, necnon Marinum Leonis sodalem, aliumque Alverniæ XXV. Januarii, alium Romæ XXVI. Decembris, omnes martyres. Pręterea & Marinum Mathematicum, Marinumque tempore Valeriani & Gallieni, & alium Justiniani tempore, præfectos, tandemque Marinum I. Papam, cum Romano, ejus ex fratre nepote, atque item Marinum secundum, Romani fratrem germanum, qui & ipse anno CMXLIII. ad summum Ecclesiæ Pontificatum ascendit, ex eodem Gallæco sanguine, Romanorumque ac Marinorũ familiis fuisse affirmat. Vide hominis facilitatem, qui vel quod pueri sciunt, ipse nescit, Marinum nempe & Romanum propria virorum nomina esse, non autem familiarum cognomina; nec majorem inter omnes, qui Joannis aut Petri nomine vocantur, quàm inter Marinos & Romanos cognationem debere considerari: quod multis comprobare exemplis supersedemus.

332. Planè ex *Galleſio*, quæ olim Faliſca, & Faliſcorum fuit metropolis in Thusciæ partibus, ad Tiberim sita urbe, hodie *Galeſe*, quæ Ducatûs familiæ Altempsiorum titulus est, utrumque oriundum fuisse Papam communis est traditio. Cujus rei testis ex eodem oppido clarus sęculo superiore vir Antonius Massa *De origine & rebus Faliſcorum* eruditus auctor, in fine libri: nec aliud significare Onuphrius voluit, quum *Gallecienſem Thuſcum* vocavit Marinum; & Baronius, quum hunc *Galleſio* oppido oriundum [h], Romanum verò *patriâ Galeſianum* [i] appellat. Marinum autem II. Romanum patriâ fuisse refert. Nec prætereundum est, quòd Raphaël Volaterranus [k] Marinum I. nullum agnoscit, nec Marinum secundum, uti neque Platina; sed hos duos Martinum II. ac III. vocant. Quorum priorem uterque Gallum, posteriorem Romanum patriâ, atque ex eadem hac urbe Romanum fuisse scribunt.

h Tomo 10. ad annum DCCCLXXXII. num. 11.
i Tomo 10. ad ann. CM. num. 8.
k Lib. 22. *Anthropologiæ*.

333. De Romano Lecapeno Imperatore Gallęco nonnihil dicemus, ejusque filio Basilio. Romani Imperatoris patriam subticuere Græci auctores, non verò Luitprandus vetus ille, cujus exstat opus *De Rebus Imperatorum & Regum* sui temporis. Hic enim lib. 3. cap. 9. humili prosapia Romanum, ex Armeniorum gente oriundum fuisse refert. Nec Lecapenus fuit, ut ad Lecapense pertinere possit Gallęciæ municipium, sed *Lacapenus* cognomento; quod Gręcè à verbo λακεῖν, quod *ſonare*, *reſonare*, aut *loqui*; & ἀπηνής nomine, quod *immitem*, *ſęvum*, *inhumanum* significat, formatum videtur, ut complexum hoc λακαπηνὸς, *duriter* aut *horriſonè loquentem* sonet.

334. De castratione Basilii hæc Zonaras de Constantino Porphyrogenneta loquens [l]: *Filium autem Imperatoris Stephani Romanum juniorem, itemque Romani ſenioris filium Baſilium ex ancilla procreatum, caſtravit*. Cedrenus item [m]: *Romanum Stephani filium caſtravit, eum, qui poſtea Auguſtifer factus eſt, itemque Baſilium Romano ſeni è ſerva natum*. Joannes Curopalates: *Exſecuit Romanum Stephani filium, qui poſtea Sebaſtophorus fuit, itemque Baſilium è ſerva natum Romano ſeni*. Tribus hisce Gręcis historicis testibus de Basilii hujus Magni Romanorum Toletanorum propagatoris conditione præstaturum fidem speramus lectorem, potiùs quàm Romano Higueræ; qui apud Onuphrium lecto, inter Romani Imperatoris filios, Basilii nomine, hunc statim absque alio examine aptum natum existimavit, quem generis sui auctorem confingeret, tyranni nempe filium, atque è serva natum, &, quod portentum magnum continet, virilibus exsectum. Sed nugarum satis. Occasione tamen hæc dicta sunto Romani Præpositi, à quo scriptus aut exscriptus liber *Explicationis Pſalmorum*, in archivo monasterii Æmilianensis asservatum.

l Tomo 3. pag. 155.
m Pag. 524.

335. Inter falsò dictos scriptores & huic sęculo imputatos, duos ponimus Sebastianos Episcopos Salmanticenses, priorem eum, qui vulgò inscribitur auctor Chronici, quod re vera est Alphonsi Magni, ut suprà diximus [n], posteriorem alium, qui non rectè dicitur historiam scripsisse Ranimiri Regis II. Profluit æquivocatio hæc à Prudentio Sandovalio, qui in libro *Fundationum monaſteriorum ordinis S. Benedicti in Hiſpania* [o] verba quædam in medium afferre è MS. historia, quam vulgus Sebastiano adjudicat Episcopo Salmanticensi, quæ quidem narrationem continet memorabilis Ranimiri II. juxta Septimancam urbem reportatæ à Mauris victoriæ. Qui Sebastianus ab eo diversus necessariò fuerit, cui falsò imputatur Chronicon Alphonsi Magni: hic enim anno Christiano DCCCXCVIII. jam obierat. Fredesindus enim legitur hoc anno in publico instrumento quodam istius Ecclesiæ Episcopus. Cùm Sebastianum alterum, de quo nunc loquimur, non ante annum CMLXXXV. vitâ functum, ex aliis antiquis monumentis Prudentius ipse Sandovalius comprobet. Quem tamen ut evincat historiæ hujus Ranimiri auctorem, vitam ei plusquam centum annorum adscribere cogitur. Et hunc ejus errorem sequutus est in historia Salmantinę urbis lib. 2. cap. 3. Ægidius Gundisalvi Davila. Sed cùm hæc ipsa ab utroq; oblata verba de prœlio illo Septimancensi cōcepta, in Chronico Sampiri Asturicensis

n Hujus libri cap. 10.
o In monasterio S. Æmiliani fol. 54. §. 26.

sis Episcopi, qui res gestas Ranimiri hujus II. Chronico isto comprehendit, hodie legamus; omnino dicendum est Prudentium Sandovalium nondum hocce Sampiri Chronicon, quod cum aliis postea edidit, tunc temporis attentè legisse, cùm revera ejus in *Fundatione S. Benedicti de Sabagum* §. 11. mentionem faciat.

CAPUT XIV.

De scriptoribus decimi sæculi. RAGUEL *presbyter martyris Pelagii historicus: quod & præstitit Rosvitha virgo Saxonica.* PETRUS DE MONSONCIO *Compostellanus Episcopus an auctor orationis* Salve Regina. *Imbecillibus argumentis id contendere D. Laurentium Ramirezium à Prato. S. Bernardus adjunxit:* ò clemens, ò pia &c. D. PETRUS GRAÑON *monachus S. Æmiliani.* SALVUS *abbas Albeldensis.*

336. ILLUSTRE fecere hoc decimum sęculum nō tam victorię plures aperto campo Sarracenis ereptæ, quàm Cordubensis triumphus almi pueri Pelagii martyris sub Habderraghmane Rege die Dominica sexto Kal. Julias eræ CMLXIII. qui annus est Christianus vicesimus quintus supra nongentesimum, reportatus. Ermoïgii Tudensis in Gallęcia Episcopi nepos hic, pessimo secundum sæculi prudentiam consilio, sed caligante hac ad majoris luminis divinæ providentiæ conspectum, obses relictus fuit puer decem natus annos in Cordubensi urbe loco Ermoïgii, jam captus olim in prœlio, quo cum eodem Habderraghmane duo Reges, Legionis scilicet Ordonius II. Alphonsi Magni, Garsiasque Pampilonis, Sancii filii, juxta *Juncarias* [p] infeliciter prœliaverunt. Post triennium autem ærumnarum & carceris invitatus à Sarraceno Rege blanditiis, & spe temporalem vitam prosperrimè transigendi, si nuncium veræ fidei remittere vellet, Pelagius sęvè blandientes assultus eâ constantiâ repulit, ut paullò pòst ab efferato Rege membratim discerpi, atque in flumen projici jussus fuerit.

p *Junquera* vulgò.

337. Martyrium hoc descripsit RAGUEL presbyter, fortè Cordubensis, qui ab iis, quorum in carcere sodalis martyr fuerat, ea se, quæ narrat, audivisse innuere videtur. Accedit alia caussa scriptum hoc & scriptorem huic ætati accensendi; quòd scilicet is referat corpus martyris, quo tempore literis hęc mandabat, in Ecclesia S. Genesii, corpus autem in S. Cypriani ejusdem Cordubensis urbis requiescere. Quæ ante annum hujus sęculi sexagesimum sextum, Ranimiri III. primum [q], à quo receptum fuit à Cordubensis Regis manu venerabile corpus, scribi debuere.

q Morales lib. 16. cap. 31. ex Sampiro Asturicensi Episc. in Ranimiro III.

338. Habetur relatio hæc Raguelis in codice membranaceo ante sexcentos, ut creditur, annos scripto, qui olim S. Petri Caradinensis monasterii fuit, nunc verò in regia Laurentina bibliotheca asservatur, eò ab Ambrosio Morali translatus. Qui & in *Smaragdino*, sic vocato, Toletanæ Ecclesiæ *Sanctorali*, atque in alio Tudensis Ecclesiæ, eandem se vidisse ait [r], dum venerandum hoc antiquitatis monumentum, unà cum S. martyris Eulogii operibus in publicum primus proferret. Auctor quidem nusquam sese in contextu prodit: in eo tamen, quem diximus, Caradinensi codice affixa libri oræ hac nota: *Raguel presbyter doctor fuit hujus Passionis Cordubensis*, affatim indicatus. Cujus quidem notulæ antiquitatem, tum scripturæ forma, tum quòd pro auctore seu scriptore, *doctor* sit extra usum Latinitatis positum, confirmat.

r In præfatione ad hanc vitam, unà cum S. Eulogii operibus, & *Hisp. illust.* tomo 4. pag. 247. & lib. 16. *Hist.* cap. 5.

339. Sed invicti martyris encomiasten alium, peregrinum licèt, huc advertere non extra lineam erit saltare. Rosvitham sive Rosvidam intelligimus, è Saxonia clarissimam virginem, in Candersheimensi, aliàs Gandeshemensi, non longè ab *Hildesheim*, cœnobio Deo sacram, quæ martyris almi agonem eleganti carmine circa hæc ipsa tempora comprehendit, docens se ab iis, qui affuissent, ea quæ in versus fideliter conjecerat, didicisse. Hujus clarissimæ fœminæ omnia opera Conradus Celtes edi curavit Noribergæ anno MDI. scilicet *Ottonis Imperatoris Panegyricum*, quem & in quodam *Germanicarum rerum* volumine Justi Reuberi curâ edito habemus: *De laudibus Deiparæ Virginis*, & de aliis Sanctis, atque inter alia Pelagii nostri Passionem. Meminit Vossius *De hist. Latinis* lib. 2. cap. 41. post Trithemium in catalogo.

340. Ranimirus II. Rex Legionis anno hujus sæculi tricesimo quarto insignem à Mauris & Albderraghmane Cordubæ Rege victoriam reportavit; cui quidem prope Septimancense oppidum ad Durium amnem situm commisso prœlio interfuisse dicitur, atque ejusdem Ranimiri res gestas descripsisse, SEBASTIANUS Salmanticensis Episcopus, alter hujus nominis, ex Benedictino monacho & S. Æmiliani cucullati abbate post memoratum prœlium renunciatus. Hujus verba vulgaria facta ex hac *Ranimiri rerum historia* Ægidius adducit Gundisalvi Davila in *Theatro Salmantinæ Ecclesię* [s], quam nusquam vidimus. Ægidius verò Prudentio utitur Sandovalio in hoc asserendo Episcopo, quem propè centenarium obiisse an. CMLXXXV. diversumque esse, ac recentiorem Sebastiano altero, cui adjudicari falsò consuevit breve Chronicon Alphonsi Regis III. Magni.

s Pag. 233.

341. Regnante in Legionensi nostro regno Veremundo (vulgus *Bermudo* appellat) secundo, Ordonii tertii filio, claruit, & Compostellæ factus fuit Episcopus, sanctus vir PETRUS, Martini filius, cognomento DE MONSORO, aliàs DE MONSONCIO, cujus hæc habetur mentio in *Historia Compostellana* adhuc MS. sive ejus tertia parte, cujus Girardus quidam auctor fuit. *Qui Beremundus* (ait [t] de Rege ejus nominis, quem nuper laudavimus) *magnorum consilio accepto, prædictum Pelagium* (Compostellæ Episcopum) *à sede projecit, & loco ipsius Petrum cujusdam Martini filium, monasterii Monsoncii sapientem monachum,* ante-

t Apud Ramirezium in Notis ad Luitprandum anno CMLX. n. 364. pag. 453. Antuerp. edit.

ante-altaris archisterii abbatem venerabilem, à cunctis senioribus eligi decimum Episcopum, & consecrari praecepit. Paullò tamen aliter in versione hujusmet historiae Compostellanae vulgaris Gallęcię linguae, quam penes se habuit D. Thomas Tamajus de Vargas Philippi IV. chronographus, ut ipse refert, verbis adductis in Notis ad Luitprandi Chronicon [u], ubi appellatur, *D. Petro Martiz de Monsoro monge muy sabidor, y de boa vida, que era abbad de S. Payo*.

342. Hunc Petrum Compostellanum antistitem, vel Monsoncium, vel Monsorium, in quo malè concordant nostri auctores [x], eundemque cum eo, quem multis virtutibus & miraculis clarum decima Septembris die Martyrologia exceperunt, Usuardi nempe, & Romanum Baronii, auctorem fuisse vulgaris at suavissimae ad Mariam Virginem Deiparam directae orationis, sive antiphonae *Salve Regina*, nescio unde docti, alios docuere Claudius de Rota [y], Antonius de Mochares [z], & his antiquior Guilielmus Durandus [a]; quamvis aliis placeat ea sententia, quae Hermanno Contracto Suevo, atque chronographo saeculi sequentis notissimo, favet [b]. Pro Compostellano in aciem descendit Pseudo-Julianus [c], sed neque hîc dissimulans genium sui auctoris. *Hymnus* (ait) Salve Regina, mater misericordiae, *Gręcè ab Apostolis compositus, translatus est de Gręco in Latinum à sanctissimo viro Petro Episcopo Compostellano*. Cui tamen enunciato velificari (post alios [d]) Ramirezius credidit complexum illud: *mater misericordiae*, pro matre misericordi positum; quae substantivi nominis gignendi casus pro adjectivo usurpatio cùm Hebręorum & Graecorum sit, inde fulciri censuit è Graeco aut Hebraïco fonte orationem descendere. Quasi Latinus auctor non potuerit Latinam utriusque Testamenti versionem ob oculos habere, unde hanc, quamvis ab orientalibus linguis venientem, phrasin in ea frequentissimam imitari posset.

343. Nec validius hoc est alterum Ramirezii argumentum pro Pseudo-Juliani vanitate. Bernardum ait, Toletanum Archiepiscopum, quem auctorem existimat quatuor Sermonum super *Salve Regina*, Sancto Bernardo attributorum, seorsim tamen inter ejus opera, utpote aliûs Bernardi, à Gillotio Parisiis editorum, Apostolicam hujus cantici originem agnovisse, dum ita loquitur: *Dulce canticum ac nobilissimum melos, quod in honorem S. Marię quater in anno ordo noster devotissimè concinit, ad devotionem nostram discutiendam, fratres, assumpsimus; quia speciali dulcedine multa refectum masticatione continua repetimus. Nam à summis labiis canticum illud effusum venit. Habet enim fundamentum. Fundamentum ejus in montibus sanctis. Fundamentum ejus in terra dulcedinis suavitas est. Et ubi hęc, nisi in montibus sanctis? hoc est, in mentibus nostris; à sanctis compositum, à sanctis institutum, dignè etiam frequentabitur à sanctis*. Hęc Bernardus.

344. Nihil apertius dici potuit. Nempe hanc orationem, sive canticum, non à summis labiis precantium effundi; (quare corrigenda illa sunt: *nam non à summis labiis* &c. pro eo quod editur: *nam à summis labiis*) sed fundamentum habere in montibus sanctis, hoc est in interiori dulcedine, sive in mentibus nostris dulcedine perfusis. Quod quidem à sanctis, hoc est, à justis viris, compositum (quales illi sint) à justis etiam viris frequentari, hoc est monachis, ad quos loquitur, decet. Frustrà ergo Ramirezius *de montibus sanctis*, idest Apostolis, plura hîc coacervavit, vim etiam verbis inferens, & pro *in mentibus nostris*, subrogari debere, *in montibus nostris*, existimans; nec, quod de Sanctis dicitur, ad Hermannum Contractum, similésve alios; sed ad Apostolos tantùm pertinere contendens, verè ut à caeco ductus ipse in foveam caderet; quae de viro eruditissimo, sed his partibus nimium addicto, sine ullo animi livore, sed ob unum veritatis studium, dicta sunto.

345. Adjungo libens: si canticum hocce Apostolicum opus credidisset S. Bernardus, vix ausus fuisset ea verba: *ò clemens, ò pia, ò dulcis Maria* adjungere. quod ab eo factum in Spirensi Ecclesia, cùm Spirenses clerici hanc antiphonam coram eo, Apostolico tunc temporis ad Germanos legato, decantarent, Guilielmus Eisengreinius in Chronico refert Spirensi. Eodem ferè respectu ausus est huc usque nemo Dominicae orationi quicquam vel pio conatu superstruere, aut in Symbolo Apostolorum, nisi in consessu Nicaeno totius Ecclesiae pro rei necessitate, quędam extensiùs exponere.

346. Neque opponas, quòd salutationi angelicae quam vocant, Ecclesia addiderit Colophonem illum: *Sancta Maria, mater Dei*, &c. Ecclesia enim, sive aliquis, quem postea sequuta est Ecclesiae approbatio, ut gratissima & convenientissima oratione Mariam Deiparam precaretur, angeli Gabrielis & Elisabethae sacris verbis, quibus olim eandem Dei matrem salutavere, in unum compactis, subjecit precandi formam; ut non solùm salutationem & laudes, sed cum iis opem ejus apud Deum atque intercessionem invocaret. Quod nequit de oratione *Salve Regina* dici, quippe quae absque conclusione illa invocatoria à S. Bernardo adjuncta, salutationem laudesque divae matris, tandemque auxilii ejus atque intercessionis flagitationem, contineat. Haec dicimus propositum nostrum sequentes removendi è medio praejudicia omnia, quae à Pseudo-Chronicis ficulneis verae historiae nostrae fieri possunt. Nam quin, hoc pseudo-auctore è medio sublato, adhaereamus interim eorum sententiae, qui Petro nostro hanc laudem tribuunt (quod Joannes Tamajus facit in Martyrologio x. die Septembris) nihil moramur. De eodem Compostellano Episcopo Petro loquutus, ac intelligendus mihi esse videtur Jacobus Philippus Bergomensis, improprio quamvis loco, nempe ad ann. MCXX. *supplementi* sui *Chronicorum*, & sub Callisto II. Papa, hujus mentione habita; huc enim pertinere credimus, quòd nonnulla eum in laudem B. Mariae Virginis composuisse adjunxerit. quod iterum infrà notabimus.

u Pag. 248.

x Vide Ramirezium ubi suprà pag. 452.

y Cap. 137.

z Lib. 4. *De Instit. Christ. Relig.*

a In *Rationali divinor. officiorum* lib. 4. cap. 22.

b Magrus in *Notitia vocabulorum Ecclesiast.* Verbo *Salve Regina*. Cardin. Bona. *De divina Psalmodia* cap. 16. in fine post Trithemium *De vir. illust. Ord. Ben.* lib. 2. cap. 84.

c In Chron. num. 510.

d Ægid. Gonzalez Davila in *Theatro Ecclesiae Compostellanae* tom. 3. *Theatri Eccles. Hispaniae* pag. 38.

347. Ante annum millesimum aut circiter, dominus PETRUS DE GRAÑON cœnobita erat in S.Æmiliani, ut vocant, monasterio, quo tempore Castellæ præerat [e] Comes dominus Garsias Ferdinandi, aut ejus filius dominus Sancius; Legionensibus autem Alphonsus V. Veremundi II. filius. Reliquisse hunc Petrum in eo monasterio nunciatum nobis fuit volumina duo, *Leges Gotthorum & Regum* inscripta, quorum prius LXIII. posterius verò LXVII. capitibus absolvitur. In principio *elogium* posuit auctor *legum XII. Tabularum*, quas omnes carmine Latino comprehendit: deinde Imperatorum Romanorum, tandemque Gotthorum Regum leges, quod *Forum judicum* vulgò appellant, adjecit. Codex præ nimia vetustate aliquot jam foliis non legitur: quod injuria temporis malum antiquis libris inferre solet. Habemus id totum ex relationibus ad nos missis ab eodem monasterio.

e Morales lib. 17. cap. 36.

348. Hujus quoque sæculi pars fuit, neque illaudabilis, SALVUS abbas Alveldensis monasterii; cujus breve elogium, unà cum Ecclesiasticorum scriptorum collectoribus, ad calcem Ildephonsi & Juliani editum legitur [f]. Quod hìc transcribemus, addere contenti quæ ultrà dicere habebimus.

f In editione Miræi pag. 102. & in editione Conciliorum Hispaniæ Loaïsæ pag. 774.

349. *Vita Salvi abbatis Alveldensis, aliàs* [g] *Albaildensis, incerto auctore.*

g Deest hoc in editione Loaïsæ.

Salvus abbas Albaildensis monasterii, vir linguâ nitidus, & scientiâ eruditus, elegans sententiis, ornatus verbis, scripsit sacris virginibus regularem libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum. Cujus oratio nempe in hymnis, orationibus, versibus, ac missis, quas illustri ipse sermone composuit, plurimam cordis compunctionem, & magnam suaviloquentiam legentibus audientibusque tribuit. Fuit namque corpore tenuis, parvus robore, sed validè fervescens spiritûs virtute. O quanta illius ex ore dulciora super melle manabant verba, cor hominis quasi vina lætificantia! Obiit temporibus Garseani Christianissimi Regis & Theudemiri Pontificis, IV. idus Februarii, erâ millesimâ [h], *sanâ doctrinâ præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis. Ac sic in prædicto cœnobio juxta basilicam S. Martini Episcopi & Confessoris Christi est tumulatus sorte sepulchrali. Ad cujus pedes discipulus Velasco Episcopus quiescit in pace*. Hucusque vita, sive elogium Salvi.

h Anno CMLXII.

350. Albelda locus est à Lucroniensi urbe duabus leucis distans, ubi monasterium S.Martino Turonensi Episcopo dicatum Sancius Rex Navarræ, Abarca dictus, anno CMXX. construxit [i]. *Albaïda* dictum olim à Mauris, scilicet à Muza fundatore oppidum, ait Sebastianus Salmanticensis Episcopus, sive is Alphonsus Magnus Oveti Rex fuerit, in Chronico, de qua re loquuti sumus in libri secundi cap.3. ubi de Gregorii Bætici Pseudo-Martyrologio egimus. Dulcidius, sive alius, in Chronico à Pellizerio edito, *Albaïlda* vocat: unde non ex nihilo est, quòd ita conceptum loci nomen hoc in elogio Salvi legamus.

i Jepes tom. 4. Annal. S. Bened. anno CMXX. Morales lib. 15. cap. 49.

351. Obiisse hunc erâ millesimâ, vel anno Christiano CMLXII. Garseani hujusmet Abarcę ac Theudemiri Pontificis temporibus, confirmat egregiè instrumentum quoddam illius ævi ex archivo abbatiæ S.Prudentii Albeldæ proximæ habitum, quod Antonius de Jepes in *Annalium ordinis* sui *Benedictini* tomo 5. edidit [x], in qua hæc leguntur: *Item quia hæc nostra traditio, quæ facta est erâ nongentesimâ octogesimâ octavâ* (hic est annus CML.) *regni gloriosi principis Garsiani, & Tutæ Reginæ ejusdem genitricis, sancienda erat testibus veridicis; tunc adfuerunt in margine fluminis Iberi* &c. *venientes, idest Tudemirus Nagelensis Episcopus, Dulquitus Albeldensis abbas, Didacus Siliensis abbas, Munio de sancta Columba abbas, Stephanus Dercensis abbas de S.Æmiliano, Belasco Cironensis abbas*, &c.

x Scripturâ 10.

352. Ubi duodecimo ante Salvi obitum anno, Garsiani Regis, Sancii, cognomento, *Abarcæ*, filii regnum, & Theudemiri, sive Tudomiri Pontificatum (scilicet Naxarensem) quorum duorum vitæ meminit auctor, literis videmus consignata. Velasco Episcopus, qui ad pedes Salvi tumulatus dicitur, fortè ille est Cironensis abbas [l], cujus mentio fit in eodem instrumento, ad Episcopalem dignitatem alicubi exaltatus. Sed Alveldensem hunc fuisse Episcopum, Salvique Vitæ auctorem, credat qui Pseudo-Luitprando velit credere [m], apud quem ita legimus: *Velascus Episcopus Albeldensis* [n] *scripsit vitam Salbi* (potiùs *Salvi*) *abbatis Alveldensis, ejus discipulus, ad cujus pedes jacet.* verbis ab eodem Salvi elogio desumptis: quæ quidem præsumpsisse Velasco ipse, dum adhuc viveret, elogioque finem imponeret sepulturæ loci, quam elegisset memor, fingitur. Nunc jam de Salvi operibus.

l Hodie S. Andres de Cirueña prope Naxaram.

m In Chronici fine anno CMLX.

n Ita legendum pro Alveldensis.

353. *Regularis libellus* pro sanctis virginibus, sive ad eas directus, ante alia producitur. Ms. exstat alicubi. Vidit enim, aut novit exstare in codice quodam hujus notæ Philippus Labbeus. Meminit enim in *novæ bibliothecę librorum* MSS. parte 1. [o] & hujus ei affixę inscriptionis: *Sancti Salvi abbatis Alveldensis* Regularis libellus *virginibus inclusis, capitibus* LXXVIII. *cum prefatione ad sororem*. Vidimus quidem nos in quodam exemplo hujus *novæ bibliothecæ* hanc notulam his verbis affixam à docto viro Carolo Morono Barberinæ ditissimæ bibliothecæ præfecto: *Est B.Ælredi*. Vereor tamen id minùs rectè dici, cùm opera omnia divi Ælredi Rhievallensis in Anglia Cisterciensium abbatis à Richardo Gibbono societatis Jesu ex vetustis MSS. codicibus primùm collecta, Parisiisque anno MDCLIV. edita, in manibus omnium sint. Certè Joannes Balæus in *Bibliotheca scriptorum Britannię*, alia inter invisa Gibbono, *De institutione inclusarum librum unum*, qui incipit: *Jam pluribus annis exigis à me*, Ælredo tribuit: quo respicere Moronus potuit. Sed cùm constet ex ejus Vita Salvum nostrum hunc volvisse lapidem, librique manu exarati pro eo sint,

o Pag. 35.

sint, Balæum deserere, aliàs fidei lubricæ auctorem, aut de alio Ælredi ejusdem argumenti opere interpretari, non temerè possumus.

354. *Hymni, orationes, versus, & Missæ* sequuntur magna styli dulcedine & efficaciâ ad concitandos ad compunctionem legentium animos: quorum nihil ad nos pervenit.

CAPUT XV.

De commentitiis sęculi hujus decimi scriptoribus, JOANNE SERVO-DEI *&* BLASIO, *præsulibus Toletanis. Pseudo-Luitprandi ridiculus lapsus in Ambrosii Moralis capiendo sensu. Eugeniæ martyris Cordubensis epitaphium. De* BLASIO *altero Toletano Episcopo, & ejus quadam epistola.*

355. IN hujus quoque sæculi scriptorum ordinem irrupere malis quorundam artibus tres Toletani antistites, JOANNES SERVUS-DEI primus, BLASIUS, & JOANNES alter, SERVUS-DEI & ipse appellatus, necnon LUITPRANDUS Ticinensis diaconus, & HAUBERTUS Hispalensis monachus: de quibus omnibus, pręsertim duobus posterioribus (quod maximè oportet) distinctè atque accuratè tractabimus. Bonito præsuli Toletano diem suum anno CMII. obeunti successorem datum ejus archidiaconum JOANNEM SERVUM-DEI, opere & nomine talem, prodit Luitprandus [o]. Adjungitque librum scripsisse eum *quòd Filius Dei Christus vidit in cœlo faciem Patris*. Nos nihil hodie credimus.

o Ad annum CMII.

356. Ad BLASIUM Toletanum quod attinet, in supposititiis eidem Luitprando ascriptis *Adversariis* num. 39. hæc de eo leguntur: *In tabulario S. Justę reperi carmen hoc compositum à domino Blasio Toletano Pontifice, præstantissimo illius sæculi poëta, quod iis addam:*

Eugenia hoc posita est tumulo celeberrima virgo,
Sanguine quæ Christi est testificata fidem.

& post XXII. distichorum carmen, quod Eugeniæ Pelagiique martyrum Cordubensium laudes personat, alia hæc pro Colophone subnectit: *Obiit sanctissima virgo & martyr Eugenia* VII. *Kal. Aprilis, feriâ* IV. *hebdomadę dictę in Passione; quam post duos annos assequitur sanctissimus juvenis Pelagius, ut creditur, natione Gallæcus, qui ducem & magistram habuit ad martyrium sanctissimam Eugeniam erâ CMLXI. anno* XII. *Abderramenis hujus nominis quarti, dicti cognomento Almanzoris, hegirâ verò* CCCXII. *Sęvissimus fuit hic Imperator, & multas in Christianos edidit strages, ac fidei Christianæ fuit hostis infensissimus. Sunt qui credant tum occisam Toleti Mariam Servamdei.*

357. Sed, ut quicquid huc pertinet simul in conspectum demus lectoribus veritatis amantibus, muniverat auctor ad tricesimum nonum hoc *Adversarium* viam *Adversario* proximè præcedenti, cujus tenorem subjicimus: *Ætate parentum meorum anno Domini CMXXIII. Martii* XXVI. *passa est martyrium virgo sanctissima Eugenia, filia Christianorum Muz-arabum, in municipio Uticensi, quod in conventu Cordubensi vocârunt Marmolejos, jussu Regis, & Miramamelini Abderramenis ferissimi tyranni, fidei Christianæ caussâ: & post carceres & supplicia datis cervicibus martyr effecta est Cordubę sub Blasio vel Basilio Toletano Pontifice. Martyr est honorificè sepulta cum versibus acrostichis in marmore cęlatis, & mirificè culta est, & etiam in Oveto, Toleti, & in Gallęcia celebratur. Hujus sanctissimę virginis & martyris Hispanę reliquię delatæ sunt ad varias Hispaniarum partes, ubi conditæ sunt illi Ecclesiæ.* Hactenus ille.

358. Pars hæc vera sunt; pars veris superinducta, & imposturæ meræ. Aream explanavit Ambrosius Morales, monitis piis quibusque viris de martyrio Sanctę hujus Eugeniæ Cordubensis in fine editionis S. Eulogii martyris operum [p], & lib. 15. *Hist.* cap. 54. Narrat is circa annum Domini MDXLVI. Cordubæ propè vicum cui nomen est *los Marmolejos*, erutum lapidem candidum marmoreum è terra ab iis, qui scrobes jaciendis cujusdam domus fundamentis effodiebant, eumque tredecim versibus insculptum, quorum initiales literę ab auctore hujus narrationis observatæ, *Eugenię martyris* nomen formabant; integræ ferè omnes, quantumvis bona versuum pars attritu forsan pedum olim consumpta fuisset. Hîc præterquam quòd... GENIA MARTI... dictę initiales literæ, quæ supersunt, præseferebant, tribus elapsis facilè supplendæ, ipsa è contextura de martyre fœmina conceptam inscriptionem fuisse satis ostenditur. Aliquantisper autem remoratur lectoris assensum clausula carminis quæ talis est:

p Hisp. illustr. to. 4. pag. 345.

Idem sub era novies centum jugulatur
...Sexagies & uno, septem de Kalendis Aprilis.

Cui lacunulæ *rursus* adverbium aliquando Morales intulit. Sed non constat versus. Dices, non debuisse veram martyrialis diei notitiam versificatoriæ legi cedere. Admittimus libenter, quamvis Morales ipse in *Historia*, inspecto diligentiùs lapide, non parum meliùs, correctiorem inscriptionem sequutus, de ea judicavit. Sed *idem* (hoc est masculus) si *jugulatur*, quas hîc Eugenia fœmina partes habebit? Puto scriptum, *item*, non *idem*; aut utrumque adverbium eandem rem poëtæ significâsse rudiore isto sæculo. Quicquid sit, Sanctæ Eugeniæ martyrio era nongentesima sexagesima prima, sive annus CMXXIII. dies autem septimo Kalendas Aprilis, in lapide assignatur.

359. Hucusque res vero nititur. Hinc jam in arena supposititius auctor, qui Luitprandum se finxit, ædificare cœpit. Morales dixerat repertum sepulchri lapidem Cordubę prope vicum cui nomen est *los Marmolejos*. At incuriosus horum lector existimavit oppidum propè Cordubam, cui *los Marmolejos* vulgaris nuncupatio est, quæque antiquæ geographiæ *Utica* esse creditur, significatum. Idque non meliùs intellexit Pseudo-Julianus in *Adversariis* [q]. quo verè non potuit error alius manifestior & absurdior committi; ut res ipsa recentis, & ad verba Moralis cæcutien-

q Num. 333.

tientis oculi novitatem ostenderet. Quis inde non statim videt epitaphium à Morali publicatum ob oculos ejus fuisse, qui annotavit honorificè sepultam fuisse martyrem *cum versibus acrostichis in marmore cęlatis*. Jam autem facile fuit fingere Blasium Toletanum ejus temporis præsulem laudatæ martyris triumphum celebrâsse alio carmine, quod is, qui hæc simulabat, ut fucum faceret, domi composuisset. Palpum ergo sibi ipsi obtrusit auctor, dum præstantissimum sui sæculi poëtam hujus carminis nomine Blasium appellavit.

360. Sed ne id prætermittamus, addidit *Adversario* 333. Pseudo-Julianus, S. Eugeniæ corpus *ab Utica ad oppidum Cordobillam* delatum per Rodericum Didaci cognomento Campiatorem fuisse, ibique *Ecclesiam per Paschalem Episcopum Burgensem eidem Sanctæ consecratam*. Magno plausu excipiet hæc aliquis, quem forte fortunâ non effugerit titulus dedicationis lapidi insculptus, ac repertus hodie in Ecclesia S. Eugeniæ, quæ est prope oppida *Cordovilla*, & *Aguilar de Campò*, in Burgensi diœcesi. hæc scilicet: *Ob honorem Salvatoris, & S. Eugeniæ, & cęterorum Sanctorum, quorum reliquiæ conditę sunt, Paschalis Episcopus Burgensis consecravit istam Ecclesiam* XVIII. *Kalend. Februarii, sub era MCI.* quasi ea sit una ex his, quibus refragari nemo possit, comprobationibus, Juliani fidem vindicantibus.

361. Sed si falli nolumus, quis non videt impostoris hanc fuisse mentem & consilium, ut ore suorum auctorum ea quandoque diceret, quorum lapideæ hujusmodi, chartaceæve, aut quæcumque aliæ confirmationes in veteris ævi superstitibus ad hoc usque tempus monumentis exstarent? Proinde his, qui hoc argumento utuntur, satius esset cum viris cautis & prudentibus sapere, quàm insulsa hujusmodi & cassa nuce vaniora sectari. Et fortè vero magis consentaneum est, ædem hanc sacram S. Eugenię martyri Romanę, cujus partem corporis in monasterio S. Mariæ Benedictinorum sodalium Naxarę urbis adservari, è tabulariis Ecclesiæ ipsius Morales docet, obstruens eorum ora, qui ad partes Cordubensis hujus alterius martyris accedere voluissent.

362. Blasio huic Pontifici successisse in Toletana Sede Bonitum III. huic autem Joannem Servum-dei cognominatum, è tripode sua nos docuit Pseudo-Luitprandus [r], falsi postulato Pseudo-Juliani collactanei sui oraculos, cui Blasii successor Visitanus fuit. Huic Joanni Servo-dei, aliàs noto iis omnibus qui Toletanę Ecclesiæ Pontificum catalogos in manibus habuere [t], Luitprandus hic, quem diximus, literarium quicquam attribuit [u]; cui & Julianus consentit [x]. Prior ait: *Sub hoc* (Blasio) *& in hoc anno, multi martyres passi sunt in Hispania, & nonnulli degeneraverunt à fide, qua de re exstat epistola elegantissima, zelo & fervore Dei plena, quam scripsit Sanctus Joannes Servus-dei Toletanus Primas ad omnes Hispaniæ Muz-arabes. Ut Primas & Patriarcha totius Hispanię, scripsit ad omnes Ecclesias Hispaniarum. Quem ego subdiaconus Toleti cognovi, ac virum sanctum, & spiritu Dei ferventem expertus sum Toleti. Epistola incipit*: Multorum relatu. *Scripsit & ad Marinum antequam esset Pontifex Toletanus; respondit que ei Marinus Papa, missis etiam literis amoris & benevolentię plenis*. Similia omnino Julianus [y].

r Ad annum CMXXXVI.

s In Chron. num. 467.

t Videndi apud Tamajū in notis ad Luitprandum ann. DCCCLXII. pag. 205.

u An. CMXLIV.

x Num. 507.

y Dict. num. 467.

363. Certè mihi dubium non est, quin epistola ista ad nos pervenerit, cùm Hieronymus Higuera in Notis ad Luitprandi hunc locum servari eam affirmet in archivo Ecclesiæ S. Clementis sanctimonialium Cisterciensium Toletanæ urbis. Qua enim fronte ausus esset, quod statim suppositionis convinci posset, fingere? Immo in historiæ ejusdem urbis & regni adhuc ineditę lib. 15. cap. 6. epistolam ipsam producit, bonæ quidem notę, quam cum aliis hujusmodi in bibliotheca laudatis Hispanorum opusculis in appendicem hujus partis conjicere mihi animus est. Silent de ea alii, cujus tamen fidem non convellimus, si ea, ubi est, fidem sibi adstruit. Quod à me non ægrè obtinebitur, si ea desint in apographo, quæ de primatu Hispaniarum, non hujus temporis titulo, bis repetuntur. Non ex eo tamen Luitprando & Juliano recens natis, eaque eructantibus, quæ iis in os architectus eorum ingessit, suffragari intendimus.

364. Luitprando jam & Hauberto examinandis dijudicandisque major quædam adhibenda est opera in sequentibus capitibus.

CAPUT XVI.

LUITPRANDUM *Ticinensis Ecclesiæ diaconum, & Cremonensem Episcopum, hujus sæculi decimi, hominem Italum, magnâ impensâ Toletani Higueræ factum Ecclesiæ Toletanæ subdiaconum fuisse, nostrarumque rerum scriptorem. Quædam vitæ ejus ostenduntur comparatione eorum, quæ* Chronicon *&* Adversaria *falsò ei conficta continent. De quibus latè in sequentibus capitulis.*

365. LUITPRANDUS diaconus Ticinensis Ecclesiæ, & qui postea fuit Cremonensis in Italia Episcopus, unus ex illis est, quorum auctoritatis & nominis velamento usus Protheus multiformis Toletanus fictitiam historiam nostræ gentis, sincerę ac veræ locum occupaturam, conficere se posse, in animum induxit. Sed cùm, ex divino proloquio, ante oculos pennatorum frustrà rete jaciatur; quantumvis bonæ fidei nonnullis, & patriæ amantibus, lenocinioque rerum allectis, dolosum aucupium, non sine quadam Hispanæ gravitatis jactura, quondam imposuerit; accenso jam hoc tempore defæcati judicii lumine, proposito ac spe sua cadere cœpit; monitique tensarum insidiarum prudentiores, avertunt se aliò, hosque Sirenarum, ut sic dicam, cantus, veritatis malo ligati, surda aure prætereunt.

366. Fuit quidem Luitprandus non incelebris hoc sęculo historiarum scriptor, sed qui ex ipsis ejusdem libris necessariò comprobetur alius ab eo fuisse, quem Chronici cujusdam

dam, sive Chronicorum Dextri & Maximi continuationis auctorem, Toletanum subdiaconum, Toletique vitâ functum, nobis venditant. Atque, ut hinc aggrediamur veritatis vindicias, germanum Luitprandum à suppositititio distinguentes, age, videamus quid de seipso scriptor Chronici, quid tum de eo Julianus, narraverint.

367. Apud Luitprandum legitur ad annum CMXXXVII. Bonito III. Toletano præsuli Joannem Servum-dei successisse, & ad annum CMXLIV. velut ea continuans quæ ante septennium facta præmiserat, *Quem ego* (ait) *subdiaconus Toleti cognovi, ac virum sanctum & spiritu Dei ferventem expertus sum Toleti*. Julianus item in Chronico num.503. sub anno CMXLVI. De Joanne Servo-dei & ipse loquens, *electus erat autem* (ait) *Bonitus III.ante hunc* (Joannem) *sed non inierat pontificalem dignitatem. Sub hoc* (Joanne) *fuit subdiaconus Eutrandus, vel Luitprandus, archidiaconus Ticinensis, historiarum scriptor haud ignobilis, & pariter poëta excellens.* Cui Juliani testimonio in Chronico ejus edito id ipsum conferre, quomodo Hieronymus Higuera in procemio ad Luitprandi Chronicon id protulit, operæ magnum pretium erit. Ita scilicet: *Anno CMXLVI. Bonitus Toletanus Episcopus annis duobus. Sub hoc floruit Eutrandus sive Luitprandus, Ticinensis diaconus, Toletanus subdiaconus, & Tractemundus presbyter pòst Episcopus Illiberitanus, ab eodem Bonito missus.* Viden' ut prævaricetur testis, aliusque in editione, alius in ore sit Higueræ? Sed transeamus ad alia.

368. Luitprandus item ait *Adversario* 48. se anno CMLX. per Tarraconem urbem transivisse, carmineque lusisse in laudem S. Theclæ virg. & mart. cujus pars corporis in ea servatur; quo in carmine ita de se ait:

Ecce Luitprandus jam non novus incola terræ
Hispanæ, externam carmine lætus adit.

Julianus item post peregrinationem Toletum rediisse archidiaconum Luitprandum, atque ibi mortuum ait [a]. *Eodem anno* (CMLXXIII.) *venit Toletum Eutrandus subdiaconus, qui aliàs ibi fuerat, nobilis historicus; nec multò pòst moritur. In Ecclesia S. Justæ honorificè à Felice* (Episcopo) *sepelitur*. Distinctiùs autem de Luitprando Tractemundoque actum fuit nobiscum in duabus epistolis quæ præponuntur supposititio Chronico, non minùs supposititiæ ipsæ, ut loco suo videbimus, quum de Chronico censoriè agemus. Prior est dicti Tractemundi Episcopi Illiberitani ad Luitprandum. Regimundi aliàs legitur. Posterior autem responsoria Luitprandi ad Tractemundum ex Fuldensi Germaniæ monasterio. Consolatur Luitprandum Tractemundus in ærumna Germanicæ ejus peregrinationis, & ad patienter eam ferendam cohortatur. Berengarii enim Italiæ Regis sævitiam fugiens, ab Italia eò venerat. Inde ait degere se in oppido Granatensi, Illiberitanæ civitati proximo, inter fideles Muz-arabes, eos confortantem, doctrinæque pabulo reficientem.

[a] Num.113.

369. Accepisse item adjungit librum ejus, idest, *rerum gestarum in Europa* historiam, & præterea *Antapodosin* (quasi distincta essent opera) *carmine prosaque contextam, ut fecit olim* (ait) *sapiens Boëthius in libro* De consolatione philosophica: *quem librum Boëthii Severini* (*memini*) *diligenter nos duo percurrimus Toleti, cùm ego presbyter essem, tuque subdiaconus illius sanctæ Ecclesiæ Toletanæ; quæ semper verè fuit filia primogenita Ecclesiæ sanctæ Romanensis, & cum Patriarchalibus post Romanensem meritò comparanda; cujus pastor totius est Hispaniæ primas & Patriarcha*. Importuna & putida adulatio impostorem prodit.

370. Obsecratur tandem Luitprandum, ut mittat inde ad se quosdam libros, scilicet, *Vitam S. Jacobi Hispani in Piceno sanctè mortui* 1.*Novembris*; ab omnibus martyrologiis illaudati. *Metasthenis* item *Persæ librum* De monarchiis, (jam diu est quòd viri docti observaverunt *Megasthenem*, non *Metasthenem*, hunc scriptorem appellatum, abortivumque Joannis Annii, sive alterius, ovum hunc esse, qui cum Beroso & aliis fuit editus) *ubi in Persarum* (supple *ordine*, aut *Regibus*: deest enim) *ponit Darium, Cyrum, Cambysem, Artaxerxem, post alterum Darium Longimanum. Et, sicubi in Germaniæ bibliothecis delitent, Dextri Marcique Maximi scripta membranis Chronica* (cur non & chartâ?) *quæ nunquam in Hispaniis reperire potui*. Petit hæc ad se ab eo descripta quamprimùm mitti, ac, ut de suo adderet, *ab anno DCXII. ubi finivit Maximus* (unde nam id noverat qui Maximi opus non viderat?) *usque ad sua tempora, hoc est ad annum CMLX.* Usque ad nostra tempora, sive, ad hunc annum, verus auctor dixisset, de re præsenti loquens: fictitium verò ac recentem ostendit inepta hæc anni mentio. Hæc summa Tractemundi epistolæ. Sed quæ Luitprandi sequitur, non hujus tantùm, sed suam quoque fidem evertit, ut suo tempore constabit.

371. Quod ad rem præsentem attinet, dolet Luitprandus, quòd à Mauris durè haberetur Granatæ Tractemundus. *Neque enim ita duriter*, (addens) *sed paullò meliùs agebamus quum Toleti quondam convíximus. Leniebat enim feroces barbarorum animos hinc præsulum Toletanorum singularis auctoritas, illinc verò mirabilis bonitas & patientia* &c. Et infrà: *Porrò Chronicon quod petis, in hujus bibliothecæ reperi vetusta membrana descriptum, adjecique, ut jussum est à te, annorum seriem ad hæc usque tempora, idest ad annum CMLX. Et gratulor mihi, quòd cùm Toleti, ubi sub sanctissimo præsule Toletano Bonito subdiaconus fui, in Italiam proficiscerer, aliquot historiæ libros mecum asportavi, in quibus ordine erat series collecta multorum Hispaniæ Episcoporum, quos & in hac bibliotheca reperi, jussu, ut credo, S. Caroli Magni Imperatoris ex Hispania allatos, quos, ut ajunt, sibi obtulerat sanctissimus Elipandus Episcopus Toletanus, postquam illum erroris sui de adoptione Christi seriò & verè pœnituit*.

372. Hæc de habitatione Toletana Luitprandi, subdiaconatuque in hac Ecclesia sub Bonito III. & ejus successore Joanne Servo-dei, Archiepiscopis, gesto. Quorum utique testi-

teſtimoniorum fidem ſequutus Franciſcus Bivarius Ciſtercienſis, in ea quā ad Laurentium Ramirezium dedit, *cenſurâ Luitprandi operum*, editionis Plantinianæ præambulâ, objectis ſibi ferè omnibus iis, quæ pro veris Italicis ejuſdem Luitprandi genere & natalibus, tranſactaque ferè ſemper in patria vita, mox producimus; Hiſpanum tamen eſſe eum contendit genere, hoc eſt, Hiſpani hominis filium, qui captivitatis pertæſus in Italiam conceſſerit; allectum tamen patriæ deſiderio Luitprandum Toletum veniſſe, quo loco Tractemundum familiarem habuerit. Cenſet quoque pro Hiſpano ejus genere eo motus, quòd Abderraghmanem Sarracenorum in Hiſpania, hoc eſt Cordubę, Regem, alicubi vocet *Regem noſtrum*, nempe ſuum ac Tractemundi. Verba ejus audi *rerum in Europa ſuo tempore geſtarum* lib.5.cap.1. *Hoc tempore* (ait) *ut ipſe pater bene nôſti, ſol magnam & cunctis terribilem paſſus eſt eclipſim, ſextâ feriâ, horâ diei tertiâ. Qua etiam die Abdaram* (pro *Abdarraghmam*) *Rex noſter, à Radamiro Rege Chriſtianiſſimo Gallicia in bello ſuperatus eſt.*

373. Hoc verè aliquid eſt, quod è noto ejus hiſtoriarum opere deducitur. Cætera vana, & ſine cæmento aliquo, arenæ inædificata. Attamen & iſtud facillimo ruit niſu, ſi levi utamur correctione, *Rex veſter*, pro, *Rex noſter*, legentes; quomodo ſcriptum fuiſſe oſtenditur ſimilibus ex initio hiſtoriæ his verbis [a]: *Sicut ab ipſis, qui veſtri ſunt tributarii Regis Abderraghmanis, poteſtis conjicere.* Ineptum enim, immo impium, fuiſſet, à Luitprando Regem ſuum Regem Sarracenum dici ex eo ſolùm quod Toletanorum, apud quos olim is fuerat, Rex ille eſſet. Quin immo dominum ſuum vocat Ottonem alibi Luitprandus [b].

[a] Lib.1.cap. 1.

[b] Lib.6.cap. 2.

374. Neque peregrinationis Hiſpanæ quicquam, nedum generis, admittere videtur ſeries rerum, quas de ſe ipſe narrat, non illiberalis earum diſpenſator. Ann.CMXXIV. incendium contigit urbis Ticinenſis, in qua natum credimus, quod is deplorat lib.3. cap.1. & 2. Anno CMXXVI. Hugo Provinciæ, ſive Arelatenſium Comes, regnum Italiæ ſuſcepit; qui aliquo ex ſequentibus, non diu tamen ab ingreſſu ſuo in Italiam, inter alios principes, quos conciliare ſibi ſtudioſè procuravit, Romanum Lacapenum Græcorum Imperatorem legatione adiit. Legatus is pater fuit Luitprandi, quem quidem nomine ſuo haud appellavit filius de re loquens. Subjungit tamen lib.3.cap.5. *Poſt reditum verò ejus, paucis interpoſitis ſolibus, languore correptus monaſterium petiit, ſanctęque converſationis habitum ſumpſit, in quo poſt dies quindecim mortuus, me parvulo derelicto, migravit ad Dominum.* Poſt conjugis mortem Luitprandi mater ſecundo viro nupſit, quem Hugonis ejuſdem nomine poſt aliquot annos nuncium ad eundem Lacapenum iviſſe his verbis refert: *Quoniam meus vitricus, vir gravitate ornatus, plenus ſapientię, Regis Hugonis fuerat nuncius, pigrum non ſit mihi inſerere, quòd eum de Imperatoris ſapientia & humanitate, & qualiter Ruſſos vicerit, audivi ſępiùs dicere.* Contigiſſe hoc anno CMXLIV. ex Joanne Curopalate Baronius notat [c].

[c] Hoc anno num.3.

375. Anno CMXLV. Hugo regno Italiæ ceſſit, Lothario filio ſuo pro ſe relicto, nomine tenus, revera in Berengarii manus regno tradito. Hugonis hujus in magna gratia Luitprandus vixit ob canendi peritiam, quâ pueros alios ſibi æquales ſuperabat, atque in ejus curia & comitatu ſemper verſatus fuit. quod ipſe ſatis innuit, dum initio lib.4. *Hactenus quę dicta ſunt* (inquit) *ſacerdos ſanctiſſime, ſicut à graviſſimis, qui eâ creverant, viris audivi, expoſui. Cæterùm quæ narranda ſunt, ut qui interfuerim, explicabo. Ea ſiquidem tempeſtate tantus eram, qui Regis Hugonis gratiam vocis mihi dulcedine acquirebam. Is enim euphoniam magnopere diligebat, in quo me coæqualium puerorum nemo vincere poterat.* Quæ quidem conſuetudo in aula, unde ſibi præſentem rerum notitiam, quæ narraturum ſe deinde ait, quærere potuit, ab anno CMXXXII. aut ſequenti, regni Hugonis ſexto, ſeptimôve, initium proculdubio cœpit. Horum enim priore anno (ut ex Sigeberto conſtat [d]) Arnoldus Bajoariæ Dux à Ratherio Veronenſi Epiſcopo invitatus Italiæ, Regem Hugonem aggreſſus fuit, qui non ſolùm Arnoldum fugavit, ſed & Ratherium cœpit. Quod cùm Luitprandus bellum fini conſignâſſet libri tertii, exinde quæ narraverit, ut qui interfuiſſet iis, explicaturum ſe ait.

[d] Hoc anno in Chronico.

376 Hoc jacto fundamento, nimirum interfuiſſe Luitprandum his omnibus, quæ deide narrat, ab hoc ſcilicet anno uſque ad CMXLVI. quo legationem Conſtantinopolitanam Berengarii nomine ad Conſtantinum Imperatorem ipſe inivit, cujus narratione germanus hiſtoriæ ejus textus abſolvitur, cap. ſcilicet 5.lib.6.notantibus viris eruditiſſimis [e], rectè colligimus, non alibi quàm in curia Hugonis, aut ſaltem Ticini, vel in Italia ad minus, toto hoc tempore eum fuiſſe. Nec minùs patenter idem Luitprandus innuit cap.1. lib.6. ſe domi ſub vitrici cura uſque ad Conſtantinopolitanam iſtam expeditionem continuiſſe. Unde & conſequens fit, minimè verum eſſe, quòd ſub Servo-dei Toletano Epiſcopo, qui ab anno CMXXXVII. uſque ad CMXLVII. (auctore, ſi credimus, ipſo Luitprando [f]) Epiſcopatum tenuit, ſubdiaconum in Toletana Eccleſia egerit, aut, (quod Luitprandus ipſe ſuppoſititius diſertè ait) anno CMXLIV. ſeſe Toleti laudatum Epiſcopum cognoviſſe.

[e] Baronio ad annum CMLXIII. nu. 3 Bellarmino *De ſcript. Eccl.* Voſſio *De H.L.* lib.2.cap.40.

[f] Dict. anno CMXXXVII.

377. Sed germani Luitprandi res geſtas proſequendo ab initio ipſo Berengarii, quod anno contigit hujus ſeculi XLV. ſervitio hujus Luitprandum parentes ejus mancipavere; cujus ſecretorum conſcium, epiſtolarumque ſignatorem egit; donec poſt longi temporis ſervitium ingratiſſimè ab eo, ut plures alii, atque inhumaniter fuit tractatus, ut libri 5. cap. 14. ipſe refert. Quo etiam confirmatur præſentia Luitprandi per annos ſubſequentes annum CMXLVI. in Italia & curia Berengarii. Sed anno CMLI. [g] venit in Italiam Otto

[g] Baronius hoc anno n.1.

Otto Magnus Imperator adversus dictum Berengarium; sequentique h denuò ei tradidit Italiæ regnum sub fidelitate ejus administrandum; quod is tenuit plures adhuc annos, donec tyrannidis ejus impatientes Itali Ottonem iterum vocavere an. CMLXI. Qui quidem facillimo negotio Berengarium regno spoliavit i; annoque sequenti Romæ à Joanne XII. Papa solenni ritu coronatus fuit Imperator.

h Baronius num. 2.

i Baronius dicto ann. n. 1.

378. Sed paullò pòst, desciscente ab Imperatoris partibus Joanne, venit Otto iterum Romam, Joannemque ibi comparere nolentē, coacto Episcoporum totius Italiæ Concilio Romana sede per sententiam pepulit. In quo quidem Concilio, quod celebratum fuit anno CMLXIII. k inter alios Luitprandus factus jam Episcopus Cremonensis subscriptus legitur. Acta servavit scriptor quidem anonymus, qui Luitprandi ejusdem historiæ narrationis suæ telam subtexuit; aperteque, uti suprà monuimus, alium se ab eo prodit: quæ quidem acta ex eo Baronius ad Annales suos transtulit l. Qui quidem Luitprandus, cùm à Berengario ipse, domusque ejus, & familia, & cognatio, sævè atque impiè vexata essent, quod refert ipse in prologo libri 3. in Germaniam ad Ottonem se recepit, & apud eum in magna gratia fuit. Immo factus postea Cremonæ Episcopus, ivit legatus ejusdem Ottonis ad Nicephorum Phocam Græcorum Imperatorem, anno scilicet CMLXVIII. Quam ipse legationem peculiari libello descripsit, ab Henrico Canisio in *antiquis* suis *lectionibus*, posteaque cum cæteris ejus operibus Antuerpiæ edito.

k Baron. eodem anno.

l Luitp. Cremon. memoriam lege dicto anno num. 11.

379. Nihil autem plus extra conjecturæ aleam positum haberi debet, quàm unum atque eundem esse Luitprandum Ticinensem diaconum cum Luitprando Cremonensi Episcopo m. Idem enim historiæ, quam diaconus, & legationis, quam Episcopus exaravit, stylus, idem amor Græca verba quædam Latinis importunè, ut Græculus appareret, prosę item orationi carmina, non ex lege historię, inserendi. Præterea *legationis* auctor se ipse prodit, dum ad Nicephorum hæc se verba direxisse ait: *Temporibus inquam beatæ memorię Constantini Imperatoris huc veneram, non Episcopus, sed diaconus, nec ab Imperatore aut Rege, sed à Berengario Marchione missus* (ita per contemptum Italiæ tyrannum vocat) *& multò plura, & pretiosiora pallia emi* &c.

m Ita docent Vossius *De H. L.* lib. 2. cap. 40. Miræus in *Auctario de script. Eccles.* cap. 290. Baronius ad an. CMLXIII num. 3. Bellarminus *De script.* ad ann. CMXLVI.

380. Hæc cùm ita sint, Luitprandum scilicet Cremonensibus Episcopum datum ante annum CMLXIII. fuisse; quî fieri potest ut Pseudo-Julianum non sibilo accipiamus, qui scribere sustinuit anno eodem CMLXIII. venisse Toletum Luitprandum, sive Eutrandum subdiaconum, *qui aliàs ibi fuerat*, nobilem historicum, & paullò pòst ibidem mortuum & sepultum fuisse? Absque hoc etiam, quis credat Italum hominem nulla coactum vi, aut cupiditate allectum, relictâ patriâ, urbem Sarracenorum habitatum venisse: nec semel quidem, sed iterum post tot annos rediisse, amore, ut credas, ductum subeundi jugum, quod necessitate cives compulsi vix tolerare poterant?

381. Ipsa quoque *Eutrandi* nomenclatura dissonat, quam unus Trithemius, fideque Trithemii novator Toletanus, tribuit ei, qui verè Germanico aut Longobardico nomine *Luitprandus*, sive *Liutprandus*, alicubi etiam *Litobrandus*, audit n in omnibus MSS. atque editis codicibus, tam ejus operum, quàm Sigeberti *De scriptoribus Ecclesiasticis* libelli, excepto uno MS. monasterii Viridis-vallis, quem Suffridus Petrus in editione Coloniensi ejusdem Sigeberti, & aliorum similis argumenti scriptorum, laudat o, cùm Eutrandi nomen Græcum quoddam, Luitprandi verò, seu Liutprandi, Longobardicum sonet. Quibus affatim comprobatum ivimus utriusque Luitprandi, germani & nothi, res minimè inter se convenire.

n Vossius *De H. L.* lib. 2. cap. 40. Tamajus in notis ad Luitprandum pag. 1.

o In notula ad Sigeberti cap. 127.

382. Hujus verus fœtus est *Historia rerum ab Imperatoribus & Regibus Europæ gestarum*, cujus pars est *Antidosis*, nisi hoc nomen integro adaptemus operi, de quo infrà; atque item *Legatio ad Nicephorum Constantinopolitanum Imperatorem pro Ottonibus Augustis & Adelbaïda*, eorum uxore & matre, ab eo suscepta. Et, si Deo placet, liber *De Romanorum Pontificum vitis*. Quod plures non credunt. Huic tamen homini Italo, ex eo tantùm quod historiam suam inscripserit Iliberitano in Hispania Episcopo, imputatum sponte credimus ab his, quibus propositum fuit sub antiquorum hominum persona hodierno in theatro fabulam veteris pseudo-historiæ pronunciare, quod in Hispaniam venerit, Toletique in ea cum laudato Iliberitano Episcopo familiariter vixerit; &, quod majoris operæ est, de rebus Hispanis monumenta quędam, eaque insignia, & coram quibus vilia sint aurum gemmæque, conscripserit. Chronicon (inquam) quod continuatio esse dicitur alterius Chronici Maximi Cęsar-augustani Episcopi, & *Adversaria*.

383. Utrumque opus Matriti primus edidit D. Thomas Tamajus de Vargas regius historiographus, adjunctis, ad Chronicon saltem, eruditis notis. Deinde D. Laurentii Ramirezii à Prato curâ & industriâ Luitprandus totus, quantus est, ex veteri & novo coagmentatus, ex officina Plantiniana fuit emissus, & per Europam communicatus. Esse tamen Chronicon & Adversaria recentioris manus opera, & ab eodem qui Pseudo-Dextrum cum Pseudo-Maximo, gemellos, uno eodemque abortu edidit, inventa, jamdiu est hominibus, tam nostris quàm exteris, qui semel ad animum reduxere fraudem, persuasissimum. Id tamen rationibus evincere, cùm aliunde, tum ex ipsa horum operum tela ductis, argumentum erit sequentis, & subjectorum illi capitum: dum interim & veluti per transennam id innuamus amicitiam Luitprandi ac Tractemundi (qui verè Recemundus est, Gotthico nomine) tunc fuisse contractam; quum hîc ab Abderraghmane Cordubæ Rege ad Ottonem fuit missus legatus, uti ex Germano scriptore Joanne S. Arnulphi abbate eruditè ostendit altero *Disserta-*

tationum Eccleſiaſticarum volumine D. Gaſpar Ivañez de Segobia Marchio Mondexarenſis & Acropolitanus, convellendis & exſtirpandis fabulis veluti natus.

CAPUT XVII.

Præliminares duæ epiſtolæ ad Chronicon Pſeudo-Luitprandi dupliciter oppugnantur: tum è contentis in eis erroribus, affectationibus, & parùm veroſimilibus. Primi generis ſunt in priore Tractemundi ad Luitprandum. Tractemundi nomen Eliberitani Epiſcopi, ad quem directum legitur, pro Regimundo. Antapodoſis *titulus libri cujuſdam Luitprandi, pro* Antidoſi, *atque hujus ab hiſtoria diſtinctio falſa: cujus occaſione locus difficilis Luitprandi hiſtoriæ hujus explanatur. In Adriani I. Papæ tempore lapſus. S. Jacobi Piceni ſuppoſita mentio. Affectationes notantur plures, novitatis indices. Inter abſurda eſſe, ab extero & longè poſito homine continuationem hiſtoriæ rerum Hiſpanarum expetere. Prioris hujus epiſtolæ non meminit Higuera in hiſtoria Toletana, poſterioris Luitprandi ad Tractemundum meminit. Confertur edita hæc epiſtola cum ea, quam in eadem hiſtoria Toletana, & in* MS. *quodam noſtro ineditam legimus, ex qua varietate fraudem colligimus. Similibus ac prior vitiis hæc poſterior Luitprandi reſponſoria ſcatet. Falſum commiſſum Servi-dei Toletani curæ & Heronii Bracarenſis, Epiſcoporum, extra ſuum tempus maximè. Abſurdis aliis & affectationibus premitur epiſtola.*

384. IN Chronicon quod vocat nunc inquirimus; atque in primis epiſtolas ei præmiſſas. Harum altera eſt, ut nuper diximus, Tractemundi Epiſcopi Iliberitani ad Eutrandum ſive Luitprandum; altera hujus ad Tractemundum: ejuſdem utraque ſtyli recentis. Has duplici quaſſabimus ac evertemus impreſſione. Priorem nobis ſuppeditabunt eæ ipſæ res, quas continent; poſteriorem verò inveſtigatio, excuſſio, & collatio eorum inter ſe locorum, unde non ita pridem iſtæ merces infauſtis avibus erupere. Et quidem res ipſæ clamant, non illi tempori quod jactant, auctorive, quem præſefunt, congrua & convenientia dici; ſed aut commiſſi erroris, aut affectatæ quorundam articulorum, quos falſos veræ hiſtoriæ impingere animus fuit, mentionis, aut inveriſimilitudinis & abſurditatis optimo jure poſtulanda.

385. Erroris inquam (de priore nunc Tractemundi ad Luitprandum loquimur) primò. Regimundus enim, non utique Tractemundus, Iliberitanus ille Epiſcopus appellatus legitur apud Sigebertum [p], Trithemium [q], reliquos, qui hujus nuncupationis meminere. *Raimundum*, quod idem nomen eſt, edidit Reuberus in *Germanicarum rerum* ſuis auctoribus, quos inter Luitprandi hæc hiſtoria; unde hoc nomen ſervavit in editione ſua Ramirezius. Quod & habeo in MS. meo fragmentorum Dextri, Maximi, atque hujus Luitprandi ex bibliotheca Eſtepani Marchionis, quo purum, aut ſanè puriori proximum, ad nos perveniſſe id, quod ex his ſuperfuit Chronicis, exiſtimari poſſe non ſemel aliàs diximus.

p *De ſcript. Eccleſ. c. 127.*
q *De ſcript. Eccleſ.*

386. Tratemundum, ſive Tractemundum, unus habere dicitur quidam catalogus preſulum Iliberitanorum, in quorum locum Granatenſes ſucceſſere, apud quos manet. In quem cùm incurriſſet Toletanus harum novitatum inventor, magnum antiquitatis vindicem exiſtimandum inde ſe credidit, ſi corruptum, ut veroſimile eſt, Epiſcopi nomen ſuorum aſſereret auctorum fide, & vulgare omnium aliorum Tractemundi, uno contentus teſte, damnaret. Unde enim huic catalogo tantum fidei, cui veterum quicquid monumentorum eſt, decedere debeat? Neque enim ullus nobis jactatur codex venerandę antiquitatis catalogi hujus cuſtos & conſervator. Et ſi fabulis credimus, quæ tamen oracula ſunt Apollinea his, quos oppugnamus, cùm quadrageſimus à S. Cęcilio primo Epiſcopo in eo collocetur catalogo Tractemundus, quî fit, ut in altero Hauberti Hiſpalenſis quinquaginta tres non minùs ab eodem S. Cęcilio ad Samuëlem ſecundum, hoc eſt uſque ad annum CMX. & aliquot annos ante Tractemundi Pontificatum, recenſeantur; & in noviſſimo Joannis Tamaji, martyrologi noſtri [r], Tractemundus ſeptuageſimus primus à Cęcilio martyre numeretur? I nunc, catalogis crede, quorum ignoratur auctor tempuſque. Certè nos magno exemplo peccabimus, qui Haubertum Tamajumque Granatenſi catalogo fidem denegandi duces ſequimur.

r Tomo 4. die XVII. Aug. pag. 494.

387. Secundò, cùm *Antidoſis* nomine Luitprandus, aut hiſtoriam integram *Rerum in Europa geſtarum*, aut illius partem, appellatam voluerit; epiſtolæ hujus maximus ac duplicatus error eſt, non ſolùm *Antapodoſim*, pro *Antidoſi* enunciare; ſed & opus iſtud ab hiſtoria diſtinguere. De nomine ab auctore propoſito credamus ei, non alii, oportet. In prologo enim tertii hiſtoriæ libri, *Operis hujus titulum* (ait) *pater ſanctifice, ſatis te mirari non ambigo. ais enim: Cùm virorum illuſtrium actus exhibeantur, cur* Antidoſis *ei inſeritur titulus? Ad quod reſpondeo. Intentio hujus operis ad hoc reſpicit, ut Berengarii hujus, qui nunc in Italia non regnat, ſed tyrannizat, atq; uxoris ejus &c. actus deſignet, oſtendat, & clamitet.* At ne in Gręco verbo contractum ſuſpicari aliquando errorem poſſemus, *Sit igitur* (inde ait) *eis preſens pagina* Antidoſis, *hoc eſt* retributio, *dum pro calamitatibus meis* τὴν ἀσέβειαν *eorum, ideſt* impietatem, *præſentibus futuriſque mortalibus denudavero. Nec minùs etiam ſanctiſſimis & fortunatis viris pro collatis in me beneficiis antidoſis erit.* In errore cubant Sigeberti editiones, quem & contraxit Joannes Trithemius, *antapodoſin* ſubrogantes, nihili verbum ad auctoris propoſitum, quod & fatetur Thomas Tamajus [s], convincitque ipſa apud Sigebertum verbi explanatio; excuſatione licèt utatur Franciſcus Bivarius, contendens utrumque, *Antidoſis* & *Antipodoſis* voca-

s Notis ad hanc epiſtolam pag. 15.

vocabulum in idem recidere; nam *Antipodosis* Rhetorum est figura, quæ fit cùm media primis & ultimis respondent, & *correspondentiam* sonat. Atqui nunc non quęrimus, quid appellare potuerit opus, sed quid appellaverit.

388. Pręterea distinxisse ab historia hanc *Antidosin* epistolæ auctorem ex his verbis constat: *Gratanter accepi librum tuum, idest* Rerum gestarum in Europa *historiam, & præterea Antapodosim tuam carmine prosaque contextam* &c. Distincta autem non esse opera Sigebertus disertè ait, historiam scilicet eum scripsisse *De gestis Regum & Imperatorum sui temporis, quam attitulavit Antapodosim, idest retributionem*. Similiter Trithemius. Constatque ex laudato libri 3. prologo; quem tamen, nisi fallor, ineptè affixere huic libro transcriptores, cùm quinto debuissent. Ratio palam est. Nihil enim de Berengarii rebus continet vel tertius vel quartus historiæ liber, quibus retributum Berengario pro malefactis, sive retaliatum ab auctore dici valeat. Quinti aliqua, & sexti ea quæ supersunt capita usque ad quintum, omnino Berengarium sonant. Quare acephalam, ut ex principio satis perspicuum est, historiam, remansisse quoque, aut saltem ad nos pervenisse mutilam, fine videlicet multatam, certo certius est; quemadmodum & continuisse eam, quæ in fine desideratur, partem, scelera omnia Berengarii usque ad ejus postremam ab Italia ejectionem, & Ottonis coronationem.

389. Sed quod in prologo ad *Antidosim* dicitur de loco exaratæ à se hujus historiæ, certè mihi crux est, nec video hîc sistere ullum Luitprandi rerum descriptorem. *Denique quòd in captivitate seu peregrinatione libellus hic conscriptus dicatur, præsens indicat exsulatus. cœptus quippe in Franconovord* (*Franc-fort* hodie Franconiæ civitate) *qui est viginti milliariis locus à Moguntia distans, in Paxu insula nongentis, & eò ampliùs à Constantinopoli milliariis, usque hodie* (inquit) *exaratur*. Insula hæc *Paxu*, sive insulæ *Paxæ*, juxta Corcyram insulam in Ionio mari sunt [u], *Paxu* major, *Antipaxu*, minor, dictæ; quò appellere navim potuit qui Constantinopolin navarchus Luitprandum vectabat.

u *Lexica geographica* Ferrarii & Baudrandi consule.

390. Sed qualinam ex duabus legationibus eò directis hocce conveniat, quo scriptioni vacabat, tempus, hoc opus, hic labor. Neutri enim convenit. Priori namque intentus Luitprandus in gratia vigebat Berengarii, cujus nempe nomine Constantinum adierat: tantum abest ut sub hoc tempus dehonestare queat (quod in prologo facit *Antidosis*) honorem hujus muneris exsilii nomine, aut dominum adhuc beneficum, tyranni compellatione. Posteriorem ad Nicephorum Phocam, creatus jam Cremonensis pręsul, obivit Ottonis nomine, post pulsum regno, ac fortasse in orbitate mortuum, Berengarium anno CMLXVIII. cujus dignitatis nec vola apparet vestigiumve in hoc prologo. Et huic tempori adhuc minùs convenit lamentatio ejusdem prologi adversus Berengarium, tanquam pręsentem, atque etiamnum rerum potientem tyrannum. Quare si prologum hunc, signataque in eo, cùm cœptæ, tum continuatæ historiæ loca, non improbamus; necesse est mediam, inter duas priùs memoratas, saltim usque ad Grçciæ occidentales plagas ac mare Ionium, Luitprandi peregrinationem, quo tempore Berengarium fugiebat, hoc est circa annum sęculi quinquagesimum quartum, admittere: eo enim anno extinctus fuit Albericus Marchio Romæ tyrannus, cujus recentis obitus libri 3. cap. 13. auctor meminit.

391. Tertiò, legi se facere, Tractemundus ait, inter afflictos Muz-arabes Granatenses S. Pontificis Adriani epistolam, quam de hoc argumento ad Egilonem Illiberitanum Episcopum olim dederat. Quandonam? anno DCCXLVIII. respondebit hic ipse Luitprandus. Nam id contigisse hoc anno disertis in Chronico verbis monet [x]. Tu verò huic nugatori nuncium remittes, quandocumque animo adverteris Adrianum Papam hujus nominis primum non ante annum DCCLXXII. creatum Pontificem fuisse. Quem anachronismum hîc taxamus, licèt non sit epistolæ; quia epistolæ auctor unus idemq; cum Chronici auctore, etsi duo videantur, eâdem vehuntur navi.

x Anno DCCXLVIII. n. 224.

392. Quartò erroribus attribuo, quòd S. Jacobi Hispani confessoris in Piceno prima die Novembris sanctè mortui Vitam à Luitprando exscriptam ad se mitti Tractemundus exoptet. Hujus enim Sancti Jacobi confessoris nulla vel in antiquis vel in recentibus Sanctorum catalogis mentio.

393. Affectatio autem inculcandi absque idonea ratione ulla res, epistolæ novitatem, atque impotens desiderium auctoris ejus clamant asserendi ac stabiliendi momenta historiæ quædam, quæ vulgò credi summè voluit. Hujusmodi sunt distinctio facta inter municipium Eliberitanum atque oppidum Granatam, Cęcilii primi ejus Episcopi mentio, Primatialis & Patriarchalis Toletani Episcopi dignitatis importuna intimatio, lecti à se unà cum Luitprando Boëthii *Consolationis* libri, dum alter presbyter, subdiaconus alter, Toleti agerent.

394. Et nonne talis nota illa est, pro asserendo vulgari Luitprandi nomine inscripto Chronico ineptè adjuncta, quâ petit ab eo Tractemundus, ut Dextri & M. Maximi Chronica exscripta ad se quamprimùm è Germania transmittat, quę nunquam in Hispania reperire poterat? *Et de tuo* (inquit) *addas ab anno DCXII. ubi finivit Maximus, usque ad tua tempora, hoc est ad ann. CMLX.* Potuítne designari expressiùs, addo & cum putidiori affectatione, Pseudo-Chronicon adhunc usque annum à ficulneo artifice continuatum? Certè verus Tractemundus, usque ad nostra, vel tua tempora, dixisset tantùm, uti suprà notavimus.

395. Quid autem absurdi non continet à Luitprando extero homine tam longeque ab Hispania dissito, Hispanum atque Hispaniæ incolam Tractemundum desiderare ac petere, ut Chronicon Hispaniæ plusquam tre-

centorum annorum, hoc est Maximi continuationem, tam citoque conficeret; cùm præsertim ille civium Toletanorum veterum amicorum ope etiam Granatę positus thesaurum illum ditissimum bibliothecæ templi S. Justæ, quem adeò frequenter laudare solet jactareque Julianus, excutere posset, sibique & aliis, præ quovis peregrino, quem penu istud Toletano-ficulnum instruere haud poterat, morem gerere ac satisfacere?

396. Nec sine censura transigi debet quòd Tractemundus inscribat epistolam Luitprando diacono Ticinensi & subdiacono Toletano, quasi aliquid apponeret diaconatûs ordini subdiaconatûs ordo, novæ neque tacendæ dignitatis. Subscriptio item illa: *Ecclesiæ Iliberitanæ peccator Episcopus*, inepta, nec in usu fuisse videtur; cùm vulgaris plurium illa esset, potiùs personæ respectu, non dignitatis. *Tractemundus peccator, Iliberitanę Ecclesię episcopus*, aùt *indignus episcopus*, quomodo frequenter in Conciliis legitur.

397. Adjungo his, Hieronymum Romanum de la Higuera hujusce tam operosæ ac multiplicis fabricæ, ut contendimus, architectum, nullam hujus prioris epistolæ mentionem fecisse in *Toletanæ urbis & regni historia* adhuc inedita; cùm posterioris Luitprandi ad Tractemundum responsoriæ non solùm meminerit, sed eam quoque vulgari sermone translatam libri... capiti inseruerit. Neque item codicem meum Estepanum illam habere, qui hanc habet, eâ formâ, quam statim ostendemus.

398. Jam enim, ad responsionem Luitprandi venientibus ea manifestioribus adhuc signis falsam, sive, quod temperantissimè dicimus, majori ex parte auctam & adulteratam sese prodit. Si quid enim ex ea germanum, & Germanum, hoc est è Germania missum, superest, id totum è Latino vulgare fecit Hieronymus Romanus jam laudatus, partemque historiæ suæ Toletanæ esse voluit. Quibus Hispanis ejus translationis verbis omnino respondet epistolæ codicis mei Estepani textus: fortissimum ut hinc argumentum nascatur, hunc primum esse conceptum sive Luitprandi ipsius, sive, quod magis est, ejus qui Luitprandum fingens sub larva ista posteritatis exhibere se ausus fuit. Quod cùm repræsentari omnium oculis magnum rei pręjudicium contineat; age, hîc triplici columnari ordine Hispanam primo loco Higueræ translationem, secundo Latinum simplex Estepani codicis; tertiò demum adulteratum & auctum Luitprandi vulgarium editionum textum dabimus. Quóque magis, etiam non accuratè collaturis, statim diversitas, & in ea patescat dolus; quicquid vulgaris textus tertio loco ponendi à duobus aliis non abscedit, eodem charactere, quod verò abscedit, diverso alio edi curavimus.

399. Ex *Historia Toletana* libri 15. cap. 11. translatio Hispana epistolæ.	Codicis Estepani Dextri, Maximi, & Luitprandi Chronicorum epistola Latina.	Vulgaris Luitprandi Chronici Latina epistola.
Al santo Padre y señor Agismundo (ita nomen legitur) *Obispo de Iliberia, toda salud.*	Eutrandi Ticinensis Diaconi, & subdiaconi Toletani. Sancto patri Regimundo Episcopo Eliberitano Eutrandus inutilis servus S....	*Admodum Reverendo, & totius sanctitatis pleno Tractemundo* Episcopo Illiberitano *in Hispania Luitprandus, non meis meritis Ecclesiæ Ticinensis levita,* salutem, *& omnimodam observationem.*
GUsto recibi (*bendititissimo padre, y señor digno de ser muy reverenciado*) *que haya venido à sus manos nuestra* Antipodosis, *en la qual unas vezes uso de verso, otras de prosa. Y no menos me fue agradable lo que al presente me mandays, que en la libreria del monasterio de Fulda, à donde desterrado me detengo, busque el Chronicon de Dextro, que continuò Maximo Arzobispo de Zaragoza à ruego del Obispo Agebado, y si me pareciesse, lo continuasse hasta nuestros tiempos. Porque me deziys que teneys gran falta de algunos libros, y que viviendo entre Sarracenos barbaros è inbu-*	GRatū mihi fuit (beatissime Pater, ac domine) quòd *Antapodosis* nostra, in qua nunc carmine, nunc prosa ludimus, tandem ad manus tuas pervenerit. Nec minùs jucundum est quod modo jubes, ut in Fuldensis monasterii bibliotheca, ubi nunc exsul commoror, quærerem tibi Chronicon Dextri, quod Maximus Cæsar-augustanus Episcopus rogatu Argebati episcopi (*deest* continuavit) & si vacaret, ad nostra tempora produ-	GRatum mihi fuit (beatissime *Papa*, ac domine *multùm observande*) quòd Antapodosis nostra, in qua nunc carmine, nunc prosa *ludo*, tandem ad manus tuas pervenerit. Nec minùs *meo sedet animo, quòd meam rerum gestarum in Europa historiam perlegeris, quæ mihi quodammodo placere incipiunt, cùm tibi viro recto doctoque quodammodo probari video. Sequererque tuam in hac parte sententiam, nisi scirem amorem interdum cæcutire; quamquam te tam cæco judicio liberum faciunt integritas vitæ tuę & amor veri, qui semper tuis intimis hæsit sensibus ab adolescentia. Postremò* non minùs jucundum *mihi fuit* quòd modo jubes, ut in Fuldensis monasterii bibliotheca, ubi nunc exsul *bibliothecarius* immoror, quæram tibi Chronicon Dextri, quod *Marcus* Maximus, *monachus Benedictinus, postea* Episcopus Cæsaraugustanus prosequutus. *Et insuper obnixè petis*, ut ad nostra tempora *seriem annorum*

inhumanos à duras penas alcanzays lo necessario para el sustento de la vida. Dolime de vuestra suerte, que passeys la vida con tanta aspereza; mas puesto en tantas angustias y apreturas, una cosa sola os consuela, que como buen pastor, estays para consolar y socorrer vuestras ovejas, y que cada dia traheys el alma en los dientes por su causa. El Chronicon, que me pediys, hallè en esta libreria de Fulda escrito en un libro de pergamino antiguo; y añadile, como mandays, las cosas que sucedieron en nuestros tiempos, esto es hasta el año de CMLX. Y huelgome, que quando partì de Toledo para Italia, à donde fui subdiacono en tiempo del santo Arzobispo de Toledo Bonito, truxe con migo algunos libros de historia, en los quales estava por su orden la succession de muchos Obispos de España, los quales tambien hallè en esta libreria, que segun creo fueron trahidos de España aqui por mandado del santo Emperador Carlo Magno, que le offrecio el santo Arzobispo de Toledo Elipando despues de haver hecho de veras y con efecto penitencia del error que tuvo cerca de la adoption de Jesu Christo hecho hombre. Encomendad à Dios à este vuestro siervo desterrado.

Finis epistolæ.

ducerem. Nam dicis laborare vos maximâ quorumdam librorũ penuriâ: inter barbaros enim & inhumanos Sarracenos nõ suppetit copia rerum ad vitam necessariarum, nedum ut habeatis bonorum librorum copiam. Dolui quidem vicem tuam, quòd ita duriter vitam exigas. Sed solatur in tantis angustiis constitutũ, quòd sicut bonus Pastor ovibus tuis es solatio, & auxilio, qui quotidie mortem subis omnium causâ. Chronicon quod petis, in hac bibliotheca reperi in vetusta membrana descriptũ; adjecique, ut jussus sum, annorum seriem ad hæc usque tempora, hoc est usq;ad eram CMLX. Et gratulor mihi, quòd cùm Toleto, ubi sub sanctissimo presule Toletano Bonito subdiaconus fui, in Italiam proficiscerer, aliquos historiæ libros mecum asportavi, in quibus ordine erat series collecta multorum Hispaniæ Episcoporum, quos in hac bibliotheca, jussu, uti credo, S. Caroli Magni Imperatoris ex Hispania allatos, quos, ut ajunt, illi obtulerat sanctissimus Elipandus Archiepiscopus Toletanus postquam illum erroris sui de adoptione Christi seriò pœnituit. Feci quod jussisti, beatissime Pater. An verò conatus responderit, tu videbis qui jussisti. Vale,& servum hunc exsulem exsul Deo commenda.

Finis epistolæ.

norum perducam. Nam dicis maximâ vos laborare quorundam librorum penuriâ: etenim inter barbaros & inhumanos Sarracenos copia non suppetit rerum ad vitam *transigendam* necessariarum,nedum, ut habeatis bonorum librorum *supellectilem*. Dolui quidem vicem tuam (*reverendissime pater*) quòd adeò durè vitam exigas *in hac urbe Beticæ non infima. Nec enim ita duriter, sed paullo meliùs agebamus, quum Toleti quondam convximus. Leniebat enim feroces barbarorum animos, hinc præsulum Toletanorum singularis auctoritas, illinc verò mirabilis bonitas & patientia, auctoritas, (ut bene nôsti) partim amplitudinis antiquæ adbuc remanente nitore, partim quòd ea niteretur favore Regum Ovetensium catholicorum, qui literis crebris commedabant Toleti rem, auctoritatem, bonamque tractationem, tum fidelium omnium, tum maximè Toletanorum antistitum. Eratque hoc (ut bene nôsti) velut quoddam frenum, ne, quod liberet, illis omnino licere putarent. Quod non accidit episcopis in Bætica constitutis, quibus omnibus potentissimus Imperator præsidet.* Sed soletur te (*pater optime*) in tantis angustiis constitutum, quòd tu, ut bonus pastor, ovibus tuis & solatio & auxilio es, qui quotidie *libenter* mortem subis *illorum* causâ. *Fac, obsecro, ut libros eos Conciliorum & Epistolarum Decretalium, & nomina sanctorum martyrum Hispanorum ad sanctiss. Pontifice & nomine verè Servum-dei transmittas.* Porrò Chronicon, quod petis,in hujus bibliothecæ reperi vetusta mẽbrana descriptum, adjecique, ut jussum est abs te, annorum seriem ad hæc usq; tempora, idest ad ann. CMLX. Et gratulor mihi, quòd cum Toleto, ubi sub sanctiss. Presule Toletano Bonito subdiaconus fui, in Italiam proficiscerer, aliquot historiæ libros mecum asportavi,in quibus ordine erat series collecta multorum Hispaniæ Episcoporum, quos & in hac bibliotheca reperi, jussu,ut credo, Caroli Magni Imperatoris ex Hispania allatos,quos,ut ajunt, sibi obtulerat sanctissimus Elipandus Episcopus Toletanus, postquam illum erroris sui de adoptione Christi seriò *& verè* pœnituit, *ad quem manifestandum Concilium Episcoporum suffraganeorum & abbatum collegit, & coram omnibus, abjurato publicè errore, fidem S. R. E. confessus est, ut tu meliùs nôsti. Igitur* feci quod jussisti (beatissime pater) an voto conatus responderit, tu videbis qui jussisti, & servum hunc exsulem *in oratione* Deo commenda. Vale.

Incipiam tamen ab anno DCVI. erà DCXLIV. & ordinem in scribendo sequar, quem sequutus est Maximus. Hinc per eras Hispanorum more, illinc per annos Christi; nihil de Consulibus, aut de Egiris Maurorum; perducamque hoc Chronicon nostrum usque ad annum CMLX.

Finis epistolæ.

400. Hu-

400. Hucusque triplex epistolę Luitprandianæ textus, Higueræ Hispanus ex Latino, Latinusque, tum codicis nostri Estepani, tum vulgatus editionum. Vides jam, lector veri amans, Hispaniam translationem non vulgatis, sed Estepanis Latinis adhærere semper, paucissimis exceptis. Unde necesse est ita primitus à recenti conceptu seu inventione epistolæ, quam Higuera servabat, eam fuisse formatam; immanè autem distare ab his Latinum duabus editionibus repetitum ejusdem epistolæ contextum; quo liquet manifestè secundarum hunc esse auctoris sui curarum, sive reformatæ compositionis fœtum à prima sui editione verè alterum. Non conjecturâ hîc opus est, sed oculorum examine his, qui *Toletanam* hanc *historiam* MS. in Toletano Jesuitarum collegio servatam adire velint, aut qui consulere exempla ejus, quorum aliquot Matriti in excellentissimi Comitis Vill-umbrosani non ita dudum demortui, magni Castellæ senatûs præsidis, bibliotheca est, aliudque apud Comitem de Mora olim fuit.

401. Egregieque id confirmamus ex eo quòd Didacus Murillo Franciscanus, *Historiæ Deiparæ Virginis de Pilari* auctor, qui ante publicatum Luitprandi Chronicon, paullò post sparsam apud nos inventionis famam, communicataque à Hieronymo Romano inventore quibusdam ejus familiaribus amicis, & inter hos laudato Murillo, ex eo nonnulla, historiam prædictam in publicum edidit, non hanc laxiorem & longiorem, quæ postmodùm edita fuit, epistolam, sed breviorem illam, & pressiorem, quam ex codice Estepano nostro produximus, de Luitprando agens, & hoc ejus opere, apologetico suo prologo intexuit. Quam inde Rodericus Carus in Notas ad Dextri Chronicon [y], & Franciscus Bivarius in commentarium suum ad idem Chronicon transtulere; id quod revera fuit, sequentes, non decepti, neque mutilam, quasi integram (quod Thomas Tamajus ait [z]) repræsentantes.

y In prologo.

z Pag.25.

402. Manifestatâ jam epistolę hujus à se ipsa diversitatis, indeque resultantis falsi suspicionis, aut veriùs comprobationis exceptione, verbis ejus censoriam admovere virgam non gravabimur. Planè iisdem ea urgetur vitiis falsò, affectatè & absurdè dictorum, quibus altera. In primis falsa sunt, *Antipodosis* nomen, diversitasque ab *Historia*, uti jam diximus. Falsum quòd precetur Tractemundum, ut, quod ait, *libros hos Conciliorum & epistolarum decretalium, & nomina sanctorum martyrum Hispanorum ad sanctissimum Pontificem, re nomineque verè Servum-dei, transmittat*. Nam si Servus-dei (ex testimonio ipsius Luitprandi suprà posito [a]) anno CMXLVII. in vivis esse desiit, Luitprandus autem hæc scribebat in Germaniæ exsilio, post historiam conscriptam, legationemque Constantinopolitanam priorem, contractamque Berengarii adversus se indignationem: quæ omnia, ut è superiori vitæ ac rerum ejus narratione constare cuivis poterit, annus, ut minimùm, nongentesimus quinquagesimus quartus præcessit. Si duo hæc, inquam, uti verissima admittimus, alterutrum affirmare nos oportet, aut suppositititiam & falsam esse epistolam, aut Servo-dei tamdiu post mortem consignari hos, quos memoravit, libros Luitprandum voluisse. Neque enim eò idoneè recurret aliquis, ut ignoraverit Luitprandus Servi-dei mortem post tam longum tempus: siquidem ipse in Chronico, cujus anteambula est epistola, Servi-dei obitum anno prædicto, & Visitani loco ejus subrogationem, referat. Meridiana luce clariora hæc sunt.

a Scilicet anno CMXLVII.

403. Falsum quoque & contradictorium est quod ait in fine: *Post hęc misi hęc Heronio* (sive *Heromo* [b]) *Episcopo Bracarensi*. Additionem ad Chronicon Maximi usque ad annum CMLX. intelligo. Quidnam enim aliud? Confirmat quidem id dictum idem Luitprandus in *Adversario* 32. *Ego Chronicon meum* (inquit) *quod miseram Tractemundo, etiam transmisi partem illius Heronio Bracarensi seni Pontifici sanctissimo, & scripsi illi sequentem epistolam*. Sed & ipse (quod cæcitatem & incogitantiam clamat impostoris) tenore ipso epistolæ ad Heronium directæ, quam subjungit, sese falsum & immemorem planissimè ostendit. Epistolam Toleti datam erâ CMLXXXI. finis ejus docet. Hic est annus hujus sæculi quadragesimus tertius, quo in vivis erat Joannes Servus-dei Episcopus Toletanus, cujus nomine salvere jubet Heronium. Hic tamen annus tot annis præcessit exsilium Luitprandi Germanicum, & inventionem in Fuldensi bibliotheca Chronicorum Dextri & Maximi, continuatæque ab hinc, ubi finivit Maximus, ab eo historiæ, ut nonnisi à væcordi & insano homine annus iste subscribi potuerit epistolæ, cum qua tum prædictam continuationem ad Heronium mittit, tum quoque remissæ jam ejusdem ad Tractemundum meminit. Miserum, qui nec verum dicere, nec fallere novit!

b Ita editum fuit Antuerpiæ, cùm in Matrit. editione hæc clausula desit.

404. Absurda & incredibilia sunt, Luitprandum in responsione ipsa epistolæ Tractemundi misisse ad eum trecentorum annorum non breve jejunumque, aut unius gentis, sed prolixum, & exterarum quoque rerum successibus locuples Chronicon: quod non sine jugi studio ac diligentia confici valuit multorum mensium. Absurdum, quòd *Oveti* Reges adhuc appellatos finxerit, qui vel *Gallicię*, vel *Legionis* ferè ante sęculum appellabantur, ut constat ex Joannis Papæ epistola ad Alphonsum Magnum apud Sampirum, & ex his quæ Ambrosius Morales non semel cum aliis notavit [c]. Absurdum, ac temerè dictum est, iccircò vexari à Mauris Granatenses Christianos, quia potentissimus Imperator, cùm hęc Luitprandus scriberet, Episcopis omnibus in Bætica constitutis præsideret, quasi Abderraghman Almanzor, de quo intelligit, sub ditione sua non haberet omnes Hispaniæ urbes, quæ Mauris in Bætica, & eo, quod nunc est, Castellæ regnum, parebant. Absurdum est, quòd mittere se ait ad Tractemundum cum aliis *nomina sanctorum Martyrum Hispanorum*, quasi hoc aliud, ali-

c Lib.15.cap. 37.& 41.

cujus-

cujúſve pretii futurum eſſet, miſſo Dextri Chronico, quod merus albus eſt Hiſpanorum martyrum. Nec injurioſus audiam, abſurdis jam prædictis aliud ſubjungens, quòd ſcilicet in continuatione ſua ſequuturum ſe ait annos Chriſti, & eras Hiſpanorum, *nihil de conſulibus*, aut Hegiris Maurorum adjecto, quaſi conſulum ratio & computum eo adhuc tempore, quo ipſe ſumit in manus Maximi telam, hoc eſt anno Domini DCVI. adhuc in uſu eſſet.

405. Affectationes intolerandæ ſunt, & impotentiam genii auctoris produnt, ſub perſona ipſa manifeſtare ſe quodammodo geſtientis. Evincunt id cuncta quæ veteri telę, ut vidimus, aſſuuntur: quòd ſcilicet, ubi Maximus Cęſar-auguſtanus Epiſcopus Chronici auctor olim laudabatur, adjecta fuere *Marci* prænomen, & *monachi Benedictini* conditio, juxta perpetuum infixumque Toletano ludioni propoſitum de Marco Benedictino cum Cæſar-auguſtano antiſtite Maximo, uti jam loco ſuo notavimus, coagulando. Item importuna Toletanorum præſulum priſtinæ auctoritatis & nitoris mentio, quæ Maurorum etiam dominantium ferocitatem quodammodo leniebat. Nec minus, quòd fingat ad Tractemundum unà cum cęteris tranſmiſſum Conciliorum & epiſtolarum decretalium volumen; ad id reſpiciens, quod ſub Iſidori Mercatoris collectione pro antiquo & germano diu venditatum fuit; cuique jam hodie ab aliquo eruditorum, quaſi legitimo antiquitatis monumento, vix applauditur. Denique putidiſſimè inculcatur Elipandi pœnitentia, & Concilium ab eo Toleti coactum: quod non ignorare Tractemundum inſulsâ illa, ſępiuſque totâ epiſtolâ repetita parentheſi (*ut tu meliùs nôſti*) Luitprandus ipſe agnoſcit. Sed jam ad ipſum Chronicon impreſſionem transferamus.

CAPUT XVIII.

Chronicon ipſum, ut in fragmento manuſcripto quodam noſtro exſtat, viginti trium annorum tantùm, cum edito & vulgari confertur: unde additiones & interpolationes deinde factæ falſi convincuntur, ſublata & mutata notantur. Hiſtoriæ Toletanæ auctor Higuera uſus fuit, cùm hanc ſcriberet, fragmento noſtro, non Chronico integro vulgato.

406. Animadvertendum eſt ante omnia, in codice meo Eſtepano, qui judicio noſtro vera, aut vero proxima, Dextri, ſive alterius, Maximique Chronica repręſentat (qui ille ipſe eſt, quo Hieronymus Higuera, cùm *hiſtoriæ Toletanæ* incumbebat formandę, unico fruebatur & utebatur, toties ut inculcamus) legi fragmentum ſatis breve continuationis ejus ad Maximi Chronicon, quę Luitprando tribuitur.

Nempe incipit ab anno DCVI. hoc modo:

ERA CÆSARIS. ANNUS CHRISTI

DCXLIV. DCVI.

Toleti naſcitur præclaris parentibus Ildephonſus, qui poſtea fuit Toletanus Epiſcopus.

Toleti Synodus cogitur.

DCXLV. DCVII.

Mahometus virus erroris ſui infuſurus in Hiſpanias venit. Cordubæ, Hiſpali, Toleti incipit ſeminare. Ab Auraſio pellitur Toleto.

Victericus catholicos perſequitur, &c. uſque ad annum DCXXIX. & quam ſubjicimus clauſulam.

DCLXVII. DCXXIX.

Svinthila regno pulſus moritur, ſublatoque Helladio, Rege jam Siſenando, ſuccedit Juſtus archidiaconus, & Joanni Cæſar-auguſtano Braulio.

407. Quibus verbis fragmentum Maximo appenſum, viginti trium annorum tantùm, abſolvitur. Idque maxima ex parte à prioribus his vulgatę editionis annis diverſum: quippe in quo vel ſingula capita, pluribus demptis, additis, mutatis interpolata, vel ex integro inter miſta alia, leguntur. Quod facilè is deprehendet, qui in calce hujus partis bibliothecę appendices veterum aliquot monumentorum, & in his hocce cum Dextri & Maximi Chronicis Eſtepani exempli conſulere velit.

408. Exhibebimus autem hìc, lectoris compendio, unum aut alterum exemplum. Interpolatorum ſcilicet primum eſto caput ipſum fragmenti.

In Eſtepano eſt	In vulgatis verò
Toleti naſcitur præclaris parentibus Ildephonſus, qui poſtea fuit Toletanus Epiſcopus.	*Toleti naſcitur S. Ildephonſus clariſſimis parentibus Stephano & Lucia* XVIII. *die Decembris, in domo quæ nunc eſt Toleti Muz-arabum nobilium. Ille verò poſtea fuit Toleti Epiſcopus.*

Quæ quis non videt eo conſilio addita fuiſſe ad ſimpliciorem narrationem, ut fides epigrammatis de Stephano & Lucia parentibus S. Ildephonſo à Juliano tributi [c], utque fama [d] de Mendozarum Comitum *de Orgaz* ab Ildephonſina ſtirpe deſcendentium origine teſtimonio iſto Luitprandi confirmarentur?

[d] In Collect. carminum ad calcem operum pag. 146.

[e] Tamajus in Notis ad hunc locum.

409.

In Eſtepano.	In vulgaribus.
Erâ DCLII. anno DCXIV.	Erâ DCLI. anno DCXIII.
Mortuo Auraſio invitus ſufficitur in ſede Toletana Helladius.	*Mortuo Auraſio, ſanctiſſimo doctiſſimoque pontifici ſuccedit in ſede Toleti S. Helladius, vir eximius, & pius, monachus Benedictinus. Ætate jam ingraveſcente ad ſuperos evocatur.*

Viden'

Viden' ut monachatum Helladii & quorumcumque aliorum summorum hominum Benedictinum vindicandi cupiditas, toto Chronico, & consecraneorum Luitprandi Chronicis perpetua & emicans, vestigia sui manifesta huic loco impresserit?

410. In Estepano.
Erâ DCLX. anno DCXXII.

Maximus ex monacho Cęsar-augustanus Episcopus habetur clarus.

In vulgaribus.
Erâ DCLX. anno DCXXII.

Marcus Maximus monachus priùs Benedictinus, & pòst Episcopus Cęsar-augustanus, celebris post mortem habetur.

Priùs ignorabatur Maximum prænomen *Marci* habuisse, monachumque ordinis Benedictini fuisse, atque isto anno adhuc vivere, quippe qui anno DCXXIV. mortuus sit, ut infrà ad hunc annum refertur. Quibus omnibus posteriores curæ (utinam sapientiores!) renunciavere.

411. In Estepano.
Erâ DCLXII. anno DCXXIV.

Reversus Hispali Ildephonsus. Eum Helladius diacocum facere volebat. Ille verò cedens sęculo vitam agit in cœnobio Agaliensi, quod in suburbio Toleti est, ut nôsti, septemtrionem versus, non procul à flumine Tago, & à Pretoriensi templo S. Leocadiæ circiter 300. passus distat, quod ego dum fui Toleti frequenter invisi.

In vulgaribus.
Eâdem erâ & anno.

Reversus Hispali cùm esset Ildephonsus Toletum, eum arcbidiaconum suum Helladius facere volebat. Ille verò secedens sedulò vitam agit in monasterio Agaliensi, quod in suburbio Toleti est septemtrionem versus, non procul à Tago flumine, & à Prętoriensi templo S. Leocadię extra muros in planitie; quod ego, dum Toleti fui, frequenter invisi. Est etiam alterum, Agaliensis bujus quasi colonia, ad pagum Benalgoviam à Mauris dictum, tribus milliaribus à Toleto distans. Sed in priori, quod non procul eremitorio S. Susannæ prope Tagum fuit, S. Ildephonsus vitam egit. Quod, ut dixi, invisi, quum fui subdiaconus Toleti sub Bonito I. bujus nominis Toletano Archiepiscopo, priùs abbate Agaliensi.

412. Insignem factam accessionem vides, lector, restrictiori de Ildephonso & monasterio ejus narrationi. Legebatur scilicet priùs: *diaconum facere volebat.* hoc est, sacris ordinibus eum initiare. Placuit postea: *arcbidiaconum facere volebat.* hoc est, eâ dignitate in Toletana eum Ecclesia ornare. Legebatur priùs: *cedens sæculo*, quasi diceret, religioso statui tunc primùm se mancipâsse Ildephonsum postquam Toletum rediit. Placuit postea hæc verba sic mutare: *secedens sedulò*, fortasse ut intelligeremus, à puero in urbe Hispali, dum apud S. Isidorum detineretur, jam olim monachum esse professum. Quàm item ea quæ deinde sequuntur de Agaliensi monasterio, & ejus colonia, quodam altero, utrobique Tractemundo ingesta, qui conscius rei erat, putida sunt & inepta! Nimirum inculcata, ut recens harum nugarum artifex sententiam suam de antiquo loco hujus monasterii sub mangonio Luitprandini nominis venditaret.

413. Plura quoque veteris scripturæ jussa sunt loco cedere, nusquamque apparere: exempli gratiâ:

Ex erâ DCXLV. anno DCVII.
Victericus catbolicos persequitur.
Erâ DCXLVII. anno DCIX.
Synodus Lucensis in Hispania. Illi præfuit Aurasius.
Erâ DCLXII. anno DCXXIV.
Tonantius Palentinus Episcopus moritur.
Erâ DCLXIV. anno DCXXVI.
Kalendis Januarii Fulgentius Astigitanus moritur.
Erâ DCLXVII. anno DCXXIX.
Svintbila regno pulsus moritur, sublatoque Helladio, Rege jam Sisenando, succedit Justus arcbidiaconus, & Joanni Cęsar-augustano Braulio. & alia his similia præteriri indigna.

414. Quædam & in alium ferè sensum, quàm olim fuerant, reformata observabis.

Erâ DCLII. anno DCXIV.

Sanctus vir Vincentius Episcopus Carthaginensis Romæ moritur.

In vulgatis.

Vincentius Carthaginis Spartariæ Episcopus moritur.

Erâ DCLVI. anno DCXVIII.

Civitas Assota Episcopis destituitur. Et postea erâ DCLXI. *Sedes Assotæ Bigastrum transfertur.*

In vulgatis editionibus.

Assota civitas in Contestanis, & in confinio Batestaniæ, quæ quondam sedes Episcopalis fuit, destruitur. Et mox: *Sedes Assotana Bigastrum, quæ Murcia est* (in Tamaji editione, quæ *Mentua*) *transfertur.* Sed de his satis.

415. Alio

415. Alio etiam ariete non minùs robusto & valido quassatur Chronicon, atque eo quidem ejusdem Luitprandi vi & humeris librato. Illum intelligo Luitprandum, qui primùm è Germania in Hieronymi Romani pervenit manus, quoque usus hic fuit in exornandis *Toletanę suæ historię* rebus. Planè hujus historiæ cap.1.libri 11.hæc verba leguntur de Maximi Chronico, & Luitprandi continuatione, quæ è vernaculis Latina damus[e]: *Et his finem imposuit Chronico suo Maximus Cęsar-augustanus. Utemur autem nos, quousque pertinget, continuatione, quam Eutrandus fecit Toletanus subdiaconus, ac Ticinensis almę Ecclesię diaconus, multâ vir doctrinâ & literis; quamvis hęc valdè sit, ab eo quod is reliquit, dificiens ac diminuta*. Non potuit magis apertè designari fragmentum nostri codicis, nec reprobari vulgatum Chronicon, omnibus idem numeris, si approbâsset fidem suam, absolutum. Et jam sæpiùs monuimus, cùm hæc Higuera scriberet, supellectilem omnem Chronicorum & Adversariorum quatuor auctorum, Dextri, Maximi, Luitprandi, & Juliani, è Germania, & forsan aliunde, ad se transmissorum, in sinu & ulnis fovere, atque eorum, per totam hanc historiam, testimonia producere. Colligemus & ea loca ejusdem historiæ, quibus vel silentur ea quæ in vulgatis sunt, minimè verò in codice nostro; vel quę ex Luitprando referuntur, non secundum vulgarium editionum, sed secundum nostri codicis tenorem.

[e] Hispana verba: *Y con esto da fin à su Chronico Maximo Cesaraugustano. Servirémonos, en lo que alcanzare, de la continuacion que hizo Eutrando subdiacono de Toledo, y diacono de la S. Iglesia de Pavia, persona de muchas letras y doctrina, aunque està muy falto y diminuto de lo que èl lo dexò.*

416. Lib.11.cap.2. mentionem facit habiti Toleti Concilii tempore Witterici Gotthorum Regis[f], *cujus (ait) Eutrandus, sive Luitprandus, meminit, absque eo quòd ultrà quicquam adjungat*. Verba ejus accipe quę repręsentat codex meus: *Toleti Synodus cogitur*. ad eram nempe DCXLIV. sive ann. DCVI. Hujus autem rei non ullum vestigium in vulgaribus.

[f] *Se juntaron à Cócilio en la ciudad de Toledo, del qual haze mencion Luitprando, ò Eutrando, sin dezir cosa particular de èl*

417. Paullò pòst in eodem capite 2. de Gundemari electione in Regem Gotthorum ac Witterici successorem agens[g], *Electionem* (ait) *diximus, quia S. Isidorus & Luitprandus ita simpliciter de hujus successione loquuntur, ut nec notare prætermisissent, si is per vim aut tyrannidem intrâsset. Habeo quoque pro certa re, coronatum eum in Toletano templo ab Aurasio Pontifice, uti decessores ejus duo fecerant*. Ecce Luitprandi verba ad eram DCXLVIII. *Mortuo Toleti Witterico subrogatur Gundemarus*. Simplicius nihil enunciari potuit. At quod Higuera, dumtaxat ex more antecessorum Regum, circa coronationem colligit, id ipsum jam in vulgato expressum legitur Luitprando: *Mortuo Witterico succedit Gundemarus. Ab Aurasio Toletano, ut olim Imperatores Græci à Patriarchis Constantinopolitanis, inungitur in æde SS. Petri & Paulli Toleti*.

[g] Hispana verba: *Y hè dicho esto de la eleccion, porque S. Isidoro y Luitprando hablan tan sencillamente de su succession, que si fuera por tyrania ò fuerza no lo dexaran de dezir. Y tambien tengo por cosa cierta se coronò en la S. Iglesia de mano de Aurasio, como sus dos antecessores havian hecho.*

418. Nec ultra dictam eram DCLXVII. sive annum DCXXIX. ab auctore hujus historiæ ulla fit Luitprandi mentio, cujus nempe fragmentum apud eundem existens adhunc annum usque pertingebat. Nusquam autem historia meminit earum rerum ad Toletanam urbem pertinentium, quę in vulgatis nunc pręsentia, in nostri tamen codicis fragmento desiderantur. Nempe erâ DCXLIV. S.Adelphii Toletani & Metensis Archiepiscopi mentio. Erâ DCXLIX. A-deodatę monialis Benedictinę Toletanę, ad quam S. Gregorius scripsit. Erâ DCLX. templi S.Thyrso martyri à S.Leandro Hispalensi Toletana in urbe dicati. Huc usque è laudata historia, & ex eo, quod fuit apud historicum, Luitprandi fragmento desumpta, à nobis contra vulgare hujus Chronicon, ut logici loquuntur, ad hominem argumenta.

CAPUT XIX.

Topicis quibusdam locis genius & propositum Pseudo-Luitprandini ostenditur Chronici. Primùm ęquivoco nominum vel virorum aut locorum abusus, exteros homines, Conciliaque Hispanię attribuit. Exempla in SS. Magno, & Columbano, & Gallo, in S. Faru Galliarum moniali. In Concilio Augustano. Quandoq; etiam sine occasione ęquivoci. Exempla in Verano & Ostano Episcopis, A-deo-dataque, ex epistolis S. Gregorii Papę nota virgine.

419. DABIMUS nunc veluti quoddam specimen totius Chronici, atque ejus inventoris consilium tanquam in speculo repręsentabimus, capita colligentes, sive topicos quosdam locos credulis imponendi lectoribus, quos maximè auctor persuadere voluit, sartosque tectosque ab omni recentiorum oppugnatione, judicio suo, veluti quodam trabali clavo affixo, relinquere.

420. Audisti sępiùs, cùm circa Dextrum & Maximum nostra hęc lucubratio versaretur, de pręcipuo consilio Hieronymi Romani de la Higuera. Consilium, inquam, magnificandi Toletanam omnem rem, in primisque Ecclesiasticam; primatialem perpetuam & Patriarchalem amplissimę, suisque contentę opibus Ecclesię, dignitatem, collatis undique argumentorum copiis, vindicandi atque asserendi; Hispaniam quoque honoribus & viris illustribus, quomodocumque quęsitis, atque aliunde extortis, ditandi atque illustrandi, Benedictinumque omni laude majorem ordinem, sive jure sive injuriâ, mirisque modis extollendi. Nec enim commodiùs & aptiùs poterat ei, quam procurabat Toletanis rebus à se confictis haberi fidem, consulere, quàm prodigalitate ista spargendi atque ejiciendi per omnium provinciarum, urbium, locorum, sodalitatum, ut ita dixerim, sinum, vetera ista & pretiosa virorum eminentissimorum, rerumque olim piè aut magnificè gestarũ gaza. Huic scilicet consilio intentus multipliciter sibi munire hanc viam contendit. Locos jam ostendimus, ad quos inventiones & cogitata ejus omnia facilè reducuntur.

421. I. Virorum sanctitate illustrium, qui aliò natales referunt, in Hispania constituit, sicuti & res gestas; ęquivoco nominum aut locorum abusus. Quod ipsum facit in exteris Conciliis Hispaniæ tribuendis.

II. Etiam absque ęquivocis, locorum aut nomi-

nominum prętextu, virorum sanctitate illustrium in fastis Ecclesiasticis celebratorum patriam, aut mortem Hispanię adjudicat.

III. Rebus apud nos in historia controversis ambiguisque solvendis ac determinandis judicem sese invocatus & importunus ingerit, affectationem ubique novitatemque manifestans.

IV. Iis autem quę non satis expressa sunt in veteribus monumentis lucem declarationemque gestit inferre; quò locis personisque à se nominatis honorem & splendorem, sibique fidem ab obnoxiis conciliet.

V. Eventibus, quorum in veteribus inscriptionibus apud nos exstantibus obscurior aliqua memoria superest, clariorem pseudohistorię facem immittere conatur.

VI. Carmina à se composita pro sustinendis suis fictionibus, nomine antiquorum inscripta signataque commendat, quò tutiùs fallat.

422. Uniuscujusque horum locorum seu capitum exempla quędam, non omnia, sed conspicua magis, subjicere est animus. Ludit, inquam, in ęquivoco nominum, vel virorum, vel locorum; ut aliarum gentium homines sanctitate celebres in martyrologiis laudatos, ad nostram gentem referat.

423. Primum exemplum S.Magnus esto, S.Galli discipulus. Locus huic datus fuit in fastis Ecclesię die Septembris VI. Bedę scilicet in antiquis; Maurolyci, Galesini, Ferrariique in recentioribus. Galesinus adjunxit: *Ad Fauces S.Magni confessoris* &c. *Fauces*, hodie *Fuessen*, oppidum est Suëvię, non obscurum, ajente Philippo Ferrario [h] geographię totius peritissimo, *ad Lycum fluvium ad montium angustias constructum, inter Campidoniam, à qua quinque millibus passuum Germanicorum distat, & laude cum opp. Tirolensis Comitatûs occurrens, ubi cœnobium Faucense celebre Constantiensis diœcesis*. Unde hic in elogio suo ita: *Apud Fauces in Suëvia S. Magni primi Faucensis abbatis*. Et Joannes Trithemius [i]: *Abbas, ut fertur, in Faucibus* &c. Sed quid adhuc his duorum sęculorum egemus testibus, cùm Vita exstet S.Magni à Theodoro scripta ejus sodali, & ab Hermenrico Elewangensi monacho emendata & distincta [k]; in qua disertè narrat historicus cap. 7. lib. 2. B. Magnum ab Episcopo Augustanę urbis Wichperto rogatum, quo in loco morari vellet, *domino auxiliante*, respondit, *directus sum ad locum qui vocatur Fauces, ubi propè sunt fontes alpium Juliarum* &c.

h In Notis ad hunc diem in martyrologio suo.

i De vir. illustr. ord. Bened. lib. 3. cap. 107.

k Rerum Alemànicarum tomo 1. pag. 190. & apud Benedictum Gononum in Appendice vitarum PP. occidentis pag. 456.

424. Ibi construxisse monasterium, eique prefuisse constat ex his quę sequuntur. Nam & caput 12. ejusdem 2. libri ita incipit: *Beato itaque Magno morante in cœnobio, quod sibi paraverat ad Fauces, per viginti quinque annos magnas virtutes ibi operatus est*. Nec inde discessit toto vitæ tempore, ut ex cap. 13. apertè constat. Hanc Vitam à se scriptam unà cum Magni cadavere Theodorus discipulus sepulchro indidit. Cui quidem appendicem adjunxit Hermenricus Elewangensis monachus, Lantonis Episcopi Augustani jussu, qui B.Magni corpus multis venerandum signis suo tempore cum libro vitę inventum, sublimiorem ad locum transtulit. Hęc veritas est ab æquali scriptore posteris tradita. Confirmat Ekkhardus San-Gallensis monachus in libro *De casibus monasterii S.Galli* [l], his verbis: *In quam* (Ecclesiam) *S.Magni brachium Adalberone Episcopo dante, & prosequente, de Faucibus sumptum* &c. Ad quem locum Melchioris Haiminsfeldii notam consule. Quam quidem veritatem impetere frustrà conatus fuit Luitprandus, ista concipiens [m]: *Ad Fauces Hispanię in Lusitania, vulgò Garganta-la-olla, Magnus, cognomento Joannes, abbas floret*.

l Tomo 1. Rerum Alemànicarum pag. 13.

m Erà DCLIX. anno DCXXI.

425. Nec eo contentus auctor, Lantonem etiam Augustanę in Suëvia urbis nobilissimę decimum sextum Episcopum in Cęsar-augustę seu Emeritę-Augustę Episcopum transformare voluit, Juliani auctoris Luitprando gemelli his verbis usus [n]: *Bento* (potiùs *Lanto*) *Episcopus Cęsar-augustanus, vel Augustanus, auctoritate Adriani Papę* (nulla hujus rei in Vita mentio, nec illius temporis hęc fuit solennitas) *refert in numerum Sanctorum S. Magnum in oppido Lusitanię ad Fauces*. Et tamen corruptum hodie legi hoc testimonium ex Higuerę nota ad Luitprandi superiùs liquet. Eo enim laudato, Lantonem hunc Emeritę-Augustæ fuisse Episcopum tempore captivitatis monet. Hæc tamen suspiciunt qui exornandis hisce nugis se addixerunt, viri aliàs doctissimi, Thomas Tamajus ac Laurentius Ramirezius, nec hiscere contrà audent. Joannes quoque Tamajus, qui curiosè omnia collegit, nihilque doli suspicatus, quicquid scriptum reperit Sibyllæ folium credit, & in meris fabulis cum vero conciliandis ingeniosulum se ostendere satagit: dum ait, utriusque oppidi, & Suëvici & Hispanici, *ad Fauces* dicti, fines Magnum lustrâsse, acta ejus in hunc sensum compingens.

n In Chronico num. 447.

426. Æquè tamen falsum est id quod de SS. Columbani, & Galli, quos magistros sequutus fuit S.Magnus, in Hispanias adventu, appulsuque ad Brigantinum portum Gallæciæ, quæ tunc parebat Gunzoni Duci, visitataque ab iis Ecclesia in castro Arbone, Lucensique Episcopatu à S.Gallo repudiato, quæ tunc *urbs Martia Constantiensis* à Constantio Augusto dicta est, uti etiam montes Asturum *alpes Rheticæ*, ex Juliani ludicris Adversariis [o] refert. Omnia enim hæc auctor ex actis S.Magni extorta fabulæ suæ deservire voluit. In cap. 4. libri I. fluvii, oppidique quod *Brigantium* olim nuncupabant; postea *laci Brigantini*, & *Arbonæ* loci mentio fit. *Perrexerunt ergo ad lacum Brigantinum*, (auctor Vitę ait) *in cujus litore invenerunt locum antiquum destructum, qui vocatur Arbona* &c. Et cap. 8. *Non post multum verò temporis beatus Gallus divina pietate convalescens, postquam filium Ducis Gunzonis à dęmonio liberavit, oblatumque sibi ab eodem principe Constantiensis Ecclesiæ Pontificatum humiliter recusavit* &c. Omnia hæc leguntur non minus disertè in Vita S. Galli abbatis auctore Walafrido Strabo apud Surium XVI. Octobris.

o Num. 268. 269. 270. 271.

427. Alphabetariis pueris nota dicimus, sed quæ inculcari oportet. Brigantinus, sive Acro-

Acronius lacus, nunc *de Constanza*, & ipsa celebris urbs Constantia, sicut & Brigantium (hodie *Bregentz*) & Arona (nunc *Aron*) oppida ad ejus oram, ipsa illa sunt, quorum in S. Magni actis memoria exstat; quin ad Brigantinum nostrum portum, *la Coruña* nunc, seu *Betanzos*, & Aronæ fictitium Hispanicum locum recurrere opus sit, aurésque dare fabulæ. Lucum-Augustam Gallæciæ urbem in Martiam Constantiensem, & Asturum montes in *Rheticas alpes* [p], transformant. Quod nonnisi Julianeæ geographiæ periti sciunt ac refellere supervacaneum.

428. *Fara*, aliàs *Burgundo-fara*, sanctimonialis Gallica, illustris est in memoriis hujus gentis omnibus. Sigebertus [q]. *Virgo Christi Fara claret in Francia, cujus sanctitatem imitatus frater ejus Faro, ex Comite clericus, & ex clerico factus Meldensium Episcopus, claret.* Ideo Galliæ, Meldensique territorio frequenter martyrologi Faram assignant, Usuardus [r], Vincentius Bellovacensis [s], Equilinus [t] Trithemius [u], Andreas Saussajus [x], & in primis Romanus die VII. Decembris: *In pago Meldensi S. Pharæ virginis*. Omnes viderunt acta ejus & S. Faronis germani fratris Meldensis Episcopi; atque hæc ultima apud Surium XXVIII. Octobris. Itemque S. Eustachii Luxoviensis monasterii abbatis, à Jona Bobiensi monacho æquali scripta, ut mox dicemus.

429. Ex omnibus his monumentis liquidum redditur, Faram, aliàs Burgundo-faram, uti se ipsa in testamento vocat, Agnerici Burgundionis ac Leodegundæ nobilissimorum patrum prolem, germanos habuisse, si S. Faronis acta sequimur, Faronem ipsum, Walbertum, & Chalnoaldum, si testamentum ipsius Faræ, quod è tabulario Fare-monasteriensis (vulgò *Faremonstier*, seu *Farmontier*) monasteri exceptum Sani-Marthani fratres publicavere [y], Faronem, Chagnulphum (eundem cum Chalnoaldo) Burgundum (fortè eundem qui Walbertus) & Agnetrudem. Fara autem Deo sponso sibi electo, contrà licèt nitente Agnerico patre, in religioso habitu sese tradidit, Eustachio, sive Eustacio abbate Luxoviensi, S. Columbani discipulo, magnæ doctrinæ & sanctitatis viro consilium & auxilium præbente. Ipsaque sibi & sodalibus, quas magno numero undique collegit, monasterium Eboriacum ædificavit in Briegio pago (unde *Prige* cœnobium vocavit Beda lib. 3. *Hist. Eccles. Anglorum* cap. 8.) quod hodie exstat, abbatia ordinis Benedictini in diœcesi Meldensi provinciæ *Briæ*. Omnia ex actis constant.

430. Monasterium verò ita describunt laudati San-Marthani fratres [z], & Augustinus Lubinus [a]. Meldensis autem urbs, Meldi Plinio, Melda etiam, ad Matronam, seu *la Marne* fluvium, *Meaulx*, sive *Meaux* hodie, à quo pagus (territorium significat) Meldensis, non ab Usuardo tantùm, ne diversum iisse eum existimes, sed & in testamento jam laudatæ sanctæ virginis Faræ, *Meldicensis* audit *civitas*. Cujus quidem fratres ejus germani Walbertus, & post eum

p *Alpes* de quibuscumque montibus ac de Pyrenæis dici notavere Lipsius ad *Trajani Panegyr.* Scaliger lib. 2. *lect. Ausonian.* cap. 16. Joseph Maria Suarezius in *Diat. de synonymia diversor. locorum & fluminum* pag. 44. Quid tamen id ad Rheticas?

q Anno DCXX. in Chronico.

r VII. Decembr.

s Lib. 23. *Histor. spec.* cap. 15.

t Lib. 1. *catal.* cap. 39.

u Lib. 3. *De vir. illustr. ord. Bened.* cap. 55.

x In martyr. Gallic. VII. Decembris.

y 4. Tomo *Galliæ Christ.* lit. F. verbo *Fare-monasterium.*

z Ubi proximè.

a In *Notis historicis ad martyr. Romanum*, tabulâ 3. Galliæ, verbo: *In Pago Meldensi* pag. 74.

Faro, Episcopi fuere, *urbs Melodorum* eadem dicitur à Jona in Vita S. Eustachii Luxoviensis. Jona hic Segusianus patriâ, monachus fuit Bobiensis monasterii à S. Columbano fundati, in quo vixit sub Attala Columbani successore & aliis abbatibus, de quo plura Bollandus, sive Antuerpienses Jesuitæ, Sanctorum strenui vindices, in Vita S. Attalæ X. & S. Eustacii XXIX. Martii. Idem enim scripsit acta SS. Columbani, Eustacii, Attalæ, Bertulphi abbatum, & sanctæ nostræ Burgundo-faræ, perperam Bedæ attributa, & in hujus operum tomo 3. edita. Cuncta hęc suis diebus edidere memorati patres. Vitam autem Burgundo-faræ ex editionibus Bedę ac Surii emendatiorem dedit Joannes Mabillonius inter *Acta Sanctorum ordinis Benedictini* [b], qui potiùs est liber *De virtutibus & rebus mirabilibus in Eboriacensi monasterio à Fara fundato tempore illius factis*. Id quod indicat eâ adhuc in vivis agente scriptum à Jona fuisse. In vita autem S. Eustacii refertur monasterium ab illo ædificatum Farę in paterno ejus solo inter Mugram & Albam fluvios, de quibus Mabillonius in Notis. Meminit horum omnium fratrum Carolus Le-Cointe in annalibus Ecclesiasticis Francorum [c].

431. Huic tamen æqualium scriptorum roboratæ monumentis, recentiorumque nulli non certæ historiæ Burgundo-faræ, seu Faræ virginis in Gallia natæ, in Gallia sub Luxoviensi abbate Eustacio monasterii Eboriacẽsis, non longè à Meldensium urbe, fundatricis, & in Gallia tandem ad superos evocatæ, opponere ausus fuit nomina supposita Luitprandi & Juliani. Audi sis lector hominis inventum. Luitprandus ait ad eram DCLXXVII. [d] *S. Fara virgo Benedictina fugiens patrem Tudem venit. Ab Episcopo Tudensi Anastasio ędificatur monasterium. Moritur anno DCL.* Et Julianus in Chronico [e]: *In Gallęcia oppido Meladensi, vel Melducensi, sancta Fara virgo Benedictina monialis sub Heraclio Imperatore.* Et alibi [f]: *Monasterium sanctæ Faræ prope Tudem ad Aquas-calidás diruitur à Mauris an. DCLXX.* ubi Meldensem Galliæ urbem in Meladense, seu Melducense Gallęciæ oppidum, Eustacium Lexoviensem abbatem in Anastasium Tudensem Episcopum, eo fine inter subscriptiones Conciliorum Toletanorum hujus ævi quæsitum, veluti Circes virgulâ transformata legimus.

432. Cui statuminando multiplici errori cùm idem Higuera, tum Joannes Tamajus, symbolam unusquisque suam contulere. Prior scilicet laudato Placentinæ Ecclésiæ pervetusto martyrologio, ex eoque his verbis: *Tudę in pago Meladensi S. Faræ virginis*. Ad hunc codicem sese referunt Sandovalius in *Historia Tudensi* [g], & Joannes Tamajus in martyrologio [h], & in Vita S. Epitacii [i], atque item Thomas Tamajus in Notis ad Luitprandum. Nullus autem vidit, sed à solo Higuera hoc laudatum Placentinum fuisse martyrologium constare poterit ex notatis alibi [k] ab eodem Sandovalio, qui in fontibus ipsis Higueræ ipsius viventis ebibit hos latices. Mos autem fuit illi, dicta sua commendatis hu-

b Seculo II. pag. 438.

c Tomo 3 ad ann. DCLXXII. à num. 12.

d Anno DCXXXIX.

e Num. 326

f Adducitur à Thoma Tamajo in Notis ad locum Luitprandi pag. 56. non tamen apparet in edito Juliani Chronico.

g Fol. 34.

h Tomo 6. die VII. Decemb. pag. 566.

i Cap. 2. nu. 24. fol. 137.

k Hist. Tudensis fol. 18.

hujusmodi manuscriptis libris Hispanarum Ecclesiarum confirmare. Sed utinam soli. Nam & Joannes Tamajus è libro suo Auli Hali poëmatum, qui omnes *Martyrologii Hispani* (quàm nobis pudendi!) paginas implet, quique illi cuncta, quæcumque voluit, subministrare consuevit, epigramma nobis protulit, quo Faram gente Gallęcam, Tude monacham, Anastasio Tudensi Episcopo cœnobium eidem construente, atque ejus in eo gloriosam mortem, adstruere voluit ejusdem farinæ cum historicis nostris poëta. Adi, si tanti est, Sandovalii & Tamaji loca & nomina in Gallęcis quęsita, de quibus ne labasceret omnino dictorum fides, Luitprandianis & Julianæis conformia illa esse argutati sunt. Verè enim tædet nos hîc ultrà morari.

433. Nec dum finis Luitprando in ludendo & ludificando lectores uno spectro nominis. Erâ CMLXXXIX. ita legimus: *Concilium habitum in Hispania in urbe Cæsar-augustana, dictum vulgò Augustanum, viginti quinque Episcoporum*. Insanum hoc est prorsus, nedum falsò ac ridiculè excogitatum: quo de cùm non auderet ultrà loqui addictus partibus, sic Thomas Tamajus censuit: *De quo seriè & verè veterem judiciorum formulam pronuncio, N. L.* Audiamus tamen Higueræ notam. Manuducet ea nos quò tendimus. *Concilii Cæsar-augustani* (ait) *cujus hic meminit Luitprandus, meminit Onuphrius an. Domini CMLI. & sic gestum fuit sub Joanne Toletano Pontifice*. Onuphrius sanè ipsi his verbis non sponte illusit [x] * * * * * * * * Augustanum Concilium, hoc est in Augusta Germaniæ urbe coactum, intelligens, de quo sic Hermannus Contractus eodem anno CMLI. *Synodus viginti quinque Episcoporum apud Augustam Vindelicam coram Ottone Rege colligitur*. Meliùs anno CMLII. uti est in Chronica, ut vocant, *Austriali* Matthæi Mareschalci de Bappenheim canonici Augustani, quam edidit Freherus [l]. *Synodus* XXV. *Episcoporum sub Ottone Rege colligitur*. Exstatque eadem Synodus in Conciliorum editionibus [m] cum præfatione, in qua nomina eorum qui interfuerunt, Italiæ, Galliæ, Germaniæque Pontificum sub ditione Ottonis degentium referuntur. Incauto tamen homini visum fuit licere sibi ex Augustana Cæsar-augustanam conficere, quasi unico Panvinii testimonio ita brevi fides ejus, & loci, quo celebrata fuit, constitura esset.

434. Ejusdem commatis est, quòd S. Veranum episcopum Tarraconensem laudat in Carpetania tractuque Aurelianensi exsulem erâ DCCLXXXII. [n] Cui consonat Julianus in Chronico [o]. Ad quæ annotatores tractum Aurelianensem territorium oppidi *Oreja* in regno Toletano intelligunt, eque Tarracone, vexationes Maurorum evitaturum Episcopum Veranum, in Toletum urbem, tanquam in asylum se contulisse ajunt, aliaque apud Joannem Tamajum videnda [p], cum solenni Auli sui Hali carmine. Inde autem fabulæ locus, quod XIX. Octobris die in Martyrologio Romano sic legatur: *In territorio Aurelianensi depositio S. Verani Episcopi.* Quem inter plures hujus nominis indicare ausus non fuit Baronius [q]. Sed quid *Aurelianensis tractus* nomen cum *Oreja* oppido? cùm Aureliæ in Hispania nullus meminerit geographorum, neque in priscis monumentis ullum vestigium exstet?

435. Similiter S. Ostanus episcopus fingitur Aucensis in Hispania, interfuisseque Concilio Ovetensi, ac decessisse in tractu Bivariensi XXX. Julii. Luitp. erâ CMXXXIII. [r] Quibus adjungit glossographus ejus Julianus, *Bivar* intelligendum esse, Didaci Roderici cognomento Campiatoris patriam. Unde occasio, quæris? quòd scilicet hac die apud Usuardum, ex quo Romanus desumpsit, legatur memoria *in territorio Vivariensi Ostani presbyteri & confessoris*. De quo Galesinus & Molanus ad Usuardum, ubi ait ejus exstare acta. Equilinus certè, non presbyterum, sed episcopum appellans in fine catalogi [s], ubi catervatim de his agit, quibúsde nil ultrà quàm nomen, minimè verò res gestas noverat, occasionem dedit fabricandi apud nos Aucensem Episcopum, qui nunquam fuit, eum ipsum, quem presbyteri tantùm titulo notum, Usuardus, octavi sæculi auctor, posteris commendavit. Nec Ovetensi Concilio, quod celebratum fuit sub Alphonso III. Rege anno CMI. interfuit Ostanus aliquis Aucensis episcopus: omnes enim eò venientes nominat Sampirus Astoricensis, atque inter alios Joannem Ocensem, qui dubio procul Aucensis est.

436. Eódem hæc ambitio præpostera de mortalibus exteris Hispaniæ formandi cives, impulit ad S. Gregorii epistolarum libros. Cumque ibi habiles & paratas huic rei nuncupationes quasdam invenisset, more suo egit, tumque A-deo-datam, nec non Dulcidium, ad quos literas dedit sanctissimus Pontifex, aliò, idest ad Italos, pertinentes, genti nostrę inseruit. A-deo-data fœmina fuit Deo devota, cui inscriptæ sunt libri 7. epistola quinquagesima quinta, & libri 8. sexagesima secunda, quemadmodum commendatoria ejus est ad Venantium Lunensem Episcopum libri 7. epistola vicesima octava. In hac ultima Venantium adhortatur Gregorius, ut apud matrem Fidentiam caussam agat A-deo-datæ, ut scilicet (quod innuitur) alimenta subsidiáve alia ei præstet, ut in habitu religioso se exhibere possit; sin minùs sponte facere velit, A-deo-datam in judicio tueatur, eamque in omnibus habeat commendatam.

437. Luna urbs in Thusciæ Liguriæque confinio ad Macram fluvium hodie excisa, in cujus locum Sarzana successit, quemadmodum Lunensis vicem jam intravit Sarzanensis Episcopus. Unus ex his Venantius fuit, agnitus, uti talis, ab Ughello in *Italia* sua *sacra* [t]; ad quem Gregorius Papa, tanquam ad proprium Fidentiæ, fortasseq; & ejus filiæ A-deodatæ antistitem, officii excitatorias dedit prædictas literas. Sed certum quoque est A-deodatam in Sicilia, in urbe scilicet Lilybetana (urbs episcopalis olim fuit Lilybęum ad promontorium ejusdem nominis, nunc *Marsala*) monasterium fundâsse, atque in eo abbatissam egisse. Id enim constat ex duabus aliis

epi-

[x] *In Chronico Ecclesiastico.*

[l] Inter alios *German. rer. auctores* pag. 311.

[m] In ultima edit. Paris. volum. 9. col. 635.

[n] Anno DCCXLIV.

[o] Num. 381.

[p] Tomo 5. *Mart.* die XIX. Octob.

[q] In Notis ad hunc diem.

[r] Anno DCCCXCV.

[s] Lib. 11. cap. 130. num. 183.

[t] Tomo 1. col. 894.

epistolis 63. & 64. ejusdem Gregorii, quarum prior ad Decium Episcopum Lilybetanum, & altera ad Hilarium notarium inscripta legitur. Accedit, quòd ad A-deo-datam Gregorius ait [u] se commisisse caussam Decii Episcopi (cujusnam aliùs quàm ejusdem Lilybetani?) Joanni Episcopo, & Leontio glorioso, qui mihi Joannes Syracusanus, aut alter Panhormitanus est Episcopus, & Leontius ex-consul in Sicilia per hoc tempus jus dicens, ad quos frequentes sunt Papæ sanctissimi datæ literæ [x]. Abi nunc, & aures Luitprandi nugis præbe. *A-deo-data virgo sanctissima Toletana* (inquit [y]) *monialis Benedictina floret, ad quam hodie S. Gregorius scripsit*. Simile credimus, quod de Dulcidio ait paullò inferiùs [z]. *Dulcidius diaconus Cæsar-augustanus floret, quem S. Gregorius in epistolis mirum in modum commendat*. Nulla quidem ad Dulcidium Gregorii epistola; nec vacat, utrùmne aliqua de Dulcidio sit, quærere.

[u] Epist. 55. lib. 7.

[x] Vide indicem epistolarum.

[y] Ad ann. DCXIV. sive erâ DCLII.

[z] Erâ DCLII. sive anno DCXIV.

CAPUT XX.

Luitprandus pro nostratibus venditat eos qui famâ sanctitatis alibi claruere. Exemplum primum in S. Babila martyre. Higueræ & Joannis Tamaji codices suspectissimi. Secundum in Raymundo Metellinensi pastore, qui Raymundus verè fuit ordinis Calatravensis institutor, Cistercienſis monachus. Tertium in Anacirardo Augiæ-divitis monacho. Quartum in Cornelio Proculo & Cornelio Basso, qui ex lapidibus inscriptis noti dumtaxat sunt. Quintum in Genesio martyre. Arelatensi Genesio dicata, non alicui Hispano, qui non fuit, videri omnia hujus nominis apud nos templa.

438. TAXABIMUS aliis adhuc hominis cupiditatem, in adscribendis Hispanorum Sanctorum albo iis qui verè nostrates non sunt. Solet enim eos, quibus Hispani veteres locum aliquem dicavere sacrum, Hispaniæ cives statim asserere. Babilas Pontifex fuit Antiochenus & martyr die Januarii XXIV. Græcorum omnium patrum, nec semel Latinorum, monumentis celebratissimus; apud nonnullos tamen distinctus ab altero *Babila* ludi magistro; de quibus, ne actum agam, adiri Baronius [a] & Bollandus hac die poterunt. Babilam certè Pontificem S. Eulogius noster in his laudat (*Memorialis Sanctorum* lib. I.) qui sponte martyrio se obtulerunt, quemadmodum & SS. Sebastianus, Thyrsus, Adrianus, Eulalia, & alii. Hunc, nec alium, exstitisse Babilam Baronius contendit.

[a] XXIV. Januarii.

439. Sed cùm novisset prope *Odon* oppidum agri Matritensis eremitoriolum *de San Babiles* nuncupatum exstare, gratum se oppidi hujus incolis facturum existimans si anxietate illa res quærentium gestas Babilæ Antiocheni, & alterius fortasse ludi magistri, abusus, postremum hunc, nothum à Baronio martyrem reputatum, vindicaret, notisque loci ac temporis modique martyrii illigatum assereret; his verbis imposuit, quicquid intimabitur, facilè crediturisb [b]: *Per hæc tempora S. Babilas Episcopus Virinensis & Pampilonensis (utrobique enim prædicavit) animo videndi captivos & miseros Muz-arabes Toletum venit, & inde ad Odonem oppidum, & prope in eremitoriolo* (audisne?) *pueros docet primas literas, & venit cum duobus fratribus, qui fiunt eremitæ, & postea omnes martyrium patiuntur*. Malè editum fuit *Virinensis*, pro *Iruniensis*, quomodo appellatum fuisse aliquando Pampilonensem Episcopum, ab *Iruna* vernaculæ linguæ appellatione, quæ *bona urbs* sonat, certa res est [c]. Julianus eandem ludens fabulam [d]: *S. Babilas Episcopus Pampilonensis capta Pampilone venit in Carpetaniam, & prope populum Odonem docet pueros, & cum illorum* LXXX. *à Sarracenis patitur martyrium* XXX. *Octobris*.

[b] Chron. ad ann. DCXV.

[c] Oihenartus in *Notitia Vasconiæ* lib. 2. cap. 2. pag. 77. Garibay lib. 23. *Comp. Hist. Hisp.* cap. 9.

[d] Chron. num. 413.

440. Vellent ita factum, qui larvatis his auctoribus non minus quàm Pythagoræ auditores ejus, deferre amant, ac duplici argumento pro Babila hoc Hispano utuntur. Primum est [e] Sanctum Eulogium nostrum *Memorialis Sanctorum* lib. I. hunc inter eos laudâsse, qui martyrio sponte se obtulerunt. Sed hoc plumbeum est telum: nam & Sebastianus, & Adrianus, & Thyrsus exteri MM. unà laudantur. Secundum est, cultum olim proprio, ut vocant, officio Babilam in Hispania, quod in breviario Isidoriano legitur. At nos id quoque argumenti in contrarium torquemus; cùm hymnus officii prædicti ad Antiochenum episcopum Babilam dirigatur, uti notavit Joannes adversus Thomam Tamajum [f]. Ait enim:

Formam exempli Babilas antistes &c.

Et postea:

Hic vir virtute fidei munitus
Antiochenam rexerat arcem,
Sprevit profanum atriis à sanctis
Numerianum

Unde proclive est credere, huic, quem peculiari memoria Ecclesiæ nostræ fasti dignati sunt, eremitorium istud, quo de loquuti sumus, fuisse olim dicatum; frustràque alium nos quærere nostrum civem, quem antiquitas ignoravit; nec, si fuisset, Antiocheno, idest extero, postposuisset. Huic etiam sponte adjudicamus Ecclesiam *de San Babil*, juxta oppidum *Sanguesa* in regno Navarræ, cujus meminit Garibajus lib. 21. *Hist. Hispan.* cap. 6.

[e] Utitur I. Tamajus *Martyr. Hisp.* tom. I. die XXIV. Januarii pag. 277.

[f] Ibidem pag. 275.

441. Contendit tamen, ut solet, Joannes Tamajus uno partium studio, tertium Babilam apud nos fuisse, ab Antiocheno episcopo, qui cum tribus, & à ludi magistro ejusdem urbis, qui cum octoginta quatuor pueris mactatus fuit; quorum utriusque Menologium Græcorum quarta Septembris die meminit, diversum; eundem tamen cum LXXX. pueris martyrio impensum; profertque & hic manuscriptum suum codicem, atque ex eo hymnum, qui pro omnibus Luitprandi Julianique mendaciis fidejubet, versibus stribiligine sua verum auctorem suum prodentibus. Falsus quoque est Luitprandus in distinguendo, tanquam diversi fuerint loci, *Pampilonem* ab *Iruna*, si vera scribit Garibajus, Cantabricarum & Navarræarum originum callentissimus, lib. 22. cap. 16. & alibi. Nullam igitur, spero, fidem his nugis præstabunt qui semel animadverterint consilium homi-

hominis occasione sibi data sacræ alicujus ædis obscuræ ambiguæve nuncupationis, pro insinuandis fabulis suis pia impietate, ut sic dicam, turgentibus, abutendi.

442. Eodem ille confisus æquivoco nominis, è duobus sanctis unum atque eundem facere pro ludo habuit. Celebratur nempe apud Bellovacensem Ecclesiam Apostoli, ut vocant, sui atque primi Episcopi S. Luciani, qui cum S. Dionysio in Galliam venerat, octava die Januarii martyrium [g]. Nunc non quærimus quisnam Dionysius annunciaverit Gallis, aut quo tempore, Christianum Euangelium. Quicquid enim sit, acta Luciani martyris ab Odone I. ejusdem urbis Bellovacensis præsule, ut fama est, sub Carolo Calvo scripta, dubitare non sinunt de ejusdem, cùm agone, tum agonis sociis, nempe Maximiano (aliàs *Messiano*) & Juliano, de quibus accuratè Bollandus in Notis diei VIII. Januarii, qui & XV. Septembris, & XVI. Octobris factam fuisse horum trium sociorum corporum quandam translationem ex veteribus MSS. martyrologiis observat.

g Beda, Usuardus, Ado, Martyrol. Roman. & alii à Baronio laudati die VIII. Januarii, & à Bollando eadem. Saussay in *Martyr. Gallic.* Vincentius Bellovacensis lib. 10. *Spec. Histor.* cap. 25. & 26.

443. Diversus omnino est ab hoc Luciano Bellovacensi Lucianus martyr Vicensis Cataloniæ urbis, qui cum Marciano sodali triumphavit in Decii persecutione. Quorum similiter acta germana, ut videtur, sinceræque antiquitatis, ac solennis tunc temporis formæ in conscribendis hujusmodi religionis caussis consignata notis, in Vicensis ejusdem Ecclesiæ breviario, & in antiquissimo libro *Sanctorali*, veteri gentis lingua, quâ utuntur & Galli Provinciales, conscripto, & alia valdè antiqua relatione in archivo Ecclesiæ jam dictæ conservata ad manum habuit, quæ in historia sua *Cataloniç Sanctorum* [h] repræsentaret vir æquè doctus ac pius Antonius Vincentius Dominicus ordinis Prædicatorum, ex eoque Hieronymus Pujades in Chronico suo ejusdem Principatus lib. 4. cap. 55.

h Fol. 99.

444. Et tamen haud veritus fuit, tanquam omnes umbra essemus, hæc Pseudo-Luitprandus effutire verba [i]: *Sancti Luciani Pontificis & martyris, comitis sancti Dionysii Areopagitæ, ossa Bellovaco ad urbem Vicensem translata sunt*. Eodem scilicet fallendi genio, quo gemellus ejus Pseudo-Dexter animabatur, quum scriptum reliquit ad an. CCCVIII. *Reliquiæ sancti Luciani Episcopi Vicum transferuntur*. sexcentis tamen & ampliùs annis ante memoratam à Luitprando translationem. Hę sunt, quibus mendaces deprehenduntur, notæ. Frequenter enim *mentiri solet iniquitas sibi*, de quo sacræ nos literæ admonent.

i Ad eram CMXL. an. CMII.

445. Neque contentus annominationis hoc velamento abuti, absque ullo etiam, nostræ gentis cœlites ex alienarum gentium cœlitibus facit, aut qui nusquam noti sunt, pro notis laudat. Paullum scilicet Jaccetanum Episcopum. *Memoria* (inquit [k]) *S. Paulli Episcopi Jaccetani, qui Romam dum visitat, cum aliis duobus sub Decio martyrium patitur sexto Idus Februarii.* Oculos nempe habuit ad hunc diem VIII. Februarii in martyrologio Romano, in quo Romæ SS. martyrum Paulli, Lucii, & Cyriaci memoriam ex codice monasterii S. Cyriaci restituit Baronius. Quem Paullum Galesinus Episcopum fuisse addidit. In Florentini antiquo martyrologio, *Romæ*, legitur, *depositio S. Paulli Episcopi*. Vide sis ibi Florentinum, & in opere magno *De actis Sanctorum* Bollandum. Qui omnes conqueruntur nusquam de loco Episcopatûs significari. Quâ datâ portâ ruit noster, & Jaccetanam urbem (*Jaca* nunc in Pyrenæis, & Aragoniæ regno) tanquam ex cortyna pronunciavit.

k Ad eram DCLI. an. DCXIII.

446. Cœlestinum, SS. Saturnini & Neopoli Romanorum martyrum socium, laudat Baronius, & Galesinus III. die Maji. Alibi tacetur locus, nempe in martyrologio Florentini, de quo plura hic in Notis. Hunc fingit Pseudo-Luitprandus [l] in Hispania fuisse consularem, ejusque memoriam apud nos floruisse.

l Ad eram DCLX. ann. DCXXII.

447. *Anacirardum* (ait [m],) *eremitam ex Germania venisse in Lusitaniam, & in ripa fluminis Tagi prope civitatem Scalabim sanctè vixisse, reversumque ad Italiam, non longè à lacu Tigurino vulneribus confectum, & martyrizatum* IV. *Februarii*. Fingit hîc se hujus rei haud conscium Higuera, & Anacirardum eundem facit cum Lietphardo, cujus Molanus die IV. Februarii meminit; aut certè alterius quàm Higueræ illa nota est huic loco affixa. Nam Luitprandi gemellus Julianus [n], parum mutato nomine *Hancarardum* vocat, atque eadem de illo refert, adjiciens singularia hæc: *Manent aliqua vestigia adventûs hujus sancti abbatis in Lusitaniam in oppidis ejusdem provinciæ Ataugia & Meinardo*. Cujus observationis interpretationem si quærimus, Joannes Tamajus succurrit *Atouguia* oppidum propè Scalabim, sive *Santaren* civitatem Tago adjacere, in quo subodoratus fuit *Augiæ majoris*, sive *Reichenaugiæ*, quod Germanicè *divitem insulam* sonat, insignis monasterii, hoc vestigium nominis, quod insinuaverat falsus ille chronologus; atque item ait prope idem oppidum esse vallem *de Bollardo* dictam, hoc vocabulum vix distare à *Meinardo* subjungens, quod verum & vulgare magis sancti eremitæ nomen fuit.

m Ad eram DCCCLXXXVIII. ann. DCCCL.

n In Chron. num. 436.

448. Sed relinquo libens non insanis lectoribus Tamajanam hanc conjectationem alpinis frigidiorem nivibus dijudicandam. Planè hujus sancti Helvetici eremitæ ac martyris Meinradi, aut Meginradi, monachi priùs in Augiæ-divitis monasterio, deinde eremi Nigræ-sylvæ viginti sex annorum incolæ, tandemque à duobus latronibus interfecti, supersunt acta anonymi auctoris, quem Bennonem, secundum hujus eremi incolam, non temerè judicavit Bollandus. Hæc acta, cùm Surius aliquantulum mutata, tum Christophorus Hartmannus in annalibus suis Einsidlensis S. Meinradi monasterii, quod in eodem loco ejus martyrii postea fuit erectum, tum demum Bollandus nuper laudatus in actis sanctorum XXI. Januarii die, publicavere. In quibus disertis verbis habemus notatum, eremitam nostrum priorem à se petitum juxta Tigurinum, seu Turicinum lacum, eremi locum septem annis habitâsse, indeque inte-

ꝛius

riùs per quatuor milliarium spatium secessisse in aliam eremi vallem, in qua usque ad mortem solitarius vixit. Verba hæc sunt [o]: *Ibi dum per septem annos superni Regis militiam exegisset, multitudinem populi ad se venientis ferre non valens, mutavit locum, atque à prædicti laci litore quatuor millibus distantem reperit planitiem inter montes accessu valdè difficilem. Ibi adjuvantibus viris religiosis, & maximè quadam abbatissa Heiluviga nomine, necessaria voti sui construxit habitacula, atque in eodem loco quod erat reliquum vitę permansit*. Quàm sit hoc verosimilius migratione Luitprandiana & Julianæa Meinradi ad Lusitaniam, in qua tunc temporis Christiani Gallęciæ sive Oveti Reges Alphonsus Castus, aut Ranimirus I. aut Ordonius I. qui æquales Meinrado vixere, cum Sarracenis bellum gerebant, inter quos vix sperare potuit Christianus homo vitæ quietæ ac solitariæ copiam, prudentes judicent.

o Cap. 2. Vitę, seu Actorum.

449. Eadem temeritate quovis famæ detrimento coërcenda, è priscis Romani ritus ac temporis ethnicorum inscriptionibus excitat Christianos, & Apostolicos viros, & martyras Toletanus fabulator. Nonne enim talia sunt, Cornelium Proculum, & Cornelium Bassum à discipulis S. Jacobi conversos Pontifices martyresque factos, celebrari Antiquariæ in Bætica, quod in Luitprando legitur [p]? In quo habitus fuit respectus ad inscriptionem duplicem, quarum alteram M. Cornelius Proculus Liviæ Augustæ, alteram Cornelius Bassus Cajo Cæsari, Pontifex uterque Cæsarum, quomodo se appellant, dedicavere, quasque vel nunc gemini præseferunt lapides Antiquariæ urbis [q].

p Ad eram DCCXXIV. ann. DCLXXXVI.

q Tamajus in Notis hujus loci.

450. Et cuinam alii noti sunt SS. Maria, Joseph, Victor, & Theodorus, Castri Octaviani in Catalonia MM. quorum ad ann. DCCLXXXV. [r] & Genesius Cordubæ passus sub Nerone, cujus ad annum DCLXVIII. [s] Luitprandus mentionem habet? Certè hunc secundum enixè admodum, propter frequentē Genesii martyris nuncupationem in Hispanis quibusdam Ecclesiis, non jure abrogatâ sive Arelatensis sive Romani Genesiorum memoriâ, Hispanum asserere civem & martyrem Higuera contendit. Nam & ad partes venit non semel Julianus [t] laudata æde sacra Toletana Genesii martyris Cordubensis, à quo habemus Hispanum fuisse, & militem legionarium in castello Nunetensi (*Nucz*, juxta Toletum, ad radicem montis *de Altamira* dicti) celebrarique ejus festum XX. sive, ut legendum est, XXV. die Augusti: corpus autem ejus è Corduba Alarcurrim, indeque Toletum, fuisse translatum.

r Sive eram DCCCXXIII.

s Sive eram DCCVI.

t In Chron. num. 376. & Adv. 149. 389. 481.

451. Hæc omnia in *Adversariis* [u]. Quibus apertè hunc distinguit à Genesio alio Anastasii socio, XI. die Octobris in Rutenio Hispaniæ (Dexter *Mantuæ Carpetanorum* ait ad annum CCCLIII.) martyre. Cujus in *Adv.* 326. meminit. Atque iccircò non debuit vir clarissimus D. Laurentius Ramirezius à Prato ad Franciscum Bivarium de Genesiis scribens, omnia hæc Juliani testimonia de eodem Genesio accipere, differentiamque diei martyrii corrigere velle, de quo Bivarius in responsione eum admonuit, variationem Juliani ad conditionem *Adversariorum* quæ tumultuariam observationum formam continent, rejiciens. Quicquid tamen is dicat de quatuor Genesiis, I. Arelatensi, II. Romano, III. Barcinone nato, Mantuæque Carpetanorum cęso, cujus acta profert, IV. demum Cordubensi, de quo nunc agimus; certissimum haberi debet, non alteri quàm I. Arelatensi exceptori sive notario publico oblatum ab Hispanis cultum in dedicatione Ecclesiarum fuisse. Quod maximè de Toletanę urbis ac territorii, quo Mantuo-carpetana, seu Matritensis curia comprehenditur, sacris ædibus à Genesio martyre nuncupatis, fateri oportet. Ad Toletanorum enim res & usum præcipuè spectare quicquid in Gotthicos Ecclesiastici ritus libros ab Isidoro Hispalensi Hispaniarum doctore vulgò appellatos, cùm ab ipso, tum ab aliis Toletanis Episcopis fuit conjectum, indeque desumendum antiquorum in solvendis sacris his officiis propositum, nemo inficiabitur.

u 149. & 481.

452. Atqui non de alio quàm de Genesio Arelatensi in breviario & missali Gothico ad vicesimum quintum Augusti diem fit mentio: ubi prostat officium proprium hujus martyris cum hymno, unde hæc ad rem nostram exscripsimus:

Genesius igitur ille juvenculus,
Civis eximius Arelatis oppidi,
Ætatis peragens floscula primula
Injuncto paret ordini.
Exceptor igitur dum nitesceret,
Ac jussa tabulis publica scriberet,
Afflatus subitò munere cœlico,
Quo vota cumulat pia,
Extemplò officium abnuit impium,
Et ceris renuit imprimere manum,
Cœlestis cupiens effici accola
Vitâ, votisque, moribus. &c.

Et putas ne ad alterum olim directum cultûs solennis officium, alteri autem Genesio dicata fuisse sacra templa, non Matriti tantùm, Toletique, aut Cordubæ; sed & Hispali, & Salmanticæ, ac forsan alibi? Credant Bivarius, Ramirezius, Tamajus, (qui carmen quoddam Cypriani sui Cordubensis hypobolimæi adducit) Argaïziusque superstitiosè his falsis historiæ numinibus assurgentes; non cæteri, quibus intimatum jam sæpiùs fuit devitare hos scopulos, quibus jam ferè universæ antiquitatum nostrarum auctoritatis navem allisimus.

CAPUT XXI.

Luitprandus in dubiis quibuscumque apud nos historiæ articulis, personarum objectâ plerumque distinctione, judicem se controversiarum, & Apollineum oraculorum auctorem venditare solet. Exempla.

453. ALIA etiam fuit mens & propositum personati Luitprandi, quæ attentè considerantibus non raro se prodit. Vide-

Videlicet ut quædam historiæ nostræ dubia controversaque, nec satis distincta, vel declaratione vel multiplicatione personarum resolveret. Quo callido consilio consequuturum se speravit, ut veluti alter Deus historiæ, in hoc vindice dignis, juxta Horatii præceptum, appareret nodis • • • • • •.

• Exemplis hæc comprobare animo hæserat auctoris. Sed tamen iis destituimur; fortè quòd cùm caput hocce in opportunius aut expeditius tempus distulisset, immaturâ morte præventus, illud absolvere minimè potuerit. Plura tamen hujus rei exempla variis locis adducta, auctoris propositum asserit umque firmare poterit. CARDINALIS DE AGUIRRE.

CAPUT XXII.

De PSEUDO-HAUBERTO *Hispalensi. Gregorii Argaïzii Benedictini in hoc, atque item Dextro, & Maximo illustrandis, & in lucem promulgando Liberati alio Chronico, frustrà impensa opera. Pseudo-Haubertini Chronici auctor quis. Non statim & omnibus quæ in lucem uti vetera mittuntur, credendum. Germana nostrorum historicorum opera, nonnisi è publicis archivis aut antiquis libris, qui prostant, exsculpta, aliter ac Dextri, Maximi, & similium, Haubertique & Liberati. E codice ipso quem pro Hauberti Chronico venditabat confictor, suppositionem ejus apparere. Catalogus Haubertinus Episcoporum Hispaniæ examinatur. Desunt in hoc illi, quorum in Conciliis Hispaniæ conservata fuit memoria: quod exemplis Valeriensis, Seguntinæ, Complutensis, ac Legionensis Ecclesiarum comprobatur. Quædam de Legionensis hujus Ecclesiæ Episcoporum tempore. Item exemplo Iriensis Ecclesiæ, cujus Episcopos curiosè collegit Compostellana historia. Aliarum item, quarum Episcopos in Chronico laudatos in catalogo prætermittit. Additiones ad Hauberti catalogum in simile examen vocantur.*

454. ALTERA fabula est, Luitprandianæ similis, quam lusit ætate nostra famæ gentis suæ Hispanæ sibique ipsi æquè inimicus homo. Atque ea quidem digna visa est, cujus inventionem & promulgationem solicitè, atque adeò plenè, referamus, simulque falsitatis, documenta aliqua (siquidem omnia velle, Augiæ esset stabulum purgatum velle) in medium producamus.

455. Apparuit ante aliquot annos novum, invisum hactenus atque inauditum, ac velut è cimmeriis tenebris caput extulit, Chronicon HAUBERTI HISPALENSIS monachi Benedictini, duabus partibus, quarum prior à creatione mundi usque ad gratiam; posterior à Virginis partu ad annum CMXIX. inscribitur. Edidit hoc Chronicon Gregorius Argaïzius Benedictinus sacræ Theologiæ Magister, ordinisque sui chronographus, duabus quoque partibus, 1. & 2. quas unum tomum seu volumen conficere voluit. Sed neque his contentus, quasi fabulosarum omnium historiarum cinnum dare illis, qui hujusmodi nugas consectantur, enixè proprieque suscepisset, Hauberto alligavit veteres illos in criticum theatrum jam eductos, & à doctis traductos quasi supposititios & ficulneos, rerum Hispanicarum temeratores, Pseudo-Dextrum, Pseudo-Maximumque, ac demum alium similem, his Liberatum: quos omnes, loco quemque suo, in examen vocavimus. Nempe titulo usus generali vulgaris linguæ: *Poblacion Ecclesiastica de España*, jam quatuor justis voluminibus, sive duabus partibus, in quatuor tomos divisis.

456. Primo volumini hanc affixam legimus inscriptionem: *Poblacion Ecclesiastica de España, y noticia de sus primeras honras, hallada en los escritos de S. Gregorio Obispo de Granada, y en el Chronicon de Hauberto monge de S. Benito, ilustrado por el Maestro Fr. Gregorio de Argaiz*, &c. [x] Continet hæc in primis vitam & notitiam Hauberti, atque ejus scriptorum [y]; deinde *Catalogum martyrum qui in persecutione Diocletiani & Maximiani in Hispania sunt passi*, ordinatum à Gregorio Granatensi (Iliberitanum dicere interpres voluit) Episcopo, cum Argaïzii Notis seu Commentario. De quo catalogo Gregorii, ut fingitur, Bætici, satis multa nos in scriptoribus quarti sęculi, quo Gregorius floruit, nec inutiliter, observavimus. Sequitur jam in hoc volumine, quod descriptum imus [z], *Catalogus Ecclesiarum Hispaniæ cathedralium, & notitia Episcoporum qui eis præfuerunt*, auctore Hauberto monacho, aucto tamen eorum numero ex aliis auctoribus, scripturis, & Conciliis. Adjunguntur [a] *Additiones ad Hauberti catalogum* ex ejus Chronico desumptæ. Subjicitur inde [b] *Hauberti Hispalensis Chronicon, pars I. à creatione mundi usque ad gratiam.* Incipit: *Deus trinus in personis*, &c. Sequuntur Notæ Argaïzii prolixæ.

x Matriti apud Gregor. Rodriguez MDCLXVII. fol.
y Pag. 1.
z Pag. 77.
a Pag. 117.
b Pag. 212.

457. Secundo volumine altera pars Chronici ejusdem *à Virginis partu usque ad annum CMXIX.* & appendicis loco *Walambosi Merii additio* ad superius Chronicon, & ad utrumque auctorem Notæ, comprehenduntur.

458. Tertium volumen, totius ut ludicri systematis conspectum demus, *Dextri Chronici translationem Hispanam cum Notis.* Quartumque tandem similem aliam Chronici Marci, ut appellant, Maximi versionem, & ad hanc Notas, & post apologetica quædam auctoris adversus hæc omnia impugnantes scripta, Chronicon *De rebus Hispaniæ* novissimè inventum *Liberati Gerundensis monachi & abbatis Pampilonensis S. P. N. Benedicti*, duabus partibus, ab anno scilicet mundi usque ad annum DCX. de quo jam antea egimus, continent.

459. Ut ordine procedamus, opus erit de Hauberto in primis agere, inde in opera hujus inquirere. Haubertus ab iis, quibus obscurum nomen luci vitæque consignare cura fuit, Hispalim patriam habuisse dicitur, idem Germanis parentibus ortus, qui cùm Caroli Magni auspiciis Hispaniensem adversus Mauros expeditionem sequuti essent, in hac urbe sub infidelium jugo inter Christianos mansere. Unde tamen Haubertus ibi natus anno DCCCXL. ejusque fratres germani post parentum obitum, ob evitandas iniquas Maurorum vexationes sese proripientes, & in Gallæcia, sub Alphonsi III. cognomento Magni tempora, veluti in portu suscepti, Benedictinum ordinem amplexi omnes sunt in Dumiensi monasterio; quorum Hau-

Gaudebertus ætate aliis grandior, Dumiensis Episcopus, Guilielmus ejusdem monasterii abbas, Haubertus autem insignis chronographus, deperditarumque Hispaniæ historiarum verè restaurator & vindex, fuere. Totum id voluit artifex Pseudo-Hauberto credi, cujus Chronicon his, quæ sequuntur, verbis absolutum legimus: *Cùm hæc scriberem regnabat in Legione Ordonius, Cordubæ Abderachmen, in Castella & Aucæ Didacus senex, concurrente era Cæsaris CMLVII. Et ego Haubertus Hispalensis monachus Dumiensis in monasterio Dumiensi accepi habitum Benedictinum anno Domini DCCCLXXVII. Fui patriâ Hispalensis ex genere Germanorum, qui venerunt ad Hispanias in societate Imperatoris Caroli Magni. Scripsi istud Chronicon in monasterio meo in Gallæcia ętatis meæ* LXXIX. *annorum*. Hæc de se ille, qui spectari in scena sub Hauberti persona voluit.

460. Jam ad opera ejus venientes, ac de iis quærentes admoneri opus est, tam Chronicon Hauberti, quàm ejus catalogum, è manibus prodiisse D. Antonii de Lupian Zapata, ut quondam jactabat, Valentini, Segobricensis, qui ante aliquot annos in Ebuso insula (*Ibiza* vulgò) obiit Ecclesiæ, quæ ibi est, præfectus. Hunc quasi erubesceret, atque ominosum esset, proprio appellare nomine Argaïzius veritus fuit: descripsit tamen referens [c], curiosum quendam fuisse hominem, cui impositum fuerat Burgensis almæ Ecclesiæ antiquitates literis consignare, qui Burgis ipsis commorabatur. Quem cùm sibi valdè obnoxium, beneficiisque devinctum haberet Joannes Samaniegus Benedictinorum S. Joannis ejusdem urbis abbas, facilè ab eo trium horum veterum monumentorum, quæ ab originali (sic loquitur) codice is exscripserat, exemplum impetravit; à quo Joanne Samaniego id ipse Argaïzius rei auctor habuit.

c In *Vita & Notitia Hauberti* initio primi tomi.

461. Quæ quàm sicca & jejuna sint de re tam gravi, & cui fidem omnino haberi voluit, nemo non videt. Exemplum nempe ignoti, nec auditi hactenus, operis historici, sacris, Ecclesiasticis, politicis eventibus, sanctorum hominum, aut Christi martyrum, antea ignoratorum, religiosorum ordinum originis & progressuum, integræque tot sæculorum Hispanæ historiæ notitiâ illustris, unius anonymi testimonio, qui extractum à se ab originali tantùm dixit, nec, unde extraxisset, locum, quem excutere, aut codicem, quem consulere possemus, indicavit. Exemplum hoc, inquam, nobis pro germani ac veri scriptoris vetustate commendato, & in archivi alicujus codice diu servato exemplari, cui veritas ipsa testimonium dicat, quasi per vim intruditur. Et impii, & maligni, & antiquitatis hostes sunt, qui novas, nec ullo fidei sigillo commendatas merces, pro adulterinis aversantur. Quem avertendę calumniæ locum, Hauberti caussâ, integro ac benè docto opusculo [d] Andreas Garsias de Molina Jurisconsultus (latere sub hoc nomine verum auctoris nomen, qui D. Franciscus Andreas de Palacios & Molina est, Argaïzius ipse agnovit [e]) adversus assertorum præsumptionem tractavit. Cui quidem Argaïzius idem, inter alias sui nominis & Hauberti defensiones, quę volumini quarto systematis memorati leguntur, nescio quæ ludicra magis & universalia, quàm stricta, & succi plena, modestiæque viro religioso & historico digna reposuit [f].

d *Discurso historico contra el intitulado Hauberto Hispalense, cuyos apocryfos escritos sacò à luz el maestro Fr. Gregorio de Argaïz* &c. Matriti MDCLXIX. in 4.

e 4. Tomo *de la Poblacion de España* sub titulo: *Respuesta à los lectores* &c. pag. 88. post Maximi Chronicon.

f Pag. 87. *Appendicis*.

462. Cùm enim Hauberti accusator legitimè postulâsset monstrari sibi, & omnibus veri amantibus, studiosisque patriæ, famæ, & honoris, quisnam homo, & è quibus latebris processisset, quanam testimoniorum probabili saltem fide, quibusnamque signis documentísve, sive contestationibus venerandæ ejus, quam jactabat, ætatis, se illum esse, quem pręseferebat, ostenderet, idque jure à se peti gravissimis & firmissimis ex utroque jure petitis argumentis confirmâsset, nil ultrà Argaïzius Hauberti defensor, quàm modestum accusationis tenorem dicacitate & facetiis, historico non minùs, quàm oratori magnopere fugiendis, excipere: & cùm opposita solvi fuit necesse, paralogismis uti, nec unquam ad rem devenire, sed nugis iterum strepere, dicteriisque omnia conturbare. Nihil harum solennitatum, quæ jure expetuntur, in editione legitima instrumentorum caussis deservientium, desideratum fuisse ait in publicatione veterum illorum auctorum, quos edidere in lucem, instrumentorúmve, quibus in tabulariis monasteriorum repertis nostræ historiæ vindices Stephanus Garibajus, Ambrosius Morales, Hieronymus Zurita, Joannes Mariana, Antonius Jepesius, usi fuere. Atque ideo editorem Hauberti non ferendam injuriam pati, cui fides, nisi ea præstiterit quæ nusquam ab aliis exposci consuevissent, abrogatur.

463. Deinde tamen, ne videretur silentii expostulatus, celare adhuc velle hominem, à quo Hauberti accepit Chronicon, alibi fatetur [g], D. Antonium Lupian Zapata eum esse, qui è bibliotheca monasterii S. Dionysii Parisiensis codicem originalem, in quo descriptum id Chronicon fuerat, dolo clepsisset, quique anxio se esse animo restitutionis cum Argaïzio ipso non dissimularet. Ab hoc singularia priùs quędam Chronici fragmenta, postremoque integri exemplum, quod typis editum dedit, habuisse ait. Nec dum tamen inventoris bonam fidem, auctorísve legitimitatem in tuto positam animadvertens, accepto commodùm è Gerundensi urbe Liberati cujusdam alio Chronico per eos dies invento, in quo Haubertus, liberque hic ejus, laudantur; tanquam ad triarios rediisset res, atque admodum laboraretur, defensionem instaurat. Sed hac una impressione contentus inanem victoriæ triumphum canit. Hęc tota vis Argaïzii, quâ excepit ea, quibus Hauberti caussa premitur, argumenta.

g In Appendice quadam tomi 4. cui titulus: *Imposturas, y engaños del P. Fr. Hermenegildo de S. Pablo contra Dextro, Maximo, Auberto, y Luitprando*, &c. pag. 19.

464. Quę quàm infirma sit ac debilis, paucis ostendam. Liberatus, ut hinc initium fiat, supposititius est auctor, nullamque sibi, ne dum aliis, fidem exculpere adhuc potuit, rectè sentientium judicio, ut loco suo notavimus. Hac igitur commendatione & auctoritate depulsum Chronicon nil aliud quàm tot

tot sęculis inauditi atque illaudati auctoris nomen, furtoque sublati ab inventore suo Parisiensis codicis, unde origo ei, confessionem, quamplurimaque inserta inverisimilia, incredibilia, certis & compertis adversa, plenaque omnia ferè affectationis & assentationis, paucis aliàs certis & jam notis, ut & falsa vera crederentur, admista, retinet.

465. Et magnâ quidem injuriâ Argaïzius queritur se, quàm alios similium librorum publicatores, severiùs tractari. Omnes enim illi quos in exemplum appellavit, vel priscos rerum nostrarum auctores in tabulariis Ecclesiarum & monasteriorum repertos in dias luminis oras pertraxerunt, vel schedas veteres, aut regia diplomata in iisdem contenta confirmandis iis, quæ proposuissent, sincerè laudaverunt. Codices tamen, unde sunt auctores, cæteraque documenta ab iis descripta, vel in iisdem locis, vel in Laurentina regia bibliotheca servati, adiri possunt, omnemque falsi suspicionem à videntium & contrectantium mentibus expellere. Archiva publica ii nominavere, quò ire possent, qui nonnisi oculis credunt, & aliqui forsan hoc jure usi sunt. Non ierunt? Juri suo quilibet renunciare potest: interim tamen præsumptio stat pro iis, qui eam conditionem incredulis obtulerunt. Nemoque tam suæ famæ prodigus credendus est, quem citandi falsos testes, qui interrogari possunt ipsi, væsania impetat. Hæc omnium, qui anecdota in vulgus dant, præcipua & anticipata cura est fidei promulgatis quærendæ, laudare locum, sive hominem, à quibus acceperunt, eorumque auctoritatem sinceritatemque in primis commendare; ne aut in locum facilè subrepere, aut ab homine exire mendacia & falsa potuisse videantur.

466. Edita fuere primùm in lucem à Sandovalio quinque Episcoporum Chronica, seu totidem Hispanæ historiæ fontes; sed viderant ea priùs in eodem, ex quo deducta sunt, codice antiquissimo, atque in aliis, seniores nostri, quæ ipsa sibi testimonium antiquitatis & sinceritatis perhibent. Edidit Morales S. Eulogii martyris opera, à D. Petro Poncio à Leone Placentino Episcopo in codice quodam Ovetensis Ecclesiæ vetustissimo reperta, sibique ab eo communicata; quibus, utpote nulla ex parte non germanum sui auctorem præseferentibus, omnes nostrates, exteri, docti, indocti, statim acquievere. Dedit foràs Dulcidii, ut credidit, Salmantini Episcopi Chronicon Pellizerius, veterem librum, quem ostendit omnibus, manu exaratum describens. Esto auctoris ejus non sit; attamen nullus hucusque eorum, qui Pellizerio nomini sunt infensi, Chronico ausus est notam suppositionis aut interpolationis impingere. Exiit è manibus D. Thomæ Tamaji Paullus Emeritensis diaconus, sed ad octo non minùs exemplaria Gotthica, Latina, collatus, ipseque suæ præstruendæ auctoritati sufficiens. Prętermitto alia.

467. Secus omnia in his, qui ab uno fermè sæculo protruduntur nobis alius post alium auctores. Dextrum, hydræ hujus pseudohistoricæ princeps caput, quibusdam suis amicis Higuera primus ostendit. Addidit inde Maximum. Quos duos Joannes Calderonius Cæsar-augustæ foràs dedit; sponte forsan Higueræ ipsius, qui tamen ausus non fuit ostentare se horum editorem. Et nullus quidem poterat citari locus, quò rem nusquam visam videre cupientibus eundum esset. Fingitur ergo Fuldensis codex ab ea bibliotheca olim subreptus venisse in nescio cujus Wormaciensis manus, indeque descriptum exemplum Thomam Torr-albam habuisse; ne Fuldam peti, aut aliò quovis posset pro veritate examinanda. Immo nullus exemplum Germanicum ad Higueram missum vidit unquam, aut ab eo in aliqua ordinis sui bibliotheca relictum legimus, ut saltem id in caussa interrogaretur. Dexter olim notus fuit, constanterque historici operis scriptor: deperditum tamen hoc fuisse, sæcula omnia silentio clamant. Et tamen nuper inventum ac resurgens cordati ex omni gente & lingua ferè omnes jam loco monstri habent.

468. Luitprandum D. Thomas Tamajus edidit, deinde D. Laurentius Ramirezius, viri magni; sed Higueræ fidem, & Wormaciensis illius inventionis fabulam sequuti; atque eum Luitprandum, qui à vero & germano, quantùm ortus ab occidente, distat.

469. Julianum Petri diaconum Toletanum adjunxit paullò pòst idem vir doctissimus Ramirezius, sed ex eadem ficulnea penu, ut latè propriis locis annotavimus.

470. Eodem animatus præclara Hispaniæque decora fingendi genio Joannes Tamajus Salazarius, primo loco Auli Hali *De adventu S. Jacobi* carmen ex Alvari Gomezii *Talichristiæ* optimis, suisque, alteriúsve rus olentibus versibus interpolatum (quod cùm ad Auli hujus tempora deveniemus, palam omnibus fiet) publici juris malis avibus fecit.

471. Deinde martyrologium Hispanum fabulis eorum, quos nuper appellavimus, auctorum ferè constans, aliis adhuc è Gothico libro, qui nusquam inter ejus, aut excellentissimi viri D. Didaci de Arce Reinoso schedas aut libros fuit post amborum mortem inventus, descriptis versibus Juliani, Cypriani, & aliorum, & Legendariis variarum Ecclesiarum, quæ penes se esse jactabat, magna bonorum omnium offensione, ac veritatis injuriâ, atque adeò gentis nostræ duraturo ad posteritatem omnem, nisi è medio tollatur caussa, dedecore, totum quantum est, oppletum & suffarcinatum adjecit.

472. Hunc ponè sequens Lupianus Zapata, furtivi codicis experta olim in Dextro vanitate subnixus, Haubertum, nec nomine notum, prodigiosi hujus Chronici auctorem domi suæ fingere ausus, eo solùm antiquitatis testimonio commendatum à se ad Argaïzium dimisit, quòd è bibliotheca Sancti Dionysii Parisiensis olim à se subreptus fuisset. Et tamen ad hujusmodi inventionibus fidem præstandum, tanquam invidi & irreligiosi, quinimmo ut patriæ ferè hostes, urgemur; sed ab iis qui animam pro sale habent, & quid assentatorem & amicum, favorabile

ac

ac justum suffragium intersit, planè distinguere nesciunt.

473. Hæc illa caussa est Hauberti, quam totâ oris & calami, Tertulliani ut verbo utar, contumeliâ, toties, & adversus tot adversarios, Argaïzius orat, assertoremque ac vindicem veræ Hispanæ gloriæ sese magnificè venditat. Sed bonum factum. Hispana gens diu his adulatorum delinimentis quasi effœminata, jam movet lacertos, seque in libertatem sentiendi, & quæ sua non sunt respuendi, vindicare amat. Calle isto ad famam niti, non Hauberti, aut similium vestigia prementes, debemus *.

* *Ad marginem autographi hæc nota exstat ipsius auctoris manu apposita*: Adjungendum hic breviter quicquid de codice Zapatæ & Chronico propria ejus manu passim cancellato & interpolato notat Pellizerius Acropolitanus Marchio, & alii. CARD. DE AGUIRRE.

474. His generaliter de vanitate inventionis præmissis, nos jam accingi opus est ad Hauberti *Catalogum Hispaniæ Ecclesiarum*, & *Episcoporum notitiam* è catalogo verorum scriptorum deturbandam. Hoc opus majorem partem chimæra est, & in cerebro editoris natum, nullo habito ad veri similitudinem respectu, omissis plerumq; his Ecclesiarum episcopis, quos aliquando his præfuisse, liquidò, nempe ex Conciliorum subscriptionibus, aliisque certissimis monumentis, constat. Immo, ut ex falso ipso Haubertum falsi accusemus, prætermissis etiam his Episcopis, quorum sui illius auctores, &, quos præ oculis semper habuit, Dexter atque ejus asseclæ meminerunt.

475. De conciliaribus patribus vis ne id, quod primo loco diximus, experiri? Adi, lector, decimum septimum caput, quod *De Valeria sive Valeriensi Episcopo* tractat; qui destructa à Mauris sede pridem defecit. Videbis laudatos

Favilam anno Domini DXCIII. Intellige electum.
Sebastianum monachum Gallum, anno DCXXI.
Gregorium anno DCXLIX.
Gaudentium anno DCLXXX.

At ex Conciliorum constat subscriptionibus Magnentium interfuisse Concilio Toletano sub Gundemaro Rege anno DCX.
Eusebium interfuisse Concilio Toletano IV. anno DCXXXIII. Sisenandi Regis tempore, & V. ann. DCXXXVI.
Tagontium Concilio Toletano VIII. anno DCLIII. sub Reccesvintho.
Stephanum Concilio Toletano IX. sub eodem, anno circiter DCLV. ac X. sub eodem, anno sequenti.

Quatuor hi desunt in Hauberti catalogo, qui verè Valerienses Pontifices fuere. Immo Gaudentius, qui dicitur anno DCLXXX. Pontificatum suscepisse, subscriptus legitur XI. Concilio Toletano anno DCLXXV. aut circiter, sub Wambane congregato; nec non & jam inter antiquiores duodecimo, quod habitum fuit anno DCLXXXI. sub Ervigio.

476. Sume nunc in manus Seguntinos præsules è cap. 18. leges huic Ecclesiæ præfuisse

Audericum anno DLXXXVIII.
Protogenem anno DCX.
Joannem anno DCXLVI.
Undericum anno DCLVI.
Joannem anno DCCXI.

Consule nunc subscripta Conciliis Seguntinorum Episcoporum nomina, & colliges intermedio isto tempore centum & viginti trium annorum

Protogenem interfuisse Cōcilio III. Toletano sub Reccaredo an. DLXXXIX. (qui ab Hauberto non ante ann. DCX. collocatur in sede) & alii Concilio sub Gundemaro anno DCX. (quem primum ejus Haubertus constituit)
Isdisclum [i] Conciliis IV. V. & VI. ab anno DCXXXIII. ad ann. DCXXXVIII.
Ubidericum Conciliis VII. VIII. IX. ac X. ab anno DCXLVI. ad an. DCLVI. qui primus ei ab Hauberto assignatur obitæ dignitatis annus.
Egicam Concilio XI. anno DCLXXV.
Ellam Concilio XII. XIII. & XIV. ab anno DCLXXXI. ad ann. DCLXXXIV.
Gundericum Concilio decimo quinto anno DCLXXXVIII.

i *Aliàs* Idisclum.

477. Hactenus Conciliorum ætas, quæ stare possit contra catalogi fabulosos Episcopos. At qui Protogenem præcesserunt nullis aliis documentis egent ad ostendendum se non minùs quatuor dictis Haubertinis ejus collegis supposititios esse. Sed observatione haud indignum est, an. DCCXXXIX. Eulogiū martyrem, & post hunc an. DCCLXIX. Sacerdotem ultimum Episcopum Seguntinorum ab Hauberto laudari. E quibus duobus Eulogius martyr non est Cordubensis ille, qui Toletanus præsul electus in patria coronatus fuit. Contigit enim ejus martyrium anno sequentis sæculi LIX. At Sacerdotis Haubertina laus, quantum (bone Deus!) repugnat magno historico & antiquario Juliano! In Chronico is [k]: *Venit sanctus Pontifex Sacerdos Lugdunensis* (ait) *ad Regem Athanagildum Wisigotthorum missus à Regibus Gallis, & factus est Segontinus ab eodem Rege. Vir sanctus obiit III. Idus Septembris anno Domini DLXX. Ejus caput asservatur ab eadem sede, corpus verò Lugduni*. Sed planè tam falsum est Sacerdotem Lugdunensem antistitem, de quo agit Gregorius Turonensis in *Vitis Patrum* cap. 8. [l] tempore isto in Hispania factum Seguntinum Episcopum, de quo aliàs [m], quàm aliquo tempore aliquem fuisse, cui nomen esset *Sacerdoti*, huic Ecclesiæ impositum.

k Num. 299.

l Vide *Galliam Christianam* tomo I.
m In censura nostra ad Julianum.

478. Capite 20. de Complutensibus agitur Episcopis. Primum eorum Julianum ponit, secundum Petrum, tertiumque Asturium anno CD. Huic ne, an S. Ildephonso fidem præstabimus, qui de Asturio ait, propter devotionem erga sanctorum MM. Justi & Pastoris reliquias à se inventas, cùm Toletanus esset Pontifex, sedem suam Compluti fixisse? Inde adjungens: *ut antiquitas fert, in Toleto sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus*. Majorem ego uni Ildephonso, quàm centum Haubertis fidem præstari debere ajo. Sequuntur in catalogo Haubertino alii, quos inter quærens Toletanarum Syno-

odorum patres, fruſtrà eris. Deſunt enim

1. Præſidius, qui Synodo ſub Gundemaro interfuit anno DCX.
2. Hilarius, qui Concilio IV. anno DCXXXIII. & V. ann. DCXXXVI. & VI. anno DCXXXVIII. & VIII. anno DCXLVI.

479. Davila, aliàs Dalila, collocatur quidem ſub nomine Dadilæ, ſed, quo non debuit, tempore: nam initium ejus ponitur anno DCLV. cùm ante biennium, hoc eſt anno DCLIII. Concilio ſubſcripſerit Toletano VIII. idque viceſimo ſecundo loco, cùm non minùs quinquaginta duo Epiſcopi ei interfuerint. Unde certò colligitur jam dudum huic Eccleſiæ præfuiſſe.

3. Aciſclus, qui Conc. XI. an. DCLXXV.
4. Gildemerus, cujus locum tenuit in Concilio XII. anno DCLXXXI. celebrato Annibonius presbyter.
5. Agricius, qui XIII. an. DCLXXXIII. ac XIV. anno ſequenti.
6. Spaſandus, qui XV. an. DCLXXXVIII. ac XVI. anno DCXCIII.

480. Deeſt quoque præter hos ſex, qui duo ferè ſæcula vixere, fuiſſeque Complutenſes Epiſcopos ambiguum nemini eſſe poteſt, Venerius quoque, cujus meminit S. Eulogius martyr in epiſtola ad Wilieſindum Pampilonenſem Epiſcopum, ubi ait: *Et cùm ab antiſtite Complutenſi Venerio dignè ſuſciperer* &c. Quamvis enim duos Venerios in catalogo videre ſit, neuter eorum ad nos pertinet. Primus enim anno Domini DLVIII. multò ſuperiori ætate; ſecundus verò Venerius aliquot poſt conſcriptam Eulogii epiſtolam annis creatus dicitur præſul, ſcilicet anno DCCCLVIII. cùm conſtet datam fuiſſe epiſtolam anno hujus ſæculi LI. ut ex nota ei ſubjecta liquet. Nec dicas latuiſſe Haubertum Toletanorum Conciliorum codices: duo enim reponam: primò, ex ignorantia iſta excuſaretur quidem, ſi hos tantùm non memoràſſet. Nequit tamen excuſari, quòd ab his, qui certò Epiſcopi fuere, eodem tempore alios memoravit. Non enim potuere ſimul conciliares & Haubertini Eccleſiis præfuiſſe. Secundò, negamus latuiſſe eum Toletanorum Synodorum notitiam. Eâ enim utitur, & conciliares omnes laudat auctor in quibuſdam Eccleſiis; veluti in Segobienſi cap. 25. Aucenſi cap. 52. & aliis.

481. Legionenſis Eccleſiæ præſules recenſentur cap. 57. quod operæ pretium erit percurrere. Unus fortè Decentius ex Haubertinis veritati congruit hiſtoriæ. Ejus enim nominis Epiſcopus interfuit Eliberitano Concilio ſub Sylveſtro Papa & Conſtantino Imperatore. Ad Eccleſiam Legionenſem quod attinet, quamvis in codicibus Eccleſiarum Toletanæ atque Ovetenſis ſub Wambanis Gotthorum Regis nomine *Deſcriptio ſedium Hiſpanicarum* referat Epiſcopali dignitate Legionem floruiſſe, nec ulli metropoli unquam ſuppoſitam fuiſſe, eique proprios, ſcilicet veteres à Suëvis Regibus præſcriptos, aſſignat limites; nobis valdè dubium redditur quòd cathedra illic Epiſcopalis fuerit ſub Gotthorum ſaltem imperio. Nec enim vel uni ex Toletanis Conciliis nationalibus, quibus nullus non Epiſcopus intererat, ſubſcriptus legitur Legionenſis aliquis. Concilium item apud Lucum [n] anno DLXIX. hoc eſt, erâ DCVII. quo Gallæciæ, ſive Suëvorum ditionis Eccleſiis omnibus deſignati limites fuere, adeò nullam habet Legionenſis mentionem, ut potiùs *Legio* (niſi alia ſit) quam ſuper Urbico Wambanis diviſio appellat, inter ea oppida, quæ Aſturienſi ſeu Aſturicenſi Epiſcopo ſubjicerentur, locum ſortita fuerit.

n In Collect. Concil. Hiſp. pag. 118.

482. Deeſt etiam Legionenſis præſulis & Eccleſiæ memoria in quadam diviſione Conſtantino tributa, quæ ſervatur in codice Eccleſiæ Toletanæ, & in collectione Conciliorum edita fuit à Loaïſa [o], quam quidem Toletanus antiſtes, ut Valentinam urbem recèns ſub Jacobo Aragoniæ Rege à Mauris recuperatam ſuæ metropoliticæ ditionis olim fuiſſe comprobaret, in cauſſa produxit. Nam quæ deſcriptioni memoratæ Eccleſiarum & diœceſum nota ſubjicitur, nempe hujus tenoris: *& ſub uno ſedes Hiſpanienſes abſque provincia Tingitania uſque ad mare Oceani, qui eas circundat, ſedes* LXXXII. *exceptis Legione & Oveto, quæ nulli unquam metropoli fuerunt ſubditæ*; affigi potuit à recentiore aliquo, qui vetus hocce monumentum deſcripſit. Oveti enim nomen tunc natum & auditum fuit, cùm ædificari hæc urbs à Froïlane I. in loco *Oveto* nuncupato cœpit, de quo Ambroſius Morales lib. 13. cap. 19. Exemptionis autem prærogativa excuſare non potuit Legionenſem Epiſcopum, quominus is Synodis nationalibus intereſſet. Et ſi hunc excuſaret, Lucenſem quoque ſimilis exemptionis honore mactum à Suëvorum tempore, ut in eadem diviſione Epiſcopatuum [p] Wambani Regi attributa refertur, excuſare debuiſſet. Quod ſecus contigiſſe videmus: nam Lucenſes Epiſcopi, Euphraſius Conciliis XII. XIII. & XV. Potentiuſque XVI. Toletanis interfuere. Nec ignoro duplicem Lucum fuiſſe, *Auguſti* dictum unum, *Aſturum* alterum, à Ptolemæo, de quo alibi erit agendi locus.

o Pag. 131.

p In collectione Conciliorum Hiſpaniæ pag. 136. & 137.

483. Obſtat hucuſque dictis quòd apud Pſeudo-Maximum legitur initio Chronici ad ann. CDXXXII. Iſidorum ſeniorem dedicàſſe hoc anno librum *Allegoriarum Oroſio Epiſcopo Legionis ſeptimæ Geminæ in Hiſpania*. Sed hic Epiſcopus mera eſt fabula Pſeudo-Maximi. Quem tamen Haubertus omittens, qui Maximum Dextrumq; anteambulones & magiſtros habuit, vel ſe incurioſitatis & negligentiæ, vel Maximum ſuum falſitatis inſimulat. Obſtat inde quòd Adaulphus Legionenſis Epiſcopus interfuiſſe Lucenſi Concilio, Theodemundi Suëvorum in Gallæcia Regis tempore coacti, referatur in diviſione iſta Wambanis Regis apud Lucam Tudenſem [q]. Sed hæc non eſſe ex diviſionis tenore, ſed Lucæ ipſius, qui eam Chronico ſuo intexuit, probare poſſumus ex vero exemplo ejuſdem diviſionis, quam ex libris Toletanæ atque Ovetenſis Eccleſiarum, uti diximus, Loaïſa edidit, ubi hæc Adaulphi memoria deſideratur.

q In Chronico erâ DCCIV.

484. Ob-

484. Obstat item quòd in eadem, ut videtur, divisione legimus: *Legio, quam condiderunt Romanę legiones, quæ antiquitùs Flos fuit vocata, & per Romanum Papam gaudet perpetua libertate, & à nostris prædecessoribus exstat sedes regia, atque alicui metropoli nunquam fuit subdita, teneat per suos terminos antiquos per Pyrenęos montes, & per Penam Ubeam* &c. Sed & ista non esse Wambanis divisionis, sed alterius recentioris è Legionensium Regibus, exinde liquet, quòd nonnisi post sedem regiam in Legionensi urbe firmatam, scilicet ab Ordonio II. Rege, scripta sint: nullus enim Suevorum aut Gotthorum, quos Wamba laudare potuit, ac prædecessores suos appellare, huic civitati hunc honorem detulit. Et quis non observat barbarismum Latini sermonis, seu potiùs Hispanismum, ibi: *teneat per suos terminos*, quæ non fert sermo Latinus Gotthorum temporis, sed Hispana pura puta est phrasis barbari temporis: *tenga por sus terminos*.

485. Deveniendum ergo est ad recentiora Asturiarum & Oveti, hoc est renatæ à captivitatis excidio Hispaniæ Regum tempora, si Legione quærimus Episcopos; quorum in diversis ævi veteris monumentis memoria superest. At neque horum catalogus Haubertinus, vel non rectè, meminit. Sed antequam eos notemus, Haubertinum catalogum Mirono, Cypriano, Syriano, Felice, Quirino, Zunidio, Episcopis Legionensibus, jure multabimus. Hi enim ab anno DCCLXIII. usque ad DCCCXLVI. vixisse ibi dicuntur. Quo annorum spatio Legio urbs non modò absque Episcopali dignitate, sed & absque civibus fuit. Constat id quod dicimus ex Sebastiani seu Alphonsi Magni Regis Chronico, ubi de Alphonso I. Catholico (regnare hic cœpit anno DCCXXXIX. [r]) legitur plurimas civitates à Mauris oppressas, in hisque Legionem, cepisse. cumque *omnes Arabes supradictarum civitatum interfecisset, Christianos secum ad patriam*, hoc est ad Asturias, & finitima loca, unde processerat, duxisse.

[r] Morales lib.13.cap.9.

486. Desolatæ ergo urbes istæ mansere usque ad Ordonii hujus nominis I. regnum, cujus initium ab ann. DCCCL. desumendum est [s], quod idem auctor ait de Ordonii expeditionibus agens, *civitates desertas, ex quibus Adephonsus major Chaldæos ejecerat, ille repopulavit, idest, Tudem, Astoricam, Legionem, Amajam-Patriciam*. Scio de hac re contendisse olim cum Mauro Castella historiæ vulgaris S. Jacobi Apostoli auctore Prudentium Sandovalium Pampilonensem Episcopum [t], cujus partes jure sequimur cum antiquis. Non enim Cixila Episcopus in suburbio Legionensi degens, cujus in donatione quadam cujusdam Hermigildi eidem an. DCCCCXXXVI. facta, & ab utroque visa, fit diserta mentio, deturbare nos ab statu debet. Cùm neque in ea discatur, cujusnam esset is Ecclesiæ Episcopus, neque suburbium Legionense vicina urbi ædificia, quos burgos hodie, aut Hispano vocabulo *arravales* dicimus; sed quicquid esset in territorio, etiam longè dissitum, juxta illius ætatis usum, significat; quod pluribus adductis exemplis Sandovalius confirmat. Nec dicas Legionenses duràsse Episcopos excisa etiam sede. Quorsum enim defuncto ei, qui cùm desolaretur urbs in vivis erat, nec dignitatis titulo spoliandus fuit, alium & alium subrogari, nomine tenus & absque urbe aut populo, antistitem?

[s] Morales lib.13.cap.55.

[t] In Notis ad Episcopos, ubi de prælio apud Clavigium pag.211.

487. Sed veniamus jam ad eos, qui in Hauberti desiderantur albo, aliunde noti, sive eos etiam qui non suo tempore ab eo laudantur.

Pelagius, qui erâ CMVI. sive anno DCCCLXVIII. obiit, in Ecclesia S. Claudii ejusdem Legionensis urbis sepulchrum habet cum hac inscriptione [u]: *Hic requiescit fidelissimus Christi servus Pelagius Legionensis Episcopus erâ CMVI. in mense Augusti*. Qui primus post reparationem urbis forsan fuit.

[u] Teste Ægidio Gundisalvi Davila in Theatro Ecclesiæ Legion. tom. 1. Theatri Eccles. pag.382.

488. Maurus (Pelagii an successor?) in carmine illo antiquo laudatur, quod in Chronico Dulcidii Salmanticensis præsulis nomine inscripto legitur, quò de multis suprà egimus [x]. Ejus auctor in carmen retulit eos, qui sedibus tunc temporis exstantibus, hoc est anno DCCCLXXXIII. præerant; è quo hic versus est:

Maurus Legione, Ranulphus Astoricæ.

[x] Ubi de Dulcidio lib. 6. cap.10.

489. Hunc, si placet, Maurum Vincentius excepit, qui anno CMI. Alphonsi III. Magni tempore Concilio interfuit Ovetensi pro consecratione hujus Ecclesiæ convocato. Cujus Sampirus in Alphonsi rebus meminit. Nisi Concilium hoc Ovetense, non anno isto, quod Morales credidit [y], sed anno DCCCLXXVII. quod Sandovalius [z], celebratum fuerit. Hoc enim posterius si admittimus, Maurum Vincentius præcesserit.

[y] Lib. 15. cap.21.

[z] In Notis ad Episcopos pag.245.

490. Horum ei, qui ultimò vixerit, successerit per me Sisnandus, qui anno CMV. more illius sæculi, donationum instrumenta publica confirmabat [a]. Sisnando autem Frunimius, qui cum provincialibus suis Episcopis, ut idem Sampirus ait [b], consecrari fecit novam Legionensem Ecclesiam in palatio intra urbem, Ordonii II. Regis jussu, anno circiter CMXVII.

[a] Apud Sandovalium ibid. pag.249.

[b] In Ordonio II.

491. Sed Mauri quidem catalogus Haubertinus haud meminit, Sisnandi congruè meminit. Non ita de Vincentio Frunimioque. Ait enim Vincentium factum Episcopum anno DCCCLXXVII. Non autem hic potuit hoc anno jam Episcopus, Maurum, qui anno DCCCLXXXIII. eidem Ecclesiæ præerat, successorem habere: siquidem ipse Vincentius ad annum usque CM. superfuisse dicitur.

492. Capite 63. Irienses enarrantur Episcopi, quorum qui monumentis aliis conveniunt, minùs aptè collocati reperiuntur, plures que desiderantur, aliunde noti. Ait Haubertus: *Episcopi Iria-flavienses inceperunt* (affectatum simulatoris barbarismum!) *tempore Romanorum. Primus eorum sedit Amandus monachus solitarius ann. Domini CCCXCVIII. cui successerunt, Felix ejus archidiaconus anno Domini CDXIX. Acatius anno Domini CDXLIX. Abundantius anno Domini CDLXV*. Quæ malè constant. Hic Acatius sepul-

sepulturam habet in Ecclesia hujus oppidi, el *Padron* hodie nuncupati, sic inscriptam: *Acatius Episc. Iriensis erâ CDLXXXVIII.* [c] Qui annus est CDL. significatque obiisse hoc anno. Falsus ergo est Haubertus, qui successorem ejus Abundantium non ante annum CDLXV. huic sedi præfectum prodit.

c Apud Davilam in *Theatro Compostellanæ Ecclesiæ* tom. I. pag. 30.

493. Deest apud Haubertum Lucretius, cujus meminit Iriensis hæc inscriptio [d]: *Domus Episcoporum inchoavit Lucretius septimus Episcopus Iriensis, perfecit Andreas, Miro regnante, erâ DCX.* [e] Haubertus Adreę mentionem habet, Lucretii autem minimè. De Andrea sic: *Andreas Barcarius Græcus monachus Benedictinus in monasterio Dumiensi anno Domini DLXII.*

d Ibidem pag. 31.

e Anno DLXXII.

494. Arduum opus est persuaderi nos velle Dumiensi monasterio à Martino Dumiensi exstructo convenire Benedictinum institutum, uti observavimus in ejusdem Martini notitia [f]. Andreas tantùm audit, absque ullo cognomine, inter subscriptiones patrum Concilii Bracarensis vulgò I. cui interfuit anno DLXI. atque item II. anno DLXXII. Sed & hic, quem revera fuisse Iriensem Episcopum aliunde noscitur, pessimè & ipse collocatur ab Hauberto, quasi munus suum anno DLXII. occeperit, cùm ante annum prædicto Bracarensi Concilio I. tempore Theodemiri Regis Suevorum celebrato, tertius ordine subscribendi, octo inter præsules Gallæciæ, hoc est unus ex senioribus, & jam aliquot annorum Episcopus, nomen suum apposuerit. Et quid si non hocce, sed anno DXXXVI. Synodus ista, qua de loquimur, Bracarensis habita sit, quod quibusdam placet [g]? Sed annum verum Synodi contra Moralem [h], Marianam [i], & Baronium [k], qui DLXIII. credidere, rectè deduxisse mihi videtur Franciscus Padilla in *Historia* sua *Ecclesiastica Hispaniæ* cent. 6. cap. 32.

f Lib. 4. cap. 3.

g Vasæo in Chron. ad hunc ann. DXXXVI.

h Lib. 11. cap. 57.

i Lib. 5. cap. 9.

k Tomo 7. ad annum DLXIII.

495. Post Andream ponitur Didacus Rusticus, initiatus muneri an. DLXXXVIII. & post hunc Amatus anno DXCVIII. Sed inter hos fuit annus DLXXXIX. coacti sub Reccaredo Gotthorum Rege nationalis Concilii Toletani III. in quo Arianæ hæresi dictum à tota Gotthorum ditione exsilium fuit. Huic tamen non Didacus (inauditum hisce temporibus hominis nomen) neque Amatus, sed Dominicus Iriensis legitur Episcopus subscriptus tricesimo octavo loco inter octo & sexaginta.

496. Sequitur in Haubertino catalogo Petrus monachus Benedictinus, deinde Samuël abbas, quasi anno DCXXXVII. suscepto munere. Attamen anno DCXXXIII. hoc est ante quatuor annos, interfuerat Samuël Concilio IV. Toletano sub Sisenando Rege.

497. Catalogus prosequitur: *Eodem anno Gotthomaro intrusus*. Hic Gotumarus, sive Gottomarius, interfuit anno DCXXXVIII. Synodo VI. Toletanæ, & anno DCXLVI. aliàs DCLI. Synodo ejusdem urbis VII. Parum autem videtur simile vero sub catholicis & piis principibus Cinthilane & Cindasvintho intrusioni Gotumari tot annis assensum præstitum fuisse.

498. Inde catalogus: *Sindigus monachus anno Domini DCXLVI.* Ignorantiâ & stupiditate magnâ hic homo contributus fuit hujus Ecclesiæ Episcopis, qui anno DCLIII. ut procurator & diaconus Vincibilis Episcopi Ecclesiæ Iriensis inter subscribentes Toletano Concilio octavo nomen suum professus legitur.

499. Hunc excipit in catalogo *Adulphus cognomento Felix anno DCLXXXVIII.* Perperam. Ildulphus, qui cognomento Felix, interfuit Bracarensi Concilio III. Sed Concilium hoc habitum fuit ante tredecim annos, nempe DCLXXV. Immo, si idem cum hoc Ildulpho Felix ille sit, qui subscripsit Toletano XII. neque ei convenit Haubertinus in hanc sedem illius ingressus anni prædicti, cùm Synodus hæc habita fuerit anno ejus sæculi octogesimo primo. Hic ipse Felix tertiæ decimę Synodo anno DCLXXXIII. interfuit, ac decimæ quintæ anno DCLXXXVIII. In quo rumpitur Toletanorum Conciliorum filum, ne ultrà progredi hoc possimus duce. Sed eorum qui post Felicem in catalogo recensentur, notitia, falsi & ipsa convincitur è legitimo instrumento, cui nemo fidem abnuere poterit.

500. Anno DCCXCVI. hanc suscepisse gubernandam Ecclesiam dicitur Theodemirus, cum appellatione *sanctissimi & doctissimi monachi Benedictini.* Post hunc Andreas, alius Theodemirus, Joannes, Athaulphus, Basius, Sisnandus, Petrus, alius Sisnandus, Hauberto æqualis & amicus, omnes ferè monachi, usque ad annum CM. Mera somnia. Verum namque Iriensium Episcoporum post Hispaniarum excidium ordinem & successionem ex historia seu Chronico Compostellano habemus nota. Hanc sub Veremundo II. circa annum millesimum, Episcopi duo, Nunnius Mindoniensis, & Hugo Portuensis, composuere. Quos rerum Iriensis & Compostellanæ, in quam Iriensis translata est, Ecclesiarum scriptores accessisse ad volvendum hoc pensum, ejus argumenti, cui sese addixerant, instructissimos, nemo sanus ambiget.

501. Planè historia hæc est optimæ apud nos fidei, de qua suo nobis loco erit agendum. E qua, inedita etiam nunc, fragmentum subjecimus, quod veluti oriens sol Haubertinas tenebras, non ejus tantùm partis quæ captivitatis hæc tempora continet, sed & quodammodo superiorum etiam Gotthicæ ac Romanæ ætatum in catalogo enarratarum, dissipat ac resolvit. *Tunc Pelagius Fafilaz Asturias invasit*, (contigit hoc circa annum DCCXVIII. [l]) *sub quo Emila Hylliensis* (corruptè scriptum pro *Iriensis*) *decimus Episcopus fuit.* Hinc jam catalogi Haubertini redarguitur fides, apud quem usque ad Pelagii tempora, sive annum DCCXX. Irienses antistites non minùs viginti laudantur. *Postea* (sequitur) *Regibus nominatis Asturias obtinentibus, scilicet ejus filio Fafila, & Adephonso Petri Ducis filio, & Froila filio ejus, & Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo, cunctis defunctis, Adephonsus Castus in regno eligitur in era DCCCXXVIII.* [m] Scripturæ

l Morales lib. 13. cap. 2. in fine.

m Anno DCCXC.

pturæ hoc mendum videtur, cùm aliunde constet sequenti anno Alphonsum electum [n]. *Post Emilam Romanus undecimus Episcopus fuit. Post Romanum Augustinus duodecimus Episcopus fuit. Post Augustinum Honoratus decimus tertius Episcopus fuit. Post Honoratum Kindiulphus quartus decimus Episcopus fuit. Post Kindiulphum Theodemirus quindecimus Episcopus fuit, tempore Regis Adephonsi Casti. Sed cùm Dominus voluit revelari & notificari sepulchrum beatissimi Jacobi Apostoli Theodemiro viro nobilissimo & sanctissimo, notum fuit Regi Adephonso clarissimo viro & sanctissimo, & tota sponte cum summa reverentia venit caussâ orandi ad beatum Jacobum Apostolum, & ibi cum lacrymis & assiduis orationibus multa obtulit dona; & tamen cautum ei fecit per Siuoniam, & per Lesteum, & per villam Astrueci secus Ecclesiam S.Michaëlis, & inde in Tamare; & honorem & dignitatem Hyllienfis Ecclesię B.Jacobo, & Theodemiro, & successoribus suis perpetualiter contulit; & Theodemirus quindecimus, factus est primus Pontifex in sede B.Jacobi Apostoli diebus Caroli Regis Francię & Adephonsi Hispaniæ Casti Regis.*

n Morales lib.13.cap.29.

502. Caremus nos hujus historiæ exemplo: hoc tamen ejus pittacium dedimus ex eo quod D. Josephus Pellizerius, amicus, dum in vivis esset, noster, atque historicus regius, possidebat [o]. Sed quò magis appareat Hauberti falsitas, opponemus hîc Haubertinos Irię-Flaviæ Episcopos iis, de quibus nos docuit Compostellana historia.

o Produxit ille in observat. ad Dulcidii Chronicon fol. 30.

Ex Hauberto.	*Ex Compostellana historia.*
Leonosindus anno DCCXIII.	Emila.
Torcatus DCCXX.	Romanus.
Felix DCCXLV.	Augustinus.
Sagisimundus anno DCCLIX.	Honoratus.
Julianus DCCLXXXI.	Kindiulphus.
Theodemirus anno DCCXCVI.	Theodemirus, cui revelatus fuit S. Jacobi corporis locus.
Andreas DCCCXV.	
Theodemirus alius anno DCCCXL.	

503. Hîc, præterquamquòd utriusque veræ ac falsæ Iriensis Ecclesiæ præsulum historiæ diversitas Haubertum damnat, unus etiam, in quo utraque convenit, Theodemirus ineptè ab eo collocatus indiligentiæ arguit impostorem. Corpus enim sanctissimi Apostoli Jacobi à Theodemiro repertum Iriæ fuit anno, uti diximus, DCCCXXXV. quo anno nondum fuisse hujus sedis Episcopum, sed nonnisi post quinque alios creatum, Hauberto credere debemus, si fidem ei habemus.

504. Parum quoque vidit confector catalogi in Sisnando Episcopo Iriensi, qui revera fuit, præeratque anno DCCCLXXXIII. ut constat ex quadam donatione Alphonsi III. Magni [p], necnon & anno DCCCLXXXV. & ann.DCCCXCIII. Horum namque priore anno laudatur in Dulcidiano, sive alterius carmine, ad medium ejus Chronici, quo notati sunt Episcopi, qui hoc tempore in vivis erant, sic:

Sisnandus Iriæ S.Jacobo pollens.

posteriore autem interfuit consecrationi Ecclesiæ monasterii Vallis-dei in Asturiis, quod antiquissimis characteribus portæ ejusdem inscriptum fuit [q]. Duos autem Sisnandos Haubertus laudavit; quorum nulli convenit id quod ex memoratis instrumentis compertissimum est, nec negari potest. Nam prior Sisnandus per biennium, ab an.DCCCLXXVII. ad DCCCLXXIX. posterior non ante annum CD.ultráve, sedi præfuisse dicitur.

p Apud Sandoval. in Notis ad Episcopos pag.247.

q Sandovalius ibidem pag.191.

505. Percurremus hinc leviter, ac veluti suspenso pede, quosdam notatos à nobis aliud agentibus defectus valdè notabiles in catalogo isto Haubertino, cum Chronici ejusdem auctoris, & cum pseudo-historicorum, quibus adhęret semper, enunciationibus comparato, necnon & ad verorum monumentorum obruzam examinato.

506. Cap.1. Toletanos inter Episcopos Dursius deest; quem sororum novem, Catelii & Calsiæ filiarum, à Dextro & Juliano tot locis celebratarum, fratrem germanum, Toletique Pontificem atque martyrem, idem Haubertus in Chronico ad annum CLIII. fuisse refert; ignoratum certè ficulneis illis, qui sorores tantùm commendaverũt, laudatoribus.

507. Deest quoque S.Spiridion, quem tam Pseudo-Dexter [r], quàm Pseudo-Gregorius Bæticus [s], Toletanum antistitem (quantumvis Argaïzius criticum agere velit [t]) apertè profitentur. Et hic est ille inclytæ famæ Cyprius Episcopus, qui Conciliis Nicæno ac Sardicensi, diu post exantlatum Oreti apud nos anno CCC.martyrium, interfuit. Vide in commentario Dextri, quonam modo hunc contradictionis æstum Bivarius eluctari frustrà conetur.

r Ad ann. ccc.pag.327.
s In *Catalogo mart.* n.134.
t In Notis hujus catalogi tom.2. *De la poblacion Eclesi. de España* pag.72.

508. Cap.14. In Valentinis præsulibus desiderat Pseudo-Julianus Pantaleonem & Marcellum suos, de quibus in Chronico circa annum DCCXV. [u]

u Num.405 & 411.

509. Cap.27. In Tarraconensium albo Felix Haubertinus in Chronico ad annum CXXV. cum *magnanimi virique Apostolici* laudatus elogio, nomen suum adhuc quęrit.

510. Cap.28. In Barcinonensibus Frodoïnus non conspicitur, ad quem S.Cyprianus martyr scripsit.

511. Cap.32. Primus Gerundensis Episcopus S. Narcissus ponitur martyr ad annum CCLXX. Et nihilominus anno LXXII. Cuthalitum Gerundensem Episcopum obiisse Tritii in Vasconibus, apud Chronicon Hauberti legimus, itemque Paullum anno CXXXIX. martyrium subiisse.

512.Cap.42.

512. Cap.42. In Dertusensibus cur inter Rufinum atque Eutychium M.M.S.Quartus locum non meruit, quem Haubertus ipse ad ann.CXXIV. diem suum obiisse refert?

513. Cap.43. Cæsar-augustanorum numerum augere debuit ante alios Heleca, qui circa annum DCCCXCIII. in vivis agebat; qui numerum auget, magno compendio historiæ fabulosæ, quam admiratur Haubertus, eorum scriptorum, qui ficulnei proprio nomine, hoc est paterno, audiunt.

514. Cap.47. Pampilonenses recensentur antistites, à quorum serie Basilius abest, aliàs in Chronico laudatus ad annum CXXIX.

515. Caput 50. Calagurritanis assignatum memoriâ caret S. Nolati, Ovidii, ac S. Tolerantii martyris, quos Hauberti Chronicon ad annos CXXVII. CXXXIV. & CXXXIX. adjudicavit Episcopos Juliæ Nassicæ, quam eandem cum Calagurri existimâsse Haubertum Argaïzius admonet [x].

516. Caput 52. de Aucensibus est; qui quidem ab Asterio ad Ioannem per tria ferè sæcula iidem ipsi sunt, quos Prudentius Sandovalius, priusquam Hauberto hanc molam versare placuisset, curiosè collegerat [y]. Et tamen Ovecus aliàs deest, quem ab anno DCCCL. usque ad CM. floruisse idem observavit, alibi tamen [z], Sandovalius.

517. Caput 54. Uxamensium Episcoporum est. Ibi tamen frustrà quæsieris Astorgium in Chronico laudatum ad ann. XC. Pertinet enim ad hanc Ecclesiam, juxta id quod Argaïzius notavit.

518. Capite 58. de Britoniensibus agitur. Hæc olim fuit in Asturibus aut Gallæcis sedes Episcopalis, in cujus locum Mindoniensis subrogata dicitur [a]. In ea claruit sanctitatis & mirabilium operum laude [b] Gundisalvus præsul circa annum DCCCCLXXXVIII. Reticetur tamen in catalogo Haubertino.

519. Capite 61. Asturicenses enumerantur. Deestque Marinus, cujus Chronicon meminit ad ann. CXX. Ranulphus item in carmine Dulcidiano Episcoporum anni octingentesimi octogesimi tertii memoratus [c]; necnon Gundisalvus, qui anno CMV. in vivis agebat [d].

520. Cap. 64. Auriensium ordinem augere debuere Adulphus anno DCCCXX. [e] & Sebastianus anno DCCCLXXXIII. [f] hujus Ecclesiæ præsules: quod ex veteribus scripturis constat.

521. Caput 65. Tudenses continet; quorum primus Identius ad ann. rejicitur CCCXCVI. cùm in Chronico jam ad CXL. *Trogus Episcopus Tydiensis* laudetur.

522. Cap.66. Inter Portuenses Dulcidianum, aliàs memoratum, carmen suum requirit Justum anno DCCCLXXXIII. Portuensem Episcopum.

523. Caput 67. Dumiensibus datum Rudecindo caret, eodem ann. DCCCLXXXIII. juxta Dulcidianum carmen in vivis agente.

524. Caput 68. Bracarensium continens longissimam seriem, Potamii initium anno DCLVII. constituit pessimè, qui superiore CCLVI. in Concilio Toletano X. depositus fuerat, subrogato in locum ejus Fructuoso Dumiensi. Desideratur etiam Lajanus ex carmine Dulcidiano nobis jam notus, nondum tamen, cùm Haubertus in tam seria re ludebat.

525. Cap.69. de Lamecensibus agitur: è quorum numero fuit Canderius hîc prætermissus, at in eodem carmine Dulcidiano nomen suũ professus. Argimirus item monachus omnium postremus, an. DCCCXCVIII. initiatus falsò dicitur, qui jam an. DCCCXCIII. huic sedi præerat [g].

526. Cap.71. Inter Conimbricenses Naustus desideratur, cujus Dulcidianum Carmen, & quædam vetus inscriptio meminit [h].

527. Cap.79. Cauriensium ordo caret Jacobi mentione, quem anno CMV. vixisse contestantur veteres memoriæ [i].

528. Caput 80. magnâ injuriâ è catalogo Abulensium Quiricus & Paullus exemptos se fuisse clamant; quos inter primos ejus Ecclesię antistites primi Christiani sæculi Haubertus in Chronico laudavit [k].

529. Cap.85. In Italicensibus Eulalius deest, qui Concilio Toletano III. subscripsit: item Cambra deest, cujus mentio est in Concilio Hispalensi II. canone tertio, quod celebratum fuit anno DCXIX. Epartius quoque Toletano quarto subscriptus an. DCXXXIII. & aliis usque ad octavum anno DCLIII. post viginti integros annos creatus perperam dicitur. Spera-in-deus interfuit Toletano XII. anno DCLXXXI. ab Hauberto intactus. Cuniuldus, qui subscriptus legitur decimo tertio sequenti post biennium, ac decimo quinto quinquennio ab hinc habitis, post Mancium, qui electus dicitur anno DCC. pessimè collocatur.

530. Cap.88. Malacitanorum Theodulphus desideratur, qui Concilio Hispalensi II. anno DCXIX. interfuit.

531. Cap. 90. Astigitanorum numerum augere debuit Deus-datus; quem anno Christiano LXXVI. migrâsse de vita in Chronico ait Haubertus.

532. Caput 91. ad Cordubenses pertinet; in quo legitur *S. Agapius monachus Benedictinus anno Domini DLXXXVII.* is nempe, qui Toletano III. & Hispalensi I. interfuit; cujus tamen monachismo Haubertinæ relationis validè resistunt verba hæc Hispalensis Concilii secundi anno DCXIX. celebrati: *Septimo examine relatum est nobis venerandissimum quendam Agapium Cordubensis urbis Episcopum frequenter presbyteros destinâsse, qui absente Pontifice altaria erigerent, basilicas consecrarent. Quod quidem non est mirum id præcepisse virum Ecclesiasticis disciplinis ignarum, & statim à sæculari militia in sacerdotale ministerium delegatum.* Quandonam etenim monachus fuit, qui è milite creatus Episcopus fuisse dicitur? Nec non è catalogo deest Honorius, qui eidem Hispalensi secundo subscripsit. Et hæc de Episcoporum Haubertino catalogo, in quem inspicere ii poterunt, quibus cupidini hanc adornare Spartam, neque Augiæ purgare stabulum tædio fuerit.

533. Sed audio jam Argaïzium operæ nostræ his impensæ genuinum infigere, meque in

[x] In Notis ad annum DCCXXVII. pag. 160. col. 2.
[y] *Histor. del Rey D. Alonso el VI.* fol. 43.
[z] In Notis ad Episcopos pag. 138.
[a] Sandoval. *Notas à los Obispos* pag. 114.
[b] Idem pag. 247.
[c] Sandoval. ibid. pag. 191. & 248.
[d] Sandoval. pag. 249.
[e] Idem pag. 170.
[f] In carmine Dulcidiano.
[g] Ex inscriptione apud Sandoval. in Notis ad Episcop. pag. 191.
[h] Sandoval. ibidem.
[i] Sandoval. pag. 249.
[k] Ad ann. XXVI.

inlectæ *Additionum ad catalogum præfationis* accusare. Ibi enim admonuit Haubertum, post hunc absolutum usque ad annum CMXIX. Episcoporum catalogum, novas curas & industriam applicuisse formando Chronico, cujus occasione non modò Episcoporum, sed & Ecclesiarum ingentem, præter sibi jam notum & enarratum, invenisse numerum. Unde sibi quasi Adversaria, seu rhapsodiam fecit, tam intactarum prioribus curis Ecclesiarum, quàm ignotorum etiam earum, quas tetigerat, præsulum. Harum ergo Argaïzius *Appendicem* formavit *additionum ad Hauberti catalogos* titulo inscriptam, veluti supplendis his ex auctore ipso catalogis, & satis iis faciendo, qui defectus eorum animadvertissent.

534. Sed hæc responsio nihili est. Cùm enim tam catalogus Ecclesiarum, quàm Chronicon, ad annum decimi hujus sæculi undevicesimum æquè pertingat, easdemque utrique commentario temporis fines auctor præscripserit, non ulla congrua reddi potest ratio, cur secundis curis inventum, dum navaret operam Chronico, locupletiorem sedium atque antistitum ordinem veteri catalogo inserere prætermiserit; maximè cùm tres alios annos post undevicesimum prædictum, supervixerit; si fides habenda est ejus continuatori ac discipulo Walamboso Merio Dumiensi monacho, qui Hauberti obitum an. CMXXII. contigisse ait. Demus tamen prætermisisse. Age nunc, Argaïzi, ostende nobis vel unum Episcopum earum Ecclesiarum, quas catalogus continet, ordini adjungendum è novis curis. Fallor, aut non dabis.

535. Novis igitur curis contigit Ecclesias hactenus inauditas, fereque dixerim fictitias, observare plurimas, earum verò quæ notæ essent, & in catalogum contributæ, nec ullum fortè deprehensum, aut ea studii contentione de novo observatum, quo veterem catalogum locupletare posset, Episcopum, annotare. Quod omni caret veri specie; ipsaque sua imputata Hauberto nova & major industria fidem ei derogat. Impossibile enim est, quin Chronico incumbens, dum Conciliorum Hispanorum materiem ac tempora refert, ex eorum subscriptionibus nomina patrum nota habuerit, qui in catalogo Episcoporum plerumque desiderantur. Uti impossibile est, quin ea falsa sint, quæ in catalogo notata veris historiis adversantur. Excuset ergo, quicquid volet, Haubertum suum Argaïzius. Nunquam ejus industriam jure commendabit, qui in medio posita & cuicumque obvia omisit; aut fidem asseret, qui, ut loco suo observatum fuit, contraria veris historiis, certisque atque irrefragabilibus antiquorum monumentorum testimoniis in referendis Ecclesiarum Hispanarum suis Episcopis, uti vera & certa narravit.

536. Sed sigillatim ex Appendice ista observare & examinare aliqua lubet, nonnullo operæ pretio.

537. Sub titulo *Agon*, & *Agonzillo* docet nos Argaïzius oppidum hocce esse Calagurritani sacri territorii ad Iberum flumen, in quo Paullus Apostolus, atque ejus discipulus S. Quartus, Euangelium ethnicis annunciârunt, cathedralemque Ecclesiam constituerunt; hujusque rei auctorem Dextrum laudat. Planè nihil de hoc loco aut Ecclesia is, quem pro Dextro venditant. De sancto Quarto hæc tantùm in ejus Pseudo-Chronico leguntur [l] ad ann. L. *Manet in Hispania S. Quartus, qui obiit anno LXXVI.* Et ad ann. CV. num. 4. [m] *S. Quartus Apostolorum discipulus bis Hispaniam peragrat, semel post Jacobum, iterum relictus à Paullo. Berelæ (quæ nunc Bætyrus, aliis Bætica, vel Gonciolum in Hispania dicitur) in Bætonibus, miraculis nunc claret.* Forsan sedes Quarti, S. Paulli discipuli, quæ revera Berythus Phœniciæ urbs fuit, ajente Dorotheo in Synopsi ex Hippolyti libello *De* LXXI. *discipulis Domini* [n], non solùm Berela, & Bętyrus, & Gonciolum, sed & Agon, eodem tempore, hoc est Romanorum apud nos dominantium, priusquam urbium vocabula barbarorum inundatio evertere posset, appellata est.

538. Neque aliquis dixerit, Gonciolum, cujus oppidi Ptolemæum meminisse in Bætonibus propè Salmanticam Franciscus Bivarius alicubi notat [o], idem esse cum Agone, sive *Agoncillo*. Nam in primis deceptus fuit Bivarius; cùm Ptolemæus neque Gonciolí, neque Salmanticæ, neque Bætonum usquam meminerit. Præterea ex Gonciolo, si fuisset, Ptolemæi, non utique *Agon* corruptè derivâsset, quo nomine semper Haubertus utitur, sed potiùs *Agoncilium*, quod usurpare Haubertus debuit, quò magis Gonciolo, Dextri potiùs quàm Ptolemæi, verisimilia tribueret. Mirè quidem in hoc sancto Apostolorum discipulo ludit Julianus [p]; cujus verba mirè etiam Argaïzius alibi deformat [q]. Planè Dextro Argaïzius imputat quod in eo non legitur.

539. Hujus Agonensis Ecclesiæ primum, quem nôvit Haubertus, antistitem, Ugerinum fuisse deinde ait Argaïzius, laudatis his Hauberti ex Adversariis seu rhapsodiæ illius verbis [r]: *Ugerinus Episcopus Agonensis vel Muriliensis obiit.* Aliam sanè appellationem ejusdem sedis, quæ Bætyrus, & Bætica, & Gonciolum, & Agon audiit, Muriliam existimarem, nisi me doceret Argaïzius quatuor in Hispania Ecclesiis cathedralibus Quartum præfuisse [s], Bęrytensi, quam *Alberite*; Agonensi, quam *Agonzillo*; Vareanæ, quam *Varea*; & Muriliensi, quam *Murillo*, interpretatur. Quartus enim qui vocaretur, quater esse debuit Episcopus. Ad populum phaleras. Fortè Argaïzius Lucroniensis, potiùs quàm Pseudo-Haubertus Hispalensis, pium esse gnarus patriam colere, per totam urbis suæ viciniam Episcoporum sedes spargere voluit. Namque *Agon*, *Alberite*, *Clavijo*, *Lecora*, *Murillo*, *Viguera*, *Varea*, quibus oppidis hunc honorem adjudicat, duabúsve, tribúsve, aut quatuor ad summum leucis à Lucronio urbe distant.

540. Et est ne hoc *secundum sanctorum patrum divinitùs inspirata decreta* (ut Leo Magnus ait Pontifex [t]) quę vetuere *ne viculis, & obscuris, & solitariis municipiis tribueretur sacer-*

l Pag. 100

m Pag. 208

n Baronius III. Novemb. Equilinus lib. 10. cap. 16.

o Ad Dextrum anno L. pag. 100.

p In Chronico num. 84.

q In hac Appendice sub titulo Varea sect. 214. pag. 195.

r Quasi ad ann. CCVIII. pertinentibus.

s Vide sectiones harum Additionum. 97. 164. & 214.

t Epist. 87.

ſacerdotale faſtigium, ne honor, cui debent excellentiora committi, ipſe ſui numeroſitate vileſceret? Quod in conciliaribus explicatur conſtitutionibus [u], *ne in vico aliquo, aut in modica civitate, cui ſufficiat unus presbyter*, ordinetur Epiſcopus. Decreta SS. Patrum à Leone laudata, non ſolùm ordinationes Nicænæ atque aliarum Oecumenicarum Synodorum ſunt, de quo haud dudum viri docti diſputârunt [x]; ſed potiore jure quicquid viri Apoſtolici recenti adhuc Eccleſia, & ab Apoſtolis ipſis inſtructi ſtabiliverunt. Quorum è numero S. Quartus, minimè Paulli magiſtri ſui præceptum non exſequi potuit, qui ad Titum ſcribens, *reliqui te Cretæ* (ait) *ut ea quę deſunt corrigas, & conſtituas per civitates presbyteros* (hoc eſt, Epiſcopos) *ſicut & ego diſpoſui tibi*.

u Concil. Laodic. cap. 56. Concil. Africano cap. 42. Sardicenſi cap. 6.

x Vide Card. Brancacci *Diſſertationem* inter alias *De Regulis SS. PP.* Romæ MDCLXXII.

541. Quis autem audebit civitatis, ampliorisve alicujus, quàm obſcuriſſimorum vicorum appellationes iis locis tribuere, quorum geographicorum, hiſtoricorum, Eccleſiaſticorum librorum nullus, præter unum Haubertum nullius fidei hominem, unquam meminerit? Pręterea quod de Vincentii martyris Eccleſia Murilienſi, prima inter Hiſpanias Collegiata, quamque Petrus hujus Eccleſiæ Epiſcopus anno CCCLXXXI. fundâſſe dicitur, in iiſdem *Adverſariis* legitur Hauberti, magni noſtri Apollinis, cui planè in doctiſſimo ſæculo, & poſt exciſa & incenſa omnia ferè à Mauris vetuſtatis monumenta, perſpicaciſſimum eſſe obtigit minutiſſimarum quoque rerum, quæ olim apud nos accidiſſent, indagatorem ac præconem clariſſimum.

542. De Concilio Agone habito adverſus Vigilantii hæreſin, non adverſus Priſcillianiſtarum, ut Argaïzius vulgari verbo interpretatur, anno CCCXCIII. nihil dicere opus eſt, cùm æquius & proclivius ſit ſola refutatione unicum, atque eum luxatæ, immo nullius fidei, teſtem repellere.

Finis Tomi Primi.

